МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Університет Коменського у Братиславі
Дангаринський державний університет
Костанайский соціально-технічний університет імені академіка Зулхарнай Алдамжар
Китайсько-українська асоціація сприяння розвитку освіти та науки
ПЗВО «Київський міжнародний університет»
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

XII ГЛУХІВСЬКІ НАУКОВІ ЧИТАННЯ – 2022

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУСПІЛЬНИХ ТА ГУМАНІТАРНИХ НАУК

Матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції молодих учених і студентів

7-8 грудня 2022 р.

Глухів
2022

УДК 303+009
Г 55
Глухівські читання - 2022. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук : Збірник матеріалів XII міжнародної науково-практичної інтернет-конференції / За заг. ред. А.С. Полякова. – Глухів, 2022. – 599 с. URL : http://new.gnpu.edu.ua/uk/nauka/naukove-tovarystvo-studentiv-aspirantiv-doktorantiv-ta-molodykh-vchenykh.html

Редколегія випуску:
Полякова А.С. — кандидат біологічних наук, старший викладач кафедри теорії і методики викладання природничих дисциплін, голова Ради Наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів та молодих вчених Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Члени редколегії:

Плугіна А.П. — доктор філософії, старший викладач кафедри педагогіки і психології початкової освіти, голова наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів і молодих учених ННІ Педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Члени оргкомітету:

Дмитренко А.П. — доктор філософії, старший викладач кафедри теорії і методики дошкільної освіти, голова наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів і молодих учених ННІ Педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Маринченко І.В. — кандидат педагогічних наук, доцент кафедри професійної освіти та комп'ютерних технологій, голова наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів і молодих учених факультету технологічної і професійної освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Мінченко М. В. — аспірантка кафедри історії, правознавства та методики навчання, голова наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів і молодих учених ННІ Філології та історії Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Вовк Б.І. — кандидат педагогічних наук, доцент кафедри професійної освіти та комп'ютерних технологій Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Гречаник Н.І. — кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри української мови, літератури та методики навчання Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Підсосонна О.В. — аспірантка кафедри теорії і методики початкової освіти, заступник голови наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів і молодих учених ННІ Педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Друкується за рішенням ученої ради Глухівського НПУ ім О.Довженка (протокол N5 від 30.11.22 р.)

Редакція не несе відповідальності за авторський стиль праць, опублікованих у збірці.

© Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, 2022

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1.	ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЇ, РЕГІОНУ	**4**
СЕКЦІЯ 2.	ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ, НАУЦІ І ТЕХНІЦІ	**41**
СЕКЦІЯ 3.	ІСТОРІЯ. ФІЛОСОФІЯ	**67**
СЕКЦІЯ 4.	ПРАВОЗНАВСТВО. ПОЛІТОЛОГІЯ	**120**
СЕКЦІЯ 5.	УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО І ВИКЛИКИ ГЛОБАЛЬНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ: СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ	**145**
СЕКЦІЯ 6.	ПЕДАГОГІКА: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА	**158**
СЕКЦІЯ 7.	ПСИХОЛОГІЯ	**214**
СЕКЦІЯ 8.	ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ	**261**
СЕКЦІЯ 9.	ЛІНГВІСТИКА (АНГЛІЙСЬКА, НІМЕЦЬКА МОВИ). МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	**335**
СЕКЦІЯ 10.	БІОЛОГІЯ, ЕКОЛОГІЯ, ЕКОЛОГО-КРАЄЗНАВЧА ОСВІТА, ОХОРОНА ПРИРОДИ	**355**
СЕКЦІЯ 11.	ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ, ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ	**364**
СЕКЦІЯ 12.	ТЕХНОЛОГІЧНА ОСВІТА	**383**
СЕКЦІЯ 13.	ПОЧАТКОВА ОСВІТА	**397**
СЕКЦІЯ 14.	ДОШКІЛЬНА ОСВІТА	**478**
СЕКЦІЯ 15.	ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА	**547**

СЕКЦІЯ 1. ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЇ, РЕГІОНУ

Железняк А.А.
здобувач вищої освіти
Державного біотехнологічного університету
Науковий керівник – канд. екон. наук, доц. Євдокімова М.О.

ОСОБЛИВОСТІ КРЕДИТУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Аграрні товаровиробники постійно стикаються у своїй діяльності з нестачею обігових коштів, які необхідні для закупівлі насіння, добрив, пального, для придбання нової техніки та обладнання. Проблема недостатностність обігових коштів та низька ефективність результатів виробничо-господарської діяльності аграрних підприємств загострюється з кожним роком. Ефективне використання кредитних ресурсів суб'єктами господарювання дасть можливість збільшити обсяг виробництва, що позначиться на фінансовому стані аграрних підприємств, їх прибутковості і кредитоспроможності.

В Україні функціонує розвинена банківська система, яка об'єднує державні і комерційні банки. На сьогоднішній день ліцензію НБУ на здійснення банківських операцій мають майже 180 банків, з яких лише 20 практикують у своїй діяльності кредитування аграрних підприємств. Аграрний сектор економіки залишається потенційним джерелом економічного зростання національної економіки України, а його поступовий розвиток повинен забезпечуватися ефективною системою банківського кредитування [1].

З урахуванням слабкого розвитку системи аграрного кредиту необхідна також активна участь держави в забезпеченні кредитними ресурсами виробників аграрного сектору економіки країни. Державна підтримка аграрного виробництва у більшості країн світу є пріоритетним напрямом їхньої аграрної політики. Вона є одним із міцних зовнішніх джерел формування фінансових ресурсів аграрних підприємств [2].

Аграрний сектор є основною продовольчою галуззю національної економіки, стан якої прямо пропорційно залежить від обсягів коштів, вкладених у її розвиток, зокрема від інтенсивності інвестиційної діяльності. Активна інвестиційна діяльність підприємств аграрного сектору – запорука їхнього стабільного розвитку й досягнення очікуваних результатів. Від обсягів інвестицій залежать матеріально-технічний стан підприємств, забезпеченість ресурсами, якісний склад трудових ресурсів, кількість продукції, а також рівень прибутковості. Саме прибуткові підприємства можуть бути активними учасниками не лише інвестиційного процесу в країні, а й найбільш привабливими суб'єктами кредитних відносин [3].

Кредитні відносини в аграрному секторі економіки можна представити як інституційну систему взаємодії банків та аграрних підприємств, функціонування якої передбачає мінімізацію трансакційних витрат, включно з витратами на укладання контракту, витратами специфікації та захисту прав власності [4].

Комерційні банки здійснюючи кредитування аграрних підприємств використовують фінансові ресурси, які формуються із власних залучених та позичених коштів. У результаті кредитування вони трансформуються в обігові кошти, придбання основних засобів сільськогосподарського виробництва, обладнання для виробництва та переробки сільськогосподарської продукції, будівництва та реконструкції виробничих об'єктів, отже перетворюються у виробничий капітал.

Досягнення економічної ефективності кредитної діяльності банку буде можливим, якщо його високоліквідні активи у вигляді кредиту, що надається аграрному підприємству, перетворяться у обіговий та виробничий капітал, який, у свою чергу у процесі господарської діяльності допоможе створити додану вартість у вигляді сільськогосподарської продукції,

одержаного прибутку та примножити капітал підприємства. Примноження капіталу повинно бути достатнім для того, щоб повністю виконати кредитні умови, компенсувати банкові відмову від використання фінансових ресурсів для вкладання їх в інші альтернативні інструменти фінансового ринку та винагородити його за ризик [5].

Виважена кредитна політика комерційного банку в сфері оптимізації позикового процесу покликана врівноважити дві різноспрямовані складові будь-якої фінансової діяльності: прибуток банку і ризики, що виникають в процесі кредитування.

Серйозними чинниками, які обмежують кредитування аграрного виробництва, є специфічні ризики, з якими банки стикаються під час кредитування даної галузі. До специфічних ризиків кредитування аграрних товаровиробників віднесено такі: підвищена нестійкість фінансового стану підприємств аграрного сектору; невідповідність довгострокових запитів підприємств короткостроковості наявних у банків ресурсів; сезонні особливості сільськогосподарського виробництва, його залежність від природно-кліматичних умов; труднощі, пов'язані з реалізацією продукції; відсутність у позичальників ліквідного забезпечення кредитів; низька прибутковість операцій із кредитування аграрного виробництва; недостатня правова та нормативна база кредитування сільського господарства.

Незважаючи на названі проблеми, які обмежують доступність кредитних ресурсів, у аграрних товаровиробників існують також чинники, що роблять їх привабливими для банківського капіталу. До них можна віднести наявність стабільного попиту на сезонні кредити, пов'язані з проведенням посівних і збиральних робіт, у аграрних товаровиробників обмежені джерела внутрішнього накопичення, тому здійснення інвестицій в основний капітал передбачає залучення банківського кредиту; виробництво продукції в сільському господарстві має досить довгий цикл, локалізовано в просторі, а отже, зручніше для банківського контролю, ніж, наприклад, комерційні операції роздрібного торговця; аграрний бізнес нерозривно пов'язаний із використанням земельних ресурсів, що надає кредитним угодам більш стійкий характер [6].

Кредитна політика банку повинна розкривати всі фундаментальні положення організації кредитного процесу, формувати основні напрями кредитування, забезпечувати створення якісного кредитного портфелю, організувати функціонування дієвої системи управління кредитними ризиками, спрямованої на зменшення ймовірності втрат при кредитуванні.

Враховуючи негативний вплив кризи і гостру необхідність у збільшенні обсягів інвестицій в аграрне виробництво, а також скорочення кредитних можливостей банківського сектору, актуальним є визначення пріоритетних напрямів сучасної кредитної політики банків щодо господарських суб'єктів аграрного сектору.

Підвищення фінансової стійкості функціонування аграрного виробництва неможливе без обґрунтованої системи державної підтримки, направленої на мобілізацію використання наявного виробничого потенціалу. Серед заходів з її реалізації в умовах нестабільності, що виникли в аграрному виробництві, і за відсутності рівноправних взаємовигідних відносин між виробниками аграрної продукції та промисловістю на перше місце справедливо відносять кредитування та субсидіювання [7].

Невід'ємним складовим механізмом підтримки аграрного виробництва є спеціальний режим кредитування, який введено в дію з 2000 року шляхом часткової компенсації з державного бюджету відсоткової ставки за кредитами банків сільськогосподарським товаровиробникам та іншим підприємствам агропромислового комплексу. На сучасному ринку банківських послуг існує достатньо різноманітний асортимент кредитних продуктів для аграрних виробників.

Уряд розширив доступ аграрних підприємств до пільгового кредитування**.** Уряд активував додаткові механізми кредитування аграріїв. Зокрема, йдеться про розширення програми "5-7-9%", за якою будь-яке українське підприємство може отримати кредит до 60 млн грн під 0%. З початку війни позики від державних банків на загальну суму 1,1 млрд грн отримали 826 бізнесів. З усіх виданих кредитних коштів за програмою "5-7-9%" 42%

припадало саме на аграрний сектор. Ними скористалися 12 тис фермерських господарств. Отримані кошти йдуть на закупівлю добрив, пального і т.д.

В час війни комерційні та державні банки повинні активізувати свою кредитну діяльність, адже ці кошти потрібні тисячам підприємців для налагодження виробництв. Уряд та Нацбанк проводять з банківським сектором відповідну роботу. Зокрема, 10 найбільших банків заявили про виділені ліміти на суму 40 млрд грн, із них 2,3 млрд грн держбанки вже видали фермерам. Починаючи з 24 лютого, державні банки сумарно наростили кредитні портфелі на 12,5 млрд грн, що еквівалентно 15% приросту за 2021 рік [8].

Ринок аграрного кредитування охоплює значну кількість суб'єктів, спроможних фінансувати аграрний сектор, головними серед яких залишаються банківські установи. Вони пропонують широкий спектр кредитних продуктів, проте висувають жорсткі умови для позичальників – чиста кредитна історія, досконала фінансова звітність, висока ділова репутація, результати ефективного функціонування підприємства протягом достатнього періоду. Таким чином, обґрунтування та практична реалізація сучасних адаптивних механізмів кредитування, безумовно сприятимуть побудові ефективних довгострокових взаємовідносин між банками та аграрними підприємствами.

До чинників, які забезпечують привабливість аграрних товаровиробників для банківського капіталу можна відности наявність стабільного попиту на сезонні кредити, наявність обмежених джерел внутрішнього нагромадження, тривалий цикл і локалізація в просторі виробництва продукції, прив'язка бізнесу до земельних ресурсів. Чинники, що створюють бар'єр для проникнення на ринок капіталу, це багатоукладність аграрного виробництва, відсутність досвіду і традицій комерційного кредитування, суперечливість та недостатність законодавства. З урахуванням специфічних особливостей аграрного виробництва, система кредитування аграрних товаровиробників повинна пропонувати кредити різних форм на базі забезпечення взаємних інтересів сторін, зростання ефективності виробництва і нових методичних підходів до даної галузі з боку фінансово-кредитних інститутів.

До пріоритетних напрямів підвищення ефективності співпраці банків з аграрним сектором у сфері кредитування необхідно акцентувати увагу на збільшенні обсягів державної підтримки аграрного сектору; доступності та прозорості пільгового кредитування; спеціалізації банківських установ конкретно під фінансові потреби аграрних підприємств; стимулюванні вексельного кредитування; підвищенні рівня страхування в процесі кредитування.

Література:

1. Томашук І., Томашук І. Теоретико-організаційні аспекти механізму кредитування аграрних підприємств / *Економічний дискурс.* 2021. Вип. 3-4. С.64-78.

2. Стецюк П.А. Стратегія і тактика управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств : монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2009. 370 с.

3. Аранчій В.І., Зоря О.П., Петренко І.І. Кредит у системі фінансового забезпечення інвестиційного розвитку аграрних підприємств. *Вісник Полтавської державної аграрної академії.* 2011. № 4. С. 120–124.

4. Рекова Н. Дятлова Ю. Розвиток кредитування реального сектору економіки: фокус на АПК як пріоритетну галузь. *Фінансовий простір*. 2019. №1 (33). С. 8-17.

5. Wigier M., Wieliczko B., Forgarasi J. Impact of Investment Support on Hungarian and Polish Agriculture. Paper prepared for presentation for the 142nd EAAE Seminar Growing Success? Agriculture and rural evelopment in an enlarged EU. May 29-30, 2014. Corvinus University of Budapest Budapest, Hungary. URL: http://econpapers.repec.org/paper/agseaa142/172973.htm.

6. Салогуб І.І. Кредитування аграрного виробництва: особливості, проблеми, напрями розвитку / *Підприємництво та інновації*. 2019. Випуск 9. С.49-53.

7. Фурман І. В., Максименко Н. В., Гмиря В. П. Фінансово-кредитне забезпечення та податкова політика. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2019. №7. С. 88-99. 8. Міністерство Економіки URL: https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=1e5232fa-0ee5-4842-b4d7-1bd5439f9121&title=UriadRozshirivDostupAgrarnikhPidprimstvDoPilgovogoKredituvannia

Ворошило В.М.
студентка Херсонського національного технічного університету
Науковий керівник – канд. екон. наук, доц. Тарасюк А.В.

СИСТЕМА І ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Важливим фактором, який визначає стан інноваційної діяльності в країні, є її фінансування. Воно є однаково визначальним для всіх етапів і стадій інноваційного процесу – науково-технічної діяльності, стадії новаторської творчості і стану впровадження досягнень науки і техніки у виробництво.

Фінансування інноваційної діяльності в Україні виступає важливою складовою фінансової політики держави. Вона має забезпечити створення необхідних передумов для збереження й розвитку науково-технічного потенціалу країни, швидкого й ефективного впровадження новинок в усі сфери її народногосподарського комплексу, забезпечення його структурно-інноваційної перебудови.

З метою забезпечення активного розвитку інноваційних процесів в Україні систему фінансування інноваційної діяльності слід розбудовувати з урахуванням наступних принципів:

- цільової орієнтації, тобто забезпечення швидкого, широкого й ефективного використання сучасних науково-технічних досягнень;

• логічної обґрунтованості та юридичної захищеності;

• наявності різних джерел (багатоканальність) фінансування;

• комплексності системи, тобто можливість охоплення широкого кола технічних і технологічних нововведень та напрямів їхнього практичного використання;

• адаптивності і гнучкості, що передбачає постійну спрямованість усієї системи й окремих її елементів на умови динамічних змін зовнішнього середовища для підтримки максимальної ефективності.

Реалізація цих принципів може бути успішною за наявності фінансового механізму, тобто сукупності певних методів і важелів фінансового впливу на інноваційну сферу діяльності та відповідної системи індикаторів і інструментів, які дають змогу оцінити цей вплив.

Сутність фінансового забезпечення полягає у виділенні певної суми ресурсів з одночасним встановленням джерел їх фінансування для здійснення проектів, робіт, заходів інноваційної діяльності підприємств і організацій.

Фінансове регулювання проводиться за допомогою фінансових інструментів.

В таблиці 1 наведено групування джерел фінансування інноваційної діяльності в Україні.

Таблиця 1

Групування джерел фінансування інноваційної діяльності

Група	Тип	Організаційна структура джерел у групі
Ресурси державного бюджету України	Власні	Державний бюджет; бюджети регіонів; бюджети територіальних громад; позабюджетні фонди: Пенсійний фонд; інші фонди
	Позичені	Державні запозичення: державні позики, зовнішні запозичення, міжнародні кредити та ін..
	Залучені	Державна кредитна система. Державна страхова система.
Приватні ресурси	Власні	Власні інвестиційні ресурси організацій
	Залучені	Внески, пожертвування , продаж акцій, додаткова емісія акцій. Інвестиційні ресурси інвестиційних компаній-резидентів, у т.ч. пайових інвестиційних фондів. Інвестиційні ресурси страхових компаній-резидентів. Інвестиційні ресурси недержавних пенсійних фондів-резидентів.
	Позичені	Банківські, комерційні кредити, бюджетні та цільові кредити. Інвестиційні ресурси іноземних інвесторів, враховуючи комерційні банки, міжнародні фінансові інститути, інституціональні інвестори, організації.

В Україні, на теперішній час, спостерігається дефіцит фінансових ресурсів для забезпечення наукових досліджень і впровадження інноваційних розробок. Суттєвим недоліком системи національного регулювання розвитку інноваційної сфери є те, що вона, на відміну від законодавства більшості країн світу, не лише не сприяє розширенню джерел фінансування інноваційного розвитку, але й протидіє залученню не бюджетних коштів та виключає можливість формування спеціальних, в тому числі відомчих фондів фінансування інноваційних проектів і програм.

Серед основних проблем фінансування інноваційної діяльності підприємств в Україні можна виділити: недостатню державну фінансову підтримку інноваційних проектів різного масштабу, які реалізуються у промисловості; недостатні обсяги фінансування з боку приватного сектора (через надвеликі ризики, проблеми з комерціалізацією інноваційної продукції тощо); «не інноваційна» спрямованість чи незначна активність створених інноваційних (державних) і венчурних (приватних, переважно іноземного походження) фондів, а також їх незначні фінансово-інвестиційні можливості; відсутність механізмів перерозподілу інвестиційних ресурсів населення на користь інноваційного сектора; недостатня зацікавленість іноземних інвесторів у фінансуванні вітчизняного інноваційного сектора; комерціалізація інноваційної продукції (доведення інноваційних розробок до практичного використання потребує додаткових коштів на великий проміжок часу); надвисокі ризики інноваційної діяльності; нецільове використання та неефективне використання фінансових ресурсів, спрямованих на підтримку інноваційної діяльності (насамперед, державними установами);спекулятивне використання державних пільг (наприклад, венчурними структурами) [5].

В табл. 2 наведено аналіз структури джерел фінансування інноваційної діяльності, котрий свідчить про обмежену підтримку інноваційних процесів з боку держави.

Таблиця 2

Аналіз джерел фінансування інноваційної діяльності в Україні, (млн. грн.)

Роки	2016	2017	2018	2019	2020
Усього	273116,4	359216,1	448461,5	578726,4	623978,9
у т.ч. за рахунок					
коштів державного бюджету	6919,5	9264,1	15295,2	22814,1	30834,5
коштів місцевих бюджетів	14260,0	26817,1	41565,5	50355,5	56480,0
власних коштів підприємств та організацій	184351,3	248769,4	310061,7	409585,5	408275,7
кредитів банків та інших позик	20740,1	27106,0	29588,9	44825,4	67232,6
коштів інвесторів-нерезидентів	8185,4	9831,4	6206,4	1795,5	4663,9
коштів населення на будівництво житла	31985,4	29932,6	32802,5	34645,7	32422,0
інших джерел фінансування	6674,7	7495,5	12941,3	14704,7	24070,2

Діаграма на рисунку 1 доводить, що основним джерелом фінансування інновацій в Україні протягом 2016-2020 рр. були власні кошти підприємств, на частку яких у 2020 році приходиться 65,43% загального обсягу витрат на інновації, при чому частка власних коштів підприємств скоротилася незначно з 67,5% у 2016 році.

Структуру джерел фінансування інноваційних заходів підприємств України у 2020 наведено на рис. 1.

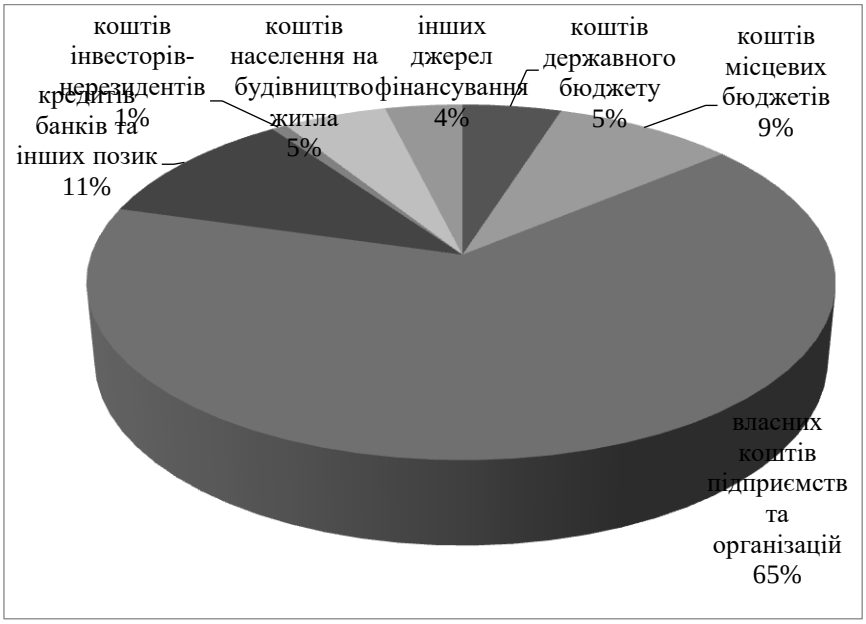

Рис. 1. Джерела фінансування інноваційних заходів підприємств України у 2020 році

У 2020 році основним джерелом фінансування інноваційних витрат залишилися власні кошти підприємств – 408275,7млн.грн.

Основні напрямками вдосконалення механізму фінансування інноваційної діяльності в Україні [6]:

– забезпечення інноваційного розвитку наукоємних галузей народного господарства шляхом створення і розвитку галузевої техніко-технологічної бази для розробки і впровадження високотехнологічної продукції і технологій у виробництво;

– забезпечення умов для формування прогресивного технологічного устрою і привабливості інноваційного простору шляхом створення інноваційної інфраструктури, реалізації інституційної, ресурсно-кредитної, податково-бюджетної, тарифної політики;

– підвищення попиту на науково-технічні досягнення і залучення капіталу до фінансування галузевих проектів технологічного переозброєння промисловості та інших галузей виробництва; залучення науково-технічного потенціалу регіону до процесу інновацій.

Виходячи з проведених досліджень можна зробити висновок про те, що в сучасних умовах основним джерелом фінансування інноваційної діяльності вітчизняних підприємств виступають в основному тільки власні фінансові джерела. Отже актуальним на сьогодні питанням є збільшення частки державної участі у фінансуванні інноваційної діяльності підприємств України, а також підвищення уваги держави та суспільства в цілому до рівня інноваційної діяльності, формування приватно-державного партнерства, формування інноваційної культури нації, що може бути предметом подальших досліджень.

Отже, серед основних проблем фінансування інноваційної діяльності підприємств в Україні можна виділити:

1) недостатню державну фінансову підтримку інноваційних проектів різного масштабу, які реалізуються у промисловості;

2) недостатні обсяги фінансування з боку приватного сектора (через надвеликі ризики, проблеми з комерціалізацією інноваційної продукції тощо);

3) «неінноваційна» спрямованість чи незначна активність створених інноваційних (державних) і венчурних (приватних, переважно іноземного походження) фондів, а також їх незначні фінансово-інвестиційні можливості;

4) відсутність механізмів перерозподілу інвестиційних ресурсів населення на користь інноваційного сектора; недостатня зацікавленість іноземних інвесторів у фінансуванні вітчизняного інноваційного сектора;

5) комерціалізація інноваційної продукції (доведення інноваційних розробок до практичного використання потребує додаткових коштів на великий проміжок часу);

6) надвисокі ризики інноваційної діяльності;

7) спекулятивне використання державних пільг (наприклад, венчурними структурами) тощо.

Література:

1. Електронний ресурс: https://pidru4niki.com/84363/ekonomika/innovatsiyna_diyalnist

2. Електронний ресурс: https://studopedia.com.ua/1_124660_vidi-finansuvannya-innovatsiynoi-diyalnosti.html

3.Електронний ресурс: https://studme.com.ua/1003071913173/investirovanie/finansirovanie_innovatsionnoy_deyatelnosti.

4. Електронний ресурс: http://uchebniks.com/book/215-ekonomika-ta-organizaciya-innovacijnoyi-diyalnosti-navchalnij-posibnik-volkov-oi/59-rozdil-13-finansuvannya-innovacijnoyi-diyalnosti.html

5. Електронний ресурс: http://www.ukrstat.gov.ua/

6. Ahlstrom, D. (2010). Innovation and Growth: How Business Contributes to Society. Academy of Management Perspectives, Vol. 24, Issue 3. Pp. 11-24.

Компанець К.А.
канд. екон. наук, доц.,
доцент кафедри готельно-ресторанного бізнесу
Державний торговельно – економічного університету

Литвишко Л.О.
канд. екон. наук, доц., доцент кафедри менеджменту
Національного транспортного університету

Артемчук В.О.
старший викладач кафедри менеджменту
Національного транспортного університету

МЕТОДИКА ОЦІНКИ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ПОСЛУГ

На теперішній час економіка України зазнає постійних струсів від локальних соціально-економічних та політичних потрясінь, світових економічних криз, відсутності належним чином сформованої стратегії системи управління персоналом. Система управління персоналом на мезорівні – у межах окремого підприємства є проблемою, що набуває особливої актуальності у зв'язку з посиленням соціальної напруги, відсутністю продуманих заходів з реалізації творчого, особистісного здібностей працівника. В таких умовах підприємства потребують для вирішення поточних завдань підвищення конкурентоспроможності, забезпечення економічної безпеки нових засобів покращення управління персоналом.

Нинішні умови ринкової економіки обумовлюють потребу в розробці принципово нових підходів до управління персоналом з усвідомленням того, що фундаментальною можливістю підприємства є персонал, а за його межами – споживачі продукції, товарів, робіт та послуг, якість і конкурентоспроможність якої забезпечують працівники.

Над проблематикою вдосконалення системи професійного розвитку працювали вітчизняні і зарубіжні вчені А. Сміт, Дж. Мілль, Ф. Тейлор, А. Файоль, Е. Мейо, А. Маслоу, Д. Макгрегор, Е. Демінг, М. Хаммер та Дж. Чампі, Кузнєцова Т. В., Жильченкова В. В., Рабиніна Ю. Б., Побережна Г. Р., Антоненко К.В., Осадца З. І., Петрушенко М. М. й інші. Головний внесок у розв'язання проблем розвитку персоналу зроблено вітчизняними авторами, серед яких:

Бовш Л. [2], Бойко М. [3],. Бондар Я.[3], Бондаренко В. [4], Жуковська Г. [1], Лукашова Л [1], Миколайчук І. [6], П'ятницька Н. [1], Ракша Л. [1], Расулова А. [6], Салімон О. [1; 6], Франовська В. [7] та інші. Проте на сьогоднішній день не дано критичної оцінки актуального стану наукової думки в частині формування єдиної концепції вдосконалення системи професійного розвитку персоналу підприємств сфери послуг.

В останні роки на підприємствах сфери послуг стало популярна система професіоналізму персоналу з використанням skills. Тобто це виявлення у персоналу hard та soft skills.

Hard skills (англ. «Жорсткі» навички) – те, що можна вивчити і що можна протестувати. Прикладами є вміння швидко друкувати, володіння іноземними мовами, знання мов програмування, математичні обчислення. Тобто будь-яку навичку можна оцінити об'єктивно. Щоб отримати необхідні знання, треба навчатися, а підтвердженням є сертифікат або диплом.

Soft skills (англ. «М'які» навички) – компетенції універсальні, у вишах та школах ними не опікуються, а виміряти їх набагато важче. Найчастіше ступінь прояву залежить від типу

особистості, особливостей характеру, темпераменту. До них найчастіше відносять комунікабельність, здатність працювати в умовах форс-мажору, схильність до командної роботи. Оцінити їх в конкретних показниках вкрай важко, однак розвинути – реально.

Загальна характеристика професійних skills працівників сфери гостинності представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Характеристика професійних skills працівників сфери гостинності

Hard skills	Soft skills
• перелік знань, умінь, які можна об'єктивно оцінити та перевірити; • наявність документів про освіту; • сертифікати про рівні складності тих чи інших знань.	• вміння працювати в команді; • критичне мислення; • лідерство; • креативність; • вміння дотримуватися дедлайни; • відповідальність та дисциплінованість.

Джерело: сформовано авторами

Результати спільного дослідження фонду Карнегі Мелона і Стенфордського дослідницького інституту вказують, що успіх управлінців в компаніях зі списку «Fortune 500» на 75% залежить від soft skills, тоді як hard skills займають лише 25% [5].

Треба зазначити, що для певних категорій професій виступає важливість певних навичок, які відрізняються співвідношенням soft і hard skills:

- коли професійні навички і знання важливіші: до них належать переважно спеціалісти теоретичних спрямованостей, а також розробники, проектувальники, інженери. Від їх професійних навичок часто залежить успіх роботи загалом. А от здатність до комунікацій іноді зовсім не важлива;
- певні професії вимагають балансу hard і soft skills. Це юристи і економісти, ресторатори, готельєри, вчителі і лікарі. Те, як вони взаємодіють з оточенням важливо не менше за їх професійні компетенції;
- професії, в яких провідну позицію займають soft skills: продажі, евент-менеджери, маркетинг, творчість. Від вміння спілкуватися та вибудовувати стосунки в цих галузях залежить загальний успіх. Вміння слухати, говорити, привертати увагу гарантують 90% успіху.

Робимо висновки, що «м'які» навички більшою мірою впливають на розвиток кар'єри. Можна до автоматизму відточити написання програмних кодів, але тільки вміння взаємодіяти в соціальному середовищі допоможуть такому програмісту стати керівником компанії з продажу програмного забезпечення.

Оцінювання професіоналізму персоналу відповідає об'єктивним потребам як роботодавців, так і працівників, задоволення яких дозволяє узгодити індивідуальні та загальні інтереси (табл. 2).

Таблиця 2

Потреби в оцінюванні професійності персоналу

Потреби підприємства	Потреби персоналу
• потреба в одержанні інформації для вдосконалення навичок і здібностей працівників; • потреба в інформації для диференціації рівнів матеріальної винагороди; • потреба в інформації для визначення індивідуального трудового внеску і кращого використання працівника в організації.	• потреби в інформації про сильні і слабкі сторони своєї діяльності; • потреби в одержанні матеріальної винагороди певного рівня, адекватної затраченим трудовим зусиллям; • потреби в порівнянні власних здобутків з результатами діяльності інших співробітників з метою підвищити свою конкурентоспроможність.

Джерело: сформовано авторами

Реалізуючи названі потреби, оцінювання персоналу сприяє формуванню належного соціально-психологічного клімату в колективі, утворенню певного стилю управління людськими ресурсами, стає однією з провідних цінностей корпоративної культури організації. Підприємство може вибрати одну з двох існуючих процедур проведення оцінки, які роблять прямий вплив на стиль і результати оцінки.

Кожна посада потребує певних знань та навичок, які людина отримує під час навчання та з досвідом роботи. Але, окрім цього, певних особистісних рис, які не виявляються під час первинних співбесід. Соціонічна модель дозволить чітко зрозуміти, яка людина повинна займати дану посаду не тільки виставляючи вимоги до кваліфікації та знань, а й до рис характеру, світобачення, життєвих цінностей та, навіть, зовнішніх даних. Тобто методика враховує всі hard та soft skills персоналу.

Модель характеризує особистість кандидата по наступним критеріям:

- перевага логічності або емоційності;
- перевага інтуїції або об’єктивність відчуттів;
- екстраверсія або інтроверсія;
- раціональність або ірраціональність мислення;
- динамічне або статичне відчуття реальності.

На керівні посади слід висувати людей з установкою на логіку та сенсорику, етику, логіку та інтуїцію. Сказане можна відобразити у таблиці 3.

Таблиця 3

Групи оцінки соціотипів на ролі керівників підприємства

Група за соціонічними функціями	Потенційні ділові можливості
Логіко-сенсорна група	Керівники даної групи дуже раціональні та прагматичні, всі їх кроки чітко зважені та прораховані,мінусом є часткова або повна авторитарність в управлінні
Етико-сенсорна група	Крівники, що сміливо делегують повноваження підлеглим,легко з ними комуні кують та радяться. Цей плюс є і головним мінусом,адже у самостійному прийнятті рішень часто не вистачає рішучості або зваженості.
Логіко-інтуітивна група	Керівники,які завжди повні нових ідей та бачать перспективи розвитку,під їх керівництвом компанія буде використовувати велику кількість інновацій, та результатів НТП.

Джерело: сформовано авторами

Представлена методика дозволяє виявляти потреб персоналу у навчанні та розвитку, кар'єрному просуванні працівника, отримати інформацію для прийняття рішення про зміну заробітної плати працівника (підвищення, пониження) і тим самим стимулює підвищення ефективності роботи всього підприємства.

Метою системи оцінки професійності персоналу є: встановлення безпосередньої залежності оплати праці та інших пільг співробітників від досягнення ними конкретних результатів відповідно до затверджених планів робіт; стимулювання досягнення співробітниками найкращих результатів по досягненню цілей бізнес-плану у відповідності зі стратегією підприємства; управління мотивацією працівників, залучення й утримання працівників, необхідних компанії; позиціонування компанії як «кращого роботодавця» і т.д.

Література:

1. O. Salimon V. Zhukovska, G. Piatnytska, N. Raksha, L. Lukashova. HR-manager: Prospects for Employment in The Labor Markets. 3rd EECME 2021 – Sustainable Development in

Modern Knowledge Society, Ljubljana, Slovenia, 28 May 2021: SHS Web of Conf. 111 (2021) 01011

2. Бовш Л, Дорошенко О, Професійні компетентності керівника. Готельно-ресторанний та туристичний бізнес: реалії та виклики [Електронне видання]: тези доп. Міжнар. студ. наук. конф.(Київ, 12 квіт. 2022 р.)/відп. ред. АА Мазаракі.–Київ: Держ. торг.-екон. у-т, 2022.–393 с.–Укр. та англ. мовами.

3. Бондар ЯГ, Бойко МГ. Мотивація персоналу суб'єкта готельно-ресторанного бізнесу. Готельно-ресторанний та туристичний бізнес: реалії і перспективи [Електронне видання]: тези доповідей VII Всеукр. студ. наук. конф. (Київ, 18 березня 2021 р.) / відп. ред. А. А. Мазаракі. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. у-т, 2021. – 538 с. – Укр. та англ. мовами. ISBN 978-966-918-004-9 DOI: http://doi.org/10.31617/k.knute.2021-03-18

4. Бондаренко В. С., Компанець К.А. Управління розвитком персоналу організації в умовах глобалізації ринку робочої сили. LXXIV наукова конференція професорсько-викладацького складу, аспірантів, студентів та співробітників відокремлених структурних підрозділів університету. – К.: НТУ, 2018.

5. Офіційний сайт «Ethicsemployee.wordpress» [Електронний ресурс].–режим доступу: https://ethicsemployee.wordpress.com/2014/12/26/%D0%BD%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%B1%D0%BE%D1%80%D1%83-%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BE%D0%BD%D0%B0/

6. Салімон ОМ, Миколайчук ІП, Расулов АМ. Стратегічний розвиток брендингу суб'єктів готельного бізнесу. Інтелект XXI, 2020

7. Франовська В.О., Методика оцінки персоналу в китайських компаніях. XIV Міжнародна наукова конференція «Китайська цивілізація: традиції та сучасність», 2020р.

Вощинська А.А.
студентка ФРГТБ, Група 6
Державного торговельно-економічного університету
Науковий керівник — канд. екон. наук, доц. Компанець К.А.

ІННОВАЦІЇ В ГОТЕЛЬНОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ

В готельній справі інновації, диктуються багато в чому вимогам індустрії сучасної гостинності. Сьогодні певні інноваційні технології в готельному господарстві не просто щось модне, а справжня необхідність, що визначає розвиток вашого бізнесу й надалі.

У готельному бізнесі інновації розвиваються дуже стрімко. Пов'язано з тим, що є основні завдання, а саме отримати більше клієнтів , збільшити базу постійних відвідувачів, бути в тренді, охопити різні аспекти виробництва готельної послуги . Реалізувати це неможливо без інноваційних рішень.

Сучасний світ вимагає від людини освоювати нові технології ,щоб створити навколо себе більш комфортне середовище існування. Інновації несуть за собою великі перетворення інколи такі , що змінюють спосіб життя, або ж навіть світогляд цілого суспільства. Інновації в готельному бізнесі мають бути не менш прогресивними, ніж в інших сферах господарювання людини і бути спрямованими на вирішення теперішніх проблем. Крім того, вони повинні допомагати споживачу розкрити нові можливості, комфортніші умови обслуговування, що можуть стати не тільки візитівкою закладу і вирізнити його серед інших, а й задати темп в розвитку готельно-ресторанного бізнесу. Впровадження інновацій є вимушеним кроком в розвитку суспільства,тому що зараз як ніколи загострилася проблема обмеженості ресурсів на планеті [1].

Готельний бізнес в останні десятиліття дуже сильно змінився в результаті впровадження інновацій [18, с. 293; 2].

Основними тенденціями його розвитку є:

1) утворення готельних ланцюгів;

2) поглиблення спеціалізації готельних закладів;

3) розвиток мережі малих підприємств;

4) введення комп'ютерних технологій;

5) орієнтація на екологічність;

6) збільшення місткості деяких нових готелів.

Зі швидкістю зміни обставин в Інтернеті вкрай важливо йти в ногу з останніми маркетинговими тенденціями гостинності, щоб адаптувати свій підхід до того, куди орієнтується ринок. Наприклад, пандемія COVID-19 мала великий вплив на те, коли і як споживачі подорожують, а також на важливість таких факторів, як безпека, чистота та репутація. Важливо досліджувати і застосовувати загальні тенденції цифрового маркетингу для індустрії гостинності, а також ті, що пов'язані з проблемами, які спричинила пандемія. Основними видами маркетингових інновацій є:

- інформаційні технології в системі бронювання готельних номерів;

- використання Інтернет ресурсу в цілях реклами та надання клієнтам додаткової інформації про готель, в тому числі створення та просунення власного сайту;

- розширення каналів збуту, в тому числі використання франчайзингу;

- створення віртуальних екскурсій по готелю, створених у форматі 3D;

- налагодження комунікаційних зв'язків [3].

Як в усьому світі, так і в Україні використання сучасних АІТ стає засобом конкурентної боротьби готелів. Не оцінити ефективний вплив ІТ на діяльність неможливо, оскільки вплив на управління готелем є величезним. Він пов'язаний із підвищенням ефективності роботи як кожного працівника окремо, так і готелю загалом. ІТ прямо впливають на конкурентоспроможність на сьогоднішньому ринку. Сьогодні найвідомішими фірмами, що пропонують комплексні програмні засоби автоматизації ІТ готелів, є: «InterHotel», «LodgingTouch Libica»- (Jii6pa Інтернешнл), «IntellectService» (ВесТ Про) «UCSUKR», «Галактика», «CITEK» [3].

Чат-боти є відносно новою технологією, але швидко стали ключовим компонентом стратегії цифрового залучення багатьох підприємств. Чат-боти також можуть бути використані, щоб допомогти потенційним клієнтам пройти етапи бронювання, запропонувавши заохочення для завершення бронювання, а також для підтримки питань, що виникають під час процесу бронювання. Наприклад, Telegram-бот Hotelhunt допомагає відстежувати зміни цін на готельні номери. За допомогою бота користувачі зможуть не стежити за знижками самостійно, це зробить за них програма [3].

За останній ріко світовий ринок інфлюенсер-маркетингу виріс практично вдвічі. Не без винятку і готельна індустрія, яка також потребує нових маркетингових інновацій. Готель Shelest, який знаходиться у передмісті Києва став надзвичайно популярним для жителів Києва, після того як його відвідало більше 10 блогерів, які присвятили свої пости для того, щоб описати переваги саме цього готелю. Такі і, як інфлюенсери Аліна Френдій, Даша Квіткова, Валерія Бородіна змогли не просто відпочити, а і показати найкращі послуги готеля Shelest та зробити візуальний контент [3].

Піклування про оточуюче середовище та екологічна безпека нині стали невід'ємною частиною сучасної сфери гостинності. Екологічний готель не тільки данина сучасній моді, передові технології дозволяють суттєво скоротити витрати на ресурсне забезпечення підприємства. Використання енергозберігаючих технологій, сортування сміття та передача його в переробку, застосування екологічних миючих засобів, використання екологічно чистих продуктів харчування, використання екологічно чистих будівельних матеріалів, використання відновлюваних джерел енергії створює позитивний імідж «екологічного»

готелю, що стає конкурентною перевагою. Одним із яскравих прикладів застосування інноваційних технологій у своїй діяльності є готель «Premier Hotel Rus», який розташований в самому центрі бізнес-туристичних кварталів м. Києва. Готель орієнтований для ділових туристів з метою організації ділових бізнес-зустрічей, має високотехнологічну оснащеність конференц-залів різної конфігурації. Гостям надаються гіпоалергенна постільна білизна. Має міжнародний сертифікат Green Key. Він одним із перших у Києві почав впроваджувати для гостей «зелені» програми лояльності і встановив на своїй території зарядну станцію для електромобілів [3].

Також запроваджування цифрових технологій у готельній сфері, набагато спростило етапи заселення , виселення та проходження реєстрації. Гості можуть не завжди носити паперові документи ,а користуватися цифровими і домовитися онлайн , за допомогою соціальних мереж.

Завдяки цим інноваціям, українська готельна справа активно розвивається навіть під час пандемії коронавірусу. Так, наприклад, у грудні 2020 року було відкрито готельний комплекс Ribas Karpaty в Буковелі. Тренди підвищеного рівня турботи щодо безпеки гостей у готелях тепер стали провідними у веденні робочих процесів. В епоху поширення коронавірусу спілкування онлайн є найбільш правильним рішенням для дотримання карантинних заходів і водночас ведення звичного способу життя [4].

Висновки. Для подальшого розвитку інноваційного шляху готельної справи в України потрібно розробити певні кроки та план розвитку, де були б зазначені найбільш важливі завдання та механізм дії. Інновації повинні охоплювати в собі створення сприятливих умов для розвитку індустрії готельного господарства , задоволення потреб гостей, нову конкурентоспроможну продукцію, запровадження сучасних технологій .Ці кроки дозволять підняти конкурентоспроможність України на світовий ринок , але для цього потрібно нормалізувати політичну та економічну ситуацію в країні ,щоб бути інвестиційно привабливою для готельного сегмента.

Література:

1. Інноваційні аспекти розвитку готелів. URL: https://www.academia.edu/ (Дата звернення: 10.11.2022).

2. Юрченко О. Інновації в готельному бізнесі на сучасному етапі. Вісник Львівського університету. Серія : Міжнародні відносини. – 2014. – Вип. 34. – С. 292–300. (Дата звернення: 10.11.2022).

3. Інновації в готельному господарстві України. С. 34–46. URL: https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/ (Дата звернення: 10.11.2022).

4. Стратегія інноваційного розвитку України на період до 2030 року. URL: https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/ (Дата звернення: 10.11.2022).

Крук А.О.
студентка ФРГТБ, 2 курсу 6 групи
Державного торговельно-економічного університету
Науковий керівник – канд. екон. наук, доц. Компанець К.А.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В РЕСТОРАННОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Ресторанний бізнес вважається однією з багатьох галузей національної економіки України, яка протягом останніх років найбільше зазнає втрат. Наприклад, нещодавно усім світом поширювалася пандемія Covid-19, через яку ресторанна сфера змушена була зупинитися та модернізуватись до нових умов ведення цього бізнесу. Нині ж Україна опинилася в умовах війни, яка наклала значні обмеження на діяльність представників ресторанного бізнесу. Незважаючи на досить складні умови функціонування, ресторанний

бізнес залишається важливим елементом національного господарства та повинен продовжувати свою діяльність і розвиток.

Розвиток інформаційних та digital-технологій здійснює вплив на всі сфери життєдіяльності людини. Успіх будь-якого бізнесу залежить від здатності швидко змінюватися, оновлюватися та пристосовуватися до потреб споживачів. Сьогодні ріст та удосконалення представників ресторанного бізнесу значною мірою залежить від впровадження інноваційних технологій, які спрямовані на поліпшення сервісного обслуговування, привернення уваги потенційних клієнтів. Інноваційні технології радикально змінюють підходи до ведення ресторанного бізнесу [1]

Інноваційні технології у ресторанному бізнесі з'являються постійно та кардинально змінюють підходи до його здійснення. Якщо провести аналіз наукових досліджень, які присвячені цій темі, то можна визначити, що в основному ресторани впроваджують 4 загальних інновації:

– продуктові, які стосуються приготування нових страв та їх незвичним оформленням й поданням клієнту;

– маркетингові – управління процесами залучення клієнтів, комунікаціям з ними, on-line бронюванням тощо;

– організаційні – відкриття нових концепцій ресторану, навчання персоналу новими методами тощо;

– технологічні, які передбачають впровадження нових технологій обслуговування, виробництва, автоматизації тощо [2].

Проаналізувавши вищенаведену класифікацію інновацій, можна виділити найбільш поширені інноваційні технології у закладах ресторанного бізнесу. У першу чергу це стосується диджиталізації та автоматизації бізнес-процесів, які полягають у електронній обробці замовлень, автоматичному виставленні рахунку клієнтам, прийому замовлень через мобільні додатки тощо. З одного боку такі інноваційні технології пришвидшують процес обслуговування клієнтів, а з іншої – полегшують працю персоналу ресторану, звільняють їх від виконання рутинної праці. Також на сучасному ринку IT існує велика кількість програмного забезпечення, яке дозволяє автоматизувати облікові процеси у ресторанах.

Іншою популярною інновацією у ресторанному бізнесі є доставка їжі та їжа на виніс. Ця тенденція особливо набула актуальності в період поширення пандемії Covid-19, коли робота закладів громадського харчування була заборонена й вони могли працювати виключно дистанційно. Такі відомі додатки як Delivery.com, Raketa, Glovo є найпопулярнішими по доставці їжі до дому [3, с. 7-12].

Широкого поширення у ресторанному бізнесі набувають QR-коди і наявність електронного меню. Використання QR-кодів є досить ефективним маркетингових ходом. Електронне меню спрощує взаємодію клієнта з рестораном, за його допомогою можна ознайомитися віддалено з меню, не взаємодіючи з офіціантом здійснити замовлення [4].

Специфіка ресторанного бізнесу полягає у безпосередній комунікації з людьми, тому для утримання конкурентних переваг підприємства повинні впроваджувати сучасні технології.

Перспективною інновацією є використання роботів для приготування та подачі страв. До прикладу, у Китаї відкрили ресторан під назвою "Foodom", в концепції якого робота здійснюється роботами, які супроводжують гостя до столика, дають меню, рекомендують спеціальні пропозиції дня та приймають замовлення. Такі заклади відкриваються також в США, Індії, Японії та інших країнах.

Основні тенденції також вимагають оригінальної подачі і красивого оформлення страв. Оригінальною є подача на нестандартному або зробленому на замовлення посуді, створеному під конкретні страви. При цьому дуже важливо дотримання саме кольорової гами. Вразити гостя можна зміною текстури страв, наприклад з імітацією під траву, камінь, тощо.Також молекулярна кухня стала невід'ємною частиною багатьох відомих та дорогих

ресторанів, яку заснували хімік Ерве Тис та фізик-ядерник Ніколас Курті. Замість звичайної сковорідки та каструлі, кулінари молекулярної кухні використовують центрифугу, сухий лід, азот, вакуумне приготування їжі. А замість приправ – спеціальні компоненти, такі як агар-агар, мальтодекстрин, ксантанову смолу, лактат кальцію тощо. Завдяки цьому можна отримати з будь-якого продукту піну, морозиво чи гель. Страви молекулярної кухні готуються не для того, щоб повноцінно нагодувати людину, а довести всім, що приготування їжі це ще є мистецтвом.

Одним з найбільш модних напрямків сучасного кулінарного мистецтва в усьому світі є підхід «open kitchen» («відкрита кухня»), коли відвідувачі мають змогу спостерігати за всіма процесами, які відбуваються на кухні. При цьому важливим є творчий підхід кухаря, який привертає увагу відвідувачів та перетворює процес притотування на театральну виставу.

Ще одним трендом стали інновації з орієнтацією на піклування про здоров'я споживачів. Ресорани та кафе закуповують еко-продукцію з фермерських угідь, тобто у людей, які самостійно займаються вирощуванням овочів, фруктів, доглядом за тваринами, без використання хімічних добавок. Найбільш відомим є ресторан De Kas в Амстердамі, побудований на території колишнього парника і овочі там вирощуються прямо на території ресторану [5, с. 303-306].

Отже, підсумовуючи, можна сказати, що інноваційні технології докорінно змінюють ресторанний бізнес. У першу чергу вони спрямовані на поліпшення сервісного обслуговування та автоматизацію основних бізнес-процесів ресторанів. З кожним разом все більша кількість ресторанів розуміє, що без впровадження інноваційних технологій неможливо стабільно вести бізнес. Таким чином, інноваційні технології є головним драйвером розвитку ресторанного бізнесу. Зростання конкуренції, вимог клієнтів, поява нових викликів зумовлюють потребу в пошуку нових підходів до ведення ресторанного бізнесу. Впровадження інноваційних технологій сприяє підвищенню ефективності діяльності ресторану. Головний акцент інноваційних технологій нині у ресторанному бізнесі здійснюється на автоматизацію, диджиталізацію, онлайн-замовлення, креативну подачу страв, доставку їжі до клієнта тощо.

Література:

1. Лисюк Т.В., Терещук О.С., Пасічник М.П. Інноваційні технології у готельно-ресторанному господарстві. Економіка та суспільство. No 40. 2022. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/145 (дата звернення: 14.11.2022).

2. Технології та інновації, які змінюють ресторанний бізнес. URL: https://sfii.gov.ua/tehnologii-ta-innovacii-yaki-zminjujut-restorannij-biznes/.

(дата звернення: 14.11.2022).

3. Гросул В., Балацька Н. Digital-маркетинг як дієвий інструмент антикризового розвитку підприємства ресторанного бізнесу в період пандемії та її рецесії. Підприємництво та інновації. 2020. № 11-2.

4. Поворознюк І.М. Інноваційні технології в ресторанному бізнесі. Економіка та суспільство. 2021. Вип. 30. 2021. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/619 (дата звернення: 14.11.2022)

5. Бутенко А.Ю. Інновації у ресторанному бізнесі. Інновації в управлінні асортиментом, якістю та безпекою товарів і послуг. 2016. 376 с.

Дядюк О. О.
студентка ФРГТБ
Державного торговельно-економічного університету
Науковий керівник — канд. екон. наук, доц. Компанець К. А.

РОЗВИТОК РЕСТОРАНІВ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Український ресторанний бізнес у 2020 році зазнав великих збитків через коронавірус. Деякі заклади закрилися, але були і ті, які відкрилися. На початку 2022 року для ресторанного бізнесу прогнозувався розквіт, адже почали зніматися карантинні обмеження і заклади починали знову працювати на повну потужність. Але 24 лютого 2022 року розвиток ресторанної сфери України став під загрозу. У перші тижні заклади закривалися і подальша їхня доля була невідомою, але після того як пройшла найгостріша фаза першого місяця, деякі заклади почали знову відкривати двері для своїх відвідувачів. Більшість щакладів, які відкрилися пропонувала безкоштовну їжу для різних категорій населення або ж готували для українських військових. Говорити про розвиток і розширення сфери було «не на часі». Але, не зважаючи на важкі умови за час повномасштабного вторгнення на території України відкрилася велика кількість нових закладів.

На вересень 2022 року відомо про близько 7000 закладів ресторанного господарства були закриті після 24 лютого, але ці дані не є достовірними, адже у це число входять заклади, які знаходяться на окупованих територіях та закрилися тимчасово.«Ринок зменшився приблизно на 25% порівняно з лютим 2022 року. У деяких областях падіння ринку становило понад 50% (Харківська, Миколаївська, Запорізька, Луганська області), У Київській, Одеській, Дніпропетровській областях — падіння до 30%» [1]

Один з перших закладів, який був відкритий під час повномасштабного вторгнення це «Інші» від Євгена Клопотенка у Львові. Як пояснює відомий шеф-кухар: ««Інші» – це наш соціальний внесок у ці тяжкі воєнні часи. Завдяки відкриттю закладу ми створили 15 нових робочих місць для львів'ян і тих, хто через війну був змушений переїхати до Львова. Крім того, ресторан забезпечує харчуванням тих, хто з тих чи інших причин не має змоги заплатити» [2]. І через досить короткий час булов відкрито 2 заклад мережі «Інші», але уже в Івано-Франківську і у форматі стріт-фуд. У закладі пропонують укрaхнську вуличну їжу, що одразу дуже сподобалося місцевим жителям та гостям цього міста. Відкриття цих двох закладів створило не тільки нові робочі місця, додатковий прибуток до держави, а ще й почали ще більше популяризувати українську кухню, що є дуже гарною зброєю у цій гибридній війні.

У перщі три місяці спостерігався занепад ресторанної сфери, ті заклади, які відкривалися не перекривали кількістю ті, що закривалися. Але уже у червні бізнес почав відновлюватися. Найбільш активно почав розвиватися бізнес у західних регіонах, особливо у Львові. Тільки у Львові відкрилося більше 500 нових закладів. У загальному на території України з початком повномасштабного вторгнення відкрилося більше 2000 закладів [3].

До 24 лютого на території України було багато мережевих закладів та франшиз, рохвиток яких був під питанням. Poncyk Boy, Takava, Espressoholic, Чорноморка це мала кількість мереж, які розширилися цього року. Завдяки чому знову ж таки з'явилася більша кількість робочих місць, улюблених закладів та додаткових джерел прибутку для держави.

Деяким закладам прйшлося змінити локацію через ряд причин (активні бойові дії близько до місця локації закладу, знищення закладу в процесі ворожих обстрілів, окупація території тощо). Можна сказати, що відкриття такого закладу це відкриття його з 0, адже це починати роботу заново і формально цей заклад «не зникає». В сучасних умовах, функціонування «переселених» закладів є не тільки підтримка економіки, а й створення іміджу для ресторанної сфери України [4].

Після 24 лютого з міркувань безпеки на всій території України були закриті заклади «McDonald`s». Для громадян України це був досить «болючий» удар, бо в країні є дуже багато шанувальників цього фаст-фуду. Компанія віддала свої запаси продукції до місцевих організацій. Нещодавно після півріччної перерви заклади почали відкриватися на відносно безпечних територіях України. Тільки новини про відкриття закладів спричинили великий ажіотаж серед любителей. А в день відкриття першого закладу, програми для доставки «лягли», а коли можна було вде самому приходити у заклад аби там поїсти, то черги утворювалися на кількасот метрів з охочих [5]. Зараз спеціалісти вважають, що відкриття ще більшої кількості закладів цієї мережі є дуже хорошим для сьогоденної економіки.

Висновок. Незважаючи на повномасштабне вторгнення, на важкі умови існування ресторанний бізнес не тільки функціонує, а й успішно розвивається. Хоч на даний момент у 2022 році співвідношення закритих та відкритих закладів схиляється у від'ємну сторону і до кінця поточного року співвідношення не сильно зміниться, ресторанний бізнес України показує гарну тенденцію відновлення об'ємів закладів. Звичайно, для того аби співвідношення переважило у сторону більшої кількості відкритих закладів проти закритих потрібно декілька років, але якщо у такій тяжкій ситуації заклади продовжують своє існування, розвиватися та відкриваються нові унікальні проекти, то повернення до показників початку 2022 року буде дуже швидким, особливо після деокупаціїї тимчасово окупованих території там відновлюватимуть роботу заклади, які закрилися через окупацію та після повернення безпеки на усі території.

Завдяки функціонуванню закладів, велика кількість людей має роботу та заробіток, до державного бюджету надходять кошти, які забезпечують існування держави.

Ресторанний бізнес є досить вагомою часткою української економіки і якби він перестав розвиватися через повномасштабне вторгнення, то, мабуть, перестала б частоково розвиватися українська економіка. Саме тому, надзвичайно важливим є підтримка ресторанного бізнесу, адже навіть чашка кави це маленький вклад у майбутнє.

Література:

1. Інформаційний сайт «The Vector» 06.09.2022. URL: https://vctr.media/ua/skilky-restoraniv-ta-kafe-zakrylys-v-ukrayini-z-24-lyutogo-dani-naczionalnoyi-restorannoyi-asocziacziyi-151923/

2. Інформаційний сайт «The Vector» 06.09.2022. URL: https://www.the-village.com.ua/village/food/new-place/324593-restoran-inshi-z-bezkoshtovnim-menyu-v-tsentri-lvova-vid-evgena-klopotenka-ta-inni-popereshnyuk

3. Інформаційний сайт «24 Бізнес» 06.09.2022. URL: https://24tv.ua/business/restoranniy-biznes-pid-chas-viyni-vidkrittya-restoraniv-ukrayini_n2151721

4. Інформаційний сайт «Твоє місто»09.08.2022. URL: https://tvoemisto.tv/news/yaki_restorany_pereihaly_pratsyuvaty_do_lvova_cherez_viynu_perelik_135666.html

5. Офіційний сайт McDonald`s URL: https://www.mcdonalds.com/ua/uk-ua.html

Гавліцький Д. Г.
студент 3курсу 6 групи, ФРГТБ
Державного торговельно-економічного університету
Науковий керівник – канд. екон. наук, доц. Компанець К. А.

ПІДТРИМКА УКРАЇНИ МЕРЕЖАМИ ГОТЕЛІВ

Наразі для України та всіх українців настав дуже тяжкий час,і не тільки для українців,а і для всього світу. І багато хто у цьому світі намагається допомогти Україні подолати цю катастрофу, всесторонньо підтримуючи її. На сьогоднішній момент Україна завоювала багато уваги і навіть можна сказати, що задала тренд «Підтримайте Україну!» і це

стало досить популярним напрямком. Також до цього тренду приєдналися безліч готелів та готельних мереж, і їхня підтримка не є слабкою, а інколи є навіть ключовою для українців. Особливості та привабливість готелів складають основу економічного прибутку,у мирний час вони створювали нові можливості для розвитку країни,а сьогодні вони допомагають повернути ці мирні часи.

Як раніше було сказано Україну підтримують всесторонньо, але звісно готель не може надавати військову підтримку, але вони допомагають чимось іншим. В основному готелі можуть надавати: фінансову підтримку віддаючи частину свого прибутку; гуманітарну підтримку надсилаючи необхідні припаси для українців; безкоштовно розміщувати українців у своїх номерах.

Дослідження українських мереж готелів, з яких намагаються підтримувати Україну показало,що з групи готелів Financiere, що володіє українськими готелями Premier (Premier Palace Hotel, Premier Hotel Lybid, Premier Hotel Dnister, Premier Hotel Odesa, Premier Hotel Slavutych), за період з 24 лютого, вони надали допомогу для захисту України та підтримки українців на суму понад 22 млн. грн. [5]. Зокрема, 16,594 млн. грн. було перераховано Збройним силам України. 5,098 млн. грн. FINANCIERE спрямувала на забезпечення проживання та харчування в готелях для тимчасово переміщених громадян. Понад 405 тис. грн. від групи компаній отримали українські лікарні та медичні працівники. 94,8 тис. грн. склала допомога силам територіальної оборони ЗСУ. Самі FINANCIERE запевняють, що продовжать підтримку української армії та народу всіма наявними засобами. Ця мережа готелів постраждала під час війни, але не припинила дорогу,а навіть посилила її.

Готельна мережа Fomich Hotels Group (Fomich та Burshtyn) це готелі які знаходиться в Карпатах, ця мережа не змогла виділити велику кількість коштів на допомогу, але займаються не менш важливою справою, а саме мережа готелів Fomich Hotels Group спільно з благодійним фондом «Freedom Ukraine» долучається до дуже потрібної місії та організовує збір коштів на потреби ЗСУ [2]. Freedom Ukraine-це группа людей які займаються допомогою по всій Україні до якої входять представники бізнесу, відомих fashion брендів, спортсмени та медійні люди [3].

Внутрішня підтримка,є надзвичайно важливою, вона об’єднує українців, але не слід забувати про зовнішню підтримку. Якщо внутрішня підтримка з кожним днем робить нас ближчими до перемоги, то зовнішня з кожним днем робить нас ближчими до світу. У світі є безліч успішних мереж готелів, які також надають надзвичайну підтримку, як і для самої України, так і для її громадян. Понад 618 прихильників готелів у 48 країнах пожертвували понад 200 000 гостьових ночей [4].

За кордоном було створено об’єднання готельних мереж під хештегом #HospitalitySupport і допомагають всім біженцям з України. Тепер більш детальніше про історію виникнення цього об’єднання. Майкл Відманн, глобальний генеральний директор PKF hospitality group, заявив, що понад 2 мільйони людей покинули Україну, звідки походить половина його родини, а більшість із 20 членів його команди все ще залишаються в Києві.

Наочним прикладом підтримки українців представлена з життєвої ситуації Майкла Відманна. Так, його сім’я втекла з України та прямувала до Відня з двома маленькими дітьми, щоб залишитися з його сім’єю. Їй довелося зупинитися на відпочинок у Будапешті, куди нещодавно запропонував допомогу Норберт Лессінг, голова Hilton в Австрії та хороший друг родини Відманн. Після дзвінка Відманна Лессінг зв’язався з Пітером Ноллом, директором Будапештського готелю Hilton, який люб’язно безкоштовно надав номер для втомленої сім’ї. Відманн написав, що як тільки він побачив, як легко допомогти сім’ям, які втекли з України, запропонувавши проживання в готелі на кілька ночей, він написав свій перший допис у LinkedIn із запитом про підтримку сімей у подібних обставинах [4]. Реакція була сильною, і організовується додаткова допомога. Те, що спочатку вважалося невеликою приватною ініціативою Майкла Відманна та Крістіана Уолтера з гостинної групи PKF, тепер стало масштабнішим. За допомогою Джонатана Уорслі з The Bench і Пребена Вестдама з

HotelSwaps було створено платформу бронювання готелів, щоб допомогти як готелям, так і сім'ям переміщених осіб. Гернот Леонхартсбергер і його команда в Moodley працюють над брендингом, а багато інших добровільно допомагають [4].

Ініціатива HospitalitySupport має єдину мету: тимчасове розміщення в готелях українців, які змушені залишити свої домівки внаслідок війни. Ініціатива об'єднує сім'ї, які тікають від війни в Україні, з готелями по всій Європі (і за її межами), які хочуть допомогти та надати безкоштовне проживання. Щоб зареєструвати для себе номер достатньо просто показати український паспорт при реєстрації. Зосереджений на ключових містах Австрії, Чехії, Німеччини, Угорщини, Молдови, Польщі, Румунії та Словаччини – з додаванням інших країн.

Також до підтримки України долучилися і світові мережі готелей, такі як Hyatt, Hilton, IHG і Accor. Ці мережі відмінили всі заплановані проекти у Россії. Однак багато неросійських брендів, які представлені в країні, продовжують готельну діяльність, незважаючи на те, що Hilton, IHG і Marriott закрили свої корпоративні офіси в Москві [1.]. На даний момент Hyatt має п'ять готелів, відкритих в Росії. Hyatt також пропонує вкрай необхідну підтримку Україні. Глобальна сім'я Hyatt об'єднала надихаючі способи піклування про тих, хто постраждав від цієї трагедії, зокрема надання житла для біженців по всій Європі, надсилання припасів українцям, переведення на роботу для колег Hyatt. А 22 березня Hyatt оголосив про новий спосіб допомоги людям із ситуацією в Україні, дозволивши членам Світу Hyatt підтримати Червоний Хрест, пожертвувавши бали. Учасники можуть відвідати спеціальний веб-сайт , щоб зробити пожертвування з кроком у 1000 балів, що перетвориться на 20 доларів США для Червоного Хреста [1].

Hilton співпрацює з American Express, щоб пожертвувати до 1 мільйона готельних номерів на підтримку. біженців і гуманітарної допомоги в Європі.

Як і Hilton і Hyatt, IHG , яка має понад десяток готелів лише в Московській області, працює над наданням підтримки біженцям, своєму персоналу та гостям в обох країнах [1].

Marriott Bonvoy цього року розподілить пожертвування до 100 мільйонів доларів [1].

Висновки. Готелі займають надзвичайно важливу позицію в підтримці для України надаючи не тільки гуманітарну і грошову підтримку,але і надаючи безкоштовні номери. Українські мережі готелей допомагають,навіть не дивлячись на те,що самі постраждали,а зовнішні готелі і готельні мережі жертвують частиною свого прибутку для підтримки українців,при цьому терплячи втрати і ставлячи себе під удар для конкурентів. Готельні мережі створюють різні об'єднання і благодійні сайти для допоги Україні,це вже доказує,що світ об'єднався для підтримки України під час цієї катастрофи і напевне вони продовжать співпрацювати з Україною після настання мирного часу.

Література:

1. Інформаційний сайт «The points guy». 24.03.2022. URL: https://thepointsguy.com/news/how-hotels-are-responding-to-russia/ (Дата звернення: 27.10.2022)

2. Офіційний сайт компанії «F&B SPA RESORT»;2022;–URL: https://fb-resort.com/promotion/21 (Дата звернення: 27.10.2022)

3. Офіційний сайт об'єднання «Freedom Ukraine» [Електронний ресурс]. –URL: https://www.freedom-ukraine.org/who-we-are/ (Дата звернення: 27.10.2022)

4. Офіційний сайт об'єднання «#HospitalityHelps» [Електронний ресурс] –URL: https://hospitality-helps.org/en/home (Дата звернення: 27.10.2022)

5. Сайт facebook;Публікація компанії «Premier Hotels and Resorts»;12.07.2022. ;URL: https://m.facebook.com/PHNR.ua/posts/10159697411746049/ (Дата звернення: 27.10.2022)

Томишинець Ю. С.
студентка ФРГТБ, Група 1-10
Державного торговельно-економічного університету
Науковий керівник – канд. екон. наук, доц. Компанець К. А.

ЯК ПРАЦЮЮТЬ ГОТЕЛІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Україна перебуває в складній ситуації. Як усім відомо, 24 лютого в нашій країні почалася повномасштабна війна. Росія стала державою-агресором, яка вбиває навіть мирних жителів. Кожен бізнес страждає. Готельний бізнес не є винятком. Нині ситуація на готельному ринку України різниться залежно від регіону. Те, як функціонують такі заклади та чи функціонують вони взагалі, залежить від регіону, в якому вони розташовані, і від того, наскільки далеко вони розташовані від поля бою. Найкраще справи йдуть на заході України – в Івано-Франківській, Львівській, Тернопільській та Закарпатській областях. Ірина Сідлецька, генеральний директор Vertex Hotel Group і президент Української асоціації готелів і курортів (UHRA), каже: «Готелі працюють у повному обсязі, і немає жодних передумов для закриття або припинення діяльності. У Харкові головне завдання – зберегти об'єкти. Діяльність готелю, який є засобом розміщення, було призупинено. Команда зосереджує свої зусилля на наданні волонтерської підтримки у війні проти російських агресорів», – говорить Прем'єр про ситуацію в місті. Наразі готель «Харків» припинив свою діяльність. Однак інші об'єкти працюють, і загалом компанія управляє 16 підприємствами в Україні. Ці місця розташовані в таких містах, як Київ, Одеса, Львів і Полтава [4]

Зокрема, більшість міжнародних брендових готелів призупинили роботу, як і більшість об'єктів розміщення у великих містах. Пояснюється в книжці «Політика безпеки та управління зовнішньою політикою». Крім того, їхні клієнти – це іноземні туристи, які наразі не приїжджають в Україну. Наразі в столиці відновили роботу такі готелі, як Hilton Kyiv, InterContinental Kyiv і Radisson Blu Hotel, а також такі міжнародні готелі, як Fairmont Grand Hotel Kyiv, Mercure Kyiv Congress і Holiday Inn Kyiv [2].

Згідно з даними, понад 20% готелів в Україні нині не функціонують. Деякі з них, на жаль, були пошкоджені внаслідок бойових дій. Повної інформації про кількість готелів в Україні немає. В Ірпені (Київська область), який був окупований близько місяця, відомо про руйнування 28 готелів [4].

Постраждалі заклади розташовані в Харківській, Миколаївській, Чернігівській, Київській, Одеській областях та Маріуполі, за оцінками UHRA, їх близько 15. Деякі з цих об'єктів перебувають під управлінням Ribas Hotels Group. Зокрема, глемпінг Mandra Shato Trubetskogo біля Нової Каховки (Херсонська область) було зруйновано, залишивши готель Play Hotel в окупованому Херсоні. Готель Reikartz у Миколаєві також постраждав від касетних снарядів [1].

Готелі, які ніколи не припиняли працювати, мали перевести всі свої бізнес-процеси на безпрецедентно нові форми роботи. Водночас вони мали забезпечувати гостям нормальний рівень обслуговування та безпечне перебування, допомагати своїм співробітникам та їхнім родинам, а також за можливості займатися волонтерською діяльністю (надання житла, прийняття переміщених осіб, гуманітарна допомога тощо). Невелика кількість працівників готелів також були змушені це зробити, тому що вони намагалися переїхати в безпечніші місця або емігрувати за кордон, а співробітники ставали членами армії або ТРО [4].

Найскладнішим завданням було постачання. Брак палива та інші чинники порушили деякі логістичні процеси, вплинувши на роботу об'єктів і постачання матеріалів, необхідних для запусків. Наприклад, у Ribas Hotels Group логістичні збої торкнулися готелів, що будуються. А BANKHOTEL зіткнувся з перебоями в постачанні продуктів у перші тижні після вторгнення [1].

Комендантська година також змінила навантаження на житло. Через брак часу процедури заселення і виселення дещо ускладнені, причому основне навантаження припадає на денну зміну. Крім того, через комендантську годину співробітники іноді живуть на території готелю. Такі послуги, як ресторани, бари, перукарні та SPA-зони, також обмежені. Під час повітряних тривог деякі готельні послуги недоступні. Це окремий пункт у роботі закладів, які запровадили підвищені стандарти безпеки. Вона містить в собі інформування гостей про повітряну тривогу та її закінчення і, за можливості, організацію безпечного місця або укриття, де можна уникнути небезпеки [4].

Готельєри відзначили високий попит на розміщення протягом двох місяців після початку повномасштабного вторгнення. Переважно це стосується закладів у західних регіонах, каже Тарас Кузик, генеральний менеджер готелю BANKHOTEL «Великий потік людей, які тікали від війни зі східних, центральних і південних регіонів, був зосереджений у Західній Україні». Наприклад, з кінця лютого по квітень і BANKHOTEL, і Yaremche Club Hotel були зайняті на 100%. Впоратися з таким навантаженням було, за словами Тараса Кузика, найскладнішою справою в перший місяць повномасштабного вторгнення. Деякі розкішні готелі в інших містах також користувалися дуже високим попитом у цей період. «Також сплеск спостерігався і в інших містах, де відбувалися події, що вимагали висвітлення в пресі», – додають у Premier [3].

Поточну ситуацію в готельній індустрії України можна схарактеризувати як «відсутність ринку». За винятком деяких регіонів на заході країни. Такого сегмента туристів або бізнесу взагалі не існує.

Від початку повномасштабної війни у складі українських готелів переважали дві категорії гостей.

Перша категорія – ВПО, які жили в тимчасовому житлі, а потім або поверталися додому, або знаходили постійне житло в новому місті, або їхали далі за кордон. Компанії та дипломатичні представництва також вимагали перевести свої команди в безпечніші місця. Наприклад, у міському готелі Ribas Hotels Group в Одесі на початку війни ВПО становили близько 70% постояльців, а зараз їхня кількість відносно невелика – 10%. Більшість із них – із Херсона і Миколаєва, а в березні Полтавський готель Premier Hotel Palazzo був майже на 70% зайнятий біженцями з Харкова. Готель безплатно приймав людей і забезпечував їх харчуванням, – сказав оператор. Premier Hotel Dnister у Львові виділив кілька номерів для безоплатного розміщення біженців у березні та квітні й організував один зі своїх конференц-залів як безплатний гуртожиток [4].

Друга – представники ЗМІ, міжнародні волонтерські організації, дипломатичні делегації тощо. Нині досить багато таких гостей у Львівському Premier готелі Dnister. На початку воєнних дій, наприклад, в одеському Bristol та київському Premier Palace Hotel, таких гостей було так багато, що готель став базою для міжнародних журналістів [3].

Наскільки нам відомо, з початку повномасштабної війни в Україні відкрилися два готельні об'єкти. Одним із них є готель Ribas Rooms Bila Tserkva в місті Біла Церква (Київська область) від Ribas Hotels Group. Зараз, як зазначає оператор, попит низький, і хоча він трохи збільшується в умовний «не піковий» період, є багато скасувань, і це залежить від місцевих умов. Середнє навантаження становить 20-25%. Біла Церква – промислове місто, тому основна мета – бізнес, але зараз дуже мало людей, які приїжджають сюди у відрядження. Водночас попит з боку місцевих покупців зростає у вихідні», - каже Артур Лупашко [4].

Плани щодо мережі Premier також змінилися вона повинна була відкритися в травні 2022 року після реконструкції в Києві, але наразі будівельні роботи не ведуться. Наразі здійснюється кілька різних проєктів. Зрозуміло, всі вони будуть зберігатися до кінця року. На жаль, ці затишшя триватимуть не тільки до кінця війни, а й протягом року або двох після її закінчення. «Для того, щоб розвивати готельний бізнес і виводити на ринок нові об'єкти, у

країні має бути створено відповідну інфраструктуру, а попит на послуги має неухильно зростати», - пояснює Premier [3]

Замість цього Ribas Hotels Group продовжила реалізацію всіх своїх проєктів у безпечніших районах, тобто на заході країни. Серед них були курортні готелі в Тернополі, Львові, Івано-Франківську, Микуличин в Івано-Франківській області та Буковелі. Лупашко сказав: «Два з них - це готельно-ресторанні комплекси в карпатських селах Поляниця і Буковель (Івано-Франківська область) та Мукачево (Закарпатська область)». Наразі Ribas Hotels Group працює загалом над 20 проєктами. Половина з них розташована у Києві, на півдні та сході України, і вони на паузі, ще половина на заході й по нім ведуться заходи [1].

Vertex Hotel Group продовжує ребрендинг готелю "Лондонський" в Одесі, природно, в умовах ворожого ставлення, і координує терміни запуску оновленого об'єкта. Загалом цей процес почнеться 2021 року, коли London Skaya Hotel стане частиною американської мережі BW Premier Collection, а Vertex Hotel Group підпише документ на самостійне управління об'єктом та отримання статусу мультибрендової керівної компанії (third-party management company). За словами Ірини Сідлецької, компанія непохитна, тож у найближчому майбутньому буде проведено ребрендинг [2].

Висновок. Не зважаючи на війну готельний бізнес все рівно працює. Звісно, він постраждав, але наша країна стійка та подолає всі незгоди. Готельний бізнес буде ще краще і більший ніж був.

Література:

1. Офіційний сайт компанії Ribas Hotels Group. [Електронний ресурс] URL: https://ribashotelsgroup.ua/

2. Офіційний сайт компанії Vertex Hotel Group. [Електронний ресурс] URL: https://vertexgroup.com.ua/

3. Офіційний сайт мережі Premier. [Електронний ресурс] URL: https://www.phnr.com/

4. Інформаційний сайт. [Електронний ресурс] URL: https://commercialproperty.ua/analitics/vstoyati-pid-chas-viyni-yak-pratsyuyut-goteli-ukraini/

Товма В.Р.
студентка ФРГТБ, Група 1-10
Державного торговельно-економічного університету
Науковий керівник – канд. екон. наук, доц. Компанець К.А.

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ГОТЕЛЬНИЙ БІЗНЕС В УКРАЇНІ

Через повномасштабну війну, яка триває вже понад вісім місяці, українські готельєри знову зіткнулися з безпрецедентними викликами. Загальна пропозиція готелів скоротилася, оскільки частина української території на сході та півдні окупована Росією, частина об’єктів зруйнована. Велика кількість гостей скасували бронювання, а бізнес-поїздки довелося відкласти на невизначений період часу.

Через воєнні дії пропозиція на готельному ринку України зменшилася: чимало об’єктів не працюють з міркувань безпеки, відсутність попиту або неможливість працювати з технічних причин чи через пошкодження від обстрілів. Загалом ситуація в цьому сегменті залежить від регіону. Відносно кращий стан справ – на заході країни.

Так, західні готелі показали досить вражаючу динаміку, маючи тимчасову, але рекордно високу заповненість. Це було викликано міграцією людей зі східних, південних і центральних районів, які шукали безпечний прихисток. Одні були транзитними гостями, які їздили в інші країни, а інші – внутрішньо переміщеними особами, які обрали місцем тимчасового проживання захід України. В результаті такі готелі досягли 100% заповненості.

Наприклад, «Банкготель» у Львові та клубний готель «Яремче» в Івано-Франківській області з кінця лютого по квітень були завантажені на 100%. В готелі «Прем’єр», що у

Львові, були і спостерігаються періоди, коли не було вільних номерів. Для порівняння, за даними HotelMatrix, у березні середня завантаженість по Україні досягла 44%, у квітні – 38%, у травні – 33%.

Від початку повномасштабної війни було виділено дві категорії гостей, які перебували в готелях. В першу чергу – переселенці, які тимчасово проживали у виділених їм апартаментах. У готелі Одеси Ribas Hotels Group внутрішньо переміщені особи становили близько 70% гостей, нині їх кількість становить– 10%. Полтавський Premier Hotel Palazzo в березні майже на 70% був завантажений біженцями з Харкова. Premier Hotel Dnister у Львові в березні та квітні виділив значну кількість безкоштовних номерів для розміщення біженців, а також облаштував один із конференц-залів під хостел.

Друга категорія гостей – іноземні журналісти, представники ЗМІ, міжнарожні волонтерські організації, а також дипломатичні делегації з різних країн світу. Нині їх чимало у львівському Premier Hotel Dnister, одеському Bristol та київському Premier Palace Hotel.

Під час війни готелі часто змінюють профіль бізнесу. Вони можуть використовуватися як в'язниці чи центри ув'язнення, слугувати як місця для переговорів, як оперативні бази для ЗМІ або як притулки для біженців чи внутрішньо переміщених осіб. Одночасно вони забезпечували гостям звичний для них рівень сервісу та безпеку перебування, допомагали співробітникам і їхнім сім'ям, займатися волонтерством: хто мав змогу – надавав укриття, приймав переселенців, надавав гуманітарну допомогу тощо. Нерідео це виконувалося з меншою кількістю команди, адже персонал готелів також намагався переміститися у безпечніші для них місця або емігрувати за кордон, або ж співробітники долучалися до лав ЗСУ чи ТрО. Проте якщо спочатку основним питанням було те, як зібрати та зберегти команду, то нині – як завантажити її в умовах низького попиту та невеликої кількості гостей.

Ще більш складним є той факт, що власники готелів неодноразово піклуються про безпеку своїх команд і гостей. Наприклад, у деяких закладах були обладнані притулки для персоналу та клієнтів. Готель «Прем'єр Палац» у Києві також надавав укриття під час авіаударів мешканцям навколишніх будинків.

Готелі повідомляють своїх гостей, коли вмикається і вимикається сирена повітряної тривоги. Також у деяких закладах збільшили штат охорони та запровадили додаткову перевірку особистих даних клієнтів. Це нова реальність, і, пристосовуючись до неї, власники готелів також повинні адаптувати розпорядок роботи до комендантської години. В основному це скорочення часу роботи деяких об'єктів, збільшення навантажень у денні зміни та зміна графіків працівників.

Зараз ситуація на готельному ринку знову змінюється. Внутрішньо переміщені особи, які становили близько 70% гостей у перші місяці війни, або повернулися додому, або виїхали за кордон. Наприкінці весни більше ніж 2000 об'єктів готельної нерухомості на півдні та сході України не відкрилися зовсім. Але винятком стала відносно безпечна Одеса, де нині працює 90% закладів з середньою завантаженістю 60%. Нині в Києві відновили роботу такі міжнародні готелі, як Hilton Kyiv, InterContinental Kyiv, обидва об'єкти Radisson Blu Hotel, а також Fairmont Grand Hotel Kyiv, Mercure Kyiv Congress, Holiday Inn Kyiv та інші, проте показник завантаженості сягає лише – 15–25%. Навіть готельна нерухомість на заході країни стикається з падінням заповнюваності. У червні заселеність номерів у Львові коливалася від 30% до 40%; в Івано-Франківській і 50% у Закарпатській областях він досягав 40%. Також скорочено термін перебування до 2-4 днів порівняно з 1-1,5 місяцями раніше.

Окремо потрібно звернути увагу на роботу готелів міжнародних брендів: такі заклади розміщення, розташовані у великих містах, переважно призупиняли роботу. Це пояснюється політикою безпеки й іноземним менеджментом.

Нині в Україні працює не більше 20% готелів Ribas Hotels Group. Внаслідок бойових дій деякі з них, на жаль, пошкоджені. Наразі відомо, що в Ірпені зазнали руйнувань 28 готелів. Це дані проєкту RebuildUA. Постраждали об'єкти у Харківській, Миколаївській,

Чернігівській, Київській, Одеській областях, а також у Маріуполі – за підрахунками UHRA, це приблизно 15 закладів. Серед них є деякі заклади в управлінні Ribas Hotels Group. Зокрема, зруйновано глемпінг Mandra Shato Trubetskogo під Новою Каховкою, а готель Play Hotel залишається в окупованому Херсоні. Зазнав удару від касетних снарядів об'єкт мережі Reikartz у Миколаєві.

Аналіз ринку показує, що сьогодні ситуація потрохи стабілізується. Нехай не в повну силу, але готелі працюють, залучають гостей, отримують прибуток і сплачують податки. Зокрема, зростання попиту в західних областях країни стимулювало забудовників відновити зведення об'єктів, яке призупинилося на початку великої війни, та почати нові проєкти. Ми не можемо сказати як швидко галузь зможе остаточно відновитися та вийти на довоєнні показники. Усе залежить від тривалості бойових дій та міграційного рівня українців за межі кордону.

Воєнний стан не причина припинити всі бізнес-процеси та роботу. У такий складний час необхідно підтримувати економіку країни. Готелі, які перебувають у безпеці та мають можливість продовжувати роботу на територіях, де не ведуться активні бойові дії, повинні продовжувати свою діяльність.

Попри всі негаразди та перешкоди вже зараз формується відкладений попит на внутрішній туризм. На найближчі декілька років популярними місцями для відпочинку стануть Карпати та всі західні області, оскільки більшість курортів будуть потребувати відбудови та реконструкції інфраструктури.

Більшість проєктів і планів розвитку готелів призупинено. Але не можна не згадати, що у цей воєнний час було відкрито дві нові схеми: Ribas Rooms у Білій Церкві на Київщині та Emily Resort під Львовом. Обидва проєкти були на завершальній стадії розробки. Також незабаром очікується відкриття Best Western Plus Market Square у Львові.

Крім того, у ході війни компанія Ribas Hotels підписала три контракти на проєктування та будівництво нових готелів. Зараз у їхньому списку близько 20 проєктів, половина з яких знаходиться на заході і не зупинена. Vertex Hotel Group, незважаючи на те, що війна вплинула на ринковий попит, планує завершити ребрендинг одеського готелю «Лондонська», яка приєднається до бренду Best Western Collection і найближчим часом відновить роботу.

Висновки. Через війну в Україні більшість проєктів і планів розвитку готелів, на жаль, призупинено. Але незважаючи на те, що ситуація непередбачувана і щомиті існує ризик нових атак, український бізнес і готельний ринок, зокрема, намагається адаптуватися, виживати і навіть розвиватися. Це не кінець, навіть попри війну в Україні відкриваються нові готелі, які починають працювати і підтримувати економіку нашої країни. І мова не лише про захід України. Це додає оптимізму. Найяскравіші часи – попереду. Після нашої перемоги. Та саме зараз найважливіше – підтримувати готельний бізнес. Принаймні не дозволити йому зникнути з інформаційного поля території України.

Література:

1. Інформаційний сайт «РБК Україна Travel» [Електронний ресурс] URL: https://www.rbc.ua/ukr/travel/spros-detskiy-otdyh-vosstanovilsya-30-ekspert-1657616449.html

2. Офіційний сайт «Commercial Property» [Електронний ресурс] URL: https://commercialproperty.ua/o-nas/

3. Офіційний сайт «Forbes» [Електронний ресурс] URL: https://forbes.ua/company/biznes-tse-stosunki-tut-yak-u-kokhanni-nemae-formuli-komanda-winetime-pro-sinergiyu-loyalnist-ta-vminnya-priymati-rishennya-03112022-9230

4. Інформаційний сайт «TravelWritersMagazine» [Електронний ресурс] –URL: https://www.travelwritersmagazine.com/ukraine-journal-hotel-business-in-ukraine-during-war-with-russia/

Яцун В. С.
студентка ДТЕУ 1 курсу 8 групи
за спеціальністю 241 «Готельно-ресторанна справа»
Науковий керівник – канд. екон. наук, доц. Компанець К. А.

СФЕРА ГОСТИННОСТІ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Весь час сфера гостинності була популярною та затребуваною на світовому ринку. Адже вона завжди нас переслідувала та полегшувала життя, наприклад, коли ми подорожуємо і нам треба знайти місце для ночівлі - для нас завжди відкриті двері різноманітних готелів або, якщо є бажання перекусити, але готувати нема часу чи просто не хочеться, то можна відвідати ресторани чи кафе. Навіть не можу уявити світ без цього. Тільки подумайте, як би змінилося наше життя, якщо б не було готельно-ресторанного бізнесу. Мені, здається, що це було б погано. Тож перейдемо до суті.

Я думаю, що спочатку треба було б розібратися з тим, що таке сфера гостинності? Вивчити її ззовні та зсередини. Розкрити такі питання як: проблеми розвитку сфери надання послуг в Україні, зміну готельного бізнесу під час війни, порівняти сферу гостинності до та під час воєнного становища тощо. Тож розпочну з першого.

Простими словами, сфера гостинності - це одна із найважливіших економічних галузей нашої країни, функції якої полягають у задоволенні різноманітного попиту та різні види відпочинку і розваг. Прочитавши купу статей, прийшла до висновку, що готельний бізнес в Україні є не досить "сильним", адже наші стандарти цілком не відповідають, наприклад, європейським. Але, незважаючи на це, дана сфера стрімко розвивалася: будувалися нові заклади розміщення та харчування; поліпшувалася інфраструктура; впроваджували нові ідеї, концепції; з'явилися різноманітні види розваг; спа, сауна тощо; стало доступним електронне бронювання номерів. Одним із аргументів того, що готельно-ресторанний бізнес в Україні розвивався є те, що стабільно нашу країну відвідує близько 20 мільйонів осіб, що, на мою думку, є досить непоганим результатом. Також відомо, що у 2008 році Україна посіла 8 місце у світі за кількістю туристичних візитів.

До початку повномасштабного вторгнення ринок української готельної нерухомості щороку зростав мінімум на 10-15% [2]. Звичайно, що після початку війни - ситуація змінилася. Готельний ринок став працювати максимум на 2-3%. На півдні цей показник становить 3-5% від планового, в Києві й області — 10-15%, на сході через бойові дії бізнес взагалі завмер [2]. Більшість закладів харчування та готелів закрилися через небезпеку життя або були зруйнованими. А тепер щодо хронології.

На початку війни більшість українців віддали перевагу закладам розміщення на заході, у зв'язку з тим, що там було більш безпечно, аніж на півдні, сході або півночі. Через це всі 6 місяців дані заклади були заповнені на 100%, що спричинило суттєве підвищення туристичного збору. Також відомо, що на початку війни деякі готелі займалися волонтерством: приймали біженців, переселенців; надавали безкоштовне проживання та годування; надавали психологічну підтримку. У приклад можу привести Полтавський Premier Hotel Palazzo, що приймав та безкоштовно обслуговував біженців, або Львівський Premier Hotel Dnister, який навесні виділив значну кількість номерів, а також облаштував один із конференц-залів під безкоштовний хостел. Наразі вже не так актуально, як на початку війни безкоштовне розміщення людей, але тим не менш, українські готелі не перестали допомагати та віддячувати тим, хто, рятує наше життя, тим, хто не боїться пожертвувати власним життям заради інших, тим, хто захищає нашу з вами країну. Вони збирають кошти на ЗСУ у приклад візьмемо українські готелі Premier, які направили на підтримку українців та ЗСУ майже 61 мільйон гривень; мережа готелів Fomich Hotels Group спільно з благодійним фондом «Freedom Ukraine» організовує збір коштів на потреби збройних сил.

За статистикою Державного агентства розвитку туризму, за перші шість місяців, в порівнянні з минулим роком, сума бюджету зросла на 28,8% [2]. Наразі у деяких регіонах відновилася робота закладів проживання, наприклад, місто Одеса - нині там працює 90% закладів розміщення із завантаженністю у 60%, а загалом на сьогоднішній день в Україні працює приблизно 20% готелів. За період війни у нашій країні відкрилося два готелі – Ribas Rooms Bila Tserkva в Білій Церкві та комплекс із готелем Emily Resort у Винниках, у якому, до речі, також приймали біженців, поки він не був відкритий [3].

А зараз я хочу розповісти вам про те, як на мою думку, зміниться сфера гостинності після закінчення війни. Звичайно, що більшість українців повернуться додому, відбудеться підвищення туристичного збору, почнуть відбудовувати нові заклади розміщення. Також популярного значення у нашій країні набуде воєнний туризм, що теж значно реабілітує готельний бізнес. Адже всім буде цікаво побувати на місцях боїв і історичних битв, які змінили хід історії. Їм захочеться поринути в ту атмосферу, відчути емоції, які були там. Вони завжди будуть повертатися туди, щоб віддати шану історії та її героям. Відвідувати ці місця будуть не лише українці, а й, без сумніву, іноземці, оскільки вони завжди цим цікавилися, і, звичайно, що підтримували нашу країну: морально, матеріально та фізично.

Література:

1. Давидова О.Ю., Усіна А.І., Сегеда І.В Структура сфери надання послуг розміщення в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://tourlib.net/books_ukr/usina-oph.htm

2. Лупашко А На. початку війни готельний бізнес України обвалився на 90%. Чи є надія на відновлення? [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://forbes.ua/authors/artur-lupashko/company

3. Антонюк Т., Паралюш М. Встояти під час війни: як працюють готелі України. [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://commercialproperty.ua/analitics/vstoyati-pid-chas-viyni-yak-pratsyuyut-goteli-ukraini/

Nahaitseva O.
4 year student of International Marketing department
Alfred Nobel University, Dnipro (Ukraine)

HOW STUDENTS CAN GET FIRST JOB IN ADVERTISING

Your role is to sell, don’t let anything distract you from the sole purpose of advertising. The goal of creating advertising is not to prove who’s more clever or witty. Nor to prove who can come up with the phrase with the best play on words.

D. Ogilvy says in his book «Ogilvy on Advertising», he hated when his employees referred to themselves as «creative» [1, p. 7].

The main point of this commandment and David Ogilvy puts it quite simply: if you want people to buy your product, you must explain it as briefly and simply as possible: what you sell, and how buying your product will improve their lives. People don’t have much time to stop and read, so if you think you should surprise them with your words and creativity, you can do it, but never at the expense of making the sale.

The truth is that the field of in advertising is highly competitive. For my opinion I make top 10 tips to get great job as D.Ogivly propose in his famous book «Ogilvy on Advertising» [1, p. 31].

So, first one is:

1. Portfolio.

Portfolios are the number 1 must have for advertising people.

2. Target Favorite Agencies.

At the start, pick the top five advertising agencies you would like to work for. Then find out the one person at each of those agencies, usually the creative director, who can hire you, and then use every contact possible to get in front of that person.

3. Talk About Results.

Remember that advertising is a effective multy-million business where creative work is designed to meet professional, not artistic, goals. Your self-pitchs should reflect that issue. When trying to get a job as a creative, try to demonstrate how your creativity can affect outcomes.

4. Know Digital.

Internet and social networks have changed the rules of the advertising game several years ago. So be aware of the new landscape and how to navigate it. Try to know everything about digital advertising: PPC, Google sears ads, internet banners and so on.

5. Meet People in the Field.

Hope that you have heard such a phrase: “It’s all about who you know.” And that’s also true for advertising. Visit meetings of the community of advertisers, conferences and webinars for professionals.

6. Know Your Stuff.

Anyone interested in joining the advertising business needs to know about the business of advertising. Sites Krejny recommends [2] follow closely for industry updates, best practices, cases and new technology.

8. Be Persistent.

Pre-requisites for any advertising job hunter: thick skin and strong determination. You’re going to get a lot of unanswered emails and phone calls, but don’t let that dissuade you. Keep on keeping on, and stay on top of it

9. Learn All You Can.

This includes watching advertising, movies, TV shows and plays, downloading mobile apps, reading books and taking classes in painting, sculpture, drawing, typography, screenwriting, poetry, children’s books, coding and design.

10. You Are Also A Brand.

Knowing your own brand can make you relatable on an intimate level that feels inviting and kindred. You present yourself as someone worth investing in to those specific people who share that brand identity. The more you can think about your own brand as a communication device, the easier it will be to consider a company’s brand in the same way, and the more likely that company will hire you for an ad campaign or other creative work later.

If you’ve already graduated, you can still develop a career network as a professional. Start attending expos and other industry events where you can hand out your business card. Get on social media and create profiles and portfolios to reach potential employers. Rather than waiting for jobs to come to you, reach out and find the jobs yourself.

Working in advertising can be difficult, but with drive and persistence, you can land a position. Consider these tips of getting a job in an advertising agency and you will have a much better chance of receiving an offer. Whether you’re interested in creative design or business and account management, the advertising industry always has use for smart, dedicated workers.

Literature:

1. Огілві Д. Про рекламу. Харків: «Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 285 с.

2. Kurt Krejny. Marketing Strategist / Team Leader / Conference Speaker. URL: https://www.kurtkrejny.com/contributions/ (дата звернення: 10.11.2022).

Krutii E.
4 year student of International Marketing department
Alfred Nobel University, Dnipro

SUCCESSFUL SMM MANGER: OWN WAY ACCORDING TO «OGILVY ON ADVERTISING»

What is advertising? Some associate it with manipulation, some with fraud, and David Ogilvy sees advertising as a subtle art that manifests itself in a special creativity. His book “Ogilvy

on Advertising" is a fascinating and informative guide tocreating compelling and compelling ads [1. p. 24]. The author can be called the legendary master of advertising of the last century. His advice is still relevant today, and the examples that readers will see on the pages of the monograph "Ogilvy on Advertising" can become a visual aid for both beginner advertisers and experienced entrepreneurs.

In order to be a successful SMM manager you need to understand how to create good advertising. So in his book, Ogilvy talks about positioning [1. p. 30]. The narrower the market niche occupied by the brand, the easier it is to plan a strategy. For example, juice production equipment is very specialized, but it has a specific target audience. Most likely, customers of such a company value quality, but do not want to overpay for equipment. Therefore, equipment suppliers choose price positioning or by consumer. Unlike equipment, almost all Ukrainians use mineral water. In this case, it is difficult to position the brand according to the consumer and the water is positioned according to the use or benefit: mineral water for those who play sports or for those who want to become healthier. Positioning helps emphasize brand identity.

The next important aspect is an odea of your product. Digital product management and administration has emerged as a consequence of the need to manage the product. At the dawn of product management, this functionality was for the company's CEO. Product management - an organizational function that deals with planning and monitoring the process of continuous improvement of all areas of the product and its work, development strategy and product entry into the market.

The product manager, unlike the project manager, works on the entire product ecosystem, covering all processes. In essence, he is a visionary and a strategist who is responsible for the result. While the project manager is responsible only for the narrow direction of the large product and controls not all but only certain processes.

Lifecycle emphasizes the extremity and cyclical nature of the process. Each product has a beginning and an end, but it develops cyclically, receiving feedback from the user. Any product starts with a problem. It is the problem that the product must solve and it is the first and real reason for the birth of any product. When the problem is clear, it's time for ideas to solve the problem. An idea turns into a product only when it finds its technical and business embodiment. The formula «Problem – Idea – roduct« works here unconditionally. Of course, there are risky guys who start with a product, this is a common mistake of young startups who are so in their product that they do not think about who needs it and what «pain»; it treats. Product development – creating something new by inventing entities or combining (compositions) previously incompatible entities. The terms unbundling and bundling are often used in product management. In the first case, it is a situation where the product is oversaturated with functionality, then you can divide this functionality into several small products and they will be successful. Or vice versa – there are several small products, and for success they are better combined into one. Therefore, a striking example is a smartphone, when a number of entities (camera, flashlight, player, video game, phone, etc.) were combined into one object.

What is more, targeting. Companies monitor our behavior on the Internet, and then use the obtained data to advertise certain products in a targeted manner.

Recently, targeting has also appeared offline. For example, some stores install sensors that monitor users'; eye movements and subsequently analyze the data to understand how best to display products in the store and attract the attention of different audiences.

A good SMM manager knows that SMM is an invasion of the client's natural habitat, and in social networks you can do advertising, PR, and much more. It will offer specific actions and specific metrics, for example – «I will launch targeted advertising and it will provide you with such and such a cost per lead, with such and such a conversion into a purchase» or «your brand» reputation is lame, the Internet is full of negative reviews, I will work with reputation within two months. This should increase the conversion on the site by so many percent or your product will best be sold not to the end consumer, but to small businesses whose owners are active on such and

such sites and forums, I will provide you with access to the b2b market, I will calculate the metrics and indicators later, this is quite difficult. Offhand, you will get 20-30 large wholesale customers by the end of the year, each equivalent to 100-200 end customers. A good SMM manager, and even an advertiser or marketer, tries to be specific, separates tools by metrics, can justify what and why he does in simple terms. For example: your site is made quite competently. But you lose so many customers before buying directly. I believe that at this time customers are looking for reviews about your services on such and such resources. Reviews are mostly negative. This is a wake-up call, let the responsible people will take care of the quality of service, I will provide a stream of realistic positive feedback, in the short term this will reduce the number of bounces and increase conversion by 30-40%. We can only talk about the long term if the quality of services improves.

I like Ogilvy's tip – to become a model of good manners, but do not make yourself a clown. People do not buy goods from sellers who do not know how to behave decently. Research shows that they also don't buy products because they ere in bad taste. It is much easier to sell a product by shaking a man's hand in a friendly way than by hitting him on the head with a hammer. You must try to captivate the consumer with the purchase of the product. This doesn't mean that your ad has to be too witty or comical. People don't buy from clowns. When a housewife fills her shopping cart, she takes the task very seriously.

To sum up, I think that his advice is really very good and they will help you to succeed in this profession. I will definitely use them. A good advertiser is definitely a profession and a state of mind in total. Bad advertiser – how will it happen. If there is only a state of mind, but no elementary skills, then I would be careful not to call this person a professional (in any field). I am worried, for example, by «doctors for the state of their souls», who do not have even the minimum knowledge. In the same way, I am worried about designers, advertisers, PR people and other «extraordinarily creative specialists» who do not have a number of necessary knowledge and skills.

Literature:

1. Огілві Д. Про рекламу. Харків: «Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 285 с.

Бабко Н.М.
канд. екон. наук, доц.,
доцент кафедри маркетингу,
управління репутацією та клієнтським досвідом
Державного біотехнологічного університету

ТЕОРІЯ КОНКУРЕНЦІЇ: ЕВОЛЮЦІЯ ПОГЛЯДІВ

Процеси глобалізації світової економіки, загострення конкуренції та динамічні зміни зовнішнього середовища стали невід'ємними складовими функціонування підприємств в сучасній ринковій економіці. Сьогодні на перший план виходять питання про методи ведення конкурентної боротьби і способи підвищення конкурентоспроможності компаній на внутрішніх і зовнішніх ринках [2].

Дані тенденції розвитку сучасної економіки зумовлюють необхідність поглибленого вивчення й аналізу змістовного наповнення поняття «конкуренція», механізмів її дії, що в свою чергу вимагає глибокого дослідження ретроспективи даного феномену.

Основи теорії конкуренції були закладені представниками класичної школи політекономії А. Смітом і Д. Рікардо, їхню увагу привернули макроекономічні питання добробуту, результатом вивчення яких стала модель досконалої конкуренції та модель теорії абсолютних і відносних конкурентних переваг. Представники неокласичної школи К. Менгер, Ф. Візер, А. Маршалл здійснили перехід від аналізу конкуренції на макрорівні до макрорівня, вони більш детально проаналізували конкурентні умови.

На межі XIX-XX ст. на перший план вийшли проблеми співвідношення конкуренції і монополізму. Завдяки роботам Е. Чемберліна і Дж. Робінсон модель досконалої конкуренції змінилася теорією недосконалої і монополістичної конкуренції. Різке уповільнення темпів економічного зростання і економічна криза початку XX ст. підтвердила неспроможність пануючих підходів невтручання в ринкові процеси. Виходом із непростої економічної ситуації, що склалася стала теорія Дж. М. Кейнса. Він піддав критиці ідею саморегулювання ринку, обґрунтувавши необхідність державного втручання в економіку і процеси конкуренції Таким чином, держава стає повноправним економічним суб'єктом процесу конкуренції. Це й послужило відправною точкою для розширення кола досліджуваних проблем теорії конкуренції. Увагу дослідників привернув процес впливу різних аспектів суспільного життя на процес конкуренції [1-4].

Істотний внесок в розвиток даних ідей внесли представники інституціонального напряму в економіці. Надалі їх погляди були доповнені і розширені завдяки включенню в предмет розгляду інноваційної складової конкуренції, на що одним з перших звернув увагу Й. Шумпетер, розробивши теорію інноваційного розвитку.

Значний внесок у розвиток теорії конкуренції в середині XX ст. зробив Дж. Стіглер, який вивчав функціонування ринкової економіки в рамках теорії організації промисловості. Проведений науковцем аналіз поведінки фірм в конкурентних і монопольних галузях промисловості дозволив йому виділити в якості умов успішного функціонування підприємств принцип виживання і принцип мінімального масштабу ефективності. Крім того, на його думку успіх в конкурентній боротьбі залежить від інтеграції в тій чи іншій галузі. Так, на ранній і пізній стадіях розвитку галузі необхідна активна інтеграція, тоді як на проміжних вона може бути незначною. Дж. Стіглер одним із перших став розглядати володіння економічною інформацією в якості конкурентної переваги і засобу ведення конкурентної боротьби. Згідно його поглядам, ситуація неповноти інформації є не природною передумовою аналізу будь-якої економічної ситуації, а чинником, що загрожує конкурентній позиції компанії на ринку. Для досягнення успіху в конкурентній боротьбі необхідно володіти актуальною економічною інформацією, корисний ефект від використання якої завжди буде перевершувати витрати на її отримання [1-4].

В цей же час в рамках новаторського напряму в економіці – поведінкової економічної теорії, що вивчає соціальні аспекти поведінки господарюючих суб'єктів та вплив економічних, психологічних, політичних чинників на процес прийняття рішення – було сформовано нове уявлення про сутність конкуренції. На думку одного із представників поведінкового підходу, Р. Саймона, в сучасних умовах невизначеності зовнішнього середовища і достатку інформації змінюється модель економічної поведінки. Господарюючі суб'єкти характеризуються як обмежено раціональні та приймають задовільні рішення, виходячи з власного рівня вимог, а не з максимізації вигоди. Так як критерієм ефективності господарюючих суб'єктів стає досягнення власного рівня вимог, то дослідник прийшов до висновку про зміну сутності конкуренції: вона набуває соціального і адаптивного характеру [4-7]. Аналіз поглядів представників поведінкової економічної теорії дозволяє зробити висновок про те, що сутність процесу конкуренції в рамках поведінкового підходу розкривається через адаптивну поведінку господарюючих суб'єктів.

У 1960-ті рр. Дж. К. Гелбрейт у межах індустріального напрямку інституційної теорії досліджував специфіку сучасного процесу конкуренції, що зумовлюється діяльністю великих корпорацій. На його думку, в сучасній економіці великі корпорації, які зосередили в собі економічну владу шляхом контролю над цінами, витратами і споживачами, формують особливу індустріальну систему, а дрібні власники, які не можуть впливати на ціни або на політику уряду, утворюють ринкову систему. Даний поділ досить точно визначає роль кожної із систем та існуючі між ними протиріччя, для вирішення яких, на його думку, необхідно втручання держави в ринковий процес. Вчений прийшов до висновку про те, що

вільна конкуренція за умови існування корпорацій, як суб'єктів господарювання, неможлива [1; 4; 8].

В цей же історичний проміжок часу на розвиток теорії конкуренції значно вплинула австрійська школа, представники якої звернули увагу на роль підприємця в розвитку конкурентних відносин і економіки в цілому. Так, відповідно до точки зору І. Кірцнер, підприємець, який перебуває в пошуку можливостей отримання прибутку, здатний створювати нові сфери діяльності, умови конкуренції та спровокувати зміни ділової активності й зрушення в структурі цін. Рушійною силою конкурентного ринкового процесу, на його думку, є неадекватне володіння ринковою інформацією. Тому основною функцією конкуренції стає знаходження найкращого підприємницького рішення [1; 7; 8].

Істотний внесок у розвиток теорії конкуренції зробила теорія людського капіталу, яка виникла у 60-70-х рр. XX ст. у зв'язку з виходом робіт Г. Беккера. Ключова ідея його праці «Людський капітал» полягає у тому, що, витрати на розвиток знань і умінь співробітників рівнозначні інвестиціям в створення і придбання нового обладнання і технологій, але забезпечують у майбутньому більший прибуток як приватному бізнесу, так і всьому суспільству. На думку Беккера, інвестиції в спеціальне навчання працівників сприяють зростанню продуктивності в конкретному бізнесі й дозволяють компанії отримувати додатковий прибуток від цього зростання. Обґрунтовуючи економічну доцільність вкладень капіталу в освіту і підготовку співробітників, вчений прийшов до висновку, що спеціальна підготовка працівників формує істотні особливості продукції компанії та її поведінки на ринку, ноу-хау, іміджу та бренду. В результаті аналізу поглядів Беккера можна зробити висновок про те, що навчання і підготовка співробітників може розглядатися як одна із головних переваг компанії в конкурентній боротьбі [4; 7].

Далі слід згадати внесок неоінституціонального напрямку економічної думки як одного із провідних в теорії конкуренції. Його представники сконцентрували свою увагу на ефективності ринкової економіки, виділяючи в якості її критерію трансакційні витрати - витрати на отримання інформації, проведення переговорів, укладання контрактів. На думку таких представників неоінституціонализму як О. Вільямсон, Р. Коуз, Д. Норт, М. Олсон, конкурентоспроможність господарюючих суб'єктів визначається здатністю забезпечувати економію трансакційних витрат [1; 4].

Окремо слід звернути увагу на уявлення представників даної течії економічної думки про цивілізовану конкуренцію, в рамках якої інтереси конкуруючих сторін задовольняються на взаємовигідних умовах з мінімальними трансакційними витратами для них і для суспільства в цілому, що підсилює вигоду від участі в угоді. Таким чином, цивілізована конкуренція сприяє розвитку економіки, спрямовуючи сили конкуренції на благо суспільства, що в свою чергу автоматично відхиляє питання про руйнівну силу конкуренції.

У 1980-их рр. в теорії конкуренції з'являється новий напрямок - еволюційний інституціоналізм, або теорія конкурентної еволюції. Представники даного напрямку Р. Нельсон і С. Вінтер в роботі «Еволюційний аналіз економічних змін» ввели поняття «організаційні рутини» - стійкі зразки, стереотипи, шаблони поведінки, які використовуються в повсякденній діяльності членів організації [1; 4].

Як відзначають автори, на зміни умов господарювання фірми реагують зміною встановлених принципів поведінки - рутин. Комбінація рутин щодо різних умов зовнішнього середовища може розглядатися як стратегія поведінки. Р. Нельсон і С. Вінтер стверджують, що у взаємодії із середовищем фірми можуть відбирати найбільш підходящі і ефективні стратегії поведінки. Рутини є своєрідними активами і можуть розглядатися в якості конкурентних переваг організацій [1; 4].

Провідним представником ринкової концепції в теорії конкуренції визнається М. Портер. Йому належить одна з перших спроб в систематизації основ теорії конкуренції. Суть моделі Портера може бути виражена за допомогою потрійності найважливіших аспектів конкуренції - конкурентних сил галузі, конкурентних стратегій та конкурентних

переваг. Як стверджує Портер, в будь-якій галузі інтенсивність конкуренції й очікуваний розмір прибутку визначаються взаємодією наступних конкурентних сил, що формують структуру галузі:

1) загроза появи нових конкурентів;
2) загроза появи товарів-замінників;
3) здатність постачальників торгуватися;
4) здатність покупців торгуватися;
5) суперництво вже наявних конкурентів між собою [4; 5].

Успіх в конкурентній боротьбі, згідно Портеру, визначається вибором стратегії конкуренції (лідерство у витратах, лідерство в диференціації та фокусування на витратах або диференціації) в залежності від ситуації в галузі. В основі конкурентної стратегії лежать конкурентні переваги, їх поглиблення і вдосконалення, що дозволяють завоювати міцні позиції на ринку і домогтися високих фінансових результатів. Безперечна важливість робіт вченого полягає у тому, що виявлення конкурентних переваг фірм і конкурентних сил галузі дозволили йому розглянути питання ефективної діяльності компаній і успіху в конкурентній боротьбі з урахуванням особливостей конкурентного (зовнішнього) середовища і внутрішніх можливостей (ресурсів) компанії [5].

Необхідність адаптації компаній до умов мінливості та невизначеності ринкового середовища стала однією з причин активного розвитку ресурсного підходу до визначення джерел конкурентних переваг, значний внесок у розвиток якої внесли Б. Вернерфельт, Е. Пентроуз, Р. М. Грант, С. Монтгомері, Р. Рамелт, К. К. Прахалад, Р. Хамел та інші. Відповідно до ресурсного підходу, інтенсивні галузеві зміни ведуть до зниження значення структури галузі та ринкової позиції кожної конкретної компанії і до підвищення ролі внутрішніх ресурсів. Спираючись на цю тезу, дослідники прийшли до висновку про те, що джерелом конкурентних переваг стає комбінація внутрішніх унікальних ресурсів компанії. Випереджальне створення, розвиток і використання комплексу внутрішніх ресурсів стає визначальним фактором конкурентоспроможності компанії в довгостроковій перспективі [1; 4; 6].

Представниками ресурсної концепції Р. Хамелом і К.К. Прахаладом була розроблена теорія ключових компетенцій, які є основним способом досягнення і підтримки лідируючих позицій в галузі. Ключові компетенції створюються на основі знань, володіння інформацією, навичок, технологій, взаємовідносин між структурними підрозділами і репутації компанії. Особливості ключових компетенцій – їх невідчутність, довготривалість і винятковість, що дозволяє створити безумовну конкурентну перевагу. Постійне вдосконалення і придбання нових, специфічних для компанії компетенцій є найважливішою умовою успішної стратегії, забезпечуючи доступ до безлічі ринків і створюючи бар'єри на шляху проникнення конкурентів на ринок [4; 7; 8].

М. Тресі і Ф. Вірсема в рамках ресурсного підходу розробили теорію унікальних цінностей, де в якості конкурентної переваги розглядається будь-яка унікальна цінність компанії. На їх думку, можна виділити наступні напрямки пошуку унікальних цінностей:

1) вдосконалення виробничих процесів і операційної діяльності;
2) вдосконалення продукту;
3) вдосконалення процесів обслуговування клієнтів [1; 4; 6].

Для успіху в конкурентній боротьбі компанії необхідно трансформувати власну унікальну цінність в довготривалу стратегію.

Не можна не відзначити внесок теорії управління знаннями в розвиток концепції конкуренції, що пов'язано із роботами К. Вііг, П. Сенге, В. Нонаки і Х. Такеуті, Т. Давенпорта і Л. Прусака. Ключова ідея цієї теорії полягає в розгляді знань в якості бізнес-активів компанії, що породжує мультиплікативний ефект по відношенню до інших факторів виробництва, впливаючи на рівень ефективності їх застосування. Відповідно до даної теорії, знання розглядаються як основа для створення конкурентоспроможних продуктів і послуг,

пропонованих компанією на ринку. Управління знаннями в свою чергу стає технологією, що дозволяє організаціям займати вигідну конкурентну позицію. Таким чином, в сучасній економіці джерелом конкурентних переваг стає не вигідна ринкова позиція, а знання, що розглядаються як активи, а також їх рух і використання в організації [1-6].

Розроблена у 90-х роках XX ст. Дж. Ф. Муром теорія ґрунтується на тому постулаті, що рушійною силою економіки стає не тільки традиційна конкуренція, а й співробітництво. Проводячи аналогії між екологічною системою і бізнес-середовищем, вчений розглядає компанію як елемент екосистеми, де спільно розвиваються процеси конкуренції та еволюції, які він назвав «ко-еволюція». Оскільки в нових умовах функціонування підприємств (в екосередовищі) стратегія, націлена на створення конкурентних переваг компанії, перестає бути ефективною, компаніям необхідно розробляти таку стратегію, яка була б узгоджена з умовами зовнішнього середовища, поєднувала б елементи конкуренції і співпраці на шляху до спільної еволюції всіх компаній екосистеми [1; 4; 7].

Пізніше почали з'являтися концепції, що звертають увагу на формування нових ринків як одну із головних конкурентних переваг і факторів досягнення успіху в конкурентній боротьбі. Так, К. Крістенсен запропонував концепцію підривних інновацій, що описує вплив нових технологій на функціонування фірми. Концепція будується на поділі інновацій на підтримуючі (через удосконалення поточного продукту) і підривні (нові продукти з новими корисними властивостями). На думку Крістенсена, проривні інновації радикально змінюють параметри, на підставі яких ведеться конкуренція, так як навіть компанії-лідери, які використовують підтримуючі інновації, терплять поразку від компаній, які впроваджують підривні інновації. В результаті старі продукти стають неконкурентоспроможними, що дозволяє фірмі, яка впроваджує підривні інновації, отримати значні конкурентні переваги у боротьбі за покупців [1; 3; 4].

У концепції «стратегія блакитного океану», розробленої У. Чан Кімом і Р. Моборн, підкреслюється, що єдиний спосіб перемогти в конкурентній боротьбі - перестати конкурувати. Це можливо, завдяки створення «блакитних океанів», які представляють не існуючі на даний момент галузі та незайняті ринкові ніші, де відсутні конкуренти. На противагу цьому «червоні океани» (всі існуючі на даний момент галузі) характеризуються несуттєвими можливостями зростання і низьким рівнем прибутку. «Блакитні океани», на відміну від «червоних», дають компаніям можливість зростати і отримувати високі фінансові результати, розсуваючи існуючі галузеві межі. Чан Кім і Моборн прийшли до висновку, що компаніям необхідно зосередитися на створенні абсолютно нових ринків і нових ринкових ніш на основі впровадження інновацій у виробництво або в організацію бізнесу і уникання конкуренції [1; 3; 4; 8].

Підсумовуючи, слід зазначити, що в останні роки активний розвиток теорії конкуренції відбувався на фоні еволюції наукової думки і суперечливих процесів глобального світового розвитку. Істотний вплив на розвиток теорії конкуренції зробили інституційна і поведінкова економічна теорія, економічна соціологія і теорія управління людським капіталом. В кінці XX ст. – на початку XXI століття дослідники в області теорії конкуренції зосередили свою увагу на трьох основних її напрямках - ринковому, ресурсному та інституційному.

Отже, різноманіття підходів і відсутність єдиної точки зору щодо змістовного наповнення поняття «конкуренція» ще раз підкреслює його складність і багатоаспектність. Практика господарювання вимагає сьогодні інтеграції підходів економіки, маркетингу, менеджменту, стратегічного управління, що дозволить дослідникам запропонувати найбільш дієві і ефективні методи ведення конкурентної боротьби і підвищення конкурентоспроможності.

Література:

1. Антикризовий механізм сталого розвитку підприємства: монографія. [Товажнянський В.Л., Перерва П.Г., Товажнянський Л.Л., Гладенко І.В., Кобєлєва Т.О., Ткачова Н.П.]. Харків: Віровець А.П. «Апостроф». 2012. 705 с.

2. Батюк Л.А., Квятко Т.М. Суспільні ринкові трансформації: глобальний контекст. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки. Харків: ХНТУСГ. 2018. Вип. 193.* С. 110-120.

3. Борисова Т. М. Глобальна конкуренція: роль та місце у системі маркетингового середовища. *Галицький економічний вісник. Т. : ТНТУ. 2021. Том 68. № 1.* С. 159–165.

4. Варналій З.С. Конкуренція і підприємництво: монографія. К.: Знання України. 2015. 463 с.

5. Портер М. Стратегія конкуренції. К. Основи. 1998. 390 с.

6. Сєвідова І.О., Мандич О.В., Квятко Т.М., Бабко Н.М., Романюк І.А. Конкурентоспроможність підприємства: навч. посіб. Харків : ХНТУСГ, 2020. 200 с.

7. L.A. Batiuk, T.M. Kviatko, N.M. Babko. Transnationalization of national economic systems in the conditions of globalization. *Bulletin of Kharkiv National Technical University of Agriculture: Economic Sciences. 2018.* P. 110-120.

8. Pakhucha, E., Babko, N., Bilousko, T., Bilousko, R., Vynohradenko, S., & Azizov, O. Strategic Analysis of Export Activities of Enterprises to Ensure Sustainable Development. *European Journal of Sustainable Development*. *2021, 10*(4), 251-270.

Шквиря Н.О.
канд. екон. наук, доцент кафедри маркетингу
Таврійського державного агротехнологічного
університету імені Дмитра Моторного

ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ У РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ

Ресторанний бізнес успішний сьогодні багато в чому завдяки маркетинговим стратегіям, які необхідні для його популяризації. Існує чітка цільова аудиторія, яку всі ресторани прагнуть захопити, знайшовши успішні маркетингові тактики. Маркетинг - це система, що охоплює як рекламу, так зв'язки з громадськістю. Без маркетингу бізнес не зможе запропонувати найкращі продукти або послуги в галузі, і жоден з потенційних клієнтів не зможе дізнатися про підприємство [2, с.139].

Ресторанний бізнес, як один із наймолодших споживчих ринків, почав також входити у всесвітню мережу, реєструючи свої сайти, відкриваючи групи в соціальних мережах та розміщуючись в інтернет-каталогах підприємств. Дуже мала кількість закладів використовують нестандартні інтернет-комунікації та різні цікаві електронні сервіси на своїх сайтах [7, с.172] .

У сучасних реаліях ресторанний бізнес швидко розвивається. Безумовно, кожен намагається привернути увагу більшої кількості відвідувачів, використовуючи різноманітні рекламні та маркетингові заходи. І тому конкуренція у цій сфері послуг дуже висока.

Найбільш важливими завданнями підприємств ресторанного бізнесу є формування лояльної аудиторії та забезпечення онлайн і офлайн трафіку. У разі, коли відстежити онлайн активність цільових груп громадськості в даний час досить просто, у реальному житті це зробити складніше. Для цього найчастіше ресторани використовують промокоди, які можна використовувати, наприклад, тільки при відвідуванні закладу.

Основними завданнями, що вирішуються за допомогою маркетингу в соціальних медіа, ресторанів є:

1. Популяризація бренду (інформування про цінності бренду ресторану, філософії, місії тощо).
2. Залучення нових клієнтів (знижки або спеціальні пропозиції при першому відвідуванні).

3. Мотивація постійних клієнтів на повторні відвідування (картки лояльності).
4. Підвищення середнього чека.
5. Зміна ЦА (ребрендинг, рестайлінг, зміна позиціонування).
6. Залучення клієнтів у певний час доби.
7. Залучення клієнтів на певні заходи.
8. Підвищення лояльності.
9. Отримання зворотного зв'язку (обговорення, контент користувача).
10. Просування послуг.
11. Просування продукту.

Найбільш логічним для формування інформаційної політики у соціальних мережах, є прагнення отримання «earned media», тобто фактично поширення такого контенту, який сам собою стимулює клієнтів просувати повідомлення, які транслюються суб'єктом PR. При цьому очевидно, що в соціальних мережах, крім конкурентів, контент створюють ще й самі користувачі, що в сумі дає величезну кількість постів, картинок, відео тощо, які кожному доводиться фільтрувати в пошуках інформації для себе. Для того щоб публікації виділялися на загальному фоні і принесли бажаний ефект, враховується час і тип контенту, що розміщується [8, с.443].

Основними видами контенту у соціальній мережі є: контент, який залучає; навчальний контент; візуальний контент; знижковий контент; відкритий контент; UGC (user generated content - контент, створений користувачами). Так, залежно від реакції цільових груп громадськості на певний тип контенту в певний час, варіюватимуться пости і в цілому інформація, щоб покращувати показники залученості.

Лідерами думок є популярні в соціальних мережах персони з великою кількістю передплатників. Співпраця з ними дуже вигідна для ресторанів, адже вартість контакту з кінцевим користувачем може бути на рівні прямої реклами, але при цьому потенційний клієнт отримує повідомлення з вуст джерела, якому він довіряє. Позитивний відгук в акаунті лідера думок, наприклад, молодої аудиторії, дозволить залучити студентську аудиторію чи школярів. Найбільш вдалий варіант, коли блогер відвідав ресторан без запрошення та домовленості, але при цьому високо оцінив кухню та обслуговування, а також написав відгук на своїй сторінці.

Окрему увагу підприємствам ресторанного бізнесу варто приділити сервісам геолокації. Використовуючи їх, потенційні клієнти шукають місця поблизу, дивляться їхній рейтинг і читають відгуки. Звичайно, така інформація в значній мірі впливає вибір того чи іншого закладу. Крім того, сервіси геолокації, мають функціонал для бізнесу, що дозволяє стимулювати користувачів до різних дій, які вигідні для ресторану [8, с.443].

Основними напрямками роботи з інструментами цифрового маркетингу є:

- додавання закладу на Google карти із зазначенням актуальної інформації та реальними фото;
- репости відгуків клієнтів у соціальних мережах;
- відстеження згадки ресторану з хештегів та геолокацій та участь у обговореннях;
- відповіді на відгуки, у тому числі і на негативні, важливо вчасно згладити виникаючі конфліктні ситуації;
- якісні фото не лише страв ресторану, а й процесу їхнього приготування та співробітників;
- таргетування - кілька платних постів у соціальних мережах на тиждень забезпечать стабільні перегляди профілю;
- спілкування з потенційними та постійними клієнтами в мережі за допомогою опитувань та конкурсів.

Основна робота з просування закладу громадського харчування, офлайн або онлайн проводиться з клієнтом - гостем і кінцевим завданням так чи інакше буде побудова довготривалих взаємовигідних відносин між закладом та клієнтом. Способи, як уже говорилося раніше, можуть бути різними – це і програми лояльності, і щасливий годинник, а

також акції чи конкурси. Необхідно безперервно контактувати з цільовими групами громадськості за допомогою контенту, відповіді на коментарі та скарги, ставити запитання самим клієнтам. Саме «живий» акаунт у соціальній мережі здатний як утримувати інтерес лояльної аудиторії, так і залучати нову [8, с.443] .

Отже, використання цифрових технологій у маркетингу дозволяє охопити велику аудиторію без збільшення витрат та підвищити ефективність взаємодії за рахунок точного визначення цільової аудиторії. Крім цього, маркетингові дослідження у мережі Інтернет дозволяють отримати необхідну інформацію про дії конкурентів і сформувати на її основі ефективні контрзаходи. І головне, застосування інструментів цифрового маркетингу дозволяє знижувати операційні та трансакційні витрати, забезпечує економію матеріальних та фінансових ресурсів, дозволяє оптимізувати маркетинговий та рекламний бюджет підприємства. Інноваційні інструменти та технології цифрового маркетингу допомагають підприємствам ресторанного бізнесу вступати в боротьбу за лідерство на ринку, підтримувати імідж сучасного підприємства і підвищувати його конкурентоспроможність.

Література:

1. Шквиря Н.О., Сокіл Я.С. Маркетингові дослідження як інструмент визначення стратегічних напрямків розвитку підприємства. *Збірник наукових праць ТДАТУ імені Дмитра Моторного (економічні науки).* Мелітополь, 2020. № 2 (42). С. 214-219.

2. Шквиря Н.О. Удосконалення маркетингової комунікаційної політики шляхом проведення дегустації. *Соціально-компетентне управління корпораціями в умовах поведінкової економіки:* зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конференції м. Луцьк, 18 лютого 2020 р. Луцьк, 2020. С. 138-141.

3. Шквиря Н.О. Інформаційне забезпечення інноваційних рішень на засадах маркетингу. *Збірник наукових праць ТДАТУ (економічні науки).* Мелітополь, 2013. № 2(22). С. 288-294.

4. Шквиря Н.О. Застосування методу портфельного аналізу в стратегічному маркетингу підприємства. *Проблеми і тенденції розвитку сучасної економіки в умовах інтеграційних процесів: теоретичні та практичні аспекти:* зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 16-18 жовт. 2019 р. Херсон: ФОП Вишемирський В.С., 2019. С. 421-424.

5. Шквиря Н.О. Сутність та особливості маркетингового планування конкурентоспроможності продукції. *Збірник наукових праць ТДАТУ імені Дмитра Моторного (економічні науки)*. Мелітополь, 2016. № 3(32). С. 164-170.

6. Шквиря Н.О. Теоретичні основи стратегічного маркетингу підприємства. *Інфраструктура ринку,* 2020. - №40 URL: http://www.market infr.od.ua/journals/2020/40_2020_ukr/59.pdf

7. Шквиря Н.О. Маркетингові дослідження поведінки споживачів ресторанних послуг. Галицький економічний вісник. № 1 (74). 2022. С. 171-176.

8. Шквиря Н. О., Лактіонов Є. Є. Просування ресторану інструментами digital-маркетингу. *Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу:* тези виступів II Міжнар. наук.-практ. конф.з пит. вищ. осв. і науки – Житомир: Житомирська політехніка, 2021. С. 443.

Sych N.O.,
baccalaureate student
Roienko L. V.,
Senior Lecturer, Department of Philology and Translation
Kyiv National University of Technology and Design

MANAGEMENT OF HOTEL CHAIN DEVELOPMENT IN UKRAINE

Integration of Ukraine into the global economic space is characterized by the differentiation of forms of management of enterprises, including in the hotel business. The modern development of the global hotel industry is characterized by a significant increase in competition; variety of guest

preferences; the growing importance of information technologies in the hotel business. A feature of this industry in Ukraine is the focus on European service standards and the rapid transition to them.

Representatives of foreign capital in general assess the Ukrainian hotel business market as difficult, but promising for investors and pay more attention to the possibility of implementing projects in the regions of the country [2, p.12].

The Ukrainian hotel market is developing dynamically today. The luxury hotel sector is expanding in Ukraine. The situation with the presence of international hotel chains on the Ukrainian market has also changed. If earlier global chains such as Hilton, Marriott, and Radisson paid no attention to Ukraine, preferring to invest money in the construction of hotels in Turkey and Egypt, now the situation has changed. "Hilton" and RADISSON SAS HOTELS & RESOTS became pioneers in this regard.

The hotel business, as one of the main components of the tourism industry, which is dynamically developing and includes a complex of services for tourists, is a key factor in the development of tourism in Ukraine. It affects the tourism industry in general, the production of tourism services and other key sectors of the economy: such as transport, communication, trade, construction and others.

In addition to accommodation services, hotel establishments can also provide catering services (restaurants, bars, cafes), commercial and household services (hairdressing, dry cleaning, studios, etc.), for sports (fitness center, sauna, gyms, etc.), for entertainment (film and concert programs, organization and holding of banquets, etc.), for business (holding of business meetings, seminars, operation of a multifunctional business center).

The so-called human factor is important in the field of hotel services, so attention should be paid to management, structure and personnel selection. Hotel employees must be trained, have professional education, necessary personal and business qualities. Creating a favorable climate for workers and employees for their working capacity makes possible a higher level of labor activity, which stimulates high labor activity of everyone and is reflected in the company's income as a whole.

The success of the world's leading hotel structures in providing high-quality hotel services, reducing costs and integrating the efforts of personnel is due to the fact that they have created highly effective management systems.

The following approaches to the development of hotel chains can be distinguished:

1. franchise agreement;
2. management contract;
3. leasing (rent).

There are only two national hotel operators - Premiere-Hotels International and Reikartz Hotels & Resorts at the current stage of economic development in Ukraine. Premiere-Hotels includes seven hotels: "Premier Palace" (Kyiv), "Oreanda" (Yalta), "Dniester" (Lviv), "Star" (Mukachevo), "Londonska" (Odesa), "Aurora" and art hotel "Cosmopolit" (Kharkiv). Due to the specificity of each individual hotel, the network doesn’t have to solve problems related to the uniformity of the product.

The Ukrainian hotel market has great prospects and is one of the most promising in Eastern Europe, but with all the potential for the development of the hotel business in Ukraine, the number of available hotels is insufficient for a country with high investment attractiveness, a rich historical past and wide tourism opportunities [3].

Improvement of specialization and introduction of high standards of service in the national field of hospitality is connected with the formation of international hotel chains. International hotel operators are interested in the Ukrainian market, which indicates its high potential [1, p. 25].

The hotel business of Ukraine directly depends on the political situation in the country, as well as economic stability and the growth of the population's income. The hotel business in Ukraine is promising for at least three reasons:

1. Ukraine, which has declared its integration into European structures, is gradually becoming more attractive to Europeans.
2. In the country, there is an increase in business activity, which usually causes an increase in the so-called "business tourism".
3. Increasing incomes of the population leads to the fact that people travel more, and therefore stay in hotels, as world practice shows.

Thus, the Ukrainian hotel market has great advantages and is one of the most promising in Eastern Europe, but the number of available hotels is insufficient for a country with high investment attractiveness, rich historical past and great tourist opportunities.

References:

1. Гудзь П.В. Економічні проблеми розвитку курортно-рекреаційних територій. Донецьк. Інститут економіко-правових досліджень НАН України, ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2001. 270 с.
2. Дядечко Л.П. Економіка туристичного бізнесу. К.: Центр учбової літератури, 2007. 224 с.
3. Кирилова О. В. Напрямки та фактори розвитку туристичної галузі України [Electronic resource] URL: https://core.ac.uk/download/pdf/197263414.pdf

СЕКЦІЯ 2. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ, НАУЦІ І ТЕХНІЦІ

Алетенко Н. С.
здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова
Науковий керівник – канд. екон. наук., доц. Гавриленко Н. В.

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ЯКІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ

Наприкінці двадцятого століття людство вступило в нову унікальну стадію розвитку, яка отримала назву «інформаційне суспільство», якій притаманний швидкий розвиток інформаційних і телекомунікаційних технологій, а їх стрімко зростаючі можливості стають безпрецедентними як для розвитку людства, так і для ефективного вирішення багатьох професійних проблем. Не є винятком у всебічній і всеохоплюючій комп'ютеризації та інформатизації й така важлива сфера суспільного життя, як освіта.

Важливу роль в проведеному дослідженні зіграли наукові праці вітчизняних науковців, які висвітлюють тему цифровізації і впровадження інформаційних технологій в різні сфери життєдіяльності. Серед них слід виділити: Гавриленко Н.[1, с.336-354], Грищенко О., Козіцької Н.[2, с.41-38; 3], Остенди А., Несторенко Т.[4, с. 582-589] та інших науковців. Вагоме значення в проведенні ретроспективного, кореляційного аналізу відіграли напрацювання Гавриленко Н[5, с.19-22; 6. с. 21-25], Тарасова І.[7, с.84-88].

Проведений аналіз застосовуваних вищими навчальними закладами України в професійній освіті інформаційно-комунікаційних технологій, дозволив зробити висновок про те, що для здійснення ефективної організації професійного навчання з використанням програмних і інших технічних засобів навчання, виникає об'єктивна необхідність в забезпеченні відповідної підготовки, як професорсько-викладацького складу, так і здобувачів освіти.

Результати проведеного дослідження, а також детальне вивчення мета-оглядів, проведених в Україні та за кордоном, дозволяє стверджувати те, що, незважаючи на значні переваги застосування інформаційно-комунікаційних технологій, вагома частина педагогічних працівників практикує класичну (традиційну) технологію навчання, а друге місце займають комп'ютерні технології навчання і прірва між ними з кожним роком стає меншою і наразі становить 10%. Узагальнення результатів наукових напрацювань і досвіду педагогів-новаторів дозволяє нам навести основні фактори, які впливають на оптимізацію навчання: 1) підвищення його цілеспрямованості; 2)посилення мотивації навчання; 3)збільшення інформативності змісту навчання; 4)застосування активних форм і методів навчання; 5)прискорення темпу набуття професійних навичок і вмінь; 6)розвиток навичок самонавчальної праці; 7)використання комп'ютерів і інших новітніх технічних засобів навчання.

В процесі дослідження освітнього процесу найбільше зацікавлення репрезентують моделі подібності, структурні та функціональні моделі, інформаційні моделі і моделі судження та аналогії. Більшість моделей можна об'єднати під загальною назвою логіко-математичних моделей, які представляють неабиякий інтерес для освітнього процесу, оскільки забезпечують точність суджень, їх доказовість і послідовність. Слід наголосити на тому, що логіко-математичне моделювання використовує для дослідження конкретного об'єкту апарат логіки, математики та обчислювальної техніки. Отже, вирішення задачі оптимізації професійної освіти з використанням ІК-технологій сформулюємо таким чином: при наявному професорсько-викладацькому складі та комп'ютерно-технічним оснащенням, з врахуванням факторів, які привносяться здобувачами освіти в професійну підготовку із застосуванням ІК-технологій, слід знайти таке рішення, яке дозволить забезпечити максимальне значення показника ефективності професійної підготовки здобувачів у вищих навчальних закладах.

Під персоналізацією персонального навчання ми розуміємо організацію процесу навчання з врахуванням найбільш суттєвих індивідуально-неповторних властивостей особистості здобувачів освіти, які впливають на професійне навчання за вибраним напрямком підготовки, з метою створення умов, за яких можливості набуття суспільно і індивідуально значущих знань, компетенцій, вмінь і навичок з допомогою ІК-технологій будуть оптимальними.

З допомогою застосування методів рангової кореляції, які доповнюються експертною оцінкою та розстановкою пріоритетів, вищезазначені фактори були нами ранжировані та згруповані в порядку зміни сили їх впливу на результати професійного навчання. Отже, було виявлено 9 факторів, які найбільшим чином впливають на професійне навчання здобувачів освіти при застосуванні ІК-технологій, а саме: бажання, переконання та інтереси відносяться саме до професійної спрямованості та становлять 43,8%. Фактор знання, який віднесено до навченості здобувачів освіти слідує за ними і становить 18,8%. Далі йдуть фактори, які відносяться до психічних властивостей особистості, а саме: воля, пам'ять та увага. І їх частка становить 15,7 %. Фактор здібностей є заключним фактором, він відноситься до біологічних властивостей особистості і його частка становить 14,4. Хоча фактори, які відносяться до психічних і біологічних властивостей особистості і впливають на освітню діяльність є індивідуальними, але ж, як показує дослідження, їх вплив на освітній процес із застосуванням ІК-технологій становить в загальній сукупності 30,2%.

Окрім цього в процесі дослідження було проведено кореляційний аналіз, який дозволив виявити статистичний взаємозв'язок між психічними та біологічними властивостями особистості, які впливають на професійну підготовку при використанні ІК-технологій та результатами підготовки. Отримані результати дозволили зробити обґрунтований висновок щодо впливу таких факторів на результати професійного навчання здобувачів освіти з використанням ІК-технологій, як: факторів професійної спрямованості здобувачів освіти, властивості особистості здобувачів освіти та рівень їх початкової

підготовки. На підставі отриманих даних була розроблена модель персоналізації професійного освіти з застосуванням ІК-технологій. Перевага вищезгаданої моделі була підтверджена шляхом застосування такого спеціального математичного інструменту системного підходу до складних проблем ухвалення рішень, як методу аналізу ієрархій. З його допомогою проведено порівняння традиційного підходу до навчання і диференціацією навчання.

Література:

1. Havrylenko N. Development of fiscal administration in ukraine under the conditions of digital transformations. Information and innovative technologies in the turbulence era/ Publishing House of University of Technology, Katowice, 2022. С. 336-354.
2. Гавриленко, Н., Грищенко, О., & Козіцька, Н. (2022). Вплив цифрових трансформацій на зміст фіскального адміністрування. *Економіка та суспільство*, (41). Https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-38.
3. Гавриленко, Н., & Козіцька, Н. (2022). Аналітичне забезпечення цифрових трансформацій. *Економіка та суспільство*, (38). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-38.
4. Ostenda A., Nestorenko T. and Zhihir A. (2018) What do students think of the education curriculum? Case of Katowice School of Technology. International Relations 2018: Current issues of world economy and politics. University of Economics in Bratislava, Faculty of International Relations. Conference proceedings, 19th International Scientific Conference, Smolenice Castle, 29th-30th, November 2018. pp. 582–589, available at: https://cutt.ly/mYcCDFC.
5. Havrylenko N.V. Prohnozuvannia rozvytku rehioniv na pidstavi ba hatofaktornykh modelei [Ekonomika. Finansy. Pravo]. Shchomisiachnyi informatsiino-analitychnyi zhurnal (Kyiv), 2013, vol. 12(1), pp. 19-22.
6. Havrylenko N.V., Hryshchenko O.V., Koshutska V.O. Retrospektyvnyi analiz dekompozytsii lohistychnykh system. Ekonomika Finansy Pravo, 2018, 5, 21-25. URL: http://efp.in.ua/uk/journal-item/208.
7. Tarasov N., Gavrilenko N. Korelyacijnij analiz rozvitku malogo i seredn'ogo pidpriemnictva Odes'kogo i Mikolaivs'kogo regioniv.Zbirnik naukovih prac' Cherkaskogo derzhavnogo tekhnologichnogo Universitetu. 2012, № 30. с. 84-88.

Гальчинська Г.О.,
здобувачка вищої освіти
Маріупольського державного університету,
Науковий керівник – ст. викл. Хаджинова І.В.

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ДОДАТКІВ НА УРОКАХ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ. KAHOOT!, PADLET, QUIZLET

З кожним днем, наука і техніка робить все більше новинок в різних сферах життя і, безсумнівно, це стосується і освіти в цілому. У концепції Нової української школи була поставлена важлива задача: підготувати підростаюче покоління до життя в швидко мінливому інформаційному суспільстві, в світі, в якому прискорюється процес виникнення нових знань, постійно виникає потреба в нових професіях, в безперервному підвищенні кваліфікації. І ключову роль у вирішенні цих завдань відіграє володіння сучасною людиною інформаційно-комунікаційних технологій [1].

Таким чином, впровадження нових інформаційних технологій в навчальний процес початкової школи дозволяє в доступній формі використовувати пізнавальні, ігрові, самостійні потреби учнів для розвитку пізнавальних процесів індивідуальних якостей.

21 століття – століття високих комп'ютерних технологій. Застосування ІКТ на уроках підсилює позитивну мотивацію навчання, активізує пізнавальну діяльність учнів.

Використання ІКТ дозволяє проводити уроки на високому естетичному та емоційному рівні, забезпечує наочність, залучення великої кількості дидактичного матеріалу, підвищує обсяг виконуваної роботи на уроці в 1,5 – 2 рази, забезпечує високу ступінь диференціації навчання.

Сучасна дитина живе у світі електронної культури. Змінюється роль вчителя в інформаційній культурі, він стає координатором інформаційного потоку. Формувати інформаційну культуру необхідно з початкової школи, так як початкова школа – це фундамент освіти. Від того, яким буде цей фундамент, залежить подальша успішність учня, а потім і випускника в сучасному світі [3].

З'являються необмежені можливості для індивідуалізації та диференціації навчального процесу, переорієнтування його на розвиток мислення, уяви як основних процесів, необхідних для успішного навчання. І нарешті, забезпечується ефективна організація пізнавальної діяльності учнів. Об'єднання в комп'ютері текстової, графічної, аудіо-відеоінформації, анімації різко підвищує якість подаються школярам навчальної інформації та успішність їх навчання.

Грамотне використання можливостей сучасних технологій в початковій школі сприяє: активізації пізнавальної діяльності, підвищенню якісної успішності школярів; досягненню цілей навчання за допомогою сучасних електронних навчальних матеріалів, призначених для використання на уроках у початковій школі; розвитку навичок самоосвіти і самоконтролю у школярів молодших класів; підвищенню рівня комфортності навчання; зниження дидактичних труднощів у учнів; підвищенню активності та ініціативності молодших школярів на уроці; розвитку інформаційного мислення школярів, формування інформаційно-комунікаційної компетенції; придбання навичок роботи на комп'ютері учнями початкової школи з дотриманням правил безпеки. [2]

Учнів початкових класів необхідно залучати до використання інформаційних ресурсів. Звичайно, вік накладає природні обмеження на організацію такої діяльності учнів. Однак починати залучати молодших школярів потрібно обов'язково. Справа в тому, що саме в молодшому шкільному віці закладається ряд ціннісних установок, особистісних якостей і відносин.

Зробивши аналіз всіх доступних та активно використовуваних додатків для впровадження в освітній процес учнів початкових класів, ми розглянемо наступні.

Kahoot! – онлайн сервіс для створення інтерактивних завдань. Дозволяє створювати тести, опитування, вікторини. Платформу можна використовувати під час роботи з будь-якими віковими категоріями. Підходить як для молодшої школи, так і для дорослих людей. Це платформа-конструктор, на якій можна швидко створити навчальну гру за допомогою готових шаблонів та надіслати цю гру учням.

Із Kahoot! можна створити квіз, для кожного питання 4 варіанти відповіді, одна з яких правильна. Тест, до кожного питання 2 варіанти відповіді, правильна одна.

Учитель може створити тест та надіслати його як домашнє завдання, як завдання для закріплення пройденого матеріалу або використовувати під час пояснення нових матеріалів, щоб переривати свою лекцію та утримувати увагу учнів. [4]

Мережевий сервіс "Padlet Wall" або стіна Падлет – цікавий ресурс, який може стати в нагоді в роботі вчителя та класного керівника. Її можна вважати відносно новим інтернет винаходом. Причому вона не була створена спеціально для освітніх цілей.

Цей сервіс призначений для швидкого створення веб-сторінок, він безкоштовний, простий у використанні, не обмежує користувача в кількості створюваних сторінок. Сервіс Padlet, дозволяє створити стіну, на яку можна прикріплювати фото, замітки, посилання, всі види файлів, в тому числі аудіо і відео [4].

Padlet дуже різноманітні і дуже зручні. Вчитель може завантажувати та відображати відео, фотографії чи документи для учнів, щоб вони могли бачити та реагувати. Таким чином, усі учасники освітнього процесу беруть участь у процесі навчання і можуть

коментувати одні й ті самі фотографії, відео або вносити до них інші джерела, і кожен може бачити відповіді груп. Тому Padlet використовується для спільної роботи зі збору ідей, мозкового штурму тощо.

Quizlet – корисний ресурс, який стане в нагоді для вивчення нових слів за допомогою карток. Можна створювати навчальні модулі і папки з матеріалами для кожного класу окремо.

Для зручності користування в назві курсу можна вказати номер школи, клас і тему уроку і перейти до створення модуля. Програма запропонує розкладку для навчальних карток, де зліва пишеться термін (нове слово), а праворуч – пояснення або переклад. Програма пропонує різні ігри для заучування слів: підібрати слово до картинки або пояснення, потренувати написання слова і вимова, пройти тести для самоперевірки [4].

Крім того, програма надає широкий вибір картинок для ілюстрації нового слова. Працювати з такими картками можна онлайн – на уроці або вдома. Ці ж картки можна роздрукувати. Роздруковані картки слід розрізати, і діти самі будуть підбирати зображення і пояснення до нових слів по черзі або наввипередки – молодшим класам це дуже подобається.

Ми опрацювали не великий, але актуальний перелік додатків, які позитивно вплинуть на роботу вчителя і якість знань учнів. Використання нових інформаційних технологій в сучасній початковій школі є одним з найважливіших аспектів вдосконалення та оптимізації навчального процесу, що дозволяють урізноманітнити форми роботи і зробити урок цікавим і незабутнім для учнів.

Впровадження інформаційних технологій в освітній процес здійснюється з урахуванням психолого-педагогічних умов, відповідно до яких учитель коригує методики, прийоми і засоби навчання, що сприяє розвитку і активізації пізнавальної діяльності учнів.

Література:

1. Нова українська школа. *Міністерство освіти і науки України*. URL: https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola (дата звернення: 01.11.2022).

2. НУШ коротко. *Нова українська школа*. URL: https://nus.org.ua/about/ (дата звернення: 01.11.2022).

3. Ресурс педагога. *Нова українська школа*. URL: https://resursna-skrynia.nus.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/resursna-skrynya.pdf (дата звернення: 01.11.2022).

4. Онлайн-ресурсів, які перетворять вивчення англійської у веселу гру. *Освіторія*. URL: https://osvitoria.media/ru/experience/5-onlajn-resursiv-shho-peretvoryat-vyvchennya-anglijskoyi-na-veselu-gru-2/ (дата звернення: 01.11.2022).

Гогерчак А. В.
студент факультету географії, туризму та історії
Криворізького державного педагогічного університету
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Лакомова О. Й.

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ КОНТРОЛЮ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ «ГЕОМОРФОЛОГІЯ»

Освітня діяльність досить вразлива до змін суспільства. Суттєві відмінності були спричинені, зокрема, епідемією 2020 року та сучасними воєнними діями в Україні. Ці події стали поштовхом до порушення питання дистанційної освіти та розв’язку проблем, які виникли разом з її поширенням. Кожна сфера науки й дидактики відчула це по-різному, адже розглядалися такі фактори: організованість навчального процесу, актуалізація й інформатизація знань, створення нової системи, яка гарантує ефективність та відповідність навчання, відмінного від очного. Особливо актуально це проявляється в географічних науках, оскільки робота з картою, простеження причинно-наслідкових зв’язків і наукові

відомості потребують контролю та взаємодії вчителя й студента. З віддаленням навчального процесу від закладів освіти, меншим є контакт з природнім середовищем, тому важливо акцентувати увагу на дослідженні способів нового інтерпретування тих дисциплін, які безпосередньо пов'язані з усім, що нас оточує. Тому на прикладі навчальної дисципліни «Геоморфологія» є можливість визначення новітніх методів контролю, що відповідають сучасним освітнім потребам студентів та цифровому розвитку України.

У діяльності педагогічного працівника, розглядаючи основи дидактики, особливо варто звернути увагу на зворотній зв'язок у навчанні. Він полягає в конкретизованій інформації про досягнення учня/студента, його сильні й слабкі сторони, та самовдосконалення. Такий зв'язок виражається терміном «метод контролю». Вони можуть бути пов'язані з діяльністю вчителя як наставника або із стеженням за своїм прогресом, підведенням підсумків та плануванням подальших дій [7, с. 353]. Оскільки нові способи здобуття освіти суттєво відрізняються від минулого, методи контролю за навчанням мають цілком змінюватись, зокрема через призму дистанційної освіти та її впровадження в Україні та інформаційному середовищі загалом.

Не можна оминути визначення «дистанційної освіти» саме в цифровому суспільстві. Раніше воно характеризувалося віддаленістю території та типом зайнятості, тому користувався попитом військовослужбовців, людей у відрядженні, декреті, з фізичними вадами тощо [12, с. 194-195]. Тобто кожен обирав освітню траєкторію відповідно до уподобань та потреб. За Положенням, дистанційна освіта – форма організації навчального процесу, яка дозволяє вчитись незалежно від розташування та здобути відповідні документи про досягнення студента на певному етапі навчання. [10]. Нині ж це цілком нове поняття. Окрім того, що соціальні потрясіння відповідають загальним характеристикам, вони також конкретизують та розширюють смислове коло: дистанційна освіта – необхідність отримання знань для людей, які не бажають та/або не можуть продовжувати навчання очно відповідно до безпекової ситуації або власних упереджень.

Особливо актуальним є питання освітнього процесу студентів-географів, оскільки більшість дисциплін передбачають контакт зі зразками, безпосередній процес навчання та дослідження явищ в природному оточенні. Одним з найбільших недоліків впровадження такої освіти також є проведення літніх практик, які емпірично закріплюють набуті теоретичні знання впродовж пройденого річного курсу. Втрачається можливість ознайомитися з географією рідного краю, відчути себе справжнім метеорологом, застосовуючи специфічні прилади для вимірювання низки показників, або ж вести польовий щоденник на основі досліджених одиниць рельєфу. Як приклад, варто зазначити проведення літніх практик психолого-педагогічного, геологічного, картографічного, та інших циклів підготовки в Криворізькому державному педагогічному університеті на спеціальності «Середня освіта (Географія)» із додатковою спеціалізацією «Краєзнавчо-туристична робота» [9].

З розвитком суспільства виникають нові вимоги разом з появою нових проблем, нерозв'язних старими методами. По-перше, заходи освітнього процесу мають такі риси: авторизованість, визначення строку здачі, об'єктивність та варіативність завдань [11]. Як результат, вони сприяють вмотивованості, організованості, справедливості, рівності та можливості перевірки знань студентів у віддалених умовах. Таким чином, усі дані, які стосуються студентів, належать лише їм та контролюються викладачами задля формування освітньої траєкторії та вдосконалення набутих умінь.

По-друге, засоби для вирішення проблеми теж зазнали змін. Новітні способи усе більше витісняють традиційні, а функціонування перших не можливе без урахування основи останнього. Тож, варто пам'ятати про такі методи контролю як: усне опитування (яке, у свою чергу, буває індивідуальним, фронтальним і груповим), письмовий контроль, графічна перевірка, практичні контрольні завдання (синтезовані та ймовірні), тести, іспити, самооцінка тощо [7, с. 354-363]. Трансформація усталеного в нове – це обов'язкова умова

переходу суспільства. Таким чином, виділяють технології дистанційної освіти: кейс-технології (самостійне опрацювання матеріалу, згрупованого й надісланого викладачем), телевізійно-супутникові (трансляція занять одночасно серед кількох одержувачів) та мережеві (застосування та роль мережі Інтернет у навчанні) [12, с. 194-195].

Більш того, вимоги можуть бути не лише науково-методичними або інформаційними, але й кадрові – сукупність умінь, знань і навичок педагогічного працівника має бути достатньою для виконання поставлених законодавством та адміністрацією навчальної установи завдань. Викладачі мають бути пристосовані до дистанційної освіти, мати відповідну кваліфікацію, розробляти методичні вказівки та слідувати їм. Важливою складовою є й матеріально-технічна: спеціалізовані приміщення, комп'ютерні місця, сервери, доступ до Інтернету, програмне забезпечення тощо [10]. Отже, досягнення мети залежить як від матеріальних, так і теоретичних засад.

Розглянемо аспекти ймовірного розвитку дистанційної освіти в контексті геоморфології. Геоморфологія – наука про рельєф Землі, його походження й закономірності розвитку. Об'єкти дослідження вважаються формами рельєфу, або ж сукупність нерівностей, неідеальностей земної кори. Розділи науки, які визначатимуть зміст методів контролю – денудаційно-акумулятивний, карстовий, гляціальний, береговий, суфозійний, антропогенний рельєф, а також вивчення ендогенних процесів та таких, що відбуваються на дні океану. [8, с. 14-15, 29-30]. Звідси, увага буде напрямлена на класифікацію об'єктів, їхнє відображення на земній поверхні та простеження геологічних особливостей, що спричинили утворення, форму, розміри, географічне розташування тощо. І в кожному з них важливо проявити креативність та урізноманітнити перевірочну діяльність викладача та студента.

Ураховуючи всі вищевказані особливості, можна запропонувати наступний перелік інноваційних методів контролю, які стануть у нагоді як викладачам дисциплін «Геоморфологія», «Геологія з основами геоморфології» або «Геоморфологія з основами четвертинної геології», так і здобувачам освіти. Їх представлено у табл.1.

Таблиця 1

Інноваційні методи контролю дистанційного навчання з дисципліни «Геоморфологія»

з/п	Методи контролю	Характеристика
	2	**3**
	Оцінювання й вивчення номенклатури	Номенклатура, імовірно, є найменш ефективним видом діяльності під час дистанційного навчання. Він вирізняється низькою вмотивованістю, яка часто спричинена невдалих підбором матеріалу та відсутністю організованості перевірки знань. Пропозиція: поєднати вивчення номенклатури з картографічними матеріалами. Можна створювати власні карти або створювати номенклатурні тести, які передбачають поєднання відповіді із зображеннями на карті. Приклад – ресурс Maptive, який дозволяє створити інтерактивні карти за лічені хвилини, а також поєднати їх функціонал з Google-акаунтами, що дозволяє підтримувати контакт між викладачем і студентами в реальному часі [4]. Можлива тема для розгляду: «Найвищі гірські системи Землі», «Найглибші океанічні жолоби», «Підвищення рельєфу на території Українського щита».
	Візуалізація вивченого	Складно вивчити певний матеріал, особливо абстрактний або оку неосяжний, який не показаний схематично. Як відомо, однією з

	матеріалу на основі створення картосхем або інших форм подання картографічного матеріалу.	найпростіших, але не менш важливих, способів подання Землі є карта. На умовному, близькому до реального, зображенні об'єктів можна відобразити безліч явищ: від фізичних до суспільно-економічних. Це можна зробити багатьма фоторедакторами, включаючи найпростіший Paint, а також Adobe Photoshop, Canva та безліч інших. Головне – творчий підхід. Можлива тема для розгляду: «Субрегіони активного магматизму» (під час вивчення впливу ендогенних процесів на утворення форм рельєфу) тощо.
	Візуалізація вивченого на основі моделювання	Оскільки всі географічні об'єкти розглядаються як просторові, то важливо мати змогу уявити їхню структуру, висотні/глибинні показники, масштабність тощо. Іншим проявом може стати дослідження причин виникнення певного виду рельєфу, завдяки чому можна в просторовому вигляді представити повне протікання заданого процесу. На основі вищесказаного, абстрактні явища можна презентувати у вигляді моделі. Приклад – додаток Adobe Substance 3D – передовий представник 3D-моделювання на інформаційному ринку [1]. Можлива тема для розгляду: «Причини вироблення базису ерозії р. Дніпро за поздовжнім профілем річки» (тема – флювіальний рельєф).
	Обробка безпосередньо отриманих даних супутникової та аерофотозйомки	Перевага цієї форми контролю – інтегрування знань з геоморфології з відомостями про дистанційне зондування Землі. Студенти мають змогу познайомитись з якісним аналізом об'єктів на основі знімків, отриманих в космічному просторі; активізують логічні процеси, що дозволяють їм знаходити закономірності й відмінності на зображенні, яке порівнюється зі знаннями про реальність. Приклад такого ресурсу – EO Browser. Він дозволяє вибирати зображення земної кулі відповідно до часу, території, супутнику, поєднання кольорів та роздільної здатності [3]. Інструмент аналізу – ArcGIS. Він має на меті створювати вибірки й застосовувати конкретні функції, що дозволяють маніпулювати даними та прагнути бажаного результату [2]. Можлива тема для розгляду: «Аналіз рельєфу материків на основі супутникових знімків» (лабораторна робота «Аналіз морфоструктурної організації суходолу»), за якою кожен студент може отримати різні дані та індивідуалізувати власну роботу.
	Розгорнуті відповіді на актуальні питання геоморфології	На відміну від традиційних опитувань та розгорнутих відповідях тестів, мета – орієнтувати студентів на розвиток критичного й творчого мислення, сприяти індивідуалізації та практикувати навички академічного письма. Способи вираження цього критерію – есе, окремі завдання, представлені у формі запитань, формування дискусійних груп тощо. Можлива тема для розгляду: есе, що відповідає на питання «Яка подія геологічного часу є, на Вашу думку, найбільш значимою для формування рельєфу України?».

	Перевірка знань шляхом засвоєної методики інтервального повторення	Інтервальне повторення – одна з найбільш ефективних мнемонічних методик. Вона полягає в періодичному повторенні матеріалу, слідуючи певному графіку. Перевага цього способу – довгострокова перспектива знань, при якій навчання втрачає сенс систематичного отримання балів та виконання практичних робіт. Для реалізації цього методу варто скористатись ресурсом Quizlet. Окрім створення власних даних, візуалізації у формі флеш-карток та індивідуалізації контенту, тут присутня важлива деталь контролю досягнень – тести – як для закріплення знань, так і для їхньої перевірки [5]. Можлива тема для розгляду: «Терміни з теми «Береговий рельєф».
	Взаємне оцінювання лабораторних робіт	Основні переваги цього методу: • порівняння власних відповідей з відповідями інших; • швидка перевірка; • анонімність; • визначення балу як середнього показника оцінок перевірних осіб; • набуття нових знань, які розкриваються шляхом перечитування й повторення інформації серед робіт інших; • наявність об’єктивних відгуків та рекомендацій.
	Різнорівневі завдання	Створення подібних завдань має на меті сприяти інтеграції знань з інших дисциплін та всебічному розвитку освітян. Подібний вид перевірки може включати в себе тести на встановлення відповідей, а також відповідності, висловлення власної думки, надання короткої або розгорнутої відповіді, роботу з картою тошо. Чим складнішим є рівень, тим більший ступінь інтеграції і тим більшою є потреба в реалізації знань різних видів діяльності. Можлива тема для розгляду: «Флювіальний рельєф». І рівень, питання на вибір одного варіанта відповіді – «Що таке акумуляція?»; ІІ рівень, встановлення відповідності – «З’ясуйте порядок проходження флювіального процесу відповідно до елементів поздовжнього профілю річки: гирло, витік, нижня течія, верхня течія – перенесення, акумуляція, ерозія»; ІІІ рівень, розгорнута відповідь на питання: «Як ерозійна діяльність впливає на флору й фауну території?» ІV рівень, робота з картою: «Вкажіть місця ерозійної діяльності на супутниковому знімку заданого масштабу» (з можливістю виокремлення кількох варіантів).

Отже, нині дистанційне навчання є провідним у функціонуванні освітньої системи світу, а тому вносить корективи в усталені норми. Застосування традиційних форм контролю не є доречним для ефективних і продуктивних занять, проте на їхній основі викладачі створюють усе новіші способи урізноманітнити освітній процес, тим самим сприяючи мотивації та зацікавленості, а також відповідаючи цифровій ері суспільства. У переліку географічних наук такий розвиток є актуальним для геоморфології, об’єктом вивчення якої є рельєф – нерівності земної поверхні та причини їхнього виникнення. Перспективи розширення й винаходження методів контролю успішності студентів є досить великими, адже завдяки інтеграції ресурсів, знань, творчості педагога та вподобань учнів дидактична діяльність не стоїть на місці й ураховує всі потреби соціуму, особливо гносеологічні, згідно з політичними та особистісними передумовами.

Література:
1. Adobe Substance 3D [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.adobe.com/ua/products/substance3d/3d-augmented-reality.html
2. ArcGIS [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.esri.com/en-us/arcgis/about-arcgis/overview
3. EO Browser [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.sentinel-hub.com/explore/eobrowser/
4. Maptive [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.maptive.com/
5. Quizlet [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://quizlet.com/uk
6. Вимоги до вищих навчальних закладів та закладів післядипломної освіти, наукових, освітньо-наукових установ, що надають освітні послуги за дистанційною формою навчання з підготовки та підвищення кваліфікації фахівців за акредитованими напрямами і спеціальностями [Електронний ресурс]. – Київ : МОН України, 2013 – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1857-13 - Text
7. Волкова Н. П. Педагогіка. Київ: «Академвидав», 2007. - 617 с.
8. Мельничук В. Г., Мельничук Г. В. // Геоморфологія з основами четвертинної геології : навч. посіб. – Рівне : НУВГП, 2021. – 212 с.
9. Освітньо-професійна програма: Географія. Краєзнавчо-туристична робота [Електронний ресурс]. Кривий Ріг : КДПУ – Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/1HTBWmgPwlJUhebODRHzL1EGpcs-TqknL/view
10. Положення про дистанційне навчання [Електронний ресурс]. – Київ : МОН України, 2013 – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13 - n45
11. Рекомендації щодо організації поточного, семестрового контролю та атестації здобувачів фахової передвищої та вищої освіти із застосуванням дистанційних технологій навчання : лист [Електронний ресурс]. – Київ : МОН України, 2020. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-249729-20 - Text
12. Самолюк Н., Швець М. // Нова педагогічна думка. - 2013. - № 1.1. - С. 193. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2013_1_50

Грудина Т.Ф.,
студентка 12-БФ(ск) групи
Глухівського НПУ ім. О.Довженка
Науковий керівник – асистент кафедри
біології та основ сільського господарства Кириєнко О.О.

ВИДОВИЙ СКЛАД ЛИШАЙНИКІВ ОКОЛИЦЬ М. ГЛУХОВА ШОСТКИНСЬКОГО РАЙОНУ

В Україні зараз надзвичайно гостро постає питання інвентаризації видового складу лишайників різних регіонів, особливо з огляду на сучасне розуміння детальності дослідження територій та відповідно до сучасних принципів ліхенотаксономії, оскільки найбільш значущі монографії, присвячені лишайникам («Визначник лишайників УРСР», різні випуски «Флори лишайників України»), були підготовлені та опубліковані в різні історичні періоди, а дані останнього зведення лишайників України вже потребують доповнень, певних поправок і уточнень [1].

Лишайники, *Lichenophyta* (лат. *lichenes* – лишайники) – своєрідна група нижчих рослин (на думку деяких учених – відділ царства грибів) з унікальною (дуалістичною) будовою слані, до складу якої входять грибний (мікобіонт) і водоростевий (фікобіонт) компоненти [3].

Відомо понад 25000 видів, які поширені по всій земній кулі. Російський біолог К.А. Тімірязєв назвав лишайники «рослинами-сфінксами» та «істотами, які являють собою

поєднання двох зовсім різних організмів, подібних до міфологічних напівтварин, напівптахів, напівлюдей».

Лишайники поширені скрізь: їх багато в тропіках, але найбільше – у помірних і холодних регіонах суходолу. Місцями оселення лишайників є ґрунт, скали, стовбури дерев тощо. Найбільше лишайників у вологих тропічних лісах – немало у помірних та холодних широтах, є лишайники, які живуть у воді. Ростуть лишайники на найрізноманітніших субстратах, але при цьому головною.

За даними Н.М. Федоренка Шосткинський район налічує 96 видів лишайників [4]. Ці дані об'єднують кількість лишайників Глухівського, Шосткинського та Конотопського районів (за старим розподілом районів Сумської області). Вивчення видового різноманіття лишайників проводилось восени 2022 року у Шосткинському районі Сумської області. Територія дослідження лежала в межах околиць м. Глухова Шосткинського району. На досліджуваній нами території були знайдені як накипні, так і листуваті та кущисті лишайники Під час визначення видів лишайників користувалися їх фотографіями, одержаними на місці росту та електронними визначниками [2]. Дані проведеного дослідження були проаналізовані, систематизовані та узагальнені.

Розглянемо видове різноманіття лишайників околиць м. Глухова Шосткинського району.

Для представників накипних лишайників характерним є те, що їх тіло представлене у формі кірки, що як правило, невеликих розмірів, в діапазоні від декількох міліметрів до декількох сантиметрів у діаметрі. Вони міцно закріплені на основі і важко відокремлюються від неї.

Представниками накипних лишайників знайдених нами були Бацидія краснувата (*Bacidia rubella*), Канделярія золотистенька (*Candelariella xanthostigma*), Калоплака безбарвна (*Caloplaca discolor*), Амандінея крапкова (*Amandinea punctata*), Леканора змішана (*Lecanora symmicta*).

Вид: Бацидія краснувата (*Bacidia rubella*).
Життєва форма: накипні лишайники.
Місце зростання, субстрат: кора дерев, каміння, ґрунт.

Вид: Амандінея крапкова (*Amandinea punctata*).
Життєва форма: накипні лишайники.
Місце зростання, субстрат: кора дерев.

Вид: Леканора змішана (*Lecanora symmicta*).
Життєва форма: накипні лишайники.
Місце зростання, субстрат: ґрунт.
Природоохоронний статус виду: рідкісний.

Вид: Канделярі елазолотистенька (*Candelariella xanthostigma*).
Життєва форма: накипні лишайники.
Місце зростання, субстрат: кора дерев.

Вид: Калоплака безбарвна (*Caloplaca discolor*).
Життєва форма: накипні лишайники.
Місце зростання, субстрат: каміння.

Серед накипних лишайників був знайдений рідкісний вид – Леканора змішана (*Lecanora symmicta*).

Листуваті лишайники мають форму луски або листоподібні пластинки, розміром до 10-20 см. У найпростішій формі вони являють собою круглі листові пластини. До особливостей листуватих лишайників відносять те, що на нижній частині їх тіла знаходиться спеціальне пристосування, за допомогою якого, лишайник тримається прикріпленим до субстрату.

Серед представників листуватих лишайників нами були знайдені такі: Гіпогімнія вздута (*Hypogymnia physodes*), Пармелія бороздчата (*Parmelia sulcata*), Ксанторія настінна (*Xanthoria parietina*), Пармелія блюдчаста *(Parmelia acetabulum).*

Вид: Гіпогімнія вздута (*Hypogymnia physodes*)

Життєва форма: листуваті лишайники.

Місце зростання, субстрат: кора дерев.

Вид: Пармелія бороздчата (*Parmelia sulcata*).

Життєва форма: листуваті лишайники.

Місце зростання, субстрат: кора дерев, каміння.

Вид: Ксанторія настінна (*Xanthoria parietina*).
Життєва форма: листуваті лишайники.
Місце зростання, субстрат: кора дерев, каміння.

Вид: Пармелія блюдчаста (*Parmelia acetabulum).*
Життєва форма: листуваті лишайники.
Місце зростання, субстрат: кора дерев, ґрунт.

Кущисті лишайники являють собою гілочку або мають вигляд звисаючих кущів. На організаційному рівні кущистий лишайник представляє найвищу стадію розвитку таломів. Порівняно з першими двома групами, що характеризуються горизонтальним ростом, ці лишайники мають вертикальний напрямок і верхній ріст столонів.

Серед представників цих лишайників було знайдено найменшу кількість і представлені вони лише двома видами – Евернією сливовою (*Evernia prunastri*) та Рамалиною запиленою (*Ramalina pollinaria*).

Вид: Евернія сливова (*Evernia prunastri*).

Життєва форма: кущистий лишайник.

Місце зростання, субстрат: кора дерев.

Вид: Рамалина запилена (*Ramalina pollinaria*).

Життєва форма: кущистий лишайник.

Місце зростання, субстрат: кора дерев.

Отже, під час проведення дослідження видового складу лишайників околиць м. Глухова Шосткинського району було встановлено, що найбільш поширеними видами є

накипні та листуваті лишайники. На досліджуваній території також зустрічаються кущисті лишайники, але їх видовий склад значно менший.

Література:

1. Димитрова Л.В., Надєіна О.В., Блюм О.Б. Лишайники Національного ботанічного саду імені М.М. Гришка НАН України [електронний ресурс]. URL: file:///C:/Users/Ivanka/Downloads/%D0%BB%D0%B8%D1%88%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B8%20%D0%B1%D0%BE%D1%82%D1%81%D0%B0%D0%B4%D1%83%20%D0%B3%D1%80%D0%B8%D1%88%D0%BA%D0%B0.pdf (дата звернення: 12.11.2022).
2. Електронний визначник лишайників [Електронний ресурс]. URL: http://www.ecosystema.ru/08nature/lich/098p.htm (дата звернення: 9.09.2022).
3. Ричак Н.Л., Свистунова А.М. Оцінка якості атмосферного повітря урбосистеми методом ліхеноіндикації (на прикладі Дзержинського району міста Харкова). Серія «Екологія». *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна*, 2013. №1070, вип. 9. С. 74-83.
4. Федоренко Н.М. Стан вивченості лишайників Українського полісся. *Укр. бот. журн*., 2005. №2. С. 183-189.

Лівак І. О.
студентки кафедри географії та методики її навчання
Криворізький державний педагогічний університету
Науковий керівник – ст. викладач Лакомова О. Й.

КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ НОМЕНКЛАТУРИ В ОНЛАЙН РЕЖИМІ

Постановка проблеми. Зазвичай, для перевірки знань географічної номенклатури використовують географічні диктанти, тести, вікторини, відповіді біля карти тощо. Так здійснювати контроль легше, адже можливість списування мінімізується.

Актуальність дослідження. Останні три роки у навчальних закладах України впроваджено дистанційну форму навчання. Це пов'язано, спочатку з пандемією, а зараз у зв'язку із воєнними діями на території нашої держави. Таким чином, зараз особливо актуальною серед здобувачів освіти є проблема знаходження альтернативних варіантів контролю знань. Перевірка географічної номенклатури в онлайн режимі має свої недоліки. Головними мінусами є: списування, підробка даних, надання допомоги та плагіат серед здобувачів освіти. Постає завдання – зменшити ризики академічної недоброчесності та знайти й популяризувати нові методи контролю знань. Ця проблема є актуальною для перевірки знань географічної номенклатури, зокрема.

Мета статті. Дослідити й проаналізувати платформи, за допомогою яких можна здійснювати контроль знань номенклатури в онлайн-режимі.

Виклад основного матеріалу дослідження. М. М. Баранський стверджує: *«Карта – це «альфа та омега» географії. Від карти всяке географічне дослідження виходить і до карти приходить, з карти починається і картою закінчується»* [3].

Географічна номенклатура – це список, потрібний для вивчення географічних об'єктів. Її мета полягає у тому, щоб запам'ятати назви, розташування та взаєморозташування географічних об'єктів на мапі.

У вищих навчальних закладах на спеціальностях, що пов'язані з географією, перевірка номенклатури необхідна. Зокрема, вона здійснюється на дисципліні «Загальне землезнавство». Мета курсу – надати фундаментальні знання з теоретичних основ сучасного землезнавства, сформувати поняття про географічну оболонку як цілісний планетарний природний комплекс, зрозуміти загальні закономірності будови, розвитку і функціонування географічної оболонки як цілісної системи [5].

Взагалі, контроль знань з географічної номенклатури необхідний для того, щоб вільно орієнтуватися в розташуванні географічних об'єктів; виявляти причинно-наслідкові зв'язки між процесами; формувати уявлення про географічну оболонку як цілісну систему та вивчати певні географічні закономірності.

Так, для ефективного вивчення і перевірки географічної номенклатури методом різнорівневих завдань можна використовувати такі сайти, як **Vseosvita** та **НаУрок**. Останній підійде для створення тестів І та ІІ рівнів складності, оскільки платформа дає змогу створити завдання тільки з однією чи кількома правильними відповідями. До І рівня належать найпростіші питання, наприклад:

1. Оберіть правильне твердження:

а) м. Піай, м. Рока, м. Челюскін, м. Дежньова є крайніми точками Євразії;

б) м. Мерчісон, м. Мар'ято, м. Сент-Чарльз, м. Принца Уельського є крайніми точками Пн. Америки;

в) м. Байрон, м. Йорк, м. Південно-Східний, м. Стіп-Пойнт є крайніми точками Австралії;

г) м. Гальїнас, м. Фроуерд, м. Паріньяс, м. Кабу-Бранку є крайніми точками Пд. Америки;

д) м. Рас-Енгела, м. Агульяс, м. Альмаді, м. Рас-Гафун є крайніми точками Африки.

Тести ІІ рівня, зазвичай, середньої складності. Як приклад, наведемо питання з кількома правильними відповідями:

1. Укажіть вулкани, які розташовані в межах Південної Америки:

а) Попокатепетль;

б) Льюльяйльяко;

в) Орісаба;

г) Сан-Педро;

д) Чимборасо;

е) Тахумулько;

ж) Ельбрус.

На **Всеосвіті** можна створювати тести І-ІІІ рівнів. Ця платформа розрахована не тільки на завдання з однією чи кількома відповідями, а й на встановлення відповідності; заповнення пропусків; вибір правильної відповіді в тексті; встановлення послідовності та завдання, що вимагають знайти правильну відповідь на зображенні. Отже, на **Всеосвіті** можна створювати такі тести ІІ рівня (завдання на відповідність):

1. Установіть відповідність між материком та гірською системою, що знаходиться на ньому.

1) Африка

2) Австралія

3) Євразія

4) Північна Америка

а) Аппалачі

б) Великий Вододільний хребет

в) Атлас

г) Гімалаї

д) Анди

ІІІ рівень – високий. Під час створення таких завдань, необхідно обирати питання «з полем для введення відповіді», тут вже не надаються варіанти відповідей, а респондент має власноруч увести її у спеціальному полі. Наприклад:

1. Як розташовані одне відносно одного Великі Американські озера?

Ваша відповідь: _____

2. Як взаєморозташовані Великі зондські острови?

Ваша відповідь: _____

Перевагою цих платформ є створення тестів з використанням медіа-файлів, наприклад, контурних карт, а також часові обмеження та повноекранний режим, що мінімізує списування під час проходження тесту.

Seterra Online – найпопулярніша вікторина у світі, тут зібрано понад 200 завдань різної складності та тематики. Таким чином, граючись, можна вивчити розташування країн, їх столиці та географічну номенклатуру. Перевагою цієї платформи є те, що показується час проходження вікторини і, якщо встановити часові обмеження, то її можна використовувати не тільки для вивчення географічної номенклатури, а також як метод контролю знань.

Purposegames – це платформа, на якій можна створити власні краєзнавчі онлайн-тренажери. Вони дуже зручні тим, що викладачу потрібно лише завантажити карту та відмітити необхідні географічні об'єкти. Далі поширити посилання на створений тренажер. За проходження вікторини можна слідкувати в режимі онлайн.

LearningApps – плаформа, де можна створювати різноманітні вправи для контролю знань з географічної номенклатури. Наприклад: кросворди; вікторини з однією правильною відповіддю або із введенням; можна створити текст з пропусками, де студент має обрати правильне, на їх думку, слово. Перевага цієї платформи полягає у тому, що можна у синхронному режимі слідкувати за тим, як виконуються завдання.

Ще одним актуальним методом перевірки географічної номенклатури на онлайн-заняттях є проведення різнорівневих тестів та вікторини у форматі фронтального опитування. Таким чином, викладач можна в реальному часі перевірити знання та мінімізувати списування.

Як ефективну форму дистанційного контролю знань географічної номенклатури можна розглядати онлайн-конференції. Для їх проведення доцільно використовувати такі додатки: **Zoom**, **GoogleMeet**, **Skype** та інші. Прикладами такої форми перевірки знань геграфічної номенклатури можуть бути індивідуальні зустрічі. Їх можна проводити у декількох форматах, наприклад:

- продемонструвати контурну карту на екрані, вказати на місце і запитати, який географічний об'єкт там знаходиться;
- продемонструвати інтерактивні картки, які можна створити на платформі **Quizlet**. На ній зображено географічний об'єкт, а опитуваний має сказати його назву. Задля здійснення перевірки, необхідно натиснути на картку і зі зворотного боку буде вказано правильну назву.

Перевагою таких форм контролю знань є безпосередня комунікація між викладачем та студентом. Це максимально мінімізує списування, плагіат та допомогу інших.

Також нами була розроблена система тестового опитування, яку можна використовувати для контролю знань географічної номенклатури студентів, зокрема на заняттях із «Загального землезнавства». Вона складається із ІІІ рівнів, різними за складністю та кількістю можливих балів.

І рівень складається з 10 тестових питань на знання найпростіших об'єктів географічної номенклатури. Для переходу на наступний рівень треба дати правильну відповідь щонайменше на 8 питань. Приклади тестових завдань:

1. Найвища вершина у світі:
а) г. Мон-Блан;
б) г. Джомолунгма;
в) г. Мак-Кінлі;
г) г. Косцюшко.
2. Найбільша тепла течія:
а) Течія Західних вітрів;
б) Бразильська;
в) Гольфстрім;

г) Північноатлантична.

3. Найглибший жолоб світу:

а) Маріанський;

б) Перуанський;

в) Чілійський;

г) Зондський.

ІІ рівень складається з 8 тестових питань, для перевірки знань більш детального вивчення географічної номенклатури. Щоб перейти на наступний рівень необхідно дати мінімум 6 правильних відповідей. Приклади тестових завдань:

1. Річка, яка двічі перетинає екватор

а) Ніл;

б) Нігер;

в) Конго;

г) Амазонка.

2. Вулкан, що розташований в районі Гвінейської затоки:

а) Камерун;

б) Кілиманджаро;

в) Мауна-Кеа;

г) Кракатау.

3. Каскад водоспадів, що розташований на річці, яка протікає на Ла-Платській низовині:

а) Анхель;

б) Ігуасу;

в) Йеллсустон;

г) Паулу-Афонсу.

ІІІ рівень містить 6 тестових питань, що спрямовані на перевірку не тільки об'єктів географічної номенклатури, а й географічних закономірностей пов'язаних з ними. Для успішного проходження рівня треба дати щонайменше 4 правильні відповіді. Приклад тестових завдань:

1. Пустеля з найбільшими у світі родовищами натрієвої селітри:

а) Сахара;

б) Атакама;

в) Аравійська;

г) Монте.

2. Найбільшу кількість запасів нафти зосереджено в:

а) Бенгальській затоці;

б) Аденській затоці;

в) Гвінейській затоці;

г) Перській затоці.

3. Пустеля під якою знаходяться найбільші запаси підземної прісної води у світі:

а) Лівійська;

б) Наміб;

в) Сахара;

г) Сімпсона.

Перевагою такої системи тестового опитування є те, що вона розширює кругозір, а також дає змогу перевірити знання не тільки географічної номенклатури, а й певних закономірностей розміщення. Така форма контролю знань є не лише корисною, а й цікавою для проходження.

Загальними недоліками усіх дистанційних форм контролю знань географічної номенклатури, на сьогодні, є нестабільний Інтернет, проблеми з електропостачанням, можливість внесення змін, щодо часу проходження тестів, допомога інших тощо.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, завдяки різним платформам можна продовжувати здійснювати контроль знань номенклатури в онлайн-режимі. Це сприятиме підвищенню інтересу до навчального предмету, а також кращому запам'ятовуванню інформації.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у більш детальному вивченні інтернет-ресурсів для перевірки знань географічної номенклатури та розробці системи опитувань.

Література:

1. Варакута О. Формування компетентності «уміння вчитися впродовж життя» способом самостійної роботи учнів з інтернет-ресурсами під час вивчення географії. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/22903/1/19_Varakuta.pdf
2. Гришко С. В., Іванова В. М., Непша О. В., Тамбовцев Г. В.. Методичні підходи до формування географічних знань як компоненту предметної географічної компетентності учнів загальноосвітніх шкіл. URL : http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/68/part_1/34.pdf
3. Лаврук М. М. Методика навчання географії. URL : http://psih.pp.ua/navchalna-geografichna-karta-i-robota-z-neyu-metodika-navchannya-geografiyi.html
4. На урок. URL : https://naurok.com.ua/
5. Силабус навчальної дисципліни «Загальне землезнавство». URL : https://drive.google.com/file/d/1D-ovNQN3IVfjcymfLBMQnvrp4a37HYIN/view
6. Purposegames. URL : https://www.purposegames.com/game/FZeHYb2sTyr
7. Quizlet. URL : https://quizlet.com/latest
8. Seterra Online. URL : https://www.geoguessr.com/seterra/uk
9. Vseosvita. URL : https://vseosvita.ua/

Максимович О. М.
аспірант кафедри професійної освіти та технологій
сільськогосподарського виробництва
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник — д-р пед. наук, проф. Курок В. П.

ОНЛАЙН ТЕСТУВАННЯ ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА КОНТРОЛЮ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ МАЙБУТНІХ МАЙСТРІВ ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ АВТОТРАНСПОРТНОГО ПРОФІЛЮ В КОЛЕДЖАХ

Коли в освітньому процесі постає питання переходу з *online* до *offline* підготовки майбутніх майстрів виробничого навчання автотранспортного профілю, на допомогу приходять сучасні цифрові технології. У сучасному суспільстві, що невпинно розвивається, використання *online сервісів для підготовки кваліфікованих фахівців набуло широкого розповсюдження. Інтернет – це не тільки невичерпне джерело освітньої інформації, а й середовище для активної інтелектуальної діяльності здобувача освіти з безмежними можливостями до offline підготовки.* За рахунок використання інтернет ресурсів викладач має можливість оптимізувати систему контролю навчальних досягнень здобувачів освіти, перевівши тести в *online формат [2]*.

Online -тестування є перспективним напрямком розвитку освіти, оскільки технології не стоять на місці і постійно розвиваються та вдосконалюються. Технологія розвивається, щоб зменшити використання людських ресурсів і забезпечити ефективне та надійне тестування.

Головна ідея використання *online сервісів для* тестування полягає у формуванні інформаційно-комунікативних здібностей здобувачів освіти, покращенні якості знань, формуванні інтересу до отримання нових вмінь та пошукової діяльності, активізації навчання шляхом використання новітніх цифрових технологій.

Тестування включає в себе кілька функцій:

1) діагностична функція – полягає у виявленні рівня вмінь здобувача освіти;

2) навчальна функція – полягає в мотивування здобувача освіти до активізації роботи із засвоєння навчального матеріалу;

3) виховна функція – проявляється в періодичності і неминучості тестового контролю.

На сьогодні система *online тестування зробила справжню революції в системі освіти допомагаючи в оцінюванні навчальних досягнень здобувачів освіти.*

Основними перевагами тестів є:

1) раціональне використання часу заняття;

2) охоплення більшого обсягу навчального матеріалу;

3) швидке встановлення зворотнього зв'язку зі здобувачами освіти і визначення рівня засвоєння матеріалу;

4) можливість визначити прогалини в знання та внести відповідні корективи в освітній процес;

5) тестування дисциплінує здобувачів освіти та індивідуалізує роботу з ними;

6) стимулює саморозвиток здобувачів освіти та підвищує їхній інтерес до навчання.

Варто відзначити таку перевагу використання online тестування, як можливість перемішувати варіанти відповідей, що унеможливить списування між групами або одногрупниками. Окрім того, багато платформ не дозволяють копіювати питання для того, щоб потім знайти відповідь в пошуковій системі.

Тестування через глобальну мережу інтернет є дуже зручним, оскільки дає здобувачам освіти можливість пройти оцінювання, не покидаючи робочого місця через навчання. Така система дуже зручна для тих здобувачів освіти, які поєднують навчання та роботу.

Але при будь-яких перевагах *online тестування* не варто забувати і про можливі недолі:

1) складність наукового обґрунтованого змісту тестів;

2) можливість відгадування здобувачами освіти правильних відповідей, а отже, ймовірність помилкової оцінки;

3) відсутність безпосереднього діалогу між викладачем та здобувачем освіти, внаслідок чого неможливо пояснити помилку.

Є багато сервісів для *online тестування, але ми відзначимо деякі з них:*

1) Kahoot – це порівняно новий сервіс для створення online вікторин, тестів і опитування. Цей сервіс ефективно використовувати в дидактичних цілях. Здобувачі освіти можуть відповідати на створені викладачем тести з будь-яких пристроїв: планшетів, ноутбуків, смартфонів, тобто з будь-чого, що має доступ до мережі інтернет;

2) мобільні додатки Socrative та ClassMarker, які спеціалізуються на вікторинах. З їхньою допомогою викладач може створювати опитувальники з відкритими питаннями і тести з варіантами відповідей. Здобувачі освіти приєднуються до вікторини за посиланням, а результати їх відповідей обробляються програмою. Викладач отримує в результаті статистику по кожному здобувачу освіти у зведену таблицю результатів.

3) Plickers – це додаток, що дозволяє миттєво оцінити відповіді всієї групи та спростити збір статистичних даних.

Також відзначимо ще один сервіс для створення та адміністрування тестів через online формат. Ми зупинимося на основних функціях сервісу Online Test Pad. Цей

сервіс можна використовувати для підготовки до тестів і лабораторних робіт. Можна створити окрему сторінку, де буде розміщено відповідний на даний момент тест або завдання, і кожен, хто захоче отримати доступ до цієї сторінки, зможе пройти відповідний тест.

Аби провести тестування потрібно внести до сервісу список здобувачів освіти для цього тесту. Наступним кроком буде додавання завдань. Цей процес не займає багато часу, якщо завдання було заздалегідь підготовлені. Після реєстрації здобувачів освіти у системі кожен може отримати доступ до завдань за допомогою своєї електронної адреси та змінити пароль доступу, якщо це необхідно. Здобувачі освіти можуть виконувати свої завдання скрізь, де є доступ до комп'ютерної мережі.

Заключним етапом користування даним освітнім сервісом є оцінка рівня засвоєності освітнього матеріалу здобувачами освіти. Під час тестування здобувачі освіти можуть миттєво побачити результат своїх відповідей, а під час підготовки до заняття вони доопрацювати необхідні матеріали.

Також цей сервіс можна використовувати для проведення підсумкового контролю з навчальної дисципліни.

Загалом запровадження *online* тестів значно підвищує ефективність освітнього процесу не тільки для майбутніх майстрів виробничого навчання автотранспортного профілю в коледжах, а й для будь-яких спеціальностей та дозволяє учасникам освітнього процесу краще організувати свій час [1].

Отже, впровадження *online* тестування, значно підвищує ефективність навчання, дозволяє учасникам освітнього процесу краще організовувати свій час в умовах дистанційної роботи та навчання.

Література:

1. Онлайн-тестування та анкети, новий рівень твого онлайн-курсу. URL: https://myownconference.com/blog/uk/onlajn-testuvannya-ta-ankety/ (дата звернення: 15.11.2022).
2. Онлайн-тести для учнів: види, особливості та переваги. URL: https://mynizhyn.com/news/ukraina-i-svit/16122-onlajn-tjesti-dlja-uchn-v-vidi-osoblivost-ta-pjerjevagi.html (дата звернення: 16.11.2022).

Полякова А.С.
канд. біол. наук, старший викладач кафедри теорії та методики викладання природничих дисциплін
Глухівський НПУ ім. О. Довженка

ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ СТУДЕНТІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Не зважаючи на те, що інноваційні технології успішно інтегруються в навчальний процес, активне їх використання все ще залишається проблематичним. Багато закладів освіти мають можливість вільно використовувати сучасні освітні ресурси та досвід підготовлених викладачів, проте використання технологій у ЗВО все ще залишається незадовільним. Деякі дослідники пояснюють низький рівень використання технологій в освіті педагогічними переконаннями самих викладачів.

За інформацією Державної служби статистики України станом на 01.01.2017 року кількість осіб з особливими потребами в Україні становить 2 603 319. Попри це, дітей з обмеженими можливостями налічується 156 099 осіб [2]. Головною проблемою для них є певні обмеження в опановуванні освітніми й соціальними послугами, ізолювання, відсутність контактів з однолітками, що породжує відчуття меншовартісності та неповноцінності.

Натомість уже тривалий час насамперед закордонна спільнота просуває ідею всебічного інтегрування таких людей у звичайний колектив. Звідси визначається й термін «інклюзія», що в перекладі з англійської означає включення, інтеграція. ЮНЕСКО трактує «інклюзивне навчання» як «процес звернення і відповіді на різноманітні потреби здобувачів освіти через забезпечення їх участі в навчанні, культурних заходах і житті громади та зменшення виключення в освіті та навчальному процесі» [3].

Неможливо переоцінити потенціал технологій для покращення освітнього процесу. Використання сучасних інноваційних технологій, своєю чергою, залишається актуальним, особливо для забезпечення високого рівня освіти студентів з особливими потребами. Наприклад, для людей із вадами зору використовуються, окрім шрифту Брайля і сучасні друкарські машини, побудовані за таким же принципом. Крім того, на сьогодні активно розробляють програми, які допомагають особам з аутизмом використовувати технології для покращення навчання. Інтегруючи ці технології в освіту, педагогічні працівники мають можливість запроваджувати зміни та розв'язувати фундаментальні проблеми, які стосуються здобувачів освіти з особливими потребами. Тому інноваційні технології розглядаються не тільки як методологічний інструмент, але і як каталізатор позитивних змін в освітньому процесі.

Сьогодні технології, які використовуються для покращення та полегшення навчання, можна знайти всюди. Головна мета впровадженням технологій у закладах вищої освіти полягає в тому, щоб змінити спосіб актуалізації, доступності, аналізу, подання та передачі інформації викладачами та сприйнята її здобувачами освіти. Це демократизує інформацію в закладах освіти, а також допомогти диференціювати навчання, у тому числі для учнів з особливими потребами.

Багато видів роботи організовують шляхом створення спеціалізованих освітніх груп, які поділяються на: студентську спільноту, чат між здобувачами освіти та кураторами, між студентами й викладачами окремих дисциплін, між викладачами й батьками тощо. Використання месенджерів як освітньої платформи для покращення доступності навчальних матеріалів і виконання освітніх завдань дозволяє підвищити ефективність навчання, виховати відчуття приналежності, створити конструктивний діалог між здобувачами з особливими освітніми потребами для того, щоб вони могли ділитися інформацією й працювати в колективі. Наразі, важливими є такі чинники як інформатична компетентність й інформаційна культура вчителів і учнів, готовність застосовувати свій персональний мобільний пристрій як інструмент для навчання, організація у закладах вищої освіти дистанційного освітнього середовища, змішаного чи домашнього навчання, можливість використовувати сучасні освітні ресурси, систематичне оновлення програмного й апаратного забезпечення, мотивованість до самостійного навчання з опановування знаннями. Потенційно спроможні забезпечити освітню комунікацію викладачів, студентів та батьків, а також здобувачів з особливими освітніми потребами різноманітні соціальні сервіси, такі як: Facebook, Twittwer, YouTube, Telegram, Viber, Classroom, Zoom, інструменти та сервіси Google тощо [1].

Водночас, щоб впроваджені технології та сервіси взаємодіяли та ефективно працювали, необхідно впевнитися, що вони підходять для виконання поставленого навчального завдання. Також необхідною є розробка методів оцінювання результатів навчання, заснованого на використанні вказаних технологій.

Загалом, використання інноваційних технологій сьогодні є необхідністю для багатьох секторів суспільства, а їх інтеграція в освітній процес має великі перспективи для навчання студентів. Головний очікуваний результат, - підвищення ефективності та результативності навчання як з боку викладачів, так і студентів. Також це сприятиме виникненню певних змін в методології освіти та розв'язувати проблеми, які впливають на навчання, викладання та соціальну організацію. Тому інноваційні технологію, які застосовуються сьогодні для

забезпечення освітнього процесу студентів з особливими потребами можна розглядати і як інструмент, і як каталізатор змін [4].

Студенти мають сприймати технологічні зміни у процесі навчання, як можливість для подальшої соціалізації та інтеграції у суспільство, а викладачі повинні бути відкритими для впровадження технологій, що слугуватимуть як інструмент покращення та осучаснення власних педагогічних навичок. Інформаційно-комунікаційні технології відіграють важливу роль у розв'язанні пріоритетних завдань доступності навчання, виховання та розвитку осіб з особливими потребами. Їх використання як технічної допомоги, у компенсаційних, комунікаційних та дидактичних цілях сприяє подоланню цифрового розриву, дозволяє значно покращити рівень викладання навчальних дисциплін, збільшити мотивацію студентів, розширити сферу самостійної діяльності та поліпшити самооцінку.

Література:

1. Min Wook Ok, Min Kyung Kim, Eun Young Kang, Brian R. Bryant, "How to Find Good Apps: An Evaluation Rubric for Instructional Apps for Teaching Students With Learning Disabilities", Intervention in School and Clinic, Issue 4, pp. 244 – 252, 2015.
2. Статистичний збірник «Соціальний захист населення України", Державна служба статистики України, ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», Київ, 2017.
3. "Життя поза освітою: перспективи інклюзивного навчання в Україні" [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://naglyad.org/uk/2017/05/12/.
4. Г. В. Ткачук, "Сучасні засоби педагогічної взаємодії в умовах використання мобільних технологій", Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, Issue: 153, Budapest, 2018, с.59-62.

Циганок О.О.
канд. пед. наук, доц.,
доцент кафедри української літератури,
українознавства та методик їх навчання
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

УКРАЇНОЗНАВСТВО ЯК СЛАДОВА КУЛЬТУРИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

Сьогодення актуалізує вирішення взаємопов'язаних завдань, які постають перед українською педагогікою та дидактикою, що передбачає адекватного реагування «на потреби педагогічного процесу, навчання та освіти, зумовлені суспільно-економічним поступом, суспільними та особистісними запитами до результатів освіти, які змінюються» [3, с. 6]. Саме тому сучасна система освіти повинна базуватися на випереджальній інформації про необхідність, можливості й наслідки майбутніх впливів на суспільство та особистість, виконувати власну виховну й розвивальну функції.

Фундаментального значення в сучасних умовах набуває «прогнозування майбутніх суспільних і особистісних запитів (і невідкладне втілення відповідей на них в педагогічній практиці): тобто на випереджальний розвиток» [3, с. 6].

На необхідності вдосконалення системи підготовки майбутнього вчителя-словесника наголошувала О. Копусь. На думку вченої, сучасний учитель-філолог має бути наставником і справжнім професіоналом у галузі освіти в нових соціокультурних умовах, оволодівати та орієнтуватися у швидко накопичуваній науковій інформації, уміти перетворювати педагогічну теорію в інструмент своєї професійної дії [1].

Українознавство і як окрема навчальна дисципліна, і як структурний компонент, яким наповнені інші предмети, дає широкі можливості для вирішення проблем навчання і виховання у вищому закладі освіти, допомагає спрямувати роботу на формування

розвиненої, національносвідомої особистості, з чітко сформованою активною громадянською позицією та європейськими загальнолюдськими чеснотами.

В основу підготовки майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи покладено методи, визначені Л. Токар. На думку дослідниці, «методи українознавчих досліджень – один з пріоритетних компонентів методологічного інструментарію наукового пізнання, комплекс прийомів і способів здобуття істини» [2, с. 19 – 29]. Чільне місце займають загальнонаукові методи аналізу і синтезу, системно-структурного та проблемно-функціонального підходів, логічний, історико-хронологічний, історико-ситуаційний, порівняльний, ретроспективний, біографічний, методи конкретно-соціологічних досліджень, типологізації, класифікації, наукометрії, контентаналізу та ін.

Розвиток науки і техніки вимагає значно активніше застосовувати кількісні методи, які використовуються у роботі з комп'ютерною та обчислювальною технікою.

Оскільки українознавство – інтегративна наукова система знань, яке спирається на досягнення гуманітарних і природничих наук, що, в свою чергу, зумовлює використання *загальнонаукових і міждисциплінарних* методів дослідження (*методи аналізу* (дослідити кожен елемент системи та джерела кожного структурного підрозділу) і *синтезу* (синтезувати одержані відомості, сформувати системні знання про об'єкт як цілісне явище)).

Мас-медіа активно втручаються в освіту, змінюючи зміст і технології навчально-виховного процесу, що вимагає від викладачів та студентів розвинутих методичних навичок роботи з мультимедіа. Завдання педагога полягає в тому, щоб організовувати для учнів середовище, яке сприяло б спільному пізнанню нових можливостей. У зв'язку з безперервним оновленням і зміною технологій, особливо в галузі програмних засобів, він має опановувати ці мультимедійні технології. У XXI ст. зміст і мета медіаосвіти дещо трансформувалися в напрямі наближення до загальної теорії комунікацій, що дозволяє опанувати цілісну картину засобів створення, принципів роботи і впливу сучасних медіа. Сучасний етап медіаосвіти характеризується розвитком засобів представлення інформації, створенням сучасних бібліотек, баз даних, модифікацією форм навчання, способів комунікації, впровадженням інноваційних технологій професійної підготовки тощо.

Зауважимо, що викладання навчальних дисциплін українознавчого циклу передбачає спрямованість форм і методів роботи зі студентською аудиторією у проблемно-пошукове, дослідницьке русло з використанням етапів медіаосвіти, зокрема, опанування новими технічними засобами, навчання сприймати інформації з екрану, навчання оцінювати якість інформації, формування критичного мислення студентів, навчання емоційного сприйняття творів сучасної медіа культури, розкриття технології створення та інтерпретації інформації, творчість за допомогою засобів нових медіа.

Оскільки українознавча діяльність учителя-філолога передбачає вагому пошуково-дослідницьку роботу (участь у пошукових фольклорно-етнографічних експедиціях, уміння систематизувати та класифікувати зібраний матеріал, працювати в архівах науково-дослідних лабораторій) велике значення має створення електронних каталогів явищ традиційно-побутової культури (фольклорних жанрів, зразків художніх промислів та ремесел, осередків побутування давнього та сучасного народного мистецтва).

Окремим напрямом діяльності науково-дослідної лабораторії «Проблеми підготовки майбутніх студентів-філологів до українознавчої роботи в школі», що працює в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини є архівування усно-словесних та народномузичних матеріалів, зібраних студентами і викладачами кафедри української літератури, українознавства та методики їх навчання.

Згідно з навчальними планами студенти факультету української філології щороку проходять фольклорну практику. Всі матеріали, зібрані під час практики, яка проводиться у форматі фольклорної експедиції проходять кілька етапів: перший етап – студенти опрацьовують і систематизують зібраний матеріали, другий етап – переводять інформацію з аудіо-носія в електронний формат (текстовий редактор Microsoft Word операційної системи

Windows), що полегшує подальшу роботу для самих студентів та співробітників лабораторії. Під час транскрибування текстів не допускається корекція змісту, заміна слів тощо; третій етап – архівування – складний комплекс заходів (від заповнення паспортної та супровідної документації (прізвище, ім'я, по батькові; рік і місце народження, освіта респондента; час і місце запису, ім'я записувача), оформлення матеріалів у каталог лабораторії тощо. Зауважимо, що у зв'язку зі змінами в навчальних планах було вилучено етнографічну практику студентів. Проте, під час проходження фольклорної практики студентами збирається значний за обсягом етнографічний матеріал, який також потребує не менш ретельного опрацювання.

З метою збереження та популяризації національної культурної спадщини надзвичайно актуальними є вміння та навички роботи з комп'ютерними програми на кшталт «Вишивка хрестом», «Настінні розписи», «Український музичний фольклор» та ін.

Отже, у процесі навчання майбутній учитель-філолог повинен отримувати необхідну базу знань, що стосувалися б традиційних і нетрадиційних принципів, методів та прийомів навчання з використанням сучасних інформаційних технологій, а також практичний досвід використання набутих умінь та навичок.

Література:

1. Копусь О. А. Теоретико-методичні засади формування фахової лінгводидактичної компетентності майбутніх магістрів-філологів: автореф. дис. ... докт. пед. наук. Луганськ, 2013. 43 с.
2. Токар Л. К. Історіографія українознавства як чинник становлення та проблеми розвитку наукової системи. *Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Серія «Українознавство»*, 1997. Вип. 2. С. 19–29.
3. Топузов О. Педагогічна і дидактична прогностики. *Педагогічна газета*. 2014. № 4 (236). С. 6.

Maksym Yemelianenko
Student of Tandon School of Engineering, NYU, USA
Supervisor: professor Jeannie Im

CONCEPTUAL PRINCIPLES IN CRAFTSMANSHIP

To survive, all living organisms must move. A human dies when the heart stops. Moreover, the concept of infinite state change can be applied not only to living beings. All things in our world are made of atoms which never stop moving, so we can say that everything is in constant movement. Ideas must also be mobile not to become obsolete; if youdo not constantly update your idea to keep it fresh, it will soon become "outdated." There are «Conceptual Principles» that cause everything in this world to move, migrate and change, andno creation can be realized without their consideration. One of the conceptual principles, that cannot be avoided, is the importance of obtaining a specialization and being a professional.

To satisfy this principle, you need to dedicate your life to work. In his book on exceptional professionals, Malcolm Gladwell, based on the studies of the elite Berlin Academy of Music, demonstrated that the «magic number for true expertise» was «ten thousand hours of practice» (Gladwell, 30). That is a huge amount of time you need to invest: 10,000 hours is the same as 416 days or 1.14 years of pure challenging work. Yet, in our rapid world, many skills can become useless over time. Generically, the question arises, is it worth it?

In his prologue to «The Craftsman», Richard Sennett explores the problem of the creations, namely: positive and negative consequences of inventions and the value of craftsmanship in the life of humans. He elaborates an important idea that «people who make things usually don't understand what they are doing» (Sennett, 1). For Sennett, Robert Oppenheimer is a good case study in the dangers of not understanding what you are doing. Reflecting on his experience developing the

atomic bomb at Los Alamos, Oppenheimer wrote in his diary, "When you see something that is technically sweet, you go ahead and do it, and you argue about what to do about it only after you have had your technical success. That is the way it was with the atomic bomb" (Sennett, 2). Yet, as Sennett notes, Oppenheimer was filled with "guilt" (Sennett, 4) even though he was the leading authority in his field. It makes us think that technology and inventions are the problem that brings suffering to people, and we try countless times to find out whether new inventions are doing better or harm to our world and still cannot decide. For example, many people lost their jobs when the Industrial Age came with its automated factories and capitalism, but on the other hand we can observe the increase of life duration and understand that due to the continuous development of innovative technologies, we have raised the standard of living and the number of benefits available to people. Today, the common people can expect a life equal to that of the aristocracy many centuries ago. It sounds like utopia, but it is true, and it was possible to make this world better only because of craftsmen, who wanted to develop, invent, and create new things. And we can agree with the inventor of the atomic bomb, who "argued that treating technology as an enemy will only render humanity more helpless" (Sennett, 4).

Sennett considers craftsmanship "an enduring, basic human impulse, the desire to do a job well for its own sake" (Sennett, 9). He clarifies that a "very good craftsman conducts a dialogue between concrete practices and thinking; this dialogue evolves into sustaining habits, and these habits establish a rhythm between problem solving and problem finding" (Sennett, 9).

The paradox here is implied in the difference between the *Animal laborans* and *Homo fabers*, "Whereas *Animal laborans* is fixated in the question "How?" *Homo faber* asks "Why?" (Sennett, 7). People are divided into these two groups and while for the first ones the work is already a reward and nothing else matters, the others are thinking about the consequences and a sense of implementation. Sooth to say, even though thinking about inventions helps prevent some negative consequences, usually the public decides for itself what application to find a new development. This is one of the controversial Conceptual Principles of Craftsmanship: you need to invent even if it can cause bad aftereffects, but you should put all your efforts to predict and try to eliminate all atrocious fallouts.

A product strategist, educator, programmer, software consultant Paul Ford in his "Forget Disruption. Tech Needs to Fetishize Stability" expresses an opinion that seems completely opposed to Sennett's one. However, if we examine the essay deeply and analyze its foundations, we can clearly see the Conceptual Principles within. Ford writes from the position of a person, who can bring common sense into the doctrine of disruptive innovation in the US, the country of "stability." He criticizes many respected and important sources such as Wall Street experts, who think that stability has only beneficial influence on the economics, government, and imply it an icon of a country's growth, and businesspeople, who believe stable market situation is the key factor for enlargement and advancing, because he knows that "Stability is a hard sell" and grants that "the payoff is far away" (Ford, 2).

Stability does not bring a stable situation in the world and does not cause positive consequences. From the same point of view, a crisis can help to create immense wealth for people and strong economics for the country. The correct actions during uncertain periods have a significant impact on creating a stable situation. In the essay, Ford concludes that he is "over progress and done with disruption" (Ford, 3) and chooses to be stable, "Stability is my new best friend" (Ford, 3). Stability for him is an option that saves him from the uncertainty of a fast-changing world, where we all live. In this case, he makes an analogy between stability and boringness, because ""boring" can be an asset, a way to build for growth, how things that look exciting, like New York City, are built on boring things, like sewage, or investment banking" (Ford, 2). Stable and boring things in his understanding can help in making exciting projects. However, excitement is usually not equal to stability, so we can assume that stability leads to instability and vice versa that is particularly important, because they cannot exist without each other like Yin and Yang.

Over the past two decades, the world of Information Technologies has been developing so fast that we can say many instruments and technologies live no more than half a year or even less. Considering this, Ford says in his article that it is almost impossible to become a great and "stable" specialist. Therefore, we must ask ourselves how we can becomeprofessionals in a field that cannot remain the same all the time. Having analyzed the situation, we clearly see that some technologies become outdated very quickly; but others, like WordPress and Joomla, live long lives, and we know exceptions only prove the idea.

Let us look at the number of people who have changed their focus and analyze what happens to them. The average of these people had a drop in their wages, but soon they startedearning even more. Why? I can answer this question: because of the Conceptual Principles.

They have studied not only the technology, but also its basis, the abstract knowledge that made them good at their specialization. This knowledge both can and must be transferred to different technologies, and exactly this knowledge makes a specialist a true professional.

If you know how to build a reliable system, you will be a valuable employee even without knowing some tools. If you know the principles of developing such tools, you will realize that they are quite similar, and you can learn them quickly. To sum up, Ford himselfhas chosen a field that can bring some stability to his life and make it easier to remain an in-demand professional, while developing an abstract understanding of Software Engineering Conceptual Principles.

As for me, Conceptual Principles have had a significant impact on my life as a developer. I do not know much in the chosen field of study yet, but I am trying to make the most important thing in my life - become a professional in the passionate field. To achieve my goal, I try to determine the unmoving parts of Software Engineering that are Conceptual Principles and deepen my knowledge of both the tools I am going to use and the fundamentals of programming, the only true rules that apply to all projects and are implemented in well-designed programming applications. Now I understand my uncle’s words, said at my start-up as a programmer: no matter what programming language you use, it is more important to understand the principles that govern the industry. I did not understand this statement at first, but now I completely agree with it. Moreover, I recently mentored a group of people who wanted to become programmers and did this for two reasons. I planned to expand my own knowledge, because if you can explain something to others, you master the subject by 90%. I also thought of getting a craftsmanship level that would allow me to share my knowledge with others and influence the development of future software engineers. Nevertheless, I did not teach them to use specific programming languages or libraries, only because I prefer them. I am sure, people become good programmers only when they try to deeply master their field and create a clear picture of all the processes taking place inside. I try to better understand the Conceptual Principles because they help me quickly understand the nature of coding processes and creating masterpieces of digital art. For me, software engineering is not just "coding," but craft and artistry, because as a programmer you do not write your code mechanically, you put a piece of yourself into every program you write. For example, when we have a code review, there are almost no people who can pass through it from the first attempt for one significant purpose: variable names. Even if the code is working and written in a good style, following all the rules of clean coding and many other important rules and principles, but it has one unclear label to some variable, I will not approve this code. This may seem tough, but we write our code for other programmers who have no idea what this code is supposed to do, and we should take care of them by making our code more understandable immediately. Why do we care about other programmers? Because in many cases, that other programmer is you. When you return to your code after a while, you will need to investigate it from scratch, but if you do your best to make it understandable, you willthank yourself for the decent work in the past. I believe that the more people who use conceptual principles as a basis for their work, the more competitive and unique professionalswho understand what they are doing will be in industry.

Ideas stated in Sennett’s prologue to "The Craftsman" and Ford’s "Forget Disruption..." differ a lot, but the main approach is that they are based on the Conceptual Principles that cannot be

destroyed or changed. The ideology and way of describing primal ideas have little in common, while leading to the same main conclusion. There should alwaysbe stability in work and inventions, and it is normal, because creativity is inherent in people. Creativity can only be based on curiosity about things and how they are arranged from the inside. Sennett sees craftsmanship as a difficult and important career choice, since nobody knows what he/she will bring to humanity as a creator and needs to carefully visualize all prospects of one's own choice. He is right in his explanation of the craftsmanship and the method of mastering the craft; he concludes that the decision about one's own future profession is important and cannot be easily taken, because one needs to find out what he/shelikes and what is worth time-spending.

At the same time, stability that is tacit in becoming a master in one's own field, can be connected to the Conceptual Principles, which in Ford's understanding is "boring," though, as he had mentioned, "boring" can be an asset for genuinely exciting things, and our entire world consists entirely of these boring things. Conceptual Principles are the basis of everything existing in this world. They are so paramount and incredible that we cannot and will never be able to understand them because our brain cannot physically represent them, as well as the fourth dimension, but we can still study the Conceptual Principles accurately and use all the benefits they provide in their philosophy.

References:

1. Ford, Paul. Forget Disruption. Tech Needs to Fetishize Stability." WIRED, 3 Aug. 2022, www.wired.com/story/forget-disruption-tech-fetishize-stability.
2. Gladwell, Malcolm. Outliers: The Story of Success. Reprint, Back Bay Books, 2011.
3. Sennett, Richard. The Craftsman. 1st ed., Yale UP, 2008.

СЕКЦІЯ 3. ІСТОРІЯ. ФІЛОСОФІЯ

Артемова Л. В.
аспірантка кафедри історії, правознавства та методики навчання
Глухівського НПУ ім. О. Довженка,
наукова співробітниця Національного заповідника «Глухів»
Науковий керівник — канд. іст наук, доц., директорка
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім. О. Довженка Чумаченко О. А.

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА. КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ ТА СПІВИ У ПРИДВОРНІЙ КАПЕЛІ

Його називають українським Сократом, українським Буддою, українським Жан-Жаком Руссо. Григорій Сковорода – одна з найвидатніших постатей в історії України, її культурі, педагогіці, філософії. Символ на купюрі у п'ятсот гривень, «неспійманий світом», чию крилату фразу «Світ ловив мене та не впіймав» нещодавно «привласнила» російська журналістка та громадська діячка Ксенія Собчак, використавши її для лінійки власного одягу… Про нього написано й перенаписано гори друкованих книжок і гігабайти в інтернеті, але ким він був насправді? Звідки він такий узявся?

Григорій Сковорода – виходець із родини незаможного козака із села Чорнухи на Полтавщині. Народився 3 грудня 1722 року. Батьки його були побожні, гостинні, чесні люди. Вихований у такому середовищі юнак відрізнявся твердістю духу, прагненням до знань, зосередженістю на своєму внутрішньому світі [4].

Щодо точної дати його народження, то вона не була відома протягом 200-хсот років. І лише у 1922 році біографами у особистому листі Сковороди до його друга Михайла Ковалинського знайшли цю інформацію – 3 грудня 1722 р.

Батька називали Савкою, щодо матері, то у документах зазначено – Пелагея Сковородиха: натоді саме такою була ідентифікація жінки за чоловіком. Григорій побачив світ у родині із козацькім корінням, де, серед інших, побутувала споконвічна традиція давати дітям освіту, навіть дівчатам. Тож у 7 років малий пішов до 4-річної школи у Чорнухах, а пізніше (у 12-ти річному віці) вступив до Києво-Могилянської академії.

Києво-Могилянська академія – перша вища школа України. У середині XVIII ст. викладачами тут були визначні релігійні діячі, педагоги, місіонери, філософи, дехто із них був згодом канонізований Православною церквою. На увагу заслуговує система оцінювання знань учнів у цьому навчальному закладі, котра містила у собі коротку та влучну характеристику студента і не тяжіла до унормованості, як зараз. На основі нещодавно віднайдених українськими науковцями першоджерел, можемо констатувати, що у молодших класах студенти отримували такі оцінки, як-от: «добр», «изряден», «надежден», «посредственен», «плох», «туп», «ленив»; а у старших – «небезнадежен», «не очень туп», «успеха похвального», «успеха досадного», «понятности скорой», «любомудр», «разсуждения доброго», «острого ума», «быстр», «остр», «в учении очень холоден», «может, только нерадив», «щастливой памяти, да рассуждения подлого», «трудом успех получает», «цвет между прочими» [5].

Мабуть оцінки на зразок «цвет между прочими» отримував у Києво-Могилянській академії й Сковорода. А втім, навчатися хлопцю там було важко, адже КМА славилася своїми суворими порядками. Розмовляти студенти мали тільки латиною, заборонялося також сперечатися із наставниками, мати при собі зброю, глузувати із убогих, дивитися кулачні бої. Сковорода згадує: «Не було мені рівних у науках, але драною була моя свита і не можна було втамувати голод досконалістю латинського вірша. Кожної весни мерли від голоду мої друзі-бурсаки, а як не хотів померти, то ходи по усьому місту і волай чимдуж пісні, псалми, заробляй копійку на прожиття…» [3].

У Києво-Могилянській академії Сковорода вивчав філософію, вітчизняну, західноєвропейську та античну літератури, удосконалив свої знання із латини, грецької та німецької мов.

Навчання у КМА розтягнулося на довгі 10 років, адже Григорій Савич у цей період періодично відволікався то на участь у пісенному конкурсі у Глухові, то на перебування у Петербурзі, то на кількарічну мандрівку Європою.

Глухів – культурний центр та осередок європейської музичної освіти XVIII ст. – Г.С. Сковорода відвідав у 1742 році. Окрім виняткових розумових здібностей, Григорій Савич мав чудовий голос, досконалий слух, грав на декількох музичних інструментах: скрипці, бандурі, гуслях та флейті. Хронологічні межі та ці фактори давали підстави деяким дослідникам локальної історії припустити, що нібито останній навчався і був випускником Глухівської співацької школи (першої та єдиної в Україні й Російській імперії, заснованій у 1730 р. за ініціативи гетьмана Данила Апостола) разом із видатними та всесвітньо відомими композиторами Максимом Березовським і Дмитром Бортнянським [2].

Співацька школа знаходилась у самому центрі міста Глухова, біля церкви св. Миколая. І саме про неї писав у своєму щоденнику генеральний підскарбій Я. Маркевич, зауважуючи, що там малі хлопчики проходили співацьку практику перед тим, як їх мали відправити до двору [1].

Проте останні архівні знахідки харківських науковців засвідчили, що Сковорода приїздив до Глухова – тоді гетьманської столиці – й Глухівської співацької школи у 1742 році не на навчання, а лише, щоб узяти участь у відборі співаків до хорової капели імператриці Єлизавети Петрівни. Незважаючи на дуже високі вимоги до виконавців, він пройшов це випробування у церковному співі та «співі на італійський манер». Із 1742 по 1744 рік Григорій був співаком-альтистом придворної капели у Петербурзі. Кар'єрний шлях стелився червоною доріжкою, богемний світ Петербурга та Москви чекав на Сковороду. Проте сите, але підневільне життя на чужині абсолютно його не задовольняло. Після

дворічного перебування він, набравшись життєвого досвіду і отримавши платню за свою працю «п'ять відер горілки», припинив співи при дворі й відбув у закордонне відрядження.

Григорій Сковорода – видатний українець, котрий є прикладом вияву національної гідності; людина, яка випередила свій час, поет, байкар, творів якого ми, у переважній більшості, на жаль не знаємо… Але пізнавати свою історію й непересічних особистостей у ній – це завжди на часі. Особливо зараз, коли пропагандисти і керманичі сусідньої країни-агресорки стверджують, що України начебто ніколи не існувало, а ми із росіянами живимо у єдиному гуманітарному, культурному та мовному просторі.

Література:

1. Заїка В. Гетьман Данило Апостол – засновник глухівської музичної традиції. *Історико-культурна спадщина Дніпровського Лівобережжя, Курського Посейм'я та Слобожанщини: минуле і сучасність:* Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 285-річчю обрання Данила Апостола гетьманом Лівобережної України, 24 лютого, 2012 р. Глухів-Ніжин, 2012. С.52–54.

2. Заїка О. Глухівська співацька школа та роль гетьмана Данила Апостола у її заснуванні. *Сіверщина в історії України.* 2016. № 9. С. 258.

3. Ковалінський М. Григорій Сковорода (Життя і деякі думки українського філософа-спіритуаліста). Лондон: Накладом Української Видавничої Спілки, 1956. 35 с.

4. Сучасна Україна від А до Я. Енциклопедичний словник / уклад. О.М. Кожушко. Харків: Видавництво ранок, 2012. С. 491–492.

5. Тарасенко І. Уродженці міста Ніжина та околиць – студенти Києво-Могилянської академії. *Ніжинська старовина.* 2018. № 26. С. 142.

Білоцерківець А. С.
магістрантка 60М – ПО групи
Навчально-наукового інституту педагогіки та психології
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник — канд. політ наук, доц., доцент
кафедри історії, правознавства та методики навчання
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім. О. Довженка Слінченко Л. В.

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПІВПРАЦІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ТА ПРАЦІВНИКІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ

Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року, Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року та його ухвалення на Всеукраїнському референдумі 01 грудня 1991 року поклали початок творенню незалежної держави, яка самостійно визначає основні напрями своєї внутрішньої і зовнішньої політики. Невід'ємною складовою реалізації означеного процесу є тісна співпраця з країнами Європи та імплементація норм міжнародного та європейського права в національне законодавство.

Важливим для побудови незалежної держави став тривалий конституційний процес та реформування практично усіх сфер життя держави і суспільства. Торкнулося це прав і свобод людини і громадянина, правової, судової та інших систем, і, що є надзвичайно важливим, системи освіти. Адже саме освіта закладає підвалини формування людини і громадянина, відповідальної, творчої особистості, патріота своєї держави. Тому базовим став Закон України «Про освіту», що окреслив зміни на шляху демократизації освітнього процесу.

Метою нашого дослідження є аналіз соціально-правового статусу педагогічних працівників закладів освіти, їх прав та обов'язків щодо профілактики правопорушень в

закладах освіти, їх співпраці з органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Дитиною є особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше; охорону ж дитинства в Україні – як стратегічний загальнонаціональний пріоритет, що має важливе значення для забезпечення національної безпеки України, ефективності внутрішньої політики держави, і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, всебічний розвиток та виховання в сімейному оточенні встановлює основні засади державної політики у цій сфері, що ґрунтуються на забезпеченні найкращих інтересів дитини» [1, ст.1]. Працівники закладів освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, фізичної культури і спорту, оздоровлення та відпочинку, які контактують з дітьми, повинні бути ознайомлені з інформацією про захист дітей від усіх форм насильства, у тому числі домашнього насильства, експлуатації, найгірших форм дитячої праці або інших проявів жорстокого поводження з дитиною. [1, ст 10].

Педагогічною є інтелектуальна, творча діяльність педагогічного (науково-педагогічного) працівника або самозайнятої особи у формальній та/або неформальній освіті, спрямована на навчання, виховання та розвиток особистості, її загальнокультурних, громадянських та/або професійних компетентностей; педагогічними працівниками» [2, ст.1, п.16].

Учасниками освітнього процесу, згідно законодавства України, є ,здобувачі освіти; педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники; батьки здобувачів освіти; фізичні особи, які провадять освітню діяльність; інші особи, передбачені спеціальними законами та залучені до освітнього процесу у порядку, що встановлюється закладом освіти [2, ст.52].

Зауважимо, що в умовах сучасної парадигми освіти освітнього зростає необхідність перегляду завдань формування безпечного освітнього середовища й успішного розвитку дитини. Важливу роль у цьому процесі належить психологічній службі закладу освіти, яка «сприяє взаємодії закладів освіти, сім'ї і суспільства у вихованні здобувачів освіти, їх адаптації до умов соціального середовища, забезпечує профілактику та запобігання булінгу (цькуванню), надання консультативної допомоги батькам, психологічного супроводу здобувачів освіти, які постраждали від булінгу (цькування), стали його свідками або вчинили булінг (цькування) [5]. Психологічне забезпечення освітнього процесу в закладах освіти здійснюють практичні психологи. За своїм статусом практичні психологи та соціальні педагоги закладів освіти належать до педагогічних працівників [2, ст.76].

У разі необхідності фахівці психологічної служби співпрацюють із спеціалістами превентивної юстиції, службами у справах дітей, центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді тощо. Варто зазначити, що попередження правопорушень серед дітей є важливим загальним соціальним завданням, на якому краще зосереджувати увагу до того, як із ними трапиться лихо. Тому важливим завданням Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року постає профілактика саме таких правопорушень. Відповідно до Законів України «Про Національну поліцію», «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей«, «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та Положення про Національну поліцію до основних завдань Національної поліції належить проведення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень працівників [3, п.4.2]. вживає заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, правопорушенням у дитячому середовищі, а також соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі; [3, п.4.22]; ;протидії домашньому насильству або насильству за ознакою статі [3, п.4.23] тощо. Основними завданнями підрозділів ювенальної превенції є провадження діяльності, пов'язаної із захистом права дитини на здобуття загальної середньої освіти; профілактична діяльність, спрямована на запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, вжиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення та ведення профілактичного обліку дітей, схильних до

вчинення правопорушень та проведення із ними заходів індивідуальної профілактики; вжиття заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми та стосовно них, а також жорстокому поводженню з дітьми та запобігання дитячій бездоглядності, у тому числі здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб; участь в установленні місцезнаходження дитини в разі її безвісного зникнення чи отриманні даних для цього в межах кримінального провадження, відкритого за фактом її безвісного зникнення тощо. [4, p.II, п.1].

Отже, ювенальна превенція та ювенальна юстиція належать до основних форм забезпечення (захисту) прав дітей у сфері правовідносин з урахуванням міжгалузевих механізмів, процедур і програм, призначених для вилучення дитини з умов несприятливого оточення з метою усунення загрози її життю та здоров'ю, а також повернення дитини до нормального суспільного життя в разі вчинення нею правопорушення [6с. 48].

Ювенальна превенція є складовою частиною соціальної і антидевіантної політики держави, а тому щільно пов'язана з такими суміжними інститутами, як соціальний захист сім'ї, дітей та молоді; превентивне ж виховання, освіта сукупно вирішують комплекс загальних та спеціальних завдань з охорони дитинства, забезпечення прав дітей і їхніх законних інтересів [7, с.15].

Підрозділи ювенальної превенції взаємодіють з іншими уповноваженими органами та підрозділами Національної поліції України, органами державної влади й органами місцевого самоврядування, об'єднаними територіальними громадами, міжнародними та громадськими організаціями за напрямами:

1) профілактика правопорушень у дитячому середовищі, протидія домашньому насильству та дитячій бездоглядності;

2) забезпечення прав та інтересів дітей;

3) упровадження кращих міжнародних методик та практик роботи з дітьми, які перебувають у конфлікті із законом, та дітьми, які потерпіли внаслідок протиправних діянь, у тому числі реалізація спільних проектів щодо профілактики правопорушень серед дітей;

4) підвищення професійного рівня, набуття знань, вмінь і навичок шляхом участі в семінарах, тренінгах та інших практичних і теоретичних заходах.

Така взаємодія здійснюється на засадах партнерства і спрямована на задоволення потреб територіальних громад та виконання завдань, покладених на підрозділи ювенальної превенції.

З власного досвіду роботи у Малопавлівському ліцеї Комишанської сільської ради Охтирського району Сумської області переконалась у віажливості такої взаємодії. Заходіи, проведені в закладі освіти, дають можливість наочно переглянути та на практиці в ігровій формі спробувати вчинити певні дії та зрозуміти її наслідки. Здобуваіу освіти охоче спілкуються з працівниками превентивних органів цих органів, адже вони безпосередньо в цьому обізнані; із зацікавленістю спостерігають та уважно запам'ятовують нову інформацію, адже працівники ювенальної превенції у процесі спілкування застосовують різноманітні методи та форми. показували все на практиці.

Результатом цих заходів стало те, що здобувачі освіти, які порушували дисципліну та бешкетували уважно прислуховувалися до порад, рекомендацій та розповідей життєвих ситуацій. У підсумку помітною є результативність позитивних змін у поведінці порушників. Адже практичні заняття, особливо обізнаними працівниками цієї сфери дає кращий результат та більшість сприйняття та усвідомлення можливих наслідків.

Висновок. На мою думку формування ювенальної превенції у структурі Національної поліції України, є наразі позитивною тенденцією. Адже саме діяльність поліції у сфері ювенальної превенції, що повинна сприяти посиленню відповідальності сім'ї, суспільства та держави за процес виховання і становлення дітей, забезпеченню додержання прав і свобод дітей, які потрапили у конфлікт із законом, шляхом підвищення рівня їх правового та соціального захисту. А завдяки профілактичним заходам у закладах освіти покращується ї їх робота щодо зменшення правопорушень серед дітей.

Література:
1. Закон України «Про охорону дитинства» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text
2. Закон України «Про освіту» URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text
3. Про затвердження Положення про Національну поліцію Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 877 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF#Text
4. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 19.12.2017 №1044 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text.
5. Положення про психологічну службу у системі освіти України . Завтверджено Наказом МОН від 22.05.2018 № 509 Електронний ресурс. Режим доступу. URL: https://imzo.gov.ua/2018/05/25/nakaz-mon-vid-21-05-2018-509-pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-psyholohichnu-sluzhbu-u-systemi-osvity-ukrajiny/.
6. Іщенко І. В.Адміністративно-правові засади здійснення підрозділами національної поліції України ювенальної превенції Автор.дис. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5867/aref_Ishchenko%20I_2019.pdf?sequence=1
7. Веселов М. Ю. Превентивні заходи у правовій доктрині ювенальної юстиції URL: http://econtlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/127-141.pdf

Беркоша І. І.
студентка 61 -1МДО групи факультету дошкільної освіти
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник — канд. політ наук, доц., доцент
кафедри історії, правознавства та методики навчання
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім. О. Довженка Слінченко Л. В.

ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ДЖОНА ДЬЮЇ ТА СУЧАСНІ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Сучасна реформа освітньої системи супроводжується пошуком нових методів і форм організації освітнього процесу, формуванням безпечного освітнього середовища, інноваційних підходів підготовки здобувачів освіти. Зокрема, важливого значення набуває компетентнісний підхід, що своєю чергою актуалізує значущість методу проєктів, спрямованого на активізацію навчальної діяльності дітей через взаємодію їх власних дослідженнь та розв'язання проблемних ситуацій. На нашу думку, створення нового не можливе без дослідження та глибокого осмислення філософського і педагогічного досвіду минулого.

Упродовж тривалого соціокультурного розвитку людствапарадигма освіти постійно збагачувалася новими філософсько-педагогічними ідеями. Важливою складовою цього процесу є концепція освіти американського філософа, психолога, реформатора освіти, засновника функціональної психології, пропагандиста освітнього прогресивізму Джона Дьюї (1859 – 1952).

З поміж низки праць Дж.Дьюї «Школа і суспільство», «Дитина і навчальний план» тощо широко відомою є «Демократія й освіта». Саме остання справедливо вважається першою грунтовною працею з філософських проблем освіти. В означеному творі він звертається до теми «освіти» і пропонує засоби і методи навчання, які, на його думку, є важливими для демократії і громадянського суспільства і забезпечували б дотримання свобод і принципу індивідуального розвитку.

Мислитель, вперше «поєднав» пізнання і діяльність у навчальному процесі, шляхом розв'язання поставлених проблем. Зауважимо, що весь процес Д.Дьюї умовно розділив на декілька етапів: відчуття проблеми, виявлення її природи і суті, знаходження можливого рішення, обмірковування можливих наслідків знайденого рішення та подальші спостереження і експерименти, на основі яких можна буде зробити конкретний, позитивний або негативний висновок. Він вважав, що кожен з етапів стимулює суб'єктів навчання до активної інтелектуальної діяльності, дозволяє їм одержати практичний досвід у прийнятті й осмисленні рішень, а також допомагає максимально розкрити їх потенціал, внаслідок відсутності жорстких рамок і можливості знайти своє індивідуальне рішення тої чи іншої проблеми. [3].

На нашу думку, необхідно проаналізувати системно-структурний аналіз педагогічних праць, які дали можливість коротко описати основу філософії навчання Джона Дьюї що є актуальними для сучасної освіти, в тому числі і для вищої школи

1.Накопичення здобувачами особистого досвіду в суспільстві, який є пріоритетним ніж опановування систематичними науковими знаннями. Здобуття знань – процес спонтанний, не контрольований. Навчання відбувається лише тоді, коли щось відбувається в здобувача, але здебільшого це поза контролем педагога. Згідно з Д. Дьюї, «досвід» — це складна мережа подій пов'язаних з виконанням дії, а не з розпізнаванням об'єкта. Мислення, особливо наукове, є лише знаряддям вирішення чуттєвих та інтелектуальних завдань. Його поява викликає ланцюгову реакцію психологічної діяльності, спрямовану на пошук ефективних шляхів усунення труднощів, що заважають життєдіяльності організму.

Філософ вважав, що навчання повинно відбуватися шляхом пізнання реальності навколо нас. Тільки при вивченні навколишнього світу у здобувача формується прагнення до подальшої самоосвіти. Експериментальне пізнання дійсності формує у дитини певні риси особистості, які дозволяють йому контролювати те, що відбувається навколо, і адаптувати це до своїх цілей.

2.Навчальний процес має будуватися на основі інтересів того, хто навчається. Студенти, а не програми, мають вирішувати як якість, так і кількість навчання. Д. Дьюї не думав про предмет як про набір принципів чи фактів, які студенти повинні вивчати. На його думку, при цьому повністю ігнорується психологія дитини, її інтерес [3]. Він хотів, щоб студенти навчилися переводити абстрактні знання в конкретні форми, відповідні реальним у житті. Сприйняття, що відбуваються в органах «Я», мають справу не з думками, а з почуттями, переконаннями, розумінням, світом запитань, світом потреб, світом бажань. Д. Дьюї вважав, що якби освіта виростала з допитливого розуму інтересів і потреб учня, то була б повнішою і глибшою, а навчання тривалішим та інтенсивнішим. В той самий час,«гармонія»та адаптація між індивідуальними інтересами та інтересами суспільства стають основною ідеєю освіти.

3.*Напрямок орієнтації на майбутню громадську діяльність.* Метою практики є не лише набуття конкретних знань, а й зближення школи з громадською діяльністю суспільства. Під час практичних занять студенти дізнаються багато нового про різні професії та не лише набувають певних навичок, а й вчать поважати працю, яка сприяє їх розвитку та є корисною для суспільства [1].

4.Методика виконання навчальних проектів. Д. Дьюї та його послідовники У. Кілпатрік, Е. Коллінгс, Е.Паркер розробили та продемонстрували дидактичну основу методу навчання проектів Водночас слід зазначити, що Д. Дьюї критично ставився до первинності методу проектів у навчальному процесі. Він вважав, що немає сенсу будувати всю освіту на проектному праві, тому що воно є короткочасним, хитким, тривіальним і явно неадекватним для повноцінної освіти [2].

Метод проектів – це система навчання, в якій студенти отримують знання в процесі планування та виконання проектів, які є практичними завданнями зростаючої складності. Переваги методу проектів - розвиток ініціативи учнів, навичок планомірної роботи, вміння

зважувати ситуації та враховувати труднощі. Проект вчить наполегливості в досягненні своїх цілей і привчає до самостійності [1, с.337].

Цей метод активного та інтерактивного навчання є потрібний сучасній освіті. Це один з найефективніших методів компетентнісного навчання, він комплексно розвиває пізнавальні, творчі, дослідницькі навички здобувачів, їх уміння самостійно конструювати знання, орієнтуватися в інформаційному простірі , взаємодіяти з іншими учасниками освітніх проектів.

Ми можемо зробити висновок, що мета проектної діяльності – це розуміння і застосування знань, умінь і навичок, набутих при вивченні різних предметів (на інтеграційній основі), а її завданнями є: здобути уміння чітко визначити мету, описувати основні кроки досягнення поставленої мети та концентруватися на досягненні мети, протягом всієї роботи; формування навичок вибору відповідної інформації і уміння правильно її використовувати; розвиток креативності та критичного мислення; уміння складати план роботи, чітко презентувати інформацію, оформляти виноски, мати поняття про бібліографію; сприяти проявам ініціативи, ентузіазму, спроб виконати роботу в строк відповідно до встановленого плану і розкладу роботи [3, с.22].

Враховуючи позиції дослідників,науковців,педагогів відома дослідниця О.Залюбівська порівняла традиційної системи освіти та теорії освіти Д. Дьюї. Його результати наведені в таблиці

Традиційна система навчання	***Педагогічна теорія Д. Дьюї***
мета навчання	
формування системи знань, опанування засад наук, виражених у наявному стандарті навчання	формування критичного, рефлексивного мислення студентів, збагачення їх власного досвіду і їх залучення до культури
основний акцент	
інформованість особистості	набуття життєвого досвіду
основні принципи навчання	
науковість, доступність, сила, послідовність	проблемність, інтерактивність навчання, індивідуальний підхід, орієнтація на особистісний розвиток тих, хто навчається, розвиток спільних цінностей
учень здобуває знання в ідеальній формі не розкриваючи, як довести їх правдивість	здобувачі отримують знання шляхом експериментального пізнання навколишньої дійсності, виходячи з проблемних ситуацій реального життя
програмує за своїм графіком, дотримуючись єдиного річного плану, не має постійної програми	немає постійної програми із послідовною системою предметів, протягом року розклад змінюється відповідно до засвоєного матеріалу та інтересів здобувача
заняття присвячені одному навчальному предмету, темі, студенти групами працюють над однаковим матеріалом	немає розподілу програми на предмети, оскільки це заважає інтеграції одержаних знань і виробленню особистого розуміння понять
педагог	
керує роботою здобувачів на занятті	створює умови для полегшення виявлення потенціалу здобувачів, усуває ситуації, які перешкоджають їх розвитку
результати навчання	

засвоєння студентами систематизованого знання	активність, ініціативність, самостійність, відповідальність студента, готовність планувати діяльність, гнучкість думки, готовність виправляти помилки, уміння знаходити компроміси

Таким чином, теорія освіти Д.Дьюї, експериментализм актуальні і сьогодні та є джерелом сучасних освітніх інновацій. Адже людина, яка володіє навичками прийняття рішень, буде набагато краще підготовлена до життя у швидко мінливому світі з багатьма труднощами та постійними проблемами. Очевидно, не варто насаджувати здобувачам освіти хибні абсолюти, Краще дослухатися до думки, що практичні наслідки ідей є найкращим мірилом їх цінності. Тому основним завданням освіти Д.Дьюї й експериментализти вбачали в тому, щоб діти набували власний світогляд, власні переконання й уміння відстоювати їх.

Отож, започаткована більш як 100 років тому методика навчання Д. Дьюї отримала свій розвиток у XXI столітті. І це може стати переломним моментом у світовій парадигмі освіти.

Література**:**

1. Березюк О. С., Власенко О. М. Формування професійної майстерності вчителя в умовах альтернативної освіти: зарубіжний досвід // Теорія і практика професійної майстерності в умовах ціле життєвого навчання: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир Вид-во Рута 2016.–С. 337-352. http://eprints.zu.edu.ua/24641/1/%D0%91%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B7%D1%8E%D0%BA%20%D0%9E.pdf

2. Л. Д. Довгополова Метод проектів у зарубіжній педагогічній теорії та практиці: історичний аспект URL: https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP/article/view/10195

3. Базалук О.О., Юхименко Н.Ф. Філософія освіти: Навчально-методичний посібник. Київ, 2010. 164 с.

Бондарчук М. Ю.
магістрантка 64-2І групи
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім. О.Довженка
Науковий керівник — канд. політ наук, доц., доцент кафедри історії, правознавства та методики навчання Навчально-наукового інституту філології та історії Глухівського НПУ ім. О. Довженка Слінченко Л. В.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ: ЛЕОНІД ЮЗЬКОВ

Досліджуються творчий доробок відомого українського вченого-правознавця, доктора юридичних наук, першого голови Конституційного суду України.

Ключові слова: держава, конституція, конституційний процес, конституційне право.

Незалежна українська держава постійно здійснює низку реформ у всіх сферах суспільного життя. Особливе місце на цьому шляху посідають зміни правової системи та її основи – конституції, відповідно до вимог часу та міжнародних норм права.

Важлива роль у конституційному процесі належить науково-дослідним та науковим установам, вченим, юристам-практикам тощо. Відомим фахівцем у галузі конституційного права є Леонід Петрович Юзьков. Леонід Петрович Юзьков народився 28 січня 1938 року у селі Новоселиця Полонського району Кам'янець-Подільської області. Він навчався на юридичному факультеті та в аспірантурі Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. Леонід Петрович працював старшим викладачем, доцентом. Також деякий час працював завідувачем кафедри, професором Київської вищої партійної школи, пізніше обіймав посаду професора Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Леонід Петрович керував робочою групою з розроблення проекту Декларації про

державний суверенітет України у 1990 році. Він був членом Комісії із розроблення нової Конституції Української РСР з 24 жовтня 1990 р. Згодом Леонід Юзьков очолив робочу групу цієї Комісії. Був обраний першим Головою Конституційного суду України. Також до його наукової роботи належить членство у Венеціанської комісії Ради Європи «Демократія через право» [2].

В епоху демократичних та конституційних трансформацій в Україні 1990–1995 років Л. Юзьков брав активну участь у розробленні актів Революції незалежності 1990–1991 років, у розвитку конституційних засад незалежної України. Як член Конституційної комісії у 1990 році, потім – у 1994 році, а також – як член багатьох інших консультативно-дорадчих органів парламенту, Президента України та уряду, їх робочих груп та як Голова Конституційного Суду України 1992–1995 років, Леонід Петрович вніс вагомий вклад у практичне вирішення актуальних питань українського державотворення, насамперед конституціоналізму. Саме Леонід Юзьков був автором законопроекту «Про Конституційний Суд України» 1992 року, він зробив перші кроки у створені нового органу конституційного судочинства — Конституційного Суду України, який сьогодні є невід'ємним атрибутом правової, дкмократичної країни, найбільш значимою правовою гарантією верховенства Конституції, головним елементом у механізмі її правової охорони. Тому конституціоналізм України 1990–1995 років неможливо вивчати без постаті Л. Юзькова [3].

Важливим аспектом роботи Леоніда Юзькова є його Конституційна доктрина, яка має свою методологічну особливість. Відомо, що Л.Юзьков ще за радянського часу пракично відійшов від формально-догматичних підходів до права та підтримував інноваційні методологічні підходи, засновані на юридичному прагматизмі, юридичній синергетиці тощо. Л. Юзьков вважав за потрібне для реалізації прав людини та інших конституційних цінностей, щоб Основний Закон діяв як правовий акт. Він конкретизував дану доктринальну позицію таким чином:

а) якщо розглядати Конституцію України, яка є юридичним документом, то вона має охоплювати внутрішньо налагоджену систему правових норм, які повинні регулювати основні відносини між людиною, державою та суспільством;

б) незалежно від ступеня конкретності конституційних норм вони мають бути нормами прямої дії, породжувати правовідносини, тобто певні юридичні наслідки;

в) від конституційних норм мають бути похідними усі інші (галузеві) правові норми, а не навпаки, як це тоді часто траплялось через нестабільність правової системи;

г) конституційні норми, доки вони не змінені чи не відмінені, повинні діяти і надійно захищатися державою; ці норми можуть юридично заперечуватись (змінюватись чи скасовуватись) за умови дотримання визначених у самій Конституції жорстких процедур [1].

Фактично доктрина Конституції незалежної України Л. Юзькова була спрямована на правореалізацію конституційних положень, тобто на їх виконання і дотримання всіма органами публічної влади, їх посадовими і службовими особами, а також інститутами громадянського суспільства

Цінність конституційної доктрини Л. Юзькова полягає не тільки в актуальності його загальних підходів до теорії та практики українського конституціоналізму, але і в питаннях розвитку окремих конституційних інститутів тощо. Саме він відстоював інноваційну конституційну ідею про те, щоб інститут прокуратури був у структурі судової влади, а не над судовою владою, як у радянські часи. Юзьков вважав, що нова Конституція України має поєднувати найкращі досягнення світового конституціоналізму з «історичними й національними традиціями українського державотворення» [1].

Отже, вклад Леоніда Юзькова в конституційному процесі України є вагомим, його конституційні ідеї зберігають свою актуальність і до сьогодення. Не менш значими є внесок Леоніда Юзькова у формування демократичної, соціальної, правової Української держави, зміст і спрямованість діяльності якої визначають права і свободи людини і громадянина та їх гарантії.

Література:

1. Кампо В.М. Конституційна доктрина Леоніда Юзькова: сучасний погляд. До 25-річчя від дня смерті Леоніда Петровича Юзькова. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/1_2020/36.pdf

2.Проблеми сучасного українського конституціоналізму: Збірка наукових праць. На пошану першого Голови Конституційного Суду України проф. Леоніда Юзькова. Конституц. Суд України, Академія прав. наук України; Заг. ред.: А. Стрижак, В. Тацій. Упоряд.: В. Бринцев, В. Кампо, П. Стецюк. Київ, 2008. с. 29–64.

3.Розвадовський В.І. Професор Л.П. Юзьков як основоположник доктрини конституційного судочинства в Україні (за матеріалами першого закону про Конституційний Суд України 1992 року). Європейські спільні демократичні цінності та конституційний процес в Україні: проблеми теорії і практики: матеріали круглого столу, м. Івано-Франківськ, 22 грудня 2017 року. [упорядник В.І. Розвадовський]. ІваноФранківськ: Видав. Супрун В.П., 2018. с. 12–14

Вайло Ю. В.
магістрант 61М-Ф групи
факультету природничої та фізико-математичної освіти
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник — канд. політ наук, доц., доцент
кафедри історії, правознавства та методики навчання
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім. О. Довженка Слінченко Л. В.

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Україна вибудовує національну систему освіти відповідно до вимог сучасних трансформаційних процесів з урахуванням світового та європейського досвіду. Професійна (професійно-технічна) освіта сьогодні є складовою системи освіти України, здобувається у закладах професійної (професійно-технічної) освіти і є комплексом педагогічних та організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадянами знаннями, уміннями і навичками в обраній ними галузі професійної діяльності, розвиток компетентності та професіоналізму, виховання загальної і професійної культури. Професійна (професійно-технічна) освіта [1, ст.3]. До педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти належать викладачі, педагоги професійного навчання, вихователі, майстри виробничого навчання, старші майстри, старші майстри виробничого навчання, інструктори виробничого навчання, асистенти викладача, асистенти майстра виробничого навчання, методисти, практичні психологи, соціальні педагоги, керівники фізичного виховання, керівники закладів професійної (професійно-технічної) освіти, науково-методичних та навчально-методичних установ, їх заступники та інші працівники, діяльність яких пов'язана з організацією і забезпеченням навчально-виховного процесу [1, ст.45].

Метою с дослідження є ознайомлення з досвідом роботи психологічної служби Перещепинського професійного ліцею – закладу професійно-технічної освіти, в якому я працюю викладачем понад двадцять років. здійснюється значна роботвиконання програмового матеріалу, дотримується етика у роботі, культура, працюємо над вдосконаленням навчально – методичної бази, займаємся профорієнтаційною роботою і працюємо на випуск конкурентноспроможного робітника.

В робочому тандемі працюють заступники директора з навчально – виробничої роботи, виховної роботи, практичний психолог, соціальний педагог, психологічна служба, педагогічні працівники тощо для забезпечення взаємодії закладу освіти, сім'ї і суспільства у

вихованні здобувачів освіти, їх адаптації до умов соціального середовища, надання консультативної допомоги.

Метою діяльності психологічної служби є сприяння створенню умов для соціального та інтелектуального розвитку здобувачів освіти, охорони психічного здоров'я, надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки всім учасникам освітнього процесу відповідно до цілей та завдань закладу. У своїй діяльності психологічна служба керується Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про фахову передвищу освіту», «Про вищу освіту», Положенням про психологічну службу у системі освіти України, іншими законами України, постановами Верховної Ради України, Указами Президента України, Постановами і розпорядженнями Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки України. Психологічна служба співпрацює з інклюзивно-ресурсними центрами, органами охорони здоров'я, соціальної політики, внутрішніх справ, виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, а також комунальними закладами соціального захисту дітей, підтримки сімей, дітей та молоді, фахівцями, із соціальної роботи об'єднаних територіальних громад, громадськими організаціями.

	Практичний психолог	Соціальний педагог
Здійснює:	• психологічне забезпечення освітнього процесу; • психологічний супровід психічного, розумового, соціального і фізичного розвитку здобувачів освіти; • психологічну діагностику та аналіз динаміки психічного, розумового і соціального розвитку здобувачів освіти; • психологічний супровід адаптації до умов освітнього процесу; • реалізацію розвивальних, профілактичних, просвітницьких, корекційних програм з урахуванням індивідуальних, гендерних, вікових особливостей здобувачів освіти; • консультативну допомогу всім учасникам освітнього процесу з питань навчання, виховання здобувачів освіти, особистісного та професійного розвитку тощо; • роботу з постраждалими від насильства дітьми тощо.	• соціально-педагогічний супровід здобувачів освіти, колективу та мікрогруп, осіб, які потребують піклування чи перебувають у складних життєвих обставинах; • просвітницьку та профілактичну роботу серед учасників освітнього процесу з питань запобігання та протидії домашньому насильству, у тому числі стосовно дітей та за участю дітей, злочинності, алкоголізму, наркоманії тощо; • вивчення та аналіз соціальних умов розвитку здобувачів освіти, мікроколективу (класу чи групи), шкільного, студентського колективу в цілому, молодіжних і дитячих громадських організацій.
Бере участь в:	• освітній діяльності, спрямованій на забезпечення всебічного розвитку здобувачів освіти як особистості та найвищої цінності суспільства, їх талантів, інтелектуальних, творчих і	• роботі педагогічної ради, психолого-педагогічних консиліумів, семінарів і засідань методичних об'єднань; • плануванні і реалізації завдань соціалізації здобувачів

	фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству; • роботі педагогічної ради, психолого-педагогічних консиліумів, семінарів і засідань методичних об'єднань; • розробці та впровадженні розвивальних, корекційних програм, посібників, методичних рекомендацій, планів освітньої діяльності з урахуванням індивідуальних, гендерних, вікових особливостей здобувачів освіти, а також для осіб, які перебувають на індивідуальній та інклюзивній формі навчання.	освіти, адаптації їх у новому колективі і соціальному середовищі; • наданні допомоги дітям і сім'ям, що перебувають у складних життєвих обставинах або потребують посиленої педагогічної уваги чи мають особливі освітні потреби, в тому числі постраждалим від насильства та військових конфліктів.
Сприяє:	• формуванню у здобувачів освіти відповідальної та безпечної поведінки в ситуаціях ризику, навичок здорового способу життя, збереження репродуктивного здоров'я, готовності до самореалізації; • профільному та професійному самовизначенню здобувачів освіти, формуванню життєвої компетентності; • формуванню соціально-комунікативної компетентності дітей; • попередженню та профілактиці професійного вигорання педагогічних працівників; • формуванню психологічної готовності учасників освітнього процесу до взаємодії в інклюзивному середовищі з дитиною з особливими освітніми потребами; • формуванню психологічної культури учасників освітнього процесу; • попередженню будь-яких	• взаємодії закладів освіти, сім'ї і суспільства у вихованні здобувачів освіти, їх адаптації до умов соціального середовища, забезпечує консультативну допомогу батькам (законним представникам); • захисту прав здобувачів освіти від будь-яких видів і форм насильства, представляє їхні інтереси у правоохоронних і судових органах тощо; • формуванню у здобувачів освіти відповідальної поведінки, культури здорового способу життя, збереження репродуктивного здоров'я; • попередженню конфліктних ситуацій, що виникають під час освітнього процесу, запобіганню та протидії домашньому насильству.

видів і форм насильства та конфліктів серед здобувачів освіти;

- формуванню небайдужого ставлення здобувачів освіти до постраждалих дітей, усвідомлення необхідності невідкладного інформування педагогів про випадки домашнього насильства і конфліктів серед здобувачів освіти, що стали їм відомі.

Основний зміст просвітницької роботи психологічної служби закладу полягає у формуванні культури здорового способу життя; інформуванні про вплив та наслідки вживання наркотичних, психотропних речовин, алкоголю та тютюнопаління; ознайомленні учасників освітнього процесу із загрозами, які може нести інтернет (шахрайство, спам, кібербулінг тощо); інформуванні молоді з проблем торгівлі людьми;. популяризації ненасильницької моделі поведінки; інформуванні про соціально-небезпечні хвороби; ознайомленні учасників освітнього процесу з основними закономірностями та умовами сприятливого розвитку дитини [2].

У сучасних умовах соціально-економічної кризи, карантинних заходів, пов'язаних із пандемією, істотно зростає роль психологічної служби у системі освіти, а саме: проведення соціально-педагогічної і психологічної просвітницької діяльності, надання інформації всім учасникам освітнього процесу щодо збереження їхнього соціального благополуччя і психічного здоров'я. Тому відповідно до внутрішніх нормативно-правових документів Перещепинського професійного ліцею Новомосковського району Дніпропетровської області практичному психологу Калмикоійа Юлія Вікторівна необхідно:

- зосередити зусилля на виконанні заходів Національної стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища в Новій українській школі, затвердженої Указом Президента України від 25 травня 2020 року No 195/2020;
- систематично проводити просвітницько-профілактичні заходи з учасниками освітнього процесу щодо медіаграмотності та медіазахисту;
- сприяти поширенню інформації щодо запобігання всім формам насильства та актуальним медіазагрозам;
- сприяти формуванню в учасників освітнього процесу потреби набувати навичок свідомого, відповідального споживання медіа-продукції, розвивати критичне мислення, здатність відокремлювати оцінювальні судження, що транслюються у медіапросторі, від реальних фактів; обмежувати себе, особливо в критичних ситуаціях, споживанням інформації лише в обсягах, необхідних і достатніх для вирішення певної життєвої проблеми;
- вчити учасників освітнього процесу адекватно оцінювати масштаб своєї особистої життєвої ситуації, не розширюючи її сприйняття до розмірів регіону, країни чи світу; виробити у себе толерантність до невизначеності, усвідомити, що від загроз та небезпек, які з'являються в сучасному світі, можна успішно захищатися навіть за умови недостатнього знання про їхні причини, якщо опанувати надійні способи захисту.

Профілактична робота психологічної служби означеного освітнього закладу націлена на створення таких умов навчання та виховання, які сприяють гармонійному психічному та особистісному розвитку здобувачів освіти. У сучасних умовах соціально-економічної кризи і карантинних заходів, пов'язаних із пандемією, істотно зростає роль психологічної служби системи освіти у наданні соціально-педагогічної і психологічної допомоги всім учасникам освітнього процесу, збереженні їхнього соціального благополуччя і психічного здоров'я та забезпеченні реалізації завдань закладів освіти. Найбільш відомими психологічними ознаками карантину як форми ізоляції є сенсорна депривація, монотонія, одноманітність

інтер'єру приміщення, дозвільний характер, гіподинамія, нудьга, похідними від яких може стати певний душевний дискомфорт і навіть депресія. Основною метою роботи психологічної служби у подоланні негативних соціально-психологічних наслідків в умовах карантинних заходів є актуалізація адаптивних і компенсаторних ресурсів особистості, стабілізація емоційної сфери, мобілізація психологічного потенціалу учасників освітнього процесу, формування стійкості до стресу. Завдання психологічної служби у цей період:

- формування конструктивних способів вирішення складних життєвих ситуацій та адаптивних стратегій у всіх учасників освітнього процесу;
- стабілізація емоційної сфери особистості, формування позитивної життєвої перспективи;
- активізація процесів самопізнання, самосприйняття, саморегуляції і самоконтролю, побудова позитивного образу майбутнього;
- формування психосоціальної стійкості до стресу;
- надання своєчасної психологічної допомоги потерпілим від булінгу (цькувань); запобігання емоційному вигоранню у батьків і педагогів;
- профілактика дискримінації і стигматизації людей, які хворіють або перехворіли;
- протидія торгівлі людьми;
- підвищення адаптаційних можливостей учителя до нових умов організації освітнього процесу;
- профілактика суїцидальної поведінки, вживання психоактивних речовин та алкогольних напоїв серед молоді, девіантної поведінки молоді (правопорушення, пияцтво, наркоманія, токсикоманія) тощо [2]

Корекційна робота практичного психолога спрямована на підвищення загального рівня розвитку здобувача освіти, заповнення прогалин їх попереднього розвитку і навчання, розвиток недостатньо сформованих умінь та навичок, підготовку дитини до адекватного сприйняття навчального матеріалу тощо. У зв'язку з навчанням у закладі здобувачів освіти з особливими освітніми потребами проводяться додаткові корекційно-розвиткові заняття (послуги), які надають фахівці з числа працівників закладу. Консультування – індивідуальне, групове, «тет-а-тет», онлайн-консультування. здійснюється за запитом учасників освітнього процесу.

Сьогодні Україна перебуває на етапі утвердження правової держави, демократичного суспільства та верховенства права. У межах проведення реформ актуалізується потреба у створенні нових механізмів реалізації державної політики щодо захисту прав людини, зокрема в освітній сфері. Подальші наші дослідження будуть спрямовані на аналіз проблем булінгу [3, ст.1 п.3)] та засобів його профілактики та подолання в закладах освіти.

Література:

1. Закону України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80#Text

2. Положення про психологічну службу у системі освіти України . Завтверджено Наказом МОН від 22.05.2018 № 509 URL: https://imzo.gov.ua/2018/05/25/nakaz-mon-vid-21-05-2018-509-pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-psyholohichnu-sluzhbu-u-systemi-osvity-ukrajiny/

3. Закон України «Про освіту» від 5 вересня. 2017 р. № 2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19.

4. Хомиишин І. Ю. Запровадження інституту освітнього омбудсмена в Україні [Електронний ресурс] / І. Ю. Хомиишин. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2017. Вип. 4 (19). С. 66–69. URL http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2017_4_16.

Варварич А. Р.
магістрантка 61-У групи
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім. О. Довженка

Науковий керівник — канд. політ наук, доц., доцент кафедри історії, правознавства та методики навчання Навчально-наукового інституту філології та історії Глухівського НПУ ім. О. Довженка Слінченко Л. В.

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТВОРЕННЯ БЕЗБАР'ЄРНОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ

Актуальність. Соціальна інклюзія та створення безбар'єрного середовища в Україні традиційно розглядаються у контексті політики щодо людей з інвалідністю, представників маломобільних груп. Проте, як свідчить зарубіжний досвід, такий методологічний підхід є дещо звуженим і не характерний для сучасної європейської та світової практики. Розвинені держави вважають продуктивнішими ширші напрями політики щодо інклюзії та безбар'єрності, до цільових груп залучають не тільки осіб з функціональними порушеннями працездатності та інвалідністю, а й людей старшого віку, матерів з дітьми до 6 років, дітей, що залишилися без батьківського піклування, та молодь.

Це створює ширші можливості для залучення різних груп громадян до соціальних процесів. Застосовуються спеціальні політики щодо інтеграції національних меншин, міграційних спільнот. Засадничою складовою у цьому процесі також є забезпечення політики протидії дискримінації меншин, досягнення реальної рівності представників різних груп у різних сферах суспільно-політичного, економічного життя. Комплексні підходи усунення обмежень суспільства є складовими процесів управління різноманітністю та стратегічними програмами суспільної інтеграції [1].

Метою цієї статті є аналіз та узагальнення дій державних та самоврядних структур з питань дитячої реабілітації та безбар'єрності у контексті побудови сучасної української держави як соціальної, демократичної, правової.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Державна політика України за роки незалежності забезпечує імплементацію норм міжнародного права у національне законодавство в усіх сферах життя суспільства і держави. Важливе місце місце у цьому процесі належить інститутам громадянського суспільства, Саме вони мають реальні можливості не лише на звернення уваги на невирішені проблеми, а й допомагають державним інституціям, органам публічного управління вирішити їх якнайкраще.

Значну роль у соціальних дослідженнях здійснює і Лабораторія законодавчих ініціатив. ЇЇ дослідники за участі міжнародних організацій систематично моніторять соціально-правову сферу діяльності держави та надають аналітичні доповіді щодо реального стану речей та рекомендацій щодо усунення недоліків. Так, в аналітичному документі - Пропозиції до політики щодо працевлаштування осіб з інвалідністю, Богданов Сергій та Мойса Богдан вносять низку пропозицій для формування державної політики у сфері зайнятості осіб з інвалідністю на основі імплементації Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю та протидії їх дискримінації на ринку праці, звертають увагу на історію дитячої реалбілітації [1]: Везель Барбара, Філатова Ірина переважно зупиняються на правових засадах дитячої безбар'єрності [2]. Зупинимося на основних аспектах та особливостях функціонування комплексу дитячої реабілітації та безбар'єрності.

Виклад основного матеріалу. З ініціативи першої леді України Олени Зеленської «Без бар'єрів» розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р схвалено Національну стратегію із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року та затверджений план заходів з її реалізації на 2021 - 2022 роки, що об'єднали сім базових проектів, Це

– Стандарти інфраструктурної безбар`єрності – об'єкти транспортної інфраструктури мають стати доступними для всіх та відповідати сучасним вимогам безбар'єрності.

– Інформаційна кампанія «Україна без бар'єрів» – суспільство має бути обізнаним та сприймати філософію життя без обмежень.

– Доступ до Інтернету в українських селах – щонайменше 6 тис. об'єктів соціальної інфраструктури, 3 тис. сіл, 1 млн українців зможуть підключитися до Інтернету [3].

- Доступ до громадських будівель – маломобільні групи населення зможуть пересуватися та користуватися громадськими будівлями.

- Вступ до підприємництва G2VEI (Government to Retired Entrepreneurs) – військовослужбовці та солдати матимуть рівні можливості, незалежно від характеру місця проживання, для відкриття власної справи.

– «Освіта для всіх» – удосконалення роботи закладів освіти: сім'ї з дітьми з особливими потребами будуть забезпечені різними методами раннього виявлення особливих освітніх потреб з метою забезпечення повноцінного навчання та розвитку дітей [4].

– Впровадження міжнародної класифікації функціонування (МКФ), обмежень життєдіяльності та здоров'я – передбачає новий підхід до визначення статусу «особа з інвалідністю», «дитина з інвалідністю», а реабілітаційна допомога буде враховувати реальні потреби особи незалежно від наявності статусу «особа з інвалідністю» – цього в державі ще ніколи не було [7].

Отже, усі вони спрямовані на вирішення важливих проблем, пов'язаних з основними перешкодами, з якими щодня стикаються українці [2]. «Безбар'єрність – це філософія суспільства без обмежень. Це про внутрішню готовність створювати середовище, у якому буде комфортно всім. До Плану заходів залучена потужна команда – це представники влади разом із представниками громадськості. Я б навіть назвала це не План заходів, а План змін. І це про зміни, які можуть бути втілені в найближчі два роки та мають сприяти тому, щоб безбар'єрність стала новою суспільною нормою», – наголошує Олена Зеленська [3].

Зауважимо, що саме за її ініціативою та у співпраці з громадською організцією «Безбар'єрність» (далі ГО), іншими громадськими організаціями, правозахисниками, психологами, батьками, що виховують дітей з інвалідністю, українськими та міжнародними експертами створено "Довідник безбар'єрності" - гід з коректного спілкування, у якому зафіксовані нові норми безбар'єрної мови. [4]. Варто звернути увагу на структура Довідника, що включає в себе чотири розділи: "Складові безбар'єрності", "Правила мови", "Словник" та "Безбар'єрний календар" [5].

Розділ "Складові безбар'єрності" простою та доступною мовою розкриває, що таке бар'єри, стереотипи, інклюзія, залучення, недискримінація, толерантність, прийняття, доступність, гендерна рівність, універсальний дизайн тощо.

У розділі "Правила мови" наведені та пояснені принципи безбар'єрної мови – мови, у якій відсутні слова, фрази, що демонструють упереджене, стереотипне або дискримінаційне ставлення до людини.

У розділі "Словник" зібрані поняття, які некоректно вживати стосовно різних людей. Тут пропонуються варіанти, як говорити правильно і пояснюється, чому саме так.

Розділ «Безбар'єрний календар» розповідає про важливі дати, визначні і пам'ятні дні та пояснює, як їх відзначати, та коли привітання є недоречними.

На нашу думку, в українському суспільстві існує комплекс обмежень для різних груп у можливостях безбар'єрного доступу до інфраструктури, транспорту, зайнятості, освіти, отримання публічної інформації, послуг із боку держави та бізнесу тощо. Тому з ініціативи О.Зеленської в партнерстві з радницею-уповноваженою Президента України з питань безбар'єрності, ГО «Безбар'єрність», представниками громадянського суспільства та експертами за підтримки проєкту ПРООН «Права людини для України» (фінансується Міністерством закордонних справ Данії [6]). остатньо коректним і своєчасним є новий освітній курс «Безбар'єрна грамотність» [4], презентований Міністерством цифрової трансформації 21 грудня 2021 року. Новий курс на Дія.Цифрова освіта знайомить глядачів з основними принципами безбар'єрності на прикладі повсякденних життєвих ситуацій.

Зусилля державних інституцій, приватних структур і громадянського суспільства щодо безбар'єрності в Європі та світі нині здебільшого сфокусовані на п'яти основних

сферах: транспорт; інформаційні комунікації; міська інфраструктура; освіта; ринок праці та зайнятість.

Важливий статутний орган Європейського Союзу (далі – ЄС), Рада ЄС схвалила достатньо важливу оновлену редакцію ключових компетентностей для навчання протягом життя, до яких нині включено: грамотність; багатомовність; наукові та інженерні навички; компетенції щодо цифрових технологій; міжособистісні навички та вміння засвоювати нове; активне громадянство; підприємницькі навички; культурна обізнаність та самовираження. Запущено також Європейську електронну платформу освіти дорослих (Electronic Platform for Adult Learning in Europe, EPALE), яка є часткою стратегії ЄС щодо просування ліпших можливостей навчання для всіх дорослих громадян [5].

Так, в Естонії існують різноманітні заходи Learning for Life-2020, які мають забезпечити відповідні можливості для навчання на всіх рівнях освіти, підтримувати особистісний і соціальний розвиток кожного учня та сприяти навчанню, творчості та підприємництву, що сприятиме досягнення високого рівня зайнятості, довгострокового та якісного життя, соціальної інтеграції та зменшення соціальної нерівності [8].

Характерною особливістю документа є детальна система індикаторів у п’яти основних секторах: зміна підходу до навчання; компетентність і вмотивованість учителів та колективів шкіл; узгодженість із потребами ринку праці; цифрові компетенції; рівні можливості для навчання впродовж життя та розширена участь. У ФРН політика щодо освіти впродовж життя тісно пов’язана з потребами ринку праці. Наприклад, ухвалено Закон про кваліфікаційні можливості (Qualifizierungschancengesetz), який значно розширює доступ до продовження освіти та навчання [6].

Незалежно від кваліфікації, віку та розміру підприємства, Закон дає можливість отримати фінансову підтримку для навчання працівників, які вимушені вчитися внаслідок змін, виходячи з ситуації. Підтримка також доступна для людей, які хочуть уникнути навичок низького рівня. Окрім покриття витрат на продовження навчання, збільшується можливість отримання гранту для оплати учасників продовження навчання (фінансування роботодавця залежить від розміру його компанії). Постійні навчальні програми та кваліфіковані зустрічі реалізуються спільними зусиллями Міністерства праці та соціальної політики, Міністерства освіти та науки, Федерального агентства зайнятості.

Висновки:

Отже, ідея реабілітації дітей та запобігання перешкодам полягає в тому, щоб убезпечити дискримінацію та відчуження в процесах прийняття рішень. У подальших наших дослідженнях ми проаналізуємо розвиток та впровадження політики освіти впродовж життя, соціальних навичок. врахування місця і ролі у цьому процесі маломобільних груп, молоді, жінок з дітьми до 6 років, людей старшого віку.

Література:

1. Богданов Сергій, Мойса Богдан. Пропозиції до політики щодо працевлаштування осіб з інвалідністю. Лабораторія законодавчих ініціатив. 2017. Лип. URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/DisabledPolicy.pdf

2. Везель Барбара, Филатова Ирина. Почему Эстония – цифровой лидер ЕС в сфере госуслуг. Deutsche Welle. 2017. 02 нояб. URL: https://p.dw.com/p/2mkoV

3. Некрасов Всеволод. Як виглядатиме «цифрова» Україна: репортаж з Естонії. Економічна правда. 2019. 18 берез. URL: https://www.epravda.com.ua/publications/2019/03/18/646173/

4. Освіта протягом життя як чинник людського розвитку : аналіт. записка / НІСД. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/osvita-protyagom-zhittya-yakchinnik-lyudskogo-rozvitku

5. Building a Diverse and Inclusive Public Service: Final Report of the Joint Union. Management Task Force on Diversity and Inclusion / Government of Canada. URL: https://www.canada.ca/en/treasury-board-secretariat/corporate/reports/building-diverseinclusive-public-service-final-report-joint-union-management-task-force-diversity-inclusion.html

6. Commission staff working document accompanying the communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: European Disability Strategy 2010–2020: A Renewed Commitment to a Barrier-Free Europe. EUR-Lex. URL: https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=SEC:2010:1323:FIN:EN:PDF

7. Council Resolution on a renewed European agenda for adult learning. EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32011G1220(01)

8. Digital skills in the EU labour market / European Parliament. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/595889/EPRS_IDA(2017)595889_EN.pdf

Григор'ічева К. М.
магістрантка 61М-Б групи
факультету природничої і фізико-математичної освіти
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник — канд. політ наук, доц., доцент
кафедри історії, правознавства та методики навчання
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім. О. Довженка Слінченко Л. В.

НАУКОВЕ ПІЗНАННЯ І ТВОРЧІСТЬ У КАТЕГОРІАЛЬНОМУ ПОЛІ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ

Пізнавальна діяльність людини як специфічний спосіб духовно-практичного освоєння дійсності формувалася упродовж століть і тисячоліть. Проблема ж творчості є однією з найважливіших проблем сучасної науки і філософії. Актуалізації цих питань присвячено чимало праць науковців. І в сучасних умовах зростає інтерес до них у контексті нових підходів до освіти і виховання. Спробуємо дослідити та проаналізувати особливості наукового пізнання та творчості у категоріальній площині.

Процес пізнання світу людиною є одним їз важливих об'єктів уваги філософії. Ще на ранніх етапах становлення філософських ідей Геракліта, Ксенофана тощо формувалися сумніви щодо можливості пізнання. Сократ висунув тезу, що пізнання має діалектичну природуі підкреслював тісний зв'язок пізнання і етики, засобу і моральності.

Платон відрізняв думку (недоствірні, часто субєктивні уявлення) від достовірного знання. Думка поділялася на здогад і довіру і належала до чуттєвих речей; знання ж має своїм предметом духовну суть. Аристотель важливу роль у процесі пізнання відводив категоріям – змістовним формам буття; і сформулював низку методологічних вимог до істинного пізнання: необхідність розгляду явища в їх зміні, «роздвоювання єдиного» - він вважав законом пізнання. [1, с.431].

Значним кроком у розвитку теорії пізнання стала європейська філософія ХУІІ – ХУІІІ ст. У ній центральне місце посіла гносеологічна проблематика - дослідженням природи і джерел пізнання.. Аналіз різних шляхів пізнання Ф.Бекон вважає пріоритетом досвідчене пізнання і розробив свій емпіричний засіб пізнання – індукцію, що є істинним знаряддям дослідження законів (форм) природних явищ, що мають дозволити зробити розум адекватним природним речам – це і є головною метою наукового пізнання [2, с.143].

Значним етапом у формуванні проблем теорії наукового пізнання стала філософія Г.Гегеля. Саме він обґрунтував положення про єдність діалектики, логіки і теорії пізнання тощо .Інший представник німецької класичної філософії Л.Фейербах наголошував на взаємозв'язок чуттєвого пізнання і мислення в процесі пізнання, висловлюючи здогадку про суспільну природу пізнання, пов'язував об'єкт пізнання з діяльністю суб'єкта [1, с.435]..

У XIX – XX ст.склалася діалектико-матеріалістична гносеологія. Основними положеннямитеорії пізнання стало розуміння пізнання як процесу відображення дійсності, та положення про те, що безпосередньою дійсністю думки (пізнання) є мова. [3, с.436]..

Стосовно джерел пізнання, то на думку англійського філософа К.Поппера наука пізнає світ в поняттях. В мистецтві основною формою пізнання світу є художній образ, а в науковій теорії мислення характеризується понятійною діяльністю. Тому кожна наука власну має мову, власну предметну сферу дослідження, власний метод. Наукове пізнання має також доказовість, обґрунтованість і системність. Проте, за К.Поппером, основним критерієм наукості є спростованість знання.[3, с.438].

У 60-80-х роках XX ст.у працях Т.Куна , І.Локатоса та ін. розвивається парадигмальна модель наукового знання.В її межах наукова діяльність є раціональною, а вчений керується в дослідженні певною сумою знань – парадигмою, взятою за зразок.

Проблема творчості взагалі та наукової творчості зокрема, це одна з найбільш захоплюючих таємниць, які є новими і виникають у кожну епоху розвитку суспільства. Особливо це питання є актуальним в умовах становлення постмодерністської культура, що спричиняє трансформацію кожного його явища та додаючи явища випадковості неврівноваженості, непередбачуваності, синергетики.

Творчість – це вид людської діяльності, що породжує щось якісно нове, яке раніше не існувало у природі. Воно має два аспекти: психологічний і філософський. Предмет вивчення психології – «механізм» акта творчості, процес від його зародження до завершення. Філософія ж досліджує сутність, змістовність творчості. .[4, с19].

На думку дослідників С.М.Мануйлова, І.М.Жиленкової, що Творчість - процес людської діяльності, що створює якісно нові матеріальні та духовні цінності. Творчість – здатність, здібність людини, що виникла в процесі праці, створювати (на основі пізнання закономірностей обєктивного світу) з наданого дійсністю матеріалунову реальність, що задовольняє багатоманітність суспільних потреб.[1, с.491]..

Аналізуючи це питання, варто звернути увагу на те, що в широкому розумінні слова творчість – це активна взаємодія суб’єкта й об’єкта, під час якої суб’єкт цілеспрямовано змінює навколишній світ, створює щось нове відповідно до своїх вимог. вимогам об'єктивних законів, а також сама трансформується. Якщо стисло, то творчість можна визначити як продуктивну діяльність людини, під час якої створюються якісно нові матеріальні та духовні цінності.

Як специфічно людська властивість творчість виникає в процесі і на основі праці як здатність людини створювати з певного матеріалу нову дійсність з метою задоволення різноманітних потреб людини.

Творчість як діяльність людини, що перетворює природу і соціальну дійсність, нерозривно пов’язана з пізнанням. Це пояснюється тим, що перетворююча діяльність людини — це свідома діяльність, яка спирається на знання як результат пізнання.

У свою чергу, весь пізнавальний процес передбачений творчістю. Не можна назвати жодної форми знання, яка була б «чистим відображенням», копіюванням предмета. Творчі компоненти доступні людині як у складі чуттєвих уявлень, так і в системі концептуальних образів, як у живому спогляданні, так і в емпіричному та теоретичному пізнанні. Це пов'язано з тим, що пізнавальний процес за своєю природою є не механічним, а принципово творчим відображенням, оскільки його результатом є не створення ідеальної копії існуючого стану речей, а єдність в ідеальних образах дійсності. і можливість того, що є і що могло бути в минулому, але не збулося, і того, що буде і може бути в майбутньому.

Тому людина як суб’єкт пізнання – не пасивна споглядальна істота, що механічно відображає природу, а активна творча особистість, що реалізує свою свободу в пізнанні. Творчість — це специфічний вид людської діяльності, в якому реалізуються воля, мета, інтереси, здібності суб'єкта. У цьому процесі задіяний весь творчий потенціал людини (органи чуття, пам'ять, мислення, уява, фантазія, інтуїція тощо) у їх єдності та взаємодії. І це стосується будь-якого виду творчості, в тому числі і творчості в науковому пізнанні.

З гносеологічної точки зору наукова творчість є не що інше, як побудова наукових образів досліджуваного об'єкта. Надзвичайно важливу роль у цьому процесі відіграє уява і, особливо, інтуїція. Інтуїція — здатність суб'єкта в процесі пізнання робити висновок, який є науковим відкриттям, не усвідомлюючи проміжних ланок аргументації. Інтуїція є кульмінаційним моментом творчого процесу, коли всі елементи пізнавальної проблеми, які раніше були відособленими, об'єднуються в єдину систему. Основні характеристики дослідницької інтуїції: безпосередність, несподіваність, неусвідомленість шляхів отримання нового знання.

Тому, аналізуючи співвідношення креативності та наукового знання, слід пам’ятати, що креативність є атрибутом наукового знання. Наукове пізнання — це завжди пошук і відкриття нового, відкриття раніше невідомих підходів і рішень, цілеспрямоване прагнення до істини, активна (а не споглядальна, пасивна) діяльність суб'єкта в будь-яких її формах. Інший великий німецький філософ І.Х. Фіхте любив повторювати: «Дій! Дій! Для цього ми існуємо!» А сутність людини, на його думку, визначається, насамперед, творчою активністю її дії – в тому числі й у сфері пізнання.

Наукове пізнання — цілеспрямований процес, який вирішує чітко визначені пізнавальні завдання, зумовлені цілями пізнання. У науковому пізнанні, в діалектичній єдності раціонального, головна роль належить раціональному мисленню.

Ідея — форма наукового знання, яка відображає зв'язки, закономірності, реалії і спрямована на її перетворення. Ідея відображає не тільки дійсність, як вона існує, яка існує тут і зараз, а й її можливий розвиток. Проблема — це форма і засіб наукового пізнання, що є єдністю двох змістовних елементів: знання про незнання та передбачення можливості наукового відкриття. Проблема - це відображення проблемної ситуації, яка об'єктивно виникає в процесі розвитку суспільства, це суб'єктивна форма вираження потреби в розвитку знання, що відображає суперечність між знанням і дійсністю або протиріччя в знаннях. сама по собі вона є і засобом, і методом пошуку нового знання. Гіпотеза — це форма і засіб наукового пізнання, за допомогою якого формується один із можливих варіантів вирішення проблеми. Гіпотеза — це засіб переходу від невідомого до відомого, від незнання до знання. Гіпотеза існує в контексті розвитку науки для вирішення конкретної проблеми або для усунення протиріч між теорією та негативними експериментальними даними шляхом проведення перевірки.

На основі цих трьох форм наукового пізнання формується наукова концепція, яка обґрунтовує основну ідею теорії. Концепція - це форма і засіб наукового пізнання, який є способом розуміння та пояснення основної теорії. Теорія — це найбільш адекватна форма наукового знання, система достовірних і конкретних знань про дійсність. Теорія, на відміну від гіпотези, є достовірним знанням, істинність якого доведена і перевірена практикою. Усі форми і засоби наукового пізнання - ідея, проблема, гіпотеза, концепція, теорія діалектично взаємопов'язані і взаємо обумовлюють одна одну.

У науковому пізнанні виділяють два рівні: емпіричний і теоретичний. На емпіричному рівні спостерігаються об'єкти, фіксуються факти, проводяться досліди, встановлюються емпіричні співвідношення і закономірні зв'язки між окремими явищами. На теоретичному рівні об'єкти відображаються з боку його внутрішніх зв'язків і закономірностей, які осмислюються шляхом раціональної обробки даних емпіричного знання. Тут абстрактне мислення є не тільки формою вираження результатів пізнавальної діяльності, а й засобом отримання нових знань.

Література:

1. Філософія: Підручник для вищої школи.за заг.ред.акад.В.Г.Кременя, проф. М.І.Горлача К.:Прапор. 2004. 736 с.

2. Філософія: словник термінів та персоналій / В. С. Бліхар, М. А. Козловець, Л. В. Горохова, В. В. Федоренко, В. О. Федоренко. Київ: КВІЦ, 2020. 274 с. URL:http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3551/1/%D0%91%D0%BB%D1%96%D1%85%D0%B0%D1%80__%D0%9C.%C2%A0%D0%90.%D0%A4I%D0%9B%D0%9E%D0%A1

%D0%9E%D0%A4I%D0%AF._%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%282%29.pdf

3. Історія філософії: Підручник/ Ярошовець В.І., Бичко І.В., Бугров В.А. та ін.; за ред. Ярошовця В.І. К. Вид.ПАРАПАН , 2002. – 774 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskyi_entsyklopedychnyi_slovnyk.pdf?

4. Мигаль В. Д. Теорія і методи наукової творчості: Навчальний посібник.– Х.: ВД «ІНЖЕК»,2007. 424 с. https://dspace.khadi.kharkov.ua/dspace/bitstream/123456789/1988/1/BUKLET_MIGAL_2_2007.pdf

ЄНА М. С.
здобувач вищої освіти
факультету дошкільної і спеціальної освіти та історії, 511 іст групи
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
Науковий керівник — канд. іст. наук, доц.
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради Хряпін Е. О.

РОЗВИТОК ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Сьогодні відбувається пошук нової моделі історичної освіти, котра має забезпечити баланс основних галузей історичного знання: історії культури, політики, економіки, інтелектуальної та соціальної історії. У сучасній школі такого балансу немає, позаяк виразно переважає політична історія. Тому дослідження політики незалежної України в галузі освіти і, зокрема, шкільної історичної освіти, суті й потреби переосмислення історії, творення нормативно-правових засад викладання її нового бачення, сприйняття цього процесу суспільством та пошук нової моделі історичної освіти має вагому практичну і наукову значущість.

Зміст історичної освіти, як шкільної, так і університетської, є суттєвим в історичній науці, який об'єктивно відображає рівень, стан, тенденції національної історіографії. На відміну від академічної історичної науки шкільна історична освіта завжди була і є предметом пильної уваги суспільства. Оновлення змісту історичної освіти, що втілюється в програмах, стандартах та підручниках, є однією з актуальних питань, оскільки належить до динамічних систем, які характеризуються постійним пристосуванням до реалій сучасності. Тому при формуванні змісту історичної освіти постає об'єктивна необхідність брати до уваги поділ історії на дослідницьку (академічну) та дидактичну (шкільна, університетська, популярна історія) сфери і постійно наближувати їх одна до одної, зберігаючи високий рівень «науковості».

Змістом історичної освіти є затребуваність досягнень історичної науки, її практичний сенс, корисність тощо. На сучасному етапі розвитку історичної освіти у загальноосвітніх закладах залишаються не вирішенні питання формування змісту підручників і посібників з історії, текстів для вчителів та учнів; значна частина історичного матеріалу пропонованого для вчителя, відірвана від реальної потреби та інтересів учнів; відсутність альтернативних джерел або ж впровадження багатоперспективного підходу до викладання шкільних курсів історії і що найголовніше в перехідний період - відсутність чіткості поставленої мети історичної освіти в суспільстві. Разом з тим одним з пріоритетних завдань шкільної освіти має бути розвиток учня; історія ж повинна не стільки давати знання фактів, скільки навчити учнів розуміти історію, осмислювати її.

У шкільній історичній освіті треба повною мірою відобразити принципи організації українського суспільства, проблему національної ідентичності. В ситуації з викладанням

історії та інших суспільних дисциплін сфокусувались усі протиріччя українського суспільства, яке переживає перехідний період свого розвитку. Тому вчені - історики, суспільствознавці, автори підручників та посібників, учителі, намагаються в умовах гострої кризи масової свідомості, відсутності системи, що об'єднує загальнонаціональні цінності й орієнтири, віднайти нові методологічні й концептуальні засади шкільної історичної освіти XXI століття.

Одним з головних завдань шкільного навчання має бути розвиток учня, історія ж як навчальний предмет має не стільки давати знання фактів, скільки навчити учнів розуміти історію, осмислювати її.

Вивчення історії – це не лише вивчення фактів, але й активний процес, в якому учні мають працювати з цілою низкою джерел. Навчання історії має розвивати в учнів навички самостійного та критичного мислення, роботи з документами, ставити запитання, уміння робити збалансовані висновки, обґрунтовувати власні думки тощо. Сучасне прочитання історії – це відсутність єдиного методу, свобода вибору, свобода світогляду на основі широкого кола джерел та максимальної інформації.

Зміст шкільної історичної освіти має бути спрямований на виконання освітніх та виховних завдань, поставлених державою та суспільством, крім того, повинен врахувати потреби сучасного школяра. Для людини і суспільства важлива власне можливість отримувати з минулого уроки для майбутнього, що дозволяє нам осмислити перебіг історичного життя людей і тим самим намітити філософську концепцію історії. Тому основний зміст історичної освіти - навчитися створювати для себе об'єктивну і повну картину становлення і розвитку людини, «людської якості» в часі та просторі і на основі цього бачення орієнтуватися в сучасності і прогнозувати майбутнє.

Таким чином, зміни, що відбуваються у світі на початку XXI ст., інтеграція України у європейський і світовий освітній простір зумовлюють перебудову системи національної освіти на засадах інноваційності та демократизму, модернізацію змісту й організації освітнього процесу. Модернізація освітньої системи передбачає оновлення всіх її ланок, зокрема, змісту й організації історичної освіти, яка є вагомою основою національної освіти. В сучасних умовах історична освіта покликана розкрити тенденції і особливості розвитку української і світової історії як творчості й діяльності людини, суспільства в цивілізаційному вимірі, показати специфіку формування національної ідентичності української нації у всесвітньо-історичному контексті.

Література:

1. Книга вчителя історії, етики, основ правознавства: Довідково-методичне видання /упоряд. Р.І. Євтушенко, О.В. Галєгова - 2-е вид. Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. 464 с.

2. Бабанов К. Проблема визначення мети і завдання шкільної історичної освіти. 2001, № 6. 18-19 с.

3. Шкільна історія очима істориків – науковців. Матеріали Робочої наради з моніторингу шкільних підручників історії України. Київ, Видавництво імені Олеги Теліги, 2008. 128 с.

Зорева Г. П.
магістрантка 61-У групи
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник — канд. політ наук, доц., доцент
кафедри історії, правознавства та методики навчання
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім. О. Довженка Слінченко Л. В.

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

В умовах активного науково-технічного прогресу й реформування системи вітчизняної освіти з'являються чимало різних підходів щодо здійснення освітнього процесу, виробленні нових методик, які відповідали б запитам сучасності. Пріоритетним завданням усе ж залишається виховання національно свідомої й освіченої особистості, яка характеризується низкою життєво необхідних компетентностей. Особливої актуальності ця проблема набуває в наш час, коли в освітньому просторі загострюється конфлікт між формальною трансляцією знань й свободою вибору здобувачів освіти; між технократичним поглядом на освіту й демократичними потребами сучасного суспільства; між індустріальним суспільством і глибокими змінами виробничих відносин, домінуваннм нанотехнологій, що прагнуть забезпечити індивідуальний розвиток кожної особистості.

Мета наукової розвідки – дослідити сутність й особливості використання традиційної та альтернативних освітніх систем в умовах інформаційного суспільства; виокремити позитивні й негативні риси застосування кожної з них.

Наукові дискусії щодо домінування одної освітньої системи над іншою продовжуються уже впродовж багатьох років. Ця проблема неодноразова ставала предметом досліджень таких учених, як Віктор Андрущенко, Василь Кремінь, Оксана Заболотна, Богдан Александрук, Людмила Баталія, Марія Вєтрова та багато інших.

Зауважимо, що поняття *«система освіти»* полісемічне. Найбільш точним, на нашу думку, є потрактування вміщене у Законі України «Про освіту», де зазначено, що система освіти – сукупність складників освіти, рівнів і ступенів освіти, кваліфікацій, освітніх програм, стандартів освіти, ліцензійних умов, закладів освіти та інших суб'єктів освітньої діяльності, учасників освітнього процесу, органів управління у сфері освіти, а також нормативно-правових актів, що регулюють відносини між ними; це цілісна й впорядкована сукупність незалежних інституцій і програм, які забезпечують функціонування формальної й неформальної освіти [2, ст.1]. Особа реалізує своє право на освіту впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти. Держава визнає ці види освіти, створює умови для розвитку суб'єктів освітньої діяльності, що надають відповідні освітні послуги, а також заохочує до здобуття освіти всіх видів.[2, ст.8].

У свою чергу систему освіти класифікують на традиційну й альтернативну освітні системи, кожна з яких має певні переваги й недоліки.

Традиційна система освіти формувалася упродовж багатьох століть й аж до нашого часу. Вона ґрунтується на основоположних принципах дидактики, сформульованих відомим чеським педагогом і теологом Яном Амосом Коменським.

Традиційна система освіти передбачає предметно-класно-урочну організацію освітнього процесу, яка характеризується, здебільшого авторитарним стилем викладання. У свою чергу, вчитель виступає своєрідним транслятором знань, тобто передає учням науково доведену інформацію з певного предмета. Провідною метою тут виступає репродуктивний характер викладу отриманих знань здобувачами освіти. Оскільки учні намагаються з точністю відтворити почуту або прочитану інформацію – це аж ніяк не впливає на розвиток критичного мислення, уяви, фантазії, самостійності, що є суттєвим недоліком. Основною перевагою традиційної системи навчання можна назвати можливість вчителя співпрацювати одразу з великою кількістю учнів й надати великий за обсягом навчальний матеріал за відносно короткий проміжок часу [3, с. 682–686].

У 1960-х роках активно розвивається альтернативні освіти, які й сьогодні протистоять традиційним освітнім системам. Підґрунтям виникнення альтернативних шкіл була масова незадоволеність з боку батьків школярів, і розчарованих існуючою традиційною системою освіти викладачів, низька якість навчання, зниження самооцінки серед учнів.

Альтернативна система освіти – це заклади освіти, які характеризуються новітніми навчальними планами, застосуванням інноваційних методів і методик в освітньому процесі. Дитиноцентризм, індивідуалізація особистості учня – це провідні засади альтернативних шкіл. Варто зазначити, що правова основа, яка передбачає існування такого роду освітньої системи, залежить від держави. Альтернативні школи пропонують широкий і різноманітний

спектр різних підходів до здійснення освітнього процесу; деякі з них – мають суто наукову, релігійну чи філософську орієнтацію. Освітній процес тут значно відрізняється від усталених канонів: учні самостійно обирають, який предмет вивчати, залежно від власного інтересу, діти об'єднуються в невеликі групи, класи, де педагог має можливість застосувати індивідуальний підхід до кожного учня; навчання необов'язково має відбуватися в школі – це можуть бути освітні центри, workshops, центри розвитку дитини та навіть приватні домівки [1, с. 36].

З огляду на те, що альтернативна система освіти набуває усе значної популярності, то простежується й виникнення різноманітних альтернативних шкіл, які функціонують й нині, а саме: школи з емоційним нахилом, інклюзивні заклади освіти, чартерні й магнітні школи тощо.

Однак, з огляду на численні переваги альтернативна система освіти має й перелік суттєвих недоліків, серед яких варто згадати: дороговартісне навчання, подекуди, не остаточно зрозуміла професійна кваліфікація викладачів, навчальні заняття менш інтенсивні, не всі заклади освіти такого типу мають відповідне акредитування в державних органах тощо.

Таким чином, можна дійти цілком прогнозованого висновку, що освітні можливості кожного здобувача освіти й викладачів цілком різноманітні. Окреслені традиційна й альтернативні освітні системи суттєво відрізняються одна від одної, а також мають низку переваг і відмінностей. Зазначимо, що стверджувати про домінантність якоїсь освітньої системи не є доцільним, оскільки кожна особистість має право, на власний розсуд, обирати заклад і стратегію здобуття освіти.

Література:

1. Заболотна О. Альтернативна освіта як предмет наукового дискурсу у вітчизняному та зарубіжному педагогічному просторі. *Порівняльно-педагогічні студії*, 2009. № 1. С. 31–37. https://library.udpu.edu.ua/library_files/poriv_ped_stydii/2009/2009_1_4.pdf

2. Закон України «Про освіту», прийнятий Верховною Радою України 05.09.2017. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення: 18.11.2022).

3. Освітологія: хрестоматія: навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів/укладачі: Огнев'юк В.О., Сисоєва С.О. Київ : ВП «Едельвейс», 2013. 728 с.

Клюєв А. М.
аспірант кафедри історії, правознавства та методики навчання
Глухівського НПУ ім.О. Довженка
Науковий керівник — канд. іст наук, доц., директорка
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім. О. Довженка Чумаченко О. А.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГРОШОВОГО ОБІГУ ГЕТЬМАНЩИНИ НА РУБЕЖІ XVII – XVIII СТ.

У 1648–1676 р. в Україні відбувається національно-визвольна революція, яка призвела до кардинальних політичних, економічних, соціальних та духовних змін у житті українського народу. З початком Національно-визвольної війни 1648–1657 рр. під керівництвом гетьмана Б. Хмельницького в Україні розпочинається нова доба української історії. Як і більшість європейських держав після перемоги буржуазних революцій, поступово переходять до нового, більш прогресивного, етапу розвитку, пов'язаного із формуванням буржуазних відносин, нових соціальних станів і класів, з інтенсивним розвитком внутрішнього товарного ринку та міжнародної торгівлі, в Гетьманщині – також йде процес формування елементів буржуазного ладу, нових економічних, соціальних та

культурних прогресивних тенденцій, самостійної фінансової політики Війська Запорозького [1; 7].

Відроджена і розвинута українська державність, з деякими обмеженнями у XVIII ст., проіснувала 116 років, а полково-сотенна система у Лівобережній Україні – до її ліквідації Катериною II у 1782 р. В ході Національно-визвольної революції на політичній карті Європи постала нова демократична держава – Військо Запорозьке (Гетьманщина), яка фактично завершила формування української нації, козацько-старшинської еліти, демократичних принципів співжиття, економічної системи та управління державою [2, с. 112–118; 7].

Географічні межі дослідження охоплюють територію колишньої північної частини Гетьманщини – Сіверщини, до якої входили у другій половині XVII – XVIII ст. Стародубський, Чернігівський, Ніжинський полки, гетьманські столиці: Батурин (з 1676–1708 рр.), Глухів (1708–1782 рр.) та ряд сотенних міст: Конотоп, Короп, Батурин, Сосниця, Козелець, Городня, Кролевець, Мглин, Погар, Остер, Сураж, Новгород-Сіверський, Любеч, Лоїв, Седнів, Борзна, Ічня, Ромни. Це географічно територія межиріччя рік Десни, Сейму і Сули.

В період становлення Гетьманщини в Україні інтенсивно розвивається внутрішня і зовнішня торгівля, ярмарки, ремесла, промисли, сільське господарство. В грошовому обігу України, і Сіверщини зокрема, другої половини XVII ст. панували традиційні для Східної Європи монетні номінали: золоті дукати, срібні талери і їх фракції (флорини, півталери, орти, тинфи – злотувки, шостаки, трояки – чехи, півтораки – шаги, гроші – осьмаки, соліди), переважно Речі Посполитої, Священної Римської імперії, Пруссії, Прибалтійських володінь Швеції, Іспанських Нідерландів, Голландської республіки, Угорщини, срібні копійки Московського царства [3, с. 45–54; 6].

Із земельного фонду, з прикордонного мита, з доходів від промислів, насамперед, горілчаного, торгівлі і податків з населення формувалася державна скарбниця. Територія України поділялася на полки (в Правобережній було 10 таких одиниць, в Лівобережній – 10), полки ділилися на сотні. Гетьман Богдан Хмельницький (1595–1657) у перший рік війни проти Речі Посполитої організував державну скарбницю з відповідною структурою її поновлення, розробив і запровадив необтяжливу для народу податкову систему, відмінив кріпацтво.

Найважливішим джерелом прибутку гетьманського скарбу була митна служба та податки з іноземного купецтва. Щорічно до скарбниці надходило понад 7,5 мільйонів польських злотих. Близько 59 % всіх надходжень до Військового скарбу складали доходи від податку, який називали «подимне» і платили від кожного двору, 27 % – від «стацій», які збиралися на утримання війська, 7,5 % – доходи від внутрішньої торгівлі, 6,5 % – від зовнішньої торгівлі [3, с. 37; 7]. Скарб держави та гетьмана юридично не був розділений. Під час десятирічної війни з Річчю Посполитою дещо послабились торгові зв'язки із західними країнами. Але завдяки дипломатичному хисту гетьмана Б. Хмельницького продовжували розвиватися зовнішня торгівля із Московським царством, Молдавією, Волощиною, Кримським ханством, Османською імперією, Австрією, Семиграддям, Швецією, Англією.

Земельні угіддя стали власністю Війська Запорозького (10 %), українського селянства (40 %), козаків (33%) та православних монастирів (17 %) [3, с. 38]. Прибутки до гетьманського скарбу, яким з 1655 р. завідував генеральний підскарбій, надходили в червоних золотих (голландських, німецьких чи угорських дукатах вагою у 3,5 г золота) і срібних талерах (1/2 золотого дуката) чи його фракціях: флоринах (2/3 талера), півталерах (1/2 талера), ортах (1/4 талера), злотих (30 грошів), шостаках (6 грошів), трояках (3 гроші), півтораках (1 ½ гроша), грошах (1/90 талера), солідах (1/3 гроша), срібних єфимкам (дорівнював європейському талеру і 100 копійкам) і копійках Московського царства (дорівнювала 1 півтораку). Цими звичними для українського населення грішми селяни і міщани сплачували податки від землі, від наявної в господарстві худоби. На користь гетьманської адміністрації йшов податок – «показенщина» (податок на виробництво

горілки), тютюнова десятина, мито від продажу горілки, дьогтю, зборів з млинів. Козацький стан і монастирі були звільнені від податків за користування ранговими землями [6].

Значний дохід держава мала також від прикордонного мита, надходжень від промислів, торгівлі, з довозу та вивозу товарів. До державного скарбу належали «рангові» землі, які служили для утримання державних установ, гетьманського та полкових урядів, забезпечення гетьмана і його родини, для утримання козацької старшини, канцелярій (генеральної, полкової та сотенної), кошти на оплату козацького реєстрового війська (60 тис. осіб), на забезпечення іноземних послів, розвитку промислів і зовнішньої торгівлі. Прибутки українського скарбу на думку дослідників О. Бакальця та Л. Гвоздик-Пріцак складали у 50–60-х роках XVII ст. понад 1 мільйон червоних золотих або 2 мільйони срібних талерів (близько 5-6 мільйонів польських золотих) [3, с. 21; 7].

За підрахунками І. Крип'якевича в Гетьманщині налічувалося понад 1 млн. жителів, за даними О. Бакальця – 1,5 млн. осіб, які проживали на 1/5 частині території України (250 тис. км^2). Це сучасні землі Київської, Чернігівської, Вінницької, Житомирської, Полтавської, Черкаської, Хмельницької, Сумської областей [1]. Складовою доходів Війська Запорозького було «подимне», тобто податок від кожного «диму» – сім'ї. За свідченням київського полковника Павла Тетері – українського посла в Москві, у липні – серпні 1657 р. від одного «диму» збирали по 1, 2 або 3 польських золотих. Із розрахунку, як вважає Л. Гвоздик-Пріцак, що одна сім'я складалася з 4–5 осіб, то подимне становило, якщо сплачували по 1 золотому польському, – 225 000 золотих, якщо по 2 золотих – 45000 золотих, якщо по 3 золотих – 650000 польських золотих. У середньому річно «подимне» становило приблизно 443000 золотих [5, с.14.].

У колишньому Чернігівському воєводстві (територія Сіверщини) за Гетьманщини було створено 3 полки: Чернігівський, Ніжинський і Стародубський. З цих полків «подимне» складало близько 825000 польських золотих. Крім постійного земельного податку «подимне» селяни і міщани Гетьманщини платили щороку стації – податок, який йшов на оплату війську. Одиницею оподаткування вважався двір, тобто господарство. Стація за часу гетьманування Б. Хмельницького давала дохід державі в сумі приблизно 2025000 польських золотих [5, с.15].

Українські гетьмани сприяли розвитку української торгівлі, ремесел, промислів, розбудові міст, проведенню великих ярмарок, які відбувалися по декілька разів на рік і приурочувалися до релігійних свят. Найбільшими і найбагатшими за асортиментом товарів були ярмарки в Києві, Лубнах, Ніжині, Кролевці, Глухові, Стародубі, Харкові, Сумах, Полтаві, Барі, Вінниці, Кам'янці. Так, товарообіг ніжинських (де домінувала підтримувана Б. Хмельницьким гільдія грецьких купців) та роменських ярмарків сягав 4 мільйони срібних золотих [4, с. 143]. Важливою ланкою системи внутрішньої торгівлі України XVII – XVIII ст. були торги, які спеціалізувалися на продажу певного товару за талери, російські єфимки чи срібні копійки. Глухів спеціалізувався на продажі хліба, горілки, виробництві гармат, церковних дзвонів, мідних і бронзових котлів, посуду, художньої кераміки, тютюну, Кролевець – худоби, Ніжин – огірків. Особливо зростає кількість місцевих ярмарок, торжків та базарів. На території Лівобережжя їх діяло понад 8 тисяч (з них більше половини на території Сіверщини), а на Слобожанщині – майже 2 тисячі. Павло Алепський у своєму щоденнику «Опис подорожі» залишив записи про те, що Б. Хмельницький віддав в оренду доходи з меду, пива, горілки митним поборцям за «100000 динарів», тобто 550000 польських золотих. А оренда поборів від зовнішньої торгівлі складала приблизно 52000 польських золотих [5, с.16].

У березні 1669 р. під контролем московського царя у Глухові гетьманом Лівобережної України було обрано Дем'яна Многогрішного (1669–1672) та відбулося підписання «Гадяцьких статей», які складалися із 27 пунктів. Д. Многогрішному вдалося настояти на тому, щоб царський уряд відмовився від власної податкової і адміністративної системи в українських землях. Гетьману (за надання військової підтримки під час постійних війн) визначалась плата в розмірі 1000 золотих червоних в рік, генеральному писареві і обозному –

по 1000 польських злотих (золотих), суддям військовим – по 300 злотих, судовому писареві, бунчужному, полковникам – по 100 єфимків [3].

В кінці XVII ст. столицею Гетьманщини було м. Батурин на території Сіверщини. В цей час, незважаючи на спроби Олексія Михайловича провести грошову реформу у 1654–1663 рр. на користь Московського царства, уніфікувати грошову систему Московщини та Сіверщини, найбільше поширеними і цінними грішми в грошовому обігу Лівобережної Гетьманщини та Сіверщини залишалися іноземні монети: срібні талери (вага 27–29 г), флорини, півталери, орти, тимфи, шостаки, трояки, півтораки, гроші, срібні та мідні соліди (шеляги) короля Яна II Казимира (1648–1668) і традиційні для прикордонного з Московією регіону срібні копійки – прозвані в народі «чешуйки». Із другої половини XVII ст. «старі», «биті», «коронні» гроші 20–60-х років коштували на грошовому ринку набагато дорожче ніж нові – менш якісні. Із письмових джерел ми дізнаємося про традиційні для Лівобережної України лічильні одиниці, зокрема копу – 60 грошів, польський золотий – 30 грошів, гривну – західноєвропейську марку, яка дорівнювала 48 грошів.

На думку М. Котляра, у кінці XVII ст.,через невдалу спробу запровадити свою мідну монету та низькопробний сєвський чех (півторак) царем Олексієм Михайловичем, у Сіверщині продовжують ходити досить потерті, але більш якісні європейські монети, хоча частка срібних московських копійок, переважно царів Михайла Романова, Олексія Михайловича та Петра I (до 1698 р.) дещо зростає [8; 9]. Сєвські чехи, яких було випущено досить мало, не привели до яких-небуть змін в грошовому обігу Гетьманщини на користь гетьмана та московського уряду, тому вже у вересні 1687 р. їх випуск був припинений. В цілому ці реформи були невдалими і суттєво вплинути на традиційний грошовий обіг в Україні не змогли. На нашу думку, найкращим підтвердженням цього висновку є десятки монетних скарбів, закладених в кінці XVII ст. – на початку XVIII ст., в яких переважає майже повністю західноєвропейська монета. І лише в окремих скарбах зустрічаються рубльовики, єфимки, мідні монети 1654–1663 рр. Але в нашій топографії скарбів не зафіксовано в жодній знахідці з 62 сєвських чехів.

І. Спаський у своїй праці «Талеры в русском денежном обращении 1654–1659 гг. Сводный каталог ефимков» (1960) вивчає поширення єфимків у Московії і в Україні. Зустрічалися єфимки в грошовому обігу України переважно до початку XVIII ст. Всього було знайдено з 1882 до 1923 р. у 5 змішаних скарбах Чернігівщини другої половини XVII ст. 19 російських єфимків. Більша їх частина зберігається в Ермітажі [10]. Наявність окремих екземплярів єфимків і в більших об’ємах срібних копійок та денг в скарбах Північно-Східних регіонів Гетьманщини засвідчують спробу проникнення на грошовий ринок Лівобережжя російської монети, про розвиток російсько-української торгівлі та наявність на українських землях постійних гарнізонів, солдати яких одержували платню копійками, а офіцери – єфимками.

Сєвські чехи були випущені із низькопробного металу, в якому було більше міді, ніж срібла. Вони містили зображення російського герба – двоголового орла, увінчаного трьома коронами, та легенди, що складалася із початкових літер імені і титулів царів Петра та Іоана Олексійовичів латинською мовою. На зворотному боці було зазначено 1686 р. та місце випуску монет – Сєвськ. Останній напис дав назву новим монетам. Майстри використали нову сучасну на той час технологію випуску цих монет, а саме – тонка смужка металу прокатувалася між валиками, на яких було вигравіювано штемпелі із зображеннями аверса та реверса монети.

Інший гетьман Іван Мазепа (1687–1709), який зробив спробу в 1708 р. відокремити Гетьманщину від петровської Росії, будучи мудрим політиком, дипломатом, збирачем українських земель, був разом з тим найбільшим у Європі землевласником. Але є ряд фактів про те, що він, будучи меценатом, з великою широтою душі жертвував цінності із своєї скарбниці і великої колекції (зброї, монет, картин) для підтримки духовності народу.

В період з 1695 до 1706 рр. на кошти Мазепи (переважно дукати і талери) було побудовано 5 нових церков, 5 соборів у столиці – Батурині, Києві, Переяславі і Чернігові, та

завершено будівництво ще трьох храмів. Були відбудовані й набули самобутнього національного вигляду в стилі українського барокко Софіївська дзвіниця, Успенський собор, Троїцька церква Києво-Печерської Лаври, Михайлівський золотоверхий монастир. Великі кошти І. Мазепа витратив на підтримку Києво-Могилянської академії (1701 р.), яка була відреставрована на його кошти до 1704 р. [7].

Важливою умовою більшості фінансових справ Гетьманщини було повернення боргу чи сплати за землю, садибу чи майно у добрій монеті. У Ніжинській ратушній книзі 1673 р. записана сума в червоних золотих «чтири тисячі і в монети білой чтири тисячі» [6]. Синонімом епітета «добра» були визначення «біла», «стара», «бита», «тверда» монета, тобто талер, півталер, орт, шостак випуску 20–30-х років XVII ст. В актовому матеріалі Лівобережжя талер помалу починає виступати як один із найважливіших засобів рахунку грошей.

Отже, в результаті національно-визвольної війни 1648–1657 рр. на теренах України під керівництвом Б. Хмельницького сформувалась нова гетьманська держава монархічно-республіканського типу. Яскравими показниками її сили та життєдіяльності стала чітка фінансова, митна та податкова політика, спрямована на зміцнення позицій України в Європі та поліпшення соціального становища всіх верств українського суспільства. Б. Хмельницький намагався створити свій монетний двір та карбувати власні монети у Чигирині, але й донині не знайдено жодної монети з його іменем. Не зміг цього зробити й Іван Виговський, хоча мав юридичні підстави, виражені у Гадяцькому трактаті 1658 р. Петро Дорошенко, будучи гетьманом Правобережної України, карбував у невеликій кількості фальшиві турецькі, татарські та польські дрібні монети. Найбільших успіхів у створенні власної монети, на зразок польської, досягнув гетьман Іван Самойлович, який майже рік карбував українсько-російські півторагрошовики. Але карбовані ним сєвські чехи також випускалися від імені царів. На території Московського царства обіг іноземних монет (крім талерів) було заборонено, тобто урядом проводилася політика меркантилізму.

Московські царі намагалися якнайшвидше поширити свої срібні і особливо нові мідні монети на українські землі, але цей процес затягнувся ще на декілька десятків років. Скарбовий матеріал (357 комплексів) періоду Гетьманщини другої половини XVII ст. засвідчує панівну роль на грошовому ринку української держави традиційної західноєвропейської золотої, срібної та мідної (переважно польської) монети. Разом з тим, присутність в 52 скарбах, переважно Лівобережжя, срібних (рідше мідних копійок і полтин Олексія Михайловича) копійок, денг, єфимків 1655–1659 рр., засвідчують поступовий приплив, після укладення між Московським царством та Військом Запорозьким Березневих статей в 1654 р., на український ринок російських монет.

Спроби Б. Хмельницького, І. Виговського, П. Дорошенка, І. Самойловича створити власну національну монету не мали позитивних наслідків. Криза грошового господарства, яка особливо проявилася в Речі Посполитій та Московському царстві, також назріла у Гетьманщині наприкінці XVII – на початку XVIII ст. Її ознаками були: повне стертя в процесі багаторічного вжитку традиційної західноєвропейської монети через зменшення припливу нових монет на український ринок, насамперед, Лівобережжя; політичний та економічний тиск на гетьманський уряд та населення з боку Петра І, особливо з початком Північної війни у 1700 р., намагання російського уряду насадити в Україні російську монету та позбавлення привілеїв українських і грецьких купців призвели до занепаду сільського господарства, міст, торгівлі та традиційних для Гетьманщини джерел поповнення скарбу; збільшення випадків відкладання грошей у скарби через низьку купівельну спроможність населення, дефіцит необхідних товарів та складну політичну ситуацію в Україні. В результаті проведення грошової реформи у 1698–1718 рр. Петром І поступово, в другій – третій чвертях XVIII ст., як свідчать 137 скарбів Гетьманщини даного періоду, західноєвропейська монета майже повністю витісняється срібним російським рублем та його фракціями.

Література:

1. Бакалець О.А. Фінансова політика, грошовий обіг Гетьманщини та Поділля в XVII–XVIII століттях (за письмовими та скарбовими джерелами. Бар, 2012. 270 с.
2. Бакалець О.А. Історія України з найдавніших часів до початку XXI ст. Навчальний посібник. Львів : Магнолія, 2006, 2010. 573 с.
3. Бакалець О.А. Скарби монет як джерело вивчення грошового обігу Гетьманщини (1648–1781 рр.). Київ: Стилос, 2012. 336 с.
4. Бакалець О.А. Талер в грошовому обігу України кінця XVI – першій чверті XVIII ст. *СІД* : Зб. наук. праць: У 2-х част. Київ : НАНУ. Ін-т історії України, 2005. Число 12. Част. 2. С.143.
5. Гвоздик-Пріцак Л. Економічна і політична візія Богдана Хмельницького та її реалізація в державі Військо Запорозьке. Київ : ТОВ «Видавництво «Обереги», 1999. 216 с.
6. Клюєв А.М. Монетні скарби м. Глухова та його округи (друга половина XVII–XVIII ст.). *Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки:* тези доповідей ІІІ міжнародної науково-практичної конференції, 5–6 листопада 2015. Кіровоград–Київ–Переяслав-Хмельницький, 2015. С. 66–68.
7. Клюєв. А.М. Грошовий обіг та лічба монет на території Сіверщини (1700-1782 рр.) (за письмовими та скарбовими джерелами) : магістерська робота. Глухів, 2018. 280 с.
8. Котляр М. Ф. Грошовий обіг на території України доби феодалізму. Київ : Наук. думка, 1971. 175 с.
9. Котляр М.Ф. Нариси історії обігу й лічби монет на Україні XIV–XVIII ст. Київ : Наукова думка, 1981. 240 с.
10. Спасский И. Г. Талеры в русском денежном обращении. Ленинград, 1960. 120 с.

Козлова І. О.
студентка 24-І групи
спеціальності 014 Середня освіта (Історія)
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник — асистентка кафедри історії, правознавства та методики навчання Глухівського НПУ ім. О. Довженка Мінченко М. В.

СТАНОВИЩЕ ФРАНЦУЗЬКОГО СЕЛЯНСТВА В XIII – XIV СТ.

Для економіки Франції XIII ст. був характерний зв'язок села із міським ринком. Унаслідок розвитку товарно-грошових відносин відбувся процес викупу кріпосних селян на волю, звільнення їх від особистої залежності, серви[1] перетворилися на вілланів[2], виникли нові форми держань. Ці явища висвітлені у письмових джерелах: «Кутюм Бовезі» Філіппа де Бомануара, «Серваж у XIV ст. в районі Бордо», «Поема про Версонських вілланів», «Грамота 1173 р.», «Грамота 1185 р.», «Звільнення сервів», «Грамота 1263 р.», «Ордонанс Людовіка X про звільнення сервів».

Мета цього дослідження – на основі аналізу вищезазначених джерел з'ясувати міру залежності, обсяг майнових прав, структуру майнових повинностей та платежів, зміни у майновому та юридичному статусі звільнених від серважу селян Франції XIII–XIV ст.

Відповідно до № 1452, 1457 «Кутюм Бовезі» Філіппа де Бомануара серви знаходилися в особистій, поземельній та судовій залежності від сеньйора. Особисто залежні платили: 1) поголовний податок (шеваж); 2) «шлюбний побор» (формар'яж) за одруження з вільною

[1] Серви – особисто залежні селяни у Франції.

[2] Віллани – особисто вільні селяни, що несуть деякі поземельні повинності за надання їм феодалом земельної ділянки.

людиною або із сервом з іншої сеньйорії; 3) «посмертний побор» (менморт, «право мертвої руки»), найчастіше у вигляді кращої голови худоби; 4) сеньйор міг стягувати з серва талью[3] [6].

У джерелі «Серваж у XIV ст. в районі Бордо» чітко простежувалася сутність повинності «довільна талья». Так, парафіяни, як і їхні спадкоємці, за своєю волею несли повинність від дружини барона, яка у свою чергу володіла правом панування над ними, над їхніми землями (виноградником, будинками і приміщеннями) і над усім іншим майном [9].

Доречно виокремити № 1502 «Кутюм Бовезі» за яким дворянин мав можливість утримувати землю на вілланському праві.

Обов'язком вілланів було постійне служіння сеньйору. У джерелі «Поема про версонських вілланів» перераховані їх трудові зобов'язання. З'ясовано, що відповідно до сезону чи свята, події вілланів залучали до різних видів робіт. Так, до серпня вони повинні косити луки, згрібати і збирати сіно у копиці і складати його стогами на луках, потім звозити на панський двір, чистити млинні рови. У серпні повинні жати зернові, збирати і в'язати їх у снопи, складати скиртами серед поля і відвозити до амбарів. На Пасху зобов'язані виконувати знову панщину. Зоравши землю, віллани сіють і боронять [8]. «Із грамоти 1263 р.» чітко перераховані повинності – чинш, панщина, платежі, тальї [5].

У XIII ст. було характерним проводити збір за покровительство селища і вільних поселенців з кожної гостизи[4]. Бачимо, що зник серваж і з'явилася нова форма держать [2] .

У «Грамоті 1185 р.» прописана сума за охорону: з кожної тварини, що впрягалася в плуг – бик, корова, віслюк, кінь – по 12 денаріїв[5]. Із селянина, який обробляв землю лопатою і була відсутня упряжна худоба, то стягували по 10 денаріїв [3].

Поступово зростала самостійність селян. Так, у джерелі «Звільнення сервів» від 1185 р. описувалося, що монастир Феррієр звільняє усіх сервів, чоловіків і жінок які проживають у парафії Сен-Ельюа і передмісті монастиря. Але в замін на відпущення кожний власник будинку з вогнища повинен сплачувати 5 су[6] цензу. Тобто, викуп оформлювався особливою грамотою із зазначенням суми платежів [4].

Метою проголошення «Ордонансу Людовіка X про звільнення сервів» було надання свободи, оскільки це природне право кожної людини [1,7].

Отож, аналіз джерел дозволив реконструювати міру залежності, обсяг майнових прав, структуру майнових повинностей та платежів, зміни у майновому та юридичному статусі звільнених від серважу селян Франції XIII–XIV ст.

Література:

1. Балух В. О., Коцур В. П. Історія середніх віків: У 2-х т. Т.2. Високе і пізнє Середньовіччя: курс лекцій. Чернівці: ТОВ «Видавництво «Наші книги», 2010. 616 с.

2. Грамота 1173 р. Практикум з історії Середніх віків / Балух В.О., Балух О.В., Коцур В.П. Чернівці: Наші книги, 2011. С. 216–217.

3. Грамота 1185 р. Практикум з історії Середніх віків / Балух В.О., Балух О.В., Коцур В.П. Чернівці: Наші книги, 2011. С. 217.

4. Звільнення сервів. Практикум з історії Середніх віків / Балух В.О., Балух О.В., Коцур В.П. Чернівці: Наші книги, 2011. С. 217.

5. Із грамоти 1263 р. Практикум з історії Середніх віків / Балух В.О., Балух О.В., Коцур В.П. Чернівці: Наші книги, 2011. С. 216.

6. Кутюм Бовезі Філіпп де Бомануар. Практикум з історії Середніх віків / Балух В.О., Балух О.В., Коцур В.П. Чернівці: Наші книги, 2011. С. 210–212.

7. Ордонанс Людовіка X про звільнення сервів. Практикум з історії Середніх віків / Балух В.О., Балух О.В., Коцур В.П. Чернівці: Наші книги, 2011. С. 221.

[3] Талья – у середньовічній Франції податок, що сеньйори стягували із залежного населення, переважно у довільних розмірах.

[4] Гостиза – жалування сеньйорам (земельне жалування, пов'язане з освоєнням нових земель).

[5] Денарій – старофранцузька монета, 12 денаріїв = 1 су.

[6] Су – французька монета, що дорівнює 12 деньє.

8. Поема про версонських вілланів. Практикум з історії Середніх віків / Балух В.О., Балух О.В., Коцур В.П. Чернівці: Наші книги, 2011. С. 213–215.

9. Серваж у XIV ст. в районі Бордо Практикум з історії Середніх віків / Балух В.О., Балух О.В., Коцур В.П. Чернівці: Наші книги, 2011. С. 212.

Крисенко І. А.
студентка ХНПУ імені Г. С. Сковороди

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА – ОСНОВОПОЛОЖНИК УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ

Григорій Саввич Сковорода – найвизначніша, найзагадковіша постать українського народу, таємниці якої ми не можемо відкрити і до сьогодення. Його називають поетом, байкарем, прозаїком, педагогом, музикантом і звичайно філософом. 3 грудня 2022 року, йому виповниться 300 років від дня його народження, скільки часу минуло, скільки з'являлося нових людей, поглядів, думок, але філософські погляди нікуди не зникли із сердець українців. У даній статті я хочу зазначити основні його філософські погляди і який вони мали вплив на суспільство. Його погляди відображенні у творчості : віршах, байках, притчах, трактатах, на основі яких ми і дізнаємося про них.

Основними ідеями сковородинівського світогляду був пантеїзм. На його думку, Бог і людина це єдине ціле і кожна людина має в собі Бога, він не існує десь поза людиною. Він зазначає, що Бог завжди існує поряд з нами. Наступним важливим аспектом є антиетичне буття, тобто мислитель вважав, що усе людське життя складалося з антитез в яких дух і Бог і форма (матерія). Ось ак він писав про це бачення : «Весь світ складається з двох натур: одна видима, друга невидима. Оця невидима натура Бог».

За його поглядами самопізнання формується через щастя. В осередді філософії Сковороди – людина, він вважав для того щоб стати ближчим до Бога треба пізнати самого себе, він спонукає пізнавати світ не лише фізично наприклад подорожувати, а і духовно читати книги, цікавитися наукою, своїм внутрішнім станом.

Григорій Сковорода описував і філософію серця, він вважав щоб пізнати Бога і себе людина повинна це здійснити лише за допомогою серця. Пізнаючи себе людина починає жити серцем. Його погляди пронизані міркуванням про необхідність жити «за природою», те що всі свої діяння потрібно робити за покликанням, за своїм нахилом. Ідея «сродної праці» також займає чільне місце і про неї він дуже часто згадує у своїх творах. Він зазначає, що коли людина осягне себе, пізнає велику науку любові та смирення, вона обов'язково зрозуміє, що її покликання в праці. Праця для філософа це справжнє джерело щастя, нещасна людина на його погляд та, що не працює або береться не за свою справу. У байці «Зозуля і дрізд» мені сподобалося його бачення, він пише : «Щасливий той, хто поєднав природжену свободу із загальною. Вона є справжнім життя». Щастя він вважав існує і у дружбі, але звичайно вона повинна бути щирою і безкорисливою «. У своїх працях він засуджує панівні верстви з їх пихатістю і нахабством. Він прагне жити в справедливому суспільстві де всі люди рівні, щоб була свобода. Не була лицемірство, заздрощів, зла і ненависті у людей.

Отже, можна зробити, що філософія Григорія Саввича Сковороди і до сьогодні живе у серцях і розумі наших людей. Минуло багато років, а його думки надзвичайно актуальні у наших реаліях. Його настанови про справедливе, чесне, людяне, спокійне життя потрібно усвідомлювати всім і прагнути його отримати. Він був надзвичайним патріотом України завжди її любив тому і в цьому напрямі нам потрібно його наслідувати.

Література:

1.Альчук М. П. Григорій Сковорода і сучасність. *Філософська і політична думка в Україні: традиції та перспективи розвитку.* Львів, 1996. Вип. 34. С. 39–42.

2.Наливайко, С. Сковорода : таємниця славетного імені. *Освіта і управління.* 2008. Т. 11, № 4. С. 97—107.

3.Сковорода, Г. С. Вибрані твори в українських перекладах [упоряд. Текстів, передм. Та прим. Л. В. Ушкалова]. Харків : Ранок, 2009. 239 с. (Українська Муза ; т. 1).

Мехедок С.О.
студент 14-М групи
факультету природничої і фізико-математичної освіти
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Слінченко Л. В.
канд. політ. наук, доц.,
доцент кафедри історії, правознавства та методики навчання
Глухівського НПУ ім. О. Довженка

РЕЛЯЦІЙНА КОНЦЕПЦІЯ ПРОСТОРУ ТА ЧАСУ ГОТВІДА ЛЕЙБНІЦА

Проблема простору та часу викликає значний інтерес на сучасному етапі розвитку суспільства початку XXI століття в умовах виникнення таких соціально значущих явищ, як соціальна атомізація, глобалізація, віртуальна комунікація, інформаційний простір.

Серед найбільш вагомих досягнень філософів слід відзначити поняття геометричного простору Платона, субстанційну концепцію (Демокріт, Епікур, Ньютон); реляційну концепцію (Аристотель, Г.Лейбніц, Г.Гегель,Ф. Енгельс), уявлення про простір і час як апріорні форми чуттєвого споглядання (І. Кант), розуміння простору як протяжності речовини та ефіру (Декарт, Х.Гюйгенс, О.Френель, М.Фарадей), ідею М. Лобачевського про єдність простору з рухомою матерією, яка отримала своє підтвердження в сучасній фізиці; теорію відносності А. Ейнштейна, що розкриває безпосередній зв'язок простору і часу з рухомою матерією та один із одним.

Одним із найяскравіших представників реляційної концепції простору та часу був провідний німецький філософ, логік, математик і фізик Г. Лейбніц, який полемізував із Ньютоном із питань простору та часу. Видатний математик розглядав цю проблему насамперед із погляду філософії та теології. У листуванні з англійським філософом і англіканським священнослужителем С.Кларком, Г.Лейбніц не сприймає поняття абсолютного простору. Філософ указує, що захисники цього поняття «стверджують, що простір – реальна абсолютна істота, але це призводить до значних труднощів. Бо здається, що ця істота має бути вічною і нескінченною. Тому деякі вважають, що вона є самим Богом або, принаймні, Його атрибутом, Його незмірністю. Але оскільки простір має частини, він несумісний із поняттям Бога» [5, с.441].

Бажаючи навести найбільш переконливий доказ неприпустимості абсолютного простору, Г.Лейбніц вдається до логічного закону достатньої підстави. «Отже, я стверджую: якби простір був абсолютною сутністю, то трапилося б щось, для чого неможливо було б вказати достатню підставу... Доводжу я це так. Простір є чимось абсолютно однорідним і, якщо відволіктися від речей, що знаходяться в ньому, одна його точка абсолютно нічим не відрізняється від будь-якої іншої. Отже, припускаючи, що простір є чимось самим собою, а не тільки порядком тіл між собою, неможливо вказати підставу для того, чому Бог, зберігаючи ті ж взаємні розташування тіл, розмістив їх у просторі саме таким чином, а не інакше, і чому все було розташовано навпаки, якби, наприклад, поміняли місцями схід і захід. Але якщо простір не що інше, як цей порядок, чи відношення, і якщо він без тіл не що інше, як тільки можливість давати їм певне становище, то саме ці два стани – первісний та звернений – ні в чому не відрізняються один від одного. .. Така ж справа і з часом. Припустимо, хтось запитав би, чому Бог не створив усе на рік раніше; припустимо далі, що він зробив би з цього висновок про те, що Бог зробив щось, для чого не можна знайти підстави, за якою Він діяв так, а не інакше. Це можна заперечити, що подібний висновок був би справедливим, якби час був чимось поза тимчасовими речами, бо тоді, звичайно, було б

неможливо знайти підставу для того, чому речі – при припущенні збереження їхньої послідовності – мали бути поставлені швидше у такі, ніж у інші, миті. Але якраз це доводить, що миті у відриві від речей ніщо, і вони мають своє існування тільки в послідовному порядку самих речей, а оскільки цей порядок залишається незмінним, то один із двох станів, наприклад, у якому все відбувалося б за певний Проміжок часу раніше, нічим не відрізнявся б від іншого, коли все відбувається в один момент, і розрізнити їх було б неможливо» [5, с.442].

У цій цитаті розкривається розуміння Г.Лейбніца часу та простору як відносних понять. Лейбніц – однодумець нідерландського вченого Х.Гюйгенса та французького Р.Декарта; хоча він не згоден з останнім щодо тотожності простору та матерії, але приймає його положення щодо відносності простору. «Я неодноразово підкреслював, – пише Лейбніц, – що вважаю простір, як і час, чимось суто відносним: простір – порядком співіснувань, а час – порядком послідовностей» [5, с.441]. Час не є ані субстанцією, ані атрибутом субстанції, а є відношенням послідовного порядку речей.

Відома фахівчиня П. Гайденко зазначає, що Г.Лейбніц не приймає і Ньютонів принцип всесвітнього тяжіння, кваліфікуючи дію тіл на відстані як диво, як своєрідну окультну якість. Будь-яка зміна стану тіла має бути, на його думку, обумовлена впливом інших тіл, які безпосередньо перетинаються або стикаються з цим тілом. Тяжкість земних тіл і тяжіння небесних Г.Лейбніц пояснює за допомогою руху середовища, зокрема ефірного, йдучи за Декартом з його концепцією вихорів. Отже, не приймаючи абсолютних понять простору та часу, Лейбніц заперечує і прагнення Ньютона внести в природу початок не механічний: абсолютний простір, що забезпечує всесвітнє тяжіння, будучи «божественним почуттям» [2, с.154].

Розгляду часу Г.Лейбніц присвятив розділ у своїй роботі «Нові досліди про людський розум» (далі – Нових дослідах), написаній у 1703-1704 рр. як відповідь на «Досвід про людський розум» Джона Локка. У «Нових дослідах» Г.Лейбніц вказує на свої розбіжності з Локком у розумінні природи часу, подібно до того, як у листуванні з Кларком він заперечує вчення Ньютона про абсолютний час. Лейбніц не приймає основної тези Дж.Локка про те, що джерелом поняття тривалості є ідея послідовності, що виникає зі спостереження нами за змінами станів у нашій душі. «Потік сприйняття, – пише німецький філософ, пробуджує в нас ідею тривалості, але не творить її. Наші сприйняття ніколи не утворюють такого постійного та правильного потоку, як час, що є рівномірною простою безперервністю, що нагадує пряму лінію» [6, с.151].

Розуміння тривалості та часу у Лейбніца базується на його теорії пізнання. Учений захищає принципи раціоналізму, враховуючи критичні аргументи емпіриків проти вроджених ідей. На думку Лейбніца, вроджені ідеї не існують у готовому завершеному вигляді, але водночас душа не є і «чистою дошкою», у ній є схильності, потенційні вроджені істини, які актуалізуються за допомогою досвіду. Як і Декарт, Лейбніц вважає апріорні «істини розуму» вічними, достовірними та необхідними, відрізняючи від них емпіричні «істини факту», що мають випадковий характер. До необхідних істин належать закони логіки, аксіоми математики та основні моральні принципи. Час, як і простір, на його переконання, теж належить до вічних істин, які можуть бути отримані емпіричним шляхом. Філософ продовжує раціоналістичну традицію у трактуванні тривалості. «Зміна сприйняття, – пише він, – дає нам привід думати про час, і ми вимірюємо його рівномірними змінами, але якби навіть у природі не було нічого рівномірного, то час можна було б визначити подібно до того, як можна було б визначити місце, якби навіть у всесвіті не було жодного нерухомого тіла. Дійсно, знаючи закони нерівномірних рухів, їх можна завжди звести до зрозумілих нам рівномірних рухів... У цьому значенні час є міра руху, інакше кажучи, рівномірний рух є мірою нерівномірного руху» [6, с.151–152].

Провідний німецький філософ Г.Лейбніц погоджується з Дж.Локком у тому, що засобом вимірювання тривалості є регулярна періодичність руху. У цьому значенні

найкращим засобом вимірювання є «обертання Землі навколо своєї осі, а годинник слугує нам для поділу цієї міри» [6, с.152].

Набагато істотніші заперечення Г.Лейбніца Джону Локку, що стосуються понять миті та вічності. Локк визначає мить як частину тривалості, що відповідає присутності в думці однієї ідеї, у якій ми не помічаємо в душі жодної зміни. Г.Лейбніц не згоден з таким емпірико-психологічним визначенням миті, у якому він убачає неподільний момент тривалості, так само як не згоден з визначенням точки як найменшої частини простору [6, с.151]. Лейбніц, на відміну від Локка, міркує як математик і логік, спираючись на Аристотеля, який убачив у моменті «тепер» не частину часу, хоча б і найменшу, а неподільний початок, який саме через свою неподільність є кордоном між минулим та майбутнім. Лейбніц убачає в «миті» не частину часу, а неподільну «межу», що сполучає безперервну тривалість [5, с.481].

Не менш важлива і критика Лейбніцем розуміння вічності Локком. На думку Дж.Локка, вічність лише кількісно відрізняється від тривалості: ми утворюємо поняття вічності, додаючи один до одного відрізки часу стільки разів, скільки захочемо. Для Лейбніца, як і для Декарта і Спінози, єдине (вічність) є умовою можливості безперервного (тривалості) [2, с. 158].

Отже, Лейбніц розглядає поняття вічності, тривалості та часу як метафізик. Визнаючи відому правомірність психологічного аналізу цих понять, він не вважає за можливе повністю усунути їх метафізичний фундамент, т. б. буття субстанцій. Поняття субстанції – центральне у метафізиці Лейбніца. Субстанція є щось єдине і неподільне, чому філософ і називає її «монадою» (від грецьк. «монас» – одиниця) [5, с. 158]. Проте, на відміну від Спінози, німецький філософ визнає множинність субстанцій-монад, сутність яких – не протяжність, а діяльність: кожна монада наділена сприйняттям і прагненням» [6, с.418].

З погляду Лейбніца, поняття простору і часу – це не засоби пізнання, а лише «нечіткі уявлення». Німецький філософ є прихильником дуже давньої традиції, що сягає античного платонізму з його поділом світу на істинно сущий, позачасовий і позапросторовий, що становить предмет метафізики, і чуттєвий світ становлення, який є лише невиразним відображенням надчуттєвих ідей і є предметом окремих наук [2, с. 160].

Для розуміння часу, як і простору, у Лейбніца дуже важлива різниця між тим, як час трактується в математиці, і тим, як він розглядається в метафізиці. «Я визнаю, – пише Лейбніц, – що час, протяжність, рух і безперервність у тому загальному сенсі, який надається їм у математиці, суть речі ідеальні, тобто виражають можливість так само, як і цифри. Але правильніше буде сказати, що протяжність – це порядок можливих співіснувань, як час – порядок можливостей не певних, проте взаємозалежних. Таким чином, перше поняття відноситься до речей одночасних або існуючих разом, а друге – до таких, які несумісні один з одним, але які ми все ж таки сприймаємо як існуючі, а внаслідок цього вони є послідовними» [5, с. 341].

Філософиня П. Гайденко вказує на те, що «простір і час за Лейбницем – не субстанції; вони не існують самостійно і є, як ми вже зазначали вище, не більше ніж відношення, бо порядок – це спосіб встановлення відношень між речами, що співіснують (простір) або існуючими послідовно (час). Відповідно і рух, який визначається через простір і час, теж є відношенням» [2, с. 161-162]. Лейбніц не визнає абсолютного простору та абсолютного часу, як їх мислить Ньютон.

Отже, Г. Лейбніц, який уперше запропонував одне з фундаментальних визначень простору та часу, виходив із розуміння того, що ці форми буття є відношенням, порядком, які застосовуються лише до тіл. Учений підкреслював, що ці поняття відносні: простір – порядок існування, а час – порядок послідовності; що без матерії немає простору і що простір сам по собі не є абсолютною реальністю.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в дослідженні сучасних уявлень про простір та час, аналізі уявлень про багатовимірність простору та проблеми реальності

«можливих світів».

Література:

1. Віфлянцев В. В. Розвиток уявлень про біологічний час та їх актуальний філософський статус. *Вісник Київського Національного університетуім. Тараса Шевченка. Вип. 39*. С. 91–96.

2. Гайденко П.П**.** Время. Длительность. Вечность. Проблема времени в европейской философии и науке. Москва: Прогресс-Традиция, 2006. 464с.

3. Гусєв В.І. Західна філософія Нового часу. XVII–XVIII ст.: Підручник. 2-ге вид., стереотип. Київ : Либідь, 2000. С.152–182.

4. Історія філософії: Підручник / В. І. Ярошовець, І.В. Бичко, В.А. Бугров та ін.; за ред. В.І. Ярошовця. Київ: Вид. ПАРАПАН, 2002. С. 315–325с.

5. Лейбниц Г.В. Сочинения в 4-х томах. Т. 1. / Редактор и составитель, автор вступ. статьи и примеч. В.В. Соколов; Пер. Я.М. Боровского и др. Москва: Мысль, 1982. 636 с.

6. Лейбниц Г.В. Сочинения в 4-х томах. Т. 2. /Редактор, автор вступ. статьи и примеч. И.С. Нарский. Москва: Мысль, 1983. 686 с.

Мозговий О. С.
аспірант кафедри історії, правознавства та методики навчання
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник — д-р пед. наук, доц.,
завідувач кафедри історії, правознавства та методики навчання
Глухівського НПУ ім. О. Довженка Гриценко А. П.

ГАЗЕТА «БІЛЬШОВИК ПОЛТАВЩИНИ» ЯК ІНСТРУМЕНТ КОМУНІСТИЧНОЇ ПРОПАГАНДИ

Пропаганда є обов’язковим елементом будь-якого тоталітарного чи авторитарного режиму. Будь-яка персоналістська, військова, фашистська чи комуністична диктатура не може обійтися без пропаганди, яка, в поєднанні з репресіями, є одним з найкращих інструментів придушення інакодумства, розповсюдження офіційної ідеології та викривлення реальності з метою виставлення керівного режиму у кращому світлі. Пропаганда має різні форми та засоби, та може бути присутньою в усіх сферах життя від архітектури до художньої літератури. Але найефективнішими інструментами пропаганди є засоби масової інформації. Серед них телебачення, соціальні мережі, радіо та преса. Преса завжди відігравала найважливішу роль в поширенні пропаганди, оскільки з’явилась найраніше. Починаючи з XVII-XVIII століть газети стали важливим інструментом розповсюдження пропаганди, особливо в умовах обмеженості джерел інформації. Важливу роль пресі відводила і комуністична пропаганда [3, с. 120].

Після приходу комуністів до влади в Росії та захоплення ними території наддніпрянської України, включення її до складу СРСР, почалося розгортання системи комуністичних засобів масової інформації. Першочергову роль в цій системі відігравала саме комуністична преса. Преса, на той час, була найдоступнішим та найпростішим способом доносити інформацію до населення. Дуже швидко газети стали основним засобом пропаганди СРСР. Їх виготовлення та розповсюдження було простим, а враховуючи розпочату кампанію з ліквідації неграмотності, газети дозволяли швидко навернути в комуністичну ідеологію робітників та селян, які до цього не мали політичної позиції [4, с. 276].

Особлива роль в поширенні комунізму серед населення відводилась місцевій періодичній пресі. Це пов’язано з тим, що центральні органи комуністичної партії та їхня преса не могли врахувати настрої всього населення. Локальні осередки партії могли краще враховувати потреби місцевого населення, тому саме на них була покладена місія створити систему місцевої періодичної преси, яка могла пояснювати людям догми комунізму на прикладах із їхнього власного життя. Не дивно, що більшість місцевих газет, в той час,

виходили від імені органів самоврядування та партійних осередків [4, с. 277]. Прикладом такої пропагандистської комуністичної газети є газета «Більшовик Полтавщини».

Газета «Більшовик Полтавщини» виходила в період з 1924 по 1941 рік в Полтаві. До нашого часу дійшло 288 номерів, що вийшли в 1924-1925 роках [2]. Більшість збережених номерів газети містять чотири сторінки, тобто два складених аркуші тексту, святкові номери від 7 листопада, на честь річниці приходу комуністів до влади, завжди мають вісім сторінок, деякі номери мають шість сторінок. Газета друкувалася українською мовою, відповідно до політики українізації, яка на той час проводилася керівництвом КП(б)У, в рамках політики коренізації в СРСР. Хоча, попри це, більшість тогочасних комуністичних газет друкувалися російською мовою [2].

Газета «Більшовик Полтавщини» випускалась як орган Полтавського губвиконкому, губкому КП(б)У, губернської ради профспілок та міської ради Полтави, про що зазначалось в назві газети [2]. Тобто видання представляло точку зору комуністичного керівництва Полтавщини та було продовження громадсько-політичної газети «Зоря Полтавщини», яка видавалась до того. В різний час редакторами газети були Л. Дяченко, Я. Донський, Ф. Ільченко, М. Черевень та І. Горобець [2].

«Більшовик Полтавщини» як суспільно-політична газета охоплювала всі сфери тогочасного життя: міжнародну політику, суспільне життя, діяльність партії та її керівників. Кожен з цих аспектів висвітлювався в ідеологічно вивіреному ключі, з урахуванням доктрини комунізму. Новинам міжнародної політики та дипломатії у кожному випуску газети відводилися перші сторінки. Увага, в першу чергу, зверталася на успіхи радянської дипломатії, участь СРСР у міжнародній політиці та бажанню інших держав скоріше встановити дипломатичні та економічні зв’язки з СРСР. Попри те, що на той час Радянський союз знаходився в глибокій політичній та економічній ізоляції та всіма силами прагнув з неї вийти та досягти міжнародного визнання, на сторінках газети «Більшовик Полтавщини» міжнародна спільнота прагнула скоріше встановити дипломатичні відносини з СРСР, а останній цим вміло користувався у своїх інтересах. Наприклад, в статті «Бельгія і Голландія хотять бути спостерігачами», що в першому номері газети, акцентується увага на тому, що Бельгія та Нідерланди поспішають вслід за Францією встановити дипломатичні зв’язки з СРСР та взяти участь у французько-радянській конференції[1].

Іноземні політики та дипломати зображені на сторінках газети лише як невмілі та некомпетентні, та лише як захисники інтересів великого капіталу та інших багатіїв. Наприклад, у великій статті восьмого номера газети «Консерватори при владі» політична програма нового консервативного кабінету міністрів Великої Британії зображується як антинародна та направлена на захист великого капіталу[7]. На противагу цьому, керівництво СРСР зображується лише як поборники та захисники робітників всього світу. Відповідно до чого значна увага звернена на робітничі страйки та протести, що зображувалися як прояв «класової боротьби» робітників проти капіталізму. Увага акцентувалась на пригнобленому становищі робітників та селян в Європі та Америці та на їх постійні прохання про захист та допомогу до СРСР. Будь-який, навіть найменший, страйк зображується як робітниче повстання та передвісник революції. Як приклад, в статті шостого номера газети в статті «Загальний залізничний страйк в Австрії» робітничий страйк залізничників описується майже як початок революції в цій країні[6].

У висвітленні суспільного життя на сторінках газети «Більшовик Полтавщини» в першу чергу звертається увага на покращення життя, відновлення інфраструктури та відкриття нових фабрик та заводів, при цьому ігноруючи факт, що значні руйнування інфраструктурі та промисловості нанесла громадянська війна. Так, в статті другого номера газети «Робітнича молодь та виробництво» говориться про те, що через швидкі темпи індустріалізації на підприємствах не вистачає робітників, тому вся надія покладається на молодь[9]. Це завжди порівнюється з часами Російської імперії та з ситуацією закордоном для представлення СРСР як нової прогресивної держави. Наприклад, в статті «Новий доказ», першого номеру газети, розповідається про «нещадну експлуатацію» українських робітників в часи Російської імперії[8]. Для посилення народного обурення це порівнюється з політикою Великої Британії стосовно робітників Ірландії. При цьому комуністи зображені як рятівники, які зупинили експлуатацію та врятували робітничий клас України. Таким чином, в

умовах обмежених джерел інформації, у людей формувалося враження, що СРСР це єдина держава, в якій думають про робітників, а в навколишньому світі лише експлуатація та бідність.

Враховуючи, що газета «Більшовик Полтавщини» була офіційним виданням місцевих осередків комуністичної партії в Полтаві, то значна увага на її сторінках приділяється возвеличенню ВКП(б) та її діяльності. Невіддільною частиною суспільного життя на сторінках газети є зображення народної підтримки комуністичної партії та радянського керівництва. Будь-які ініціативи радянського керівництва, на сторінках газети, завжди супроводжуються позитивними оцінками комуністичних громадських організацій та об'єднань. А населення, своєю чергою, постійно виражає вдячність та розуміння. Зокрема, в статті п'ятого номера «Жовтневе свято в Харкові» говориться про народні гуляння на честь річниці приходу комуністів до влади[5]. Подібна риторика на сторінках преси була елементом маніпуляцій суспільною думкою, оскільки формувала в людей уявлення про те, що комуністи мають підтримку більшості населення.

Таким чином, газета «Більшовик Полтавщини» є яскравим прикладом використання періодичної преси для поширення комуністичної пропаганди в СРСР 1920-х років та загалом протягом його історії. На сторінках газети використані та представлені всі можливі пропагандистські кліше та прийоми. Присутні викривлення інформації, замовчування фактів, маніпуляції суспільною свідомістю. Газета «Більшовик Полтавщини» наочно демонструє яку велику роль займає пропаганда в комуністичній державі.

Література:

1. Бельгія і Голандія хотять буть спостерігачами. *Більшовик Полтавщини.*1924. №1. URL: https://libraria.ua/issues/954/68997/

2.Більшовик Полтавщини.Libraria: веб-сайт. URL: https://libraria.ua/all-titles/group/954/

3.Гончарук К.А., Шевців М.Б. Пропаганда як соціально-політичне явище: проблеми розуміння. *Південноукраїнський правничий часопис.* 2019. Вип. 1. С. 119–121.

4.Животко А.П. Історія української преси. Київ: Наша культура і наука, 1999. 368с.

5.Жовтневе свято в Харкові. *Більшовик Полтавщини.*1924. №5. URL: https://libraria.ua/issues/954/78669/

6. Загальний залізничний страйк в Австрії. *Більшовик Полтавщини.*1924. №6. URL: https://libraria.ua/issues/954/68989/

7.Консерватори при владі. *Більшовик Полтавщини.*1924. №8. URL: https://libraria.ua/issues/954/68996/

8. Новий доказ. *Більшовик Полтавщини.*1924. №1. URL: https://libraria.ua/issues/954/68997/

9. Робітнича молодь та виробництво. *Більшовик Полтавщини.*1924. №2. URL: https://libraria.ua/issues/954/69012/

Мурзін І. О.
студент 24-І групи спеціальності 014 Середня освіта (Історія)
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім. О.Довженка
Науковий керівник — асистентка кафедри
історії, правознавства та методики навчання
Глухівського НПУ ім. О. Довженка Мінченко М. В.

ВІЗАНТІЙСЬКЕ СЕЛО ЗА «ЗЕМЛЕРОБСЬКИМ ЗАКОНОМ»

Вплив слов'ян, арабів, розгортання іконоборства[7], поширення павликіанства[8] спричинили соціально-політичну кризу у Візантії. «Землеробський закон» – правовий

[7] Іконоборство – єретичний рух проти ікон у Візантії.

[8] Павликіани – єретичний рух у Візантії, Болгарії і Малій Азії.

збірник, що містить свідчення про життя візантійського села. Більшість дослідників датує джерело кінцем VII – початком VIII ст.

Метою дослідження є аналіз господарського розвитку візантійського села за «Землеробським законом».

Під час аналізу джерела з'ясували, що головним власником землі була громада. В общині відбувався процес майнової і соціальної диференціації. Згідно з «Землеробським законом» існували мортити. Це категорія селян, які платили за оренду землі особливу десятину. Згадуються також збіднілі землероби, які надавали свої орні землі та виноградники іншим селянам в оренду. Існувала категорія найманих працівників – пастухи і сторожі городів. Вони не мали свого майна, працювали за щоденну плату. Що стосується статусу раба, то він належав усій общині. Більша частина законів регулювала земельні питання між членами громади. Так, положення закону стосувалося обміну землі, її оренди та вирішення конфліктів. Слід зазначити, що селянину здійснювати продаж чи обмін землі можна було лише з членом своєї общини.

Цікавим є те, що джерело дозволяє реконструювати побут ромейського села, прослідкувати зміни відносин у візантійській громаді у період вторгнень слов'ян на територію імперії [1].

У «Землеробському законі» прописані способи відшкодування й покарання за пошкоджене чи викрадене майно (відсікання руки, відшкодування збитків то) і за вкрадену чи вбиту худобу. Розглядаються ситуації з навмисним завданням шкоди майну (підпал, вируб дерев та інші). Цікаво, що окремо врегульовано питання про вбивство та цькування господарських собак. Ймовірно, ці тварини мали важливе значення для життя тогочасного візантійського села.

Варто зазначити, що у джерелі висвітлені питання про покарання найманих працівників: пастухів, сторожів за крадіжку на місці роботи й інші можливі порушення – вбивство худоби пастухом тощо. Так, якщо пастух подав неправдиву інформацію, то йому відрубували язика та змушували відшкодувати збитки власнику худоби. Як бачимо, види санкцій за «Землеробським законом» досить різноманітні. Це могло бути натуральне відшкодування збитків, грошове стягнення, висікання селянина за порушення, осліплення чи спалення. Але раб міг бути розіп'ятий за ті порушення, за які вільний член общини підлягав більш легкому покаранню.

Головними галузями господарської діяльності були землеробство та скотарство. У текстах закону згадуються такі знаряддя праці: сокири й плуги, млини – як господарські будівлі. Під час аналізу «Землеробського закону», з'ясували, що для візантійського села був характерним екстенсивний спосіб господарювання [2].

Отже, «Землеробський закон» – запис звичаєвого права, що діяв у середньовічному візантійському селі. Основа візантійського села – вільні землероби, які об'єднувалися у громади. Регулярні згадки про збіднілих землеробів свідчать про те, що общинні орні землі поступово концентрувалися в руках найзаможніших її членів. А відтак, вони були змушені залишати громаду та найматився пастухами чи охоронцями, створюючи прошарок найманих робітників та економічно залежних людей.

Література:

1. Войтович Л.В., Домановський А.М., Козак Н.Б., Лильо І.М., Мельник М.М., Сорочан С.Б., Файда О.В. Історія Візантії. Вступ до візантиністики. Львів. Видавництво «Апріорі», 2011. 880 с.

2. Землеробський закон. Практикум з історії Середніх віків / Балух В.О., Балух О.В., Коцур В.П. Чернівці: Наші книги, 2011. С. 56–62.

Охріменко М. П.
магістрантка 61-2МДО групи
факультету дошкільної освіти

Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник — канд. політ. наук, доц.,
доцент кафедри історії, правознавства та методики навчання
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім. О. Довженка Слінченко Л. В.

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА МОВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ НОВОЇ ПАРАДИГМИ ОСВІТИ

Мова є не лише засіб пізнання, а також як дослідження мовної освіти, способу організації та здійснення суспільного розвитку. В умовах системних трансформаційних змін і в самій системі освіти розкривається онтологічний характер змін у мовній освіті; специфічні аксіологічні характеристики сучасної мовної освіти; епістомологічні основи мовної освіти в контексті оволодіння людиною рідною і нерідною мовами та праксиологічна спрямованість самої мовної освіти.

Постановка проблеми. Особливо вагомим напрямом державної освітньої політики України є мовна освіта. Вона спрямована насамперед на обов'язкове оволодіння громадянами України та особами з різним правовим статусом, що та/чи проживають в Україні державною мовою, можливість вивчення рідної мови або навчання цією мовою та опанування хоча б однієї іноземної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність питання мовної освіти зумовлена такими основними чинниками як світові процеси глобалізації та інформатизації; зростаючий попит суспільства на мислячу, діяльну, творчу, самодостатню особистість і визначальною роллю мови в її формуванні; необхідністю перегляду мети, змісту і структури мовної освіти з переходом школи на 12-річний термін навчання і профілізації її старшої ланки. Державну мовну політику у системі освіти України законодавчо врегульовано Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», «Про фахову передвищу освіту», «Про вищу освіту», « Про забезпечення функціонування української мови як державної», Європейською хартією регіональних мов або мов меншин (ратифікована Верховною Радою України,2003), Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті тощо.

Мета нашого дослідження - визначити вплив політики мовної освіти на оволодіння державною мовою як важливою складовою соціокультурної діяльності. Актуальність дослідження мовної освіти набуває сьогодні особливо гострого характеру, оскільки відбувається боротьба за панування в інформаційному просторі, тому втрата інформації у зв'язку з мовним бар'єром стає однією з актуальних соціальних проблем. Вміння ж працювати з інформацією як рідною, так і іноземними мовами забезпечує конкурентноздатність людини у будь-якій сфері діяльності. Варто зазначити, що рівень знань іноземної мови залежить від рівня володіння мови, яку людина вважає для себе рідною, адже саме рідною мовою відбувається процес становлення вміння мислити.

Значення мовної освіти як форми реалізації мовної політики держави зростає, оскільки вирішення мовного питання сприяє збереженню національної і мовної ідентичності.

Евристично цінною методологічною основою аналізу умов і специфіки формування освітнього простору є єдність онтологічного (дослідження мовної освіти як сутності), аксіологічного (виявлення цінностей і умов їх змін в сучасному суспільстві), епістемологічного (обґрунтування специфіки оволодіння рідною та іноземними мовами в освітньому процесі), антропологічного (вивчення мови за її роллю для людини, призначення в життєдіяльності людини, функціями для розвитку людської особистості), праксеологічного підходу (шляхи перетворення мовної освіти як підсистеми освітньої практики). [1, с.170]

Філософія освіти є методологічною основою дослідження проблем сучасного мовного контексту освіти. Як зазначалось, мовна освіта визначена національним законодавством. У

контексті онтології освіти важливе місце посідає саме модель рідної мови (у нашому дослідженні рідною є саме державна - українська мова). За допомогою рідної мови діти починають пізнавати навколишній світ, входити в людську спільноту, прилучатися до національної та світової культури, щоб потім, вийшовши зі стін навчального закладу, продовжувати розвивати її далі як невід'ємну частку загальнолюдської культури. Як форма існування і вияву національної та особистісної самосвідомості рідна мова є засобом самопізнання, саморозвитку і самовираження людини, формування нового типу особистості й суспільних відносин у полікультурному світі. Саме тому кожна дитина має право на освіту, «держава забезпечує право на вибір навчального закладу і навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах «Про охорону дитинства» [3, ст. 19]

Мовою дошкільної освіти є державна мова. Застосування мов у дошкільній освіті визначають закони України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» та «Про освіту» Про дошкільну освіту [4, ст. 10]

Мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна мова. Особам, які належать до національних меншин України, гарантується право на навчання в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної та початкової освіти, поряд із державною мовою, мовою відповідної національної меншини шляхом створення окремих класів (груп) з навчанням мовою відповідної нацменшини поряд із державною мовою і не поширюється на класи (групи) з навчанням українською мовою. Особам, які належать до корінних народів України, гарантується право на навчання для здобуття дошкільної і загальної середньої освіти, поряд із державною мовою, мовою відповідного корінного народу шляхом створення окремих класів (груп) з навчанням мовою відповідного корінного народу України поряд із державною мовою... Особам, які належать до корінних народів, нац меншин України, гарантується право на вивчення мови відповідних корінного народу чи нацменшини в комунальних закладах загальної середньої освіти (далі – ЗСО) або через національні культурні товариства. » [1, с.170] «Про освіту» [5, ст. 7]

Законодавством передбачено також , що заклади освіти забезпечують обов'язкове вивчення державної мови, зокрема заклади професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти - в обсязі, що дає змогу провадити професійну діяльність у вибраній галузі з використанням державної мови. Водночас особам, які належать до корінних народів, нацменшин України, іноземцям та особам без громадянства створюються належні умови для вивчення державної мови. » «Про освіту» [5, ст. 7 п. 2]

Зауважимо, що державна мовна політика сприяє вивченню мов міжнародного спілкування, насамперед англійської мови, в державних і комунальних закладах освіти, а також, відповідно до освітньої програми, в закладах освіти можуть викладатися одна або декілька дисциплін двома чи більше мовами - державною мовою, англійською мовою, іншими офіційними мовами Європейського Союзу » «Про освіту» [5, ст. 7 п. 4]

Також за бажанням здобувачів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти заклади освіти створюють можливості для вивчення ними мови корінного народу, нац меншини України як окремої дисципліни «Про освіту» [5, ст. 7 п. 5]

Зауважимо, що державна мовна політика поширюється і на освітнє середовище закладів освіти та закладів загальної середньої освіти за кордоном, що знаходить свій вияв у сприянні створення та функціонування за кордоном закладів освіти, у яких навчання здійснюється українською мовою або вивчається українська мова. «Про освіту» [5, ст. 7 п. 6]

Про ПЗСО ст. 5 п.11 «Держава гарантує також особам з порушенням слуху право на навчання жестовою мовою та на вивчення української жестової мови. » «Про ПЗСО« [6, ст. 5 п. 8]

Вважаємо за доцільне проаналізувати державну мовну політику в закладах загальної середньої освіти. «Про повну загальну середню освіту» [6, ст. 5] Мовою освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти (далі - ЗЗСО) є державна мова і кожен здобувач вивчає

державну мову відповідно до державних стандартів. Кожному учневі гарантується право на здобуття повної ЗСО державною мовою шляхом організації викладання всіх навчальних предметів (інтегрованих курсів) державною мовою, крім випадків, визначених Законом «Про повну загальну середню освіту» Особи, які належать до нац меншин України, мають право здобувати початкову освіту мовою відповідної нац меншини поряд з державною мовою. А от щодо здобуття подальших рівнів освіти, є певні особливості, пов'язані з навчанням осіб, які належать до нацменшин України, мови яких є офіційними мовами ЄС, здобувають базову середню освіту державною мовою в обсязі не менше 20% річного обсягу навчального часу у 5 класі із щорічним збільшенням такого обсягу (не менше 40 % у 9 класі); профільну середню освіту державною мовою в обсязі не менше 60% річного обсягу навчального часу «Про повну загальну середню освіту» [6, ст. 5 п. 6]

Особи ж ,які належать до інших нацменшин України, здобувають …базову та профільну середню освіту державною мовою в обсязі не менше 80% річного обсягу навчального часу. » [1, с.170] «Про повну загальну середню освіту» [6, ст. 5 п. 6]

Освітні програми закладів ЗСО можуть передбачати викладання одного чи декількох навчальних предметів (інтегрованих курсів) поряд із державною мовою англійською чи іншою офіційною мовою ЄС. «Про повну загальну середню освіту» [6, ст. 5 п. 8]

Перелік навчальних предметів (інтегрованих курсів), що вивчаються державною мовою і мовою національної меншини, визначається освітньою програмою закладу освіти згідно з вимогами державних стандартів та з урахуванням особливостей мовного середовища. «Про освіту» [5, ст. 7] Мовна політика гарантована також основними положеннями інших так званих освітніх законів.

Таким чином, проаналізувавши чинне національне законодавство, приходимо до висновку, що державна мовна політика в Україні функціонує у всіх складниках та на всіх рівнях неперервної освіти.

Висновки. Отже, мовна освіта у державі спрямована насамперед на обов'язкове оволодіння громадянами України державною мовою, можливість вивчення рідної національної мови або навчання цією мовою та опанування хоча б одної іноземної мови. Саме мовна освіта як необхідна складова усього освітнього процесу покликана сприяти розвитку мовної культури та компетенції, вихованню поваги до лінгвістичного розмаїття держави, толерантності та виваженості у ставленні до представників різних етносів, носіїв різних мов і культур.

У подальших наших дослідженнях ми проаналізуємо державну мовну політику України в інших складниках національної системи освіти, а саме позашкільна освіта; спеціалізована освіта; професійна (професійно-технічна) освіта; фахова передвища освіта; вища освіта; освіта дорослих, у тому числі післядипломна освіта.

Література:

1. Філософія освіт: Навчальний посібник / За заг. ред. В. Андрущенка, І. Передборської. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 329 с.

2. Конституція України Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

3. Закон України «Про охорону дитинства» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text

4. Закон України «Про дошкільну освіту» URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text

5. Закон України «Про освіту» https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text

6. Закон України «Про повну загальну середню освіту», URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text

Рева Я. С.
магістрантка 61-У групи
Навчально-наукового інституту філології та історії

Глухівського НПУ ім. О.Довженка
Науковий керівник — канд. політ. наук, доц.,
доцент кафедри історії, правознавства та методики навчання
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім. О. Довженка Слінченко Л. В.

ТРАДИЦІЙНІ ТА ІННОВАЦІЙНІ ПОГЛЯДИ НА ОСВІТУ МАЙБУТНЬОГО

Освіта є складною системою, але необхідною у сучасному світі, адже, щоб стати частиною суспільства людині потрібно вчитися, розвиватися і робити це з перших років життя. Проблеми освіти без перебільшення належать до найскладніших і найсуперечливіших не лише в педагогічній філософській науці, але й в науці загалом. Мова йде про філософію освіти як загальну парадигму організації і змісту всього того знання – наукового і позанаукового, – яке через освіту ми передаємо учням і студентам, про світоглядні цінності, які виховуються, зрощуються в процесі навчально-виховної діяльності, визначеність духовного світу особистості, який формується в школі і вузі і який визначає її особистісну позицію, роль і способи поведінки в суспільстві. Адже, філософія освіти полягає у виявленні первинних культурних цінностей та основоположних світоглядних функцій освіти та виховання, що відповідають тим вимогам, які ставляться перед особистістю в умовах сучасного суспільства.

Сьогочасна освіта характеризується метою виховання, змістом, структуральними навчальними планами і програмами, які успадковують попередні рівні освіти та прогнозують наступні. Системоутворюючим компонентом освіти є мета, тобто відповідь на питання: яку людину вимагає та чекає суспільство на даному етапі його історичного розвитку.

Освіта завжди була і залишається важливим соціальним інститутом, який відповідає новітнім поштовхам сучасного суспільства. Дослідження тенденцій розвитку сучасної освіти зазначає, що на освітні процеси впливає глобалізація як всесторонній процес збагачення кругозору сучасного світу. Однак нестримний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій супроводжується сприяє зміненню характеру усіх сфер соціального життя. Адже, вплив сучасних соціокультурних тенденцій на систему освіти виявляється в:

1) посиленні її ролі як джерела ідей, нового знання, технології, інформації;

2) усвідомленні імперативу виживання і глобальної відповідальності за свої дії, що визначається мірою духовного у кожній людині;

3) урізноманітненні соціальних укладів суспільства, що зумовлює потребу в гнучкості мислення, сприйняття світу та діалозі культур. [5, с.36-37] Тому перед освітою в умовах впровадження інформаційно-комунікаційних технологій стоїть завдання удосконалення різноманітних і багатогранних систем освіти.

На думку В. П. Андрущенка “модернізація” освітніх процесів означає їхню орієнтацію на сучасні соціокультурні реалії, європейські та світові стандарти. Сутність модернізації системи освіти полягає у переході до нової освітньої парадигми, під якою розуміється сукупність принципів, ціннісних настанов і способів організації освітньої діяльності, які визначають кут зору на освіту: її мету, модель та освітній ідеал, адекватний антропологічним та соціокультурним запитам суспільства [5, с. 38].

Система освіти - сукупність складників освіти, рівнів і ступенів освіти, кваліфікацій, освітніх програм, стандартів освіти, ліцензійних умов, закладів освіти та інших суб’єктів освітньої діяльності, учасників освітнього процесу, органів управління у сфері освіти, а також нормативно-правових актів, що регулюють відносини між ними [1, ст.1, п.21].

У сучасному світі кожну хвилину щось змінюється, постійним все ж залишається традиційна система освіти. Вона поступово іде назустріч сучасним інноваціям, що існують у сфері освіти. Одночасно з нею розвивається й альтернативна система освіти, яка застосовує новітні підходи, цим самим з кожним роком зростає кількість приватних шкіл, де впроваджують цю систему освіти.

Традиційна система освіти - це звичайна предметно-класно-урочна система, яку майже кожен знає з власного досвіду. Навчання організовано з предметів, навчальний час ділиться на уроки, а уроків буває від п'яти до восьми в день і всі вони різні; учні групуються по класах відповідно до віку і без будь-якої можливості вибору вчителя або однокласників; успіхи в навчанні оцінюються за допомогою балів; завжди є відмінні, хороші і погані учні; відвідування уроків обов'язково так само, як і участь в різного роду контрольних заходах - про все це, ймовірно, можна було і не нагадувати.

Вища освіта є одним із визначальних цінностей відтворення традиційної системи освіти. В Україні діють заклади вищої освіти різних типів університети; академії, інститути; коледжі [2, ст 28]. Університети можуть бути як багатогалузевими (класичні, технічні) або галузевими (профільний, технологічний, педагогічний, фізичного виховання і спорту, гуманітарний, богословський/теологічний, медичний, економічний, юридичний, фармацевтичний, аграрний, мистецький, культурологічний тощо) заклад вищої освіти, що провадить інноваційну освітню діяльність за різними ступенями вищої освіти (у тому числі доктора філософії), проводить фундаментальні та/або прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, сприяє поширенню наукових знань та провадить культурно-просвітницьку діяльність [2, сс 28,п.1].

Інститути і академії провадять інноваційну діяльність з наданням вищої освіти на першому і другому рівнях за однією чи кількома галузями знань тощо [2, ст 28,п.2]. Коледж - заклад вищої освіти або структурний підрозділ університету, академії чи інституту, що провадить освітню діяльність, пов’язану із здобуттям ступеня бакалавра та/або молодшого бакалавра, проводить прикладні наукові дослідження та/або творчу мистецьку діяльність [2, Ст 28,п.3].

Принциповим поняттям у визначенні університету є академічна свобода. Як вважають більшість сучасних філософів, вища освіта XXI століття має бути побудована за принципами організації науково-дослідницької діяльності, із практично-прагматичною спрямованістю. При цьому підкреслюють, що “для задоволення потреб навколишнього світу його дослідницька та викладацька діяльність має бути морально й інтелектуально незалежною від будь-якої політичної й економічної влади”. [6, с. 264] Зокрема, академічна мобільність виступає явищем, яке ініціює загострення низки протиріч у процесах розвитку сучасної вищої освіти. [6, с. 302]

Відомий вчений В. П. Андрущенко стверджує, що класична (або традиційна) парадигма освіти формувалася під впливом певних філософських і педагогічних ідей, які були сформульовані в кінці ХУІІІ – початку ХІХ ст. Я. А. Коменським, Й. Г. Песталлоці, Й. Гербартом, А. Дістервегом, Дж. Дьюї та іншими мислителями. … Але на початку ХІХ ст. Й. Г. Гердер, О. Гумбольд, Г. В. Ф. Гегель створюють нову філософську концепцію освіти, зорієнтовану на самопізнання, самоформування особистості, визнання її права на освіту. Потрібно сказати, що класична парадигма освіти упродовж історії постійно збагачувалася новими філософсько-педагогічними ідеями, у тому числі й українськими мислителями. [5, с. 38-39] Майже всі дослідники освіти зауважують, що стан класичної парадигми освіти є кризовим, бо вона налаштована переважно на репродуктивні знання, її корисний, доцільний, практичний характер суперечить реформам в сучасному суспільстві, пошук нових моделей освіти викликаний потребою адаптації до сучасного світу, а також збільшенням розходження між пізнавальними можливостями освіти і світом, який ускладнюється.

Швидкий темп всесвітнього прогресу вимагає від нас перебудови усталених установок, стилю життя та свідомості в цілому. Альтернативні освітні системи означають включення безлічі стратегій можливостей шкільної системи, для того, щоб кожна молода людина знайшла шлях до знань.

Альтернативні (від лат. alter — інший) школи – «вільні школи», які виникли наприкінці 60-х років ХХ ст. в країнах Західної Європи і США як протиставлення авторитарному вихованню. Їх завданням стало забезпечення індивідуалізації й диференціації викладання

великої кількості елективних (які поглиблюють та розширюють межі профільних предметів) предметів і курсів навчання за допомогою спеціалізованої навчальної бази і методів роботи. Вони діють паралельно або замість звичайних шкіл і забезпечують освіту, альтернативну за змістом, формами і методами роботи з учнями. Це, зокрема, «відкриті школи» (без поділу на традиційні класи); «школи без стін» (орієнтація на широке використання місцевої громади; «магнітні школи» (навчальні центри для поглибленого вивчення конкретної галузі знань), всього понад десять різних типів [3, с. 23].

"Відкриті школи" з`явилися у Великобританії на початку 70-х років XX ст. і реалізовували індивідуальний характер навчання, що фактично усував обов'язкові навчальні плани і програми, відкидав класну систему навчання, розклад, шкільний режим, оцінювання. У них учень разом з учителем планували теми і час виконання різних видів діяльності. Така робота отримала назву "інтегрований день".

«Магнітні школи» - навчальні центри, до яких приймають учнів з метою поглибленого вивчення конкретної галузі знання (навчального предмета, практичного курсу).

Незалежні, або приватні школи мають гнучкість у виборі персоналу та навчального підходу. Багатьма такими школами є школи Монтессорі і Вальдорфа. У школах Монтессорі діти об’єднуються в різновікові групи, вони можуть за бажанням вправлятися індивідуально або в малих групах більшу частину навчального дня. Клас в такій школі схожий на навчальну майстерню, зайняту різноманітною діяльністю.

Сім'ї, які шукають альтернативні методи навчання з освітніх, філософських або релігійних причин, або якщо поруч освітніх альтернатив немає, можуть вибрати домашню освіту. Безпосередній контакт викладача і студента, властивий традиційній системі освіти, сьогодні конкурує з дистанційним навчанням, основними моделями якого є заочна освіта, віртуальні класи і навчальні заклади. [4, с. 56]

Альтернативні школи щороку набувають все більшої популярності. Освіта потребує нових якісних методик, зорієнтованих, перш за все, на особистісний емоційний розвиток. Яскравим прикладом в Україні є Школи Радості – справжня освітня казка для тих дітей, які прагнуть вирости успішними, реалізованими та впевненими у своїх знаннях. На нашу думку, їх першочерговим завданням є не постійна праця над слабкими сторонами дитини, а розвиток сильної дитини, створення для неї ситуації успіху, поєднання в освітньому процесі найпродуктивніших методів Монтессорської та Вальдорфської педагогіки.

Наявність у суспільстві альтернативних освітніх систем має помітний вплив на традиційну школу, що не залишається не поміченим, Традиційні школи є незамінними, адже деякі форми альтернативного навчання залежать від спеціально створених умов, які не завжди мають змогу бути реалізованими. Потрібно, щоб традиційні та альтернативні системи освіти були в постійному взаємозв’язку й доповнювали один одного.

Література:

1 .Закон України «Про освіту». URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text

2. Закон України «Про вищу освіту» URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text

3. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник/ С. У. Гончаренко. 2-е вид., доповнене й виправлене. Рівне: Волинські обереги, 2011. 552 с. URL https://lib.iitta.gov.ua/106820/1/%D0%93%D0%BE%D0%BD%D1%87%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.%20%D0%9F%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%281%29.pdf

4. Навчальний посібник з курсу «Філософія освіти» для осіб, що навчаються в магістратурі за спеціальністю «Педагогіка вищої школи». / Т.Н. Кучера, Л.І.Насонова, В.В. Дейнека. Харків: ХНМУ, 2015. 63 с.

5. Філософія освіти: Навчальний посібник / За заг. ред. В. Андрущенка, І. Передборської. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 329с.

6. Філософія освіти : навчальний посібник. 2-ге видання/ за наук. ред. академіка В. П. Андрущенка [та ін.] Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. 278 с. URL http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/33916/Filosofiia%20Osvity_2021.pdf?sequence=1

Роганова Ю. В.
магірантка 60М –Пр(К) групи
факультету технологічної і професійної освіти
Глухівського НПУ ім. О.Довженка
Науковий керівник — канд. політ. наук, доц.,
доцент кафедри історії, правознавства та методики навчання
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім. О. Довженка Слінченко Л. В.

АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ІДЕЙ В ОСВІТІ ДЖОНА ЛОКА

Термін «ідея» походить від платонівського «ейдос», що означав певний еталон, що породжує модель, «зліпки» з якої й складали все різноманіття наявних у нашому світі об’єктів. У наш час обгрунтованою є розуміння ідеї як ментального образу, уявлення, судження, поняття, загальну суть якого-небудь задуму.

У ХУІІ столітті відомий англійський філософ, один із основних представників англійського емпіризму та Просвітництва Джон Лок висунув тезу: немає нічого в розумі, чого не було б колись у відчуттях (у чуттєвих сприйняттях, у досвіді [2]. Цією тезою філософ надавав першорядне місце в освіті особистому досвіду людини. Увесь розвиток людини, на думку Д.Лока, залежить від конкретного індивідуального досвіду. Важко не погодитися з такими його твердженнями, як: дитина має самостійну цінність, вимагаючи поваги до себе; керувати навчанням треба лише з урахуванням природних схильностей дитини; діти прагнуть до вільної і різноманітної діяльності. Сучасна освітня система є яскравим свідченням їх актуальності.

Постановка проблеми : Як у сучасному світі, опираючись на наукові праці дослідників попередніх історичних періодів і епох, виховати у дітей стійкі позитивні навички .

Актуальність дослідження : Поглиблене вивчення вислову Д. Лока «Прийміть за істину, — що які б настанови не давали дитині і якими мудрими уроками хорошого тону не напихали її кожного дня, найбільше впливають на її поведінку все ж таки компанія, в якій вона знаходиться, і поведінка тих людей, хто ходить за нею. Важливим є виховання стійких позитивних навичок у дітей» [1, с.170] та відображення його у сучасності .

Історіографія : Проблеми теорії пізнання, людини і суспільства були головними у творчості Джона Лока (1632–1704) - англійського філософа, якого іноді називають «інтелектуальним вождем XVIII ст.» і першим філософом епохи Просвітництва . Перемога буржуазної революції середини ХУІІ ст., становлення нового суспільного устрою в Англії вимагало принципово нового розв’язання головних питань педагогіки: про чинники формування особистості; мету, роль і завдання виховання; про зміст освіти і методи виховання. Розробляючи ці проблеми, Дж. Лок виступив справжнім виразником передових суспільних сил свого часу.

Виклад основного матеріалу : Трактат Джона Лока "Думки про виховання" (англ. Some Thoughts Concerning Education), написаний у 1693 році. Понад сторіччя був найбільш значною роботою, присвяченій філософським проблемам освіти У XVIII столітті книга була перекладена практично на всі європейські мови й вплинула на більшість авторів, які писали про освіту, Лок один з найяскравіших представників англійського філософського емпіризму, став першим філософом, який піддав пізнавальні здібності людини пристрасній аналітиці і

найретельнішій систематизації. Висловлені філософом судження до сьогодні становлять вірні опори та віхи усім, хто працює на цьому поприщі.

Попередньо ми зазначили, що Лок заперечував наявність будь-яких вроджених ідей, а людський розум розглядав як tabula rasa. У «Думках про виховання»Лок розглядає процес утворення цього розуму за допомогою трьох методів: розвиток здорового тіла, формування доброчесного характеру і вибору відповідної освітньої програми. Головними завданнями освіти та виховання Д. Лок визначав : навчання людини правильно використовувати свій розум у пізнанні; зробити душу підвладною для дисципліни та розуму; ретельне вивчення природних здібностей, характеру та особливостей душевної конституції дитини методом спостереження. У цьому контексті філософсько-освітня парадигма: полягала у винятковому значенні освіти та виховання, єдності тіла та душі, важливості прикладу і природовідповідності. «Добре виховання настільки є обов'язком та інтересом батьків і благополуччя нації настільки залежить від нього, що кожному слід було б серйозно брати його до серця» [1, с.177]. Таким чином, Лок стверджує, що освіта створює людину.

Важливим положенням Лока є теза, що асоціація понять, що здійснюється в дитинстві, має більше значення, ніж така ж у більш зрілому віці, оскільки вона формує самі основи Я : «Незначні або майже непомітні враження, вироблювані на нашу ніжну організацію в дитинстві, мають дуже важливі і тривалі наслідки». Формулюючи теорію асоціації понять, Лок застерігає проти того, щоб дозволяти "дурній няньці" переконати дитину в тому, що «домові і привиди» пов'язані з ідеєю темряви, оскільки «темрява завжди буде для нього нести з собою ці страшні ідеї, і вони будуть з'єднані так, що він однаково не буде в змозі переносити їх обидві» [3, с.49]. Розвиваючи ідею , що головним виховним засобом завжди будуть не роздуми, а життєве середовище Лок доводив, наскільки оточення впливає на поведінку дитини .

На мою думку, вислів Локка про вплив середовища на поведінку дитини та необхідність виховання стійких позитивних навиків простежується і в сьогоденні. Але сучасні діти дуже розвинені, завдяки формуванню з раннього дитинства позитивних навиків, вивченню індивідуальних особливостей дитини, новим моральним методам «боротьби» з дитячими капризами та лінощами, цифровим технологіям. У них є своя думка, вони вміють розрізнити добро і зло. Здібності сучасних дітей доводять, що не всі вони будуть піддаватись чужому впливу, на це буде впливати велика кількість чинників, зокрема, чи стійка дитина до нав'язування, чи вона може вистояти і дати відсіч тощо. Але практика показує, що на більшість дітей все ж таки впливає середовище, оточення дитини, компанія, в якій вона знаходиться, і було б краще для неї, щоб вони були позитивними.

У подальших наших дослідженнях варто проаналізувати важливість для сьогодення ідей Лока щодо формування дитячої допитливості та здатності дітей до самостійних суджень в сучасних умовах нової української школи.

Література:

1. Локк Дж. "Думки про виховання" Хрестоматія по історії закордонної педагогіки. М., 1981, с.163–195
2. Філософія освіт: Навчальний посібник / За заг. ред. В. Андрущенка, І. Передборської. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 329 с.
3. Левківський М.В. Історія педагогіки: Підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2003. С.48–50.

Самощенко М. О.
учитель історії та суспільствознавчих дисциплін
Глухівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №6

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ У СТАРШИХ КЛАСАХ

Однією з цілей сучасної шкільної освіти є підготовка такого випускника, у свідомості якого сформований образ світу в усій його різноманітності та єдності. Завдання розвитку історичного мислення учнів, формування у них розумової самостійності потребує відповідних методів, прийомів і засобів навчання.

Звертаючись до поділу видів самостійної роботи на три групи – репродуктивна, реконструктивна та творча, то можна виділити наступні методи та засоби під час її організації на уроках історії у старших класах.

Таким чином, одним із способів організації репродуктивної самостійної роботи є опитування учнів за планом. Записаний на дошці план можна використовувати при поясненні нового матеріалу, задаючи учням питання при переході від одного пункту до іншого, кожний раз вирішуючи нові мисленнєві задачі. До плану можна звернутися і під час закріплення вивченого матеріалу. Наприклад, після вивчення теми «Повоєнна відбудова і розвиток України 1945-50 рр.» у 10 класі, використовуючи план, учні можуть виділити основні аспекти вивченої теми:

- об’єднання українських земель;
- внутрішня політика української РСР;
- зовнішня політика УРСР;
- стан народного господарства після війни;
- демілітаризація промисловості україни.

За допомогою опитування за планом учитель отримує від учнів продуманих, чітких відповідей, уникаючи механічного заучування, формуючи активне мислення учнів. Використання опитування за планом на уроках історії, допомагає старшокласникам більш свідомо вивчати заданий додому навчальний матеріал, покращує їхні знання [4].

Методист М. Короткова [3] до самостійних робіт відносить бесіду. Велике значення для розвитку мислення учнів на уроках історії має значення застосування бесіди або елементів бесіди під час використання інших методів навчання. Елементи бесіди можна використовувати під час розповіді, при розгляді наочного навчального матеріалу, аналізі уривків історичних документів тощо. Бесіда використовується під час вивчення нового матеріалу, його закріпленні та під час перевірки знань старшокласників.

Питання, які потребують аналізу та синтезу навчального матеріалу, спонукають учнів самостійно застосовувати відомі їм факти, знаходити рішення поставленої мисленнєвої задачі. На думку К. Умбрашко особливо цінні питання, які починаються зі слів «Чому?», «Як ви вважаєте?», «На вашу думку?», бо вони націлюють учнів на розгляд причин історичних подій і виявлення взаємозв’язків між ними [8].

На нашу думку, під час бесіди важливо повідомляти учням не тільки загальні факти, але й неоднозначні моменти, спірні ситуації. Це може активізувати мислення учнів, бо відомо що велику роль у його розвитку має порівняння. К. Ушинський наводив тезу про те, що порівняння має бути основним прийомом у дидактиці [9].

Тож, під час використання бесіди як методу самостійної роботи необхідно залучати евристичний шлях пошуку рішення учнями, що складає поєднання бесіди та рішення проблемних задач і завдань. Цей шлях характеризує те, що учні знаходять рішення самостійно під керівництвом учителя.

На уроках історії наочний матеріал відіграє велику роль у розвитку самостійного образного мислення. У старших класах необхідно використовувати складні сюжети

історичних картин. Чіткий аналіз їхнього змісту, виокремлення суттєвих рис і особливостей є важливою передумовою осмислення та засвоєння учнями навчального матеріалу.

Як один один з методів організації самостійної роботи учнів старших класів може виступати робота з картою та атласом. Вони містять багато інформації про виникнення держав, військові походи, райони заселення народів тощо. При роботі з ними формується, окрім відповідної компетентності, вміння локалізувати місце історичної події та активізується процес мисленнєвої діяльності учнів.

На уроках історії та при підготовці домашнього завдання можна використовувати ілюстрації підручника. Особливо цінними є ілюстрації, зміст яких органічно пов'язаний зі змістом тексту підручника. Вони допомагають учням аналізувати навчальний матеріал і допомагають його кращому засвоєнню. Ілюстрації є корисним джерелом для представлення конкретної історичної події або явища. Працюючи з ними, починаючи з 5 класу, у старшій школі учень має вміння аналізувати зображення історичної події та з усіх можливим ілюстрацій самостійно отримати необхідну історичну інформацію [2].

Зазначимо, що не менш важливим аспектом самостійної роботи з історії є роботами з різноманітними текстами. Бухлова Н. [2] наводить певну методику застосування текстів учителем на уроках історії. На її думку, вчитель повинен під час роботи з текстом в першу чергу вивчити зміст кожного параграфу та його структуру. Необхідно поєднати пояснення теми на уроці з текстом підручника, при цьому не переказуючи цілком його, а доповнити інформацією з інших джерел. Також треба виділити в кожному окремому випадку обрати ті фрагменти тексту, які пропонуються для проведення самостійної роботи.

Під час роботи з текстами враховують можливості кожного класу, наскільки він підготовлений для самостійного сприйняття матеріалу та відбираються ті фрагменти, які є доступними для більшості учнів, проте це не виключає можливості диференціації завдань та підготовки роздаткового матеріалу для поєднання індивідуальної та самостійної робіт на уроках історії та при підготовці домашнього завдання [2].

Ми вважаємо за потрібне відмітити, що обсяг умінь роботи з текстом розширюється від класу до класу, то у старшій школі відповідні завдання орієнтують учнів на використання тексту у поєднанні їх з іншими джерелами історичних знань (ілюстраціями, фрагментами документів, картами тощо).

Завдання з текстами вчитель може застосувати як і при вивченні нового матеріалу, так і під час закріплення вивченого. Відповідно, існує два типу завдань з текстами підручника:

— завдання, які потребують конкретної відповіді (наприклад, знайти визначення певного терміну);
— завдання, які потребують сумлінного вивчення певного уривку тесту [7].

У першому випадку, робота з текстом відбувається у ході самого опитування або пояснення нової теми. Учні не тільки слухають учителя, але й самостійно шукають у тексті відповідь на поставлене питання. Під час пояснення нової теми, педагог може звернути увагу на цитату у тексті, термін або поняття. Цей прийом роботи збільшує увагу учнів до пояснення теми, направляючи їх на самостійне отримання знань, однак такий результат може бути досягнутий тільки тоді, коли учні самостійно ознайомлюються з текстом підручника.

Тому ми вважаємо, що робота з текстом підручника зберігає свою важливість протягом усього навчання школі, а старшокласників стимулюватиме до пошуку самостійно знань у майбутньому та підготує їх до майбутнього навчання у ЗВО.

Одним із важливих методів організації самостійної роботи з історії є вивчення та опрацювання історичних документів, цитатами з літописів, нотаток сучасників, грамот, літературних творів певного періоду. У Результаті роботи з ними в учнів розвивається форма наукового пізнання. Наприклад, у 10 класі під час вивчення теми «Друга світова війна» старшокласники можуть скласти порівняльний аналіз документів, що свідчать про втрати на фронті з боку німецького та радянського керівництва.

До творчих видів самостійної роботи відноситься написання творів і рефератів з історії. Організація даного виду самостійної роботи можлива у вигляді домашнього завдання

або перевернутого навчання. Паралельно з культурою усної дискусії на уроках у школярів повинна формуватися культура письмового вираження думок [6]. У творах з історії учні мають висловити ставлення обраної ним особистості до подій і людей, з якими той мав справу.

Прикладом такого завдання може слугувати складання листів від імені реального або вигаданого персонажа – сучасника хрущовської відлиги, який розповідає про зміни у своєму житті та оточуючих. Школярам можна запропонувати стилізувати свої роботи, наслідуючи мову тієї епохи. Можливо їм рекомендувати ілюструвати твори малюнками.

Також ще одним видом самостійної роботи старшокласників з історії є написання рефератів. Цей метод дозволяє учню у певній мірі виявити власну індивідуальність і також застосувати вміння та навички аналізувати текст, виділяти головні думки автора, оцінювати його аргументацію тощо. Реферат може бути застосований на уроці повідомлення нових знань як випереджувальне завдання, або на уроці узагальнення як підсумок засвоєння вивченого матеріалу.

Конспектування та складання тез мають місце під час організації самостійної роботи. Під тезами мається на увазі у процесі читання осмислення основних ідей, їх виклад у вигляді послідовних пунктів. Учням необхідно сконцентрувати увагу на висновках автора [1]. Під час вивчення історії у старших класах можливе складання учнями тез таких видів як:

— виокремлення ідей автора з тексту;

— формулювання основних положень власними словами.

У свою чергу конспектування відрізняється від тез більш розширеним і поглибленим видом, доповненням цитатами, цифрами, схемами тощо. Конспект може постійно доповнюватися у процесі вивчення історії. Конспект може складатися учнем по одному тексту або бути тематичним – створюватися по декільком творам, текстам, роботам. Метою тематичного конспекту є поглиблене, різнобічне вивчення проблеми с урахуванням можливих різних поглядів на неї.

Як вид самостійної роботи конспектування у значній мірі демонструє можливості, здібності та, навіть, характер учня, його ставлення до навчальної дисципліни. Конспект є не тільки звітним документом учня, але й індивідуальним підручником і джерелом знань [5].

На нашу думку, розглянуті форми та методи організації самостійної роботи під час вивчення історії сприяють розвитку продуктивного мислення учнів, високій інтелектуальній активності. Педагогу важливо спроектувати урок так, щоб застосовані методи, прийоми та засоби стимулювали активність учнів і самостійну пошукову діяльність.

Тож, при організації самостійної роботи під час вивчення історії у старших класах учителем створюються умови формування конкурентноспроможної особистості учня, який може самостійно працювати з інформацією, вміє розбиратися у суспільно-політичній ситуації, не боїться приймати відповідальні рішення.

Література:

1. Белгородская Л. В. От факта к пониманию. *Преподавание истории в школе.* 2007. №3. С. 25-30.

2. Бухлова Н. Навчаємо вчитися: діагностика і формування самоосвітньої діяльності учнів. Київ, 2006. 121 с.

3. Короткова М. В., Студеникин М. Т. Методика обучения истории в схемах, таблицах, описаниях. Практическое пособие для учителей. Москва, 1999. 192 с.

4. Лозова В. Пізнавальна діяльність школярів. Харків, 1990. 480 с.

5. Пометун О., Фрейман Г. Методика навчання історії в школі. Київ, 2005. 328 с.

6. Солдатенко М. Самостійна пізнавальна діяльність у контексті Болонського процесу. *Рідна школа.* 2005. № 1. С. 49-51.

7. Тимченко О. Т. Самостійна робота як дидактична категорія. *Педагогіка та психологія*. 2002. № 3. С. 64-68.

8. Умбрашко К. Б. Развитие творческого мышления на уроках истории. Методика. 1999. №3. С. 29–33.

9. Ушинський К. Д. Вибрані твори. Москва, 1974. 576 с.

Шевцова В. В.
магістрантка 62-А групи
Навчально-навчального інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Слінченко Л. В.
канд. політ. наук, доц.,
доцент кафедри історії, правознавства та методики навчання
Глухівського НПУ ім. О. Довженка

ВАЛЬДОРФСЬКІ ШКОЛИ В НІМЕЧЧИНІ В УМОВАХ КОРОНАВІРУСУ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

Вальдорфська педагогіка, або, як її ще часто називають, Штайнерівська педагогіка базується на філософських уявленнях про освіту Рудольфа Штайнера – засновника антропософії. Він наголошував, що навчання має відбуватися не тільки виключно шляхом засвоєння академічних знань, а й об'єднати інтелектуальний, практичний та художній розвиток учнів, адже основною метою навчання мати бути допомога у розвитку вільної, творчої і незалежної особистості.[4] При цьому, надважливу роль у навчанні відіграє уява, фантазія дітей як спосіб вираження світосприйняття та розуміння світу через втілення її у різних видах діяльності учнів. Перша Вальдорфська школа була відкрита у Штутгарті в 1919 році. Слід зазначити, що з того часу популярність такої альтернативної системи освіти тільки зростала [3], про що свідчать численні дослідні роботи з різних аспектів Вальдорфської педагогіки починаючи з історії створення, філософських витоків і до функціонування системи в різних країнах. Проте світ не стоїть на місці, тому розвиток науки і техніки, культури і, взагалі, суспільства в цілому, спонукає і розвиток та видозміну багатьох галузей людського буття. До змін у суспільстві призводять як природні процеси (розвиток за рахунок збільшення обсягу інформації, в тому числі, наукових знань, удосконалення науки і техніки, філософської думки, розвитку культури тощо), так і ті, що від нас не залежать, або залежать меншою мірою. До таких, нажаль, останні два-три роки належить пандемія коронавірусу.

Людство зіштовхнулося з проблемою, яка, можливо, назавжди змінила життя людей, і в плані освіти в тому числі. Країни обрали жорсткі методи боротьби із коронавірусною інфекцією, для недопущення втрати контролю над ситуацією. Проте все одно, згідно офіційної статистики Всесвітньої організації охорони здоров'я (англ. World Health Organization (WHO)) станом на листопад 2022 року було підтверджено більше 600.000.000 випадків зараженням COVID-19 (корона вірус), більше ніж 6.500.000 випадків були летальними.[6] Саме тому, навіть такі школи як Вальдорфська, в якій офлайн формат навчання є необхідною умовою функціонування системи і її філософською основою, адже без присутності дітей в таких школах відбувається порушення формату навчання (через відсутність соціальних контактів, певних спеціальних умов, як, наприклад, городу, де діти можуть вирощувати рослини, таким чином навчаючись тощо), також були змушені перейти в режим онлайн-навчання. Які ж зміни відбулися, з філософської точки зору, у Вальдорфських школах і чи відбулися взагалі? Відповідь на це питання і є метою нашого дослідження.

Станом на 2021/2022 навчальний рік, в Німеччині зареєстровано 241 Вальдорфську приватну школу [1]. Підґрунтям функціонування цих шкіл є філософські погляди на освіту Р. Штайнера, основними ідеями якої було допомогти дитині відкрити свої приховані здібності і можливості, а для цього їй необхідно сприймати і пізнавати світ своєю душею. Саме тому розвиток душі і духу є також надважливим постулатом філософії Штайнера. Навчання у школах відбувається спираючись на теорію розвитку дитини, що ділить період дитинства на три частини. Другий період, який відповідає віку від 7 до 14 років, це навчання в початковій школі. У цей період вчителі працюють над розвитком емоційного життя дитини

та її уяви. Академічні знання подаються через казки, оповідання, міфи, художню працю, таку як образотворче мистецтво, ритміку, гру на музичних інструментах, театральне мистецтво, співи та ремесло [2]. Середня школа – третій етап дитинства, що закінчується у 21 рік. Цьому етапові характерна більша направленість на академічні дисципліни, хоча роль мистецтва (музики, малювання) та ремесла також залишається важливою, хоча і зменшується в порівнянні з попереднім етапом. Логічно зробити висновок, що живе спілкування в школі з викладачами та однолітками допомагають у досягненні цілей поставлених викладачами

Вальдорфсьуих шкіл. Варто також зазначити, що традиційно Вальдорфські школи повністю відмовляються від використання техніки (комп'ютерів, телевізорів тощо) на уроках в початковій школі, так як вважають, що використання таких пристроїв у навчанні буде сприяти притупленню допитливості учнів. Штайнерівська педагогіка розглядає соціальну взаємодію дітей молодшої школи як рушійну силу для навчання та розвитку учнів. Компютерні технології починають використовувати тільки в середній школі, коли діти освоїли «фундаментальні способи отримання інформації та навчання, наприклад, практичні експерименти та книги».[5] Згідно з цією філософською думкою, навчання дітей молодшої школи в режимі онлайн, з використанням комп'ютерних технологій, входить у пряму конфронтацією з основними філософськими уявленнями Вальдорфської педагогіки. Але чи можемо ми стверджувати, що відбулося переосмислення філософських поглядів Р. Штайнера на освіту? На нашу думку, перехід навчання в режим онлайн, а отже і використання комп'ютерних технологій, було короткочасним явищем, зумовленим пандемією коронавірусу. Проте, ми не беремося стовідсотково стверджувати, що такий досвід не вплине на Вальдорфські школи у майбутньому. На даний момент досліджень щодо впливу коронавірусу на навчальний процес майже немає, тому, можливо, після дослідження навчального процесу у Вальдорфських школах в умовах коронавірусу, вивчення ефективності нових методів викладання, з використанням онлайн інструментів та впливу на засвоєння знань та розвитку особистості, ситуація зміниться. Проте про це ще рано говорити.

Саме тому, ми вважаємо за доцільне дослідити функціонування Вальдорфських шкіл в умовах коронавірусної інфекції в інших аспектах, таких як: методичних, педагогічних, психологічних тощо, для того, щоб мати змогу розширити вивчення питання з філософської точки зору.

Література:

1. Електронний ресурс – Anzahl der Waldorfschulen in Deutschland in den Schuljahren von 2010/2011 bis 2021/2022 . Код доступу: https://de.statista.com/statistik/daten/studie/235856/umfrage/waldorfschulen-in-deutschland/

2. Електронний ресурс – Easton, F. (1997). Educating the whole child, "head, heart, and hands": Learning from the Waldorf experience. Theory into Practice 36 (2): 87–94. doi:10.1080/00405849709543751. Код доступу: https://archive.org/details/sim_theory-into-practice_spring-1997_36_2/page/n23/mode/2up

3. Електронний ресурс – Friends of Waldorf education, Waldorf schools' Expansion from: Waldorf Education Worldwide, pp. 24-31. Код доступу: https://www.freunde-waldorf.de/en/the-friends/publications/waldorf-education-worldwide/teil-1/waldorf-education-expansion-in-the-twentieth-century/

4. Електронний ресурс – Martin Ashley (2009). У Philip A. Woods; Glenys J. Woods. Chapter 11: Alternative Education for the 21st Century: Philosophies, Approaches, Visions. Palgrave Macmillan. с. 214. ISBN 978-0-230-61836-7. Код доступу: https://books.google.de/books?id=cabFAAAAQBAJ&pg=PA209&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

5. Електронний ресурс – «Reading is a habit that we can't afford to lose» [Архівовано 2 липня 2013 у Wayback Machine.], The Herald, 2 December 2007. Код доступу: https://www.heraldscotland.com/default_content/12769909.reading-habit-cant-afford-lose/

6. Електронний ресурс - World Health Organisation. Код доступу: https://www.who.int

Федоров Владислав
учень Глухівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №1
Науковий консультант – учитель історії, правознавства, спеціаліст вищої категорії Лісневський А.В.

УКРАЇНСЬКА ГЕЛЬСІНСЬКА ГРУПА

Оголошення про створення Української Гельсінської Групи (УГГ) з'явилося 9 листопада 1976 року. Оголосив про це Микола Руденко, зазначивши .що це була перша в СРСР легальна організація, яка боролася з порушенням прав людини. А Радянська політико-правова система мала відверто репресивний характер і найжорстокіше карали в Україні.

«Права людини декларувалися у багатьох нормативно-правових актах, зокрема у загальносоюзних та республіканських 20 конституціях, проте на практиці вони перманентно порушувалися владою. Пік репресій припав на роки перебування на чолі СРСР Й. Сталіна, коли у країні сформувався тоталітарний режим. Втім, і після смерті диктатора, ситуація з правами людини залишалася несприятливою. У роки хрущовської «відлиги» у Радянському Союзі виникає рух дисидентів. До нього входили юристи, літератори, громадські діячі. Цих людей об'єднувала наявність спільної мети – змусити державу дотримуватись прав людини» [1]. Саме члени Української робітничо-селянської спілки, яка була утворена у 1959 році Левком Лук'яненко та Іваном Кандибою, стали першими українськими дисидентами [2]. Новий підйом дисидентського руху відбувся у 1975 році, коли в Україні стало приєднання СРСР до Заключного акту Наради з безпеки і співробітництва в Європі, відомого як Гельсінські угоди. «Дисиденти почали утворювати відкриті групи, з метою здійснення контролю за дотриманням громадянських прав і свобод, передбачених цими угодами. Українські дисиденти не були виключенням. У листопаді 1976 року було створено Українську Гельсінську групу. Біля її витоків перебували письменник, філософ і громадський діяч М. Руденко та колишній радянський генерал Петро Григоренко. Невдовзі склад групи поповнили Л. Лук'яненко, О. Тихий, І. Кандиба та інші [1]. Члени цієї групи (УГГ) усвідомлювали всі ризики і піднімали проблеми політичної, економічної та духовної самодостатності українців, захисту прав людини. 1976-1980 роки стали продуктивними у видання декларацій, маніфестів, звернень та інформаційних бюлетенів, понад 30 меморандумів.

«У меморандумах УГГ викривалися ситуації з порушеннями прав людини, відстоювалися 21 права релігійних організацій, зокрема вимагалося узаконити Грекокатолицьку церкву, засуджувалися розправи через інакомислення, використання психіатрії у протидії опозиційним силам тощо [1].

Влада приховувала дійсні причини затримання членів групи: більшість з них отримували строки не за політичними статтями, а за звинуваченням у зґвалтуванні, незаконному зберіганні зброї та іншими інспірованими обвинуваченнями. Більшість її учасників, до 1980 року, було заарештовано, зокрема й за звинуваченнями у антирадянській агітації М. Руденка й О. Тихого було засуджено на 12 років. Загалом, з 41 члена близько 20-ти отримали значні строки ув'язнення [3]. «Чимало учасників групи опинилося на примусовому лікуванні у психіатричних лікарнях. П'ятеро дисидентів, серед яких був й В. Стус, не пережили репресій (3). Створення та діяльність Української Гельсінської групи об'єктивно сприяли розгортанню правозахисного руху в Україні та пробудженню національної самосвідомості українців.

Фото із інтернету: *Члени Української Гельсінської групи*

Члени УГГ доклали максимум зусиль за для привертання уваги світової спільноти до проблеми прав людини в УРСР. Отже, розбудова незалежної української держави стала гарантом збереження демократичних свобод та побудови сильного громадянського суспільства. Українська Гельсінська Група об'єднала людей різного світогляду й національностей.

Література:

1. Литвиненко С.А. Українська Гельсінська група та її внесок у боротьбу за права людини у СРСР. *Питання сучасної науки і права* : Зб. матеріалів XI Всеукр. науково-практ. конф. здобувачів вищ. освіти, м. Суми, 4 квіт. 2020 р. Суми, 2020. С. 19–21.
2. Бажан О. Українська Гельсінська Група: легальна форма протистояння тоталітарному режимові в УРСР. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/ bitstream/handle/123456789/10461/Bazhan_Ukrayins%27ka_Hel%27sin s%27ka_hrupa%20.pdf
2. Павлюченко Ю. Історико-правові аспекти діяльності Української Гельсінської групи. URL:http://jvsmk.donnu.edu.ua/ article/view/5668/5694
3. Українська Гельсінська Група: 10 фактів про організацію. URL:https://dyvys.info/2016/11/10/ukrayinska-gelsinska-grupa-10- faktiv/
4. Діяльність Української Гельсінської Групи з захисту прав віруючих. URL: https://helsinki.org.ua/articles/diyalnist-ukrajinskoji-helsinskojihrupy-z-zahystu-prav-viruyuchyh/ 22
5. 09.11.1976 – створено Українську громадську групу сприяння виконанню Гельсінських угод. URL: http://territoryterror.org.ua/uk/resources/calendar/details/?newsid=434

СЕКЦІЯ: 4 ПРАВОЗНАВСТВО. ПОЛІТОЛОГІЯ

Haharskyi N. S.
baccalaureate student
Roienko L. V.,
Senior Lecturer, Department of Philology and Translation
Kyiv National University of Technologies and Design

THE CONTRACT OF SALE AS A MEANS OF REGULATION OF CIVIL LEGAL RELATIONS

Regulation of civil legal relations is carried out with the help of various legal institutions. One of the main such institutions is a civil contract. This legal institution, known since Roman times, has not lost its importance, but, on the contrary, is becoming even more important. The role of the treaty is increasing not only in Ukraine, but also in other countries. No less attention is paid to the regulation of contractual relations in the European Union. Recently, considerable attention has been paid to the unification of contract law in the European Union (hereinafter referred to as the EU). This is evidenced by already developed documents, for example, the Principles of European and contract law, and draft documents, in particular, the draft of The European Civil Code (where contract law is given considerable attention) and the Acquis Communautaire project in the field of contract law, which is currently being actively developed under the auspices of the European Commission (so far the official name of the document is General Principles of European Contractual Law) [1, c. 179]. .

As you know, the contracts in the Civil Code of Ukraine are placed according to the system. The first group of contracts on the paid transfer of property in ownership is placed in the code. The main one in this group of contracts is the contract of sale. It can be argued that it is the main and important one not only for the group of contracts on the transfer of ownership of property for payment, but also for others, since quite often there are references to the contract of sale [2 , c. 71].

With the help of the purchase and sale contract, as it is known, the commodity-monetary relations between the producer and the consumer are mediated. That is why, in the Civil Code of Ukraine, a significant number of articles - 61 (from Article 655 to Article 716) are devoted to the contract of sale (including its varieties) [4].

The contract of purchase and sale is important in legal relations not only within the borders of one or another state, but also in private relations between residents of different countries. That is why such attention is paid to the unification of sales contract norms at the international level. No wonder the UN Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods was adopted in 1980, and in 1986 the Convention on the Law Applicable to Contracts for the International Sale of Goods was adopted. At the EU level, which has already been mentioned, there is also a process of agreement and soon possible adoption of a document, which would prescribe uniform norms for all contracts and sales.

One of such projects, which provides for agreed norms on the contract of sale and purchase, is the project of the European Civil Code. 57 articles are devoted to the draft of the European Civil Code of the contract of sale. Undoubtedly, many European scientists are skeptical about the need to develop a project of the European Civil Code and the possibility of its adoption. However, as rightly stated in the book by Reichard Zimmerman and Samona Whitaker "Good faith in European contract law", the development and adoption of the Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods in the 60s of the last century also caused skepticism [5, c. 74].

In view of Ukrainian prospects for possible membership in the EU, as well as the requirements of Art. 51 of the Partnership and Cooperation Agreement between Ukraine and the European Communities and their member states, this project is of considerable interest to scientists. Part 1 of Art. 655i of the Civil Code of Ukraine enshrines the most common definition of the contract of sale, according to which "under the contract of sale, one party (the seller) transfers or undertakes to transfer the property (goods) to the property of the other party (the buyer), and the buyer accepts or undertakes is bound to accept the property (goods) and pay a certain amount of money for it." This definition of the contract has not changed compared to the Civil Code of the Ukrainian SSR of 1963. This definition is so universal that in the literature it is difficult to find any challenge to this concept or to offer any significant variations on this topic. There are no comprehensive scientific studies of the general provisions of the sales contract in Ukraine. And the existing studies concern only the varieties of the contract of sale and purchase.

However, despite the lack of any significant variants of the general definition of the contract of sale in the scientific literature, we will cite several definitions in scientific sources that basically coincide with the definition contained in the Civil Code of Ukraine.

Now let's consider this problem at the EU level. It should be noted right away that in the sources available to us in the EU, as well as in Ukraine, there are no scientific discussions regarding the concept of a sales contract. On the one hand, this is not entirely good, since the lack of discussion and proposals regarding various definitions does not provide an opportunity to fully understand the approaches to the concept of a sales contract in the EU and thereby express one's point of view. On the other hand, this is positive, because it can be argued that the definition of the concept of a purchase and sale contract, formulated for decades, is so consistent that it does not need any improvements.

References:

1. Рагуліна К. А. Договір як особлива форма існування правових норм. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 29. С. 179–189.

2. Телестакова А. А. Основи приватного права України: навчальний посібник / За заг. ред. професора А.Ю. Олійника. Дніпро : Ліра, 2020. 160 с.

3. Філатова Н. Ю. Регулювання особливостей електронних договорів: порівняльно-правовий аналіз. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 139. С. 63–77.

4. Цивільний кодекс України [Electronic resource] URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text.

5. Цивільне право України: підручник. 2-е вид., перероб. і доп. У 2 частинах. / За ред. проф. Р. Б. Шишки (кер. авт. кол.). Ч. 1. Загальна. Київ.: 2018. 736 с.

Roienko K. V.
baccalaureate student
Kyiv National University of Technologies and Design
Scientific supervisor:
Koval O. M.,
Associate Professor, PhD in Law

SOME ASPECTS OF LEGAL PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY NON-TRADITIONAL OBJECTS

Legal protection of intellectual property can be described by different classifications. Non-traditional objects are one of the four main groups. Its separation causes a lot of controversy due to a number of reasons. An important omission is the fact that there is no definition of the term "non-traditional objects of intellectual property" in the current legislation.

Traditionally, intellectual property is divided into industrial property and copyright. In addition to such objects that are protected by copyright and patent law, as well as by the Institute of Means of Individualization of Participants in Civil Circulation, Goods and Services. Ukrainian legislation distinguishes such objects of intellectual property as scientific discoveries, topographies of integrated microcircuits, rationalizing proposals, varieties of plants and animal breeds (breeding achievements), as well as commercial secrets (know-how). These objects are part of the institute for the protection of so-called "non-traditional" objects of intellectual property [4].

Let's try to characterize the non-traditional objects of intellectual property.

The topography of integrated microcircuits is regulated by the Civil Code of Ukraine and the Law of Ukraine "On Protection of Rights to the Topography of Integrated Microcircuits". The exclusive right to use the topology of integrated microcircuits is valid for 10 years. The certificate certifies the right of ownership to this topography. Registration is carried out by entering the institutional topography in the State Register of Topographies of Integrated Microcircuits of Ukraine. The certificate is valid for 10 years from the date of application to the institution or from the date of first use of the topography.

The topology of integrated microcircuits meets the conditions of defense capability if it is original (it is not a direct reproduction, copying of another integrated microcircuit, has significant differences and was not known in the field of microelectronics before the date of application or first use). International practice shows that the protection of topologies (topographies) of integrated microcircuits has a mixed form and can be based both on the norms of the law regarding the protection of industrial property and on the norms of copyright. [3]

A scientific discovery is the establishment of previously unknown, but objectively existing patterns, properties and phenomena of the material world, which introduce fundamental changes to the level of scientific knowledge (Article 457 of the Central Committee of Ukraine).

Every year, Ukrainians create inventions. Computer face recognition is an example of a scientific discovery. This invention belongs to Yehor Anchishnyk from Kyiv, a graduate of the Physics and Technology University based at KPI. He started a company called "Viewdle". At the age of 26, he and his company tackled the problem of face recognition in photo and video information. Their development was so successful that in 2012 the technology was bought by the Internet giant Google. This became the deal of the year in the IT market of Ukraine. After all, the amount was 35 million dollars. Nowadays, this function is available and known to everyone. Ukraine is rich in scientists and talented people who need to protect their inventions and rights.

The document confirming the right to is a diploma. It is issued in the name of the author and certifies the recognition of the revealed regularities, properties and phenomena of the material world

as a scientific discovery; priority and authorship of a scientific discovery. Since world novelty is necessary for a scientific discovery, the legislative consolidation of state registration of scientific discoveries makes it possible to establish the priority not only of the author of a scientific discovery, but also of the state as a whole [2, p. 258].

A rationalization proposal is a proposal recognized by a legal entity that contains a technological (technical) or organizational solution in any field of activity. A proposal that is new and useful for the enterprise, organization, institution to which it is submitted and involves the creation or replacement of the design of products, production technology, application of equipment or the composition of materials is recognized as a rationalization proposal. An offer is considered new for the enterprise when, according to the sources of information available at this enterprise, such or a similar offer was not known to a sufficient extent for its practical use.[3] An application for an invention is submitted to the State Department of Intellectual Property of Ukraine, and an application for a joint proposal is submitted to the enterprise where it will be used.

Breeding achievements are the result of scientific and practical activities to create varieties and hybrids of plants, breeds of animals with given characteristics by artificial means or by means of selection. The Civil Code, the Laws of Ukraine "On the Protection of Rights to Plant Varieties" and "Pro-breeding Livestock" are the legal basis for the protection of breeding achievements [1, c.106].

On November 16, 2022, the Verkhovna Rada of Ukraine adopted the Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Bringing Legislation in the Field of Protection of Rights to Plant Varieties and Seed Production and Nurseries into Compliance with the Provisions of European Union Legislation" (Register No. 3680-d), which simplifies the examination procedure, registration of plant varieties and circulation of seeds and planting material.

Breed of animals is usually understood as breeding achievements in animal husbandry. Ukrainian scientists have bred a new breed of cows. This is a new population of dairy cattle of the Bukovyna factory type of the Ukrainian red-spotted dairy cattle breed. Such a "super cow" was born thanks to the efforts of scientists of the Bukovyna State Agricultural Research Station of the KR National Academy of Sciences. The hybrid turned out to be so successful that it can produce offspring. Cows of this species are capable of producing up to 10-15 thousand kilograms of milk per year.

According to the Ukrainian legislation, a commercial secret is an object of intellectual property. Intellectual property rights to a commercial secret belong to the person who has legitimately designated the information as a commercial secret, unless otherwise stipulated by the contract.

The question of the position of know-how in the system of objects of legal protection of intellectual property raises many questions. Know-how (from the English "know how") in Article 1 of the Law of Ukraine "On Investment Activities" is interpreted as a set of technical, technological, commercial and other knowledge, formalized in the form of technical documentation, skills and production experience necessary for the organization of one or another type of production, but not patented [4]. The term "know-how" does not have a clear interpretation and is not protected by security documents. Such a problem exists not only in Ukraine, but also in most countries of the world.

The term "know-how" is often used as a synonym for the concept of a trade secret. This is any information that has real or potential commercial value due to its secrecy and inaccessibility to third parties, to which there is no free access and whose owner takes measures to preserve it. It should be noted that confidentiality is an important feature of know-how, since knowledge and experience as components of intellectual capital play an increasingly important role in modern competition.

There are many problematic areas in the system of legal protection of non-traditional objects of intellectual property. Ukrainian legislation in the field of intellectual property, which concerns non-traditional objects of intellectual property, was developed on its own terms and started almost

from a blank sheet of paper, therefore it is not without some significant shortcomings, gaps and contradictory provisions etc. But every year the legal system improves.

References:

1. Аксютіна А.В., Нестерцова-Собакарь О.В., Тропін В.В. та ін. Інтелектуальна власність: навч. посібник [для студ. вищ. навч.закл.] / За заг ред канд. юрид. наук, доц. Нестерцової-Собакарь О.В. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 140 с.

2. Світличний О. П. Право інтелектуальної власності: Підручник. Вид. 2, змін. і доп. К.: НУБіП України, 2016. 355 с.

3. Цивільний кодекс України : від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. Поняття та об'єкти раціоналізаторської пропозиції. 2003. № 40-44. С. 481.

4. Нормативно-правові акти в сфері інтелектуальної власності [Electronic resource] URL: https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=f282e17e-9c14-4b88-9450-8f7cc12c158e&title=ZakonodavstvoVSferiIntelektualnoiVlasnosti&isSpecial=true

Ворона П. С.
студентка 44-І групи
Навчально-навчального інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім.О. Довженка
Науковий керівник — асистент кафедри історії, правознавства та методики навчання Глухівського НПУ ім.О. Довженка Федоров І. О.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

За відсутності нормативно-правових гарантій, які забезпечують безперешкодну реалізацію прав, свобод і інтересів людини й громадянина, зокрема й внутрішньо переміщених осіб, держава не може вважатись демократичною, соціальною і правовою.

У 2014 році наша країна зіткнулась з військовою агресією та окупацією частини території. Відповідно влада стикнулась не тільки з проблемою внутрішньої вимушеної міграції, а й з потребою створення дієвих гарантій прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, зокрема нормативно-правових.

У низці наукової літератури акцентується, що нормативно-правові гарантії є специфічним правовим засобом забезпечення, реалізації, охорони й захисту прав і свобод. Першочергового значення вони набувають при практичній реалізації суб'єктивних прав громадян, тобто нормативно-правові гарантії – це передбачені законом спеціальні засоби практичного забезпечення прав і свобод [1, с. 40; 2, с. 156; 3, с. 203].

Нормативно-правові гарантії прав і свобод внутрішньо переміщених осіб є сукупністю правових норм, які містяться у Конституції, законах України та інших нормативно-правових актах, за допомогою яких забезпечується реалізація, захист, охорона й відновлення у разі порушення їхніх прав і свобод. Наведену систему можна комплексно вивчити, проаналізувавши її складові елементи. Нормативно-правові гарантії прав і свобод внутрішньо переміщених осіб у контексті проблем правотворення в сучасних євроінтеграційних умовах постійно вдосконалюються, що супроводжується внесенням змін до положень чинного законодавства. Серед елементів системи нормативно-правових гарантій прав і свобод внутрішньо переміщених осіб провідне місце належить Конституції України, адже вона є не лише гарантією стабільності прав і свобод досліджуваної категорії осіб, а й взагалі необхідною умовою їх існування.

Взаємопов'язані конституційні норми, що гарантують права і свободи внутрішньо переміщених осіб, містяться у розділ ІІ «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» [4].

Нормотворча діяльність органів державної влади, спрямована на пошук шляхів задоволення мінімальних потреб нової категорії осіб, активно розпочалася у березні 2014 р., адже почались процеси внутрішньої вимушеної міграції. Для прийняття профільного закону парламенту знадобилося 7 місяців. Прийняттю Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» передував складний процес законотворення, який включав реєстрацію у Верховній Раді України сьомого скликання 4 законопроєкти. Проте, бувши недосконалим, прийнятий закон потребував суттєвих доопрацювань, що зумовили прийняття законопроєкту № 2166 – Закон України від 24.12.2015 р. «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [6].

Положення зазначених законів з метою полегшення доступу ВПО до пенсій, соціальних виплат, медичного обслуговування, роботи та освіти деталізуються та конкретизуються системою підзаконних нормативно-правових актів.

Розробка та прийняття національного законодавства у сфері забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб відбувається під впливом міжнародних стандартів, що розробляються такими провідними міжнародними організаціями, як: ООН, РЄ, ЄС, ОБСЄ та інші.

Провідна роль стосовно розроблення та прийняття спеціального міжнародного законодавства у сфері забезпечення прав і свобод ВПО серед європейських міжнародних організацій належить Раді Європи, у межах діяльності якої прийняті: Конвенція про захист прав і основоположних свобод від 04.11.1950 р., Європейська хартія регіональних мов або мов меншин від 05.11.1992 р., Рамкова конвенція про захист національних меншин 1995 р., Європейська соціальна хартія 1996 р. Саме міжнародна присутність може стримувати наростання конфліктів та запобігати порушенню прав і свобод внутрішньо переміщених осіб та їх наслідків.

Трансформація нормативно-правових гарантій прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні не є комплексним та структурним процесом. В умовах сучасних викликів гармонізація національного законодавства, у якому закріплені права і свободи внутрішньо переміщених осіб з європейськими стандартами є передумовою їх ефективної реалізації. На основі комплексного аналізу національних та міжнародних нормативно-правових актів у сфері забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб можна здійснити його класифікацію за такими критеріями:

- за предметом регулювання;
- за колом осіб;
- за юридичною силою, а також територією, на яку поширюється дія вищезазначених актів (Конституція України (встановлює основоположні засади прав і свобод внутрішньо переміщених осіб), міжнародні акти (загальні та спеціальні міжнародні документи, прийняті РЄ, ООН, ЄС, ОБСЄ та ін.), закони та підзаконні нормативно-правові акти парламенту, глави держави, уряду та центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій тощо.

Література:

1. Юридична енциклопедія : в 6 т. редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. Київ: Укр. енцикл., 1998. Т. 1: А-Г. 672 с.

2. Олійник А. Ю., Гусарєв С. Д., Слюсаренко О. Л. Теорія держави і права: навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 176 с.

3. Конституція України від 28.06.1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

4. Фесенко О. А. Джерела правового регулювання статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні. Адміністративне право і процес. 2016. № 2 (16). С. 154–161.

5. Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 24.12.2015 р. № 921-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 6. Ст. 58.

6. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 1. Ст. 1.

7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25. Ст. 131.

Завгородня А. О.,
студентка 64-І
Навчально-навчального інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім.О. Довженка
Науковий керівник — асистент кафедри історії, правознавства та методики навчання Глухівського НПУ ім. О. Довженка Федоров І. О.

СУДОУСТРІЙ У ДОРЕФОРМЕНИЙ ПЕРІОД

Судова реформа царя Олександра ІІ в Російській імперії у 1864 р. стала основоположною для подальшого судоустрою та фактично заклала початок теперішньої судової системи. Реформа суттєво змінила принципи і процедури судочинства: суд став гласним, відкритим і усним, зі змагальним процесом, при якому сторони отримали рівні права на надання та спростування доказів; в кримінальний процес було введено судове слідство, на якому перевірялися дані попереднього слідства. Був створений інститут присяжних, яких скликали для суду над обвинуваченими в тяжких кримінальних злочинах [2, с. 34]. Ці зміни на тривалий час утвердились в російській державі й стали темою досліджень багатьох науковців. Однак задля розуміння дійсного рівня змін, важливо згадати дореформений судоустрій.

Чинна до початку царювання Олександра ІІ в Росії судова система була визначена «Установою про губернії» 1775 року. Ця система складалася з трьох рівнів: повітового, губернського і загальнодержавного [1]. Система зображала загальні риси законодавства епохи Катерини ІІ - широку виборність, колегіальність, поєднання роздільних станових установ на нижньому рівні, змішаних колегій з представництвом різних станів на середньому рівні і урядових установ на верхньому. Справи купців і міщан вирішувалися не окремими судами, а відповідними органами станового самоврядування - магістратами і ратушами, що складалися з виборних бургомістрів і ратманів. Кримінальні справи середньої тяжкості (з виправними покараннями, тобто покараннями нижче каторги і заслання до Сибіру), цивільні позови нижче 600 рублів, а також всі справи осіб, які не належали до числа державних селян, міщан і купців, роздивлялися виборні повітові суди, що складалися з голови, двох членів від дворянства і двох членів від сільського стану. Разом з повітовими судами в столиці діяли надвірні суди з суддями за призначенням від уряду, які роздивлялися позови різночинців і іногородніх. При магістратах існували виборні торгові словесні суди, які вирішували дрібні комерційні суперечки [3, с. 99].

Судова структура розділялася наступним чином. Справами дворян у кожному повіті займався повітовий суд, його члени, зокрема повітовий суддя та два засідателі, обиралися на посаду представниками з класу дворян строком на три роки. Верхній земський суд існував один на губернію. Йому було надано право перевірки та контролю за діяльністю повітових судів. Верхній земський суд складався з призначених імператором, голови й віце-голови та обраних на три роки дворянством десяти засідателів.

Для міщан нижчою судовою інстанцією були міські магістратські судові органи, члени яких також призначалися на три роки. Державні селяни судилися у повітовій нижній розправі, в якій кримінальні та цивільні справи розглядали призначені владою чиновники. У губерніях засновувалися так звані совісні суди. Вони формувалися зі станових представників, а саме голови і двох засідателів: дворян - стосовно дворянських справ, міщан - у міських справах, селян - за селянськими справами. Суд мав характеристику примирливого, адже розглядав цивільні позови. Також характеризувався як спеціальний - у справах про злочини малолітніх, божевільних і справах про чаклунство.

Апеляційними і ревізійними інстанціями в губерніях були судові палати у цивільних і кримінальних справах. До компетенції палат входив перегляд справ, раніше розглянутих у верхньому земському суді, губернському магістраті або верхній розправі. Сенат був вищим судовим органом для судів всієї системи [4, с. 226].

Отже, механізм російського судоустрою до реформи 1864 року був практично не сформований. До кінця XVIII ст. в країні існувало багато різних судових установ, практично не об'єднаних в єдину систему, компетенція яких у більшості випадків залишалася неясною. Така змішаність та незрозумілість породжувала головним чином корупцію та затяжність судових процесів.

Література:

1. Балух В.С. Організація і діяльність комерційних судів Російської імперії: історико-правове дослідження на прикладі Одеського комерційного суду (1808–1917): Одеса, 2002.

2. Блинов И. А. Судебная реформа 20 ноября 1864 г.: историко-юридический очерк / И. А. Блинов., 1914. 234 с.

3. Исаев И. А. История государства и права России / И. А. Исаев. Москва, 1996

4. История Правительствующего Сената за двести лет. 1711 – 1911. СПб: Сенатская типография, 1911. Т. 4. 529 с. История Правительствующего Сената

Козлова І. О.
студентка 24-І групи
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник — асистент кафедри історії, правознавства та методики навчання Глухівського НПУ ім. О. Довженка Федоров І. О.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ОСВІТУ, У ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ПІД ЧАС ВІЙНИ УКРАЇНИ ТА рф

На сьогодні освіта є одним із головних чинників руху прогресу. Це саме те, що рухає людство вперед. Освіта, не важливо середня, вища, чи професійно-технічна, допомагає людям краще пізнати та розуміти оточуюче середовище. У XXI ст. людство отримало шанс зробити великий крок вперед, і в основному завдяки більшої кількості високоосвічених громадян [1].

У 1948 році статтею 26 Загальної декларації прав людини закріплено право кожної людини на освіту [2]. Це право в Україна гарантується статтею 53 Конституції України та низкою інших нормативно-правових актів, зокрема Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту» та іншими нормативно-правовими актами [3].

В Україні освіта ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями та народами.

З початку повномасштабної війни Росії проти України мільйони українців вимушено покинули свої домівки та стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО). Люди, які тільки

вирвалися з гарячих точок чи окупації, мають знайти в собі сили почати нове життя на новому місці. Переселенці знаходяться в особливо вразливому стані, оскільки вони вимушені були змінити не лише постійне місце проживання, а й звичне коло спілкування та, часом, і сферу діяльності.

Відповідно до ч.1 ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб - внутрішньо переміщена особа (ВПО) – це громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [4].

Особа набуває правового статусу внутрішньо переміщеної особи через поставлення на облік в структурному підрозділі з питань соціального захисту населення районних, районних у місті Києві державних адміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах рад за місцем фактичного проживання в Україні, про що видається довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи («довідка переселенця»).

Внутрішньо переміщені особи користуються тими ж правами та свободами відповідно до Конституції, законів України та міжнародних договорів України, як і інші громадяни України.

Забороняється дискримінація внутрішньо переміщених осіб під час здійснення ними будь-яких прав і свобод на підставі, що вони внутрішньо переміщені особи.

Згідно ст.10 Закону - діти з числа внутрішньо переміщених осіб чи діти, які мають статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, які навчаються у дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типів і форми власності, забезпечуються безкоштовним харчуванням у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Всі діти, які вимушені були змінити місце навчання та/або проживання чи перебувають на захоплених територіях, можуть продовжити навчання у закладах загальної середньої освіти, розташованих на території, де не ведуться бойові дії, дистанційно або екстерном.

Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 28.03.22 № 274 «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні» органам управління у сфері освіти місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, в підпорядкуванні яких перебувають заклади загальної середньої освіти, доручено забезпечити та організувати зарахування здобувачів загальної середньої освіти, які вимушені були змінити місце навчання та/або проживання (перебування) і проживають (перебувають) в Україні чи за її межами (далі - здобувачі освіти), до закладів освіти за заявою (її сканованою копією чи фотокопією), що подається до закладу освіти одним з батьків, опікуном, іншим законним представником, родичем здобувача освіти або повнолітнім здобувачем освіти наручно, факсом, електронною поштою, іншими засобами зв’язку чи у будь-який інший спосіб (за вибором заявника); здобуття загальної середньої освіти для здобувачів освіти за будь-якою формою, що може забезпечити заклад освіти та є найбільш безпечною для них [5].

Для дистанційного навчання здобувачі освіти та вчителі використовують національну електронну платформу «Всеукраїнська школа онлайн», на якій розміщено уроки з усіх шкільних предметів для учнів 5-11 класів, та вона є постійно доступною.

Література:

1. Хохлова І.В., к.ю.н., доцент кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права ДВНЗ «УжНУ».

2. Загальна декларація прав людини ООН; Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948. URL: http: //zakon2.rada.gov. ua/ laws/show/995_015

3. Конституція України 1996 року: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/ laws/show/ 254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

4. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/card/1706-18

5. Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні: Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.03.2022 р. № 274. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0274729-22/sp:max50:nav7:font2#Text

6. Деякі питання організації дистанційного навчання: Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.09.2020р. № 1115. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#Text

Костилєва Ю. В.
студентка 3 курсу факультету
судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник — канд. юрид.наук, доцент
Національного університету «Одеська юридична академія» Спасова К. І.

ДОГОВІР ПРО ПЕРЕДАЧУ ВИКЛЮЧНИХ МАЙНОВИХ ПРАВ НА ТОРГОВЕЛЬНУ МАРКУ

Актуальним є те, що договірне право у сфері інтелектуальної власності завжди матиме велику популярність у зв'язку з глобалізацією та розвитком творчої діяльності людини. І як багато вчених та науковців зазначають, що власники інтелектуальних прав часом через низку причин не можуть управляти своїми правами, і тому віддають свої майнові права у розпорядження іншим суб'єктам права. Тому буде доречним дослідити третю правомочність із тріади правомочностей, яка збігається з правом власності така, як розпорядження. Доцільним та цікавим це буде дослідити щодо торговельної марки, як конкретного об'єкта права інтелектуальної власності, адже досі тривають та розвиваються торгівельні відносини.

Відповідно до статті 427 Цивільного кодексу України (далі - ЦК України): майнові права інтелектуальної власності можуть бути передані відповідно до закону повністю або частково іншій особі. Важливим уточнення є те, що передача можлива лише особистих майнових прав, передача особистих немайнових прав є неможливою, адже такою виступає сутність права інтелектуальної власності, і також це закріплено в Цивільному кодексі України.

Ст. 1107 ЦК України визначає такі договори розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності: 1) ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності; 2) ліцензійний договір; 3) договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності; 4) договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності; 5) інший договір щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності.

В контексті нашої роботи, ми будемо детально розглядати передостанній із цих договорів: договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності. Необхідно зазначити, що цей договір належить до поіменованих, адже він вказаний в ЦК України.

Згідно зі ст. 1113 ЦК України за договором про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності одна сторона (особа, що має виключні майнові права) передає другій стороні частково або у повному складі ці права відповідно до закону та на визначених договором умовах. Тобто основний кодекс у галузі цивільного права визначає, що виключні права можуть бути відчужувані частково чи повністю. Але деякі науковці не погоджуються з таким твердженням.

Так Еннан Р.Є. зазначав, що «договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності передбачає безповоротне передання, тобто відчуження, виключних майнових прав інтелектуальної власності іншій особі. Отже, особа, що передала відповідні виключні права інтелектуальної власності за договором, перестає бути суб'єктом прав, що були передані» [4, с. 796].

Також варто погодитися із думкою Якубовського І.Є., який у своїй дисертації розглядає проблему правильного формулювання терміну «договір про передачу права власності», адже воно так визначене у спеціальному законодавстві щодо промислової власності, в тому числі й у Законі України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг». І в результаті цього ми спостерігаємо колізію між основним кодифікованим законом України - ЦК України та спеціальним законом щодо торговельної марки. І це не лише суперечить ЦК України, а й юридичній природі права інтелектуальної власності. Науковець також зазначає, що це є відображенням пропрієтарної теорії [5, с. 307-308].

Спеціальні нормативно-правові акти щодо передачі прав на торговельну марку визначають імперативні умови, за яких передача права власності на знак не допускається, якщо вона може стати причиною введення в оману споживача щодо товару і послуги або щодо особи, яка виготовляє товар чи надає послугу.

Також необхідно зазначити те, що законодавство визначає, що договори, визначені в тому числі ст. 1113 цього ЦК України, не підлягають обов'язковій державній реєстрації. Їх державна реєстрація здійснюється за бажанням одного з цих суб'єктів. Пункт 9 ст. 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» та п. 1.3. Наказу від Міністерства освіти та науки України «Про затвердження Інструкції про подання, розгляд, публікацію та внесення до реєстрів відомостей про передачу права власності на знак для товарів і послуг та видачу ліцензії на використання знака (міжнародного знака) для товарів і послуг» зазначають про дійсність договору за умови укладений у письмовій формі і підписанні сторонами.

Але також можуть бути випадки, за яких виникають спори у цій сфері. І законодавство України визначає, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом своїх порушених прав, свобод чи законних інтересів (ч. 1 ст. 4 Цивільно-процесуального кодексу України). Тому вважаємо, що буде доцільним розглянути також судову практику.

ТРЕЙДІНГ СЕРВІС Сполка з о.о. звернулося до суду з позовом, в якому просить суд стягнути солідарно з відповідачів на користь ТРЕЙДІНГ СЕРВІС Сполка з о.о. завдані збитки в розмірі 59271,80 грн. 29 січня 2016 року між позивачем та відповідачами було укладено договір №160303 про передання усіх виключних майнових прав інтелектуальної власності на торговельну марку (знак для товарів і послуг). Договором №160303 від 29 січня 2016 року та фінансовою угодою до вказаного договору також передбачено сплату винагороди на користь відповідача-1 та відповідача-2 рівними частинами у суми 500 EUR з терміном сплати до 31 грудня 2017 року, яка фактично була сплачена. Позивач вбачає, що відповідач-1 та відповідач-2, як особи, що здійснили реєстрацію торговельної марки винні у визнанні свідоцтва України на знак для товарів і послуг повністю недійсним та цим завдали позивачу збитків в розмірі 500 EUR.

Представник відповідачів у судовому засіданні позовні вимоги не визнав у повному обсязі, вважаючи їх необґрунтованими і безпідставними, просив у їх задоволенні відмовити. Але позивач не довів суду якими саме діями/бездіяльністю відповідачів були спричинені збитки. Як вбачається із матеріалів справи та наданих сторонами письмових доказів відповідачами були виконані умови договору №160303 від 29 січня 2016 року та не порушувалися.

Згідно зі ст. 1166 ЦК майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. Особа, яка завдала шкоди, звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкоди завдано не з її вини. За таких обставин наявність вини в діях особи, якою було завдано збитки є обов'язковою умовою відшкодування таких збитків. Позивачем не доведено в судовому засіданні та не надано доказів щодо наявності майнової шкоди спричиненої діями чи бездіяльністю відповідачів.

Таким чином, розглянувши справу в межах заявлених позовних вимог, суд дійшов висновку про необхідність відмови в задоволенні позовних вимог [7].

У березні 2021 року до Шевченківського районного суду м. Києва звернувся представник позивача адвокат Клим В.І. з позовом до відповідача про розірвання договору про передання виключних майнових прав на знак для товарів та послуг від 10.01.2020. В обґрунтування позовних вимог посилається на те, що на підставі договору про передання виключних майнових прав на знак для товарів та послуг від 10.01.2020 вона передала відповідачу виключні майнові права на знак, яким вона володіла на підставі Свідоцтва України на знак для товарів та послуг «DipMe» № 257101. Згідно з п. 3.1 п.п. 3.1.1. Договору спів володілець-1 має право отримати від співволодільця-2 винагороду за передання виключних майнових прав на знак для товарів і послуг. За п. 4.1 Договору вартість Договору та порядок розрахунків передбачені окремою фінансовою угодою. При цьому, позивач зазначила, що від підписання окремої фінансової угоди щодо порядку розрахунків за договором відповідач ухилилась.

Тобто, зазначеною нормою договору було визначено істотну умову договору - обов'язок сторін підписати окрему фінансову угоду щодо вартості та порядку. Однак, вказана угода сторонами не укладена. Отже, недосягнення сторонами у належній формі згоди хоча б по одній з істотних умов договору може стати наслідком визнання такого договору неукладеним. При цьому, ст. 16 ЦК України не передбачено такий спосіб захисту як визнання договору неукладеним. Отже, сторонами договору не узгоджено всіх істотних умов договору, адже відсутність фінансової угоди, яка мала бути підписана на стадії укладання.

Таким чином, з огляду на викладене вище, суд дійшов висновку, що обставини на які посилається позивач не знайшли свого підтвердження у судовому засіданні, а тому позов є таким, що не підлягає задоволенню [6].

Тому, підбиваючи підсумки, можемо сказати, що договір щодо передачі виключних прав на торговельну марку є досить важливим та при цьому досить дискусійним, ще не до кінця вивченим є це питання. Адже, незважаючи на його законодавче закріплення, все одно виникають у науковців різні точки зору, передовсім перед колізією між детальним визначенням передачі прав. Також, проаналізувавши судову практику з цієї тематики, можна побачити, що важливими є умови в договорі, яких мають дотримуватись суб'єкти цивільного права, аби ефективно захищати свої права.

Література:

1. Про затвердження Інструкції про подання, розгляд, публікацію та внесення до реєстрів відомостей про передачу права власності на знак для товарів і послуг та видачу ліцензії на використання знака (міжнародного знака) для товарів і послуг: Наказ Міністерства освіти та науки України від 03.08.2001 № 576 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0718-01#Text
2. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15.12.1993 № 3689-XII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text
4. Цивільне та сімейно право України: підручник. За ред. Є. О. Харитонова, Н. Ю. Голубєвої Правова єдність. 2009. 968 с.
5. Якубівський І. Є. Проблеми набуття, здійснення та захисту майнових прав інтелектуальної власності в Україні: дис. д.ю.н Львів. 2019. 520 с.
6. Рішення Шевченківський районний суд м. Києва від 08 липня 2022 року у справі, № 761/8359/21 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107089786
7. Рішення Фрунзенський районний суд м. Харкова 02 квітня 2021 року у справі, № 638/13824/20 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/96103269

Мурзін І. О.
студент 24-І групи
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім.О. Довженка

Науковий керівник — асистент кафедри історії, правознавства та методики навчання Глухівського НПУ ім. О. Довженка Федоров І. О.

ФАШИЗАЦІЯ ДЕРЖАВИ ЯК РЕАКЦІЯ СУСПІЛЬСТВА

Кожне суспільство, як і окрема людина, реагує на історичні процеси, що протікають навколо нього та відбуваються за чи без його участі. Ці реакції можуть мати різні характери, проте найдеструктивнішою з них є звернення до фашистських ідей.

Метою дослідження є спроба зрозуміти підтримку суспільством ідеократичних, тоталітарних й авторитарних режимів як його реакцію на глобальні та внутрішні кризові явища.

Варто зауважтити, що у поняття «фашизм» не має тлумачення, до якого звикла сучасна людина. Фрітц Шоттгьофер стверджував, що фашизм має ім'я, яке саме собою нічого не говорить про дух та цілі цього руху. Фашисти — це «спільники». Тобто цей термін, який походить від італійського слова fascio (союз) , має означати «об'єднання» або «спілку». Інші дослідники трактують і трактували це визначення, залежно від власної точки зору. Велика кількість науковців схильні ототожнювати фашистський режим із будь-яким іншим недемократичним режимом [1].

Не маючи чіткого вичерпного тлумаченння, доцільно користуватись характеристиками, які властиві тоталітарним та авторитарним режимам, оскільки вони здебільшого збігаються з рисами фашистського режиму [4].

Утворення, становлення й пітримка суспільством фашистських рухів і тоталітарних режимів зумовлена історичним шляхом розвитку цього суспільства : там, де існували відносно стабільні демократії та капіталістичні відносини, суспільство не мало потреби радикально перевлаштовувати себе, шукаючи шлях до утопічного майбутнього. Ті ж суспільства й країни, в яких цивілізаційні надбання індустріалізму були політично спотворені умовами авторитаризму й абсолютизму, опинилися під владою партій, вождів, лідерів, які вели ці суспільства до «справедливого» майбутнього [3].

Одними з головних причин появи та становлення фашистського та нацистського режимів на початку XX ст. на європейському континенті були прагнення відновити колишню велич Римської імперії в італійців, й бажання німців знову об'єднатися в єдину державу. Очевидним є той факт, що всі ці прагнення супроводжувало й підігрівало гостре відчуття національного приниження, яке закріпили результати мирних угод після Першої світової війни. Типові мотиви також мало становлення фашистського режиму в Іспанії: колишній єворпейський гегемон Іспанська імперія на початок XX ст. зовсім розугибила свою велич і тонула у вирі внутрішніх криз [1].

У сучасному світі особливе занепокоєння викликає поведінка Російської Федерації та російського суспільства. Зазначимо, що початок 1990-х років Російська Федерація зустріла у стані комплексної кризи, яка в духовно-ідеологічній сфері визначалася такими чинниками як, наприклад, утрата статусу імперської наддержави та дезорієнтація населення в питаннях ідейних основ існування й розвитку суспільства своєї нової країни. Зрозуміло, що така ситуація ввела російське суспільство у стан глибокої фрустрації. [5]

Ще в XVII ст. у Московській державі оргагнізується абсолютне правління нової династії Романових, обумовлене суспільною підтрикомкою через тяжку політичну кризу. Тоді служба державі проголошувалась єдиною метою, єдиним завданням і виправданням будь-якого існування, бо «служба державі єсть служба цареві» [2].

У той же період розвиваються теорії християнського царства («Москва — третій Рим, а четвертому не бути»), що виправдовують загарбницькі війни, які вела Московська держава [2].

Сучасні традиціоналістичні тендеціїі, які базуються на визнанні міфологізованих уявлень про «самобутній» історичний шлях російського народу та ксенофобія, центральним

об'єктом якої останнім часом стали українці, чітко свідчать про підтримку державою фашистських настроїв у російському суспільстві [5].

Відверто агресивний характер цих настроїв чітко проявився після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України 24.02.2022.

Підбиваючи підсумки, можна стверджувати, що становленя та характер фашистського режиму в державі обумовлюється історичним досвідом кокретного суспільства, й є реакцією суспільства на кризові явища та глобальні зміни. Також ця проблема потребує подальших глибоких досліджень, оскільки досі залишається неймовірно актуальною.

Література:

1. Віперман Вольфґанґ. Європейський фашизм: порівняльний аналіз. (1922–1982)/ Пер.з нім. К.: ДУХ І ЛІТЕРА. 2008. 278 с.

2. Грушевський М.С. Всесвітня історія в короткім огляді : У 6 ч. К.: Українознавство, 1996. Ч.2. 288 с.

3. Дем'яненко Б. Л. Д 32 Три моделі тоталітаризму: Порівняльний аналіз фашизму, більшовизму та націонал-соціалізму. Монографія. К. : Нелень, 2000. 254 с.

4. Основи правознавства України: Навчальний посібник. Видання сьоме, доповнене та перероблене /Ківалов С.В., Музиченко П.П., Крестовська Н.М., Крижанівський А.Ф. Х.: «Одіссей», 2007. 440 с.

5. Російський фашизм: ідеологічні основи, історія становлення та сучасні модифікації / Р.В. Гула, І.Г. Передерій. *Український історичний журнал.* 2017. № 2. С. 160–182.

Ніколаєнко Є. М.
студентка 34-І групи
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник — асистент кафедри історії, правознавства та методики навчання Глухівського НПУ ім.О. Довженка Федоров І. О.

ПОСТАТЬ АНАТОЛІЯ МИКОЛАЙОВИЧА ГОФМАНА, ОЧІЛЬНИКА НІЖИНСЬКОГО ОКРУЖНОГО СУДУ

Судова реформа 1864 р., розпочата в 1850 р., запроваджена з метою розвитку швидкого, справедливого, милостивого і рівного для всіх підданих суду. Реформа була проведена за для зміцнення судової влади, надання їй належної незалежності та встановлення народної поваги до закону, без якого неможливе суспільне благо. Цю реформу майже повсюдно схвалювали юридичні та культурні критики, як під час їх впровадження, так і в історичних звітах. У результаті реформи змінилася судова система. Судова влада належала мировим судам, окружним судам, судовим палатам і сенату.

Ніжинський окружний суд створений в 1874 р. згідно судового статуту 1864 р. Працювало 2 головних відділення кримінальних і цивільних справ. Цей суд першої інстанції для всіх станів, розглядав справи , які не відносилися до мирових суддів. Від створення до ліквідації в 1919 р. повноваження окружного судді виконували ретельно відібрані кандидати , яких назначало Міністерство Юстиції за призначенням імператора [3]. Серед них виділяється маловідома постать Анатолій Миколайович Гофман, який побудував свою чиновницьку кар'єру, попрацював ніжинським окружним суддею лише 4 роки.

Згідно з формулярним списком Анатолій Миколайович Гофман народився 16 серпня 1843 р. у православній, дворянській родині, навчався в Імператорському Казанському університеті на юридичному факультеті, який закінчив зі званням дійсного студента. Анатолій Миколайович розпочав кар'єру службовця 21 жовтня 1865 р. за приказом Міністерства Юстиції. З 13 січня 1866 р. він виконував обов'язки судового слідчого І

дільниці Уржумського повіту. Призначений Департаментом Герольдії Урядового Сенату з 21 жовтня 1865 р. на учену ступінь в чин губернського секретаря з старшинством. Призначений Департаментом Герольдії Урядового Сенату 21 жовтня 1867 р. на попередню посаду судового слідчого I дільниці Уржумського повіту скороченим терміном за службу в губернських колах, в колезькі секретарі з старшинством. 1 липня 1869 р. його призначили товаришем Вятського губернського прокурора, з 6 грудня 1869 р. до 7 лютого 1870 р. працював губернським прокурором, а 13 червня 1870 р. зарахований до Департаменту Міністерства юстиції зі звільненням з посади.

У цей час Гофман одружується на доньці поручика баронессі Ользі Миколаївні Фондер-Брюгген. Мав п'ятьох дітей : Віталія (1874 р. народження), Юрія(1876 р. народження), Зінаїду (1878 р. народження) , Миколая (1880 р. народження), Сергія (1891 р. народження).

Наступні 35 років свого життя А. М. Гофман присвятив службі в Саратовській губернії, де працював товаришем губернського прокурора (з 10 вересня 1870 р.), товаришем прокурора Саратовського окружного суду (з 1 липня 1871 р.), членом окружного суду (з 25 квітня 1879 р.), товаришем голови окружного суду (з 24 жовтня 1899 р.), членом судової палати (з 21 січня 1906 р.).

Протягом нетривалого часу він виконував обов'язки голови Саратовського окружного суду: у 1893 р. з 12 до 20 липня, з 31 липня до 3 серпня; у 1897 р. з 3 до 9 липня; у 1898 р. з 5 до 8 серпня і 1 вересня; у 1899 р. з 18 до 21 серпня; у 1900 р. з 13 до 18 вересня; у 1901 р. з 18 до 25 липня і з 1 до 17 вересня; у 1902 р. з 1 до 8 лютого, 15 лютого, 9 і 10 вересня; у 1903 р. з 16 до 30 серпня, з 6 до 11 вересня; у 1904 р. з 20 до 28 серпня; у 1905 р. з 13 до 21 січня, з 22 до 27 серпня, з 9 до 20 вересня.

А. М. Гофман очолював Ніжинський окружний суд з 1 жовтня 1907 р. до 18 квітня 1911 р. [4]. І був звільнений з посади через хворобу з присвоєнним мундиром зазначеної посади. Наприкінці кар'єри він отримав чин дійсного статського радника (1 січня 1902 р.)[2]. Анатолія Миколайовича нагородили орденами Св. Станіслава III ст. (13 січня 1878 р.), II ст. (1 січня 1882 р.), I ст. (1 січня 1906 р.), Св. Анни II ст. (1 січня 1887 р.), Св. Володимира IV ст. (1 січня 1892 р.), III ст. (14 травня 1896 р.), срібною медаллю «У пам'ять царювання імператора Олександра III» (26 лютого 1896 р.), відзнакою «За 40 років бездоганної служби» на Володимирській стрічці (22 серпня 1909 р.) [1,5].

Література:

1. Відділ забезпечення збереженості документів Державного архіву Чернігівської області (м. Ніжин) (Відділ ДАЧО (м. Ніжин))

2. Волков С. В. Высшее чиновничество Российской империи. Краткий словарь. Москва: Русский фонд содействия образованию и науке, 2016.

3. Державний архів Чернігівської області. Путівник. – Т. 1: Путівник по фондах Державного архіву Чернігівської області / Ред. кол.: Р. Пиріг (голова), Г. Боряк, Г. Папакін, А. Неділя, О. Коваленко; Наук. ред. Г. Папакін. Державний комітет архівів України; Державний архів Чернігівської області. – Чернігів: Редакційно-видавничий комплекс "Деснянська правда", 2001. – 600 с. – (Архівні зібрання України. Путівники)

4.Календарь Черниговской губернии на 1908 год. Чернигов: Типография губернского правления, 1908. С. 173; Календарь Черниговской губернии на 1911 год. Чернигов: Типография губернского правления, 1910. С. 203.

5. Мінченко, М., Федоров, І. Кар'єрний шлях голів Ніжинського окружного суду (1874–1919 рр.). Сіверянський літопис. 2021. № 3. С. 89–97.

Пилипенко І. І.
студентка V курсу групи 62-А
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім.О. Довженка
Науковий керівник — асистент кафедри історії,

правознавства та методики навчання
Глухівського НПУ ім. О. Довженка Федоров І. О.

ПРАВОВА ДЕРЖАВА – ПОНЯТТЯ Й ОСНОВНІ ОЗНАКИ

У даній статті автор аналізує поняття та основні ознаки правової держави.

Ключові слова: правова держава, права людини, верховенство права, право, закон.

Уявлення про державу, як специфічну форму організації суспільства, цілком сформовану на законі, постають вже в епоху античності. Аристотель, Платон, Сократ у своїх працях робили спроби взаємодії між правом і державною владою з метою гармонійного функціонування суспільства. Поява ідеї правової держави сприяла пошуку більш досконалих і правосудних форм життя.

Таким чином, правова держава - це держава, яка підпорядкована праву, в ній дії її органів влади і службових осіб здійснюються на засадах конституційності й законності і вони підпорядковані самостійним судам [3, ст. 67].

Кожна особа правової держави, як це установлено законом, повинна дотримуватись тих норм, які передбачені Конституцією - чільним законом країни, та нормативно-правовими актами, які є доповненням та уточненням

Основного закону.

Згідно із концепцією правової держави, правовою дозволено вважати лише ту державу, яка у відносинах з громадянами згодилася з таким ступенем самообмеження, за якого загальне благо і благо кожної окремої особи може формувати гармонійне ціле. Нинішня Україна як правова держава надто далека від досконалості, але вона формується на правильних теоретичних і правових засадах: функціонування держави взагалі і самостійних її органів урегульовано правом; провідними її цілями є захист прав особи; вона має втілювати принцип демократизму.

Правовою держава стає лише тоді, коли вона функціонує на засадах верховенства права й закону і де реально забезпечуються права і свободи людини та громадянина. Але цим зміст правової держави не обмежується. Детальніше він розкритий у загальних рисах правової держави.

Перша і основна ознака правової держави – верховенство закону. Вона полягає у тому, що ні один державний орган, ніяка посадова особа та громада, державні чи громадські організації, ні одна людина не звільняються від обов’язку підкорятися закону. З приводу формування та існування правової держави в країні передбачає встановлення реального панування закону в усіх галузях суспільного життя та збільшення його прямого впливу на відносини в суспільстві. В Конституції України зазначається: «в Україні визнається і діє принцип верховенства закону та права» [1].

Наступна ознака правової держави це - абсолютна гарантованість і недоторканість прав і свобод громадян та встановлення і підтримання положення взаємної відповідальності громадянина і держави [1].

Іншими словами, вона полягає у тому, як особи будуть відповідальні перед державою, так і держава зобов'язана бути відповідальною перед людиною.

Важливою ознакою правової держави є здійснення принципу розподілу влади. Для забезпечення процесу функціонування держави в ньому повинні існувати відносно незалежні один від одного влади: законодавча, виконавча і судова. Відповідно до цієї ознаки, законодавча влада належить парламенту, виконавча – уряду, судова – суду. «Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України» [1].

Іншою, не менш важливою ознакою правової держави є проведення державою політики соціальної поступки – вирішення всіх питань на засадах узгодження інтересів різних

соціальних груп, глибокої поваги до особи незалежно від її соціального стану, оборони від будь-якого посягання на її життя, здоров'я і особисту гідність [4, ст. 112].

Отже, правова держава – провідний принцип політико-правового ладу держави, що характеризується винятковим шанобливим ставленням до права, закону та норм, передбачених у документах цієї країни. Громадяни у правовій державі повинні бути висококультурними особами, які дотримуються закону та з відповідальністю відносяться до нього.

Література:

1. Конституція України (статті 1, 3, 6, 8) [Електронний ресурс] // president.gov.ua: сайт Режим доступу до ресурсу: https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-i.

2. Оніщенко Н.М. Гармонізація правової системи України: основні напрями та тенденції // Юридична газета. № 18 (78). 2006. 28 вересня. С. 18

3. Ратушняк С. Правознавство: навчальний посібник для 10-11 класів: у 2 ч. ч.2. / С. Ратушняк. Тернопіль, 2007. 400 с.

4. Теорія держави і права: Академічний курс / За ред. Н.М. Оніщенко, О.В. Зайчука. К.: Юрінком Інтер, 2006. С. 112

Скоробогатько М. Д.
студент кафедри політології
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
Науковий керівник — канд. політ. наук, доцент кафедри політології
Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова Шабанов М. О.

ПРОБЛЕМА КЛАСИФІКАЦІЇ ГІБРИДНИХ РЕЖИМІВ: НАУКОВИЙ ДИСКУРС ТА ПРАКТИКО – ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

Сучасний політичний режим є багатовимірним феноменом, адже розглядати його можна на багатьох рівнях суспільно-політичного життя, зокрема: міжнародному, регіональному, місцевому рівні. Досліджують його через призму теоретичну так і програмно - практичну. З плином часу класичні політичні режими почали трансформуватися та набувати нових рис. Після третьої хвилі демократизації, коли очікувалося, що настане «кінець історії» і більшість держав (в тому числі й посткомуністичні) прийдуть до класичної ідеї ліберальної демократії через цілу низку стадій. Проте дослідники побачили появу нових форм політичного режиму, які було складно класифікувати як такі, що належать до демократії, або авторитаризму (тим паче до тоталітаризму), для багатьох науковців це стало полем нових розробок, зокрема і для українських аналітиків проблематики гібридності.

Значну увагу проблематиці гібридних політичних режимів приділили західні дослідники, зокрема: Л. Даймонд, А. Менокал, Л. Ракнер, Л. Морліно, Дж. Браунлі, М. Богаардс, Н. Петров, М. Ліпман, С. Левіцькі і Л. Вей, Й. Лінде, Дж. Екман, В. Меркель та С. Круассан, але також зробили свій науковий внесок і вітчизняні дослідники, такі як: Д. А. Батюк, Р. В. Кисленко, В. С. Литвин, Р.В Кополовець, Ю. М. Дзюбенко та Ю.В. Мацієвський. Концептуалізація гібридних режимів проходила переважно упродовж 1995-2010 рр., проте очевидно, що цей процес не завершився, тому однозначного трактування гібридного режиму немає. З усім тим, дослідники намагалися схарактеризувати ці режими шляхом порівняння з демократією, через демократичний фасад цих режимів, інші характеризували їх як такі, що знаходяться між двома режимами, тобто проміжні, деякі фокусувалися на поєднанні ознак двох режимі та притаманній їм динамічності, називаючи їх гібридними.

Власне, порівняльний аналіз гібридних режимів почався у XX ст., однак цей феномен виник у 1960-1970 роки, у період існування багатопартійних електоральних, але недемократичних режимів, наприклад у Мексиці, Сенегалі чи Тайвані. В межах гібридного режиму важливим є інституційний вимір, його специфічні «трансформації» мають фасадний характер, навіть законодавство було створено з посиланнями на міжнародні конвенції, однак імплементування та розуміння викривлені. Здебільшого ідеології гібридного режиму направлені у минуле, адже саме там можна знайти "la belle epoque" (прекрасна доба). Важливою особливістю цього режиму є наявність вето-акторів, які є впливовими у збереженні або підтримці політичного режиму. Виникнення гібридних режимів пов'язують з багатьма причина, зокрема виділяють наступні фактори: 1) історичний спадок, адже більшість гібридних режимів мають тривалу історію авторитаризму; 2) складність визначення нації й встановлення меж держави; 3) вплив міжнародних чинників; 4) вплив переговорної специфіки на хід послаблення автократичних режимів. [6]

Значущим є науковий доробок німецьких дослідників, зокрема В.Меркеля та С. Круассана з їх концептом «дефектної демократії». Власне дефектна демократія це така система, де влада формується відповідно до виборчого права, однак відсутні гарантії основних громадянських та політичних прав, а ефективність демократичної влади та її контроль обмежені. [6] Виокремлені шість базових параметрів, на основі яких можна визначити політичні режими різних типів. До них відносяться: 1) легітимація панування; 2) доступ до панування; 3) монополія на панування; 4) обмеження панування; 5) структура панування; 6) спосіб здійснення панування. [6] Як ми бачимо перші два параметри стосуються базових критерії демократії, а інші стосуються конституційно-правової сфери. Отже, ця класифікація може бути зведена до трьох складових загальне виборче право; ефективна монополія на панування з боку демократично легітимованих урядів; ліберальне правове та конституційне домінування. Завдяки цим критеріям ми можемо казати про ступінь їх , а звідси дослідники їх класифікацію. Перший тип – «виключаюча демократія» виникає за умови порушення принципів загальних, вільних, чесних виборів та обмеження активного та пасивного виборчого права. Другий тип – «анклавна демократія» характеризується позбавленням групами вето – військовими, мілітаризованими рухами, загонами, міжнародними концернами – демократично обраних представників народу доступу до певних політичних сфер. Останній тип - це «неліберальна демократія» - виконавча та законодавча влади неістотно обмежені судовою, конституційні норми в малій мірі «зв'язують» дії уряду.

З огляду на це, західний науковець М. Вігель створив двовимірну типологію політичних систем, взявши за основу дві фундаментальні ідеї демократії: електоралізм та конституціоналізм, створивши наступну класифікацію: 1. Чотири мінімальні «електоральні» критерії – вільні, конкурентні, справедливі та всезагальні вибори. 2. Чотири мінімальні «конституційні» критерії – свобода об'єднань, свобода вираження, право на альтернативну інформацію, свобода від дискримінації. 3. Чотири додаткові «електоральні» критерії – «електоральні повноваження» (відсутність «закритих політичних сфер», на які не розповсюджуються повноваження демократично обраних представників народу), «електоральна чесність» (принцип «одна особа – один голос»), «електоральний суверенітет» (відсутність зовнішнього впливу «опікунської» влади над інституціями виборів) і «електоральна незворотність» (визнання всіма результатів виборів, відсутність обмеження та перешкод у здійсненні своїх повноважень легально обраними посадовцями). 4. Чотири додаткові «конституційні» критерії – підзвітність, відповідальність виконавчої та законодавчої влад, тобто функціонування системи «стримувань і противаг»), непідкупність чиновництва (відсутність систематичної корупції, клієнтелізму, патримоніалізму), підзвітність та відповідальність органів місцевої влади).[9]

Фактично перелічена класифікація є інструментом ідентифікації гібридних режимів. Однак дослідник не зупиняється на класифікації та виокремлює три типи

режимів:«електоральну», «обмежену» і «конституційну» демократії. Електоральні демократія - це ті системи, де є додаткові електоральні критерії, але вона не відповідає конституційним.

Конституційні демократії відповідають всім додатковим конституційним критеріям, але не виконують додаткові електоральні критерії. Таким чином ці режими демонструють «опікунські» чи «захищенні»форми правління. Цей вид має ефективну горизонтальну відповідальність, де діє система «стримувань і противаг», проте суспільство має обмежену можливість впливу на обраних посадовців. Американський дослідник Л. Даймонд називає гібридні режими, проміжними режимами, кількість яких зростає. [5]Гібридні режими розвиваються у переважний бік авторитаризму. Саме тому дослідники виділили так звані авторитаризми з прикметниками: лібералізована автократія (Д.Брумберг), гегемоністичний електоральний авторитаризм, електоральний авторитаризм(Л. Даймонд), змагальний авторитаризм (С. Левіцькі та Л. Вей), напівавторитаризм (М. Оттавей і Ф. Гулієв). Перелічені класифікації можна віднести до двох різновидів гібридного режиму: електоральна демократія та електоральний авторитаризм.[2]

На думку італійського дослідника Л. Морліно, гібридний режим знаходиться у напрямі до демократії, до авторитаризму чи до традиціоналізму. На основі цього, він виділяє варіанти транзиту від гібридного режиму: 1) в напрямі до демократії; 2) в напрямі до автократії; 3) у невизначеному напрямі. Це невизначений варіант можна розглядати у різних контекстах, зокрема: а) у невизначеному напрямі в демократичному контексті; б) у невизначеному напрямі в автократичному контексті. На нашу думку, досить складно характеризувати гібридні режими як виключно стабільні, навіть не зважаючи на їх тривалість.Саме гібридні режими уособлюють «політичний дефіцит» як вираження слабкості держави щодо ефективного регулювання сфера життя країни, та відсутність «політичної рівноваги» як тенденція пролонгована відсутністю стійкої інституційної основи з демократичних інституцій, змінність політичної традиції в залежності від приходу до влади того або іншого політичного лідера, політичної партії тощо. Дослідники М. Вігелл та Л. Морліно, створили додаткову класифікацію для режимів, що не мають елементів «недемократичного походження, але й не мають усіх характеристик для забезпечення мінімального розуміння демократії». Вони виділяють: захищену демократію як таку, де є обмеження впливу специфічних акторів на виборчий процес, можливість плюралізму думок, опозиційності та розуміння призначення виборів; лімітована демократія для якої притаманні універсальне виборче право, «коректність виборчих процедур, багатопартійність, але за наявності обмеження громадянських прав і свобод органами політичного тиску; демократія без закону яка характеризується відсутність інституційної спадщини».[8]

Висновки. Отже, як ми бачимо, проблема типології гібридних режимів пов’язана з наявністю великої кількості термінів в сучасній політологічній літературі, що не виключає один одного. Це створює труднощі на шляху до формування загальної класифікації цих режимів. Як результат, однак країна може відповідати багатьом типам гібридного режиму. Тому, головними завданнями науковців сьогодні є сформулювати закономірність функціонування гібридних режимів та виявити чинники стабільності, формування, перетворення цих режимів.

Найбільш універсальною типологією гібридних режимів є двовимірна типологія М. Вігелля, на відміну від типологій В. Меркель та А. Круассана та С. Левіцькі та Л. Вейа. Однак слід наголосити, що сучасний етап демонструє наявність певного «фронтира» політичних наук, що передбачає доповнення існучої інформації щодо можливих типологізацій й класифікаційних векторів. Питання диференціації гібридних політичних режимів та необхідних для цього критеріїв на сучасному етапі є відкритим.

Література:

1. Дзюбенко Ю. М. Феномен гібридних режимів в сучасному політичному просторі / Ю. М. Дзюбенко. Дис. ... канд. політ. наук: 23.00.026. – Одеса, 2016. – 210 с.

2. Кисленко Р. Підходи до концептуалізації гібридного політичного режиму. *Вісник Львівського університету.* 2018. Вип. 19. С. 129 - 137

3. Bogaards M. How to classify hybrid regimes? Defective democracy and electoral authoritarianism Democratization. 2009. Vol. 16. Issue 2. P. 399 – 423

4. Carothers T. The End of Transition Paradigme. *Jornal of Democracy*. 2002. № 13 (1). - P. 10

5. Diamond L. The State of Democratization at the Beginning of the 21Century. *The Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations.* 2005. No11 (1). – P. 13-18

6. Levitsky. S., Way.L. A. The Rise of Competitive Authoritarianism. *Journal of Democracy.* 2002. Vol. 13. №. 2. PP. 51 – 65.

7. Merkel W. Formal Institutions and Informal Rules in Defective Democracies / W. Merkel, A. Croissant // Central European Political Science Review. – 2000. – Vol. 1,

No. 2. – P. 31–48

8. Morlino L. Are there hybrid regimes? Or are they just an optical illusion? *European Political Science Review.* 2009. Vol.1 (2). P. 273–296.

9. Wigell M. Mapping «Hybrid Regimes»: Regime Types and Concepts in Comparative Politics. *Democratization.* –2008. Vol. 15. No. 2. P. 230-250

Скрипник М. С.
студентка факультету права,
публічного управління та адміністрування
Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського
Науковий керівник — канд. держ. упр., доцент
кафедри публічного управління та адміністрування
Вінницького державного педагогічного
університету ім. М. Коцюбинського Юник І. Г.

ПРАВА І СВОБОДИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Актуальність проблеми внутрішньо переміщених осіб в нашій державі постала внаслідок російської агресії ще з 2014 року і триває по сьогодення. Але тоді більшість людей залишалися на своїх територіях де проживають. З 24 лютого 2022 року, більша частина українців була змушена покинути свої домівки через повномасштабне вторгнення Російської Федерації. На даний момент, це найбільша криза з переміщенням людей у світі.

Законодавство про соціальний і правовий захист внутрішньо переміщених осіб базується на Конституції України та інших нормативно-правових актах. В державі функціонує широкий спектр інституцій, які здійснюють функції щодо соціального захисту та соціального забезпечення усіх верств населення, зокрема осіб, які потерпіли внаслідок російської агресії. Таким чином, суб'єктами з питань забезпечення прав і свобод ВПО є Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування.

Відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [3] можна виділити такі групи прав ВПО:

1. Права, що забезпечують нормальне фізичне існування:

- право на створення належних умов для постійного чи тимчасового проживання ВПО (абз. 6 ч. 1 ст. 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод ВПО»);
- право на забезпечення органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та суб'єктами приватного права можливості безоплатного тимчасового проживання (за умови оплати особою вартості комунальних послуг) протягом шести місяців з моменту взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, а для багатодітних сімей, інвалідів, осіб похилого віку цей термін може бути продовжено (абз. 8 ч. 1 ст. 9 Закону);

2. Права у сфері безпеки :
- право на захист від примусового внутрішнього переміщення або примусового повернення на покинуте місце проживання (ч. 1 ст. 3 Закону);
- право на безпечні умови життя і здоров'я (абз. 4 ч. 1 ст. 9 Закону);
- право на достовірну інформацію про наявність загрози для життя та здоров'я ВПО на території її покинутого місця проживання, а також місця її тимчасового поселення, стану інфраструктури, довкілля, забезпечення її прав і свобод (абз. 5 ч. 1 ст. 9 Закону).

3. Виборчі права:

Основним гарантованим виборчим правом ВПО є можливість реалізувати своє право голосу на виборах Президента України, народних депутаті України, місцевих виборах та референдумах шляхом зміни місця голосування без зміни виборчої адреси (ч. 1 ст. 8 Закону).

Для того, щоб внутрішньо переміщена особа могла реалізувати своє виборче право без зміни виборчої адреси, вона згідно з ч. 3 ст. 7 Закону України «Про державний реєстр виборців» повинна подати мотивоване звернення до органу ведення Реєстру виборців, який може тимчасово (на період проведення виборів чи референдуму) змінити виборцю місце голосування (виборчу дільницю) без зміни його виборчої адреси. Таке звернення подається до органу ведення Реєстру за місцем знаходження зазначеної виборцем виборчої дільниці або за виборчою адресою не пізніше, ніж за п'ять днів до дня голосування на відповідних виборах чи референдумі [2].

4. Права у сфері адміністративних правовідносин:
- право на звернення із заявою про взяття на облік як ВПО (ч. 1 ст. 4 Закону);
- право на припинення самозайнятості ВПО за її заявою за спрощеною процедурою (без вимог, що застосовуються за звичайної процедури) за місцем проживання такої особи у відповідному територіальному органі державної виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), на підставі довідки про взяття на облік ВПО (ч. 5 ст. 7 Закону);
- право на реєстрацію ВПО юридичної особи (за умов її входження до складу засновників такої юридичної особи) або реєстрацію такої фізичної особи-підприємця за її заявою та спрощеною процедурою (без вимог, що застосовуються за звичайної процедури) за місцем проживання такої особи у відповідному територіальному органі, уповноваженому здійснювати державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, на підставі довідки про взяття на облік ВПО (ч. 6 ст. 7 Закону);
- право на отримання адміністративних послуг за місцем перебування ВПО (абз. 14 ч. 1 ст. 9 Закону).

5. Соціальні права ВПО:
- право на забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації, на одержання реабілітаційних послуг відповідно до законодавства за місцем проживання (ч. 7 ст. 7 Закону);
- право на отримання матеріального забезпечення, страхових виплат та соціальних послуг за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності й від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, безпосередньо у робочих органах Фонду соціального страхування України за фактичним місцем проживання, перебування (ч. 10 ст. 7 Закону);
- право на оплату вартості комунальних послуг, електричної та теплової енергії, природного газу в місцях компактного поселення ВПО за відповідними тарифами, встановленими на такі послуги та товари для населення (абз. 7 ч. 1 ст. 9 Закону);
- право на отримання соціальних послуг за місцем перебування ВПО (абз. 14 ч. 1 ст. 9 Закону);
- безкоштовний проїзд для добровільного повернення до свого покинутого постійного місця проживання у всіх видах громадського транспорту в разі зникнення обставин, що спричинили таке переміщення (абз. 16 ч. 1 ст. 9 Закону);
- отримання гуманітарної та благодійної допомоги (абз. 17 ч. 1 ст. 9 Закону);

- громадяни пенсійного віку, особи з інвалідністю, діти-інваліди та інші особи, які перебувають у складних життєвих обставинах, яких зареєстровано ВПО, мають право на отримання соціальних послуг за місцем реєстрації фактичного місця проживання (ч. 3 ст. 7 Закону) .

6. Права на реалізацію своїх трудових прав:

- право безробітної ВПО, яка не має відповідних документів для цих цілей за новим (фактичним) місцем проживання, на визнання статусу безробітного без вимог, що застосовуються за звичайної процедури. Однак застосування такої спрощеної процедури має і певні негативні для ВПО наслідки, адже до отримання документів та відомостей про періоди трудової діяльності, заробітну плату (дохід), страховий стаж допомога з безробіття таким особам призначається у мінімальному розмірі, встановленому законодавством на випадок безробіття (ч. 4 ст. 7 Закону).

7. Медичні права ВПО можна виділити такі:

-право на забезпечення лікарськими засобами у випадках та порядку, визначених законодавством (абз. 11 ч. 1 ст. 9 Закону);

- право на надання ВПО необхідної медичної допомоги в державних та комунальних закладах охорони здоров'я (абз. 12 ч. 1 ст. 9 Закону).

8. Освітні права ВПО згідно із законодавством України:

- право на продовження здобуття певного освітнього рівня на території інших регіонів України за рахунок коштів державного бюджету або інших джерел фінансування (ч. 9 ст. 7 Закону);

- право на влаштування дітей у дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади (абз. 13 ч. 1 ст. 9 Закону) ;

9. Сімейні права ВПО згідно із законодавством України:

- право на єдність родини (абз. 1 ч. 1 ст. 9 Закону);

- сприяння органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та суб'єктами приватного права пошуку та возз'єднанню членів сімей, які втратили зв'язок внаслідок внутрішнього переміщення (абз. 2 ч. 1 ст. 9 Закону);

- право ВПО на інформацію про долю та місце знаходження зниклих членів сім'ї та близьких родичів (абз. 3 ч. 1 ст. 9 Закону)[2, с. 127].

Держава робить усе можливе для того аби підтримувати ВПО та ліквідувати наслідки військового конфлікту. Однак, варто зауважити, що забезпечення прав та свобод внутрішньо переміщених осіб потребує значного вдосконалення, позаяк на сьогодні існує ще низка проблем щодо внутрішніх мігрантів, які потребують нагального вирішення.

Література:

1.Ключові засади державної політики у сфері забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : аналіт. зап. URL: http://old2.niss.gov.ua/articles/2375 (дата звернення: 10.11.2022).

2. Механізм забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб: національний та міжнародний аспекти / [С.Б. Булеца, О.І. Котляр, Я.В. Лазур та ін.]; за заг. ред.: д-ра юрид. наук, проф. О.Я. Рогача; д-ра юрид. наук, проф. М.В. Савчина; к.ю.н., доц. М.В. Менджул. – Ужгород: РІК-У, 2017. – 348 с.

3.Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України № 1706-VII від 20.10.2014 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/1706-18 (дата звернення: 10.11.2022).

Чуприна Я. Б.
студент 34-І групи
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник — асистент кафедри історії,

правознавства та методики навчання
Глухівського НПУ ім. О. Довженка Федоров І. О.

СЛУЖБОВА ТА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ОЛЕКСАНДРА ЛАЗАРЕВСЬКОГО

Українське національне відродження сформувало патріотично-свідому інтелігенцію котра очолила національний рух у лівобережній частині України. За таких умов відбувається поетапне перетворення «етнічно-мовної спільноти», що постала унаслідок втрати державності наприкінці XVIII ст., на «самодостатню політичну й культурну спільноту» — українську націю. Одним із представників такої інтелігенції є Олександр Матвійович Лазаревський. Особа яка своїми здобутками в судовій справі, історії та генеалогії досягла великих висот і піднесла українську історичну науку на дещо новий щабель.

Згідно з формулярним списком Олександр Лазаревський народився 20 червня 1834 року в селі Гирявка. Освіту молодий Олександр здобув у повітовому училищі в Конотопі, після цього вступив до 2-ї Санкт-Петербурзької чоловічої гімназії. Далі продовжує своє навчався на історико-філологічному факультеті Петербурзького університету. По закінченню навчального закладу , а саме в 1858 році, молодий фахівець опубліковує комплексне видання "Указатель источников для изучения Малороссийского края", в якому містяться понад 550 публікацій.[1] Початок службової діяльності Олександра пов'язаний із зарахуванням до Петербурзького губернського правління – канцелярським урядовцем. Вчений протягом своєї служби демонстрував неабиякий хист та завзятість до поставлених задач. У листопаді 1861 правлячі кола петербурзького губернського статистичного комітету включили його до цієї установи, де Олександр починає грунтовно займатися вивченням історії, етнографії та статистики.[2]

Наступним етапом службової діяльності вченого стає судова сфера. У листопаді 1866 р. Лазаревський отримав призначення на посаду судді Полтавського окружного суду. Це був перший досвід Олександра в судовій справі. Через 14 років, а саме в 1880 році, ученого запрошують до київської судової палати. Учений вдало поєднував роботу судді та науковця, оскільки в цей період він активно працює в історичному товаристві ім. Нестора-Літописця та стає одним із засновників журналу «Київська старовина». Під час роботи в київській судовій палаті О. Лазаревський виконував спеціальні доручення земських зборів. Так, у 1890 році з нагоди 25-річчя запровадження земських установ на Чернігівщині, за постановою Конотопського повітового земства він підготував «Памятную книжку Конотопского земства» яку було видано в Києві у 1890 р.[3]

Вагомим внеском в розвиток української історії стало декількатомне видання «Описания старой Малороссии». У листі до Г. Милорадовича від 16 грудня 1885 р. він повідомляв, що почав «печатать описание старой Малороссии, которое может быть и не кончу, так как робота большая, на издание которой вполне может не оказаться и средств». У першому томі він мав намір подати портрети відомих діячів української минувшини: Миклашевського, Жоравки, Полуботка. Перший том, по Стародубському полку, вийшов у 1888 році, другий, по Ніжинському, у 1893 році. Обидва їх автор видав власним коштом. Причому другий том Імператорська академія наук відзначила премією, встановленою графом О. Уваровим, у сумі 500 руб. Третій том, присвячений Прилуцькому полку, побачив світ 1901 р. Однак повністю реалізувати свій масштабний задум учений не зміг. Із роками поєднувати службову та наукову діяльність йому ставало дедалі важче. У листі до Г. Милорадовича від 10 січня 1897 р. О. Лазаревський зазначав: «Тяну лямку, чтобы больше был пансион многое нужно бы закончить». Раптова смерть (31 березня 1902 р.) застала його за роботою. Рукописні матеріали, які залишилися після О. Лазаревського, свідчать, що він працював над описами інших полків.[3]

За своє плідне життя учений є автором понад 450 праць і статей – здебільшого з історії Лівобережної України XVII-XVIII ст. Його праці здебільшого

присвячені історії українського селянства («Малоросійські посполиті селяни 1648—1788»), козацтва та шляхти («Нариси дворянських родів Чернігівської губернії»; «Нариси малоросійських фамілій»; «Люди старої Малоросії»; адміністративно-судовому устрою Гетьманської України («Суди в старій Малоросії»).[4] Отже, Олександр Лазаревський опублікував і ввів до наукового обігу генеалогічні, історико-статистичні, іконографічні, епістолярні, мемуарні джерела та родові. Він протягом життя збирав документи до своєї рукописної історії різних станів українського суспільства – селянства, міщанства, козацтва й козацької старшини, в результаті чого утворилася безцінна колекція. Також велику частину свого життя він приділяв судовій діяльності. Такий внесок в розвиток української науки є безцінним оскільки велика кількість праць створена вченим і досі користується популярністю серед науковців.

Література:

1. Василенко М. П. Памяти В. В. Тарновского, А. М. Лазаревского и Н. В. Шугурова. Киевская старина. 1902. Т. 78

2. Колесник Є.О. Бібліотека О. М. Лазаревського. С. 125: Библиография историческая. Специальные исторические дисциплины. К., 1992

3. Лазаревский А. М. Н. В. Шугуров: (Некролог). Киевская старина. 1901. № 12

4. Федоренко П. О.М. Лазаревський та культурні цінності Чернігівщини. *УАЗ.* К., 1927. Т. 2

Шевцова В. В.
магістрантка 62-А групи
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник — асистент кафедри історії, правознавства та методики навчання Глухівського НПУ ім. О. Довженка Федоров І. О.

ДО ПРОБЛЕМ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Відновлення конституційного ладу на тимчасово окупованих територіях України внаслідок збройної агресії Російської Федерації є важливим пріоритетом для України та її громадян ще з 2014 року. Безумовно, цей процес є складним і тривалим. Він передбачає створення, застосування та покращення різних правових, політичних, економічних та соціальних механізмів. На жаль, забезпечення дотримання конституційних прав громадян України на тимчасово окупованих територіях не є можливим, так як території тимчасово перебувають під контролем ворога. Саме тому, ще з 2014 року в Україні з'явилося таке явище, як внутрішньо переміщені особи. І так як це явище для України не нове, вже існує чітка політика держави щодо вимушених переселенців, яка регулюється Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», численними постановами та розпорядженнями Кабінету Міністрів, що реалізуються через функціонування державних інститутів, діяльність яких спрямована на забезпечення прав і свобод цієї категорії громадян.

На сьогоднішній день немає стовідсотково безпечного місця на території країни, де не було б загрози життю чи здоров'ю людей. Проте, деякі області є відносно безпечними, або більш безпечними у порівнянні з іншими областями України. Саме тому, громадяни, що не бажають, або не мають можливості покидати територію держави, вимушені переселятися в інші міста, або села України. Проте, ці люди, що були вимушені покинути свої домівки рятуючись від загрози життю чи здоров'ю через постійні обстріли, акти мародерства та насилля з боку російських військ, відсутності енерго-, тепло- та водопостачання, часто наражаються на іншого роду підвищену небезпеку в цілому ряді областей України. На жаль,

зустрічаються випадки фізичного нападу, крадіжок, зазіхань сексуального характеру тощо. Також внутрішньо переміщенні особи, наприклад, часто стають жертвами в питаннях доступу до адекватного житла (відомі випадки, коли людям здавали житло за надмірно високими цінами, сума яких обчислювалася у доларах США). Більш того, внутрішньо переміщені особи часто не мають можливості платити за житло, бо через війну втратили свої заощадження та/або роботу чи отримують значно менші доходи, в порівнянні з довоєнним часом. Не слід забувати і про осіб пенсійного віку, осіб з інвалідністю та інші верстви населення, що опинилися в складних життєвих обставинах, які також відчувають труднощі, або взагалі не мають змоги забезпечити себе житлом самостійно. У таких випадках, Міністерство Соціальної політики України зазначає, що: «Зареєстровані як внутрішньо переміщені особи громадяни пенсійного віку, особи з інвалідністю, діти з інвалідністю та інші особи, які перебувають у складних життєвих обставинах, мають право на отримання соціальних послуг відповідно до чинного законодавства України за фактичним місцем проживання чи перебування» [3]. Тут мається на увазі Постанова Кабінету Міністрів від 20 березня 2022 р. № 332 «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам», що регулюють порядок надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам [4]. Отже, хоча проблема оплати житла й існує, проте є і механізми її подолання. Внутрішньо переміщені особи, так само як і всі інші верстви населення України, користуються правами людини, основи яких закладені як в міжнародних документах з прав людини, так і традиційному праві. І якщо раніше громадяни мали подавати заяви, отримувати необхідні документи тощо тільки за фізичної присутності в певній установі (або за дорученням подавати / отримувати документи від лиця іншої особи), в умовах воєнного стану офіційним засобом функціонування конституційного забезпечення прав і свобод громадян став додаток «Дія». Офіційний додаток дає змогу виконати майже всі, або, навіть, всі, дії з документами не виходячи із дому. Це значно полегшує роботу не тільки для звичайних громадян країни, а і для представників виконавчої влади України, що, безумовно, дуже важливо, під час воєнного стану, адже не завжди є змога працювати у звичайному режимі. Таким чином, забезпечення прав і свобод громадян підтримується в режимі онлайн. Здавалося б, це і є вирішенням проблеми доступу до документів для населення, але і тут існує проблема – відсутність електроенергії, або мережі Інтернет. Якщо їх немає, то громадяни також не мають можливості виконувати дії з документами. На жаль, на сьогоднішній день цю проблему не можна так просто вирішити, хоча і є певні механізми подолання цих незручностей, як, наприклад, створення «місць незламності», де люди отримують можливість підзарядити технічні пристрої, та підключитися до Інтернету.

Як не прикро, але ще однією проблемною ділянкою в забезпеченні прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні в умовах воєнного стану є дискримінація. Так, Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»[1] передбачається реалізація гарантованих Конституцією України прав і свобод громадян України, зокрема створення належних умов соціальної адаптації, забезпечення тимчасовим житлом, сприяння в працевлаштуванні, продовження здобуття освіти внутрішньо переміщеним особам. Крім того, передбачено їх захист від дискримінації та примусового повернення, а також надання допомоги в разі добровільного повернення. На практиці ж, дотримання цього закону часто порушується. Не поодинокі випадки, коли громадян, що втратили житло, проганяють з громадських місць, наприклад, з кафе, бо вони приїжджі. Механізмів покарання за такий злочин (на нашу думку, проганяти людей, тільки тому, що в них немає дому, бо війна його відняла – це є справжнім злочином) на даний момент недостатньо. У 14 статті вищезгаданого закону, зазначається, що «забороняється їх - (внутрішньо переміщених осіб) - дискримінація при здійсненні ними будь-яких прав і свобод на підставі, що вони є внутрішньо переміщеними особами.»[1]. Статтею 161 Кримінального кодексу України визначається покарання за дискримінацію громадян України за будь-якою ознакою, а значить і за ознакою приналежності до числа переселенців. Проте, в реальності, дискримінація все ж відбувається і її майже неможливо довести, а винних притягнути до

відповідальності. Саме тому, органам державної влади необхідно звернути увагу на цю проблему та вибудувати власну чітку систему моніторингу і забезпечення захисту прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, адже підтримка, вимушених переселенців, має бути пріоритетом правової держави.

Література:

1. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Документ 1706-VII, чинний, поточна редакція Редакція від 29.10.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text

2. Кримінальний кодекс України. Документ 2341-III, чинний, поточна редакція Редакція від 06.11.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

3. Міністерство соціальної політики України. URL: https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html

4. Постанова Кабінету Міністрів від 20 березня 2022 р. № 332 «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам». Документ 332-2022-п, чинний, поточна редакція - Редакція від 20.10.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-п#Text

СЕКЦІЯ 5. УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО І ВИКЛИКИ ГЛОБАЛЬНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ: СОЦІАЛЬНО- ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ

Бойко Марія
студент ФРГТБ, група З-6
Державного торговельно-економічного університету
Науковий керівник – канд. екон. наук, доц. Компанець К.А.

ЯК ВІЙНА В УКРАЇНІ ВПЛИНУЛА НА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТУРИЗМ

Україна на сьогодні проживає найскладніший період у своїй історії, але вона мужньо тримається, та бореться за кожен шматочок своєї землі, Європа відчула на собі, наслідки цієї війни, особливо в сфері туризму, про це свідчать висновки Європейської туристичної комісії, експерти стверджують, що російська агресія не тільки створює суттєві перепони відновленню туристичної галузі континенту після пандемії, а й спонукає туристів звернути увагу на альтернативні туристичні напрямки до інших країн.

На мою думку, повномасштабне вторгнення змушує українців майже повністю забути про туризм, адже, на жаль, поїздки за кордон стають вимушеними, люди шукають безпечне місце, щоб врятувати своє життя. Я впевнена, що після завершення бойових дій наша країна має всі шанси стати популярним напрямком для подорожей, адже туристичний сектор української економіки вистояв, у такий складний період [1].

Не дивлячись на великі зміни, які війна внесла у сферу туризму, порушила фінансові, енергетичні та продовольчі ринки, спричинила велику інфляцію по всьому світу. Припинення туризму у центральній, східній та південній Україні. З огляду на такі тенденції, питання відновлення туризму, зокрема у повоєнний період, є особливо актуальним в умовах сьогодення [2].

Підтвердженням моїх слів можуть слугувати результати аналізу шести найбільш перспективних для Європи закордонних туристичних ринків, можна стверджувати, що цього літа мандрівники із США, Канади, Китаю, Японії, Росії та Бразилії значно зменшать свою присутність у регіоні. Причинами цього є зростання вартості життя та витрат на подорожі, українці зараз не думають про відпочинок та подорожі, єдине, що за кордоном вони можуть

знайти безпечне місце для проживання на певний період часу, адже кожен хоче повернутися додому.

Проаналізувавши Європейський туристичний ринок, можна стверджувати, що він також відчує втрату російських туристів, адже багато років поспіль був орієнтованим саме на них, але цього року, через війну в Україні та відповідні санкції проти країни-агресора Європі доведеться забути про заможних туристів із Росії. Найближчим часом(60%) росіян не планують виїжджати за межі СНД, 20% мають плани подорожувати, але не в Європу, про це свідчать результати опитування.

Важливим туристичним ринком для європейського континенту є Китай, 49% тамтешніх туристів не готові їхати до Європи, 30% основною причиною назвали нові спалахи Covid 19 у світі, та 19% китайських мандрівників не готові подорожувати до регіону через агресію Росії.

Також японці висловили своє небажання їхати до Європи, адже через війну в Україні погіршилось сполучення між Європою та Японією цю причину вказали 41 % респондентів, за результатами опитування.

Канадці та американці теж поки що не поспішають бронювати перельоти до Європи, ця тенденція здебільшого пов'язана із занепокоєнням, збільшенням витрат на подорожі та впливом інфляції на особисті фінанси, про що свідчать результати опитування.

Найперспективнішим ринком для Європи у 2022 році є бразильський, адже кожен другий бразилець готується відвідати континент протягом наступних чотирьох місяців, 45% вже забронювали авіаквитки.

Мар'яна Олеськів - голова Державного агентства розвитку туризму України вважає, що з результату на дослідження через війну розв'язану Росією проти України Європа потенційно втрачає три із шести основних туристичних ринків. Європейській туристичній комісії доведеться переорієнтуватися на ринки інших держав. Як це зробила Україна у 2021 році, звернувши свою увагу на країни Перської затоки.

Особливий вплив на туризм поширюється саме на прикордонні країни, побічно впливаючи на країни східної Європи, враховуючи всі ризики та небезпеку.[3.].

Велика кількість туристів скасували свої бронювання в таких країнах, як Польща, Угорщина, Естонія, Латвія і Румунія, що спричинило спад туристів. Польські туроператори та готелі втрачають броні. "Якщо Росія почне проявляти агресію на країни НАТО, подорожі до Польщі будуть хвилювати найменше", - заявив CNN засновник польської турфірми Last Night of Freedom Метт.

Міністр спорту і туризму Польщі стверджує, що від 30% до 40% іноземних туристів скасували свої бронювання турів в цю країну до кінця березня. Одна з найпопулярніших авіакомпаній Jet2 відновить польоти до Польщі тільки у вересні, що занадто пізно для літнього сезону.

Співрозмовники від туроператора Last Night of Freedom, що спеціалізується на проведенні парубочих і дівич-вечорів в Європі, повідомили: кількість замовлень в Кракові на літо скоротилася на 60%, а Краківська готельна компанія Jordan Group втратила близько 80% своїх групових замовлень після початку війни. У Малопольському воєводстві кількість іноземних туристів скоротилася до 40%, і лише корпоративні гості зберігають свої бронювання, помічає заступник директора готельної палати воєводства. "Людей відлякує небезпека, а саме спільний кордон Словаччини з Україною".

Тури до Будапешта знизилися на 45%, а до Риги — на 39%. Угорщина повідомляє, що загальна кількість іноземних відвідувачів в країні за перші 6 місяців року скоротилася на 37% в порівнянні з показниками 2019 року. Найменше число туристів зі США – їх стало менше на 65%.

Словаччина заявляє про зниження на 49% у порівнянні з 2019 роком за перші 5 місяців року. Оскільки цифри порівнюються з 2019 роком, частина різниці все ж обумовлена пандемією, стверджує представник відомства. Також підкреслили, що Братислава

знаходиться всього в годині їзди від Відня і за 16 годин їзди від Києва, але людей відштовхує спільний кордон з Україною.

У Естонії постраждав найбільше – Таллінн, куди в мирний час часто вирушають круїзи, стверджує директор естонського департаменту з туризму. З 350 кораблів, які повинні були зупинитися в Талінні цього року, більшість скасувала рейси, адже вони не можуть пройти далі в Санкт-Петербург через застосовані санкції проти РФ.

Регіональний Генеральний менеджер Intrepid Travel по Європі Том Сміт говорить, що кількість туристів в Румунії особливо скоротилося в районі дельти Дунаю, який розташований найближче до України. Однак, він вважає, що це викликано тенденціями після пандемії. Він стверджує, що після двох років обмежень, люди вважають за краще подорожувати за "списком напрямків". "Ми не на лінії фронту, та у нас немає натовпів біженців, які розбивають табори на площах"[4.].

Туроператори та місцеві ради з туризму намагаються показати мандрівникам, що відвідування східної Європи насправді є безпечним. "Краків, Вроцлав, Гданськ, Познань і Варшава... всі вони розташовані в сотнях миль від кордону з Україною. Відстань між Краковом і Києвом така сама, як відстань між Лондоном і Мадридом", — переконує директор Ради з туризму Польщі у Лондоні Дорота Войцеховська.

Висновки. На мою думку, війна, що зараз триває в Україні, немає аналогів у сучасній європейській історії, для проведення конкретної аналогії, та оцінювання можливого впливу на туристичний сектор. У світовій практиці туризму існує безліч прикладів швидкого відновлення сфери туризму після масштабних військових конфліктів. Створюється нова спадщина – "туризм пам'яті". Також після встановлення миру, спостерігатимуться нові тенденції туризму: зросте потреба в оздоровленні та рекреації (відпочинок біля моря, в горах, лісі); активно розвиватимуться види туризму, що допомагатимуть відновити психічні та фізичні сили, зросте зацікавленість до історії та традицій [5.].

Література:

1 Кириченко С. Подорожі та війна: якою буде туріндустрія після перемоги. URL: https://www.epravda.com.ua/ columns/2022/07/21/689436/(дата звернення: 10.11.2022).

2. Моца А. А.Проблеми сучасного світу.Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II ORCID

3. РБК-Україна з посиланням на Travel Tomorrow. URL: https://orcid.org/0000-0002-2603-6269TRAVEL (дата звернення: 10.11.2022).

4. Стало відомо, як війна в Україні вплинула на туризм Німеччини та США: озвучено невтішні прогнози URL: https://dip.org.ua/nimechchina/stalo-vidomo-yak-vijna-v-ukraini-vplinuli-na-turizm-nimechchini-ta-ssha-ozvucheno-nevtishni-prognozi/ (дата звернення: 10.11.2022).

5. Як війна в Україні вплинула на європейський туризм? Державне агентство розвитку туризму. URL: https://www.tourism.gov.ua/blog/yak-viyna-v-ukrayini-vplinula-na-ievropeyskiy-turizm (дата звернення: 22.07.2022).

Гамаюн Ю. М.
студентка гр. ЛП-11
Луцького національного технічного університету
Бринчук М. Л.
студентка гр. ЛП-11
Луцького національного технічного університету
Науковий керівник — канд. соц. наук, доц. Піменова О. О.

КОНСОЛІДАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ

Події, які відбуваються сьогодні в Україні, значно актуалізують осмислення тих аспектів соціального розвитку, що зможуть об'єднати та спрямувати нас до соціально-політичних та економічних рішень, які кардинально вплинуть на розбудову українського суспільства. Можна стверджувати, що в основі такої рефлексії є розуміння сутності основоположних для цього напрямку соціального розвитку явищ і процесів, а саме: соціальна інтеграція, соціальне залучення, соціальна відповідальність.

Проблема інтеграції досліджувалась у працях таких вчених, як Е. Дюркгейм, О.Конт, Г.Спенсер, Т. Парсонс, Ю.Хабермас. Сучасні українські дослідники О. Берданова, Г. Борщ, О. Дудкіна, Дутко, О. Ігнатенко, Л. Курносенко В. Мамонова, А. Мельник, В. Негода, В. Погорілко, В. Рубцов, В. Тихонов, В. Толкованов, В. Чайка зосереджують свою увагу на соціально-психологічних механізмах інтеграційних процесів. Концептуальні побудови соціального залучення розглядаються у працях П. Абрахамсона, У. Бека, З. Баумана. Соціальне залучення через призму соціального виключення розглядають такі українські дослідники: Ф. Бородкіна, О. Давидюк, В. Звонар, С. Оксамитна, Н. Толстих, В. Хмелько. Особливості соціальної відповідальності вивчали О. Амоша, В. Грищук, Т. Іванова, В. Козаков, А. Колот, О. Охріменко, Н. Супрун. Проте, меншою мірою у працях цих вчених розкривається проблема консолідації суспільства в кризові етапи розвитку.

Переживаючи війну, Україна, як ніколи потребує теоретичного і практичного переосмислення усіх можливих шляхів об'єднання навколо спільних цінностей. У національній доповіді НАН України стверджується: "Модель суспільної консолідації не може бути самонародженим феноменом. Потрібна стратегія її досягнення, яка передбачає концентрацію зусиль на тих рішеннях і діях, якими може бути забезпечено утвердження спільної ціннісної системи, соціальної і правової справедливості, повного доступу громадян до управління суспільними справами, піднесення масової політичної свідомості"[1, с.6].

Яким чином це можливо? Відповідь на це питання спробуємо обґрунтувати, дослідивши константні основи консолідаційного процесу: соціальну інтеграцію, соціальне залучення та соціальну відповідальність.

Можна стверджувати, що соціальна інтеграція це - динамічний процес формування цінностей, відносин та інститутів, які дозволяють усім людям брати участь у соціальних, економічних, культурних і політичних площинах життя на засадах рівності прав, справедливості та гідності. Мета цього процесу - сприяти стабільності, безпечності та справедливості, що проявляється у реалізованості захисту прав людини, а також визнанні поваги та гідності кожної людини.

Під соціальним залученням розуміється як процес, за допомогою якого докладаються зусилля для створення та забезпечення рівних можливостей для всіх, незалежно від походження, щоб кожна людина могла повністю реалізувати свій потенціал у житті. Це багатовимірний процес, спрямований на створення умов які забезпечують повну й активну участь кожного члена суспільства в усіх сферах життя, включаючи громадську, соціальну, економічну та політичну діяльність.

Соціальна відповідальність відображає відповідальність окремих осіб та організацій діяти в інтересах свого суспільства та брати участь у діяльності, що сприяє соціальному розвитку. Важливо відзначити, що базовими основами у напрямах такої діяльності є: соціальні, економічні та екологічні інтереси, які спрямовані на довгостроковий сталий економічний розвиток і суспільний добробут.

Як підсумок, можна стверджувати, що консолідація людей у суспільстві, особливо в умовах кризи, служить платформою для зростання людського капіталу. Соціальні відносини, що розвиваються у таких умовах - засновані на взаємній довірі та підтримці створюють найсприятливіші умови для розвитку як окремої особистості, так і суспільства в цілому.

Література:

1.Україна: шлях до консолідації суспільства: національна доповідь / ред. кол.: С. І. Пирожков, Ю.П. Богуцький, Е. М. Лібанова, О. М. Майборода та ін.; Інститут політичних і

етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – К. : НАН України, 2017. – 336с.

Корсун В.В.
студентка ФРГТБ, Група 1-10
Державного торговельно-економічного університету
Науковий керівник – канд. екон. наук, доц. Компанець К.А.

СУЧАСНИЙ СТАН ГОТЕЛЬНОЇ ІНДУСТРІЇ УКРАЇНИ. ГОТЕЛЬНИЙ БІЗНЕС ПІД ЧАС ВІЙНИ

Індустрія гостинності-це галузь, яка працює на благо людей. Це потужний механізм, який працює і активно розвивається, вимагаючи при цьому максимальної підтримки і великих інвестицій з боку держави. Гостинність визначається атмосферою дружелюбності, яка оточує гостей, що відповідає суті туристичної діяльності. Гостинність-це система, створена для забезпечення комфортного проживання мандрівників за межами їх постійного місця проживання. [1]

Що стосується в цьому питанні України, це дуже перспективна країна для подальшого розвитку готельного бізнесу. Це країна, яка стає кращою з кожним роком, має багато гарних місць, які хочуть відвідати люди з різних куточків нашої планети. Ринок України це дуже гарна платформа, яка дає можливість для майбутніх підприємств відкрити свій власний бізнес.

Розвиток готельно-ресторанного бізнесу в Україні є одним з перспективних напрямів національної економіки. Світовий досвід свідчить, що готельне та ресторанне господарства, розвиваються достатньо швидкими темпами і у середньому за рік готельний фонд збільшується на 3–5%. [2]

2022 рік став для України переломним у багатьох сферах. В тому числі у сфері готельного бізнесу. Не зважаючи на страшну ситуацію, на повномасштабну війну, яка розгортається на території України, підприємства тримаються, продовжують працювати та робити абсолютно все для добробуту людей.

Звісно, війна активізувала закриття бізнесу в Україні: в середньому щомісяця закривалося 13 тисяч СГД, що до середини липня перевищувало кількість зареєстрованих нових СГД.[3]

Уперше за 6 місяців в серпні 2022 року кількість нового бізнесу перевищує у 2 рази кількість закритого. [3]

Упродовж 6 місяців повномасштабної війни, з 01 березня 2022 по 31 серпня 2022, було зареєстровано 97 803 суб’єкти господарювання. Лідери за кількістю реєстрацій:

- місто Київ — 17%;
- Львівська обл. — 9%;
- Дніпропетровська обл. — 7,6%.

Загалом за серпень 2022 року темп реєстрації нового бізнесу в умовах повномасштабної війни становить 114% від відповідного періоду серпні 2020 року та 71% від відповідного періоду 2021 року[3].

Зараз стан готельного ринку в Україні залежить від регіону: як працюють такі заклади і чи відкриті вони взагалі, залежить від того, на якій території вони розташовані, наскільки далеко вони знаходяться від зон бойових дій. Найкраща ситуація склалася в західній частині України: Івано-Франківській, Львівській, Тернопільській та Закарпатській областях. "Є готелі, що працюють в повному обсязі, передумов для закриття або припинення їх роботи немає", - говорить Ірина Сідлецька, генеральний директор Vertex Hotel Group, президент Української Асоціації готелів і курортів (UHRA). "У Харкові головна мета - зберегти об'єкти. Функціонування готелів як засобів розміщення було призупинено. Команди прагнуть надати добровільну підтримку у війні проти російського агресора", - говорить прем'єр-міністр про ситуацію в місті. [4]

У жовтні 2022 року в Державному торговельно-економічному університеті відбувся відкритий вебінар "гостинність під час війни". На зустрічі виступила Ірина Магалецька, керівник навчального центру міжнародної готельної мережі Reikartz Hotel Management. В ході вебінару були розглянуті актуальні питання розвитку готельних мереж в Україні та за кордоном, а також адаптивні вектори їх функціонування в умовах воєнного стану.

Зараз працюють тільки ті готелі Reikartz Hotel Managment, які знаходяться на приблизно безпечній території. Що стосується готелів, наприклад, в Запорізькій області, вони є притулками для людей, які виїжджають з небезпечних та тимчасово окупованих територій. Кухні в цих готелях готують та передають їжу нашім військовим. Також ця мережа закупає та відвозить на передову амуніцію та допомагає ЗСУ всім, чим може.

Висновки: Наразі ситуація готельного бізнесу в Україні залишає бажати кращого. Але ми точно можемо сказати про те, які ж все таки мужні та сміливі люди нашої держави. Незважаючи на всі події, на всю небезпеку, якої вони підвергаються кожного дня, підприємства все одно допомагають кожному. Вони роблять абсолютно все, що в їх силах, щоб зробити життя кращим навіть в такі часи. Коли війна закінчиться, туристи зі всіх країн захочуть приїхати до України, щоб подивитися на людей, на міста та культуру. І все знову буде залежати від готельного бізнесу, з яким враженням іноземці поїдуть додому. Я впевнена, що готельна індустрія України буде одною з найкращих в світі тому, що наші люди незламні.

Література:

1. Сучасний стан готельної індустрії в Україні. URL: https://revolution.allbest.ru/sport/00486411_0.html
2. Сучасний стан та перспективи розвитку готельного бізнесу в Україні. URL: https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/22.-strategiyi-innovatsijnogo-rozvytku-turyzmu-ta-gotelno-restorannoyi-spravy-problemy-ta-perspektyvy.pdf
3. Український бізнес в умовах повномасштабної війни: аналітика стану за шість місяців. URL: https://business.diia.gov.ua/cases/novini/ukrainskij-biznes-v-umovah-povnomasstabnoi-vijni-analitika-stanu-za-sist-misaciv
4. Інформаційний сайт. URL: https://commercialproperty.ua/analitics/vstoyati-pid-chas-viyni-yak-pratsyuyut-goteli-ukraini/

Кузюра А.В.
студентка ФРГТБ, Група 3-6
Державного торговельно-економічного університету
Науковий керівник — канд. екон. наук., доц. Компанець К.А.

ГОТЕЛЬНІ ПІДПРИЄМСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Звичайно, говорити про готельний бізнес під час війни досить складно, але життя продовжується і ця справа далі займає свої позиції.

Ще буквально рік назад, в нашій країні ринок готельної нерухомості складав приблизно 10-15%,,після повномасштабного вторгнення країни- терориста ситуація значно змінилася.

Наша країна мала «сприятливий ґрунт» для створення нових закладів, адже ми стрімко будували дороги, покращували інфраструктуру, тощо, завдяки цьому покращувався внутрішній туризм. Нажаль з початком повномасштабної війни, це все призупинило свою роботу.

Зараз стан та ситуація готельному бізнесу цілком і повністю залежить він області і регіону де знаходиться підприємство, велику роль грає віддаленість від бойових дій.

Добре стає зрозуміло, що найкраща ситуація зараз в західній частині України. Готелі з Львівській, Закарпатській, Тернопільській та Івано-Франківській областях працюють в

повній мірі і не мають причин зупинити чи перервати свою роботу. Якщо ж розглядати східну частину країни ситуація там гірша, наприклад, у Харкові не стоїть питання про відновлення роботи, там завдання одне- зберегти об‘єкти.

Більшість готелів, які зупинили свою роботу, як засоби розміщення починають створювати пункти допомоги та волонтерства у війні проти агресора.

Також, якщо брати до уваги готелі готелі міжнародних брендів, стало очевидно, що ці заклади зупинили та не відновлюють свою роботу, навіть в умовно безпечних містах, через політику безпеки та іноземний менеджмент, так як більшість їх відвідувачів іноземці, які зараз не приїзжають в Україну.

Добре, що поступово багато закладів починає відновлювати свою роботу у столиці Fairmont Grand Hotel Kyiv, Mercure Kyiv Congress, Holiday Inn Kyiv та інші, що дозвляє підтримувати нашу економіку.

З початком війни багато українських готелів надали свої приміщення для створення пункту для розміщення біженців, на кухнях готують страви для захисників України та волонтерів, створюють склади гуманітарної допомоги, тощо.

З початком війни в Україні було створено акцію під назвою «Visit Ukraine In future», що підтримує готельний бізнес, яких приймає участь у волонтерстві, допомагає нашим захисникам та через все це несе фінансові втрати. Ця акція дозволяє по всьому світі будь кому з людей, хто хоче допомогти Україні та її економіці зробити «благодійне бронювання номеру» на будь який день протягом 2022 року. Це бронювання буде діяти і після перемоги, Вас з радістю чекатимуть.

Звичайно галузь туризму, як і всі інші, досить сильно страждає під час війни, але не покладаючи рук кожен робить певні дії для пришвидшення нашої перемоги, наприклад, багато готелі Києва направили свої зусилля для допомоги територіальній обороні, збройним силам України та іншим, вони готують їжу, плетуть сітки, тощо. Щодо готелів на тимчасово окупованих ситуація досить складна, де є можливість теж допомагають людям.

З початком повномаштабної війни контингент гостей поділився на дві категорії. До першої категорії відійшли переселенці, які змушені були покинути свою домівку та зараз перебувати в закладах розміщення з подальшим переселенням в нові домівки, переїздом назад додому, або ж виїздом за кордон. Цим людям надається безкоштовне місце проживання та харчування, що неабияк впливає на фінансову сторону закладу, тому наша підтримка дуже важлива.

Розглянемо готель Ribas Hotels Group що знаходиться в Одесі, внутрішньо вимушені переміщені особи на початку війни складали маже 70% від усіх відвідувачів, наразі цей відсоток вже не такий великий лише 10 %.

До другої категорії відносять людей що працюють в іноземних компаніях та дипломатичних установах, що не виїхали з країни та продовжують свою роботу, зрозуміло, що ці компанії знаходяться в безпечних областях. Також до цієї категорії потрапили представники ЗМІ, волонтерські організації та політично-дипломатичні делегації. Великий ажіотаж був на початку війни в готелі Одеси Bristol та Києва Premier Palace Hotel, ЗМІ було дуже багато, що готелі стали основним хабом для журналістів з різних країн.

Висновки. Війна внесла багато корективів в наше життя, багато галузей так само як і галузь туризму поки що стали на паузу. В областях куди масово переселилися біженці дуже сильно збільшився туристичний збір.

Але час йде, українці починають пристосовуватися до умов теперішнього життя і ринок готельної нерухомості поступово починає адаптовуватися до умов війни. З початком літа люди поступово починають відновлювати свої подорожі та приїзжають до готелей Львову, Одеси, Києва, Черкас тощо.

Отже, в такому стані звичайно готельний бізнес може працювати роками, питання тільки стає фінансове, чи рентабельно це? Також великий вплив на роботу закладів курс долару та постійне зростання цін.

Аналітики роблять свої висновки, про те що після закінчення війни відновлення туристичного ринку займатиме приблизно 2-4 роки.

Література:

1. Інформаційний сайт «Українська правда». У якій ситуації опинився готельний бізнес під час війни. 2022. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/28/691984/

2. Інформаційний сайт «Commercial Property». Встояти під час війни: як працюють готелі України. URL: https://commercialproperty.ua/analitics/vstoyati-pid-chas-viyni-yak-pratsyuyut-goteli-ukraini/

3.Інформаційний сайт «Visit Ukraine». «Visit Ukraine In the future»: українські готелі в гарячих точках просять світ про підтримку. URL: https://visitukraine.today/uk/blog/214/ukrainian-hotels-located-in-war-zones-ask-the-world-for-support-and-launch-the-action-visit-ukraine-in-the-future

Ніверчук Є.О.
студентка ФРГТБ, Група 3-6
Державного торговельно-економічного університету
Науковий керівник – канд. екон. наук, доц. Компанець К.А.

ТЕНДЕНЦІЇ ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН РИНОКУ ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ ПІД ВПЛИВОМ ВІЙНИ

Усі наші найжахливіші припущення справдилися. Два роки тому, коли розпочалася пандемія, вважалося, що пандемію переживемо. Головне, щоби не було війни. Війна настала**.** До війни з Росією ринок української готельної нерухомості щорічно зростав мінімум на 10-15%. У країні покращували інфраструктуру, будували дороги. Усе це спонукало внутрішній та зовнішній туризм до розвитку й водночас мотивувало інвесторів вкладати гроші в будівництво готелів [2].

Сьогодні ситуація на ринку нестабільна, тож можна лише слідкувати за тенденціями та робити прогнози зараз важко, але стан готельного ринку в Україні залежить від регіону: те, як працюють такі об’єкти, і чи відкриті вони взагалі визначається тим, у якій області вони розташовані, наскільки віддалені від місць бойових дій. Найкраща ситуація у західній частині України: Івано-Франківській, Львівській, Тернопільській та Закарпатській областях [1].

Складнощі є і з якісним персоналом, а також пропозиціями на ринку, адже через війну багато людей покинуло країну, тому це може призвести до підвищеного попиту та ціни.

Серед труднощів, з якими зіткнувся готельний ринок сьогодні є закриття повітряного простору, відміну міжнародних туристичних напрямків, відхід іноземних компаній з ринку та зміна кон'юнктури ринку. Також серед проблем можна виділити закриття підприємств, виробників хімії, витратних матеріалів, кухонного обладнання, що створює труднощі для нових готелів.

Попри це на західній Україні було порушено ланцюг постачання. Через брак палива й такі причини як - зруйнування деяких логістичних процесів, це вплинуло на забезпечення об’єктів необхідним для роботи чи запуску. Наприклад, у Ribas Hotels Group порушення логістики вплинуло на готелі на стадії будівництва. А в BANKHOTEL у перші тижні вторгнення відчували перебої в постачанні продуктів [1].

На додаток до цього, продукти харчування та алкоголь зросли в ціні, а багато іноземних компаній перестали постачати обладнання та працюють у рамках надання сервісних послуг. Ціни зростають на витратні матеріали, харчування, засоби гігієни. Зараз у галузі високі інфляційні очікування, це змушуватиме власників реагувати та коригувати ціни. Потрібно шукати постачальників, які запропонують адекватну вартість. Головне, щоб

не було зупинено бізнес-процеси. На це все, накладається відсутність авіасполучення, що спричиняє додаткові витрати на транспортну складову для гостей.

Якщо ж говорити про схід і південь, там, на жаль, поки немає ні попиту, ні пропозицій, тож визначити, яка ціна буде ринковою, неможливо.

Нині є сенс вкладатися в смарт-апартаменти, які частково належать до житлової нерухомості й частково — до готельної.

На них буде запит у регіонах України з більш-менш стабільною ситуацією, оскільки люди переміщуються всередині країни й шукають нове житло на 3-6 місяців або до року.

Нині 60% номерів здаються довгостроково (від трьох місяців), 20% — середньостроково (на два-три місяці) та ще 20% — короткостроково (від кількох днів до місяця). Це дає змогу бізнес-проекту мати привабливу окупність на рівні 8-10% річних. [2]

Щодо внутрішнього туризму, він міцно закріпиться на заході України, бо навіть після нашої перемоги Приазов'я та Причорномор'я будуть певний час закритими через мінування акваторії.

Також зріст внутрішнього туризму стимулює розвиток як популярних, і нових туристичних напрямів в Україні, що загалом позитивно впливає на потенціал нашої країни. Головним трендом ринку в 2022 році є зростання заміської та регіональної пропозиції, а саме, заміські готельні комплекси, куди можна доїхати за дві-три години на машині. Гарний варіант зараз заповнювати номери – дисконт. Далі дивитися за рівнем попиту.

Попри повномасштабне вторгнення росії в Україну будівництво готелів триває. Загалом у портфелі Ribas Hotels Group нині 20 проєктів. Половина з них у Києві, на півдні та сході України, і вони на паузі, ще половина – на заході, й по ним ведуться роботи.

Зараз продовжують зводити одразу три об'єкти в Івано-Франківську та області, також будуються у Львові та Одесі.

Зрозуміло, що ситуація на півдні та сході абсолютна протилежна. У Києві більшість інвесторів взяли паузу й не беруться закінчувати почате, якщо вклали менше 50% коштів.

За період від початку повномасштабної війни в Україні, наскільки відомо, відкрилося лише два готельні об'єкти. Один із них – Ribas Rooms Bila Tserkva в Білій Церкві (Київська область) від компанії Ribas Hotels Group. На даний момент, попит на нього невисокий, він дещо збільшується в період умовно «спокійних» днів, але є велика кількість скасування бронювань, що залежить від ситуації в області.

Як розповідав Артур Лупашко «Завантаження у середньому – 20-25%. Біла Церква – індустріальне місто, тому основна цільова аудиторія тут – бізнес, але нині майже немає людей, які приїхали б туди у відрядження. Водночас ми бачимо збільшення попиту на вихідні завдяки місцевим гостям». [3]

В Києві чекають на закінчення бойових дій, щоб в майбутньому зробити свій готель простішим за рівнем чи навпаки, дорожчим.

10 жовтня росія завдала масовий ракетний удар по території України. Під обстріл потрапили Київ, Львів, Запоріжжя, Харків, Вінниця, Тернопіль, Дніпро, Миколаїв. Російські військові випустили понад 80 ракет, близько 45 збили сили ППО. Цілили, переважно, у критичну інфраструктуру. Через це багато готелів залишилися без електропостачання. [5]

Premier Palace Hotel на відключення та нестачу електрики в Києві так відреагував «До заклику міської влади заощаджувати електрику й вимкнути підсвітку фасадів доєдналась переважна більшість власників будинків. Наш готель не став винятком. Допомагаємо зберігати баланс енергосистеми України, скорочуючи використання електроенергії.

Дбаємо про її альтернативні джерела – для комфорту гостей на випадок відключення електропостачання готель має два генератори, які вмикаються автоматично» [6].

У майбутньому будівництво буде тільки дорожчати, це стосується і ціни за метр квадратного і купівлі/продажу. Збільшиться і собівартість, оскільки багато регіонів України стануть привабливими для бізнесу після закінчення війни [2].

Висновок: Отже, зрозуміло, що готельний бізнес постраждав від бойових дій, проте він продовжує своє існування. Власники готелів, через ці фактори деякі зайняли вичікувальну позицію, оцінюючи ринкову ситуацію з можливістю розуміння рентабельності бізнесу в нових умовах , але є і ті які продовжують власну боротьбу за свій бізнес та клієнтів. Вони борються зі складнощами, а саме з відновленням порушених ланцюгів постачання, з перебоями електромережі та багатьох інших проблем. Але людям необхідно відпочивати і хоча б на 2-3 дні відволіктися від середовища, саме тому готелі продовжують працювати і обслуговують своїх клієнтів на вищому рівні. Пандемія мотивувала людей об'єднуватись у спільноти, щоб спільними зусиллями щось змінювати та психологічно підтримувати один одного. Нині як ніколи потрібно координуватися та підтримувати один одного, спільно виробляти нові ідеї для майбутньої роботи галузі. Зараз той самий час, коли потрібно домовлятися з урядом про зміни, інакше галузь ще більше постраждає.

Література:

1. Офіційний сайт «Commercial Property». URL: https://commercialproperty.ua/(дата звернення: 11.11.2022).
2. Інформаційний сайт «Inventure» URL: https://inventure.com.ua/uk (дата звернення: 10.11.2022).
3. Інформаційний сайт «Економічна правда» URL: https://www.epravda.com.ua/ (дата звернення: 12.11.2022).
4. Інформаційний сайт «Ліга.Блоги» URL: https://blog.liga.net/ (дата звернення: 10.11.2022).
5. Інформаційний сайт «суспільне новини» URL: https://suspilne.media/306160-na-lvivsini-z-31-zovtna-diatime-pogodinne-vidklucenna-elektroenergii/(дата звернення: 10.11.2022).
6. Соціальна мережа «instagram» URL: https://www.instagram.com/premier_palace_hotel/(дата звернення: 10.11.2022).

Нікітіна Т.
студентка групи 60-32 СР
Навчально-наукового інституту педагогіки та психології
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник — д-р пед. наук, доц. Тюльпа Т. М.

ХАРАКТЕРИСТИКА СОЦІАЛЬНИХ НОРМ В КОНТЕКСТІ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ

Сучасні філософи, соціологи, психологи та педагоги часто наголошують, що у будь-якій спільноті завжди існують соціальні норми, прийняті в даному суспільстві, за якими воно живе. Відхилення від цих норм або їх недотримання називається соціальним відхиленням або девіацією. Норма (у перекладі з латинської мови - правило, зразок, припис) – межа, міра, інтервал допустимої (дозволеної або обов'язкової) поведінки, діяльності людей, соціальних груп, що історично склався в конкретному суспільстві, соціальних організацій. Нормальним зазвичай вважається те, із чим погоджується більшість людей. Норма відповідає встановленому зразку. Б. Братусь, аналізуючи поняття «норма» і «патологія», стверджує, що це не сума якостей, а певний процес їх розвитку. Цей процес, на думку вченого, може бути повною мірою зрозумілий не лише в поєднанні з психологічним, але й, в основному, з моральним простором буття людини [1, с. 14–15].

С. Розум уважає, що нормальна поведінка – це не лише цілевідповідна поведінка, але й така, що відповідає вимогам і обмеженням двох систем регуляції поведінки – системи конвенційних норм і системи міжособистісних стосунків [3, с. 23]. Л. Запорожець зазначає, що нормою потрібно вважати не статистично середню особистість, а таку, яка в найбільш яскравій формі втілює сутнісні характеристики людини. Науковець вважає таку поведінку нормальною, вона відповідає соціально прийнятим моральним нормам [2, с.7].

Для того, щоб людина могла жити в суспільстві, вона повинна додержуватись певних норм поведінки, які панують у ньому. Ці норми забезпечують найбільш доцільне і гармонійне функціонування суспільства відповідно до потреб його розвитку. Поняття норми передбачає загальноприйняту характеристику більшості. Можна сказати, що норма - це здатність особистості приймати існуючі в суспільство правила поведінки, дотримуватися їх, не вступаючи в серйозні конфлікти з оточенням і, можливо, головне – соціально розвиватися (на рівні сім'ї, міжособистісних відносин, в освіті, професії, кар'єрі). Загальні правила поведінки, що склалися у певному суспільстві називають соціальними нормами. Цілісна динамічна система соціальних норм є необхідною умовою життя суспільства і функціонування держави, забезпечення узгодженої взаємодії людей, прав людини і громадянина, стимулювання життєвого рівня народу.

Соціальні норми – це вимоги, розпорядження та очікування відповідної поведінки. Виникнення та функціонування соціальних норм, їх місце у соціально-політичній організації суспільства визначені об'єктивною потребою у впорядкуванні товариств, відносин. Слід зазначити, що соціальні норми виникають у процесі історичного розвитку і, концентруючи досягнення людства в організації суспільного життя, передаються з покоління в покоління, тобто є спадкоємними.

В основі виникнення соціальних норм лежать передусім потреби матеріального виробництва. Повторюваність актів виробництва, розподілу та обміну вимагають наявності таких загальних правил, які б дозволили учасникам відповідних товариств, відносин регулярно та одноманітно вступати в дані взаємодії. Соціальні норми з цього втілюють у собі абстрактну модель зазначених взаємодій, що дають можливість індивідам передбачати дії інших учасників товариств, відносин, і відповідним чином будувати власне поведінка.

Зміст соціальних норм виводиться, насамперед, із реальної поведінки індивідів та соціальних груп. Саме тут відтворюються день у день соціальні норми, проявляючи свою дію часто стихійно, який завжди одержуючи вичерпне відбиток у свідомості людей.

Соціальні норми, упорядковуючи поведінку людей, регулюють найрізноманітніші види відносин. Вони складаються у певну ієрархію норм, розподіляючись за рівнем їх соціальної значимості. По-перше, вони сприяють соціальній інтеграції. По-друге, служать своєрідними етапами поведінки, свого роду «інструкціями» для тих, хто виконує окремі ролі індивідів та соціальних груп. По-третє, сприяють контролю за поведінкою, що відхиляється. По-четверте, забезпечують стабільність суспільства. За характером регулювання соціальної поведінки розрізняють норми – очікування і норми – правила. Перші лише окреслюють рамки соціально схвалюваного поведінки. Їх порушення викликає несхвалення з боку суспільства або соціальної групи, але не тягне за собою якихось серйозних санкцій. Норми, що належать до другої групи, відрізняються більшим ступенем суворості. Вони визначають межі допустимої поведінки, і навіть види діяльності, які вважаються неприйнятними і тому забороненими. Порушення подібних норм спричиняє застосування серйозних санкцій, наприклад, кримінальних чи адміністративних. За сферами діяльності норми можуть поділятися на групові, які у масштабах однієї чи кількох груп, і загальні, які у масштабі всього суспільства.

Норми формують звички, звичаї, традиції. У більшості сучасних суспільств найбільш важливі та значущі норми набувають правового статусу та закріплюються в законах. Соціальні норми засвоюються особистістю у процесі соціалізації. Поведінка, що відповідає певним у суспільстві нормам, позначається як конформістська. На противагу конформістській існує поведінка, що відхиляється, або девіантна.

Нормативні системи суспільства є застиглими, назавжди цінними. Змінюються самі норми, змінюються ставлення до них. Відхилення від норми так само природно, як і дотримання їм. За всіх часів суспільство намагалося придушувати небажані форми людської поведінки.

Однак, нестабільність розвитку суспільства та індивідуальні особливості розвитку людей створюють дуже різні лінії соціальної поведінки. І хоча для більшості індивідів соціальні вимоги є стимулом для самовдосконалення, досягнення гармонії з оточенням, чимало людей негативно реагує на вимоги суспільства, що стає причиною відхилень у їх поведінці. Дії таких людей призводять до соціальної дезадаптації, десоціалізації особистості. У більшості суспільств контроль девіантної поведінки несиметричний: негативні відхилення – осуджуються, позитивні – схвалюються. Залежно від того, позитивним чи негативним є відхилення, всі форми девіації можна розташувати на певній шкалі. На одному її полюсі розташується група осіб, які виявляють максимальну негативну поведінку, на іншому полюсі розміститься група з максимально схвалюваними відхиленнями.

Розгорнуте соціологічне пояснення девіації вперше дав французький вчений Е. Дюркгейм. Він запропонував теорію аномії, яка розкриває значення соціальних та культурних чинників. За Дюркгеймом, основною причиною девіації є «відсутність регуляції», «безнормність». Фактично – це стан дезорганізації суспільства, коли цінності, норми, соціальні зв'язки або відсутні, або стають нестійкими і суперечливими. Е. Дюркгейм вважає девіацію настільки ж природною, як конформізм. Також відхилення від норм несе як негативний, а й позитивне сенс.

Девіація підтверджує роль норм, цінностей, дає повніше уявлення про різноманіття норм. Реакція суспільства, соціальних груп на девіантну поведінку уточнює межі соціальних норм, зміцнює та забезпечує соціальну єдність. Девіація сприяє соціальній зміні, розкриває альтернативу існуючому, веде до вдосконалення соціальних норм.

Література:

1. Братусь Б. С. Психологічне та моральне місце норми. *Журнал практикуючого психолога*. 1997. № 3. С. 6-15.
2. Запорожец Л. А. Психологические особенности становления нравственного поведения у младших подростков. *Психологические проблемы выявления и коррекции отклоняющегося поведения школьников*. Сб. науч. тр. [Редкол.: Д. И. Фельдштейн (отв. ред.) и др.]. М. 1990. С. 18–26
3. Розум С. І. Психологічні аспекти проблеми психічної норми. *Журнал практичного психолога.* 1997. № 2. С.19-28.

Сидорова Л.Г.
учениця Харківської гімназії №1 Харківської міської ради Харківської області
Науковий керівник — канд. екон. наук, доц. Черкашина Т.С.

ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕРІВНОСТІ КРАЇН В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В сучасному глобалізованому світі існує серйозна проблема нерівності країн в економіці й технологічних досягненнях. Це підтверджують і різниця індексів людського потенціалу, і диспропорція в обсязі витрат на НДДКР в різних за ступенем економічної розвиненості країнах. Для подолання подальшого розвитку таких невідповідностей автором пропонуються наступні заходи щодо вирішення проблеми економічної нерівності країн в умовах глобалізації.

По-перше, необхідними є заходи щодо подолання глобальної бідності та формування “глобального середнього класу”. Насамперед, це стосується проведення обґрунтованої державна економічна політики у сфері формування заробітної плати, податково-бюджетної політики, політики стимулювання підприємництва. А це, у свою чергу, стало б основою динамічного розвитку галузей обробної промисловості в країнах, що розвиваються. Актуальність даного положення підтверджує і досвід деяких країн Латинської Америки та Південно-Західної Азії, для яких у 80-ті та 90-ті рр. XX ст. були характерні низькі темпи

економічного зростання та низькі обсяги капітальних інвестицій. Однак внаслідок проведення політики стимулювання підприємництва в обробних галузях їм вдалося збільшити податкові надходження до державного бюджету та підвищити обсяг як державного, так і приватного інвестування (на 6% – у країнах Латинської Америки, на 27% – в країнах Південної Азії, на 28% – у країнах Західної Азії, на 42% – у країнах Східної Азії).

Крім підвищення норми інвестицій, у країнах, що розвиваються, доцільно удосконалити національну торговельну та промислову політику, яка б розширила перспективи у сфері зайнятості, у тому числі внаслідок заохочення регіональної торгівлі та збільшення питомої ваги промислової продукції, а також у результаті прийняття нового законодавства щодо мінімальної заробітної плати. Більш того, така політика сприятиме скороченню бюджетних дефіцитів у країнах, що розвиваються, та найменш розвинених країнах, а також досягненню позитивного бюджетного сальдо у деяких з них.

Щодо середнього класу,то його глобальне зростання є серйозним структурним зрушенням, в якості найважливішого соціального та економічного сектору в більшості країн світу. Саме від кількості «середнього класу» [1; 3, с. 25], який виступає соціальним стабілізатором, підтримуючи найбагатші й захищаючи малозабезпечені верстви населення, є вчасним сплатником податків та базовою споживчою групою країни, залежить приналежність країни до статусу розвиненої,тієї, що розвивається або малорозвиненої.

По-друге, слід впроваджувати структурні реформи, які передбачають реформування національних економік ”третіх” країн у бік стимулювання та розвитку обробної промисловості, а також “третинного” та “четвертинного” секторів. Проведення таких реформ дозволить країнам, що розвиваються, отримати значний поштовх у сфері розподілу доходів і, завдяки припливу прямих іноземних інвестицій, допоможе створити додаткові можливості для створення додаткових можливостей зайнятості і сприяти розширенню передачі технологій. До того ж, фінансування імпорту засобів виробництва буде слугувати можливістю для створення нових виробничих потужностей. В свою чергу, динамічний розвиток галузей обробної промисловості у країнах, що розвиваються, може призвести до підвищення здатності країни проводити антициклічну політику та отримувати доступ до джерел зовнішнього фінансування.

По-третє, необхідно розробити національні стратегії подолання глобальної бідності, які, окрім врахування застосування міжнародного досвіду, мають враховувати національні особливості та дієвість інструментів економічної політики. Ефективність національних стратегій подолання бідності значною мірою залежить від дієвості застосовуваних інструментів соціальної, фіскальної, бюджетно-податкової, грошово-кредитної, міграційної, гендерної, зовнішньоторговельної політики, політики у сфері захисту зовнішнього середовища та врахування змін клімату , а також враховувати зобов’язання щодо досягнення ключових цілей розвитку тисячоліття (ЦРТ) на довгострокову перспективу, розроблених міжнародними організаціями на глобальному рівні для боротьби з бідністю в усьому світі,які можна адаптувати і для подолання бідності на національному рівні з урахуванням особливостей національного розвитку та досвіду [2; 4].

По-четверте, важливою є “дифузія влади“, яка передбачає, що у майбутньому деякі країни Азії та Африки за темпами економічного зростання випередять навіть країни Північної Америки та Південно-Західної Європи, тому світ з триполярного перетвориться на поліполярний. Також, ймовірніше за все, до 2030 р., Китай перетвориться на найбільшу світову економіку, випередивши економіку США, що призведе до того, що розвиток глобальної економічної системи визначатиметься тим, “наскільки добре себе в ній відчувають”, насамперед країни, які на даному етапі відносяться до країн, що розвиваються. Окрім Китаю, Індії та Бразилії, такі регіональні “гравці“ як Мексика, Індонезія, Нігерія, Туреччина та Єгипет стануть особливо важливими для глобальної економіки. Тим часом питома вага наразі провідних економік країн Західної Європи ,Північної Америки,Ірану та Японії у глобальній світовій економіці поступово зменшуватиметься.

Електронні ресурси:
1. Офіційний сайт Організації Об'єднаних Націй з питань людського розвитку [Електронний ресурс] //HUMAN DEVELOPMENT REPORT 2021-22// https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2021-22pdf_1.pdf (дата звернення: 24.10.2022)
2. Офіційний сайт інституту статистики ЮНЕСКО щодо витрат на НДДКР та інновації [Електронний ресурс] //R&D SPENDING BY COUNTRY// https://uis.unesco.org/apps/visualisations/research-and-development-spending/ (дата звернення: 15.11.2022)
3. Офіційний сайт глобально значущого (з 2011 р) банку Credit Suisse [Електронний ресурс] //Global Wealth Report 2022 // https://www.credit-suisse.com/about-us/en/reports-research/global-wealth-report.html (дата звернення: 15.11.2022)
4.Міжнародна консалтингово-аудиторська компанія PricewaterhouseCoopers . [Електронний ресурс] //The World in 2050 // https://www.pwc.com/gx/en/issues/the-economy/assets/world-in-2050-february-2015.pdf (дата звернення: 15.11.2022)

СЕКЦІЯ 6. ПЕДАГОГІКА: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Андрієнко А. Ю.
студентка 3 курсу
факультету природничої і фізико-математичної освіти
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – д-р пед. наук, доц. Коренева І. М.

РОЗВИТКОК МОТИВАЦІЇ УЧНІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У зв'язку з уведенням карантинних заходів у 2019/2020 та 2020/2021 навчальних роках українська система освіти вперше стикнулася з глобальним застосуванням технологій дистанційного навчання у закладах освіти. За цей період у закладах загальної середньої освіти було напрацьовано чимало практик дистанційної освіти, набули нових навичок не лише учні, а й педагоги. Нині в умовах нових викликів військового стану (відсутність електроенергії, загроза життя, стресові стани учасників освітнього процесу тощо) і вимушеного продовження навчання з елементами дистанційної освіти проблематика якості освітнього процесу постала більш гостро, що змушує педагогів застосовувати різноманіття синхронних та асинхронних способів взаємодії учасників освітнього процесу, шукати нові способи пізнавальної мотивації учнів.

За інформацією міністра освіти і науки Сергія Шкарлета з вересня 2022 року лише 27,4% українських шкіл змогли розпочати навчання в режимі офлайн, решта – 72,6% (8584 школи) навчаються онлайн або у змішаному форматі [2]. Це без урахування періодів гострої агресії російської федерації, коли, наприклад з 10 по 16 жовтня, внаслідок масованих нищівних ударів всі заклади освіти України перейшли на дистанційне навчання. Тож розвиток технологій дистанційного навчання нині є надактуальним напрямом розвитку сучасної освіти та методики навчання.

Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти, затверджене наказом МОН України № 1115 від 08.09.2020 р. [1] визначає механізм здобуття повної загальної середньої освіти з використанням технологій дистанційного навчання. При цьому наголошується про необхідність забезпечення якості освіти відповідно до здібностей,

інтересів, потреб, мотивації, можливостей та досвіду дітей, незалежно від віку, місця проживання чи перебування, стану здоров'я.

У процесі запровадження дистанційного навчання освітні заклади стикнулися з рядом проблем, що мають об'єктивний та суб'єктивний характер, а саме:

- недостатнє матеріально-технічне забезпечення учнів та шкіл;
- відсутність якісного інтернету;
- брак часу через збільшення навантаження;
- недостатній рівень цифрової компетентності вчителів;
- психологічні труднощі під час дистанційного навчання;
- зниження якості надання освітніх послуг;
- низький рівень самоорганізованості та мотивації учнів [3].

Очевидним є те, що ті проблеми, які носять об'єктивний характер, мають вирішуватися на рівні адміністрації ЗЗСО та вище. А суб'єктивні проблеми, окреслені науковцями, можуть бути подолані на особистісному рівні учасників освітнього процесу. Зокрема, сприяти покращенню ментального здоров'я учнів можуть педагоги, комунікуючи зі школярами, запроваджуючи гнучке формувальне оцінювання та скасовуючи суворі дедлайни виконання завдань. Проте процес навчання є двосторонньою діяльністю, що поєднує не тільки викладання, а й учіння. Отже, невід'ємною складовою процесу навчання є діяльність учнів. Відповідно до теорії діяльнісного підходу (за О.М. Леонтьєвим), діяльність визначається мотивами – усвідомленими спонуками. Відтак уважаємо, що одним з найважливіших факторів успішного дистанційного навчання є формування у школярів мотивації до діяльності учіння.

На формування мотивації навчання школярів впливають такі фактори, як:

1) соціально-педагогічні (сім'я, колектив, ЗМІ, позашкільні установи);

2) психологічні фактори (вольовий акт, індивідуальні та вікові особливості дитини);

3) дидактичні фактори (планування та поєднання основних компонентів уроку, організація навчального процесу уроку, контроль та аналіз результатів навчального процесу уроку).

Підтримуючи думки В. Прокопчук та ін. [4], уважаємо, що побудова якісного та ефективного освітнього процесу залежить від виконання низки наступних умов:

1) формування в учнів належного ставлення до власних успіхів у навчанні, як до окремих цінностей свого життя;

2) досягнення гуманізації стосунків між учителем і вихованцями;

3) формування сприятливого освітньо-розвивального середовища;

4) формування в учнів прагнення до допитливості, пізнавального інтересу;

5) розвиток і активізація пізнавальних процесів учнів;

6) формування в учнів відповідальності за ставлення до навчального процесу тощо.

Аналіз літературних джерел, засвідчив, що питанням дистанційного навчання школярів займались такі педагоги та науковці як: Т. Дерба, І. Іванюк, О. Овчарук, Д. Васильєва, В. Тужик та інші. Питанням формування навчальної мотивації займалися як вітчизняні, так і зарубіжні педагоги та вчені-психологи. Серед них О. Леонтьєв, А. Маркова, С. Рубінштейн, А. Маслоу, Д. Маккеланд, А. Алексюк, К. Левін, Г. Костюк та ін. Наразі проблема формування мотивації навчання розглядається і сучасними педагогами дослідниками Н. Вороновою, Н. Бордовською, Н. Бойко, В. Кириленко, Ю. Машбицем, Б. Баєвим, Т. Алексєєнко, В. Сластьоніним, С. Гончаренко, В. Моргуном, С. Максименко [3].

І.Коренева наголошує на необхідності використання різноманітних сучасних педагогічних методів і прийомів, головними з яких є ті, що передбачають високий ступінь активності вихованців і ґрунтуються на діалозі/полілозі між суб'єктами педагогічного процесу: дебати, навчальні дискусії, метод проєктів, мікровикладання тощо [6]. На необхідності широкого застосування діалогічних методів навчання наголошує увагу у своїх працях М. Вашуленко [7]. Головне завдання використання цих методів – активізація

пізнавальної діяльності майбутніх учнів, формування у них ключових компетентностей, розвиток пізнавальної активності, ціннісних орієнтацій та мотивації учіння.

Нині проблематика мотивації школярів постає у новому світлі сучасних викликів. Школярі, які народилися з гаджетами, не можуть обмежуватися жорсткими рамками традиційного навчання, з ними не спрацьовує авторитарний стиль, вони нудьгують, коли працює лише одне джерело інформації, особливо якщо можна «загуглити», їхнє фрагментарне (кліпове) мислення вимагає швидкої і постійної зміни діяльності на уроці, інтенсивної стимуляції сенсорної системи для швидкої інтеграції інформації.

Дистанційне навчання має бути вмотивованим освітнім процесом, з його правильною побудовою, поставленими цілями та чітким кінцевим результатом. Сучасні школярі багато часу проводять за комп'ютерами, телефонами та іншими гаджетами, проте не всі здатні використовувати їх для особистісного розвитку. Мотивація до дистанційного навчання має бути зорієнтована на активну діяльність слухачів, сприяти появі позитивних емоцій – це допомагає підтримувати мотивацію учнів і викладачів, а обсяг і міцність отриманих знань досягає максимального рівня [5].

Досвід останніх років показує, що традиційні підходи до проведення заняття не сприяють підвищенню мотивації школярів. Для того щоб утримати увагу учнів та мотивувати їх на навчання, уроки мають бути більш цікавими та динамічними. Ми вважаємо, що застосування інтерактивних методів навчання дієвим способом взаємодії усіх учасників освітнього процесу, в процесі якого слухачі перестають грати пасивну роль і активно долучаються до роботи. Інтерактивні методи навчання підвищують мотивацію учнів і роблять освітній процес більш цікавим та ефективним. Інтерактивне навчання слугує дієвою формою включення кожного учня в роботу, забезпечує перехід від простих до складних завдань, вчить застосовувати не готові знання, а здобувати їх із власного досвіду, все це веде до розвитку творчого і діалектичного мислення.

Перспективою подальшого дослідження є детальне вивчення можливостей інтерактивних методів навчання і способів їх застосування в процесі навчання природничих дисциплін у школі.

Література:

1. Деякі питання організації дистанційного навчання: наказ М-ва освіти і науки України від 08.09.2020 р. №1115. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#n22 (дата звернення: 05.11.2022).
2. Скільки шкіл в Україні працюють офлайн та яка кількість дітей перебувають за кордоном / НУШ: нова українська школа. URL: https://nus.org.ua/news/skilky-shkil-v-ukrayini-pratsyuyut-oflajn-ta-yaka-kilkist-ditej-perebuvayut-za-kordonom/ (дата звернення: 05.11.2022).
3. Іванюк І. В., Овчарук О. В. Дистанційне навчання в Україні в умовах карантину COVID-19: проблеми та потреби. *Дистанційна освіта в Україні: інноваційні, нормативно-правові, педагогічні аспекти:* матеріали II всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю 12 травня 2021 р. Київ, 2021. С. 164-167.
4. Prokopchuk V. I., Revenko I., Demchenko Y. M., Blaga O. B., Tarasova V. V. Increasing Motivation of Primary School Pupils' Studying. Journal for Educators, Teachers and Trainers. 2020. Vol. 11(1). P. 19-29.
5. Мотивація у дистанційному навчанні. URL: http://20.zosh.zt.ua/motyvacziya-u-dystanczijnomu-navchanni/ (дата звернення: 05.11.2022).
6. Коренева І.М. Система підготовки майбутніх учителів біології до реалізації функцій освіти для сталого розвитку: монографія. Суми, 2019. 526 с.
7. Вашуленко М.С., Васильківська Н. А. Навчання української мови в 3 класі: метод. посіб. Київ, 2014. 256 с.

Бабиніна Ю.Р.
аспірантка кафедри педагогіки, психології,
початкової освіти та освітнього менеджменту
Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
м. Харків, Україна
Науковий керівник — д-р пед. наук, проф. Роганова М.В.

Рощенко О.О.
викладач- методист
кафедри музично-інструментальної підготовки вчителя,
Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
м. Харків, Україна

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧИТЕЛІВ ЗАСОБАМИ ТЕАТРОТЕРАПІЇ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Одним із важливіших завдань сучасної освіти є естетичний та духовний розвиток особистості, інтелектуально-творчих здібностей школярів. Актуальність і значущість даної проблеми зумовлена орієнтирами сучасної вітчизняної вищої школи, окресленими в державних документах, де завдання формування творчих здібностей визначене як одна зі стратегічних цілей розвитку системи освіти.

Аналіз психолого-педагогічної літератури освіти свідчить, що розробкою цієї проблеми займались: Б. Ананьєв, Б. Теплов, Н. Кузьміна, О. Ковальова, О. Леонтьєва інші. Над питанням використання театрального мистецтва в школі працювали такі педагоги як:

Я. Каменський, Л. Масол, Ю. Дзюбан, О. Лобова. Однією із важливіших сторін творчої майстерні вчителів на уроках музичного мистецтва є організація пізнавальної діяльності учнів, де використовується модель інтерактивного навчання [6, с. 5].

На уроках музичного мистецтва головною метою є організація й активізація музичного сприйняття дітей, виховання загальної культури, яка включає: естетичні почуття і переконання, музичні смаки та потреби.

За слушним зауваженням Ж. Озоліня, естетичне виховання як принципово важлива складова в системі професійної підготовки майбутніх фахівців, визначає серед основних факторів, що впливають на їхню професійну культуру, зростаючий інтерес до естетичного освоєння світу. Дослідник вважає, що це відповідає потребі поліпшення продуктивності діяльності та самовдосконаленню особистості та забезпечує прояв естетичного у майбутній професійній діяльності [2, с. 10].

Естетична культура органічно входить до структури духовної культури вчителя, яка показує його «здатність до грамотного, вільного, повного сприйняття та аналізу різноманітних естетичних явищ, уміння адекватно оцінювати й класифікувати їх, а головне – будувати педагогічну діяльність відповідно до соціально значущих естетичних норм досконалості й краси» [3, с. 56].

В наш час, особливого значення набуває впровадження у навчально-виховний процес здоров'язбережувальних художньо-педагогічних, особистісно-орієнтованих, арттерапевтичних технологій, а саме театротерапія.

Головний асект театротерапії полягає у сконцентрованні не на театральній майстерності, а на можливость спілкуватись і творчо виражати себе через мову театру. Вона дає можливість виражати безпосередньо на сцені те, що неможливо вимовити або про що невільно розповісти [1].

Театротерапія вміє втягувати у «виставу» пережиті в минулому події, котрі можуть бути наново символічно пройдені та трансформовані через кількаразову імпровізацію, зміну декорацій, нюансів поведінки й передачі емоцій «акторів». Особистість може навчитись нових когнітивних і поведінкових реакцій, випробовуючи своє інше Я у ситуаціях, що лякають, але трапляються завдяки драматизації «вистави»; може вчитись сприймати власні

порушені реакції і з допомогою сценічної вигадки вишколювати нові ефективні і пристосовані для життя відповіді психіки [1].

Театротерапія та театральне мистецтво тяжіє до синтезу взаємодії з предметами художнього та гуманітарного циклів – літератури, музики, образотворчого мистецтва. Шкільний театр є перспективним педагогічним напрямом у початковій школі. Вивчення покликане сприяйте зокрема музичного мистецтва, завдяки якості творчих здібностей учнів. Засобами театрального мистецтва на уроках музичного мистецтва мають бути створенні умови для виникнення в дитині натхнення до творчості, стійкого бажання жити в гармонії з навколишнім світом.

Українська дитина змалечку живе в атмосфері драматичного дійства, оскільки саме такими є родинні народні свята: хрестини, весілля, колядування, щедрування тощо. Ця особлива атмосфера буття української дитини спонукає майбутнього вчителя музичного мистецтва залучати до освітньо-виховного процесу на уроках у початковій школі. Здатність розв’язувати театральну творчість на уроках музики, можна і потрібно розвивати через навчання – гру [5, с. 16].

Вивчення та аналіз перших джерел показав, що дитяча музично-драматична творчість на уроках музичного мистецтва в початковій школі є грою, яка проводиться з метою навчитися мистецтву перевтілення, умінню творче мислити, розвиває фантазію, волю, пам'ять, спостережливість [5;6;7].

На уроках музичного мистецтва театральна творчість органічно поєднується з іншими видами мистецтв (хореографією, художньою літературою, образотворчим мистецтвом) виступаючи таким чином, мотиваційним та інтегрувальним засобом на уроках мистецьких дисциплін. У молодшому віці провідним типом діяльності є гра. Пояснити прагнення школярів, відображати життя на сцені педагогічно доцільно у початковій школі в процесі гри. Через гру використовувати для постановки дитячих вистав усвідомлення засобів театрального мистецтва майбутній вчитель музичного мистецтва досягає під час уроку. Серед провідних засобів є: інсценування пісень, відображення музичного образу в театральній постанові, творчі зустрічі з акторами різних театрів(ляльківого, юного глядача, української драми, театру опери та балету), проведення театралізованих свят у школі, постановки музичних вистав на сюжети казок, літературних оповідань, проведення тижнів музики та театру. Запрошення на урок музичного мистецтва професійних виконавців [6, с. 87]. Використання засобів театротерапії майбутнім вчителям музичного мистецтва на уроках у початковій школі зміцнює пам'ять, розвиває голос і чіткість вимови, надає шляхетності зовнішності та жестам, значною мірою виховує впевненість у собі Особливе виховне значення театру в школі підкреслював Я. Каменський. У своєї праці «Закон про театральні вистави» він писав, що театр навчає дітей «спостерігати відмінності у мові, вміти відразу реагувати на цю відмінність, робити пристойні рухи, тримати обличчя й руки, та й усе тіло відповідно до обставин, змінювати і пристосовувати голос, словом, проводити будь-яку роль пристойно» [6, с. 15-22].

Використання засобів театротерапії на уроках музичного мистецтва в початковій школі сприяє національному вихованню учнів. Форми одноосібної та колективної гри, школярі усвідомлюють свою причетність до надбань української культури. На використанні українських вистав під час просвітницько-виховних заходах у школі наполягав М. Невада, він наголошував, що в провадження засобів театрального мистецтва у шкільне життя «стимулюватиме в учнів «інтерес до життя і мови того народу, серед якого їм потім, після школи, жити й працювати» [7, с. 23].

Педагог зауважував, що першою сходинкою до постановки дитячих музичних спектаклів автор вважає постановку дитячих ігор – веснянок.

Казковий матеріал, на думку педагога, є найбільш придатним для дитячих музичних постановок, а опери – казки М. Лисенка «Коза-дереза», «Пан Коцький», «Зима і Весна» (проходять по програмі «Музика» 1-й клас), називає «коштовним музичним скарбом» [6, с. 58].

Отже, використання засобів театротерапії на уроках музичного мистецтва у початковій школі сприятиме у галузі мистецтва: творчих здібностей, національної самосвідомості та поваги до культури свого народу, розвитку етичних якостей учнів початкових класів.

Література:
1. Дмитришин М. Арт-терапія-театротерапія «Психотерапія книгами, казками, ляльками і віршами. Живопис як засіб психологічної допомоги» [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://politicalgeographer.wordpress.com/2017/05/11/арт-терапія-театротерапія/
2. Озолиня Ж.Ю. Роль эстетического воспитания в формировании профессиональной культуры будущих специалистов. Автореф…канд.филос.наук. – Київ, 1988. – 28 с.
3. Падалка Г.М. Естетична культура майбутніх вчителів та умови її формування. Вища і середня педагогічна освіта. – 1991. – №15. – 56-59.
4. Рожков М.И., Байбородова Л.В. Организациявоспитательногопроцесса в школе. – ВЛАДОС, 2001. – С.15 – 22.
5. Халабузарь П., Попов В. Методика музыкального воспитания: учеб. пособие. – Музыка, 1989. – 175 с.
6. Чурилова Э. Методика и организациятеатрализованнойдеятельностидошкольников и младшихшкольников – 2003. – 106с.
7. Школяр Л. В. Музыкальное образование в школе. – Академия, 2001. – 232 с.

Гречаник С. В.
аспірантка
Навчально-наукового інституту педагогіки і психології
Глухівського НПУ ім. О. Довженка

Гречаник Н. І.
д-р пед. наук, доц., професор
кафедри педагогіки гуманітарно-педагогічного факультету
Національного університету біоресурсів і природокористування України

МУЗИКОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ СТИМУЛЮВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ФОНУ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

В умовах сьогодення, коли в країні війна, кожен із нас відчуває тривогу, напругу, страх, розгубленість. Безумовно, такі відчуття негативно впливають на психологічний стан особистості, зокрема на емоційну сферу молодших школярів. У дітей, які пережили травматичні події, пов'язані з війною, можуть розвинутись симптоми когнітивної, емоційної та поведінкової дисфункції, а також почуття незахищеності, що може призвести до погіршення стану здоров'я [6, с. 93].

На жаль, нині освітній процес у початковій школі, який нині здебільшого передбачає дистанційну форму, внаслідок його інтенсифікації та насиченості емоційними ситуаціями, недоліками в постановці завдань, несприятливим емоційно-психологічним кліматом під час занять, відсутності можливості безпосереднього спілкування з однокласниками та вчителем призводить до виникнення в учнів неприпустимих функціональних станів, а саме – емоційного стресу, напруженості та перевтоми.

Ці психологічно-функціональні стани є стрижневим ланцюгом причиново-наслідкових зв'язків погіршення психосоматичного здоров'я молодших школярів, зниження їхньої успішності загалом. Зокрема, поведінкові реакції дітей супроводжуються дратівливістю, агресією і є перешкодою для гармонійного та ефективного розвитку особистості тому потребують пильної уваги вчителя, знань і вмінь для їх діагностування, оцінювання та корекції.

У контексті досліджуваної проблеми, беззаперечно, однією з важливих умов формування особистості дитини є її потреба в захищеності, комфорті та позитивних емоціях. Саме музика як практичний інструмент здатен стабілізувати й якісно підвищити емоційний тонус людини, зняти втому, психічне напруження, підвищити працездатність, активізувати інтелектуальну діяльність, стимулювати емоційний фон особистості для оптимального її пристосування до умов навколишнього середовища, забезпечуючи атмосферу психологічного комфорту [1, с. 253].

Слід зазначити, що надзвичайно ефективним є досвід використання музичного мистецтва як засобу моделювання й корекції внутрішнього стану людини в межах новаційної галузі психотерапії – музикотерапія.

Поняття «музикотерапія» має греко-латинське походження і означає «лікування музикою». Для визначення сутності цього феномену ми проаналізували різні, часом протилежні, погляди вітчизняних і зарубіжних учених. Є науковці, котрі вважають музикотерапію доповненням до психотерапії, визначають її як систематичне використання музики в лікуванні дітей; інші розцінюють її як засіб реабілітації, профілактики, підвищення резервних можливостей організму людини, засіб оптимізації творчої та педагогічної роботи; є ще ті, хто схиляється до думки, що це інструмент новітньої психотехніки, здатної забезпечити ефективне функціонування людини в суспільстві, гармонізувати її життя.

Так, українські вчені О. Жавініна, Л. Заць, Г. Шанських, Т. Яковенко розробили методику використання музикотерапії, що передбачає цілісне та ізольоване використання музики як основного та провідного фактора впливу (слухання музичних творів, індивідуальне та групове музикування) доповнення музичним супроводом інших прийомів для посилення їх впливу та підвищення ефективності [2].

Отже, на нашу думку, музикотерапію як засіб стимулювання емоційного фону учнів ефективно використовують у трьох дидактично-методичних аспектах:

1) як необхідний супровід, що оптимально узгоджується зі змістом навчального матеріалу й спрямований на підсилення його сприйняття;

2) як умову управління увагою молодших школярів;

3) як супровід фізкультхвилинок, рухливих ігор, гімнастики для очей тощо.

Вважається, що функціональна музика має емоційно мобілізуючу роль на всіх етапах навчального процесу. Музичний супровід тут виконує функцію каталізатора емоційних процесів, а увага учнів спрямована на виконання навчальної діяльності, що дозволяє створювати сприятливий психологічний клімат під час педагогічної взаємодії, оптимізувати функціональний стан дитини, який прямо або опосередковано обумовлює виконання навчальної діяльності [1, с. 255].

Українські вчені О. Молчанюк, Л. Прокопенко та С. Слабинська виокремлюють такі компоненти музикотерапії, а саме: психологічний, музичний, біозвуковий. Усі три складові можуть комбінуватися в різних варіаціативних поєднаннях. Їх застосування спрямовано забезпечує психологічний вплив, який досягається через яскраву уяву, самонавіювання, які спрямовані на розслаблення м'язів тіла, розширення периферичних судин, надходження тепла до них. Кров починає активно надходити в мозок, настає психологічне заспокоєння, дрімотний сноподібний стан, відпочинок, знімається психологічна напруга. Також, поруч із музичними програмами в музикотерапії ефективно використовують звуки живої та неживої природи, голоси пташок, тварин, які викликають сприятливі асоціативні спогади, образи природи, що стимулює позитивний емоційний фон особистості молодшого школяра [7, с. 44].

Як зазначають Є. Матвійчук та А. Кифенко, використання музикотерапії в роботі з дітьми молодшого шкільного віку передбачає необхідність дотримання низки правил, а саме:

1) з метою ефективного впливу на емоційний фон молодших школярів, передусім, необхідно налаштувати й підготувати клас для зустрічі з музикою: діти мають прийняти зручне для них положення, розслабитись і зосередитися на сприйманні музики, не відволікаючись при цьому на будь-які другорядні справи;

2) необхідно створити установку на «музичні переживання» і готовність учнів «на переключення із зовнішнього сприйняття на внутрішнє» під впливом музичного твору;

3) в межах одного уроку доречно використовувати не більше трьох музичних творів або закінчених музичних тем;

4) потрібно дібрати «правильну» музику для релаксації як метод самодопомоги. Таку функцію можуть забезпечити звуки природи чи спеціальна музика (Ф. Шуберт «Аве Марія», Ф. Ліст Ноктюрн № 3 «Мрії кохання», К.Сен-Санс «Лебідь»);

5) використання гри однієї мелодії на різних інструментах з метою поступового включення молодших школярів у спільний єдиний ритм, що важливо у створенні спільних і об'єднуючих виконавських позицій, а також взаємоповаги і взаємодовіри;

6) застосування широкого спектра видів музикотерапії (інструментальна, вокальна, рухова імпровізація тощо), що дозволить проявляти спонтанні почуття [5, с. 175-176].

Слушною вважаємо думку дослідниць про те, що особливої значущості в сучасній музичній терапії набуває саме інтеграція музики із виражальними можливостями інших видів мистецтв. У цьому зв'язку, найуживанішими з інтегрованих методів музикотерапії є:

арт-терапія, а саме малювання під музику; музично-рухливі ігри; пантоміма; пластична драматизація під музику; музична кольоротерапія; створення казок під час та після прослуховування музичних творів [5, с. 176].

Таким чином, музикотерапія є ефективним засобом становлення й розвитку гармонійної особистості молодшого школяра шляхом упливу на їх емоційно-почуттєву сферу, психотерапевтичний і фізіологічний стан учнів молодшого шкільного віку.

Література:

1. Дячук Н. І. Методи музикотерапії у навчально-виховному процесі початкової школи. *Науковий часопис НПУ імені М. П Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти*. 2011. Вип. 11. С. 252-255.
2. Жавініна О. Музичне виховання: пошуки і знахідки. Мистецтво в школі. 2003. № 5. С. 49-52.
3. Малашевська І. А. Музична терапія як засіб гармонізації особистості. *Простір арт-терапії: горизонти стосунків:* Матеріали VII Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції. К. 2010. С. 255
4. Маркіна Н. В. Музикотерапія як засіб гармонійного розвитку молодших школярів. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика :* матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 31 бер. – 2 квіт. 2021 р. Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; Харків : Мітра, 2021. Т. 1. С. 162–165.
5. Матвійчук Є. С., Кифенко А. М. Методика проведення музикотерапії для дітей молодшого шкільного віку. *Сучасна гуманітарна наука в інтерпретації молодих дослідників*: Збірник доповідей учасників всеукраїнської студентсько-учнівської науково-практичної онлайн конференції. К.: НУБІП України, 2021. С. 175-176.
6. Мовчан В. Формування емоційного інтелекту молодших школярів в умовах війни. *Scientific Collection «InterConf»*, 2022. Вип. 126. С. 93-97.
7. Способи зняття психоемоційної напруги в дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: навч. посібник / укладачі : О. Молчанюк,. Л. Прокопенко,. С. Слабинська. Харків, 2020. 93с.

Громак А.Ю.
студент 2 курсу факультету природничої і фізико-математичної освіти, голова студентського самоврядування факультету
Науковий керівник – д-р пед. наук, доц. Коренева І.М.

АГРЕСІЯ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ - ПЕРЕШКОДА НА ШЛЯХУ ДО ЇЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У політичній декларації, прийнятій учасниками Всесвітньої зустрічі на найвищому рівні зі сталого розвитку, що відбулася у Йоганненсбурзі 2002 року, було підкреслено, що до головних чинників, що «створюють серйозну загрозу сталому розвитку наших народів», разом з економічними та екологічними відносяться такі глобальні проблеми як «іноземна окупація, збройні конфлікти, тероризм…» [2].

Численні акти військової агресії, які спостерігаються по всьому світу негативно впливають на освітню систему, яка відіграє вирішальну роль у житті суспільства, визначаючи соціальний обрис сталого розвитку.

За даними ЮНІСЕФ 27 мільйонів дітей у світі не відвідували школу в зонах бойових дій (UNICEF, 2017), а 433 мільйони мешкали в зонах конфлікту в 2017 р. (PRIO, 2020). Фактично кожна шоста дитина (426 мільйони) проживала у зоні конфлікту у 2019 р., з них 71 мільйон – це діти від народження до 5-ти років, які ніколи не жили в мирний час (PRIO, 2020). У 2016 р. понад 12 мільйонів дітей були біженцями, хоча за оцінками фахівців, ця цифра є значно вищою (Cerna, 2019) [13].

Війна не тільки впливає на освіту безпосередньо, перешкоджаючи навчанню здобувачів, а й породжує багато інших гуманітарних і соціальних проблем: використання закладів освіти з військовою метою (як казарми, бази перебування військових, центри затримання тощо), руйнування освітньої інфраструктури, погіршення фізичного та психологічного стану здоров’я учасників освітнього процесу. «Такі дії завдають шкоди учням, студентам та педагогічному персоналу, позбавляють величезну кількість учнів та

студентів їхнього права на освіту, у такий спосіб руйнуючи фундамент, на якому громади будують своє майбутнє. У багатьох країнах збройні конфлікти продовжують руйнувати не лише шкільну інфраструктуру, але й надії та прагнення цілих поколінь» – наголошено в Декларації про безпеку шкіл, що є політичним зобов'язанням щодо захисту освіти під час збройних конфліктів, яке взяло на себе 114 держав (Safe Schools Declaration, 2015) [1].

24 лютого 2022 року росія напала на Україну, розпочавши повномасштабне вторгнення. У результаті цієї агресії Україна зазнала масштабних руйнувань, людських втрат. Виникли економічні проблеми, які негативно позначилися на всіх показниках сталого розвитку в Україні.

Індекс миру (Global Peace Index) для України у 2022 році впав на 16% і становить 2,971. Це - 153 місце у рейтингу (у 2021 році - 143 місце) серед 163 досліджуваних країн [12].

Війна є перешкодою і на шляху досягнення ЦСР №4 - «Забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх».

За даними МОН України, станом на лютий 2023 року пошкоджено 3128 закладів освіти, з яких 441 – вщент зруйновано. Внаслідок обстрілів та авіаударів загинула 461 дитина, 926 - отримали поранення. За даними порталу «Діти війни» станом на 23 лютого 2023 року вважаються зниклими 345 дітей, 16221 дитина депортована, 4,3 млн дітей виїхали зі своїх домівок [9].

Близько 11 тисяч вчителів опинилися на окупованих росіянами територіях, на початку війни майже 30 тисяч вчителів і 700 тисяч учнів були вимушені виїхати з України [7].

Отже, війна зумовила додаткові виклики щодо забезпечення якості української освіти, основними з яких є: безпека учасників освітнього процесу, модернізація технологій та форм організації освітнього процесу, запровадження додаткового навчально-методичного супроводу освітнього процесу. Війна не зупинила освітній процес, однак його учасники змушені адаптуватися до нових умов, забезпечуючи доступ до освіти, впроваджуючи нові формати навчання, долаючи перешкоди на шляху до якості освіти-складової сталого розвитку.

Війна росії в Україні впливає на формування та впровадження політики сталого розвитку та посилює актуальність одних Цілей над іншими. Системною ціллю сталого розвитку для України нині стає досягнення ЦСР №16 «Мир та справедливість», що забезпечує досягнення інших 16 цілей, серед яких ключовою є ЦСР № 4 «Якісна освіта». Незважаючи на те, що війна ставить під загрозу реалізацію цілей сталого розвитку українського суспільства, обмежує можливість досягнення ЦСР №4, в Україні використовуються різноманітні шляхи забезпечення якості освіти під час дії правового режиму воєнного стану: запровадження гнучкої та адаптивної системи роботи ЗВО, модернізація навчально-методичного забезпечення освітнього процесу, безпеки його учасників та різного роду підтримки (психологічної, соціальної, матеріальної, інформаційної тощо).

Незважаючи на те, що війна ставить під загрозу реалізацію цілей сталого розвитку суспільства, обмежує можливість досягнення ЦСР №4 - «Якісна освіта», в Україні використовуються різноманітні шляхи забезпечення якості освіти під час дії правового режиму воєнного стану. Їх можна розділити на 2 групи: шляхи забезпечення якості освіти на державному рівні та шляхи забезпечення якості освіти на локальному рівні (на рівні органів місцевого самоврядування та органів управління освітою, закладів освіти).

Провідну роль у вирішенні проблем, що виникли у сфері освіти внаслідок агресії рф проти України на державному рівні відіграють: Міністерство освіти та науки України (МОН), Державна служба якості освіти, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, Український центр оцінювання якості освіти, Державна установа «Український інститут розвитку освіти», Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики», Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти», Комітет з фізичного виховання та спорту МОН.

Скоординованими зусиллями цих установ **визначилися шляхи забезпечення якості освіти в умовах війни:**

– **інституційно-правове регулювання системи освіти;** розробка документів щодо забезпечення якості освіти в усіх її сегментах; перегляд підходів до складання ДПА, ЗНО,

єдиного вступного іспиту (ЄВІ) та єдиного фахового вступного випробування (ЄФВВ) [6]; затвердження нових освітніх державних стандартів у сфері професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти [5].

– **організаційна трансформація діяльності сфери освіти:** запровадження гнучкої систему роботи закладів освіти з застосуванням таких форм навчання **(**очна, дистанційна, змішана, індивідуальна, сімейна, екстернат, педагогічний патронаж (*інклюзивне навчання)),* створення мережі освітніх хабів.

– **методичне забезпечення освітнього процесу:** розробка рекомендацій щодо забезпеченні якісної освіти в умовах війни [4]; створення інтернет-ресурсів [6].

– **створення максимально безпечних умов** для всіх учасників освітнього процесу;

– **психологічна підтримка учасників освітнього процесу:** створення екосистеми психологічної допомоги, реалізація психологічних проєктів [3].

– **залучення міжнародної допомоги:** формування міжнародної коаліції на підтримку української освіти; співпраця з ЮНІСЕФ та фондом Save the Children щодо інтеграції освітніх хабів із цифровими освітніми центрами в регіони України [8].

– **сприяння розвитку нових ідей і поширення кращих освітніх практик:** проведення наукових досліджень**,** впровадження інноваційних технологій, актуалізація інноваційних освітніх проєктів [10],створення Національного технопарку [11].

На підставі аналізу стану освіти в Україні в умовах війни та за результатами опитування можна виділити шляхи **забезпечення якості освіти під час війни на локальному рівні:**

– створення безпечного та здорового освітнього середовища;

– встановленням комунікацій із закладами освіти України та освітніми установами країн ЄС з метою вивчення та впровадження в практику роботи напрацювань щодо забезпечення якості освіти в умовах воєнного стану;

– модернізація матеріально-технічної бази відповідно до потреб сьогодення;

– використання інформаційно-цифрових технологій, формування навичок цифрової грамотності та поведінки здобувачів освіти у Всесвітній мережі;

– розробка методичного забезпечення з метою подолання викликів сьогодення;

– удосконалення внутрішньої системи забезпечення якості;

– цифровізація бібліотечних фондів;

– створення умов для професійної діяльності педагогів;

– посилення мотиваційної складової освітнього процесу;

– удосконалення консультативної допомоги здобувачам освіти в умовах дистанційного навчання;

– допомога в опануванні здобувачами освіти навичками самостійної роботи як засобу організації навчання та наукового пізнання;

– забезпечити психологічної підтримки учасників освітнього процесу.

Література:

1. Декларація про безпечні школи: Рамкова основа для дій [EN/AR]. URL: https://reliefweb.int/report/world/safe-schools-declaration-framework-action-enar? (дата звернення: 01.03.2023 р.).

2. Декларація та план виконання рішень Всесвітньої зустрічі на вищому рівні зі сталого розвитку. 26 серпня–4 вересня 2002 року. Йоганнесбург, Південна Африка / Видання друге. К.: ПРООН/МПВСР, 2007. 14 с. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/decl_wssd.shtml (дата звернення: 03.03.2023 р.).

3. Державна служба якості освіти України. Діти і війна: триває проєкт з навчання технік зцілення та резилієнтності. URL:https://sqe.gov.ua/diti-i-viyna-trivaie-proiekt-z-navchannya-t/ (дата звернення: 01.03.2023 р.).

4. Державна служба якості освіти України. Рекомендації щодо роботи закладів освіти в умовах воєнного стану. URL: https://cutt.ly/xKlkYih (дата звернення: 01.03.2023 р.).

5. Державні освітні стандарти. URL:https://imzo.gov.ua/osvita/profesiyno-tehnichna-osvita-2/profesiyna-osvita/ctandarty-profesiyno-tekhnichnoi-osvity/.

6. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України у сфері освіти» від 24.03.2022 № 2157-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2157-20. Міністерство освіти

і науки України. Батькам дітей, які вимушено покинули Україну. Актуальна інформація та відповіді на поширені питання про навчання ваших дітей. URL:https://refugee-ed.sqe.gov.ua/ (дата звернення: 01.03.2023 р.).

7. Міністерство освіти і науки України. Освіта під загрозою. URL : https://saveschools.in.ua/ (дата звернення: 01.03.2023 р.).

8. Невідкладні потреби освіти і науки України / М-во освіти і науки України. URL: https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/diyalnist/mizhnarodna-dilnist/pidtrimka-osviti-i-nauki-ukrayini-pid-chas-vijni/nevidkladni-potrebi-osviti-inauki-ukrayini (дата звернення: 01.03.2023 р.).

9. Портал «Діти війни» URL: https://childrenofwar.gov.ua/ (дата звернення: 01.03.2023 р.).

10. Рогова В. Інноваційна експериментальна діяльність у системі освіти України в умовах воєнного стану. URL:https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Nauk-metod.zbirnyk-Osv.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu-%20Innovatsiyna.ta.proyektna.diyalnist.pdf (дата звернення: 01.03.2023 р.).

11. Сорочан Т.М. Освітній технопарк: інновації для якості освіти. URL: https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/287 (дата звернення: 01.03.2023 р.).

12. Тетеріна О. В України найгірша динаміка Індексу миру у 2022 році серед усіх країн – дослідження. URL:https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20220615-v-ukrayiny-najgirsha-dynamika-indeksu-myru-u-2022-roczi-sered-usih-krayin-doslidzhennya/ (дата звернення: 01.03.2023 р.).

13. UNICEF. 27 million children out of school in conflict zones (2017, September 18). URL: https://www.unicef.org/press-releases/27-million-children-out-school-conflict-zones (дата звернення: 01.03.2023 р.).

Грішутін К. В.
студент IV курсу 446 групи
спеціальності 014 «Середня освіта» (Українська мова та література)
кафедри української філології та міжкультурної комунікації
факультету філології
Чорноморського національного університету імені Петра Могили

Денищич Т. А.
доцент кафедри української філології
та міжкультурної комунікації факультету філології
Чорноморського національного університету імені Петра Могили

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ЛЕКСИКОЛОГІЇ В 5 КЛАСІ

Сучасна освіта спрямована на формування ключових і предметних компетентностей. Уміння читати інформаційні та художні тексти, володіти українською мовою – це основні вміння компетентних мовців і читачів, на розвиток яких спрямована мовно-літературна освітня галузь [5]. Для того, щоб мовлення учнів було різноманітним, потрібно розвивати їхній словниковий запас і навчити використовувати лексичні засоби.

Останнім часом підвищився інтерес до проблеми розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності. У методичних доробках проаналізовано усне мовлення школярів, сучасні інноваційні підходи, розроблено систему вправ з розвитку мовлення. Незважаючи на низку досліджень з даної теми проблема формування мовленнєвої компетентності ще не достатньо досліджена, що й становить актуальність нашого дослідження.

Над вивченням лексикології в школі працювали: І. Хом’як, М. Пентилюк (теоретичні та практичні засади методики навчання), Н. Сіранчук, І. Хом’як (формування лексичних

компетентностей), С. Гунько, В. Лавренюк, Ю. Матюгін, Т. Слоненко (інноваційні підходи в лексиці), М. Греб (ефективність науково-методичної системи навчання лексикології), Л. Мацько, С. Омельчук, Ю. Романенко, О. Семеног (розробки уроків з лексикології), В. Новосьолова (формування лексичної компетентності) та ін..

Вагомий внесок у вивченні процесів формування мовленнєвої компетентності належить Ю. Апресяну, О. Кубряковій, М. Ватютнєву, О. Арцишевській, М. Кабардову, О. Біляєву, Г. Шелеховій, О. Горошкіній, А. Шумаровій, О. Леонтьєву, М. Пентилюк, А. Нікітіній, Т. Денищич та ін..

Об'єкт дослідження – формування комунікативної компетентності учнів 5 класу.

Предметом нашого дослідження є формування мовленнєвої компетентності під час вивчення лексикології.

Мета – розробити систему вправ і завдань для формування мовленнєвої компетентності учнів. Для реалізації поставленої мети було визначено низку **завдань:** розглянути лінгвістичні, психологічні й лінгводидактичні основи формування мовленнєвої компетентності, проаналізувати навчально-методичне забезпечення з окресленої проблеми, запропонувати ефективні методи і прийоми, які сприяють формуванню мовленнєвої компетентності.

Для формування мовленнєвої компетентності на уроках лексикології учні мають знати теоретичні відомості з лексикології, зокрема такі поняття: «лексикологія», «лексика», «лексичне значення», «однозначні слова», «багатозначні слова», «синоніми», «антоніми», «омоніми», «пароніми».

У п'ятому класі вивчення лексикології починається з поняття «лексичне значення», потім учні послідовно знайомляться з поняттями, що характеризують семантику слова (однозначні й багатозначні слова, пряме і переносне значення слів), з основними лексико-семантичними розрядами слів (омоніми, синоніми, антоніми). Сучасна методика приділяє увагу практичній спрямованості навчання лексики, удосконаленню комунікативних умінь і навичок на основі засвоєних лексичних понять. Вивчення слів проводиться з урахуванням їхнього смислового значення, місця в системі лексики, вживаності, сфери застосуванням в процесі спілкування, експресивно-стилістичного характеру [13, с. 172–174].

Знання і вдале використання вище вказаних слів, вміння вимовляти згідно з вимогами і знання їхнього лексичного значення є невід'ємною частиною мовленнєвої компетентності.

Робота з формування мовленнєвої компетентності передбачає не тільки знання лінгвістичних відомостей, але й психологічних особливостей учнів 5 класу. Учнів 5 класу можна зарахувати до підліткового або середнього шкільного віку [12, с. 76].

Під час вивчення лексикології треба спиратися на такі психологічні чинники: мислення, пам'ять, сприймання, увага, мотивація. Мислення функціонує в єдності з мовленням. Увага стимулює та активізує засвоєння лексичних одиниць. Мотивація зумовлює своєрідність способів і засобів навчання [13, с. 174–175].

У підлітковому віці активно розвивається словесно-логічне (абстрактне) мислення, яке дає можливість встановлювати загальні закономірності природи та суспільства, на рівні найвищих узагальнень розв'язувати розумові завдання, будувати наукові теорії та гіпотези [15, с. 85].

Мова – система об'єктивно усталених знаків, яким притаманні поняттєвий зміст і типове звучання, а також система правил їх уживання та сполучуваності. Мовлення – втілення та реалізація мови (коду), спосіб (модус) її існування [9, с. 63]. Тобто це процес використання мови в спілкуванні [15, с. 89].

Формування мовленнєвої компетентності передбачає розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності. Виділяють рецептивні та продуктивні види мовленнєвої діяльності. Рецептивні види (аудіювання, читання) спрямовані на інтерпретацію мовлення, продуктивні види (говоріння, письмо) – на породження висловлювання [13, с. 283–284].

З’ясувавши психологічні особливості учнів ми можемо визначити шляхи формування мовленнєвої компетентності в учнів 5-го класу.

Мовна компетентність – це система вироблених і засвоєних у процесі мовленнєвої діяльності мовознавчих правил, достатніх для адекватного сприйняття буттєвих явищ суб’єктами мовлення і рівень обізнаності конкретного суб’єкта чи суб’єктів з ідеальною знаковою системою рідної або іноземної мови [2, с. 224].

Мовленнєва компетентність – здатність людини до практичного використання знань про мову в процесі комунікації, а також сформованість вмінь і навичок користування мовною компетентністю в усній чи писемній формах у конкретних мовленнєвих ситуаціях і з певною метою [2, с. 224].

Комунікативна компетентність вважається провідною [3, с. 8–9]. В основі її формування чільне місце посідає мовленнєва компетентність [3, с. 15].

Лексична компетентність – оволодіння лексичними засобами мови й уміння користування ними [3, с. 114]. Вона як складник комунікативної компетентності передбачає знання учнями лінгвістичної основи лексикології [3, с. 125].

Варто взяти до уваги і читацьку компетентність, адже читання допомагає об’єднати дві важливі групи уміння: тих, що пов’язані з відтворенням звукової форми слова та тих, що пов’язані з виявленням і усвідомленням смислової інформації, тобто розуміння і виразність читання [6, с. 27].

Для нашого дослідження ми враховували такі лінгводидактичні чинники: підходи, закономірності, принципи, методи, прийоми.

Ключовою категорією є підхід до навчання. Підхід – базисна категорія методики, яка визначає стратегію навчання мови і вибір методів навчання, які реалізують цю стратегію [1, с. 200]. Для нашого дослідження доцільними є такі підходи до навчання лексикології: компетентнісний, науково-методичний, холістичний або цілісний, психолінгвістичний.

Компетентнісний підхід – спрямування освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей [10, с. 141]. Цей підхід передбачає формування вміння розв’язувати проблеми, що можуть виникнути у будь-яких ситуаціях: пізнання світу й формування власної його картини, міжособистісна взаємодія, оцінювання чужих і власних вчинків, споживацьке й естетичне оцінювання, виконання різних соціальних ролей, здійснення певного вибору, захист особистих інтересів [3, с. 4].

Науково-методичний підхід передбачає участь учнів у творчих конкурсах з перекладу із залученням українських видавництв, перекладацькій практиці з української та іноземної мов. Цей підхід сприяє розвитку мовної компетентності особистості, свідомому, критичному й оцінному ставленню до змін, що відбуваються в процесі сучасного розвитку живої української мови [2, с. 227].

Для цілісного або холістичного підходу необхідно за допомогою слова, засобів мистецтва, позитивного мовленнєвого середовища вплинути на взаємопов’язані психічні процеси учня для досягнення навчальної мети [11, с. 39].

Психолінгвістичний підхід спрямований на розвиток думки, почуття, уявлення через посередництво асоціацій [11, с. 39].

Закономірності навчання – об’єктивні, стійкі й істотні зв’язки в навчальному процесі, що зумовлюють його ефективне навчання [16, с. 108]. Під час вивчення лексикології слід звернути увагу на загальні закономірності. Серед них оцінка виражальних можливостей рідної мови, залежність мовленнєвих умінь і навичок від знання граматики і словникового складу мови, випереджувальний розвиток усного мовлення, розуміння семантики мовних одиниць. Засвоєння української мови вимагає від людини уміння оцінювати її виражальні засоби і використовувати їх правильно. Якщо учень засвоїв основи граматики та володіє великим запасом слів, він може запам’ятовувати слова-терміни, засвоювати їхній зміст, розуміти наукову й художню літературу. Якісне оволодіння писемним мовленням

відбувається з опорою на усне, адже на основі усного мовлення відбувається розвиток писемного мовлення. Щоб засвоїти лексичне і граматичне значення рідної мови учні мають зрозуміти «смисл» слова, з'ясувати як мовний знак співвідноситься з реальною дійсністю [13, с. 30–33].

Формування лексичних умінь і навичок має специфічні закономірності. Формування вміння засвоювати значення нового слова залежить від безпосередньої асоціації його з еквівалентними поняттями. Формування лексичних умінь залежить від взаємозв'язаної роботи над формою і значенням слів, особливостями їх функціонування та застосування у різних видах мовленнєвої діяльності. Дієвість методів формування лексичних умінь залежить від характеру текстового дидактичного матеріалу, насиченості його різними лексичними явищами та використання відповідних навчальній темі й меті реалій позамовної дійсності. Якісний рівень досягнень з лексикології залежить від особистісно орієнтованого використання сукупності методів навчання [10, с. 173–174].

Принципи – це основні положення, що визначають зміст, організаційні форми та методи навчання [16, с. 110]. Серед основних принципів мовленнєвої підготовки учнів учені виділяють такі: єдність розвитку мовлення й мислення, взаємозв'язок розвитку усних й писемних видів мовленнєвої діяльності, випереджувальний розвиток усного мовлення, зв'язок розвиток мовлення з формуванням мовної компетентності, зв'язок розвитку мовлення з формуванням стратегічної компетентності, зв'язок розвитку мовлення з формуванням соціокультурної компетентності, взаємозв'язок роботи з розвитку мовлення на уроках мови і літератури [13, с. 267–268].

Навчання лексикології проводиться за чотирма принципами: позамовним, лексико-граматичним, семантичним, діахронічним. Позамовний принцип передбачає використання наочного матеріалу для визначення лексичного значення слів. Лексико-граматичний принцип ґрунтується на зіставленні граматичного і лексичного значення слів. Його можна застосувати для вивчення омонімів. Семантичний принцип використовується для вивчення лексичного значення запозичених слів, синонімів, антонімів, омонімів. Цей принцип передбачає зіставлення слів у контексті. Діахронічний принцип зумовлює вивчення лексичних понять, пов'язаних з походженням і розвитком словникового складу мови. Учні мають розуміти словниковий склад мови, який зазнає певних змін, пов'язаних з історією розвитку суспільства [4, с. 3–4].

Метод – системні дії вчителя для процесу організації пізнавальної і практичної роботи учнів з метою засвоєння знань з української мови, вироблення відповідних умінь і навичок [8, с. 36]. Методи поділяються на два види: традиційні й інтерактивні. До традиційних методів зараховують методи за способом взаємодії вчителя й учня (О. Біляєв, С. Караман, В. Мельничайко, М. Пентилюк). До них належать усний виклад матеріалу, бесіда вчителя, робота з підручником, метод вправ, спостереження учнів над мовою [14, с. 37–38].

Під час навчання лексикології доцільно застосувати такі методи: тезаурусний, порівняння, лінгвістична гра, лексичний аналіз, мовний коментар, тестування, лексичні вправи [3, с. 118–119]. Доцільними будуть такі лексичні вправи: лексичний розбір слова, словникова робота, складання словників, вправи на запам'ятовування слова, вправи на підбір синонімів, антонімів і т. д. [8, с. 58].

Ураховуючи окреслені вище підходи ми використовуватимемо такі методи: доповнення або завершення, завдання на закінчення тексту, клоуз-тести, пряме тлумачення слів [11, с. 7–8]. Для формування продуктивного мовлення доцільно використовувати такі інтерактивні методи: сенкан, «асоціативний кущ», продукування творів, складання історій за допомогою сюжетних малюнків тощо [10, с. 198].

Прийом – елемент методу, засіб його реалізації, окремий пізнавальний акт. Прийоми вирізняються здатністю включатися в різні методи і частковістю [8, с. 35].

Під час навчання лексикології доцільними будуть такі прийоми: знаходження певної лексичної одиниці в контексті, з'ясування ролі лексичного явища в аналізованому тексті,

добирання прикладів, групування лексичних явищ за певними ознаками, конструювання мовних одиниць з певним лексичним явищем, уведення лексичної одиниці в контекст, робота зі словником [7, с. 3].

Для реалізації мети мовно-літературної галузі необхідно мати якісне навчально-методичне обладнання. Під час аналізу шкільних підручників, рекомендованих міністерством освіти і науки України було визначено, що кількість вправ, спрямованих на розвиток мовлення недостатня. Тому нами було запропоновано систему вправ, у яких розвиток мовлення відбувається шляхом поєднання рецептивних і продуктивних видів мовленнєвої діяльності. Система вправ спрямована на формування не тільки мовної, але і мовленнєвої компетентності.

Робота з формування мовленнєвої компетентності складається з трьох етапів: домовленнєвого, умовно-мовленнєвого, мовленнєвого.

На домовленнєвому етапі учні оволодівають лінгвістичними поняттями з лексикології. На цьому етапі можна використовувати мовні вправи, які спрямовані на засвоєння лінгвістичних понять. Ми можемо скористатися вправами, які передбачають тлумачення слів, слухання тексту, аналіз мовленнєвої ситуації, «асоціативний кущ». Такі вправи можуть бути реалізацією психолінгвістичного підходу, за яким слова можна вивчати не тільки за словником, але й за допомогою асоціацій.

Умовно-мовленнєвий етап має на меті навчити учнів підбирати слова в готовому реченні, тексті, правильно закінчувати їх, а також знаходити лексичні помилки. На цьому формується мовна та лексична компетентності. Доцільними будуть вправи на доповнення тексту або речення, метод лінгвістичної гри «Вгадай слова-антоніми», клоуз-тести, виправлення тексту. Вправа на завершення тексту чи речення доцільна для цілісного (холістичного) підходу, адже створення позитивного мовленнєвого середовища може сприяти високому рівню досягнень учнів з лексикології.

На мовленнєвому етапі учні використовують набуті знання і продукують власне мовлення. На цьому етапі формується мовленнєва і комунікативна компетентності. Доцільними будуть такі творчі вправи: написання творів з використанням слів-синонімів, складання діалогів з використанням синонімічних етикетних формул (вітання, прохання, вдячності), написання розповідей за малюнками слів-антонімів, написання сенканів з використанням слів-паронімів, слів-омонімів, складання усного опису предмета за картиною.

Отже, для формування мовленнєвої компетентності потрібно враховувати лінгвістичні, психологічні, лінгводидактичні основи, а також використовувати ту систему вправ, яка сприятиме розвитку мовлення. Ми переконані, що подана система вправ не позбавлена недоліків. Матеріали дослідження можуть бути використані вчителем під час навчання лексикології в ЗЗСО. Перспективою подальших досліджень є впровадження окреслених теоретичних засад у практичну підготовку учнів.

Література:

1. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). Москва : ИКАР, 2009. 448 с.
2. Білогорка М., Мороз Т. Шляхи формування мовної компетентності особистості: науково-методичний підхід. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2015. Вип. 11. С. 222–228.
3. Голуб Н. Б., Новосьолова В. І., Шелехова Г. Т., Ярмолюк А. В. Навчання української мови учнів 5 класу на засадах компетентнісного підходу : посіб. Київ : Сам, 2017. 144 с.
4. Гудима Н. В. Лексикографічна робота на уроках української мови з вивчення запозиченої лексики. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2015. Вип. 18. С. 137–143.
5. Державний стандарт базової середньої освіти: Постанова про затвердження Державного стандарту базової середньої освіти від 30.09.2020 р. № 898. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text.

6. Дика Н. М., Груба О. П. Формування читацької компетентності учнів: міжнародний методичний досвід. *Теорія та методика навчання (з галузей знань)*. 2019. Вип. 12. Т. 1. С. 27–31.
7. Каркіч І., Хом'як І. Лінгвістичні основи компетентнісного підходу до навчання лексикології в основній школі. *Міжнародний електронний журнал «Logos»*. 2019. № 4. С. 1–6.
8. Костів О., Сколоздра-Шепітко О. Методика викладання української мови : навч.-метод. посіб. для студентів українського відділення філологічного факультету. Львів, 2018. 2002 с.
9. Куранова С. І. Основи психолінгвістики : навч. посіб. Київ : Академія, 2012. 208 с.
10. Кучерук О. А. Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика : монографія. Житомир : ЖДУ імені І. Франка, 2011. 420 с.
11. Кучерук О. А. Шляхи формування мовленнєвої компетентності: психолінгвістичний підхід до навчання рідної мови. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. 2007. Вип. 12. С. 37–41.
12. Лихачев Б. Т. Педагогика: курс лекций : учебное пособие для студентов пед. учеб. заведений и слушателей ИПН и ФПН 4-е изд., перераб. и доп. Москва : Юрайт, 2001. 607 с.
13. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / Кол. авторів за ред. М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2009. 400 с.
14. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс : посіб. для студентів пед. університетів та інститутів / за ред. М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2011. 366 с.
15. Сергеєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Загальна психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 296 с.
16. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Академвидав, 2006. 560 с.

Губська А. С.
студентка 1 курсу ОС «Магістр»
спеціальності «Історія та археологія»
Маріупольського державного університету
Науковий керівник — канд. філол. наук Нетреба М.М.

КУРАТОРСЬКА ГОДИНА – ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЗГУРТОВАНОСТІ АКАДЕМІЧНОЇ ГРУПИ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Впровадження дистанційної форми навчання – новий виклик, який постав перед сучасними закладами вищої освіти. Важливим завданням для науково-педагогічних працівників є не тільки ефективна організація навчального процесу, а й налагодження виховної роботи зі студентами в нових умовах.

Діяльність куратора академічної групи є дуже важливим напрямом виховної роботи у вищій школі. Окремо, слід зазначити, що саме в академічній групі вперше закладаються основи студентської комунікації та взаємодії. Головне завдання куратора – докласти максимум зусиль задля об'єднання студентів академічної групи у цілісний та згуртований колектив, в якому буде комфортно навчатися, а також проводити вільний від освітнього процесу час [2, с. 89].

Мета роботи полягає у розгляді кураторської години як засобу підвищення згуртованості академічної групи під час дистанційного навчання.

На сьогоднішній день складність організації виховної роботи у студентській групі полягає у тому, що студенти майже не взаємодіють один з одним. Здебільшого вони бачать один одного на екрані свого ноутбуку під час занять, але активної комунікації, як під час очного навчання, не відбувається. Саме тому більшої актуальності набуває питання

командоутворення в академічній групі під час дистанційного навчання. На куратора покладається важливе зобов'язання – зробити із групи незнайомих один одному ровесників справжній згуртований колектив. Це можна втілити у життя, шляхом проведення кураторської години, застосовуючи інноваційні інформаційні технології. Адже цифровізація освітнього процесу відкриває для кураторів нові організаційні методи для проектування виховного простору у закладах вищої освіти [5, с. 7].

При виборі форми проведення кураторської години з командоутворення слід звернути увагу на таку форму роботи як тренінг. Адже великого значення набувають так звані «м'які навички», до яких належать здатність мислити критично і креативно, аналізувати проблеми і генерувати рішення, ефективно спілкуватися і налагоджувати взаємини, попереджувати та конструктивно розв'язувати конфлікти, володіти собою і керувати стресами. Однак ці навички складно розвинути в рамках традиційної лекції, тому останнім часом активні й інтерактивні методи навчання, які часто об'єднують спільною назвою «тренінг», набувають дедалі більшої популярності. Тренінг – це форма групової роботи, що забезпечує активну участь і творчу взаємодію студентів між собою та з куратором. Виконуючи різні вправи, студенти опановують навички групової взаємодії та командної роботи. Доцільним також буде розробити такий формат кураторської години разом з практичним психологом університету, який може порадити, яким чином можливо відпрацювати правила спільної колективної праці з урахуванням психо-емоційних особливостей кожного студента [4, с. 2].

Мета проведення кураторської години-тренінгу з командоутворення – створення моделі ефективної команди, формування та посилення загального командного духу, прийняття особливостей один одного, отримання навичок спільної роботи та прийомів вироблення спільної стратегії. Завдання, які покладаються на куратора:

– створити позитивну атмосферу протягом тренінгу (об'єднання, атмосфера довіри; заохочення учасників до спільної тривалої роботи, підтримка кожного з учасників);

– сформувати модель ефективної команди (направити групу на досягнення спільної мети та реалізації завдань;

– відпрацювати правила спільної колективної праці з урахуванням інтересів кожного учасника;

– розвинути здібності знаходження ефективних оригінальних рішень та способів поведінки у різних ситуаціях;

– підвищити усвідомлення раціональності розподілу командних ролей та обов'язків;

– ігрова корекція поведінки (зниження надмірної емоційної напруги, усунення бар'єрів, що заважають продуктивним та конструктивним діям, регуляція соціальних відносин) [1, с. 9], [3, с. 19].

Тривалість проведення – 1 година 20 хвилин. Обладнання та інтернет-платформи, необхідні у ході дистанційного тренінгу – ноутбук (комп'ютер, смартфон), програма відео-зв'язку «Zoom», віртуальна дошка «Padlet», програма «Mentimeter», відео-хостинг «YouTube» тощо.

Хід кураторської години доцільно поділити на чотири етапи. Перший етап – актуалізація теми кураторської години. На цьому етапі варто оголосити правила поведінки під час тренінгу, аби він був більш ефективним. Сформувати їх можна таким чином: поважати один одного; бути активним; увімкнути відео; правило «одного мікрофона»; використовувати «я-вислови» (говорити від першої особи «мені не подобається…», «я вважаю…», «на мою думку…»).

Другий етап – мотивація студентів до діяльності. На даному етапі важливо активізувати увагу студентів, наприклад, шляхом обговорення переглянутого відео-фрагменту. Це може бути відео з мотивуючими висловлюваннями видатної особистості.

Третій етап – активна студентська робота, виконання вправ з командоутворення. Цей етап – найплідніший за своїм змістом. Куратор може запропонувати студентам виконати вправи, які безпосередньо будуть націлені на покращення командної роботи та підвищення

комунікативних навичок. Вправи можна проводити, користуючись сучасним платформами, наприклад – віртуальної дошки «Padlet», розробленої спеціально для спільної роботи в групі.

Четвертий етап – проведення рефлексії та підведення підсумків кураторської години. Рефлексія може бути проведена, застосовуючи сучасні інноваційні технології, а саме програму «Mentimeter». Студенти у трьох словах описують свої враження від заняття, потім на спільному екрані куратор та всі учасники тренінгу можуть побачити, які емоції відчуває кожен з них. Варто пам'ятати, що кожен етап повинен супроводжуватись використанням медіа-програм, ігор, вправ, обговорень, щоб студенти не втратили зацікавленість протягом заняття, адже тоді куратор не зможе досягти виховної мети тренінгу.

Внаслідок ефективної роботи під час кураторської години буде досягнуто наступних результатів: створення позитивної атмосфери протягом тренінгу, формування моделі ефективної команди, розвиток навичок знаходження ефективних рішень, а також, напевно найголовніше – покращення психологічного клімату в академічній групі.

Таким чином, проведення кураторської години, націленої на підвищення згуртованості академічної групи в умовах дистанційного навчання може бути доцільним та ефективним заходом, особливо для студентів перших курсів бакалаврату та магістратури. Використання сучасних цифрових технологій дає кураторам можливість не зупиняти виховну роботу серед студентства, а знаходити нові шляхи для інтегрування та пристосування стандартних методів та форм виховання до дистанційного формату освітнього процесу.

Література:

1. Анісімова О. Е., Горлова А. В. Партнерська взаємодія як складова адаптації студентів-першокурсників до умов закладу вищої освіти: навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності Дошкільна освіта; уклад. : О. Е. Анісімова,А. В. Горлова. Херсон: Херсонський державний університет, 2021, 163 с.
2. Довідник з виховної роботи зі студентами / В.І. Тернопільська, Т.В. Коломієць, І.О. Піонтківська. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2014. 264 с.
3. Психологія тимбілдингу: навчальний посібник / Романовський О.Г., Шаполова В.В., Квасник О.В., Гура Т.В. ; за заг. ред. Романовського О.Г., Калашникової С.В. Харків: «Друкарня Мадрид», 2017. 92 с.
4. Черкаський А. Тренінг з командоутворення як основа самоорганізації студенстької групи: *Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-методичної конференції «Забезпечення якості вищої освіти» 8 – 10 квітня 2020 р.*
5. Ярошенко Т.О. Дистанційне навчання в системі вищої освіти: сучасні тенденції. Київ : Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2019. 18 с.

Дегтерьова В. А.
аспірант кафедри педагогіки, психології та інклюзивної освіти
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського
Науковий керівник — д-р пед. наук, доц.,
проф. кафедри педагогіки, психології
та інклюзивної освіти Султанова Н.В.

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ПРОЦЕСІ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ (ІІ пол. ХХ – поч. ХХІ ст.)

В теперішньому інформаційно насиченому, суспільстві, сповненому викликів й загроз інформаційно насиченому середовищі, питання щодо формування української національної ідентичності в процесі духовно-морального виховання дітей та молоді в сучасному освітньому просторі має велике значення для суспільства і держави. Про важливість даного

питання свідчать чисельні законодавчі документи: Закони України «Про свободу совісті» (1991 р.) [7]; «Про позашкільну освіту» (2000 р.) [6]; «Про захист суспільної моралі» (2003 р.) [5]; Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян» [14] та увага науковців та дослідників до даного питання. Проте аналіз науково-дослідницької літератури констатує недостатність вивчення даного питання в ретроспективі функціювання позашкільних закладах освіти, а тому подальше її вивчення є актуальним для сьогодення.

Загострення сучасних негараздів, що відбуваються в нашому суспільстві (знецінення духовних та моральних цінностей, прийняття хибних ідеалів та моральних переконань і т. д.) здійснюють негативний вплив на формування української національної ідентичності дітей та молоді під час духовно-морального виховання.

Удосконалення та вирішення проблемних питань сучасності щодо формування української національної ідентичності не можливе без досконалого вивчення та урахування історичного досвіду, суспільно-політичних, культурних, національних, релігійних та інших чинників [10, с. 187 – 188], тому вивчення аспектів української національної ідентичності в процесі формування духовно-морального виховання привертало увагу багатьох науковців, педагогічних діячів, дослідників: Г. Ващенко [2], О. Духнович [4], С. Русова [8], І. Стешенко [11], О. Сухомлинська [12; 13], К. Чорна [15] та ін.

Формування української національної ідентичності в процесі духовно-морального виховання пов’язане з історичними періодами розвитку держави.

В період, коли Україна входила до складу Російської імперії (початок ХХ ст.), освіта була тісно пов’язана з християнською педагогікою, а навчальні плани обов’язково включали такі предмети як «Закон Божий», «Богослов’я», в позаурочний час проводилися різноманітні урочистості, традиційні заходи, які мали неабиякий вплив на формування української національної ідентичності в процесі духовно-морального виховання [10, с. 193]. Г. Ващенко зазначав, що «гаслом, під яким має проводитися виховання української молоді, є служба Богові й Батьківщині [1, с. 74].

На початку радянського періоду узгоджувалися релігійні та світські принципи (17 – 20-х рр. ХХ ст.), пізніше почали створюватися гуртки, діяльність, яких були наповнені антирелігійним змістом [9, с. 36].

За часів НЕПу та воєнного комунізму в освіті надається перевага національному розвитку та впровадженню української мови (30-ті рр. ХХ ст.) [10, с. 194 – 195]. З часом освіта зазнала партійно-класового тоталітарного впливу та була наповнена марксистсько-ленінською методологією [9, с. 142].

В 1930 – 1940-х роках реформи в освіті відокремили школи від церкви.

1945 – кінець 1980-х рр. – більшовицькі насильницькі методи антирелігійної популяризації та русифікації освіти в Україні, занедбання формування української національної ідентичності в процесі духовно-морального виховання [10, с. 194 – 195].

Кінець ХХ – початок ХХІ століття – визнання незалежності України, знеціненням та нехтуванням ідеологічними догмами антидуховної, атеїстичної, войовничої політики радянської влади, згубної для формування української національної ідентичності [9, с. 29].

За часи незалежності нашої держави відбулося переосмислення, зміна, відродження та розвиток взірців та ідеалів формування української національної ідентичності [10, с. 187 – 188].

Підростаюче покоління – це майбутнє нашої держави і формування української національної ідентичності в процесі духовно-морального виховання дітей та молоді є важливою та невід’ємною складовою освітнього процесу. МОН України зорганізувало викладання курсу «Основи християнської етики» за програмами «Біблійна історія та християнська етика», «Християнська етика в українській культурі» та ін.; забезпечує можливістю підвищення кваліфікації й грамотності педагогічних працівників щодо формування української національної ідентичності в процесі духовно-морального виховання

[3]; розуміючи виклики сучасності удосконалюються зміст освітніх програм, навчальних планів, застосовуються ефективні та новітні технології, форми та методи роботи спрямовані на покращення, зміцнення, консолідацію та висвітлення засад державності та формування української національної ідентичності в процесі духовно-морального виховання дітей та молоді.

В сучасних позашкільних закладах освіти велика увага приділяється формуванню української національної ідентичності, педагогічні працівники використовують різноманітні технології навчання, форми, методи, засоби та способи роботи, які носять навчальний (вивчення традицій, історичної спадщини, прав та свобод громадян, моральних норм, етичних принципів і т. д.), розвивальний (формування та розвиток гуманістичної особистості з активною громадською позицією, яка вміє орієнтуватися та робити правильний вибір, протидіяти злу і т. п.) та виховний характер (виховання морально стійкого, соціально свідомого громадянина-патріота, який намагається мати чисту совість і розуміє, що кожен вчинок має певні наслідки, сповнений поваги та гідного ставлення до себе, до інших людей, до батьківщини, має певні переконання, принципи та спрямування і т. д.).

Отже, проаналізувавши законодавчі документи, науково-дослідницьку літературу, виокремимо певні закономірності змін змісту та напрямів діяльності закладів позашкільної освіти щодо духовно-морального виховання дітей. Вони пов’язані з радикальними змінами політичного, економічного, суспільного устрою держави. Проте закладам позашкільної освіти притаманні сприятливі умови для ефективного формування української національної ідентичності в процесі духовно-морального виховання дітей та молоді. Врахування досвіду й потенціалу минулого уможливлює розв’язання існуючих проблем щодо духовного й морального розвитку учнів, виховання в них поваги до народних звичаїв, традицій рідного краю та шанобливого ставлення до національних цінностей Українського народу.

Література:

1. Ващенко Г. Виховний ідеал. – Ред. газ. «Полтавський вісник», 1994. 191 с.
2. Ващенко Г. Роль релігії в житті людства і релігійне виховання молоді. Визвольний шлях. 1954. № 5. С. 29 – 35; № 6. С. 27 – 32.
3. Всеукраїнський форум «Освіта, базована на цінностях». Духовно-моральне виховання дітей та молоді URL: https://tsinnosti.com/second_forum_resolution/ (дата звернення 23.08.22.)
4. Духнович О. Народна педагогіка: в 4-х томах. Пряшів. 1967. Т. 2. 734 с.
5. Закон України «Про захист суспільної моралі» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1296-15#Text (дата звернення 25.08.2022)
6. Закон України «Про позашкільну освіту» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841- 14#Text (дата звернення 25.08.2022)
7. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text (дата звернення 25.08.22.)
8. Русова С. Націоналізація школи. Вільна українська школа. 1917. № 1. С. 4 – 6.
9. Сіданіч І. Л. Духовно-моральне виховання дітей у вітчизняній школі (XX – початок XXI століття): монографія. НАПН України Ун – т менедж. освіти. К.: ТОВ «НВП» Інтерсервіс, 2013. 464 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/720290/1/17%D0%9C%D0%9E%D0%9D%D0%9E%D0%93%D0%A0%D0%90%D0%A4%D0%98%D0%AF_%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%82_%D0%B2%D0%B0%D1%80(1).pdf (дата звернення 24.08.22)
10. Сіданіч І. Л. Теоретико-педагогічні аспекти духовно-морального виховання дітей у вітчизняній школі XX століття. Духовність особистості: методологія, теорія і практика 5 (58) 2013. URL: https://lib.iitta.gov.ua/719691/1/1domtp_2013_5_24.pdf (дата звернення 23.08.22.)
11. Стешенко І. М. Поміч учителю в справі національного виховання. К. 1917. 41 с.
12. Сухомлинська О. Формування духовності на основі християнських моральних цінностей. Директор школи. 2003. № 1. С. 4 – 6.
13. Сухомлинська О. Духовно-моральне виховання дітей та молоді: загальні тенденції й індивідуальний пошук. К.: Добро, 2006. 43 с.

14. Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/456/99#Text (дата звернення 25.08.22.)
15. Чорна К. І. Проблеми виховання патріотизму школярів у сучасній Україні: зб. наук. пр. Херсон, 2003. Вип. 35. С. 176 – 181.

Діда Г. А.
аспірантка кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
Науковий керівник — д-р пед. наук, проф. Калаур С. М.

СТУДЕНТ ЯК СУБ'ЄКТ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ

Проблема професійного саморозвитку студентів, формування готовності до їхньої майбутньої діяльності становить особливу актуальність для теорії та практики вищої професійної освіти на сьогодні.

Психолого-педагогічні дослідження вказують на існування у студентів труднощів у самовизначенні, в освоєнні навчальних програм; наявність вираженого стану дискомфорту. Поряд із цим не залишаються постійними вимоги до професійної діяльності; з'являються нові спеціальності, які не мають аналогів у минулому. Вивчення індивідуальних особливостей студентів може бути спрямоване на вирішення завдань стимулювання самовизначення особистості, допомоги в індивідуалізації та саморозвитку.

Саморозвиток розуміємо як складний еволюційно-інволюційний поступальний рух, під час якого відбуваються прогресивні та регресивні інтелектуальні, особистісні та діяльні зміни. Найбільш цінним та соціально бажаним є позитивний вектор особистісного розвитку, результатом якого виступає формування загальної культури людини, що особливо важливо для студента – носія культури, майбутнього інтелігента. Загальна культура студента, пов'язана з його позитивним особистісним розвитком, повинна містити в своєму складі повагу до гідності іншої людини та збереження власної гідності, культуру спілкування і соціальної взаємодії, культуру інтелектуальної та професійної діяльності, ненасиченість потреби особистісного соціокультурного розвитку і саморозвитку, орієнтування в основних цінностях, соціальну відповідальність за себе та інших.

Під час масового переходу на багаторівневу структуру підготовки у виші спеціалісти вишівської освіти зазначають, що для досягнення високого рівня науково-практичної підготовки студентів необхідно вирішити дві головні проблеми: забезпечити можливість отримання студентами глибоких фундаментальних знань та змінити підходи до організації навчальної діяльності для підвищення якості навчання, розвинути творчі здібності студентів, їхнє прагнення до безперервного набуття нових знань, а також врахувати інтереси студентів у самовизначенні та самореалізації.

Специфічність студентства як соціальної групи полягає в однаковому стосунку до всіх суспільних форм власності, його ролі в громадській організації праці та частковій участі у продуктивній та непродуктивній праці. Як певна соціальна група вона характеризується особливими умовами життя, праці та побуту; соціальною поведінкою і системою ціннісних орієнтацій. Як основні риси, що відрізняють студентство від інших груп, дослідники виокремлюють соціальний престиж, активну взаємодію з різними соціальними утвореннями і пошук сенсу життя, прагнення нових ідей та прогресивних перетворень.

Розглядаючи студентство як особливу соціальну категорію, специфічну спільність людей, організовано об'єднаних інститутом вищої освіти, виділимо основні характеристики студентського віку, що відрізняють його від інших груп населення: високий освітній рівень,

висока пізнавальна мотивація, найвища соціальна активність та досить гармонійне поєднання інтелекту та соціальної зрілості. У плані загальнопсихічного розвитку студентство є періодом інтенсивної соціалізації людини, розвитку вищих психічних функцій, становлення всієї інтелектуальної системи та особистості загалом. Якщо розглядати студентство, враховуючи лише біологічний вік, його слід зарахувати до періоду юності як перехідного етапу розвитку між дитинством і дорослістю. Тому у зарубіжній психології цей період пов'язують із процесом дорослішання.

Юність як пора самоаналізу та самооцінок, однозначно оцінювалась як етап завершення фізичного, статевого дозрівання та досягнення соціальної зрілості і пов'язували з дорослішанням, хоча уявлення про цей період розвивалися згодом, і в різних історичних суспільствах воно відзначено різними віковими межами. Самі уявлення про юність історично розвивалися. І.С. Кон зазначав, що «вікові категорії у багатьох, а то й у всіх, мовах спочатку позначали не так хронологічний, як соціальний статус, суспільне становище». Зв'язок вікових категорій із соціальним статусом зберігається й нині, коли передбачуваний рівень розвитку індивіда в цьому хронологічному віці визначає його суспільне становище, характер діяльності, соціальні ролі. Вік відчуває на собі вплив соціальної системи, з іншого боку, сам індивід у процесі соціалізації засвоює, приймає нові й залишає старі соціальні ролі [1].

Психологічна складова юності пов'язана з розвитком самосвідомості, вирішенням завдань професійного самовизначення та вступу у доросле життя. У ранній юності формуються пізнавальні та професійні інтереси, потреба у праці, здатність будувати життєві плани, громадська активність, утверджується самостійність особистості, вибір життєвого шляху. У молодості людина самоствердж ується у вибраній справі, знаходить професійну майстерність і саме в молодості завершується професійна підготовка, а отже, і студентська пора.

Зрілий рівень саморозвитку характеризують такі якості:

1) одухотвореність, ідейна спрямованість, зв'язок мотивів (цілей) роботи з духовним ядром особистості;

2) стійкість цілей та завдань самовдосконалення, перетворення їх

у домінанту життєдіяльності;

3) володіння, оснащеність сукупністю умінь самовдосконалення;

4) усвідомлена поведінка, спрямована на покращення себе, своєї особистості;

5) високий рівень самостійності особистості, готовність до залучення до будь-якої діяльності;

6) творчий характер діяльності;

7) результативність, ефективність саморозвитку особистості.

У молодості людина максимально працездатна, витримує найбільші фізичні та психічні навантаження, найбільш здатна до оволодіння складними способами інтелектуальної діяльності. Найлегше здобуває всі необхідні в обраній професії знання, вміння та навички, розвиває необхідні спеціальні особистісні та функціональні якості (організаторські здібності, ініціативність, мужність, винахідливість, необхідні у низці професій, чіткість та акуратність, швидкість реакцій тощо).

Час навчання у закладі вищої освіти збігається з другим періодом юності чи першим періодом зрілості, що відрізняється складністю становлення особистісних рис. Характерною рисою морального розвитку в цьому віці є посилення свідомих мотивів поведінки. Помітно зміцнюються ті якості, яких не вистачало повною мірою у старших класах – цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, самостійність, ініціатива, уміння володіти собою. Підвищується інтерес до моральних проблем (мети, способу життя, обов'язку, любові, вірності тощо).

Студентський вік є сензитивним періодом у розвитку основних соціогенних потенцій людини. Вища освіта дуже впливає на психіку людини, розвиток її особистості. За наяаності сприятливих умов під час навчання у виші у студентів відбувається розвиток усіх рівнів

психіки. Вони визначають спрямованість розуму людини, тобто формують склад мислення, що характеризує професійну спрямованість особистості. Для успішного навчання необхідний досить високий рівень загального інтелектуального розвитку, зокрема сприйняття, пам'яті, мислення, уваги, рівня володіння певним колом логічних операцій.

Ефективність сутності педагогічних факторів у освітній діяльності полягає не так у підтримуючій взаємодії, пом'якшенні умов розвитку студента, як у активізації його здатності до саморозвитку, у мотивації педагогічним складом цілеспрямованого самовдосконалення кожного студента. Зважаючи на це, педагогічні чинники, що сприяють саморозвитку студента, можна визначити як створення умов, за яких студент належить до власного життя як цілісного цілеспрямованого осмисленого процесу; складнощі, що виникають на шляху оволодіння професією та знаннями, сприймає як привід для свого вдосконалення; аналізує власні вчинки, взаємини з іншими з метою пошуку шляхів продуктивного вибудовування стратегії поведінки та спілкування [2].

Усвідомлений саморозвиток як важливе завдання виховання особистості та підготовки професіонала є інтегративною характеристикою особистості, що вимагає праці самої особистості.

Ми виділяємо низку критеріїв саморозвитку:

1) усвідомлене самоприйняття;

2) свідомість життя, життя як цінність;

3) довірлива сміливість;

4) емоційна мудрість;

5) креативність, яку визначають здібності особистості до інтерпретації, проблематизації та прогнозування відносин;

6) рефлексивність, обумовлена рефлексією особистості на себе, інших, на діяльність;

7) самоорганізація, виражена в увазі до внутрішніх процесів, в усвідомленні ціннісного змісту сенсу життя та в толерантності.

Аналізуючи психолого-педагогічні аспекти саморозвитку, слід також акцентувати увагу на педагогічних бар'єрах (зумовлених зовнішніми та внутрішніми факторами), які є серйозною перешкодою для саморозвитку сучасних студентів. Типовими бар'єрами саморозвитку є несформованість мотиваційної основи, способів, механізмів та прийомів саморозвитку; неадекватні самооцінки, які породжують невпевненість чи самовпевненість, що зумовлює труднощі у постановці життєвих цілей, небажання займатися самовихованням тощо.

Набуваючи в процесі діяльності певного досвіду та якості (на підставі внутрішніх потреб), особистість починає на цій базі вільно і самостійно вибирати цілі та засоби діяльності, керувати своєю діяльністю, одночасно вдосконалюючи та розвиваючи свої здібності до її здійснення, змінюючи та виховуючи (формуючи) себе.

Цей факт є найважливішим для педагогіки і полягає в тому, що людина розвивається не тільки за закладеною в ньому спадковою програмою і під впливом навколишнього середовища, а й залежно від досвіду, якостей, здібностей, що складаються в її психіці.

У процесі підготовки фахівців через чітко збудоване та організоване освітнє середовище вишу моделюють такі значущі характеристики саморозвитку студента: індивідуальність, прагнення до більшої свободи, досягнення цілісності, особистісне та професійне зростання, самостійність, самоповага, суспільне схвалення чи осуд.

Тому процес саморозвитку протікатиме більш ефективно і в соціально прийнятних нормах, якщо особистості (на різних етапах її становлення) надається психолого-педагогічна підтримка, що здійснюється в рамах позитивного супроводу. Якщо у навчальних закладах реалізовують ідею супроводу, а організація навчально-виховної роботи націлена на самоактуалізацію, це створює сприятливі передумови для роботи кожного суб'єкта взаємодії над собою, стимулює індивідуальне самопізнання та саморозвиток.

Література:

1. Психологічні особливості студентського віку. На допомогу кураторам. Вип. 3. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. 88 с.
2. Tarabrina, Natalia & Grabovskaya, Elena & Tikhonov, A. & Kraev, Yury. (2020). Psychological Features of the Personality of Students of Different Specialties. *International Journal of Higher Education.* 9. 152. DOI: 10.5430/ijhe.v9n3p152.

Жога Р. А.
здобувач вищої освіти ступеня доктор філософії
Української інженерно-педагогічної академії

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ПЕРСОНАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА БЕЗ ПОЧАТКОВОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ

Персональне освітнє середовище (ПОС) професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва без початкової музичної освіти є об'єктом педагогічного проєктування, що передбачає виокремлення його структурних елементів, зв'язків та системо утворюючих чинників.

В музично-педагогічній сфері низка науковців відмічають необхідність створення освітнього середовища (ОС) професійної підготовки вчителів музичного мистецтва (О. Горбенко, К. Дроздова-Кучерук, Л. Пастушенко, Т. Пухальський, М. Томашівська, В. Юнда).

Більшість дослідників відмічають ОС як структуру, що створює можливості для професійного вдосконалення здобувачів освіти, підвищує їхню мотивацію до навчання, надає інструментарій для саморозвитку, слугує платформою для опанування професійними компетентностями. Так, Л. Пастушенко визначає освітнє середовище, як «чинник, що зумовлює функціонування механізму, який забезпечує розвиток професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва» [3 с. 129]. Також він зазначає необхідність створення освітньо-розвивального середовища, як головного фактору розвитку якісних характеристик фахівця спроможного до творчої самореалізації у процесі творчої та педагогічної діяльності.

На думку О. Горбенко ОС професійна підготовки вчителя музичного мистецтва вимагає художньо-творчого спрямування, що передбачає комплекс педагогічних впливів, які забезпечують розвиток творчого потенціалу майбутнього фахівця, створюють можливості для його самореалізації, виховують потребу в самовдосконаленні [1 с. 68]. Науковець зазначає, що використання можливостей та засобів освітнього середовища, через стимулювання мотиваційної сфери – це основний чинник формування професійної компетентності фахівця.

Т. Пухальський розглядає освітнє середовище в якості однієї з умов розвитку професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва, яка здійснюється через адекватне організаційне, методичне та змістово-технологічне забезпечення вивчення диригентсько-хорових дисциплін [4 с. 108]. Він виділяє такі складові ОС:

- інформаційна складова (наявність джерел інформації – методичної, музичної та нотної літератури):
- організаційна складова (конкурси, концерти, конференції, діяльність творчих колективів);
- матеріально-технічна складова (наявність навчальних приміщень, музичних інструментів, тощо).

В якості основної складової ОС науковець вказує організаційну, як таку, що дає можливість, з одного боку, забезпечити майбутніх вчителів музичного мистецтва

концертним та виконавським досвідом, з іншого – виховувати їх в колективній творчій діяльності.

Схожу класифікацію подає М. Томашівська, визначаючи структуру освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у вигляді таких складників [5 с. 47]:

1. Суб'єкти освітнього процесу – здобувачі освіти, викладачі, адміністрація ЗВО.

2. Інформаційне середовище закладу вищої освіти – наявні засоби інформування, відповідне обладнання, тощо.

3. Матеріально-технічні засоби освітнього середовища, в тому числі музичні інструменти, обладнані аудиторії, відповідна акустична апаратура та ін.

Основою професійної підготовки вчителів музичного мистецтва Хуан Чанхао вважає творення професійно-творчого середовища. Науковець вважає, що саме «професійно-творче середовище сприяє інтелектуально-творчому обміну інформацією фахового спрямування, що інтегрує змістовні складові, доповнюючи їх індивідуальними знахідками здобувачів освіти у періоди активної практики у межах середовища однодумців, які самостійно обрали шлях професійної самореалізації з учнівською молоддю» [34 с. 119]. На думку автора у професійно-творчому середовищі значно активізуються процеси самопізнання, саморозвитку та вмотивованої взаємодії у музично-педагогічному становленні здобувачів освіти, де взаємодія між студентами в умовах професійно-творчого середовища доповнюється тьюторським супроводом педагогів різних дисциплін музичного циклу підготовки студентів до професійної діяльності з учнями.

Однією з педагогічних умов розвитку компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва В. Юнда вбачає створення інформаційно-творчого інноваційного середовища. Дослідниця вважає, що тільки інноваційна освіта буде сприяти вихованню самодостатнього всебічно розвиненого фахівця, самостійного у своїй діяльності, який зможе жити за законами сучасної глобалізації [6 с. 156].

На думку К. Дроздової-Кучерук для створення освітньо-виховного середовища, спрямованого на формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання національної самосвідомості учнів, у закладах вищої освіти потрібно організувати вирішення таких завдань:

- надати можливість кожному здобувачу освіти самоствердуватись, розкривати творчі здібності;

- створити умови для емпатійного діалогічного спілкування викладачів і студентів, творчої атмосфери, використовуючи індивідуальний підхід до кожного студента;

- орієнтувати майбутнього вчителя музичного мистецтва на підвищення власного рівня національної самосвідомості [2, с. 101].

Узагальнюючи погляди науковців можна зробити висновок, що освітнє середовище становить єдність просторово-предметних і соціальних компонентів, які тісно пов'язані між собою та взаємозумовлені. Структурування ПОС професійної підготовки вчителів музичного мистецтва без початкової музичної освіти на засадах соціально-суб'єктної організації передбачає виділення структурних компонентів, в основі функціонування яких знаходиться відповідна форма організації освітнього процесу та цілеспрямована діяльність викладача та здобувача освіти в ньому.

Отже, при визначенні структури персонального освітнього середовища професійної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва без початкової музичної освіти ми опирались на соціально-суб'єктне структурування. Динамічними компонентами ПОС вказаної категорії здобувачів вважаємо тільки ті, що залежать від діяльності суб'єктів освітнього процесу та виокремлені на основі соціально-суб'єктного аспекту освітнього середовища. Це *мотиваційний*, *творчо-креативний* та *музично-технологічний* компоненти. Саме вони відіграють ключову роль у професійній підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва без початкової музичної освіти, адже охоплюють усі сфери музично-

педагогічної діяльності, визначають важливість суб'єктного ресурсу ПОС та забезпечують його ефективність. Подальше дослідження буде спрямоване на детальну характеристику функціонування виділених компонентів.

Література:

1. Горбенко О. Б. Педагогічні умови формування музично-виконавської компетентності майбутніх учителів музики. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Педагогічні науки. Кіровоград, 2010. Вип. 88. С. 66–70.
2. Дроздова-Кучерук К. Є. Формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання національної самосвідомості учнів: дис. … канд. пед. наук: 13.00.04. Вінницький держ.пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2020. 265 с.
3. Пастушенко Л. А. Педагогічна технологія розвитку професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у вищих мистецьких навчальних закладах: дис. ... канд.. пед. наук. Рівне, 2017 244 с.
4. Пухальський Т. Д. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя музики засобами диригентсько-хорових дисциплін: автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.04. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2019. 307 с.
5. Томашівська М. М. Формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва: дис. … канд. пед. наук: 13.00.04. Житомирський держ. ун-т ім. Івана Франка. Кременець, 2019. 280 с.
6. Юнда В. В. Підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва до роботи з дитячим хором: дис. … канд. пед. наук: 13.00.02. Луганський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка». Старобільськ, 2021. 285 с.

Зінченко Л. В.
магістр фізико-математичного факультету
Криворізького державного педагогічного університету
Науковий керівник — д-р пед. наук, доц. Кучер С.Л.

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ САМООСВІТИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

У даній статті розглядається організація самоосвіти майбутніх учителів в умовах дистанційної освіти. Пандемія Covid-19 спричинила що навчальні заклади зіткнулися з дистанційною формою навчання школярів, студентів та вчителів, які проходять курси підвищення кваліфікації та перепідготовки для покращення кваліфікації в комп'ютерних технологіях.

Дистанційна освіта – це технологія, що базується на принципах відкритого навчання, та широко використовує комп'ютерні освітні програми різного призначення та створює створює інформаційне освітнє середовище для надання навчальних матеріалів та спілкування за допомогою сучасних телекомунікацій. Дистанційна освіта має багато переваг перед іншими формами навчання.

Практично не виходячи з дому та не залишаючи робочого місця, ви можете підтримувати регулярний зв'язок із викладачем за допомогою телекомунікаційних технологій, у тому числі відео зв'язку, та отримувати структурований навчальний матеріал, поданий в електронному вигляді.

Несуттєва за часом та обсягом частина навчального процесу дистанційної освіти може здійснюватися в очній формі (іспити, практичні, лабораторні роботи тощо). Високий професіоналізм, прагнення до співпраці, самоствердження та високий рівень спілкування з колегами – основні риси дистанційної освіти. Технології дистанційного навчання складаються з педагогічних та інформаційних технологій.

В Україні датою офіційного початку запровадження дистанційного навчання можна вважати 21 січня 2004 року, коли наказом № 40 Міністерства освіти і науки України було затверджено «Положення про дистанційне навчання», яке поклало початок запровадженню нових технологій у сфері освіти. Проте дистанційне навчання не набирало такої популярності як денне навчання чи заочне, коли учні і студенти ходили на заняття і вчистилися новим навикам і знанням. Завдяки поширенню нових інформаційно-комунікаційних технологій та появи глобальної інформаційної мережі Інтернет відбулася зміна традиційної моделі навчання, та також прийшло дистанційне навчання із-за пандемії і вірусу Covid-19, коли дуже багато людей помирало, і люди робили щеплення щоб вижити.

На думку школи, розвиток нового напряму в освіті – дистанційного навчання відбувався на основі комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, а також суб'єкти та об'єкти навчання беруть безпосередню участь у навчальному процесі, знаходяться на відстані в часі чи просторі.

Ми також бачимо, що розвиток дистанційної освіти знайшов відображення і на законодавчому рівні, зокрема в указі Президента «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» (2000), Концепції розвитку дистанційної освіти в Україні (2000), Наказі Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про дистанційне навчання» (2013), Законі України «Про вищу освіту» (2014).

Якщо зробити аналіз психолого-педагогічної літератури то він засвідчує, що проблеми впровадження дистанційного навчання, зокрема у навчальну діяльність студентів вищих навчальних закладів, широко висвітлено у роботах вітчизняних та зарубіжних дослідників. Великим внеском у визначення концептуальних педагогічних положень дистанційного навчання є погляди й ідеї : В. Олійника, Н. Сиротенко, Б. Шуневича, В. Кухаренка, П. Стефаненка; проблеми інформаційно-програмного забезпечення дистанційного навчання відображено у дослідженнях Г. Козлакової.

У статтях вказано на проблеми професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи:, Л. Коваль, О. Пометун, Н. Бібік, О. Савченко.

В наших умовах інформаційного суспільства стала очевидною необхідність підготовки нових фахівців, здатних на високому рівні використовувати інформаційно-комунікаційні технології в розвитку майбутньої професійної діяльності. Нині обговорюється проблема вдосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя відповідно до вимог сучасного суспільства та необхідності соціальної підготовки майбутнього вчителя. Відповідно передумовами розвитку дистанційного навчання є: - швидкий розвиток інформаційних технологій; - поступове і неперервне зниження вартості послуг на підключення та використання глобальної мережі Internet, її ресурсів та сервісів; - запровадження інформаційних технологій в освітню практику; - значне поширення засобів комп'ютерної техніки серед населення, телефонів планшеті, ноутбуків, тощо. [1, с. 295].

Суть цієї форми навчання відображена у Положенні про дистанційне навчання: «Під дистанційним навчанням розуміється індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» [2, с.2].

Дистанційне навчання в даний час відноситься до педагогічної технології XXI ст., яка базується на відкритому навчанні з використанням широкого спектру традиційних і сучасних інформаційних технологій і їх технічних засобів, які використовуються для доставки структурованого навчального матеріалу, представленого в електронному вигляді, самостійно обробка та вивчення, діалогового обміну між викладачем і тим, хто навчається в інформаційному просторі. Дистанційне навчання можна використовувати будь-якому форматі чи технології (електронне навчання).

За таких умов не виникає проблем у переоцінці ролі студентів у навчальному процесі, оскільки електронні технології навчання використовуються як допоміжний інструмент у звичній системі спілкування «вчитель-учень». Це вимагає знань, які неможливо отримати без оволодіння інформаційно-комунікаційними технологіями. Студенти повинні розвивати академічні та пізнавальні вміння та навички, необхідні для застосування їх у майбутній професійній діяльності.

Основа навчальної діяльності лежить розвиток пізнавальних навичок, умінь самостійно конструювати свої знання, орієнтуватись в інформаційному просторі, розвиток критичного і творчого мислення, уміння не тільки побачити і формувати проблему, але й знаходити шляхи її раціонального вирішення [3]. Наша система вищої освіти зорієнтована перш за все на професійну компетентність майбутнього фахівця. Під професійною компетентністю вчителя розуміють сукупність його, професійних знань, особистісних якостей умінь, загальної культури та методичної майстерності, оскільки компетентність проявляється в діяльності людини, але виконання дій неможливо без сукупності знань, що визначають можливість свідомого вибору операцій для досягнення мети конкретної дії й правильного здійснення цієї дії.

Підсумовуючи вищесказане, можна стверджувати, що професійна компетентність є складним особистісним, професійним та інтелектуальним утворенням, яке формується в процесі професійної підготовки, проявляється, вдосконалюється в професійній діяльності; є інтегрованою єдністю знань, необхідних для успішного здійснення професійної діяльності та досвіду, що передбачає не лише володіння необхідними практичними вміннями й техніками, а й наявністю в фахівця розвинутого поля професійних сенсів – відповідного сприйняття цілей, цінностей, змісту та особливостей цієї діяльності, що зумовлюють творчий характер майбутньої професійної діяльності [4].

Кваліфікаційні аспекти професійної компетентності вчителя постійно формуються внутрішньо-предметною роботою, тому ефективність процесу формування професійної компетентності майбутнього вчителя проявляється у поступовому роздуванні типу повноти основних шкал. Адже це поняття є динамічним, багатоаспектним і різноплановим, зміст і структура якого можуть змінюватися і коригуватися у зв’язку зі стрімким розвитком науки і практики.

Методика формування професійної компетентності вчителя початкової школи в умовах дистанційної освіти ще не розроблена та науково не обґрунтована. Таке ж гармонійне поєднання в освітньому процесі технологій дистанційного навчання та формування професійної компетентності студентів для їх збереження сприятиме процесу в освітньому процесі.

Інформаційна культура майбутнього вчителя стає професійною важливою якістю, складовою частиною його загальної професійної культури, тому у вищому навчальному закладі дистанційне навчання є не лише новою технологією, але й об’єктом вивчення та застосування в навчальному процесі студентів у циклі дисциплін професійної спрямованості.

Характерні риси дистанційного навчання:

Гнучкість – учні, студенти, слухачі, що одержують дистанційну освіту, в основному не відвідують регулярних занять, а навчаються у зручний для себе час та у зручному місці.

Модульність – в основу програми дистанційної освіти покладається модульний принцип; кожний окремий курс створює цілісне уявлення про окрему предметну область, що дозволяє з набору незалежних курсів-модулів сформувати навчальну програму, що відповідає індивідуальним чи груповим потребам

Паралельність – навчання здійснюється одночасно з професійною діяльністю (або з навчанням за іншим напрямком), тобто без відриву від виробництва або іншого виду діяльності

Велика аудиторія – одночасне звернення до багатьох джерел навчальної інформації великої кількості учнів, студентів та слухачів, спілкування за допомогою телекомунікаційного зв'язку студентів між собою та з викладачами

Економічність-ефективне використання навчальних площ та технічних засобів, концентроване і уніфіковане представлення інформації, використання і розвиток комп'ютерного моделювання повинні призвести до зниження витрат на підготовку фахівців

Технологічність – використання в навчальному процесі нових досягнень інформаційних технологій, які сприяють входженню людини у світовий інформаційний простір

Соціальна рівність – рівні можливості одержання освіти незалежно від місця проживання, стану здоров'я і соціального статусу.

Нова роль викладача – дистанційна освіта розширює і оновлює роль викладача, робить його наставником-консультантом, який повинен координувати пізнавальний процес, постійно удосконалювати ті курси, які він викладає, підвищувати творчу активність і кваліфікацію відповідно до нововведень та інновацій

Позитивний вплив на студента – підвищення творчого та інтелектуального потенціалу людини, що одержує дистанційну освіту, за рахунок самоорганізації, прагнення до знань, використання сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій, вміння самостійно приймати відповідальні рішення

Якість – якість дистанційної освіти не поступається якості очної форми навчання, оскільки для підготовки дидактичних засобів залучається найкращий професорсько-викладацький склад і використовуються найсучасніші навчально-методичні матеріали; передбачається введення спеціалізованого контролю якості дистанційної освіти на відповідність її освітнім стандартам

Дистанційне навчання надає студентам вищої освіти доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищує ефективність самостійної роботи, та надає абсолютно нові можливості для творчого самовираження, знаходження та закріплення різних професійних навичок, а викладачам в свою чергу дозволяє реалізовувати абсолютно нові форми і методи навчання із застосування концептуального і математичного моделювання явищ і процесів.

Розвиток дистанційної освіти продовжуватиметься та вдосконалюватиметься з розвитком Інтернет-технологій та вдосконаленням методів дистанційної освіти.

Література:

1. Гуревич Р. С. Інформаційно-телекомунікаційні технології в навчальному процесі та наукових дослідженнях : навч. посіб. для студентів педагогічних ВНЗ і слухачів інститутів післядипломної освіти. Київ : Освіта України, 2006. 390 с.

2. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні. URL : http://uiite.kpi.ua/2019/06/03/1598/

3. Кудрявцева С. П., Колос В. В. Міжнародна інформація : навч. посіб. Київ : Слово, 2005. 400 с.

4. Наказ Міністерства освіти і науки України, від 01 червня 2013 року № 660 «Про внесення змін до Положення про дистанційне навчання». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0910-13#Text

5. Стрілець С. І. Інновації у вищій педагогічній освіті : теорія і практика. Навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. URL : http://surl.li/didfv

6. Сучасна парадигма формування професіоналізму майбутніх фахівців : зб. наук. праць за матеріалами І Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конфер. Київ : Міленіум, 2011. 216 с.

Костюченко М.А.
старший викладач кафедри фізичної підготовки,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів
https://orcid.org/0000-0003-3889-1307

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Вирішення наукового завдання щодо формування лідерської компетентності майбутніх офіцерів Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України) зумовлене насамперед вимогами керівних документів, що регламентують зміст й особливості професійної підготовки фахівців пенітенціарного відомства. Міністерство юстиції України задекларувало оновлення кадрів, здатних досягати поставлених перед ДКВСУ цілей [2]. Для цього передбачено здійснити реформу мілітаризованого карального пенітенціарного відомства у сучасну, добре оснащену та ефективну систему, співробітники якої були б здатні забезпечувати належний баланс між попередженням злочинів, реабілітацією правопорушників, повагою до прав людини та верховенством права, здійснювати службову діяльність з позицій гуманізму, а також мали відповідні знання з пенітенціарного менеджменту, соціальної роботи, пенітенціарної психології, пенітенціарної педагогіки та лідерства.

Лідерство в кримінально-виконавчих установах є невід'ємним чинником ефективності їхньої діяльності. У Європейських пенітенціарних правилах зазначено, що лідерство має характеризувати кожен рівень пенітенціарної системи, зокрема виявлятися у ставленні персоналу пенітенціарних установ до засуджених та у ставленні керівництва установ до персоналу [1]. Узагальнення досвіду функціонування пенітенціарних установ засвідчує, що сильне лідерство сприяє створенню ефективних систем безпеки та безпечного середовища в установах виконання покарань, налагодженню гуманної атмосфери та позитивної культури відносин між персоналом і ув'язненими. Майбутні офіцери Державної кримінально-виконавчої служби мають розвивати свій лідерський потенціал та володіти достатнім рівнем лідерської компетентності. Проте на практиці курсанти не виявляють свого лідерського потенціалу, що свідчить про необхідність розроблення наукового-обґрунтованої системи формування їхньої лідерської компетентності у процесі професійної підготовки.

Формування лідерської компетентності майбутніх фахівців кримінально-виконавчої служби можна визначити як системне та цілеспрямоване управління освітньою діяльністю курсантів для набуття ними досвіду лідерської поведінки та розвитку їхнього лідерського потенціалу за оптимальних педагогічних умов.

Визначальним щодо формування лідерської компетентності має бути положення про необхідність розширення знань про лідерство, його значення у професійній діяльності, про роль лідерської поведінки для офіцера. На основі цих знань у майбутніх фахівців формується система відповідних поглядів і переконань щодо лідерства та необхідності формування лідерської компетентності. «Ефективного лідерства не буває без інтелектуального капіталу. Його ключові компоненти – спеціальні знання, досвід та розсудливість – не лише допомагають лідерам добре виконувати роботу, а й гарантують їм довіру підлеглих…» [3, с. 132].

Великі можливості для розширення і поглиблення знань про лідерство мають навчальні дисципліни. Зокрема сутність та значення лідерства в історичному аспекті можна з'ясувати під час вивчення навчальної дисципліни «Історія України». Своєю чергою про значення лідерства у діяльності кримінально-виконавчої служби курсанти можуть дізнатися, вивчаючи такі навчальні дисципліни, як «Пенітенціарна психологія» та «Пенітенціарна педагогіка». Окрім цього, сьогодні доцільно використати також можливості он-лайн освіти, зокрема розробити он-лайн курс, що стосувався би питань лідерства та формування лідерської компетентності фахівців кримінально-виконавчої служби. Он-лайн курс допоміг би розшири обізнаність курсантів про засоби формального і неформального лідерства у діяльності офіцера кримінально-виконавчої служби, налагодження лідерської комунікації,

ґрунтовніше ознайомити їх питаннями щодо цілей, засобів, способів та результатів діяльності лідера, формувати у них уміння визначатися зі стилем управління підлеглими, налагоджувати необхідні відносини. Отже, першою умовою формування у майбутніх офіцерів кримінально-виконавчої служби лідерської компетентності має бути поглиблення уявлень про лідерську поведінку шляхом відбору змісту навчальних дисциплін та впровадження додаткового спеціального он-лайн курсу «Лідерство офіцера кримінально-виконавчої служби».

Загалом очевидно, що для формування лідерської компетентності першочерговим кроком має бути розширення знань про лідерство, його значення у професійній діяльності, про роль лідерської поведінки для офіцера. На основі цих знань у майбутніх фахівців формується система відповідних поглядів і переконань щодо лідерства та необхідності формування лідерської компетентності.

Література:

1. Європейські пенітенціарні правила. (Рекомендація № R (2006)2 Комітету Міністрів держав-учасниць). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032#Text (дата звернення 29.08.2022).
2. Про Концепцію державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України. Указ Президента України від 8 листопада 2012 р. № 631/2012 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/631/2012#Text (дата звернення: 19.09.2022).
3. Чаморро-Премузік Т. Чому так багато некомпетентних чоловіків стають лідерами (і як це змінити?) / пер. з англ. А. Цвіри. Харків: Віват, 2020. 224 с.

Малишев В. О.
студент Маріупольського державного університету
ОС «Магістр» спеціальність «Історія та археологія»
Науковий керівник — канд. філол. наук Нетреба М.М.

ІСТОРИЧНІ ЕКСКУРСІЇ ЯК ПІЗНАВЛЬНА ФОРМА ВИХОВНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Екскурсія завжди займала важливе місце у системі навчально-виховної роботи, надаючи можливість до реалізації різних напрямків виховання: національно-патріотичного, інтелектуально-духовного, морального, естетичного в залежності від направленості самої екскурсії [1, с. 58-59]. В свою чергу, історичні екскурсії, які базуються на історії України, важливих державних та локальних подіях, здобутках української та світової культури можуть поєднувати в собі різні напрямки виховної роботи. Екскурсійний метод, при грамотному плануванні та реалізації може використовуватись для виховання з початкової школи до закладів вищої освіти

В реаліях сучасності, все більшої актуальності набуває питання реалізації виховної роботи в умовах онлайн-навчання, коли реалізація виховних заходів у класичному сенсі стає неможливою через обмеження онлайн форми. Однак, у свою чергу, розробка нових чи модифікація старих методів дозволить реалізувати заплановану виховну мету, навіть за умови постійного прямого контакту між вихователем та вихованцем.

Екскурсія – спеціальний вид групової виховної роботи, направлений на отримання вихованцями нових знань, пізнання навколишнього світу формування позитивних вражень про людину та суспільство та інше [5, с. 135]. Історична екскурсія має схоже спрямування, однак, головним елементом здійснення позитивного виховного впливу постає історичний контекст (події, предмету, діянь історичної особистості та інше)

Виховна мета історичної екскурсії – полягає в формуванні на основі історичного досвіду України та світу якостей розвинутої особистості та громадянина (знання про історію власної держави, бажання до пізнавання нового та постійного розвитку та інше) [6, с. 15].

Основними функціями історичної екскурсії є:

- виховна – здійснення на основі історичних процесів, подій, діянь історичної особистості, предметів історичного значення національно-патріотичного, морального, інтелектуально-духовного, громадянського-правового впливу на вихованців;
- інформаційна – інформування про процеси історичного розвитку України та світу;
- наукова – надання об'єктивної інформації про події минувшини. [4, с. 21-22]

Екскурсії можуть бути організовані безпосередньо вихователем, так і самими вихованцями за керівництвом та певною допомогою в організації (в залежності від віку, типу екскурсії, виховної мети) [3, с. 30]. Реалізація виховних функцій історичної екскурсії сприяє організації вихованців до самоорганізації та самопізнання, підвищенню їх інтелектуального рівня, наповненню життя ціннісними ідеями.

Головним способом реалізації виховної мети історичних екскурсій, в умовах онлайн навчання є – онлайн відвідування місць історичного значення та музеїв (додаток Google Earth, спеціалізовані онлайн екскурсії розроблені музеями).

При підготовці та проведенні історичної екскурсії, як в офлайн, так і онлайн формі слід керуватися принципами екскурсійного процесу. Так, у ході екскурсії екскурсовод допомагає екскурсантам побачити об'єкти, отримати інформацію про визначені об'єкти, відчути їх значення та опанувати навички для самостійного спостереження та аналізу об'єктів екскурсії у майбутньому. В процесі виховної роботи тематика екскурсійного процесу, в першу чергу, має бути підпорядкована виховній меті екскурсії [2, с. 43].

Першим кроком для реалізації історичної екскурсії, є обрання місця проведення, при виборі якого слід пам'ятати про обмеження онлайн навчання (не кожне місце історичного значення може бути вказано на різних онлайн мапах і не кожен музей має програму онлайн екскурсій), також слід враховувати індивідуальні особливості як музейної експозиції, її направленості, так і екскурсантів для яких планується захід (особливої уваги при підготовці заслуговують психолого-виховні особливості вихованців, без врахування яких історична екскурсія може перетворитися з позитивного у негативний досвід) [3, с. 105-106].

Після вибору місця проведення історичної екскурсії, доцільним є розгляд експозиції музею чи історичного комплексу, що в найбільш повній мірі відповідали обраному напрямку виховання. Хоч історична тематика і має потенціал для розвитку багатьох напрямків виховання, найкращий результат можна отримати при підпорі до обраного напрямку відповідної експозиції. Так для естетичного виховання відповідною буде експозиція з тематикою розвитку української культури, для національно-патріотичного – експозиція присвячена важливим подіям-символам історії України, для інтелектуально-духовного – експозиція присвячена розвитку інтелектуального та громадського руху в Україні, його діячам.

Попри певні обмеження, онлайн формат має ряд своїх переваг. Сама екскурсія завдяки технології трансляції екрана може проводитися за допомогою таких програм як Google meet чи Zoom. Так, одночасно з самою історичною екскурсією, вихованцям у різній формі можна представити додаткову інформацію про визначену історичну подію чи діяча. Сама екскурсія, може супроводжуватися додатковою інформаційною презентацією за темою, для кращого розуміння екскурсантами про що буде йти мова, вставками з кінофільмів документального чи художнього характеру, які допоможуть в зануренні вихованців до реалій історичної події. В наш час активного поширення набуває технологія «VR» (віртуальної реальності), яка за умови наявності в усіх учасників екскурсії певних засобів дозволить провести онлайн екскурсію від першої особи для всіх екскурсантів.

Під час проведення екскурсії, для підтримки уваги екскурсантів, переведення лекційного методу у форму діалогу, доцільно ставити питання вихованцям що до їх вражень від особистості, події чи предмету.

Після завершення історичної екскурсії, доцільним є проведення рефлексії та аналізу з проведеної роботи. Для чого можна використати ряд програм для онлайн опитувань та

формування чартів (Google forms, Quizizz та інші). Інформація отримана в такій формі краще піддається первинному аналізу, що дозволяє значно швидше виявити сильні та слабкі сторони проведеної виховної роботи, підсумувати чи була виконана поставлена виховна мета.

Отже, історичні екскурсії в умовах онлайн навчання, є ефективною та сучасною формою організації виховної діяльності для вихованців. Головною їх перевагою є різнопланове виховне значення впливу історії, на основі якого можливе формування національно-патріотичних, моральних, естетичних та інших якостей вихованців. Реалізація історичних екскурсій онлайн можлива завдяки креативному підходу організатора екскурсії та розвитку сучасних технологій занурення, передання зображення. Завдяки екскурсіям, відбувається розширення світогляду, знань, інтересів вихованців, формуються дружні відносини як між самими вихованцями, так і вихователем. Розвиток та ширша імплементація цієї форми до програми виховної роботи може надати ряд позитивних результатів.

Література:

1. Андрощук І. В. Методика виховної роботи: навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2014. 320 с.
2. Єремєєва В.М. Технологія вивчення теорії та методики виховання: методичний посібник для викладачів і студентів ВНЗ. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 104 с.
3. Маценко Л.М. Теорія і методика виховання: навчальний посібник. Київ: ЦП «Компринт», 2019. 319 с
4. Нездоймінов С. Г. Організація екскурсійних послуг: навчально-методичний посібник. Одеса: Астропринт 2011. 216 с.
5. Опейда Л. М. Використання віртуальних екскурсій у навчальному процесі (на прикладі проекту «Віртуальний Луцьк») *// Науковий парк та інноваційна інфраструктура університету як основа розвитку освіти та науки: зб. наук. пр. Міжнар. наук.-практ. конф., 4–5 жовт. 2013 р //* Луцьк: видання СНУ ім. Лесі Українки, 2013. С. 135-136
6. Салата О.О. Основи музеєзнавства: навчально-методичний посібник. Вінниця: ТОВ Нілан-ЛТД, 2015. 164 с.

Мальченков С.М.
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Української інженерно-педагогічної академії
Науковий керівник – д-р пед. наук, проф. Штефан Л.В.

ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Відстежуючи ступеневий розвиток системи освіти України, спостерігаємо набуття переваг освіти через впровадження компетентнісного підходу. Такого висновку можна дійти спираючись на стандарти освіти, які ґрунтуються на необхідності відповідності освітнього процесу до реалій технологічних змін у світі та зростання значущості автоматизованих процесів (інформаційний сектор, банкінг, надання освітніх послуг тощо). Це вимагає удосконалення нормативного та методологічного забезпечення освітнього процесу, який повинен спиратися на теорії, методи, практики і досвід наукового сегменту. У центрі уваги – здобувач освіти, що знаходиться у стані постійного особистого і професійного розвитку у системі освіти під впливом як внутрішніх особливостей, так і зовнішнього середовища. Реалізувати це складне завдання можливо за умови набуття здобувачами освіти комунікативної компетентності. Такий підхід повною мірою відповідає чинним стандартам освіти України у набутті комунікативної компетентності на рівні міжособистісної взаємодії, яка значною мірою базується на комунікації у команді. Це, в свою чергу, гарантуватиме

здатність сучасного здобувача освіти до ефективної діяльності у різних міжособистісних ситуаціях та орієнтуванні у міжособистісному спілкуванні. Для цього в освітньому середовищі необхідно створити сприятливі умови для розвитку у них комунікативної компетентності.

Від ефективності спілкування, наявності розвиненої комунікативної компетентності залежить життєздатність і продуктивність здобувача освіти. Встановлення зв'язку з оточуючими; передача спільного досвіду; отримання наявних інструкцій; обмеження і можливості, вчасно донесені до здобувача освіти, сприяють зростанню якості життя і професійного становлення здобувача освіти. З цих причин у педагогіці та психології, як сучасних науках, є багато теоретичних та емпірично-прикладних досліджень щодо вивчення феномену «комунікативна компетентність».

Поняття «комунікативна компетентність» вже як шістдесят років є досліджуваною категорією. У літературі частіше за все під комунікативною компетентністю розуміють здатність до ефективної співпраці на основі врахування специфіки ситуації. Так за Л. Гузєєвим, комунікативна компетентність – це здатність вступати в комунікацію з метою порозуміння. Ю. Ємельянов розуміє це поняття як вищу здатність особистості, яка надає змогу, як розв'язувати проблеми, що виникають у різних життєвих ситуаціях, так і характеризує сукупність знань, мовних та позамовних умінь і навичок спілкування, набутих особистістю під час природної соціалізації, навчання та виховання. Якщо щодо життєдіяльності, то під комунікативною компетентністю розуміють здатність людини ефективно взаємодіяти з іншими для досягнення бажаного результату у спілкуванні.

Таким чином, нині цьому питанню присвячено значну кількість досліджень. Проте подальший розвиток в цьому напрямі гальмується, насамперед, відсутністю загальноприйнятого визначення терміну «комунікативна компетентність». Представники різних галузей знань описують це поняття з власної точки зору зацікавленості і підкреслюють у ньому найважливіше для конкретної науки. Тому, насамперед, уточнимо походження поняття «комунікативна компетентність». Слово походить від лат. «communico», що означає робити спільним, з'єднувати, спілкуватися і компетентний, тобто «competentis» – здатний. Отже, зміст цього терміну стосується повноти знань про закони і патерни міжособистісного спілкування – діалогу, конфлікту, перемовин. Водночас комунікативна компетентність пов'язана зі здатністю передавати та отримувати інформацію, з оволодінням різними засобами спілкування (вербальними та невербальними), з впливом особистості, досягненням порозуміння і однорідності сприйняття розгорнутої ситуації у комунікації.

Комунікативну компетентність пов'язують зі знанням рідної та іноземних мов. Можна долучитися до дискусії щодо особливостей розуміння рідної та державної мови (на прикладі національних меншин), які в подальшому можуть вплинути на місце здобувача освіти на професійному ринку праці. Ми ж одразу при формуванні комунікативної компетентності звернемося до застосування іноземної мови (на прикладі англійської), оскільки така комунікація розширює межі комунікативного простору до міжнародного.

Окрім вивчення іноземної мови, як однієї зі складових комунікативної компетентності, треба оговорити засіб донесення інформації. В умовах COVID-19 та війни в Україні заклади освіти опинилися в ситуації впровадження змішаної та дистанційної форм навчання. Щодо дистанційної форми навчання, за результатами наших досліджень, виявлено такі проблеми, як втрата наочності та недостатній контроль за результатами навчання.

Для усунення цих недоліків нами пропонується технологія формування комунікативної компетентності здобувачів освіти з англійської мови в умовах дистанційного навчання. Її розробленню передувало застосування підготовленого нами опитувальника «Я і оволодіння англійською мовою» з 27 питань. Він дозволяє викладачу визначитися з питаннями щодо вмотивованості, зацікавленості у навчання, здібностях, рівні самовідчуття особистості, дієвими засобами навчання, потребою у додатковому навантаженні,

пріоритетності напрямів підготовки, готовності здобувача освіти самостійно вивчати матеріал. Наприклад, одне з питань, яке сформульовано так: «У вивченні іноземної мови Ви використовуєте електронні пристрої (телефон, планшет, комп'ютер?» є такі варіанти відповідей «ні», «лише телефон», «лише телефон і планшет», «лише телефон і комп'ютер», «лише планшет і комп'ютер», «телефон, планшет і комп'ютер», «не маю постійного доступу до Інтернету». За відповідями респондента робиться висновок щодо його пріоритетів у застосуванні засобів навчання – електронних гаджетів, частоти їх використання та технічних можливостей, які визначаються регіоном його знаходження, де можуть бути проблеми зв'язку та телекомунікацій. На основі отриманої інформації для такого здобувача освіти ми рекомендували відповідну освітню платформу, або шукали способи надання асинхронного режиму навчання з поетапним виконанням академічних вимог.

Якщо ж ми виявили, що здобувачі освіти мають електронні гаджети і постійний доступ до Інтернету, ми рекомендували їм за доцільне використовувати онлайн-платформу для вивчення іноземної мови. З розглянутих додатків ("Ewa", "Falou", "Elsa", "Cake" "Babbel", "Drops") за ефективністю для впровадження у освітній процес для здобувачів освіти у вивченні іноземної мови найбільше підходить онлайн-платформа "Duolingo".

Завдяки кількості і різноманітності навчального матеріалу, що запропоновано у додатку Duolingo, дистанційно можна контролювати і слідкувати за освітнім процесом здобувачів освіти; дотримуватися послідовності отримання навичок Speaking, Listening, Reading, Writing; розширювати словниковий запас і формувати готовність проходження міжнародного тестування. У Європі є приватні університети, що приймають результати навчання на платформі "Duolingo" як мовний сертифікат для іноземних здобувачів освіти.

Розроблена нами технологія ґрунтується на тренінговій роботі, яка технічно реалізується на основі використання безкоштовної онлайн-платформи "Duolingo". Такий підхід дозволяє підвищити якість формування у здобувача освіти комунікативної компетентності з іноземної мови в умовах дистанційного навчання. Подальші дослідження будуть спрямовані на удосконалення змісту розробленої технології.

Література:

1. Лозинська Л.Ф. Формування іншомовної комунікативної компетентності студентів у процесі вивчення іноземної мови. Академічні студії. Серія: «Гуманітарні науки», Луцьк, 2022. Вип. 1. С. 245-252

Наконечна А. П.
студентка групи СОПМУ-23
факультету філології і журналістики
Тернопільського національного
педагогічного університету ім. В. Гнатюка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Сеньовська Н. Л.

ХАРАКТЕРИСТИКА ЕМПАТІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВЧИТЕЛЯ ТА ЙОГО АСИСТЕНТА З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Згідно з Концепцією розвитку інклюзивної освіти, «Інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей» [4]. Залежно від потреб дитини, надання їй спеціальних освітніх послуг передбачає командну співпрацю низки фахівців: директора або заступника директора з навчально-виховної роботи, учителя початкових класів (класного керівника), інших учителів, асистента вчителя, практичного психолога, соціального педагога, учителя-дефектолога (із урахуванням освітніх потреб

дитини з ООП), учителя-реабілітолога, а також батьків або законних представників дитини з ООП. Серед членів Команди супроводу, чиї функції чітко прописані у «Примірному положенні про команду психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої та дошкільної освіти» 2018 року [5] найчастіше комунікують і працюють з дитиною з ООП вчитель початкових класів (класний керівник) та асистент учителя. Одним із завдань психолого-педагогічного супроводу є «корекційно спрямоване виховання школяра як культурної і моральної людини» [3, с. 64]. У межах цієї діяльності надзвичайно важливою є емпатійна взаємодія.

«Емпатія є ключовим психологічним механізмом, який забезпечує здатність людини розуміти й управляти емоціями інших людей» [2, с. 85]. Тобто, базується на емоціях, хвилюваннях і почуттях, а не залежить від інтелектуальних, суто розумових, здібностей людини. Емпатійні взаємини безпосередньо пов'язані із особистісним прийняттям. Українська дослідниця Л. Журавльова доводить, що «перший етап феноменально розгорнутого емпатійного процесу містить емпатогенну ситуацію, її споглядання і сприймання та через механізми емоційного зараження, первинної оцінки та ідентифікації. Для того, щоб співпереживання не «замкнулося» на собі, потрібно щоб відбулося емоційне перемикання з власних емоцій на внутрішній світ іншої людини, тобто щоб репрезентувалося так зване вторинне перемикання» [1, с. 45].

У природний спосіб емпатійна взаємодія реалізується перш за все у стосунках матері і дитини: мати відчуває дитину частиною себе й емпатує їй. На початковому етапі міжособистісного контактування учителя початкових класів (класного керівника) та асистента вчителя з винятковою дитиною-школярем також первинно активізується перебіг природної емпатії, котра залежить від внутрішніх ресурсів дорослих, а також від їх (і вихованця) хвилювань стосовно власного благополуччя, особистої автономності. Таким чином, відбувається природне співпереживання, емоційне забарвлення контактів і формується позитивно забарвлене емпатійне ставлення.

Однак, якщо емпатія зосереджується на індивідуальному світі людини, а не на переживаннях іншого, це призводить до того, що сприйняття дорослими дитини з ООП може змінювати своє спрямування – від позитиву до негативу. Тому таким важливим є безпосереднє переживання дорослого з приводу почуттів дитини (оцінка ситуації, мотиваційна установка), що актуалізує перебіг різних, часто суперечливих хвилювань.

Роль та функції учителя початкових класів (класного керівника) та асистента вчителя відрізняються.

Педагог відповідає за освітній процес дитини з ООП з урахуванням особливостей її розвитку; результати виконання дитиною навчальної програми/ освітнього плану; надання батькам інформації про стан засвоєння знань, формування умінь та навичок.

Асистент же здійснює спостереження за учнем з метою вивчення його індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів та потреб; приймає участь в організації освітнього процесу дитини з ООП, підготовці індивідуального навчального плану та індивідуальної навчальної програми/індивідуального освітнього плану; сприяє адаптації освітнього середовища; надає інформацію батькам, педагогічним працівникам щодо особливостей розвитку вихованця.

Таким чином, цим фахівцям потрібен різний рівень та тривалість емпатійної взаємодії з дитиною з ООП.

Обоє повинні пройти *етап виникнення емпатійних стосунків* (переважає природна емпатія, виникає співпереживання).

Пізніше їм важливо «не застрягнути» на етапі емпатійних стосунків, що виконують мотиваційно-інтенційне призначення (центруються довкола співчуття і співрадості, чи протидії, гніву, злості).

А от уже етап *рефлексивних емпатійних стосунків* (підсумок освітньо зорієнтованої та сценарно організованої міжособистісної взаємодії фахівцята особливої дитини) реалізується по-різному.

Асистент вчителя перебуває поряд з учнем під час уроків, позакласних заходів, супроводжує його на додаткові та розвивальні заняття, спостерігає в процесі такого заняття (за потреби), має можливість контактувати з фахівцями, обговорювати важливі питання. Він вислуховує поради, надає інформацію про дитину, постійно спілкується з батьками учнів, залучає їх до планування роботи та реалізації програм. Звичайно, що для успіху такої різнопланової діяльності необхідна глибока емпатійна взаємодія з вихованцем.

Узгодження у роботі асистента вчителя та учителя початкових класів (класного керівника) є важливою умовою ефективності здійснення освітнього процесу в інклюзивному закладі. Педагог керує роботою у класі, асистент вчителя, беручи безпосередньо участь в освітньому процесі, здійснює супровід учнів. Учитель і асистент разом працюють над плануванням навчальних занять, обговорюють необхідні адаптації/модифікації згідно індивідуального плану. І педагог зацікавлений у тому, щоб покращить успішність навчання не лише дитині з особливостями психофізичного розвитку, а й іншим учням класу. Тобто, емпатійна взаємодія відбувається не лише у парі вчитель – дитина з ООП. Педагог повинен приділяти час усім своїм вихованцям. Відповідно, він просто не матиме ресурсу на виняткове співпереживання особливій дитині, нехтуючи іншими.

Вчителі та асистенти виконують різні ролі задля досягнення спільної мети. Запорукою успіху є синергія.

Література:

1. Журавльова Л. П. Психологія емпатії: монографія. Житомир: Вид. ЖДУ ім. І. Франка, 2007. 328 с.

2. Журавльова Л. П., Шпак М. М. Емпатія як психологічний механізм розвитку міжособистісного емоційного інтелекту. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, III (25). 2015. pp. 85-88. URL: http://eprints.zu.edu.ua/19316/1/ped_psy_25_49.pdf

3. Миронова С. П. Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Астон, 2020. 176 с. URL: http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/3787/NUSH-osoblyvosti-orhanizatsiyi-osvitnoho-protsesu-uchniv-pochatkovoyi-shkoly-v-inklyuzyvnykh-klasakh-Myronova.pdf?sequence=1&isAllowed=y

4. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання» № 912 від 1 жовтня 2010 р. URL: https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya

5. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої та дошкільної освіти» № 609 від 8 червня 2018 р. URL: https://mon.gov.ua/ua/npa/ pro-zatverdzhennya-primirnogo-polozhennya-pro-komandu-psihologo-pedagogichnogo-suprovodu-ditini-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-v-zakladi-zagalnoyi-serednoyi-ta-doshkilnoyi-osviti

Осіпчук А.І.
студентка групи П-51м
Національний університету
водного господарства та природокористування
Науковий керівник — канд. пед. наук, доц. Кочубей А.В.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО

ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Питання національно-патріотичного виховання стало особливо актуальним із початком повномасштабної війни в Україні. Патріотизм сьогодні є потребою як для держави, так і для її громадян, оскільки високий рівень патріотизму людей забезпечить повноцінний гармонійний розвиток не лише суспільства в цілому, але і кожній окремій особистості в державі. Адже, як зазначав О. Сухомлинський, «виховання патріотичної свідомості, почуттів і переконань неможливо відокремити від складного цілісного процесу формування особистості» [1, с. 132]. Національно-патріотичне виховання молодого покоління забезпечить цілісність народу України, його національне відродження, а також розвиток України, її розбудову та вдосконалення.

Метою національно-патріотичного виховання є розвиток і зміцнення в кожного громадянина любові до своєї країни, гордості і поваги до її історії та традицій, готовності захищати її свободу та незалежність.

Задекларована проблема завжди займала важливе місце в педагогіці, філософії та історичних науках. Ще Платон говорив, що «Батьківщина є дорожчою за маму та батька». Любов до Батьківщини як вища цінність розглядається і у таких мислителів, як М. Макіавеллі, І. Фіхте, Ж. Руссо. Сутність патріотизму розкривали у своїх працях Г. Сковорода, В.Сухомлинський, Г. Ващенко, І. Огієнко та ін. Нові підходи щодо національно-патріотичного виховання можна знайти у працях М. Стельмаховича, К. Чорної, Ю. Руденка, П. Кононенка.

У дослідженні розглянуто проблеми національно-патріотичного виховання молоді в умовах сьогодення.

І тому завданнями роботи є висвітлення важливого значення національно-патріотичного виховання сучасної української молоді та пошук ефективних форм і методів національно-патріотичного виховання в умовах сьогодення.

«Національно-патріотичне виховання молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, освітніх закладів, громадських організацій, сім'ї та інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації» [3].

Український народ століттями намагалися позбавити культурної та духовної самостійності. Багато поколінь українців виховувалися з комплексом неповноцінності, з почуттям національної меншовартості. Навмисно знищувалися українська мова, література, пісні, натомість поширювалися російськомовна література, неправдива історія, навіювалося переконання в перевазі «старшого брата». Тому сьогодні єдиний шлях повернення державності – громадянсько-патріотичне виховання молоді.

Вважаємо за необхідне зазначити що основними завданнями національно-патріотичного виховання є:

− утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;

− виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки;

− підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя;

− усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;

− формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;

− утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;

− культивування кращих рис української ментальності, працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи;

− формування мовленнєвої культури [3].

Патріотичне виховання молоді здійснюється за такими напрямами:

– державний – базується на забезпеченні державою системи патріотичного виховання;

– соціальний – ґрунтується на вивченні норм моралі, їх дотриманні, орієнтований на усвідомлення пріоритету загальнолюдських цінностей та інтересів, виховання шанобливого ставлення до культури, історії, мови, звичаїв, традицій українського народу;

– психолого-педагогічний – ґрунтується на вивченні психологічних особливостей молоді;

– правовий – передбачає формування глибоких правових знань, розвиток високої правової культури;

– військовий – передбачає вивчення військової історії України, основних зразків техніки, озброєння Збройних Сил України, набуття початкових навичок користування ними, підвищення фізичної загартованості в інтересах підготовки до захисту Вітчизни [4, с. 11].

У часи повномасштабної війни в Україні найбільш пріоритетним стало саме військово-патріотичне виховання. Воно покликане забезпечити активну участь громадян у збереженні безпеки України від зовнішніх загроз, формувати в молодого покоління готовність захищати Батьківщину, розвивати бажання здобувати військові професії, формувати фізичну та психологічну готовність до служби в Збройних Силах України.

Робота з військово-патріотичного виховання молоді має проводитися комплексно, спільними зусиллями органів державного управління, а також освітніх закладів, сім'ї, громадських організацій та об'єднань, Збройних Сил України, інших силових структур [5].

Основними формами патріотичного виховання можуть бути такі:

– інформаційно-масові – дискусії, диспути, конференції, вікторини, вечори, «філософський стіл», створення книг

– діяльнісно-практичні – творчі групи, екскурсії, свята, театр-експромт, олімпіади

– інтегративні – гуртки, фестивалі

– індивідуальні – творчі завдання, індивідуальна робота

– наочні – музеї, виставки учнівської творчості, тематичні виставки, книжкові стенди

– діалогічні – бесіди, міжрольове спілкування.

Принагідно зазначимо, що на кафедрі суспільних дисциплін, яка є випусковою для нашої спеціальності, проводять значну роботу у вищезазначених напрямках.

Зокрема, з метою вивчення свого краю, була організована екскурсія-подорож «Пам'ятні місця Острога».

Була проведена лекція з елементами бесіди «Національне виховання студентської молоді», на якому власним практичним досвідом щодо патріотичного виховання поділилася магістр права.

Викладачі кафедри започаткували та вдало втілили у практику таку форму навчальних знань, як полілеція, на якій було розглянуто питання патріотичного виховання.

Ефективним було і інтегроване онлайн-засідання, на якому обговорювали питання методів вивчення педагогічного досвіду щодо патріотичного виховання та був представлений відеофільм «Невідома історія України. Трипільська культура» про трипільську культуру та її значення для формування українського народу.

Психолого-педагогічні дослідження, індивідуальні бесіди з майбутніми фахівцями, дозволяють стверджувати, що пріоритетну роль у роботі зі студентами доцільно відводити активним методам, застосування яких ґрунтується на демократичному стилі взаємодії, сприяє формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості.

До таких методів відносять: соціально-проектну діяльність, ситуаційно-рольові ігри, соціограму, метод відкритої трибуни, соціально-психологічні тренінги, інтелектуальні аукціони, ігри-драматизації, створення проблемних ситуацій та ситуацій успіху, аналіз конфліктів та моделей стилів поведінки.

Необхідною умовою підвищення ефективності патріотичного виховання учнів є залучення їх до підготовки та проведення позакласних виховних заходів, спрямованих на формування патріотичних якостей, самоосвіту, самовиховання [4, с. 13].

Варто зазначити, що у вирішенні проблем національно-патріотичного виховання повинна брати участь у першу чергу сама молодь та усвідомлювати важливість своєї участі в житті країни. Проте спрямувати дії молоді у патріотичному напрямку русло має як держава, так і наполеглива, кропітка праця педагогів [2, с. 74].

Ми провели анкету «Проблеми національно-патріотичного виховання майбутніх фахівців» серед студентів 1-3 курсів спеціальності «Психологія» і «Соціально-виховна робота з дітьми та молоддю». Анкета включала такі питання:

1. Що таке національно-патріотичне виховання на ваш погляд?
2. Чи є елементи національно-патріотичного під час вашого навчального процесу?
3. Чи варто, на вашу думку, приділяти час патріотичному вихованню під час навчального процесу?

За результатами анкети можемо констатувати, що всі студенти розуміють, що таке національно-патріотичне виховання і усвідомлюють його значення. Переважна більшість вважає, що патріотичне виховання є важливим, особливо в умовах сьогодення. Студенти зазначили, що під час навчально-виховного процесу науково-педагогічні працівники університету сприяють національно-патріотичного вихованню майбутніх фахівців.

Отже, опрацювавши наукову літературу та провівши анкетування серед студентів, ми зробили висновок, що національно-патріотичне виховання має важливе значення для формування особистості сучасної української молоді.

У процесі дослідження нами визначено найефективніші форми національно-патріотичного виховання в умовах сьогодення: інформаційно-масові (дискусії, диспути, конференції, вікторини, вечори, «філософський стіл», створення книг), діяльнісно-практичні (творчі групи, екскурсії, свята, театр-експромт, олімпіади), інтегративні (гуртки, фестивалі), індивідуальні (творчі завдання, індивідуальна робота), наочні (музеї, виставки учнівської творчості, тематичні виставки, книжкові стенди), діалогічні (бесіди, міжрольове спілкування).

Також у роботі зі студентами ефективними є активні методи (соціально-проектна діяльність, ситуаційно-рольові ігри, соціограма, соціально-психологічні тренінги, інтелектуальні аукціони, ігри-драматизації та ін.).

Література:

1. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. / В. О. Сухомлинський. К.1977. Т.3. 282 с.
2. Кравченко А., Сахно М. Національно-патріотичне виховання молоді в Україні – вимога сьогодення. Педагогічні науки. Полтава, 2015. № 63
3. Міністерство освіти і науки України. Національно-патріотичне виховання. URL: https://mon.gov.ua/ua
4. Керницька Т. В. Виховання національно-патріотичних цінностей – пріоритетне завдання виховної системи ПТНЗ : методичні рекомендації. Дніпро : ПТО, 2015. 11 с.
5. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. URL : http://www.lyceum.univer.kharkov.ua/index.php/ua/

Свічкар С.С.
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І. А. Зязюна

Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
Науковий керівник – канд. пед. наук, старший викладач Бабенко І. В.

ТЕНДЕНЦІЯ ПРОТИДІЇ БУЛІНГУ НА ПОЛТАВЩИНІ

Незвична для нашого сприйняття концепція домагання тісно пов’язана з такими поняттями, як булінг (застосування сили чи психологічного тиску, через погрози, навмисне націлювання на слабких або тих, хто не може протистояти; домінування, влада від людини до людини), агресія (дії, спрямовані на пошкодження фізичної та психічної цілісності людини чи групи осіб) [1].

Агресія органічно пов'язана з насильством і є його природною основою. Поняття агресії ширше поняття насильства, воно включає поняття насильства, третирування (зневага до когось, поведінка без вагань, ігнорування власної думки), цькування (переслідування когось різними нападами, наклеп тощо), щоб отримати від когось знущалися [4]).

Усі ці концепції відображають різні аспекти явища, такі як знущання.

Поняття домагання трактується від вузького (відео бійки) до широкого (насильство загалом) [2].

Відтак у серпні 2020 року у приміщенні громадського центру, що виник у місті Пирятин на Полтавщині, саме тут презентували ініціативу з протидії булінгу. З реалізації заходу виступили керівники проєкту « Твій Світ». Серед учасників, які долучилися до дійства стали батьки, учні, педагогічні колективи шкіл, працівники центрів соціальних служб та громадських організацій.

«Особливою проблемою на даний час є здебільшого шкільне цькування, яке спостерігається у малих містах, де булінг стає на заміну розвагам, саморозвитку і самоствердженню сучасного підлітка» впевнений Олександр Чепур, керівник проєкту.

Також додає: «Часто булінг відбувається найчастіше в місцях, де дорослий мало контролює або взагалі не контролює його. Це може бути шкільний двір, сходи, коридори, туалети, роздягальні, спортивні майданчики. У деяких випадках над дитиною можуть знущатись поза школою, а кривдники можуть зловити її по дорозі додому. Навіть удома жертви знущань можуть продовжувати переслідувати, надсилаючи образливі повідомлення по телефону або через соціальні мережі [6].

Тож, під час презентації учасники проєкту мали змогу ознайомитися з даними останніх досліджень ЮНІСЕФ, щодо проблем знущань серед підлітків в Україні. На думку учасників, рівень булінгу є високим і продовжує зростати. На це вплинув карантин під час пандемії COVID – 19, а нині, свої корективи принесла війна між Україною та Росією – зростає кількість проявів «кібербулінгу», але механізмів його швидкого вилучення поки що недостатньо.

Проєкт планують реалізувати у Київській, Чернігівській та Полтавській областях і застосувати кращі практики протидії та інноваційні методики у молодіжному середовищі.

Варто відмітити, що причиною булінгу (цькувань) у навчальному закладі дуже часто є гендерні стереотипи, тобто домінування чоловіків над жінками. Іноді учні та вчителі можуть допускати в міжособистісних стосунках дискримінацію учнів, доводячи свою силу та перевагу. Учні із забезпечених сімей або з сімей з високим соціальним статусом можуть не поважати учнів із малозабезпечених сімей [3].

Також може спонукати дітей до знущань жорстока поведінка на телебаченні, у кіно, в інтернеті. Сучасні ЗМІ часто демонструють жорстокість та насильство та суттєво впливають на формування цінностей та поведінки дітей. Показово частка дітей та підлітків після жорстоких та агресивних розповідей ототожнюють із такими персонажами себе і сприймають його як зразок для наслідування. Діти поступово починають сприймати насильство, як спосіб вирішення проблем та імітують те, що вони бачать в реальному житті [5].

У результаті учасники разом з організаторами проєкту спланували подальші дії. Планується, що разом з психологами, шкільні лідери пройдуть навчання, здобудуть знання з прав людини, застосують навички та вміння спланувати та реалізувати у своїх колективах власні розробки з подолання булінгу.

Тому, психолого-педагогічна корекційна робота повинна в кінцевому підсумку вести не до усунення агресії, а до усунення причин, що призводять до її прояву, за допомогою педагогічних і командних методів. У психолого-педагогічній літературі та практиках виділяють наступні напрями [7], де необхідно докласти зусиль для запобігання булінгу.

З приводу даного проєкту, то практики були застосовані на Полтавщині, протягом 2017-2019 року громадською організацією «Твій Світ», як пілотний проект на території м. Лубни.

Результати проєкту були успішно представлені на конкурсі, крім того, успішно увійшли до каталогу найкращих практик роботи з молоддю 2018 року, організованого Міністерством молоді та спорту України спільно з Програмою розвитку ООН.

Отже, було з'ясовано, що явище як «булінг» – це повторна агресія проти певного суб'єкта, включаючи примус і погрози [2]. Слід також пам'ятати, що агресія властива практично всім дітям і підліткам як захисна реакція, і дитина, яка не може себе проявити, навряд чи буде поважати серед однолітків. Тому не слід придушувати агресією, важливо навчити учнів відповідним і соціально прийнятним способам самовираження, це також можна успішно робити з учнями, підвищити їх комунікативні навички і тим самим сприяти їх успішній соціалізації в сьогоденні і в майбутньому.

Щоб запобігти булінгу та впоратися з ним, потрібно навчитися ефективним комунікативним навичкам і вирішувати суперечки мирним шляхом.

Педагоги в навчальних закладах повинні звертати увагу на розвиток етичних лідерських якостей у навколишньому середовищі, вміння правильно та безпечно задовольняти життєві потреби в процесі спілкування. Акцентування учнів на безпеці життєдіяльності слід пропагувати як спосіб якомога більшої реалізації позитивного соціального досвіду в школі [4].

Оскільки, як бачимо, проблема булінга є багатовимірною та лежить у багатьох площинах, підхід у її вирішення також потребує комплексності. І тільки завдяки скоординованості та об'єднаній співпраці кожного з учасників освітнього процесу та згуртованості всього українського суспільства ми зможемо разом докласти зусиль і можливо не докласти, а хоча б мінімізувати таке ганебне явище, як насильство (домашнє, булінг, мобінг).

Література:

1. Bauman S., Del Rio A. Knowledge and beliefs about bullying in schools: Comparing pre-service teachers in the United States and the United Kingdom. *School Psychology International*. 2005. Vol. 26, № 4. P. 428–442.

2. Definitions of bullying: A comparison of terms, uses, and age and gender differences, in a fourteen-country international comparison / P. K. Smith [et al.]. *Child Development*. 2002. Vol. 73, № 4. P. 1119–1133.

3. Ertesvag S. K., Vaaland G. S. Prevention and reduction of behavioural problems in school: An evaluation of the Respect program. *Educational Psychology*. 2007. Vol. 27, № 6. P. 713–736.

4. Gumpel T. P., Zioni-Koren V., Bekerma Z. An ethnographic study of participant roles in school bullying. *Aggressive Behavior*. 2014. V. 40. P. 214–228.

5. Haidaraj Y. Teacher`s knowledge of bullying and their anti-bulling attitude. *European Journal of Social Sciences Studies*. 2017. Vol. 2, № 2. P. 1–11.

6. Lester R., Maldonado N. Perceptions of Middle School Teachers about an Anti-Bullying Program. Knoxville, 2014. 26 p. URL: https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED555259.pdf (дата звернення: 16.04.2022).

7. Примуш М. В. Конфліктологія сучасності. Київ : Професіонал, 2006. 288 с.

Туманова Ю.В.
аспірантка кафедри технологічної і професійної освіти
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – д-р пед. наук, доц. Грудинін Б.О.

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДНИЦЬКО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ ЯК НЕВІД'ЄМНОЇ СКЛАДОВОЇ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ МОЛОДШИХ БАКАЛАВРІВ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ТЕХНІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Одним із завдань змістових модулів науково-педагогічної практики є розроблення програми дослідницько-експериментальної роботи відповідно до теми дисертаційного дослідження.

Варто зазначити, що основою експериментальної роботи є виконання конкретного обсягу завдань, а саме: складання плану експериментального дослідження, визначення етапів експериментального дослідження, постановка і формулювання завдань, визначення об'єкта, підбір діагностичного інструментарію, вибір методики тощо.

Першочергове завдання констатувального та формувального експериментів полягає в розробленні критеріїв оцінювання рівня сформованості інформаційної культури майбутніх молодших бакалаврів у процесі викладання технічних дисциплін, з'ясуванні педагогічних умов для проведення експерименту, проведенні експериментального дослідження, а також перевірці та аналізі отриманих результатів дослідження та їх інтерпретації.

Організацію дослідницько-експериментальної роботи плануємо здійснити в три етапи: підготовчий, констатувальний та формувальний (див. табл. 1) [1].

На першому етапі – підготовчому (2020-2022 рр.) сформульовано тему дисертаційного дослідження, проаналізовано теоретичні основи формування інформаційної культури майбутніх молодших бакалаврів, науково-методичну літературу з проблем професійної компетентності; визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження; визначено понятєво-категоріальний апарат дослідження; здійснено аналіз зарубіжного досвіду застосування інформаційно-комунікаційні технології як інноваційного методу формування інформаційної культури майбутніх молодших бакалаврів.

Завдання експерименту конкретизують мету дослідження, а саме: теоретичне обгрунтування та експериментальна перевірка педагогічних умов формування інформаційної культури майбутніх молодших бакалаврів у процесі викладання технічних дисциплін.

На другому етапі дослідження відбудеться *констатувальний експеримент (2022-2023 рр.)*.

Мета констатувального експерименту: дослідження стану сформованості інформаційної культури майбутніх молодших бакалаврів у процесі викладання технічних дисциплін.

Перший етап – пілотажне дослідження, яке повинно розкрити стан сформованості інформаційної культури у майбутніх молодших бакалаврів першого року навчання під час вивчення дисципліни «Інформаційні системи і технології» циклу фахової підготовки.

Другий етап – встановлення рівня інформаційної культури майбутніх молодших бакалаврів у процесі викладання технічних дисциплін на другому році навчання.

Завдання першого етапу констатувального експерименту:

- визначити структуру готовності майбутніх молодших бакалаврів до формування інформаційної культури, критерії, показники та рівні інформаційної культури майбутніх молодших бакалаврів;
- розробити анкети для проведення констатувального етапу експерименту;

- теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування інформаційної культури майбутніх молодших бакалаврів;
- розробити модель формування інформаційної культури майбутніх молодших бакалаврів у процесі викладання технічних дисциплін.

Таблиця 1

Програма дослідницько-експериментальної роботи

№ п/п	Педагогічний експеримент		
	Етапи педагогічного експерименту	Завдання експерименту	Методи експерименту
1	Підготовчий етап	- аналіз актуальності формування інформаційної культури майбутніх молодших бакалаврів у процесі викладання технічних дисциплін; - визначення понятєво-категоріального апарату дослідження; - визначення експериментальних баз дослідження; - визначення кількості респондентів для участі в експерименті	аналіз; спостереження (бесіда, анкетування); узагальнення
2	Констатувальний етап	- визначення структури готовності майбутніх молодших бакалаврів до формування інформаційної культури; - визначення критеріїв і показників оцінювання рівнів сформованості інформаційної культури майбутніх молодших бакалаврів у процесі викладання технічних дисциплін; - дослідження стану сформованості інформаційної культури майбутніх молодших бакалаврів у процесі викладання технічних дисциплін; - проведення діагностики рівнів сформованості інформаційної культури майбутніх молодших бакалаврів у процесі викладання технічних дисциплін	аналіз; порівняльний аналіз і синтез; педагогічне спостереження; опитування; інтерв'ю; анкетування; бесіди; тестування
3	Формувальний етап	- упровадження педагогічних умов формування інформаційної культури майбутніх молодших бакалаврів у процесі викладання технічних дисциплін і експериментальна перевірка їх	методи математичної статистики; аналіз; тестування; бесіди;

		результативності; - визначення рівнів сформованості інформаційної культури майбутніх молодших бакалаврів у процесі викладання технічних дисциплін в експериментальній (ЕГ) та контрольній (КГ) групах після упровадження педагогічних умов її формування;	педагогічне спостереження; інтерв'ю; анкетування; графічне зображення результатів методики перевірки

Продовження таблиці 1

№ п/п	Педагогічний експеримент		
	Етапи педагогічного експерименту	Завдання експерименту	Методи експерименту
		- порівняння рівнів сформованості інформаційної культури майбутніх молодших бакалаврів у процесі викладання технічних дисциплін після формувального експерименту в ЕГ та КГ; - узагальнення висновків і формулювання певних закономірностей та цілей	статистичних гіпотез; узагальнення

Завдання другого етапу констатувального експерименту:

- провести діагностику рівнів сформованості інформаційної культури майбутніх молодших бакалаврів у процесі викладання технічних дисциплін.

З метою визначення рівнів сформованості інформаційної культури майбутніх молодших бакалаврів необхідно перевірити вміння і навички як у плані будь-якої діяльності пов'язаної з інформацією, так і в плані розширення кругозору, ерудиції фахівця.

Для виявлення різних видів прояву інформаційної культури потрібно [2]:

- провести аналіз завдань, що виконуються під час аудиторних занять;
- провести аналіз завдань, що передбачають самостійне вивчення поза межами аудиторії.

На третьому етапі дослідження (2023-2024 рр.) відбудеться *формувальний експеримент*.

Мета формувального експерименту: досягнення високого рівня сформованості інформаційної культури майбутніх молодших бакалаврів у процесі викладання технічних дисциплін за умови реалізації змісту, засобів, форм, методів і технологій, які покладено в основу авторської моделі і запропонованих педагогічних умов.

Завдання першого етапу формувального експерименту:

- визначити комплекс педагогічних умов формування інформаційної культури майбутніх молодших бакалаврів у процесі викладання технічних дисциплін;
- упровадити комплекс педагогічних умов формування інформаційної культури в процес професійної підготовки майбутніх молодших бакалаврів.

Завдання другого етапу формувального експерименту:

- удосконалити зміст навчальної дисципліни «Інформаційні системи і технології»;
- організувати самостійну роботу за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема технологій дистанційного навчання LMS MOODLE як ефективного засобу підготовки майбутніх молодших бакалаврів у процесі викладання технічних дисциплін;
- перевірити ефективність змісту, інтерактивних та інноваційних методів формування інформаційної культури майбутніх молодших бакалаврів у процесі вивчення дисциплін циклу фахової підготовки. Таким чином, перевірка ефективності формування інформаційної культури майбутніх молодших бакалаврів через зміст, засоби, форми, методи та технології

відбудеться на основі порівняльного аналізу результатів, отриманих на початковому етапі та в кінці дослідної роботи.

Література:

1. Степаненко А.І. Формування інформаційної культури студентів політехнічних коледжів : дис. … канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2017. 248 с.
2. Степаненко А. І. Формування інформаційної культури студентів політехнічних коледжів у процесі самостійної роботи. *Неперервна професійна освіта : теорія і практика*. 2014. Вип. 3-4. С. 73–77.

Федорова О. В.
студентка IV курсу 446 групи
спеціальності 014 «Середня освіта» (Українська мова та література)
кафедри української філології
та міжкультурної комунікації факультету філології
Чорноморського національного університету імені Петра Могили
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Денищич Т. А.

ЕДЬЮТЕЙНМЕНТ ЯК СПОСІБ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 5 КЛАСІ

Сучасній дитині необхідно послідовно та доказово мислити, проявляти розумову активність, тому старі системи загальної середньої освіти стають уже не актуальними та потребують суттєвих змін. Важливим кроком на шляху до цього стала докорінна довготривала реформа освіти – впровадження Нової української школи (НУШ). Вона передбачає перетворення української школи на таку, в якій діти будуть навчатися через діяльність, тобто вмінню застосовувати знання у житті.

Крім того, за Державним стандартом базової середньої освіти, наскрізним в усіх ключових компетентностях є вміння виявляти ініціативу та вміння брати на себе відповідальність, шляхом активного пошуку і пропонування креативних рішень для розв’язання проблем, саме такі уміння та навички формує метод едьютейнменту, адже він є найбільшим ефективним для творчого розв’язання проблемної ситуації та поліпшення уваги до об’єкта навчання.

Проблема активізації учнів під час навчання не нова і вже досить широко висвітлена у багатьох працях як зарубіжних вчених (Я. Ванг, Й. Трна, Г. Беато, Ф. Параскева, Р. Лінч-Арройо, Дж. Асінг-Кешман, Дж. Розен), так і українських (Г. Сиротенко, О. Варченко, К. Крутій, О. Грицюк, В. Черненко, С. Велькая). У наш час інноваційним методам навчання надають все більшого і більшого значення в методиці навчання української мови.

Після аналізу наукових праць за обраною темою можемо зауважити, що поза увагою вчених залишається не дослідженою діяльність методу едьютейнмент під час уроків української мови в закладах загальної середньої освіти, а саме – у п'ятих класах, хоча і є дослідження щодо уроків української літератури. Незважаючи на наявність робіт, які ілюструють роботу цього методу, проблема едьютейнменту як способу активізації учнів загальноосвітніх шкіл на уроках української мови ще не була самостійним предметом наукових праць – цей фактор і став рушійним під час вибору теми для дослідження.

Актуальність дослідження визначається: а) спрямованістю мовної освіти в НУШ на формування комунікативної компетентності; б) потребою підвищення рівня освітнього процесу українських закладах загальної середньої освіти за загальносвітовими тенденціями та новими підходами до навчання фонетики; в) незначним висвітленням застосування цього методу в українській лінгводидактиці.

Об’єкт дослідження – навчання учнів української мови в 5 класі.

Предмет дослідження – використання методу едьютейнменту для засвоєння теми

фонетика на уроках української мови.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні інноваційного методу едьютейнменту та розробці практичних завдань із фонетики з використанням методу едьютейнменту з метою активізації пізнавальної діяльності учнів 5 класу.

Відповідно до мети виокремлюємо **завдання** дослідження: визначити лінгвістичні, психологічні та лінгводидактичні особливості вивчення фонетики у 5 класі за допомогою методу едьютейнменту; окреслити сутність поняття «едьютейнмент» у лінгводидактичній літературі; проаналізувати навчально-методичне забезпечення з окресленої проблеми; розробити інтерактивні завдання і вправи, спрямовані на активізацію учнів 5 класу під час вивчення фонетики.

Фонетика відіграє важливу роль як у системі мовознавства, так і в шкільному курсі української мови 5 класу. Опанування нею спрямовано на поглиблення знань учнів про особливі риси української мови на фонетичному рівні, розкриття природи різноманітних фонетичних процесів і їх відображення в орфоепічних та орфографічних нормах літературної мови. Учні, розуміючи це, під час вивчення фонетики глибше оволодівають нормами української літературної мови, зокрема нормами вимови. У шкільному курсі української мови навчальна програма для НУШ надає 30 годин (+ 2 повторення) на опанування теми «Фонетика». Програма відображає засадничі ідеї Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти.

Нами було проаналізовано лінгвістичні основи вивчення фонетики та з'ясовано, що шкільна граматика подає дещо спрощений матеріал до вивчення розділу, на відміну від академічної. У підручниках 5 класу фонетику О. Заболотний розглядає набагато простіше, тобто як розділ мовознавства, що вивчає звуковий склад мови, а звук – як найменшу одиницю мови й мовлення. Це визначення провокує помилки у його розумінні і усвідомленні учнями, бо їм необхідно розрізняти поняття «звук» і «звук мовлення», тому п'ятикласникам важко дати відповідь на запитання: Чи всі звуки, які утворює людина (кашляння, свист та ін.), є звуками мовлення? Крім того у навколишньому середовищі можна почути безліч інших звуків (спів пташок, шум трави, гуркіт, рев). Тому, на нашу думку, доцільно було б ввести поняття фонеми і розмежувати: фонема – мовна одиниця, звук – мовленнєва.

Перехід до 5 класу відбувається у 10-11 років, що знаменує кінець дитинства та безпосередньо передує підлітковому віку. В основному, у цей період діти врівноважені, відкриті та довірливі до дорослих, визнають їхній авторитет і чекають від дорослих, зокрема, учителів та батьків, допомоги та підтримки. Це створює широкі можливості з погляду виховання та навчання.

Провідною діяльністю для психічного розвитку школяра 5 класу є навчальна з елементами ігрової. У цей період дитина вже добре володіє окремими елементами навчальної діяльності. Наприклад, вона вже опанувала повну структуру навчальної діяльності із системою взаємопов'язаних її компонентів. Учень здатен на самостійну навчальну діяльність, яка є необхідною умовою успішного навчання дитини в середній школі. Її змістом є теоретичні знання, які мають бути побудовані за дедуктивним принципом: від абстрактного (понять, правил, законів) до конкретного (прикладів, практичних задач). Так, учні вже вміють розуміти та аналізувати фонетичні правила і принципи, наводити власні приклади до різноманітних фонетичних явищ.

Тобто, так як п'ятикласники знаходяться у перехідному етапі між молодшою школою і середньою, доцільно залучати ігрові техніки до їхнього навчання для стимулювання уваги та зосередженості на об'єкті навчання протягом уроку. Заняття доцільно складати з коротких пояснень, виконання спеціальних вправ і їхнього обговорення. Саме вправи, навчання конкретним прийомам, які школяр відразу може використовувати в своїй навчальній роботі, складають основний зміст заняття. На заняттях з дітьми цього вікового періоду важливо використовувати розваги і гумор. У цей час діти ще дуже люблять гратися, жартувати, розповідати анекдоти. Важливим є те що, вчителі та батьки мають

розуміти значення цих елементів для розвитку дітей. Бути терпимими до дитячих жартів і уміли використовувати едьютейнмент у навчальній роботі. Як відомо, багато досить складних речей запам'ятовуються досить легко (іноді на все життя), якщо вони представлені в жартівливій формі, з дотепним порівнянням.

З'ясування психолінгвістичних чинників сприятило розумінню сутності психічних процесів дитини 10-11 років, серед яких важливу роль відіграють мислення, пам'ять, увага, а також мовленнєві й комунікативні здібності. Було визначено, що всі складові є взаємопов'язаними, тому для сприяння гармонійному розвитку пізнавальних психічних процесів існує потреба у застосуванні різноманітних методик навчання, зокрема едьютейнменту.

Едьютейнмент є гібридним поняттям англійського походження (edutainment). Саме англомовне поняття було отримано за допомогою злиття двох англійських слів: «education» навчання і «entertainment» – розвага [4, с. 2]. Це особливий тип навчання, що ґрунтується на розвазі та формуванні первинного інтересу до предмета з отриманням задоволення від процесу навчання та стійким інтересом до процесу навчання [3, с. 67].

Одним із перших дослідів створення едьютейнменту прийнято вважати американські мультфільми Другої світової війни, що оповідають про солдата, який потрапляв у ту чи іншу неприємність через недотримання правил безпеки. Ставши популярним, серіал «Private Snafu» навчив багатьох, як діяти в екстремальних ситуаціях, обійшовшись без нудного повторення правил [1, с. 61].

Для аналізу навчально-методичного забезпечення середньої освіти з окресленої проблеми ми обрали підручники, рекомендовані Міністерством освіти і науки України, і визначили, що вони містять незначну кількість вправ, спрямованих на активізацію та підтримку уваги учнів. Оскільки едьютейнмент ґрунтується на: 1) широкому впровадженні у навчання мультимедіа (звукові, цифрові, графічні та текстові джерела з легким доступом, зацікавлюють учнів і дозволяють використовувати будь-яку інформацію для роботи); 2) інтерактивній взаємодії вчителя та учнів (п'ятикласники вчаться бути демократичними у спілкуванні з іншими людьми та критично мислити); 3) розумінні знань як нагороди за гру (засвоєння учнями нових знань у процесі захоплюючої гри, для того, щоб потім користуватися ними у реальному житті). Керуючись цим, ми вважаємо за необхідне розробити вправи, спрямовані на дієву і творчу активізацію увагу учнів, адже відповідно до вимог НУШ школярі повинні вміти творчо розв'язувати освітні задачі.

На основі теоретичних знань ми розробити інтерактивні завдання і вправи, спрямовані на активізацію учнів 5 класу під час вивчення фонетики. Методи розвиваючих прийомів, які ми використовували – «кросенс», «хмара слів», «колесо фортуни», «кросворд» на основі методу едьютейнмент сприяють формуванню креативності, співпраці, комунікації і критичного мислення учнів та є елементами індивідуалізації навчання.

Розглянемо деякі прийоми едьютейнменту, які, на нашу думку, є ефективним засобом активізації навчання фонетики в 5 класі.

«Ребуси, кросенси». Творчі завдання мають опору на головоломки (кросенси, ребуси), попередня робота з якими дозволяє ввести школярів у мовленнєву ситуацію.

Кросенси формують особистісні якості учня такі як гуманність, соціальна активність, правдивість, порядність, працьовитість, змінює їх мислення і мову, сприяє формуванню соціальної компетентності у структурі уроку надаючи йому інтегрований, системний характер. Робота з кросенсом сприяє розвиткові логічного, образного і асоціативного мислення, уяви; прояву нестандартного мислення і креативності; розвиває можливість самовираження. Кожен кросенс являє собою сукупність дванадцяти (по числу сусідніх пар) асоціативних задачок, які потребують для відгадки не тільки стандартної ерудиції (як в більшості кросвордів або телевізійних ігор для знавців), але і широких знань, асоціативного мислення і кмітливості.

Алгоритм розвязання кросенсу:

1. З’ясувати, що зображено на кожному із малюнків кросенсу.

2. Установити асоціації, які виникають з кожним із зображень. Подумати, що може об’єднувати ці різні зображення.

3. Розкрити зв’язки між центральним зображенням кросенсу, що міститься під номером 5 та сусідними [2]. Проте, існують різні варіанти читання кросенсу, щоб простежити зв’язки між його зображеннями.

Розглянемо кросенс з теми: «Закріплення знань з теми: «Фонетика» – Рисунок 1.

Завдання: розв’язати кросенс, пригадати правила фонетики та зробити фонетичний розбір 3 слів на вибір.

Рисунок 1 – Кросенс

Слід додати, що ребуси та кросенси можуть бути використані на уроках й іншими способами:

– під час перевірки домашнього завдання (зашифрований у кросенсі матеріал попереднього уроку або уроків подається з метою їх повторення та закріплення попереднього навчального матеріалу. У такий спосіб кросенс виконує опорну образну схему);

– з метою створення проблемної ситуації на уроці;

– на підсумковому етапі вивчення теми з метою узагальнення навчального матеріалу;

– в якості творчого домашнього завдання (створення кросенсу в печатному або електронному вигляді на задану тему);

– побудова структури уроку (дев’ять елементів кросенса можуть містити в собі послідовне відображення структури уроку з іменем, ціллю і проблемою посередині).

«Хмари зі слів» – цікавий дидактичний прийом, яку можна застосовувати на уроках української мови. Кольорова хмара з слів приковує погляд до об'єкта, і змушує учня зосередиться на матеріалі. Хмара містить у собі, як візуальну інформацію (наприклад, форма хмари), так і смислове навантаження сам текст. Хмара слів краще запам'ятовується, а також зрозуміла для кожного. При такій подачі учням можна донести більше інформації, при цьому кожен з них зможе почерпнути щось важливе для себе.

Хмари зі слів допомагають: представити інформацію по темі; створити анонс прочитаної книги або повторити вивчене; виділити основні моменти подій, відкриттів та інше; зробити листівку; візуалізувати критерії оцінювання чого-небудь; цікаво представити результати опитування або обговорення; зробити урок більш цікавим.

Наведемо приклад використання хмар зі слів на уроках української мови у 5 класі з теми «Найпоширеніші випадки чергування голосних звуків» – Рисунок 2.

Завдання: знайти спільнокореневі пари слів, прокоментувати чергування, яке в них відбувається.

Рисунок 2 – Хмара слів

«Кластер». Цікавим прийомом едьютейнменту є кластер, який можна використовувати під час вивчення фонетики. Учні систематизують правила написання голосних і приголосних звуків, водночас вдосконалючи свої вміння працювати із комп'ютером, зокрема програмами Canva, Word, PowerPoint.

Школярам надається певний шаблон, який треба заповнити за допомогою комп'ютера або ж схематично зобразити в зошиті. Стануть у нагоді для заповнення кластера QR-коди, у яких закодовуються покликання на цікаві матеріали, що можуть бути використані у ході виконання дітьми завдання.

Зазвичай такий вид роботи задається як домашнє завдання, а правилами, зібраними під час його виконання, будуть послуговуватися на уроці під час опрацювання нової теми.

Наведемо приклади використання кластеру на уроках української мови у 5 класі з теми «Звукове значення букв я, ю, є, ї та щ» – Рисунок 3.

Завдання: ознайомитися з кластером та доповнити його власними прикладами (в зошиті або за посиланням)

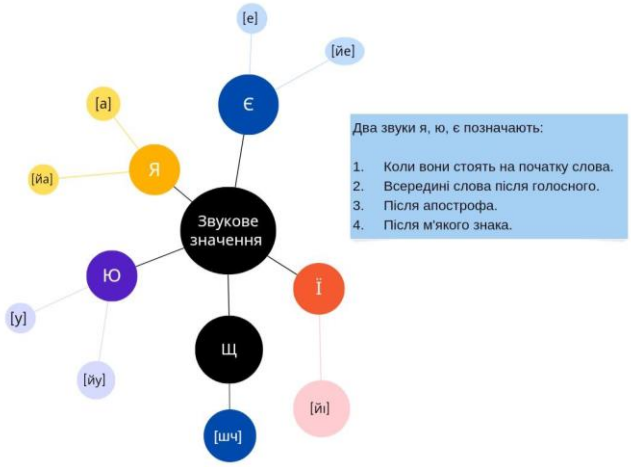

Рисунок 3 – Кластер

Отже, під час розгадування кросенса, кросворду розвиваються комунікативні і регулятивні вміння; навички роботи з інформацією; кластери та хмари слів – підвищують допитливість і мотивацію до вивчення предмету. Різноманітні прийоми едьютейнтменту дозволяють на практиці втілити в діяльності вчителя зміну пріоритетів, продиктованих вимогами НУШ – не просто навчати, а створювати умови для самостійного творчого пошуку учня. Тобто, у результаті проведеного дослідження виявлено, що для успішної активізації уваги учнів вчителю-словеснику слід шукати нових нетрадиційних шляхів навчання. Ми переконані, що подана система вправ не позбавлена недоліків. Матеріали дослідження можуть застосовуватися після засвоєння основного теоретичного матеріалу з фонетики, рекомендованого до вивчення, для удосконалення знань, умінь і навичок учнів. Перспективою подальших досліджень є впровадження окреслених теоретичних засад у

практичну підготовку учнів.

Література:

1. Богданова О. А. Едьютейнмент як особливий тип навчання. *Вісник МДПУ.* 2014. № 4 (30). С. 61–65.
2. Дєньгаєва С. В. Особливості використання технології кроссенсу у професійній підготовці майбутнього вчителя іноземної мови початкової ланки базових навчальних закладів. Теоретична і дидактична філологія. 2019. URL: http://eprints.zu.edu.ua/28842/1.pdf (дата звернення: 11.04.2022).
3. Железнякова О. М., Дьяконова О. О. Сущность и содержание понятия «эдьютейнмент» в отечественной и зарубежной педагогической науке. *Вестник Высшей школы. Серия «Педагогика и психология».* 2013. №2. С. 67-70.
4. Крутій К. Л. «Едьютейнмент: навчання як розвага», *«Дошкільне виховання».* 2017. № 1. С. 2-6.

Шевченко Д. С.
студентка групи ПО-31б
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Дудчак Г.І.

В.О.СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ДУХОВНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ

На сучасному етапі освітнього процесу в Україні та інших країнах важливу роль відіграє духовний розвиток школяра. Проблема творення духовного світу особистості дитини постає в спадщині В. О. Сухомлинського як категорія педагогіки, психології, філософії. Це зображено в публікаціях про нього і в дослідженнях його науково-педагогічної діяльності, зокрема в дослідженнях таких науковців: Є. Андреєва, М. Антонець, І. Бех, Л. Бондар, А. Борисовський, Л. Петрук, Т. Паніманська, О. Савченко, О. Сухомлинська, М. Ярмаченко та інші.

Як свідчать окремі автори публікацій, у багатогранній педагогічній творчості В. О. Сухомлинського особливе місце, належить виховній проблематиці з її надзвичайно складною структурою внутрішніх утворень, які однозначно репрезентують дійсний морально-духовний розвиток особистості. Гуманістична суть життєвого і науково-практичного кредо В. О. Сухомлинського полягає в умінні справжнього педагога читати в очах дитини голос її душі.

Шляхом аналізу теоретичної спадщини та педагогічного практичного досвіду розглядаються деякі погляди В. О. Сухомлинського на формування та розвиток духовного світу особистості дитини. Василь Олександрович Сухомлинський увійшов в історію вітчизняної та світової педагогіки як видатний педагог-гуманіст, творчість якого була спрямована на формування духовного світу особистості дитини на засадах загальнолюдських і національних духовних цінностей, утвердження пріоритету духовної свободи як найвищої ціннісної категорії.

Духовність визначається В. О. Сухомлинським як головний принцип життєдіяльності людини, який уможливлює її особисте і суспільне щастя. Людина, «яка не визначила свого місця в суспільстві, стає особисто нещасливою, а кожен нещасливий – це лихо суспільства» [3, с. 203]. Протягом усієї педагогічної творчості він продовжував розвивати свої ідеї стосовно щастя особи та шляхів його досягнення. На відміну від більшості сучасних філософів, які поняття «щастя» не відносять до категорії духовності, В. О. Сухомлинський стверджував, що найважливішим завданням у сфері створення духовних цінностей нового світу є утвердження людського щастя, що «творення щастя є і метою виховання, і водночас щастя – це душевний стан» [4, с. 456]. Творення щастя є однією із найцінніших духовних якостей особистості, а тому «мудрість і майстерність, мистецтво і «технологія» виховання

тепер полягають насамперед у тому, щоб діти, підлітки, юнаки думали про щастя і дорожили ним» [1].

Одночасно В. О. Сухомлинський виступав за органічне поєднання дії мозку, рук і душі. У моральному вихованні, як зазначав він, має вирішальне значення не те, скільки дерев посадила особистість, а чим стало для неї хоч би єдине деревце, як воно ввійшло в її серце. За таких умов і суть виховання, на його думку, перш за все, повинна полягати в тому, щоб виробити, відточити в людині здатність бути вихованою. Цей внутрішній стан людини характеризується чуйністю душі, чуйністю серця вихованця до найтонших відтінків слова вихователя, до його поглядів і жестів, до посмішки, до замріяності та мовчання [2].

Висловлюючи своє розуміння процесу творення духовного світу дитини, В. О. Сухомлинський виходить за межі наявного за його часів стереотипу педагогічного мислення. Його гуманістично-виховній системі особливе місце посідає філософсько-педагогічна ідея «виховання серцем».

У філософських поглядах українських просвітителів Г. Сковороди, П. Юркевича, П. Куліша та ін. з питань духовної культури, «філософія серця» представляє концентризм, де серце визначається як осередок душевного життя, рушійна сила щодо самовдосконалення людини (Г. Сковорода), як основа духовного життя людини, її неповторності (П. Юркевич), виразник патріотичних почуттів, любові до рідного краю (П. Куліш) та інші. У статті « Педагогіка серця» В. О. Сухомлинський обґрунтовує модель «педагогіки душі і серця», в основу якої покладений принцип сердечності, як особливий вимір духовності, й визначає такі педагогічні умови духовного виховання:

– одушевлення освітнього життя, твердження освітнього закладу як осередку людських відносин;

– турбота про дитяче серце як духовну хоромину, суд совісті, правду людини;

– виховання патріотизму і громадськості, притаманних кожній людині з чуйним і мужнім серцем. Поняття Батьківщини осягається серцем;

– одухотворення трудового процесу. Завдяки праці людина облагороджує серце;

– пізнання людиною світу серцем;

– виховання пам’яті серця, у якому зберігаються незабутні образи;

– формування в особистості національного менталітету, душевної сердечності, емоційно-почуттєвої сфери.

При цьому видатний педагог наголошував, що «кожна дитина – це особливий, неповторний світ. Виховати особистість, сформувати душу людини можна тільки зрозумівши цей світ, пізнавши всі його тайники. Покликання педагога – своєю діяльністю та життєвою позицією утверджувати ідеали добра і справедливості, бо саме на цих засадах відносини набувають статусу моральних, основу яких складають духовні цінності.

Отже:

1. Духовний розвиток особистості має здійснюватися на гуманістичних засадах.

2. Оптимальними у розвитку морально-духовної особистості є дотримання низки педагогічних умов: стимулювання внутрішньої естетично-почуттєвої культури, формування інтелектуально-пізнавальної складової особистості, розвиток регулятивно-вольової сфери на основі їх діалектичного взаємозв’язку, створення моральних взаємин вихованців як суб’єктів суспільно значущої діяльності, забезпечення належної фахової, психолого-педагогічної підготовки вчителя.

Визначені В. О. Сухомлинським найтонші сфери духовного життя людини, його поради та особливий досвід щодо втілення гуманістично-духовної системи виховання навіть і нині сприймаються як новаторство у розв’язання проблеми формування духовності як визначальної, провідної якості особистості.

Література:
1. Дічек Н. П. Одухотворення педагогіки – головна мета новаторства в Сухомлинського / Н. П. Дічек // Наукові записки. – Вип. 78(1). – Серія : Пед. науки. – Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. С. 30-35. - 3
2. Сіданіч, І. (2013). Ідеї духовно-морального виховання дітей у поглядах сучасних учених на педагогіку ВО Сухомлинського. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер.: Педагогічні науки*, (123 (1)), 280-286. - 4
3. Сухомлинський В. О. На нашій совісті людина / Сухомлинський В. О. // Вибр. твори: В 5-ти т. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 5. – С. 203-217. - 1
4. Сухомлинський В. О. Щоб душа не була пустою / Сухомлинський В. О. // Вибр. твори: В 5-ти т. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 5. – С. 255-269. – 2

Щербань Є. В.
студентка 2 курсу факультету фізичного виховання
Уманського державного педагогічного університету
Науковий керівник — д-р філос., доц. Сліпенко В. О.

ВИКОРИСТАННЯ РОЛЬОВИХ ІГОР ЗІ СПОРТИВНОЇ ТЕМАТИКИ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У СТАРШИХ КЛАСАХ

Рольова гра є комунікативною вправою, адже ситуації, що моделюються в рольовій грі, дозволяють наблизити мовну діяльність на заняттях до реального спілкування, що відповідає основному принцип комунікативного підходу до навчання. Під поняттям «рольова гра» ми розуміємо вправу ситуативно-варіативного характеру, де створюється можливість багаторазового повторення мовного зразка в умовах, максимально наближених до реального мовленнєвого спілкування з властивими йому ознаками – емоційністю та цілеспрямованістю.

Розглядаючи рольову гру як один із методів навчання, виділяємо наступні її види: контрольована помірно-контрольована, вільна, епізодична, тривала [2].

Контрольована рольова гра це найпростіший вид рольової гри, який зазвичай будується на основі готового діалогу або тексту. Якщо рольову гру побудовано на основі діалогу, то процес роботи над нею полягає в наступному. Спочатку учні знайомляться із запропонованим діалогом, відпрацьовують його. Далі вони в парах або разом з учителем обговорюють зміст діалогу, опрацьовуючи при цьому необхідну лексику. Потім складають свій діалог, використовуючи за опору ключові слова, виписані з діалогу-моделі.

Таким чином, діалог, створений учнями, схожий на діалог-модель, але в ньому також присутні інші питання та відповіді. Якщо ж рольова гра створюється на матеріалі тексту, то виглядатиме вона інакше. Наприклад, учитель може запропонувати одному з учнів зіграти роль персонажа, від імені якого написаний текст, а іншим взяти в нього інтерв'ю. Слід зауважити, що «репортери» можуть ставити найрізноманітніші питання, а не тільки ті, відповіді на які можна знайти у тексті.

Помірно контрольована рольова гра є складнішим різновидом гри, у якій учасники отримують загальний опис сюжету та картки з описом своїх ролей. Важливо, що особливості поведінки того чи іншого персонажа відомі лише виконавцю ролі. Отже, учасники гри повинні правильно зрозуміти модель поведінки свого партнера, щоб адекватно на неї зреагувати.

Наведемо приклади помірно контрольованих ігор. Учням пропонується завдання з поясненнями, як учні мають діяти у межах заданої ситуації. Це ігри «Кращий коментатор» та «Прес-конференція». У грі «Найкращий коментатор» учням пропонуються картки із зображеннями футбольного матчу (відео запис фрагменту матчу, якщо заняття проводиться у комп'ютерному матчі класі), а також план, за яким необхідно розповісти про цей матч.

Завдання учнів – придумати, як вони коментуватимуть матч, а після озвучити свій коментар усьому класу. Крім плану, учні також отримують картки, в яких прописані необхідні слова та висловлювання. У результаті цієї рольової гри учні опановують навички роботи в парі, а також отримують навик монологічного мовлення зі спортивної тематики.

У рольовій грі «Прес-конференція» учні отримують можливість уявити себе відомими спортсменами та тренерами. У цій грі учні діляться такі команди: команду «журналістів», команду «знаменитих спортсменів», команду «тренерів» і команду «родичів». «Журналісти» мають грамотно провести інтерв'ю, «спортсмени», «тренери» та «родичі» ввічливо та інформативно відповідати на запитання. Як провідний захід виступає вчитель. Крім вище представлених матеріалів кожен учень отримує картку, де наявні лексичні одиниці і опорні фрази, які можуть знадобитися для виконання завдання. Усі представлені ігри є епізодичними, оскільки передбачають розігрування невеликих сюжетів [1].

Вільна рольова гра є найбільш складним видом ігри, оскільки вона надає можливість учням проявити ініціативу та простір для творчості. Під час проведення вільної рольової гри учні самі вирішують, яку лексику краще використовувати і як розвиватиметься сюжет. Учитель у цьому випадку просто визначає тему і пропонує придумати всі можливі ситуації щодо цієї неї. Крім того, вчитель може розділити клас на групи та запропонувати кожній групі вибрати той аспект запропонованої теми, який їм найближчий. За необхідності, учитель може надавати учням будь-яку допомогу, як із розподілення ролей, так і під час обговорення.

Епізодична рольова гра передбачає розігрування певного короткого епізоду Проведення тривалої рольової гри може займати серію уроків, так як такий вид рольових ігор має на увазі програвання серії епізодів протягом тривалого часу. Рольові ігри допомагають перевірити, наскільки добре учні володіють навичками спілкування в тій чи іншій ситуації, показують, чи володіють учні лексикою, яка потрібна у тій чи іншій ситуації, і навіть у процесі гри стає зрозумілим, чи володіють учні певними граматичними структурами [3].

Таким чином, проведене дослідження дає підстави стверджувати, що рольові ігри зі спортивної тематики можуть істотно впливати на розвиток комунікативної компетентності старших школярів під час уроку англійської мови. Саме у процесі гри відбувається повне занурення учнів у ситуацію мовного спілкування. Це у свою чергу, сприяє актуалізації отриманих раніше знань, активному та швидкому засвоєнню нових граматичних структур та лексичних одиниць, а також допомагає розвинути комунікативні вміння у чотирьох основних видах мовної діяльності: говорінні, аудіювання, читання та письмі, що лежать в основі розвитку комунікативної компетентності учнів. Крім того, рольові ігри сприяють підвищенню мотивації та інтересу до вивчення англійської мови, оскільки старшокласники одержують задоволення від запропонованого виду роботи.

Література:

1. Андрейко Я. В. Іншомовна професійна комунікативна компетенція. *Педагогічні науки: збірник наукових праць.* 2013. Вип. 63. С. 238–241.

2. Васьков Ю. В. Комунікативна компетентність учителя. *Теорія та методика фізичного виховання*. 2006. № 1. С.44–47.

Moore D. R., Cheng M. I., Dainty A. R. Competence, competency and competencies: performance assessment in organisations. *Work and Study*. 2002. Issue 51. P. 314–319.

СЕКЦІЯ 7. ПСИХОЛОГІЯ

Ткаченко О. Т.
аспірант кафедри загальної та диференціальної психології
Південноукраїнського національного педагогічного
університету імені К. Д. Ушинського
Науковий керівник – д-р пед. наук, доц., проф. Казанжи М. Й.

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В КРАЇНАХ ЄС

Базис нормативно-правового захисту дітей й молоді з інвалідністю формують міжнародні стандарти відносно забезпечення їхніх прав та гарантій соціального захисту, які відображені у документах ООН, до яких зокрема належить: Декларація прав дитини (1959 р.) [5], Декларація соціального прогресу й розвитку (1969 р.) [8], Декларація про права розумово відсталих осіб (1971 р.) [7], Декларація про права інвалідів (1975 р.) [6], Всесвітня програма дій щодо інвалідів (1981 р.) [4], Конвенція про права дитини (1989 р.) [10], Всесвітня декларація щодо забезпечення виживання, розвитку і захисту дітей (1990 р.) [3], а також інші документи.

Зміст названих міжнародних законодавчих документів підтверджує актуальність вирішення проблем людей з особливими потребами, серед яких є проблема соціально-педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами, що носить складний, інтегрований, багатоаспектний характер та потребує розгляду за різними напрямами досліджень, зокрема: філософським, соціологічним, соціально-психологічним, педагогічним та соціально-педагогічним.

У процесі реформування спеціальної освіти простежується три рівні соціально-педагогічного змісту міжнародного законодавства про освіту дітей і молоді з особливими потребами:

1-й – інституція – ізольованість утриманців спеціальних закладів, дискримінація за ознакою інвалідності, медична модель ставлення до інвалідів; обмеження у виборі професії; спеціальне пристосування навчального середовища (60-ті роки XX ст. - середина 80-х років);

2-й – інтеграція – початок боротьби з дискримінацією за ознакою інвалідності; соціальна модель ставлення до інвалідів; закриття спеціальних закладів; «подвійна система навчання» (спеціальне для осіб з важкими порушеннями та інтегроване), пристосування учнів з особливими потребами до звичайних умов навчання в масових закладах (середина 80-х років - середина 90 років);

3-й – інклюзія – заборона дискримінації за ознакою інвалідності, інклюзивна модель навчання; доступ до освіти всіх; вільний вибір професії відповідно до індивідуальних можливостей; пристосування навчального середовища до індивідуальних потреб; компенсація порушених функцій; повноцінне соціальне функціонування в суспільстві (90-ті роки - теперішній час) [2, с. 200].

У цілому міжнародні документи з питань освіти інвалідів за соціально- педагогічним змістом з 70-х років XX ст. спрямовані на успішну реалізацію курсу на закриття спеціальних закладів освіти, крім тих, що призначені для людей з важкими вадами здоров'я, тому дискримінація дітей і молоді з особливими потребами є лише на першому рівні реформування освіти; із початку 90-х років міжнародні документи визначають включену (інклюзивну) освіту як пріоритетний напрям реформування спеціальної освіти.

Розглядаючи потребу в інклюзивній вищій освіті як чиннику гуманізації суспільства, слід вказати, що інтеграційні процеси у вищій школі мають у своїй основі продовження традицій попереднього освітнього рівня, але існують особливості навчання дорослих людей з інвалідністю, пов'язані зі складнощами отримання знань, змінами ставлення до себе, до своєї

професії, побудовою стосунків з друзями, наставниками і колегами через бар'єри переважно соціального характеру.

Дослідники впровадження інклюзивної освіти в країнах ЄС виділяють два основних підходи:

1) Deficit perspective – підхід з точки зору відповідності/невідповідності стандартам освіти.

2) Social constructive perspective – певна відмова від стандартів на користь індивідуальних особливостей учнів.

Відповідно до першого підходу, в основі інклюзивної освіти в ЄС є поняття «норми». Під нормою розуміють середній рівень фізичних і розумових здібностей дітей певної вікової категорії. Невідповідність нормі більш ніж на 2 стандартних відхилення вважається ознакою особливої потреби. Діти з особливими потребами вимагають уваги вузькопрофільних вчителів, що допомагають їм адаптуватися в освітнє середовище.

В основі підходу «Social constructive perspective» є акцент на індивідуальні властивості людей. Всі люди різні, а отже поняття норми є до певної міри продиктоване стандартами освіти, а отже «вигадане суспільством». Прихильники цього підходу не розділяють дітей на нормальних і ненормальних, а натомість радять шукати індивідуальний підхід до кожної окремо взятої дитини.

У різних країнах Євросоюзу існують відмінності відбору абітурієнтів на інтегроване навчання за нозологіями інвалідності. Так, в університетах країн ЄС зараховують осіб з порушеннями функції зору, слуху, опорно-рухового апарату, психічними розладами та з інвалідністю затримки розумового розвитку; в університетах Великої Британії зараховують на навчання осіб з дислексією, прихованими захворюваннями (діабет, епілепсія, астма), психічними розладами; порушеннями слуху, зору, опорно-рухового апарату; у Німеччині навчаються студенти з психічними розладами, розумовою відсталістю, поєднанням декількох захворювань.

Як свідчить іноземний досвід, зокрема провідних країн ЄС, робота системи інклюзивної освіти вибудовується в такий спосіб. При зарахуванні в школу учня з особливими освітніми потребами збирається психолого-педагогічний консиліум, на якому присутні батьки або опікуни дитини, педагог, психолог, соціальний працівник, іноді й сам учень. На цих зборах визначаються цілі й завдання на навчальний рік і методи їх досягнення. У план можуть бути внесені необхідна додаткова допомога від самого широкого кола фахівців.

Протягом року індивідуальний навчальний план може бути скоректований, а результати у досягненні поставлених завдань зазнають постійного аналізу. При затвердженні навчального плану команда фахівців вирішує, як і де учень буде отримувати освіту – у звичайному класі самостійно, за допомогою й підтримці наставника або йому необхідний корекційний клас і тільки кілька навчальних годин з його здоровими однолітками, наприклад, на уроках музики, фізичного розвитку тощо.

В країнах Євросоюзу законодавство про освіту осіб з особливими освітніми потребами захищає права учнів на одержання освіти в максимально інклюзивному середовищі. У рідких випадках учень буде отримувати освіту в корекційному класі (часткова інклюзія). Крім того, дитина може частину часу проводити в класі зі здоровими однолітками й частина – у спеціальному класі. У кожному разі команда фахівців діє в інтересах дитини й намагається забезпечити максимально інклюзивне середовище для кожного учня з особливими освітніми потребами. Більше того, батьки або офіційні опікуни завжди можуть заперечити рішення ради.

Позначимо ряд основних проблем, з якими зустрічається європейська система освіти у сфері інклюзії. Перше, що слід підкреслити, - це те, що самі вчителі відзначають брак знань, умінь, навичок у сфері фахової освіти. Вони не знають, як реагувати на проблемну поведінку своїх підопічних, не розуміють, як донести навчальний матеріал у найбільш доступному виді

для всіх учнів і зробити його цікавим для всіх. Курси, які проходить педагогічний склад школи, найчастіше є поверхневими й не дають належного рівня знань і вмінь.

Незважаючи на те, що для інклюзивних класів передбачене соціально-педагогічне супроводження спеціального педагога, насправді у багатьох шкільних дистриктів немає необхідних коштів на фахівців. Слід також відзначити, що заробітна плата тьютора, що супроводжує дитину з обмеженими можливостями здоров'я протягом шкільного дня, найчастіше не дозволяє знайти кваліфікованого й мотивованого на результат фахівця в області фахової освіти.

Проблемою є й планування уроку, а також тайм-менеджмент. Учителі відзначають, що відчувають брак навчального часу через проходження індивідуальним планам учнів. Крім того, більша частина часу витрачається на вирішення поведінкових проблем дітей з обмеженими можливостями здоров'я, у той час як інші учні швидко втрачають інтерес до предмета. Брак знань про те, як слід реагувати на складні випадки, тільки збільшує проблему.

Безумовно, інклюзивна освіта необхідна не тільки для дітей з обмеженими можливостями здоров'я, але й для їхніх здорових однолітків. У всіх дітей повинні бути рівні можливості, і соціалізація – це необхідний компонент у сфері розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Водночас про рівень розвитку суспільства й держави можна судити, дивлячись на соціальну політику й рівень доступного середовища.

Сьогодні в Україні одним із пріоритетних завдань є створення оптимальних і відповідних умов для підтримки такої незахищеної категорії, як особи з інвалідністю. Вирішення такої проблеми безпосередньо пов’язане з професійним рівнем фахівців соціальної сфери, які покликані працювати з такою категорією населення.

Як свідчить іноземний (європейський) досвід, спеціальні умови для навчання студентів з особливими потребами включають:

– створення фізичної доступності приміщень університету, організацію транспортних перевезень студентів між об’єктами закладу вищої освіти, створення умов, які частково компенсують обмеження життєдіяльності;

– адаптацію процедури складання іспитів (збільшення часу на складання іспиту у 1,5-2 рази чи необмежено; дозвіл споживати їжу під час іспиту, надання змоги працювати у звукоізольованому кабінеті);

– адаптацію освітнього процесу (дозволено не вивчати деякі предмети, якщо це не шкодить оволодінню професією, скоротити навчальне навантаження шляхом перенесення деяких предметів на наступний семестр, впроваджувати гнучкий графік відвідування занять і виконання завдань);

– тьюторські послуги (додаткові заняття із засвоєння предметів, послуги спеціалістів з розвитку навиків читання, письма, здачі тестів) [2, с. 199].

Таким чином, в Євросоюзі вже накопичено досить значний досвід освіти осіб з інвалідністю, хоч існує ще низка проблемних питань та неузгодженостей. Досвід країн ЄС, з питання інклюзивної освіти, потрібно імплементувати в освітню систему України.

Література:

1. Безпалько О. В. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з дітьми та учнівською молоддю в територіальній громаді : дис. ... доктора педагогічних наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка». Луганськ, 2006. 467 с.

2. Васильєва Г. Організаційно-педагогічні умови формування методичної компетентності працівників освіти інклюзивної форми навчання. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* 2021. № 2 (106). С. 194-211.

3. Всесвітня декларація щодо забезпечення виживання, розвитку і захисту дітей (1990 р.). URL: http: //www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/decl_child90.shtml.

4. Всесвітня програма дій стосовно інвалідів (1981 р.). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_427.

5. Декларація прав дитини (1959 р.). URL:http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_384
6. Декларація про права інвалідів (1975 р.). URL: https://leksika.com.ua/12880610/legal/deklaratsiya_pro_prava_invalidiv_1975.
7. Декларація про права розумово відсталих осіб (1971 р.). URL: http://ni.biz.ua/7/7_4/7_41494_deklaratsiya-o-pravah-umstvenno-otstalih-lits.html.
8. Декларація соціального прогресу та розвитку (1969 р.). URL:http://www.uazakon.com/documents/date_5r/pg_ifwwog. htm.
9. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (Назва Закону із змінами, внесеними згідно із Законом № 2249-VIII від 19.12.2017).. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text.
10. Конвенція про права дитини (20 листопада 1989 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.

Остапчук А. В.
магістр Державного закладу
«Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»
Науковий керівник — д-р психол. наук, проф. Вдовіченко О. В.

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛЮДЕЙ З РІЗНИМИ ТИПАМИ ПРИХИЛЬНОСТІ
INDIVIDUAL AND PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF PEOPLE WITH DIFFERENT TYPES OF ATTACHMENT

Анотація. Кожного дня особистість стикається з різними людьми та має з ними контактувати. Успішність соціальної взаємодії найчастіше залежить від умінь особистості використовувати свої особливості. Особливості роботи емоційної сфери мають певний вплив на успішність спілкування. Коли індивідуальність вміє урегульовати, демонструвати та розуміти свої емоційні стани та інших – її можна назвати емоційно зрілою.

Особливості праці психічних функцій закладені не тільки на біологічному рівні, але ще і значний вплив на їх роботу має середовище, в якому виховується людина. Перший об’єкт з яким стикається людина – це її мати, яка забезпечує індивіду середовище, в якому та буду розвиватися. Кожна мати має певний стиль виховання та свої особливості поведінки, в залежності від них формується тип прихильності, які впливають на характер сприйняття стосунків з оточуючими та світом майбутньої особистості. Саме тип прихильності формує особливості сприйняття, емоцій та поведінки людини.

Дослідження, яке було проведено нами було спрямовано на з’ясування особливостей взаємозв’язків емоційної зрілості з різними типами прихильності. У дослідженні ми спиралися на особливості емоційної сфери особистостей в залежності від їх типу прив’язаності та їх сприйняття певних ситуацій в яких може опинитися кожна людина.

Ключові слова: емоційна зрілість, прихильність, надійна прихильність, амбівалентна прихильність, уникаюча прихильність, неорганізаційна прихильність.

Key words: emotional maturity, attachment, secure attachment, ambivalent attachment, avoidant attachment, non-organizational attachment.

Emotional maturity is the ability of an individual to skillfully manipulate internal states, establish them, understand them, and transmit them to the outside as harmoniously and efficiently as possible.

The main components of emotional maturity are:

- Regulation of emotions;
- Expression in the expression of emotions;

– Empathy. The ability of an individual to understand his emotions and reflect them in the surrounding environment [1].

Emotional connections with a loved one are the basis of attachment. The quality of attachment affects a person's emotional state and his regulatory abilities. The type of attachment is formed in childhood. Affection is an exchange of comfort, emotional warmth, and pleasure. The founder of the theory, J. Bowie, was a representative of the psychoanalytic approach and held the position that childhood experiences directly affect the formation of a personality in adulthood and its social relationships. According to him, attachment is a stable psychological connection between individuals, the type of which is formed in early childhood. Scientist E. Ainsworth continued J. Bowie's research and identified the following types of attachment:

– **Reliable attachment.** The personality is not afraid to express various emotions openly, it can freely talk about them and emphasize what it feels at this very moment. A person who is securely attached to the object of affection feels free to be overwhelmed by emotions [4].

– **Avoidant attachment**. Such an individual cannot demonstrate his emotions openly, as he feels the fear of being turned away. Avoiding individuals suppress their emotions and try not to show a desire to be in a relationship. Most often, people with an avoidant type feel discomfort from positive emotions, such as joy and happiness. In their opinion, these emotions are not effective [5].

– **Ambivalent attachment.** An ambivalent personality hyperbolizes his emotions to attract the attention of others. Most often, negative emotions are an exaggeration. A person with this type of attachment can be more attractive to others than a person with a secure attachment, due to the self-disclosure of the inner world [2].

Later, scientists M. Main and J. Solomon singled out another type of attachment – disorganized. Such a person has a low level of emotional intelligence, has difficulties in understanding his emotions and the emotions of others. They will show features of rigid behavior, not tolerant of uncertainty. Most often, they cannot express their position and do so thanks to other people's opinions. They really long for deep and healthy romantic kisses, but they don't know how to build them [3].

In order to empirically and practically work out the problem of individual psychological characteristics of emotional maturity in persons with different types of attachment, a psychological study was planned and conducted using an Internet survey, which was conducted in Google forms. 50 people aged 18 to 30 took part in the study. Correlation analysis was performed using SPSS for Windows version 16.0.

The purpose of the study: to reveal the individual and psychological characteristics of people with different types of attachment.

For the study, the following was used: «Questionnaire of attachment to close people» N. V. Sabelnikova, D.V. Kashirsky, «Experience of close relationships» K. Brennan and R. K. Fraley, M. Atkinson's Emotional Maturity Scale, «Diagnostics of the Emotional Maturity of the Personality» O. Ya. Chebykina, «Self-evaluation of the generalized type of preference» («RQ») by K. Bartholomii and L. Horovyts (adaptation by T. V. Kazantseva), M. Rosenberg's self-esteem scale.

The obtained results are shown in the tables:

Table 1.1

The results of the correlational analysis of emotional maturity and types of attachment according to the methods «Diagnostics of emotional maturity of the individual» O.Ya. Chebykina and «Self-Assessment of the Generalized Type of Preference» («RQ») by K. Bartholomii and L. Horovyts (adaptation by T.V. Kazantseva)

	IEk	**Eek**	**IC**	**EC**	**Iem**	**Eem**
Type A	**–**	**–**	**0,349***	**–**	**–**	**–**
Type B	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**	**–**

Type C	**-0,280***	**0,398****	**0,343***	**_**	**0,331***	**_**
Type D	**_**	**_**	**_**	**_**	**_**	**_**

Notes: type A – superficial predilection, type B – ambivalent predilection, type C – unique predilection, type D – disorganized predilection, Iek – expression of expressiveness in children, Eek – to convey mood to a partner in spiESlkuvanny, IC – regulation regulation of the behavior of others, Iem - in the mind of understanding the emotions of becoming a lonely middle man, Eem – 2.

Type A (r=0.019; p<0.05), type B (r=0.026; p<0.05) and type D (r=-0.278; p<0.05) are not correlated with one s showing emotional maturity Iek. Type C has a low correlation (r=-0.280; p<0.05).

Type A (r=0.081; p<0.05), type B (r=0.054; p<0.05) and type D (r=-0.261; p<0.05) do not correlate with Eek , also Type C(r=0.398; p<0.01) may have a high level of correlation with Eek. Having offended the showcases of expressiveness for this method, they showed a correlation with a unique whimsicality. It is worth mentioning the importance of such special features to transmit your emotions. The demonstration of singing emotional states is not typical for people with a unique whimsicality, but after we take them away there is a correlation link, it is necessary to follow the chain of nutrition in more detail.

Type A (r=0.349; p<0.05) and type C (r=0.343; p<0.05) may have a low correlation with IC. It is worth mentioning about the peculiarities of the superior predilection and the unique ability to regulate one's own abilities for the necessary type B (r=-0.068; p<0.05) and type D (r=0.019; p<0.05) I can't correlate. Type A (r=0.004; p<0.05), type B (r=0.066; p<0.05) and type D (r=-0.215; p<0.05) do not correlate with Iem, type C (r=-0.331; p<0.05) may have a low level of negative correlation, which can tell us about the peculiarities of the psyche of a person with a unique type of attachment and burn us about those about whom we are one of the pokaznikiv, the lower type.

No one type of flimsiness according to the method «Self-assessment of a generalized type of similarity» does not have a correlation with the indicator Eem (type A (r=0.090; p<0.05), type B (r=-0.109; p<0.05), type C (r=0.087; p<0.05) and type D (r=-0.081; p<0.05)).

Table 2.2

The results of the correlation analysis of the methods «Self-assessment of a generalized type of likeness» («RQ») by K. Barfolomiy and L. Horowitz (adaptation by T. V. Kazantseva) and «An aptitude tester for loved ones» by N. V. Sabelnikova, D. V. Kashirsky

	U1	**A1**
Type A	**_**	**_**
Type B	**_**	**_**
Type C	**0,344***	**-0,405****
Type D	**0,383****	**_**

Note: type A – superficial predilection, type B – ambivalent predilection, type C – unique predilection, type D – disorganized predilection, U1 – uniqueness, A1 – anxiety about the method of Predilection for loved ones».

According to the results of the analysis of the type of sickness and uniqueness and anxiety, it was revealed: type A (unique: r=-0.064; p<0.05, anxiety: r=-0.196; p<0.05) and type B (unique r=0.062; p<0.05, variable: r=0.271; p<0.05) does not show the same correlation with indications,

also the indicator has a high positive correlation with type C (r=-0.344; p<0.05 ,) and D (r=0.383; p<0.01), and a highly negative correlation with type C anxiety (r=-0.405; p<0.01).

The peculiarity with a uniquely unorganized pretense can lead to weakness to ignore, unique social situations. For such people, social interaction is an important process, which borrows a lot of resources. Negative correlation gives us the ability to understand why there is one ostentatious person below, and yet another, because of which it is possible to grow visnovkas, why more raven is more unsettled, the lower rhine type shows unique pretentiousness, chi navpaki.

Table 2.3

The results of the correlation analysis of emotional maturity and types of agreeableness according to the method "Self-assessment of the generalized type of similarity" ("RQ") by K. Bartholomew and L. Horowitz (adaptation by T.V. Kazantseva) and M. Atkinson's Emotional Maturity Scale

Type of attachment	**EZ**
Type A	**-0,398****
Type B	**–**
Type C	**–**
Type D	**–**

Note: type A – superficial predilection, type B – ambivalent predilection, type C – unique predilection, type D – disorganized predilection, EZ – emotional maturity.

Type A (reliable attachment) according to the method «Self-assessment of the generalized type of preference» has a high level of negative correlation (r=-0.398; p<0.01) with emotional maturity. The results of the indicator of reliable commitment have a negative correlation with the indicator of emotional maturity, this can demonstrate to us that when one of the indicators is at a high level, the other has a low level, thus it can be concluded that reliable commitment is not accompanied by one hundred percent emotional maturity according to the results this technique.

Type B (ambivalent attachment) has no correlation with emotional maturity (r=0.108; p<0.05), type C (avoidant attachment) has no correlation (r=-0.266; p<0.05), type D (disorganized attachment) has no correlation (r=-0.085; p<0.05).

Table 2.4

The results of the correlation analysis of the methods «Self-assessment of the generalized type of preference» «RQ») by K. Bartholomii and L. Horovyts (adaptation by T.V. Kazantseva) and «Experience of close relationships» by K. Brennan and R.K. Fraley

Тип прихильності	**У2**	**С2**
Type A	**–**	**–**
Type B	**–**	**–**
Type C	**-0,417****	**-0,408****
Type D	**0,363***	**–**

Note: type A – secure attachment, type B – ambivalent attachment, type C – avoidant attachment, type D – disorganized attachment, y2 – avoidance, C2 –anxiety.

Type C commitment (y2 r=-0.417; p<0.01). has a high level of negative correlation with the avoidance index, this may indicate that a person with an avoidant type of attachment tends to avoid certain social situations. Also, type C (b2 r=-0.408; p<0.01) correlates with anxiety, which may indicate the anxiety of people with this type of attachment, they feel helpless in social situations.

Type D (y2 r=-0.363; p<0.05) has a slight correlation with the avoidance indicator, this may indicate the tendency of individuals with disorganized attachment to avoid certain circumstances. Type A (avoidance: r=-0.014; p<0.05, anxiety: r=-0.157; p<0.05) and type B (avoidance: r=0.072; p<0.05, anxiety: r=0.263 ; p<0.05) have no correlation with any of the indicators.

Table 2.5

The results of the correlation analysis of the methods «Self-assessment of the generalized type of preference» («RQ») by K. Bartholomii and L. Horovyts (adaptation by T. V. Kazantseva) and the self-esteem scale by M. Rosenberg

Type of attachment	Selfrespect
Type A	0,287*
Type B	_
Type C	0,335
Type D	_

Note: type A – secure attachment, type B – ambivalent attachment, type C – avoidant attachment, type D – disorganized attachment.

Type A (r=0.287; p<0.05) and type C (r=0.335; p<0.05) have a low level of positive correlation with the self-esteem indicator. This shows the self-esteem of people with secure attachment and avoidant attachment. Type B (r=-0.191; p<0.05) and type D (r=-0.130; p<0.05) have no correlation. A person who has reliable attachment has self-respect, personal boundaries, the ability to defend his opinion and rights. Also, the correlation between avoidance and self-esteem makes it possible to assume strong boundaries of people with this type of attachment, about their stability and self-confidence in personal strengths.

After conducting and analyzing the data obtained during the study, it is possible to draw the following conclusions that emotional maturity has a rather strong relationship with attachment types. According to the results of the empirical study, it was found that a significant number of indicators have a negative correlation, which indicates the interdependence of emotional maturity factors with the type of attachment and their individual psychological characteristics.

Each attachment type was found to correlate differently with avoidance and anxiety scores. Each individual has peculiarities of mental functioning, but the research traces a certain dependence of the perception of social situations and relationships and the type of attachment.

Літратура:

1. Чебикін О. Я., Павлова І. Г. Становлення емоційної зрілості особистості. Одеса: СВД Черкасов, 2009. 238 с.

2. Correspondence concerning this manuscript should be addressed to Seda Merve Şahin, Middle East Technical University, Department of Psychology, Cankaya. Ankara. TURKEY.

3. Main M, Solomon J. Discovery of a new, insecure-disorganized. Disoriented attachment pattern. In: Brazelton TB, Yogman M, eds., Affective.

4. Mikulincer M., Shaver P. R.. Attachment theory and emotions in close relationships: Exploring the attachment related dynamics of emotional reactions to relational events. Personal Relationships, 2005.

5. Stroebe M., Schut H., Stroebe W. Who benefits from disclosure? Exploration of attachment style differences in the effects of expressing emotions. *Clinical Psychology Review*, 2006.

Чабанюк О. М.
студентка магістратури 2 курсу
факультету філології, психології та іноземних мов
Донецького національного університету імені Василя Стуса
Науковий керівник – канд. психол. наук., доц. Остополець І. Ю.

УМОВИ ТА ФАКТОРИ ТРАНСФОРМАЦІЇ СЕНСУ ЖИТТЯ ОСОБИСТОСТІ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Трансформації в суспільстві, зміна системи культурно-історичних цінностей відбивається у сенсі життя та ціннісних пріоритетах кожної особистості. Тому проблема становлення, розвитку і зміни психологічних цінностей та питання трансформації сенсу життя індивідуальності перебувають у сфері уваги як психологів, так і філософів, педагогів, соціологів, психофізіологів, політологів, економістів. Пошук сенсу життя особистості забезпечує її здатність вирішувати протиріччя між усвідомленням плинності життя й прагненням жити для себе, максимально реалізувати свій особистісний потенціал. Людина, яка знаходить власний, унікальний сенс живе повноцінно та наповнено, прагнучі до продуктивної життєвої самореалізації.

Науковий дослідницький інтерес до сенсу життя виявив його винятковий характер у структурі суб'єктивного світу особистості. Проблема сенсу життя займає гідне місце у роботах видатних вітчизняних і зарубіжних дослідників А. Адлера, Г. Горського, О. Данильяна, Г. Єршова, А. Михайлова, О. Скрипніка, В. Франкла, Т. Цимбала, Г. Чуйка. та ін. Вчені обґрунтовували питання сенсу життя з різних точок зору. Однак потреба подальшого дослідження все ще існує.

У сучасному світі людина кожний день стикається з новими аспектами життя та раніше незнайомими йому проблемами. На рівні психологічної теорії важливо розуміти, що кожний сенс життя (смислова реалія) або особистісний сенс крім свого особливого і унікального змісту, завжди несе якийсь загальний зміст, що пов'язує його з іншими смислами, структурами суб'єктивного світу та одиницями суб'єктивності особистості.

Кожен осмислює своє життя і життя тих, хто його оточує, виходячи зі свого світогляду, переконань, віку, загального становища і розвитку суспільства, потреб та інтересів, сподівань та прагнень. Варто зазначити, що саме самопізнання може допомогти кожній людині знайти та реалізувати свій сенс життя, а цінності особистості – є її важливим ресурсом.

Кризові ситуації, невизначеність, соціально-економічна нестабільність, почасти негативно впливають на особистість, знижуючи її особистісний потенціал, порушуючи ціннісні параметри життєдіяльності, що ведуть до спотворення картини світу, ускладнень самореалізації тощо.

Як відомо, смислова сфера людини складається із трьох рівнів смислових структур. До першого рівня належать особисті сенси і смислові установки, які безпосередньо впливають на діяльність. Другий рівень складають мотиви, смислові конструкти та смислові диспозиції. Ці структури відповідальні за сенсотворення і безпосередньо впливають на структури першого рівня. Третій рівень - вищі сенси, до яких належать цінності особистості.

Особисті сенси, смислові установки та мотиви є нестійкими утвореннями, які існують і реалізовуються у межах однієї окремо взятої діяльності. Смислові конструкти, смислові диспозиції та цінності позаситуативні, їх зміна можлива лише в якій - небудь критичній ситуації. Смислова установка і смислова диспозиція складають площину наочно - практичної і психічної діяльності; особистий сенс і смисловий конструкт являють площину свідомості суб'єкта, його образ світу; мотив і цінність - визначають кордони діяльності і задають її спрямованість. Отже сенси задаються ситуаціями, у яких здійснюється процес взаємодії людини зі світом.

Все, з чим взаємодіє людина, можна уявити як об’єкти, ситуації (комбінації об’єктів, які вимагають участі людини), події (ситуації, що завершилися смислоутворенням та смислореалізацією).

Сенсоутворення трансформується в смислові системи, тому що світ постає людині як система, а сама людина являє собою смислову модель світу [5, с. 47]. У встановленні відповідності цих двох систем полягає наповнення змістом взаємодії людини зі світом. Таким чином, склад і якість сенсів, що утворюються при взаємодії людини зі світом, залежать від рівня зовнішнього світу, з яким взаємодіє людина, та від якості потреб, які вона реалізує.

Сенс життя функціонально включений у процеси становлення та збереження як особистісної, так і соціальної ідентичності. Психологічний механізм формування та функціонування сенсу життя особистості передбачає наявність деякого набору ідентифікаторів, за якими людина розпізнає саму себе в різних життєвих ситуаціях, у тому числі кризових. Таким чином, з розвитком особистості серед різних ознак ідентифікації починають домінувати внутрішні особистісно-смислові основи.

Набір даних ідентифікаторів дуже широкий та різноманітний: від формальних характеристик (вік, стать, місце проживання, соціальне становище, риси зовнішності, мова спілкування, різновид занять тощо) до змістовно-особистісних властивостей (цінності, цілі, мотиви, риси характеру тощо).

Як зазначає Л. Сафонік, у дорослому віці, людина може пластично змінювати свої переконання, установки і цінності у відповідності до тих ролей, якими вона живе, і тим контекстам та ситуаціям, в яких вона знаходиться [1].

На людину почасти діють різноманітні травмуючі (критичні, кризові) ситуації, які можуть серйозно ускладнити реалізацію життєвого замислу або навіть зробити його реалізацію неможливою. Зокрема, кризовою називають ситуацію, коли людина зіштовхується з перешкодою в реалізації важливих життєвих цілей і коли вона не може впоратися з цією ситуацією за допомогою звичних засобів, динаміка якої розвивається за двома напрямами: особистісного (внутрішній конфлікт) та ситуаційного (з’являється у вигляді цілого ряду несприятливих зовнішніх дій). Наприклад, дослідження вчених показали, що ціннісно-смислова сфера особистостей, які опинилися в ситуації безробіття, також зазнає певних змін, оскільки втративши роботу, більшість людей характеризується переорієнтацією на дефіцитарні цінності, десинхронізацією тимчасових локусів сенсу, при тому, що психологічний механізм синхронізації особистісних смислів є необхідною умовою і водночас показником особистісного розвитку людини. Зокрема, у безробітних нижче загальна усвідомленість життя, ніж у працюючої людини, відзначається значне зниження осмисленості сьогодення, минулого та майбутнього. Опинившись у ситуації вимушеної втрати роботи, людина в більшому ступені орієнтована те що, щоб адаптуватися до нової ситуації, а не шукати вихід із неї.

У сучасному світі відбувається процес оновлення традиційних цінностей та встановлення нових, що відображають зростання свободи людини. Нинішнє суспільство перебуває у стані пошуку нових ціннісних пріоритетів, оскільки внутрішній світ особистості у сучасній ситуації зазнає значних змін.

Варто зазначити, що реалізація ціннісних орієнтацій, наприклад, молоді сфокусована через вузький соціальний інститут сім'ї, оскільки через сім’ю формується підвищена значимість конкретних цінностей та сенсу життя, таких як: здоров'я, добробут сім’ї, матеріального достатку, успіх у житті, кар’єрний ріст тощо).

Також, сучасна людина щоденно і усюди знаходиться під впливом реклами, моди, атрибутів престижності, що мають на меті притупити критичне мислення. Так вона стає об’єктом маніпуляції її свідомості, яка включає в себе прихований психологічний вплив на індивіда з метою формування у нього хибних намірів, що призводить до примітивізації та

стандартизації думок, бажань, смаків, способів проведення дозвілля та організації життя в цілому і як наслідок до формування відношення до сенсу життя або його трансформації.

Вплив негативного досвіду (наприклад, переживання горя, важка хвороба, матеріальні втрати, інвалідність та ін.), тобто переживання сильних страждань, вони немов змінюють людину, водночас в неї може змінитися сенс життя. Після певних подій (кризових ситуацій) особистість перестає приймати життя як належне, такі люди набувають сильного почуття вдячності за все: говорять про більшу значущість і цінність близьких людей, власного життя та тіла, краси, природи тощо. Таким чином відбувається трансформація сенсу життя, при якій особистість відчуває новий зв'язок із Всесвітом, вона стає менш матеріалістичною і більш альтруїстичною, при цьому майно і кар'єрне зростання втрачають свою значущість, тоді як любов, гуманізм, творчість, альтруїзм та ін. стають набагато важливішими. Такі люди відчувають себе дуже «живими». В цілому таку трансформацію можна описати як набуття нового сенсу життя.

Висновок. Проблема сенсу життя людини у кожну історичну епоху ставиться і вирішується по-різному, залежно від умов соціального буття та факторів її формування та зміни. Для сучасної людини пошук сенсу життя стає все складнішим: адже з кожним роком змінюються його умови, прискорюється розвиток науки та техніки, відбуваються трансформації у всіх сферах життєдіяльності, що не може не відбиватися і на розвитку ціннісної сфери особистості.

Надихнути або вплинути на трансформацію або пошук нового сенсу можуть зовнішні та внутрішні фактори: оточуючий світ, родина, друзі чи інші люди, які потребують допомоги (оскільки, коли ми допомагаємо іншим, відчуваємо свою важливість, набуваємо нових смислів), мистецтво, природа тощо.

Література:

1. Сафонік Л. Буттєвість сенсу людського життя : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 350 с.

2. Цимбал Т. В. Людина у пошуках ґрунту : монографія. *Національний педагог*. Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010, 2010. 284 с.

3. Чуйко Г. В. Сенс життя у контексті відчуття задоволеності життям. *Психологічний часопис.* 2018. № 1. С. 46-60.

4. Шюц А., Лукман Т. Структура життєсвіт. К. : Український Центр духовної культури, 2004. 558 с.

Тимощук М. В.
здобувач освітнього ступеня «магістр»
Донецького національного університету імені Василя Стуса
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Кушнір Ю. В.

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ПЕРШОГО РОКУ НАВЧАННЯ

Постановка проблеми. Життя людини – це безперервне пристосування до умов настільки ж безперервно мінливого середовища, це вироблення нових форм поведінки, спрямованих на досягнення певних цілей. Загально відомо, що початок навчання у закладі вищої освіти – один із ключових періодів професійної підготовки майбутніх спеціалістів. Проблема адаптації студентів перших курсів у новому освітньому середовищі є однією з головних на цьому життєвому етапі, адже перша невдача може призвести до розчарування, втрати перспектив, відчуження, пасивності. Подальша успішність навчання також залежить від успішності адаптації людини, яка декілька місяців тому переступила поріг університету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема адаптації студентів-першокурсників є загальносвітовою, про що свідчить велика кількість наукових розвідок в Україні, зокрема наукові дослідження В. І. Гордієнко, В. М. Духнєвич, А. Ц. Ердинєєва, І. Іваненко, Н. Л. Коломінського, Г. П. Левківської, Г. П. Медведєва, Л. А. Найдьонової, Л. Л. Петльової, С. І. Сільверстова, В. Є. Сорочинської, О. О. Стягунової, В. П. Шпак, Ю. О. Юсипук і закордоном (Е. Еріксон, Д. Клаузен, З. Фройд та ін.).

Мета публікації – аналіз основних проблем соціально-психологічної адаптації студентів першого року навчання до умов навчання у ЗВО.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі адаптація є багатовимірним і багатоаспектним поняттям. На думку вчених, адаптацію слід розглядати як процес пристосування організму (фізіологічна адаптація) або особистості (психологічна адаптація) до зміни зовнішнього середовища. Якщо мова йде про побудову нових міжособистісних стосунків, то мається на увазі соціально-психологічна адаптація. Тетяна Клибанівська слушно зауважує, що нині серед науковців не існує єдиного погляду на визначення «адаптації студентів до навчання» внаслідок її динамічного, поліаспектного та міжпредметного характеру, а переважна більшість дослідників описують її з точки зору кінцевого результату –адаптованості, тобто сформованих вмінь, навичок, реакцій, новоутворень [1]. Здійснений нами аналіз наукової літератури показує, що різноманітність запропонованих дефініцій досліджуваного явища. Нам імпонує визначення О. М. Кокуна: «Адаптація –це процес, який зумовлений зміною в психофізіологічному стані людини під впливом дезадаптаційних факторів, що потребує одночасної та узгодженої взаємоспівдії функціональних підсистем на всіх рівнях цілісної системи з метою ефективного забезпечення діяльності в нових умовах» [2, с. 50].

За даними Дж. Грейсон, успішна соціально-психологічна адаптація студентів першого року навчання сприяє підвищенню самооцінки, досягненню поставлених цілей, самореалізації, розвитку аналітичних, комунікативних та організаційних здібностей особистості [4].

Методика К. Роджерса і Р. Даймонда є найбільш розповсюдженою у наукових розвідках про адаптацію. Однак аналізована методика не досліджує специфіку адаптованості студентів до умов навчання, навчальної діяльності, тощо. По-друге, її застосування із-за обсягу роздаткового матеріалу (101 питання) є ускладненим в умовах онлайн опитування.

Саме тому нами було обрано методику дослідження адаптованості студентів в ЗВО Дубовицької, яка була представлена у 2010 році та неодноразово довела свою валідність та ефективність. Методика містить 16 тверджень, відносно яких слід зазначити ступінь згоди за одним із запропонованих критеріїв: «Так», «Ні», «Важко сказати» [3]. Обробка результатів дослідження здійснюється шляхом переведення цифр у бали відповідно до ключів та подальшого підсумовування отриманих балів окремо за кожною шкалою та методиці загалом. Методика містить дві шкали: шкалу адаптованості до навчальної групи та шкалу адаптованості до навчальної діяльності.

Робота з вибіркою здійснювалась за допомогою засобів Google Forms. В емпіричному дослідженні взяли участь 43 студенти, з них 7 відсотків – чоловічої статі, 93 – жіночої. Результати статистичної обробки представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Розподіл вибірки за рівнем адаптованості

Рівень адаптованості	Адаптованість до навчальної групи (кількість опитаних)	Адаптованість до умов навчання (кількість опитаних)
Низький показник	22	12
Середній показник	8	18
Високий показник	10	10

З результатами дослідження, домінантним показником адаптованості до навчальної групи є низький. Викликає занепокоєння майже низькі рівні адаптованості до умов навчання. Студенти з низьким рівнем соціально- психологічної адаптації можуть мати проблеми з засвоєнням навчального матеріалу, низькою успішністю. Вітчизняні та зарубіжні вчені переконані, що сукупність багатьох факторів визначає готовність студента до навчання. Науковці вважають академічну, соціальну, особистісно-емоційну та інституційну адаптацію студентів першого курсу університету основними факторами, які негативно впливають на навчання. Сучасна наукова спільнота також виділяє такі категорії факторів впливу, як сімейне походження, фактори, пов'язані зі студентом, соціальні фактори, економічні фактори, цілі студентів, інституційний досвід та інституційні фактори. Навчальний процес більшою чи меншою мірою пов'язаний з когнітивним стресом; це також може бути одним із факторів, що впливають на студентів першого курсу.

Висновки. Можна дійти висновку, що процес адаптації студента першого курсу навчання до умов закладу вищої освіти – це сприйняття норм нового соціального середовища, внутрішнє та зовнішнє ставлення до цих норм та включення до системи міжособистісних стосунків у групі. Процес адаптації студентів у закладі вищої освіти слід розглядати як комплексну проблему.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в проведенні емпіричних досліджень щодо особливостей адаптаційного процесу студентів першокурсників, розробці рекомендацій для покращення адаптації студентів першого курсу до умов закладу вищої освіти.

Література:

1. Клибанівська Т. М. Особливості адаптації до навчальної діяльності студентів-правників. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2019. № 1 (16). С. 47-54.

2. Кокун О.М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності : монографія. К. : Міленіум, 2004. 265 с.

3. Староста В. І., Попадич О. О. Деякі чинники адаптації студентів-першокурсників в умовах класичного університету. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*. 2018 Vol. 6. No. 2. P. 16-26.

4. Grayson J. P. The Consequences of Early Adjustment to University. *Higher Education*. 2003. № 46. P. 411–429.

Pika A.
student of Kyiv National University of Technologies and Design
Scientific supervisor – Tuhaienko Viktoriia*,*
senior lecture of Kyiv National University of Technologies and Design

CHILDHOOD DEPRESSION

Depressed people may feel sad, irritable, or hopeless. They may have trouble sleeping, lose their appetite, or struggle in relationships. Depression can cause a person to lose interest in hobbies and activities they once enjoyed. The symptoms of severe depression can lead to suicidal thoughts. Depressive symptoms usually last more than two weeks and are diagnosed when they are present in more than one episode. Treatment of depression requires the involvement of a medical professional. It is a serious medical condition that requires treatment by a professional.

Every teen experiences emotional difficulties from time to time, just like adults. Feelings of sadness, loss, or emotional extremes are part of growing up. Conflict between parents and children is also inevitable, as children from the "horrible duo" to adolescents struggle to develop their own identities. These are normal behavioral changes due to growth and development. Overall, these types of issues often resolve on their own or with limited visits from counselors or other mental health professionals as teens adjust to life changes. Clinical depression goes beyond sadness. It's not

just about having a bad day or coping with a major loss, such as the death of a parent, grandfather or even your favorite pet. Nor is it a personal weakness or a weakness of character. Adolescents with clinical depression cannot simply "break out." As many as one in three children and one in eight adolescents may suffer from depression. Two-thirds of children with mental health problems do not receive the help they need. Suicide is the third leading cause of death between the ages of 15 and 24 and the sixth leading cause of death between the ages of 5 and 15. Depression is a brain disorder (mental illness) that affects the entire body. Depression affects the way we feel, think and act. Early-onset depression in teenagers can lead to academic failure, alcohol or drug use, and even suicide. Fortunately, it is curable. Diagnostic criteria for unipolar depression focus on the main symptoms of persistent and general sadness, and loss of interest or pleasure in activities; associated symptoms include low self-esteem, excessive guilt, suicidal thoughts or behavior, sleep and appetite disturbances, and psychomotor agitation or sluggish. Generally, these standards apply regardless of age. It can be difficult for parents to diagnose mental illness in teenagers. As a result, many juveniles who might benefit from treatment do not receive the help they need. Mental health is the overall well-being of how you think, regulate your feelings and behavior. Mental illness or disorder of mental health is defined as patterns or changes in thinking, feeling or behavior that cause stress or interfere with a person's ability to function. Mental health disorders in juvenile are generally defined as delays or disruptions in the development of age-appropriate thinking, behavior, social skills, or emotional regulation. These problems worry juvenile and interfere with their ability to function well at home, at school, or in other social situations.

Various things can lead to depression. There is no one cause. Some teenagers have genes that make them more prone to depression. They may have other family members who have been depressed. Some teenagers experience stressful things. Some have experienced loss, trauma, or hardship. Some people have serious medical conditions. These things can lead to sadness or regret - and sometimes depression.

Teenagers and children who have family members with bipolar or depressive disorders are more likely to be affected by depression. This may be because of their genetic predisposition. Although this doesn't guarantee they'll develop the disorder, it does indicate a higher likelihood. Any teenager or child can be affected by depression; it doesn't matter if they're adopted, have a non-biological family member or live alone. Adults and teenagers commonly hold the belief that depression can be overcome with positive thinking. However , this isn't true; it's just a misconception. Depressed feelings are only part of clinical depression. Anyone can feel down from time to time. Sufferers of depression can often appear similar to someone suffering from stress or misfortune. However, this isn’t the case for someone with depression; their mood is more pervasive and even life-threatening. Clinical depression is also not caused by a single event in a person's life. The second misconception is that children have absolutely no cause for depression. Childhood is seen as a carefree period of life. Adults forget that teenagers are essentially powerless and have no control over their lives. Children also need to cope with peer acceptance, school life, and any pressure or expectations their parents have. It can be a difficult situation on a daily basis. Family history and genetics may have something to do with whether or not a child develops depression. Factors associated with childhood depression include inconsistent parenting, stressful life experiences, and a negative way of looking at the world. Research suggests that parental patterns of irritability and withdrawal lead to low self-esteem in the child, and that this poor self-esteem predisposes the child to depression. Childhood depression is also associated with a family history of mood disorders and other psychiatric conditions. If the parent had a childhood or recurrent depression, the child is even more likely to develop depression. When adults with depression are asked about their childhood experiences, they are more likely to report neglect, abuse, rejection, and parental conflict.

It is important to diagnose and treat a child's depression. Different causes can lead to depression in each child, even if it is only psychological. Or depression can be caused by chemical imbalances in the brain. Scientists determine abnormal brain development by looking at normal

brain growth during pregnancy and early childhood. This helps them determine why autism develops in the first place. It is also commonly accepted that autism is caused by irregularities in the structure or function of the brain. Currently, it is difficult to determine the cause of many brain development disorders and determine an adequate cure. This is due to the fact that many different problems develop.

Depression is a complex disorder with possible multiple risk factors and causal pathways. Symptoms of major depression can be the result of a wide range of factors, including family history, environmental and genetic risk. Researchers have identified many risk factors that cause depression in children, adults and even young children. These include family history of depression and parental exposure to stressful life events. Current research has found that even preschool-aged children can exhibit symptoms of depression due to family history or being exposed to stressful life events. Depressed parents have a higher likelihood of passing their depression on to their children. In one study, offspring of depressed parents had a three to four times higher risk of developing the same condition. Theories on the cause of this include genetic predisposition and effects from family history. However, no recent studies have shown that any gene variant is specifically associated with depression.

On average, it takes an adolescent longer to diagnose major depressive symptoms than an adult. This is because they interview both their parents and themselves when investigating the issue. Children are more likely to report signs of depression that they experience on the inside, while their parents are more likely to point out outward symptoms. Teenagers and adolescents with depression often struggle to properly identify and articulate their inner emotional states. When they're experiencing low mood, they may appear irritable and rebellious toward others, when in reality they are simply unaware of their emotions. Not all teenagers are comfortable reporting severe depression to their parents or teachers. Research has also found that parents are less likely to identify severe depression in their teenagers than teenagers themselves. Sometimes the parent's report is skewed by his own plan, so school reports and other external reports are useful.

Correctly diagnosing depression is complicated. There are many alternative diagnostic systems and criteria for depressive syndromes. Using the Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, four diagnostic categories for depression can be distinguished:

1. Major Depression. Severe form of depression, which can include sleep disturbances, appetite, thoughts of suicide or self-harming behavior, loss of interest, trouble thinking or concentrating, tiredness or loss of energy, restlessness or lethargy, and low self-esteem.
2. Dysthymia. A less severe form of major depression in which symptoms are less obvious and may be chronic and last more than 2 years.
3. Separation anxiety disorder. Depressive symptoms that are clearly associated with the separation of the child from those to whom he is attached.
4. Adaptive disorder with depressed mood. Symptoms of depression that appear in response to an identifiable psychosocial stressor. The response is seen as maladaptive and the symptoms are considered to be beyond what is normally expected.

Childhood depression can be treated through Cognitive Behavioral Therapy, which involves children sharing their thoughts and feelings with their therapist. Teenagers can feel supported and understood when they speak with a therapist. They can use games, workbooks, lessons or stories to ease their mind and make therapy easier to endure. Ideally, the child's therapist incorporates their parent into the treatment. It's crucial that parents understand the treatments their child may receive for depression. They also need to understand the effects trauma, loss or other difficult events have on their child. This is because their therapist will incorporate helpful elements into their therapy process. If a parent is experiencing depression or loss themselves, their therapist can help them get the support and care they need. Doctors can help by talking to parents about their questions or concerns, emphasizing that depression in adolescents is not uncommon, and reassuring them that appropriate treatment with psychotherapy, medications, or a combination of these can lead to improved performance at school, with peers, and at home with the family. Therapists can help

families improve the way they relate and thus increase their ability to deal with the content of their problems by focusing on their discussion process.

Antidepressants should be used with caution. Most medications used to treat depression in children have a black box warning of the possibility of increasing suicidal thoughts. It is important start and monitor these medications under the care of a trained professional and talk to them about the potential risks and benefits for child.

References:

1. Carlson, G. A., & Cantwell, D. P. (1980). Unmasking masked depression in children and adolescents. The American Journal of Psychiatry. 137(4). P.445–449. https://doi.org/10.1176/ajp.137.4.445.

2. Berenbaum H, Raghavan C, Le H, Vernon LL, Gomez JJ. A taxonomy of emotional disturbances. Clinical Psychology: Science and Practice. 2003;10: P.206–226.

3. Casey R.J. Emotional competence in children with externalizing and internalizing disorders. In: Lewis M, Sullivan MW, editors. Emotional development in atypical children. Mahwah, NJ: Erlbaum Associates; 1996. P. 161–183.

4. Denham SE. Emotional development in young children. New York: Guilford; 1998.

5. WebMD Editorial Contributors. Depression in Children 2022. URL: https://www.webmd.com/depression/guide/depression-children. (дата звернення: 14.11.2022).

Babak O.
student of Kyiv National University of Technologies and Design
Scientific supervisor – Tuhaienko Viktoriia,
senior lecture of Kyiv National University of Technologies and Design

THE PSYCHOLOGY OF SALES ON SOCIAL NETWORKS: THE MAIN ASPECTS OF INFLUENCING THE BUYER

Social networks are the only place where users can satisfy all their basic human needs: self-expression, freedom, the need for events and material interests. And doing it as limitlessly as possible, not limited to the scale of one city or country, independently setting the framework and outlining the circle of their interests.

Specialists believe that its popularity virtual social networks owe to such social phenomenon as «loneliness in the crowd» – the loneliness of a person among a large number of people, in a large collective or city, because of which he does not fill his emotional needs and finds their source in social networks [1, p. 56].

We have considered the mechanisms that make us shop on social networks (the situation with online shopping is different).

1. Social proof. To protect ourselves from mistakes and consequences when making a decision, we look at what and how people we know are doing or have done. And the closer and longer the acquaintance, the more weight that person's opinion will carry.

2. Authority. Research (or advice) from experts is valued according to their competence and authority. The person asks himself «why should I trust this person's advice? Does he have enough education and experience to listen to his opinion?» But the main thing here is not to make the authority appear artificial.

3. Insulatability. When communicating virtually, a person does not see the real interlocutor, he only represents him. Let's imagine that about 70 % of personal communication is through nonverbal channels. That is, with the help of movements, postures, gestures and facial expressions. And only 30 % – through verbal. Of these 30 % only 10% are words, and 20% include tone of voice and intonation. It turns out that 90 % of information about personal contact is lost on the Internet. And as a result, in order to create an image of the interlocutor, a person takes material from his inner world [2, p. 11].

4. Preference. We imitate and agree with people who appeal to us, whom we admire and find attractive. This is especially pronounced in adolescents who are oriented toward peers and adults who are socially significant and authoritative to them. Getting the same thing as using a significant person, you subconsciously begin to consider yourself similar to him.

5. Stability. Doubting something, we give preference to those options that match our experience, preferences and habits. If the choice to buy a cheap but unknown brand, or more expensive but familiar, most will choose the second.

Most sales are closed according to a prearranged plan, using psychological tricks and techniques. Let's look at some of the techniques.

Consultative selling. Suitable for markets where it is difficult for the buyer to choose a product on his own. The task of the seller is to identify the client's problem and need, to help and offer the best solution.

SPIN-sales. Works great for sales of goods and services in almost any market. The seller asks the client only 4 questions: situational, problematic, retrieving, guiding. The point is to help the person himself to understand his problem and draw conclusions. As a result, the buyer is aware of the need to buy and make a decision.

Conceptual sales. Used by companies who work for quality rather than quantity. A concept, not a product, is sold. The client is not persuaded, but analyzed. If it turns out that one of the parties is not profitable, the deal is cancelled.

SNAP-sales. Applicable in markets with high competition and rapidly changing conditions. It is based on 4 principles: to tell about the essence and usefulness of the product; to show the advantages; to reveal the features for a particular customer; to motivate to buy faster [3, p. 94].

Challenge sales. A universal, simple technique. Includes three steps: training, adaptation, control.

Customer-centered selling. Works well in competitive markets. The main thing here is the customer. The product should solve his problems. The seller adjusts, interacts, builds a relationship with the customer, inspires the purchase.

Each of the above methods involves serious preparation. To make effective sales it is necessary to study the theory and only then proceed to practice.

References:

1. Бергер, Дж. Мистецтво бачити. Пер. з англ. Дж. Бергер. СПб: Клаудберрі, 2012. 184 с.

2. Суджич, Д. Мова речей. Пер. з англ. Д. Суджич. М.: StrelkaPress, 2013. 240 с.

3. Identity. *HiBrand conference.* № 3 (12), 2007 С.80–95.

Кондратова В. Л.
студентка ФРГТБ, Група 3-6
Державного торгівельного- економічного університету
Науковий керівник – канд. екон. наук, доц. Компанець К. А.

ПСИХОЛОГІЯ ВОЄННОГО ЧАСУ

Ранок 24 лютого 2022 року назавжди змінив життя усіх українців та людей за кордоном. В Україні почалася війна. Більшість людей змушені покидати свої домівки забравши із собою своїх дітей, домашніх тварин, та речі на перший час. Налякані та розгублені українці абсолютно не розуміли, що їх чекає та як жити далі в реаліях сучасного життя? Не всі одразу можуть зрозуміти як їм вчинити в тій чи іншій ситуації часто людина може навіть забути те, чи їла вона, тому що ця потреба відходить на інший план.

Кожна людина перебуває у своєму індивідуальному стані, залежно від певних життєвих обставин в яких вона знаходиться. Коли стається щось жахливе, те що руйнує наше звичне життя людям важко стримувати свої емоції. Люди по-різному реагують на різні стресові

ситуації хтось може відчувати смуток, відчуття страху, хтось плаче, а є люди які все тримають у собі та не показують того що, відбувається у них в душі або використовують посмішку як захисну реакцію. Наш розум намагається перебирати варіанти майбутнього, щоб якось підготуватися до нього - і не може цього зробити. Планування обмежене до декількох годин. Пізніше до нас повертаються базові емоції, і після шоку можуть прийти, наприклад, відчай, жах, заперечення, зневіра і т. д. Українці ж масово вирішили відчути сильну ейфорію від того, що ми вистояли ці перші години і дні й кинулися до бою. Це дуже добре, це показує силу нашого психічного ресурсу [1].

У час коли в країні йде війна нам складно зберігати стабільний психологічний стан, однак необхідно пам'ятати, що нормально переживати негативні емоції в таких умовах. Це нормально, тому що будь-який організм так реагує на будь-яку катастрофічну подію, яка загрожує нашій безпеці. Ми у стресових реакціях можемо не сходитися з близькими. Реакція на поведінку інших і поведінка інших може бути різною – це нормально [2].

Також сьогодні можна зустрітись із синдромом відкладеного життя. Більшість із нас відчувають ніби життя зупинилося. Ми перестали відчувати себе у реальності, частіше почали думати як складеться наше життя в майбутньому, та просто відкладати життя на потім. А саме люди, які мають синдром відкладеного життя планують жити та планувати свої справи лише після війни, постійно переживають за минуле чи майбутнє, часто довго відкладають слушний момент для початку якоїсь справи, також люди забороняють собі насолоджуватися приємними моментами, спираючись на те, що це зараз не на часі.

Ось декілька порад яких потрібно дотримуватись аби позбавитись синдрому відкладеного:

- Перше і найголовніше це потрібно жити, адже задача ворога знищити нас фізично та зламати нас психологічно.
- Друге це створити план дій, певних завдань: робота, сім'я, відносини, відпочинок.
- Третє це потрібно діяти, поставити собі ціль одна маленька річ щодня або щотижня, яку ви обов'язково повинні виконати.
- Створити власний розпорядок дня та допомогти в цьому іншим.
- Визначте певну активність чи справу, яка приносить вам задоволення та зробіть її певним ритуалом.
- Якщо вас щось хвилює поділіться цим із кимось, вони обов'язково допоможуть та підтримають вас.
- Задовольняйте свої потреби це харчування, вода, сон, адже це важливо.

Важливо постійно слідкувати за своїм ментальним здоров'ям, прислухатись до своїх відчуттів,

якщо мені погано як я можу собі допомогти, що я роблю для того аби мені стало краще, як я себе підтримую.

24-го лютого ми відчули, що єдності є наша сила. І психологічно - це правда. Ми усі маємо вплив на кожного із нас. Зараз кожен повинен допомагати один одному підтримувати, переказувати достовірну перевірену інформацію. Простими словами, робити те що у вас виходить найкраще. Разом ми сила, та нас нікому не зламати.

Інколи у людей виникають розчарування і відчай. І це незворотньо рано чи пізно такий момент настає. Нам необхідно перезавантажитись та продовжувати жити та робити те, що можеш, не потрібно марно очікувати на те, коли вже закінчиться війна, адже марні очікування лише погіршують наш моральний стан та заважають.

У психологів є одна дуже проста рекомендація чи не на всі випадки життя: або ти змінюєш обставини, або змінюєш ставлення до ситуації. Так, що гостріша біда, то більше хочеться, щоби вона скоро минула, але так не буде. Цю частину біди треба прийняти не як виняток, а як реальність [3].

Треба розуміти, що ми житимемо далі, не один рік у такій реальності. Загроза може бути більша, а може бути менша. Ми маємо прийняти те життя, яке в нас є зараз та

пристосуватись до того що з нами відбувається на теперішній час. Починається нове життя та кожен із нас повинен знайти своє місце у ньому.

Важливо пам'ятати, що завжди можна вирішити та знайти вихід із будь якої ситуації. Варто лише зрозуміти що і як ти можеш робити далі.

Я вважаю, що потрібно допомагати рідним, близьким та іншим людям якщо ти бачиш що їм необхідна якась проста підтримка, просто вислухавши людину та підтримавши її ми можемо допомогти їй не погіршити її моральний стан. Адже усі ми люди і рано чи пізно ми можемо відчувати моральне та емоційне спустошення і збиватись із того шляху по якому ми рухались. Проста підтримка чи порада ось що в наших силах аби допомогти іншим.

Висновки. Зараз уже іде 9 місяць нашого супротиву, ми українці довели що ми є сильна нація, ми навчились жити в сучасних умовах постійних повітряних тривог, навчились допомагати тим хто цього потребує, підтримувати інших, донатити на потреби ЗСУ. Ми сильні та вміємо тримати свій емоційний стан в нормі, зокрема більшість психологів як українських так і закордонних нам допомагають у цьому. Українці стали символом боротьби за свою незалежність, усі в світі тепер знають що бути українцем – це одна з наших головних ідентичностей, ми боремось за свою землю та свій дім.

Література:

1. Інформаційний сайт «УКРІНФОРМ» URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3421115-psihologia-voennogo-casu-so-robiti-z-vijnou-vseredini-nas.html (дата звернення: 10.11.2022).

2. Інформаційний сайт «БДМУ» Психологія воєнного часу URL: https://www.bsmu.edu.ua/blog/psyhologiya-voyennogo-chasu/ (дата звернення: 10.11.2022).

3. Інформаційний сайт «Твоє місто» URL: https://tvoemisto.tv/exclusive/u_boga_zakinchylosya_terpinnya_yak_dali_zhyty_ukraintsyam_v_umovah_postiynoi_nebezpeky_131628.html (дата звернення: 10.11.2022).

***Лісовська* В. О.**
студентка ФРГТБ, група 3-6
Державного торговельно-економічного університету
Науковий керівник – канд. екон. наук, доц. Компанець К. А.

ПСИХОЛОГІЯ ОБСЛУГОВУВАННЯ У ЗАСОБАХ РОЗМІЩЕННЯ

Психологія у сфері обслуговування невід'ємна частина , на якій, мабуть, і тримається вся концепція. Її потрібно знати та розуміти кожному працівнику , оскільки варто відмічати причини , цілі відвідування клієнтом готелю для того , щоб чітко побудувати відношення до людини , скорегувати свою поведінку при спілкуванні з нею та підібрати найкращий варіант обслуговування (Наприклад, взагалі не турбувати , тому що клієнт заселився з метою відпочинку або ж навпаки для розваг – тоді можна запропонувати додаткові послуги готелю , екскурсії і т. д).

З точки зору психології працівник засобу розміщення має при спілкуванні з потенційним клієнтом пройти декілька етапів:

По-перше, завоювати довіру. Потрібно доброзичливим, спокійним та зацікавленим тоном спілкуватися з людиною та свято вірити в те , про що говорите.

По-друге, показати повагу до гостя. Вона полягає в розумінні потреб клієнта та передбаченні бажань, можливих проблем. Це суто психологічний фактор відвідувача, адже, якщо людина бачить , що до неї ставляться з повагою, то це цілком задовольняє її его й допомагає відчути себе значущим.

По-третє, гостинність. Саме поняття «гостинність» означає турботу, виявлену по відношенню до гостя, і здатність відчувати потреби клієнтів. По суті, це майже те ж саме ,

що й повага, але в той же час абсолютно інше. Це такий своєрідний людський фактор , який закликає відвідувачів повертатися знову і знову.

Про психологію клієнта ми вже поговорили , тепер потрібно розібратися і в психології персоналу. Особливе місце серед психологічних властивостей персоналу виділяють пам'ять, мову та увагу.

Почнемо з пам'яті. Добре розвинена пам'ять одна з найпотрібніших властивостей при роботі у сфері обслуговування. Наприклад, офіціанту легше запам'ятати меню та інгредієнти кожної страви, барну карту та замовлення гостей. Працівникам рецепшену – побажання постояльців. Адміністратору – вимоги постійних клієнтів.

Чітке та виразне мовлення – запорука успішного спілкування з гостем . Погодьтеся, що набагато приємніше спілкуватися з грамотною та розумною людиною, ніж з тією, яка не може правильно сформулювати та висловити свою думку.

Дана робота вимагає високу концентрацію уваги. Але, на жаль, у такій сфері роботи дещо важкувато сконцентруватися, оскільки у готелях та ресторанах абсолютно відсутня тиша. Так, в готелях гомін людей чутно всюди: біля рецепції, у фойє, на коридорах. В ресторанах: в залі розмовляють відвідувачі, грає музика, інколи навіть жива (тобто оркестри), на кухні шумлять технологічне обладнання.

Працівникам контактної зони підприємств розміщення необхідно визначити свій тип темпераменту , оскільки це впливає на якість та манеру обслуговування клієнтів. Наприклад, флегматик за темпераментом не може працювати у швидкому темпі, тим самим інколи дратуючи гостей, тому таких краще не ставити на завантажені зміни, аби не викликати невдоволення відвідувачів. Працівник-холерик – чудово справляється з великою кількістю гостей, але часто не може опанувати себе в конфліктних ситуаціях. Сангвінік – швидко та успішно обслуговує гостей, але не витримує рутини.

В цілому праця обслуговуючого персоналу знеособлена. Відвідувачам абсолютно байдуже хто саме буде їх обслуговувати. Багато хто соромиться цієї професії, тому що у світі сформувалася така думка, що це непрестижна робота, і це на підсвідомому рівні змушує приховувати своє місце роботи, але це не так. Недарма ж в університетах існують такі спеціальності, як готельно-ресторанна справа та харчові технології. Престиж професії залежить від ставлення працівників до неї. Тобто, чим більша зацікавленість самого персоналу, тим ціннішою є професія.

Важливим елементом успішного спілкування з клієнтом є невербальне спілкування (за допомогою жестів, виразів обличчя, пози). Як правило, таке спілкування відбувається несвідомо , часто випадково, але обслуговуючому персоналу необхідно вміти контролювати та зчитувати невербальні поклики гостей. За допомогою такого спілкування можна навіть маніпулювати людьми (але мало хто зрозуміє, що ним маніпулюють).

Висновки. З вищезазначеного можна зробити висновок, що психологія обслуговування досить складна для розуміння річ, але вона відіграє важливу роль в індустрії готельно-ресторанного бізнесу. Персонал повинен завжди проявляти гостинність, увагу, повагу, терпимість , тактовність до відвідувача, оскільки золоте правило сфери обслуговування каже – «Гість завжди правий». Від дій персоналу залежить добробут та успішність готелю чи ресторану. Також необхідно пам'ятати про невербальне спілкування, адже воно може як допомогти, так і нашкодити.

Література:

1. Психологія обслуговування в індустрії гостинності : URL: http://otherreferats.allbest.ru/sport/00169059_0.html
2. Скаженик Е. Н. Невербальная комунікація. ТРТУ, 2010. 126 с.
3. Екскурсія в бізнес гостинності: психологія обслуговування клієнта: URL: http://www.cfin.ru/press/pmix/2001-6/12.shtml
4. Ладанов І. Д. Практичний менеджмент (психотехніка управління і самотренування). Елнік, 1995.

Михальчук Д. А.
здобувачка магістерського рівня, ЗМПО -71
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
Науковий керівник – канд. психол. наук, ст. викл. Мельничук С. Л.

ПРОФЕСІЙНЕ ЗДОРОВ'Я ПЕДАГОГА – ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ ПРОДУКТИВНОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Вчитель, педагог – це складна й багатогранна професія, її діяльність пов'язана зі стресами, втомою, напруженістю, тривожністю та конфліктами. Ці фактори впливають на порушення психічної стійкості педагога, появу в нього негативних психоемоційних станів, які пов'язані з емоційною напруженістю в його діяльності. Дослідження цих станів у вчителів в умовах війни є досить актуальною проблемою сучасності. Відбувається щоденне зростання психогенних і стресогенних впливів на особистість педагогів. Психічний стан вчителя виступає в якості умови їх ефективної діяльності. Практичний розгляд цієї надважливої проблеми вимагає визначення шляхів профілактики і подолання цих негативних станів.

Виконуючи різноманітні професійні завдання вчитель постійно перебуває в стані психічного напруження, особливо це відмічено в умовах війни, де щоденно зустрічається з впливом негативних чинників. В наслідок чого відповідно погіршується фізичний і психічний стан здоров'я, що впливає на успішність професійної діяльності. Тому, розвиток внутрішніх ресурсів як опору та захисту психіки педагога до негативних зовнішніх чинників є важливим аспектом його професійної діяльності в умовах війни. Важливим є з'ясування процесів саморегуляції емоційних станів та їх вплив на професійну діяльність.

Проблемою подолання негативних психоемоційних станів займалися багато науковців, зокрема Л. Г. Дика, Б. І. Додонов, М. В. Гринців, І. М. Галян, В. К. Гаврилькевич, Н. І. Білоконна, І. В. Жданова, В. В. Зарицька, О. О. Прохоров, В. Л. Марищук та інші. Науковці В. А. Іваненко, В. І. Ільїн, Г. С. Беляєв, О. Я. Чебикін у своїх працях розкривають важливість застосування емоційної саморегуляції у професійній діяльності педагога, що дає можливість ефективно долати негативні емоційні стани. Важливою умовою успішної професійної діяльності педагога є його стабільний (гармонійний) емоційний стан і вміння керувати ним навіть в умовах війни. Педагогічній діяльності притаманні високі емоційні навантаження, регулярна перевтома, постійні стресові ситуації (Т. В. Кружева, О. М. Кокун, І. В. Болотнікова, Г. П. Дзвоник, Ж. А. Ламбуцька, Т. Л. Савченко, Т. М. Ткачук, Т. В. Завадська).

Значні психологічні і професійні навантаження пов'язані з виконанням різних функцій і обов'язків, а також зростанням вимог до педагогів навчальних закладів. Основними вимогами є наявність у вчителів необхідних моральних та особистісних якостей, а також відповідне психічне здоров'я. На особистість педагога негативно впливають емоційна напруженість, інтенсивне спілкування з учнями та батьками школярів, колегами, надмірне розумове, психічне, фізичне навантаження, підвищена відповідальність, особливо під час військових дій в Україні.

Поняття «професійне здоров'я» є як предмет наукового дослідження і ототожнюється з психоемоційним станом особистості педагога. Воно розглядається науковцями як:

- ефективна здатність організму зберігати захисті внутрішні і компенсаторні механізми, які забезпечують високу працездатність у професійній діяльності [1, с. 26];
- як інтегральну характеристику організму особистості за відповідними фізичними і психологічними показниками для визначення її здібностей до обраної професійної діяльності, із врахуванням стійкості до стресогенних факторів, які можуть бути у цій діяльності [3, с. 12].

Науковці зазначають, що професійне здоров'я і психоемоційний стан педагогів залежать від негативного впливу різних факторів: особистісних (внутрішніх), ситуативних, професійних, зовнішніх. Психоемоційний стан описується відповідними ознаками і має свої структурні елементи, кожна з яких відповідає певним характеристикам. Надмірне навантаження на психіку педагога може призвести до тривалого (хронічного) стресу, внаслідок якого виникають синдроми емоційного або професійного вигорання [2].

Отже, важливим є вміння зберігати та зміцнювати професійне здоров'я і власний психоемоційний стан, займатися профілактикою щодо виникнення синдрому професійного або емоційного вигорання. Психологи відмічають, що позитивний впив на здоров'я мають: активний фізичний відпочинок, рухова активність (різні види релаксації: фізична, танцювальна, ігрова). Ефективними і простими для гармонізації психоемоційного стану особистості є: тренінгові технології, музикотерапія, арт-терапія, медитації, аутогенне тренування. Кожна із цих технік має свої особливості у використанні, тому важливо визначити конструктивну дію техніки відповідно до ситуації та до переживання психоемоційного стану особистості. В умовах війни важливим аспектом у подоланні негативних психоемоційних станів є переключення уваги з професійної діяльності на іншу, зокрема на волонтерську, яка допомагає згуртуванню і ефективній допомозі тим людям, які потребують цю допомогу. Під час цієї діяльності формуються необхідні для педагогів навички:

- розуміння себе, своїх станів, внутрішніх ресурсів, впевненість в собі;
- саморегуляція психоемоційних станів, вміння пристосовуватися до будь-яких ситуацій, готовність працювати в різних умовах;
- мотивація, прагнення до досягнення цілей, вдосконалення, оптимізм, незважаючи на перешкоди, що є важливим під час проживання війни;
- емпатія, розуміння інших і їх потреб.

Отже, вміння зберігати своє професійне здоров'я, підтримання позитивного психоемоційного стану є важливою складовою успішності діяльності педагога. Комплексне використання вище зазначених технік та видів діяльності, сприятиме відновленню фізичних сил, накопиченню внутрішніх захисних ресурсів, запобігатиме внутрішньому та зовнішньому перенапруженню, що часто виникає у педагогів під час професійної діяльності. Таким чином, широкий арсенал тренінгових технологій, різноманітних терапій, засобів саморегуляції, їх своєчасне та вміле використання є запорукою збереження професійного здоров'я педагогів.

Література:

1. Аршава І. Ф. Емоційна стійкість людини та її діагностика : монографія. Д.: Вид. ДНУ, 2006. 336с.

2. Білоконна Н. І. Емоційні переживання як складова емоційної культури майбутнього вчителя початкової школи: атеріали міжнародної наукової конференції *«Modern problems education and science»* в 3 ч. Ч.І. Будапешт, 2013. с. 19 — 23.

3. Галян І. М. Психічні стани особистості та особливості їх саморегуляції. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* Збірник наукових праць. Серія психологічна / головний редактор М.Й. Варій. Львів : ЛьвДУВС, 2010. С. 3–14.

Марусова К. В.
здобувачка вищої освіти Горлівського інституту
іноземних мов Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Грицук О. В.

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

У зв'язку з повномасштабним вторгненням росії на територію України після 24 лютого постало питання мотивації до навчання здобувачів вищої освіти і не тільки. Оскільки у такий складний час відбувається адаптація студентів взагалі до життя в нових умовах, то власне навчання переходить майже на останній план. Молоді люди не вбачають нагальної потреби у навчанні під час війни, адже вони хвилюються за своє життя, життя своїх батьків, друзів та коханих, за свою країну, а також через щоденні смерті сил та мотивації до навчання майже не залишається. Саме тому виникає потреба у дослідженні особливостей мотивації до навчання під час війни.

Питання мотивації навчальної діяльності розглянуто у роботах безлічі науковців: Черняк Н. О., Дзюбко Л. В., Гриценок Л. І., Виготський Л. О. та ін.

Перш за все необхідно розрізнити поняття мотивації та мотиву. Ільїн Є. П. зазначає, що мотивацію можна розглянути у двох напрямках. Перший напрямок – структурний – визначає мотивацію як систему факторів та мотивів. Наприклад, за схемою В. Д. Шадрікова, мотивація обумовлена потребами й цілями особистості, рівнем домагань та ідеалами, умовами діяльності та баченням світу, переконаннями та спрямованістю особистості і т. д. Ураховуючи ці фактори відбувається прийняття рішень, формування намірів. У другому напрямку мотивація розуміється не як статичне, а як динамічне утворення, як процес, механізм. Пілоян Р. А. вважає, що мотивація і мотив – взаємопов'язані, взаємообумовлені психічні категорії і що мотиви дії формуються на базі певної мотивації (тобто мотиви вторинні) [1, с. 66]. У свою чергу мотив – це спонукання людини до активності, яке змушує її діяти у певних життєвих ситуаціях, за конкретних умов. Внаслідок усвідомлення і переживання потреб у людини виникають певні спонукання до дій, внаслідок яких ці потреби задовольняються [3, с.163]. Тобто мотив – поняття вужче, ніж мотивація.

Мотивація учіння – це сукупність природних, соціальних та особистісних чинників, що спонукають до засвоєння інформації, виконання вимог вчителів (викладачів), включення у процес навчання, до зусиль, необхідних для подолання труднощів, до розвитку здібностей, до навчальної взаємодії тощо [2]. Відповідно варто розглянути класифікацію учбових мотивів, найбільш відомою з них є класифікація А. К. Маркової. Дослідниця виділяє дві групи мотивів учіння:

1. ***Пізнавальні мотиви***, пов'язані із змістом учбової діяльності і процесом її виконання, що у свою чергу поділяються на підгрупи:

• широкі пізнавальні мотиви мають на увазі оволодівання новими знаннями;

•учбово-пізнавальні мотиви характеризуються інтересом учнів та студентів до самостійного набуття знань, методів наукового пізнання, способів саморегуляції учіння та до раціональної організації своєї учбової діяльності);

• мотиви самоосвіти означають самостійне покращення способів здобування знань.

2. ***Соціальні мотиви***, пов'язані із взаємодією здобувача освіти із соціумом:

• широкі соціальні мотиви, де велике значення має усвідомлення соціальної необхідності вчитися: прагнення отримувати знання, щоб бути корисним Батьківщині та суспільству, бажання виконати свої обов'язки, розуміння необхідності у навчанні і почуття відповідальності і т. д.;

• вузькі соціальні мотиви, або позиційні, і полягають у тому, що учні та студенти прагнуть зайняти певну позицію у суспільстві (наприклад, лідерську), певне місце у стосунках із оточенням, отримати визнання, схвалення, самоствердитись;

• мотиви співробітництва із соціумом, що сприяють прагненню до аналізування ефективності співпраці з викладачами, однокласниками або одногрупниками, до самовиховання і самовдосконалення [4, с. 35-36].

Враховуючи вищезазначене, припускається, що у більшості студентів будуть домінувати соціальні учбові мотиви. Результати дослідження сприятимуть покращенню

навчального процесу, розумінню спрямованості учбової мотивації здобувачів вищої освіти в умовах війни.

Література:

1. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы : учебное пособие. Санкт-Петербург: Питер, 2011. 512 с.
2. Капосльоз Г.В. Особливості функціонування мотиваційної сфери особистості та «управління мотивацією» суб'єкта. *Вісник Національного університету оборони України*. Збірник наукових праць. Київ: НУОУ, 2011. Вип. 1 (20). С. 157-163.
3. Крушельницька Я. В. Фізіологія і психологія праці: підручник. Київ: КНЕУ, 2003. 367 с.
4. Токарева Н.М. Основи педагогічної психології : навч.-метод. посіб. Кривий Ріг, 2013. 223 с.

Гончарук К. В.
студентка Київської муніципальної академії
естрадного та циркового мистецтв
Науковий керівник – викладач Годованюк А. В.

МУЗИКОТЕРАПІЯ ЯК ПРОЦЕС МІЖОСОБИСТІСНОГО СПІЛКУВАННЯ МОЛОДІ З ОСОБЛИВОСТЯМИ РОЗВИТКУ

Процес інклюзії молоді з особливостями розвитку в сучасне суспільство та її соціалізація визначає компетентність використання музикотерапії в практиці профільних та інклюзивних закладів вищої освіти як важливого психофізичного чинника, спрямованого на: формування цілісних уявлень про музичне мистецтво, яке набуло світової культури, накопичення особистого досвіду, розвиток естетичних якостей і цінностей, що забезпечило формування особистості та її взаємозв'язок з навколишньою дійсністю.

Життєвий простір людини – це динамічна система, внутрішня структура якої містить різні рівні інтеграції людини в соціальну реальність: рівень тілесної організації, рівень ідентифікації, рівень повсякденного життя [3, с. 229].

Важливість забезпечення психофізичних процесів у молоді з особливостями розвитку визначається сучасними вимогами до виховання молоді та реалізації її інтелектуального і творчого потенціалу у доступних для неї сферах. Проте одним із аспектів інклюзивної освіти є забезпечення ефективності вищої освіти для молоді з особливостями розвитку.

Корекційна робота з музикотерапії сприяє реалізації змісту виховання й навчання сучасної молоді, який повинен бути культуротворчим, а технології – особистісно-розвивальними.

У період швидкоплинної сучасності, де все динамічно змінюється, знову підкреслюється потреба людини звернутися до своїх творчих ресурсів, своїх почуттів, використання традиційних форм творчості, до яких вона звикла але, можливо, трохи забула. Саме мистецтво має унікальні властивості, які дозволяють глибше і повніше зрозуміти можливості людини в її підході до світу, бачити людину не лише істотою, що пізнає світ, а й як людину, яка його любить. У мистецтві людина набуває якостей істоти, яка ніби глибоко пов'язана зі світом, здатна переживати його, чуттєво й емоційно поглиблювати його приховані якості, і взагалі набуває якостей суб'єкта, що перебуває у повноцінному та багатогранному діалозі із світом [3, с. 233].

Оскільки молоді люди із психофізичними особливостями розвитку мають свої специфічні якості, програми будуються з максимальним урахуванням розвитку їх пізнавальної діяльності, вікових та індивідуальних можливостей, рівнем музичної підготовки.

Коли людина слухає музику, то відразу сприймає всю глибину музичного мистецтва, адже мистецтво, це не кількість даних та повідомлень, а перш за все та енергія, яка випромінюється і сприймається [5, с. 87].

Зміст заняття з музикотерапії полягає в єдності таких позицій, як збагачення досвіду емоційно-ціннісного ставлення до дійсності та збільшення багажу музичних вражень. При цьому важливо виховувати у молоді культуру слухання та бажання займатися музично-творчою діяльністю для досягнення власної самостійності, незалежності в своїх уподобаннях, а головне здатності через музику любити і сприйняти себе та світ таким, яким він є. Важливою функцією музики є активізація розумової діяльності молодих людей з особливостями розвитку, а саме сприйняття та мислення, підвищення пізнавальної активності, активізація самоконтролю та саморозуміння [4, с. 163].

Заняття з розвитку емоційно-чуттєвої сфери молоді з особливостями розвитку сприяють розвитку її творчого потенціалу. Саме рецептивне сприйняття музики збагачує внутрішній світ їхніх переживань. Музичні твори, спрямовані на стимулювання емоційно-зорових уявлень, збагачують особистий світ знань людини, позитивно стимулюють її розвиток і свідомо впливають на всі життєво важливі процеси в життєдіяльності організму. Чітко визначених критеріїв відбору творів музичного мистецтва немає, але інструментальна музика краще відповідає потребі у створенні власного образу відповідно до музичного твору, який сприймається на слух. Головне, щоб відбувся емоційний відгук на сприйнятий твір. Музикотерапія має безпосередній вплив на емоційний, етичний та естетичний розвиток людини і глибоко діє на її внутрішній стан [2, с. 136]. Сутність людського розуміння музикотерапії полягає в тому, що людина вважає її не лише лікувальним, а ще й корекційно-виховним засобом.

Музикотерапія (музична терапія) – це процес міжособистісного спілкування, в якому кваліфікований музикотерапевт використовує музику та всі аспекти її впливу – фізичні, емоційні, інтелектуальні, соціальні, естетичні та духовні – для покращення або підтримки здоров’я молодої людини з особливостями розвитку. За допомогою музичних практик, таких як вільна імпровізація, спів, композиція, слухання, музична дискусія чи музичний рух, музикотерапевт допомагає молоді досягти кількох терапевтичних цілей: активація когнітивних процесів, руховий, емоційний розвиток, набуття комунікативних навичок тощо [1, с. 24].

Позитивний вплив музичного мистецтва стосується не лише патологічно порушених функцій організму людини, а й цілеспрямованого та планомірного формування та виховання особистості з особливостями розвитку, соціалізації та адаптації до сучасних умов. Ритм, мелодія, гармонія, втілені в музичному творі, можна розглядати як прямі вектори лікувально-виховного впливу. Тому музикотерапія – це контрольоване використання музики в лікуванні, реабілітації та навчанні молодих людей з особливостями розвитку.

Музикотерапія сприяє процесу збереження та зміцнення здоров'я, з метою зміни інтелектуальної та емоційної сфер особистості молоді з особливостями розвитку та підвищення цінного ставлення до свого здоров'я та здоров'я оточуючих. Ефективний вплив музикотерапії на організм і психіку молодих людей з особливостями розвитку може увінчатися успіхом лише за умови правильного застосування відповідних методів.

Література:

1. Гриньова В. Музикотерапія як складова здоров’язбережувальної технології виховання студентської молоді. *Витоки педагогічної майстерності:* зб. наук. праць. Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2015. Випуск 16. 332 с. (Серія «Педагогічні науки»), С. 20-28.

2. Драганчук В.М. Музична терапія: теорія та історія : навч. посібник для студ. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2010. 225 с.

3. Львов О. О, Жабко Н. В. Музична психодрама та музикотерапевтичні розстановки. *Психологія і особистість:* науковий журнал. № 2 (14) 2018, с. 227-233.

4. Маркіна Н. В. Музикотерапія як засіб гармонійного розвитку молодших школярів. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика :* матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 31 березня – 2 квітня 2021 р.). У 2 томах.. Харк. нац. пед. ун-т імені Г.С. Сковороди. Харків: «Мітра», 2021. Т.1. 313 с., с. 162-166.

5. Шабутін С., Хміль С., Шабутіна І. Зцілення музикою. Тернопіль: *Підручники* і посібники, 2008. 192 с.

Богославська Н. Є.
магістрантка 6М2-П(з) групи
ННІ Педагогіки і психології
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник– асистент Рябко Ю. В.

СЕМАНТИЧНИЙ ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «ВИВЧЕНА БЕЗПОРАДНІСТЬ»

Феномен безпорадності досліджується в різних науках аналізується в різних площинах. Зокрема, у біології традиційно рухова безпорадність розглядається як стан новонародженого з його нездатністю до впорядкованих і ефективних дій; у соціальних науках про безпорадність згадує Д. Майєрс, який вказує, що пацієнти, які ведуть себе покірно відповідно до рекомендацій лікаря, найчастіше просто знаходяться в стані безпорадності, а їх подібна пасивність може бути відповідною з точки зору медичного персоналу, але з точки зору здоров'я і виживання людей шкідлива.

Розглядаючи трактування терміну «безпорадність» слід зауважити, що його визначення є змінними в залежності від контексту його вивчення. Так, у «Психологічному енциклопедичному словнику» (автор М. Єнікеєв) подається наступне визначення поняття «вивчена безпорадність – стан тривалої пасивності в окремих ситуаціях, що виникає в результаті систематичних невдач, непереборних перешкод; має тенденцію до генералізації – поширення на суміжні види діяльності» [5, с. 146]. У «Психологічній енциклопедії» (під редакцією Р. Корсіні та А. Ауербаха) це поняття трактується як «… стан безпорадності, як феномен у галузі реактивної депресії і виконання людиною різноманітних завдань…» вказується [10, с. 112]. Про «… стан безпорадності, викликаного несприятливими ситуаціями, які не можна попередити і подолати» говориться у «Великій енциклопедії по психіатрії» (автор В. Жмуров) [6, с. 88].

Щодо вивчення феномену вивченої безпорадності в українській психології можна констатувати, що він стосується лише окремих аспектів психічних проявів особистості і є епізодичним, «згадуваним» [8]. Цей факт прослідковується і в термінологічній «плутанині», що відображається у його перекладі, зокрема, це поняття перекладають як «навчена» безпорадність [9], «завчена безпорадність» [3, С 33-37], «набута» безпорадність [7, С. 42-47], «вивчена» безпорадність [4, С. 76-77].

Розглянемо зміст цих понять за «Словником української мови»:

- «завчений», рідше заучений, а, е, (дієпр. пас. мин. ч. до завчити, заучити) розглядається як: 1. Звичний, засвоєний; 2. Удаваний, нещирий [11, с. 63];

- «набутий», а, е (дієпр. пас. мин. ч., до набути): І. 1. Ставати власником кого-, чого-небудь, діставати, здобувати кого-, що-небудь. 2. Набирати чого-небудь, здобувати щось (про ознаку, якість і т. ін.) [12, с. 20-22];

- «навчений», «научений», а, е (дієпр. пас. мин. ч., до навчити, научити): І. 1. Передавати кому-небудь знання, уміння, досвід; 2. Давати поради, вказівки; наставляти. ІІ. 1. Навчений досвідом чого – який набув знань, навиків у житті, на практиці. 2. Навчений гірким досвідом – який набув знань, навиків і т. ін. на основі пережитого [12, с. 43-44];

- «прищеплений», а, е (дієпр. пас. мин. ч., до прищепити): 1. Уводити в організм який-небудь препарат шляхом уколу; 2. Пересаджувати пагін або бруньку однієї рослини на тканину іншої з метою надання останній тих чи інших властивостей. 3. (перен.) виховувати в кого-небудь певні навички, почуття, риси характеру і т. ін. [13, с. 105].

Незважаючи на те, що поняття «безпорадність» використовується в різних науках і може бути проаналізоване в різних площинах, але до цих пір немає чіткої інтерпретації його в психологічних словниках; він є малодосліджений та маловідомий. Тому, на нашу думку, доцільно на основі узагальнених результатів як теоретичної так і емпіричної роботи вітчизняних та зарубіжних науковців розглянути цей феномен з позицій трактувань науковців-психологів.

Безпорадність, за визначенням З. Фрейда – не тільки ключове слово, але й причина дитячого травматичного досвіду, в якості пускового механізму безпорадності, оскільки основою психічної травми є той чи інший афективний спосіб реагування – переляк, тривога, сором, фізичний біль, безпорадність [16, с. 23-33].

На думку К. Юнга, безпорадність – неузгодженість злості і ненависті, яка характеризується почуттям що людина живе серед ворогів [16, с. 23-33].

А. Адлер пояснює безпорадність за допомогою термінів фізичного та соціального навколишнього середовища. На його думку будь-яка людина в дитинстві відчуває безпорадність, і це почуття породжує ситуацію, коли дитині необхідна підтримка, любов і ласка, але і викликає почуття покірності.

Відомий американський психолог М. Селігман визначає безпорадність як психологічний стан, який виникає внаслідок реакції на непідконтрольні, переважно неприємні події і проявляється в негативному очікуванні майбутніх подій і результатів діяльності [17].

Трактування терміну вивченої безпорадності М. Батуріном лежить в аспекті поєднання стійких (особистісних) стильових особливостей: оцінювання, атрибуції та спонукання [1, с. 21-22].

За визначенням Д. Цирінг, вивчена безпорадність є стійким специфічним утворенням особистісного рівня, що включає сукупність особистісних властивостей у поєднанні з песимістичним атрибутивним стилем, невротичними симптомами й певними поведінковими особливостями [14].

Під терміном вивчена (набута) безпорадність О. Богатирьов визначає стан свідомості індивіда, або негативну програму, засвоювану під час соціалізації. «… Набута безпорадність – це соціальний факт, що виявляється у поведінці індивіда, яка впливає на суб'єктивні уявлення суб'єкта про себе та навколишній світ у бік заниження реальних можливостей та ресурсів…» [2, с. 105-107].

З точки зору особливостей прояву в складних ситуаціях розглядає безпорадність В. Шиповська. Саме трактування цього терміну подається як «… Безпорадність – це багатокомпонентна особистісна властивість, стійка тенденція, до переоцінки особистісних ресурсів та вимог ситуації, суб'єктивно оцінюваної як непереборна та непідконтрольна, прояви яких можуть мати специфічні риси, обумовлені змістом складної ситуації …» [15]. На думку вченої, безпорадність може бути обумовлена складною життєвою ситуацією та виражатися у різкому зниженні адекватної та продуктивної активності людини, в ускладненому орієнтуванні та неадекватному осмисленні складних обставин, дезінтеграції, неможливості вироблення адекватних стратегій аж до відмови від дій щодо подолання складних ситуацій [15].

Отже, аналіз семантичного змісту поняття «вивчена безпорадність» більшістю авторами розуміється як психічний стан, що формується внаслідок тривалого травмуючого досвіду, суб'єктивного усвідомлення непідконтрольності подій під впливом деструктивних чинників зовнішнього середовища та внутрішньо особистісних факторів, має тенденцію до

генералізації на інші (можливо й підконтрольні) сфери діяльності і проявляється у двох видах – ситуативній та особистісній.

Література:

1. Батурин Н.А. Ситуативная и личностная беспомощность. *Научная конференция: материалы конф. преподавателей фак-та психологии* / под ред. Н.А. Батурина. Челябинск: Изд-во ЮУрГУ, 2000. С. 21-22.
2. Бозаджиев В.Л. К вопросу о профессиональной беспомощности психолога. *Международный журнал экспериментального образования*. 2010. №9. С. 105-107.
3. Горбунова В.В. Феномен завченої безпорадності в навчальній діяльності студентів, що постраждали від наслідків аварії на ЧАЕС. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №12. Психологічні науки: зб. наукових праць*. (12 (37), 2006. С 33-37.
4. Демчук О. Вивчення деяких індивідуальних особливостей формування стану «вивченої безпорадності» школярів підліткового віку. *Успішність особистості: потенціал та обмеження: Тези доповідей Міжнар. наук.-практич. конференції*. Київ: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2010. С. 76-77.
5. Енікеєв М.І. Психологічний енциклопедичний словник. Москва, 2010. 324 с.
6. *Жмуров* В.А. Большая *энциклопедия* по *психиатрии*. Москва: Джангар, 2012. 864 с.
7. Зарубінська І.Б. Синдром набутої безпорадності та його профілактика в студентів у процесі викладання іноземної мови. *Педагогіка і психологія*. 2005. №2. С. 42-47.
8. Колісник О.П. Духовний саморозвиток української нації: монографія. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 312 с.
9. Навчена безпорадність, або Ефект тягништовхая. «*Дзеркало тижня. Україна»*. №46, 16 грудня 2011 р.
10. Психологическая энциклопедия / под ред. Р. Корсини, А. Ауэрбаха. Санкт-Питербург: Питер, 2006. 1096 с.
11. Словник української мови в 11 т. / Ред. колег. І.К. Білодід та ін. Київ: «Наукова думка», 1972. Т. ІІІ. 744 с.
12. Словник української мови в 11 т. / Ред. колег. І.К. Білодід та ін. Київ: «Наукова думка», 1974. Т. V. 840 с.
13. Словник української мови в 11 т. / Ред. колег. І.К. Білодід та ін. Київ: «Наукова думка», 1977. Т. VIII. 927 с.
14. Циринг Д.А. Психология выученной беспомощности: учеб. пособие. Москва: Акад., 2005. 120 с.
15. Шиповская В.В. Беспомощность: теория, эксперименты, практика. Краснодар: ИЭиУ МиСС, 2009. 245 с.
16. Overmier J.B., Seligman M.E.P. Effects of inescapable shock upon subsequent escape and avoidance learning. *Journal of Comparative and Physiological Psychology*. 1967. Vol.63. P. 23-33.
17. Seligman, Martin E.P. Helplessness: on depression, development, and death. New York: W.H. Freeman, Xxxv, 1992. 250 p.

Назарова І. М.
фахівець (консультант)
Комунальної установи «Інклюзивно-ресурсний центр»
Глухівської міської ради Сумської області

СИСТЕМНЕ НЕДОРОЗВИНЕННЯ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ТРУДНОЩАМИ

Сьогодні в Україні швидкими темпами набуває поширення інклюзивна освіта. За офіційними статистичними даними у 2021/2022 навчальному році кількість учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти становила **32686 учнів** (у 2020/2021 навчальному році – 25078 учнів). Кількість інклюзивних класів зросла до 23216 таких класів [4, с. 1]. У зв'язку з цим зростає і необхідність надання

логопедичної допомоги дітям з особливими освітніми потребами в рамках виконання адаптованих та модифікованих освітніх програм, що є неможливим без встановлення точного логопедичного висновку.

Відомо, що серед дітей з інтелектуальними труднощами значний відсоток складають школярі, які мають вторинні порушення мовлення. У дітей із порушеннями інтелекту розвиток мовлення істотно відрізняється від дітей із нормальним розвитком. На думку С. Я. Рубінштейн, основними причинами недорозвинення мовлення розумово відсталих дітей є «слабкість замикаючої функції кори, повільне вироблення нових диференціювальних зв'язків у всіх аналізаторах». У зв'язку з диференційними умовними зв'язками, що повільно розвиваються в області мовно-слухового аналізатора, дитина з інтелектуальними порушеннями довго не розрізняє мовленнєві звуки, не розмежовує слова, що вимовляються оточуючими, недостатньо точно і чітко сприймає мовлення оточуючих [3, с. 512]. Чим гостріше виражена інтелектуальна недостатність, тим, як правило, повільніше і з більшими труднощами відбувається оволодіння мовленням. Слід зазначити, що не всі дефектологи погоджуються з наведеним визначенням. Наприклад, Л. М. Шипіцина вважає, що за легкої розумової відсталості не завжди має місце органічне пошкодження мозку. Деякі вчені поняття розумової відсталості розширюють за рахунок тих випадків, коли відставання у розвитку зумовлене несприятливими соціальними умовами, депривацією, педагогічною занедбаністю. Справді, педагогічна занедбаність може бути настільки глибокою, що призводить до незворотних змін у вищій нервовій діяльності. Дитина пропускає сензитивні періоди формування найважливіших вищих психічних функцій, зокрема мовлення, і фактично зупиняється на натуральній стадії розвитку [5, с. 176].

На практиці часто можна зустріти спроби педагогів визначити мовленнєві порушення дитини з інтелектуальною недостатністю в рамках загального недорозвинення мовлення (ЗНМ). Це є докорінно неправильно, оскільки поняття ЗНМ в науці передбачає системне недорозвинення мовлення при нормальному функціонуванні аналізаторів та збереженому інтелекті, тобто є первинним мовленнєвим порушенням. Відповідно до вищесказаного термін «ЗНМ» не може бути використаний при оцінці порушень мовлення у дітей з інтелектуальними труднощами. В результаті якісно проведеної логопедичної діагностики можливим є використання поняття «системне недорозвинення мовлення» (СНМ). Перше вживання цього терміну в логопедичному аспекті відбулося у межах концепції «системного недорозвинення мовлення» Р. Є. Левіної [1, с. 24].

У сучасній літературі для позначення несформованості мовлення як системи у школярів рекомендуються такі формулювання логопедичного висновку та їх характеристики:

1. Системне недорозвинення мовлення тяжкого ступеня при інтелектуальних порушеннях. Логопедична характеристика: поліморфне порушення звуковимови; грубе недорозвинення фонематичного сприймання, фонематичного аналізу та синтезу (як складних, так і простих форм); обмежений словниковий запас; виражені аграматизми, які проявляються у порушенні як складних, так і простих форм словозміни і словотворення: у неправильному вживанні відмінкових форм іменників і прикметників, у порушенні прийменниково-відмінкових конструкцій, узгодженні прикметника та іменника, дієслова й іменника; несформованість словотворення; відсутність зв'язного мовлення або тяжке його недорозвинення (1-2 речення замість переказу).

2. Системне недорозвинення мовлення середнього ступеня при інтелектуальних порушеннях. Логопедична характеристика: поліморфне або мономорфне порушення звуковимови, недорозвинення фонематичного сприймання та фонематичного аналізу (у ряді випадків наявні найпростіші форми фонематичного аналізу, а у випадку складніших форм фонематичного аналізу спостерігаються значні труднощі); аграматизми, які спостерігаються у складних формах словозміни (прийменниково-відмінкових конструкціях, узгодженні прикметника та іменника середнього роду в називному відмінку, а також у непрямих

відмінках); порушення складних форм словотворення; недостатня сформованість зв'язного мовлення (у переказах спостерігаються пропуски та спотворення змістовних частин, порушення послідовності подій); виражені дислексія та дисграфія [2, с. 4].

3. Системне недорозвинення мовлення легкого ступеня при інтелектуальних порушеннях. Логопедична характеристика: порушення звуковимови відсутні або носять мономорфний характер; фонематичне сприймання, фонематичний аналіз та синтез в основному сформовані; наявні лише труднощі щодо визначення кількості і послідовності звуків на складному мовленнєвому матеріалі; словниковий запас обмежений; у спонтанному мовленні відзначаються тільки поодинокі аграматизми, при спеціальному дослідженні виявляються помилки у вживанні складних прийменників, порушення узгодження прикметника та іменника у непрямих відмінках множини, порушення складних форм словотворення; у переказах є основні смислові ланки, відмічаються незначні пропуски другорядних смислових ланок, не відображені деякі смислові зв'язки; наявна нерізко виражена дисграфія [2, с. 5].

Як бачимо, за визначенням науковців, до специфічних закономірностей, характерних для всіх дітей з інтелектуальними порушеннями слід віднести:

- системне недорозвинення мовлення як поєднання взаємопов'язаних компонентів мовно-мовленнєвої діяльності;
- наявність порушень мовленнєвої діяльності на різних рівнях її функціонування;
- домінування порушень на сематичному рівні мовних одиниць;
- складний характер симптоматики та патогенезу мовленнєвих порушень;
- варіативність у співвідношенні порушень різних рівні мовленнєвої функціональної системи;
- порушення інтеріоризації мовленнєвих процесів;
- порушення швидкості, об'єму та якості обробки мовленнєвої інформації;
- значне зниження плануючої та когнітивної функції мовлення [1, с. 26].

Ураховуючи вищевикладене, ми можемо зробити висновок, що використання терміну «ЗНМ» є неможливим для дітей з вторинними мовленнєвими порушеннями при інтелектуальній недостатності. У логопедичному висновку для дитини шкільного віку мають бути зазначені ступінь системного недорозвинення мовлення, порушення усного мовлення, порушення писемного мовлення.

Література:

1. Боряк О.В. До проблеми визначення системного недорозвинення мовлення. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова.* Київ, 2015. Випуск 29 – С. 21-27. - URL: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/16373/Boryak.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 14.11.2022).

2. Диагностика нарушений речи у детей и организация логопедической работы в условиях дошкольного образовательного учреждения: Сб. методических рекомендаций, С-ПБ : ДЕТСТВО-ПРЕС, 2001. 240 с.

3. Логопедия: учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец «Дефектология» / Л.С. Волкова и др. М: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. 680 с.

4. Міністерство освіти і науки. Статистичні дані. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani (дата звернення: 15.11.2022).

5. Синьов В.М., Матвєєва М.П., Хохліна О.П. Психологія розумово відсталої дитини: Підручник. Київ :Знання, 2008. 359 с.

Таранюк Г. Г.
магістр 2 року навчання кафедри психології
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Науковий керівник – канд. психол. наук, доц. Амплєєва О. М.

ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ТА РЕСУРСУВАННЯ ПСИХІКИ

Ми народжуємось з великим запасом життєвих ресурсів, але життя не ідеальне, і через травми, кризи ми витрачаємо значну кількість ресурсів, або блокуємо доступ до них. Що ми маємо на увазі коли кажемо про «ресурс» психіки? Ресурс можна умовно поділити на фізичний ресурс і психічний ресурс. Ці компоненти взаємопов'язані. Психічні ресурси забезпечують основні потреби людини тобто виживання, фізичний комфорт, безпеку, взаємодію з соціумом, самореалізацію. Ми опираємось на наші ресурси коли вчиняємо дію, це наша сила яка дозволяє нам реалізувати дії від мотиву до результату. Але як нам опиратись на ресурси, якщо ресурсів недостатньо або взагалі до них блокований доступ, що ми маємо робити в такій ситуації? Наприклад коли нам недостатньо фізичних ресурсів в холодну погоду для того щоб зігріти наш організм ми одягаємося тепліше, тому коли наша психіка потребує підтримки, ми маємо діяти по цьому ж принципу, тобто створювати умови, які сприятимуть відновленню ресурсів.

Ресурсування психіки можна охарактеризувати як підтримку психіки, наповнення її психологічним або внутрішнім ресурсом. Ресурсами можна вважати достатню психічну і фізичну активність людини для досягнення щоденних цілей. Психологічні або внутрішні ресурси можна вважати глибинними джерелами психічної енергії. В широкому сенсі поняття ресурс (ressousce (фр.) – допоміжний засіб) охоплює все, що може використовувати людина для життя. Якщо звернутись до тлумачення поняття на українській мові, то воно означає – ресурс «такий що відновлюється» [2].

Актуальність аналізу теоретичного матеріалу полягає у важливості розуміння факторів які впливають на поновлення і збереження психологічних ресурсів і факторів, які впливають на їх втрату.

Мета аналізу теоретичного матеріалу полягає у відокремленні факторів які сприяють відновленню ресурсу, і встановлення чинників, які поглинають ресурс, як таких, на які втрачається значна кількість психологічного ресурсу.

Проблему психологічних ресурсів досліджували Р. Лазарус, С. Хобфолл, М. Селігман, К. Петерсон, а також українські автори О. Рязанцева, С. Кузікова, О. Штепа та ін.

За думкою Стівен Хобфолла, ресурси – це цінні для людини здібності і властивості, які виступають допоміжними чинниками у адаптивності в умовах стресу і подоланні різних життєвих обставин. До психологічних ресурсів автор відносить життєві цінності, самоконтроль, професійні уміння тощо [7].

На думку О. Штепи, ресурси людина знаходить у творчості, в умінні оновлювати ресурси, у роботі над собою, у допомозі іншим, у самореалізації, у вірі у добро [5]. Також автор має авторський опитувальник психологічної ресурсності.

Е. Фромм вважав особистісне прагнення людини до вершин існування і подолання складних життєвих ситуацій, психологічним ресурсом. Фундаментальними цінностями людини він вважав надію, душевну силу і раціональну віру, відносячи ці психологічні категорії до ресурсів, які є опорами людини у подоланні різних життєвих обставин [4].

Підтримка психіки може бути усвідомленою і довільної. Для ресурсування психіки можна використовувати техніки для ресурсу такі як тестування реальності, для того, щоб не витрачати ресурс на ситуацію яка цього не потребує, ресурсні спогади, різні техніки для додавання ресурсів тощо.

Внутрішні психологічні ресурси необхідні для досягнення цілей, особистісного розвитку і вирішення проблем як зовнішніх, так і внутрішніх психологічних. Психологічне консультування також спрямовано на актуалізацію у клієнта шляхів вирішення проблем і вивільнення ресурсів для досягнення цілей. Тобто деякі внутрішні ресурси можуть бути

неусвідомлені, і людина не буде мати до них доступ. Тоді можна використовувати метод рішення-орієнтованного консультування (solution talk), і робити акцент на активацію власних ресурсів клієнта для вирішення проблем.

Відновленню ресурсів сприяє прогулянки на свіжому повітрі, можна написати список речей які приносять задоволення і дають енергію і, що головне, робити ці речі. Важливо в важкі хвилини вміти домовлятись із самим собою, а не впадати в дитячу частину. Психіка взагалі дивовижна структура, навіть у тяжких життєвих обставинах вона може абстрагуватись від них і за допомогою пам'яті, уяви і уявлення поринути у такий важливий ресурсний спогад який дасть сили у теперішньому моменті, навіть якщо цей спогад стосується дитинства. Ресурсні спогади, це ті спогади, які містять в собі позитивні переживання, прояви сили духу, досвід перемоги у якійсь ситуації, вольове зусилля, яке допомогло досягти очікуваного результату, ці спогади, обов'язково потрібно інтегрувати у власну життєву історію, бо вони є ресурсними опорами.

Також «ресурсними» для нашої психіки можуть бути речі-посередники, наприклад сувенір з місця відпочинку або річ, яку подарувала важлива для нас людина, такі речі містять в собі спогади або позитивні переживання, які через «якоріння» здатні передавати нам ті емоції, які ми відчували у момент першого контакту з цією річчю.

Зараз важливо мінімізувати руйнівний вплив зовнішніх чинників на внутрішній стан. Важливо читати життєстверджуючі книги, наприклад книгу Віктора Франкла «Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі», де він описує власний тяжкий життєвий досвід і те, що дало йому ресурс для виживання в цих умовах, а саме те, що він знайшов сенс життя, і це, на його думку, допомагає пережити навіть найважчі труднощі. Автор в цій книзі використовує одну важливу фразу «завзятість духу», як рушійний чинник його внутрішніх диспозицій при подоланні надскладних життєвих обставин, а також він відзначає свободу у виборі підходу до дій як той чинник, який залишається з людиною навіть у ситуаціях,, коло всі інші опори зруйновано життєвими обставинами. І цей досвід допоміг автору у створенні власного методу психотерапії – логотерапії, терапії здобуття сенсу життя, яка відзначає три екзистенціальні складові особистості, а саме духовність, свободу і відповідальність [3].

Психологічний ресурс дає нам те, за що можна вхопитися при невдачі, життєвій кризі, впливах негативних обставин.

Опанування емоціями в тому числі і важкими емоційними станами допоможе зберігати раціональний контроль і не витрачати колосальний психологічний ресурс, який наш організм витрачає на ті впливи, на які наша емоційна система реагує як на загрозливі, хоча насправді ситуація може бути вирішена більш адаптивним шляхом. Занадто емоційне реагування або реагування негативними емоціями на труднощі, часто не відповідає ресурсам, які при цьому витрачаються, і не співвідносяться із тими результатами, які здобуваються у підсумку. Тому важливо не тільки накопичувати психологічний ресурс, відновлювати його, а і адекватно використовувати. Також замість пригнічення емоцій краще оволодіти техніками їх саморегулювання. Найлегшим і найпростішим механізмом саморегуляції за допомогою ВНС організму, який доступний кожній людині, є дихання, так як наша нервова система впливає на наше дихання, але і через дихання ми можемо вплинути на нашу нервову систему, тому важливо використовувати дихальні вправи для заспокоєння, медитації, як щоденний ритуал, це допоможе покращувати емоційний стан не витрачаючи багато психологічного ресурсу. Також розвиток емоційного інтелекту (EQ), як здатність ідентифікувати, розуміти та використовувати власні емоції позитивним чином для зняття стресу та тривоги, ефективного спілкування, співчуття іншим, подолання викликів життя і розрядки конфліктів, допоможе регулювати свій емоційний стан для зберігання, відновлення і адекватного використання ресурсів психіки.

Для розуміння власних ресурсів можна використовувати техніку «скринька ресурсів», уявити скриньку, у яку ви можете розмістити все що вас надихає, наповнює силою і енергією, наприклад улюблену музику, улюблені страви, улюблені моменти тощо. Віра і

надія на майбутнє також є ресурсними для психіки тому що вони повертають відчуття контролю і прогнозованості, на зміну стану невідомості і невизначеності

Стосовно факторів, які впливають на втрату ресурсу, то найголовнішим з них є функціональний стан організму, наприклад стан втоми «…виникає внаслідок виснаження внутрішніх ресурсів індивіда», зазначає А. Маклаков [6, с. 449].

Зв'язок бездіяльності і ресурсу в тому, що часто метою бездіяльності є економія внутрішнього ресурсу, тобто відкладання реагування на ситуацію через недостатність ресурсу, важливо не «застрягати» в стані психологічного захисту, який вмикається у відповідь на напруження, для зниження рівня тривоги, тому що можна опинитись у ситуації коли проблеми не вирішуються, а негативні переживання лише посилюються. Такий формат бездіяльності може бути при значній втраті ресурсу для мотивації і вольових зусиль. Захисні механізми психіки допомагають накопичити необхідний ресурс для прийняття зовнішніх факторів, їх наслідків, і в цілому того, що відбувається.

Поглиначами психологічного ресурсу можна вважати також і обмежуючі переконання, оскільки вони містять в собі відчуття безнадійності (мету неможливо досягнути, як би я не старався), відчуття власної нікчемності (мету можна досягнути, але я цього не заслуговую або я цього не вартий). Людина втрачає багато ресурсу при когнітивних помилках основаних на дисфункціональних переконаннях, таких як: катастрофізація, непереносимість фрустрації або невизначеності, оцінна залежність та невротичне відчуття обов'язку. Ці дисфункціональні переконання можуть не тільки збільшувати тривожність і «поглинати» психологічні ресурси, а і стати частиною сприйняття людиною навколишнього світу.

Кожна людина має індивідуальну історію поновлення психологічного ресурсу, але важливо навчитися мати доступ до ліквідних психологічних ресурсів у потрібний момент життя.

Неадаптивні захисні механізми психіки також потребують багато психологічного ресурсу, наприклад психіка витрачає багато власного ресурсу на витіснення і головне утримання негативних, травмуючих переживань, щоб вони не стали усвідомленими.

Також ресурси можна розглядати в контексті адаптації між вимогами навколишнього середовища і ресурсами або можливостями людини, коли середовище висуває вимоги, а ресурсу недостатньо, може виникнути стрес. Коли гормони стресу впливають на організм людини, витрачаються додаткові психологічні ресурси.

Критика, якщо вона занадто представлена у психічній реальності також відбирає ресурс, це стосується як внутрішньої самокритики, так зовнішньої яка спрямована на інших людей, або на їх дії. Диспозиційна терпимість в такий ситуації може допомогти змінити свої установки через зміну системи ставлення до дійсності, а саме розуміння того, що інші люди можуть помилятись, бути недосконалими, мають право на власну думку [1, с. 175].

Також поведінка яка вимагає значного ресурсу, це поведінка при надмірних сподіваннях, коли людина відчуває постійну напругу і може висувати до себе або інших непомірні вимоги. Надмірні сподівання які спрямовані на самого себе можуть стимулювати людину на максимальну само ефективність, і якщо людина не вміє чергувати відпочинок з діяльністю, вона може втрачати ресурс швидше, аніж накопичувати його. Гіперконтроль за собою і іншими тримає людину в напруженні і також відбирає ресурс.

Поновленню психологічних ресурсів сприяє усвідомлення їх і внутрішня активна позиція стосовно їх збереження і відновлення, а також розуміння людиною своїх ресурсів, їх меж і джерел їх відновлення, в той же час, факторами які відбирають психологічний ресурс є стрес, дисфункціональні переконання, негативні емоції і їх пригнічення, витіснення травмуючих переживань і їх утримання в межах неусвідомленого, ігнорування відпочинку і фізичних потреб, відмова від улюблених справ.

Відбирають психологічний ресурс нестабільна ситуація, відсутність сну, відпочинку, негативні емоції, «застрягла» тривожність, а сприяють відновленню ресурсу розуміння внутрішніх опор, медитація, контроль сенсорних стимулів, «інформ-детокс», трансформація потенціалу на позитивні речі, приговорювання того, що тривожить і турбує.

Таким чином, психологічний ресурс відноситься до внутрішніх ресурсів людини, і є компонентом внутрішнього стану, який необхідний нам як для повсякденної діяльності, так і для подолання об'єктивно або суб'єктивно складних життєвих ситуацій. Ресурси допомагають людині швидко відновити себе, свій емоційний стан, свої думки, для того, щоб бути здатним виконувати діяльність. Ресурси часто пов'язані з нашим минулим (ресурсними спогадами) і нашим майбутнім (віра, надія, очікування). Ресурсними для людини є спілкування, самопізнання, улюблені справи, фізична активність, підбір ресурсних кольорів в одязі, ресурсні спогади, речі-посередники, як носії спогадів, пов'язаних з позитивними переживаннями, свіже повітря, вода і корисна їжа.

Література:

1. Комар Т. В. Психологічна природа соціальної зрілості як вагома передумова професійної успішності майбутніх фахівців соціономічного профілю. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.* Серія 12 «Психологічні науки». 2015. №1 (46). С. 175.

2. Півторак Г. П. та ін. Етимологічний словник української мови: у 7 Т./ Т.6: У. 2012. С. 65.

3. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 160 с.

4. Фромм Е. Психоаналіз і етика. Республіка, 1993. 415 с.

5. Штепа О. С. Опитувальник психологічної ресурсності особистості: результати розробки й апробації авторської методики. *Проблеми сучасної психології : Зб. наук.праць Кам'янець-Подільського нац. Ун-ту імені Івана Огієнка, Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України* / за наук. ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Вип. 39. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2018. С.380-399.

6. Маклаков А. Г. Загальна психологія : навч. посібник для вузов. СПб.: Питер, 2016. 583 с.

7. Hobfoll S. E., Lilly R. S. Resource conservation as a strategy for community psychology. *Journal of Community Psychology.* No 21. 1993. P. 128–148.

Єна А. С.
практичний психолог Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Психологічне благополуччя особистості завжди знаходиться під впливом різноманітних контекстів, серед яких на перший план сьогодні виходить війна як джерело перманентної травматизації. Під час війни поступово, не завжди помітно, але невідворотно змінюються ціннісні орієнтації, життєві перспективи, стосунки з оточенням, ставлення до себе і свого життя. Війна руйнує базові почуття безпеки, захищеності, стабільності, передбачуваності, провокуючи тектонічні зміни процесів життєдіяльності, самореалізації, життєтворення, які рано чи пізно відчувають і безпосередні, і опосередковані учасники травматичних подій.

Травматичні події зовсім не обов'язково призводять до особистісної катастрофи. Не тільки війна, а й тяжкі, небезпечні для життя захворювання, розлучення, втрати, погодні наслідки далеко не у всіх провокують погіршення здоров'я, працездатності, якості життя.

Благополуччя розуміється як зростання та людська продуктивність, плідність. Навколишнє середовище глибоко впливає на благополуччя, детермінуючи здатність людини самореалізовуватися. Серед складових благополуччя виділяють самоприйняття; позитивні стосунки, вміння встановлювати якісні зв'язки з оточенням; особистісне зростання та розвиток; наявність життєвої цілі, пошук власного призначення, сенсу; здатність

адаптуватися до складних зовнішніх умов відповідно до особистих потреб та цінностей та автономність мислення і поведінки [2].

Передумовою досягнення психологічного благополуччя є активізація креативності у ставленні до власного життя, що виступає енергетичним джерелом зростання і забезпечує горизонти самозмін. Переживши складні часи, людина навчається відмовлятися від ілюзій щодо самої себе і світу, в якому вона живе. Набутий досвід дає простір для більш реалістичного саморозвитку, вимагаючи від людини чесного погляду на все, що відбувається.

У посттравматичний період особистість не лише відновлюється, а й відкриває для себе перспективи більш конструктивного життєтворення. Незважаючи на відчутні негативні наслідки тривалої воєнної травматизації, люди не перестають шукати шляхи до підвищення психологічного благополуччя, пов’язаного з подальшим саморозвитком та прийняттям відповідальності за власну життєпобудову [1].

Важливим позитивним наслідком воєнної травматизації є можливість посттравматичного зростання особистості, активізація її відповідальності за власне життя. Посттравматичне зростання можна визначити як прискорення позитивних особистісних змін, що виникає внаслідок переосмислення цінності життя в результаті переживання травми та конструктивної взаємодії з новою посттравматичною реальністю.

Досвід подолання травматичних станів передбачає здатність осмислення пережитого, інтерпретації складних моментів життя у їхньому зв’язку з минулим і майбутнім. Новий погляд на власне життя, нові оцінки його насиченості, динаміки, ефективності, інакше розуміння власних можливостей, якостей, вмінь сприяють підвищенню психологічного благополуччя. [4].

Передумовами досягнення психологічного благополуччя у посттравматичний період життєтворення є:

1) здатність особистості переосмислювати травматичні переживання, включати їх у власну автобіографію;

2) досягнення достатнього рівня внутрішньої автономії;

3) здатність приймати допомогу оточення і надавати її іншим;

4) підвищення продуктивності, самоефективності завдяки увазі до власних схильностей, розвитку здібностей;

5) активізація креативності і відповідальності у ставленні до власного життя.

Стратегіями оптимізації життєтворення є професійна психологічна допомога людині: у зміні ставлення до воєнної травматизації; у пошуку ефективніших форм контактування з оточенням; в активізації пошуку нових цінностей; у поглибленні суб’єктності, усвідомленні себе в ролі автора власного життя [3].

Виділяють такі соціально-психологічні чинники психологічного благополуччя: безпека і комфортність домашнього середовища; атмосфера любові, що характеризується сімейними радощами, близькістю і гармонією; відкритість і довірливість міжособистісних взаємин; батьківський контроль і включеність в життя дітей; відчуття значущості в сім'ї; сімейна підтримка відносин з людьми і видів діяльності дітей за межами сім'ї.

Психологічне благополуччя функціонує в динаміці і тому є мотиваційним параметром особистості, ступінь вираженості якого залежить від реалістичності, структурованості, цілісності (узгодженості минулого, теперішнього і майбутнього) системи ставлень особистості та її життєвої перспективи, що включає цілі, плани, цінності і прагнення [2].

Встановлено, що психологічне благополуччя особистості пов’язане із ціннісно-смисловими орієнтаціями (життєвими цілями, процесом життя, результативністю життя) та життєстійкістю особистості. Тому психологічне благополуччя особистості можна вважати психологічною основою безпеки особистості, що виконує саморегулятивну функцію збереження цілісності і стабільності особистості як психологічної системи.

Особистісний потенціал психологічного благополуччя полягає в реалізації внутрішніх ресурсів, накопичених особистістю в результаті осмислення зв'язку свого минулого, теперішнього і майбутнього з точки зору реалізації своїх можливостей і досягнення

життєвих перспектив – резервів повноцінної реалізації в теперішньому та можливості розвитку своїх життєвих сил, трудових і духовних здібностей в майбутньому.

Психологічне благополуччя особистості попри воєнний стан є цілісним психологічним утворенням, заснованим на переживанні відчуття задоволеності собою, навколишнім світом у цілому і його окремими сферами, пов'язане з цінностями і потребами, і несе в собі оцінку, засновану на соціальному порівнянні, а також, котре розкривається повнотою самореалізації людини в конкретних життєвих умовах і обставинах [1].

Отже, важливими чинниками психологічного благополуччя, дослідники вважають вік та розвиток особи, особистісні характеристики, сімейний статус, роботу, освіту, волонтерську діяльність, релігійний досвід, здоров'я та біологічні фактори, позитивні соціальні порівняння, терапевтичні інтервенції тощо.

Література:

1. Волинець Н. В. Теоретичний аналіз категорії «психологічне благополуччя особистості». Збірник наукових праць «Теорія і практика сучасної психології». 2017. Вип.1. 4–17 с.

2. Горбунова В. В. Сприяння соціального оточення відновленню та зростанню особистості при посттравматичних станах та розладах. Наука і освіта. 2016. №5. 40–44 с.

3. Кашлюк Ю. І. Основні чинники, які впливають на психологічне благополуччя особистості. Проблеми сучасної психології, 2016. Вип. 34. 170-186 с.

4. Лукомська С. О. Посттравматичне зростання: теоретичні підходи, емпіричні методики та практичні рекомендації. Особистість як суб'єкт подолання кризових ситуацій: Психологічна теорія і практика, Суми: СумДПУім.А.С.Макаренка, 2017. 216–236 с.

Глущук Л. І.
магістр 2 року навчання кафедри психології
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Науковий керівник – канд. психол. наук, доц. Амплєєва О. М.

КАТЕГОРІЯ «ЗРІЛОСТІ» ТА ВІКОВІ ПЕРІОДИЗАЦІЇ В ПСИХОЛОІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Проблема психологічного інфантилізму або зрілості/незрілості особистості тісно взаємопов'язана з питаннями вікової періодизації особистісного розвитку. Слід зазначити, що в цьому аспекті немає єдиної теорії, що вказує на проблематичність теми.

Межі вікових періодів досить розмиті, тому варто розглядати їх не в хронологічному ракурсі, а за поглядами авторами підходів для того, щоб була зрозуміла теоретична позиція. Ми скорочено розглянемо деякі погляди, виходячи із досліджуваної проблеми. Нас цікавить насамперед оцінка періоду ранньої дорослості, оскільки, по-перше, це передбачуваний період формування зрілого ставлення до життя, по-друге, пов'язані з віковими параметрами нашої цільової групи.

Незважаючи на безліч періодизацій, у більшості випадків «нижньою межею» настання ранньої дорослості вважається вік 17-20 років. Для вітчизняної психології загалом характерним є розподіл дорослості на більш короткі, якісно своєрідні етапи, а також акцент на зв'язку дорослості та досягнення зрілості. Як ми вже зазначали, у рамках цього дослідження охоплюється період ранньої дорослості, що збігається зі «студентським віком», від 19 до 21 року. Б. Г. Ананьєв, який і визначив цю вікову категорію, охарактеризував цей період ранньої дорослості, як період, що завершується етапом освіти, основною стадією спеціалізації, як початок трудової діяльності, що супроводжується освоєнням соціальних функцій і ролей [4, с. 59].

Однією з найбільш відомих у науковому відношенні стосовно теми нашого дослідження є теорія розвитку Е. Еріксона. Він постулює вісім послідовних стадій індивідуального людського розвитку, на які впливають біологічні, психологічні та соціальні фактори протягом усього життя. Для стадії зрілості провідною проблемою є протиріччя

«генеративність проти стагнації». Під генеративністю Е. Еріксон розуміє зацікавленість в устрої життя та настанові нового покоління. Таким чином, ми вже можемо припустити опозицію «зрілості» (у першому випадку) і «інфантилізму» - у другому з відповідними характеристиками [2, с. 203].

Б. Лівенхуд розглядав життя людини у трьох аспектах: біологічному, психічному та духовному. У періодизації вікових періодів Б. Лівенхуд зокрема виділяв першу фаза дорослості – двадцяті роки. Серед завдань цього віку він також виділяє: інтелектуальну та соціальну зрілість, вибір професії, розвиток внутрішньої свободи.

Цікавим є підхід Г. Крайга. У своїй класичній роботі «Психологія розвитку» він аналізує кожен вік із позиції трьох факторів розвитку: фізичного, когнітивного та психосоціального. У періодизації Крайгу виділяється сім вікових періодів. Для нашого дослідження цікавим є період ранньої дорослості, про який, зокрема, йдеться, що це той період: «Коли ми здатні досягти піку фізичної діяльності. Більшість молодих дорослих сильніші і здоровіші, ніж у попередні чи наступні періоди». Г. Крайг посилається на періодизації Д. Супера та Р. Хейвігстера, мотивуючи тим, що професійна діяльність починається в ранній дорослості. Р. Хейвігхерт також запропонував перелік завдань, які мають вирішувати молоді люди в ранній дорослості: вибір подружжя, підготовка до подружнього життя, створення сім'ї, виховання дітей, ведення домашнього господарства, початок професійної діяльності, прийняття громадянської відповідальності. Таким чином, це ознаки психологічної та соціальної зрілості, які також співпадають зі студентським віком, представників якого ми й досліджуємо [1, с. 93].

Значний внесок у розробку проблеми періодизації зробила Г. Шихі. В одній із своїх робіт «Таємниці життєвого циклу» вона розкриває історичні та теоретичні питання розвитку особистості протягом життя. Перший період періодизації Г. Шихі називає – відрив від батьківського коріння, який відбувається між 18 та 22 роками.

Також цікавими є погляди українського вченого Я. В. Васильєва. Спираючись на ситуаційний принцип, він розробив концепцію макроциклів, якими є чотири великі життєві ситуації. Кожен з них має свої особливості, які проявляються в особливих умовах існування особистості, має свої цілі та завдання, що виявляються в особливому розгортанні факторів розвитку. Нас цикавіть другий макроцикл. Він посідає період отримання початкової, загальної та спеціальної освіти – до 21 року, та відкриває психологічну значущість іншого Я та відмову від особистого егоцентризму, а соціальна криза в цей період пов'язана з відривом від сімейних зв'язків. Механізм процесу освоєння ситуацій всередині макроциклу, названий дослідником мікроциклом, складається з трьох фаз: освоєння або адаптації до нових ситуацій, осмислення або усвідомлення їх та подолання.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, ми можемо знайти певні перетини поглядів дослідників і зробити висновок, що рання дорослість – це етап досягнення піку біологічного дозрівання організму, відокремлення від батьківської сім'ї та розвитку інтимних відносин, активного формування професійного статусу, а також оволодіння широким спектром соціальних ролей. Найважливішим новоутворенням цього періоду вважатимуться досягнення соціальної та особистісної зрілості, яка суб'єктивно переживається появою в молодої людини «почуття дорослості».

Література:

1. Bodner E.Anxieties about aging and death and psychological distress: The protective role of emotional. *Personality and individual differences.*2015. №83. С.91-96
2. Pattakou-Parasyri V. Self-Reported Aging Anxiety in Greek Students. *The Gerontologist Vol*. 54, No. 2, 201-210
3. Saxena R.Gender and Age Related Differences in Anxiety about Aging The. *International Journal of Indian Psychology*. 2016. Volume 3. Issue 4. No. 63. С. 12-26
4. Vincent, John A. Old Age. London: Routledge:. Key Ideas Series. 2003. 184 p.

Корпань А. Ю.
магістр 2 року навчання кафедри психології
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Науковий керівник – канд. психол. наук, доц. Амплєєва О. М.

АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ЗНИЖЕННЯ ТРИВОЖНОСТІ

Сучасний світ являє собою постійний розвиток та стрімку плинність у всіх сферах людського буття. Швидкі темпи розвитку спостерігаються в науці, медицині, технологіях і суспільства в цілому. Настільки швидкі темпи зміни соціуму примушують людину постійно підлаштовуватися під нові тенденції оточуючого середовища, що є стресовим фактором та спричиняє достатньо сильний психологічний тиск на свідомість особистості. Через постійне знаходження під тиском стресу у людини можуть розвиватися такі розлади як: депресивні стани, стресові розлади, підвищення тривожності тощо.

Проблема підвищеної тривожності особистості за останнє десятиліття стала однією із найпоширеніших, а тому психологічна наука потребує розробки новітніх методів корекції та профілактики тривожності та тривожних станів особистості.

Стрімкий розвиток психологічної науки в Україні дає можливість використовувати методи арт-терапії у професійній діяльності. Використання даного напряму психології допомагає психологам у практиці, оскільки є універсальним і може використовуватися з різними віковими групами та запитами. Методи арт-терапії є екологічними, а тому можуть використовуватись при корекції тривожних станів особистості [4, с. 36].

Арт-терапія є відносно новим напрямом психології, проте вже позитивно зарекомендувала себе як ефективний засіб психотерапії. Проте використання методів арт-терапії можливе не тільки в психології, а й соціології, логопедії, педагогіці, що буде чинити профілактичний вплив розвитку багатьох психічних розладів особистості [1, с.90].

На сьогоднішній день багато науковців досліджують вплив арт-терапії на різні особистісні особливості, життєві ситуації, стресові та тривожні стани особистості. Серед них такі українські дослідники як: О. Вознесенська, І. Стрілецька, М. Власюк, А. Хіля, Е. Тарарина та ін.

Основною метою арт-терапії дослідники виділяють гармонізацію особистості через самовираження, а також самопізнання за допомогою мистецтва. Головною особливістю використання арт-терапії є те, що майже кожна людина може брати участь в арт-терапевтичній роботі задля розвитку особистості. Арт-терапія допомагає особистості не тільки стабілізувати власний емоційний стан, а й виражати емоції, почуття та думки через різні види мистецтва [4, с. 35].

Слід звернути увагу на дослідження Дацун О. В., у своєму дослідженні науковець використовував різні види арт-терапевтичного впливу задля зниження тривожності у дітей музикантів. Він довів що передконцертна тривожність корелює із розвитком ладового відчуття у дітей, що дає можливість подальшого корекційного впливу задля подолання тривожності у дітей-музикантів.

Широка класифікація методів арт-терапії дозволяє використовувати цей напрям майже для кожної людини, оскільки можна підібрати вправи залежно від статі, віку, запиту та особистісних вподобань [2, с. 6].

Методи арт-терапії широко використовуються для стабілізації емоційного стану особистості, зняття стресу і напруги, а також у корекційній роботі із тривожними станами. Одним із найпоширеніших методів є малюнкова терапія. Саме через малюнок людина може виразити свої переживання, труднощі та емоційний стан, а робота з кольором фарбами, олівцями позитивно впливає на зниження тривожності та релаксацію особистості [4, с. 36].

Отже, арт-терапія як метод психологічного впливу набуває широкої популярності серед науковців та практичних психологів через свою унікальність, ненав’язливість та

екологічність методик. Крім того використання арт-терапії дозволяє працювати із широким спектром особистісних особливостей, зокрема із тривожністю та тривожними станами.

Література:

1. Власюк М. Арт-терапія: лікування мистецтвом. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід.* 2008. № 7/8. С. 90.

2. Вознесенська О. Особливості арт-терапії як методу. *Психолог. Шкільний світ.* 2005. № 39. С. 5–8.

3. Дацун О.В. Особливості корекції тривожності у дітей музикантів засобами арт-терапії. *Вісник Національного авіаційного університету.* Серія: Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр. К. : Національний авіаційний університет, 2021. Вип. 1(18). С. 109-117.

4. Карапетрова О.В. Використання методів арт-терапії у роботі психолога з корекції тривожних станів особистості. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*. Серія Педагогіка і психологія. Педагогічні науки. 2020. № 2 (20). С.34-39.

5. Стрілецька І.І. Тривожність як індивідуальна властивість особистості (теоретичний аспект). *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова.* Серія Психологічні науки. Київ: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2015. Вип. 1 (46). С. 266-272.

Борова Н. Л.
фахівець (консультант)
Комунальної установи «Інклюзивно-ресурсний центр»
Глухівської міської ради Сумської області

ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ

Україна знаходиться на початку шляху становлення інклюзії та створення сучасного суспільства, який сприятливо відноситься до людей з розладами аутистичного спектру (РАС). Статистика свідчить про збільшення кількості осіб з діагнозом «аутизм» в середньому на 13 % щороку. Розлади спектру аутизму в середньому спостерігаються в світі у кожної сотої дитини. Існують дві галузі, у яких люди з аутизмом мають стійкий дефіцит: соціальна комунікація і соціальна взаємодія; обмежені моделі поведінки, що повторюються. Більшість таких дітей не адаптовані для життя в соціумі. Кажуть, що якщо ти знаєш кого-небудь з діагнозом аутизм, ти знаєш лише одну людину з аутизмом - бо вони всі різні. Навіть при максимальних зусиллях, тактика, яка добре працює з однією особою, може бути абсолютно не ефективною з іншою. Тому головною метою фахівців та батьків є соціалізація та перспективи самостійного майбутнього дитини. Чим раніше буде запропонована допомога досвідчених фахівців, тим перспективніше життя чекає дитину.

Відомо, що деякі діти з аутизмом потребують постійності навколишнього середовища та передбачуваності режиму дня. Відповідно, якщо хтось порушує порядок предметів в будинку, щоденний розпорядок, це може спричинити стрес та істеричний припадок. Щодо сенсорної інформації, яку сприймає дитина, її треба дозувати відповідно до індивідуальних особливостей розвитку дитини. Лише за умови уважного ставлення до дитини, розуміння, що вона любить, що вміє, чим цікавиться, що викликає занепокоєння, а чим заспокоїти, можна підлаштуватися під її психічні прояви. На думку Т. В. Скрипник, умова продуктивного контакту з аутичною дитиною - уважність до неї, здатність помічати, які стимули із зовнішнього світу привертають її увагу і справляють на неї враження. Перші спроби комунікації з такими дітьми мають відбуватися з використанням привабливих і цікавих для неї звуків, предметів та дій [5, с. 6].

Важливо пам’ятати, що корекційна робота з дитиною з РАС має бути систематичною, комплексною та індивідуалізованою. Комплексний підхід полягає у спільній роботі з конкретною дитиною декількох фахівців – дефектологів, психологів, логопедів, лікарів та батьків, які є членами команди психолого-педагогічного супроводу дитини в закладі.

Принцип систематичності передбачає впорядкованість, послідовність навчання та інших видів діяльності дитини. Спочатку здійснюється формування найпростіших навичок, потім складніших. Немає двох однакових дітей з аутизмом, тому і розвиткова робота для кожної дитини є індивідуальною. Треба пам'ятати, що діти з аутизмом непостійні. Неадекватна поведінка може бути наслідком перевтоми або збентеження. Треба бути гнучкими, уміти скоротити або полегшити завдання [8, с. 14].

Приєднуючись до інтересу дитини, намагатися отримати доступ до тієї «точки в психіці» дитини, де є запас психічної енергії (пропорційної наполегливості, з якою дитина до цього інтересу прагне), допомагати їй здобувати та засвоювати новий досвід і, таким чином, виходити із зацикленості. Завдання дорослого максимально спрямувати цю енергію на розвиток.

Суть корекційно-розвиткової роботи – це продуктивна взаємодія з дитиною, щоб кожного дня вона розкривала свої можливості й набувала нові здатності, навички. Наприклад, Т. В. Скрипник вважає, що розвиток – це долання перешкод.

Під час корекційної роботи з дітьми з аутизмом виділяють наступні напрями:

1. Розвиток психомоторики (вдосконалювати психомоторні функції та властивості (координованість, статична і динамічна рівновага, спритність, влучність, витривалість).

2. Соціально-комунікативний розвиток (формувати здатність до наслідування ланцюга дій, формувати здатність до підтримки та ініціювання до соціальної взаємодії, формувати комунікативні уміння та навички діалогу, стимулювати розвиток зв'язного мовлення, розвивати навички соціальної поведінки, розвивати здатність брати участь у соціально-рольових іграх).

3. Емоційно-мотиваційний розвиток (розвивати довільність психічних функцій, розвивати та гармонізувати емоційну сферу, формувати емоційну саморегуляцію, розширювати інтереси (долання стереотипів), формувати пізнавальну та навчальну мотивацію).

4. Сенсорний розвиток, сенсорна інтеграція (розвивати моторну імітацію, збагачувати чуттєвий досвід, формувати полісенсорне сприймання, коригувати сенсорну гіперчутливість, розвивати відчуття ритму, розвивати дрібну моторику та зорово-моторну координацію).

Корекційна робота з дітьми з аутизмом – процес тривалий. В свою чергу, фахівці повинні спиратися на сильні риси дитини, бо саме від цього буде залежати успіх дитини. До таких сильних сторін розвитку можуть належати:

- стійка довготривала пам'ять;
- математичні здібності;
- здібності до живопису;
- музичні здібності;
- навички володіння комп'ютером;
- здатність бути гранично зосередженими, особливо якщо діяльність лежить у зоні інтересів;
- відмінне почуття орієнтування.

Саме мотивація лежить в основі такого унікального стилю знань. Розуміння того, що мотивує дитину і буде однією із тих ниточок, які сприятимуть розширенню спектру її знань і навичок.

Варто зазначити, що лише спільна робота практичного психолога з батьками, педагогами та спеціалістами (корекційними педагогами) допоможе дітям з розладами аутистичного спектру пристосуватися до життя та стати самостійними.

Виходячи з вищесказаного, ми можемо зробити висновок, що індивідуальний підхід та систематична робота з дитиною з РАС дозволить отримати бажаний результат. Окрім того, позитивна динаміка розвитку особи безпосередньо залежить від встановлення ефективної взаємодії фахівця з її родиною, розуміння близькими особливостей кожного етапу розвитку дитини, активного й послідовного залучення їх до корекційно-розвиткової роботи.

Література:

1. Базима Н.В. Розвиток мовлення дітей з аутизмом. *Інклюзивна освіта.* Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 144 с.

2. Куценко Т.О. Розвиток комунікації у дітей з аутизмом: методичні рекомендації. Київ : 2012. 28 с.

3. Програма розвитку дітей дошкільного віку зі спектром аутистичних порушень / наук. ред. та упоряд. Шульженко Д.І. Київ : 2013. 251 с.

4. Психологічний супровід дітей з розладами психічного здоров'я : методичні рекомендації з навчальної дисципліни / укладач: І. С. Загурська. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019. 58 с.

5. Скрипник Т. В. Комплексна програма розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом «Розквіт» / за заг. ред. Т. В. Скрипник. Київ: Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, 2013. 234 с.

6. Скрипник Т. В. Технології психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в освітньому просторі : навчально-наочний посіб. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 56 с.

7. Шкварська Т.М. Психологічний супровід дітей з розладами спектра аутизму : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський, 2017. 152 с.

8. Эрик Шоплер, Маргарет Ланзинд, Лезли Ватерс. Поддержка аутичных и отстающих в развитии детей (0-6 лет). Сборник упражнений для специалистов и родителей. Издательство БелАПДИ «Открытые двери», 1997, 178 с.

Григор'єва Д. О.
студентка групи 60-32 СР
ННІ Педагогіки та психології
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – д-р пед. наук, доц. Тюльпа Т. М.

ВПЛИВ АЛКОГОЛЮ НА РОЗВИТОК СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Постановка проблеми. В даний час дуже актуальною є проблема вживання алкоголю студентською молоддю У зв'язку з цим дедалі більше уваги приділяється проблемі профілактики вживання алкоголю серед молоді, проводяться дослідження з вивчення мотивів вживання спиртних напоїв, виявлення чинників, сприяють розвитку зловживання алкоголем підлітками.

Негативний вплив спиртного на осіб молодого віку та необхідність розробки відповідних профілактичних і корекційних програм розглядається на державному рівні, що відображено в Закон і «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження споживання і продажу пива та слабоалкогольних напоїв»,Законі України «Про обмеження споживання і продажу пива та слабоалкогольних напоїв: основні положення, ключові новації і порядок застосування», Законі «Про обмеження вживання алкогольних напоїв у громадських місцях» [1; 2; 3]. Молодь починає вживати алкоголь у різному віці залежно від країни, соціальних умов, національних традицій, культурного рівня, хоча найчастіше це підлітковий період або період «ранньої дорослості».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом багатьох років вживання спиртного досліджувалося такими вченими різних країн як: Н. Анісімов, О. Балакірєв, С. Гарницький, Н. Максимова, А. Маюров, А. Капська, О. Пилипенко, О. Яременко та багато ін.

Формування цілей статті. Здійснити соціально-педагогічний аналіз проблеми вживання підлітками легких алкогольних напоїв та розробити тренінгові програму профілактичної роботи, спрямованої на запобігання цього явища.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день молоді люди обирають переважно слабоалкогольні напої. В силу особливостей свого віку, молодь не в змозі дотримуватися вказівок про безпечне добове дозування напоїв, про їх спеціальне призначення, про небезпечне поєднання з іншими харчовими продуктами (напоями) та лікарськими засобами. Різке зростання вживання молоддю слабоалкогольних та безалкогольних тонізуючих напоїв останнім часом викликає серйозні побоювання. Асортимент таких напоїв постійно розширюється, виробники рекламують свою продукцію через різноманітні інформаційні ресурси. Більшість «енергетиків» створюються зі смаковими характеристиками, властивими традиційним безалкогольним прохолодним напоям. Вони випускаються в барвистій привабливій споживчій упаковці, що містить молодіжну символіку, чим збільшує свою аудиторію споживачів серед підростаючого покоління.

Майже кожна четверта молода людина (23%) вживає пиво щотижня, а понад 6% – щодня. Дослідження серед молоді 13-17 років засвідчує, що 89% опитаних підлітків хоча б раз у житті вживали алкогольні напої, а за останні 30 днів це робили 60% опитаних підлітків. Щотижневе вживання алкогольних напоїв визнали 20% – 13-14-літніх, 27% серед 15-річних, 31% – 16-річних та 36% - 17-річних. Сільські підлітки меншою мірою втягнуті у вживання алкоголю. Загалом же можна говорити про високий рівень вживання алкоголю молоддю України. За даними європейського опитування учнівської молоді «ESPAD» проведеного Українським інститутом соціологічних досліджень ім. Яременко, переважна більшість опитаних представників молодого покоління України має досвід знайомства з алкогольними напоями, причому активне вживання алкоголю збільшується в міру дорослішання підлітків і притаманне як хлопцям, так і дівчатам [4].

Реальним виходом з цієї ситуації на сьогоднішній день є активне залучення до профілактичної роботи, адже зберігаються високі показники споживання алкоголю та пов'язаної з ним шкоди, що обумовлює необхідність постійного пошуку нових заходів щодо його запобігання та протидії. Особливо важливо починати профілактику пияцтва і алкоголізму з раннього віку, тому що молодь в силу особливостей психіки найбільш схильна до ризику розвитку різних видів залежностей від різних психоактивних речовин, у тому числі від алкоголю.

ВООЗ констатує три основні види наслідків пияцтва та алкоголізму: проблеми для того, хто вживає алкоголь: короткочасні функціональні розлади та втрата самоконтролю; агресивність; нещасні випадки; настання адміністративної відповідальності за перебування у нетверезому вигляді у громадських місцях; отруєння алкоголем.

Досліджуючи індивідуально-психологічні чинники ризику, фахівці приходять до думки, що особливості особистісної патології та особистого досвіду можуть зумовлювати «неповноцінний спосіб життя та відповідну потяг до його компенсації за рахунок штучного регулювання свого психоемоційного стану за допомогою психоактивних засобів [5].

«Слабкими ланками» особистості є:

– стійкі порушення саморегуляції і самоконтролю, проблеми регуляції своєї поведінки та прогнозування наслідків своїх дій; проблеми самооцінки (нестійка, залежна від миттєвого становища, неаргументована та поляризована самооцінка, формування якої перегукується з ранніми етапами розвитку особистості); недолік самоповаги; зниження мотивації досягнень;

– низька здатність до рефлексії та піклування про себе; незрілість емоційно-вольової сфери;

– неповноцінна психосексуальна організація; агресивність та нетерпимість; схильність до регресивної поведінки;

– відсутність прагнення бути у суспільстві інших людей, нездатність до міжособистісного спілкування;

– підпорядкованість середовищу;

– неадекватне сприйняття соціальної підтримки; слабкі адаптаційні здібності, дезадаптивні стратегії копінг-поведінки.

Фактори ризику біофізіологічного та індивідуально-психологічного рівнів є проявом ризику, що «йде зсередини».

Підсумовуючи, можна відзначити, що ризик залучення молодої людини до вживання алкоголю може мати як внутрішні причини (біофізіологічні, індивідуально-психологічні фактори ризику), і зовнішні (мікро- і макросоціальні чинники ризику). Імовірність прилучення до алкоголю визначається всією сукупністю (комплексом) умов, що впливають на особистість.

Таким чином, алкоголізація молоді є гострою, складною, багатоаспектною соціально-психологічною проблемою, яка потребує подальшого пошуку та обґрунтування шляхів її вирішення. Насамперед виникає потреба виділення та аналізу чинників, які зумовлюють її появу.

Висновки. При розробці комплексу конкретних заходів щодо реалізації системи профілактики серед студентської молоді необхідно враховувати не тільки природу споживання спиртних напоїв, а й весь комплекс факторів, причин та умов, що їх зумовлюють. Найбільш ефективними заходами соціальної та індивідуальної профілактики споживання алкоголю серед студентів, на нашу думку, є такі: розвиток культури дозвілля, масової фізкультури, спорту та туризму; активна та широка пропаганда здорового способу життя, що виключає споживання алкоголю; поширення наукових та науково-популярних знань про шкоду вживання спиртних напоїв та негативних фізичних, соціальних, моральних та інших наслідків зловживання алкоголем; зменшення доступу молоді до придбання та споживання спиртних напоїв; створення ефективної системи соціальної та індивідуальної профілактики споживання спиртних напоїв серед студентської молоді.

Література:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження споживання і продажу пива та слабоалкогольних напоїв». URL: www.raga.gov.ua.

2. Закон України «Про обмеження споживання і продажу пива та слабоалкогольних напоїв: основні положення, ключові новації і порядок застосування». www.raga.gov.ua.

3. Закон України «Про обмеження вживання алкогольних напоїв у громадських місцях». URL: www.raga.gov.ua.

4. Європейське опитування учнівської молоді щодо вживання алкоголю та наркотичних речовин – «ESPAD» [Електронний ресурс] / Український інститутом соціологічних досліджень імені Олександра Яременка. URL: www.uisr.org.ua/espad.

5. Соціальна педагогіка: теорія і технології : підручник / за ред. І. Д. Зверевої. Київ, 2006. 316 с.

Кириченко О. М.
магістрант кафедри педагогіки, психології,
соціальної роботи та менеджменту
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Єгорова О. Г.

АНАЛІЗ МЕТОДИКИ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МІЛТОНА РОКІЧА

Аналіз методики діагностики ціннісних орієнтацій Мілтона Рокіча Науковий і практичний інтерес до оцінки цінностей в партнерських відносинах істотно зріс за останні роки в Україні, а особливо під час воєнного стану. Невідповідність цінностей у партнерів часто призводить до виникнення конфліктів, які можуть тривати протягом багатьох років і погіршувати якість життя один одного.

В основі виникнення різноманітних конфліктних ситуацій, що трапляються у відносинах, часто лежать соціально-економічні, політичні та особистісні зміни. В суспільстві

на різних рівнях взаємовідносин щодня виникають конфліктні ситуації, які можуть нести досить важкі наслідки як для індивідуума, так і для суспільства в цілому. Особливо це стосується партнерських взаємин, адже сім'я є основою в будь-якому суспільстві.

Через несвоєчасну або неадекватну оцінку цінностей в партнерських взаєминах можна спостерігати наростання конфліктів, а в разі їх достатнього накопичення це призводить до розлучення. Варто звернути увагу на рівень розлучень в Україні за останні п'ять років. Динаміка показує, що рівень кількості актів розірвання шлюбу в перерахунку на кількість укладених шлюбів все ще досить висока: наприклад у 2021 році на 214013 актів укладених шлюбів припадало 29587 розлучень, 2020 року відповідно 167974 шлюбів і 28929 розлучень, 2019 року – 237858 шлюбів і 38472 розлучень, 2018 року – 228411 на 53861 розлучень, а 2017 року – 249522 шлюбів та 33169 розлучень [1].

Одним з важливих завдань сучасної психології є своєчасний аналіз ціннісних детермінант у обох партнерів. Ідеали та цінності, що лежать в основі шлюбу, зазнали багатьох трансформацій протягом останнього століття. У міру того як шлюб в Україні та загалом у світі стає все більш деінституціалізованим, звичайні зобов'язання, які посилювали обов'язкові зобов'язання, поступилися місцем гендерному контракту, заснованому більше на взаємності та симетричних ролях [2].

Без сумніву праця Мілтона Рокіча «Природа людських цінностей» 1973 року мала вплив на низку досліджень цінностей пар і до сих пір залишається актуальною і часто застосованою. У цій книзі Рокіч докладно описав цінності та їх системи, а за допомогою класифікації цінностей він зміг чітко структурувати емпіричні дослідження тогочасних психотерапевтів. Ця класифікація до сьогоднішніх днів досить широко використовується психологами, а також є основою для створення авторських методик в практиці роботи з партнерськими відносинами. Також у цій праці наведено результати його власних досліджень, які демонструють можливості класифікації, показують вплив ціннісних детермінант на установки та поведінкову реакцію індивіда і процесів змін цінностей.

Мілтон Рокіч сфокусував увагу саме на тому, що цінності не існують ізольовано одна від одної, вони становлять собою структуру, а окрема цінність або вчинок, який за нею стоїть, може становити собою похідну від інших цінностей.

Також він у своїй праці намагався виявити усі цінності, що існують у культурах суспільств. Його гіпотезою було те, що загальнолюдські цінності є нечисленними. Точної відповіді про кількість він не дав, одначе допустив, що ідеали в першу чергу пов'язані з біологічними і соціальними проблемами, тому є загальними для будь-яких індивідів.

Визначивши певний перелік цінностей, Рокіч розробив власну вимірювальну методику діагностики ціннісних орієнтацій. Систему цінностей він поділив на два класи — термінальні та інструментальні. Термінальні — це переконання в тому, що будь-яка остаточна мета індивідуального існування з особистісної та суспільної точок зору вартує того, щоб прагнути до неї, а інструментальні включають переконання, в тому, що певний алгоритм дій чи властивість особистості є бажаним в будь-якій ситуації. Кожен з розділів включає в себе по 18 цінностей, до них додані декілька слів пояснень для досліджуваних персон. Пропонується проранжувати цінності за їх значимістю для окремого суб'єкта.

До термінальних цінностей Рокіч відніс мир у світі, безпеку сім'ї, свободу, рівність, самоповага, щастя, мудрість, національну безпеку, спасіння, відданих друзів, почуття власного внеску, внутрішня гармонія, комфортне життя, зріле кохання, світ прекрасного, задоволення, соціальне визнання, активне життя.

До інструментальних – амбітність, відкритість, ефективність, веселість, охайність, сміливість, вміння прощати, корисність, чесність, креативність, незалежність, інтелектуальність, раціональність, логічність, ніжність, слухняність, ввічливість, відповідальність, самодисципліна [3].

Важливим аспектом є те, що дана система є досить широкою і може мати суттєві обмеження, коли дослідження проводиться в різних країнах. Для прикладу, для українців досить важливим є цінність наявності сім'ї чи дитини [4].

Для успішної реалізації даної системи цінностей для оцінки в українських реаліях можна доповнити її ще деякими цінностями, а саме: термінальними – наявність сім'ї, прояв національної ідентичності, інструментальними – толерантність (ставлення до представників соціуму, що значно відрізняються від стилю життя досліджуваного суб'єкта).

Основне обмеження даної системи — це те, що в залежності від культури в переліку цінностей можуть з'являтися нові системні елементи. Антропологічні особливості багатьох суспільств зумовлюють розбіжності у тому переліку, який був запропонований Мілтоном Рокічем.

Перевагою методики є її простота, економічність в проведенні дослідження та обробці результатів, гнучкість, адже є можливість варіювати як список цінностей, так і інструкції. Важливим аспектом є також мотивація індивіда і добровільний характер тестування.

Варто зазначити, що індивід протягом життя може змінювати пріоритети, включати нові цінності та виключати інші. Тому проблема перманентного моніторингу даного аспекту подружнього життя є вкрай важливою. Тільки своєчасний аналіз може забезпечити актуальну реакцію на проблему, а головне – попередити виникнення конфліктної ситуації.

Незважаючи на обмеження даної методики, автор запропонував досить чітку концептуалізацію цінностей та їх систем. Його дослідження проілюстрували важливість вивчення впливу систем цінностей на психологічні установки та поведінку індивіда і використовуються до сьогоднішнього дня.

Література:

1. Статистична інформація щодо державної реєстрації актів цивільного стану. Міністерство юстиції. URL: https://minjust.gov.ua/actual-info/stat_info (дата звернення 25.11.2022).

2. J Soc Pers Relat. When equity matters for marital stability. URL: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6169310/ (date of access: 25.11.2022).

3. Rokeach, M. The nature of human values. New York: Free Press, 1973. 438 p.

4. Український інститут майбутнього. Хто ми? Портрет українців очима українців.URL: https://uifuture.org/publications/hto-my-portret-ukrayincziv-ochyma-ukrayincziv/ (date of access: 25.11.2022).

Толмачова С. В.
студентка 24БП(ск) групи факультету природничої
і фізико-математичної освіти
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – асистент Рябко Ю. В.

АДИКЦІЇ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН ТА ПРИЧИНИ ЇХ ВИНИКНЕННЯ

Нині кількість залежних людей катастрофічно збільшується в усьому світі, зокрема й у нашій країні. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я на початку XXI століття зловживання алкоголем, наркотиками та іншими речовинами, що змінюють свідомість, набуло характеру епідемії. Понад те, близько 80% підлітків має досвід вживання наркотиків, а 10% вже хворі. До цього треба додати, що збільшується і зростання кількості проблемних сімей, які так чи інакше стикаються з проблемою залежності і потребують кваліфікованої та своєчасної допомоги [1].

Феномен залежності розглядається філософами, соціологами, психологами як стосовно окремої особистості, так й суспільства загалом, яке породжує чинники і причини що

сприяють формуванню різних видів залежностей. В залежності від стадії цією проблемою можуть займатися психологи або лікарі-психотерапевти.

Питання набуває особливої актуальності в наш час, коли з'являються нові види залежності: інтернет-залежність, комп'ютерна залежність та інші.

У психологічній літературі поняття залежна поведінка і адиктивна поведінка використовуються як синонімічні. У вітчизняній психології термін «адиктивна поведінка» прийшов із наркології. Адикція в її медичних і психо-соціальних аспектах розглядається у роботах І. Сосіна, В. Менделевич, Г. Старшенбаума, В. Смирнова, М. Фетискіна, Ц. Короленко і Т.А.Донскіх, Т. Саса, К. Янга та інших. У контексті вирішення психолого-педагогічних проблем, поняття розвивали С. Кулаков, О. Личко, Б. Братусь, І. П'ятницька, Д. Колесов, В. Оржеховська, О. Пилипенко, Н. Максимова та ін.

За В. Міллером «адиктивна поведінка» означає процес зловживання речовинами, що змінюють психічний стан людини (психоактивні речовини, алкоголь, тютюн) і формують залежну поведінку. З позицій нормативного підходу, за Ц. Короленко, адиктивна поведінка – це один із видів девіантної (такої, що відхиляється від норми) поведінки з формуванням прагнення до відходу від реальності шляхом штучної зміни свого психічного стану за допомогою прийому певних речовин або постійною фіксацією уваги на певних видах діяльності з метою розвитку та підтримки інтенсивних емоцій» [3].Людина за Ц. Короленко стає безпорадною, втрачає можливості протидіяти адикціям. Є. С. Калмикової підкреслює, що залежна поведінка не обов'язково призводить до хвороби (як, наприклад, у випадках алкоголізму чи наркоманії), але викликає особистісні зміни і соціальну дезадаптацію.

Людей, які страждають від залежностей відрізняються типовими характеристиками: врони не можуть протистояти предмету залежності, навіть якщо його використання чи вживання веде до деструктивного способу життя; не звертають увагу на те, до яких проблем може призвести їхня поведінка; не здатні емоційно відгукуватися на прохання інших людей щодо предмета залежності.

З часом залежність починає серйозно впливати на життя залежного. Людина постійно потрапляє у цикли ремісії та рецидиву – тобто зменшує або збільшує вживання чи використання.

Щороку з'являються нові форми залежності, які класифікуються за різними критеріями:

– системні (що охоплюють усі відносини особистості) і елементарні (наркоманія, алкоголізм, фанатизм – спортивна, ургентна, запійне читання та ін.);

– усвідомлені (спортивна) і несвідомі (релігійна, наркотична);

– соціально схвалені (трудоголізм, спортивна) і несхвалені (токсикоманія, наркоманія);

– хімічні (наркоманія, алкоголізм) і нехімічні (харчова, ігрова, гемблінг, любовна адикція, шопоголізм, ургентна адикція, трудоголізм, булімія, анорексія, спортивна адикція);

– психічні і фізичні.

Ознаками залежної поведінки є нав'язливе прагнення повторення певної поведінки; наростання напруги, якщо є перешкода для здійснення поведінки; тимчасове зняття напруги під час завершення поведінки; циклічність цієї поведінки; наявність неприємних емоцій на перших циклах подібної поведінки.

Практично усі психологічні теорії пропонують свої погляди на пояснення феномену адиктивної поведінки і причини її виникнення. Так, у психодинамічному підході (З. Фрейд. К. Юнг, М. Малер, Д. Винникот) вона розглядається як результат перенесених травм і конфліктів у ранньому віці з відповідною фіксацією на ранніх стадіях психосексуального-розвитку.

Поведінковий підхід (П. Дьюіс, А.Бандура, Д.Уотсон, Скіннер) звертає увагу на схеми підкріплення (у тому числі негативного) паттернів поведінки які потім стають неконтрольованими.

Екзистенційно-гуманістичний підхід (Г. Олпорт, А. Маслоу, І. Ялом, В. Франкл) розглядає адикцію як наслідок блокування самоактуалізації, пригнічення вищих потреб, відходу від відповідальності за пошук сенсу.

Мультидисциплінарний підхід досліджує причини виникнення залежностей на перетині генетичних, біологічних, психологічних і соціальних чинників.

Психологічна залежність формується поступово. Вона часто виникає через бажання змінити свій психологічний стан. Головна мета – втекти від реальності, в якій є відповідальність та необхідність витримувати стрес. Коли на зміну цьому приходить задоволення, яке дає предмет залежності, мозок запам'ятовує спосіб усунення неприємностей. Відповідно, потім він «пропонує» коротший маршрут – одразу перейти до задоволення.

Формування залежності проходить чотири стадії:

1. Експериментальна. Предмет залежності використовується (вживається) з цікавості.
2. Соціальна. Предмет залежності використовується (вживається) разом з іншими людьми або функціонує як «соціальний лубрикант» — засіб для полегшення емоційних контактів між людьми, які часто незнайомі або погано знають один одного.
3. Проблемна. Предмет залежності використовується (вживається) без огляду на наслідки.
4. Залежна. Предмет залежності використовується (вживається) щодня або кілька разів на добу, незважаючи на негативні наслідки, що виявляються.

Процеси, що відбуваються в головному мозку, пов'язані з його більш давніми підкірковими структурами та дофаміновою системою. Механізм можна уявити так: щоб отримати задоволення, можна погуляти вулицею або поговорити з друзями – сформується невелика кількість дофаміну. Інший варіант – випити алкоголь – у такому випадку кількість отримуваного гормону буде суттєво більшою. Вибираючи з двох варіантів, мозок вибере другий [4, с. 122-124].

Психологічну залежність можна розглядати як хронічне порушення функцій мозку, які відповідають за нагороду, мотивацію та пам'ять. Формування залежності супроводжує ряд особливостей дозрівання кори головного мозку. У людей із залежністю нерідко спостерігаються труднощі у функціонуванні центрів контролю та саморегуляції, у зв'язку з чим у поведінці можна спостерігати імпульсивні риси та проблеми із вольовою саморегуляцією.

Звільнитись від стану залежної поведінки дуже непросто, а у випадках, коли вона стає хворобою – практично неможливо. Доведеться пройти довгий і важкий шлях на шляху до повного одужання. Лікування залежності складається з наступних кроків:

Перший крок має на увазі повну і беззастережну чесність, перш за все, із самим собою. Доведеться скласти внутрішній діалог, в якому людина повинна визнати проблему і чітко вирішити її позбутися. Головне – знайти свою мотивацію.

Другий крок призводить до необхідних життєвих змін. Людині доведеться знайти причину своєї залежності, щоб зрозуміти, чого потрібно позбавлятися. У деяких випадках це означає відмову від звичного кола спілкування або навіть зміну місця проживання. Усі стресові ситуації мають бути зведені до мінімуму, наскільки це можливо. Також доведеться позбутися всіх ритуалів, які пліч-о-пліч йдуть з кожною залежністю. Наприклад, ігрова залежність розвивається сильніше, якщо не виключити навіть найнешкідливіші її прояви. Потрібно прибрати з очей усі атрибути, які асоціюються з азартом – карти, фішки та навіть видалити мобільні програми.

Третій крок – повернення до соціуму. На цьому етапі потрібно знайти людей, які допоможуть у рятуванні від залежності. Найчастіше ними виступають професійні психологи чи особи, які пройшли через аналогічні випробування.

Четвертий крок дуже важливий, адже на ньому залежна людина знову починає вчитися любити і приймати себе. Потрібно скласти план, який повинен включати поступовий перехід на правильний спосіб життя [2].

Оскільки будь-яка залежність може призвести до захворювання, адиктивна поведінка вимагає особливої уваги з боку суспільства, і коригуючого впливу, який дозволить позбутись залежності якомога раніше.

Література:

1. Hannah Ritchie, Max Roser Drug Use. URL: https://ourworldindata.org/drug-use (дата звернення: 21.11.2022)

2. Адиктологія: навч. посіб. для лікарів наркологів, психіатрів, заг. практики - сімейна медицина та лікарів-інтернів. Вид. друге, перероб. і доп. / за ред. проф. Л. М. Юр'євої / Л. Н. Юр'єва та ін. Дніпро : [б. в.], 2018. 185 с.

3. Ліщинська О. Чинники тотальної психологічної залежності. *Соціальна психологія* : 2004. № 3 (5). С. 145-149.

4. Сорокіна О. А., Буйницький О. А. Психологія залежності : навч. посіб. Камянець-Подільський, 2014. 178 с.

СЕКЦІЯ 8. ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Давидченко І. Д.
кандидат педагогічних наук, доцент;
доцент кафедри української лінгвістики,
літератури та методики навчання
Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Лінгвокультурологія як наука створює цілісну картину культурного впливу на мову й мовлення з огляду на глибинні семантичні рівні культурної репрезентації, а також на системне представлення одиниць мови й культури в їхній кореляції та взаємодії [2].

Лінгвокультурологія – це галузь лінгвістики, що виникла на стику лінгвістики і культурології, гуманітарна дисципліна, що вивчає втілену в живу національну мову і яка виявляється в мовних процесах матеріальної і духовної культури, інтегративну галузь знань, яка вбирає в себе результати досліджень в культурології та мовознавстві, етнолінгвістики та культурної антропології [2; 3; 5; 6].

Із нашого погляду, лінгвокультурологія має тісні зв’язки з міжкультурною комунікацією. Співрозмовники, які належать до різних національних культур, краще розуміють один одного, якщо вивчають мову та культуру іншої країни. Для лінгвокультурології стає актуальним міжкультурний діалог, який допомагає виявляти національні особливості ціннісних картин світу.

Метою нашої розвідки є дослідити лінгвокультурологічні аспекти міжкультурної комунікації. Мова кожної країни є унікальною, отже і мовна модель світу визначається через культурологічні особливості, тобто етнічні, соціальні особливості та норми, а також через економічні досягнення нації на певному щаблі її розвитку. Лінгвокультурологія стає невід'ємною частиною мовної моделі, і тому, на нашу думку, ми перекладаємо не мову, а культуру.

Лінгвокультурологія є однією з актуальніших галузей мовознавства, що зумовлюється об’єктивними умовами сьогодення: процесами глобалізації, інформатизації соціуму,

соціально-економічними й політичними світовими процесами, швидким темпом зростання суспільства тощо. Трансформації, які відбуваються в сучасному глобальному просторі, призвели до зростання комунікативної активності представників різних національних етносів. У свою чергу,будь-яка комунікація неможлива без її основного компонента – мови, яка є, з одного боку, інструментом (посередником) для міжкультурної комунікації, а з іншого – може породжувати одну з головних проблем під час спілкування представників різних культур – проблему непорозуміння: зіткнення однієї національно-культурної, етнічної картини світу з «іншою»[4].

Міжкультурна комунікація – це не лише процес спілкування між представниками різних мов, це й процес взаємодії різних культур, це й подолання понять «свій» – «чужий» національно-культурних картин світу. Культура як поняття є багаторівневим, і в питаннях взаємодії культури з мовою останняє важливим фактором культури. Під час контакту різних культур «своя» культура може впливати на неправильне сприйняття іншої.

Міжкультурна комунікація є предметом вивчення різних галузей знань: її активно досліджують психолого-соціологічні науки, культурологія, філософія, етнологія, антропологія, лінгвістика, педагогіка, перекладознавство. Багатоаспектне вивчення цієї проблематики сприяє розумінню комунікації як комплексного феномена, в якому активно взаємодіють мовні та соціокультурні явища. На нашу думку, діалогічна парадигма дослідження міжкультурної комунікації починає формуватися ще в працях Сократа, Аристотеля й представників Відродження, активно розвивається в працях науковців ХХ – на початку ХХІ століття. Як академічна дисципліна міжкультурна комунікація розглядається з 50-х років ХХ століття після публікації книги Е. Холла та Д. Трагера «CultureasCommunication»(«Культура як комунікація», 1954).

Серед сучасних фундаментальних досліджень цього питання можна назвати праці Ф. Бацевича (Київ, 2004), В. Кононенка (Київ, 2008), О. Селіванової (Полтава, 2008), S. Bochner (NewYork, 2013), A. Jakobs (theNetherlands, 2011),J. Metge (NewZealand, 2014) та багатьох інших.

У процес міжкультурної комунікації залучаються не лише елементи мовного коду, а й культурний складник, яка значною мірою може впливати нарезультат комунікативного акту. З одного боку, культура є комунікацією, а комунікація є культурою: саме через комунікацію між народами відбувається збагачення національних культур.У певній взаємодії відбувається й процес вивчення іноземної мови та культури: вивчаючи нову мову людина спирається на знання про рідну мову й культуру, у свою чергу, іноземна мова допомагає людині глибше зрозуміти свою рідну мову. [9].

У сучасних реаліях «діалог культур і мультикультуралізм є провідною ідеєю століття й перетворюється на нову соціальну реальність» [1], реальність, у якій англійська мова поступово набуває функцій єдиного комунікативного коду. Проникнення англіцизмів у національні мови в умовах глобалізації – процес неминучий. Із новими словами в національних мовах з’являються нові поняття, розширюється й збагачується її лінгвокультурний простір, тому запозичення певною мірою сприяють комунікативній інтеграції.

Тобто, наше завдання, як і курсу лінгвокультурології, поряд із міжкультурним діалогом проводити мудру експансію власної багатющої, високодуховної культури (усна народна творчість, пам’ятки архітектури, заповідні місця тощо). Науковці І. Бурчик, Л. Кожуховська, Т. Левченко, О. Потапенко, Я. Потапенко, Т. Чубань основними чинниками розвитку міжкультурного діалогу визначають історичну (і культурну) спільність із іншими народами й культурами (наприклад, України та Європи, політична визначеність стратегії взаємодії країни з іншими (наприклад, Угода про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС). Може йтися також про інші види культур – професійну, вікову, гендерну, релігійну тощо, – однак у контексті розгляду проблеми міжкультурного діалогу в Європі. Тож не менш важливим чинником міжкультурного діалогу є уникнення таких явищ, як культурна

зарозумілість і самозакоханість, зневага та заздрість до інших культур, стереотипне сприйняття себе й інших, небажання змінюватись і подвійні стандарти в ставленні до себе та інших. Оскільки непорозуміння все ж існують і доволі значні, спосіб лікування полягає не в переході до режиму одномовності, а навпаки – до багатомовності, адже саме вона допомагає побачити й відкрити безмежні обшири духовного як загального, побачити загальне як духовно різноманітне; урешті-решт – допомагає перейти в єдине духовне загальне [8]. Ми переконані, що всіх людей світу, їхні культури об'єднують спільні ідеї, образи символи, архетипи, стереотипи. Саме через призму діалогу культур був укладений «Словник символів» («Словник символів культур України») за загальною редакцією професора О. Потапенка [7].

Із огляду на викладене вище, під лінгвокультурологічною компетентністю здобувачів вищої освіти ми розуміємо якість мовної особистості, виражену лінгвокультурологічними знаннями, спеціальними вміннями й особистісними якостями, що сприяє інтегруванню у світову культуру та участі в міжкультурній комунікації, уникаючи міжмовних та міжкультурних конфліктів. Пізнати культуру неможливо без знання відповідної мови, яка є не лише матеріальним складником культури, завдяки якому вирішуються комунікативні завдання, а і спроба проникнення в спосіб мислення народу, спроба подивитися на світ очима носія відповідної культури.

Література:

1. Бахов І. С. Міжкультурнакомунікація в контекстіглобалізаційногодіалогу культур.*Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. СеріяПедагогічні науки».* 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2012_2_3.

2. Венжинович Н. *Лінгвокультурологічний аспект мовознавчих досліджень*: навчально-методичний посібник до спецкурсу для студентів філологічного факультету. Ужгород: ФОП Сабов А.М. 2015. 267 с.

3. Воробьев В. В. Лингвокультурология : теория и методы : монография. Москва : РУДН, 1997. 331 с.

4. Давидченко І. Д. Формування лінгвокультурологічної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : дис. … канд. пед. наук : 13.00.04 / ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Слов'янськ, 2018. 359 с.

5. Зиновьева Е. И., Юрков Е. Е. Лингвокультурология : теория и практика. Санкт-Петербург : ООО „Издательский дом «МИРС», 2009. 292 с.

6. Маслова В. А. Лингвокультурология : учеб. пособие для студ. вузов. 4-е изд., стер. Москва : Академия, 2010. 204 с.

7. Потапенко О.І. Словник символів культури України. К.: Міленіум. 2005.

8. Українська лінгвокультурологія: навч. посібн. для студентів зі спеціальності «Українська мова і література» / кол. авт.: О. І. Потапенко, Я. О. Потапенко, Л. П. Кожуховська, Т. В. Чубань, Т. М. Левченко, І. В. Бурчик; за заг. ред. проф. О. І. Потапенка. Корсунь- Шевченківський: ФОП Гавришенко В.М., 2014. 350 с.

9. Халупо О.И. Лингвокультурология и межкультурная коммуникация. Вестник ЛГУ. 2014. № 1. С. 202–209.

Боровисюк Т.В.
викладач-методист, викладач суспільно-гуманітарних дисциплін
ВСП «Кам'янець-Подільський фаховий коледж»
Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ І ПАТРІОТИЗМУ У КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Героїчні й водночас трагічні події, спричиненіпочатком російськоїагресії у 2014 році та повномасштабним вторгненням Російської Федерації в Україну в лютому 2022 року, закріплюють в освітній системі безпрецедентні позиції національно-патріотичного виховання молодого покоління:пріоритетами є глибокерозуміння молоддю сутності боротьби українського народу за національну ідентичність, почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі щодо убезпечення суверенності й територіальної цілісності країни, активна громадянська позиція, як в умовах збройної та інформаційної агресії, так і мирного майбутнього, тощо.

Важливо, щоб кожен навчальний заклад став осередком становлення громадянина-патріота України, готового брати на себе відповідальність, самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єдності української політичної нації та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві [1].

Окремі освітні компоненти ОПП підготовки фахового молодшого бакалавра на базі базової загальної середньої освіти посідають особливо важливе місце у системі навчальних дисциплін (предметів), які сприяють особистісному формуванню нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей [1].

Українська література – важливий і невід'ємний засіб у становленні високодуховної особистості громадянина-патріота України.

Українська література – могутнє джерело національної свідомості, своєрідний генетичний код, історична пам'ять народу.

Шедеври української літератури, які вивчаються студентами відповідно до тематичного плану навчальної програми для закладів освіти, що здійснюють підготовку фахових молодших бакалаврів на основі базової загальної середньої освіти (2022 р.), є спадком культури української нації, а отже і фундаментом для формування національної свідомості і патріотизму. Зазначимо, що перелік програмних творів, які включені до вищезазначеної програми, змінився у 2022 році.

Програмні твори І. Нечуя-Левицького, І. Карпенка-Карого, І. Франка. В.Винниченка, Лесі Українки, митців доби «розстріляного відродження» (В. Підмогильного, М. Куліша, М. Зерова, М. Хвильового), емігрантів (У. Самчука, Є. Маланюка), В. Сосюри. О.Довженка, шістдесятників (Гр. Тютюнника, В. Симоненка), В. Стуса, Л. Костенко, а також часів незалежності України(М. Матіос, О.Забужко) та ін. покликані виховувати любов до української культури, мови, почуття господаря власної землі, відчуття національної унікальності, особистісної індивідуальності, прищеплювати гордощі, повагу до Героїв України, відповідальність кожного за долю своєї країни, відвагу, готовність до захисту Вітчизни.

Складниками національно-патріотичного виховання, які конкретизуються через призму вивчення української літератури за навчальною програмою для закладів освіти, що здійснюють підготовку фахових молодших бакалаврів на основі базової загальної середньої освіти, з врахуванням реалій сьогодення є:

- ціннісне ставлення до України, її цілісності, незалежності, українського народу, Батьківщини, держави, нації;
- ціннісне сприйняття себе як українця з багатим духовним світом і неповторним колоритом; усвідомлена національна ідентифікація себе з українською нацією;
- ціннісне культивування загальнолюдських чеснот (свободи, справедливості, працьовитості, доброзичливості, доброчесності, єдності з природою), які є основоюнаціональної ментальності;
- утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України [1];

- ціннісне усвідомлення героїчних вчинків українських військовослужбовців, бійців добровольчих батальйонів, волонтерів у ході російсько-української війни;
- ціннісне сприйняття культури України як однієї з давніх культур народів світу, що збагатила світову мистецьку скарбницю художніми шедеврами; ціннісне визнання діячів літератури української діаспори, які являли світові Україну на культурній мапі;
- ціннісне усвідомлення, що мова, пісня є могутнім джерелом національної духовності, своєрідним генетичним кодом, пам'яттю народу;
- ціннісне усвідомлення краси рідної мови, поваги до слова; сучасне усвідомлення слова як новітньої зброї у війні;
- ціннісне та шанобливе ставлення до культур народів світу;
- відродження, своєрідне «навернення» до власне українського; ціннісне усвідомлення себе носіями та продовжувачами народних традицій;
- засудження духовної аморфності, антинаціональної політики, що катастрофічно зменшує шанси України визволитися з під опіки «старшого брата», унеможливлює розвиток країни за європейським зразком;
- ціннісне усвідомлення необхідності збереження національних культурних цінностей (архітектурні пам’ятки тощо), символів (хліб, калина, пісня,вишитий рушник тощо)як духовних набутків. оберегів народу;
- новітнє усвідомлення трагедії еміграційних процесів, що спричинені війною, глибинне усвідомлення єдності, нерозривності з рідною землею;
- новітнє усвідомлення національної свободи як найбільшого блага; різко критичне засудження культурно-національного насилля, відсутності свобод і прав, які гарантує демократичне суспільство;засудження тоталітаризму;
- активна протидія україножобству, сепаратизму, шовінізму, фашизму;
- ціннісне культивування народних морально-етичних норм (шануй батька і матір своїх, не убий, не бажай добра ближнього свого), що є запорукою національного відродження України, і розуміння того, що ігнорування цих норм (вбивство, злочини) значно знижує шанси на розбудову незалежної держави;
- сучасне ціннісне усвідомленя постаті «вождя» народу, який тарує шлях до миру, перемоги у складні для держави часи;
- глибоке усвідомлення суспільно-політичних явищ у минулому, змальованих автором у творі, критичне проведення аналогій із сучасністю;
- .ціннісне усвідомлення самобутньої краси і багатства української землі.

На сучасному етапі розвитку України, коли існує пряма загроза денаціоналізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення патріотичного виховання дітей та молоді [1].

Українська література зберігала і зберігає «національне і патріотичне» у найскладніші часи свого розвитку: обходячи офіційні рамки Російської імперії, СССР, у таборах, у в’язницях, в діаспорі українське слово вижило і представило світові нову України, зміцнило її прагнення до волі і незалежності.

Українська література реалізовує завдання щодо виховання національно свідомого громадянина України, сприяє усвідомленню молодим поколінням, що такі феномени як патріотизм, совість, обов’язок, почуття власної гідності сприяють поліпшенню політичної, економічної ситуації в країні, формує у молоді активну життєву позицією, утверджує гуманістичний світогляд.

Література:

1. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у

загальноосвітніх навчальних закладах, затверджених наказом МОН № 641 від 16.06.15 року. URL:https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/kulyk_mova.pdf(дата звернення: 14.11. 2022)

2. Сучасний погляд на національно-патріотичне виховання. Ковальчук О.Є. URL:http://vvak.in.ua/attachments/article/.pdf(дата звернення: 14.11. 2022)

Бандурова І.О.
магістрантка 62-2А групи
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім О.Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, ст. викл. Чайка О. М.

ЗМІСТ І КОНЦЕПТУАЛЬНЕ НАПОВНЕННЯ ПОНЯТТЯ «ДІАЛОГ КУЛЬТУР»

Сучасний світ, що має глобалізаційне спрямування, спрямований на взаємопроникнення культурних надбань як окремих людей, так і цілих народів, народностей, цивілізацій. Особливої ваги в цивілізованому вимірі набувають актуальні проблеми комунікації культур різних народів і спільнот. Сучасна культура знаходиться у стані пошуку загальних цінностей, які, з одного боку, виражають єдність інтересів різних культур, а з іншого – віддзеркалюють їх унікальність і неповторність.

Інтенсифікація міжкультурної взаємодії, активний спільний обмін матеріальними і духовними цінностями, формування глобальної культури при одночасному посиленні значущості національних культур актуалізували проблему діалогу культур.

Необхідність наукового обґрунтування діалогу культур була викликана низкою суперечливих, кризових процесів, що відбуваються в сучасному світі, коли головною умовою вирішення конфліктних ситуацій є діалог як фактор узгодження полярних інтересів і єдино можливий спосіб виживання людства. У зв'язку з цим набуває актуальності розкриття онтологічних і аксіологічних засад феномену діалогу, форм його вираження в умовах зростання глобальної взаємозалежності культур.

У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі з культурології, релігієзнавства, соціології, філософської антропології є значна кількість публікацій, присвячених порушеній проблемі. Ідея діалогічних зв'язків має свої витоки ще з часів античності. Так філософія Сократа, Платона і Аристотеля має діалогову природу. В епоху Відродження діалог знову стає важливим контекстним елементом загальної культури, а в Новий час європейська філософська думка розвивається переважно як антитеза монологічному християнському світобаченню. В сучасній науковій літературі проблема діалогу культур розглядається в контексті глобалізації, забезпечення культурної та духовної цілісності соціуму.

Діалог культур – сукупність різноманітних зв'язків між різними культурами, завдяки яким цінності однієї культури стають надбанням іншої.

Діалог культур – це не тільки визнання та розвиток культурного плюралізму, забезпечення рівних прав, можливостей для всіх громадян, вільний вибір ідентичності, а й взаємодія різних культур на базі рівності, довіри та толерантності [1].

Укладачі філософського словника визначають «діалог культур» як:

1) домінанту однієї культури над іншою;

2) синтезування їх у нову культуру без збереження цих культур;

3) синтезування із збереженням цих культур [2, С.168].

Таке тлумачення передбачає розуміння діалогу культур як певну своєрідність будь-якої культури, що вступає в актину взаємодію з різними надбаннями інших культур і, в результаті, відбувається процес взаємозбагачення, синтезу та накопичення.

На нашу думку, діалог культур передбачає взаємодію культур на основі визнання обопільної самоцінності. Важливо наголосити, що справжній діалог протистоїть будь-яким

догматичним висловлюванням, негативним стереотипам, заперечує авторитаризм. Толерантність і визнання рівноцінності різних культур, відмова від шовінізму і ксенофобії – необхідні умови для виникнення діалогу культур.

Проблема діалогу культур висвітлена в книзі М. Бубера «Я і Ти», де автор трагедію особистості бачить у тому, що вона не може жити постійно у світі Ти. Сучасна культура взагалі й особливо європейський раціоналізм були для автора синонімом відчуження, «утилітарним етносом», у якому людина втратила здатність спілкуватися з Богом, світом і собою. У своєму бунті проти раціональності, проти розчинення особистості в абстрактних категоріях М. Бубер наслідував С. К'єркегора. Відтак описуючи особистість як абсолютну цінність, він стверджував, що вона може існувати лише завдяки спілкуванню з іншими людьми. Якраз через спілкування, основою якого є Бог як вічне Ти, за Бубером, можливе подолання відчуження й оновлення аутентичного існування людини. Для М. Бахтіна діалог – це основа для всіх інших визначень людського буття, зверненого до Ти. І цей діалог є тільки там, де є «діалог діалогів», що охоплюється поняттям «культура».

Наприкінці XX – початку XXI століття прийняття самоцінності культури, необхідність збереження локальних культур і захисту від глобальної культурної агресії вимагають нових видів культурної взаємодії. Ситуація, що склалася в сучасній культурі, має амбівалентний характер. З одного боку, існує уявлення про різноманіття рівноправних культур, їх унікальності, з іншого, - виникає думка про інтегруючий початок, який створює культурну єдність, без якої існування людства є неможливим. Найбільш перспективним є діалог між культурами з його іманентною установкою на рівність і партнерство, забезпечення культурної стабільності.

Модернізація сучасного суспільства актуалізувала цілий комплекс проблем, пов'язаних із збереженням національної безпеки країни, серед яких особливо гострими є проблеми культурної і духовної безпеки. Вирішення означених проблем багато в чому залежить від уміння будувати міжкультурні стосунки у формі діалогу. На основі взаємодії та взаємовпливів націй і народів, які знаходяться на різних сходинках економічного, соціального і культурного розвитку, реалізується спроба формування єдиного і уніфікованого людського суспільства, відома як процес глобалізації. Він сприяє формуванню єдиного людського суспільства, що зовні передбачає діалог культур.

Взаємодія культур, їх діалог – найбільш сприятлива основа для розвитку міжетнічних, міжнаціональних стосунків. І навпаки, якщо в суспільстві спостерігається міжетнічна напруга і конфлікти, то культурний діалог відбувається більш проблемно, а взаємодія культур носить обмежений характер. У XXI столітті культура зміщується в епіцентр людського буття, що відбувається у всіх сферах життя. Діалог культур – це спілкування багатьох унікально-всезагальних особистостей, домінантою якого є не пізнання, а взаєморозуміння.

Важливою проблемою під час аналізу міжкультурного впливу є розкриття механізму взаємодії. У сучасній науці виокремлюють два види взаємодії:

- зовнішня, коли культури взаємодіють одна з одною завдяки спілкуванню на мовному рівні;
- внутрішня, коли діалог відбувається всередині культури, в складі її власних структур.

Вплив однієї культури на іншу реалізується лише в тому випадку, коли існують необхідні умови для такої взаємодії. Діалог двох культур можливий тільки у результаті певного зближення їх культурних кодів, наявності чи виникненні спільної ментальності. Міжкультурна комунікація – це проникнення в систему цінностей тієї чи іншої культури, повага до неї, подолання стереотипів, синтез самобутнього і інонаціонального, що призводить до взаємозбагачення і входження у світовий культурний контекст. Потреба в діалозі культур є умовою самозбереження людства, а формування духовної єдності – це результат діалогу сучасних культур.

Діалогічність передбачає співставлення національних цінностей і вироблення усвідомлення того, що власне етнокультурне співіснування буде неможливим без толерантного і бережного ставлення до цінностей інших народів. Взаємодія культур набуває певної специфіки завдяки перетину унікальних культурних систем.

Міжкультурний діалог як постійний процес, що відбувається на індивідуальному і груповому рівнях, через безпосереднє (за участю самих носіїв культурних традицій – пряма передача культурницької інформації) чи опосередковане (наприклад, через засоби масової інформації, художню літературу, коли індивід нагромаджує інформацію про інші культури, яка міститься у ЗМІ чи у творах літератури та мистецтва) спілкування. У цій структурі надзвичайно важливими компонентами є міжкультурні контакти й міжкультурне спілкування, оскільки вони, у силу своєї природи (безпосередності), є ефективними провідниками, і саме тут відбувається найбільш інтенсивний обмін інформацією.

Діалог культур – це спосіб людського спілкування, поєднання різних смислів (понять, символів) культури, де формується орієнтація розуму на взаєморозуміння. Діалог тлумачиться в різноманітній літературі (філософській, філологічній, естетичній, психологічній та ін.) як класична форма мовленнєвого спілкування, літературний жанр, метод філософствування, особливий стиль наукового мислення, протилежний монологізму, специфічний гуманістичний літературний жанр, спосіб спілкування і, нарешті, як механізм внутрішньої і міжкультурної взаємодії.

Література:

1. Литвиненко О. М. Діалог культур і цілісність особистості. *Фундаментальные и прикладные исследования в практиках ведущих научних школ*. 2014. № 5. С. 111–120.
2. Філософський енциклопедичний словник / за заг. ред. В. І. Шинкарука. Київ : Абрис. 2002. 742 с.

Барабаш І.І.
магістрантка 61-У групи
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, ст. викл. Гричаник Н.І.

ЖАНРОВІ МОДИФІКАЦІЇ ПРОЗОВИХ ТВОРІВ МАРІЇ МАТІОС

Марія Матіос – одна із найвідоміших українських письменниць-постмодерністів кін. XX - XXI століття, автор унікальних, новаторських різножанрових творів, експериментатор у галузі літератури. Її творчий доробок на сьогодні гідно оцінений вагомими преміями. Так Марія Матіос стала лауреатом літературної премії «Благовіст», премії імені Володимира Бабляка (в галузі публіцистики), переможцем усеукраїнського рейтингу «Книга року – 2004». Альманах «Обличчя України – 2003» назвав її найплодючішою письменницею останніх років. У 2005 році вона отримала Національну премію України ім. Т. Г. Шевченка за роман «Солодка Даруся». У 2007 році майстер художнього пера стала лауреатом премії «Коронація слова».

Надзвичайною популярністю серед читачів користуються її новели, повісті і романи: «Життя коротке» (2001), «Нація» (2001), «Фуршет» (2002), «Бульварний роман» (2003), «Солодка Даруся» (2004), «Щоденник страченої» (2005), «Містер і місіс Ю-Ко в країні укрів» (2006), «Майже ніколи не навпаки» (2007), «Москалиця» (2008) та ін..

Сьогодні її проза – це експериментальні художні доробки, модифіковані, ускладнені жанри, які виходять за межі узвичаєних наукових традицій, інтерпретують художні надбання попередників і репрезентують сучасні літературознавчі новації. «Її письмо наскрізь постмодерне – це розкритий, розкутий безмір, вибух, катапультування душі. Це щось середнє між віршем, мелодією й сповіддю – шмат єства, вирваний на суд і осуд» [7, с.69].

Творчий геній Марії Матіос яскраво проявився у створенні унікальних, видозмінених жанрових форм, які приваблюють неординарністю, витонченістю, художньою унікальністю і розкішністю українського слова. Це поетичні твори, новели, повісті, романи, «гомеричний роман-симфонія», бульварний роман, психологічна драма, «драма на три життя», щоденник, книга кулінарних рецептів, методичка з народознавчих студій, сімейна сага в новелах,

автобіографія та інші. Із перерахованого можна зробити висновок, що авторка надає перевагу прозовим творам, що вирізняються складністю архітектоніки.

Марія Матіос розпочала власний письменницький шлях написанням віршованих творів на злободенну тематику, але 2001 рік став для письменниці доленосним, оскільки була надрукована перша прозова збірка «Життя коротке» – психологічна драма медитативно-філософського, ліричного спрямування, що вирізнялася поліфонізмом. Визначаючи жанр твору (книга прози), вона зазначає: «Первинний смак мови і жорстока впізнаваність буднів разом із «життєписом» чорних ходів підсвідомості утворюють фантастичний коктейль під назвою «Життя коротке». Той, хто спробував цього коктейлю, прагнутиме його ще і ще» [3, с.128].

Невдовзі побачив світ наступний художній твір письменниці «Нація». Автор знову експериментує з жанром. Вона ділить його на дві рівнозначні частини, які чергуються з поетичними творами. Така побудова сприяє надзвичайній емоційній піднесеності, значній художньо-виразній вартості та милозвучності твору і свідчить про чергову модифікацію авторського жанру – «поезія в прозі». Такий жанровий різновид згаданого твору сприяє його психологічному спрямуванню, він насичений словами-діалектизмами, описами давніх народних звичаїв та обрядів, різних повір'їв. Все це надає описаним подіям реалістичності.

Протягом 2002-2003 років світ побачили книги, специфічні за жанровим визначенням: «рецепти на всі випадки життя» – «Фуршет від Марії Матіос» та еротичний «Бульварний роман». Жанр еротичного «Бульварного роману» зазначений у самій назві – це роман, символічні образи та ситуації якого мають важливе ідейно-тематичне наповнення. Так типово для сучасної літератури є вплетіння еротичних сцен в епічне полотно, але у Марії Матіос вони не вражають реципієнта аморальністю чи вульгарністю, бо письменниця навмисно ігнорує ті епізоди та картини, якими перенасичене буденне життя і екран телевізора. Авторка дає наступні коментарі щодо появи твору: «Бульварний роман» – це був мій виклик проти всього того несмачного, що пишеться «про це», вважай про секс, інтимні стосунки, і я сказала: я напишу смачну річ» [2, с. 6-7]. Таким чином, «Бульварний роман» – це авторське сатиричне вираження української політичної сучасності, насичене «небульварною» динамічною мовою і багате на глибокі приховані засоби комічного.

Книга «Солодка Даруся», що вийшла друком у 2004 році, засвідчила в черговий раз творчий геній митця, стала феноменальною репрезентацією її літературного обдарування. За визначенням Марії Матіос це «драма на три життя». Відтак у передмові до твору авторка уточнює: «моральне застереження-забобон, останнє з яких зафіксоване хіба що в усній народній творчості» [5, с.2]. Виходячи з вище зазначеного і враховуючи сюжет та композиційні особливості твору, можемо констатувати, що українська письменниця, вказуючи на модифікований жанр, використала засадничі родово-жанрові особливості епосу і драми, художньо вплела елементи національної фольклорної екзотики, майстерно оповила народними звичаями, традиціями, унікальною красою мови земний рай своєї маленької Батьківщини. Історичні події 30-70-х років минулого століття авторка поєднала із художньою інтерпретацією вічних філософських проблем добра і зла, життя і смерті, кохання і ненависті, розчарування і страждання. На оригінальність авторського жанру «Солодкої Дарусі» вказує Дмитро Павличко: «Повість, за сюжетом – новела, за шириною охоплення історичних подій – роман, за насиченням оповіді діалогами, прямою мовою – п'єса» [6, с.6]. Отже, «Солодка Даруся» - поліфонічний твір сучасної української літератури з репрезентативним вираженням жанрових детермінантів повісті, роману, психологічної драми, морального твору-застереження, «драми на три життя».

Твір «Майже ніколи не навпаки», що приніс Марії Матіос перемогу в конкурсі «Коронація слова – 2007», є сімейною сагою в новелах – складний модифікований жанр, що складається з невеликих за обсягом трьох частин-новел та описує стосунки представників декількох родин. Літературні критики вважають, що даний твір завершує так званий «триптих», до складу якого входять попередні «Солодка Даруся» і «Нація». Він є суто

авторським і характеризується соціально-психологічною тематикою, інтригуючою фабулою, складними сюжетно-композиційними особливостями, багатством колоритного слововжитку, реалістичними картинами.

Книга «Чотири пори життя» (2009) складається з чотирьох розділів, які символізують життєві етапи особистості – ранок, день, вечір і ніч. Жанр твору визначити важко, але він має ознаки психо-логічно-філософського роману про існування людини між періодами появи на світ і смертю, а «лейтмотив твору – упродовж усього життя людину поборюють пристрасті. Та надходить мить – і чуттєва людина навіть у пристрасті стає філософом» [4, с. 264].

У 2009 році своєрідна міні-енциклопедія сімейного життя, «фуршет від Марії Матіос» «Кулінарні фіглі» була надрукована. За визначенням жанру самою авторкою, це «вирвані сторінки автобіографічного твору», «книга-дайджест», яка оповідає про долі багатьох відомих і невідомих людей, різні події, що художньо репрезентують історичні, ідеологічні, культурні та побутові сторони життя пересічних людей наприкінці XX – початку XXI століття.

Таким чином, творчий геній Марії Матіос проявився у створенні низки традиційних і модифікованих жанрів літературних творів: новела, оповідання, повість, роман, автобіографія, психологічна драма, «книга рецептів», «драма на три життя», сімейна сага в новелах та інші. Використовуючи синтетичні жанри, українська письменниця за допомогою новелістичних прийомів змальовує фрагментарність людського буття, романними полотнами реалістично зображує місце і роль особистості в перебігові історичних подій, через конфлікт, як основний прийом зображення в драматичному творі, показує суперечливість і протиріччя життя, підкреслює своєрідність національного характеру українців, по-своєму інтерпретує реалістичні та фантастичні події минулого і сучасності. Традиційність і новаторство, феєричність і стабільність, ексклюзивність і класика – це ті риси, які характеризують творчий почерк Марії Матіос.

Література:

1. Дроздовський Д. Український жоржсандизм XXI століття. Дивослово. 2009. № 2. С. 61–62.

2. Клименко В. Дві Марії і вселенська печаль. Україна молода. 2005. 12 лютого. Субота. С. 6–7.

3. Матіос М. Життя коротке. Книга прози. Львів : Кальварія, 2001. 236 с.

4. Матіос М. Чотири пори життя. Львів : ЛА «Піраміда», 2009. 264 с.

5. Матіос М. Солодка Даруся / Марія Матіос. – Львів : ЛА «Піраміда», 2005. – 176 с.

6. Павличко Д. Безодня, куди страшно заглядати. Літературна Україна. 2005. № 2. 20 січня. С. 6.

7. Харчук Р. Б. Марія Матіос : між традицією і стилізацією / Сучасна українська проза : Постмодерний період : [Навчальний посіб.]. К. : ВЦ «Академія», 2008. С. 68–73.

Безбородова А.І.
магістрантка 62-2А групи
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім О.Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, ст. викл. Чайка О. М.

ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДІВ ЗАГОЛОВКУ ПОВІСТІ-КАЗКИ ДЖ. ОРВЕЛЛА «ФЕРМА “РАЙ ДЛЯ ТВАРИН”»

Оригінальна назва повісті-казки Дж. Орвелла – «Animal Farm: A Fairy story» (1945 р., британське видавництво). Проте на прохання американських видавців автор скоротив заголовок твору до «Animal Farm» (1946 р.). На перший погляд назва твору пов’язана з місцем та часом дії – фермерське господарство за часів капіталістичних відносин. Водночас,

попри простоту та зрозумілість, вона певною мірою є інтригуючою. Виходячи з авторського задуму твору, заголовок тісно пов'язаний з темою та системою персонажів: історія повстання тварин проти своїх господарів і захоплення свинями влади на фермі. Також можемо говорити й про те, що назва повісті-казки містить важливу сюжетну деталь, яка виявляється надзвичайно важливою для усвідомлення концепції твору. Така ускладнена семантика та багатофункціональність заголовку книги Дж. Орвелла посприяла, як на нашу думку, варіативності рішень перекладачів у передачі назви твору українською мовою.

Перший переклад повісті-казки «Animal Farm» був здійснений українською мовою під назвою «Колгосп тварин» (перекладач І. Шевченко). Це видання вийшло в Мюнхені в 1947 р. з передмовою, написаною самим Джорджем Орвеллом: «Я отримав прохання написати передмову для перекладу «Animal Farm» українською мовою. Я добре свідомий того, що пишу для читачів, про яких нічого не знаю, та й вони, мабуть, ніколи не мали нагоди довідатись про мене» [2]. Також автор посприяв фінансово виданню україномовного варіанту книги та відмовився від гонорарів. Ігор Шевченко написав Орвеллу ще у квітні 1946 року після того, як прочитав повість-казку. У своєму листі він наголосив, «що переклад казки українською буде мати велике значення для моїх співвітчизників». Тож перше україномовне видання книги було своєрідним зверненням до тих українців, які після ІІ Світової війни опинилися на територіях окупованої Німеччини.

Ігор Шевченко вирішив відійти від дослівного перекладу Орвеллівського антиутопічного твору «Animal Farm», що виявилося надзвичайно вдалим рішенням. Назва «Колгосп тварин» якнайкраще передає значення історичного підтексту твору для українського народу, чого і хотів досягти перекладач, замінивши слово «ферма» на «колгосп». Як відомо, Джордж Орвелл прагнув у повісті-казці якнайповніше передати атмосферу радянських колгоспів, де панувало зловживання владою, використання дешевої робочої сили у вигляді селян та поширення комуністичної пропаганди. Але автор не знайшов у своїй мові точного відповідника до слова «колгосп», тому прийняв рішення використати слово «farm». Відтак Ігор Шевченко підхопив першочерговий задум Джорджа Орвелла та зробив переклад твору саме таким, яким і планував його бачити автор. Якщо говорити про загальну картину цього перекладу, то він вийшов досить вдалим, попри те, що створювався в повоєнні часи та мав деякі неточності, особливо в перекладі імен та деяких власних назв. Показовим є те, що перший перекладач твору не прагнув дослівно перекласти заголовок повісті, а спробував передати важливу сюжетну деталь, використавши лінгвокультурний компонент.

У проміжку між 1980-1990 роками з'являлися нові переклади цієї антиутопії Дж. Орвелла: «Хутір тварин» (перекладач І. Дибко, 1984 р.), «Ферма "Рай для тварин"» (перекладач Ю. Шевчук, 1991 р.), «Скотоферма» (перекладач О. Дроздовський, 1991), «Скотохутір» (перекладач невідомий, 1992 р.). З-поміж цього переліку україномовних заголовків історично правильним, як на нашу думку, видається переклад назви «Скотохутір», «Хутір тварин» тому що Столипін, прагнучи ввести капіталізм на селі, називав селянські наділи хуторами.

Ірина Дибко називає свій варіант перекладу антиутопічної повісті-казки «Хутір тварин» «вільним перекладом». Вона поставила за мету осучаснити цей твір, зробити його більш прозорим для читача, адже «у своїй літературно прибраній шаті твір Орвелла вже так міцно не промовляє до сучасного читача, як своєю несподіванкою колись» [1]. Перекладачка використала більш-менш дослівний переклад назви «Animal farm», не порушуючи граматичного та лексичного зв'язку між словами. Але слово «ферма» вона замінила на український відповідник «хутір». Ферма тогочасної Англії була тотожна з українським хутором. За Кембриджським словником (Cambridge Dictionary) слово «farm» трактується як земельна ділянка разом із будинком і спорудами, що використовується для вирощування сільськогосподарських культур та / або утримання тварин як господарської діяльності («an

area of land, together with a house and buildings, used for growing crops and / or keeping animals as a business» [4]).

Відтак І. Дибко адаптувала заголовок твору під українські культурні реалії, як зробив свого часу й Ігор Шевченко у своєму варіанті перекладу. Вона використала те слово української мови, яке є більш близьким та тотожним за поняттям до англомовнового значення слова «farm»: в обох варіантах мова йде про сільськогосподарську ділянку біля дому, або садиби, де живуть господарі. Також слово «хутір» було використано перекладачкою з метою краще передати атмосферу радянського суспільства, а не англійського.

Доволі незвичним є заголовок твору Дж. Орвелла у перекладі Юрія Шевчука – «Ферма “Рай для тварин”». Таку творчу свободу щодо перекладу назви сам перекладач пояснював так: «Я не знаю, хто автор цієї досить дешевої назви «Ферма “Рай для тварин”». Для мене, як людини, що мала диплом з теорії і практики перекладу, і вважала себе побожним практиком цього ремесла, така фривольність з оригіналом була святотацтвом. Водночас я так тішився, що переклад вийшов друком, що вже не дбав про все інше. Це був мій перекладацький дебют. І я дуже радів, що йшлося про вибуховий текст, а не про щось більш нейтральне» [3]. За словами Юрія Шевчука його переклад назви був «Ферма для тварин».

Цікавим також є той факт, що коли Юрій Шевчук почав створювати свою власну україномовну версію цієї антиутопічної казки, то він тоді не знав про існування ні «Колгоспу тварин» Ігоря Шевченка, ні експериментального перекладу Ірини Дибко «Хутір Тварин». Молодий перекладач так пояснював свою мету: «Я відчував потребу робити щось, щоб не датися цій трясовині, не стати таким, як вони. От я і став перекладати цю казку. Майже як напівусвідомлений курс самотерапії, акт опору комуні, глибоко ненависній мені тоді у своєму особливо дикому російському варіанті» [3].

Назва «Ферма “Рай для тварин”» є надзвичайно оригінальною. Вона містить той самий струмінь сатиричності та іронічності, який закладений в основу всієї повісті-казки Дж. Орвелла. Ферма, на якій почали господарювати тварини, у варіанті перекладу Ю. Шевчука названа «раєм», що цілковито перегукується із солодким промовами й обіцянками свиней щодо майбутнього життя на фермі. Захопивши владу, Наполеон обіцяє тваринам райське життя, але поступово змінює умови побуту на фермі та перетворює життя тварин на справжнісіньке пекло. Заголовок «Ферма “Рай для тварин”» можна вважати дуже вдалим, бо він якнайкраще передає суть обману, пропаганди та тих маніпуляцій, до яких вдаються свині, щоб підтримувати віру тварин в «райське майбуття».

У такому стилістичному ключі можна розглядати й інші відомі переклади назви повісті-казки: «Скотний двір» (переклад Д. Іванова і В. Недошивіна), «Скотське господарство» (переклад М. Карп), «Скотський куток» (переклад С. Таска). Зазначені перекладачі твору віддали перевагу більш експресивним аналогам англійських лексичних одиниць, активно використовуючи стилістично забарвлену лексику.

Цікавим також із лінгвістичної точки зору є варіант перекладу назви твору О. Дроздовським – «Скотоферма». Цей україномовний варіант заголовка є практично дослівним. Перекладач використовує оригінальне слово «ферма», лише трохи змінивши переклад слова «animal». Він використав слово «скот», що в прямому сенсі означає чотириногих свійських тварин. Водночас важливо зазначити, що такий варіант слова є калькою з російської мови, бо в українській мові в цьому сенсі використовується слово «худоба». Але перекладач зумисне надав колоритності заголовку, бо в українській мові слово «скот» вживається в лайливому значенні. Ймовірно, що саме з такою метою перекладач вдався до такого варіанту перекладу назви твору, прагнучи показати ганебну та принизливу поведінку керівництва.

Отже, повість-казка Дж. Орвелла «Animal farm» користується шаленою популярністю в перекладачів. Кожен із них прагне втілити власне сприйняття твору, виводячи на перший план ідейно-тематичний зміст і алегоричний підтекст твору, тим самим підкреслюючи

актуальність книги. Такий перекладацький підхід відчутний уже в розмаїтті перекладів назви твору. Кожен україномовний варіант заголовку вражає унікальністю й неповторністю.

Література:

1. Кухар Р. «Хутір тварин» Джорджа Орвелла в перекладі Ірини Дибко // Орвелл Дж. Хутір тварин / Джордж Орвелл ; вільний перекл. Ірини Дибко. Балтімор ; Торонто : Українське Видавництво «Смолоскип» ім. В. Симоненка, 1984. С. 5–9.
2. Орвелл Дж. Колгосп тварин : з англ. пер. Ю. Шевчук ; Передмова Джорджа Орвелла до українського видання, Джордж Орвелл ; Джордж Орвелл. Життя, Б. Крік ; Чому колгосп, а не ферма..., О. Жупанський. Київ : Вид-во Жупанського, 2019. (Майстри світової прози). 120 с.
3. Орвелл Дж. Ферма «Рай для тварин»: Небилиця ; перекл. з англ. Юрій Шевчук. Всесвіт. 1991. № 1. С. 76–112.
4. Cambridge Advanced Learner’s Dictionary онлайн. URL : https://dictionary.cambridge.org/
5. Crick Bernard. George Orwell: A Life. Harmondsworth, Middlesex : Penguin Books, 1992.

Віценя Я. Г.
магістрантка 61-У групи
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім О.Довженка
Науковий керівник – канд. філол. наук, ст. викл. Клейменова Т. В.

ХУДОЖНЯ СПЕЦИФІКА РОМАНУ «МАЙСТЕР КОРАБЛЯ» Ю. ЯНОВСЬКОГО

Творчість Юрія Яновського займає вагоме місце серед художнього доробку найвидатніших українських письменників першої половини XX століття. Митець вражає інтелектуальний світ своїм постійним «шуканням якоїсь нової норми естетизму на тлі нашої сучасності», умінням «здивувати й захопити читача несподівано сміливим, а заразом вишуканим і витонченим образом», а також тим, що ці шукання «складні і не завжди ясні» [1].

«Майстер корабля» (1928) – це модерністський роман Ю. Яновського, створений на основі матеріалу, зібраного автором упродовж режисерської праці на Одеській кіностудії.Він містить спогади митця про минуле, переоцінку його тодішнього життєвого досвіду, а персонажі твору мають реальних прототипів (О. Довженка, П. Нечесу, І. Пензо, Ф. Кричевського, самого Ю. Яновського).

У романі письменник експериментує з формою, намагаючись досягти глибин психологічного аналізу. Автор розбудовує твір на очах читача, використовуючи прийом гри з часом і простором: оповідь ведеться переважно сивочолим То-Ма-Кі(Товариш Майстер Кіно), прототипом якого вважають самого Яновського. Йдеться про минуле, але з висоти майбутнього – з 70 років XX століття. Для такої ретроспекції автор обрав поєднання спогадів, коментарів синів героя, які читають його твір, з автокоментарями мемуариста. На думку К. Ніколенко, «Поєднання різних форм наратії зближує роман із кінофільмом, що являє собою низку цілком самостійних і водночас внутрішньо пов’язаних поетичних моментів» [2, с. 50].

Це був абсолютно новаторський за формою і змістом роман із незвичайним сюжетом, мариністичний твір в українській літературі. Мариністична символіка проглядається вже в заголовку роману, бо майстер корабля – це фігура, «що стоїть під бугшпритом. Вона веде корабель, оберігає його від рифів і заспокоює хвилі» [3, с. 160].

У романі постійно присутній ліричний образ моря, свідок усіх подій, мірило прекрасного й ганебного. З морем пов'язані всі дійові особи, на долю кожного воно вплинуло по-своєму. Для матроса Богдана – це природна стихія існування, якою він пишається не без

долі іронії над собою. Режисеру Севу та сценаристу То-Ма-Кі море дає натхнення для творчості й саморозвитку. На березі моря вирішується доля танцівниці Тайах. І саме з романтичним образом моря пов'язаний сюжет роману: режисер Сев (прототипом якого, вірогідно, є О. Довженко) знімає фільм, для якого будується парусник.

К. Ніколенко слушно виділила наступні концепти в романі «Майстер корабля» Ю. Яновського: «Корабель як символ мистецького покликання, море (чи океан) як утілення спонтанності й глибини творчої уяви та вільної думки, а вітрила як символ слова, що здатне осягнути цілий світ» [2, с. 51]. У творі письменник опоетизував вільне творче начало в українській людині, розбудженій до нового життя. Море є романтичним символом творчих шукань. Його стихія асоціюється в романі Ю. Яновського з високими життєвими прагненнями його героїв. Водночас мариністичний колорит роману став основою екзотичності твору, що є однією зі стильових ознак романтизму. Поетизація моря з його мінливим настроєм надала творові ліризму, схвильованості, пригод.

Тема митця та мистецтва розгортається у «Майстері корабля» в кількох аспектах. Найперше її репрезентують герої – То-Ма-Кі й Сев, тісно пов’язані з кіномистецтвом, син То-Ма-Кі письменник Генрі та балерина Тайах. Ці творчі особистості висловлюють своє розуміння мистецтва, і на основі їхніх міркувань у романі стверджується, що мистецтво окрилює людину, у творчості вонаодержує безсмертя.

Ю. Яновський акцентує увагу читача на красі творчої праці, що втілюється в образах Сева, Редактора, Богдана, Професора, Тайах, людей, які будують прекрасний Корабель – культуру нації. Принагідно зазначимо, що проблема культури української нації як гаранту її незнищенностіє однією з найважливіших у романі.

Оповідач переймається розвитком української культури, долею своєї нації, є справжнім патріотом: «І як було всім зрозуміти, що в мене одна наречена, наречена з колиски, про яку я думав, мабуть, і тоді, коли не вмів ще говорити. Наречена, що для неї я жив ціле життя, їй присвятив сталеву шпагу й за неї підставляв під мечі важкий щит. <…> Для неї я був сміливий і впертий, заради неї я хотів бути в першій лаві бійців – бійців за її розквітання. Для неї я полюбив море, поставив на гербі якір, залізний важкий якір, що його приймають усі моря світу, і колишеться над ним могутній корабель. Культура нації – звуть її» [3, с. 29].

Інші важливі проблеми у творі – подальша доля української нації та шляхи її збереження, роль морально-етичних вартостей у житті, життєвого вибору людини, сенсу життя, призначення творчості й творчої людини в суспільстві, підозрілості та ворожнечі між друзями й однодумцями, кохання та ін.

Модерністським шляхом автор пішов при створенні образу жінки та відведенні їй місця в романі. Балерина Тайах опиняється в класичному «трикутнику» закоханих, проте горда жінка не хоче почувати себе чиєюсь власністю. Ю. Яновський наділив свою героїню екзотичним іменем, таємничою незбагненною привабливістю і нестримним прагненням вирватися з полону неприваблівого минулого та повернути собі почуття власної гідності, упевненості, очиститися духовно. Це характерна риса романтичного світовідчуття Яновського, персонажі якого завжди прагнуть збагатити свій внутрішній світ.

Герої роману є неординарними, нетиповими та самобутніми образами в українській літературі, вони репрезентують українське мистецтво кінця 20 – початку 30-х рр. ХХ ст. як яскраве явище, як мистецтво, якому належить стати частиною української культури.

Критика неоднозначно сприйняла твір, адже роман був, безперечно, цікавий, але в ньому порушувався основний підхід до «ідейності радянського твору», був відсутній герой-пролетарій, не оспівувалась краса «щасливої радянської дійсності».

Отже, роман Ю. Яновського «Майстер корабля» справедливо називають романтичним трактатом про мистецтво. Він сповнений роздумів про сенс земного буття, про таємничість людської душі, про її поривання до краси й гармонії, до осягнення минулого та майбутнього. Письменник поетизує творче начало в людині, через яке вона здобуває собі безсмертя у віках.

Література:
1. Слоньовська О. В., Мафтин Н. В., Вівчарик Н. М. Українська література (рівень стандарту) : підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Літера ЛДТ, 2019. 256 с.
2. НіколенкоК. «Діалог культур» у романі Ю. Яновського «Майстер корабля». URL: http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/11673/1/NikolenkoK.pdf (Дата звернення: 13.11.2022 р.)
3. Яновський Ю. Майстер корабля. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 180 с.

Гавриленко О.С.
магістрантка 40 -61У
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім О.Довженка
Науковий керівник – д-р пед. наук, доц. Гоголь Н. В.

ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ АВТОБІОГРАФІЧНИХ МОТИВІВ У ДИЛОГІЇ М. СТЕЛЬМАХА«ГУСИ-ЛЕБЕДІ ЛЕТЯТЬ» ТА «ЩЕДРИЙ ВЕЧІР»

В умовах сьогодення закладаються сприятливі умови для пошуків нових і модернізації вже відомих підходів до наукового вивчення літературних явищ й конкретних художніх набутків письменників. Важливим у наш час залишається дослідження автобіографічної прози з метою осягнення життя і творчості видатних українських письменників. У цьому аспекті вартими уваги, на наш погляд, є автобіографічні твори М. Стельмаха «Гуси-лебеді летять» (1963) та «Щедрий вечір» (1966), що присвячені дитинству письменника. У дилогії «Гуси-лебеді летять» і «Щедрий вечір» М. Стельмах продемонстрував своєрідну «…художню динамічну систему уявлень людини про себе, яка включає усвідомлення своїх фізичних, інтелектуальних та інших особливостей, самооцінку та суб'єктивне сприймання зовнішніх факторів, що впливають на особистість» [1, с. 35].Минуле у повістях М. Стельмах згадує то з сумною і доброю посмішкою, то поблажливо-іронічно, гіперболізуючи дитячі враження, вдаючись до метафоричності, ліричних відступів, філософських роздумів.

Повість Михайла Стельмаха «Гуси-лебеді летять» – автобіографічна. В основу твору покладено спогади письменника про дитинство, що пройшло в невеличкому подільському селі в двадцяті роки XX століття. Розповідь ведеться від імені сільського хлопця Михайлика, у якому легко впізнати самого автора повісті. У цій повісті автор описує свої шкільні роки – найяскравіші сторінки свого дитинства, свої враження та відкриття. Книгу М. Стельмах написав, коли йому було вже п'ятдесят чотири роки.

За змістом художню реалію повісті умовно можна поділити на два шари: дитинство автора та опис радянської дійсності. В аспекті нашого дослідження актуальності набуває осмислення двох вимірів тексту, а саме: дитинства Михайлика – як відображення українського сакрального світу, а вимір дорослого «Я, що оповідає» – як відображення реалій радянської доби.

Перший вимір характеризується наявністю певного хронотопу, характерами героїв, їх типовими рисами ментальності та зображенням українських традицій. Своєрідною точкою відліку у розгортанні сюжету є початок весни та приліт гусей-лебедів – символу духовності, оновлення життя.

Основними образами українського народного мислення в художньому творі є такі: триєдність світу, світове дерево, міфічні птахи-творці світу. Ці образи символізують троїстість природи Універсуму (Небо, Земля, Людина). Птах як символ світової душі асоціюється із образом охоронця.

На думку літературознавців [1; 3] модель художнього простору на початку повісті «Гуси-лебеді летять»трипланова. Горішнє реалізується через архетип Неба, символ лебедя,

архетип Дзвона; долішнє – через архетипні моделі простору – Криниці, Дому, Лісу, Землі, сакральні для українців.Модель світового дерева у вступі до повісті є певною модифікацією традиції. Символічно, що це місце відводиться саме архетипові Дитини – отже, в центрі уваги тексту перебуватиме наймолодший представник роду. Охоронцем дерева життя, за народною символікою, виступає птах – втілення світової душі. Лебідь символізує життя, відродження й чистоту [3].

У тексті вдало представлена християнська символіка: звук дзвонів, образ дзвіниці, образ піднятих угору рук, Оранти та сферою духовності; також образ лебедя як символ непорочності, душевної чистоти. Згадуємо і щедрівки, з яких маленький Михайлик дізнається, що «за плугом навіть сам Бог ходив, а Богоматір носила їсти орачам» та урочисті картини святкування Різдва з повісті «Щедрий вечір» [4]. В дилогії змальовано глибоко національний світ українського селянства, який поєднує у собі фольклорні та християнські шари.

Мама – Ганна Іванівна – постає перед читачами в образі мудрої жінки, яка переймається долею свого сина. Батько постає перед читачем в образі хлібороба і втілює у собі такі риси українського чоловіка як мудрість, доброта, працелюбність, честь.

В образі самого Михайлика, на думку Т. Пастущак, автор зреалізував ідею автентичної людини, вчинки і доля якої визначаються її морально-гуманістичними засадами [2].

«Другий вимір» тексту, на нашу думку, є не менш значним. Варто наголосити, що мотив сучасної для дорослого оповідача дійсності присутній, але характеристика цієї дійсності не розвинута, до образної системи твору цей компонент як самостійна одиниця не включається. У повісті М. Стельмаха сучасність набуває чітких рис та конкретизованої характеристики, а отже, стає самостійним образом[2]. Саме цей шар тексту увібрав у собі вплив історичного періоду, в який було створено автобіографічний твір. Це був час «відлиги» (варто врахувати, що дата видання повісті «Гуси-лебеді летять» – 1963–1964 роки). Очевидно, саме завдяки цьому стало можливим озвучення одразу декількох заборонених тем: голодомору, продрозкладок, репресій 1937-го.

Вартими уваги є авторські коментарі, які відіграють важливу роль у творенні образу дійсності: наприклад, розповідаючи про Стратона, міністра селянсько-бідняцької республіки письменник так коментує його діалог з Михайликом: «– А тепер ви, дядьку Стратоне, вже не міністр? – Ні, тепер я комбідчик – весело сміється дядько Стратон. Таки, видать, він анітрохи не журиться, що позбувся свого міністерського звання, не так, як дехто тепер» [4, с. 34].

До сюжетної канви уведено позафабульні чинники – пейзажі, інтер'єри, портрети, ліричні відступи, фольклор – казки, пісні, описів звичаї, народні свята, язичницькі вірування та ін. Варто наголосити, що в такий спосіб письменник намагався налагодити комунікації з читачем.

Автобіографізм у творчості М. Стельмаха поєднав три сфери – власного переживання, історичного й духовного досвіду народу, особистого життя як творчості.

Повісті притаманна така форма як оповідь-сповідь, яка є своєрідним внутрішнім монологом автора. У дилогії М. Стельмаха прослідковуються три типи внутрішнього монологу, які виділила М. Ткачук:

1) внутрішній монолог, що виражає несвідомі, частково свідомі та свідомі процеси;

2) «потік свідомості»;

3) внутрішній монолог, контрольований і спрямований свідомістю (з його підвидом – автоаналітичним монологом) [6, с. 11]

Мова повісті «Гуси-лебеді летять» надзвичайно лірична, образна, народна. Автор майстерно описує картини природи, передаючи багаті настрої ліричного героя. З цією метою М. Стельмах влучно використовує уособлення.

Яскраві ліричні відступи з'являються вже на початку повісті і налаштовують читача на відповідну емоційну тональність та надають висловлюванню конкретної змістової орієнтації. Зачин «Гусей-лебедів…» чарує своєю ліричністю і поетичністю, хоча це не заважає

створенню пластичної картини природи із залученням цілком реальних дійових осіб (Михайлика і діда), які природно вписалися у загальну напівказкову колізію.

Своєрідним продовженням твору «Гуси-лебеді летять» є ще один витвір мистецтва – «Щедрий вечір», які об'єднавшись, становлять дилогію. Повість була написана у 1966 році. У ній М. Стельмах розповідає про своє дитинство, яке пройшло за років Жовтневої революції та громадянської війни. Прикметно, що автор змалював у творі народний обряд – свят-вечір.

Сюжет повісті М. Стельмаха тісно пов'язаний із фольклором. Мова повісті багата емоційно-експресивною лексикою і народною розмовною мовою. Автор описує емоційне переживання світу персонажами, змалювання найбільш піднесених моментів їхнього душевного буття, романтичний пафос і пильну увагу до фольклорних образів і символів.

Повість «Щедрий вечір» є ліро-епічним твором, у якому епічна розповідь часто переривається ліричними відступами. Оповідь ведеться від імені головного героя – Михайлика. Він розповідає про своє життя і про свої переживання, про своє ставлення до всього, що він бачить навколо, свідком і учасником чого доводиться бути йому самому.

Михайлик – звичайний сільський хлопчик, він бачить світ крізь призму казок, які розповідала йому бабуся. Він любить природу в усьому її розмаїтті: зорі у високому небі, перепілку у житі і стук дятла, запах сіна. Дуже радіє хлопчик приходу весни, літа. Автор описує його батька і матір, дядька Себастіяна, Любу, дядька Миколу. Мама – невтомна трудівниця, яка по-особливому ставиться до землі: з великою любов'ю та дбайливістю; чуйний та стриманий батько; невгамовний жартівник дядько Микола; наймичка Мар'яна, яка втілює у собі риси ніжності та гуманності; дзвінкоголоса Люба; романтик і мрійник дядько Себастіян – усі вони діляться з Михайликом своєю добротою. Не дивно, що й хлопець виростає щедрим на добро.

Художня мова Стельмаха наповнена такими складниками: глибока змістовність, влучність, стилістична гнучкість і витонченість вислову; ритмічність, благозвучність; інтонаційне багатство, динамізм. Усі ці категорії сприяють мовній експресії. Елементи мови твору насичені тропами.

У повісті є багато метафоричних виразів. Михайлик і Люба тікають від грому, біжать по дощу.Автор змалював своє посвячення у женці – давню хліборобську традицію. Михайликові цікаві народні звичаї. Тому він так жадібно слухав, як на святвечір батько кликав Мороза-Морозенка, сірого вовка, чорні вітри – щоб ішли до них «кутю їсти».

Емоційна мова батька мала неабиякий вплив на сина, адже його афоризми він запам'ятав на все життя. У повісті використано багато народних прислів'їв та приказок.

В уста мудрих старих дідів, дядька Себастіяна, веселого балагура дядька Миколи вкладені легенди та перекази. У повісті зустрічаються і фрази, які часто зустрічаються у піснях. Любить співати і дядько Себастіян, і Федоренко, і старий кобзар дід Левко, і Себастіянів батько.

Із вищесказаного можемо зробити висновок, що у повісті «Щедрий вечір» автор творчо занотовує біографічні реалії, що дають підстави читачам прослідкувати етапи формування письменницького хисту митця. Творча біографія письменника починалася з п'єс, які мали честь бути представлені на суд односельців і викликали гордість у батьків. Фактом біографії М. Стельмаха є його дитяча захопленість художньою літературою. Митець намагався максимально повно відтворити найбільш характерні риси своєї епохи у тому вигляді, в якому він їх запам'ятав, усвідомив, осмислив.

Все це свідчення непересічного таланту М. Стельмаха – неперевершеного знавця дитячих душ.

Серед особливості дилогії «Гуси-лебеді летять», «Щедрий вечір» можемо виділити такі:

- розповідь від першої особи;
- автобіографічність;
- зв'язок з народознавством;

- наявність ліричних відступів (розмірковування хлопчика над власними вчинками, поведінкою інших людей, сприйняття ним оточуючого світу, розповідь про минуле життя інших героїв).

Дослідники автобіографічної дилогії зауважують, що особливим психологічним нюансом творчості М. Стельмаха є введення у канву прозової оповіді персонажів, які мають неабиякий хист до творчості. Ці персонажі виступають виразниками думок і почуттів самого письменника [1; 2; 3; 5].

У повістях М. Стельмаха помітною є цікавість до складностей внутрішнього світу особи, до переплетення різних умонастроїв та імпульсів, до змін душевних станів героїв.

Ця дилогія – не розповідь про становлення героя у боротьбі з життєвими перешкодами, а твір про те, як формувався характер, світогляд письменника. Опис, наратив розповіді, діалог, авторський відступ – основні форми викладу в цих автобіографічних творах. В уста своїх персонажів автор намагався вкласти такі слова, звороти, форми, які б яскраво їх характеризували, виявляючи вдачу цієї особи, прагнення, духовний світ. Через наратив оповідача спостерігається любов до фольклору. У його мові використано багато прислів'їв, приказок[6]. Автор використовує таке багатство словникового запасу у мові персонажів і в якійсь мірі возвеличує перед нами образ головного героя, показує як формувався його світогляд та те, що письменник черпав свій талант із любові до людини-трудівника.

Створивши автобіографічну дилогію, в основі якої витоки формування характеру, світ дитячих переживань та почуттів, письменник подовжив філософію дитинства в українській літературі ХХ століття, розширив ідейно-тематичні обрії української повісті.

Література:

1. Гуляк А. Б. Мистецькі контамінації в автобіографічній дилогії Михайла Стельмаха.*Літературознавчі студії* : зб. наук. праць. Вип. 38. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2013. С. 32–39.

2. Пастущак Т. Й. Жанрова сементика дилогії «Гуси-лебеді летять», «Щедрий вечір» М. Стельмаха: автореф. дис. канд. філолог. наук : 10.01.01– українська література. Київ, 2011. 15 с.

3. Сіверська С. Ф. Наративні особливості автобіографічної прози кінця ХХ – початку ХХІ століття : автореф.дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.06 – теорія літератури. Тернопіль, 2011. 20 с.

4. Стельмах М.П.Вибранітвори : у 2-х т. Т. 2 : Гуси-лебеділетять…; Щедрийвечір: повісті. Київ: Укр. письменник, 2003. 266 с.

5. Ткаченко Т.Засобистилізаціїрозмовності в прозіМихайлаСтельмаха :монографія. Київ : Вид-во НПУ імені М. Драгоманова, 2009. 179 с.

6. Ткачук М. Автодієгетичнийнаратив повісті М. Стельмаха «Щедрий вечір». *Сучасний погляд на літературу* : збірник наукових праць. 2011. Вип. 9. С. 92–102.

Головащук А. О.
магістрантка 61-У групи
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім О.Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц.Цінько С. В.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ

У зв'язку із ситуацією, що склалася на сьогодні в Україні: спочатку поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, а з 24 лютого – повномасштабне російське вторгнення (війна) – освітня галузь почала змінювати свій формат і стрімко розвиватися не тільки на очному фоні, а й на дистанційному або змішаному.

У сучасному освітньому процесі кожен учитель є й методистом. Адже він не лише використовує традиційний підхід, а й фактично на кожен урок добирає новації, щоб заохотити дітей до вивчення матеріалу. Для ефективного засвоєння учнями нових знань,

застосування їх на практиці, вироблення відповідних умінь і навичокучитель використовує інноваційні технології.

Проблемам інноваційної діяльності в освітній сфері було присвячено чимало досліджень, серед якихі такі: Даниленко Л. І. окреслила теорію і практику інноваційної діяльності в загальній середній школі[3], Стрельніков В. Ю. розглянув інноваційні технології навчання у контексті реалізації концепції «Нова українська школа»[11],Іваницька Ю. В. запропонувала метод підвищення мотивації на уроках історії[5], Малахова І. І.[8] та Свистільник Л. П., Сріб'яник Н. В.[10] дослідили застосування інноваційних технологій на уроках української мови та літературитощо. Незважаючи на те, що багато дослідників вивчали зазначене питання, воно залишається актуальним.

За академічним словником України «новація» – це нововведення; те нове, котре нещодавно ввели в обіг [1].Нововведення при такому розгляді тлумачиться як комплексний, цілеспрямований процесс створення, розповсюдження та використання нового, метою якого є задоволення потреб й інтересів людей новими засобами, що веде до певних якісних змін[4].

У науці виокремлюють два поняття: «новація» та «інновація». Новація – це засіб, а інновація – це процес його освоєння. Інновація – це цілеспрямована зміна, що вносить в освітнє середовище нові стабільні елементи та викликає перехід системи з одного стану в інший. Під інноваціями у навчанні можна зрозуміти нові методики викладання, способи організації занять, нововведення в організації змісту, методи оцінювання освітнього результату. А педагогічна технологія – це система функціонування всіх компонентів педагогічного процесу, побудована на науковій основі.

Серед багатьох досліджень побутує узагальнене тлумачення щодо поняття «інноваційні технології» (цілеспрямований системний набір прийомів, засобів організації навчальної діяльності, що охоплює весь процес навчання від визначення мети до одержання результатів)[6]. Акцентуємо увагу, що термін походить від двох латинських слів: in – префікс, що означає заперечення та novatio – оновлення, зміна, нововведення. Таким чином, інноваційна технологія навчання є такою, що заперечує вже існуючі[7]. Отже, інноваційні технології – це нові технології, що значно поліпшують та покращують освітній процес.

Освіта за своїм змістом, формами і методами є змінною, оскільки вона має реагувати на нові виклики сучасного життя.

Досить важливим фактом є те, що оволодіння новими технологіями навчання й виховання вимагає насамперед внутрішньої готовності вчителя до перетворювання самого себе.

У сфері освіти побутують такі форми технологій[6]:

1) Інтегроване навчання;
2) технології групової навчальної діяльності;
3) профільне навчання;
4) інформаційні технології навчання;
5) інтерактивні технології ситуативного моделювання та дискусійних питань;
6) проєктні технології;
7) створення предметно-орієнтованих та навчально-інформаційних середовищ, що дають можливість використовувати мультимедіа, системи гіпермедіа, електронні підручники тощо;
8) нестандартні форми занять.

Метою використання інноваційних технологій є створення позитивної мотивації, підвищення ефективності сприймання матеріалу, урізноманітнення навчальної діяльності тощо[10].

Класичним прикладом класифікації освітніх інновацій є типологія, у якій для систематизації нововведень визначено тип нововведення, механізм здійснення та особливості інноваційногопроцесу[2].

За типом інновації поділяються на матеріально-технічні та соціальні (економічні, організаційно-управлінські, соціально-управлінські, правові та педагогічні)[2].

Ще однією класифікаційною ознакою є визначення інновацій за їх спрямованістю:

1) продуктних чи предметних;

2) забезпечувальних[2].

За «інноваційним потенціалом» освітні технології поділяються на:

1) базові;

2) комбінаторні (різне сполучення конструктивного поєднання компонентів);

3) модифіковані (покращення, доповненняконструкцій, форм тощо)[2].

Ще однією класифікаційною ознакою є наступність, і саме вона поділяє освітні інновації на ті:

1) що заміщають (тобто нововведення, що вводиться на заміну старому);

2)що відміняють (відмова від попередніх розробок);

3) зворотні (використовуються повторно);

4) що відкривають (абсолютно нові);

5) ретроновововедення (відтворюють застарілі інновації та здатні покращити процес)[2].

За обсягом освітні інновації поділяються на точечні, системні, стратегічні нововведення[9].

Незалежно від форми й виду технології, сучасний учитель – розробник власного уроку (методів, прийомів, технологій).

На практиці вчителі української мови та літератури часто використовують «родзинки» для мотивації навчання, завдяки яким створюються умови, за яких мета і завдання освітнього процесу, визначені вчителем, усвідомлюються кожним учнем як особистіснозначущі («мікрофон», «робота в парах», «коло компліментів» тощо). Сучасна методика пропонує для використання безліч прийомів інтерактивного навчання («карусель», «мікрофон», мозковий штурм», «мозаїка», «аналіз ситуації»), а також ігри, дискусії, дебати. Проте це не весь перелік, адже багато технологій є індивідуальними для кожного вчителя залежно від предмету вивчення.

Отже, інноваційні технології – це цілеспрямований системний набір прийомів, засобів організації навчальної діяльності, що охоплює весь процес навчання від визначення мети до одержання результатів. Їхнє застосування не тільки поліпшує освітній процес, а й підвищує результативність. В освітньому просторі побутують такі технології, як «карусель», «мікрофон», «мозковий штурм», «мозаїка», «аналіз ситуації» тощо. Проте педагогічна арена не обмежується ними. Адже кожен учитель – новатор у своїй роботі.

Література:

1. Академічний словник України. Вилучено з http://sum.in.ua/ (датазвернення 20.11. 2022).

2. Василець В. О. Інновації в освіті, їхні види та класифікація. Вилучено з https://genezum.org/library/innovacii-v-osviti-ih-vydy-ta-klasyfikaciya (дата звернення 20.11. 2022).

3. Даниленко Л. І. Теорія і практика інноваційної діяльності в загальній середній школі. *Управління освітою.* № 3. 2001 р. С.18-24.

4. Дубасенюк О. А.Інновації в сучасній освіті. *Інновації в освіті: інтеграція науки і практики: збірник науково-методичних праць.*2014 р. С. 12-28.

5. Іваницька Ю. В. Арт-технологія – інноваційний метод підвищення мотивації учнів на уроках історії. *Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції.*2020 р. С. 208 – 2012.

6. Інновайні підходи навчання та виховання. Вилучено з https://ilit.top/innovacijni-pidhodi (дата звернення 20.11. 2022).

7. Леся Лебедик. Особливості проєктування інноваційних технологій навчання. Вилучено з http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/7021/1/2.3%20%d0%9b%d0%b5%d0%b1%d0%b5%d0%b4%d0%b8%d0%ba.pdf(дата звернення 20.11. 2022).

8. Малахова І. І. Використання інноваційних технологій на уроках української мови. *Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції.* 2020 р.С. 23-25.
9. Олійник В. Система педагогічної освіти та педагогічні. *Директор школи, ліцею, гімназії.* № 4. 2001 р. С. 61–69.
10. Свистільник Л. П., Сріб'яник Н. В. Інноваційні технології інноваційні технології навчання на уроках української мови та літератури. *Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції.* 2020 р. С. 157 – 162.
11. Стрельніков В. Ю. Інноваційні технології навчання у контексті реалізації концепції «Нова українська школа». *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін.*16–17 квітня 2019 р.Том 1. С. 26–29.

Гуменний Є. О.
магістрант 61-У групи спеціальності
014 Середня освіта (Українська мова і література)
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. Холявко І. В.

СПЕЦИФІКА ВЖИВАННЯ ДІЄСЛІВ І ДІЄСЛІВНИХ ФОРМ У НАУКОВОМУ МОВЛЕННІ

У кожній мові дієслова становлять одну з найбільших груп у словниковому складі. Разом з іменниками, прикметниками дієслова становлять основу мови. Семантика та функціонування різних морфологічних форм дієслів у наукових текстах були предметом уваги українських мовознавців К. Городеньскої, Є. Карпіловської, І. Кочан, Н. Непийводи, Р. Рожанківського, В. Пілецького та ін.

Дієслово – частина мови, що є носієм динамічної ознаки, семантичні складові якої передаються досить складною системою граматичних категорій і граматичних форм. Загалом, дієслово суттєво відрізняється від інших частин мови наявністю своєрідних морфологічних категорій. Це зумовлено специфікою категоріального значення – процесуальністю дії чи стану. Також специфіку дієслова становлять категорії особи, часу, стану, виду, способу. До системи дієслова належать дієвідмінювані дієслова, а також неособові дієслівні утворення – дієприкметник, дієприслівник, інфінітив, присудкова форма на *-но, -то.*

Стосовно вживання часових дієслівних форм у науковому стилі зауважимо, що потреба в передаванні достовірної інформації на рівні тексту виражається в його атемпоральності, а з-поміж часових форм превалюють дієслова теперішнього часу. Тож можна стверджувати, що вибірково використовувані в науковій мові граматичні категорії «спрощуються» та спеціалізуються переважно на одній – двох закладених системою мови можливостях: скажімо, форми наказового способу використовують здебільшого в значенні «співучасті», запрошення до дії, а форми недоконаного виду дієслів використовують в основному в процесуальному значенні.

Як було зазначено, більшість дієслів у наукових текстах функціонує у формі теперішнього часу, що виражають значення констатації факту: *спостерігається, трапляються, виявляються, існують, відбуваються*. Форми дієслів першої та другої особи однини рідко вживають у науковому мовленні (*констатую, простежую, зауважуєш, визначаєш, підсумовуєш*), натомість у відгуках і виступах використовують форми першої особи множини: *Окреслимо основні тенденції, визначені нами в процесі дослідження*; *Подані факти вважаємо достатньо репрезентативними*.

Дієслова недоконаного виду в майбутньому часі можуть утворювати прості форми *(реалізуватиму, реалізуватимемо)* і складені форми *(буду реалізувати, будемо реалізувати).*

За змістом ці форми рівноцінні, однак аналітичні утворення частіше вживають в офіційно-діловому та науковому стилях, ніж відповідні їм прості.

У формі майбутнього часу першої особи множини можливі варіантні форми із закінченнями *-ем* і *-емо*: *готуватимемо* і *готуватимем, носитимемо* і *носитимем.* Ці варіанти різняться сферами вживання: усічені форми з закінченням *-ем* використовують лише в розмовному стилі.

Варіантними також можуть бути форми інфінітива: *виконувати – виконувать, складати – складать.* Ці варіанти нормативні, але в науковому стилі вживають лише форми з суфіксом *-ти: застосовувати, використовувати.*

У сучасній українській науковій мові спостерігаємо тенденцію до активного вживання пасивних конструкцій із дієсловами на *-ся*, що суперечить сучасній літературній нормі та є результатом впливу на свідомість та мислення українських науковців російської мови, що ввібрала основні риси церковнослов'янської мови з притаманним їй переміщенням особи діяча на другий план [2, с. 247]. Тож цілком слушною вважаємо думку про те, що «основним шляхом встановлення національної ідентичності в синтаксисі наукової мови є вживання замість пасивних конструкцій із дієсловами на *-ся* активних конструкцій (двоскладних, неозначено-особових), які в будь-якому контексті зберігають стилістичну нейтральність, та речень із предикативними формами на *-но, -то*» [1, с. 438].

На невмотивованому поширенні пасивних конструкцій у науково-технічних текстах наголошує термінолог В. Пілецький: «Однією з найпоширеніших помилок є вживання афікса *-ся* в дієсловах, що називають лише примусову дію і аж ніяк не можуть позначати дію самочинну. <…> Майже звичними в науковій та технічній мові стали префіксально-суфіксально-постфіксальні пасивно-якісні дієслова на взірець *спричинюватися, оброблятися, розроблюватися, вироблятися, ви[від/ пере/при/до/про/мірюватися*, які висловлюють статичну ознаку предмета, що підлягає впливові іншого предмета» [3, с. 238].

Ще одним проблемним питанням, на думку В. Пілецького, є словотвірне оформлення запозичених дієслів. Українська мова зазвичай запозичує основу іншомовного терміна-дієслова й адаптує його, додаючи свої афікси. Але часто з інших мов запозичують готові дієслова разом із чужомовними суфіксами, що у вихідній мові служать для творення відповідних частин мови, а в українській – жодного семантичного навантаження не несуть, лише роблять дієслова довшими та немилозвучнішими. Майже усунений з української мови суфікс *-ир-* (*-ір-*), що в словах, запозичених з німецької мови, відповідає дієслівному суфіксові *-ieren* (ремонт*ува*ти, а не ремонт*ирува*ти). Так само відбувається усування іншомовного суфікса *-он-* у прикметникових та дієслівних похідниках від запозичених іменників, що не містять цього суфікса в сучасній українській мові: *акційний – акціювати* (а не *акціонувати*), *колекційний – колекціювати* (а не *колекціонувати*) [3].

У вживанні деяких слів із суфіксом *-із-* (*-из-*), запозичених з англійської мови, трапляються морфологічні помилки, зумовлені тим, що в деяких випадках слова із цим суфіксом і без нього мають різні значення: *екран**ува**ти* (затуляти екраном, захищати) – *екран**із**увати* (знімати кіно); *гармоні**юва**ти* (бути в гармонії) – *гармон**із**увати* (приводити у відповідність).

Водночас цей суфікс, на думку В. Пілецького [3, с. 243], безперечно, надлишковий у дієсловах, що походять від власних назв (*тальванувати, пастерувати, рентгенувати*), а також від іменників, що не мають власних суфіксів *(стандарт – (за)стандартувати, вітамін – навітамінувати, каталог – (по)каталогувати, паспорт – (за)паспортувати, синхрон(ність) – (за)синхронувати* тощо).

Підсумовуючи, зазначимо, що аналіз функціонування дієслів у наукових текстах дозволяє стверджувати, що їм властива чітко виражена вибірковість, автономність використання, стійкість організації. Абстрактність та узагальненість наукової мови якраз і виявляється в особливостях функціонування різноманітних морфологічних одиниць, у виборі конкретних категорій і форм, а також регулярності їх уживання в тексті.

Література:

1. Лаврінець О. Пасивні конструкції з дієсловами на -ся в сучасній науковій мові: синонімія та паралелізм функціонування. *Українська мова*. 2014. № 1. С. 61–75.

2. Непийвода Н. Ф. Мова науково-технічної літератури: функціонально-стилістичний аспект. Київ, 1997. 303 с.

3. Пілецький В. Дієслівні форми та віддієслівні іменники і прикметники в науково-технічній термінології (проблеми творення та функціювання). *Проблеми гуманітарних наук. Серія: Філологія*. 2016. Вип. 38. С. 236–249. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgn_fl_2016_38_27

Жданова Є. С.
студентка 61-2У групи
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім О.Довженка
Науковий керівник – канд. філол. наук,доц. Медвідь Н. С.

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ПОНЯТЬ В УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ МОРФОЛОГІЇ

У сучасній школі головною метою навчання української мови є формування національно свідомої, духовно багатої мовної особистості, яка володіє вміннями та навичками вільно користуватися засобами рідної мови в усіх видах мовленнєвої діяльності. Незаперечною є думка лінгводидактів, що рівень володіння мовою багато в чому залежить від рівняоволодіння її граматичною системою [1, с. 45].

Сутність лінгвістичних понять як основи граматичної будови мови досліджували В. Бабайцева, О. Бондарко, Б. Головін, О. Пєшковський, А. Рубаєва, Ф. Фортунатов, Ф. Уракова, Л. Щерба та ін. У працях науковців висвітлюється система сучасних концепцій процесу формування лінгвістичної термінології в учнів загальноосвітніх закладів. Окремі аспекти вивчення мовних понять розробляли О. Біляєв, В. Мельничайко, С. Караман, М. Пентилюк, С. Омельчук, К. Плиско та ін. [3, с. 25].

Граматиці у шкільному курсі рідної мови належить виняткове значення. Учні повинні не лише оволодіти граматичною структурою української мови, а й навчитися нею послуговуватися у своїй мовленнєвій діяльності. Вивчення граматичних законів і правил забезпечує вільне і правильне висловлення власних думок, сприйняття і розуміння чужих, сприяє формуванню вмінь і навичок свідомого і правильного використання граматичних засобів мови в комунікативній ситуації.

Розуміння будови і функцій мови, оволодіння мовними засобами неможливі без розуміння властивостей слів, що визначають їх сполучуваність. Вирішальну роль у цьому відіграє здатність слів змінюватися, вживатися в певних граматичних формах, кожна з яких має додаткові смислові відтінки, виражає взаємозв'язки між компонентами думки. Ознайомлення з формами слів сприяє засвоєнню морфологічних норм української літературної мови, розвитку логічного мислення та зв’язного мовлення учнів [7, с. 316].

Погоджуємося з думкою Н. Дикої, яка зазначає, що в процесі вивчення граматики створюються сприятливі умови для розуміння цілісності мови, її зв’язків між різними рівнями. Наприклад, учні спостерігають зміни у значенні слова, коли слово переходить з одного лексико-граматичного класу в інший. Така робота створює передумови для формування в учнів наукового погляду на мову, існування нерозривного зв’язку між морфологічними ознаками та семантикою. Засвоєння учнями навчального матеріалу про належність слова до певного лексико-граматичного класу, а також визначення його основних ознак має великий потенціал для розвитку мислення здобувачів освіти. Оволодіння учнями граматичними навичками базується на засвоєнні комплексу теоретичних понять [3, с. 24].

На думку багатьох лінгводидактів, учитель перед застосуванням методів, які

забезпечать найповніше розуміння учнями істотних ознак того чи іншого поняття, повинен визначити перспективи та основні етапи навчання. Те, що основні поняття граматики з'являються послідовно протягом навчального року з української мови, дає змогу вивчати теоретичний матеріал на принципах наступності та перспективності.

Своєчасне засвоєння та правильне розуміння лінгвістичної термінології є необхідними умовами для формування абстрактного теоретичного мислення учня.

Процес засвоєння терміна, у якому міститься сутність мовного явища, реалізує свідоме розуміння і використання мовної структури, що передує принципу наступності та перспективності на рівні змісту, методів і форм освітнього процесу [2, с. 18].

Усе це потребує зміни основних цілей навчання, пріоритетності особистісно орієнтованого підходу з урахуванням психологічних та вікових особливостей здобувачів освіти, що дає змогу створити умови для глибокого засвоєння граматичної теорії.

Ефективність формування лінгвістичних понять залежить від специфіки навчального матеріалу. Уведення терміна та розкриття його характерних ознак не гарантує розуміння поняття здобувачами освіти. Необхідно, щоб учні вміли формулювати визначення поняття і переносити ознаки поняття на мовний матеріал, розпізнавати досліджуване поняття і застосовувати знання на практиці.

Навчаючи школярів морфології, учитель повинен зважати на такі основні труднощі, пов'язані із засвоєнням частин мови:

- сплутування понять «частина мови» і «член речення»;
- визначення частиномовної належності слова у зв'язку з переходом однієї частини мови в іншу;
- помилки в розрізненні зовні схожих форм у межах однієї частини мови.

З метою їх подолання необхідно виробити в учнів стійкі мовні вміння розрізняти частини мови та особливі форми дієслова на основі лексичного значення слів.

Також у роботах багатьох лінгводидактів наголошується на необхідності вивчення морфології на синтаксичній основі. Слушними є міркування В. Мельничайка, М. Пентилюк, М. Плющ, Т. Донченко, які зазначають, що особливості слова пов'язані з його синтаксичними властивостями, тому у процесі вивчення морфології необхідно це враховувати під час опанування кожної частини мови із застосуванням синтаксичних понять і термінів, що відображають ці взаємозв'язки [5, с.100].

Опрацювання морфології на синтаксичній основі науковці пропонують здійснювати задля:

а) диференціації певних морфологічних одиниць – спільнокореневих слів, що належать до різних частин мови (*п'ять, п'ятірка; оголосити, оголошення*) або різних граматичних форм (*червоніючі яблука – червоніючи від сорому*), омоформ одного слова (*мати)* чи різних слів (*збудую буду, буду піклуватися*), однозвучних слів та сполучень слів (*догори – до гори*);

б) установлення граматичних ознак незмінюваних слів;

в) формування уявлення про певний розряд слів, наприклад, про відносні займенники, що слугують для зв'язку частин складного речення, чи прийменники, які є засобом структурного оформлення словосполучень;

г) запобігання ряду помилок (*зробити по-новому, по новому шосе*);

д) пропедевтичного ознайомлення з синтаксичними конструкціями, обов'язковими компонентами яких є морфологічні форми в своїй типовій функції (дієслівні форми на -но, -то у ролі головного члена безособового речення), форма кличного відмінка іменника в ролі звертання;

е) ознайомлення з такими поняттями, як дієприкметниковий та дієприслівниковий звороти, їх пунктуаційним оформленням [5, с. 102].

На думку М. Пентилюк, опрацювання морфології на синтаксичній основі забезпечує виконання ще таких важливих завдань, як-от: ознайомлення учнів зі стилістичним

використанням морфологічних одиниць; формування умінь і навичок зв'язного мовлення [2, с. 19].

Вивчення морфології в загальноосвітній школі передбачає такі основні завдання, як-от:

- виробити чітке уявлення про систему морфологічних груп слів та синтаксичну функцію слів у словосполученні і реченні;

- ознайомити учнів із поділом частин мови на самостійні і службові, із виокремленням вигуків;

- забезпечити усвідомлення учнями форм словозміни, якою характеризуються частини мови, навчити правильно використовувати ці форми для побудови словосполучень і речень;

- ознайомити зі словотворенням частин мови.

Тож навчальний матеріал, що подається у школі, повинен становити певну систему понять і фактів, які дають уявлення про мову й науку про неї, а також сприяти практичному оволодінню мовою.

Граматичні поняття формуються внаслідок тривалої роботи над відповідним мовним матеріалом, що складається з таких компонентів: сприймання окремих однорідних мовних явищ, абстрагування, визначення істотних для відповідної групи явищ ознак, узагальнення їх у спеціальному слові-терміні.

Ученими-методистами визначено такі етапи процессу формування граматичних понять:

1) аналіз мовного матеріалу задля виокремлення істотних ознак поняття. Виконанням таких операцій, як аналіз і синтез, учні абстрагуються від лексичного значення слів і виділяють граматичні ознаки, типові для певного мовного явища;

2) узагальнення істотних ознак, установлення зв'язків між ними та уведення терміна, засвоєння якого полегшує оперування граматичним поняттям;

3)уточнення суті ознак поняття і зв'язківміж ними;

4) конкретизація поняття завдяки виконанню вправ, які вимагають практичного застосування одержаних знань[4, с. 74].

На думку Л. Скуратівського, на початковому етапі вивчення морфології необхідно, аби учні вивели і сформулювали основні ознаки поняття «частина мови»: загальне значення, граматичні ознаки, синтаксичну роль, що дасть змогу використовувати їх як план дослідження більш конкретних понять. За такої умови кожна частина мови вивчатиметься не як новее поняття, а розглядатиметься як частковий вияв більш загального [6, с.18].

Отже, існує нагальна потреба в узагальненні поглядів науковців на процес формування лінгвістичних понять в учнів та удосконаленні методики формування лінгвістичних понять під час вивчення морфології. Розуміння нових граматичних понять, визначень, граматичних правил учнями буде успішним за тих умов, якщо, по-перше, будуть виявлені основні ознаки, які разом становлять поняття, визначення чи правило; по-друге, чітко визначені розумові операції, що ведуть до виявлення необхідних ознак; по-третє, встановлюється послідовність виконання цих розумових логічних і граматичних операцій.

Література:

1. Биконь Т. Вивчення розділу «Морфологія» на уроках української мови в системі компетентнісної освіти. *УМЛШ*. 2013. № 6. С. 45–49.

2.Бородіна Н. Технологізація розвитку мовної особистості учнів засобами морфології української мови. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського.* Педагогічні науки : збірник наукових праць. 2016. № 4 (55). С. 17–21.

3. Дика Н. М. Формування лінгвістичних понять в учнів загальноосвітніх навчальних закладів під час вивчення морфології (іменні частини мови). *Українська мова і література в школах України*. 2014. № 10. С. 20–25.

4. Омельчук С. А. Навчання морфології української мови на засадах дослідницького підходу: теорія і практика: монографія. Київ : Генеза, 2014. 368 с.

5. Омельчук С. А. Психологічні передумови формування дослідницьких здібностей учнів основної школи в процесі вивчення морфології української мови. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. *Педагогічні науки: збірник наукових праць.* 2010. № 22 (209). Частина ІІ. С. 99–104.

6. Скуратівський Л. В. Пізнавальні завдання з української мови: посібник для вчителя. Київ: Радянська школа, 1987. 144 с.

7. Цоуфал Л. С. Лінгвістичні засади навчання морфології в загальноосвітній школі. *Філологічні студії. Науковий вісник КНУ*: збірник наукових праць. 2012.Вип. 7, ч. 2. С. 315–322.

Загородній І.М.
студент магістратури спеціальності
«Середня освіта (Українська мова і література)» ННІ філології та історії
Глухівського НПУ ім О.Довженка;
Білоус С.Р.
студентка бакалаврату спеціальності
«Середня освіта (Українська мова і література)» ННІ філології та історії
Глухівського НПУ ім О.Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Лучкіна Л.В.

ВИКОРИСТАННЯ СИНТАКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ У ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ СТИЛІ

Процеси, що відбуваються в сучасному українському суспільстві внесли суттєві зміни до практичного втілення публіцистичного стилю.

Передусім визначимо особливості публіцистичного стилю**.** Сфера використання - засоби масової інформації (газети, журнали, телебачення, радіо, громадсько-пропагандистські видання). Основне завдання - формування громадської думки, обговорення суспільно-політичних ідей, проведення дебатів, політична пропаганда, а найголовніше - сприяння розвитку демократичного суспільства. Публіцистичний стиль адресований одночасно великій аудиторії і кожному громадянинові зокрема. Форми використання - в усному мовленні (публічні виступи, дискусії, репортажі) та писемному (статті, нариси, фейлетони). Підстилі - науково-популярний, телебачення, радіомовлення, газетний тощо. Основні ознаки - широке вживання суспільно-політичних термінів; суспільно популярний спосіб вираження думок; логічний, переконливий виклад інформації; використання емоційно маркованих слів; риторичні запитання тощо. Крім того, слід відзначити особливості використання синтаксичних одиниць та підвищення рівня їх експресивності.

У сучасній мовознавчій науці цим питанням багато уваги приділяють науковці, зокрема С.Я.Єрмоленко, Н.Л.Іваницька, Л.І.Мацько та інші. Основні висновки їхніх досліджень полягають передусім у виявленні найбільш типових синтаксичних одиниць у публіцистиці: номінативні, риторично-питальні, спонукальні речення; ускладнення вставними та вставленими словами (конструкціями); лексичні повтори, парцельовані та приєднувальні конструкції, іноді навіть вживання елементів розмовного стилю.

Відзначається оновлення системи образних засобів та їх активне вживання, що сприяє посиленню експресивності мовлення журналіста. Крім того, експресивність синтаксичних конструкцій забезпечує лаконічність у поданні інформації, чіткість та влучність, тобто забезпечується виконання соціолінгвістичних функцій, зокрема функції впливу, привернення уваги реципієнта, переконання, вираження емоцій, актуалізації та виокремлення.

Із розмовного стилю до сучасної публіцистики увійшли так звані арґументативні конструкції, наприклад: *Так;Нагадаємо, що; Відомо, що*; *Цікаво, що* тощо.

Сучасному публіцистичному стилю притаманні також марковані синтаксичні одиниці, серед яких односкладні інфінітивні речення, складносурядні речення з результативно-наслідковими відношеннями між частинами, складнопідрядні детермінантні речення з розмовними чи рідковживаними засобами оформлення зв'язку між головною і підрядною частиною тощо.

Досить часто в журналістиці використовуються однакові речення, зокрема односкладні інфінітивні, в межах одного абзацу, що підсилює зміст поданої інформації, спонукає адресата до роздумів; цитування з інших авторитетних джерел, що також сприяє більшій переконливості висловленої думки.

Автор тексту завжди інтерпретує зміст тексту і спрямовує читача на таке саме сприйняття та розуміння сказаного.

Названі синтаксичні засоби підвищення виразності сучасного публіцистичного тексту свідчать про різноманітність синтаксичних одиниць, які сприяють передачі інформації емоційно, експресивно, лаконічно і дохідливо.

Важливе значення для роботи філолога з текстами публіцистичного стилю має вміння аналізувати синтаксичні одиниці та використовувати вербальні засоби у процесі створення тексту нарису, статті, фейлетону, публічного виступу тощо. З цією метою варто навчитися робити стилістичний розбір текстів такого виду та створювати власні. У процесі аналізу звертаємо увагу на такі ознаки:

- адресат та мета і завдання висловлювання;
- форма висловлювання (монолог, діалог, полілог);
- використання спільнослов'янської, власне української, запозиченої лексики;
- використання загальновживаної лексики;
- наявність стилістично маркованої лексики;
- вживання властивих даному стилю граматичних форм дієслів;
- використання специфічних синтаксичних конструкцій (номінативні, риторично-питальні, спонукальні речення; ускладнення вставними та вставленими словами (конструкціями); лексичні повтори, парцельовані та приєднувальні конструкції, аргументативні конструкції, односкладні інфінітивні речення, складносурядні речення з результативно-наслідковими відношеннями між частинами, цитування з інших джерел тощо);
- порядок слів у речення (прямий чи інверсія).

Отже, публіцистичний стиль сьогодення – важливий експресивний засіб переконання, зацікавлення, формування громадянського суспільства. Досконале вивчення мовних особливостей, зокрема синтаксичних, даного стилю сприяє розвитку вмінь добирати найбільш точні, виразні і стилістично виправдані граматичні одиниці у процесі висловлення своєї думки.

Література**:**

1. Єрмоленко С.Л. Лінгвостилістика: основні поняття, напрями й методи дослідження / С. Л. Єрмоленко// Мовознавство. 2005. № 3—4, С. 112-125.

2. Єрмоленко С.Я. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови)/СЛ. Єрмоленко. К.: Довіра, 1999. 431 с.

3. Іваницька Н.Л. Теоретичний синтаксис української мови: навч. посіб. /Н.Л.Іваницька. Вінниця: ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 1999..103 с.

4. Мацько Л. І. та ін. Стилістика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. К.: Вища шк., 2003. 462 с

Кичій Г. М.
здобувач ОС «Магістр» І курсу
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
Науковий керівник – д-р пед. наук, проф. Білецька І. О.

ВІДОБРАЖЕННЯ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН КРІЗЬ ПРИЗМУ АНГЛІЙСЬКИХ ОСОБИСТИХ ІМЕН У П'ЄСІ БЕРНАРДА ШОУ «МІЛЬЙОНЕРКА»

П'єса Бернарда Шоу «Мільйонерка» (1935) викликає посилений дослідницький інтерес у плані розгляду цілісної системи особистих імен, які використані автором. У представленому творі ми можемо простежити, яким чином крізь призму англійського особистого імені відображаються сімейні відносини між чоловіком і дружиною. Крім того, важливим є аналіз колізій, які виникають з ім'ям у випадку подружньої зради, та впливу варіативності імен на формування взаємин між суперниками та суперницями.

Головну героїню звуть Епіфанія (*Epifania* – старофранцузьк. *Epiphanie*<пізньолатинськ. <*Epiphania*<старогрецьк. *Epiphaneia* – «народжена в день хрещення Христа, богоявлення»). Дізнавшись, що в її чоловіка Елестера Фіцфассендена (*AlastairFitzfassenden*) з'явилася коханка, вона не хоче, щоб до неї зверталися за його фамільним іменем, уважаючи, що воно потворне. Вона просить адвоката Джуліуса Сегеморавнести таке формулювання імені – *Epifania OgnisantidiParerga*в його книги. Вона має досить рідкісне старогрецьке особисте ім'я *Epifania* та прагне зберегти відповідне екзотичне фамільне ім'я *Ognisanti diParerga*. Епіфанія вважає, що її особисте ім'я набагато краще поєднується із незвичайним фамільним іменем її батька, ніж із простим фамільним ім'ям німецького походження її чоловіка – *Fitzfassenden*. На її думку, запропоноване поєднання звучить красиво, що наголошує на проблемах екзотичності імені та відповідності особистого й родинного імен:

SAGAMORE. ... And his name?

THE LADY. His name is ***Alastair Fitzfassenden****. ...*

SAGAMORE. I had better tell you that he and I are great friends, MrsFitzfassen.

THE LADY. Do not call me by <u>his detestable name</u>. Put me in your books as ***Epifania Ognisanti di Parerga*** [1, с. 1254];

EPIFANIA. ... I, ***Epifania Ognisanti di Parerga****, saw myself as the most wonderful woman in England marrying the most wonderful man. And I saw only a goose manyingabuck rabbit ...* [1, с. 1257].

Коханку чоловіка Епіфанія не сприймає за справжнім іменем *Patricia Smith*. Для неї вона тільки *Polly Seedystockings*:

SAGAMORE. I alsohaveseenthathappen. But youcannotbesure. He mightmarrysomesensiblewoman.

*EPIFANIA. Youareright. Make it a conditionoftheinheritancethatwithin a monthfrommyfuneralhemarries a lowfemalenamed****PollySeedystockings.***

SAGAMORE. (...) A funny name.

EPIFANIA. Her <u>real name</u> is ***Patricia Smith***[1, с. 1254].

Далі Патриція Сміт пояснює, що *Polly Seedystockings* – це її пестливе ім'я:

PATRICIA. ... Introduce me to the gentleman, Ally.

ALASTAIR. Oh, I forget. Julius Sagamore, my solicitor. An oldpal. Miss Smith.

EPIFANIA. Alias ***Polly Seedystockings****.*

PATRICIA. That's only my pet name, Mr. Sagamore. Smith is the patronymic, as dear wise old father says» [1, с. 1258].

Для Епіфанії це пестливе ім'я набуває зневажливого характеру, тому що, по-перше, відчувається особисте ставлення до Патриції Сміт, яка стає коханкою її чоловіка, і, по-друге, звичайно, банальне ім'я *Polly* різко контрастує із красивим ім'ям *Epifania*, у всякому разі, так це розуміє сама Епіфанія:

EPIFANIA. … But her letters to Alastair are signed ***Polly Seedystockings*** *as a hint, I suppose, that she wants him to buy her another dozen* [1, с. 1254];

PATRICIA. ... What would she be without her money, I'd like to know?

EPIFANIA. Nobody is anybody without money, ***Seedystockings.*** *My dear old father taught me that ...* [1, с. 1264];

ALASTAIR. In self-defence. I never raised a hand to you except in self-defence.

EPIFANIA. You: you are like th egreat European Powers: you never fight except in self-defence. But you are two stone heavier than I; and I cannot keep my head at infighting as you can. You do not suit. I throw you to Greedy-Seedy-Stockings: you can punch her to your heart'scontent. Mr. Sagamore: arrange the divorce. Cruelty and adultery.

У той же час чоловік Епіфанії використовує це ім'я із любов'ю та симпатією:

ALASTAIR (affectionately). No, Polly: you don't. You're as good as gold» [1, с. 1259];

ALASTAIR (grasping Sagamore's hand fervently). Thank you. Sagamore: you are a real friend. You've got it exactly. Think over it for us. Come on, Seedy darling: we mustn't waste a busy man's time [1, с. 1265].

Наведені приклади показують, як ідентичне ім'я, у цьому випадку *Polly Seedystockings,* може звучати в устах однієї людини як інтимне і дружнє, а в устах іншої – як образливе і зневажливе. В Епіфанії із цим ім'ям виникає одна асоціація – негативна, а в Елестера інша – позитивна.

У п'єсі Епіфанія звертається до свого невірного чоловіка, використовуючи тільки повну форму його особистого імені – *Alastair* (ірландсько-шотландський варіант особистого імені *Alexander* – латинськ. старогрецьк. *Alexandras* < *alexein* – «захищати» + *aner* – «людина, чоловік», буквально «захисник людей»):

EPIFANIA. Do be quiet, ***Alastair.*** *You forget the dignity of your position as my husband ..»* [1, с. 1264].

У свою чергу Елестер увесь час звертається до своєї дружини зменшувально-пестливою формою *Eppy* (Epifania >Epry), щоб показати не стільки близькість відносин, скільки спробу втихомирити свою розбурхану дружину. Цей приклад є ще однією стороною використання зменшувально-пестливих імен:

ALASTAIR. Look here, Eppy, Don't begin making a row [1, с. 1257].

Але коли Патриція звертається до Елестера так, як Епіфанія (за повним іменем), а потім ще використовує зменшувально-пестливу форму *Ally(Alastair>Ally),* щоб показати ступінь близькості, це остаточно виводить Епіфаніюіз себе. Це ще один аспект вираження ставлення Епіфанії до своєї суперниці через ім'я: вона вважає, що така жінка, як Патриція Сміт, не має права звертатися до її чоловіка, хоча і невірного, на ім'я, а повинна використовувати офіційну форму *Mr.Fitzfassenden*:

PATRICIA. You see, Mr. Sagamore, it's like this. Alastair –

EPIFANIA. You need not explain. I have explained everything to Mr. Sagamore. And you will please have the decency in his presence and in mine to speak of my husband as ***Mr. Fitzfassenden****. His Christian name is no business of yours. ...*

PATRICIA. I am sorry. But it's such a long name. In my little circle everyone calls him just Ally.

EPIFANIA (her teeth on the edge). You hear this, Mr. Sagamore! My husband is called"Ally"by these third rate people! What right have they to speak of him at all? Am I to endure this? [1, с. 1258].

Далі у тексті п'єси Епіфанія переходить на більш принизливі форми звернення до Патриції. Вона використовує замість особистого імені:

а) загальні іменники – *female* і *woman,* тобто, *«просто жінка»*:

ALASTAIR. Eppy! What are you doing here? (To Sagamore). Why didn't you tell me?

EPIFANIA. Introduce ***the female.***

PATRICIA. Patricia Smith is my name, Mrs. Fitzfassenden [1, с. 1257].

EPIFANIA. I was not speaking to you. I was speaking to ***the woman****.*

ALASTAIR (losing his temper). You have no right to call her ***a woman.***

PATRICIA. Now, now, Ally: you promised me –

EPIFANIA. ... How dare you make him promise you?

ALASTAIR. I won'thavePollyinsulted [1, с. 1257];

б) особовий займенник 3-ї особи однини в присутності Патриції:

ALASTAIR. I was quite innocent; but where could I go to when you drove me out of the house by your tantrums?

EPIFANIA (most unexpectedly amused). You went to her?

ALASTAIR. I went to Miss Smith: She'snot ***a pronoun****, you know. I went where I could find peace and kindness, to my good sweet darling Polly. So there!* [1, с. 1258].

Коли ж Патриція говорить про Еріфанію, вживаючи замість її імені особовий займенник, це не подобається Еріфанії, і вона починає обурюватися, сприймаючи таку форму звернення як образу:

PATRICIA. Don't get rattled, Ally: you will only put yourself in the wrong before Mr. Sagamore. I think you'd better go home and leave me to have it out with her.

EPIFANIA. Will you have the goodness not to speak of me as "her"? I am Mrs. Fitzfasenden. I am not ***a pronoun*** *(She resumes her seat haughtily).*

PATRICIA. Sorry, but your name is such a tongue twister. Mr. Sagamore: don't you think All yhad better go? [1, с. 1258].

Ці приклади виражають порушення правил мовного етикету – вживання у присутності того, про кого говорять, замість його особистого імені, загального іменника, або особового займенника в контексті спілкування. Цим може виражатися навмисна образа, або зневажливе ставлення.

Образити, або висловити своє зневажливе ставлення можна не тільки тим, що зазначено вище, але також і такою ввічливою формою, як звернення *dear,* зокрема його деривацією формою *deary,*у залежності від контексту її вживання. Патриція, звертаючись до коханої людини Елестера, використовує форму *dear*із позитивним значенням, яке воно має:

ALASTAIR. Sixteen and sevenpence! Stingy beast. But I will pay it.

PATRICIA. You shall, ***dear.*** *I will sell out my insurance and give it to you* [1, с. 1264].

Але в іншій ситуації вона використовуєзвернення *deary* до Еріфанії, яке в устах Патриції набуває негативного відтінку: *deary* – dear one; darling (used esp.by an older to a younger person; e.g.by a mother to address her child) [1].

PATRICIA (soothingly). Yes: we know you have to put up with a lot, ***deary;***

(...)

EPIFANIA (stamping) ***Deary!!!***

PATRICIA (continuing) – but that's what the world is like [1, с. 1258].

Отже, в «Мільйонерші» Бернард Шоу продемонстрував різноманітні випадки життя особистого імені в колі сім'ї.

Література:

1. Shaw G. B. The Millionairess. *The Complete Plays of Bernard Shaw*. London :Odhans Press Limited, 1937. P. 1272–1284.

Клейменов І. В.
студент 61-У групи
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім О.Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, ст. викл. Гричаник Н. І.

ФІЛОСОФІЯ СТОЇЦИЗМУ В ЛІРИЦІ В. СТУСА

Постать В. Стуса в річищі шістдесятництва є надзвичайно колоритною. Цемитець із несхитною життєвою позицією, з власною філософією людського буття, особистість із

стоїчною безкомпромісністю. В. Стус «…ставсимволом незнищенності людського духу, національної гідності й мистецького самоутвердження попри всі заборони, переслідування, арешти, заслання, тюрми й табори» [3, с. 89]. Перед його любов'ю до України і незламністю духу тоталітарна система виявилася безсилою – митець духовно переміг, зберіг вірність своїм ідеалам, що відобразилося в його творчості, яку не випадково визначають як стоїчну, адже вона демонструє стійкість і мужність автора в обстоюванні правди і добра.

Філософські аспекти творчості В. Стуса досліджували І. Дзюба, Д. Квятковський, О. Рарицький, М. Ткачук та ін. Зокрема, М. Ткачук слушно відзначив провідні ознаки поезії митця: «Духовність і гуманізм, стоїцизм і екзистенціалізм – важливі риси лірикиВасиля Стуса, що маркують його художній світ» [3, с. 92].Однак особливості розкриття філософії стоїцизму в поезії митця потребують детальнішого розгляду, сучасного прочитання, що й зумовило вибір теми нашого дослідження.

«Стоїцизм – одне з найвідоміших філософських учень доби пізньої античності, яке виникло в Афінах приблизно 300 років до н.е.<…>Стоїцизм став відповіддю на труднощі й запити людини, оскільки запропонував такі духовні практики, які здатні стабілізувати та врівноважити людське існування» [1, с. 37–38]. Стоїки прагнули досягти душевного спокою, бути мужніми і витривалими під час життєвих випробувань, відстоювали людську свободу, пропагували цінність кожної миті життя та відкидали страх перед смертю.

Філософія стоїцизму знайшла відтворення в поезіяхВ. Стуса. Розглянемо деякі з цих творів.

Зокрема, поезія *«Крізь сотні сумнівів я йду до тебе»* єособливою поетичною декларацією митця. Ліричний герой, роблячи екзистенційний вибір, шукає добро, правду і справедливість, незважаючи на те, що на його життєвому шляху постає «сто зневір». Він непохитно прагне духовності, що символізує небо:

Моя душа, запрагла неба,
в буремнім леті держить путь на стовп
високого вогню, що осіянний
одним твоїм бажанням [2, с. 54].

Поезія з промовистою назвою *«Терпи, терпи– терпець тебе шліфує»*розкриває сукупність життєвих правил автора: готовність терпіти випробування, розвиватися, ставати мужнішим через страждання, що підкреслено метафоричною сполукою «терпець тебе шліфує, сталить твій дух»; ствердження самотності людини на її шляху; проголошення відданості тому, щовизначено долею.

Лексичні повтори в поезії («стій, стій», «терпи, терпи») поет застосував для посилення звучання наказу ліричного героя собі бути стійким, терплячим, незважаючи ні на які випробування («шлях до раю, пекла чи полону»).

Ідея стоїцизму, сповідувана В. Стусом, відчутна і в поезії*«Господи, гніву пречистого».*Її ліричний герой долає страх перед очікуваними муками й смертю,просить Бога допомогти йому вистояти у фізичних і духовних випробуваннях, не осудити його за надію:

Господи, гніву пречистого
благаю – не май за зле.
Де не стоятиму – вистою.
Спасибі за те, що мале
людське життя, хоч надією
довжу його в віки[2, с. 50].

У цій поезії ствердженo безсмертядуху людини, яка в тяжких випробуваннях відстоює свою самототожність, духовність і не шкодує про свій життєвий вибір.

Філософія стоїцизму відтворена й у вірші *«Як добре те, що смерті не боюсь я»*, зокрема, у таких рядках:

Як добре те, що смерті не боюсь я
і не питаю, чи тяжкий мій хрест,
що перед вами, судді, не клонюся

в передчутті недовідомих верств [8, с. 45].

У цій поезії знаходить художнє втілення християнське уявлення про долю людини як хрест, що вона несе. Ліричний герой – друге «Я» автора – готовий прийняти свою долю, якою б тяжкою вона не була. Дієслівними формами(«не питаю», «не боюсь», «не клонюся»автор відкидає страх перед смертю, негараздами, катами. Його стоїцизм – міцний, закорінений у національно-патріотичні та морально-етичні світоглядні засади.

Ліричний герой поезії – борець, переконаний, що його жертовність потрібна Україні («в смерті з рідним краєм поріднюсь»). Вінстверджує свою духовність, моральну чистоту, трактує християнську ідею смерті йвоскресіння як повернення після гибелі до свого народу, оскільки смерть заради вітчизни – шлях до вічного життя:

Що жив-любив і не набрався скверни,
ненависті, прокльону, каяття.
Народе мій, до тебе я ще верну,
і в смерті обернуся до життя…[8, с. 45].

Як бачимо, у поезії «Як добре те, що смерті не боюсь я»висловлено екзистенціальні роздуми автора про сенс справжнього буття, окреслено громадянське кредо поета-борця, його патріотичне спрямування. Підґрунтям його стійкості є віра в себе та в свої ідеали. Навіть в абсурдному радянському світі поет власним життям утверджував силу людського духу й захищав право людини бути собою, робити власний вибір, який для нього став шляхом опору й духовного зростання.

Таким чином, В. Стус, подолавши антилюдяні обставини, протистоявши до останку тоталітарному режиму, зумів створити справжні ліричні шедеври, де поєднались інтелектуальна напруга, екзистенціальне осмислення буття,проникнення у внутрішню сутність людини, відтворення найвищих поривань людського духу. Стоїчна поезія митця відзначається гуманістичним характером, релігійною терпимістю, мужністю в обстоюванні правди, відкриває шляхи індивідуального духовного розвитку.

Література:

1. Стебельська О. Практики стоїцизму й духовні орієнтири людини в сучасному світі. *Вісник Львівського університету. Серія філософські науки*. 2020. Випуск 25-26. С. 37–46.
2. Стус В. Твори: в 4 т. Львів : Просвіта, 1999. Т. 3.Кн. 1. 486 с.
3. Ткачук М. Типологія героя-екзистенціала в ліриці Василя Стуса. *Актуальні проблеми української літератури і фольклору.* 2014. № 21–22. С. 89–103.

Кравченко Т. В.
студентка ІІ курсу ОС «Магістр» за спеціальністю
014 Середня освіта (Українська мова та література)
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Кухарчук І.О.

ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ СКЛАДНОПІДРЯДНОГО РЕЧЕННЯ У 9-Х КЛАСАХ

Завдання сучасного суспільства та методичної науки вимагають переосмислення моделі навчання української мови з позицій становлення особистості учня з розвиненим когнітивним простором і внутрішнім мовленням, що дозволить усвідомлено представляти наявне знання у мовній формі. Усе це зумовило необхідність оновлення системи навчання української мови у закладах загальної середньої освіти. Досягненню цієї мети сприяє лінгвокогнітивний підхід до навчання української мови.

На сьогодні сучасна методика навчання української мови в закладах загальної середньої освіти базується на наукових дослідженнях з когнітивної психології та психолінгвістики (Дж. Андерсон, Д. Брунер, Л. Векслер, Б. Величковський, В. Дружинін, О. Кубрякова, О. Лурія, Р. Солсо, М. Холодна та ін.), когнітивної лінгвітики (Ф. Бацевич, С. Єрмоленко,

А. Зеленько, В. Кононенко, М. Кочерган, О. Селіванова) комунікативної лінгвістики (Н. Арутюнова, Ф. Бацевич, І. Горєлов, Т. Винокур, І. Стернін), української лінгводидактики (О. Горошкіна, І. Дроздова, С. Караман, О. Любашенко, Л. Мамчур, Л. Мацько, А. Нікітіна, М. Пентилюк, Т. Симоненко та ін.).

Когнітивна спрямованість навчання української мови є відображенням сучасної стратегії освіти щодо розвитку особистості. Підвищення мотивації до вивчення української мови значною мірою пов'язане з інтелектуальними ресурсами учнів, що забезпечується когнітивною методикою (когнітивними методами, завданнями, прийомами та ін.) з використанням сучасних технологій.

Когнітивний підхід у лінгводидактиці – це один із способів пояснення мовних явищ. На когнітивному рівні граматика мови надає мовникові інвентар мовних ресурсів (лінгвістичну систему). Використання цих ресурсів для побудови та оцінювання відповідних виразів – це те, що формує лінгвокогнітивний рівень мовної особистості.

Лінгвокогнітивний підхід визначає основний напрям дослідження – реалізація когнітивних закономірностей засвоєння мовної/мовленнєвої одиниці, а також свідоме оволодіння складнопідрядним реченням у результаті співвідношення концептосфери особистості (суб'єктивного образного уявлення про світ, внутрішнє мовлення) з семантикою мовних одиниць.

Знання багатьох школярів з синтаксису у межах чинної моделі навчання часто не отримують належного застосування в їх мовленнєвій діяльності, оскільки, знаючи ті чи інші синтаксичні правила, учні не мають уявлення про те, як їх використовувати, як вони можуть допомогти у виконанні мовного завдання. Це призводить до того, що школярі не в змозі аналізувати, оцінювати та зіставляти відтінки значень, які виражаються за допомогою цих граматичних форм, не знають можливості та умови заміни одних форм іншими. У свідомості учнів синтаксична одиниця не асоціюються з мовленнєвим завданням.

Оволодіння системою мовних засобів має розглядатися з погляду тих функцій, що вони обслуговують. Введення у вивчення синтаксису елементарних відомостей про комунікативні функції мови активізує інтерес учнів до уроків, розвиває увагу до використання досліджуваних синтаксичних категорій у мовленнєвих актах, пов'язаних із виявом ситуативної поведінки школярів [1].

На думку багатьох лінгвістів і методистів, щоб створити в учнів системне уявлення про синтаксичну будову мови, сформувати опорні комунікативні вміння, необхідно постійно звертати увагу на два види співвідношення: форми мовної одиниці та її значення, форми мовної одиниці та її вживання, тобто форми та функції.

Навчання має бути таким, щоб учень у школі звикав цінувати знання, відчувати свою повноцінність. Успішному оволодінню знаннями сприяє свідомість у навчанні, заснована на дії когнітивних механізмів роботи з інформацією, що передбачає не тільки глибоке усвідомлення досліджуваного матеріалу, а й розуміння шляхів пізнання, активну участь школяра у пізнанні: спостереження за фактами мови, аналіз мовних зразків, дослідницька й пошукова робота, вирішення проблемних завдань, виведення правил та закономірностей, узагальнення, систематизація тощо.

Когнітивний підхід до вивчення синтаксису в школі може бути реалізований, якщо:

- у теоретичних відомостях опису синтаксичних явищ фіксується співвіднесеність мовних висловів із позамовною дійсністю, з позамовними ситуаціями, об'єктами;
- у вправах та завданнях використовується значна кількість текстів, що містять різноманітні знання про світ, відомі і водночас нові для школярів. Щоб виконати звичайні завдання (визначити тему, основну думку тексту і т.д.); відповісти на питання із завдання до вправи), від учнів знадобиться активне перетворення інформації, що міститься в текстах, а також залучення додаткових знань;
- для забезпечення активної мисленнєвої діяльності учнів буде враховано послідовність розташування вправ, що сприяють формуванню механізму виконання

розумових операцій; будуть використані вправи, побудовані за аналогією з попередніми, але вимагають від учня узагальнення матеріалу.

Дотримання цих умов у навчанні дозволить вчителеві організувати урок як процес пізнання, розвитку когнітивних здібностей учня.

Володіти мовою лінгвістично – це вміти проаналізувати тексти та одиниці простіших рівнів і синтезувати їх на слова, словоформи, речення, тексти відповідно до змісту одиниць.

У центрі лінгвокогнітивного підходу – два основні компоненти: *перший* – лінгвістичний. Вчимо значенню складнопідрядного речення як одиниці мови, яка має різні функції, семантику, що знаходиться у складі мовної системи; також розглядаємо складнопідрядне речення як одиницю мови, вчимо сприйняттю та розумінню мови. *Другий компонент* – когнітивний. Навчаємо процесів сприйняття та розуміння світу, мислення, розширюємо концептосферу мовної особистості [4].

У межах когнітивного підходу учень розглядається як активний і свідомий учасник процесу навчання, а не об’єкт навчальної діяльності. Іншими словами, між учнями і вчителем реалізуються суб'єкт-суб'єктні відносини. З огляду на це вчитель повинен вміти викликати в учня щирий інтерес до теми спілкування і до себе як до співрозмовника.

Лінгвокогнітивний підхід до навчання повинен базуватися на загальнодидактичних та лінгводидактичних принципах, провідними з яких є: свідомості та активності, взаємозв'язку теорії з практикою [2].

Основними методами та прийомами лінгвокогнітивного напряму в навчанні української мови можуть бути розвивальні, проблемні та комунікативні.

Основні завдання вивчення складного речення в 9-му класі такі: 1) сформувати чітке уявлення про будову складного речення; засвоєння учнями того, що складне речення має зазвичай дві, але нерідко і більше предикативних частини, кожна з яких має свою граматичну основу і за будовою подібна до простого речення; побудована таким чином складна синтаксична конструкція перестає бути лише поєднанням кількох речень, оскільки її окремі частини не мають інтонаційної й смислової завершеності, а з'єднуються за змістом інтонаційно в єдине ціле; складні речення мають своє граматичне значення та свої особливості будови й поділяються на відповідні типи; 2) інше важливе завдання у вивченні складних речень у школі – створити в ній умови для засвоєння системи понять, пов'язаних із вивченням складного речення; 3) важливе практичне завдання – навчити учнів використанню різних видів складних речень у мовленні; 4) сформувати міцні пунктуаційні вміння та навички в оформленні складних речень різних структурно-семантичних типів, що ускладнюється особливостями семантики, смислових зв'язків між частинами складного речення.

Робота з навчання синтаксису складного речення у лінгвокогнітивному аспеті здійснюється кількома етапами, на кожному з яких вирішуються методичні завдання за допомогою відповідних методів і прийомів:

І етап – ментальний (звернення до емоційної сфери учня; до розширення суб'єктивної картини світу; збагачення концептосфери різними образами-уявленнями);

ІІ етап – закріплення (закріплення отриманих екстралінгвістичних і лінгвістичних знань, реалізація практичних умінь у галузі синтаксису на рівні інтелектуальної сфери: репрезентація отриманих знань за допомогою невербальних та вербальних форм);

ІІІ етап – креативний (структурування складних синтаксичних конструкцій відповідно до критеріїв та мети мовленнєвої ситуації).

Отже, лінгвокогнітивний підхід у шкільній граматиці спрямовано на формування рівнів мовної особистості школяра, в тому числі і лінгвокогнітивного, який передбачає розвиток таких здібностей: поінформованість у лінгвістичній теорії, усвідомлення її як системи правил та загальних положень, що регулюють вживання засобів мови у мовленні; знання мовної теорії, оволодіння основними видами мовленнєвої діяльності; володіння основними мовними (розпізнавати, класифікувати тощо) та мовленнєвими (вибирати, актуалізувати тощо) вміннями; здатність аналізувати мовну ситуацію та відповідно до неї обирати програму мовленнєвої поведінки.

Література:

1. Бевзенко С. П. та ін. Сучасна українська мова. Синтаксис: Навч. посіб. Київ : Вища школа, 2005. 271 с.
2. Голуб Н. Б., Галаєвська Л. В. Навчання синтаксису на уроках української мови у 8-9 класах: метод. посіб. Київ : Конві Прінт, 2018. 130 с.
3. Дика Н. Робота з учнями старшої школи над лінгвістичними поняттями: вивчення складнопідрядного речення. *Педагогічний процес: теорія і* практика. 2015. № 5–6 (50–51). С. 37–42.
4. Концепція когнітивної методики навчання української мови / М. І. Пентилюк, О.М. Горошкіна, А. В. Нікітіна. *Дивослово*. 2004. № 8. С. 5−9.
5. Методика викладання української мови в середніх освітніх закладах / за ред. М. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2009. 409 с.

Кузьменко У. І.
здобувачка вищої освіти освітньої програми другого (магістерського) рівня вищої освіти Філологія. Польська мова та література. Українська мова та література Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради
Науковий керівник – канд.пед. наук, доц. Чала А. Г.

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО УПРОВАДЖЕННЯІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ І ПРИЙОМІВ ПРИ ВИВЧЕННІ НОВЕЛИ «Я (РОМАНТИКА)»

Інтерактивні уроки в старшихкласах дають можливість підводити здобувачів загальної середньої освіти до усвідомленої та емоційної потреби міркувати, аналізувати й висловлювати свої міркування на запропоновану тему. Здобувачі загальної середньої освіти мають можливість продемонструвати свої знання, поділитися життєвим досвідом, що сприяє формуванню їхніхsoftskills, запропонувати власні міркуванняй проявити пошукові знання. Такі уроки краще сприймаються, тому що освітній процес зорієнтований на зміну стандартного уроку-лекції. Майже всі прийоми, способи дії інтерактивних уроків відзначаються використанням новітніх технологій, особливо за сучасних умов навчання.

Працюючи над формуванням творчої компетентності на уроках української мови та літератури, потрібно пам’ятати, що в кожній дитині природно закладений певний творчий потенціал. Виявити здібності, розвинути їх якомога повніше – таке завдання ставить перед собою сучасний учитель. Надзвичайно важливо навчити дитину бачити прекрасне, тонко сприймати навколишній світ, правильно й образно висловлювати думки.

Пріоритетним для організації дистанційного освітнього процесу є формування творчої компетентності учасників освітнього процесу, їхньої креативності,умінню самостійно здобувати знання. Позиція вчителяповинна спонукати до активної пізнавальної діяльності здобувача загальної середньої освіти, створювати умови для виявлення зацікавленості; стимулювати до висловлювання власних думок і міркувань, без побоювань помилитися; формувати прагнення учасників освітнього процесу знаходити власні шляхи вирішення проблемних питань;учитися аналізувати та виявляти у здобувачів освіти ініціативу, самостійність у самовираженні. Успішність освітнього процесу, висока якість уроку досягається саме завдяки формуванню творчої компетентності через упровадження інтерактивних технологій.

При дистанційному навчанні на уроках української літератури в 11 класі доцільніше упроваджувати такі інтерактивні методи та прийоми, як: «Інтерактивний мікрофон», «Філософський тренінг», «Морський бій», «Мозковий штурм», «Займи позицію», «Народознавча хвилинка», «Навчаючи-вчуся», «Мозаїка», «Робота в парах», «Лабіринт»,

«Ажурна пилка», «Поетична хвилинка», «Займи позицію», «Деталізація», «Доведи або спростуй», «Дерево знань» («Дерево рішень»), «Думка-речення», «Ономаністична хвилинка», «Акваріум», метод «Прес», прийом «Розкиданих думок», «П’ять копійок», «Знайди відповідність», «Уточни послідовність», складання асоціативних схем, «Упізнай маску», що з легкістю можна створювати за допомогою різних за стосунків, зокрема мультизадачногоонлайн-сервісуGenially [2].

Одним із методів, щоупроваджують на уроках української літератури на етапі вивчення нового матеріалу, є «*Філософський тренінг*». Мета цього методу – сприяти розвитку логічного та асоціативного мислення здобувачів загальної середньої освіти, філософського сприйняття світу. Цей метод можна упроваджувати під час вивчення новели «Я (Романтика)» М. Хвильового. Після первинного читання та ознайомлення з новелою здобувачам загальної середньої освіти пропонують інтерактивні картки-завдання на екрані, на яких записана одна репліка одного з героїв. Завдання полягає в тому, щоб здобувачі освіти якомога більше дібрали філософських питань, на які могли б уявно або на інтерактивній дошці могли дати відповідь. Наприклад: *Але коли доктор Тагабат кинув на оксамитовий килим порожню пляшку й чітко написав своє прізвище під постановою — «розстрілять»…Мене раптово взяла розпука. Цей доктор із широким лобом і білою лисиною. З холодним розумом і з каменем замість серця, — це ж він і мій безвихідний хазяїн, мій звірячий інстинкт. І я, главковерх чорного трибуналу комуни,– нікчема в його руках, яка віддалася на волю хижої стихії [4]*.На найцікавіші запитання здобувачі загальної середньої освіти разом із учителем відповідають.

Методичну гру «*5 копійок*» доцільніше упроваджувати при обговоренні характеристики художніх образів. На зображені терези кожен охочий здобувач загальної середньої освіти кладе монету, при цьому висловлюючи власну думку, що виражає його ставлення до героя. На екрані записані три формули, які здобувач освіти має продовжити, а саме:

- *Я засуджую героя, тому що…*
- *Я виправдовую героя, тому що…*
- *Якби я був на його місці, я би вчинив так…*

Цей метод дає змогу побачити власну життєву позицію підлітка та його ставлення до проблем, що можуть виникнути в подальшому. Цю гру можна упроваджувати при вивченні новели «Я(Романтика)» Миколи Хвильового на уроці-суді.

Доречним при вивченні нового матеріалу є «*Калейдоскоп запитань*». Мета цього прийому – при читанні твору скласти цікаві запитання, на які інші здобувачі загальної середньої освіти при груповій роботі мають дати відповідь. Цей прийом сприяє формуванню читацької компетентності, збуджує в них прагнення бути найкращими й найкмітливішими. Наприклад:

1. *Яким було ставлення офіційної влади до М. Хвильового і чому?*
2. *Як ви думаєте, чи зміг би автор пристосуватися до тотального режиму? Коротко обґрунтуйте свою думку.*
3. *Визначіть образ, який на вашу думку є центральним гуманістичним символом новели?*
4. *Визначіть мікрообраз, який підтверджує опосередкований зв'язок з ідеєю смерті матері?*

Метод «*Мозаїка*» можна упроваджувати під час вивчення будь-яких тем. Він є вдалим і під час вивчення біографії письменника. Група об’єднуєтьсяв творчі угрупування, які можна створити в окремих кімнатах конференції Zoom. Кожній групі вчитель пропонує певне завдання, виконання якого потребує від здобувачів загальної середньої освіти пошукової роботи, синтезу і викладу думок (приблизно за 10 хв.). Бажано навіть зазначати джерела інформації при цьому. Потім вони переходять в інші творчі групи, де обмінюються інформацією, тобто відбувається взаємонавчання. Для виконання такого завдання відводиться приблизно 15 хвилин і за цей період здобувачі загальної середньої освіти

повинні встигнути занотувати отриману інформацію. Останнім етапом є перевірка здобутих знань. Матеріал бажано занотувати схематично, коротко, стисло.Так, наприклад, під час вивчення життєвого й творчого шляху письменника виділяються наступні етапи: дитячі та юнацькі роки; освіта й робота; особливості світогляду; жанрове розмаїття творчості; останні роки життя.

Наступний прийом, що можна використовувати, – це прийом «*Розкиданих думок*». На екрані записують запитання, або це можуть бути слова-терміни, а здобувачам загальної середньої освіти пропонують опорний конспект, у якому немає послідовної чи прямої відповіді на них. Також можна вказати параграф підручника. Завдання здобувачів освіти – знайти відповідь на поставлені запитання чи пояснити терміни. Переможець отримує якесь заохочення у вигляді смайлика або мему. А в рейтинговій таблиці ставиться позначка про його досягнення. Після вивчення певного розділу чи великої теми оголошується переможець. Здобувачів загальної середньої освіти потрібно заохочувати й спонукати до дії. Цей прийом дає змогу відчути їм смак успіху, упевненість у собі, самоствердитися.

Наприклад, на дошці записуються наступні запитання:

- *Який образ ви можете назвати центральним гуманістичним символом новели? (Образ матері Марії. Вона не дає свідомості ліричного героя повністю зануритися у непроглядну чорноту зла.)*
- *Які прийоми використовує письменник для втілення цього образу? (Прийом полістилістичної мовної характеристики).*
- *За допомогою чого Микола Хвильовий творить образ матері? (Експресії).*
- *Назвіть портретні деталі образу матері. («Тоді я беру її милу голову з нальотом сріблястої сивини і тихо кладу на свої груди…», «…там ішла моя мати з похиленою головою», «…Тоді я звів цю безвихідну голову й пожадливо впився устами в білий лоб»).*
- *Що в цій сполуці передає епітет «безвихідний»? (Ідею смерті).*
- *Отже, безвихідна голова – це розстріляна, мертва мати. «Розстріляна мати» - уявлення, насичене специфічною експресією кривавої дійсності.*
- *Який ще мікрообраз засвідчує опосередкований зв'язок з ідеєю смерті матері? (Образ м'яти).*

Кожне слово пахне, мов листочок м'яти.

Та, мов квітка з короваю, пахне слово «мати».

Також можна використати цей метод навпаки. На дошці записати опорні слова: *розстрілять, Марія, Я…* А здобувачі загальної середньої освіти повинні скласти опорний конспект, схему, пам'ятку тощо.

Можна упроваджувати дидактичну гру «*Кола на воді*». Здобувачі загальної середньої освіти записують на дошці довільне слово у стовпчик. На ці букви добираються словосполучення і складаються речення, на основі яких створюють оповідання, вірш. Такі вправи розвивають логічне та зв'язне мовлення, уяву, учать фантазувати, наприклад:

М – матір – милість – можливість, мрія;
А – атака – агонія – аналізування;
Р– рідна – родина – розстріл;
І – інший – інакше – імітувати;
Я – ядро – яма – ява.

Під час аналізу твору можна упроваджувати рольову гру «*Маска*» для аналізу художніх образів. Здобувачі загальної середньої освіти об'єднуються у три групи, кожна характеризує різних героїв твору. Завдання гри: кожному підібрати запитання до образу героя, якого група буде характеризувати. У кожній групі є один учасник, який грає роль уявної людини в масці, тобто представляє героя твору, якого необхідно охарактеризувати за допомогою заздалегідь підготовлених запитань. Так, наприклад, здобувачі загальної середньої освіти можуть поставити запитання людині в масці: «*Хто ви?»,* а відповідь того учасника*: «Я «вірний пес революції»; злий геній, садист; розумна,освічена, жорстока та цинічна людина;*

"доктор із широким лобом і білоюлисиною, з холодним розумом і з каменем замість серця»...[4].Таким чином, кожна група за допомогою запитань відгадує героя твору, веде з ним діалог. Це розвиває логічне мислення.

Інтерактивні технології – не самоціль. Потрібно постійно контролювати процес досягнення поставлених цілей (вони повинні бути чітко визначеній легко контрольовані), заумови невдачі переглядати стратегію і тактику роботи, шукати і виправляти недоліки . Сучасним педагогам доречно обрати тіметоди, що дадуть змогу створити власну міні-методику.

Творчий учитель спонукає до творчості й здобувачів загальної середньої освіти. Зрозуміло, що не кожен із випускників стане письменником, аленайголовніше навчити молоде поколіннядружити, спілкуватися, орієнтуватися у складному вирі життя, знайти своє місце в ньому, відстоювати власні переконання, бути цікавою, творчою особистістю, бути гуманними у відносинахіз оточенням, мати високу моральність. Отже, викладання літератури – це специфічна галузь творчої педагогічної діяльності, яка спонукає вчителя до нестандартного художньо-педагогічного мислення. Учитель повинен зрозуміти, усвідомити свою роль у житті нашої держави і в житті своїх учнів, систематизувати все надбане, відкрите в щоденній кропіткій праці, здійснити крок на шляху опанування таких педагогічних технологій, які б допомогли зробити процес навчання цікавим, різноманітним, ефективним, демократичним.

Література:

1. Безхутрий Ю.М. Хвильовий: проблеми інтерпретації :монографія. Харків : Фоліо, 2003. 495 с.

2. Державний стандарт базової і повної середньої світи : режим доступу https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti

3. Лесняк, Ю. В. Нове моделювання часопростору у новелах Миколи Хвильового. *Закарпатські філологічні студії* : науковий журнал / голов. ред. І. М. Зимомря. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2019. Т. 2. Вип. 9. С. 191–196.

4. Хвильовий М.Г. Вибрані твори / упор. Р.В. Мельників. Київ :Смолоскип, 2011. 1032 с.

Мироненко А.Д.
студентка магістратури
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
Науковий керівник – канд. пед. наук,
доц. каф. прикладної лінгвістики Ролік А.В.

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК РЕФЛЕКСИВНІ СТРУКТУРИ ПОВСЯКДЕННОЇ СВІДОМОСТІ: ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙАСПЕКТ

Фразеологічні одиниці виконують роль вмістилища емоцій та є однією з особливостей мовної картини світу. Проте їхній переклад становить значні труднощі. Це пояснюється тим, що для багатьом фразеологічним одиницям характерні багатозначність, стилістична різноплановість і емоційна насиченість. Попри те, що існує велика кількість робіт, що стосуються різних характеристик та способів перекладу фразеологічних одиниць, наразі цей фрагмент мовної системи вивчений неповною мірою.

Фразеологія – невід'ємний і особливо виділений компонент мови, найяскравіший, своєрідний, незвичайний, культурно значущий і національно специфічний, здатний концентровано висловити як особливості даної мови, такі її носіїв, їх світовідчуття, склад розуму, менталітет, національний характер і стиль мислення[3,с.102].

Переклад фразеологічних одиниць пов'язаний із значними труднощами. Це пояснюється тим, що багато з них є яскравими, емоційно насиченими зворотами, що належать до певного мовного стилю і часто мають яскравовиражений національний характер. Тому особливо важливо, щоб перекладач добре знав основні типи фразеологічних відповідностей та способи їх застосування. Незважаючи на те, що досі не існує єдиного розуміння міжмовної фразеологічної еквівалентності, різні типи міжмовних фразеологічних еквівалентів стали формулюватися багато в чому подібно у різних дослідників [1;4].

Зазначимо основні способи перекладу образної фразеології.

Фразеологічний переклад:

1) Метод фразеологічного еквівалента. При використанні таких відповідностей зберігається весь комплекс значень одиниці, що перекладається[3, с. 103].

2) Метод фразеологічного аналога. При використанні даного методу підбирається фразеологічна одиниця з таким самим переносним значенням, але заснованим на іншому образі[2, с.74].

Нефразеологічний переклад:

1) Лексичний переклад. Строго лексичний переклад застосується, зазвичай, увипадках, коли це поняття позначено в одній мові фразеологічною одиницею, а в іншій – словом.

2) Калькування чи дослівний переклад. Цей спосіб перекладу кращий зазвичай у тих випадках, коли іншими прийомами, зокрема фразеологічними, не можна передати фразеологічну одиницю в цілості її семантико-стилістичного та експресивно-емоційного значення, а з тих чи інших причин бажано довести до читача образну основу[2, с.75].

3) Описовий переклад. Такий спосіб перекладу зводиться до перекладу власне не самого фразеологізму, а його пояснення, порівняння, опису чи тлумачення, як це часто буває з одиницями, які не мають еквівалентів у мові перекладу[2,с.76].

Майстром оригінальних фразеологізмів у літературіє М. В. Гоголь, багато фразеологізмів було взято ним із народної мови. У романі «Мертві душі» та повісті «Вечори на хуторі поблизу Диканьки» ми зустрічаємо фразеологізми, які створюють уявлення про українську культуру. Національне забарвлення характерне багатьом образним фразеологічним одиницям. Вона буває зумовлена як специфічно забарвленим компонентом, так і характером самої одиниці, пов'язаної з певними національними особливостями. При перекладі подібних фразеологічних одиниць необхідно прагнути до збереження та передачі національного колориту, проте, якщо немає такої можливості, можна нею знехтувати, відобразивши при цьому семантику висловлювання[1, с. 66].

Передача фразеології мовою перекладу має призводити до досягнення рівня еквівалентності, що передбачає збереження стилістичних особливостей вихідного тексту. За результатами проведеного аналізу можна відзначити, що з точки зору передачі експресивно-стилістичного забарвлення фразеологічних одиниць обидва варіанти перекладу близькі саме до цього рівня. Нефразеологічний прийом перекладу – калькування–був успішно використаний поряд із прийомом компенсації як у середині калькованих фразеологізмів, так і на лексичному та синтаксичному рівнях тексту. Винятково вдалим виявився підбір повних та часткових еквівалентів в обох текстах перекладів.

Література:

1. Гармаш В. Труднощі при перекладі фразеологізмів. наук. кер. О.А.Кириченко.Перекладацькі інновації: матеріали V Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, м. Суми, 12-13 березня 2015 р. Редкол.: С. О. Швачко, І.К. Кобякова, О.О. Жулавська та ін. Суми: СумДУ, 2015. С. 66-67.

2. Корунець І. В.Теорія і практика перекладу. Вінниця. 2009. 284с.

3. Ролік А. В. Теорія перекладу в текстах і завданнях; Ніжинський держ.педагогічний унт. ім. М. Гоголя. Ніжин:НДПУ, 2002. 210с.

4. Чередниченко О. І. Про мову і переклад: мова в соціокульт. просторі, переклад як міжкульт.комунікація. К.:Либідь, 2007.247 с.

Омельченко Н. Ю.
магістрантка 61-2У групи
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім О.Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Цінько С. В.

ОСНОВНІ МЕТОДИ І ПРИЙОМИ НАВЧАННЯ ОРФОГРАФІЇ

У методичній літературі обґрунтовуються різні підходи до навчання орфографії: одні методисти надавали перевагу прийому списування (Л. Томсон, В. Малаховський О. Миртов, Є. Мейман, В. Лай та ін.), інші переконливо доводили ефективність вироблення орфографічних навичок на основі засвоєння теорії граматики (О. Пєшковський, Ф. Буслаєв, С. Чавдаров та ін.), треті пропонували як основні принципи диференційованого підходу для засвоєння орфограм (О. Біляєв, М. Разумовська та ін.).

Орфографія – це система правил про однакове написання слів. Орфографія полегшує письмове спілкування для людей, забезпечує єдине розуміння написаного як самим пишучим, так і читачем.

Орфографічні помилки в письмових роботах здобувачів освіти ЗЗСО з'являються в одних випадках через недосконалість методики навчання, в інших – через те, що з часом руйнується навичка, що неміцно склалася (тут не маються на увазі причини, що залежать від неуважності учнів). Як правило, на початковому етапі навчання орфографії помилки у значної кількості учнів є неминучими, тому що у школярів створюються помилкові узагальнені асоціації.

Наголосимо на тому, що недосконалість сформованості орфографічних знань, умінь і навичок учнів спричинена їх безсистемністю: правила написання слів сприймаються учнями як хаотичний набір.

Завдання вивчення орфографії у шкільному курсі української мови полягає у тому, щоб, по-перше, довести до свідомості школярів значення орфографії та необхідність оволодіння нею і, по-друге, озброїти учнів необхідними знаннями, уміннями та навичками письма.

Олена Горошкіна зазначає, що «сформувати будь-які вміння й навички можна лише в результаті наполегливої й цілеспрямованої роботи, у межах певної методичної системи, за допомогою оптимального поєднання спеціальних методів і прийомів» [1, с. 79].

Вибір способів і прийомом навчання орфографії визначається характером орфограм, які можуть бути у будь-якій значущій частині слова: у префіксі, корені, суфіксі, закінченні. Різні типи орфограм зустрічаються в межах однієї й тієї ж морфеми, і при цьому застосовуються різні правила. У навчанні орфографії застосовуються ті самі методи, як і при викладанні граматики: слово вчителя, бесіда, спостереження і аналіз орфограм, робота з підручником, самостійна робота учнів.

Слово вчителя як спосіб навчання орфографії використовується для повідомлення, наприклад, мети майбутньої роботи, при формулюванні завдання самостійної роботи, при поясненні. Цим методом учитель користується й у поданні етимологічних довідок щодо слів, написання яких перевіряється за словником, під час підбиття підсумків самостійної роботи учнів тощо.

Методом бесіди вивчається матеріал, засвоєння якого підготовлено вже наявними у школярів знаннями. Це в основному написання, що вимагають встановлення граматичної форми слова, правописі суфіксів різних частин мови та ін.

Метод спостереження та аналізу передбачає зіставлення досліджуваних явищ, відокремлення подібних, узагальнення, тому застосування його доцільно щодо вивчення написань, що перевіряються шляхом зіставлення з опорними словами, чи написань, що перевіряються орфографічними і граматичними правилами.

При вивченні матеріалу методом спостережень над мовою широке застосування отримує прийом зіставлення.

Методом самостійної роботи може бути організовано вивчення будь-якої групи написань, якщо учні вже мають навички роботи з підручником. Цей метод ефективний при роботі над написаннями, що перевіряються словником.

Прийоми навчання орфографії різноманітні. Одним із основних прийомів є орфографічний розбір, який ефективно використовується щодо нового матеріалу, його закріплення і повторення. Значення орфографічного аналізу полягає в тому, що він виховує навичку аналітичного підходу до написання, зосередження учня на орфограмах, що вивчаються, сприяє формуванню вміння усвідомлено застосовувати правила.

Так само, як і граматичний, орфографічний аналіз за обсягом може бути повним і частковим, або вибірковим; за способом виконання – усним чи письмовим. При повному розборі проводиться пояснення правопису кожної орфограми, що викликає труднощі в учнів. При частковому розборі увага зосереджується на тих орфограмах, які вивчаються в даний момент або потребують пояснення у зв'язку з тим, що під час написання їх допускаються помилки.

Прийом алгоритмізації у навчанні орфографії – це система обґрунтувань застосування правила у практиці письма.

В орфографічній роботі з опорою на алгоритм можуть бути виділені такі основні моменти: підготовчі вправи створюють основу успішної роботи з алгоритмами; введення правила, на основі якого підтверджується чи руйнується міркування; підведення учнів до розуміння алгоритму, його структури та техніки застосування; тренування у пооперaційному застосуванні алгоритму; самостійна робота учнів щодо застосування алгоритму.

Орфографічні вправи. Вправи у навчанні орфографії відіграють найважливішу роль. Сутність списування полягає в тому, що учні відтворюють у зошитах текст, який мають перед очима (списують з дошки, з таблиць, з навчальної книги). Списування розраховане на те, щоб учні запам'ятали правопис певних слів.

Ось кілька прикладів орфографічних завдань:

1) списування слів із пропущеними літерами (замість літер у тексті стоять крапки або знак питання);

2) зміна форми поданого в тексті слова (це слово дається в дужках);

3) заміна слів або виразів синонімами, що мають цю орфограму.

Завдання на зміну форми слова, поданого в дужках, також виконують з допомогою орфографічного аналізу.

Значне місце у навчанні орфографії займають такі види вправ, як диктанти.

Коментоване письмо – це навчальний диктант, у якому орфографічний розбір тексту, що диктується, проводиться в процесі запису. Робота відбувається так: учитель диктує текст, учні пишуть, але один з них розбирає вголос правопис кожного слова диктованого тексту в той час, коли весь клас пише саме це слово (учень, що пояснює, коментує, теж пише його).

Попереджувальний диктант має на меті допомогти учням згадати певне правило перед написанням слова з певною орфограмою. Хід роботи тут зазвичай буває таким:

1) учитель пропонує пригадати певне правило орфографії та проілюструвати його своїми прикладами;

2) читає чергове речення з диктанту і просить знайти у ньому слово з цього правила;

3) диктує речення, учні записують їх у зошити і підкреслюють необхідні орфограми.

Одним із видів перевірочного диктанту, що має навчальний характер, є диктант із коментуванням. Цей диктант складається з 2-10 слів із неперевірюваними або складними

орфограмами, що важко перевіряються. Перед тим, як записати ці слова, учні вимовляють їх пошепки за складами, чітко вимовляючи літери і намагаючись запам'ятати їх написання. Запис відразу перевіряється вчителем фронтально. Ті слова, у яких учні припустилися помилок, включаються до наступних коротких диктувань до того часу, поки учні не запам'ятають їх написання. Ця робота служить цілям повторення і проводиться зазвичай на початку уроку («орфографічна п'ятихвилинка»).

Другу групу диктантів складають диктанти із зміною тексту: вибірковий та творчий. Вибірковий диктант полягає у тому, що з продиктованого вчителем речення учні вибирають і записують лише одне слово із заданою орфограмою (чи поєднання слів, якщо орфограма наприкінці слова).

Творчий диктант – найпоширеніший варіант полягає у тому, що вчитель диктує важкі слова, а учні складають із ними речення (так би мовити, частина тексту диктують самі собі, самостійно підібравши дидактичний матеріал).

Вибірковий та творчі диктанти можуть використовуватися як навчальні та як контрольні.

Отже, ефективність роботи з орфографії в школі залежить і від добору вчителем методів, прийомів і засобів навчання, урахування вікових особливостей учнів; обліку й аналізу орфографічних помилок та роботи над їх подоланням.

Література:

1. Горошкіна О. М. Методи і прийоми навчання орфографії на уроках української мови: компетентнісний вимір. Мовна особистість в освітньому просторі: монографія / за заг. ред. І. Д. Пасічника; редкол. О. А. Вісич, Х. М. Карповець, З. В. Столяр. Острог :Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2021. 270 с. С. 79-86.

2. Горошкіна О. М., Груба Т. Л., Попова Л. О. Формування правописної компетентності учнів. Харків : Вид. група «Основа», 2016. 171 с.

3. Горошкіна О. М., Бондаренко Н. В., Попова Л. О. Методика компетентнісно орієнтованого навчання української мови учнів ліцею на рівні стандарту : метод. посібник. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 128 с.

4. Методика вивчення української мови в школі / О. М. Біляєв, В. Я. Мельничайко, М. І. Пентилюк, Г. Р. Передрій, Л. П. Рожило. Київ : Рад.школа, 1987. 364 с.

5. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / за ред. М. І. Пентилюк. Київ :Ленвіт, 2005. 400 с.

6. Хом'як І. М. Способи і характер навчання орфографії. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». Острог :Вид-во НаУОА, 2013. Вип. 40. С. 166−168.

Песяк І.І,
магістранкта 61-У групи Навчально-наукового інституту філології та історії Глухівського НПУ ім О.Довженка
Науковий керівник – д-р пед. наук, доц. Гоголь Н.В.

ПРОБЛЕМА ПЛИННОСТІ ЖИТТЯ І ЩАСТЯ В НОВЕЛІ В. ВИННИЧЕНКА «МОМЕНТ»

Після проголошення Україною незалежності творчий доробок В. Винниченка викликав величезний інтерес з боку літературознавців та дослідників творчості митця. Було проведено велику роботу по дослідженню індивідуального стилю та визначення художніх особливостей митця. До аналізу творчості В. Винниченка зверталися такі сучасні дослідники: М. Жулинський, В. Панченко, П. Федченко, Л. Мороз, О. Гнідан, Л. Дем'янівська, С. Погорілий та інші. Проте нині саме мала проза митця потребує більш детального аналізу й осмислення.

Варто наголосити на тому, що новели В. Винниченка займають важливе значення у його творчості. Саме в них митець намагається проникнути в психологію людини, з'ясувати сенс життя та простежити взаємовідносини між людьми як різного соціального прошарку, так і одного й того ж.

Відомо, що під час перебування у в'язниці Винниченко у 1909 році створює новелу «Момент», у якій поєднує власні філософські погляди про плинність життя та щастя людини. У підзаголовку до твору ми читаємо: «Із оповідань тюремної Шехерезади», що наштовхує нас на додаткові асоціації. Згадаємо, Шехерезада із «Тисяча і однієї ночі» розказує цікаві історії, які не мають кінця, щоб врятувати собі життя. У художньому творі Шехерезадою є в'язень, котрий задля марнування часу розповідає історії своїм співкамерникам. Так ми і дізнаємося про випадок із життя Шехерезада, а саме про те, як чоловік незаконно перетинав кордон разом із молодою невідомою жінкою.

Розповідь у новелі ведеться від імені героя-оповідача. Автор не конкретизує його імені, пояснюючи словами героїні, що «*…Так краще. І сама не хочу знати, як вас звуть… А ім'я пошлість*…» [2, с. 95]. Натомість, молоду дівчину, яку зустрічає герой новели, звати Муся, про що вона зізнається при наближенні до вірогідної смерті. Якщо дослідити значення повного імені дівчини, тобто Марія, то дізнаємося, що з давньоєврейської це ім'я означає «кохана, гірка або уперта». Можливо, автор не випадково вибрав саме це ім'я, бо герой-оповідач переживає муки раптового кохання і вимушене розставання з ним у кінці новели.

Описи природи вказують нам на те, що події відбуваються весною: «*Було це на весні. Ви ще пам'ятаєте, що таке весна? Пам'ятаєте небо, синє, глибоке, далеке! Пам'ятаєте, як ляжеш в траву десь, закинеш руки за голову і глянеш у це небо, небо весни? Е!... Ну, словом, було це на весні. Круг мене кохалося поле, шепотіло, цілувалося… З ким? А з небом, з вітром, з сонцем. Пахло ростом, народженням, щастям руху і життя, змістом сущого…*» [2, с. 85]. В. Винниченко навмисно зіставляє нам вільну, свобідну до кохання і життя природу, яка живе без суспільних обмежень і загальноприйнятих норм, і небезпечну подорож двох людей до свого власного щастя, які пробираються нетрями страху перед смертю та маленьким моментом вільного та чистого кохання.

Прикметно, що В. Винниченко не деталізує причину втечі головних героїв за кордон, але ми розуміємо, що це вимушений вчинок, зумовлений політичною ситуацією. Сам же кордон і дорога до нього детально описується автором вустами героя-оповідача. Так ми розуміємо, що оповідач і Муся по різному ставляться до смерті. Якщо ще до знайомства з дівчиною герой-оповідач ніби сміється над можливістю загинути: «*…мені раптом стало страшенно смішно: я – мертвий. Ці мушки, Семенова спина, конячинка, на якій підстрибувала комічно і глупо якась шлейка, Семенова шапка з прогризеним верхом і… я – будучий мертвяк…*» [2, с. 86], то після зустрічі з Мусею та перетину кордону чоловік змінює своє бачення до життя в цілому. А ось дівчина навпаки більш серйозно ставиться до можливості загинути у невідомому лісі, тому просить чоловіка, щоб «*Як мене вб'ють…напишіть по такій адресі…напишіть так: «Мусю вбито на кордоні. Вмерла так, як вмирають ті, що дуже люблять життя». Більше нічого… Зробите?*» [2, с. 96–97].

Перебуваючи в такій екстремальній ситуації у героя-оповідача виникають дивні почуття до Мусі. Він хоче її приголубити і захистити. І, одягнувшись в селянський одяг, герої стають немов ближчі один одному. Вони є рівними перед загрозою смерті.

Кульмінацією новели є момент, коли герой-оповідач з Мусею під звуки вистрілів перетинають зрештою кордон. В. Винниченко дуже насичено і реалістично зображує ці події: «*Хруснули гілки, але здавалося, зашумів весь ліс, замиготіли стовбури, вдарив світ, в очах промайнула картина якоїсь довгої, рівної просіки і разом хтось десь крикнув, поперед мене вибігла постать Мусі, з поверненим вбік блідним, напруженим лицем, сильно вибухнуло щось з боку, крикнуло, знов вибухнув вистріл, виринув під ногами якийсь рівчак, лишився позаду, блиснула нога Мусі, якісь кущі, вітер у вухах. І щось велике, горде, могуче в грудях, щось легке, широке, як небо, як повітря гір, як могучий потік…одсувався на сон, кошмар,*

наша таємна вогкість смерти» [2, с. 102]. Як бачимо, у словах відчувається справжня напруга. Водночас, напружуються не лише самі герої, але й читач, бо картина зображена надзвичайно сильно. Елемент розмитості в самій оповіді додає переживань за долі героїв та змушує зрештою навіть прискорити темп читання, наче це ми, читачі, як це роблять герої, змушені бігти до справжньої свободи.

Дуже виразно автор зображує і момент, коли героям все ж вдається залишитися живими після перетину кордону. Ні Муся, ні герой-оповідач не можуть втриматися, щоб гордо не викрикнути «Єсть!». Для обох це було миттю їхнього нового народження «*з отвертими, видющими очима душі*» [2, с. 103].

Зрештою, назва оповідання вказує нам на те, що потрібно жити в моменті. І, як говорить нам головна героїня: «*Щастя – момент. Далі вже буденщина, пошлість. Я знаю вже. Саме найбільше щастя буде мізерним в порівнянні з цим… так я зараз чую оттут… - вона показала на серце*» [2, с. 104]. Герой-оповідач залишається наодинці, покинутий миттю кохання, але він проносить цей спомин у своїй пам'яті та в душі. І, зрештою, ділиться ним зі своїми співкамерниками у в'язниці.

У «Конкордизмі» В. Винниченко закликав: «Будь чесним з собою, себто виводь на поверхню свідомості кожну підсвідому думку твою, кожне приховане почуття, не старайся з легкодухості, чи з надмірного егоїзму, чи страху загубити свої звички та втіхи лукавити з собою, не бійся бути правдивим і сміливим сам перед собою» [1, с. 125–126]. Отже, заклик берегти незабутні миті щасті й любові, які не були б обтяжені суспільними нормами й приписами, – головна ідея новели.

Новела «Момент» насичена також символічними образами. Наприклад, поле, яким йдуть головні герої твору, символізує свободу, саме життя («*…Тихо було…тихо тишою поля, де йде великий, здоровий, вічний процес народження, де вітрець лащиться і грається з квітами, кібець, як прив'язаний за нитку, часто тріпочеться на однім місці і, ніби вирвавшись, кидається згори в зелений хліб; а в хлібі одбувається якась шамотня, якась боротьба інтересів кузок, черв'яків, мишей, колосків*» [2, с. 96]); ліс же символізує ворожу стихію та небезпеку («*…А там далеко, десь в вогкій глибині, в таємній напівтьмі лісу ждала смерть…*» [8, с. 99]); комашки означають відсутність обмежень і правил; сам же кордон – це символ межі між життям і смертю. В. Винниченко досить майстерно передає і кольори новели й звуки: «*…На блідих квіточках кущів діловито гуділи бджоли; тукав десь дятел вгорі; дві пташки, пурхаючи з гилки на гидку, подивлялись на нас і несподівано злилися в обіймах…*» [2, с. 98].

Варто відмітити, що за новелою В. Винниченка «Момент» було знято фільм, а в 2010 році Київською академічною майстернею театрального мистецтва «Сузір'я» було поставлено моновиставу «Момент кохання». Постановкою керував Заслужений артист України Т. Жирка, а виконував головну роль Заслужений артист України Є. Нищук, який і надихнув режисера на постановку новели.

Цікавим, на наш погляд, є те, що у моновиставі бере участь лише герой-оповідач, який розповідає один із небагатьох найщасливіших моментів зі свого життя перед днем його страти. Роль же слухачів-співкамерників виконують власне глядачі. Мультимедійні засоби, які допомагають осмислити почуте, виводять на екран дійсність, про яку розповідає в'язень. Музичний супровід поглиблює емоційне сприйняття переживань героя. Звучать і сучасні пісні. Наприклад: «Така, як ти» С. Вакарчука, «Вийди, змучена людина» (на слова О. Олеся) А. Середи. Отже, своєю новелою «Момент» Винниченко хотів донести до читачів те, що потрібно не боятися бути чесним із собою, берегти власне щастя у розумі та душі і не втратити віри у справедливість життя.

Література:

1. Винниченко В. Конкордизм. Система будування щастя. Київ : Український письменник, 2011. 342 с.

2. Винниченко В. Твори. Том третій. Видання третє. Київ-Відень, Товариство «Дзвін», 1919, 254 с.

3. Вівчарик Н. Художні особливості новели В.Винниченка «Момент (Із оповідань тюремної Шехерезади)». *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*: зб. наук. праць / відп. ред. І. В. Сабадош, Ужгород, 2018. Вип. 23. С. 78–81.

4. Гнідан О.Д., Дем'янівська Л.С. Володимир Винниченко. Життя, Діяльність, Творчість. Київ: Четверта хвиля, 1996.

Путра Д.Ю.
магістрант 61-У групи Навчально-наукового інституту
філології та історії
Глухівського НПУ ім О.Довженка
Науковий керівник – д-р пед. наук, доц. Гоголь Н. В.

ЖАНР КАЗКИ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ І. ФРАНКА

Іван Якович Франко – знакова постать української та світової культури. Упродовж своєї більш ніж 40-річного творчого життя митець плідно працював як оригінальний письменник (прозаїк, казкар, поет, драматург), публіцист, перекладач, багатогранний учений, літературний критик, мистецтвознавець, фольклорист і етнолог. Його творчий доробок, написаний українською, російською, польською, німецькою, болгарською мовами, налічує кілька тисяч творів загальним обсягом понад 100 томів. Усього за життя письменника окремими книгами з'явилося понад 220 видань. Із них – більш ніж 60 збірок оригінальних і перекладних творів різних літературних жанрів.

Останнім часом у поле зору літературознавців усе частіше потрапляють казки різних жанрових модифікацій, якими так багатий творчий доробок І. Франка. Їх налічується близько п'ятдесяти. Слушною є думка Я. Закревської, яка підкреслювала, що І. Франко «як ніхто з українських художників слова, влучно і по-новаторському використав великі можливості казки, своєрідно розширив саме поняття "казка", ідейно-художню місткість цього жанру» [1, с. 6].

Літературна творчість І. Франка є об'єктом дослідження літературознавців уже більше століття. Серед вагомих сучасних здобутків у цій галузі слід назвати праці Ю. Бондаренка, Л. Водяної, І. Гончар, З. Гузара, В. Гуменної, П. Іванишина, В. Комарницької, Н. Тихолоз та ін. І хоча предметом їхнього дослідження ставали різні аспекти творчості письменника, усі вони одностайні в думці про неабиякий талант і надзвичайну працьовитість митця.

Відомо, що перша народнопоетична казка І. Франка, яка називалася просто – «Казка» («Про курочку рябу»), була написана в Нагуєвичах і опублікована 1876 року в журналі «Друг». Більшість казок була створена письменником у 80–90-х роках XIX століття. Так, у 1899 році було опубліковано окреме видання під назвою «Коли ще звірі говорили», яке складалося з дев'ятнадцяти казок. Згодом збірка була перекладена на інші мови світу і тривалий час видавалася і перевидавалася за кордоном.

Тематичний спектр казок І. Франка ж досить різноманітним. Українська літературознавиця, упорядник та редактор повного зібрання казок письменника Г. Сабат виокремлює 10 системних рядів і поділяє казки на такі типи: дитинні казочки, казки про тварин, релігійно-світоглядні казки, химерні казки, онейричні, казки-«вандрівки», орієнтальні, казки-історії, хроносові казки, сатирично-політичні [2, с. 8]. В основу такої класифікації вчена поклала яскраво виражену художньо-смислову домінанту, що полягає в ідейній спрямованості, використанні символічних образів, зображенні часового орієнтиру, особливостях зображення образів-персонажів казок, розгортанні подій тощо.

Необхідно підкреслити, що діапазон жанрових модифікацій казки у творчості І. Франка дуже широкий. Серед цієї кількісно і якісно багатої групи є звичайні казки, є казки для дітей

і дорослих, віршовані, прозові й драматичні, оригінальні твори й переробки запозичених та мандрівних сюжетів.

Чільне місце у творчості Івана Франка посідають казки сатиричного спрямування, до яких належать віршовані твори початку 80-х років XIX ст., а саме: «Звірячий парламент. Уривок політичної байки», «Казка для молодих директорів банкових»; прозові тексти зрілого періоду творчості «Опозиція», «Казка про Добробит», «Історія кожуха», «Звірячий бюджет» (три останні зі збірки «Сім казок»), «Свиня» (зі збірки «Місія. Чума. Казки і Сатири»), а також твір «Блощиця», який не був закінчений [4; 5]. Казки такого спрямування, на нашу думку, переважно демонструють соціально-політичний тип сатири. До того ж, І. Франко вважається одним із зачинателем політичної сатири в українському мистецтві.

Літературознавці [1; 2; 3; 4] переконані, що філософсько-сатиричні казки І. Франка формувалися внаслідок органічного поєднання соціальної сатири і філософічного пафосу. Якщо говорити про жанрову специфіку таких творів, то варто зазначити, що вони містять у собі риси казки, притчі, апокрифа, житія, фейлетону, анекдоту, оповідання. Таке жанрове сполучення, що пройняте легкими нотками іронії, дотепним зразковим гумором, ненав'язливою життєвою мудрістю, алегоризмом, елементами фантастики (чарівні перевтілення героя в іншу подобу, оживання мертвих тощо), було створено письменником на основі народної сміхової культури, генетичний зв'язок із якою виявляється у заголовках («Куди діваються старі роки», «Про багача, що їздив біду купувати», «Як пан собі біди шукав», «Як русин товкся по тім світі», «Як то Згода дім будувала»); також у типі персонажів (представників різних за статусом і суспільним поділом та алегоричними постатями), мовному та стилістичному оформленні текстів. Самобутні, інколи з народофольклорними чи апокрифічними елементами, сюжети в таких казках набувають значення взірця поведінки (позитивного чи й негативного) або моделі якоїсь виняткової життєвої обставини. Образи персонажів у таких творах часто не мають індивідуальних чи характерних рис; в основному це узагальнено-абстрактні постаті (Згода, Незгода, Біда, Руїна тощо), що позначають, уособлюють філософські та етичні поняття, або ж суспільні явища й закономірності значного масштабу.

Варто наголосити на тому, що у філософських казках І. Франка проблеми всезагального масштабу виходять на перший план у вигляді своєрідної художньої проєкції найзагальніших світоглядних переконань письменника крізь жанрову призму казки. До цієї групи зараховано насамперед «проскрибовану» в підрадянському часі «Святовечірню казку» – поетичний пролог до збірки «Давнє і нове», поетичний і прозовий варіанти «Рубача», прозову казку «Без праці» та віршовий драматичний твір «Сон князя Святослава». Літературознавці стверджують що ці твори тяжіють до естетики символізму та неоромантизму, дистанціюючись від реалістично-міметичного відображення дійсності. Діапазон їхньої власне філософської проблематики містить питання сутності й призначення людського життя, досяжності щастя, значення і призначення праці, служіння народові, державі, Батьківщині, патріотичного обов'язку, етичної антиномії зради і вірності [1; 2; 3; 4].

Отже, варто зауважити, що І. Франко, не порушуючи традиційної казкової схеми, створив оригінальні жанрові варіації, які відзначаються особистісним підходом автора й притаманним йому стилем. Казки письменника зберегли сутність фольклорних джерел і водночас стали зразками оригінального писемного жанру. Казки І. Франка мають: по-перше, глобальне значення, оскільки знайомлять широкий читацький загал із фольклорними надбаннями культур народів світу; по-друге, локальне – відтворюють український культурософський простір; по-третє, іманентне – несуть відбиток індивідуальної творчої манери автора; і, головне, автентичне – у оформленні змісту і форми базуються на усталеній поетиці фольклору (традиційні фабули, структурні схеми, константний жанровий стиль), що стає домінантою закінченої, відшліфованої Франком, органіки творів.

Література:

1. Закревська Я. Казки Івана Франка : (мовно-художній аналіз). Київ : Наук. думка, 1966. 106 с.

2. Сабат Г. Казки Івана Франка : особливості поетики. «Коли ще звірі говорили». Дрогобич : Коло, 2006. 364 с.

3. Тихолоз Н. Від «Рубача» до «Історії одної конфіскати» : діапазон жанрових модифікацій збірки І. Франка «Сім казок». *Вісник Львівського університету. Серія філологічна : Франкознавство.* 2003. Вип. 32. С. 107–117.

4. Тихолоз Н. Збірка Івана Франка «Місія. Чума. Казки і сатири» : жанрова специфіка та композиційна логіка. *Semper tiro :* зб. наук. праць молодих учених на пошану проф. І.О. Денисюка (до 75-літнього ювілею вченого). Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2002. С. 85–110.

5. Франко Іван. Казки. Повне зібрання / І. Франко ; упорядник, автор передмови і коментарів Галина Сабат. Дрогобич : Коло. 2013. 668 с.

Рева Я. С.
магістрантка 61-У групи
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім О.Довженка
Науковий керівник –канд. пед. наук, доц. Баранник Н.О.

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕХАНІЗМ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Актуальною проблемою, що склалася в умовах ускладненої ситуації української освітньої системи, є проблема дистанційного навчання, особливості його застосування та переваги використання.

Пандемічні обмеження, пов’язані з COVID-19, внесли корективи в освіту України, змусивши всіх освітян адаптуватися до нових умов та перелаштувати роботу на дистанційний режим. Крім того, така форма навчання стала незамінною і дозволила не припиняти йогов умовах повномасштабного вторгнення росії,руйнування освітніх закладів, переселення учнів, студентів та педагогів по всій Україні та за її межами, постійних повітрянихтривог та бойових дій [3].

Створення та розвиток системи дистанційного навчання ставить перед закладами вищої і загальної середньої освіти завдання інформатизації освітнього процесу, використання в ньому сучасних технологій для підвищення якості освіти.

На сучасному етапі дистанційна освіта є світовим трендом. У багатьох країнах світу з кожним роком популярність її зростає, оскільки ця форма навчання, основним принципом якої є інтерактивна взаємодія між суб’єктами освітніх послуг, є найбільш гнучкою та доступною.

Історично дистанційне навчання виникло в середині XIX століття.У 1840 році вчитель англійської, Ісаак Пітман, відомий у світі як розробник Пітман-стенографії, запропонував для студентів Англії навчання через поштовий зв’язок. Відомі в педагогічній літературі й припущення про першість Берлінського інституту вивчення іноземних мов (1850 р.), навчання в якому відбувалося через листування, а пізніше отримало назву кореспондентського навчання («correspondinglearning»).Так само з допомогою звичайної пошти здійснювалося навчання в Лондонському університеті (від 1858 р.); у 1970-ті рокиз’явилися перші американські програми з навчання шляхом листування.

Розвиток дистанційної освіти в Україні розпочався значно пізніше ніж у країнах Західної Європи. Експеримент із дистанційного навчання в Україні було запроваджено Міністерствомосвіти і науки в 2002 році.Можливість для впровадження дистанційної освіти

в Україні як окремої форми навчання в закладах освіти законодавчо закріплена Наказом Міністерства освіти і науки України в Положенні про дистанційне навчання, у якому чітко сформульовано його мету: «надання освітніх послуг шляхом застосування у навчанні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій за певними освітніми або освітньо-кваліфікаційними рівнями відповідно до державних стандартів освіти; за програмами підготовки громадян до вступу у навчальні заклади, підготовки іноземців та підвищення кваліфікації працівників» [6].

У вітчизняній і зарубіжній науково-педагогічній літературі активно порушуються проблеми дослідження різних аспектів дистанційного навчання. При цьому неоднозначно тлумачаться ключові поняття цієї категорії, зокрема: «дистанційне навчання (distancelearning)», «дистанційнаосвіта (distanceeducation)», «електронне навчання (e-learning)», «електронна освіта(e-education)», «навчання на відстані» та інші [3, с.169].

Часто одні науковці поняття «*дистанційне навчання*» й «*дистанційна освіта*» розглядають як синонімічні, інші заперечують такий підхід, вважаючи, що поняття «*дистанційна освіта*» є ширшим за «*дистанційне навчання*». Зарубіжні вченівикористовують термін «*теленавчання*», оскільки відводять особливу роль телекомунікаціям в організації самого процесу навчання.

У наукових розвідках нараховується близько десяти дефініцій поняття «*дистанційне навчання*»: від вузького розуміння – «навчання на відстані звикористанням ІКТ», до широкого, яке враховує суттєві особливості цього процесу: «Дистанційне навчання – це цілеспрямований, спеціально організований процес взаємодії студентів із викладачем між собою з застосуванням засобів інформаційних та комунікаційних технологій (ІКТ). Він не критичний у просторі, часі та конкретній освітній установі і протікає в специфічній педагогічній системі, елементами якої є мета, зміст, засоби, методи та форми, викладач та учні» [2, с.16].

Дистанційне навчання (англ. distancelearning) – це форма освіти, яка передбачає використання інтернету та сучасних технологій для віддаленого вивчення навчальних матеріалів студентами, тестування їхніх знань, а також комунікації з викладачами.

Новий словник методичних термінів і понять подає термін*«дистанційне»* навчання як рівнозначний до «*дистантне*», розглядаючи його як форму здобуття освіти (нарівні з очною, заочною, очно-заочною та екстернатом), за якої в освітньому процесі використовуються традиційні та специфічні методи, засоби та форми навчання, засновані на комп'ютерних та телекомунікаційних технологіях[1, с. 65].

Узагальнення й систематизація опрацьованого матеріалу дозволяє стверджувати, щонайчастішев науковому світі вживається термін «*дистанційне навчання*».

Сучасні інформаційні технології дають змогу підвищити та вдосконалити ефективність навчального процесу. Під час реформування освіти у вищих навчальних закладах активно розробляється концепція дистанційної освіти, що передбачає розробку різноманітних технологій, у тому числі технології змішаного навчання. За Концепцією розвитку дистанційної освіти в Україні, дистанційна освіта – це форма навчання, рівноцінна з очною, вечірньою, заочною та екстернатом, що реалізується, в основному, за технологіями дистанційного навчання [5].

Основу такого процесу в умовах дистанційної освіти становить цілеспрямована самостійна робота студента, що може вчитися в зручному для себе місці, за індивідуальним розкладом, маючи комплект спеціальних засобів навчання та узгоджену можливість контакту з викладачем та іншими студентамиз допомогою телефона, факсу, електронної та звичайної пошти.

Залежно від участі викладача в освітньому процесі виділяють такі форми дистанційного навчання: синхронна, асинхронна, змішана.

Синхронне навчання передбачає взаємодію між суб'єктами навчання, відбувається у формі онлайн-занять, які проводить викладач відповідно до раніше затвердженого розкладу.

За такої форми суб'єкти навчання здобувають знання в режимі реального часу. Вивчення матеріалу відбувається у вигляді аудіо-, відеоконференцій, вебінарів, консультацій та індивідуального зворотнього зв'язку. Іншими словами, це проведення занять у режимі реального часу в обраному цифровому середовищі.

Асинхронне навчання побудоване на самостійній роботі студентів. Викладач завчасно записує весь матеріал. Це можуть бути відеолекції, уроки, статті, презентації, інтерактивні тренажери. Студенти вивчають матеріал і пишуть тести й контрольні роботи до визначеного дедлайну. У процесі асинхронного типу ДН участь викладача мінімізується, оскільки його основна задача – перевірити рівень засвоєння здобувачами освіти теоретичних знань та практичних умінь та навичок.

Змішане навчання являє собою поєднання синхронного (традиційних формальних засобів навчання – роботи в аудиторіях, вивчення теоретичного матеріалу) й асинхронного дистанційного навчання (за допомогою e-mail-листування або інтернет-конференцій тощо). Частину інформації здобувачі освіти отримують через онлайн-заняття, решту вивчають самостійно.

З метою успішної реалізації дистанційної форми навчання варто враховувати такі *умови*:

- ✓ комп'ютерну грамотність викладачів;
- ✓ модульний принцип розробки навчальних матеріалів та методів навчання;
- ✓ наявність розроблених в електронному вигляді навчальних інформаційних та методичних матеріалів з дисципліни, що вивчається;
- ✓ наявність програми тестування та бази тестових завдань за досліджуваними дисциплінами.

Зважаючи на те, що дистанційне навчання розглядається як принципово нова форма навчання, як система, яка тісно пов'язана з категоріями цілісності, структурності, взаємозв'язків компонентів, то ключовими компонентами такої системи називають навчальне середовище дистанційного навчання (платформа) з необхідними засобами комунікації, базу навчальних матеріалів (лекції, електронна література, відео- та аудіо-матеріали), засоби контролю та оцінювання (практичні завдання, тестування, форуми, веб-квести, скрайбінг, тощо), учасників (суб'єктів) дистанційного навчання та технічних спеціалістів (програмістів, адміністраторів) [3, с.172].

Створення комплексу інформаційних та методичних матеріалів на основі модульного принципу обумовлено індивідуалізацією навчального процесу [5] і вимагає великої підготовчої роботи: переробки навчальних планів та структурування на їх основі модулів теоретичного матеріалу дисциплін, що вивчаються, розробки набору індивідуальних завдань (типових розрахунків) та електронних методичних посібниківїх виконання.

Вебресурси навчальної програми можуть складатись з таких елементів: методичних рекомендацій для учнів щодо сценарію навчання, використання вебресурсів, послідовності виконання завдань, особливостей тестування у реальному режимі часу тощо із автоматизованою перевіркою результатів; – документів планування освітнього процесу; електронних бібліотек; відео- та відеозаписів лекцій, семінарів (дискусій); мультимедійних лекційних матеріалів, побудованих за модульним принципом; термінологічних словників; практичних завдань з методичними рекомендаціями щодо їх виконання; віртуальних тренажерів із методичними рекомендаціями щодо їх використання; макетів тестових завдань та інших ресурсів навчального призначення[4, с.13].

Отже, необхідність формування конкурентоздатного суспільства, яке прагне інтегруватись у європейську і світову спільноту, стрімкий розвиток комп'ютерних технологій, підвищення вимог до якості освіти в Україні,потреба у висококваліфікованих професійно мобільних та соціально активних фахівцях потребує активного розвитку нових методик застосування дистанційних форм навчання спільно з традиційними формами, якіб включали більш тісні контакти здобувачів освіти з педагогами.

Література:

1. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. А35 Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). М.: Издательство ИКАР, 2009. 448 с.
2. Андреев А. А., Солдаткин В. И. Дистанционноеобучение: сущность, технология, организация. М. : МЭСИ, 1999. 196 с.
3. Гаврілова Л., Катасонова Ю. Теоретичні аспекти впровадження дистанційного навчання в Україні. *Освітологічний дискурс*, 2017, № 1-2 (16-17)
4. Дистанційне навчання в системі професійно-технічної освіти : монографія / авт. кол. В. В. Ягупов, Л. М. Петренко, С. Г. Кравець та ін. Житомир: «Полісся», 2019. 234с.
5. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні (затверджено Постановою МОН України В.Г. Кременем 20 грудня 2000 р.https://bzl.cprpp.org.ua/koncepciya-rozvitku-distancijnoi-osviti-v-ukraini-10-38-36-24-01-2022/
6. Положення про дистанційне навчання https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#n18

Скуратова М. Т.
магістрантка 62-2А групи
ННІ Філології та історії
Глухівського НПУ імені О. Довженка
Науковий керівник – канд. філол. наук, ст. викладач Кушнєрьова М. О.

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОЇ МАНЕРИ В. ФОЛКНЕРА

В. Фолкнер – натхненник американського Півдня, гордість американської літератури, один із найглибших митців літератури модернізму. Відомий критик Мальколм Каулі (Malcolm Cowly), аналізуючи творчий доробок В. Фолкнера, зазначав, що «в контексті американської літератури він поєднав традицію psycological horror, тобто глибокої, необмеженої раціональністю психологічності із традицією народного гумору і реалізму» [цит. за 1, с. 14].

Вивчення творчості класика літератури XX століття, лауреата Нобелівської премії 1849 року доцільно розпочати із ознайомлення із життєвим шляхом письменника, що є естетичною підготовкою до розгляду його творчого доробку, зокрема новелістичних творів.

Щоб цілісно уявити собі постать, характер і творчість американського письменника, потрібно звернути на тексти, в яких образ митця висвітлено багатогранно, через складну систему зв'язків із родиною, містом, в якому він жив і писав, культурою, історією і традиціями, в яких знаходив своє натхнення. Роль такого тексту може виконати написана ще за життя письменника книга Роберта Кофлена «Особистий світ Вільяма Фолкнера» (1954), зі сторінок якої відкривається образ «творця Йокнапатофи», який *«ні виглядом своїм, ні поведінкою не схожий на того, ким він є насправді; вчинками <...> нагадує фермера, що вивчав Платона, а зовнішністю – урвиголову з великої річки, а у <...> вигляді має щось старомодне, навіть архаїчне»* [4, с. 150].

Від так стане почасти зрозуміло, чому творчість В. Фолкнера має власні неповторні особливості, утверджує новий погляд на життя, а сам письменник кардинально різнився від європейських письменників, був нестандартним митцем, а більшість своїх книг писав у віддаленому куточку свого штату.

О. Боднар у своєму дослідженні, присвяченому порівняльному аспекту вивчення творів В. Фолкнера і В. Шевчука звертає увагу на різноплановість амплітуди літературно-критичних оцінок творчого «я» письменника на його батьківщині. Актуалізація досягнень західної фолкнеріани через опрацювання літературно-критичних статей, звернення до містких визначень авторства Волтера Аллена (Walter Allen), Річарда Моріленда (Richard

Moreland), Ірвіна Хау (Irving Howe) та ін., що схарактеризовують різні аспекти творчості, сприяє вибудові цілісної постаті митця, концептуалізує його художнє світобачення.

Ґрунтовними є здобутки вітчизняної фолкнеріани, представлені науковими розвідками Д. Затонського, Т. Денисової, П. Рихла, О. Кеби. Американський Південь з його мовою, побутом, міфологією, комплексом проблем, край «декадансу, занепаду аристократичних родин з їх витонченою культурою», край «фермерської демократії, з якої виросла нація», територія негритянської стихії, що «породжувала водночас і покору, і гнів» – усе це, переконаний Д. Затонський, об'єднує більшість творів письменника. Світ, створений Фолкнером, не знайти на жодній із карт Америки. Південь в творах письменника – це округ Йокнапатофа у штаті Міссісіпі зі столицею у містечку Джефферсон, це світ, через зображення якого проступає «специфічний погляд на життя, на дійсність, на конфлікти й досягнення сучасності», – підсумовував дослідник [5, с. 198, с. 217]. Т. Денисова зауважувала, що Фолкнер не вважав себе «ані істориком, ані хронікером, ані співцем Півдня», а метою його творчості було «не відтворення Півдня, а пошук правди» [3, с. 256].

Для письменників «південної школи», до якої належав і В. Фолкнер, написання *short story* давало можливість відгукнутися на актуальні проблеми часу, висловити власну громадянську позицію, зобразити людину в період формування моральних орієнтирів. У своїй творчості письменник намагався відтворювати життя людини як воно є, з усіма болями й тривогами, радощами та журбою, намагався письменницьким словом врятувати світ.

Захоплення творчістю В. Фолкнера його сучасниками і наступними поколіннями читачів, авторів і критиків, а також визначне і заслужене місце в каноні американської і світової літератури складно пояснити виключно на матеріалі перекладених текстів. Сучасні дослідники американської літератури (М. Нестелєєв, Б. Романцова та ін.), оцінюючи масштабність впливу творчості письменника на авторів XX і початку XXI століть, визнають пріоритетність стилю і мови фолкнерівських творів, що органічно сприйматимуться, звичайно ж, тільки мовою оригіналу. Зважаючи на це, потрібно враховувати зауваги перекладачів текстів письменника, зокрема українською мовою (Р. Доценка, О. Сенюка, О. Король) щодо фраз письменника, розтягнутих інколи на цілі сторінки, з уміщеними в них нерозривно переплетеними подіями, що відбуваються в різні часи, і самого В. Фолкнера про те, що у фразі він прагне «вмістити на кінчику пера теперішнє і минуле» [4, с. 503].

Поділяємо думку В. Братко, що вивчення творчості В. Фолкнера доцільно починати з бесіди щодо жанрової своєрідності малої прози письменника та особливостей її читацького сприйняття. Для відтворення «неперервного і об'ємного процесу життя» В. Фолкнер обирає різні жанрові модифікації і відповідні форми організації тексту.

Мала проза письменника, як і романістика, що сюжетно пов'язана і витворена на основі оповідей малої форми, вирізняється присутністю розповідача. Отже, через співбесіду, своєрідний діалог із читачем, через промовляння думок вголос народжується текст, який стає зрозумілим його уявному співавторові завдяки подібності до тієї фрагментарності, що панує в момент мисленнєвої творчості людини. Подібно до процесів мислення, в яких слова і речення, на перший погляд, хаотично нагромаджені, у текстах В. Фолкнера «синтаксична ускладненість лише засіб передати розмаїття асоціацій людського мислення» [4]. Ілюстрацією того, як минуле, теперішнє і майбутнє зливаються в єдину часову єдність, є новела «Ведмідь». Такий стилістичний прийом допомагає увиразнити головну думку твору через усвідомлення того, що є у житті найважливішим.

Сприйняття прози письменника обов'язково супроводжується актуалізацією уваги до внутрішніх монологів, якими сповнені тексти. У них відлунює особиста зацікавленість тим, про що пише В. Фолкнер, які моральні проблеми порушує у своїх творах. Багато в чому, як показує творчість письменника, стиль письма, манера оповіді визначається темою і проблематикою текстів. Підтвердження тому знаходимо в новелі «Дим», в якій розкривається боротьба людини із самою собою і обставинами. Трагічна історія життя родини Голендів розкривається через майже детективний сюжет і стилістично відтворює

заплутане мереживо життєвих перипетій, думок, спогадів і переживань персонажів, якими у новелі є батько та два його сини-близнюки Ансельм та Вірджиній.

Творча манера В. Фолкнера полягає в умінні глибоко відтворити конкретні життєві явища, тим самим актуалізувавши їхню загальнолюдську сутність, відтворити множинну сутність життєвих історій, привернути увагу до проблеми морального вибору.

Література:

1. Боднар О. Б. Проза Вільяма Фолкнера і Валерія Шевчука: Типологічні паралелі, художня своєрідність. автореф. дис. к. філол. н. 10.01.05. Порівняльне літературознавство. Тернопіль, 2010. 20 с.

2. Братко В. О. «Незрівнянне відчуття – смирення й гордощів»: історія змужніння та захоплення світом природи у новелі Фолкнера «Ведмідь». Матеріали до вивчення творчості письменника. 11 клас. *Зарубіжна література*. 2004. № 3. С. 29–31.

3. Денисова Т. Історія американської літератури. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 487 с.

4. Доценко Р. Дещо про стиль Фолкнера / Крадії та інші твори : пер. з англ. К. : Дніпро, 1972. С. 498–505.

5. Затонський Д. Шлях У. Фолкнера / Минуле, сучасне, майбутнє : про реалізм, традиції, новаторство. К., 1982. С. 195–218.

6. Кофлен Р. Особистий світ Фолкнера. *Всесвіт. Журнал іноземної літератури*. 1974. № 12. С. 150–180.

Ткаченко К. Е.
студентка 61-У групи
Навчально-науковогоінститутуфілології та історії
Глухівського НПУ ім О.Довженка
Науковий керівник – канд. філол. наук, ст. викл. Клейменова Т. В.

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВА СПЕЦИФІКА ТА ПРОБЛЕМАТИКА ПОВІСТІ-КАЗКИ М. ПАВЛЕНКО «РУСАЛОНЬКА ІЗ 7-Б, АБО ПРОКЛЯТТЯ РОДУ КУЛАКІВСЬКИХ»

Марина Павленко – одна із найяскравіших представниць сучасної української літератури для дітей. Мисткиня заявила про себе як про письменницюв 1997 р. дитячою збіркою віршів «Бузкові зошити».У перші роки XXI століття нею була опублікована збірка поезій для дорослих читачів «Чар-папороть» та збірка оповідань «Як дожити до ста». Незабаром письменниця розпочала роботу над своєрідним «книжковим серіалом» про Русалоньку, що став популярним серед українських підлітків і приніс письменниці широке визнання. Нині це її літературна візитівка. В останнє десятиліття М. Павленко написала твір «Миколчині історії», книгу казок «Півтора бажання (Казки старої Ялосоветиної скрині)», «Домовичок з палітрою» та дослідницьку працю «Марина Павленко про Павла Тичину, Надію Суровцову, Василя Симоненка, Василя Стуса, Ірину Жиленко».

Творчість нашої сучасниці була високо оцінена не лише читачами, але й літературними критиками. Письменниця неодноразово ставала лауреаткою та переможницею багатьох літературних конкурсів: «Гранослов» (1996, 2002), «Привітання життя» (1996), «Коронація слова» (2004), конкурсу літератури для дітей та юнацтва «Портал» (2006) та ін.

М. Павленко працює на ниві української літератури майже 25 років, має вагомі художні здобутки, представлені широким жанровим спектром, однак досліджень про її творчий доробок небагато. Переважно це рецензії на дитячі твори, зокрема – на серію книг про Русалоньку (З. Жук, Н. Марченко, І. Цимбал); окремі напрацювання, присвячені аналізу її творчості загалом (Ю. Гончар, І. Гищук, Т. Качак); низка наукових статей, де творчий доробок письменниці аналізується в контексті дитячої української літератури тощо.

Тетралогія «Русалонька із 7-В» – це твір про сучасних українських підлітків, про те, як вони дорослішають, проходять становлення власного «Я», про ставлення до української мови й до Батьківщини, про стосунки в родині та з товаришами, про суспільні, моральні, етичні й екологічні проблеми, про перше справжнє кохання. Твори, що складають тетралогію: «Русалонька із 7 – В, або Прокляття роду Кулаківських», «Русалонька із 7-В та загублений у часі», «Русалонька із 7-В проти Русалоньки з Білокрилівського лісу», «Русалонька із 7-В в тенетах лабіринту».

З кожною новою повістю М. Павленко розширюється тематичне коло її творів, проте актуальними залишаються увага та любов до особистості, співпереживання дійових осіб і їхня взаємодопомога.

«Русалонька із 7 – В, або Прокляття роду Кулаківських» – перша книга тетралогії. Твір подобається сучасним читачам, тому що його головна героїня намагається знайти відповідь на питання, що хвилюють підлітків: «Що є перешкодою людському щастю?»,«Навіщо казки, у яких перемагає зло?» та ін. Шукаючи відповіді на ці споконвічні питання, вона потрапляє в неймовірні пригоди, про які цікаво читати її одноліткам.

За жанром «Русалонька із 7-В» – це повість-казка – такий різновид повісті, у якій, як і в народній казці, поєднуються реальні та казкові події, добро протиставляється злу, наявні магічні предмети, образи-символи тощо. Сюжет такого твору найчастіше розвивається у двох площинах – реальній і фантастичній. Повість-казка вчить читача відрізняти добро від зла, робити правильний життєвий вибір. Дослідниця творчості Марини Павленко Н. Діденко у своїй розвідці «Дивовижний світ творів М. Павленко» зауважує, що сучасна дитяча письменниця запровадила до української дитячої літератури новий жанр – краєзнавчий детектив [2, с. 96].

Сама ж авторка про свій твір говорить так: «Гадаєш, казки – то тільки дитячі баєчки і чудес на світі не буває? Але якщо над красенем однокласником висить родове прокляття, якщо тебе домучили нічні жахіття сусідської квартири, якщо тітоньку треба рятувати від її ж власного весілля, а старовинна шафа перетворюється на машину часу, і про все це навіть не здогадуються такі розумні батьки, – ти ніде інде, як у казці. Справжнісінькій сучасній казці, щасливий кінець якої мусиш дописати самостійно» [1].

У повісті-казці М. Павленко зобразила неймовірні пригоди дівчинки Софії, яка веде власне детективне розслідування подій минулого. Авторці вдалося відтворити колоритні типажі сучасних підлітків, їхню поведінку, сучасну сленгові говірку.

Головна героїня книги – чуйна до людей, добра, щира, кмітлива Софійка – прагне допомогти своєму однокласнику Вадиму Кулаківському позбавитися родового прокляття, причиною якого став ганебний учинок його пращура Гордія. М. Павленко зізнається, що прототипом образу дівчинки стала її старша донька. Досить цікавой оригінально зображено в повісті образ самовпевненого учня Вадима Кулаківського, в образі якого уособлений психологічний портрет сучасного типового підлітказ його переживаннями й ваганнями. Він із типової української сім'ї – його батьки-заробітчани часто відсутні вдома, хоча надсилають достатньо грошей. Незважаючи на матеріальне благополуччя родини, Вадим відчуває самотність і безпорадність, адже гроші не замінять спілкування з найріднішими людьми.

У повісті «Русалонька із 7-В або Прокляття роду Кулаківських» авторка незмінно дотримується обраного нею творчого принципу – писати про реальне життя, зображувати реальних людей, які завдяки фантазії потрапляють в нереальні ситуації. Така позиція подобається читачеві-підліткові, який вважає себе дорослим, але в душі залишається дитиною.

З казкового арсеналу чарівних предметів, що зазвичай використовуються в магічних історіях, допомагають героям казкових творів, головна героїня у своєму розслідуванні використовує лише старовинну дерев’яну шафу, щоспроможна переносити людину в інші часи. М. Павленко вчасно помітила характерну прикмету сучасності: інтерес молодого покоління до історії України, краєзнавчих розвідок, дослідження старовинних пам’яток

архітектури, вивчення свого родоводу. Читач «Русалоньки із 7-В або Прокляття роду Кулаківських» має змогуглибше пізнати минулу епоху, познайомитися зі старовинними традиціями та обрядами.

У повісті-казці М. Павленко порушує низку актуальних проблем: споконвічної боротьби добра і зла, підлості та благородства, пам'яті про своїх предків, дотримання родинних традицій, першого кохання, матеріальних і духовних цінностей в житті людини, відповідальності за кожен свій вчинок, справжньої дружби, самотності, родиннихстосунків, батьків і дітей тощо.

Письменниця намагається переконати читача, що потрібно вірити в чудеса, у те, що навіть звичайна українська дівчинка-семикласниця може допомогти іншим віднайти правильний шлях, що старовинні коралі здатні виправити чужі помилки, спонукати людину змінитися самій і змінити на краще світ.

Література:

1. Дяченко Д. Павленко Марина : «На літературну стежку мене «виштовхали» батьки». Інтерв'ю. URL: http://uman.info/ua/news/maryna-pavlenko-na-literaturnustezhku-mene-vyshtovhaly-batky–163. (Дата звернення – 05.11.2022 р.)

2. Овдійчук Л. Пенталогія М. Павленко: жанрово-стильові особливості.*Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія «Філологія. Літературознавство». 2014. Т. 239. Вип. 227. С. 94–99.

3. Павленко М. Русалонька із 7-В, або Прокляття роду Кулаківських. К. :Теза, 2012. 220 с.

Топчій Е. О.
студентка 61-У групи
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім О.Довженка
Науковий керівник – канд. філол. наук, ст. викл. Клейменова Т. В.

МОТИВ РОЛІ МИТЦЯ І МИСТЕЦТВА В СУСПІЛЬСТВІ У ПОЕЗІЇ Є. МАЛАНЮКА

Євген Маланюк – поет діаспори і один із найяскравіших українських митців ХХ ст., борець за державний суверенітет України, чия творчість за радянських часів була під суворою забороною. Поезії Є. Маланюка притаманні історіософські мотиви, вольові імперативи, філософічність, обстоювання будівничих чинників у суспільстві та мистецтві, заклик до збройної і духовної боротьби за Україну. Поетичну творчість митця можна назвати автобіографічною, адже в ній передано світовідчуття, розуміння подій, свідком яких був автор, воїн УПА, що після поразки визвольних змагань опинився в еміграції, гостро переживав свою відірваність від України.

Вагомий внесок у дослідження творчої спадщини Є. Маланюка зробили М. Ільницький, Ю. Ковалів, Г. Клочек,О. Нахлік, В. Неборак, М. Неврлий,О. Прохоренко, Г. Сивокінь, В. Шапіро та ін. Проте особливості розкриття у його поезії мотиву ролі митця і мистецтва в суспільстві потребують детальнішого розгляду.

Тема України, осмислення трагічної долі Вітчизни та пошуки виходу із цього становища, ідея української державності,міркування про роль поета, роздуми над проблемою людського існування, сенсу життя – центральні мотиви лірики Є. Маланюка.

Митець ставив високі вимоги до особистості поета. «Крізь усю його творчість проходить мотив усвідомлення творчої місії митця, його натхненної праці, яка при жодних обставинах не здатна допускати бодай найменшої фальші чи випливати з кон'юнктури» [2, с. 6].

Мотиви ролі слова як духовної енергії нації звучать у його ліричних віршах «Демон мистецтва», «Стилет чи стилос», «Пам'яті Куліша», «Безкровна Муза – нежива...», «На хресті слова розіп'ятий...»; увагу письменників в історії та культурі поет осмислює у творах «Шевченко», «Невичерпальність», «Сучасники» та ін. У текстах Є. Маланюка про поетів і

поезію В. Шапіро влучно виокремлює провідні ідейні домінанти: 1) образ митця, його призначення, 2) «культурні ідеали» [3, с. 180].

Саме Є. Маланюку належить відома фраза, що стала афоризмом: «Як в нації вождя нема, тоді вожді її – поети». Цими словами з поеми «Посланіє» (1925–1926) автор наголосив на вагомій ролі поета в житті народу, нації.

У ранній збірці Є. Маланюка «Стилет і стилос» ліричний герой (поет, друге «Я» автора) має вибирати між стилетом (кинджалом із тонким і гострим клинком) і стилосом (паличкою для письма у римлян), що символізують, відповідно, збройну боротьбу й мистецтво. У вірші «Стилет чи стилос», що дав назву збірці, частка «чи» указує на певну нерішучість ліричного героя перед неминучим вибором.

Стилет чи стилос? – не збагнув.
Двояко вагаються трагічні терези.
Не кинувши у глиб надійний якор,
Пливу й пливу повз береги краси [1, с. 32].

Автор збірки позиціонує себе як поет-державник, натхненний героїзмом пращурів, тому проблему оригінально вирішує на користь стилосу, що нагадує стилет (слово – зброяв умовах виборювання української державності).

Таким чином, Є. Маланюк відтворив процес подолання у внутрішньому світі ліричного героя дилеми збройної боротьби й мистецтва їхнім синтезом.

У поезії «Напис на книзі віршів» автор охарактеризував себе так: «Напружений, незломно-гордий, / Залізних імператор строф» і пояснив «Чому стилетом був мій стилос /І стилосом бував стилет» [1, с. 130], знову ввівши образи цих антиподів. Адже муза поета-борця покликана слугувати ідеї свободи, і за допомогою слова він намагався боротися проти радянського режиму.

Неабияку роль у вихованні державної нації Є. Маланюк відводить мистецтву. У його візіях поет виступає як посередник між Богом і людьми, а в поезії «Біографія» він стверджує:

Я – кривавих шляхів апостол –
В голубі невечірні дні[1, с. 36].

Показовим щодо концепції служіння поета національній ідеї є також сонет «Шевченко», ліричний герой якого – патріот України – возвеличує Кобзаря, підкреслює своє розуміння місії Шевченка як національного пророка, котрий сприяв національному пробудженню народу.

Живучи далеко від батьківщини, Є. Маланюк завжди цікавився подіями в ній, слідкував за творчістю українських письменників. Зокрема, Максиму Рильському і Павлу Тичині поет присвятив вірш «Сучасники», що ввійшов до збірки «Стилет і стилос». Він складається з двох частин, у першій із яких автор захоплюється лірикою та манерою письма М. Рильського, а в другій виявляє розчарування пізнішими творами П. Тичини, який писав те, що вимагала панівна ідеологія.

Гіркий сарказм, що досягається яскравими антитезами, містять рядки, де йдеться про відмінність ранньої поезії Тичини, що закликала боротися за незалежність (збірка «Сонячні кларнети») і поезії часу написання «Сучасників»:

Раптом... брязнуло враз! І ридально навік розірвалось...
І бездонним проваллям дихнула порожня луна.
... від кларнета твого – пофарбована дудка зосталась.
... в окривавлений Жовтень – ясна обернулась Весна[1, с. 46].

Є. Маланюк відхиляє зраду ідеї, засуджує тих митців, які зламалися під тиском радянської влади.

Отже, мотив ролі митця та мистецтва в суспільному житті широко представлений у поезії Є. Маланюка, поета-борця за українську державу. У проаналізованих творах наявний ліричний образ поета-пророка, патріота України;автор стверджує, що призначення митця – безкомпромісно служити народові за будь-яких обставин, формувати свідомість нації.

Література:
1. Маланюк Є. Поезії. Упорядкув. і передмова Т. Салиги, примітки М. Старовойта. Мистецьке оформлення О. Тищука. Львів : УПІ ім. Івана Федорова; «Фенікс Лтд». 1992. 686 с.
2. Прохоренко О. Ф. Творчість Євгена Маланюка і «Празька школа» українських поетів. Автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.01.01. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 1999. 18 с.
3. Шапіро В. Видо-жанрове різноманіття в поетичній спадщині Євгена Маланюка 20-х років. *Наукові записки.* Випуск 124. Серія: Філологічні науки (літературознавство). Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. С. 176–184.

Шкурін О. А.
магістрант 61-У групи спеціальності
014 Середня освіта (Українська мова і література)
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. Холявко І. В.

КОНСТИТУТИВНІ ОЗНАКИ ЖАНРУ НАУКОВОЇ СТАТТІ

Найхарактернішими, ратифікованими в усіх дисциплінарних та національно-культурних наукових спільнотах є жанри наукової статті, монографії та дисертації, які прийнято визначати як первинні формати оприлюднення й поширення наукових здобутків [2, с. 136]. Домінантним жанром первинної наукової комунікації є журнальна стаття, чому, очевидно, посприяла сукупність різних чинників – невеликий текстовий обсяг, чіткий структурно-смисловий формат, мовні конвенції, вироблені в процесі еволюції жанру.

Наукова стаття – це один з жанрів академічного підстилю наукового стилю літературної мови, що є форматом наукового дискурсу. Традиційно під статтею розуміють спеціальну публікацію невеликого обсягу, в якій відображені погляди автора з визначених вузьких питань або результати обмежених досліджень [1, с. 34]. Особливість статті полягає в тому, що вона містить найбільш оперативну інформацію про рух науки, є своєрідним репортажем «з переднього краю» науки [1, с. 34].

Важливим аспектом аналізу мовленнєвого жанру є опис змістової структури тексту. Композиція наукової статті містить три компоненти: вступ, основну частину і висновки.

У вступі лінгвістичної наукової статті зазвичай представлено такі змістові елементи:

– постановка проблеми, залучення роботи до кола досліджень (*В останні роки лінгвісти досить активно досліджують так звані прецедентні феномени*);

– визначення актуальності дослідження (*Малодослідженим залишається питання граматичних категорій прислівника*);

– визначення базового поняття дослідження (*К. Демиденко називає їх базовим, стереотипним ядром знань на рівні етнічної культури*);

– історія питання (*Перші спроби концептуалізації кінофільму як знакової системи, як «тексту» були зроблені теоретиками формальної школи*);

– формулювання мети дослідження (*Стаття містить опис мовленнєвого жанру автобіографічного оповідання в діалектній комунікації з лінгвістичних позицій*);

– характеристика матеріалу дослідження (*У статті використана термінологія, відібрана зі слов'янських мов*).

Основний текст лінгвістичної наукової статті містить теоретичну й практичну частини.

У теоретичній частині подають підходи різних науковців до досліджуваного питання (*О. Пахомов з'ясовує особливості діалектного спілкування*) і власний погляд автора, часто зіставлений з думками інших дослідників (*Визначаючи ідеологічні функції дискурсу, ми маємо на увазі функцію впливу на людей із метою формування певних типів поведінки*).

Практична частина лінгвістичної статті містить аналіз, опис досліджуваного мовного явища. Обов'язковим компонентом власне наукової статті з лінгвістики є приклади мовного матеріалу (*Як приклад можна навести такі уривки…*).

Висновкова частина наукової статті є невеликою за обсягом, іноді оформлюється у вигляді одного речення. Як лексичні сигнали завершення використовують слова і словосполучення *отже; таким чином; підсумовуючи викладене, зазначимо* тощо.

Визначаючи часову віднесеність диктуму жанру наукової статті, варто зазначити, що в ній зазвичай представлені всі три часові аспекти: минуле (історія питання), теперішнє (актуальність дослідження, його новизна, власне аналіз матеріалу, спостереження автора, теоретичні положення), майбутнє (перспективи дослідження).

Найбільш поширеною часовою формою дієслова в науковому тексті є теперішній час. В основній частині лінгвістичної наукової статті теперішній час використовується:

– на позначення ситуації, явища, які існують завжди («теперішнє абстрактне»): *Особливість саме української мови* ***полягає*** *в тому, що …*;

– при посиланні на загальноприйняту думку («теперішнє постійне»): *Обидві інтерпретації близькі і часто* ***поєднуються****…*;

– для характеристики погляду іншого дослідника («теперішнє історичне»): *Ця структурно-семіотична концепція наприкінці 50-их років* ***набуває*** *лінгвоцентричного, семіотичного потрактування.*

У завершальній частині статті використовують дієслова доконаного виду минулого часу: *Ми* ***намагались*** *вибудувати вичерпну характеристику…*

Жанрові критерії «фактор минулого» і «фактор майбутнього» характеризують висловлювання в ситуації безпосередньо мовленнєвого контакту («комунікативний час»). Фактор минулого в науковій статті як писемному жанрі наукового мовлення пояснює те, що її написанню передують реальні події дійсності, які так чи інакше відображаються у тексті статті, а значить, є для цього жанру жанроутворювальними. Фактором минулого є проведене дослідження, покладене в основу публікації. Цей параметр відрізняє власне наукову статтю, яка ґрунтується на результатах конкретного дослідження, від оглядової, проблемно-постановочної статей.

Фактор майбутнього у науковій статті виражається в тому, що автор очікує від адресата розуміння ідей роботи, згоди з позицією дослідника. Незважаючи на те, що стаття – писемний, дистантний жанр, реакція реципієнтів все-таки є можливою: реакцією на статтю може бути стаття у відповідь, яка продовжує ідеї автора або спростовує їх. Комунікативним майбутнім наукової статті є її подальше використання іншими дослідниками, що виявляється, зокрема, в цитуванні.

Останнім параметром мовленнєвого жанру наукової статті є формальна її організація. Головними мовними ознаками жанру лінгвістичної наукової статті, обумовленими її належністю до наукового стилю, є такі:

1. Частотне вживання вставних конструкцій (*Як зазначають фахівці зі стилістики української мови, уживання усічених форм…*).

2. Складний синтаксис, наприклад:

Широко відоме визначення тексту, яке запропонував ще 20 років тому корифей радянської лінгвістики І. Р. Гальперин і на яке активно спираються сучасні лінгвісти, не може задовольнити вдумливого філолога, бо є багатослівним, непрозорим, занадто звуженим, навіть помилковим і може належати (та і то лише частково) до таких же багатослівних, непрозорих, занадто звужених, навіть помилкових релігійних текстів, типу іудейської Тори, християнського Нового Заповіту, мусульманського Корану, які претендують на істину в останній інстанції і, скоріше за все, вплинули на гальперинське тлумачення тексту.

3. Використання великої кількості термінів, наприклад:

Під терміном «номінативне поле концепту» згадані науковці розуміють «сукупність мовних засобів, які об'єктивують (вербалізують, репрезентують) концепт у певний період розвитку суспільства» [9: 66]. Саме ці дослідники, на наш погляд, подали найповніший

перелік мовних засобів, які формують номінативне поле концепту та уможливлюють його опис у процесі лігвокогнітивного дослідження.

Підсумовуючи, зазначимо, що метою наукової статті є донесення до широкої наукової спільноти результатів дослідження певної проблеми; автором і адресатом цього жанру є науковці, фахівці у своїй галузі знань; образ автора й образ адресата у жанрі власне наукової статті виражені переважно імпліцитно; з погляду змісту і форми власне наукова стаття характеризується високим ступенем клішованості; мова наукової статті відбиває основні особливості академічного підстилю наукового стилю.

Література:

1. Сурмін Ю. Науковий текст: специфіка, підготовка та презентація: навч.-метод. посібн. Київ: НАДУ, 2008. 184 с.

2. Яхонтова Т. В. Жанри первинної наукової комунікації: сучасні тенденції розвитку. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічног університету ім. І. Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. 2014. № 2. С. 135–140. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvddpufm_2014_2_26.pdf

Шутко К. Ю.
магістрантка 61-У групи
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім О.Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Ціньо С. В.

ФОРМУВАННЯ ГНУЧКИХ УМІНЬ « SOFT SKILLS» НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Нині сучасна освітня система зазнає суттєвих змін, особлива увага приділяється переходу до інтерактивних форм навчання, пошуку новітніх тенденцій в освітньому процесі, що формували б і розвивали в освітян професійні навички та навички SoftSkills.

Навички «softskills» науковці досліджували і продовжують вивчати досить активно.

Серед праць, присвячених умінням узагалі, є численні розвідки таких науковців, як О. Аніщенко, О. Баніт, О. Василенко, В. Вернер, П. Джарвіс, С. Зінченко, О. Коваленко, Дж. Кідд, Е. Кінг, С. Кортней, С. Лапаєнко, П. Ленгранд, Л. Лук'янова, О. Морушка.

Виникнення терміну "softskill" припадає на 90-ті роки XX століття, він згадується у багатьох наукових розвідках дослідників того часу. Вперше його використали німецькі та американські спеціалісти у галузі управління, потім – представники зарубіжного та вітчизняного бізнесу та освіти [1, с. 153].

З кожним роком відбуваються суттєві зміни у науці в середовищі інформації, а також освіті, що передбачає формування компетентної та працьовитої особистості. Сучасна освіта дає можливість учням активно розвиватися, проявляючи власні здібності та можливості,створювати всі умови для майбутнього, маючи бажання до самовдосконалення, самоосвіти та самовиховання.

Виховання особистості мислячої, творчої, самостійної – це все потрібно в сучасному суспільстві. Ця невід'ємна риса життя людей XXI століття, яка розвине уміння спілкування та допоможе працювати з інформацією, добирати доречну, переробляти її, сприятиме індивідуальному розвитку і самовдосконаленню. Випускник школи має володіти високим рівнем знань і мати розвинену креативну уяву, пам′ять, мислення й цілковиту сформованість ключових компетентностей.

Однією з передумов, що сприяє засвоєнню певного обсягу навчального матеріалу та розвитку індивідуальних якостей, є розмаїття вправ для розвитку критичного і креативного мислення.

На думку науковців, творче мислення – це результат уже нового рішення, удосконаленого та проаналізованого в процесі вирішення завдання, а критичне мислення – це рішення, які були запропоновані з метою їх застосування на практиці. У результаті цього

виникають нові ідеї, які вдосконалюються та впроваджуються в навчання, а також критичне вираження їх недоліків та розвитку в учнів уміння чути та слухати, спілкуватися і розмірковувати, висловлювати власну думку.

Типи мислення на уроці формуються поступово – це є результатом взаємодії учителя й учня, індивідуальної роботи та творчого підходу до неї.

Виокремимо дослідницькі навички в критичному мисленні, на які необхідно звернути увагу:

- досліджувати – пізнавати нове.
- Описувати – систематизовано зазначати.
- Порівнювати – відмінність чи тотожність поняття, знаходити щось спільне.
- Визначати – опановувати новий матеріал.
- Асоціювати –установлювати зв'язок та взаємодії.
- Узагальнювати – робити висновки на основі дібраної інформації.
- Застосовувати – використовувати набуті уміння та знання в навчальному процесі.

Вагому роль у формуванні цих навичок, а також у розвитку уяви належить якісному відбору та роботі з різними видами вправ, які будуть розвивати не тільки пам'ять школярів, а й сприятимуть усвідомленню навичок правопису, наприклад:

Вправа 1. «Знайди алфавіт».

Інструкція. Для цієї вправи необхідно кожному учню взяти телефон та в кабінеті знайти алфавіт навколо себе (позначка на підлозі, плакатах, шторах, шпалерах, ніжки на стільцях), тобто такі об’єкти, які схожі на букву А, Б тощо. Це може бути як індивідуальна робота, так і групова, або завдання кожному учню знайти «свою» букву. Зробити це потрібно за обмежений час. Діти фотографують букви, які вони знайшли, а потім показують фото вчителю.

Цю вправу можна застосовувати на урокаху 5-6 класах, коли вивчається розділ «Графіка. Орфографія» для зміни сприйняття навколишнього світу. Вона допоможе навчити учня виходити за рамки і бачити знайомі предмети та ситуації з іншого боку, розширить горизонти пізнання, сформує навички креативного мислення, роботі в команді.

Вправа 2. «Сторітелінг»(варіант «Sparklines» (Як було, як могло бути).

Інструкція. Вправа добре працює у процесі вивчення стилів мовлення, у роботі з текстами. Після того, як учні прочитали твір того чи іншого стилю, пропонуємо розповісти інший варіант розвитку подій, простежити особливості текстів. Виконувати її можна усно або письмово, як індивідуально, так і групою.

Використовуючи цей прийом побудови історії, ми порівнюємо те, що було, з тим, як це могло бути. Виконання цієї вправи сприяє розвитку творчої уяви, допомагає формувати навички грамотного усного і писемного мовлення.

Вправа 3. Прочитайте та поясніть змістприслів’їв. Підкресліть орфограму знака м’якшення, з’ясуйте його вживання.

Не все теєзробиться, що на думку зродиться. По одежістрічають, по розумупроводжають. Орел муху не ловить, а слон за мишею не женеться. Слово не горобець: випустиш – назад не вернеться. (Нар.творчість)

Вправа 4. «Alias» (настільні ігри на уроках).

Інструкція. На картках написані слова, прислів’я і крилаті вислови - їх потрібно пояснити команді, використовуючи синоніми, важливо зробити це якомога швидше. На картці 8 слів, учасник витягує картку навмання і за хвилину повинен пояснити якомога більше слів, інші вгадують. Можна грати командами. Наприклад: дитині дістається слово *«акваріум».* Вона пояснює слово, не називаючи його: *«це скляна посудина або штучне водоймище, де утримують та розводять рибу, водяних тварин і рослини».*

Використовувати це завдання можна при вивченні теми «Іменник» 6 клас**,** або «Лексикологія. Фразеологія» 5 клас,воно формує комунікативні навички, креативне мислення, розвиває словниковий запас, орфоепічні навички (правильну вимову слів), формує стресостійкість.

Відомі психологи та педагоги, учителі рідної мови, методисти, автори навчальних книг

приділяють увагу інтелектуальному розвитку особистості, пов'язаного з проблемою мовлення та словниковим запасом. На їхню думку, необхідно добирати й використовувати креативні завдання у навчальному процесі, адже вони допоможуть розв'язати нові, незвичні вправи шляхом аналізу та комбінування, активізувати творчі сили, повторення навчального матеріалу ефективним і незвичним способом.

Не менш цікавою вправою є розподільний диктант із загадкою, який доречно використовувати під час вивчення теми «Правила вживання апострофа» у 5 класі. Вона допоможе не тільки мислити та запам'ятовувати правила, а й творчо виконати завдання.

Вправа 5. Розподіліть слова у два стовпчики: 1) з орфограмою апостроф; 2) без вживання апострофу.

Опам..ятатися, бур..як, дев..ять, р..явкати, нев..язкий, електрозвар..ювання, ад..ютант, атель..є, голуб..ятко, духм..яний, об..їзд, вар..яг, Лук..янівка, інформб..юро, об..єкт, кань..йон, верб..я, р..явкнути, арф..яр, авант..юра, дріб..язок, щупл..явий, оп..яніти, евол..юція.

Підкресливши перші букви, прочитаєте прислів'я.

Ключ. Одна голова – добре, а дві – краще.

На уроці української мови для виконання граматичних або орфографічних завдань, що будуть розвивати кмітливість та уважність необхідно використати ряд вправ, наприклад:

Вправа 6. «Фантастичні гіпотези»

Інструкція.Складіть магічне запитання за шаблоном *«що було б, якби + іменник + дієслово?»* та вигадати відповідь. *Наприклад, «що було б, якби море співало/коти літали/квіти говорили?».*

Щоб полегшити учням завдання,учитель має завчасно підготувати 10 карток: 5 – з іменниками (наприклад: лампа, шоколад, телефон, хом'як), а ще 5 – з дієсловами (наприклад: літати, поєднати їх із запитанням «що було б, якби…?». Зазначена грапокращуєфантазіюдітей, оскількимає на меті креативно підійти до виконання.

Вправа 7. Уявіть себе журналістом і сформулюйтекільказапитань до відомої поетеси вашого краю або найвідомішого спортсмена.

Вправа 8. «Добери слово». Учитель ручкою показує на предмет, а учні підбирають прикметники (дієслова).

Вправа 9. «Збери слово». Префікс від слова *«поїзд»,* суфікс від слова *«лісник»,* корінь від слова *«радити» (порадник).*

Усі ці завдання дають учителю можливість мотивувати навчання дитини, активізувати мислення, залучати учнів до активного навчального процесу, розкривати різні погляди, сприяють розвитку та прояву критичного мислення.

Важливе місце посідають ігрові вправи з творчим завданням. Вони прищеплюють школярам любов до української мови, формують інтерес до предмету, бажання вдосконалювати свої знання, допомагають збільшити словниковий запас:

Становлення особистості відбувається у процесі навчання за таких умов:

- створення в колективі відповідного настрою для навчання;
- створення атмосфери рівності між членами колективу;
- учитель має бути порадником, наставником, другом;
- повага до однокласників;
- уміння висловлювати думку та слухати товариша.

Отже, формування гнучких навичок на уроках української мови відбувається в процесі виконання вправ і завдань традиційного та інноваційного характеру, які забезпечуютьумови для розвитку креативності. Вправи такого типу покликані допомогти учням стати успішними, продуктивними, інтелектуально розвиненими, уважними, здатними до фактичного сприймання матеріалу, критичного аналізу.

Література:

1.Казачінер О. С. "HardSkills" та "SoftSkills" інклюзивно компетентного вчителя іноземної мови. *Теорія і методика професійної освіти – 2019.* Випуск 10. Т. 1. С. 153–156. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/10/part_1/35.pdf

2.Коваль К. О. Розвиток «softskills» у студентів — один з важливих чинників працевлаштування. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2015. № 2 С.162-167.

3. Пометун О. І. Основи критичного мислення: навчальний посібник для учнів старших класів загальноосвітньої школи / О. І. Пометун, Л. М. Пилипчатіна, І. М. Сущенко, І.О.Баранова. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. 216 с.

4. Тягло А. В. Критичне мислення, проблема світової освіти XXI століття / Тягло А. В., Воропай Т. С. Х. : Інститут внутрішніх справ, 1999. 194, 285 с.

5. Скуратівський Л. В. Пізнавальні завдання з української мови: посібник для вчителя. Київ: Радянська школа, 1987. 144 с.

Якимчук А. В.
студентка 40-61-У групи
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім О.Довженка
Науковий керівник – канд. філол. наук, ст. викл. Клейменова Т. В.

ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМНО-ТЕМАТИЧНІ ДОМІНАНТИ ПОВІСТІ-ПОЕМИ «ПОЗА МЕЖАМИ БОЛЮ» О. ТУРЯНСЬКОГО

Одна із ключових тем в літературі першої третини XX ст. – Перша світова війна з її трагічними наслідками, щорізнобічно, з акцентом на її впливі на людину, відтворили й українські письменники. Перша світова війна стала страшним лихом для України і її народу, який наперекір власній волі воював за чужі інтереси, а його землі стали об’єктом загарбання сторін, що ворогували.

Події Першої світової війни розкриті у творах Марка Черемшини, В. Стефаника, О. Кобилянської, Катрі Гриневичевої, М. Колцуняк, Д. Макогона, Б. Лепкого, Івана Садового та ін. Багато митців брали участь у війні, тож у творах відобразили свій воєнний досвід. Відповідно, були створені «Окопний щоденник», оповідання «Чорнімаки», «Під святий гомін», «Отруйна квітка» Степана Васильченка, повість-поема «Поза межами болю» О. Турянського та ін.

Осип Турянський (1880–1933) – український письменник і літературний критик, учитель середніх шкіл Галичини. Під час Першої світової війни він був мобілізований до австрійської армії і відправлений на сербсько-австрійський фронт. Потрапивши1915 р. до сербського полону, О. Турянський витримав виснажливий перехід засніженими горами, став свідком смертей багатьох військовополонених. Пережите в полоні стало художнімпідґрунтямекспресіоністського твору «Поза межами болю» (1917).

Повість-поему О. Турянського досліджували З. Гузар, М. Ільницький, Н. Мафтин, М. Нестелєєв, А. Печарський, С. Пінчук, Р. Плєн, Р. Федорів та ін., які розглянули її стильову та образну специфіку, ідейно-тематичну своєрідність. Але питання жанрових особливостей та проблематики твору потребує ґрунтовнішого розкриття.

Жанрову специфіку «Поза межами болю» дослідники розглядають по-різному: «поема» (Р. Плєн, С. Пінчук), «повість» (Р. Федорів), «повість-поема» (С. Пінчук), «модерна епопея» (М. Селегій), «поема-симфонія» (З. Гузар), «роман» (М. Ільницький), «ліричний роман» (А. Печарський) [3]. За М. Нестелєєвим, «за всіма теоретичними параметрами це радше повістьізліричними елементами. Водночас у силу свого автобіографізму – це повість-документ» [2, с. 53]. Сам О. Турянський назвав свій твір повістю-поемою.

Відзначимо, що за літературознавчою енциклопедією, «поема в прозі – значний за обсягом різновид поезії в прозі, синкретичний жанр лірики, реалізований у рефлективних чи суб'єктивізованих творах із виразними поетичними засобами, написаних за принципами прозового ритмізованого мовлення» [1, с. 232].

На доцільність визначення саме такого жанру твору О. Турянського вказує художнє обрамлення, наявність речень, обрамлених поетичною ритмізованою прозою. Ліричне забарвлення привносять і пунктирні лінії, що відповідають у тексті авторському мовчанню, болю, не переданому словами, викликають асоціації з передчасно обірваним життям.

«Поза межами болю» має напружений сюжет, містить ліричні відступи, роздуми, описи, внутрішні монологи. Головного героя-оповідача Романа Оглядівського (прототип – О. Турянський) можна вважати ліричним героєм.

Однак, твір має також ознаки епічного жанру (зображення вагомих епізодів життя персонажів, інформація про їхні сім'ї, вподобання, сподівання). За спостереженням А. Печарського, «епічно-драматична сюжетна канва твору виспівується у виявленій ліричній формі» [3, с. 4].

Оскільки твір є антивоєнним, а в основі сюжету – пережите автором, що розкривається через відтворення страждань, спогадів, трагічної долі персонажів, тожанр «Поза межами болю» можна визначити як антивоєнна автобіографічна психологічна поема у прозі.

У попередньому слові до твору О. Турянський писав: «Я й мої товариші впали жертвою жахливого злочину» [4, с. 42]. Пережиті автором події постають перед читачем страшними картинами, що стверджують безглуздість війни, її безжальну й жорстоку сутність.

«Одним із найвдаліших прийомів О. Турянського є зображення війни опосередковано, без військових подій, тільки окресливши її вплив на особистість» [2, с. 54]. Антивоєнний пафос твору досягається відтворенням страждань, споминів, передсмертних марень та трагічної долі сімох військовополонених, які один за одним помирають у зимових горах Албанії від виснаження, голоду й холоду.

Проблеми, що порушив у своєму творі Осип Турянський, – війна і мир, людяність і здичавіння людини в екстремальних умовах, боротьба біологічних інстинктів і волі до життя, політичні амбіції, влада грошей над людиною та їх знецінення на межі життя і смерті, вірність і зрада подружжя, розлученого війною, збереження моральних чеснот у воєнних обставинах та ін.

Словами персонажа Добровського автор розкрив і засудив вплив влади з її амбіціями на виникнення протиріч, конфліктів, збройних протистоянь між країнами, що призводять до смертей ні в чому не винних людей: «Хай би боги, царі і всі можновладці, що кинули людство в прірву світової війни, перейшли оце пекло мук, у якому люди караються! Хай би вони самі відчули й пізнали бездонну глибінь людського страждання» [4, с. 62].

Персонажі твору належать до різних націй: українці, серби, угорець, австрієць і поляк. На думку М. Нестелєєва, «цей інтернаціональний склад є не лише метафорою всеохопності війни, – радше спробою показати, що війна урівнює народи та призводить до загальної втрати людського в людині, вивільняючи її тваринні інстинкти» [2, с. 51].

Проблема здичавіння та людяності в екстремальних умовах розкривається в описі фізичних і душевних мук, через які виснажені люди задля недовгочасного покращення свого становища ледь не стали вбивцями слабшого товариша, однак своєчасно зупинилися, не втратили моральності.

Проблема невірності в подружньому житті порушена на прикладі драми Пшилуського, якого зрадила дружина, що зрештою призвело до втрати ним сенсу життя і бажання за нього боротися. Антитезою родині поляка Пшилуського є сім'я Оглядівського. У нестерпних умовах, на межі життя і смерті він марить дружиною та сином, любов до яких надала йому сил вижити, єдиному серед семи військовополонених.

Усвідомлення власної приреченості вплинуло на переоцінку життєвих пріоритетів персонажів, для яких уже не мають значення матеріальні цінності. Так, Сабо рве банкноти, щоздобув на війнінечесним шляхом.

О. Турянський порушив також філософські, людинознавчі проблеми, що, на жаль, є актуальними. Зокрема, протест проти будь-якої війни та насилля над людиною закладено в думці одного з персонажів твору: «Навіщо ми, люди, вбивали людей?» [4, с. 94].

Таким чином, твір «Поза межами болю» О. Турянського відповідає жанровим особливостям антивоєнної автобіографічної психологічної поеми у прозі. У ній автор засуджує війну як страшне зло, що вбиває, калічить долі, деморалізує людину. Натомість митець підносить загальнолюдські духовні цінності –гуманізм, дружбу, повагу, любов до рідних, мирне життя.

Література:

1. Літературознавча енциклопедія: У 2-х т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : Академія, 2007.

Т. 2. 624 с.
2. Нестелєєв М. Поза межами й у межах: Осип Турянський і його найвідоміший твір. *Дивослово*. 2012. № 11. С. 50–56.
3. Печарський А. Я. Поетика «Поза межами болю» Осипа Турянського: автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.01.01. Львів, 2001. 20 с.
4. Турянський О. В. Поза межами болю: Повість-поема; Син землі: Роман; Оповідання / Вступ. слово Р. Федоріва; упоряд., передм. та підготовк. текстів С. П. Пінчука. К. : Дніпро, 1989. 335 с.

Гуменюк М. В.
студент Інституту гуманітарної підготовки
та державного управління
Івано-Франківського національного технічного
університету нафти і газу
Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. Гуменюк І. М.

ТЕКСТОТВІРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАСОБІВ ЕКСПРЕСИВНОГО СИНТАКСИСУ В СУЧАСНОМУ РЕПОРТАЖІ

Репортаж – один із найпоширеніших жанрів сучасної публіцистики. У XXI ст., завдяки стрімкому розвиткові інформаційних технологій, він охоплює практично всі сфери суспільного життя. Оскільки мова як основний засіб комунікації слугує не лише для передавання інформації, але й для вираження ставлення мовця до висловлюваного, використання експресивного синтаксису є невід'ємною частиною репортажного мовлення.

Переважна більшість дефініцій репортажу співзвучні з визначенням, наведеним у Великому тлумачному словникові сучасної української мови: «Жанр газетно-журнальної публіцистики; інформація, повідомлення, розповідь про поточні події, що публікуються в періодичній пресі або транслюються по радіо й телебаченню» [1, с. 1026]. Аналізуючи специфіку репортажу як інформаційного мовленнєвого жанру публіцистичного дискурсу, Р. М. Назар виокремлює такі його особливості:

1. *Дистантність* – розрив у просторі та/або часі між співрозмовниками. Сучасні засоби комунікації дозволяють ліквідувати розрив у часі, тож під час репортажу комуніканти розділені, як правило, лише простором.

2. *Опосередкованість* − спілкування за допомогою технічних або інших засобів (радіо, телебачення, книга, преса тощо).

3. *Усність*. За визначенням Р. М. Назара, спілкування у репортажі – це «мотивований живий процес усного мовлення, який спрямований на реалізацію конкретної цільової установки й протікає на основі зворотного зв'язку в усному виді мовної діяльності» [7].

4. *Монологічність*. Мовлення під час репортажу є зазвичай монологічним, оскільки спрямоване від репортера до слухачів або глядачів.

5. *Публічність і масовість*. Репортажу як жанру притаманна широка цільова аудиторія.

6. *Свобода або стереотипність* спілкування. Вибір мовленнєвого стилю ґрунтується як на встановлених нормах спілкування, так і на здатності репортера приймати творчі рішення та імпровізувати залежно від конкретної ситуації і теми розмови.

7. *Комунікативність*, яку репортер реалізовує у монолозі або (рідше) у діалозі з аудиторією [7].

З огляду на специфіку репортажу в сучасній публіцистиці, можемо зробити висновок, що активне використання засобів експресивного синтаксису є природною особливістю цього жанру.

Експресивний синтаксис репортажу − не просто набір засобів посилення виразності, а сукупність експресивно й емоційно насичених синтаксичних конструкцій, використовуваних для впливу на сприйняття та розуміння змісту адресатом. Текстотвірний потенціал синтаксичних засобів експресії полягає у зміні розташування слів (інверсії), уживанні

номінативних (називних) і неповних речень, лексичних повторів, риторичних питальних конструкцій у монологічному мовленні, вставних і вставлених одиниць, звертань, різних видів простих і складних речень та способів передавання чужого мовлення, парцельованих, приєднувальних, сегментованих синтаксичних структур, еліпсів. Синтаксичні засоби експресії часто доповнюють використанням морфологічних, зокрема суфіксів пестливості (*вуличка, ріднесенький, рученята, серденько)* або згрубілості, збільшеності (*величезний, страшенний, хлопчисько, шаблюка*), часток, вигуків тощо.

Проблему класифікування певних синтаксичних конструкцій як експресивно та / або емоційно насичених розглянуто у наукових працях багатьох мовознавців. Прийнято вважати експресивними ті конструкції, які надають тексту відповідного стилістичного ефекту. Тому навіть нейтральні стилістичні засоби можуть виконувати функції експресивних, якщо їх використовують з відповідним емоційно-експресивним навантаженням щодо контексту мовлення. Незважаючи на це, у мовознавстві сформовано перелік елементів синтаксичного рівня мови, які традиційно надають тексту експресивності. А. О. Маковська та Л. П. Копєйцева виокремлюють такі домінантні стилістичні засоби синтаксичного організовування тексту:

1) використання парцельованих конструкцій, неповних та односкладних речень;
2) великі синтаксичні структури;
3) однорідні члени речення;
4) стилістичні фігури (ампліфікація, анафора, антитеза, оксиморон, повтори, риторичні фігури, синтаксичний паралелізм) [4, с. 159−160].

Одним із засобів експресивного синтаксису, яким науковці приділяють найбільше уваги у лінгвістичних дослідженнях, є *парцелювання*– «прийом стилістичного синтаксису, що полягає у розчленуванні цілісної змістово-синтаксичної структури на інтонаційно та пунктуаційно ізольовані комунікативні частини – окремі речення» [5, с. 369]. Стилістична фігура парцелювання вирізняється з-поміж інших оригінальністю своєї форми, а саме навмисним «розриванням» граматично й семантично цілісної структури на дві чи більше менших. На письмі парцелят (частину парцельованої конструкції) виділяють такими розділовими знаками, як крапка, три крапки, знак оклику або знак питання. Парцелювання тісно пов’язане із граматичним поняттям неповноти речення й такими синтаксичними явищами, як сегментування, приєднання, еліпс. Застосовуючи цей прийом, адресант може зосередити увагу адресата на значенні кожного окремого складника конструкції та / або створити ефект невимушеності, спонтанності спілкування, формуючи таким способом індивідуальну стратегію, щоб досягти комунікативних цілей.

Значним експресивним потенціалом володіють номінативні синтаксичні одиниці – односкладні речення з одним головним членом, вираженим іменником, займенником, субстантивованою частиною мови в називному відмінку, що поєднують у собі функції підмета й присудка [8, с. 502]. На думку дослідників, номінативні речення є конденсатами експресивності, відображаючи одночасно фрагментарність і значний об’єм змісту, створюючи образну картину емоційного стану мовця. Номінативні речення фіксують одну мить, кадр, що дає можливість читачеві домислити загальний контекст. У засобах масової інформації номінативні речення є одним із найбільш часто використовуваних типів речень. Цьому сприяє їх лаконічність, різноманітність логічного наповнення, а також відсутність стилістичних обмежень: різні семантичні типи таких речень функціонують у всіх сферах застосування літературної мови. Суттєвий експресивний потенціал зберігають складні речення, у структурі яких є односкладні синтаксичні конструкції.

Поряд з номінативними реченнями ефект впливу на цільову аудиторію підсилюють інші так звані «малі форми» відтворення інформації: звертання, питально-відповідні конструкції, вокативи, вставні та вставлені конструкції. Н. В. Леонова вважає, що «згадані одиниці зближуються з повсякденним мовленням надширокої аудиторії, полегшуючи сприйняття тексту» [3, с. 257].

Зокрема, основною змістовно-стилістичною функцією вставних і вставлених конструкцій є внесення в речення різноманітних додаткових суб’єктивно-модальних значень,

пов'язаних зі ставленням мовця до висловлюваного та його бажанням привернути увагу співрозмовника. За формою це можуть бути окремі слова, дієслівні форми, словосполучення і цілі речення. Вони «оцінюють, уточнюють основне повідомлення і надають мовленню більшої природності, роблять його емоційно й інтонаційно насиченим» [8, с. 556]. Наприклад, І. Завальнюк, досліджуючи вставні словосполучення з прийменниками ***на, за*** наголошує на їх функції супровідності до основного тексту, підвищення вірогідності в публікаціях інформативного жанру, насамперед замітках, інтерв'ю, репортажах [2, с. 18−19].

Для експресивізування вставних речень до їх складу часто вносять розмовні елементи, напр., *як мовиться, скажемо так* замість *як звичайно говорять, на нашу думку.* Такі «художньо-розмовні вкраплення на рівні інфраструктури простого речення в сучасних українських газетних контекстах привертають увагу, власне, стилізацією самого джерела повідомлення» [2, с. 20].

Поширеним засобом експресії на синтаксичному рівні є питальні та окличні речення, інтонація яких стає основою вираження суб'єктивного в тексті. Вплив окличних речень зумовлений тим, що емоційне реагування мовця спрямоване на чуттєву сферу адресата і покликане не стільки інформувати, скільки змінити його емоційний стан, оцінку ситуації чи ставлення до неї. Серед питальних речень домінують риторичні, які активізовують у свідомості читача зміст спілкування, створюючи таким чином умовний діалог. Функції риторичних запитань у репортажних текстах ґрунтовно досліджено у праці Р. М. Назара. На думку науковця, риторичні запитання «імпліцитно містять заперечення або підтвердження» [6]; більше того, «все активнішого вжитку набувають питальні речення в заголовках репортажу» [6].

Таким чином, оскільки метою репортажу є відтворення атмосфери події чи середовища з ознаками візуалізації, динаміки й інформативності, вибір засобів експресивного синтаксису здійснюють з урахуванням авторського задуму. Відповідно спостерігаємо домінування дієслів теперішнього часу в простих синтаксичних структурах, односкладних речень, парцелятів, вставних і вставлених конструкцій, окличних і питальних речень. Текстотвірний потенціал цих та інших засобів експресивного синтаксису зумовлений їх здатністю до створення ефекту авторської присутності, достовірності, фіксування живих деталей, створення ілюзії особистого бачення читача.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

2. Завальнюк І. Комунікативно-прагматичні функції та стилістичні вияви вставних одиниць у сучасному українському газетному мовленні. *Українська мова.* 2009. № 1. С. 15−32.

3. Леонова Н. В. Експресивність як функціональна властивість номінативних синтаксичних конструкцій – МЖФІ. *Філологічні студії*. 2013. № 9. С. 253−260.

4. Маковська А. О., Копєйцева Л. П. Експресивний синтаксис як структурант поетики новелістики Галини Тарасюк. *Українська література в загальноєвропейському контексті*. 2019. № 2. С. 158−162.

5. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилістика української мови : підручник. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.

6. Назар Р. М. Окличні речення та риторичні питання як один із ступенів вияву емоційності репортажу. *SWorld*. 2014. URL: https://www.sworld.com.ua/konfer34/493.pdf (дата звернення: 12.11.2022).

7. Назар Р. М. Репортаж у призмі інформаційного мовленнєвого жанру публіцистичного дискурсу. *SWorld*. 2014.URL: https://www.sworld.com.ua/konfer35/533.pdf (дата звернення: 12.11.2022).

8. Ющук І. П. Українська мова : підручник. Київ : Либідь, 2004. 640 с.

Дерев'янко А. Ю.
студентка 43-У групи
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім О.Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Цінько С. В.

ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ «ПОЕТИКА» В ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ

Сучасний підхід до вивчення літературних творів передбачає наявність взаємозв'язку літературознавства та поняття «поетика». Поетика є одним із розділів літературознавства, що вивчає будову художнього твору, його естетичні, стилістичні й жанрові особливості.

У країнах Стародавнього Світу (Індія, Китай, Японія, Персія та ін.) були зроблені перші спроби відобразити художній колорит різних культур. За допомогою поетики встановлювалися національні традиції, використання яких передбачало наявність законів і норм.

Для країн Стародавнього Сходу характерним було відображення зв'язку між поетикою та релігійними, філософськими, політичними концепціями. Літературні твори сприймалися як одне ціле з тими творами, які належали до інших видів мистецтва: музики, театру, живопису. Література розглядалася як один із основних способів культурного та духовного розвитку особистості.

Незважаючи на те, що поетика вивчалася древніми вченими задовго до утворення Стародавньої Греції, основоположником цієї науки прийнято вважати Аристотеля. Його науковий трактат «Поетика» започаткував вивчення проблем поетичного мистецтва. Аристотель напрочуд точно зміг визначити завдання поетики, принципи її побудови, а також місце, яке вона посідає у літературі.

У літературознавстві термін «поетика» трактуєтьсяу широкому та вузькому значеннях. У широкому значенні поетика характеризується як 1) наука про літературу, є синонімом до слова «літературознавство»; 2) як окремий розділ літературознавства (поетика уподібнюється поняттям «теорія літератури» чи «стилістика»). Літературознавець А. Ткаченко зауважує,що не варто ототожнювати терміни «теорія літератури» та «поетика», наголошуючи на тому, що «...теорія – то лише наука, тоді як поетика при ближчому розгляді виявляється, з одного боку, об'єктивною властивістю художніх текстів, а з другого – рецепцією (теоретичним осмисленням) цих властивостей. Інакше кажучи, поетика в нинішніх трактуваннях – і об'єкт, і суб'єкт дослідження» [1, с. 138].

У вужчому значенні поетика розглядається як наука про форму художнього твору. З огляду на це синонімами до цього поняття є «художність, система творчих принципів, цілісність, системність, майстерність письменника» [2, с. 11]. В. Виноградов розглядав поетику як «науку про форми, види, засоби та способи словесно-художньої творчості, про структурні типи та жанри літературних творів». Головне завдання поетики вчений убачав у дослідженні законів та правил побудови різних типів словесно-художніх структур. Слово в поетичному мовленні повинно зберігати свої основні словникові значення, без них немає й слова, але суть поетичного мовлення виявляється не в окремому слові. В. Виноградов дійшов думки про розмежування понять «поетична мова» та «мова літературних творів».

Сучасні дослідники з літературознавства по-різному трактують поняття «поетика». Наприклад, Р. Гром'як визначає поетику як «сукупність, інтенціонально зорганізовану систему прийомів художнього вираження» [2, с. 21]. На думку Г. Клочека, поетика – це «система, що складається з елементів і компонентів, тотально організованих на досягнення кінцевого художнього результату» [3**Ошибка! Источник ссылки не найден.**, с. 19]. М. Гуменний наголошує на тому, що поетикою «можна назвати ідейно-тематичну і формотворчу систему художнього твору в контексті історико-літературного процесу» [4**Ошибка! Источник ссылки не найден.**, с. 27]. У монографії «Поетика як система» М. Кодака твір характеризується як «єдність, результат внутрішньо складної, багаторівневої

системно-образної думки», з огляду на що дослідник пропонує виокремлювати компоненти, що формують системність твору: пафос, жанр, психологізм, хронотоп, нарація [5, с. 10].

Отже, поетика визначає структуру літературного твору, характеризує елементи цієї структури та їх художні функції; досліджує жанр, стиль, сюжет, тему, мотив, героїв, ритм, мелодику твору тощо.

Поетика, що займається аналізом поетичних творів крізь призму мови та вивчає домінантну в поезії функцію, є важливим чинником у тлумаченні поетичних текстів, що не виключає можливості їхнього дослідження з фактичного, психологічного чи психоаналітичного, а також соціологічного боку. Однак не варто забувати, що всі функції твору підпорядковані домінантній функції, а кожен дослідник повинен враховувати те, що перед ним – поетична тканина поетичного тексту».

Поетика – це естетика та теорія поетичного мистецтва. У процесі свого розвитку поетика часом зближується з якоюсь із суміжних наук, але кінцевою метою всіх питань, нехай навіть подібних, є висвітлення поетичної структури. З огляду на це можна констатувати тісний зв'язок поетики з лінгвістикою, наукою, що вивчає закони найголовнішого матеріалу поезії – мови.

За допомогою засобів мови поетика розкриває процес трансформації авторського задуму в літературні образи, які виникають у свідомості читача і змінюються під впливом часу. Поетика вивчає різні вияви художньої творчості: літератури різних національностей, конкретного етапу літературного процесу, типологічного класу – літературного роду, стилю, жанру тощо, творчості письменника, окремого художнього твору. Головним чином опис поетики передбачає аналіз предмета, що вивчається, як відносної системи, що характеризується єдністю змісту і форми.

Існують два основні типи поетики – *теоретична та історична*. Принципи вивчення різних рівнів літературного тексту та методи його формування вивчає теоретична поетика. Ця наука досліджує співвідношення літературного задуму та реальності, трансформації дійсності у художній світ твору, а також вона вивчає шляхи реалізації ідей письменника в тексті. Мета історичної поетики – «визначати роль і межі переказу в процесі особистої творчості» та «простежити закони поетичної творчості з метою оцінки її явищ».

Історична поетика вивчає усну словесність, генезис окремих літературних прийомів, зміщення меж початкових літературних родів і жанрів, і навіть теоретично обґрунтовує закономірності історичного розвитку літератури. Історична поетика простежує подальшу еволюцію поетичної свідомості та її форм. Історична поетика описує процес еволюції та трансформацію меж художніх схем, жанрів, сюжетів, а також формування літературних прийомів від елементарної стадії розвитку, властивої міфології та фольклору, до більш складної, властивої сучасному мистецтву. Складником історичної поетики є порівняльна поетика, що використовує порівняльно-історичний метод вивчення найдавніших синкретичних форм людської діяльності (епос, музика, спів, танець, ритуальні обряди).

Теоретична та історична поетика вивчають закономірності розвитку мовної словесності загалом, закономірності творчості окремих письменників. *Описова поетика* як окремий її різновид досліджує композицію конкретних творів, аналізує історію походження художнього задуму письменника та формування літературного тексту твору, його зв'язок між історичним контекстом та дійсністю.

На початку XIX століття термін «поетика» став позначати об'єднання завдань нормативної та загальної поетики. Фактично, це поняття стало вираженням нормативної поетики французького класицизму, що сформувався у XVII столітті і панував у світовій літературі тривалий час. За певної повільності літературного розвитку для письменників того періоду така поетика могла виглядати незмінною, а її правила були характерними для самої природи літературної майстерності.

Однак на початку XIX століття між романтиками і класиками, що започаткували нову поетику, виникли літературні розбіжності: за романтизмом пішов натуралізм, після нього в літературі з’явився символізм, футуризм і т.д. Низка змін літературних напрямів вказує на недосяжність спроб встановити загальну нормативну поетику. Будь-яка норма, визначена

однією з течій, поза всяким сумнівом, натрапить на критику в іншій літературній школі. Будь-яка літературна школа завжди претендує на те, щоб саме її етичні принципи визнали найбільш правильними, однак, разом із втратою її впливу на арені світової літератури втрачають свою цінність її принципи, які надалі замінюються новими. Оскільки розвиток літератури продовжується і на сьогодні, стає зрозуміло, що побудувати більш менш стійку нормативну поетику – не можливо.

Отже, поетика – це наука про систему засобів вираження в літературних творах. У широкому значенні поетика збігається з теорією літератури, у вузькому – з однією з галузей теоретичної поетики. Як галузь теорії літератури, поетика вивчає специфіку літературних видів і жанрів, течій та напрямів, стилів та методів, досліджує закони внутрішнього зв'язку та співвідношення різних рівнів художнього цілого. Оскільки всі засоби вираження в літературі пов’язані з мовою, то поетика може бути визначена і як наука про художнє використання мовних засобів.

Література:

1. Ткаченко А. Мистецтво слова. Вступ до літературознавства. Київ: Правда Ярославичів, 1998. 448 с.

2. Гром’як Р. Про визначення поетики в світлі естетичної концепції І.Я. Франка. Поетика. Київ: Наукова думка, 1992. С. 16–21.

3. Клочек Г. Так що ж таке поетика ? Поетика. Київ : Наукова думка, 1992. С. 5–16.

4. Гуменний М. Поетика О. Гончара – прозаїка. Филологическийанализ. Теория, методика, практика. Сборникнаучных статей. Херсон, 1993. С. 22–28.

5. Кодак М. Поетика як система. Київ : Дніпро, 1988. 158 с.

Митько В.М.
студентка 33У групи навчально-наукового
інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім О.Довженка
Науковий керівник – канд. пед.аук, доц. Каліш В.А.

ДО ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЧНІЙ НАУЦІ

Зміна панівної парадигми гуманітарних наук із механістичної на когнітивно-дискурсивну (О. Кубрякова) в останній третині ХХ століття зумовила зсув фокусу уваги лінгвістів із системи мови на мовленнєву діяльність людини. Це закономірно посилило інтерес до вивчення концепту як оперативної ментальної одиниці, яка забезпечує мовленнєву діяльність, і сприяло формуванню низки напрямів концептуального аналізу: ***онтологічного*** (М. М. Болдирев, С. А. Жаботинська, О. С. Кубрякова), ***логічного*** (М. Ф. Алефіренко, Н. Д. Арутюнова, О. Л. Бессонова, М. О. Олікова, Л. О. Чернейко), ***лінгвокультурологічного*** (А. Д. Бєлова, С. Г. Воркачов, В. І. Карасик, Г. Г. Слишкін, В. М. Телія, М. М. Полюжин, А. М. Приходько), ***психолінгвістичного*** (О. О. Залевська, В. А. Піщальнікова), ***семантико-психологічного*** (Й. А. Стернін, З. Д. Попова), ***поетологічного*** (Л. І. Бєлєхова, О. П. Воробйова, О. М. Кагановська) й ***дискурсивного*** (О. В. Кравченко, М. Л. Макаров, А. П. Мартинюк, О. І. Морозова, С. Є. Нікітіна, А. В. Олянич, Ю. С. Степанов, І. Є. Фролова, І. С. Шевченко, О. Й. Шейгал) та ін. У лінгвістичних працях кінця ХХ – початку ХХ1 століття чимало робіт і українських дослідників, зосібна К. Голобородька, І. Голубовської, С. Жаботинської, В. Жайворонок, А. Загнітка, В. Іващенка, В. Кононенка, Т. Космеди, М. Кочергана, Л. Лисиченко, Л. Пелепейченко, Л. Радзієвської, О. Селіванової, Ж. Соколовської, Л. Синельникової, В. Ужченка та інших, присвячених окресленій у нашій розвідці проблемі.

Мета нашої публікації – розглянути теоретичні підходи до трактування концепту як основного терміна когнітивної лінгвістики у сучасній науці.

Найбільш розгорнуті, а нерідко й суперечливі погляди мовознавців супроводжують центральний термін лінгвокогнітології – концепт. Утвердження в лінгвістиці цього поняття виокремило новий ступінь у пізнанні особливостей взаємодії мови і мислення, розширило

межі змістового аналізу мовних явищ і збагатило семантичні дослідження новими напрямами та ідеями.

Актуальним нині є дослідження концепту як лінгвокультурного явища в рамках нової наукової дисципліни – лінгвокогнітології. Таку тенденцію простежуємо в роботах В. А. Маслової, В. І. Карасика, Г. Г. Слишкіна, С. Г. Воркачова. «Концепт – це семантичне утворення, відзначене лінгвокультурною специфікою і тим або іншим чином характеризує носіїв певної етнокультури. Концепт, відображаючи етнічне світобачення, маркує етнічну мовну картину світу і є цеглинкою для будівництва «будинку буття» [2, с. 47].

На сьогодні термін ***концепт*** міцно утвердився в сучасній лінгвістичній науці, проте до цього часу він не має однозначного тлумачення. Згідно з різними дефініціями, концепт – це «знання людини про дійсність в її елементах і перспективах"» [4, с. 120]; концепт – це те, що «реконструюється через своє мовне вираження і позамовні знання» [7, с.97]; концепт – «відомості про те, що індивід знає, думає, уявляє про об'єкти» [3, с. 241]; концепт – це будь-яка дискретна одиниця колективної свідомості. За визначенням Ю. С. Степанова, концепт – це те, завдяки чому людина сама входить у культуру, а у деяких випадках і впливає на неї [6, с. 40].

Як видно з наведених вище визначень, найбільш послідовно в концепті виокремлюються такі властивості, як: знання; оцінка; культура; ментальність; психіка.

Варто також звернутися до словникової літератури, зокрема в термінологічній енциклопедії (автор О. Селіванова) концепт дефінується як «інформаційна структура свідомості, різносубстрактна, певним чином організована одиниця пам'яті, яка містить сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії п'яти психічних функцій свідомості й поза свідомості» [5, с. 255]. Причому у словниковій статті названого видання авторка підкреслює, що підґрунтям пропонованої нею дефініції стало класичне тлумачення концепту О. Кубряковою: «Концепт – термін, що слугує поясненню одиниць ментальних і психологічних ресурсів нашої свідомості й тієї інформаційної структури, що відображає знання й досвід людини; оперативна змістова одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи й мови мозку, всієї картини світу, відображеної у психіці людини» [1, с. 90].

Але, на наш погляд, доцільним для нашої роботи є зауваги О. Селіванової про те, що концепти зароджуються у процесі пізнавальної діяльності, відображають й узагальнюють досвід людини й інтеріоризовану її свідомістю дійсність, підводячи інформацію під певні вироблені суспільством категорії та класи. «На думку прихильників роздільності концептуальної та вербальної інформації, у процесі мисленнєвої діяльності концепт обертається різними боками й актуалізує різні ознаки та ділянки , які можуть або не можуть мати вербальне позначення. Слово є засобом доступу до концептуального знання, однак воно може представляти різні концепти, тому мова є доволі компактним засобом концептуалізації» [5; с. 255].

Отже, найпоширенішим, узагальненим у науковій літературі є трактуванням концепту як складного і багатовимірного ментального утворення, що структурує знання та уявлення людини про певний фрагмент дійсності і може охоплювати необмежену кількість складників залежно від національних, культурних, індивідуальних та інших особливостей мовців. Концептуальний аналіз дає можливість не лише дешифрувати імпліцитні культурні коди та уявлення про світ, що містяться в мові, але й дослідити різноманітні способи їх вираження в мовних структурах. Утвердження цього терміна в лінгвістиці розкриває широкі горизонти для дослідження загальнолюдських і національних форм мислення, які об'єктивуються в слові, передусім розмовному та літературному, для аналізу ідіостилю письменника тощо.

Література:

1. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В.З.Демьянков, Ю. Т. Панкрац и др. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1996. 90с.

2. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика : учеб. пособ. М. : ТетраСистемс, 2004. 220 с.

3. Павиленис Р. И. Проблема смысла: современный логико-философский анализ языка М.: Мысль, 1983. 286с.

4. Полюжин М. М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення. Ужгород: Закарпаття, 1999. 240 с.
5. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: [термінологічна енциклопедія]. Полтава : Довкілля, 2006. 716 с.
6. Степанов Ю. С. Константи. Словари русской культуры: опыт исследования. М.: Наука, 1967. 824 с.
7. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. М.: Школа «ЯРК», 1996. 286 с.

Скосер В.О.
учениця 11 класу Глухівської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів №3 Глухівської міської ради Сумської області; вихованка гуртка «Основи культури мовлення» дослідницько-експериментального відділу Глухівського МЦПО
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Кухарчук І.О.

ПРИНЦИПИ КЛАСИФІКАЦІЇ ВІЙСЬКОВОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ

Військова лексика посідає особливе місце в лексико-семантичній системі української мови, оскільки належить одночасно і до загальнонародного словникового складу мови, і до лексики обмеженого вживання. У військовій лексиці можна виділити власне військові терміни, військовий жаргон, загальнолітературні слова з військовим значенням, ситуативні слова, які мають військовий характер у літературному контексті.

Військова лексика була предметом лінгвістичного аналізу О. Колган, І. Данилейченко, З. Дубинець, І. Литовченко К. Панасюк, Н.Яценко та ін. У сучасному мовознавстві військова лексика вивчається в різних аспектах, із різних точок зору, пов'язаних із основними тенденціями розвитку лінгвістики.

Найбільш поширеним у мовознавстві є вивчення військової лексики в ***лексико-семантичному аспекті,*** відповідно до якого розрізняють різні лексико-тематичні групи, що об’єднують слова для позначення понять, предметів, ознак, процесів тощо.

Більшість науковців військову лексику розглядають як один із складників лексичної підсистеми. За семантичним критерієм дослідники військової лексики з-поміж словникового складу української мови виокремлюють загальновідомі назви військових понять і зброї, диференціюючи їх на різні класи, поля, семантичні групи. Лексико-семантичний підхід дозволяє класифікувати військову лексику на різні тематичні групи й забезпечує визначення місця кожної військової назви в структурі мови, виявлення сукупності парадигматичних зв’язків і відношень між лексемами окремої тематичної групи та між іншими групами, а також аналіз логічної та лінгвістичної системності фахової субмови загалом.

Наприклад, Н. Яценко на матеріалі історичних романів диференціює військову лексику на такі три основні тематичні групи: 1) лексеми на позначення військових осіб; 2) назви старовинної зброї, військового спорядження та регалій; 3) слова на позначення стратегії чи тактики, бойових дій, військових операцій [7, с. 30–32].

Г. Халимоненко, студіюючи мовлення українського козацтва, пропонує свою диференціацію військової лексики. Ця класифікація охоплює такі тематичні групи: 1) назви, що відображають організацію війська; 2) рангова термінологія Війська Запорізького; 3) лексика на позначення атрибутів влади; 4) терміни на позначення понять стратегії та тактики; 5) назви зброї та бойових знарядь; 6) термінологія судноплавства; 7) назви реалій, пов’язаних із кіннотою [6].

О. Андріянова, досліджуючи військово-морську термінологію, пропонує більш детальнішу класифікацію військових одиниць і виділяє 13 тематичних груп. Дослідниця досить повно характеризує назви на позначення військово-морських команд для надводних кораблів та підводних човнів; які властиві корабельному розпорядку; найменування стройових команд та назв для керування шлюпками [1, с. 91].

Водночас сучасні дослідники військової лексики здійснюють детальний опис одного зі складників досліджуваних тематичних класів. Наприклад, І. Литовченко, на прикладі лексико-семантичних груп «Назви зброї», «Назви амуніції», «Назви споруд» з'ясувала основні тенденцій і напрями розвитку військової лексичної підсистеми української мови. У межах кожної тематичної групи виокремлено й ґрунтовно проаналізовано лексеми кожної підгрупи. Дослідниця пропонує лексико-семантичну групу «Назви зброї» диференціювати на підгрупи: «вогнепальна зброя», «холодна зброя», «боєприпаси», «військова техніка». «Назви амуніції», у свою чергу, поділяються на «назви захисного спорядження воїна», «назви спорядження для зберігання зброї», «назви кінського спорядження». У лексико-семантичній групі «Назви споруд» виокремлено «назви військових споруд, приміщень спеціального призначення та їхніх частин», «назви фортифікаційних споруд» [3].

Об'єктом комплесного дослідження Н. Яценко є назви військової форми одягу як однієї з підсистем української військової термінології. Вона здійснила їх поділ відповідно до професійного призначення й вичленувала 10 тематичних груп: загальні назви спорядження; загальні назви одягу; видові назви спорядження; назви короткого верхнього одягу; назви верхнього одягу; назви натільного одягу та верхніх сорочок; назви поясного одягу; назви знаків розрізнення та оздоб одягу; назви головних уборів; назви взуття [8, с.45].

У мовознавчій науці поширеним є поділ військової лексики за **деривaційним критерієм.** У лінгвістиці деривацію трактують як процес утворення одних мовних одиниць (дериватів) на базі інших (вихідних), тобто процес творення вторинних мовних знаків, які можна пояснити за допомогою вихідної одиниці: морфів на базі звуків, словоформ на базі морфів, слів на базі інших слів чи словосполучень, тексту на базі висловлювань. Дослідники військової лексики аналізують найбільш продуктивні моделі її творення й розрізняють морфологічний, лексико-семантичний, лексико-синтаксичний і морфолого-синтаксичний способи творення військових номенів (О. Андріянова, Л. Мурашко, Т. Лєбєдева, І. Литвинова та ін.), що дозволяє охарактеризувати лексико-граматичні класи військових номенів. Деривaційна класифікація військової лексики репрезентує не лише можливості побудови слів із різними формантами, ступінь їх продуктивності, а й забезпечує більш грунтовний опис семантики лексем військової сфери. О. Андріянова визначає найбільш продуктивним способом творення військово-морської термінології морфологічний (афіксація, осново-, словоскладання, абревіація) та синтаксичний [1]. Л. Мурашко аналізує творення слів на позначення військових звань і посад та виділяє морфологічний (суфіксальний, префіксальний, префіксально-суфіксальний), синтаксичний і морфолого-синтаксичний способи [4]. Т. Лєбєдєва на матеріалі військової лексики сучасної німецької мови описала семантичну деривацію як один із процесів зрушень у структурі значень одиниць мови, зокрема звуження чи розширення значень. Серед словотворчих процесів дослідниця класифікує продуковані лексичні одиниці на монознаки (складні слова та деривати) і мегазнаки (складені найменування) [2]. І. Литовченко проаналізувала морфологічну деривацію назв зброї, амуніції та споруд. Вона виявила, що найпродуктивнішими способами творення військових лексем є суфіксальний, основоскладання й абревіація. Значна кількість військових назв з'явилася за допомогою синтаксичної деривації. Основними структурними моделями сучасних військових номенів є композити, аналітичні моделі та абревіатури [3].

У сучасному мовознавстві здійснено аналіз військової лексики у ***функціональному аспекті***, який передбачає систематизацію номенів військової справи залежно від сфери функціонування в лексико-семантичному полі «Військова лексика». Загальновідомо, що військова сфера не обмежується лише формальними дефініціями понять, об'єктів та предметів військової справи. Військова лексика охоплює жаргонізми, сленг військових – розмовну та просторічну лексику. До цієї групи належать неоднорідні за своєю функціональною характеристикою лексичні одиниці, емоційно забарвлені елементи військової лексики, які найчастіше є стилістичними синонімами військових термінів. Отже, військова лексика також характеризує сферу неофіційного професійного спілкування, «стираючи кордони» між військовою та загальномовною розмовною лексикою. З урахуванням функціонального критерію військова лексика в мовознавстві поділяється на

міжгалузеву, загальнонаукову, загальновійськову й вузькогалузеву.

У військовій субмові можна виокремити загальновійськові та вузькогалузеві слова. До загальновійськової лексики належать власне військові терміни, що зафіксовані в словниках із позначкою військ.: *гарнізон, флагман*. До військової лексики належать міжгалузеві (*навчальний центр, двигун, ешелон*), загальнонаукові (*роззброєння, охоплення, спостереження*) і загальновживані лексичні одиниці (*тачанка, гачок*). Н. Яценко слушно зауважує, що загальновживана лексика на позначення реалій вузькопрофесійної сфери, за умови переходу до галузевої терміносистеми набуває ознак терміна, з-поміж яких простежується тісний зв'язок із поняттям, однозначність, дефінітивність, обмеженість сферою вживання, відсутність емоційно-експресивного та стилістичного забарвлення [8, с. 12]. Процес термінологізації загальновживаних слів, як зазначає Л. Туровська, свідчить про здатність національної мови накопичувати, зберігати й виробляти наукові знання [5, с. 79].

До вузькогалузевої військової лексики належить термінологічна та субстандартна. До першого класу зараховують зафіксовані в спеціальних галузевих словниках спеціальні слова вузької сфери використання. У субстандартній лексиці переважають експресивно забарвлені елементи на позначення військової сфери.

У сучасному мовознавстві дослідники пропонують розподіляти війському лексику на дві групи: 1) військова спеціальна лексика, що охоплює сукупність одиниць термінологічної номінації понять військової науки. Це стандартна лексична або синтаксична номінативна одиниця з нейтральною конотацією, що означає загальновійськове або військово-спеціальне науково-технічне поняття та функціонально закріплена за професійноою галуззю військової справи та відповідною військовою сферою функціонування національної мови в військовому соціумі. Військові терміни реєструються у військових тлумачних або енциклопедичних словниках без соціально-стилістичних та стратифікаційних позначок; 2) військова нетермінологічна лексика, що репрезентована жаргонізмами, сленгом військових: розмовною та просторічною лексикою. Цю групу складають неоднорідні за своєю функціональною характеристикою лексичні одиниці, емоційно забарвлені елементи військової лексики, які найчастіше є стилістичними синонімами військових термінів. Усі вони згруповані на основі функціонально-семантичного критерію: ці одиниці характеризують сферу неофіційного професійного спілкування.

Варто зазначити, що немає абсолютної межі між термінологічною та нетермінологічною лексикою, між військовою лексикою в цілому та лексикою загальномовною, просторічною, вжитою у військовому значенні. Ця проблема зумовлена складними зв'язками слів, їх різноманітними характеристиками.

Отже, у наукових розвідках вітчизняних дослідників простежується відсутність єдиного підходу до типології військової лексики. Пропоновані класифікації військових номенів не викликають принципових заперечень, однак створюють певні складнощі. Проте намагання вчених охарактеризувати різноманітні групи військової лексики та розробити класифікаційні схеми сприятимуть подальшим мовознавчим пошукам та поглибленому вивченню військової лексики в межах фахової підсистеми.

Література:

1. Андріянова О. Я. Військово-морська термінологія української мови : етапи формування та семантика: дис. … канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2011. 199 с.

2. Лєбєдєва Т. Б. Динаміка розвитку військової лексичної підсистеми в сучасній німецькій мові : дис. … канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2002. 233 с.

3. Литовченко І. О. Динамічні процеси у військовій лексиці української мови (назви зброї, амуніції, споруд): монографія / за ред. проф. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг : Вид-во Р. А. Козлов, 2016. 206 с.

4. Мурашко Л. В. Українська військова лексика в її історичному розвитку (військові звання та посади): автореф. дис. … канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 1997. 21 с.

5. Туровська Л. Історичне термінознавство в Україні кінця ХХ – початку ХХІ ст. *Українська мова*. 2012. № 2. С. 67–79.

6. Халимоненко Г. І. Тюркська військова лексика у мовленні українського козацтва : дис. …

канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 1993. 142 с.
7. Яценко Н. О. Військова лексика в історичних романах Ліни Костенко. *Дивослово.* 2000. № 3. С. 30–32.
8. Яценко Н. О. Формування назв військового одягу в українській мові : монографія. Київ : ВД Дмитра Бураго, 2009. 179 с.

Чучвага А.І.
учениця Глухівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №1
***Науковий консультант – канд. пед. наук Бутова В**.О.*

ЕТИМОЛОГІЯ ТА СЕМАНТИКА УКРАЇНСЬКИХ ПРІЗВИЩ

У кожного з нас є своє прізвище, що може розказати про далеке минуле предків. Усі ми часом замислювалися над його походженням і значенням, що є дуже важливим сьогодні. Знання свого коріння, історії народу робить нас розумнішими й сильнішими за ворога, оскільки ми знаємо, за що боремося.

Українські прізвища почали формуватися ще в XIV–XVI століттях, та найбільша їх кількість утворювалася у XVII столітті. За часів козацтва, особливо при виникненні Запорізької Січі, уже було нормою мати своє прізвище, але воно не завжди зберігалося і передавалося наступникам. Саме тому, їхня стабілізація – це досить довготривалий процес, і досягти постійності прізвища змогли лише в XIX столітті [1, с. 1–2].

Етимологія та семантика прізвищ залежать від декількох факторів, кожен із яких має свою історію. Знаючи ці чинники, можна розкрити знання про побут, культуру, мудрість та дотепність нашого народу, а зв'язок між ними й нами – то велика могутність роду [2, с. 1].

Першим із основних джерел появи прізвищ є похідні від власних імен. Людей із однієї сім'ї прозивали іменем батька, діда чи матері. Таким чином вони розрізняли дітей, коли одне ім'я було поширене серед багатьох. Перехід був або співвідносним, тобто незмінюваним ім'ям (Адам, Дем'ян, Марко, Панас, Герасим), або з використанням різних видів словотвору: суфіксального (Костючик < Костюк < Кость < Костянтин; Самочко < Самко < Самойло, Самійло; Масич < Мася < Маруся < Марія) та безафіксний (Гринь < Гри[горій]; Луць < Лу[к'ян] Ярош < Яро[слав] або Яро[мир]). Дізнавшись про цей тип походження, можна побачити різноманітність форм утворення власних особових імен українців [3, с. 7-14].

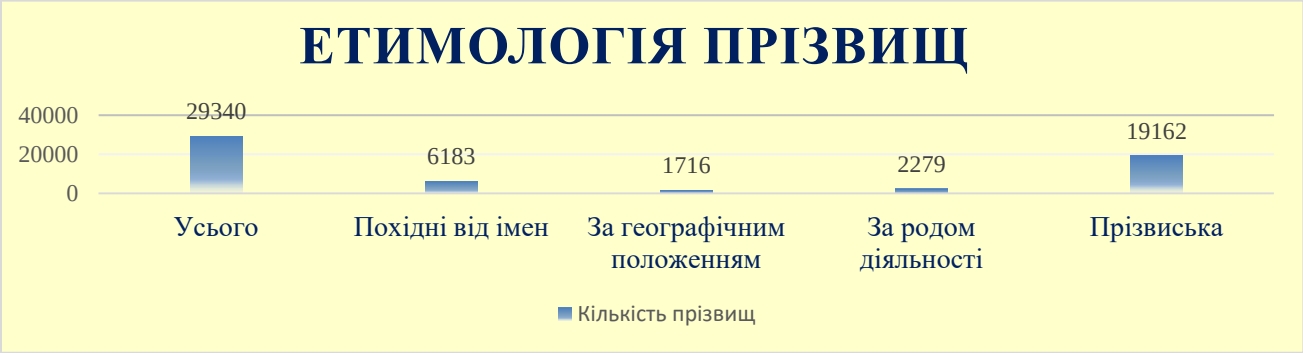
Другий фактор – це те, що прізвищами наділяли людей за особливостями проживання. Географічний чинник теж є досить важливим для пізнання свого роду. Тому, виділяють такі підтипи цього пункту: 1) прізвища, які є загально-вказівними, себто конкретна національність (Литвин (та похідні Литвинчук, Литвинюк, Літвінцов) < литвин 'білорус', 'литовець' 'поліщук'), або похідні від назв племен, народностей і діалектних груп (Бесарабчук < Бесараб < басараб 'той, хто проживав у Бесарабії'; Гоцуляк < Гуцул < гуцул 'той, хто проживав на території Прикарпаття'), або утворені від топонімних назв (Поліщук < поліщук 'житель Полісся'), а також ті, що загально вказують на місце, де хтось проживав (Завгородній (той, що живе за городами); Луговий (який живе біля лугу); Новак, Приходько вказують на нових жителів місцевості, які емігрували з інших); 2) прізвища, які вказують на конкретний населений пункт: прикметникові (Балицький (м. Баличі, Львівська обл.); Сорочинський (Сорочинці, Полтавська обл.)) та іменникові (Волинюк (житель Волині); Коломієць (м. Коломия)) [3, с. 15-17].

Третій чинник виникнення найменування – прізвища, призначені за родом діяльності, фахом, професією [4, с. 13]. Багато спеціальностей того часу вже не є актуальними сьогодні, або ж взагалі зникли (Войтович, Войтюк < Війт < війт 'в давній Україні голова міської громади і колегії суддів, сільський староста'), та володарі таких прізвищ можуть пишатися, що є історичними спадками побуту й культури України. Від ремесл різноманітних напрямків походить ціла низка прізвищ: Бондар, Гончар, Драч, Коваль, Кравець, Мельник, Мірошник, Олійник, Різник, Слюсар, Стельмах, Ситник, Ткач, Токар, Швець, Шаповал та ін. [5, с. 222]. Розповсюджені також військові професії, які теж є значущими для нашої цивілізації (Воєвода (XVI–XVIII ст.); Гетьман (XVI- XVII ст. до 1764 р.); Майорів < майор 'офіцерське звання в армії') [3, с. 18-20]. В Україні сільське господарство завжди мало величезне значення, тому й

виникнення прізвищ пов'язаних з ним не є дивиною: Бовгиря < бовгиря 'пастух'; Грабарчук < Грабар < грабар 'землекоп'; Огороднік < огород 'той, хто працює на городі і вирощує городину (овочі)' [3, с. 22-23].

Останнім типом виникнення прізвищ є прізвиська, які надавалися відповідно до фізичного, соціального, духовного, матеріального стану. Через певні особливості людини їй могли надати кличку-прозвище, яке зберігалося й надалі. Рисами, за якими надавали прізвисько, могли бути зовнішній вигляд: зріст, риси обличчя, колір волосся, веснянки, фізичні вади; характер, вдача, поведінка, специфічність мовлення тощо. Цікавими прикладами є прізвища Ліпич і Неліпа, в основі цих слів «Ліп», що означає гарний, розумний. До того ж, прізвище другого президента України – Кучма походить від словосполучення мохната шапка (скуйовджене волосся). Ось ще декілька прикладів прізвиськ, які устаткувалися вже як прізвища: Рябець – вкритий рудими плямами, Величко – великий/високий; Сушко – худа людина; Рижко та Рижук – рудий колір волосся чи ластовиння; Глушко – глухий; Добрун і Мирош – про людину спокійну і добро, антонімами до цих прізвищ є Горлай, Дикун; Халтурін – той, хто недобросовісно щось робить; Терпелюк – терпляча людина; Бубнюк – той, що бубнить і багато ін. [3, с. 25-29].

Для практичної перевірки даних стосовно етимології та семантики українських прізвищ, ми дослідили списки нагороджених різними орденами військових нашої країни за період широкомасштабного вторгнення російської армії на територію України. Починаючи з 15 лютого 2022 року, Президент України – Володимир Зеленський нагороджував наших бійців за різні досягнення у військовій справі. Саме з цього числа починається наш відлік по дослідженню прізвищ, а закінчується важливою святковою датою -14 жовтням [6]. Результати нашого дослідження представлені в наступній діаграмі:

Як можна побачити за діаграмою: «прізвиська» є найбільшою категорію серед даного списку – 19 162 прізвища (65,39%). Другу сходинку здобули прізвища, які походять від імен – 6183 (21%). Прізвища, похідні від професій, займають третє місце – 2279 (7,77%). І найменша кількість, за дослідженням, прізвищ, які походять від географічного положення людини – 1716 (5,84%).

Цікавим фактом є те, що один із найвидатніших дослідників прізвищ в Україні – Павло Павлович Чучка, теж є захисником Батьківщини і був нагороджений медаллю "За військову службу Україні".

Висновок. Прізвище – це невід'ємна частина нашого суспільства вже багато років. Його виникнення й закріплення в роді пережило багато випробувань. Ми маємо шанувати та розуміти цінність кожної складової нашої спадщини та нести їх далі як внесок у культуру нашої держави. Завдяки дослідженням науковців ми можемо дізнаватися про своє минуле більше й не забувати, хто ми є. Тому, пізнання свого роду є справді важливим для світогляду й усвідомлення власної особистості.

Література:

1. https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/4_2020/part_1/13.pdf
2. https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/83035/1/Kulishenko_wpr_10_2015.pdf;jsessionid=69A74F7507C9D58323400F42B3B46C3E

3. https://ff.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/Антропонімія.pdf
4. Чучка Павло Прізвища закарпатських українців: Історико-етимологічний словник. – Львів: Світ, 2005.
5. Коваль А. П. Життя і пригоди імен.– К. Вища шк. Вид-во при Київ. УН-ТІ, 1988. – 240 с.
6. https://www.president.gov.ua/documents/decrees?s-by=query&s-text=нагород&

СЕКЦІЯ 9. ЛІНГВІСТИКА (АНГЛІЙСЬКА, НІМЕЦЬКА МОВИ). МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Гоголь М.Р.
магістрант 62-А групи
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім О.Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Мілютіна О. К.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ЗЗСО

На сучасному етапі розвитку методики викладання іноземних мов розглядається проблема розвитку видів мовленнєвої діяльності, формування соціокультурної, мовленнєвої та міжкультурної компетентностей не лише засобами комп'ютерних програм, а завдяки автентичним та навчальним інтернет-ресурсам, блог- та вікі-технологіям, подкастам тощо.

Використання інтернет-ресурсів сприяє розвитку мовленнєвих навичок і професійно значущих компетентностей. Велика кількість автентичних, постійно змінюваних та оновлюваних матеріалів дозволяє учням повноцінно перебувати в іншомовному середовищі – читати, бачити, чути зразки сучасної англійської мови та активно вживати її у власному мовленні. Нині в інтернет просторі існує чимало різних типів оригінальних текстів, а саме: новинні стрічки, статті, блоги, огляди тощо. Це дозволає вчителеві вибрати найбільш цікаві та актуальні матеріали для учнів, познайомити їх із різними формами комунікації [3].

Додатковим елементом є сам факт розвитку та цікавості іншомовного контенту для учнів. Варто наголосити, що нині значна частина інтернет контенту, цікавого для молоді (блоги, гейм та кіно індустрія, музика тощо), випускаються переважно англійською мовою. Тож, підвищення пізнавального інтересу до споживання такого контенту спонукатиме учнів до серйозного вивчення англійської мови [1; 2; 5]. Ми переконані, що такі медіаресурси варто і треба використовувати під час здійснення освітнього процессу.

Наступним, на наш погляд, позитивним чинником у підвищенні зацікавленості учнів у вивченні іноземної мови, є наявність різноманітних онлайн ресурсів та додатків для вивчення англійської мови учнем будь-якого рівня. Такі онлайн ресурсі містять великий каталог завдань та лексики, мають систему стимулювання у вигляді нагород та поінтів, мають дуже широку доступну для вивчення тематику та інколи навіть включають суперницький елемент серед користувачів.

Доцільний для використання на уроці англійської мови спеціалізований медіаресурс сприяє розвитку соціальних та психологічних якостей учнів, а саме: їх впевненості в собі та здатності працювати в колективі, створює унікальну атмосферу співтворчості, будучи максимально інтерактивним навчальним джерелом. Водночас, на думку вчених, максимальна доступність широкого спектру навчальних матеріалів в інтернеті призводить до того, що неможливо точно спрогнозувати пробіли в знаннях та вірогідні фонетичні, лексичні чи граматичні помилки, що може допустити учень [5]. Через інтерактивну природу

спеціалізованих медіа набагато складніше виправити помилку, що вже відклалась у свідомості учня.

Варто підкреслити, що застосування інноваційних технологій на уроці є можливим на будь-якому етапі уроку англійської мови. Доцільними та ефективними для розвитку навичок письма англійською мовою, на наш погляд, у процесі дистанційного та змішаного навчання є такі засоби: засоби електронної комунікації (блоги, чати, електронна пошта, вебфоруми, фотохостинги, відеохостинги, аудіохостинги, соціальні мережі); навчальні інтернет-сайти (власне інформаційні, навчальні та вузькоспеціальні); спеціальне програмне забезпечення (зокрема, для обробки тексту, для презентацій і публікацій тощо); інтерактивні дошки; навчальні віртуальні середовища; мобільні додатки [1, с. 68]. Вважаємо за необхідне розглянути функції та можливості використання зазначених інноваційних технологій на уроках англійської мови в закладах загальної середньої освіти.

На наше переконання, блоги, які виконують низку дидактичних функцій, є ефективним засобом у процесі вивчення англійської мови: мотивують учнів до пізнавальної діяльності; сприяють розвитку навичок англійського усного і писемного мовлення та розкриттю творчого потенціалу учнів; окреслюють індивідуальну траєкторію навчання, виховують самостійність та ініціативність учнів. Серед найпопулярніших блогів, які можуть бути корисними на уроці англійської мови, можна виокремити такі: LiveJournal (www.livejournal.com), Blogger.com (www.blogger.com).

Відомо, що серед основних навчальних інтернет-ресурсів виділяють такі: *hotlist, treasure hunt, subject sampler, multimedia scrapbook* та *webquest*. Вважаємо за необхідне коротко розглянути означені інтернет-ресурси.

Так, Hotlist (Хотліст) – це список сайтів із певних тем, пошук якого здійснюється за допомогою ключових слів.

Multimedia scrapbook (мультимедійна чернетка) – колекція мультимедійних інтернет-ресурсів, що містить посилання на текстові сайти, фотографії, аудіофайли, відеокліпи, графічну інформацію та популярні анімаційні віртуальні тури. Ці файли можуть використовуватись в освітньому процесі як інформаційний та ілюстративний матеріал до певної теми.

Treasure hunt (полювання за скарбами) – містить не лише посилання на сайти з теми, кожне посилання має ще й запитання щодо змісту сайту, що допомагає викладачу організовувати пошукову роботу учнів.

Subject sampler (заголовок прикладу) – містить посилання на текстові та мультимедійні файли мережі Інтернет. Після вивчення кожного аспекту теми учень має можливість відповісти на питання. Головна особливість полягає в тому, що отримання інформації проходить на емоційному рівні – необхідно не лише ознайомитись з матеріалом, а й висловити та аргументувати свою думку.

Webquest (інтернет-пошук) – найскладніший тип навчальних інтернет матеріалів, що передбачає використання чотирьох вищезазначених груп матеріалів та проведення проекту за участю всіх студентів. Перед розподілом на групи вчитель ознайомлює учнів із основною інформацією з теми, обирає необхідні інтернет-ресурси та класифікує їх таким чином, щоб кожна група ознайомилась лише з окремим аспектом теми. Після ретельного опрацювання кожної теми групи перерозподіляються таким чином, щоб у нових групах було по одному представнику з першої групи. Під час обговорення у нових групах учні дізнаються про всі аспекти теми, що вивчається, висловлюють свою думку, роблять висновки та дають відповідь на одне загальне питання дискусійного характеру.

Важливим є використання блог-технологій, що дозволяють будь-якому користувачу мережі Інтернет створювати свою особисту сторінку, блог (від анг. *blog* або *weblog*) у формі щоденника або журналу, що сприяє розвитку в учнів писемного мовлення, умінь пошукового та аналітичного читання.

Вікі-технологія представляє колекцію взаємопов'язаних записів, що є середовищем швидкої гіпертекстової взаємодії.

Одним із видів медіаресурсу є подкасти. Їхнє використання на уроці, на наш погляд, є доцільним, оскільки вони містять сучасну тематику та лексику, яка необхідна учневі під час спілкування в сучасному англомовному суспільстві. Подкасти корисні ще тому, що вони надають учням приклади автентичного мовлення. Замість стандартних, вигаданих діалогів, подкасти містять справжні розмови та приклади різного мовлення.

Мультимедійні презентації дозволяють відтворювати аудіо- (музика, мова тощо) та відеоінформацію (відео, анімаційні фільми тощо). На уроці вчитель може демонструвати відеоефекти, показуючи слайди, мультфільми, відео, фільми та текст, змінювати їхній колір та масштаб зображення тощо [2, с. 55]. Мультимедійна презентація має звукові ефекти та музичні композиції, комп'ютерну анімацію й відео, тексти, таблиці та фотографії. Важливо, що уся презентація об'єднувалася загальною темою.

У сучасних умовах дистанційного та змішаного навчання мультимедійні презентації використовуються з метою створення проблемних ситуацій на уроці, підготовки творчих завдань, під час формулювання запитань проблемного характеру, використання ігрових прийомів навчання тощо [1].

Необхідно підкреслити, що правильно підібраний на уроці матеріал із застосування інноваційних технологій допомагає вчителеві контролювати рівень знань учнів, планувати подальшу роботу. Набуття вчителем умінь використання сучасних технологій допоможе сформувати хід безпосередньої навчальної діяльності, що значно зекономить час, полегшить використання матеріалу для розвитку в учнів словесно-логічного мислення (кросворди чи загадки). Здійснюючи освітню діяльність, важливо усвідомлювати, що всі способи мислення тісно пов'язані. Тому особливу увагу слід приділяти розвитку розумової діяльності, наприклад, порівнянню, узагальненню, класифікації, розвитку здатності учнів до обґрунтування. Слід підкреслити, що мультимедійні презентації не замінюють звичні заняття, а доповнюють їх, створюючи значущі зв'язки між системами знань. Вони збагачують освітній процес новими можливостями, підтримують в учнів пізнавальний інтерес до вивчення іноземної мови [1, с. 89].

Отже, застосування інноваційних технологій на уроках англійської мови у закладах загальної середньої освіти сприяє поліпшенню процесу навчання, покращенню якості засвоєння матеріалу, зростанню пізнавального інтересу учнів до вивчення іноземної мови, формуванню навичок самостійної роботи, розширенню словникового запасу учнів та збагаченню його сучасною лексикою; створює умови для розвитку, реалізації педагогічної технології навчання у співпраці, сприяє уникненню суб'єктивності в оцінюванні.

Література:

1. Богачков Ю. М., Биков В. Ю., Пінчук О. П., Манако А. Ф., Вольневич О. І., Царенко В.О., Ухань П. С., Мушка І. В. Організація середовища дистанційного навчання в середніх загальноосвітніх навчальних закладах : посіб. Київ : Педагогічна думка, 2012. 160 с.

2. Коберник І. Я., Звиняцьківська З. Р. Організація дистанційного навчання в школі. Методичні рекомендації : метод. посіб. / за ред. З. Р. Звиняцьківської. Київ : ГО «Смарт освіта», 2020. 71 с.

3. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). URL: https://ms.detector.media/mediaosvita/post/16501/2016-04-27-kontseptsiyavprovadzhennya-mediaosvity-v-ukraini-nova-redaktsiya/ (дата звернення: 17.11.2022)

4. Методика викладання англійської мови : навч.-метод. посіб. / уклад. І. В. Холод. Умань : Візаві, 2018. 165 с.

5. Овсяна Н. Г. Ресурси Інтернет для вивчення англійської мови. *Англійська мова та література.* 2008. № 19–21. С. 47–49.

студентка Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Мілютіна О.К.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОМПЛЕКСУ ВПРАВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ УЧНІВ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Формування англомовної компетентності у діалогічному мовленні за допомогою комплексу вправ передбачає оволодіння знаннями, вміннями та навичками, які є необхідними для реалізації ситуацій спілкування з урахуванням об'єктивних і суб'єктивних умов з опорою на різноманітні типи міжрольової та міжособистісної взаємодії комунікантів.

Перш за все, варто охарактеризувати термін «вправа». Академічний тлумачний словник української мови зазначає, що вправою є спеціальне завдання для набуття або закріплення знань та навичок [1]. У сучасній методичній думці вправу, або завдання, розглядають як організоване багаторазове виконання певних операцій, діяльності або дій у навчальних умовах з метою автоматизації чи оволодіння компетентністю[3]. Основною характеристикою вправи є те, що вони спеціально створюється відповідно до мети та цілей навчання іноземних мов. Будь-яка вправа має мати чітку структуру, що включає компоненти: завдання-інструкція, зразок виконання, виконання вправи, контроль.

Під комплексом вправ розглядають втілення системи чи підсистеми завдань, сформованого відповідно до певної теми, мовного або мовленнєвого матеріал [3].

Варто підкреслити, що основною вимогою до компексу вправ є дотримання дидактичних і методичних принципів навчання іноземних мов. Загальновідомим є те, що принципи не можуть застосовуватися ізольовано, адже вони тісно взаємопов'язані та зумовлюють реалізацію один одного в комплексі [2]. На основі цього виокремлено основні вимоги до комплексу вправ для формування англомовної компетентності в діалогічному мовленні старшокласників:

- особистісно-орієнтований характер завдання з елементами новизни;
- чітке формулювання інструкції, логічність та зрозумілість викладу;
- розвиток пізнавальної спрямованості, розширення кругозору;
- відповідність тематиці та лексико-граматичному матеріалу;
- поступовість та системність виконання завдань;
- урахування вікових психолого-педагогічних особливостей старшокласників.

Розглянемо класифікацію вправ з критеріями комунікативності та спрямованості на прийом-передачу інформації. Відповідно до останнього виділяють:рецептивні (сприйняття вербальної інформації); рецептивно-репродуктивні (сприйняття та відтворення інформації (імітація)); репродуктивні (перед репродукування спочатку обов'язко має бути сприймання);рецептивно-продуктивні (попередньо сприйнята інформація слугує стимулом для самостійного висловлювання); продуктивні (створення самостійного висловлювання) [3].

За критерієм комунікативності визначають комунікативні, умовно-комунікативні та некомунікативні типи вправ. Використання некомунікативних вправ спрямоване на зосередженні уаги здобувача освіти на форму, виконують дії з мовним матеріалом. Умовно-комунікативні вправи мають на меті застосування мовленнєвий дій здобувачів освіти на основі мовленнєвого завдання чи ситуації мовлення. Для цього виду вправ важливим є контекст, адже мовленнєві одиниці мають співвідноситися із ситуацією мовлення.

На основі аналізу питання формування англомовної компетентності в діалогічному мовленні у методичній літературі та відповідно до етапів навчання діалогічного мовлення комплекс вправ може містити такі групи (рис. 1):

1) з метою засвоєння ДЄ;
2) для оволодіння мікродіалогами на основі ДЄ;

3) складання діалогів різних функціональних типів на основі мікродіалогів.

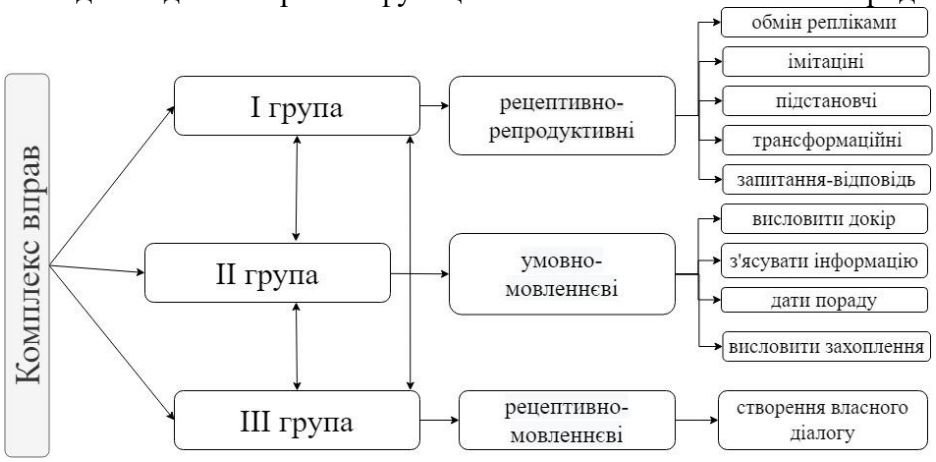

Рисунок 1 – Комплекс вправ для формування англомовної комунікативної компетентності в діалогічному мовленні.

Відповідно до першої групи вправ, що використовуються з метою засвоєння діалогічних єдностей, то вони мають вміщувати рецептивно-репродуктивні вправи. Такий вид завдання сприятиме засвоєнню готових формул мовних одиниць, елементів етикету, прослуховування діалогів, наприклад: підстановчі, імітаційні, запитання-відповіді, трансформаційні, вправи на обмін репліками тощо.

Вправи другої групи спрямовані на залучення здобувачів освіти створювати мікродіалоги на основі діалогічних єдностей. На цьому етапі використовуються умовно-мовленнєві вправи, яким передує створення навчально-мовленнєвих ситуацій й розподілення ролей між здобувачами освіти.

Завданням третьої групи вправ є формування умінь створювати й вести діалоги відповідно до навчальних ситуацій. Запроваджуються рецептивно-продуктивні вправи, які мають самостійний характер.

Таким чином, мета комплексу вправ – забезпечити необхідні умови для підвищення ефективності навчання діалогічного мовлення. Підсумовуючи, зазначимо, що впровадження комплексу вправ передбачає тренування використання мовного матеріалу, типи мовленнєвих висловлювань й комунікативної взаємодії. При цьому, важливим є врахування ряду чинників: дотримання дидактичних та методичних принципів навчання іноземних мов, підбір особистісно-орієнтованого матеріалу, спрямованість діалогічного мовлення на пізнавальну діяльність, урахування психолого-педагогічних вікових особливостей старшокласників тощо.

Література:

1.Академічний тлумачний словник української мови. URL: http://sum.in.ua/.
2.Бороденко П.О. Використання лексики обмеженого вжитку на уроках англійської мови : магістерська робота. Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка. Глухів, 2021. 70 с.
3.Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів/ за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.

Лященко А. В.
студент 40-62-2А групи
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім О. Довженка

Науковий керівник – канд. пед. наук, ст. викл. Чайка О. М.

ЗМІСТ І СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ»

У сучасному інформаційному суспільстві технології стали невід'ємною частиною життя людини. Вони змінюють наш ритм роботи й комунікацію. Тож цілком природньо, що прогрес цифрових технологій створює нові можливості в сучасній освіті.

Технологія (від гр. «techne» – вміння, мистецтво, майстерність, і «logos» – доктрина) – сукупність знань, відомостей про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва чого-небудь [1]. В українській і зарубіжній науковій літературі термін з'явився на початку XX століття. Первинне значення походило з інженерії, що окреслювало комплекс дій та методів, необхідних для виробництва.

На сучасному етапі активно використовується поняття «педагогічна техологія». Уперше термін був вжитий англійцем Джеймсом Саллі у 1886 р. Думки вчених щодо визначення цього поняття дещо різняться, що викликано, по-перше, поглибленням наукового, методичного та практичного інтересу до педагогічних технологій як засобу покращення якості освітнього процесу, по-друге, розвитком певних педагогічних технологій, у яких розкриваються нові сутнісні дані. Тому розглянемо основні підходи до трактування поняття в методичній літературі (*Таблиця 1*).

Таблиця 1

Автор	Визначення поняття «педагогічна техологія».	Особливість
Педагогічний словник (1996), М. Ярмаченко	Сукупність засобів і методів відтворення теоретично обґрунтованих процесів навчання і виховання, що дозволяють успішно реалізувати поставлені освітні цілі.	Педагогічна технологія взаємодіє з дидактичним завданням
О. Гаркуша	Комплексна інтегративна система, що містить чимало упорядкованих операцій і дій, які забезпечують педагогічне цілепокладання, змістовні, інформаційно-предметні та процесуальні аспекти, спрямовані на засвоєння систематизованих знань, надбання професійних умінь формування особистісних якостей студентів, що задані цілями навчання.	Охоплює всі аспекти та елементи педагогічної системи
Б. Лихачов	Сукупність психолого-педагогічних установок, що визначають спеціальний набір і компанування форм, методів, способів, прийомів навчання, виховних засобів; вона є	Акцентується увага на організаційно-методичному інструментарії
В. Монахов	Продумана в усіх деталях модель спільної педагогічної діяльності з проектування, організації та проведення навчального процесу з безумовним забезпеченням комфортних умов для учнів і вчителя	Увага фокусується на етапах педагогічної технології
Глосарій термінів з технологій освіти (Париж, ЮНЕСКО)	Системний метод створення, застосування й визначення всього процесу викладання та засвоєння знань із урахуванням технічних та людських ресурсів та їхньої взаємодії, що ставить своїм завданням оптимізацію форм освіти	Визначається відповідно до засад системного підходу
М. Кларін	Системна сукупність і порядок функціонування всіх особистісних, інструментальних і мето-	Підкреслюється важливість засобів

	дологічних засобів, які використовуються для досягнення педагогічних цілей	для досягнення цілей
І. Дьяконова, В. Стрельніков	Цілеспрямований системний набір прийомів, засобів організації навчальної діяльності, що охоплює весь процес навчання від визначення мети до одержання результатів.	Система ґрунтується на внутрішніх умовах навчання
Асоціація освітніх комунікацій і технологій (США)	Теорія та практика проєктування, розробки, використання, управління та оцінки процесів і ресурсів для навчання	Спрямованість на процесах і ресурсах для навчання

Спільним для всіх визначень поняття «педагогічна технологія» є його розуміння як інтегративної системи, яка містить комплекс методів, дій та операцій, спрямованих на гарантоване досягнення дидактичних цілей. Позаяк основною характеристикою оцінки педагогічної технології є її результативність та ефективність. Проте нині серед освітянського загалу все відчутнішим стає трактування педагогічної технології на основі системного підходу.

Зупинімося детальніше на варіативності терміну «педагогічна технологія», яку в методичній літературі вживають поряд із значеннями «навчальна технологія», «педагогічна технологія», «інформаційно-комунікаційна технологія», «соціально-виховна технологія», «управлінська технологія» (*Рисунок 1*). Очевидно, що освітні технології співвідносять із засобами навчання, оскільки вони є засобом організації освітнього процесу та взаємодії між його суб'єктами та об’єктами [2].

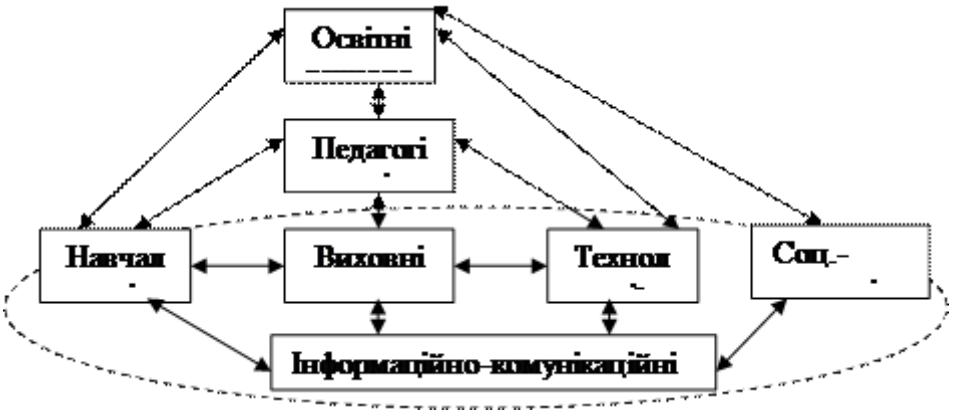

Рисунок 1. Взаємозв’язок значення термінів «технологія»

Таким чином, навчальні виховні та управлінські технології належать до групи педагогічних. Оскільки суб’єктом соціально-виховних технологій є працівники закладів загальної середньої, початкової, дошкільної освіти, громадських організацій, працівники соціальних служб, то вони виходять за межі педагогічних. Особливе місце займають інформаційно-комунікаційні технології, які можуть використовуватися як в освітніх, так і в в управлінських процесах та технологіях. Освітня технологія має широке значення та включає педагогічні технології, які водночас передбачають використання навчальних, управлінських, виховних, інформаційно-комунікаційних технологій.

Сфера застосування педагогічних технологій досить широка, оскільки передбачає застосування технологій (у формі інструментів, методів, ресурсів, процесів тощо) для інтенсифікації та підвищення рівня продуктивності освітнього процесу. У методичній практиці термін трактується на трьох супідрядних рівнях (*Рисунок 2*).

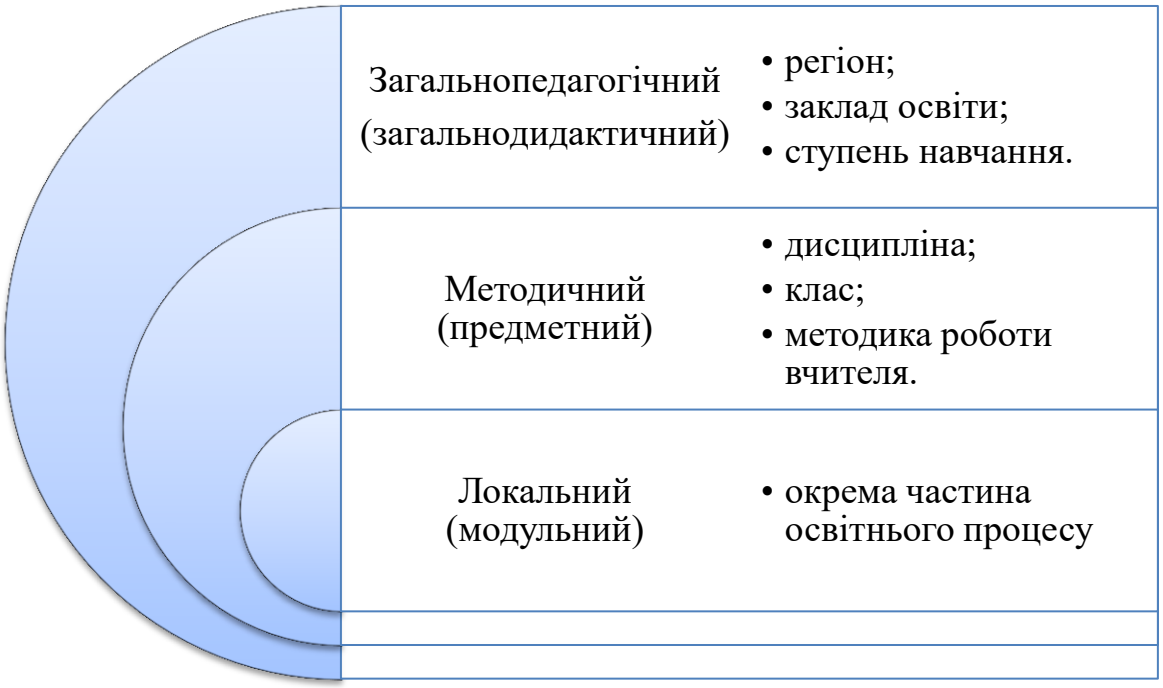

Рисунок 2. Рівні визначення «педагогічна технологія»

Таким чином, загально-педагогічний рівень окреслює цілісний освітній процес і є синонімічним педагогічній системі на рівні регіону, закладу освіти, ступеня навчання. До нього входять сукупність засобів, методів, цілей, діяльність об'єктів й суб'єктів освітнього процесу. Відповідно до методичного рівня педагогічна технологія виступає в значенні сукупності засобів і методів в межах предмета, класу чи вчителя, тобто як «часткова методика». Локальний рівень представляє педагогічну технологію як елемент освітнього процесу, вирішення часткових педагогічних завдань, наприклад, технологія уроку, виду діяльності, самостійної роботи, засвоєння нових знань тощо [3].

Розкриття сутності педагогічної технології передбачає характеристику її структури. Однією з ознак педагогічних технологій є впорядкованість освітнього процесу, мети й оцінювання результатів, тому в будь-якій педагогічній технології можна виокремити такі структурні компоненти, як мету (загальні й навчальні завдання), зміст навчального матеріалу, процес навчання (форми, методи та прийоми навчання, різновиди діяльності вчителя та учнів), ефективність навчання (оцінка та корекція набутих результатів).

Проведений теоретичний аналіз структури педагогічної технології в психолого-педагогічній літературі дає можливість зробити висновок, що основними її компонентами, на думку більшості вчених, є такі:

– концептуальний (педагогічний задум, система ідей та їх теоретичне обґрунтування);
– змістовий (цілі, завдання, зміст навчального матеріалу);
– процесуальний (власне технологічний процес);
– діагностувальний (оцінка та діагностика одержаних результатів).

Зазначені компоненти педагогічної технології охоплюють увесь алгоритм діяльності вчителя, спрямованої на попередньо прогнозований результат. Відтак, чітке й продумане моделювання цих компонентів педагогічної технології та подальша їх реалізація на практиці сприятиме формуванню вмінь алгоритмічної діяльності в учнів.

На думку багатьох дослідників, діагностувальний і процесуальний компоненти тісно між собою пов'язані та є взаємообернеными один до одного, оскільки на кожному етапі перевіряється сформованість відповідних знань, умінь та навичок і за умови негативної діагностики одержаних результатів відбувається повернення до процесуального компонента з метою корекції знань, умінь та навичок здобувачів освіти. Такий процес можна назвати

циклічним. Тому, наприклад, С. Сисоєва розглядає діагностувальний компонент у контексті процесуального, що відображено нею на загальній схемі розподілу компонентів педагогічної технології (Рисунок 2).

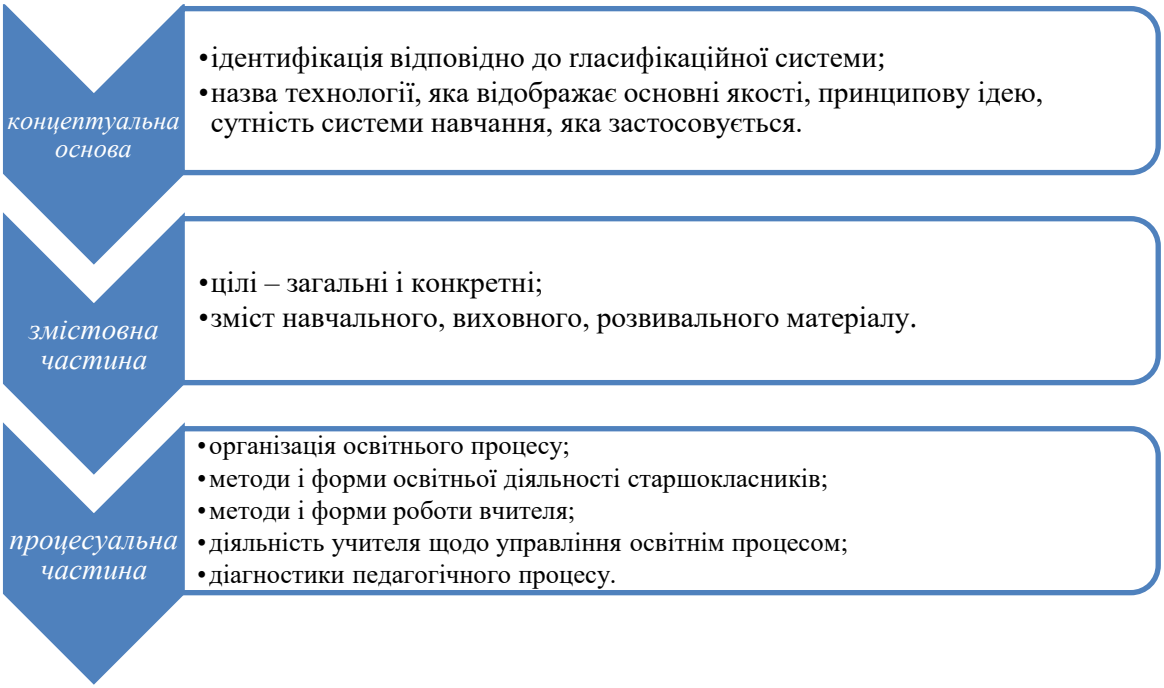

Рисунок 2. Структура технології навчання за Сисоєвою С.О. [4]

У підсумку важливо зазначити, що широке застосування педагогічних технологій в умовах нової української школи має бути зумовлене сучасними тенденціями її становлення й розвитку: формуванням творчих здібностей, оволодінням сучасними методами наукового пізнання, прогностичними методами, методом моделювання та ін.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і головн. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Михайличенко О.В. Актуальные проблемы организации обучения в высшей и средней школе – история, теория, практика: монография / общая редакция проф. Михайличенко О.В. Саарбрюккен / Германия : LAP LAMBERT Academic Publishing, 2018. 294 с.
3. Наволокова Н. П. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій. Харків : Основа, 2009. 176 с.
4. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті : монографія / авт. кол. ; за ред. С. О. Сисоєвої. Київ. 2001. 502 с.

Юрченко Д. В.
студент 62-2А групи
Навчально-наукового інституту філології та історії
Глухівського НПУ ім О.Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, ст. викл. Чайка О. М.

ТИПОЛОГІЯ ІГРОВИХ ЗАВДАНЬ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Процес навчання іноземної мови передбачає насамперед розвиток навичок і вмінь здобувачів освіти в усіх видах мовленнєвої діяльності. Викладання іноземної мови здобувачам середньої освіти – це дуже складний процес, який відбувається в умовах відсутності іншомовного оточення. Відтак, успішність вивчення іноземної мови повною мірою залежить від мотивації здобувача та від уміння педагога правильно організувати освітній процес, розпізнати

індивідуальні особливості дітей та зацікавити їх у навчанні. Особливу роль в реалізації поставлених завдань відіграє дидактична гра.

Теоретичні положення про сутність і структуру дидактичної гри розроблено в працях багатьох учених. Філософські аспекти ігрової діяльності вивчали Х. Г. Гадамер, І. Кант, Платон, Й. Хейзінг Ф. Шеллінг та ін. Психолого-педагогічні та методичні основи використання дидактичної гри в освітньому процесі порушено в працях І. Волобуєвої, Н. Заячківської, Н. Кудикіної, С. Ніколаєвої, Ю. Пассова, Т. Полонської, В. Редька, М. Стельмаховича, О. Тарнапольського, Ю. Федусенка, Т. Шкваріної та ін.

Проведений аналіз наукової літератури дозволяє констатувати, що єдиного погляду на сутність і зміст дидактичної гри не існує. Так, учені визначають, що дидактична гра – це: форма спілкування, спрямована на формування пізнавальної активності особистості; форма / вид навчальної діяльності; умова розумового розвитку; метод, який стимулює навчання; форма / прийом / засіб навчання. Проте переважна більшість дослідників зазначає, що, якщо дидактична гра – це метод навчання, її можна вважати засобом закріплення та тренування, вироблення вмінь та навичок; якщо дидактична гра – форма організації навчальної діяльності, тоді вона виступає засобом розвитку творчих здібностей та самостійного мислення [4].

Сутність дидактичної гри як засобу навчання виявляється в її здатності успішно реалізовувати освітню мету; сприяти досягненню здобувачами освіти реальних результатів у засвоєнні навчального матеріалу, оволодінню ними досвідом творчої діяльності, розвитку їхньої комунікативної та соціальної компетентностей, умінь орієнтуватися в реальних життєвих ситуаціях; формувати моральні та інші якості особистості; удосконалювати уяву, пам’ять, увагу, мислення.

Гейміфікація в освітньому процесі полягає в ігровому моделюванні конкретних видів діяльності, зокрема пізнавальної та мовленнєвої, які спрямовані на зміцнення мотивації та інтересу до вивчення іноземної мови, підвищення якості оволодіння іноземною мовою, збагачення словникового запасу, розширення лінгвістичної ерудиції, розвиток навичок говоріння [1].

Огляд підручників і періодичних фахових видань з методики навчання іноземних мов, навчально-методичних посібників для вчителів-мовників доводить, що на сьогодні не існує єдиного підходу до класифікації дидактичних ігор. Найчастіше ігри на уроках іноземної мови розрізняють за такими ознаками:

– за віком учасників (ігри для дітей дошкільного віку, молодшого шкільного віку, середнього шкільного віку, старшого шкільного віку);

– відповідно до мети проведення (ігри, спрямовані на оволодіння монологічним / діалогічним мовленням, формування навичок говоріння, аудіювання, читання, письма);

– за характером навчальної діяльності (пізнавальні, комунікативні, тренувальні, узагальнюючі ігри);

– за характером освітніх завдань (мотиваційні, навчальні (коригувальні), систематизувальні, підсумкові ігри);

– за характером обробки інформації (рецептивні, репродуктивні, продуктивні, рольові, інтерактивні, пошукові, творчі);

– за формою проведення (індивідуальні, парні, групові, колективні);

– за функціональністю (навчальні, комунікативні, розвивальні, виховні) тощо.

Окремо варто зупинитися на дидактичних іграх, які класифікують за змістом навчального матеріалу або ж за способом досягнення практичної мети уроку: *фонетичні, лексичні, тематичні, граматичні* ігри. Такі різновиди ігор виділені з урахуванням поетапності у вивченні мовного матеріалу, тому беззаперечним є той факт, що вони допомагають організувати цілеспрямовану мовленнєву практику на уроці іноземної мови. Водночас ці види ігор сприяють активізації та тренуванню навичок монологічного і діалогічного мовлення, відпрацюванню різних типів взаємодії партнерів у спілкуванні.

Так, *фонетичні ігрові завдання* використовуються з метою формування фонематичного слуху у здобувачів освіти, удосконалення їхніх умінь чітко та виразно вимовляти кожен звук, слово, володіти різними темпами мовлення. Для прикладу можемо навести такі різновиди ігрових завдань: *«Unusual Telephone», «What Sound Is It ?», «Who Has the Best Hearing?», «Who*

Has the Best Pronunciation?», «Who Knows the Symbols for the Sounds Best?», «Name the Word» та ін.

Мета використання *лексичних ігрових завдань* – формування навичок монологічного та діалогічного мовлення, розвиток мовної реакції учнів, відпрацювання їхніх умінь вживати слова в різних життєвих ситуаціях, розширення розуміння ними особливостей сполучуваності слів. Аналіз реального стану використання лексичних ігрових вправ у шкільній практиці дозволяє визначити найпоширеніші з них: *«The Magic Box» , «Five Words», «Collective Story», «Guess the Word», «Broken Sentences», «Right Word, Wrong Place», «Let's Make a Story», «Mind Map»* та ін.

Щодо тематичних ігрових завдань, то варто сказати, що їхнє основне призначення – розвиток комунікативної компетентності, удосконалення навичок монологічного та діалогічного мовлення. У практиці викладання іноземної мови широко описані такі різновиди тематичних ігрових завдань: *«Ball Game», «Snowball», «Who Is the Best Reader?», «Buying a Ticket», «Finish», «A Quizz», «Words From Word», «Survey», «My Favourite Picture», «Proverbs and Sayings», «Pattern Puzzle»* та ін.

Граматичні ігри використовуються для відпрацювання правильного вживання здобувачами освіти мовних зразків, що містять певний граматичний матеріал з метою вдосконалення граматичних навичок, створення ситуацій, наближених до життя, на основі використання тих чи інших граматичних структур / мовних зразків, а також з метою розвитку творчої активності учнів. Серед різновидів ігрових граматичних завдань варто виокремити такі: *«What Can You Do?», «What Are You Doing?», «Guess What I Did Yesterday», «Memory Game», «Sentence Change», «Ask Me a Question», «Reasons», «Sentence Star», «Complete the Sentences»* та ін.

Цілеспрямоване використання дидактичної гри на сучасному уроці іноземної мови передбачає орієнтування вчителя в широкому розмаїтті мовних ігор. Тільки обізнаність з особливостями конкретного виду дидактичної гри забезпечить ефективне вирішення навчальних завдань, опосередкованих ігровою взаємодією педагога та здобувачів освіти.

Свідоме ставлення до дидактичної гри як засобу мовного та мовленнєвого розвитку сучасних здобувачів середньої освіти передбачає науково-обґрунтований підхід освітньо-ігрової діяльності, зокрема чітке визначення суті мовної гри, її місця та ролі в освітньому процесі, переосмислення педагогічних можливостей, доцільності поєднання з іншими методами, прийомами та видами навчання.

Література:

1. Василенко М. Граючись – виграємо. *Іноземні мови.* 2013. №3. С.104–106.
2. Козак А. М. Використання гри на уроках іноземної мови. *Англійська мова та література.* 2011. №14. С. 4–6.
3. Михайленко Т. А. Інноваційні технології у вивченні англійської мови. Київ : Шкільний світ, 2008. 128 с.
4. Наволокова Н. П. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій. Харків : Основа, 2009. 176 с.

Базаджи Н.В.
здобувачка вищої освіти
Маріупольского державного університету
Науковий керівник – ст.викл. Хаджинова І.В.

СУТНІСТЬ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Початковий етап вивчення іноземної мови надзвичайно важливий, оскільки в цей період закладаються психолінгвістичні основи іншомовної комунікативної компетенції, необхідні та достатні для подальшого її розвитку й удосконалення.

На ефективність організації початкового періоду навчання впливає визначення провідних видів мовленнєвої діяльності.

Оволодіння іноземною мовою сприяє розвитку в учнів:мовних, інтелектуальних і пізнавальних здібностей;готовності брати участь в іншомовному спілкуванні;бажання до

подальшого самовдосконалення у галузі володіння іноземною мовою;уміння переносу знань і навичок у нову ситуацію шляхом виконання проблемно-пошукової діяльності.

Зміни, які відбуваються в суспільних відносинах, що надає напрямок євроінтеграції вимагає вдосконалення їх мовленнєвої підготовки, тому пріоритетної значущості набуло вивчення іноземної мови як засобу спілкування.

Головна мета навчання іноземної мови у початковій школі полягає у формуванні в учнів комунікативної компетентності, що забезпечується лінгвістичним, мовленнєвим і соціокультурним досвідом, узгодженим з віковими можливостями молодших школярів.

У сучасних умовах іноземна мова розглядається як засіб спілкування і залучення до культури іншого народу. Це поступово стає домінуючою стратегією викладання іноземної мови в початковій школі. Особлива увага приділяється навчанню іноземної мови школярів в початкових класах, бо в дитинстві схильність до вивчення мов набагато більша.

Основним навчанням іноземної мови у початковій школі є формування в учнів комунікативної компетентності, що забезпечується лінгвістичним, мовленнєвим і соціокультурним досвідом молодших школярів. Успішне досягнення поставленої мети можливе лише за умови врахування пізнавальних можливостей молодших школярів, особливостей засвоєння ними мови на різних стадіях розвитку та методично коректного застосування у навчальному процесі сучасних освітніх технологій, передусім інтерактивних, комунікативно-ігрових.

Навчання іноземної мови в початковій школі має забезпечити базу для більш якісного її вивчення в основній, формувати іншомовну комунікативну компетентність учнів та навчити молодших школярів елементарного іншомовного спілкування, тобто первинного іншомовного спілкування, яке задовольняє основні комунікативні потреби комунікантів за допомогою базових, найпростіших засобів, переважно засвоєних ними готових елементів мовлення. Максимальні результати з мінімальними затратами часу та зусиль навчання дітей молодшого шкільного віку забезпечуються раціональним використанням надзвичайних мовних здібностей учнів початкової загальноосвітньої школи, урахуванням їхніх вікових особливостей, потреб, інтересів на кожній стадії їхнього розвитку[2].

Майстерність сучасного учителя школи при навчання англійської мови полягає у відборі відповідних стратегій формування комунікативної компетентності, визначення форм та методів навчання, оновленні змісту навчального матеріалу та засобів наочності. Запорукою формування у молодших школярів комунікативної компетентності є створення такої атмосфери, яка б сприяла позитивному спілкуванню, стимулювала мовленнєву діяльність учнів, на основі залучення учнів до таких форм роботи: навчального діалогу, інсценування, словесна творчість, рольові ігри, творчий переказ, пошукова робота з різними джерелами інформації, співпраця в парах і групах, інтерактивні вправи, монологічна промова [3].

Іншомовна комунікативна компетентність виявляється в безпосередньому та опосередкованому міжкультурному спілкуванні.Для її опанування програма пропонує розгортати навчальну діяльність у межах змістових ліній «Сприймання на слух», «Усна взаємодія», «Усне висловлювання», «Зорове сприймання», «Писемна взаємодія», «Писемне висловлювання», «Онлайн взаємодія». Усі перелічені змістові лінії забезпечують для учня здобуття досвіду опосередкованого спілкування та опанування низки комунікативних умінь, що дасть змогу учням розвивати комунікативну компетентність.

У початковій школі важливо зацікавити учнів вивченням іноземної мови, викликати в них позитивне ставлення до предмета, вмотивовувати необхідність і значущість володіння іноземною мовою як неповторним засобом міжкультурного спілкування. Провідним засобом реалізації вказаної мети є компетентнісний підхід до організації навчання у загальноосвітній школі на основі ключових компетентностей як результату навчання[4].Врахування вікових особливостей учнів початкових класів загальноосвітньої школи учителем під час формування в молодших школярів комунікативної компетентності сприяє підвищенню динамічності, ефективності і якості цього процесу і забезпечує високі результати навчальних досягнень.

Основне призначення іноземної мови як предметної галузі шкільного навчання – сприяти оволодінню учнями уміннями і навичками спілкування в усній та писемній формах відповідно до мотивів, цілей і соціальних норм мовленнєвої поведінки у типових сферах і ситуаціях. Учень

може оволодіти нею у процесі комунікативного іншомовного спілкування в пізнавальному, розвивальному, виховному та навчальному аспектах, тобто іншомовна освіта охоплює всі сфери діяльності людини.[5]

Оволодіння учнями іноземною мовою сприяє розвитку в них здібностей використовувати її як інструмент спілкування в діалозі культур і цивілізацій сучасного світу, вона розглядається як засіб міжособистісної взаємодії в умовах багатонаціонального і полікультурного світового простору.

Результати методичних досліджень, а також багаторічний досвід учителів свідчать про те, що домінуючим у навчанні на початковому ступені має бути усне мовлення. Саме навички та вміння усного мовлення мають позитивний вплив на розвиток умінь в усіх інших видах мовленнєвої діяльності.

Література:

1. Бернацька О. В. Комогорова М. І. Сутність іншомовної комунікативної компетентності учнів початкової школи та стратегії її формування. URL: http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/30223(дата звернення: 18.11.22)
2. Дудик Н., Зевченко Т. Особливості формування іншомовної комунікативної компетентності в учнів початкової загальноосвітньої школи. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/57/9.pdf (дата звернення: 18.11.22)
3. Іноземна мова. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів, 5-9 класи URL:https://www.ippo.if.ua/predmety/inoz/index.php?r=site/stattya&id=191(дата звернення: 18.11.22)
4. Презентація “Дієві методи формування іншомовної компетентності учнів 1 класів відповідно до засад НУШ”. URL:https://naurok.com.ua/prezentaciya-dievi-metodi-formuvannya-inshomovno-kompetentnosti-uchniv-1-klasiv-vidpovidno-do-zasad-nush-55462.html(дата звернення: 18.11.22)
5. Редько В. Г. Засоби формування іншомовної комунікативної компетентності учнів початкової школи: результати емпіричних досліджень. URL: https://lib.iitta.gov.ua/711263/1/Redko_Zasib_Communicative_Competence.pdf(дата звернення 20.11.2022)

Годорожа А.А.
здобувачка вищої освіти
Маріупольского державного університету
Науковий керівник — ст.викл. Хаджинова І.В.

ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Проблема формування іншомовної комунікативної компетентності школярів є однією з найактуальніших не тільки у програмі Нової української школи, але й у всьому прогресивному сучасному суспільстві.

Молодший шкільний вік – найбільш сприятливий у житті дитини для її розвитку. Саме в цей період дитина формує свої стосунки з оточуючими, починає усвідомлювати своє місце у дитячому колективі, намагається розібратися у мотивах поведінки, моральних оцінках тощо. Дитяча енергія й допитливість невичерпні, тому треба лише вміло скерувати їх, розкривши двері для неї у такий цікавий оточуючий світ [6].

Зважаючи на це, перед сучасними педагогами ставляться серйозні задачі щодо інтенсифікації освітнього процесу, а також удосконалення прийомів навчання.

Зокрема, у Концепції НУШ зазначено, що при викладанні іноземної мови (у тому числі й в молодших класах) варто звернути увагу на розвиток активної мовленнєвої комунікації з використанням сучасних педагогічних технологій, а також ефективних форм і методів навчання [7].

Комунікативний метод – найбільш поширений при вивченні як англійської, так і будь-якої іншої іноземної мови, оскільки спрямований на розвиток основних мовленнєвих навичок (усного

та писемного мовлення, граматики, читання та сприймання на слух або оцінювання) у процесі живого спілкування. Ефективність цього методу досягається через те, що він дає можливість зруйнувати психологічний бар'єр між вчителем та учнем, коли втрачається дистанція між учасниками процесу навчання. За таких умов, особливо молодшим школярам, легше й у той же час простіше починати спілкуватися чужою мовою [1].

Цінність комунікативного методу під час викладання англійської мови в 1-4 класах полягає ще й у тому, що він передбачає використання ігрових методик викладання. Цілком зрозуміло, що саме через гру особливо у молодшому шкільному віці діти краще засвоюють правила поведінки, виконують якісь важливі дії, «приміряють» на себе різні соціальні ролі, а найголовніше – вчаться спілкуватися з партнерами – учасниками гри.

До проблеми використання ігрових технологій під час навчання зверталися різні вчені, як-от: Ельконін Д.Б, Стронін М.Ф. та інші. У своїх працях видатні педагоги та науковці акцентували увагу на тому, що ігрова діяльність на уроці іноземної мови не тільки організовує процес спілкування іноземною мовою, а й максимально наближає її до природнього спілкування [5].

Доведено, що гра розвиває розумову діяльність та вольову активність, тренує пам'ять учнів, а також розвиває їхнє мовлення. Зважаючи на це, при викладанні англійської мови в Новій українській школі усе частіше використовується ігрова діяльність, як у якості самостійного методу засвоєння знань з теми, так і як елемент чи навіть мета уроку.

Ігрова форма уроку створюється на уроці за допомогою ігрових прийомів та ситуацій, які обов'язково мають бути наближеними до реального життя. Важливим для розвитку комунікативних навичок учнів є те, що для гри характерне мовленнєве спілкування, застосування міміки, жестів тощо. Під час уроку, у тому числі й з англійської мови, ігри виконують навчальні, виховні, розважальні, комунікативні, релаксаційні, розвивальні й психологічні функції [2].

Головне ж, що ігри на уроках англійської мови в початкових класах повинні бути спрямованими на розвиток комунікативних навичок учнів. Такі ігри спрямовані на розвиток конструктивного спілкування, уміння слухати й чути інших людей, формування навичок колективної діяльності.

Значення використання ігор у молодшому шкільному віці велике, оскільки у процесі ігрової діяльності поруч із розумовою діяльністю здійснюється фізичне, естетичне й моральне виховання [3].

Цілеспрямоване використання англомовних фізкультхвилинок на уроках у початкових класах має велике значення як для результативності в реалізації здоров'язберігаючих технологій навчання, так і формують пізнавальну мотивацію до навчального процесу [8].

Під час гри молодший школяр долає різні труднощі й стикається з комунікативними бар'єрами. Проте долає їх у такий спосіб набагато легше. Учні без проблем вступають у процес спілкування, вчаться вітатися одне з одним, ввічливо звертатися як до однолітків, так і до дорослих, орієнтуватися в партнерах і ситуаціях спілкування (говорити зі знайомою чи незнайомою людиною, дотримуватися правил культури, усвідомлювати мотиви спілкування тощо). Кожна гра спрямована на розвиток тих або інших цінностей, умінь і навичок, розвиток комунікативних умінь [7].

Наприклад, гра «Blind artist» для дітей молодшого шкільного віку проводиться в парах і задіює уяву дітей, їхнє вміння описувати речі. Ідея полягає в тому, щоб побачити, наскільки точним може бути малюнок при відтворенні без зору.

Гра «Crazy train» спрямована на розвиток комунікативних навичок та ідеально підходить для дітей початкової школи й дитячого садка, оскільки божевільний поїзд – це поїзд choo - choo з додатковим веселощами. [9]

«The mime» (пантоміма – це весела гра для засвоєння учнями 1-4 класів дієслів або слів дії. У неї можна колективно грати з дітьми молодшого або середнього шкільного віку. [9]

Заслуговує на увагу й досить популярна англомовна гра «Візитна картка», учасники якої сідають у коло й знайомляться одне з одним, розповідають про свої уподобання та мрії. Кожен із учасників, який виступає з «візиткою», спочатку повторює все вищесказане, але по відношенню до себе, а потім додає ще щось своє.[9] Таким чином, всі мають можливість сказати про себе і дізнатися про інших. Гра спрямована на засвоєння нової лексики на уроках англійської мови, розвиток комунікативних умінь і навичок молодших школярів.

Отже, спілкування у процесі гри посідає провідне місце у розвитку інтелектуальних, мовленнєвих, емоційних та моральних задатків. Значення ігрового методу при вивченні англійської мови в початкових класах переоцінити неможливо. Головне, щоб вибір форми й змісту гри, спрямованої на формування комунікативних компетентностей молодших школярів був дидактично обгрунтований, щоб чітко були окреслені цілі та задачі гри, щоб вона відповідала віку учнів і у ній було задіяно якомога більше учасників.

Література:

1. Байдак Л. І. Суть комунікативного методу викладання іноземних мов.pdf URL: http://repo.snau.edu.ua/bitstream.pdf (дата звернення: 29.10. 2022)
2. Гра як метод навчання. Значення педагогічної гри. Психолого-педагогічне застосування ігрових технологій у загальноосвітньому навчальному закладі URL: https://ped.bobrodobro.ru/40238 (дата звернення: 01.11.2022)
3. Екологічні ігри URL: http://bilochka31.org.ua/ekologichni-igri/ (дата звернення: 03.11.2022)
4. Ігри англійською для дітей 6-12 років 2020 URL: https://www.britishcouncil.org.ua/blog/games-for-kids-6-12y (дата звернення: 07.10. 2022)
5. Калініна Л.В. Лінгвокультурознавчий аспект формування комунікативної компетенції учнів початкової школи. Перспективи раннього навчання іноземних мов в Україні та за кордоном. 2012. С. 41-60. (дата звернення: 01.11.2022)
6. Молодший шкільний вік. Загальна характеристика молодшого шкільного віку. Психологія діяльності та навчальний менеджмент. Українські підручники та статті – Бібліотека URL: https://posibniki.com.ua/post-molodshiy-shkilniy-vik (дата звернення: 29.10. 2022)
7. Нова українська школа. Міністерство освіти і науки України URL: https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola (дата звернення: 29.10.2022)
8. Розвивальні ігри та завдання в навчально-виховному процесі молодшого школяра/ Міністерство освіти та науки України URL: https://hm-rmk.ucoz.ru/pedvustavka/rozvivalni_igri_ta_zavdannja.pdf (дата звернення: 05.11.2022)
9. Фізкультхвилинки на уроках у початкових класах URL: https://www.slideshare.net/iruska_38/15716 (дата звернення: 05.11.2022)
10. 21 Fun Classroom Games And Activities For Kids URL: https://www.momjunction.com/articles/class-room-activities-for-kids_00388489/ (дата звернення: 17.11.2022)

Ємельяненко М.О.
студент Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Мілютіна О.К.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАПЕРЕЧНИХ ОПЕРАТОРІВ *NOTINO*В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Заперечення – багатогранне явище, яке посідає чільне місце серед численних мовних категорій, оскільки своїми засобами найяскравіше і найточніше виражає категорію логіки, вказує на взаємозв’язок між мовою, мисленням та об’єктивною дійсністю.

Актуальність дослідження категорії заперечення підтверджується значною кількістю наукових праць, здійснених на матеріалі різних мов: української (Л.Кардаш, О.Кущ), англійської (О.Захарчук, А.Ньюком-Герман, Г.Тотті, Л.Хорн), іспанської (Г.Глущук-Олея, Ю.Підіпригора), німецької (А.Паславська), французької (О.Мокра) тощо.

Матеріалом для дослідження засобів вираження заперечення в англійській мові нам слугував роман-антиутопія Р. Бредбері «451 градус за Фаренгейтом». Критерієм відбору мовного матеріалу для дослідження став формально-семантичний принцип. Методом суцільної вибірки ми відібрали понад 1000 одиниць із експліцитним заперечним компонентом, тобто словами, що містять явну вказівку на заперечення. Аналіз фактичного матеріалу дозволив отримати кількісні дані щодо частотності уживання засобів вираження заперечення в англійській мові і розробити їх класифікацію, залежно від позиції у структурі лексико-граматичного поля.

Згідно проведеного аналізу найпродуктивнішим засобом вираження заперечення в англійській мові визначено заперечні оператори***not*** та ***no***. У романі Р. Бредбері «451 градус за Фаренгейтом» нами було зафіксовано 206 випадків вживання повної форми ***not,*** 377 випадків вживання скороченої форми ***n't*** та 122 випадки вживання ***no.***

Оператор ***not***використаний:

- **у функції предикативного негатора** на сентенційному рівні після:
  - допоміжних дієслів to be, to have, shall, will, should, would – 18 разів, e.g. "… murder *will not* be hid long!" [p. 55];
  - допоміжного дієслова *todo* у відповідному часі, особі й числі – 27 разів, e.g. He still *did not* want outside light [p.6];
  - службового (tobe) – 40 разів, e.g. "*I'm not* afraid of you at all" [p.]31;
  - модальних дієслів – 19 разів, e.g. …and he *could not* move [p.32];
- **у функції заперечної частки**
  - на сентенційному рівні – на початку речення (10 разів), e.g. *Not*goodnight [p. 46];
  - на фразовому рівні – перед словом, яке заперечується (65 разів), e.g. Montagsatinbed, *notmoving*[p.]28.

Часто у розмовному стилі оператор ***not*** використовується у скороченій формі і зливається з предикатом, н-д*: don't, can't, isn't, won't, didn't, hasn't, ain't* тощо. У реченні така форма, зазвичай, виступає у функції предикативного негатора на сентенційному рівні,

e.g.:He *hadn't* looked for a long time [p.4];You *don't* look so hot yourself [p.9];You *weren't* there [p.43];But, Montag, you mustn't go back to being just a fireman [p.53];We haven't any books [p.17].

Скорочена форма заперечного оператора ***not***використовується для побудови речень різного типу:

- розповідне: He hadn't looked for a long time[p.4];
- наказове: Ohpleasedon'tlookthatway"[p. 11];
- загальне запитання: "Don't you remember?" [p. 9];
- спеціальне запитання: "Why didn't they send an M. D. from Emergency?"[p. 7];
- розділове запитання:"Of course," he said, "you're a new neighbour, aren't you?" [p. 2];
- коротка відповідь на загальне запитання: "No, youmustn't!"[p. 53].

Крім традиційного використання оператора ***not***у функції заперечного негатора на сентенційному та фразовому рівнях, у романі його виокремлено у складі:

- ***літоти***(5 разів): Theentireoperationwas*notunlike*thediggingofatrenchinone'syard[c. 7];
- ***альтернативних виразів***(5 разів): …and *coming home or not coming* at dawn, alive or not alive, that made the adventure [c. 64];
- ***сталого виразу***(1 раз): Later, in a month or six months, and certainly *not more than* a year[c. 83].

Нами не було виявлено використання заперечного оператора ***not*** на морфемному рівні, звідки робимо висновок, що оператор ***not*** досить рідко використовується в англійській мові як заперечна морфема на лексичному рівні.

Заперечний оператор ***no*** у романі використано як заперечне слово-речення, і як заперечний займенник, на синтаксичному рівні, як заперечна частка – на фразовому рівні, як заперечна морфема – на лексичному рівні. Приклади див. у таблиці.

Функціонування заперечного оператора *no*

Функція	Приклади
заперечне слово-речення на сентенційному рівні	*"No, no,"* he said, quickly, "I'm all right" [p. 11]. *"No!"* whispered Montag, [p. 27]. *"Oh, no!"* Faber sat up[p. 43].
заперечний займенник на сентенційному рівні	…so *no* phrase must escape me [p, 39]. *No* rocking chairs any more [p. 32]. If there were *no* war… [p. 52.]
заперечна частка на	The woman on the bed was *no* more than a hard stratum of marble [p. 20].

фразовому рівні	*No* wonder books stopped selling, [p. 30]. For *no* reason at all in the world they would have killed me [p. 63].
заперечна морфема на лексичному рівні.	*No* one has time any more for anyone else [p. 12]. …as if a wind had sprung up from *no*where [p.1]. *No*body knows anyone [p. 7].

Із наведених у таблиці прикладів бачимо, що на синтаксичному рівні у функції заперечного слова-речення оператор*no* вказує на відмову; у поєднанні з іменниками має значення *„жодний“, „ніякий“* івиступає у функції означення, вказуючина відсутність чого-небудь. На особливу увагу заслуговує *no*у складі фразем ***nolonger***зі значенням *уже не, більше не,* ***noother*** *– ніхто інший,* ***nodoubt*** *– звичайно, безсумнівно,* ***nowonder*** *– не дивно, нічого дивного, що…* На лексичному рівні морфема ***no*** є префіксальною у складі заперечних займенників і прислівників ***no***thing,***no***body,***no***one, ***no***where.

Отже, аналіз засобів вираження заперечення в сучасному англомовному художньому тексті на прикладі роману «451 градус за Фаренгейтом» дає підстави твердити, що заперечення є універсальною лінгвістичною категорією, оскільки має засоби вираження на всіх рівнях мовної структури: морфологічному, синтаксичному, лексичному, стилістичному, а найпродуктивнішими експліцитними засобами вираження заперечення у романі Р. Бредбері «451 градус за Фаренгейтом» є операториnot та no.

Слід зазначити, що ці засоби вираження заперечення письменник використовує у традиційному для їхнього вживання значенні.У подальшому вважаємо за доцільне дослідити засоби вираження імпліцитного заперечення в англійській мові, оскільки воно є цікавим у прагматичному аспекті.

Література:

1.Bradbury R. *Fahrenheit 451*. Retrieved from: http:// knigger.org/bradbury/about/fahrenheit_451?hl=en

Сербул О.О.
здобувачка вищої освіти
Маріупольського державного університету

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У сучасному світі актуальність теми обумовлена необхідністю формування іншомовної комунікативної компетентності учнів початкової школи у процесі навчання англійської мови.XXI століття – століття передових технологій. Ефективне використання нових технологій у системі освіти – вимога часу. Особливо це корисно при вивченні іноземної мови. Тому що іноземна мова є засобом міжкультурного спілкування, вивчення нової культури.

У педагогіці поняття «компетентність» використовується як термін, що дозволяє описати кінцевий результат освітнього процесу. Компетентність – інтегрований результат освіти, що, на відміну від функціональної грамотності, дозволяє розв’язувати цілий клас задач; на відміну від навички, є усвідомленою (передбачає етап визначення мети); на відміну від уміння, є здатною до перенесення (пов’язана з цілим класом предметів впливу), удосконалюється не шляхом автоматизації та перетворення на навичку, а шляхом інтеграції з іншими знаннями, уміннями, навичками; через усвідомлення загальної основи діяльності зростає компетентність; на відміну від знання, існує у формі діяльності (реальної чи мисленнєвої), а не інформації про неї [1].

Комунікативне навчання іноземним мовам має діяльнісний характер, оскільки мовленнєве спілкування здійснюється шляхом «мовленнєвої діяльності», яка, в свою чергу, спрямована на вирішення завдань продуктивної людської діяльності в умовах соціальної взаємодії людей, що спілкуються. Дослідниця І. Зимняя визначає мовленнєву діяльність як процес активного, цілеспрямованого, опосередкованого мовою та зумовленого ситуацією спілкування прийому та видачі повідомлення у взаємодії людей між собою (один з одним) [2].

На думку Є. Пасова комунікативність передбачає мовленнєву спрямованість навчального процесу, суть якого не стільки в тому, щоб досягти мовленнєвої практичної мети (по суті, усі напрямки минулого та сучасного ставлять таку мету), скільки в тому, що шлях до цієї мети і є практичним оволодінням мовою. Практична мовленнєва спрямованість є не лише метою, але й засобом [3]

Н. Мельник стверджує, що іншомовна компетентність – це інтегративний феномен, який об'єднує в собі цілу низку спеціальних здібностей, знань, умінь, навичок, стратегій і тактик мовної поведінки, установок, котрі забезпечують успішність здійснення мовленнєвої діяльності в конкретних ситуаціях спілкування. Оволодіння цією компетентністю вимагає від людини усвідомлення й засвоєння мовних норм, що склалися історично в фонетиці, лексиці, граматиці, орфоепії, семантиці, стилістиці, а також вміння адекватно застосовувати вивчені правила в усіх видах людської діяльності, які вимагають використання певної іноземної мови. Конкретизуючи свою думку, авторка також уточняє, що зазначена компетентність проявляється насамперед в уміннях людини адекватно й доречно практично користуватися мовою в конкретних ситуаціях, виражаючи свої думки, наміри, прохання за допомогою різноманітних мовних, позамовних (міміка, жести, рухи) та інтонаційних засобів виразності мовлення [4].

Інтерактивне навчання є особливою формою організації пізнавальної діяльності. Це цілком певний та передбачуваний тип навчання. Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що всі учні у класі охоплені пізнавальним процесом, власними знаннями та мисленням. Крім того, цей процес протікає у атмосфері взаємної підтримки. Тобто він не лише набуває нових знань, а й розвиває пізнавальний процес, підвищуючи його концентрацію та ефективність. Однак у разі характер взаємодії змінюється: активність вчителя поступається місцем активності учнів. Як зазначається у роботах Т. Мясоїда, Н. Суворової, С. Ступіною, сутністю інтерактивного навчання є особлива організація навчального процесу, коли до процесу навчання залучені учні. Спільна активність учнів у процесі вивчення матеріалу означає, що кожен робить особливий індивідуальний внесок, відбувається обмін знаннями, ідеями, способами діяльності.

Інтерактивна модель навчання – спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету створення атмосфери доброзичливості, комфортних умов навчання, за яких той, хто навчається відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність. Особливу роль в цьому навчанні відіграють інтерактивні форми і методи, які спираються не тільки на процеси сприйняття, уваги і пам'яті, а, перш за все, на процеси творчого продуктивного мислення, поведінки і спілкування. Науковці одностайні під час порівняння концептуальних засад традиційної та інтерактивної освіти, інтерактивна освіта має більш передбачуваний результат, веде до активізації пізнавальної діяльності, а також вона спрямована на спілкування учасників навчального процесу між собою, а не тільки із викладачем як за активної моделі навчання [5].

Серед методів інтерактивного навчання, які дійсно допомагають вчителюусвідомлено формувати англомовну комунікативну компетентність учнів слід назвати ті, що сприяють зануренню в активний процес отримання і обробки нової інформації: різноманітні творчі завдання, проектна діяльність, робота в малих групах, навчальні ігри, рольові ділові та освітні ігри, запрошення спеціалістів, різні екскурсії, соціальні проекти, змагання, вистави, різні розминки, інтерактивні лекції, студент в ролі викладача, робота з наочністю, кожний навчає кожного або "рівний рівному", робота з документами, створення портфоліо, відстоювання власної позиції письмово та під час дебатів, ПОПС – формула, проектна методика, шкала вмінь, мозковий штурм для розв'язання проблеми, «асоціативний кущ», «ажурна пилка», «Карусель», «Гарні плітки», різні симпозіуми, «дерево рішень», «розумна мапа» та ін. Вчитель, який організовує процес навчання на практичних заняттях з англійської мови за інтерактивною моделлю, має пам'ятати, що заняття повинно мати чітку структуру і логіку. Інтерактивне заняття має конкретні елементи і час, який має бути відведено на кожен з них. Відмінною рисою інтерактивного навчання є наявність таких етапів: мотивація, назва теми і очікуваних результатів, надання необхідної інформації, інтерактивна вправа, рефлексія і підсумки заняття[6].

Інтерактивні форми навчання можуть забезпечити високу мотивацію, міцність знань, креативність та уяву учнів, комунікабельність, активний спосіб життя, командний дух, свободу

самовираження, бажання вдосконалюватися. Використання інтерактивних методів під час навчання іноземної мови відповідає сучасній концепції навчання, яка базується на принципі активної діяльності учнів. Завдання вчителя – навчити їх свідомо оволодівати мовним матеріалом у процесі колективної діяльності та широкому використанню ситуативно-комунікативного підходів у навчанні іноземної мови.

Інтерактивні методи та прийоми розвивають комунікативні навички, сприяють встановленню емоційних контактів між учнями, вчать їх працювати в команді, прислухатися до думки своїх товаришів, налагодити більш тісний контакт між учнями та вчителем. Практика показує, що використання інтерактивних методів і прийомів на уроці іноземної мови знімає нервову напругу учнів, дає можливість змінювати форми діяльності, переключати увагу на ключові питання теми уроку. Зрештою, значно підвищується якість подачі матеріалу та ефективність його засвоєння, а отже, і мотивація до вивчення іноземної мови у учнів.

Література:

1.Гусак Л. Є. Застосування методу асоціативнихсимволів у процесівивченняанглійськоголексичногоматеріалу. Наук.вісн. Волин. Ун-ту ім. ЛесіУкраїнки. 2011. 17-24 с.

2. Коломінова О.О., Роман С.В. Сучасні технології навчання англійської мови у початковій школі. Іноземні мови, 2010. 40-47 с.

3. Яковлева Л. М. Європейське мовне портфоліо : англ. мова та л-ра, 2012. 2-3 с.

4.Мельник Н.І. Іншомовна компетентність як пріоритетний напрям у змісті професійної підготовки педагогів у країнах Європи. Іншомовна освіта педагога: виклики, проблеми, перспективи: матер. Міжнар. наук.-практ. конф, м.Київ, 5 лист. 2015р. Київ, 2015. С.201–207.

5. Кравчук Т. М. Ефективні засоби формування граматичних навичок учнів початкових класів на уроках англійської мови. Матеріали обласної постійно діючої виставки «Сучасна освіта Житомирщини-2015». Житомир, 2015. 36 с.

6.Polat E. S.Method of projects in foreignlanguage lessons Metodproekto v naurokakhin ostrannogoyazyka: FLS № 2, 3 2010 34-45 p

7. Brown H. D. Principlesof Language Learning and Teaching: PrenticeHall, 2017. 285 p.

Тілло Т.В.
здобувачка вищої освіти
спеціальності «Початкова освіта»
Маріупольського державного університету
Науковий керівник – ст.викл. Хаджинова І.В.

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Згідно концепції Нової української школи (НУШ) найбільш успішними стануть ті, які постійно навчаються чогось нового, критично мислять, вміють контактувати в багатокультурній сфері і володіють іншими передовими вміннями. У молодшому шкільному віці закладаються основи іншомовної комунікативної компетентності, зміст якоївизначається вимогами державного стандарту і тематикою освітніх галузей.

У сучасних дослідженнях термін «іншомовна компетентність» розглядається як здатність брати до уваги у мовленнєвому спілкуванні контекстуальну доречність і вживаність мовних одиниць для реалізації когнітивної та комунікативної функцій (Балаєв Д. А.) [1]; знання мови, високий рівень практичного володіння як вербальними, так і невербальними її засобами, а також досвід володіння мовою на варіативно-адаптивному рівні залежно від конкретної мовленнєвої ситуації (Весняков С. В.) [1]; ступінь задовільного володіння певними нормами спілкування, поведінки як результат навчання, як засвоєння етно- і соціально-психологічних еталонів, стандартів, стереотипів поведінки, ступінь володіння технікою спілкування, як мовну систему в дії (Болховітіна А. А.) [1]; знання, уміння та навички, необхідні для розуміння чужих та власних програм мовленнєвої поведінки, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування, зміст якої

охоплює знання основних понять лінгвістики мови (стилі, типи, способи зв'язку речень у тексті), уміння та навички аналізу тексту та власне комунікативні надбання(Зяблін П. Ф.) [1].

Очікуванні результати освоєння пердмету «Іноземна мова» у початковій школі повинні відображати:

1. Придбання початкових навичок спілкування в усній та письмовій формах та оволодінню правилами мовної та немовної поведінки.

2. На елементарному рівні оволодінню необхідними іноземними уявленнями усної та письмової мови.

3. Толерантне відношення до носіїв іншої мови [2].

Під час організації діяльності учнів можна підвищити ефективність досягнення цілей внаслідок використання різноманітних форм та методів роботи. Зміст та форми роботи повинні бути адаптовані під кожну дитину, адже ми враховуємо індивідуальні особливості кожної.

Володіння іноземною мовою полягає не лише у знаннях граматики та лексики, а й соціальних умов їх вживання. Оскільки дитина не може розвиватися при пасивному сприйнятті навчального матеріалу, що навчаєтьсямає стати живим учасником освітнього процесу. Саме власна дія може стати основою формування у майбутньому його самостійності.

Тому вся навчальна діяльність будується на основідіяльнісного підходу, мета якого полягає у розвитку особистості учня з урахуванням освоєння універсальних навчальних процесів.

Існують методи навчання іноземних мов, які поділяються на 4 групи: прямі, свідомі, комбіновані та інтенсивні. В основі їх поділу лежать існуючі в методиці прямий, свідомий і діяльні підходи до навчання іноземної мови.

До прямих відносяться натуральний, прямий, аудіовізуальний, аудіолінгвальний, усний методи.

До свідомих: граматично-перекладний, свідомо-практичний та свідомо-порівняльний.

Комбіновані методи: метод читання, комунікативний.

Аудіовізуальний метод передбачає навчання іноземної мови у формі живого спілкування. Важливим чинником педагогічного процесу створення умов для імітації реальної комунікативної ситуації, для атмосфери природного мовлення, стимулюючої засвоєння звуків, ритму промови. Метод повністю виключає використання рідної мови, особливо на початковій стадії навчання, тому що в цей період інтерференція ускладнює формування умінь і навичок усного спілкування. Надається можливим перегляд не тільки спеціалізованих навчальних фільмів, а й ігрових, які викликають більший інтерес у учнів, тим самим будучи додатковою мотивацією вивчення іноземної мови.

В основі аудіолінгвального методу лежить вироблення автоматичних мовних реакцій відповідні стимули. Автоматизм досягається багаторазовим повторенням мовних зразків.

Навчання мови у цьому методі йде за допомогою таких вправ, як багаторазове повторення фраз, підстановка слів, трансформація структур за зразком, повторення за учителем. Учні на уроках більшою мірою позбавлені ініціативи, оскільки їх завданням є правильні відповіді та адекватна реакція на завдання вчителя. Помилки, які допускаються учнями, виправляються відразу,
щоб вони не повторювалися і надалі не автоматизувалися в мові [3].

Свідомо-практичний метод розглядає навчання, орієнтоване усвідомлення мовних форм, необхідні спілкування; активну мовну практику іноземною мовою та облік рідної мови учнів. В рамках даного методу виділяються практична (розвиток умінь у різних видах мовної діяльності), освітня (розширення знань, наприклад, країнознавчих), виховна (розвиток усіх сторін особистості, зокрема, мислення та пам'яті) мети навчання.

Об'єктами навчання виступають мову (лінгвістична інформація про мову як системі), мова (практичне використання лінгвістичної інформації) та мовна діяльність (творче текстородження) [3]

Комунікативний метод, перед учням ставиться комунікативна задача, їм необхідно, вступаючи в діалог або виконуючи вправи, знайти шляхи її вирішення. Особливість даного методу спроба наблизити процес навчання до процесу реальної комунікації.

Навчання мови у цьому методі полягає у переміщенні акценту з різного виду вправ на активну розумову діяльність учнів, де уроки іноземної мови перетворюються на дискусійну,

дослідницький клуб, у якому вирішуються цікаві, практично значущі та доступні учням проблеми, з урахуванням особливостей культури країни та на основі міжкультурної взаємодії. Виконанняпроектних завдань дозволяє учням бачити практичну користь від вивчення іноземної мови, наслідком чого є підвищення інтересу до цього предмета [3].

Крім вищезазначених методів навчання, виділяються пасивні, активні та інтерактивні методи навчання.

Пасивний метод – це форма взаємодії учнів та вчителя, якою вчитель є основною дійовою особою та керуючим ходом уроку, а учні виступають у ролі пасивних слухачів, підлеглих директивам вчителя. Даний метод є менш ефективним, оскільки виключає ініціативну діяльність учнів під час уроку.

Зв'язок вчителя з учнями у пасивних уроках здійснюється за допомогою опитувань, самостійних, контрольних робіт, тестів [2].

При активному методі навчання вчитель та учні взаємодіють один з одним у ході уроку та учні виступають активними учасниками уроку.

При використанні цього методу вчитель та учні знаходяться на рівних правах, а навчальний процес передбачає демократичний стиль[2].

Інтерактивний метод можна розглядати як найбільш сучасну форму активного методу, він передбачає діалогове навчання, в ході якого здійснюється ширше взаємодія учнів як з учителем, а й друг з одним, відбувається домінування активності учнів у процесі навчання .

Місце вчителя в інтерактивних уроках зводиться до спрямування діяльності учнів для досягнення цілей уроку [3].

Найбільш дієвими та ефективними визнані активні та інтерактивніметоди, саме вони сприятимуть формуванню іншомовної комунікативної компетенції на уроках англійської мови.

Отже, формування іншомовної комунікативної компетенції є формуванням здійснювати іншомовне міжособистісне та міжкультурне спілкування іноземною мовою. У роботі використовуються традиційні і сучасні методи навчання іноземних мов. Основними формами навчальної діяльності є індивідуальні та групові форми роботи.Існують різноманітні методи формування іншомовної комунікативної компетенції на уроках англійської мови: активні (презентації, ігри), інтерактивні (мозковий штурм, ділові ігри, інтерактивний урок із застосуванням аудіо- та відеоматеріалів та інші).

Література:

1.Декавець О.А. Підготовка іншомовної компетентності у початкових класів: дис. канд. пед. наук: 13.00.04; Держ. заклад «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». Одеса, 2013. 37 с.

2. Нова українська школа. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf (дата звернення: 05.10.2022).

3. Буравець Н. А.Іншомовна комунікативна компетенція у молодших школярів у загальноосвітній організації: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2002. С. 80-84.

СЕКЦІЯ 10. БІОЛОГІЯ. ЕКОЛОГІЯ, ЕКОЛОГО-КРАЄЗНАВЧА ОСВІТА, ОХОРОНА ПРИРОДИ

Дронова В. М.
старший викладач кафедри методики
природничо-математичної освіти
Харківської академії неперервної освіти

МИСЛЕННЯ ЗРОСТАННЯ ТА ЙОГО РОЗВИТОК ПІД ЧАС НАВЧАННЯ БІОЛОГІЇ

Одним із найголовніших завдань сучасної шкільної освіти є навчання та виховання молодої особистості, здатної соціалізуватися в суспільстві, бути достойним і успішним

громадянином/громадянкою своєї країни, що зможе брати на себе високі зобов'язання та відповідально ставитись до їх виконання. У такої особистості має бути розвиненим мислення зростання.

Науковиця Керол Двек (психологиня Стенфордського університету, професорка) довела, що є два основних способи мислення людей: фіксований (fixed mindset) та скерований на зростання (growth mindset) [1]. Різниця між цими видами мислення вражаюча.

Як показує практика життя, переважаючій більшості людей притаманний фіксований тип мислення. Люди з таким типом мислення вважають себе здібними в тій чи іншій галузі, отже, кожний маленький успіх підтверджує їхню думку про себе, а кожна маленька невдача сприймається ними дуже болісно, підриває віру в себе. Тому вони відчувають потребу виглядати розумними за будь-яку ціну [4]. Таким особам здається, що після невдалої спроби у якійсь справі, не варто продовжувати далі, бо нічого все-одно не вийде, оскільки здібності до цієї справи відсутні. Отже люди з таким мисленням переконані, що усі наші схильності, таланти, інтелектуальний рівень повністю фіксовані.

Американський психолог і психометрист, професор розвитку людини в Корнельському університеті Роберт Штернберг стверджує: «Спроможність людини набувати навички і знання залежить не від наперед визначених здібностей, а від цілеспрямованих прикладених зусиль». Людина, котра думає так, – має інший тип мислення, який спрямований на розвиток, на зростання, на старання добитись бажаного результату. Такий тип мислення називають мисленням зростання. Люди, у котрих розвинене таке мислення, переконані в тому, що будь-хто може навчитись грати на музичних інструментах, танцювати, малювати чи готувати смачну їжу, або добитись високих результатів у навчанні, але для цього треба добре попрацювати і прикласти максимум зусиль. Вони переконані в тому, що будь-які здібності в собі можна розвивати і покращувати.

Таким чином, з однаковими інтелектуальними можливостями, діти рівною мірою можуть стати або успішними дорослими, або невдахами, і визначається це виключно притаманним їм типом мислення [2].

За результатами проведених нами педагогічних спостережень, під час навчального процесу учні з фіксованим типом мислення не намагаються задавати запитання, якщо вони чогось не зрозуміли. Вони не ризикують мати вигляд не дуже розумної людини. Для них краще про щось не дізнатися, не вникнути у тонкощі якогось явища, ніж мати нерозумний вигляд перед вчителем та однокласниками. Зате в іншій ситуації, коли все зрозуміло і, можливо, учень/учениця знає більше ніж однолітки, свій вищий рівень знань вони демонструють через запитання, доповнення, коментарі того, що говорять інші.

Школярі, у яких закладене мислення, що спрямоване на зростання, поводяться під час уроків по-іншому. В ситуаціях, коли щось не зрозуміло, вони задають запитання, просять надати пояснення, навести приклади, порівняння тощо, але добиваються розуміння суті проблеми, який би вигляд вони не мали з точки зору усіх присутніх. Для них не важливо завжди мати вигляд розумної людини, важливіше нею бути та докопатись до істини.

На зауваження чи критику такі учні реагують також не як на особисту образу, не шукають виправдань, або винних у відсутності успіху, а ретельно все аналізують та роблять висновки про те, де і як необхідно постаратись, щоб було краще.

Варто також зазначити, що результати проведених спостережень за поведінкою педагогічних працівників під час занять на курсах підвищення кваліфікації майже на 100% співпадають з тим, як поводяться школярі з фіксованим типом мислення та спрямованим на зростання.

Після порівняння поведінки школярів різного віку, що мають різні типи мислення, можна зазначити, що фіксований тип мислення не сумісний із завданнями Нової української школи, бо він не націлений на розвиток особистості. Мислення зростання, навпаки, мотивує учнів і учениць до всебічного розвитку, а не спрямовує зупинятися лише на тому, що добре вдається, до чого є природний хист та здібності.

Закономірно виникає питання про те, як розвивати у дітей мислення зростання? У цій складній справі має бути наступність, починаючи з дитячого садочка і, продовжуючи, в усіх ланках шкільної освіти з обов'язковим залученням батьків, яких також необхідно навчати розвивати в собі та у своїх дітей мислення зростання. Для цього необхідно звернути увагу, що і в повсякденному житті, і в освіті наші дії спрямовані на пошук недоліків у діяльності, на їх виправлення чи видалення, що не дуже мотивує до дій. Людина, якій постійно вказують на недоліки та помилки, схильна думати, що їй нічого не вдається, вона не розумна, що з поразкою треба змиритися, бо вона ні до чого не здатна.

Під час аналізу учнівських робіт, учителі також, як правило, шукають помилки, вказують на те, що зроблено учнем/ученицею не так. А навчання має бути спрямованим на заохочення, на мотивацію до виконання роботи, на прикладання зусиль, щоб одержати високі результати.

Потужним стимулом у цьому напрямі може бути похвала. Але похвалити дитину можна по-різному. Ефективна похвала та, що мотивує на розвиток, спонукає до дій, до подолання труднощів. Учитель може сказати учневі: «Молодець, так тримати». Але можна також наголосити на тому, що конкретно було правильним у діях: «Мені сподобалося, як ти під час екскурсії, старанно вивчав/вивчала видовий склад біоценозу, намагаючись нічого не пропустити. Так тримати». Така похвала є змістовною та буде більш корисною, ніж узагальнена похвала. Вчителям не варто використовувати під час спілкування з учнями вислови, як от: «Молодець, розумний хлопчик/дівчинка», або «Я ж говорила, що у тебе здібності до біології». Такі види похвали не мотивують учнів до навчання, до прикладення зусиль, щоб дізнатись більше.

Похвала за прояв інтелекту відбиває в учня бажання виконувати складні завдання, тому що невдача може не відповідати його оцінці самого себе як розумної людини. Крім того, хвалити треба періодично, а не постійно, щоб старанність не ґрунтувалась виключно на нагородах, що включають похвалу [5].

Дорослим завжди, під час спілкування з дітьми, варто наголошувати на сам процес, на дії, на старання, на пошук дитиною нових ефективних шляхів для виконання поставленого завдання, чи то у побуті, чи у навчальному процесі. Це мотивує до зростання і похвалити можна так: «Я спостерігаю як ретельно ти закладаєш дослід, як підготовлено тобою ґрунт та підібрано дощових червів для контролю і для дослідної частини, як намагаєшся дотриматись усіх умов експерименту. Молодець, старайся».

Навчальний процес з біології є однією із найкращих можливостей для формування у молодого покоління мислення, спрямованого на зростання. Це має відбуватися кожного дня і в позаурочний час, і кожної миті уроку. Розглянемо декілька прикладів, які запропонувало саме життя.

Одного разу під час уроку вчителька роздавала дев'ятикласникам аркуші із завданнями з молекулярної біології. Завдання були різних рівнів складності, а тому давались індивідуально. Коли останнє завдання давалось одній із учениць, учителька сказала: «Тут є завдання для тебе складні, але ти виконай ті, які зможеш». Дівчина взяла аркуш, поклала його перед собою і дивилась крізь нього, бо зрозуміла, що вчителька уже впевнена в тому, що їй не впоратись із завданнями, що вона не дуже розумна, а завдання для неї складні. Така ситуація принизлива для учня/учениці і ніяк не спрямована на мотивацію до успіху та розвитку мислення зростання. У цьому разі треба було б сказати приблизно так: «Тут є складні завдання, але ти постарайся з ними впоратись. Коли ми виконуємо щось складне, ми тренуємо свій мозок розвиваємось та стаємо розумнішими, адже ніхто не стає генієм миттєво».

Одним із ефективних стимулів до роздумів, розвитку мислення зростання та навчання дітей є добре відомий вислів «поки що». Наведемо такий приклад. Під час навчання біології та екології учителі мають максимально використовувати учнівські навчальні дослідження живих організмів та біологічних процесів, що в них чи з ними відбуваються. Для цього

школярів необхідно мотивувати і організувати проведення ними різноманітних спостережень та експериментів.

То ж під час вивчення біології тварин, декільком учням було задано завдання провести спостереження за домашніми улюбленцями собакою та котом і спробувати пояснити, чому кіт ретельно закопує свої сечу та екскременти, а собака цього не робить. Необхідно було поведінку цих тварин пов'язати з їх дикими родичами, що живуть у природі і самі собі здобувають їжу шляхом полювання. Треба було згадати, що тварини з родини Котячі полюють, непомітно крадучись, або сидять у засідці, і, щоб бути якнайдовше непоміченими жертвою, мають дбати про те, аби ніякі запахи від них не допомогли жертві виявити їх завчасно. Дикі ж родичі собаки, наприклад вовки, полюють відкрито, переслідуючи і заганяючи свою здобич, а тому вони не турбуються про відсутність запахів від себе, бо для них це не має особливого значення. Школярі такого висновку не зробили. Факт різниці поведінки констатували, але обгрунтувати її не змогли. Учителька під час уроку не стала нічого пояснювати сама, лише сказала: «Ну, що ж, поки що ця таємниця для нас не відкрита і залишається загадкою». Як зазначили потім самі школярі, ці слова мали стимулюючу силу.

В іншому випадку учень проводив експеримент з дафніями, де потрібно було дослідити як вони реагують на наявність у воді хімічних речовин і скільки часу треба на відстоювання води, щоб ці тваринки могли там жити, адже їх використовують як біологічні індикатори на чистоту водного середовища. Потрібно було підготувати з різними термінами відстоювання (позбавлену хлорування) трубопровідну воду. Дослідник не дотримався всіх умов експерименту і замість одноденного, триденного та тижневого відстоювання води, використав лише не відстояну водопровідну воду. Як результат, - усі дафнії в усіх варіантах досліду і навіть у контролі загинули. Під час аналізу проведеної роботи, вчитель наголосив, що поки що висновок зробити не можна, але якщо постаратися та повторити експеримент, дотримуючись усіх його умов, то буде можливість дізнатись багато цікавого, що і було зроблено.

Під час аналізу виконаних письмових та інших учнівських робіт, якщо одержані бали не дуже високі, вчителям, з метою заохочення та мотивації учнів до успіху, також варто використовувати слова «поки що…». В них наче прихований погляд у майбутній успіх і віра вчителя у спроможність учня його досягти.

На завершення варто зазначити, що учнів необхідно націлювати на те, що кожна людина має величезний інтелектуальний потенціал, а чи буде він розвинений, чи залишиться незайманим, залежить від самої людини і її наполегливості на шляху до успіху.

Література:

1. Два способи мислення: фіксований та скерований на зростання. URL: https://executives.com.ua/dva-sposoby-myslennia-fiksovany-ta-skerovany-na-zrostannia/(дата звернення: 03.11 2022).
2. «Мислення зростання». Рушійна сила досягнень людини.URL: https://intboard.Ua/pres-sluzhba/blog/myslennya-zrostannya-rushiyna-syla-dosyahnen-lyudyny/ (дата звернення: 25.10. 2022).
3. «Навчитись вчитися: мислення зростання — основа розвитку учнів. URL https://www.youtube.com/watch?v=dTGg6XRA3Wc (дата звернення: 26.10. 2022).
4. Мислення зростання – основа розвитку дитини. URL: https://childdevelop.com.ua/articles/psyc hology/2110/ (дата звернення: 01.11 2022).
5. Як виховати кмітливу й розумну дитину. URL: http://nashamama.com/dityna/55564yak-vihovati-kmitlivu-i-rozumnu-ditinu.html (дата звернення: 04.11 2022).

Іщенко О. О.
студент природничо-географічного
факультету 28 групи

Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини

Парахненко В. Г.
Викладач - стажист кафедри хімії,
екології та методики їх навчання
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини

ГОТОВНІСТЬ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО ЕСТЕТИЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Необхідність естетизації професійної підготовки майбутніх фахівців засобами цифрових технологій доводиться вимогами сучасного ринку праці, що потребує спеціаліста, який володіє усіма технологічними новаціями, орієнтується у світі цифрової культури та мистецтва, вміло використовує цифрові освітні ресурси в професійній педагогічній та культурно-дозвіллєвій діяльності.

Потужний освітній потенціал інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій вже доведений, вони стали невід'ємним складником освітнього середовища закладів вищої освіти України та закордоння. Саме тому цифрові технології можуть стати фундаментом для розроблення нової системи естетизації професійної компетентності майбутніх фахівців [6, с. 17].

Так, сьогодні сучасний світ постійно надає нам проявів естетизації. Процес естетизації – це розширення сфери естетичного та перенесення його на інші сфери людського буття: науку, виробництво, побут, релігію, мистецтво, спорт, освіту тощо. Естетичне представляється як сукупність образних форм будь-якої сфери дійсності, які безпосередньо сприймаються та чуттєво дані. Саме чуттєво-ціннісна природа естетичного дозволяє особистості здійснювати оцінку дійсності, перш за все, з позиції прекрасного. Відповідно до змін сучасності, змінюється відношення людини до дійсності, що породжує прагнення створити іншу реальність, де індивід міг би реалізувати себе як вільну особистість, сформувати ціннісні орієнтири, ідеали. Тому актуальність цієї теми обумовлена тенденціями естетизації сучасної соціальнокультурної реальності, які постійно посилюються та формують «соціально-естетичний феномен».

Але естетизація соціальної реальності все більше розповсюджується як вшир по всьому простору соціуму, так і вглиб, у структури внутрішнього світу людини. При цьому естетизуються всі без винятку сфери, структури, інститути, що проявляються у посиленні художнього начала у будь-якій людській діяльності. Естетизується наука та освіта, приватний та публічний простір, політика та бізнес, спорт та повсякденність [1, с. 2-3].

Розвиток сучасної педагогічної теорії естетичної культури гальмується тим, що модернізація вищої освіти не супроводжується її естетизацією, передовий досвід розвитку естетичної культури студентів не розуміється як цілісна система комплексного наукового знання [4, с.3].

До факторів, що зумовлюють стан естетичного виховання у вищих навчальних закладах України на сучасному етапі слід віднести такі:

- естетична освіта та естетична інформованість;
- інтерес до мистецтва і здатність його естетично сприймати та оцінювати з точки зору загальнолюдського і національного естетичного ідеалу;
- естетичне середовище,
- освітньо-культурне середовище;
- естетично-моральні основи культури спілкування;
- естетичне ставлення до праці;

- участь студентів у різних видах художньоестетичної творчості;
- засоби масової інформації та особливості сучасного інформаційного простору.

Необхідною умовою функціонування принципу естетизації є емоціогенність організації змісту та методів навчально-виховного процесу. Вона присутня на всіх його етапах – від установки до акту творчої діяльності. Г. Шевченко виділяє сукупність основних естетичних компонентів, які лежать в основі здійснення естетизації у навчально-виховному процесі вищої школи:

- естетична спрямованість взаємодії викладача і студента, повне порозуміння й естетичні переживання під час діалогової форми спілкування;
- естетичний світ, загальна культура, інтелектуальність викладача і студента;
- естетичні аспекти змісту освіти, які потребують естетичного сприймання на аксіологічних і гедоністичних основах як естетичної цінності;
- емоційна насиченість, витонченість, естетична виразність викладу матеріалу;
- культура думки і краса слова;
- мажорна, поетична тональність навчальновиховного процесу;
- образність мислення, постійне спілкування з мистецтвом як засобом пізнання й естетичних переживань [5, с. 2-3].

Освітнє середовище педагогічного ЗВО має активізувати особистісний розвиток майбутнього вчителя. Особливе значення у цьому процесі, безсумнівно, відіграють естетичні фактори, такі як: привабливість середовища, в якому відбувається професійна підготовка; заспокійливе оформлення зон відпочинку; а особливо – залучення студентів до активного опанування світу прекрасного, світу мистецтв.

Естетично організоване освітнє середовище, наповнене унікальними раритетними музейними засобами, позитивно впливає на характер освітнього процесу завдяки потужній емоційній дії. Проте, варто наголосити, що на практиці музейні ресурси у педагогічних ЗВО використовуються фрагментарно, безсистемно, часом, виявляються «бездіяльною» прикрасою приміщення. Відповідно, нагальною видається проблема усебічного вивчення перспектив естетизації освітнього середовища педагогічного ЗВО музейними засобами й використання цих засобів із максимальною доцільністю [3, с. 2].

Актуальними в процесі естетизації вищої освіти засобами цифрових технологій є положення синергетичного підходу, ключовим поняттям якого є поняття «синергетики», запропоноване Г. Хакеном (H. Haken). Саме цим вченим було доведено так званий адитивний ефект, що виникає при утворенні структури із погодженої взаємодії частин, коли ціле більше від суми частин. На думку Г. Хакена, феномени синергетики виявляються у сукупному колективному ефекті взаємодії великого числа підсистем, що приводять до утворення стійких структур і самоорганізації у складних системах.

Загалом синергетика, як зазначено в енциклопедії освіти, – це наука про взаємодію в системах різної природи, що охоплює теорію самоорганізації складних систем і міждисциплінарний підхід на основі співробітництва спеціалістів різних галузей. Науковці почасту розглядають синергетичний підхід у єдності з системним (С. Вітвицька, О. Іонова, М. Каган та ін.) [6, с. 18-19].

Навчання в університеті має застосовувати аксіологічно-естетичну складову не лише у виховних цілях чи при вивченні гуманітарних дисциплін, але й при формуванні змістовної, наукової та практичної частини спеціальних дисциплін, орієнтованих на вироблення конкретних професійно-особистісних компетентностей майбутніх спеціалістів. «Розширення союзу з естетикою важливе не лише при розв’язанні проблем теорії виховання, а й при розгляді питань теорії навчання – і в цілому, і щодо застосування до навчання конкретних предметів, тобто в певних методиках. І не лише при вивченні тих дисциплін, які стикаються із мистецтвом безпосередньо, а й тих, що не пов’язані з ним. Такий союз необхідний і естетиці, котра все більше стає наукою, що вирішує конкретні завдання виховання особистості» [4,с. 47].

У цілісному різнобічному процесі виховання і навчання майбутніх фахівців в умовах вищих навчальних закладів України важливого значення набуває розвиток естетичної

культури та відношення до потенційно якісно нової дійсності епохи інформаційних технологій. Це означає, що педагогічні аспекти формування інформаційної цивілізації освіти, її сьогодення та майбутнього естетичними засобами стають особливо актуальними.

На специфіку естетичного виховання студентської молоді сьогодення також впливають політичні процеси в державі, які певною мірою стримують процес формування духовних потреб, у тому числі й естетичних [5, с. 3].

Важливість естетизації соціокультурного простору національної системи вищої освіти полягає у тому, що цінності краси і творчості через випускників вітчизняних вишів, через їх творче ставлення до професії та відповідальне ставлення до громадянських обов'язків транслюватимуться в українське суспільство в цілому, демократизуючи та гуманізуючи його. Враховуючи зміни у суспільному житті та безпосередньо в освіті, можна сказати, що сьогодні тенденція естетизації має амбівалентний характер. З одного боку, освіта, як ні яка інша сфера, повинна існувати за законами краси, набуття знань повинно здійснюватися в тому ж числі і через мистецькі форми. А з іншого – факти художнього життя суспільства стають «механізмами» розвитку соціальних явищ, в тому числі і в освіті. Таким чином, естетизація освітньої реальності представлена як двосторонній процес, у якому естетичне набуває соціальної форми, а соціальні явища змінюються під впливом самостійного естетичного начала.

Завдання естетизації університетської освіти набуває загальносоціального та загальнонаціонального значення. Прищеплення молоді аксіологічних ідеалів краси, добра та справедливості, безумовно, є сферою відповідальності освіти, зокрема й вищої [6, с. 81].

Отже, враховуючи зміни у суспільному житті та безпосередньо в освіті, можна сказати, що сьогодні тенденція естетизації має амбівалентний характер. З одного боку освіта, як ні яка інша сфера, повинна існувати за законами краси, набуття знань повинно здійснюватися в тому ж числі і через мистецькі форми. А з іншого, факти художнього життя суспільства стають «механізмами» розвитку соціальних явищ, в тому числі і в освіті.

Таким чином, естетизація освітньої реальності представлена як двосторонній процес, у якому естетичне набуває соціальної форми, а соціальні явища змінюються під впливом самостійного естетичного начала [1, с.34].

Література:

1. Бойко О. П. Естетичне та естетизація у освітньому просторі. *Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського простору»*. Переяслав-Хмельницький, 2012. №27. С. 26-34.
2. Воронова Н. С. Естетизація вищої професійної освіти в умовах дигіталізації: синергетичний та аксіологічний підходи. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Славянськ, 2021. №196. С. 17-21.
3. Карапузова Н. Д., Павленко Ю. Г. Естетизація освітнього середовища педагогічного закладу вищої освіти музейними засобами. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. Полтава, 2020. С. 89-100.
4. Карловас О. А. Формування естетичної культури особистості в процесі естетизації освіти. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика.* Луганськ, 2011. №2. С. 47-53.
5. Кохан І. І. Естетичне виховання у процесі особистісного та професійного розвитку майбутнього фахівця. *Наукова скарбниця освіти Донеччини***.** Донецьк, 2013. №1. С.118-119.
6. Чубарева О. О. Освіта як чинник підвищення ролі естетичного в аксіологічному полі сучасних студентів. *Вища освіта України.* Київ, 2016. №3 С.79-84.

Фаін А.В.
викладач-методист, викладач загальноосвітніх дисциплін
ВСП «Кам'янець-Подільський фаховий коледж»
Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»

СТАН НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабні військові дії Росії на Україні з 24 лютого вже завдало та продовжує завдавати величезної шкоди людям та інфраструктурі не лише в місцях, де тривають бойові дії. Масивні ракетні удари 10 жовтня та 15 листопада призвели до масових пожеж, пошкоджень інфраструктури по всій території нашої країни. Війна в Україні впливає не лише на продовольчу безпеку країни, має економічні наслідки, але й впливає стан навколишнього природнього середовища. Зокрема, можна зробити висновок, що метою окремих обстрілів було саме погіршення екологічної ситуації в окремих населених пунктах. Не виключено, що частково таку мету переслідували і масштабні пожежі на складах легкозаймистих речовин та у великих будівельних супермаркетах. Вибухи сховищ амоніаку, підрив очисних споруд, знеструмлення АЕС, умисне створення ядерної загрози є ознаками тероризму. – постійні погрози застосування ядерних та хімічних засобів, згубних для населення. До прикладу, на Чорнобильській АЕС були пошкоджені високовольтні лінії, які мали її живити, наприклад, охолоджувати відпрацьоване ядерне паливо в місцевому сховищі. 17 листопада Хмельницька АЕС втратила абсолютний доступ до електромережі, перелаштувавшись на дизельні генератори, що призначені для резервного живлення. Негативного впливу зазнала і Рівненська АЕС. В результаті обстрілів вона втратила підключення до однієї з ліній електропередач напругою 750 кВ. Відсутність електроенергії може призвести до підвищення температури в басейні та викиду радіоактивних матеріалів у навколишнє природне середовище.

Що стосується впливу на здоров'я людей, то наднебезпечними, на думку еколог Олексій Василюк, є вибухи боєприпасів. Адже вибухи супроводжуються не лише виділенням тепла та продуктів горіння, а запускають хімічні реакції. Під час вибухів артилерійських снарядів та ракет утворюється такі хімічні речовини, як вуглекислий газ (CO_2), чадний газ (CO), оксиди нітрогену, пари ціанистої кислоти (HCN), формальдегід (CH_2O), а також велика кількість небезпечних, токсичних органічних речовин. Вибухи супроводжуються та також низкою окисних процесів, а продукти реакції потрапляють в атмосферу та мігрують на великі території. Наслідком таких процесів можуть бути кислотні дощі. Вибухи спричиняють пожежі в лісових масивах. Так починаючи з 24 лютого було обхоплено пожежами більше ніж 40 тис. га. територій лісового фонду України. Більша половина даних площ припадає на ліси Чорнобильського біосферного заповідника. За даними Міністерства захисту довкілля та природніх ресурсів, унаслідок військової агресії РФ в українських лісах ще навесні сталося втричі більше пожеж, ніж за минулий рік.

Безперечно, основною ціллю ракет та артилерійських снарядів є не просто детонація, а ліквідація певних об'єктів, в тому числі і енергозабезпечуючих. Крім того, військові РФ цинічно атакують в екологічно небезпечні інфраструктурні об'єкти. В перший місяць війни було знищено десятки нафтобаз та АЗС, що супроводжувалися масивними пожежами та викидами продуктів горіння в атмосферу. Стовпи диму з нафтобаз підіймалися прямовисно - тож значна частина забруднюючих речовин одразу потрапляла у верхні шари атмосфери, де змішувалась з іншими повітряними масами та мігрували по всій території України та за її межами. Небезпечні речовини такі як сажа, сульфатна кислота та продукти окиснення нафти та нафтопродуктів нанесли непоправної шкоди не лише природі, а й здоров'ю людей. Наприклад, сажа вважається небезпечним забруднювачем повітря: якщо вона потрапляє до дихальних шляхів людини - може збиратись у трахеї, носоглотці, бронхах і спричиняти задушливий кашель. Крім того більшість з цих речовин є канцерогенними, тобто наслідки будуть відчутні ще не один рік. Такий терор не зупиняється і сьогодні, так 10 жовтня та 16 листопада в наслідок масованих ракетних ударів були пошкоджені тепло- та гідроелектростанцій, зруйновані газопроводи та водопроводи, обстріли водоочисних споруди та інші об'єкти критичної інфраструктури. Слід пам'ятати, що забруднене повітря не має кордонів. Викиди в атмосферне повітря, що були спричинені воєнною агресією РФ на

території України, мігрують, осідають та мають негативну дію на території інших держав, деколи на відстані в тисячі кілометрів. Яскравим прикладом цього є падіння ракети на території Польщі.

Крім забруднення атмосферного повітря, спостерігається і забруднення річок, що може зачіпати інтереси і країн сусідів. Адже ми ділимо великі річки, такі як Дністер, Дунай, Прут, Тиса і Західний Буг з країнами-сусідами: Угорщиною, Польщею, Молдовою та Румунією. Систематичні обстріли та замінування, ліквідація промислових об'єктів призводять до додаткового забруднення наземних та підземних вод. До різкого падіння рівня води у Дніпрі на півдні, спричинив варварський забір води з Каховського водосховища для постачання в окупований Крим. Після деокупації півострова необхідно організувати водопостачання з урахуванням новітніх технологій. Враховуючи все вище зазначене можна зробити висновок, що через агресію РФ водна безпека країни опинилась під загрозою.

Нищівної шкоди від агресії РФ зазнає біорізноманіття не лише України, а й Європи. Це тисячі видів рослин, які занесені до Червоної книги України і охороняються законодавством. Бойові дії порушують спокій диких тварин. Вони або гинуть, або намагаються втекти з гарячих точок.

Через Україну прлягають важливі міграційні шляхи птахів у західно-палеарктичному та афро-євроазійському регіонах, від яких залежать понад 400 видів птахів.

Навесні цього року сотні тисяч водоплавних птахів мігрують уздовж морської берегової лінії на півдні та вздовж лісів на півночі країни. У цих регіонах були або продовжуються активні бойові дії.

Також під небезпекою є 30 тисяч пар білих лелек та близько 500 пар надзвичайно рідкісних чорних лелек, які прилітають до у України в цей час для гніздування.

На півночі та північному сході країни, на Поліссі, у природній зоні змішаних лісів пролягають важливі екокоридори великих ссавців - ведмедя, рисі та вовка.

У Чорнобильській зоні можуть постраждати лосі чи Коні Пржевальського через неконтрольоване браконьєрство. Відстріл або винищування ділянок степу може очікувати коней і на території окупованої "Асканії-Нова". Адже РФ веде бойові дії на заповідних територіях міжнародного та європейського значення, чим знищує середовища існування рідкісних і ендемічних видів та оселищ. Це може призвести до змінити поведінки птахів, включаючи особливості їх міграцію.

Це, звичайно, не вся шкода яку завдала РФ Україні та всьому світу. Велика кількість природоохоронних об'єктів, а саме природніх парків, заказників, були змушені призупинити свою діяльність, що має безперечні негативні екологічні наслідки. Можна дійти висновку, що однією з задач «спеціальної операції» армії РФ є саме масштабне погіршення стану довкілля в Україні.

Нажаль, ми змушені констатувати, що в розпал бойових дій важко дізнатися справжні масштаби, стан довкілля та рівень його забруднення. По завершенню активних бойових дій відбудеться власна всебічна оцінка та повний аналіз цих наслідків. Тому зараз важливо нотувати злочини проти довкілля, щоб ми мали можливість притягнути до відповідальності державу-окупанта та зажадати відшкодування збитків. Наше завдання розголошувати ситуацію на весь світ, бо саме так ми підтримуємо увагу до України та нашої боротьби. Україна переможе! Країна-агресор буде відповідати не лише за злочини проти людства, а й навколишнього природного середовища.

Література:

1. BBC NEWS Ukrainian URL: https://www.bbc.com/ukrainian/extra/mwu5sxghvc/ukraine_war_damaged_ nature (дата звернення: 14.11. 2022)

2. Малько Л., Ніколаєнко Д. Економічна оцінка екологічних наслідків військової агресії Російської Федерації проти України (2014–2022). URL: https://www.researchgate.net/publication/361285296_Voenna_ekologia_novini_2022_roku_ta_ocinka_ (дата звернення: 14.11. 2022)

3. Війна вбиває не лише людей. Зоолог Павло Гольдін – про екологічне лихо в Чорному та Азовському морях. URL: https://ua.krymr.com/a/zahybel-delfiniv-chorne-azovske-more-rosia-ukraina-viyna/31869759.html (дата звернення: 16.11. 2022)

4. Екологія в умовах війни: бомба уповільненої дії. URL: https://armyinform.com.ua/2022/06/05/ekologiya-v-umovah-vijny-bomba-upovilnenoyi-diyi/ (дата звернення: 17.11. 2022)

СЕКЦІЯ 11. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ, ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ

Грищенко В. Г.
студент медичного факультету № 2
Донецького національного медичного університету
Науковий керівник – канд.пед.наук, доц. Суховірська Л. П.

ОСОБЛИВОСТІ СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВИСОКИХ ТЕМПЕРАТУР, АКЛІМАТИЗАЦІЯ

Спортсменам, які беруть участь в змаганнях за кордоном або в іншій місцевості, в країні з тропічним кліматом (якщо людина виїжджає з помірного або холодного клімату) необхідна акліматизація (попередня) для ефективного проведення тренувань. Існують спеціальні заходи, для забезпечення ефективного тренування в умовах спеки: використання спеціального одягу для тепловіддачі, попередня акліматизація, насичення електролітами, термометрія тіла та реакція системи кровообігу, раціональне тренувальне навантаження від температури повітря та теплового навантаження. Спортсмени юного віку, в порівнянні з дорослими, важче звикають до високих температур, тому було розроблено особливі рекомендації для проведення тренувань: тренування тривалістю півгодини (можливо більше), зменшується час тренування, у випадку підвищеної вологості та температури повітря вище критичного рівня, до тренування потрібно випити достатню кількість рідини, застосування легкого одягу, з тонким шаром матеріалу (одним), головне щоб одяг не запобігав випаровуванню поту, та не закривав велику ділянку шкіри.

Насичення організму рідиною слід контролювати, по мірі виділення поту, воно залежить від тривалості тренування, інтенсивності, спекотний чи холодний клімат, величини маси. Уникати великої дегідратації протягом тренування з подальшим різким поповненням водних запасів після тренування. Несвоєчасне відновлення водних запасів призводить до гіпертермії, різкому погіршенню загального стану, значному уповільненню відновлення після тренування та змагальних навантажень. При інтенсивних тренуваннях в умовах жаркого клімату відбувається досить інтенсивне потовиділення (до 1,0-1,5 л за годину), що призводить до дегідратації, порушення координації рухів, гіпертермії, судомних скорочень м’язів, і як наслідок – збільшення ризику травматизму на тренуванні. Під час тривалих тренувань велике значення має насичення глікогенових запасів для уникнення гіпоглікемії. Однак, напої з великою кількістю глюкози суттєво ускладнюють випорожнення шлунка, а з тривалими тренуваннями (на рівні 70 %) блокують випорожнення шлунку. Слід обережно ставитись до так званих спортивних напоїв з великим вмістом глюкози. Застосування рідини, з оптимальним співвідношенням електролітів, глюкози та сахарози, не лише дають енергію м’язам, також стимулюють всмоктування рідини. Слід обирати адекватний питний режим такими розчинами (з глюкозою). Наприклад, якщо протягом години планується прийняття чотирьох порцій води по 250 мл кожна, то при споживанні 5 % розчину глюкози обсяг кожної порції має бути зменшено до 210 мл, а 10 % – до 175 мл. Необхідно також мати на увазі, що прийом напоїв з підвищеною концентрацією вуглеводів протягом перших 60-90 хв негативно впливає на окислення жирів, прискорює утилізацію вуглеводів, знижує

економічність роботи та призводить до передчасної втоми. У подальшому вони надають позитивний вплив – дозволяють підтримувати оптимальний рівень концентрації глюкози в крові та її використання як окислювального субстрату, що дає можливість продовжити фізичну роботу без зниження концентрації глікогену у м'язах. Підвищення адаптації спеки допомагає харчування з раціональним складом. Поряд з відповідним питним режимом та вживанням електролітів, необхідно зменшити величину білку в харчуванні, перетравлення білків спричиняє виділення ендогенної енергії у вигляді теплоти. Збільшенню толерантності до спеки сприяє також використання кислоти аскорбінової – одна таблетка в день. Велику роль відіграє спортивний одяг, який має не затримувати піт та бути легким, тому що накопичення поту призводить до гіпертермії в умовах жаркого клімату, в холодному кліматі – до гіпотермії. Негативна дія на спортсмена жаркого клімату зменшується тренуванням в спеціальних кліматичних камерах та спортивних залах із регульованим мікрокліматом. Декілька подібних тренувань за два тижні до від'їзду в спекотний клімат достатньо для попередньої акліматизації. Орієнтовна програма подібного тренувального заняття, загальною тривалістю дві години, передбачає режим чергування роботи на рівні порогу анаеробного обміну та перебування в умовах спекотного клімату. Важливо підібрати вправи таким чином, щоб залучалась значна частина м'язів. Ефективними виявляються навантаження на велотренажері, бігові тренажери, вправи на силових тренажерах із середніми обтяженнями. За відсутності спеціальних умов проводиться частина тренувань у найспекотніший час доби.

З метою прискорення акліматизації та покращення пристосування організму спортсмена до жаркого клімату було розроблено реабілітаційну програму. Вона включає в себе відвідування бані (або сауни) кожен день, протягом 5-6 днів, по 2-3 заходи на 11-16 хвилин з наступним прийманням напою з електролітами. Також комплекс заходів до тренування – масаж нижніх кінцівок з холодними маслами, після тренування – кріомасаж з локальною гіпотермією нижніх кінцівок, потиличної ділянки, пахової, ділянки серця, застосування холодних ножних ван, застосування контрастного душа. Приймати адаптогени (наприклад женьшень, пантокрин) по 12-20 мл, також можливе застосування вуглеводних напоїв, приблизно по 120-150 мл.

З метою профілактики теплових травм під час змагань з бігу на довгі дистанції, були розроблені рекомендації для спортсменів та організаторів змагань, зміст рекомендацій: у першу чергу змагання мають проводитись не в найжаркіші дні місяця (або час доби), також в дуже жаркі весінні дні (без стійкої акліматизації учасників), в літні дні час змагань вибирається зранку (до 8:00) або пізно ввечері (після 19:00), якщо температура навколишнього середовища вище ніж 28°С то змагання переносяться, якщо ближче до цієї відмітки то попереджують учасників про можливий тепловий удар, учасників забезпечують напоями кожні 3 кілометри шляху, повинна бути медична служба (керована досвідченим лікарем, який має кваліфікацію та досвід в сфері спортивної медицини, лікуванні теплового травматизму), насамперед повинна бути тісна співпраця організаторів змагань та медичної служби, перед змаганнями необхідно заключити договір з місцевою лікарнею щодо прийому спортсменів (у випадку травматизму), не слід забувати про досвідчений медперсонал (який має досвід у діагностуванні теплових травм, та має право знімати спортсмена зі змагань при проявах теплового травматизму). Медична служба має бути оснащена необхідними ліками, розхідниками, транспортом (машини швидкої допомоги), вентилятори для охолодження, прилади для діагностики (наприклад, термометри), на дистанції мають працювати досвідчені судді (тобто, з вміннями діагностувати тепловий удар, колапс, чи погіршення стану спортсмена та вміти при необхідності надати першу допомогу та викликати медиків).

Поширені симптоми теплового удару: різка загальна слабкість, головна біль, запаморочення, порушення мовлення, занепокоєність, психомоторне збудження, поліурія, можливий розвиток коматозного стану, галюцинації. Об'єктивно гіперемія обличчя, шкіра суха, температура тіла вище 41^0С, тахікардія, аритмія, артеріальний тиск знижений, тахіпное, тони серця послаблені.

Висновок. Попередня акліматизація залог успіху в змаганнях, за умови проведення в спекотному кліматі, дуже важливу роль має питний режим, раціональне харчування, попередня підготовка (тобто тренування при вищих температурах) та спеціальних одяг.

Література:

1. Медицинская реабилитация в спорте : Руководство для врачей и студентов / Под общ. ред. В.Н. Сокрута, В.Н. Казакова. Донецк: «Каштан», 2011. 620 с., 36 ил.

2. Михалюк Є. Л. Актуальні питання спортивної медицини : монографія. Запоріжжя, ЗДМУ. 160 с.

3. Фізична реабілітація, спортивна медицина : [підручник для студ. вищих мед. навч. закладів] / В. В. Абрамов, В. В. Клапчук, О. Б. Неханевич [та ін.]; за ред.. професора В. В. Абрамова та доцента О. Л. Смирнової. Дніпропетровськ, Журфонд, 2014. 456 с.

4. Хорошуха М. Ф. Спортивна медицина з основами медичних знань: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.. Київ. : Вид-во Київського університету імені Бориса Грінченка, 2019. 468 с.

Растєгаєв О.О.
студент Маріупольського державного університету
ОС «Магістр» спеціальність «Фізична культура і спорт»
Науковий керівник - канд. філол. наук, доц. Нетреба М.М.

КОНСЕКВЕНТНИЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ ТАКТИКИ Й ТЕХНІЦІ ДЗЮДО БОРЦІВ ПОЧАТКОВОГО РІВНЯ

Базисом у розучуванні техніки дзюдо з борцями молодшого віку зобов'язані бути ключові вправи: захоплення, самострахування при падінні та переміщення. Відповідно під час опанування рухів даного ступеня, дозволено приступати до наступного опанування техніки вправ, які є складнішими.

Успіх вивчення дзюдоїстів технічних дій залежить від суб'єктивних показників навчання: стрімкість та якість опанування знань, вмінь та навиків під час процесу спортивної підготовки. Здатність до навчання у борців-дзюдо виокремлюються двома групами чинників. До першої групи співвідносяться зовнішні чинники - складність технічних дій, які вивчаються, продуктивність використовуваної методики підготовки. Друга група включає внутрішні фактори, котрі здебільшого обумовлені саме юними дзюдоїстами, вікові та статеві ознаки, рухова обдарованість, рухова практика, активність розучування техніки.

Під час процесу технічної підготовки своєрідне діяння на юних борців-дзюдо надає оптимізація навчання їх техніки в наступних направленостях.

Перша направленість загострює увагу на тому, що в зав’язку розучування технічних дій повинна перебувати перед визначенням у дзюдоїстів функціональної асиметрії.

а) Вивчення складних координаційних технічних діянь варто постійно розпочинати з головної сторони (праворуч у правши, ліворуч у шульги) незважаючи на вік борців-дзюдо.

б) Перенесення здібностей технічного напрямку результативніше здійснюється з відомої на неведучу сторону (вивчення техніки дзюдоїстами спершу в комфортну сторону).

Друга направленість потребує зосереджуваного опікування до дзюдоїстів, які відбиваються в технічній направленості від однолітків. З подібними спортсменами варто не тільки додатково займатися, а болюче необхідно опроваджувати з ними «прицільне коректування», цілеспрямоване на компенсацію неприсутніх, пропущених раніше форм дій, котрі спортсмени повинні були опанувати.

Третя направленість приділяє увагу тренерів-викладачів на утворення у молодих борців комбінаційної манери боріння. Доведено, що утворення комбінаційної манери атакуючих дій у борців-дзюдо 11-12 років на стадії початкової підготовки не дає негативного впливу на персональні властивості дзюдоїстів [3].

У даному виді спорту, як дзюдо наявна комплексність закономірностей підготовки та здійснення змагальної боротьби – це стратегія. Стратегічний план зважає на різноманітні видозміни структури підготовки, змагальної боротьби, а ще засоби, форми та методи здобутку результату. Тактика значиться підконтрольним елементом стратегії та величезному значенні позначається як мистецтво протистояння в дзюдо.

Тактику дзюдо характеризують як селекцію способів й методів спортивного боріння, які використовуються для рішення доручень у реально утворенних умовах поєдинку. Чим краще борці дзюдо володіють тактикою, тим більше мають потенції в реалізації власного технічного арсеналу у двобію з кожним супротивником, досягаючи при цьому ліпшого впливу при меншому розході сил й енергії. Розучування тактичних дій потрібно здійснювати одночасно з вивченням техніки.

Теоретично боротьбу дзюдо поділяють на 3 різновиди тактики: змагальна тактика, тактика ведення двобію та тактика реалізації прийомів.

1. Змагальна тактика

Задача змагальної тактики – розкрити напрямки дій борця дзюдо для здобутку спортивного результату. Формування тактичного задуму до змагань взагалі зводиться к наступному:

а) розвідка (інформаційний збір);

б) оцінювання ситуації або пророкування наступних обставин;

в) обрання головного та резервного варіації дій борця дзюдо під час змагань;

г) конкретизація тактичного плану у зв'язку з допустимими пертурбаціями обставини під час змагань та його виконування.

Тактика участі у змаганнях здійснюється через встановлення цілей спорсмена на наступну діяльність. Установку поділяють на декілька типів: для здобутку лідерства - «на вікторію»; на покращення особистого результату - «на індивідуальний рекорд»; на прояв певного результату - «відбирання до наступного старту», «на призове місце». У кожного типу установ є особливості утворення[4].

Під час підготовки борців дзюдо до будь-яких стартів сама важча різновидність тактичної установи «на вікторію». Він зобов'язаний ґрунтуватися на деталізованій підготовці спортсмена. Віра в особисту готовність надає дзюдоїстам переконання у власній потужності та перспективах її виконування у визначених змаганнях.

Установа «на власний рекорд» більш простіша для використання в змаганнях. Для її виконання необхідні: доволі високий показник фізичної підготовленості та спроможність спорсменів вести боротьбу з урахуванням вже раніше напрацьованого та благополучно реалізованого у змаганнях тактичного плану(див. Рис.1).

Рис. 1 Чинники успішності ведення поєдинку (по T. Kasaki, 1993)

Тактична установа «на здобуток результату» (місце в трійці, відбір на участь в наступних змаганнях, випробування якості опанування технічних й тактичних дій) нерідко

вживається у цій спортивній діяльності. Змагання, в котрих «випробовуються» напрацьовані уміння та навички, безмежно важливі для борців дзюдо, адже позволяють установити ступінь готовності «коронних» прийомів, потенції сформованих навичок та вмінь. Тактичне установа «на результат» позволяє розраховувати сили та заразом нав'язувати противнику власну манеру боротьби.

Тактична досконаліть борців дзюдо, котра втілюється під час змагань, обумовлена комплексним вираженням їх технічної, фізичної та психологічної підготовки. Базисом тактичної досконалості в дзюдо являються тактичні вміння, знання, навички та тактичне міркування. Складниками тактичного міркування являється здібність до перцепції, оцінці, переробітку інформації, а теж пророкування можливих дії супротивника.

Здійснювання позначеної тактики реалізується у перед змагальній підготовці борців дзюдо. Для цього тренера-викладачі застосовують систему планування, котра зводиться до розподілі за часом ресурсів й методів тренувань, необхідне акумулюванням підготовленості спортсмена до вдалого в результату у подальших змаганнях.

Безпосередньо під час етапу змагань для виконування позначеної тактики борці дзюдо використовують наступні дії:

а) маскування - вживається дзюдоїстом з ціллю замаскувати власні умисли та тактичні аспекти або спонукати супротивника обрати потрібне для перемоги тактичне рішення.

б) придушення - діяння борця, направленні на утворення переваги над конкурентом і котрі знаходяться у використовуванні існуючої переваги в одній або кількох напрямах особистої підготовки (тактичної, технічної, фізичної чи морально-вольової) [2].

2. Тактика управління поєдинком

Задача тактики двобія - поперед означити та при необхідних умовах реорганізувати тактичний план дій у боротьбі з визначеним противником. Атрибути даного різновиду тактики щільно взаємозалежні з фізичною та обумовлені психологічною підготовкою спортсмена та особливостями їх самобутності.

Благополучне здійснювання тактики ведення протистояння посилюється деякими чинниками.

У тактиці ведення протистояння виокремлюють засоби, які характеризують поводження дзюдоїстів у боротьбі.

Тактика наступу носить такий характер пряма стійка, розкований стиль боротьби, здійснення комбінаційних дій, які реалізуються з багатоманітних тактичних маневрів, котрі поєднуються з дійсними спробами здійснювання прийомів.

Тактиці контратака властиві наступні властивості – побудування протиборства на супротивних й атаках у відповідь, застосовуючи підходящі випадки, які появляються при завзятому впливі із боку супротивника.

Тактика оборони у борців дзюдо характеризується концентрацією уваги на обороні, мінімальною активністю у протистоянні, намаганнями атакувати противника у разі упущень.

Здійснювання тактичного плану двобія готується з урахуванням певних домовленостей:

а) виконані тактичні прийоми зобов'язані відповідати становищем спортсмена (рівнем його спортивної форми, готовністю до визначених змагань);

б) шляхи рішення тактичних задач повинні бути вирішені згідно правил змагань із боротьби дзюдо;

в) тактичний план мусить укладатися враховуючи інформацію про конкурентів («коронні» прийоми, ступінь професійної підготовленості, властивості психіки та ін.) [2].

3. Тактика здійснення технічних ходів

Вагомим елементом тактики дзюдо являється тактичні діяння при реалізації атакуючих та захисних дій. Даний різновид тактичних дій теж як і інші типи тактики в дзюдо невідривний від рівня опанування борцями технічних ходів. Під час протистояння з їх

сприянням вирішуються 2 задачі: утворення динамічної обставини, комфортабельної для реалізації оцінюваної дії, та здійснення самої дії.

Величезну функцію при здійсненні технічних дій у протистоянні виконує тактика підготовки становищ до здійснення атакуючих дій. Вона характеризується вчинками спортсмена, які вимушують супротивника порушити власну рівновагу у необхідній направленості. Подібні дії використовують не тільки для того, щоб довести супротивника в невигідні та нестійкі йому положення, а й визвати зусилля його сили й завдяки цьому виготовити придатні умови щодо кидків.

Тактичні вправності управління атакуючих дій характеризуються у борців дзюдо вживанням придатних умов, які з'являються під час протистояння та в вправності їх виробляти. На успіх здійснення технічних дій у двобію впливають:

в) фізична ослабленість противника;

б) направленість напружень супротивника;

а) положення тіла, котрі приймають борці у боротьбі, вони можуть допомагати (обважнювати) реалізацію технічних процесів;

г) квола психічна підготовленість противника.

Найважливіша умова здійснення атакуючих дій - виведення з рівноваги партнера (противника). Бувають такі головні шляхи виведення з рівноваги: уперед, назад, ліворуч, праворуч, вліво-вперед, вправо-вперед, вліво-назад, вправо-назад. Втілюючи виведення з рівноваги, атакуючий спортсмен зобов'язаний дотримуватись стійкого положення тіла, яке дозволить здійснити технічну дію.

Під час змагальної діяльності придатна для реалізації атакуючої дії динамічна обставина може утворитись несподівано продукуватися борцем навмисне. У ході двобія нерідко ускладнений вибір коректного рішення в багатоманітних становищах, тому актуально моделювати та вивчати під час навчально-тренувального процесу відмінні технічні та тактичні дії відносно обставин, які з'являються у ході протистояння. Використання тактичних процесів залежить від дій супротивника:

а) при атакуючих (контратакуючи) діяннях вживаються тактичні дії - супротивна атака та виклик;

б) при обороні придатні умови може бути навмисне народжені шляхом застосовування засобів тактичної виучки - небезпека, виведення з рівноваги та сковування;

в) підбити супротивника к помилкам можливо, вживаючи тактику поновленої (повторної) атаки, зворотного виклику, подвоєного обману.

Засоби тактичної підготовки для виготовлення придатних умов в наслідку відголосу у відповідь противника (А. Ленц) [1] наступні:

- засоби, які убезпечують підходящу для борця активний відголос зі сторони суперника - виклик;

- засоби, завдяки котрим спортсмен дістається необхідної йому оборонного відголосу противника - небезпека, сковування, виведення з рівноваги;

- методи, у котрих противник або відгукується на дії борця, або відповідає ослабленою обороною, або розслабленням, до них відносять повторну атака, зворотний виклик, двійний обман.

Отже, найголовнішою умовою покращення фізичних властивостей у дзюдоїстів-юнаків являються: регулярне включення у будь-якій частині тренувального заняття спеціальних та загальнорозвиваючих вправ фізичної підготовленості, а в основну частину - спеціалізованих тактичних та технічних завдань, цілеспрямованих на розвиток здібностей швидкого рішення багатоманітних обставин протистояння.

Література:

1. Ленц А. М. Підвищення ефективності навчально-тренувального процесу в спортивній боротьбі. URL: http://surl.li/domjy (Дата звернення: 03.11.2022)

2. Платонов В. М. Система підготовки спортсменів в олімпійському спорту. Загальна теорія та практика : посібник для тренерів. Київ: Олімп. літ., 2015. URL: http://surl.li/domli (Дата звернення: 02.11.2022)
3. Сілін В. Дзюдо. URL: *http://surl.li/domje* (Дата звернення: 03.11.2022)
4. Сурков Е. Н. Антиципація в спорті. URL: https://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/20340 (Дата звернення: 02.11.2022)

Пономарьов А.В.
магістрант кафедри теорії і методики фізичного виховання
Глухівського НПУ ім О.Довженка
Науковий керівник – канд. наук з фіз. вих. і спорту, доц. Бутенко Г.О.

ЗАСОБИ ЛЕГКОЇ АТЛЕТИКИ ЯК ОСНОВА РЕКРЕАЦІЙНО-ОЗДОРОВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Одним із основних напрямків державної політики у нашій країні є збереження та поліпшення здоров'я населення. Особлива увага приділяється створенню відповідних умов для підвищення рівня фізичного здоров'я учнів закладів освіти [4].

Однією із причин негативного явища щодо зниження рівня здоров'я дітей фахівці вважають зниження кількості та якості рухового режиму дітей [1; 2; 6]. Доведено, що на показники фізичного здоров'я істотно впливає фізична активність. З'ясовано, що раціональна науково обґрунтована та спеціально організована рухова активність учнів закладів загальної середньої освіти має безпосередній вплив на поліпшення показників функціонального стану, фізичного розвитку, психічних та розумових процесів в учнів різних вікових ланок [1; 2]. Водночас, у останні роки режим дня учнів все більш зсувається до сидячих форм життєдіяльності. Дане положення стосується і навчальної діяльності і діяльності, що учні реалізують під час дозвілля. Уроки фізичної культури тільки частково задовольняють фізіологічну потребу організму дітей у русі. Слід додати, що природна рухова активність у динаміці дорослішання неухильно знижується [4; 5].

Одним із актуальних наукових завдань є вирішення проблеми недостатньої фізичної активності дітей, а саме пошук, наукове обґрунтування та розробка фізкультурно-оздоровчих та рекреаційно-оздоровчих технологій, що підвищать рівень фізичної активності дітей шкільного віку із використанням факторів природи.

Недостатня фізична активність дітей є проблемою, яку необхідно вирішувати сьогодні. тому пошук методів, способів й засобів її підвищення є предметом низки наукових розробок [1; 2; 5; 6]. Серед засобів, за рахунок яких можливе підвищення рівня рухової активності дітей є засоби легкої атлетики, адже вони є основою рухової діяльності кожної дитини, вони є природними рухами людини [3; 5]. Формування фізичної активності дітей шкільного віку засобами легкої атлетики у системі позакласних занять у закладі загальної середньої освіти є достатньо актуальною науковою проблемою, яка має вирішуватися із урахуванням типових особливостей самої структури рухової активності із включенням окрім безпосередньо рухової, ще мотиваційної та результативної компоненти, що дозволить підвищити рівень також фізичного розвитку, фізичної підготовленості та буде сприяти формуванню інтересу учнів до фізкультурно-оздоровчої та рекреаційно-оздоровчої діяльності, що дає можливість у свою чергу підвищити рівень фізичної активності учнів.

Мета статті: обґрунтувати розробку методики формування фізичної активності учнів середнього шкільного віку із використанням засобів легкої атлетики.

Фізична культура дітей шкільного віку має наступні основні форми заняття фізичними вправами [4]: уроки фізичної культури, заняття фізичними вправами у режимі

навчального дня; спеціально організовані позакласні заняття фізичними вправами; спеціально організовані позашкільні заняття фізичними вправами.

За винятком безпосередньо уроків фізичної культури, позаурочна діяльність учнів закладів загальної середньої освіти, об'єднує усі види діяльності дітей, у яких можливо доцільне вирішення задач їх виховання та соціалізації. Основною метою позаурочної діяльності дітей є підвищення їх рухової активності, зміцнення здоров'я, формування стійкого позитивного відношення до самостійних занять фізичними вправами [4; 5].

Основними завданнями позакласних занять є: поглиблення знань та закріплення умінь; організація вільного часу дітей та забезпечення учням вільного вибору фізичних вправ; сприяння всебічному фізичному та психічному удосконаленню; стимулювання розумової й фізичної активності дітей. Основними формами рекреаційно-оздоровчої, фізкультурно-оздоровчої та самостійної роботи є: спортивні секції за видами спорту, групи за видами фітнесу, групи загальної фізичної підготовки, змагання, заходи у рамках спортивно-масової роботи закладу освіти, туристичні походи, зльоти та змагання, дні здоров'я, туризму тощо [4; 6].

Частиною фізичної культури та системи фізичного виховання є легка атлетика, що являє собою специфічний процес, засіб та способи фізичного удосконалення засобами ходьби, бігу, стрибків та метань [2]. Легкоатлетичні вправи входять у програми фізичного виховання дітей, підлітків, юнаків, студентів, вони є складовими програм підготовки спортсменів усіх видів спорту, вони є частиною фізичної реабілітації та лікувальної фізичної культури людей будь-якого віку [4]. Різноманітність легкоатлетичних вправ та наявність широких можливостей щодо варіювання навантаження у бігу, ходьбі, метанні, стрибках дозволяють успішно використовувати дані вправи у заняттях дітей різного віку та різного рівня фізичної підготовленості [5]. Організація занять засобами легкої атлетики не вимагає спеціального устаткування, вправи можуть бути застосовані на базі простих майданчиків, а також на місцевості незалежно від пори року. Таким чином, легкоатлетичні заняття доступні для різних груп населення та можуть бути базою фізичної рекреації, складаючи основу рекреаційно-оздоровчих занять або їх природним додатковим складовим елементом [4].

Засоби легкої атлетики різнобічно впливають на організм. Під час їх виконання у роботу залучається велика кількість м'язових груп, посилюється діяльність серцево-судинної системи, дихальної системи, нервової системи, зміцнюється опорно-руховий апарат [1; 5]. Легкоатлетичні вправи безпосередньо впливають на розвиток швидкісних, силових, швидкісно-силових здатностей дитини, витривалості та координації, дозволяють підвищити рухливість суглобів та набути широкий діапазон рухових вмінь та навичок [2]. Різноманітні види бігу позитивно впливають на імунітет та систему кровообігу дітей, активізують зміни у біохімічному складі крові за допомогою збільшення кількості еритроцитів, що безпосередньо підвищує опірність організму до інфекційних захворювань [2; 5]. Фізична культура загалом та легка атлетика зокрема, може істотно впливати на формування особистості кожної дитини, розвиває та виховує дисциплінованість та вміння долати труднощі [4]. У процесі занять на основі засобів легкої атлетики із переважним проявом витривалості відбувається удосконалення таких якостей характеру як завзятість, наполегливість, самоорганізація й стійкість. У процесі занять швидкісно-силовими видами легкої атлетики поряд із переліченими якостями характеру активно розвивається сміливість, рішучість, ініціативність та самостійність [2].

Не можна переоцінити прикладне значення легкоатлетичних вправ. Вміння бігати, метати, стрибати є необхідною умовою нормального повсякденного життя кожної людини. Набутий руховий досвід у процесі занять легкою атлетикою впливає на формування багатьох трудових навичок, забезпечує високий пристосувальний ефект щодо соціального життя людини [2; 5; 6].

Таким чином, найбільш оптимальним засобом позаурочних занять у закладі загальної середньої освіти є легкоатлетичні вправи, що дають широкі можливості для варіювання

навантаження у рамках групових занять із урахуванням рівня підготовленості, віку, статі дитини і таким чином забезпечуючи індивідуальний підхід.

Висновки. Здоров'я дітей безпосередньо залежить від рівня їх рухової активності. Уроки фізичної культури лише частково задовольняє необхідні нормативні вимоги щодо рухової активності дітей певних вікових груп. Основний спосіб підвищення фізичної активності учнів є розробка новітніх методик, що відповідають вимогам, запитам та потребам сучасних учнів закладів загальної середньої освіти, що реалізуються у позакласний час. Основні вправи легкої атлетики (біг, ходьба, метання, стрибки) є найбільш ефективними засобами, що є організаційно доступними, водночас позитивно й різнобічно впливають на організм учнів.

У подальшому планується розробка методики, що реалізується у позаурочний час на основі засобів легкої атлетики для учнів середнього шкільного віку та перевірка її ефективності.

Література:

1. Бар-Ор О., Роуланд Т. Здоров’я дітей і рухова активність: від фізіологічних основ до практичного застосування. Київ: Олімпійська література, 2009. 528 с.

2. Джангобекова Х., Вовканич Л. Вплив позакласних оздоровчих занять з бадмінтону, легкої атлетики та спортивних танців на фізичний розвиток дітей середнього шкільного віку. *Молода спортивна наука України* : зб. наук. праць. Львів, 2014. Вип.18. Т.4. С. 21-26.

3. Єфременко А.М., Крайник Я.Б. Проблема заохочення до самостійних занять спортивними вправами циклічного характеру. *Основи побудови тренувального процесу в циклічних видах спорту*. Харків, 2016. С. 6-9.

4. Круцевич Т. Ю., Безверхня Г.В. Рекреація у фізичній культурі різних груп населення : навчальний посібник. Київ: Олімпійська література, 2010. 248 с.

5. Ляхова Л.І. Оздоровчий біг як джерело зміцнення здоров'я в системі самостійних занять учнів. Черкаси, 2012. 14 с.

6. Пальчук М., Антонечко Р. Сучасні підходи до удосконалення навчального процесу з фізичного виховання на основі здоров’язберігаючих технологій. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. Київ, 2017. №1. С. 74-77.

Шершень В.Р.
магістрант кафедри теорії і методики фізичного виховання
Глухівського НПУ ім О.Довженка
Науковий керівник – канд. наук з фіз. вих. і спорту, доц. Бутенко Г.О.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ УЧНІВ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ

Постановка проблеми. Учні закладів загальної середньої освіти мають достатньо високий рівень мотивації щодо фізичної активності, водночас починаючи із молодшого шкільного віку у дітей спостерігається зниження кількості та якості рухового режиму. Дана тенденція продовжується й у середній школі [3]. Фахівці свідчать, що середній шкільний вік є одним із сприятливих періодів онтогенезу щодо втягання дітей до участі у спортивно-тренувальних, фізкультурно-оздоровчих та рекреаційно-оздоровчих технологіях на основі різних видів фізкультурної рухової активності та спорту [1; 3; 4; 6]. Дана участь розширює руховий досвід учнів, формує свідоме ставлення до власного здоров’я, до здорового способу життя, формує культуру рухової активності та привчає до її оптимального режиму. Одна із головних причин зниження рухової активності у дітей середнього шкільного віку полягає у відсутності цілеспрямованої роботи щодо формування мотивації учнів до занять фізичними вправами, що повинна носити регулярний, комплексний та систематичний характер, а для

цього необхідно мати методичне підґрунтя задля розв'язання даного питання сфери фізичного виховання, що на сьогодні залишається актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Від систематичної, адекватної мотивації щодо включення у будь-які діяльність особистості перш за все залежить її ефективність. Таким чином готовність дитини до участі у фізкультурно-оздоровчих, рекреаційно-оздоровчих, фізкультурно-спортивних технологіях залежить від реалізації мотиваційної підсистеми [2; 5]. Водночас необхідно врахувати, що специфіка фізичного виховання будується на відповідній інформації, що має свідомо сприйматися, тільки тоді вона може виконувати роль мотиваційного підґрунтя та поштовху щодо активної участі у спортивних або фізкультурних заходах, активної самостійної діяльності щодо виконання фізичних вправ та використання природних факторів, що загалом сприяє формуванню у дітей культури та навичок здорового способу життя [4].

Вирішення проблеми щодо формування мотивації учнів до занять фізичними вправами має починатися із надання різноманітних варіантів та альтернатив загальносуспільних цінностей із яких діти свідомо можуть обирати ті, що є для цікавими й значущими. На основі даного положення відбувається формування ціннісних орієнтацій кожного учня на основі індивідуального сприйняття системи цінностей, що забезпечує стійке спрямоване саморегулювання особистості у процесі її діяльності [2; 5]. Мотиваційні пріоритети до спортивної або фізкультурної діяльності, що створена на основі ціннісних орієнтацій учнів не можна вивчати без врахування тісного взаємозв'язку із іншими компонентами: емоційними, когнітивними, поведінковими аспектами особистості [1; 4], також слід враховувати, що саме ціннісні орієнтації є складовими та підґрунтям мотиваційної діяльності учнів. Останнім часом дослідники досліджували проблему формування мотивації дітей до занять фізичними вправами [1; 2; 4; 5]. Сьогодні залишається актуальною проблема, що вивчає процес формування мотивації учнів середнього шкільного віку, проблема наукового обґрунтування та методичного забезпечення даного процесу, визначення його змісту та умов реалізації.

Мета – обґрунтувати методику формування мотивації для учнів середнього шкільного віку до занять фізичною культурою та спортом.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи дані закордонної та національної науково-методичної літератури можна констатувати, що досить часто обговорюються питання щодо ефективності різних систем фізичного виховання для учнів різних вікових категорій та їх концептуальних засад. Дане положення обумовлюється потребами суспільства та соціальними уявленнями щодо мети, завдань, засобів та методів фізичного виховання. У Європі концепції фізичного виховання є різноманітними, також різняться термінологічні визначення явищ, що відбуваються у фізичному вихованні.

У європейських школах виділяють певні концептуальні підходи, у кожному із яких загальними є використання низки засобів фізичного виховання, а також обумовлена керівна роль вчителя. Відмінними рисами у даних підходах є ідеї, що визначають головну мету фізичного виховання, а відповідно, визначають й зміст самого процесу. Їх п'ять, а саме: освітній біологічно-орієнтований, особистісно-орієнтований, теоретико-освітній, конформістсько-спортивної соціалізації та критично-конструктивний [3; 5].

Освітня біолого-орієнтована концепція є шведським підходом щодо вирішення питань засобами фізичного виховання. Вона має домінуючу ідею щодо використання фізичних вправ, які спрямовані на біологічне пристосування органів і систем організму (маються на увазі анатомічні та фізіологічні зміни) до умов зовнішнього середовища. Відмінною особливістю даної концепції є мета процесу фізичного виховання, що обґрунтовується у дидактичних програмах, а саме: розвиток та підвищення кондиційних здібностей учнів, які орієнтовані на виконання нормативів фізичної підготовленості, де вчитель фізичної культури виступає більше як тренер [3] .

Особистісно-орієнтована концепція освіти є нідерландським підходом, де за допомогою руху виховується гармонійно розвинена особистість дитини. Ідеологічною основою даної концепції є формування вміння рухатися. Отже, її основою є навчання руховим діям. Завданнями даної концепції також є особистісний розвиток дітей, формування моторних навичок та визначення себе у навколишньому світі [3]. У нашій національній системі фізичного виховання особистісно-орієнтоване навчання розглядається із погляду доступності рухових завдань кожному конкретному учню, тобто відповідність фізичних навантажень має відповідати індивідуальним особливостям кожної дитини. Дана концепція реалізується за допомогою індивідуального підходу у процесі занять фізичними вправами та має відповідати інтересам й мотивам учнів [2; 4].

Теоретико-освітня концепція є австрійським підходом, її ще називають освітою за допомогою рухів. Основною ідеєю даної концепції є розвиток особистості, де рух виступає як інструмент, за допомогою якого відбувається виховання характеру дитини, дисципліни, її сили духу, відбувається естетичне та суспільне виховання. Основна ідея даної концепції закладена у гаслі: «рухаючись - вчитися, а не вчитися рухатися». Водночас мета й завдання фізичного виховання на основі даної концепції позначені у програмах досить узагальнено та переважно стосуються розвитку рухів, формування тіла, виховання вольових якостей, а також передбачають суспільний та інтелектуальний розвиток. Вчитель фізичної культури має забезпечувати правильну організацію заняття та створення приємної атмосфери на занятті з метою реалізації освітніх й виховних завдань. Отже, роль вчителя обмежується функцією розважальника або аніматора. У програму з фізичної культури включені лише списки фізичних вправ та ігор, відповідно віку дітей [1; 3].

У системі українського фізичного виховання історично сформовані та органічно поєднані виховні й освітні функції в усіх програмах з фізичної культури у закладах загальної середньої освіти і є обов'язковими у процесі вирішення завдань уроку фізичної культури. У національній системі виховання особистості процес фізичного виховання розглядається у взаємозв'язку із компонентами всебічного розвитку особистості: із розумовим, моральним, естетичним, трудовим тощо [5; 6].

Конформістська концепція спортивної соціалізації є німецьким підходом до процесу фізичного виховання. Його ідеологічною основою є пристосування фізичного виховання до участі у спортивних змаганнях. У програмі з фізичного виховання зміст систематизовано у відповідності до засвоюваних спортивних дисциплін із вирішенням завдань технічної й тактичної підготовки.

Критично-конструктивна концепція соціалізації є підходом реалізації фізичного виховання багатьох країн. Головною метою даної концепції є формування у дітей соціально-рухових, техніко-рухових та інтелектуальних компетентностей, що є необхідними у процесі тривалої участі у різних формах рухової активності з метою особистого або суспільного задоволення [3]. Дана концепція є найбільш адекватною щодо практики фізичного виховання у закладах загальної середньої освіти тому, що у ній представлені не тільки базові теоретичні основи, але вміщуються й пошуки відповіді щодо практичної значущості та корисності занять з фізичного виховання. За даною концепцією роль вчителя не обмежуються фізичною підготовкою учнів або техніко-тактичною підготовкою у певних видах спорту, а стосуються також реалізації виховних функцій, що спрямовані на вирішення проблемних ситуацій, які виникають у процесі ігор або інших форм рухової активності, також спрямовані на інтелектуальні та рефлексивні властивості учнів під час тренувань, ігор та інших занять фізичними вправами.

Перераховані концепції не вичерпують усіх підходів до європейських систем фізичного виховання. Кожна країна має свої тенденції, що пов'язані зі специфікою реалізації їх у суспільстві. У незалежності від різних підходів до процесу фізичного виховання виділяються чотири елементи, що визначаються як складові концепції фізичного виховання [3; 6]: мета та завдання фізичного виховання, обґрунтування й легітимізація предмету

фізичне виховання у закладі загальної середньої освіти, методи навчання й стратегія викладання фізичної культури, аналіз й оцінка ефективності фізичного виховання.

Висновки. Сучасні умови життя вимагають пошуку інноваційних шляхів щодо удосконалення процесу фізичного виховання дітей у закладах загальної середньої освіти. У процесі фізичного виховання заклад освіти має надавати можливість кожній дитині користуватися сучасними науково обґрунтованими методиками фізкультурно-оздоровчих занять з метою підвищення їх мотивації та формування потреби у здоровому способі життя, також сприяння вирішенню усіх оздоровчих, освітніх та виховних завдань.

У подальшому планується розробка методики щодо формування мотивації в учнів середнього шкільного віку та перевірка її ефективності.

Література:

1. Безверхня Г.В. Мотивація до занять фізичною культурою і спортом школярів 5-11 класів: дис. … канд. наук з фіз. вих. і спорту: спец. 24.00.02. Львів, 2004. 258 с.

2. Ільїн В. С. Проблема формування мотивації у школярів. К., 1999. 128 с.

3. Круцевич Т.Ю. Концепція системи фізичного виховання у загальноосвітніх школах. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. Київ, 2015. № 2. С. 72-80.

4. Кунашенко М. Мотиваційні пріоритети до занять фізичною культурою і спортом підлітків 7-9 класів. *Спортивний вісник Придніпров`я*. Дніпропетровськ, 2010. №1. С. 22-24.

5. Лисак І. В. Інтереси і мотиви школярів як основа побудови навчального процесу з фізичної культури в школі. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*. Вінниця, 2011. Вип. 12, т. 2. С. 317–323.

6. Москаленко Н.В., Власюк О.О., Степанова І.В., Шиян О.В., Самошкіна А.В., Кожедуб Т.Г. Інноваційні технології у фізичному вихованні школярів: навчальний посібник. Дніпропетровськ, 2014. 332 с.

Гусляниця І.І.
аспірант кафедри технологічної та професійної освіти
Глухівського НПУ ім О.Довженка
Науковий керівник – канд. наук з фіз. вих. і спорту, доц. Бутенко Г.О.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану та пов'язаних із російською агресією соціально-економічних перетворень в Україні, збереження життя та здоров'я української нації є одним із головних завдань суспільства. А питання збереження життя та здоров'я дітей України належить до рангу пріоритетних національних інтересів. Стратегічно важливим завданням сьогоднішньої педагогічної науки та практики є пошук підходів щодо оптимізації фахової підготовки вчителів фізичної культури, які у складних умовах дистанційного навчання, у післявоєнний час відновлення країни будуть спроможні організовувати та реалізовувати процес фізичного виховання, спрямований на підвищення рівня фізичного здоров'я наших дітей, рівня їх фізичного розвитку, фізичної працездатності, фізичної підготовленості, гармонізації їх психоемоційного стану тощо.

Серед основних завдань щодо підготовки майбутніх вчителів фізичної культури важливе місце посідає питання підготовки компетентнісного фахівця [2; 4], що має широкий профіль у можливості застосування різноманітних видів рухової активності, має професійне бажання поглиблювати науково-методичні знання та розширювати діапазон власних можливостей у процесі самоосвіти. Саме тому метою навчання майбутніх вчителів фізичної культури має стати оптимальне поєднання теоретичних знань з фахових дисциплін та власних творчих здібностей, що надасть змогу самостійно підвищувати рівень професійної підготовленості, знаходити інноваційні підходи щодо розв'язки практичних проблем [1; 4].

Практична підготовка майбутніх вчителів фізичної культури посідає значне місце у системі формування компетентностей фахівців. ЇЇ важливість беззаперечна і зумовлюється тим, що у процесі практичної роботи формуються основні фахові навички та педагогічні вміння. Саме у процесі практичної підготовки майбутні вчителі фізичної культури можуть відчути результати власної фахової діяльності, що підвищує рівень мотивації до професійної діяльності вчителя фізичної культури, розвивається потреба у систематичному педагогічному удосконаленні, створюються умови для формування фахового досвіду, творчого підходу до педагогічної діяльності у сфері фізичного виховання. У сьогоднішніх умовах постає проблема практичної підготовки фахівців, що спонукає до пошуку нових методів та можливостей набуття практичних вмінь та навичок майбутнім вчителям фізичної культури [1; 3; 8; 9].

Проблему професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання досліджували багато фахівців, серед яких Б. Шиян [9], Є. Вільчковський, С.Волкова [1], Г. Михайлишин [3], Т. Круцевич, І. Омельяненко [4], Д. Пеньковець [5], О. Проніков [6], А. Проценко [7], Т. Хома [8] та інші, які наголошували, що компетентності вчителя фізичної культури, тобто коло володіння знаннями та досвідом у сфері фізичного виховання, мають бути якомога ширшими. Дане положення дає можливість вчителю приймати обґрунтовані рішення щодо планування, змісту, організації процесу фізичного виховання у закладі освіти, приймати адекватні рішення щодо внесення змін у даний процес, нести відповідальність за реалізацію процесу фізичного виховання на практиці.

Професійне ставлення до діяльності формується переважно у практичних діях, без чого стає неможливим формування професійних компетентностей. Таким чином, сьогодні потребує подальшого вивчення проблема щодо формування професійних компетентностей майбутнього вчителя фізичної культури в умовах дистанційного навчання під час воєнного стану у країні.

Мета статті: аналіз теоретичних підходів до формування професійної компетентності майбутніх вчителів фізичної культури в умовах дистанційного навчання.

Виклад основного матеріалу. Професійну компетентність застосовують до навчально-педагогічної діяльності. Б.М. Шиян [9] наголошує, що з метою підвищення рівня педагогічної майстерності щодо розв’язання педагогічних проблем та завдань, вчителю фізичної культури необхідно цілеспрямовано формувати та розвивати власні загально педагогічні здібності та спеціальні здатності, при цьому спеціальні здатності вмішують відповідний руховий досвід. Діяльність вчителя фізичної культури, як стверджує Б.М. Шиян [9], незважаючи на питому вагу у ній рухової компоненти, є розумовою. Результати даної професійної діяльності залежать переважно від широти і гнучкості розуму вчителя - він має багато й системно знати, вміти аналізувати, синтезувати та узагальнювати набуті знання, що є основою побудови ефективного практичного педагогічного процесу.

Однією із вагомих складових професійної підготовки, що допомагає формувати професійну компетентність майбутніх вчителів фізичної культури сьогодні є педагогічна практика як інтегруюча компонента особистісно-професійного становлення фахівця за допомогою різних видів педагогічної діяльності, що проводиться з метою закріплення, узагальнення й поглиблення набутих теоретичних знань та практичних навичок як основи формування професійної компетентності. Програма педагогічної практики ґрунтується на наступних принципах: послідовності - поетапного засвоєння комплексу професійних умінь та навичок; зворотного зв’язку теорії та практики навчання; наступності - змістовного зв‘язку різних видів практики; багатофункціональності - одночасного виконання різних професійних функцій у процесі практики та оволодіння різними професійними ролями; динамічності - поступового ускладнення педагогічних завдань, розширення видів та змісту діяльності; вільного вибору - урахування інтересів та потреб студентів у межах загальних завдань практики; співробітництва - створення умов професійної довіри й партнерства, де студент ідентифікує себе як самостійного суб‘єкта професійної діяльності. [1; 4; 5].

Програма педагогічної практики передбачає самостійне проведення уроків фізичної культури студентами з учнями різного віку та статі, а також проведення позаурочних форм фізичного виховання.

В умовах, коли у закладах загальної середньої освіти діти навчаються за змішаною формою навчання, для майбутніх вчителів створюються умови повноцінного оволодіння всіма педагогічними та професійними функціями, адже навіть частина учнів, що ходить до школи, складає достатній контингент для формування професійної компетентності майбутніх вчителів фізичної культури.

В умовах, коли заклад загальної середньої освіти обирає дистанційне навчання, для майбутніх вчителів складаються екстремальні варіанти для формування професійної компетентності, але все ж вони існують.

Що може зробити студент під час дистанційного навчання дітей. Перш за все встановити контакт із вчителем, що веде уроки фізичної культури та домовитися із ним про співпрацю. Вихід до дітей в дистанційному режимі у якості спостерігача – перший крок до встановлення контакту із дітьми.

Другий крок – допомога вчителю вести онлайн-урок. Це може бути допомога щодо пошуку цікавої інформації, відео, фотографій тощо з теми уроку, може бути професійних показ рухів із поясненнями або їх частин під час вивчення нових тем або показ цілісних складних рухів під час їх закріплення. Далі вчитель може дозволити вести студенту певну частину уроку за попередньою домовленістю, де студент проявляє свої компетентності та творчість. Третій крок – самостійне проведення повноцінного уроку у дистанційному форматі із оцінкою роботи учнів на уроці. Дистанційне навчання може бути цікавим та повноцінним. І такий досвід для майбутнього вчителя фізичної культури є підґрунтям формування його професійної компетентності.

Висновки. До початку самостійної роботи майбутнього педагога у закладі загальної середньої освіти необхідно мати теоретичні знання та оволодіти комплексом практичних вмінь та навичок. Професійна компетентність є системоутворювальною базою знань, вмінь та особистісних якостей майбутнього фахівця. Всю систему професійної підготовки об'єднує педагогічна практика, що є домінуючим засобом підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності та є одним із основних засобів щодо формування їх професійної компетентності. Професійна практика у дистанційному режимі має свої особливості, але є певним підґрунтям щодо отримання фахового досвіду та формування професійної компетентності майбутніх вчителів фізичної культури.

Література:

1. Волкова С.С. Формування професійної компетентності майбутніх вчителів фізичної культури. *[Електронний ресурс]. Режим доступу*: www.rusnauka.com/.../27099.doc.htm

2. Зязюн І.А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи. *Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи : монографія.* К; Глухів, 2005. С 10-18.

3. Михайлишин Г.Й. Формування професійних умінь майбутніх вчителів у системі виховної роботи вищих навчальних закладів фізичного виховання: дис. канд. пед. наук: 13.00.04. К., 2006. 227 с.

4. Омельяненко І. О. Теоретичні основи компетентнісного підходу щодо підготовки вчителя фізичної культури. *Професійні компетенції та компетентності вчителя : матеріали регіонального наук.-практ. семінару*. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. С. 117–118.

5. Пеньковець Д.В. Компоненти професійної компетенції у майбутніх учителів фізичної культури. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» ім. Т.Г. Шевченка.* № 125. С. 212–215.

6. Проніков О. Підготовка вчителя фізичної культури. Досвід та перспектива. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр.*, 2015. № 1 (29). 140 с.

7. Проценко А.А. Структура підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування професійних компетентностей. *Педагогічні науки : збірник наукових праць.* Випуск LXXVI. Том 2, 2017, С. 121–125.

8. Хома Т.В. Педагогічні основи формування професійної компетентності у майбутніх учителів фізичної культури. *Інноваційна педагогіка.* Випуск 21. Т. 3. - 2020. - С. 32-35.

9. Шиян Б.М. Підготовка вчителя фізичної культури третього тисячоліття. *Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні: зб. наук. праць.* Рівне: Принт Хауз, 2001. Вип.2. С. 371-374.

Дорога Д.Ю.
студентка факультету дошкільної освіти
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Наковий керівник – асистент Бабачук Ю.М.

РОЗВИТОК СИЛИ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

В умовах обмеження повноцінного освітнього процесу у закладах вищої освіти стає питання забезпечення якісного дистанційного навчання студентів, зокрема, з фізичного виховання. Тому актуальним і своєчасним є дослідження проблеми пошуку та впровадження сучасних технології для сприяння позитивному розвитку мотивації до занять фізичними вправами, формування основ самостійної оздоровчої діяльності, підвищення рівня рухових якостей студентської молоді для поліпшення та збереження здоров'я [4].

Актуальні питання підтримання оптимальної фізичної форми представників різних верств населення під час дистанційного навчання висвітлені в наукових працях: Н. Гуреміної, А. Двігуна, Т. Зайцевої, С. Ісмаілова, А. Мелешка, М. Мілько, М. Налімової, Є. Шутьєва, А. Яблонскіх.

Про вплив сили на вдосконалення рухових можливостей писали багато зарубіжних та вітчизняних вчених: Ж. Демени, П. Лесгафт, Т. Круцевич та ін.. За твердженням Г. Грибана, сила, як рухова якість, – це здатність людини долати зовнішній опір або протидіяти йому за допомогою м'язових зусиль. На думку Т. Круцевич, сила – це здатність переборювати певний опір або протидіяти йому за рахунок діяльності м'язів [2].

Дослідники виділяють такі основні види силових якостей: максимальну силу, швидкісну силу, вибухову силу та силову витривалість (М. Булатова, Г. Грибан, А. Волков, В. Платонов, Т. Круцевич, Б. Шиян та ін.).

Максимальна сила – це найвищі можливості, які людина може виявити під час максимального м'язового скорочення. У практиці максимум прояву сили зустрічається доволі рідко. Незважаючи на це, вона визначає досягнення в багатьох видах спорту, в яких доводиться долати значний опір. Це, перш за все, важка атлетика, пауерліфтінг, боротьба, гімнастика, акробатика [1].

Під швидкісною силою розуміють здатність долати опір з високою швидкістю м'язового скорочення. У навчальному процесі з фізичного виховання у закладах вищої освіти вона необхідна при виконанні тестів з фізичної підготовленості. Без добре розвиненої швидкісної сили неможливо добре пробігти дистанцію на 100 м, виконати норматив з човникового бігу 4 х 9 м та стрибки у довжину з місця [1].

За твердженням Г. Грибана вибухова сила – це здатність людини проявити найбільше зусилля за найкоротший проміжок часу. Автор наголошує, що вона проявляється при виконанні стрибків, метань, тобто тих рухових дій, які потребують великої потужності напруження м'язів [1].

Силова витривалість – це здатність довгий час виконувати в оптимальному режимі вправи силової направленості. У процесі фізичного виховання здобувачів вищої освіти силова витривалість необхідна при виконанні тестів з підтягування та вису на перекладині,

піднімання тулуба з положення лежачи, розгинання рук в упорі лежачи. Крім того, силова витривалість має велике значення у таких видах спорту як, лижні гонки, плавання, більшості спортивних ігор та ін. [1].

Основним засобом розвитку сили є виконання фізичних вправ. У дослідженнях В. Бондаренко, зазначається, що для розвитку силових якостей застосовуються два види вправ: статичні та динамічні. Статичні вправи – їх виконання передбачає створення ізометричного напруження у вигляді тяги закріплених предметів чи підняття ваги, що перевищує можливості здобувача (упори й утримання на певній висоті чи під певним кутом). До динамічних вправ відносяться: вправи з подоланням ваги власного тіла (підтягування, віджимання, стрибки тощо); вправи із зовнішнім опором, для створення якого використовують вагу предметів (штанги, гантелі); протидію партнера; метання та штовхання снарядів; опір пружних предметів (гумові амортизатори та джгути, експандери); опір зовнішнього середовища (наприклад: біг по глибокому снігу, воді); тренажерні пристрої [3, с. 51].

Спрямованість вправи на розвиток певного виду сили, на думку В. Бондаренко, визначається компонентами навантаження і залежить від:

– величини навантаження або опору;
– кількості повторень вправи або часу ізометричного напруження м’язів;
– швидкості рухів;
– виду та характеру вправи;
– темпу виконання вправи;
– кількості підходів;
– тривалості та характеру відпочинку між підходами й серіями вправ;
– режиму виконання вправи [3, с. 50].

Для самостійних занять з фізичного виховання під час дистанційного навчання, в якості вправ з подоланням ваги власного тіла, можна рекомендувати вправи на гімнастичній перекладині (підтягування, підтягування різними хватами, піднімання прямих ніг та ін.), згинання і розгинання рук в упорі лежачи, згинання і розгинання рук стоячи на колінах, вправи на гімнастичній стінці (піднімання і опускання прямих ніг, утримання ніг – «кут» та ін.), вправи на гімнастичній лаві (утримання прямих ніг – «кут», згинання і розгинання тулуба, згинання і розгинання рук та ін.), різновиди стрибків.

Підводячи підсумки, можемо констатувати, що вправи, які спрямовані на розвиток сили, можуть бути складовою програми окремого заняття або елементом ранкової фізичної зарядки під час дистанційного навчання. Сила є одним з компонентів структури фізичних якостей людини від якої залежить прояв усіх інших фізичних якостей. Виконання вправ на розвиток сили сприяє зміцненню м’язів, зв’язок та сухожиль, удосконаленню координації, ефективному оволодінню технікою фізичних вправ.

Література:

1. Грибан Г.П. Життєдіяльність та рухова активність студентів. Житомир : Вид-во Рута, 2009. 593 с.

2. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання : підруч. для студ. вищ. навч. закладів фіз. виховання і спорту : в 2 т. Київ : Олімпійська література, 2008. Т. 1. 391 с.

3. Розвиток фізичних якостей здобувачів вищої освіти ЗВО МВС України : метод. рек. / В. В. Бондаренко та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 108 с.

4. Самохвалова І. Ю., Харченко С. М. Використання фітнес програм у фізичному вихованні студенток закладів вищої освіти під час дистанційного навчання. *Реабілітаційні та фізкультурно-рекреаційні аспекти розвитку людини (Rehabilitation & Recreation)*, 2022. (11), С. 157–162.

Болгов В. А.
студент магістратури 2 курсу
Спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура)
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Науковий керівник — канд.пед.наук, доц. Холодний О.І.

ДО ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ВПЛИВУ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ ТА СПОРТОМ НА АГРЕСИВНІСТЬ ПІДЛІТКІВ

З точки зору суспільної моралі поведінка людини повинна відповідати певній нормі. Межі цієї норми задані як віковими моральними традиціями, так і комплексом етичних уявлень, що поширені в даному суспільстві в певний час та в даних соціально-історичних умовах.

Зростання агресивних тенденцій в підлітковому середовищі відображає одну із найгостріших соціальних проблем нашого суспільства, де за останні роки різко виросла підліткова молодіжна злочинність, особливо злочинність підлітків. [1, 2] При цьому насторожує факт збільшення числа злочинів проти особистості, що приводять до тяжких тілесних ушкоджень. Почастішали випадки гуртових бійок підлітків, які носять жорстокий характер. Отже, слід зауважити, що проблема агресивності підлітків набуває особливого звучання на сучасному етапі розвитку нашого суспільства.

Об’єкт дослідження складає особистість підлітка, що розглядається в контексті її поведінкових проявів.

Предметом дослідження стала агресивність як емоційна властивість особистості підлітка та засоби її корекції з використанням можливостей фізичної культури та спорту.

Мета дослідження полягає у вивченні агресивності підлітків та виявленні системи факторів, які її детермінують; у розробці засобів корекції агресивної поведінки з використанням комплексів фізичних вправ та занять спортом.

Відповідно меті нами були сформульовані такі завдання:

- Проаналізувати основні підходи до вивчення проблеми підліткової агресивності.
- Розкрити психологічний зміст понять “агресивність” та “агресія”.
- Встановити та проаналізувати особливості агресивної поведінки підлітків.
- Розробити систему засобів корекції агресивної поведінки з використанням комплексів фізичних вправ та занять спортом.

Теоретичну основу дослідження склали роботи В.В. Антоненка [1], В. О. Борисової, М. Ф. Денисова, О. В. Ігнатенко, Н. М. Музики, В.А. Кабачкова, О.М. Кононко [2], Л.Д. Коняєвої [3] С.Ю. Тюленькова, В.А. Куренцова, В.Р. Павелківа, І.Г. Партас, М. Ф. Хорошухи [4], Ю.М. Швалба та ін.

Експериментальним дослідженням було охоплено 20 підлітків ЗОШ №8 м.Краматорська Донецької області, віком від 12 до 15 років, схильних до агресивності (за словами вчителів та адміністрації школи), 19 вчителів, що працюють з цими дітьми, батьки учнів.

Для дослідження агресивності підлітків було необхідно визначити найбільш надійні засоби вивчення цієї проблеми та виявити ті особливості емоційно-вольової, ціннісної, нормативної сфер особистості дитини, які у критичних обставинах можуть спричинити виникнення в неї агресивних форм поведінки. Більш або менш агресивні люди по-різному ставляться до конфліктних ситуацій, по-різному їх розуміють та оцінюють. В зв’язку з цим для проведення експериментальних досліджень, збору та аналізу фактичного матеріалу ми підібрали батарею діагностичних методів та методик, до яких входили: методи спостережень та бесіди, тестування та опитування, вивчення біографій дітей. Вибір конкретних методик для проведення комплексного психолого-педагогічного дослідження агресивності підлітків брався з врахуванням їх особистісних та індивідуально-типологічних характеристик.

При виборі методик враховувалися: позитивна оцінка застосування та надійність методики за даними як вітчизняних так і зарубіжних психологів-дослідників; доступність методики для дітей; можливість математичної обробки результатів.

Результати дослідження за допомогою опитувальника Басса-Дарки по виявленню агресії та агресивної поведінки показали, що у 50% респондентів спостерігаються підвищені показники фізичної агресії. Діти не можуть керувати своїми емоціями і при першій нагоді готові вступити в бійку, включно до «першої крові». Половина дітей здатна до злих жартів, сплесків люті. Майже всі діти подразливі й грубі в стосунках з іншими людьми. Більша частина їх не хоче підкоритися авторитету. Майже всі діти в своїй мові використовують образливі слова, брутальну лайку. Діти відчувають образу на весь світ, вважаючи, що їм живеться гірше за всіх. Серед них часто виникають сварки. Вони кричать. Але коли сплеск гніву, обурення притухає діти починають розкаюватися, усвідомлювати свою провину.

Результати дослідження показали, що майже кожна друга дитина готова побити людину просто так, або причинити їй яку-небудь шкоду. Тому цей факт ще раз вказує на крайню необхідність проводити корегуючу роботу з такими дітьми.

Для виявлення схильності до ризику ми використовували спеціальний тест К.Левітіна, побудований в формі особистісного опитувальника. Ця методика є модифікацією широко розповсюдженого опитувальника для вивчення особливостей прийняття ризикованих рішень і будується по типу прожективних тестів. Досліджуваному пропонується набір гіпотетичних життєвих ситуацій, в яких він повинен ідентифікувати себе з одним із персонажів та прийняти рішення, вибираючи стратегію ризикової (або, навпаки, безпечної) поведінки. Результати тестування показали, що при підвищеній фізичній агресивності діти не схильні ризикувати своїм життям, у підлітків переважає середня та низька ступінь схильності до ризику.

Узагальнюючі результати дослідження особливостей агресивної поведінки підлітків дали нам всі підстави констатувати, що у агресивних підлітків, при всьому різноманітті їх особистісних характеристик та особливостей поведінки, є й деякі спільні риси. До них належать бідність цінносних орієнтацій, їх примітивність, відсутність захоплень, духовних потреб, вузькість та нестійкість інтересів, в тому числі й пізнавальних. В цих дітей, як правило, низький рівень інтелектуального розвитку, підвищена сугестивність, наслідування, відсутні (або майже відсутні) моральні уявлення. Їм притиманна емоційна грубість, озлобленість як проти однолітків, так і проти дорослих. У таких підлітків спостерігається крайня самооцінка (або максимально позитивна, або максимально негативна), підвищена тривожність, страх перед широкими соціальними контактами, егоцентризм, невміння знаходити вихід із складних ситуацій, домінування захисних механізмів над іншими механізмами, які регулюють поведінку.

Разом з тим серед агресивних підлітків зустрічаються й діти з високим інтелектуальним та соціальним розвитком. В них агресивність виступає як засіб підняття престижу, демонстрації своєї самостійності, дорослості. Тому розкриття причин і характеру агресивності підлітків потребує проведення певної класифікації, умовної типології.

Невипадкові спроби здійснення такої типології багато разів мали місце як у вітчизняній, так і в зарубіжній психології. При цьому одні дослідники віддають перевагу психофізичним відмінностям дітей, інші беруть за основу особливості їх психосоціального розвитку.

Аналіз отриманих нами фактичних матеріалів, результатів спостережень, бесід з підлітками, їх батьками та вчителями про статево-вікові та індивідуальні особливості проявів агресивної поведінки підлітків дозволили нам зробити їх умовний розподіл відповідно з типом поведінки.

Першу групу підлітків характеризує стійкий комплекс аномальних, аморальних, примітивних потреб, потяг до споживацтва. Егоїзм, байдужість до чужого горя, невживчивість, відсутність авторитетів є типовими особливостями цих дітей. Вони егоцентричні, цинічні, озлоблені, грубі. В поведінці домінує фізична агресивність.

Другу групу складають підлітки з деформованими потребами, цінностями. Вони відрізняються загостреним індивідуалізмом, бажанням зайняти привеліговане положення за

рахунок притиснення слабких, молодших. Їх характеризує імпульсивність, часта зміна настрою, брехливість, подразливість. В цих дітей слабко, або зовсім не розвинені уявлення про мужність, товариство. Їм доставляє насолоду чужа біль.

Третю групу підлітків характеризує конфлікт між деформованими та позитивними потребами, цінностями, стосунками, поглядами. Вони відрізняються однобокістю інтересів, брехливістю. Ці діти не прагнуть до успіху, досягнень, вони часто апатичні. В їх поведінці домінують побічна та вербальна агресивності.

До четвертої групи входять підлітки, які відрізняються слабо деформованими потребами, але, в той же час, відсутністю певних захоплень і дуже обмеженим колом спілкування. Вони безвольні, недовірливі, підозрілі, підлещуються до більш сильних. Для цих дітей типова боязкість та схильність до помсти. В їх поведінці домінують вербальна агресивність, підозрілість та негативізм.

Ми зробили порівняльний аналіз агресивності дітей підліткового віку, які займаються фізичною культурою і спортом та не відвідують спортивні секції та не прагнуть до занять фізичними вправами.

Порівняльний аналіз особливостей соціальної поведінки молодших і старших підлітків показав:

- найбільша кількість молодших підлітків з високим і вище середнього рівнем виразності «низької культури спілкування» і «небажання підвищувати свій культурний рівень» виявилась у підлітків, які не відвідують секції та взагалі не займаються фізичною культурою та спортом (13,6 % і 37 % відповідно). Кількість підлітків-спортсменів, які активно займаються фізичними вправами, з високим і вище середнім рівнем виразності вказаних форм соціальної поведінки сягала лише 5,9% і 18,2% осіб відповідно.

- Найбільша кількість осіб з високим і вище середнього рівнем виразності «безвідповідальності, нещирості у спілкуванні» та «невпевненості у собі і надмірної конформності» спостерігалась серед підлітків, які не відвідують секції та гуртки взагалі – 27,6 % і 25,9% відповідно. При цьому кількість підлітків з високим і вище середнім рівнем виразності зазначених параметрів поведінки, у підлітків-спортсменів склало лише 5,7% і 9,6% відповідно.

- Найбільша кількість осіб з високим і вище середнім рівнем прояву фізичної агресії була виявлена у підлітків, які взагалі не займаються спортом, тоді як кількість осіб з високим та вище середнім рівнем прояву фізичної агресії в групах підлітків-спортсменів була незначною – лише 4,5%.

- У старших підлітків 1 групи було виявлено 24% осіб з високим рівнем прояву шкідливих звичок або захопленості азартними іграми, у той час, як у підлітків-спортсменів – всього 3,6%. Кількість підлітків, у яких взагалі таких форм поведінки не спостерігалось, склала: 71,4% – у підлітків-спортсменів і всього 16 % – у підлітків, які взагалі не відвідують секції та гуртки і не займаються фізичною культурою та спортом.

- «Конфліктність у спілкуванні», у підлітків, які взагалі не відвідують спортивні секції та гуртки, спостерігалась найбільша кількість осіб з високим рівнем прояву конфліктності – 20%, у той час як у підлітків-спортсменів – 12,5%.

- Найвищі показники самоконтролю за більшістю шкал виявлені у підлітків, які активно займаються фізкультурою та спортом, порівняно з іншою групою підлітків. А найнижчі показники за всіма шкалами самоконтролю, виявлені у підлітків, які взагалі не відвідують секції та гуртки, не займаються фізичними вправами вдома.

Розгляд фізичної, побічної, вербальної форм агресивності підлітків 11-15 років показав:

по-перше, чітко виражену динамічну сторону розвитку всіх цих форм. Характерним є той факт, що коли фізична агресивність поступово затухає, на зміну їй приходить агресивність вербальна та негативізм.

По-друге: прояви агресивності та негативізму істотно відрізняються у хлопчиків та дівчаток підліткового віку, що пов'язано не лише з біологічними особливостями, але й з соціальними, культурними стереотипами маскулінності та фемінності.

Враховуючи результати теоретичного аналізу та емпіричних досліджень, нами було розроблено методичні рекомендації для вчителів, інструкторів, тренерів, спортивних психологів, батьків школярів щодо організації навчально-виховної роботи з підлітками по запобіганню та подоланню агресивності та формуванню навичок самоконтролю.

Література:

1. Антоненко В.В. Підлітки та суспільні проблеми сьогодення. Розвиток ідей Г.С. Костюка в сучасних психологічних дослідженнях: *Наукові записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України* / За ред. С. Д. Максименка. Київ: Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України, 2020. Вип.20. Ч. 1. С.42 – 49

2. Кононко О. М. Дитяча агресія: специфіка, причини виникнення, виховання вміння її долати. *Нова педагогічна думка*. 2019. № 3. С. 80-85. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2019_3_23.

3. Коняєва Л.Д. Особливості соціалізації та соціальної поведінки спортсменів-підлітків. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка* : Зб. наук. праць. Київ: ІВЦ «Політехніка», 2004. № 1 (10). С. 111–118.

4. Хорошуха М. Ф. До природи агресивності учнівської молоді (на прикладі юних спортсменів 13–16 років, які спеціалізуються в різних видах спорту*). Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особли/ вими потребами* : зб. наукових праць. № 3 (5). Київ: Університет «Україна», 2007. С. 500-509.

СЕКЦІЯ 12. ТЕХНОЛОГІЧНА ОСВІТА

Андросенко А.О.
аспірант кафедри технологічної і професійної освіти
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник — д-р пед. наук, проф. Ковальчук В.І.

ТЕМ-ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ І ТЕХНОЛОГІЙ

На сучасному етапі заклад загальної середньої освіти, як один із традиційних інститутів освітньої системи, переживає період глобальної трансформації, пов'язаний, в першу чергу, зі зростанням вимог до компетентнісного сучасного вчителя із високим рівнем розвитку педагогічної майстерності, готового до роботи в цифровому освітньому середовищі, обізнаного в сфері інноваційних методів та прийомів навчання, здатного адаптувати педагогічні технології, що стали класичними, до реалій дистанційного освітнього процесу, використовуючи освітній простір уроку для різнопланової проєктної діяльності та моделювання для учнів ситуацій прийняття рішення.

Безумовно, подібне розширення компетентнісного профілю вчителя вимагає нових підходів до розвитку педагогічної майстерності майбутніх учителів трудового навчання та технологій як «професійної якості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі й робить можливим із мінімальними зусиллями та в найкоротші терміни досягати запланованих результатів навчання» [3] в умовах цифрової трансформації, дієвими інструментами якої вважаємо STEM-технології.

Багато українських передових педагогів вивчають питання впровадження STEM в освітній простір України: Т. Андрущенко, О. Бочкова, Н. Балик, С. Буліга, С. Бревус, А. Фролов, В. Величко, А. Волков, С. Горинський, С. Гальченко, Л. Глоба, К. Гуляєв, О. Коваленко, В. Ковальчук, Е. Клімова, О. Комова, Д. Ліванов, Н. Морзе, Р. Норчевський, М. Попова, В. Приходнюк, М. Рибалко, В. Рохлов, О. Сапрунова, С. Сосновський, П. Ситніков, О. Стрижак, О. Сліпухіна, А. Федоренко, І. Чернецький та інші.

Як зазначає В. Ковальчук, стратегічна роль інноваційних технологій полягає в забезпеченні соціально-економічного розвитку сучасного суспільства, що нині є загальновизнаною і не викликає сумнівів [2].

Слушно зауважує С. Себало, що нині затребувані творчі вчителі, які цікавляться життям підростаючого покоління та розуміють інтереси учнів, підтримують їх у самореалізації та заохочують до дослідницької, новаторської діяльності, розвивають цілеспрямованість та творчі здібності. А сучасні школярі цікавляться робототехнікою, дизайном, програмуванням, моделюванням, 3D дизайном, що успішно гармоніює в STEM-технологіях [5, с. 115].

Актуальність використання останніх підкреслена в низці ключових документів в галузі освіти, зокрема, Законах України «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2020), «Про вищу освіту» (2014), ««Про інноваційну діяльність» (2002), Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) (2020), Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (2016) та ін.

STEM є інтегрованим підходом навчання, в рамках якого академічні науково-технічні концепції вивчаються у реальному житті. Мета такого підходу – створення стійких зв'язків між школою, суспільством, роботою і цілим світом, що сприяють розвитку STEM-грамотності та конкурентоспроможності у світовій економіці.

Використання STEM-технологій у професійній підготовці сприяє створенню необхідних умов для пошуку рішень проблеми та розвитку вміння працювати з інформацією, адже STEM не пропонує конкретних відповідей, їх потрібно шукати самостійно. Це дозволяє майбутнім учителям, спираючись на власний досвід, формулювати висновки, застосовувати на практиці отримані знання, пропонувати власний чи груповий погляд на проблему.

Сучасний учитель трудового навчання і технологій повинен в повній мірі користуватися можливостями, які надають цифрові технології, щоб підвищити ефективність педагогічної діяльності [6].

Новий міждисциплінарний та проєктний підхід у ЗВО дозволяє посилити дослідницький та науково-технологічний потенціал, розвинути навички критичного, інноваційного та творчого мислення, вирішення проблем, комунікації та командної роботи.

Як зазначає А. Заїка, використання STEM-технологій дає змогу урізноманітнити практичну діяльність здобувачів освіти (конструктори, роботизовані системи, моделі, електронні пристрої), отримати якісно нові трансдисциплінарні знання, розвинути дослідницькі та пошукові навички (STEM-проєкти) [1, с. 653].

STEM-технології мають вагомий потенціал для розвитку педагогічної майстерності майбутніх вчителів трудового навчання. Фактично, для того, щоб зрозуміти принцип роботи тієї чи іншої технології (3D принтер, 3D ручки, цифровий токарний верстат, цифровий фрезерувальний верстат, вишивальна машина/машинка для вишивки з комп’ютерним управлінням, цифровий лазерний верстат [4] тощо) їм необхідно самим на якийсь час стати учнями.

Таким чином, STEM-технології стають для майбутніх вчителів своєрідним тренажером, що дозволяє згенерувати ситуацію майбутнього уроку трудового навчання та технологій, обговорити його, обмінятися думками та створити освітній продукт, який надалі буде успішно впроваджений у практичній педагогічній діяльності.

Підсумовуючи зазначимо, що від кожного вчителя, його майстерності та особистої зацікавленості залежить те, наскільки суспільство вже зараз буде готове до широкого впровадження інноваційних технологій. При творчому підході до STEM-навчання в умовах ЗВО перспективи розвитку педагогічної майстерності майбутніх вчителів трудового навчання та технологій стають безмежними.

Література:

1. Заїка А. О. Використання STEM-освіти в підготовці майстра виробничого навчання. *Сучасний рух науки: тези доп. VIII міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 3-4 жовтня 2019 р. Дніпро, 2019. Т. 1. 752 с.*, С. 651-655.

2. Ковальчук В. Інноваційні технології навчання – основа модернізації професійної освіти. *Молодий вчений*, 2018. № 12 (64) DOI: 10.32839/2304-5809/2018-12-64-97.

3. Ковальчук В. І. Організаційно-нормативні засади розвитку педагогічної майстерності майстрів виробничого навчання ПТНЗ у процесі підвищення кваліфікації. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2013. № 29. С. 222-230.

4. Про затвердження Типового переліку засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів і STEM-лабораторій. Наказ МОН України № 574 від 29.04.2020 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0410-20#Text (Дата звернення: 18.11.2022).

5. Себало Л. Використання STEM-технологій у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи. *Освітній простір України: Вища школа*, 2018. № 14. С. 114-120.

6. Vasyl Kovalchuk, Artem Androsenko, Anna Boiko, Vasyl Tomash, Oleksandr Derevyanchuk. Development of Pedagogical Skills of Future Teachers of Labor Education and Technology by means of Digital Technologies. International Journal of Computer Science and Information Security. VOL.22 No.9, Pp. 551-560. DOI10.22937/IJCSNS.2022.22.9.71

Чала М. С.
магістрантка факультету технологічної і професійної освіти
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Білевич С. В.

ОБГРУНТУВАННЯ ВИБОРУ ОБ'ЄКТІВ ПРОЄКТНО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ОБОВ'ЯЗКОВО-ВИБІРКОВОГО МОДУЛЯ «ТЕХНІКИ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА»

Важливим завданням сучасної української освіти сьогодні є формування ключових і предметних компетентностей. Всі вони однаково важливі і взаємопов'язані. Ключові компетентності набувають учні під час вивчення різних предметів на всіх етапах навчання.

Зміст професійної діяльності вчителя на сьогодні значно ускладнився у порівнянні з минулим століттям. Учитель НУШ, на відміну від учителя радянської епохи, має значно більше автономії та свободи вибору. Програми шкільних предметів більше не регламентують зміст та обсяг навчального матеріалу, як це було раніше, причому рекомендованих програм є кілька з кожного предмету. А ще їх називають модельними, адже вчитель на їх основі має розробити власну навчальну програму.

Попри всі звинувачення на адресу шкільного трудового навчання стосовно застарілості його змісту, у навчальних програмах з трудового навчання, вперше серед інших шкільних програм, було реалізовано принцип варіативності змісту (Оновлена програма з трудового навчання 2017 року). І хоча це було продиктоване скоріше різним рівнем забезпеченості шкільних майстерень, гнучкість формування змісту навчання та

впровадження проєктно-технологічного підходу спричинив справжній сплеск творчої активності талановитих учителів трудового навчання та технологій.

Проте значна кількість вчителів-початківців з невеликим досвідом роботи зіштовхнулася із значними труднощами у реалізації оновленої програми. Адже тепер підготовка до занять потребувала чималого напруження творчих зусиль. Саме для таких учителів дуже цінним ресурсом є банк ідей, методична скарбничка. Варто постійно моніторити кількість наявних у вільному доступі навчально-методичних розробок, творчих проєктів, щоб заповнювати наявні прогалини. Адже часто саме відсутність готових розробок в інтернет-мережі є визначальним фактором у виборі середньостатистичним учителем основних технологій та об'єктів проєктно-технологічної діяльності.

Проведене опитування вчителів трудового навчання та технологій учителів Сумської області дозволило з'ясувати, які з технологій обробки матеріалів учителі обирають найчастіше. Одними з найпопулярніших є вишивання, в'язання гачком та спицями, аплікація, обробка деревини. На жаль, техніки художньої обробки шкіри у якості основної технології вчителі обирають вкрай рідко. Це зумовлене трьома основними причинами: відсутністю специфічних інструментів для обробки шкіри, дороговизни матеріалів та недостатньою кількістю навчально-методичних розробок з даної технології.

З огляду на це було вирішено розробити творчий проєкт шкіряного виробу, який би відповідав ряду вимог:

- доступність матеріалів для виготовлення;
- доступність інструментів (відсутність потреби у специфічних інструментах для обробки шкіри);
- екологічність;
- можливість реалізації проєкту в умовах дистанційного навчання.

Переглянувши значну кількість світлин шкіряних виробів, виготовлених ручним способом, ми дійшли висновку, що найкращим варіантом буде виріб, у якому для оздоблення використовуються шкіряні квіти. Для їх виготовлення можна використовувати клаптики шкіри, старі сумки, взуття, одяг. Якщо немає шкіри потрібного кольору, її можна пофарбувати акриловими фарбами. Існують способи виготовлення таких квітів без застосування специфічного інструменту. Потрібні лише ножиці та міцна голка для ручного шиття. Суть цього способу полягає в тому, що розкроєні деталі квітів просочують у водному розчині клею «ПВА», далі скручують, зминають і після короткотривалого підсихання формують руками.

Було вирішено спроєктувати і виготовити таким способом шкіряний обруч-віночок в етнічному стилі. За основу варто взяти готовий міцний обруч, бажано металевий, обтягнути його шкірою (можна обкрутити шкіряною стрічкою) і прикріпити шкіряні квіти – маки, волошки, соняхи, ромашки тощо.

Було цікаво почути думку учнів про те, наскільки цікавим для них є розроблений ними проєкт. В опитуванні взяли участь 35 учнів 10–11 класів загальноосвітніх шкіл Сумської області. Більш як 70 % старшокласників оцінили проєкт як цікавий, оригінальний. 15 % респондентів вважають, що такий виріб зробити дуже складно, а решта взагалі не проявили інтерес до нашої розробки.

Від вчителів ми отримали багато схвальних відгуків про проєкт, значна частина з них вперше довідалася про таку доступну техніку виготовлення шкіряних квітів, а третина опитаних вчителів вирішила спробувати впровадити навчально-методичні розробки на уроках трудового навчання та гуртковій роботі.

Отже, обґрунтований вибір об'єктів проєктно-технологічної діяльності учнів відповідно до заздалегідь визначених вимог, є важливим етапом планування уроків трудового навчання та технологій. Поповнення методичної скарбнички орієнтовними проєктами виробів, для виготовлення яких використовуються різноманітні матеріали та

техніки, дозволяє подолати перешкоди у ефективній реалізації гнучких програм з трудового навчання та технологій.

Література:

1. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Технології 10-11 класи (рівень стандарту). URL: http://www.mon.gov.ua> (дата звернення 15.10.2022).

Tropak Bohdan
Postgraduate Student at the Department of Technological and Professional Education,
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University
Supervisor – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor Kurok Vira

CONDITIONS FOR THE FORMATION OF DIGITAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF LABOR EDUCATION AND TECHNOLOGY

The formation of digital competence (DC) of a teacher of labor education is considered, today, as an integral component of the reform of the system of higher pedagogical education as a whole, the main goal of which is to prepare a technical and technologically educated specialist in accordance with the requirements of the information society, the formation of the necessary knowledge, skills and technical nature and formation of the main components of digital culture.

In connection with this, the problem of training digitally competent teachers by means of information and communication technologies, whose formation takes place throughout the educational and educational process in higher education institutions, emerges acutely.

A systematic, holistic view of digital competence, highlighting its structure, justifying the criteria, functions and levels of its formation, allows you to purposefully and effectively organize the educational process within the framework of educational activities, increase the level of professional knowledge, make effective decisions in educational work, purposefully and systematically develop the future labor training teacher. The digital competence of the teacher involves the wide use of computer equipment, electronic versions of educational materials, educational programs, and pedagogical technologies of a creative nature.

That is why every student should clearly understand that the computer and peripheral equipment are the main tools in his future professional activity, which can facilitate the solution of a number of professional tasks. After all, today a qualified specialist must be able to find a software tool among a wide range of software tools that will help to get the desired result quickly and effectively.

Therefore, in the process of training, the teacher must form in the future teachers of labor training the ability to correctly formulate the task, forecast and predict its results; to consciously and creatively choose the optimal ways of solving it, taking into account the consequences; quickly master the latest technologies; identify software needs in accordance with pedagogical activity, develop an algorithm for its solution, analyze work results, that is, form a high level of professional competence.

Management of the process of forming the digital competence of the future teacher of labor education assumes that it specifically sets the parameters that determine the desired level of digital competence formation, that is, conditions are created that have a direct positive impact on this process.

Therefore, the process of forming digital competence needs to be provided with certain pedagogical conditions that will allow to achieve the desired result.

The analysis of the teacher's pedagogical activity allows us to distinguish the following levels of digital competence formation:

- level of information consumer;
- computer user level;
- level of logical functioning and knowledge of equipment characteristics;
- the level of visually specific tasks based on a creative approach.

The main pedagogical conditions affecting the formation of a teacher's Central Committee are:

a) creation of professionally oriented tasks, pedagogical situations in the lesson that create motivation for mastering digital technologies;

b) training with the help of visual models, multimedia tools , Internet resources that stimulate the process of formation of the Central Committee;

c) implementation of creative projects taking into account the educational specialization of teachers using digital technologies

The main elements of the process of forming digital competence are:

- the ability to use digital technologies to demonstrate printed graphic documents;
- the ability to use digital technologies to demonstrate audio and video materials in class;
- ability to create presentations;
- the ability to systematize and process data using tables, technological maps;
- the ability to build comparative tables and identify patterns with the help of a computer;
- the ability to use digital technologies for modeling processes and objects, making drawings and sketches;
- ability to use computer testing;
- the ability to use the Internet to solve pedagogical issues, collect information, participate in teleconferences, access scientific, pedagogical, methodical data.

In addition, C K is an integral part of the teacher's digital, technological culture, performs integrative functions, serves as a connecting link of general pedagogical and special knowledge and skills.

References

1. Gurevich R. S. Formation of information competence of future teachers by means of multimedia technologies . Scientific Notes, 2007. P. 38-41. (Series: Pedagogy.)
2. Zelinsky S. S. Formation of IT competence of future engineers in the process of professional training: diss. Cand. : 13.00.04 / Serhiy Zelinskyi - Kyiv, 2016. - 217 p.
3. Nitchenko G. M. Information competence as a component of the professional competence of the future teacher of labor education. Bulletin of T.G. Shevchenko Chernihiv State Pedagogical University: collection. Chernihiv: ChDPU, 2007. Issue 45. P. 77–83. (Series: Pedagogical Sciences).

Гур'янова О.Г.
магістрантка 62М-Т групи факультету
технологічної та професійної освіти
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Хоруженко Т.А.

ШАЛЬ ЯК ОБ'ЄКТ ПРОЄКТУВАННЯ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ

Шаль – велика хустка будь-якої форми, ткана або в'язана, виконана з будь-якої тканини або вовни з індивідуальним малюнком і характером. У багатьох народів – німців, французів, англійців, росіян тощо – слово «шаль» звучить приблизно однаково, так як воно запозичене з перської мови (перс. schal.).

Мода на шалі виникла в Європі після єгипетського походу Наполеона Бонапарта. Саме тоді Наполеон привіз для Жозефіні Богарне безліч східних подарунків, серед яких були кашмірські шалі. Дружина імператора ввела шалі в ужиток, і після цього вони стали невід'ємною частиною гардеробу французьких аристократок, швидко поширившись по всій Європі. У той час в Європі набувала поширення нова мода в стилі ампір. Ампірні туалети були легкі, прозорі, а також дуже холодні. Оскільки клімат Парижу відрізнявся від клімату Стародавньої Греції, то лікарі закликали заборонити цю моду. Проте жінки, які не бажали

розлучатися з красивими нарядами, вирішили розв'язати проблему за допомогою теплих шалей. Один кінець хустки обгортали навколо руки, а інший спускався до самої землі. Щоб шаль утримувалася в потрібному положенні та зберігала красиву драпіровку, в її кути або в кисті вшивали маленькі металеві кульки.

Вважається, що виробництво перших шалей почалося ще в XV столітті в Кашмірі, на північному заході Індії, де століттями розводили кіз з ніжною шерстю, з якої ткали найтонші покривала – "шалі". Шалі, привезені з Індії, коштували надзвичайно дорого, адже над звичайною шаллю три ткача працювали кілька місяців, а над складною – від півтора до чотирьох років. Але до 1800 року в Шотландії налагодили виробництво імітацій індійських шалей, які виготовлялися із вовни і могли досягати 4 м в довжину. XX століття зробило акцент в моді на капелюшки і шапочки, коли хустки і шалі замінили шарфами. Але шалі не вийшли зовсім з ужитку. Наприклад, в Шотландії , як і раніше, у них носили грудних дітей.

У другій половині XX ст. мода на шалі знову повернулася. Шалі з щифону та шовку стали розглядатися як доповнення до костюма, шалі з вовни – неодмінно як тепла річ. В наш час шалі та хустки знову в моді – вони все частіше з'являються в колекціях кращих модельєрів, їх із задоволенням носять зірки Голівуду. Шалі і хустки використовуються наразі не тільки за прямим призначенням. Так, із хусток шиють й інші предмети одягу – сукні, корсети, сумки тощо.

Шаль є абсолютно необхідною річчю в гардеробі жінки, незалежно від її віку. Цей шикарний і простий одяг допомагає зберегти елегантність навіть у суворі зимові місяці, коли красою часто доводиться жертвувати заради комфорту. Шаль пожвавить навіть нецікавий ансамбль, її можна носити як в офісі, так і на вечірці. До того ж шаль – це класичний предмет жіночого гардеробу, який завжди знаходиться на піку моди.

За технологією виготовлення шалі бувають класичні та з мотивів. Так, к*ласична шаль* виготовляється за принципом в'язання трикутного полотна. Зазвичай вони виконані у світлих тонах. Враховуючи сучасні тенденції моди, шаль може бути незвичайного і яскравого кольору, наприклад, в'язана з меланжевої пряжі. Романтично виглядають і китиці, розташовані по периметру шалі. Якщо китиці контрастного кольору – це додасть виробу пікантності і шику.

Шаль з мотивів виготовляється технікою з'єднання окремих елементів (мотивів). У якості мотиву можна використовувати «бабусин квадрат» або ажурний мотив. Допустиме застосування однотонних мотивів або поєднання кількох кольорів. Фрагменти бувають різної форми, необов'язково квадратної, використовують також трикутні, шестикутні, круглі мотиви. Принцип в'язання шалей з мотивів нагадує в'язання палантину, і полягає в тому, що фрагменти майбутнього аксесуара в'яжуться окремо, потім з'єднуються у великий твір мистецтва. Популярний прийом: після завершення основного полотна обв'язати виріб по периметру, зробити бахрому або китиці.

Результати пошуку інформації про призначення шалей дозволили нам визначити, що шалі можна застосовувати наступним чином:

- носити під пальто – одягати шаль трикутником вперед замість шарфа;
- носити на пальто – в якості доповнення стилю одягу та для зігрівання;
- одягати на відпочинку – коли спекотні дні, але холодні вечори;
- з джинсами – доповнювати стиль;
- на свята – для зігрівання, доповнення образу, створення відчуття урочистості, якщо шаль оздоблена бісером, паєтками;
- в офісі – для зігрівання в осінні та весняні дні.

З метою чіткого окреслення завдань проєктування в'язаної шалі, слід сформулювати перелік вимог до розроблюваної моделі, а саме:

1) відповідність основному функціональному призначенню:

- шаль має відповідати своєму функціональному призначенню – зігрівати та мати такий зовнішній вигляд, щоб її можна було носити тривалий час і вона підходила до будь-якого напрямку моди;

2) відповідність експлуатаційним вимогам:

- хімічний склад ниток, з яких буде виготовлятися шаль, повинен забезпечувати теплообмінні процеси організму людини, яка буде носити шаль;

- шаль має бути виготовлена зі зносостійких ниток, які після прання не будуть втрачати свої властивості;

- візерунок для в'язання шалі має бути достатньо щільним, щоб вона не розтягувалась під час носіння;

3) ергономічні вимоги:

- шаль має бути відповідного розміру, щоб шаль закривала необхідну площину тіла;

- оздоблення шалі не повинно створювати незручностей при носінні, догляді та зберіганні шалі;

4) естетичні вимоги:

- форма шалі має забезпечувати зручність та красоту при її використанні;

- візерунок має бути універсальним, підходити для різних вікових категорій;

- композиція шалі має бути естетичною;

5) технологічні вимоги:

- шаль повинна бути простою у виготовленні;

- візерунок не повинний бути занадто складним для вив'язування;

6) техніко-економічні показники:

- собівартість шалі повинна бути нижче, ніж у магазині;

- візерунок не повинен вимагати великих затрат матеріалу.

Отже, в'язана шаль – це символ домашнього тепла і затишку, особливо холодними зимовими вечорами, це прикраса сучасної жінки, крім того, шалі ще можуть слугувати у якості гарного подарунку. Саме тому в'язана шаль може розглядатися як один із об'єктів проєктування на уроках технологій в старших класах закладів загальної середньої освіти.

Література:

1. Ермаков А. С. Оборудованіє швейних підприємств. М.: Проф-ОбрИздат, 2008. 426 с.

2. Кокеткин П. П. Одежда: технологія - техніка, процеси - якість: довідник. М.: МГУДТ, 2007. 560 с.

3. Франц В. Я. Обладнання швейного виробництва. М.: Академія, 2009. 448 с.

4. Часницкий М. М. Евреи. Глухов и Сумщина. Страницы истории евреев Глуховщины и Сумщины. К.: 2011. 378 с.

Лісовенко В.О.
магістрантка 62М-Т групи факультету
технологічної та професійної освіти
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Хоруженко Т.А.

РЕЗУЛЬТАТИ АНКЕТУВАННЯ УЧИТЕЛІВ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ВЕБ-КВЕСТ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ

В умовах сьогодення все частіше постає питання – як зацікавити учнів в освітньому процесі та зробити його більш ефективним. Одним із засобів мотивації здобувачів освіти до навчання є використання комп'ютерних технологій. Разом із тим, існує певна проблема – в сучасному житті їх забагато і просто переглянути відео чи подивитися презентацію учням стає вже не цікаво. Існує вірогідність, що вони будуть пасивно переглядати інформацію і в

більшості своїй мало що запам'ятають. Саме тому потрібно використовувати такі технології, щоб здобувачі освіти могли активно включатися в освітній процес, спонукати їх мислити і вчити самостійно шукати необхідну інформацію. Вирішити поставлені завдання дозволяє технологія веб-квест.

З метою перевірки ефективності застосування технології веб-квест на уроках технологій в старших класах було проведено анкетування вчителів. У дослідженні взяли участь 60 респондентів з різних регіонів України. Анкетування було розміщене у соціальній мережі Facebook у групі «Трудове навчання в українській школі».

Перш за все ми визначили, чи знайома вчителям технологія веб-квест та чи використовують вони її під час проведення уроків. Так, було з'ясовано, що 38,3% респондентів знайомі з цією технологією, 21,7% – не знайомі, 26,7% учителів чули від колег про дану технологію та хотіли б дізнатися більше, а 13,3% опитаних не знають даної технології, але хочуть дізнатися більше. На жаль, переважна більшість учителів (68,6%) не використовують цю технологію на своїх уроках, тому інші питання опитувальника стосувалися лише тих учителів технологій, хто використовує веб-квест на своїх уроках.

Зокрема, нас цікавило, на яких етапах проєктування доречно використовувати цю технологію. Так, 91,7% опитаних учителів відзначили, що технологію веб-квест найкраще використовувати на організаційно-підготовчому етапі, під час пошуку та обґрунтування об'єкта проєктування, а 8,3% – на заключному, у процесі узагальнення вивченої теми. На питання «В яких класах, на вашу думку, краще використовувати технологію веб-квест?» 21,1% опитаних учителів вказали 5-6 класи, 26,3% – 7-8 класи, 10,5% – 9 клас, 5,3% – 10-11 класи, а 36,8% вважають, що технологію веб-квест можна використовувати в усіх класах старшої ланки.

Існує велика кількість платформ для розміщення веб-квестів, найпопулярніші із них – Google Sites, JIMDO, GoogleBlogger, Urban Quest, Learnis, Surprize me, Genially, QuizWhizzer, Seppo. Нам було важливо з'ясувати, які ж сайти та блоги для створення веб-квестів використовують у своїй роботі учителі технологій. Результати відповідей на дане питання наведені на рис. 1.

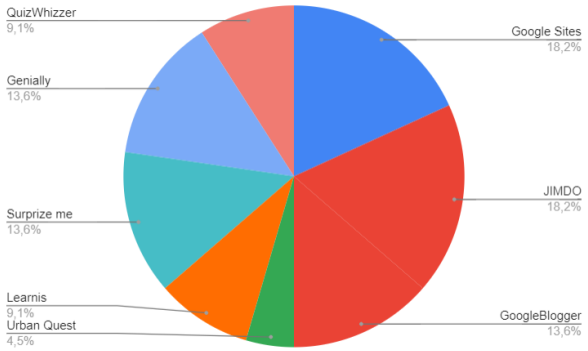

Рис. 1. Розподіл відповідей учителів технологій на запитання «Які платформи для створення веб-квестів ви використовуєте?»

Для нас також є важливою думка педагогів щодо покращення засвоєння знань учнів під час використання технології веб-квест у порівнянні з традиційним уроком та підвищення їх зацікавленості уроками технологій. Так, 52,6% учителів технологій відзначили, що у процесі використання технології веб-квест в учнів покращується якість знань та підвищується інтерес до уроків технологій.

Звісно, будь-яка педагогічна технологія має свої недоліки. Тому нас цікавило, які ж недоліки вбачають учителі у використанні технології веб-квест на уроках технологій. Найбільш часто зустрічалися такі відповіді: «поки що не бачу», «займає багато часу на підготовку та створення веб-квест», «неможливість використовувати на кожному занятті», «часте використання даної технології здобувачами освіти буде не цікавим», «на даний

момент здобувачі освіти і так перевантажені ІТ технологіями», «залежність від якості інтернету», «недостатнє забезпечення школи відповідними пристроями» тощо.

Останнім питанням опитувальника було «Які рекомендації ви могли б дати учителям щодо застосування технології веб-квест на уроках технологій?». Більшість учителів висловили думку про те, що технологію веб-квест потрібно використовувати частіше, адже вона подобається сучасним дітям та сприяє підвищенню мотивації до уроків технологій, особливо під час вивчення тем, не дуже цікавих старшокласникам; веб-квести ефективні у якості рефлексії після опанування проєкту; застосування даної технології покращує навички роботи з комп'ютером – як учнів, так і вчителя.

Література:

1. Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність : Закон України від 12 серпня 2015 р. № 579. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF#Text.

2. Про фахову передвищу освіту : Закон України від 6 червня 2019 року № 2745-VIII зі змінами, внесеними згідно із Законами № 524-IX від 04.03.2020, ВВР, 2020, № 38, ст.279. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text.

Люльчак І.О.
магістрантка 62М-Т групи факультету
технологічної та професійної освіти
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Хоруженко Т.А.

ОБҐРУНТУВАННЯ АКТУАЛЬНОСТІ ПРОЄКТУВАННЯ ДИТЯЧОГО В'ЯЗАНОГО ПЛЕДУ

Плед (від англ. plaid) – щільне вовняне або напівшерстяне покривало, яке використовується як дорожня ковдра тощо [1]. Плед – це предмет домашнього інтер'єру, який протягом багатьох десятиліть створює атмосферу тепла і затишку в оселі. Плед може використовуватися у якості ковдри і накидки, адже ним можна накриватися як під час сну, так і прикрашати вже застелену постіль чи диван. Його перевага в тому, що в якості ковдри плед не вимагає підодіяльника, а як покривало дуже м'який, зручний і легкий.

Пледи з'явилися в Шотландії у VII столітті. Для горців це був універсальний верхній одяг – у нього загорталися, рятуючись від негоди, а також накривалися під час сну. Кожна сім'я (або клан) мала свій оригінальний малюнок, свого роду паспорт, яким прикрашали плед – тартан (taur tan – "колір місцевості"). За цим малюнком завжди можна було визначити, до якої місцевості і якого клану належить його власник. Малюнок наносився спеціальними паличками і являв собою картатий малюнок з клітинок і смужок контрастних кольорів (чорного і червоного, чорного і зеленого, жовтого, зеленого і червоного, червоного і білого тощо), який досі називають "шотландським". Для слуг призначався одноколірний малюнок, для селян – з ниток 2-х кольорів. Триколірний тартан використовували ремісники, пледи з чотирма кольорами – військові. П'ятикольоровий плед говорив про те, що його володар – співак, шестикольоровий – воєначальник. Носити тартан із семи кольорів дозволялося лише главі кожного роду.

Тартани виготовляли виключно з вовни і фарбували натуральними рослинними барвниками за спеціальною технологією, яка не дійшла до наших днів, оскільки в 1746 році горцям заборонили носити тартани і кілт-спідниці, а спеціальні палички, що використовуються у виробництві, були знищені. Лише трьом кланам вдалося зберегти свої тартани, тому що їхні забарвлення були близькі до урядових. Під час цієї заборони, що тривала 36 років, шотландці почали використовувати тартани як покривала на ліжко – пледи. Для Шотландії картатий плед став символом незалежності країни, адже за всю тривалу

історію боротьби шотландців за суверенітет англійці багато разів забороняли носити пледи як національний одяг.

На сьогодні існує величезна різноманітність пледів. Їх забарвлення бувають як класичні – клітини і смужки, так і нетрадиційні – квіти, зображення тварин, імітація звіриних шкір тощо. Матеріали, з яких виготовляють пледи, також неймовірно різноманітні: традиційна вовна, акрил, фліс, бавовна, бамбук, плюш, ворсові тканини, штучне та натуральне хутро. Так, пледи з акрилу дуже красиві, вони яскраві і гладкі, не мнуться, їх дуже легко прати, на них не збираються катишки. Разом з тим акрил є синтетичним матеріалом і досить погано тримає тепло. Тому пледи з акрилу слід використовувати насамперед в якості покривала або накидки для меблів, а не для зігрівання. Пледи з вовни загальновизнано набагато теплішими за акрилові. Але вони не довговічні, можуть викликати алергічні реакції і мати обмежений колірний діапазон. Пледи з синтетичного хутра досить теплі і приємні на дотик. Вони привабливі тим, що їх забарвлення може ідеально повторити окрас будь-якої тварини та відмінно підкреслити дизайн інтер'єру. Для теплої пори року найкраще підходять пледи з бавовни. Вони відмінно зігріють прохолодним літнім вечором або захистять від вологого морського бризу. Кашемірові пледи дуже красиві, добре тримають тепло, але дуже дорого коштують. Недоліком пледів з кашеміру є їх недовговічність, тому краще їх використовувати передусім як зовнішню прикрасу кімнати. До кашемірових подібні плюшеві пледи, вони відмінно зігрівають, прекрасно виглядають на меблях та є більш практичними і доступними за ціною.

Необхідним елементом дитячої кімнати, запорукою гармонійного розвитку малюка, символ затишку є дитячі пледи. Це річ, яка не тільки прикрашає інтер'єр, але й зігріває та заспокоює дитину. В цьому смислі дитячий плед є досить універсальним текстильним виробом, адже його можна використовувати не тільки як ковдру або покривало, але й у якості предмету для дитячих ігор – як килимок для ігор на підлозі, як основний елемент для створення будиночку-намету тощо.

Одна із функцій дитячого пледу – виховна. Кожного ранку, застеляючи постіль ошатним пледом з улюбленими героями мультфільмів, дитина привчається до порядку, набуває початкових вмінь побутового самообслуговування. Для дітей важливим є колір та малюнок пледу. Так, дівчатка віддають перевагу єдинорогам, принцесам, тістечкам і вбранням, хлопчикам до вподоби тема комп'ютерних ігор, транспорту та супергероїв. Ці принти роблять дитячі пледи унікальними та найбажанішими для малюків.

Стандартні розміри дитячих пледів, призначених для новонароджених – 70 х 100, 80 х 110 або 90 х 120 см, а для хлопчиків та дівчаток – 100 х 150, 110 х 140 або 130 х 160. Більші за розміром дитячі пледи використовуються підлітками.

Сучасні дитячі пледи можуть бути виготовлені з різних матеріалів. Головне, що треба враховувати при виборі тканини, – її якість та безпечність. Найкращим варіантом для дитячого пледу є гіпоалергенний натуральний текстиль, який добре вбирає вологу, пропускає повітря, м'який і приємний на дотик. Такі властивості мають бавовна, фланель, фліс, мікрофібра, вовна. Вироби із сумішевих тканин більш практичні, хоча за своїми характеристиками вони подібні до виробів з натуральних матеріалів. Завдяки штучним (віскоза) і синтетичним (поліестер) волокнам дитячі пледи набувають довговічності. Якісним за волокнистим вмістом можна вважати дитячий плед тоді, коли у його складі буде міститися не більше ніж 50% синтетичних добавок.

Вибираючи дитячий плед, важливо враховувати сезонність. Так, для літа актуальні моделі із тонких та максимально натуральних матеріалів, наприклад, бавовни. На міжсезоння (восени та навесні) підійдуть вироби з м'яких затишних тканин – мікрофібри та флісу. Зимою слід використовувати дитячі пледи із велюру або плюшу. Крім того, дитячі плюшеві та флісові пледи найкраще підходять для проживання у прохолодних квартирах, адже саме вони якнайкраще допоможуть малюкові зігрітися і швидше заснути в прохолодній кімнаті. При виборі дитячих пледів слід звертати увагу на їх безпечність. Загальне правило таке –

чим менший вік дитини, тим мінімалістичнішим повинно бути оформлення її пледу. Краще вибирати просте полотно без жодного декору – кистей, помпонів, бахроми, ґудзиків та нашивок.

Отже, головними вимогами до якості дитячих пледів є наступні:

- стійкість фарбування – збереження кольорового забарвлення виробу за умови частого прання;
- відсутність здатності електризуватися;
- гіпоалергенність матеріалу виробу;
- повітропроникність;
- безпечність – відсутність декоративних елементів;
- використання спокійних, пастельних кольорів та уникнення «отруйних», «кислотних» відтінків;
- приємність і м'якість на дотик.

Оскільки дитячі пледи – речі, які активно використовуються малюками, то дуже складно надовго зберегти їхній первісний вигляд. Проте правильний догляд допоможе продовжити термін служби дитячого пледу. Зокрема, під час експлуатації виробу слід дотримуватися таких рекомендацій:

- обов'язково читайте рекомендації на етикетці мотка пряжі щодо правил прання, сушіння, прасування вив’язаних виробів, особливо у тому випадку, якщо у складі виробу є синтетичні волокна;
- дитячі пледи з вовни, флісу, фланелі, штучного хутра треба прати в режимі делікатного прання, а окремі вироби – руками;
- прати необхідно рідкими миючими засобами та обов’язково для пом’якшення користуватися кондиціонером;
- плями на дитячому пледі слід виводити засобами, які не містять хлору;
- вироби з бахромою перед пранням слід зав'язувати вузлом, щоб вони не сплуталися;
- з метою уникнення заломів і деформації полотна не можна сушити плед на мотузці для білизни або на батареї. Найкращий спосіб сушіння пледу – на горизонтальній поверхні у розкладеному вигляді;
- як правило, пледи не прасують, але якщо виріб з натурального матеріалу, який мнеться (наприклад, з бавовни), то можна його пропрасувати з виворітного боку.

Отже, актуальність проєктування і виготовлення дитячого в’язаного пледу обґрунтовується його практичністю та функціональністю.

Література:

1. Плед (значення). *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BB%D0%B5%D0%B4_(%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F)

Vasylenko Olha
Postgraduate Student at the Department of Technological and Professional Education,
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University
Supervisor — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor Kurok Vira

APPLICATION OF TRAINING TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF FORMING THE ECOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF LABOR EDUCATION AND TECHNOLOGIES

In today's world, preservation of the environment is one of the key tasks of humanity, on which the life and health of contemporaries and future generations depends. Overcoming the planetary ecological crisis directly depends on finding effective ways to overcome it. The most effective of them is the implementation of education for sustainable development and the environmentalization of the educational process: the formation of each graduate of an educational institution with the environmental competence necessary for the reorientation of society in the direction of sustainable development. A special place is given to institutions of higher pedagogical education that provide professional training of future teachers who will carry out environmental education and upbringing of the younger generation.

In her research, I. Syaska understands the "system of environmental education and upbringing in the conditions of a higher education institution" as "a holistic educational process, the purpose of which is the formation not only of environmental knowledge, but also of value orientations and certain beliefs of students that determine their life position and behavior in the field of future professional activity, understanding the value of all living things and own responsibility for its future" [3].

From the definition, we understand that only ecological knowledge cannot be the basis for a person (student) to make ecologically appropriate decisions and responsibility for the state of the environment. As noted by researchers [1], the process of making environmentally safe decisions is not possible without personal beliefs and motivation of behavior.

In this context, it is relevant to search for such forms, methods, and technologies of education that would contribute to the formation of all components (in our case, it is cognitive, motivational-value, activity, reflective) of ecological competence of future teachers of labor education and technologies.

Training technologies, in our opinion, are effective innovative learning technologies that are focused on interpersonal interaction, group process, development of specific experience and allow to simulate elements of the main tasks of professional activity of specialists. Training technologies with their unique capabilities to motivate, stimulate, create situations of success, ensure personal and professional growth, formation and development of necessary qualities, use interactive methods and combine forms of collective, group and individual work are becoming one of the leading technologies of education in higher education today [2].

Training technologies are specially organized and time-deployed training procedures, in the process of which the entire system of interrelationships between goals, tasks, content, game and non-game interactive learning methods, as well as a feedback and correction system is implemented. The concepts of "training" and "training technologies" are considered synonymous concepts. Most definitions of the term "training technologies" cover the pedagogical aspect of use: acquisition and assimilation of knowledge, formation and development of abilities, skills, important qualities, value orientations, competence, etc. [2].

The following characteristics are characteristic of training learning technologies: the presence of stable motivation for learning; a comfortable learning environment that contributes to the achievement of the goal; use of effective techniques, forms, methods; reliance on experience, active involvement of knowledge, abilities and skills of those who study; the presence of a feeling of control over the learning process; satisfaction of current cognitive needs and the need for self-realization, creating a situation of success; flexibility of the training content and participants' positions in the process of joint activity.

Training forms of work can be based on the use of one main method (for example, a story game) or several different ones (mini-lecture, discussion, case method, management game). The choice of methods depends on the complexity of training tasks and the duration of classes (from several hours to several days).

The use of trainings, in our opinion, is an effective tool during the formation of ecological competence of future teachers of labor education and technologies.

In the process of training activity, a synthesis of theoretical knowledge and practical skills takes place, the ability to make non-standard decisions, analyze, evaluate and improve one's own experience is consolidated. Knowledge at the training is not presented ready-made, but becomes a product of the active activity of the participants themselves. The focus is on independent learning of the participants and intensive interaction. Responsibility for the effectiveness of the educational process is borne equally by both the teacher and each training participant. The cognitive value of the training lies in the fact that in the process of such training there is an intensive use of experience and knowledge possessed by students. In this way, students with different life and professional experiences study in one group, which makes it possible to integrate the available amount of knowledge, skills, views on certain problems and makes the learning process lively and effective. In general, the purpose of educational In general, the purpose of educational trainings implemented in the system of environmental training is to expand knowledge and skills, which serves as a basis for decision-making in the environment closest to the student. But decision-making is not possible without a formed motivational and value component of environmental competence. During participation in trainings through simulation of specially created situations, students learn to predict and evaluate all possible positive and negative consequences of proposed life situations, to feel their own involvement through treating nature as a value, and the training leader to influence their conscious and subconscious ecological values. In the course of discussion and communication, there is a mutual influence on each other, a worldview is formed. As a result, each student independently chooses the optimal solution, adjusts their own environmental behavior and educational activity.

The value of the training technology also lies in the reflection of the acquired knowledge, which should be reflected through intelligence, experience, emotional experiences, which is provided by full feedback. It is thanks to the feedback that the student becomes aware of conceptual ideas, and also finds out the lack of abilities and skills, certain gaps in theoretical knowledge, and the inadequacy of existing attitudes or stereotypes. By correlating the results of one's activity with the goals of the training, ineffective behavior models are replaced with new, more effective ones, which indicates the formation of the teacher's ecological competence.

During the training, informal, relaxed communication of the training participants is created, which opens the group to many options for solving the problem, contributes to the development of group dynamics, interpersonal relationships and norms in the group, for the purpose of which it gathered or was formed. Students participating in trainings get new opportunities to change themselves for the better, to better understand their own feelings, learn to manage them, and choose effective behavior patterns

Therefore, we consider it expedient to use trainings for the purpose of a purposeful process of forming the environmental competence of future teachers of labor education and technology. The development of various types of training aimed at the environmental education of students is defined as the prospects for further exploration.

References:

1. Prutsakova O., Pustovit N., Lohinova A. (2019*). Osobystist u harmonii z pryrodoiu* [Personality in harmony with nature] Kropyvnytskyi : Imeks-LTD. Retrieved from https://lib.iitta.gov.ua/718522/1/%D0%9E%D0%A1%D0%9E%D0%91%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%AC%20%D0%A3%20%D0%93%D0%90%D0%A0%D0%9C%D0%9E%D0%9D%D0%86%D0%87%20%D0%97%20%D0%9F%D0%A0%D0%98%D0%A0%D0%9E%D0%94%D0%9E%D0%AE.pdf [in Ukrainian]

2. Shapran O. I. (Ed.) (2016). *Suchasnyi psykholoho-pedahohichnyi slovnyk* [Modern psychological and pedagogical dictionary]. Pereiaslav-Khmelnytskyi. Retrieved from http://ephsheir.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/2580/%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf?sequence=1&isAllowed=y [in Ukrainian]

3. Siaska I.O. (2021.) *Teoretychni i metodychni zasady formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv pryrodnychykh dystsyplin u protsesi profesiinoi pidhotovky*

[Theoretical and methodical principles of forming of ecological competency of future teachers of natural sciences in the process of professional training]. (Doctor's thesis). Rivne, Ukraine. [in Ukrainian].

СЕКЦІЯ 13. ПОЧАТКОВА ОСВІТА

Буханістий Д. С.
учень 10 класу КЗ СОР Глухівського ліцею-інтернату
з посиленою військово-фізичною підготовкою
Наукові керівники – учитель англійської мови Федосенко Л. І.,
д-р пед. наук, доц. Пінчук І. О.

ОСОБЛИВОСТІ КЛАСИФІКАЦІЇ ІРОНІЇ В АНГЛОМОВНОМУ КІНЕМАТОГРАФІ (НА ПРИКЛАДІ БРИТАНСЬКОГО СЕРІАЛУ «ШЕРЛОК»)

Світ сучасного мистецтва побудований на гуморі: літературні твори, поезія, пісенні тексти, сценарії до художніх та анімаційних фільмів часто місять комічне. У XXI ст. в кінематографі активно використовуються жарти й гостроти з метою зацікавлення аудиторії. Жарти є важливим компонентом задоволення чуттєвої сфери людини, найпоширенішим елементом якого є іронія. Завдання цього мовного феномена полягає у протиставленні буквального сенсу виразів істинного значення.

У мовленні засобами вираження іронії можуть бути слова, словосполучення й окремі висловлювання, що набувають стійкого значення іронічності й не втрачають його навіть поза контекстом. Іронія відіграє важливу роль не лише у стилістичному забарвленні художнього тексту, а й у естетичній і літературно-художній системах твору. Найчастіше іронія є одним із основних елементів висловлення авторської думки, засобом реалізації суб'єктивно-оцінної модальності й, відповідно, засобом реалізації авторської позиції.

Спроби класифікувати різноманітні прояви іронії датуються з часів античності. XX століття запропонувало найбільшу кількість класифікацій іронії, проте, незважаючи на різноманіття, жодну з них не можна вважати остаточним вирішенням проблеми.

Аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми дозволив зробити такий висновок: спроби класифікувати всю різноманітність проявів іронії не лише не призвели до появи єдиної загальновизнаної таксономії, а й змусили дослідників фокусувати увагу на відмінностях у мовному оформленні зазначеного явища. Тому зіставлення різних класифікацій іронії є досить гострим питанням, що потребує обговорення й дискусії.

Залежно від умов та способів створення дослідники виділяють два основні типи іронії: іронію ситуативну та асоціативну. Ситуативна іронія створюється засобами лексичного та синтаксичного рівня, що легко пізнається завдяки найближчому контексту. Структурно ситуативна іронія складається з послідовності «викладення ситуації – вираження авторської оцінки».

Оскільки наше дослідження ґрунтується на вивченні іронії в кінематографі, ми розглянемо саме такі її типи. Телесеріал «Шерлок» – класичний приклад лінгвістичного аналізу іронії у кінематографі [1; 2; 3].

Яскравим прикладом ситуативної іронії є вислів Шерлока Холмса:

- No point sitting at home when there's finally something fun going on! - Нема сенсу сидіти вдома, коли, нарешті відбувається щось цікаве! (Шерлок говорить про чотири вбивства).

Асоціативна іронія – це складніший вид, оскільки збільшення іронічного сенсу відбувається завдяки значно ширшому контексту, часто – протягом усього фільму. Різноманітні зв'язки між окремими фрагментами створюють асоціації, що лежать в основі цього виду іронії. На відміну від ситуативної іронії, авторська іронія часто стає зрозумілою лише після перегляду всього фільму [4, с. 15].

Прикладом структурно-ситуативної іронії є така фраза Шерлока Холмса:

– Oh, I'm Sherlock Holmes and I always work alone because no-one else can complete with my massive intellect. – Я - Шерлок Хомс і я завжди працюю сам, тому що ніхто не може справитись з моїм великим інтелектом. (Так говорив Шерлок, коли розумів, що тільки він міг розкрити злочин).

Отже, іронія – це багатогранний і складний феномен, що за свою довгу історію набув різних трактувань та інтерпретації. Будучи предметом вивчення багатьох гуманітарних наук, іронія не отримала повного системного опису. Багато дослідників включають іронію в категорію комічного, хоча не існує єдиної думки щодо місця іронії в цій категорії. У стилістиці таке багатопланове поняття, як іронія, часто звужують до зображально-виразного засобу мови й визначають її як троп або фігуру. Іронія характеризується двох плановістю, або подвійним баченням, оскільки в іронічному висловлюванні об'єднуються й одночасно протиставляються дві думки. Зіставлення двох планів призводить до формування оцінної складової іронічного сенсу.

Література:

1. Бабелюк О. А., Бадюк О. О. Авторська постмодерністська іронія в англомовному художньому тексті. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. № 9, 2021. С. 15-19

2. Ванганен, Д. Е., Чернюк Н. І. Передача англійських іронічних висловлювань українською мовою. *Сучасна освіта і наука в Україні: традиції та інновації : матеріали XVIII Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції*. Київ, 2014. С.157-160.

3. Гарюнова Ю. О. Мовні засоби вираження іронії в кінокритичних текстах. *Вісник Харківського національногоуніверситету ім. В. Н. Каразіна. Сер. : Філологія.* 2011. № 936. Вип. 61. 33-37 с

4. Дуднік В. В. Відтворення іронії в українському перекладі художнього твору (на матеріалі роману Олдоса Гакслі «Жовтий кром»). Київ 2021. 96 с.

Редіна Д. Є.
здобувачка вищої освіти за ОС «Магістр»
60М2-ПО групи ННІ Педагогіки і психології
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Вишник О. О.

ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Модернізація освітнього процесу початкової школи має на меті реалізацію Концепції «Нова українська школа», у рамках якої відбувається формування в молодших школярів іншомовної компетентності рівня володіння іноземною мовою А1 як ключової здатності особистості й потребує особливих сучасних засобів навчання.

Проблема навчання молодших школярів іноземної мови, в переважній більшості англійської, зумовлює пошук нових форм, методів, прийомів, методик і технологій, що сприяли б успішному навчанню й вихованню здобувачів початкової освіти. Одним з ефективних прийомів навчання англійської мови сучасних учнів початкової школи є, на наш погляд, технологія критичного мислення.

Аналіз джерел свідчить, що багатоаспектна проблема використання технології критичного мислення під час освітнього процесу з англійської мови початкової школи стала предметом досліджень досить значної кількості вчених, зокрема американський психолог Б. Блум створив таксономію оцінювання освітніх цілей, розкрив особливості формувального оцінювання; вітчизняні вчені С. Заїр-Бек, Лю Павлюк, О. Середа, С. Терно, А. Тягло, О. Франчук та інші.

Процес розвитку критичного мислення є важливим складником осучаснення теперішньої початкової школи загалом та вдосконалення процесу викладання англійської мови. Модернізовані погляди на навчання англійської мови зумовлюють основне завдання вчителів початкових класів – організувати активну англомовну мовленнєву діяльність здобувачів початкової освіти для забезпечення реалізації особистісного критичного й креативного потенціалу, що надасть можливість опановувати освітньою діяльністю й отримати ефективний індивідуальний досвід вивчення та використання іноземної мови в різних ситуаціях і умовах самореалізації та саморозвитку [6, с. 203].

Сучасна освітня технологія розвитку критичного мислення розв'язує завдання: *освітньої мотивації*: підвищення інтересу до процесу навчання та активного сприйняття навчального матеріалу; *інформаційної грамотності*: розвиток здатності до самостійної аналітичної та оцінювальної роботи з інформацією будь-якої складності; *культури письма*: формування навичок написання текстів різних жанрів; *соціальної компетентності*: формування комунікативних навичок та відповідальності за знання [4].

Одним з напрямків формування критичного мислення є технологія «Читання та письмо для розвитку критичного мислення» (ЧПКМ). Зазначена технологія є спільною пропозицією Міжнародної асоціації читачів та університету Північної Айови США (Ч. Темпл, Д. Стіл, К. Мередіт) за підсумками Інституту відкритого суспільства Джорджа Сороса та Національного фонду Сороса, який в Україні впроваджує Науково-методичний центр розвитку критичного та образного мислення «Інтелект». Вона є загальнопедагогічною, надпредметною [7].

У вище названому проєкті брали участь освітяни з усього світу, метою якого було розроблення навчальних методик задля розвитку критичного мислення різновікових здобувачів освіти. Створена система з розвитку й удосконалення критичного мислення містить концептуальну базу, що може бути імплементована на прикладі різних дисциплін і з різновіковими здобувачами освіти. Вище зазначена методика є цілісною системою, яка розвиває компетентності щодо роботи з інформацією під час читання або письма. Крім того, вона націлена на освоєння основних компетентностей громадянина відкритого інформаційного суспільства, який вільно почувається в ході міжкультурної англомовної взаємодії.

Основна робота відбувається під час роботи з текстом, якому відведено основну роль: читання, переказ, аналіз, трансформація, інтерпретація, створення, доповнення, дискусія. Здобувач освіти має засвоїти текст, сформувати власну думку, висловити її спираючись на доказові факти й упевнено. З цією метою поняття «текст» розглядається в широкому сенсі: на увазі маємо як письмовий текст, так і мовлення вчителя чи здобувача освіти, або навіть ф відеоматеріал чи реферат тощо.

У перебігу опрацювання тексту з метою розвитку критичного мислення важливим є вміння слухати й чути іншу думку, розуміти, що вона має право на існування. У ході роботи вчитель має виконувати роль координатора. Актуальним методом зображення процесу критичного мислення є графічна демонстрація опрацьованого матеріалу. Моделі, рисунки, схеми, презентації тощо підкреслюють взаємозв'язок між думками, показують хід ідей, розмірковувань., під час чого процес мислення здобувачів освіти набуває наочного зображення та візуального втілення.

Упровадження технології розвитку критичного мислення під час вивчення англійської мови імплементується в ході трьох фаз уроку – виклик, осмислення, рефлексію («актуалізація – усвідомлення – рефлексія») – через застосування відповідних форм і прийомів роботи: «Асоціативний кущ», «Мікрофон», «Fishbone» тощо.

Першим етапом є – актуалізація, під час якого найкраще використовувати прийом «мозкова атака», що вимагає від здобувачів початкової освіти перегляду раніше вивченого з певної теми, постановки цілей, мети тощо. На уроках іноземної мови «мозкову атаку» можна проводити в індивідуальному, парному або ж груповому режимі. Важливим моментом під

час використання цієї стратегії є те, що всі відповіді мають прийматись як правильні, не існує неправильних відповідей. Роль учителя на цьому етапі – спрямовувати роботу молодших школярів, виявляти їхні думки й брати до уваги викладені ідеї під час обговорення.

Наступним етапом з метою формування критичного мислення на уроках іноземної мови є – осмислення. Зазначений крок характеризується складнішою структурою й більш складними завданнями, що займає основну частину уроку. Молодші школярі приступають до роботи з безпосереднім ознайомленням з інформацією та її оброблення. Аналіз, оцінювання, зіставлення можуть бути використані на уроці, й своєю чергою допомагають удосконалити розвиток компетентності учнів у діалогічному мовленні англійською мовою. Останнім етапом є рефлексія, що ґрунтується на обговоренні поданої теми [3, с. 285]. Під час цього етапу здобувачі початкової освіти мають змогу зіставити свої погляди, звички з думками інших учнів. У ході заключного етапу можна використати прийом мікродіалогу, під час якого здобувачі початкової освіти повинні дотримуватись відповідної структури: встановлення контакту – висловлення власних думок – завершення контакту.

Варто застосовувати різні вправи й завдання з метою розвитку критичного мислення молодших школярів на уроках іноземної мови. Американський психолог Б. Блум запропонував класифікувати типи вправ і завдань для розвитку критичного мислення відповідно до кожного з етапів.

1. Актуалізація – етап, мета якого полягає у формуванні особистого інтересу з метою отримання необхідної інформації, під час якого використовуються такі прийоми: індивідуальна, парна та групова робота, брейнстормінг, озвучування проблемних питань тощо. Крім того, на цьому етапі можна використати такий метод як “Кошик ідей” (Basket of ideas), у перебігу якого відбувається організація індивідуальної й групової роботи учнів на початку уроку й актуалізація досвіду й знань молодших школярів з певного питання, що дозволяє з’ясувати все, що знають або думають учні з певної теми. Можна подати зображення значок кошика, куди умовно буде зібрана інформація про знання всіх здобувачів освіти про досліджуване явище. Крім того, вчитель може використовувати такі вправи: «Знаю – хочу знати – дізнався», «Прогнозування за ілюстрацією», «Асоціація», «Брейнстормінг», «Товсті / тонкі питання» [1].

2. Основним завданням етапу осмислення змісту є розвиток умінь критично опрацьовувати інформацію, виділяти головне, висувати власні думки й обґрунтовувати шляхи розв’язання проблеми, робити узагальнення, зіставляти з аналогічними або альтернативними шляхами вирішення, помічати й зазначати закономірності між явищами, доводити аргументовано власні думки.

Відповідних навичок критичного мислення потребують учні старших класів, які готуються до складання ЗНО з англійської мови. З огляду на те, що починати їх формування в старшій школі запізно, варто починати цей процес саме в початкових класах ЗЗСО, так як саме в початковій школі закладаються основи формування англомовної комунікативної компетентності, а в основній школі, починаючи вже з 5-го класу, обсяг англомовного навчального матеріалу значно зростає, й функція іноземної мови як засобу міжкультурного спілкування виявляється більш чітко. Відповідно збільшуються вимоги до рівня володіння іншомовною комунікативною компетентністю.

Отже, можемо зробити висновок, що технологія критичного мислення є розвиває такі іншомовні комунікативні вміння здобувачів початкової освіти: логічно створювати власні висловлювання відповідно до змісту почутого, побаченого або прочитаного; описувати людей, тварин об’єкти, події чи явища; висловлювати власне ставлення до оточення й подій; оцінювати явища, події; подавати характеристику персонажам казок, мультфільмів, оповідань; презентувати власні думки, робити короткі зв’язні повідомлення про діяльність, використовуючи набутий англомовний матеріал відповідно до ситуацій мовлення, що є вимогою сучасної програми з іноземної мови.

Література:

1. Bloom Benjamin S. A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives, Abridged Edition 1st Edition/ Lorin W. Anderson, David R. Krathwohl. L.:Longman,1st Edition, 2001. 243 p.
2. Дьюї Дж. Демократія і освіта ; пер. з англ. М. Олійник. Львів: видавництво Літопис, 2003. 294 с.
3. Заїр-Бек С. І. Розвиток критичного мислення через читання та письмо: стадії і методичні прийоми. *Директор школи*. 2005. № 4. С. 66-72.
4. Павлюк Л. М. Формування навичок критичного мислення на уроках англійської мови: методичні рекомендації. Ківерці: відділ освіти Ківерцівської райдержадміністрації, 2014. 48 с.
5. Терно С. О. Теорія розвитку критичного мислення (на прикладі навчання історії) : посібник для вчителя. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2011. 105 с.
6. Тягло О. В. Критичне мислення : навч. посібник. Х.: Основа, 2008. 187 с.
7. Франчук О. В. Інноваційні технології на уроках читання: методична система ЧПКМ : навч.-метод. посібник. Х.: Вид. група «Основа», 2009. 192 с.

Тімченко О. М.
здобувачка вищої освіти за ОС «Магістр»
60М2-ПО групи ННІ Педагогіки і психології
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – д-р пед. наук, доц. Пінчук І. О.

ДРАМАТИЗАЦІЯ Й ІНСЦЕНУВАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ АНГЛОМОВНОГО МОВЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Продовження процесу інтеграції вітчизняної освіти в європейський освітній простір відбувається не зважаючи на важкі обставини сьогодення. Триває й удосконалюється впровадження принципів «Нової української школи» в початкових класах закладів загальної середньої освіти України. Молодший шкільний вік характеризується егоцентричністю учнів. Домінувальними психологічними якостями молодших школярів є підвищена емоційність, важлива роль образів у сприйманні й запам’ятовуванні нової інформації під впливом емоційних вражень і сильних переживань, що сприяють ефективнішому засвоєнню навчального матеріалу. За свідченням психологів, навчальна діяльність у початковій школі набуває специфічного змісту, що зумовлено особливостями формування й розвитку пізнавальних інтересів здобувачів початкової освіти, їхньої поведінки, емоційно-вольової та мотиваційної сфер, своєрідним характером діяльності та мовлення. Тому зміст навчання англійської мови має бути спрямованим на підтримування в учнів інтересу до її вивчення. Тому, на нашу думку, використання драматизації й інсценування є ефективним засобом розвитку англомовного мовлення здобувачів початкової освіти та сприятиме швидшому запам’ятовуванні граматичних конструкцій, поповненню лексичного запасу іншомовних слів, а також впливає на розвиток моральних якостей молодших школярів, додає сміливості й рішучості.

У сучасних дослідженнях драматизація розглядається як самостійна технологія для засвоєння тем (В. Караковський), як структурний елемент іншої технології (Н. Коряковцева, Є. Полат), як педагогічно організована гра (Н. Анікеєва, А. Воловик), як засіб і технологія виховання (С. Фейгінов, Н. Щуркова), як технологія позакласної роботи з іноземної мови

(А. Утєхіна), як педагогічний засіб формування комунікативної культури майбутніх учителів (З. Побежимова), як форма представлення творчого проєкту (Є. Полат).

Особливості навчання іншомовного говоріння через застосування драматизації розглядали зарубіжні вчені (Г. Болтон, Р. Віа, С. Голден, Дж. Імкамп, Дж. Ладус, М. Шеве, Е. Целікас, Ш. Уеселз), які вважають драматизацію перспективним засобом для вдосконалення процесу оволодіння цим видом мовленнєвої діяльності.

Проблема розвитку англомовного діалогічного мовлення молодших школярів на уроках іноземної мови є досить актуальною та спричиняє багато дискусій щодо доцільності застосування різних прийомів навчання. Драматизація, як засіб навчання, є досить ефективним на уроках англійської мови, технологія і специфіка застосування якого має велику кількість інтерпретацій.

Опанувати англійською, не перебуваючи в країні, мова якої вивчається, завдання досить важке. Тому важливим завданням учителів англійської мови початкових класів є створення реальних і уявних ситуацій спілкування на уроках англійської мови, використовуючи для цього різні методи й прийоми роботи (рольові ігри, дискусії, творчі проєкти й ін.).

Не менш важливим є завдання залучення учнів початкових класів до культурних цінностей народу — носія мови. Із цією метою варто використовувати автентичні ілюстровані тексти. Безсумнівною перевагою сучасних підручників англійської мови є насиченість країнознавчою інформацією. Освітній процес може бути ефективним лише за умови активності кожного здобувача початкової світи. Ігри, інсценування, драматизація допомагають створити атмосферу, в якій навчальний матеріал активізується, інтерпретується на новому мовному рівні й використовується на практиці під час говоріння англійською мовою.

Драматизація сприяє розвитку мислення, розробленню прийомів співтворчості й інтелектуальної напруги, передбачає експериментування учнями, гнучке й гармонійне поєднання індивідуальної, групової й колективної діяльності, самостійної та педагогічно скерованої.

У ході драматизації твору молодші школярі залучаються до мистецтва художнього слова, формується техніка та логіка усного мовлення, розвивається вимова та долаються мовленнєві недоліки. Учні засвоюють основні етапи роботи з текстом, принципами його членування, вчаться логічним наголосам у мовних текстах та використанню засобів їх виділення, знайомляться з видами пауз.

З огляду на те, що учні не мають потреби просто поговорити між собою англійською мовою, бо вони можуть зробити це й українською, на нашу думку, краще проводити більш цікаві форми роботи для учнів, наприклад, інсценізувати усім відому казку, але в новій інтерпретації. Нова роль, особливо діалог персонажів, ставить молодшого школяра перед необхідністю ясно, чітко, зрозуміло висловлюватися англійською мовою, за рахунок чого поліпшується діалогічне мовлення, використання граматичних конструкцій у мовленні, учні починають активніше користуватися словником, який, у свою чергу, теж поповнюється. У ході театралізування англійською мовою, здобувачі початкової освіти знайомляться з навколишнім світом у всьому його різноманітті через образи, фарби, звуки, а правильно поставлені питання примушують їх думати, аналізувати, робити висновки і узагальнення, сприяють розвитку розумових здібностей.

Отже, використання драматизації, процес формування навичок англомовного говоріння спрямований на розвиток готовності до спілкування, на використання іноземної мови як засобу спілкування. Драматизація й інсценування сприяє включенню здобувачів початкової освіти у процес англомовного спілкування. На змістовній основі казки, тексту чи іншого матеріалу для інсценування можуть бути побудовані різні ситуації ігрового рольового спілкування, сюжетно-рольові ігри, діалоги. Таким чином, драматизація є ефективним засобом для використання в освітньому процесі, що сприяє формуванню мотивації навчання,

підвищує виховні й освітні можливості іноземної мови, є прекрасним засобом навчання іншомовному спілкуванню.

Література:

1. Артемова О. І. Розвиток креативного мовлення молодших школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання». Одеса, 2001. 20 с.

2. Гапонова С. В. Огляд зарубіжних методів викладання іноземних мов XX. *Іноземні мови*. 2010. № 2. С. 18–22.

3. Черниш В. В. Засоби формування іншомовної комунікативної компетенції у діалогічному мовленні. *Іноземні мов*. 2011. № 3. С. 15–22.

4. Михайлова О. С., Корсовецька М. Е. Формування діалогічної мовленнєвої компетентності учнів початкової школи на занятті англійської мови з використанням прийомів драматизації. Житомирський державний університет ім. Івана Франка URL: http://eprints.zu.edu.ua/30339/1/%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%9A%D0%BE%D1%80%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F.pdf.

Канченко К. В.
здобувачка вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Маріупольського державного університету
Науковий керівник – ст. викл. Хаджинова І. В.

ВИКОРИСТАННЯ ДИТЯЧОГО ФОЛЬКЛОРУ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

В сучасній українській початковій школі важливими питаннями для вчителя є мотивація дітей на уроках, їх інтерес до знань та залучення до роботи. Тому потрібно підходити творчо до вибору методів навчання та навчальних матеріалів, використовувати матеріали, які будуть знайомі дітям та будуть доступними до їх сприйняття. Використання автентичних англомовних матеріалів на ранніх етапах навчання є ефективним засобам формування іншомовної комунікативної компетентності учнів [2].

Питанням навчання іноземної мови в початковій школі займалися науковці В. Редько, О. Бігич, С. Роман. На доцільне використання автентичних матеріалів звертали увагу О. Ткачик, С. Волкова, К. Балабухіна [4, с. 1; 1]. Вчені підкреслюють, що оригінальні англомовні матеріали відображають реальну мову носіїв, яка використовується в повсякденному житті, саме тому їх використання на уроках необхідне для того, щоб діти більше розуміли культуру та традиції країн, мова яких вивчається.

Під автентичними матеріалами ми розуміємо матеріали, зміст яких відображає реальну мову носіїв або компетентних користувачів мови, і які використовуються в повсякденному житті країн мови, яка вивчається. До них належать газетні статті, брошури, авіа й інші квитки, буклети, листи, рекламні матеріали, програми новин радіо і телебачення, оголошення, анкети, художні твори, пісні, вірші, художні та документальні фільми, мультфільми тощо [1].

Виходячи з досліджень науковців можемо визначити, що великий вплив на дітей має англійський дитячий фольклор у всіх його жанрах: пісні, вірші, казки, лічилки, загадки тощо. Дитячий фольклор – це частина усної народної творчості, жанри якого засновані на обліку фізичних та психічних особливостей дітей різних вікових груп [1; 4, с. 68].

Дитячий фольклор має наступні переваги, які якісно впливають на освітній процес:

- відповідає віковим особливостям дітей,
- віддзеркалює їх сфери інтересів, аспекти дитячого спілкування та соціальної взаємодії;
- характеризується поєднанням мовного матеріалу з контекстом його використання у іншомовному середовищі;
- є емоційно привабливим для дітей, оскільки містить елементи гри, рими та часто супроводжується музикою [3].

У фольклорі нема єдиної жанрової класифікації, зазначають науковці, оскільки в основі закладаються різні критерії. Фольклор містить в собі широке коло творів, які орієнтовані на дитячу аудиторію, вони різняться тематикою, способом та формою виконання, але найбільш близькою є класифікація запропонована в дослідженні Н. Бачинської, яка виділяє дві жанрові групи фольклору: «фольклор для дітей» та « фольклор дітей. До першої групи належать такі жанри як: колискові пісні, пестушки, потішки, примовки, лічилки. До другої групи творів, адресованих дітям, належать: вірші, римівки, дитячі пісеньки, прислів'я, приказки, віршовані та прозові казки, загадки, скоромовки тощо [3].

Найбільшої популярності у навчанні англійської мови набувають віршовані фольклорні твори: римівки та вірші. Римування та вірші мають, як правило, сюжетну основу, що створює контекст вживання мовних явищ, які містяться в них, та римовану основу, що сприяє їх запам'ятовуванню та відтворенню учнями. Серед автентичних віршованих фольклорних творів найбільшої популярності набули «Nursery rhymes» або «Mother Goose Rhymes», які налічують понад 600 віршованих фольклорних творів для дітей [6].

Цінність використання прислів'їв на уроках англійської мови полягає в можливості вдосконалити фонетичні, лексичні навички школярів, закріпити граматичні структури, ознайомити учнів з життєвим та соціально-історичним досвідом народу, мову якого вивчають. Прислів'я в англійській мові, як і в інших мовах світу, передаються поколіннями, сприяючи вихованню у людей моральних якостей, надаючи мові яскравості та образності. Вживання прислів'їв та їхнє опрацювання на уроці надає йому емоційності. Коли випадає влучний момент, вчитель ознайомлює учнів з прислів'ям та акцентує увагу на його змісті та мовному матеріалі, який воно містить.

Скоромовки також мають історичний контекст походження. Скоромовка – весела і віртуозна гра у швидке повторення віршів і фраз, які складно вимовляти без належної практики. Використання скоромовок на уроках сприяє автоматизації фонетичних, лексичних і граматичних навичок учнів.

Використання народної пісні, зокрема дитячої, дозволяє поєднати ігрову та навчальну діяльність. Разом з тим, через народну пісню забезпечується естетичне виховання та всебічний розвиток учнів, розширюється їх уявлення про побут народу, його життя. Основна функція застосування пісні на уроці англійської мови – це ознайомлення дітей з іноземною культурою, формування мовних навичок та мовленнєвих вмінь.

Лічилка також є жанром дитячого фольклору та має прикладне значення. Вона виконує функцію упорядкування, вибору та визначення дій учасників гри. При цьому перераховуються всі, хто бере участь у грі. Найчастіше лічилки бувають римованими з гумористичним змістом, а саме перерахування може бути завуальованим. Використання лічилок легко інтегрується в процес проведення та організації ігрової навчальної діяльності учнів на уроках іноземної мови.

Загадки – короткі твори, в основі яких лежить дотепне, метафоричне запитання, що передбачає відповідь на нього. Щоб знайти відповідь – відгадку, потрібно вміти зіставляти життєві явища на основі їх спорідненості чи подібності за певними ознаками, рисами, характеристиками. Загадки не тільки допомагають запам'ятати зразки мовлення учням, а й забезпечують інтелектуальний розвиток школярів.

Одним з найбільш популярних жанрів дитячого фольклору є народна казка. Казка – усний народний твір, який виник у безпосередньому спілкуванні оповідача зі слухачами.

Скорочені та спрощені тексти народних англійських казок широко використовуються у навчанні учнів англійської мови. Так англійські народні казки «The Gingerbread man», «Jack and the Beanstalk», «Red Riding Hood» та багато інших традиційних народних дитячих казок знаходять широке використання у навчальному процесі оскільки містять надзвичайно багатий мовний матеріал, дотичний як до навчання англійської лексики так і граматики [3].

Отже, проаналізувавши вплив автентичного матеріалу, а саме фольклору, можемо стверджувати, що він є ефективним для оптимізації формування та розвитку англомовної компетентності учнів початкової школи. Має позитивний вплив на дітей та їх розуміння англійської культури та творчості.

Література:

1. Гуманкова О., П'ятничка Т. Використання англомовного дитячого фольклору як засобу формування граматичної компетентності учнів початкової школи. *Теорія і практика навчання іноземних мов*. 2020. № 1 URL: http://eprints.zu.edu.ua/30845/1/Гуманкова_П%60ятничка_%20тези_правка.pdf (дата звернення: 20.10. 2022).

2. Державний стандарт початкової освіти: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-п#Text. (дата звернення: 20.10. 2022).

3. Калініна Л., Бурмакіна Н., Самборська Н. Методичний експрес: Інноваційні технології навчання англійської мови: Навчально-методичний посібник для студентів педагогічних спеціальностей ЗВО, керівників гуртків англійської мови ЗДО та вчителів англійської мови початкових класів ЗЗСО. 2021. URL: http://eprints.zu.edu.ua/33160/1/Методичний%20експрес_Інноваційні%20технології%20навчання%20англійської%20мови.pdf. (дата звернення: 20.10. 2022).

4. Калініна Л.В. Лінгвокультурознавчий аспект формування комунікативної компетенції учнів початкової школи. *Перспективи раннього навчання іноземних мов в Україні та за кордоном*. 2012. С. 47-59.

5. Хаджинова І.В. Використання англомовних дитячих казок на уроках англійської мови у початковій школі. *Актуальні проблеми науки та освіти*: Збірник матеріалів XXIV підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / за заг. ред. М. В. Трофименка. Маріуполь: МДУ, 2022. С. 364-367.

6. Mother Goose's Nursery rhyme / ed. by Walter Crane. Sahara Publisher Books, 2020. 296 p.

Плугіна А. П.
доктор філософії, старший викладач
кафедри педагогіки і психології
початкової освіти ННІ Педагогіки і психології
Глухівського НПУ ім. О. Довженка

МЕДІАОСВІТНІ УМІННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

Прогрес інформаційних технологій обумовлює зміни в професійній діяльності учителів, створює проблему готовності випускника ЗВО до застосування новітніх технологій у подальшій педагогічній діяльності [3]. Загальновизнано, медіазасоби є джерелом постійно оновлюваної інформації, що сприяє виявленню їх освітньої ефективності у професійній підготовці здобувачів освіти на основі формування умінь поводитися із різним технічним інструментарієм і створення власного медіапродукту. Це стає можливим за умови сформованості у майбутніх учителів відповідних умінь [5].

Згідно Концепції педагогічної компетентності майбутніх учителів у системі ступеневої підготовки спеціалістів початкової ланки освіти [1] основою професійної діяльності є педагогічні уміння, частина із яких може бути автоматизованою (навички). Зміст теоретичної підготовки майбутніх учителів початкових класів виявляється в узагальненому умінні педагогічно мислити, що передбачає наявність у них таких умінь: аналітичні уміння (аналіз педагогічних явищ), прогностичні уміння (управління педагогічним процесом, педагогічне прогнозування), проєктивні уміння (конкретизація цілей навчання та виховання), рефлексивні вміння (здійснення контрольно-оцінної діяльності). Зміст практичної підготовки майбутніх учителів початкових класів виражається у зовнішніх (предметних) уміннях, тобто в діях, що можна спостерігати. До них належать організаторські (мобілізаційні, інформаційні, розвивальні, орієнтаційні уміння) і комунікативні уміння (перцептивні уміння, уміння педагогічного спілкування) [2].

Варто також виділити в окрему групу і медіаосвітні уміння, вони є одним із способів інформаційного захисту від маніпулятивних впливів ЗМІ. Оскільки головними цілями інформаційного маніпулювання є моральна свідомість і наукова картина світу, то *основними принципами розвитку медіаосвітніх умінь* в освітньому процесі є:

− аксіологічність – відповідність змісту і форм педагогічної взаємодії цінностям і нормам учасників освітнього процесу;

− історичність – структурування інформації, що надходить в просторово-часовому аспекті;

− системність – об’єднання учасників освітнього процесу на всіх його етапах з метою вирішення актуальних проблем [4].

За А. Думчовою, медіаосвітні уміння можна розподілити на такі групи:

− користувацькі уміння – знаходити, готувати, передавати, приймати, переробляти інформацію на певному інформаційному носії;

− уміння цілепокладання – свідоме вивчення власних інтересів та форм мотивування, цілеспрямований пошук потрібної інформації, правила орієнтування в інтернеті та в інформації від ЗМІ, правила побудови запитів, вибір ключових слів, розуміння адресної спрямованості інформації тощо;

− загально-інтелектуальні вміння – уміння роботи з різноманітною інформацією – аналітичне осмислення, інтерпретація, конкретизація, формування альтернативних поглядів, розуміння прихованого змісту повідомлення, перекодування з мови образів на мову слів, перетворення інформації в факти й судження, оцінювання достовірності, співвіднесення інформації й знань, збереження і відтворення, забування непотрібної інформації;

− уміння спілкування і творчого самовираження – етика спілкування, в тому числі мережевого, формулювання точних, ясних, зрозумілих пропозицій, питань, використання прийомів комунікації, аналіз та облік можливих помилок сприйняття в спілкуванні, продукування нових форм взаємодії.

Основною метою навчання є не тільки отримання тієї чи іншої інформації, а й формування інформаційної культури як частини інтелектуальних умінь. Тільки у випадку, якщо учитель дасть учневі знання, навчить інформаційним умінням, він буде готовий продовжити освіту, а, отже, й професійно визначитися в житті. Інформаційна культура є найважливішою складовою освітнього потенціалу інформаційно-технологічного простору. Для формування медіаосвітніх умінь у найбільш узагальненому вигляді важливі такі складові інформаційної культури:

− знання основ комп'ютерної грамотності та розуміння закономірностей інформаційних процесів;

− уміння організувати пошук і відбір інформації, необхідної для вирішення поставлених завдань;

− уміння оцінювати достовірність, повноту, об'єктивність інформації, що надходить, представляти її в різних видах, обробляти тощо;

− розуміння комп'ютерних інформаційних технологій як сукупності засобів вирішення проблем людиною (а не самоцілі), розуміння їх можливостей і недоліків;

− уміння застосовувати отриману інформацію під час прийняття рішень у практичній діяльності.

Для того, щоб сформувати у майбутніх учителів початкових класів вищеназвані медіаосвітні уміння, що є основою інформаційної культури, необхідно враховувати два основних моменти:

− психологічні можливості щодо сприйняття інформації − нині педагоги продовжують досліджувати і шукати нові методи роботи та організації інформації для її якнайшвидшого засвоєння, а також оригінальні методики вироблення навичок самостійної роботи з інформацією, з огляду на психологічні особливості індивіда. Варто відмітити принципову відмінність між сприйняттям «друкованого слова» та інформації, яку отримують здобувачі освіти з екрану комп'ютера. Наукові дані про психологічно-пізнавальні процеси широко використовуються в педагогічній практиці, тому що навчання як організована форма соціальних впливів на людину, є процесом пізнання певного характеру і управління психічним розвитком індивіда;

− змістовий аспект тієї інформації, яка впливає на індивіда − варто звернути увагу на той зміст інформації, що нині оточує сучасну людину. Освітній потенціал безпосередньо пов'язаний зі змістом інформації, що знаходиться в інформаційних системах. Частина навчальної інформації створюється цілеспрямовано, різними науковими та освітніми спільнотами, частина стихійно проникає в цю сферу. Зміст інформації досить різноманітний, вона має як позитивні, так і негативні властивості. У зв'язку з цим, а також зі специфічною формою її подання, виникає низка проблем. Наприклад, проблеми етики, достовірності, надійності інформації, впливу на психіку і підсвідомість людей тощо [5].

Отже, медіаосвітні уміння – важливий складник професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. Використання елементів медіаосвіти в освітньому процесі вимагає високого рівня компетентності майбутніх учителів початкових класів, які якісно реалізують на практиці можливості інноваційних технології та впровадження в навчання різних дисциплін. Тому підготовка майбутніх учителів початкових класів, які використовують засоби медіаосвіти, є складною системою, що функціонує відповідно до цілей, завдань і принципів підготовки спеціалістів даної сфери.

Література:

1. Банашко Л. В., Севастьянова О. М., Крищук Б. С., Тафінцева С. І. Концепція педагогічної компетентності майбутніх учителів у системі ступеневої підготовки спеціалістів початкової ланки освіти. URL: http://www.kgpa.km.ua (дата звернення: 17.11.2022).

2. Воробйова О. В. Професійна підготовка майбутнього вчителя початкових класів у сучасних освітніх умовах. Особистість, сім'я і суспільство: питання педагогіки і психології : зб. ст. по матер. XXI міжнар. наук.-практ. конф. Частина І. СібАК, 2012.

3. Жалдак М. І. Система підготовки вчителя до використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі. Інформатика та інформаційні технології в навчальному закладі. 2011. № 4–5. С. 76–82.

4. Плугіна А. П. Обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування медіа-освітніх умінь. Вісник Черкаського університету. Серія: педагогічні науки. 2019. № 2, С. 123-128.

5. Плугіна А. П. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування у молодших школярів елементарних медіа-освітніх умінь. Компетентнісний підхід в освіті / відп. за випуск Демидчик Г. С. Суми: Видавництво Вінніченко М. Д., 2017. С. 121-125.

Рогова І. З.
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти 1 курсу
ННІ Педагогіки і психології Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – д-р філософії, ст. викл. Плугіна А. П.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ УРОКІВ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ПОЧАТКОВОЇ ЛАНКИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Із розвитком суспільства розвиваються та змінюються усі сфери життєдіяльності людей. Особливо це стосується тих сфер, які відіграють значну роль в інтелектуальному та інформаційному становленні особистості. Сфера освіти одна зі сфер, яка зазнала найбільш вагомих змін за останні роки. Це спричинено унеможливленням проведення освітнього процесу за традиційною системою освіти. Альтернативною моделлю освіти у нашій країні та значній кількості зарубіжних розвинених держав, стала дистанційна форма освіти.

Не дивно, що проблема впровадження дистанційного навчання є однією із найактуальніших тем сьогодення, як серед українських науковців, педагогів-новаторів, методистів, дослідників, психологів та соціологів, так і закордонних. Всебічний огляд та тлумачення змісту поняття «дистанційне навчання» сформовано в працях (М. Томпсон, М. Мур, А. Кларк, Д. Кіган, І. Роберт, А. Хуторський), методичні особливості організації освітнього процесу із застосуванням різних дистанційних моделей (М. Васильєва, Р. Вернидуб, В. Сергієнко, Ю. Триус, В. Франчук, А. Худякова), педагогічні аспекти відкритого дистанційного середовища (О. Андреєв, В. Беспалько, О. Коломієць, В. Кухаренко), умови ефективного використання технологій дистанційного навчання (О. Рибалко, Н. Сиротенко, А. Бершадський, І. Кревський) [5]. Технічні питання застосування дистанційних технологій в освітньому процесі висвітлено у напрацюваннях О. Гайша, Р. Голощук, Є. Ланських, Г. Маклакова, А. Малихіна, П. Федорук, С. Штангей та ін. Проблема впровадження технологій дистанційного навчання у початковій школі з використанням власного досвіду описана у публікаціях І. Воротникової, І. Делик, Н. Іванішиної, О. Корнієць, Л. Міляєвої, С. Муравського, Л. Покудіної, С. Якубова.

У працях багатьох дослідників зазначається, що саме дистанційна форма навчання, метою та засобами якої є застосування у освітньому процесі інтернет-технологій, сучасних мультимедійних пристроїв, гаджетів, технічних засобів навчання у поєднанні зі змістом традиційної освіти, який залишається незмінним, є найбільш ефективною та результативною відповідно до вимог сьогодення.

Ознайомившись із особливостями дистанційного навчання в початкових класах, основними його складовими визначаємо:

– процес навчання, який здійснюється в синхронному (паралельному), рідше асинхронному (неодночасному) форматах;
– елементи освітнього процесу: форма організації, зміст, цілі, засоби навчання, методи;
– суб’єкти освітнього процесу;
– засоби інформаційно-комунікаційних технологій.

Серед переваг дистанційного навчання, можемо означити такі: неприв′язаність освітнього процесу до часу та місця, комфортна та психологічно стабільна атмосфера, розвиток самоосвіти та самоконтролю, можливість підлаштувати освоєння матеріалу під власний темп діяльності. Проте, як і традиційна система освіти чи будь-які інші альтернативні системи, дистанційна форма здобуття освіти має свої недоліки, серед них найвагомішими є: гаджетизація та за її рахунок, зменшення рухової активності, відсутність зорового контакту, а отже, унеможливлення навіть при синхронному дистанційному навчанні можливості усвідомлювати рівень зацікавленості здобувачів освіти навчальним

матеріалом та їх уваги, побутова одноманітність, необхідність у наявності технічних засобів навчання (ТЗН) та постійного доступу до інтернету [3].

За рахунок того, що дистанційне навчання потребує постійного використання гаджетів та технічного забезпечення, виникає значне навантаження на органи зору. Щоб мінімізувати негативність цього фактору варто під час організації уроків у здобувачів освіти загалом, та у молодших школярів зокрема, урізноманітнювати види дистанційних технологій. Найбільш поширеними серед них є:

– чат-заняття, які проводяться синхронно, коли всі учасники мають одночасний доступ до чату;

– веб-заняття, або дистанційні лекції, конференції, семінари, ділові ігри, лабораторні роботи, практикуми та інші форми навчальних занять, що проводяться за допомогою засобів телекомунікацій та інших можливостей інтернету;

– телеконференції, що проводяться, на основі списків розсилки з використанням електронної пошти. Для навчальних телеконференцій характерно досягнення освітніх завдань» [1, с. 12].

Особливістю організації уроків в умовах дистанційного навчання з молодшими школярами є те, що вони ще недостатньо самоорганізовані, щоб здобувати освіту самостійно. А отже для здійснення ефективного та результативного освітнього процесу виникає необхідність для вчителя налагодити тісний зв′язок з батьками та домогтися їх залучення до проведення освітнього процесу. Від налагодження комунікацій між вчителем, здобувачами освіти початкової ланки та їх батьками залежить рівень ефективності навчання [2].

Тож вчитель початкових класів в умовах дистанційного навчання не лише не втратив свою позиційну роль в освітньому процесі, а й укріпив її. Роль вчителя за дистанційного формату набуває особливого статусу [4]. Особливостями організації уроків у здобувачів освіти початкової ланки в умовах дистанційного навчання, які забезпечать якісний результат визначаємо такі:

– єдиний доречний підхід до проведення уроків із використанням дистанційних технологій;

– обов′язковий попередній аналіз рівня забезпеченості здобувачів освіти (ТЗН) та доступ до інтернету;

– встановлення тісної взаємодії з батьками;

– формування позитивних мотивів до дистанційного навчання;

– забезпечення зворотнього зв′язку;

– встановлення чіткого та обов′язкового для дотримання графіку навчання;

– оперативність до відповідей та реалізації навчальних завдань учнями;

– створення стабільної комфортної психологічної атмосфери;

– забезпечення умов для самореалізації абсолютно кожного здобувача освіти;

– швидке реагування на електронні звернення як батьків, так і самих школярів.

Особливостями організації уроків у молодших школярів в умовах дистанційного навчання, які гальмують якісний результат є такі:

– недостатня забезпеченість деяких школярів ТЗН та доступом до інтернету;

– небажання школярів до зворотного зв’язку;

– психоемоційна неготовність учнів до самоосвіти та самоконтролю;

– проблема вибору вдалого методу контролю за діяльністю [6].

Підсумовуючи зазначене вище зауважимо, що дистанційне навчання є необхідною умовою здійснення освітнього процесу сьогодні. Це одна із найефективніших та найрезультативніших, серед альтернативних систем, форма здобуття освіти, яка є загально признаною серед українських та закордонних навчальних закладів. У здійсненні освітнього

процесу в дистанційному форматі в початкових класах є свої особливості організації уроків, від правильності та гармонійності використання яких залежить ефективність освітнього процесу. Для результативного навчання в дистанційному форматі, вчителі початкових класів повинні зважати на ці особливості та методично правильно підходити до них при підготовці, організації та проведенні уроків у початкових класах.

Література:

1. Власенко І. Г. Впровадження дистанційного навчання – вимога сучасності. *Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія*: зб. матеріалів доп. учасн. міжвузівського вебінару. Вінниця: ВТЕІ КНТЕУ, 2017. С. 12–14.

2. Воротникова І. П., Якубов С. В. Упровадження дистанційних технологій у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів. Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. 140 с.

3. Гатченко Р. І. Характеристика дистанційного навчання. *Дистанційне навчання – старт із сьогодення в майбутнє : зб. матеріалів доп. учасн. ІІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю.* Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. С. 96.

4. Кухаренко В.М. Дистанційне навчання та умови застосування : навч. посіб. Вид. 3-тє. Харків, 2002. 320с.

5. Рогова І. З. Особливості психоемоційного стану молодших школярів в умовах дистанційного навчання. *Концептуальні підходи формування емоційного інтелекту у здобувачів освіти : зб. матеріалів доп. учасн. Всеукраїнської інтернет-конференції молодих учених та студентів*. Глухів, 2022. С. 72–75.

6. Сисоєва С.О. Проблеми дистанційного навчання: педагогічний аспект . *Неперервна професійна освіта: теорія і практика***.** 2003. Вип. 3-4. 308 с.

Малєтова К. О.
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти 2 курсу ННІ Педагогіки і психології
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – д-р філософії, ст. викл. Плугіна А. П.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Нинішнє інформаційне суспільство, або суспільство знань, вимагає нових сучасних здатностей, породжує проблему підготовки людини до життя в інформаційному суспільстві, зокрема молодших школярів як найбільш сприйнятливих до впливу медіа.

Наш час висуває особливі вимоги до формування особистості, змушує розвивати відповідальність і самостійність, уміння ставити перед собою завдання, творчо вирішувати їх, правильно реагувати на події, використовуючи інформацію з різноманітних джерел. Адже людина XXI століття – людина, яка вільно володіє сучасними технологіями, постійно вдосконалює та підвищує свій освітній рівень. Освічена людина має комунікативну культуру, володіє мовами, знаками, символами та засобами сучасної комунікації.

Інноваційна діяльність спрямована на зміну та розвиток освітнього процесу з метою досягнення вищих результатів, одержання нових знань, формування якісно іншої педагогічної практики. До продуктів інноваційної діяльності можна віднести нововведення, що позитивно впливають на зміни в системі освіти та визначають її розвиток. Одним із основних компонентів такої діяльності є творчість. Інноваційні процеси та інноваційна педагогічна діяльність неможливі без творчого моменту.

Вивченням психологічних аспектів впливу медіа на молодших школярів відображено у дослідженнях (Б. Сазонов, В. Дудченко), характеристики цільових орієнтацій учасників

інноваційного процесу (Ю. Карпова), роль та місце творчості в інноваційній діяльності (О. Дусавицький, В. Моляко, Б. Твіс).

Успішність інноваційної діяльності та медіасвітньої зокрема, багато в чому залежить від психологічної готовності молодших школярів сприймати і реалізовувати нововведення (М. Боришевський, І. Коновальчук, В. Загвязинский, Н. Клокар, Л. Мітіна, О. Соснюк та ін.).

Сьогодні дослідженням проблеми медіаосвіти впритул зайнялись психологи. Питання впливу сучасних медіа на знання підростаючого покоління, його поведінку, оцінки, формування нових цінностей стають нагальними та відкривають нові простори для досліджень. Нині постають нові питання, зокрема, які медіаосвітні стратегії, моделі, методи й технології можуть найефективніше підготувати молодших школярів до життя в сучасних інформаційних умовах і наскільки вони ефективні в розкритті особистості молодої людини [1, с. 21].

За І. Жилавською, у молодших школярів, як і у будь-якої іншої соціальної групи, у взаємодії із засобами комунікації простежується певна медіаповедінка, яка характеризує її як частину інформаційного суспільства, що має різноманітні відносини з медіа. У ході взаємодії з медіазасобами здійснюється активна адаптація особистості молодої людини до її поведінки й формування відповідних їй внутрішніх психологічних регуляторів. У результаті такої адаптації виробляється індивідуальна лінія поведінки. Вона може бути виключно оригінальною, що різко відрізняє її від інших, або усередненою, відповідно масовим настроям, у будь-якому випадку лінія поведінки відповідає якості особистості, яка її виробляє [2, с. 72-74].

Широке впровадження медіатехнологій у наше життя має психологічні наслідки. Варто визначити психологічний вплив медіа на рівні їх споживання. Відтак, під час виробництва медіаінформації надається важливе значення створенню її візуального компонента. Причиною цього є чуттєво-образна природа візуалізації, а також її ефективний вплив на свідомість людини. У процесі сприйняття візуального об’єкту, тобто зображення, активізується робота зорових аналізаторів, завдяки чому через очі надходить інформація про об’єкт, навіть будучи неусвідомленою. Результат сприймання – образи-уявлення, що, порівняно зі словом, сприймаються повніше та ефективніше відкладаються у пам’яті та здатні швидше запускати асоціативний механізм мислення. Чуттєва сфера образів тісно пов’язана з емоційною сферою, що надає більшої активності та потужності як регуляторам мисленнєвої діяльності, так і поведінці людини. Спираючись саме на ці особливості образної складової психіки, ЗМІ візуалізують фрагменти медіаінформації [3, с. 185].

Інформація – важливий, навіть основний ресурс вирішення життєвих завдань. До першочергових завдань належить також і налагодження зв’язків з інформаційним середовищем, що у процесі взаємодії з соціумом, забезпечує суб’єкта певними знаннями. У різному віці у якості основного медіаресурсу можуть бути: найближче оточення, соціальні мережі, друковані видання, телебачення тощо. Процес конвергенції медіапростору і освітнього середовища вишу може проходити за кількома напрямами:

−технологічний − створення потужних телекомунікаційних систем, технологій супутникового мовлення, освітніх соціальних мереж, глобальних технологій мобільного зв'язку тощо;

−змістовий − використання контенту ЗМІ в освітньому процесі, формування з боку закладів вищої освіти поклику засобам масової комунікації, запиту на інтелектуальний контент, створення інтегрованих інформаційних продуктів у вигляді міжвузівських газет, журналів, альманахів, просвітницьких телерадіопрограм, цифрового освітнього телебачення, міжвузівських інформаційних агентств тощо;

−економічний − злиття фінансових потоків найбільших медіаорганізацій і вишів на основі приватно-державного партнерства для більш ефективного управління ресурсами і отримання прибутку;

−організаційний − створення медіаосвітніх холдингів і концернів [4, с. 169].

Таким чином, сучасний світ та суспільство зокрема не повинні ігнорувати медіаосвіту, потрібно постійно рахуватися з новими невідомими до нинішнього часу технологіями.

Дослідження процесу формування медіаграмотності у молодших школярів повинні займати одне з провідних місць у освітній системі України. Соціальна дійсність нинішнього соціуму перетворюється в медіареальність. Медіаосвіта сьогодні є надзвичайно перспективним напрямом в умовах модернізації та глобалізації освітнього, а також інформаційного простору, реформування системи освіти. Система освіти в Україні останнім часом набуває великих змін, що зумовлено процесами інформатизації, глобалізації та модернізації

Література:

1. Алєйніков І. А. Психолого-педагогічні аспекти використання мультимедійних технологій на уроках історії і права. *Інформаційно-комунікаційні технології навчання: психолого-педагогічні та дидактичні аспекти впровадження : матеріали обласної науково-практичної інтернет-конференції,* Кіровоград, 13 квітня 2011 р. Упоряд. Л. Голодюк. Кіровоград, 2011. 81 с. URL: http://timso.koippo.kr.ua/blogs/index.php/Internet-konferencia/ (дата звернення: 17.11.2022).

2. Імбер В. І. Педагогічні умови застосування мультимедійних засобів навчання у підготовці майбутнього вчителя початкових класів : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 Теорія та методика професійної освіти. Вінниця, 2008. 20 с.

3. Маклюен М. Розуміння Медіа: Зовнішні розширення людини ; пер. з англ. В. Ніколаєва. М.: КАНОН-прес-Ц, 2003. 464 с.

4. Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник. Ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк ; за науковою редакцією В. В. Різуна. Київ: Центр вільної преси, 2012. 352 с.

Владимирова К. О.
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти 1 курсу ННІ Педагогіки і психології
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – д-р філософії, ст. викл. Плугіна А. П.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ ЕКСКУРСІЙ У НАВЧАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Процес модернізації сучасної освітньої діяльності зорієнтовано на зміни її цілей. Сьогодні на перший план висувається її розвивальна функція, становлення і розвиток особистості молодшого школяра. Сформованість в учнів потреби й здатності до самостійного здобуття знань, безперервного навчання та саморозвитку – одне із стратегічних завдань сучасної української школи. Вирішення цього завдання неможливе без формування у кожного учня стійких пізнавальних мотивів навчання, пізнавального інтересу, постійного прагнення до пізнання, від цього будуть залежати успіхи у навчанні.

Екскурсія є формою організації освітнього процесу, яка дає можливість проводити спостереження, безпосередньо вивчати різні предмети, явища і процеси в природних або штучно створених умовах. Екскурсії мають велике пізнавальне і виховне значення. Вони конкретизують, поглиблюють і розширюють знання молодших школярів. На екскурсіях учні перевіряють на практиці теоретичні знання і трансформують їх в уміння і навички.

Віртуальну екскурсію як один із сучасних методів навчання описано у працях Є. Александрової, Н. Білоусової, Є. Голанта, В. Голубкова, Т. Гордієнко, Ю. Кулінки, П. Підкасистого, І. Підласого, Л. Середи та інших. Особливості створення та проведення віртуальних екскурсій за допомогою використання сервісів Google досліджувала у своїх працях О. Подліняєва. На думку вченої, потреба у використанні дистанційної системи навчання, відповідно й віртуальних методів навчання, зумовлена насамперед процесами глобалізації та інформатизації сучасного суспільства [1]. Віртуальні методи навчання, зокрема віртуальні екскурсії, є надзвичайно актуальними на всіх етапах освітнього процесу.

В умовах дистанційного навчання виникає нове середовище взаємодії вчителя та учнів – штучно створений комунікативний простір, орієнтований на досягнення цілей навчання. У центрі комунікативного освітнього простору перебуває конкретний навчальний предмет, однак рівноправну роль поруч із ним виконує мотиваційний аспект навчання, який зумовлює показники результативності пізнавальної діяльності [2].

Варто відзначити, дистанційне навчання є універсальною формою організації навчання, яка реалізується за допомогою використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та дозволяє максимізувати рівень доступності, мобільності, гнучкості, технологічності освітньої системи. Віртуальна екскурсія є своєрідним інформаційним полем, через яке реальність транслюється у віртуальній формі за допомогою різноманітних онлайн-сервісів [3]. До останніх відносять: відеоконференції, форуми, чати (голосові, аудіо- та відеочати), соціальні мережі, що дозволяють здійснювати демонстрацію відео та проводити обговорення переглянутих екскурсій.

Разом із тим віртуальна екскурсія не може замінити традиційної навчальної екскурсії, де молодші школярі мають можливість максимально розширювати чуттєвий досвід за рахунок практичних дій з об'єктами довкілля. Однак вона значно скорочує часові ресурси, дозволяє виховувати самостійність та самоорганізацію учнів, реалізовувати творчий потенціал, набувати досвіду спільної діяльності під час виконання проєктних завдань, і є не просто актуальною, а необхідною формою навчання в умовах сучасності. Створення екскурсії – складний процес, що вимагає значних творчих зусиль, тому зазвичай цим процесом займається вчитель, однак залежно від рівня підготовки учнів та наявності необхідних технічних засобів корисно залучати і їх до самостійного конструювання віртуальних екскурсій. Під час розроблення екскурсії малими групами (по 3–6 осіб) краще розподілити обов'язки заздалегідь, щоб кожен знав, за яку роботу він відповідає. Ключовими тут є навички користування мультимедійними засобами та інтернетом, адже останній є основним засобом, за допомогою якого здійснюється проведення віртуальних екскурсій. Важливо відзначити, що в умовах традиційного навчання вчитель може замінити віртуальні екскурсії на інтерактивні, де основний засіб реалізації – мультимедійний (через мультимедійні проєктори, комп'ютери, ноутбуки тощо). Проте у сучасних умовах дистанційного навчання виключена така можливість, тому для проведення віртуальних екскурсій підключення до інтернету є обов'язковим.

За змістовим наповненням виділяють такі види віртуальних екскурсій:

– оглядові – поєднують елементи декількох екскурсій на спільну тематику. Цей різновид віртуальної екскурсії доцільно використовувати на початку вивчення розділу чи великої теми;

– тематичні – екскурсії, що презентують окремі теми. Їх застосовують на етапі засвоєння нових знань;

– біографічні – екскурсії, що пов'язані з визначними датами в історії суспільства, біографією відомих людей [4].

Вважаємо за потрібне додати до вищезгаданої класифікації окремий різновид – підсумкову віртуальну екскурсію, яка може проводитися після вивчення розділу або всього навчального курсу та поєднує декілька тем. Тут учитель може запропонувати учням самостійний пошук та систематизацію матеріалів для створення віртуальної екскурсії шляхом виконання молодшими школярами індивідуальної роботи або у формі взаємодії в малих групах.

Таким чином, завдяки віртуальним екскурсіям навчання стає динамічним, насиченим та цікавим, стимулює до самостійності та ініціативності, а початкова школа, як осередок формування дитячої особистості, стає в авангарді суспільних змін. Донедавна віртуальні екскурсії розглядалися як нестандартна форма організації шкільного навчання, однак зараз стає зрозумілим, що вони є необхідною формою дистанційного засвоєння навчального матеріалу молодшими школярами, адже останнім найбільше потрібне унаочнення конкретних предметів та явищ довкілля.

Література:

1. Коваленко О. В. Використання віртуальних екскурсій як сучасних форм організації навчального процесу. *Інноваційна педагогіка.* 2019. Вип. 9. Т. 1. С. 94–97.
2. Подліняєва О. О. Віртуальна екскурсія у роботі вчителя. *Електронні інформаційні ресурси: створення, використання, доступ : зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*, (м. Вінниця, 9–10 листопада 2016). Вінниця : ВНТУ, 2016. С. 402–415.
3. Подліняєва О. О. Особливості використання сучасних медіа в освіті: віртуальна екскурсія. *Фізико-математична освіта : науковий журнал.* 2016. № 4 (10). С. 100–104.
4. Пономарьова А. А. Віртуальна екскурсія як форма навчання молодших школярів. *Науковий пошук.* 2011. № 2 (3).

Ткаченко К. Е.
магістрантка 61М-ПО групи
ННІ педагогіки та психології
Глухівського НПУ ім О.Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, ст. викл. Непомняща Г. І.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕТОДИКИ ВИВЧЕННЯ ЗВИЧАЙНИХ ДРОБІВ У ПОЧАТКОВОМУ КУРСІ МАТЕМАТИКИ

Останнім часом велика увага приділяється проблемі, коли учні можуть добре опанувати набір теоретичних знань, але зазнають значних труднощів при застосуванні цих знань для вирішення конкретних життєвих завдань. Розвиток універсальних навчальних дій – це реалії сучасності, тому слід щодня працювати над цим питанням, підвищувати рівень своєї педагогічної майстерності, сприяти саморозвитку та самовдосконаленню учня в атмосфері успіху, впевненості у своїх силах та здібностях. Наявність в учнів широких пізнавальних інтересів, бажання та вміння вчитися, оптимально організуючі свою діяльність – найважливіша умова подальшої самоосвіти та самовиховання.

Підсумовуючи, відзначимо, що наслідком реалізації пізнавальних універсальних навчальних дій стають уміння учнів:

- визначати вид завдань та методи їх вирішення; проводити пошук суттєвої інформації, необхідної для вирішення завдань;
- розділяти обґрунтовані та необґрунтовані міркування; наводити аргументи вирішення навчальної задачі;
- здійснювати аналіз та перетворення інформації; виконувати основні розумові операції (аналіз, синтез, класифікацію, порівняння, аналогію тощо); знаходити причинно-наслідкові відносини;
- мати загальний прийом вирішення завдань; формувати та трансформувати схеми, необхідних вирішення завдань;
- виконувати добір найефективнішого методу розв'язання задачі, враховуючи конкретні умови [1, с. 4].

Важливу роль у розвитку універсальних навчальних дій грає засвоєння такого математичного поняття як звичайні дроби. Вивчаючи цю тему, учні розширюють межі своїх обчислювальних можливостей. Вивчення дробів сприяє розвитку аналітико-синтетичної діяльності, формує в учнів логічне мислення, сприяє вмінню встановлювати причинно-наслідкові зв’язки. У більшості навчальних посібниках з математики зазначається про важливість вивчення звичайних дробів.

У молодших школярів часто виникають труднощі під час вивчення дробів. Першорядними причинами невисокої якості оволодіння учнями поняттям «дріб» є механізоване запам'ятовування, неуважність під час його сприйняття, встановлення взаємозв'язку між множинами вивчених і нових чисел тощо. Для вирішення цих проблем

необхідно забезпечити розвиток пізнавальних універсальних навчальних дій під час уроків математики.

Під час вивчення звичайних дробів доцільно створити умови для прояву пізнавальної активності учнів. До обов'язків вчителя входить включення до структури уроку того чи іншого прийому, методу, засобу, технології.

Можна запропонувати такі освітні технології:

– інформаційно-комунікаційні технології служать для підвищення якості освіти; за допомогою цієї технології учню демонструється ілюстрований матеріал, тренувальні завдання, завдання для закріплення матеріалу;

– технологія проблемного діалогу – технологія, що забезпечує засвоєння знань учням за допомогою спеціально розробленого вчителем діалогу;

– ігрові технології – розвивають стійкий пізнавальний інтерес у учнів;

– проектне навчання – реалізується у процесі самостійної роботи учня, розвиваючи загальнонавчальні вміння та навички [2, с. 5].

У процесі розвитку пізнавальної активності учнів велику роль відіграє робота вчителя. Він повинен сприяти бажанню учнів до спільної роботи, має бути прикладом комунікативної культури. Тільки в цьому випадку учні зможуть реалізовувати спільну роботу і встановлювати громадські зв'язки.

Для вирішення цієї проблеми, у процесі навчання вчителю доцільно застосовувати різні форми роботи. У педагогічній практиці виділяються такі форми організації навчальної роботи:

1. Фронтальна. У процесі навчання вчитель регулює навчально-пізнавальну діяльність всього класу, який вирішує єдине завдання. Від уміння вчителя тримати в полі зору весь клас і при цьому не забувати кожного учня залежить педагогічна ефективність фронтальної роботи. Фронтальна робота не враховує індивідуальних характеристик учнів.

2. Колективна робота. Ця форма роботи виникає на основі групової роботи. Формування виконання завдання реалізується самим класом чи окремими групами під керівництвом вчителя. У процесі реалізації цієї форми навчання активізується пізнавальна діяльність учнів, і навіть розвиваються навички самостійної навчальної діяльності.

3. Індивідуальна. Ця форма навчання передбачає безпосередній контакт учнів з іншими учнями. Учні всього класу самостійно виконують однакові завдання.

4. Групова. Форма навчання, коли він вчитель управляє навчально- пізнавальної діяльністю груп учнів класу. Групова форма навчання поділяється на: ланкові, бригадні, кооперативно-групові, індивідуально-групові, диференційовано-групові, парні роботи учнів [1, с. 5].

Також доцільно використовувати інноваційні педагогічні прийоми для розвитку пізнавальної активності під час вивчення теми «Частини і дроби». Наприклад, «свої приклади», «самостійна робота», «фантастична добавка» тощо.

– «Свої приклади». Вчитель пропонує дітям певний дріб (наприклад $\frac{1}{5}$), а учням необхідно придумати, на який предмет можна його застосувати (торт, яблуко, тощо).

– «Фантастична добавка». Педагог доповнює реальну ситуацію фантастикою. Наприклад пропонується завдання «Уявіть собі, що ви перебуваєте в дзеркалі. Як би змінилася тоді назва поняття дробу?». Проведення уроку може бути оформлене декораціями, а також застосовано інструментальну підтримку (картки, таблиці, плакати);

– «Повторюємо з контролем». До пройденого на уроці матеріалу учні самостійно складають кілька контрольних питань. Після чого деякі учні на виклик педагога відповідають запитання, які ставлять інші учні. Питання ще й можуть попарно задаватися учнями однин одному;

– «Порівняння частин за рисунками». Вчитель пропонує учням розглянути смужки і визначити, що в них спільне, чим вони відрізняються, на скільки поділена кожна смужка, у вигляді яких дробі їх можна представити?

– «Самостійна робота зі смужками». Наприклад, педагог роздає учням по 5 смужок паперу завдовжки 2 см. Повідомляє, що одна така частина — це половина цілого, і пропонує відтворити ціле. Ураховуючи те, що в цілому дві такі половини, учні викладають дві такі смужки-частини в рядок і визначають величину одержаного цілого [3, с. 112].

Використані прийоми педагогічної техніки доповнюють одне одного, складаючись у єдину систему. Для здійснення прийомів навчання використовуються інструменти навчання (засоби), які можуть бути матеріальними (навчальні посібники, дидактичні матеріали, текстові матеріали, підручники, технічні засоби навчання) та ідеальними (загальна система знаків (мова), письмова мова, засоби наочності, навчальні комп'ютерні програми тощо).

Отже, при вивченні частин величини педагогу необхідно: сформувати в здобувачів освіти уявлення про частини величини, навчити порівнювати частини за допомогою наочної основи, навчити розв’язувати задачі на знаходження частини від числа і числа за величиною його частини. Таким чином, вивчення звичайних дробів у початковій школі повинне бути здійснено на практичній основі із застосуванням великої кількості наочності — математичних матеріалів: смужок паперу, набору геометричних фігур (прямокутників, кругів, рівносторонніх трикутників, шестикутників, восьмикутників), також можна використати яблуко, торт і т. п. для ділення на рівні частини. При опрацюванні цієї теми необхідно звертатись до попереднього досвіду дітей.

Література:

1. Кушнір В., Ольшанецька А., Дворак І. Дослідження та розвиток творчості під час вивчення математики. Математика в школі, 2009. № 6. С. 3-5.

2. Онопрієнко О., Листопад Н., Скворцова С. Компетентнісний підхід до навчання математики. Київ : Редакції газет з дошкільної та початкової освіти, 2014. 128 с.

3. Скворцова С. О., Онопрієнко О. В. Нова українська школа: методика навчання математики у 3–4 класах закладів загальної середньої освіти на засадах інтегративного і компетентнісного підходів : навч.-метод. посіб. Харків : Ранок, 2020. 320 с.

Малишок К. О.
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти 1 курсу
ННІ Педагогіки і психології Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Вишник О. О.

РОЗВИТОК ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗАСОБОМ ГРУПОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Актуальністю даної проблеми дослідження є особлива соціальна значимість діалогічного мовлення в міжособистісній комунікації, інтерес до проблем мовленнєвого впливу в сучасній початковій школі, де значне місце займає діалогічне мовлення.

Сучасні педагоги основою навчання неодмінно вважають розвиток мовлення учнів. Даній проблемі у науково-методичній літературі завжди приділяється значна увага, але поодинокі питання і на сьогоднішній день продовжують залишатися вирішеними не у повному обсязі. Окремо можна зазначити, що в умовах оновлення змісту сучасної початкової освіти, впровадження концептуальних засад нової української школи, значної актуальності набирає проблема розвитку діалогічного мовлення учнів молодших класів засобами групової взаємодії.

Чинною освітньою програмою передбачено формування та розвиток в учнів початкових класів уміння вести діалог. Дане уміння набуває значної уваги у сучасному житті

суспільства. Оскільки від того, як навчити учня налагоджувати контакти та спілкуватися з оточуючими людьми буде залежати не лише його подальше навчання, а й результативна діяльність у дорослому житті. У цьому віці розвиваються навичка брати відповідальність на себе за власне мовлення і вміння правильно його організувати з метою ефективної комунікації з іншими людьми, уміння організовувати групову й особисту діяльність [5, с. 38].

Лінгвістичні аспекти розвитку діалогічного мовлення у своїх роботах досліджували такі вчені: Ф. Бацевич, А. Бадер, К. Пономарьова та інші, методичні аспекти досліджували: М. Вашуленко, Л. Варзацька, А. Зимульдінова та інші.

Проблемі формування діалогічного мовлення засобами групової взаємодії присвячені публікації О. Киричука, О. Кондратюка, В. Макушенка. У публікація, котрі присвячені проблемі розвитку діалогічного мовлення висвітлюються такі питання: значення діалогу для особистості, її гармонійного розвитку; особливості діалогічного мовлення учнів молодших класів; зміст діалогу; умови, котрі здатні забезпечити успіх у навчанні учнів діалогу; форми організації роботи з розвитку діалогічного мовлення учнів молодшого шкільного віку; види діалогу, котрим варто навчити дітей молодшого шкільного віку [1, с. 21].

Питання щодо розвитку діалогічного мовлення учнів початкових класів традиційно розглядаються у рамках вивчення навчальної дисципліни «Українська мова», період навчання грамоти. М. Вашуленко, Л. Варзацька, А. Каніщенко звертають увагу на необхідність щодо розробки системи практичних вправ та завдань, які присвячені формуванню у молодших школярів діалогічних умінь.

Новітні підходи щодо змісту освіти та концептуальні принципи її реформування актуалізували проблему навчання культури діалогу. Такі дослідники, як М. Вашуленко, О. Кондратюк, О. Мельничайко, Е. Палихати, К. Пономарьова, Н. Ростикус, О. Савченко, зазначають, що складність засвоєння культури діалогічного спілкування обумовлена різноманітними причинами. Одна з таких причин – наявність різноманітних позицій суб'єкту діалогу; відсутність розуміння іншого, співпереживання інформації, що обговорюється; не сформована здатність рефлексувати зміст власного висловлювання.

Діалогічне мовлення має бути спрямоване на досягнення певної поставленої мети, яка завжди визначає вибір дій з урахуванням умов, у яких ці дії мають здійснюватися.

Головною особливістю діалогу є чергування в говорінні одного співрозмовника з прослуховуванням і подальшим говорінням іншого. Діалогічна мова зазвичай виникає в конкретних ситуаціях та здатна супроводжуватися жестами, мімікою та інтонацією.

Діалогічне мовлення у науковій літературі зазначається як «комунікативний акт, у якому має місце зміна ролей мовця і слухача. Він відбувається в певній ситуації спілкування і є її продуктом. Ситуація спілкування охоплює обстановку, в якій відбувається розмова, стосунки між співрозмовниками, мовленнєве спонукання і процес діалогізування» [3, с. 38].

Навчальний діалог висвітлюють по-різному. Наприклад, С. Гончаренко, автор «Українського педагогічного словника», зазначає, що «в умовах навчальної ситуації діалог - це форма педагогічної взаємодії вчителя - учня (учня-учня), у процесі якої відбувається інформаційний обмін, регулюються відносини і взаємний вплив. У навчальному діалозі специфіка визначається цілями, умовами та обставинами взаємодії» [2, с. 16]. Е. Палихата розглядає діалог більш ширше, як «взаємодію суб'єктів навчального процесу, що може розвиватися у різних напрямках: учитель–учень, учень–учень, учень–учні, учень–тексти» [6, с. 107].

Діалог є основною формою мовлення під час навчання в початковій школі та займає одне із провідних місць. Розвиток і формування діалогічного мовлення на етапі початкової школи допомагає виробити в учнів уміння спілкуватися, слухати співрозмовника, вступати в розмову й підтримувати її.

Одним із чинників розвитку діалогічного мовлення учнів молодших класів є групова взаємодія на уроці. Навчання має здійснюватися на рівні «зони найближчого розвитку» найбільш підготовлених школярів. З найперших уроків учні вводяться у ситуацію, яка від них вимагає певних інтелектуальних зусиль та продуктивних дій. Разом з цим, високий

рівень викладання навчального матеріалу обов'язково поєднується зі створенням в класі атмосфери поваги, довіри та толерантності, що дозволяє кожній дитині повірити у свої власні сили та по-справжньому розкрити свої здібності.

Розвиваючи діалогічне мовлення учнів початкової школи необхідно враховувати вікові та особистісні фактори, а також пам'ятати, що в основі виникнення та стимулювання мовлення лежить мотивація, тобто намір мовця вступити в спілкування. Для того, щоб ця мотивація виникла в ході навчання, необхідно створити мовленнєву ситуацію. У процесі розвитку діалогічного мовлення учнів на основі прийомів групової взаємодії акцентування робиться на спостереженні мовного матеріалу, театралізації та постановці, навчально-рольових іграх тощо. З аналізу науково-методичної літератури можна зробити висновок про найбільш оптимальні методи розвитку діалогічного мовлення для учнів початкових класів в умовах групової взаємодії [1, с. 21].

Особливу увагу слід звернути на інтерактивні імітаційні методи, які дуже добре сприяють активізації мовленнєвої діяльності, а також здатні сприяти застосуванню дитиною типів висловлювань.

Отже, варто зробити такий висновок: діалогічне мовлення відіграє важливу роль в процесі вивчення української мови учнями молодшого шкільного віку. Воно сприяє появі вербального стимулу, що активізує процес навчання і засвоєння лексичного та граматичного матеріалу. На уроках української мови значну увагу слід приділяти саме розвитку діалогічного мовлення учнів. Найкращий розвиток відбувається саме у процесі групової взаємодії, коли діти можуть спілкуватися один з одним з означених проблем та питань.

Література:

1. Власенко О. В. Розвиток діалогічного мовлення молодших школярів. *Управління школою*. 2005. № 22–24, серпень. С. 21–22.

2. Гончаренко С. Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне: Волин. обереги, 2011. 519 с.

3. Зимульдінова А., Філь Г. Діалог як форма усного мовлення учнів початкових класів. *Початкова школа.* 2014. № 3. С. 37–39.

4. Мартіна О. Діалогічне мовлення як засіб формування комунікативної компетентності учнів початкових класів. *Педагогічна освіта: теорія і практика* : збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. 2019. № 27. С. 375-380.

5. Кірик М. Ю., Данилова Л. І. Нова українська школа: організація діяльності учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти : навчально-методичний посібник. Львів: Світ, 2019. 136 с.

6. Палихата, Е. Взаємозв'язок між монологічним і діалогічним мовленням на уроках вивчення рідної. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.* Сер. Педагогіка. 2006. № 4. С. 107–112.

Медведєва С. А.
здобувачка 512по групи
психолого-педагогічного факультету
Комунального закладу «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
Науковий керівник – викладач І категорії Лонська І. О.

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

В умовах сучасної школи, коли центром навчальної діяльності є діти, а головним завданням кожного вчителя – формування гармонійної всебічно розвиненої особистості, усе більше педагогів стикаються з тим, що важко викликати в учнів інтерес до навчання,

оскільки вони мають велику кількість можливостей в отримати інформацію з різних інтернет джерел. Докорінної зміни сьогодні потребує сам процес навчання, а також його форма та підхід викладу. Найцікавішим на часі вважається інтерактивний метод навчання.

«Інтерактив − означає здатність взаємодіяти чи знаходитись в режимі бесіди, діалогу з чим-небудь (наприклад, з комп'ютером) або ким-небудь (з людиною). Отже, інтерактивне навчання – це насамперед діалогове навчання, під час якого здійснюється взаємодія вчителя та учня» [2, с. 7].

Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної взаємодії всіх учнів, процес базується на співпраці, взаємонавчанні учитель-діти. При цьому вчитель і учень – рівноправні суб'єкти навчання.

Інтерактивне навчання має такі характеристики: взаємодія тих, хто навчається; діалог; діяльність; опора на свій суб'єктивний досвід; комфортні умови навчання; знання, набуті спільними зусиллями; контроль та оцінка; взаємооцінка та взаємоконтроль.

Тобто вчитель визначає напрямок, контролює час і послідовність виконання наміченого плану, дає поради та допомогу. У свою чергу, учні взаємодіють один з одним під час цих уроків, а педагоги гарантують, що їхні зусилля приводять до позитивних результатів. Саме використовуючи інтерактивні технології, учні вчаться шукати інформацію, систематизувати та узагальнювати її.

Інтерактивність (або відкритість до спілкування) сьогодні стає найактуальнішою. Випускник Нової української школи сьогодні – це перш за все творча особистість із величезним потенціалом для саморозвитку та самореалізації. Ці цілі практично неможливо досягти без використання педагогічних методів, які дають змогу дітям брати активну участь у навчальному процесі. Це можливо лише при застосуванні сучасних інтерактивних технологій навчання.

Л. Акпинар наголошує, що упродовж усього процесу інтерактивного навчання викладач не надає «готових знань», учитель лише керує навчальним процесом, спонукаючи учнів до самостійного пошуку вирішення тієї чи іншої освітньої проблеми. Завдання вчителя – розбудити в учнів власну ініціативу, активність, тому викладач виступає у ролі помічника або консультанта, а при потребі – як одне з джерел інформації [1, с. 43-44].

Це означає, що здобувачі освіти засвоюють усі рівні знань і в класі збільшується кількість дітей, які свідомо засвоюють матеріал. Вони займають активну позицію щодо засвоєння знань, і їх інтерес до отримання знань зростає.

Не менш важливим аспектом інтерактивного навчання є відчуття приналежності до групи, яке може змусити вразливих і невпевнених учнів почуватися в безпеці. Коли діти навчаються разом, вони відчувають значну емоційну та інтелектуальну підтримку, що дозволяє їм вийти за межі свого поточного рівня знань і навичок. Отже, такі уроки створюють ситуацію успіху.

Застосування інтерактивного навчання відбувається через використання позитивних форм для організації навчальної діяльності для учнів, інтерактивних ігор і методів, які сприяють засвоєнню навичок дискусії.

Найбільш часто використовуються: для фронтальної форми роботи прийоми: «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Ажурна пилка», «Незакінчене речення»; форми співпраці: робота в парах («Віч-на-віч», «Сам-на-сам»), групова робота, «Акваріум», рольова гра, «Драматизація»; техніки навчання, що обговорюються: методи «Прес», «Займи позицію».

Я. Цивенко наголошує на тому, що на уроках із використанням інтерактивних технологій необхідно дотримуватися певної структури. Як правило, структура таких занять складається з п'яти основних елементів:

а) мотивація (не більш як 5 % часу заняття);

б) оголошення, виклад теми та очікуваних навчальних результатів (не більш як 5 % часу заняття);

в) надання необхідної інформації (10-15 % часу);

г) інтерактивна вправа – центральна частина заняття (45- 60 % часу на уроці);

д) підбиття підсумків, оцінювання результатів уроку (до 20 % часу) [4, с. 39].

Спостерігаючи за роботою учнів на уроці, можна побачити, що психологічна атмосфера в класі змінилася в процесі всього періоду використання даної технології. Під час такого уроку формуються нові стосунки, в яких учитель і учень виступають партнерами в досягненні однієї мети, кожен з яких має зробити свій внесок. У цьому випадку учні почуваються успішними.

Згідно з визначенням О. Савченко, метод навчання розуміємо як спосіб досягнення навчальної мети, систему послідовних, взаємозалежних дій учителів й учнів, які забезпечують засвоєння змісту освіти [3, с. 402].

Отже, інтерактивні технології – це спосіб досягнення освітніх цілей шляхом побудови діалогів, у яких відбувається взаємодія всіх учасників навчально-виховного процесу. При використанні інтерактивних методів навчання вчитель і учні перебувають у безперервній, активно-пошуковій та ефективній взаємодії. На таких уроках діти моделюють життєві та виробничі сценарії та разом вирішують проблеми на основі аналізу обставин та відповідних ситуацій.

Одним із найпоширеніших методів у програмі початкової школи є сюжетно-рольові ігри. Так як гра пробуджує в учнів інтерес до навчання, тому ігри є домінуючим видом діяльності дітей дошкільного віку, а також ефективні для дітей молодшого шкільного віку.

У рольових іграх учасникам пропонується «зіграти» іншу людину або «розіграти» проблемну ситуацію в неформальній, але максимально реалістичній формі. Такі ігри сприяють розвитку навичок критичного мислення, комунікативних навичок, уміння формулювати різні варіанти поведінки в проблемних ситуаціях, сприяють розумінню позиції інших людей, формуванню ідей для самостійного вирішення проблем.

Серед інтерактивних методів також слід виділити такий метод, як «мозковий штурм», який сприяє розвитку творчого потенціалу учнів, виховує вміння працювати в команді, аналізувати ситуацію, генерувати ідеї та знаходити правильний шлях вирішення проблем у стислі терміни. Структурно метод простий і складається з двох етапів: на першому пропонуються ідеї вирішення проблем, а на другому етапі їх конкретизують, розвивають і вдосконалюють.

«Мозковий штурм» має багато інших назв. Серед них: «Фабрика ідей», «Ярмарок ідей», «Серія нових ідей», «Конференція ідей» тощо. «Мозковий штурм» інколи називають технікою групового творчого мислення (Є. Вітковський).

Використання інтерактивних технологій у учнів розвиває особистісну рефлексію та комунікативні навички; активує діяльність у навчальному процесі; спонукає до прийняття моральності норм та правил спільної діяльності; розвиває пізнавальну діяльність.

Інтерактивний метод навчання формує низку цікавих, раніше незнайомих правил для учнів початкової школи. Наприклад, кожна думка має значення; не бійтеся говорити; ми всі партнери; ми обговорюємо те, що сказано, а не кого обговорюємо; думайте, формулюйте, висловлюйте; висловлюйте лише обґрунтовані докази; умій погоджуватися і не погоджуватися тощо.

Також інтерактивні уроки унікальні ще й тим, що поєднують два типи уроків: узагальнення та систематизації, контролю та корекції знань і вмінь учнів. Поєднання цих двох типів уроків посилює їх навчальні функції, допомагає учням оволодіти знаннями на всіх рівнях (знання, розуміння, застосування, аналіз, узагальнення, оцінка), виховує мовну культуру, ініціативу та впевненість учнів у своїх силах.

Проведення таких занять є одним із способів створити таку атмосферу в класі, яка б найкраще сприяла б співпраці, розумінню та доброзичливості, а також дозволяла б дійсно реалізувати особистісно орієнтоване навчання.

Досвід показує, що використання інтерактивних технологій навчання дає можливість шукати нові форми і методи роботи, самореалізуватися, учитися разом з учнями.

Особисто для мене результатом такого заняття є зростання інтересу, зацікавленості учнів, відчуття, що змінилося ставлення учнів до вчителя, змінилася атмосфера в класі. Це може стати додатковою мотивацією до використання інтерактивних технологій.

Мій досвід роботи з впровадження інтерактивних технологій навчання показує, що кожен метод роботи має свої сильні сторони, цілі та обмеження.

Під час упровадження інтерактивного методу виникають типові проблеми, з якими стикається велика кількість учнів. Одна із проблем та, що учень зазвичай не має власної думки, а навіть якщо і має, то боїться її відкрито висловити перед класом.

Діти молодшого шкільного віку часто не вміють слухати інших і об'єктивно оцінювати їхні думки та рішення. Учні не готові змінювати свої погляди чи йти на компроміс під час дискусій. Їм важко бути мобільними, змінювати обстановку, методи роботи. Нерідко тут виникають труднощі й у малих групах: лідер намагається «тягнути» групу, а слабші учні одразу стають пасивними.

При вмілому використанні інтерактивні методи навчання дозволяють усім учням класу залучитися до роботи, що сприяє формуванню соціально важливих навичок командної роботи, взаємодії з колективом, навичок ведення або підтримки дискусій, обговорення запропонованих тем.

Таким чином, інтерактивні технології в початковій школі активізують творчу та самостійну діяльність учнів, залучаючи до плідного робочого процесу дітей, які не часто проявляють активність на традиційних уроках. Застосування інтерактивних технологій знімає нервову напругу, дає змогу змінити вид діяльності, переключити увагу на основну проблему, прищепити вміння та навички самостійного опрацювання інформації, розвинути вміння працювати в команді, слухати та поважати думки товаришів, формулювати та висловлювати свої думки. Діти привчаються до спостережливості, уважності, дослідження та пошуку. На таких заняттях діти охоплюють великий обсяг матеріалу, навчаючи і слухаючи інших дітей, вчаться самі. У молодших школярів з'являється мотивація до навчання та формується спільна мета. Крім того, інтерактивна модель перетворює традиційний спосіб навчання на спілкування та активну взаємодію всіх учасників освітнього процесу.

Література:

1. Акпинар Л. Е. Інтерактивні технології навчання в початковій школі : Навчальний посібник для студентів ВНЗ. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2014. 288 с.

2. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок : інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібн. Київ : Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.

3. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник для студ. пед. фак. Київ : Грамота, 2012. 504 с.

4. Цивенко Я. І. Використання інтерактивних технологій навчання на уроках математики (методичні рекомендації). Маріуполь ; Метінвест, 2014. 55 с.

Барко М. Ю.
аспірант кафедри педагогіки і психології початкової освіти
ННІ Педагогіки і психології Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Пішун С. Г.

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ МУЗИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Сучасний розвиток суспільства характеризується переходом новий етап, у якому важливу роль виконують нові інформаційні технології. Нині стрімко зростає їхній вплив, оскільки успішність національної економіки а також політики держави залежить від інтелектуального потенціалу нації, ефективності національної системи освіти, її здатності

адекватно відповідати на сучасні виклики інформаційного віку. Комп'ютерна обізнаність є необхідним атрибутом сучасної людини. Ще К. Д. Ушинський, основоположник наукової педагогіки, писав, що вчення це праця, сповнена активності і думки. Але саме активна, творча сторона вчення недостатньо актуалізована за традиційної організації навчання. Підвищення ефективності уроку – одне з головних завдань вдосконалення якості навчально-виховного процесу.

Учитель у вигляді комп'ютерного забезпечення отримує потужний засіб навчання:

1. Комп'ютер може розширити варіанти подання навчальної інформації. Використання під час презентації матеріалу кольору, графіки, мультиплікації, звуку, всіх сучасних засобів відеотехніки дасть змогу створити реальні умови діяльності.

2. Комп'ютер посилює мотивацію учіння і сприяє подоланню однієї з найважливіших причин негативного ставлення до навчання – невдачі, зумовленої нерозумінням суті проблеми, браком знань.

3. Працюючи з комп'ютером, учень має отримати можливість довести розв'язування будь-якої задачі до кінця, оскільки йому надається необхідна допомога, а в разі використання найбільш ефективних навчальних систем йому пояснюється хід розв'язування, він може розглянути його оптимальність, безвихідні ситуації [2, с. 39].

У сфері музичної освіти також відбуваються процеси зміни методів та засобів навчання та виховання особистості з урахуванням розвитку музичної культури. Мультимедійний комп'ютер відкриває нові дидактичні можливості вдосконалення уроку музики у початковій школі, сприяють підвищенню інтересу до музичного мистецтва. Отже, метою впровадження комп'ютерного навчання у системі початкової музичної освіти можна назвати:

– розвиток інтелектуальної сфери учнів: мислення, пам'яті, уваги, формування музично-художніх знань, умінь, навичок;

– розвиток мотиваційної сфери, формування потреб у музичних знаннях, у засобах пізнання музичного мистецтва;

– розвиток емоційно-вольової сфери, естетично-емоційного переживання;

– формування оцінних суджень;

– активізацію музично-творчої навчальної діяльності в цілому й основних її компонентів [1, с. 192].

На уроці музики, використання інформаційно-комп'ютерних технологій вирішує низку важливих завдань: підвищення інтересу до музики та до пізнавальної діяльності на уроці, сприяє наочному засвоєнню навчального матеріалу, активізації пізнавальної діяльності, реалізації творчого потенціалу учнів. Інформаційні технології надають сучасний рівень урокам музики в початковій школі, збагачують його методичні можливості, дозволяють по-новому використовувати текстову, звукову та відеоінформаційну частину. Тривимірність, анімація, відеоряд, звуковий супровід, інтерактивність, універсальність використання комп'ютерного забезпечення допомагає ефективніше розвивати всі види сприйняття та залучити під час проведення уроку всі види пам'яті: зорову, слухову, моторну, образну, асоціативну. Це значно підвищує інтенсивність проведення уроку, і сприяє розширенню міжпредметних зав'язків під час викладу матеріалу. Доцільним буде використання аудіо та відеоматеріалів під час пояснення нового матеріалу, демонстрації музичних творів, фрагментів концертів, інших музичних явищ, які недоступні для безпосереднього спостереження. З їхньою допомогою акцентується увага учня на ключових моментах під час викладу нового матеріалу. Так, наприклад, під час проходження теми «Музика народів світу», після прослуховування музичних фрагментів учням демонструється на карті де саме перебуває ця країна чи регіон, також учням демонструються інструменти, які використовують народи цієї країни чи регіону, розповідається історія їх створення, матеріали з яких вони виготовлені, прослуховується звучання даних інструментів, обговорюється їхній національний колорит.

Якщо проаналізувати різні підходи до застосування інформаційно-комунікаційних технологій у галузі музичної освіти на уроках у початковій школі, можна виділити кілька напрямків їх застосування, серед них:

1. Прослуховування та аналіз музичних творів (слухацька діяльність);
2. Вокально-хорова робота (використання записаного акомпанементу, візуального ряду для розучування пісень);
3. Вивчення історії та теорії музичного матеріалу;
4. Позакласна робота;

Використання інформаційних технологій розширює можливості використання освітніх технологій на уроці музики. Мультимедійні презентації є засобом організації методів навчання відповідно до тенденцій розвитку освіти. Готуючи презентацію, вчителю необхідно пам'ятати про стимулювання пізнавальної діяльності учня на уроці музики. При цьому бажано, щоб на уроці основним джерелом постановки проблеми, творцем проблемної ситуації та поширенням необхідної інформації стали інформаційні технології. Їх використання сприяє активному включенню школярів до пошукової пізнавальної діяльності, в процесі якої вони розмірковують, коментують. Учень повинен не лише знати музичні твори, а й уміти аналізувати їх образний зміст, засоби музичної виразності, інтерпретацію виконання. Величезне значення має самостійне відкриття та усвідомлення музичного твору, взаємозв'язку між музичними культурами різних народів. Водночас подібні завдання не передбачають однозначно правильної відповіді школярів у трактуванні музичного образу, оскільки орієнтовані на розвиток та виховання творчої особистості. Однак розглядати використання комп'ютерних технологій на уроці як панацею для розв'язання всіх проблем не можна. Це лише засіб для реалізації цілей та завдань, поставлених перед педагогом. Вміння поставити проблему, зацікавити нею своїх учнів, знайти потрібні форми, методи, засоби її вирішення це не зробить жоден комп'ютер. Чільну роль у навчально-виховному процесі завжди залишиться за вчителем.

Література:

1. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. Київ : А.С.К., 2004. 192 с.
2. Турчин Т. М. Інформаційно-комп'ютерні технології на уроках музики в початковій школі. *Рідна школа.* 2012. № 1–2. С. 39–43.

Гапич А. М.
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти 1 курсу ННІ Педагогіки і психології
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – д-р філософії, ст. викл. Плугіна А. П.

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБОМ ВІРТУАЛЬНИХ ЕКСКУРСІЙ

Ми живемо в час становлення інформаційного суспільства, коли зростає роль інформації та інформаційних технологій, комп'ютеризація виходить на перший план, а традиційна система освіти потребує реформування. Проте незмінним залишається важливість комунікації, культури мовлення та спілкування.

Розвиток зв′язного мовлення розпочинається ще в дошкільному віці, а тягар формування чіткості та психологічної готовності до мовлення покладається на вчителя початкових класів. Саме тому Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти однією з ключових компетентностей визнана комунікативна компетентність, яка має на увазі «здатність особистості застосовувати у конкретному виді спілкування знання мови,

способи взаємодії з людьми, що оточують її та перебувають на відстані, навички роботи у групі, володіння різними соціальними ролями».

Загалом над проблемою культури мовлення працювали мовознавці та методисти: Н. Бабич, І. Білодід, С. Єрмоленко, М. Жовтобрюх, А. Каніщенко, А. Коваль, Л. Мацько, М. Пентилюк, М. Пилинський, В. Русанівський, Л. Виготський, І. Зимня, С. Рубінштейн, І. Синиця, А. Богуш, З. Мацюк й ін.). Їхні дослідження стосувалися питання мовної культури індивіда та суспільства, теорії мовної норми, комунікативних якостей культури мовлення, психологічних та психолінгвістичних аспектів створення висловлювань тощо.

Науковцями та дослідниками було розкрито значну кількість методів, прийомів, педагогічних технологій, які позитивно впливають на розвиток мовлення молодших школярів. Серед них ігрові технології, технології навчального співробітництва учнів і вчителя, методи розвитку критичного мислення, проєктна діяльність, технологія особистісно орієнтованого навчання.

Учителі-практики відзначають ефективність розвитку мовлення молодших школярів засобом проведення віртуальних екскурсій, адже віртуальні подорожі володіють ознаками словесних (учні слухають, вчитель розказує), демонстраційних (учні спостерігають, вчитель демонструє) і практичних (учні здійснюють діяльність, вчитель керує, інструктує) форм одночасно, їх можна назвати комплексними.

Саме явище віртуальної екскурсії є доволі новітнім та маловивченим, хоча вони є популярним та захоплюючими як для учнів, так і дорослих. Припускаємо, що популярність віртуальних екскурсій пов′язана зі змінами в суспільному житті та унеможливленням, із об’єктивних причин, явища туризму. Так, нещодавно в світі стрімко почав розвиватись вірус, багато людей не мають можливості подорожувати у зв’язку з карантинними обмеженнями, тому дуже актуальний є розвиток віртуальних екскурсій. А ще, нажаль, не всі пам′ятки, які є справжніми витворами мистецтва, збереглися до нашого часу в гарному стані. Багато із них частково або повністю зруйновані чи перебувають у незадовільному стані. Віртуальна екскурсія за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, дає можливість людям побачити об’єкт таким, яким він виглядав раніше, в часи свого розквіту та величі.

Питанням вивчення філософії віртуальних екскурсій займалися такі дослідники: І. Корсунцев, І. Латипов, Ю. Миронов, З. Сколота. Вичерпними про сфери застосування комп’ютерної віртуальної реальності є праці таких авторів: В. Бабарицька, О. Малиновська, О. Бейдик, Н. Новосад, Л. Божко, Є. Борисов, В. Буй, З. Гадецька, Г. Горіна й ін.

Загальними питаннями, такими як визначення та окреслення поняття «віртуальна екскурсія», визначення етапів та особливостей їх проведення, займалися українські дослідники: Є. Борисов, В. Буй, Н. Самохвал, В. Гуляєв й ін. Проте, не дивлячись, що віртуальні екскурсії дуже популяризувалися останнім часом, та вчителями-практиками відзначається їх ефективність у розвитку та становленні особистості молодшого школяра загалом та розвитку мовлення, зокрема, ця тема є недостатньо вивченою та розкритою, що зумовило вибір теми дослідження: «Розвиток мовлення молодших школярів засобом віртуальних екскурсій».

Література:

1. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти: постанова кабінету міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 із змінами № 538 від 07.08.2013 № 143 від 26.02.2020. URL: http://lib.znau.edu.ua/jirbis2/images/phocagallery/2017/Pryklady_DSTU_8302_2015.pdf (дата звернення: 01.11. 2022).

2. Байбара Т. Урок-екскурсія. Методика її організації та проведення. Початкова школа. 1998. № 11.

3. Інструкція щодо організації та проведення екскурсій і подорожей з учнівською та студентською молоддю 27 жовтня 2014 р. за № 1341/26118. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1341-14 (дата звернення: 01.11. 2022).

4. Артюхова І. С. Цінності і виховання. Педагогіка. 1999, №4.

Бикадорова К. Ю.
студентка ННІ Педагогіки і психології
Глухівського НПУ ім. О. Довженка.
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Пішун С. Г.

ФОРМУВАННЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ УМІННЯ ВЧИТИСЯ

Уміння вчитися належить до ключових компетентностей, тому є універсальним інструментом сучасної системи неперервної освіти, без якої неможливо досягти самореалізації людини у мінливому світі.

Щоб оволодіти ним, *людина повинна спиратися на власний позитивний досвід самостійного учіння.* Останніми роками з'явився новий термін у дидактиці — «*освіта шириною за життя*», який акцентує увагу не лише на постійності навчання, а і його різноманітності, широкому виборі пропозицій щодо здобуття якісної освіти. У контексті цих вихідних по- зицій розглядається у сучасній дидактиці і *вміння вчитися як ключова компетентність шкільної і професійної освіти [3].*

Василь Олександрович розглядав ***уміння вчитися*** як основне завдання початкової школи, як необхідну умову повноцінного навчання молодших школярів: «...творчість учителів початкових класів можлива за тієї умови, коли в колективі склалося педагогічне переконання: для того, щоб діти успішно вчилися, їх треба навчити вчитися» [2]. Цей феномен він образно називав інструментом, за допомогою якого особистість все життя оволодіває знаннями. Зазначимо, що вперше стаття «Вчити вчитися» була опублікована у другому номері новоствореного журналу «Початкова школа» (1969 р.).

Учень вміє вчитися, якщо він визначає сам або приймає мету, яку ставить вчитель, відповідно до неї планує і виконує необхідні дії, контролює та оцінює свої результати. Така розгорнутість характеризує сформовану навчальну діяльність. У молодшого школяра вона тільки починає формуватися. Дитина шести-семи років одночасно тяжіє до двох видів діяльності: ігрової і навчальної. Своєрідність цієї ситуації в тому, що нерозвинені пізнавальні можливості дітей цього віку підкріплюються сильними в них ігровими мотивами, потребою в емоційному контакті й підтримці дорослого. Можна сказати: чим більше в дошкільника розвинена ігрова діяльність, тим виразніше в маленького школяра прагнення утвердити себе у новій соціальній ролі – ролі учня.

У структуру вміння вчитися В. О. Сухомлинський включав п'ять умінь: спостерігати явища навколишнього світу; читати; писати; думати; висловлювати думку про те, що я бачу, роблю, думаю, спостерігаю. «Звичайно, такий поділ умовний, – зауважував педагог. – Уміння думати тісно пов'язане з умінням спостерігати; уміння висловлювати думку починається з уміння спостерігати й уміння думати. Але все-таки це окремі вміння, які відбивають специфічні риси розумової діяльності» [2].

Актуальні знання завжди будуть важливими. Новатори і творчі люди зазвичай володіють спеціалізованими навичками в певній галузі. Навчитися вчитися – дуже важливо, але людина завжди вчиться у процесі того, як щось вивчає. Успіх в освіті більше не пов'язаний з відтворенням знань – ідеться про те, аби відштовхнутися від того, що людина знає, і творчо застосовує ці знання в нових ситуаціях. Нинішня освіта повинна зосередитися на способах мислення (креативність, критичність, уміння розв'язувати проблеми й формулювати власні судження), способах роботи (спілкування і співпраця), інструментах для роботи (здатність розпізнавати й використовувати потенціал новітніх технологій), а також на здатності жити в багатогранному світі й виконувати роль активних і відповідальних громадян. Зазвичай школи ділять проблеми на менші складові й вчать дітей, як ці складові розв'язувати. Але сучасні суспільства створюють цінність, синтезуючи різні галузі знань і створюючи зв'язки між ідеями, які раніше здавалися непов'язаними. Для цього потрібно орієнтуватися в різних галузях і бути готовим учити нове [1].

Як зазначає О. Савченко, вміння вчитися є цілісним індивідуальним утворенням, структурними компонентами якого є навчально-організаційні вміння і навички, загальнонавчальні комунікативні уміння і навички, уміння працювати з підручником, загальнопізнавальні вміння, уміння та навички самоконтролю й самооцінки. Відповідно до структури й компонентного складу ключової компетентності учень, який вміє вчитися, сам визначає мету діяльності або приймає мету, сформульовану вчителем; виявляє зацікавленість у навчанні, докладає вольових зусиль; організовує свою працю для досягнення результату; відбирає або знаходить потрібні знання, способи для розв'язання задачі, виконання завдання; правильно використовує сенсорні, інтелектуальні або практичні дії, прийоми, операції на репродуктивному й творчому рівнях; усвідомлює, аналізує свою діяльність і прагне її вдосконалювати; володіє вмінням й навичками самоконтролю та самооцінки [3,с 32-33].

Умовою й результатом інноваційного типу навчання має бути сфор- мованість в учнів *бажання та здатності самостійно вчитися,* шукати у різних джерелах інформацію, переробляти її, виокремлювати нове, іс- тотне, освоювати уміння діяти, прагнути до творчості й саморозвитку не лише в інтелектуальній, а й у мистецькій, трудовій і соціальній сферах [3, с. 32-33].

Як саме відкрити кожному школяреві можливості розвитку, самоактуалізації? Як допомогти учневі стати успішним?

Проблема формування уміння керувати своєю діяльністю і своїм розвитком залишається більше теоретичною, ніж практичною, як засвідчує досвід роботи школи. Ідеться про інструмент, оволодівши яким учень стане компетентним, про уміння, без уваги до якого компетентнісного навчання взагалі не відбудеться. Роль цих умінь, з одного боку, недооцінюється, з іншого, – трактується спрощено, вони впізнавані, і тому складається враження, що йдеться про добре відоме старе, тільки назване іншими словами. Зрештою, формування загальнонавчальних умінь, а організаційно-діяльнісні є їх складовою, справді не є абсолютною інновацією. Однак увага до організаційно-діяльнісних умінь більше декларувалася і , на жаль, декларується, ніж забезпечувалася і забезпечується. Між тим вони, на одностайну думку науковців, у загальному переліку є ключовими. Ця роль є визначальною у розв'язанні проблеми, яка постала перед українською школою загалом і мовно-літературною освітою зокрема – організації навчання на засадах особистісно зорієнтованого та компетентнісного підходів. Окрім того, звернення до організаційно-діяльнісних умінь дає вчителеві потужний мотиваційний інструмент: ти будеш успішним, якщо навчишся ставити мету, планувати, організовувати власну діяльність. Учневі з'являється принадна мета: якщо я навчуся, то досягну успіху [4; 3].

Неабияку роль у формуванні вміння вчитися, зокрема прцювати з підручником відіграє особистий приклад педагога. Від його ерудиції, інформаційної культури значною мірою залежить, чи стане книга для школяра супутником життя, джерелом інформації. В. О. Сухомлинський стверджував: «Ввести кожного учня у світ книжок, виховати любов до книжки, зробити книжку провідною зіркою в інтелектуальному житті – це залежить від учителя, від того, яке місце в його власному духовному житті займає книга».

Справжній педагог, за переконанням Василя Олександровича, – це, перш за все, книголюб. Ось чому він рекомендує вчителеві багато читати; нагадує, що якщо немає читання, то немає «ні вітрил, ні вітру». Читання – це самостійне «плавання» у морі знань, тому завдання педагога полягає в тому, щоб кожен учень зазнав щастя від цього „плавання".

Помітно, що дедалі більше вчених вказує на тісний зв'язок уміння вчитися з набуттям потреби в учінні, зі сформованістю позитивних мотивів навчання. «Саме бажання та уміння вчитися, – підкреслює В. В. Давидов, – характеризують молодшого школяра як суб'єкта навчальної діяльності» [5, с. 10]. Відтак природжний інтерес викликає науковий доробок відомого педагога із зазначеного аспекта проблеми.

Висновки... Таким чином, є підстави стверджувати, що В. О. Сухомлинський розробив технологію формування у молодших школярів уміння вчитися, оскільки він, за словами

В. Г. Кременя, зумів перейти від загальнотеоретичних підходів через методичні розробки до практичного впровадження ідей.

Література:

1. Андреас Шлейхер. Найкращий клас у світі: як створити освітню систему 21-го століття / переклала з англ. Ганна Лелів. Львів: Літопис, 2018. 296 с.

2. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором. Вибрані твори: у 5-ти т. Т. 4. К. : Рад. школа, 1977. С. 393–626.

3. Савченко О. Уміння вчитися – ключова компетентність молодшого школяра : посібник. К.: Педагогічна думка, 2014. 176 с

4. Програма науково-практичного семінару методистів української мови і літератури URL : https://www.roippo.org.ua/upload/iblock/ada/mater_ali-sem_naru.pdf.

5. Давыдов В. В. Концепция гуманизации российского начального образования (необходимость и возможность создания целостной системы развивающего начального образования). *Психологическая наука и образование.* 2000. № 2. С. 5–17.

Суховєєва К. Ю.
студентка 61М-ПО групи
ННІ Педагогіки і психології
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, ст. викл. Вишник О.О.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ ЗДОБУВАЧА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ЯК ОДНІЄЇ ІЗ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НУШ

Впровадження Державного стандарту початкової освіти [2] спонукало до розробки нової стратегії навчання учнів. На заміну застарілим методам навчання впроваджуються нові, більш сучасні, які будуються на засадах компетентнісного підходу та дають можливість виховувати якості необхідні для життя в нових умовах відкритого суспільства. Однією з ключових є екологічна компетентність відповідно до якої учні мають дотримуватися правил природоохоронної поведінки та розуміння необхідності збереження природи.

У законодавчій та нормативно-правовій базі сучасності, яку становлять Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), Закони України «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2020), Державний стандарт початкової освіти (2018) та інші значна увага приділяється формуванню ключових компетентностей молодших школярів, що зумовлено певною мірою переходом початкової школи на навчання за Концепцією «Нова українська школа» (2016) [3-5].

Так, в Концепції Нової української школи наголошується на необхідності формування екологічної грамотності у здобувачів початкової освіти як однієї із ключових компетентностей, що передбачає вміння розумно та раціонально використовувати природні ресурси в рамках сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров’я людини [5, с. 12].

Проблема формування екологічної грамотності здобувачів початкової освіти відображена в науковому доробку таких вчених, а саме: І. Андрусенко, Н. Бібік, Т. Воронцової, Н. Гавриш, Т. Гільберг, Н. Савченко, С. Тарнавської, І. Тимофєєвої та інших.

Необхідність формування екологічної грамотності у молодших школярів обумовлена:

– потребами в налагодженні гармонійних стосунків між людиною та природою;

– низьким рівнем готовності дітей та їх батьків до самостійного опанування екологічними знаннями та здатністю ними оперувати в повсякденному житті;

– природними потребами дітей в екологічних знаннях.

Сформована належним чином екологічна грамотність сучасного здобувача освіти допомагає йому самостійно аналізувати різноманітні ситуації, розуміти природу як унікальну цінність та усвідомлювати необхідність її збереження, почувати себе її частиною.

Вагомий потенціал для формування означеної компетентності здобувачів початкової освіти мають уроки інтегрованого курсу «Дизайн і технології».

Реалізація мети і завдань інтегрованого курсу «Дизайн і технології» здійснюється за змістовими лініями, які відображають структуру розвитку особистості та завершеного циклу проєктно-технологічної діяльності: «Інформаційно-комунікаційне середовище», «Середовище проєктування», «Середовище техніки і технологій», «Середовище соціалізації».

Змістова лінія *«Інформаційно-комунікаційне середовище»* забезпечує розвиток асоціативно-образного та критичного мислення, оволодіння базовими знаннями у партнерській взаємодії, що формують цілісне уявлення про виробничу сферу людської діяльності, а також є підґрунтям для реалізації творчого потенціалу учнів під час засвоєння навчального матеріалу наступних змістових ліній, які структуровані за способами інтегрованої проєктнотехнологічної діяльності.

Змістова лінія «*Середовище проєктування*» спрямована на розвиток аналітичного, просторового та творчого мислення, уміння працювати в команді, створення умов для оволодіння елементами дизайну: виявлення проблем, продукування ідей, вибору соціально і особистісно значущих об’єктів проєктування; виконання елементарних графічних зображень; добір матеріалів для виготовлення виробу за їх властивостями; експериментування з матеріалами і технологіями для реалізації власних ідей; планування технології послідовності виготовлення виробу.

Змістова лінія «*Середовище техніки і технологій*» передбачає розвиток логічного та алгоритмічного мислення, психомоторних здібностей, здатності до координування дій і взаємодопомоги; навичок організації робочого місця, безпечної праці з ручними, механічними інструментами й пристосуваннями; умінь поетапного виготовлення виробів з використанням традиційних та сучасних технологій, раціональної обробки різних матеріалів.

Змістова лінія «*Середовище соціалізації*» спрямована на розвиток емоційного інтелекту; оцінювання і самооцінювання процесу та результатів власної або спільної проєктно-технологічної діяльності; розвиток здатності презентувати освітні результати, обговорювати їх з іншими, ефективно використовувати створені вироби; формування досвіду доброчинної діяльності, підприємливості, гостинності; виконання трудових дій у побуті, розвиток прагнення якісно і безпечно облаштовувати свій життєвий простір [6, с. 75].

Як зазначають Т. Белан та О. Кравченко, «на уроках технологій реалізуються наукові основи технології обробки конструкційних матеріалів і технологічні основи виготовлення виробів, виділяються і узагальнюються основні закономірності виробництва. У процесі і в результаті виготовлення виробів з'ясовуються екологічні наслідки від використання техніки і діяльності людей в народному господарстві, їх вплив на навколишнє середовище і здоров'я людини, пояснюється і обґрунтовується продуманість вирішення екологічних питань» [1, с. 138].

Так, здобувачі початкової освіти на уроках інтегрованого курсу «Дизайн і технології» мають засвоїти низку екологічних правил і законів:

1. *Все пов'язано з усім.* Молодшим школярам необхідно постійно розповідати про природний баланс, де все повинно знаходитися у відповідності. Наприклад, під час ознайомлення з деревиною як матеріалом необхідно акцентувати увагу учнів на питаннях про позитивні функції лісу, про дари природи, якими користується людина.

2. *Все повинно кудись діватися*. Важливо пояснити учням, що побутові та виробничі відходи, які потрапляють в біосферу, нікуди не зникають. Крім того, людина створила величезну кількість речовин, яких немає в природі, і у природи немає механізмів їх переробки (утилізації). Навколо міст ростуть звалища сміття, забруднюючі речовини

розносяться по всій біосфері повітряними і водними шляхами, отже, необхідні надійні методи поховання та утилізації шкідливих речовин. У процесі кропіткої роботи щодо формування моральності в екологічному вихованні та освіті школярів в умовах міжпредметної інтеграції в освітній галузі «Технології», виробляється спроба підвищити рівень екологічної культури та екологічної відповідальності підростаючого покоління, що сприяє реалізації концепції їх гармонійного і стійкого розвитку в цілому [7].

Отже, формування екологічної грамотності здобувачів початкової освіти на уроках інтегрованого курсу «Дизайн і технології» є надзвичайно важливим питанням, котре вказує на те, що потрібно шукати інші шляхи, ідеї для покращення формування екологічної обізнаності підростаючої особистості.

Також, особливої уваги потребує питання формування у школярів бережливого відношення до довкілля як складової частини екологічного виховання на уроках технологій. Вже сьогодні підростаюче покоління має розуміти, що воно живе в епоху не тільки шаленого науково-технічного прогресу, а й загрозливих наслідків даного процесу; якщо суспільство не змінить модель власної поведінки і життя стосовно природи, не проаналізує свої життєві цінності, то в майбутньому на нього чекає загибель.

Література:

1. Белан Т. Г. Кравченко О. Д. Екологічне виховання учнів на уроках технологій. The VIII International Science Conference *«Problems and tasks of modernity and approaches to their solution»*, March 02 – 05, 2021, Tokyo, Japan С. 137-139.

2. Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою КМУ 21 лютого 2018 р. № 87. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text (дата звернення: 25.10.2022).

3. Закон України «Про повну загальну середню освіту» № 463-IX від 16 січня 2020 року. URL : https://osv-osvita.gov.ua/zakon-ukraini-pro-povnu-zagalnu-serednju-osvitu-10-14-11-16-04-2020/ (дата звернення: 25.10.2022).

4. Закон України «Про освіту» (Редакція від 21.11.2021) URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення: 25.10.2022).

5. Концепція Нової української школи. Л. Гриневич. 2016. URL : http://mon.gov.ua/activity/ education/zagalna-serednya/ ua-sch-2016/ konczepcziya.html (дата звернення: 22.10.2022).

6. Про затвердження типової освітньої програми, розробленої під керівництвом Савченко О. Я. 3-4 клас. Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743-22 URL: https://mon.gov.ua/storage/app/ media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama. 1-4/Typova.osvitnya.prohrama.3-4.Savchenko.pdf (дата звернення: 10.11.2022).

7. Федоров І. І. Екологічне виховання учнів на уроках технологій. *Концепт.* 2017. № 11. С. 47-48.

Сміян М. В.
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти 2 курсу
ННІ Педагогіки і психології
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Собко В.О.

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Головна ідея Нової української школи – компетентнісне навчання. Значне місце у його реалізації відводиться формуванню в учнів початкових класів умінь конструктивно керувати емоціями, застосовувати емоційний інтелект, співпрацювати в команді [1].

Сучасні вітчизняні й закордонні психологічні дослідження свідчать про те, що успішність дорослої людини у суспільстві визначається не тільки академічними знаннями та вміннями, рівнем загального інтелекту (IQ), а й здатністю керувати як своїм емоційним станом, так і емоційним станом інших людей. Люди з високим рівнем розвитку емоційного інтелекту мають виражені здібності до управління емоційною сферою, що забезпечує більш високу адаптивність та ефективність у спілкуванні [2]. Незважаючи на це, в сучасній українській школі, як і раніше, велика частина освітнього процесу спрямована на когнітивний розвиток учня, а емоційному життю дитини та вмінню вибудовувати взаємини з іншими людьми, як підтверджує наше дослідження, приділяється недостатньо уваги.

Ключова ідея сучасного освітнього процесу полягає у досягненні особистісних результатів засвоєння учнями основної освітньої програми через формування у них навичок емоційного інтелекту як однієї з найважливіших складових успішної особистості XXI ст. [3]. На нашу думку, емоційна освіта виступає принципово новим елементом системи якісної зміни сучасної української освіти. Акцент робиться на чотирьох складниках емоційного інтелекту: розуміння власних емоцій; управління собою (у тому числі управління стресом); розуміння інших людей (включаючи емпатію); управління емоціями інших та взаємовідносинами.

Розглянемо якості емоційного інтелекту, які потрібно розвивати у дітей молодшого шкільного віку.

По-перше, емпатію та вміння слухати – тоді дитина зможе співпереживати з іншими людьми. Уважна, чуйна людина викликає більше довіри, з нею легко та приємно спілкуватися. По-друге, подяку – той, хто відчуває вдячність і вміє її висловити, допомагає іншим людям. По-третє, самоповага – знаючи свої сильні та слабкі сторони, дитина зберігає високу самооцінку.

Важливим є також уміння працювати в команді – мало розуміти, що відчувають інші і який вплив на них роблять наші слова та дії; розвинений емоційний інтелект дає можливість знайти своє місце у команді та налагодити взаємодію з іншими, щоб досягти загального результату.

Доцільно також звертати увагу на розвиток уміння висловлювати свої емоції. Бути щирим і показувати різні емоції (і негативні в тому числі) іноді буває страшно, але розвинений емоційний інтелект дозволяє подолати страх і вибрати прийнятний і відповідний обстановці спосіб вираження емоцій, не відчувати напруження від сильних почуттів, що накопичилися. У спілкуванні з людиною, яка вміє виражати свої емоції, інші люди почуваються спокійніше і можуть, у свою чергу, поводитися природніше.

У процесі дослідження нами визначено засоби, що дають можливість формувати емоційний інтелект здобувача початкової освіти. Починаючи з раннього дитинства, батьки та вчителі можуть не тільки читати дітям і разом з дітьми книжки, а й писати разом казки та історії – і не обов'язково зі щасливим кінцем. Дитина має можливість моделювати різні життєві ситуації, а дорослі – бачити, як дитина вчинила б у тій чи іншій ситуації, та обговорювати різні варіанти слів та вчинків. Дитині корисно вести особистий щоденник або навіть складати літературні тексти – так вона зможе краще зрозуміти себе та свої емоції.

Також доцільно пограти з дитиною в таку гру: учитель вимовляє фрази з різним настроєм, а дитина має вгадати настрій, з яким ця фраза вимовлена. Можна запропонувати учням послухати музику, а потім обговорити почуте (який настрій передає ця музика, які емоції викликає, як вони змінюються від початку до кінця твору, що дитина собі уявляє, слухаючи музику).

Ще одним дієвим способом розвитку емоційного інтелекту у будь-якому віці може стати обговорення прочитаних книг та переглянутих фільмів і серіалів, аналіз емоцій та мотивів героїв.

Для розвитку емоційного інтелекту фахівці радять батькам, учителям та дітям грати в ігри. Одна з таких ігор, «Міріади», вчить чуйності: батьки та діти вгадують емоції один одного та добирають асоціативні ряди, діляться враженнями та спогадами. У настільній грі

«Емоційний інтелект» учасники можуть демонструвати власні емоції та вгадувати емоції інших гравців. Гра допоможе «прокачати» емоційний інтелект, навчитися слухати та чути.

Також можна запропонувати психологічну гру «Телепат» для дорослих та дітей. У ній кожен гравець може навчитися читати думки один одного. Гра «Телепат» розвиває соціальний інтелект: допомагає бачити невербальні сигнали, тренує увагу та уяву, дозволяє глибше розуміти внутрішній світ іншої людини.

Варто наголосити, що зараз існує ціла мережа закладів інтелектуального розвитку, де дітей не лише вчать іноземних мов чи математики, а й формують вміння спілкуватися, дружити, використовувати свої знання на практиці.

Вважається, що у світі головне – освіченість. Батьки хочуть дати дитині найкращу освіту і докладають усіх зусиль, щоб вона отримувала знання, які дозволять їй досягти успіху в житті. Але високого IQ та великого багажу знань сьогодні недостатньо. Затребувані ще й уміння розуміти свої та чужі почуття, виявляти чуйність, будувати здорові стосунки, дружити та любити, за які відповідає емоційний інтелект. Тож одним із завдань сучасного вчителя є сприяння розвитку цих умінь.

Література:

1. Нова українська школа: Порадник для вчителя / під заг. ред.. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяда», 2017. 206 с.
2. Лигомина Т. Емоційний інтелект – ресурс та запорука продуктивності педагога. *Практичний психолог*. 2019. № 11. С. 4–9.
3. Шпак М. М. Емоційний інтелект як особистісний ресурс забезпечення психологічного благополуччя молодших школярів. *Наука і освіта.* Тернопіль, 2016. № 5. С. 266–269.

Тимчук С. І.
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти 1 курсу
ННІ Педагогіки і психології
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Собко В. О.

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ ПЕРШОКЛАСНИКІВ НА ЗАСАДАХ ВЗАЄМОДІЇ РІЗНИХ ВИДІВ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У час стрімкого інформаційного розвитку, великого потоку інформації важливо вміти швидко сприймати будь-яку форму мовлення, засвоювати необхідну інформацію, створювати й вести діалоги, керувати системою мовленнєвих комунікацій у межах своєї компетентності.

Сучасна концепція національної освіти ставить перед учителем-словесником, і вчителем початкових класів зокрема, чітку вимогу: сприяти формуванню національно-мовної особистості, яка характеризується свідомим ставленням до мови, розвиненим мовленням, мисленням, інтелектом та володіє вміннями й навичками вільно, комунікативно доцільно користуватися засобами мови – її стилями, типами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності (*аудіювання, говоріння, читання, письмо*), тобто забезпечує належний рівень комунікативної компетентності. Недостатня сформованість комунікативних умінь та навичок учнів, особливо сьогодні, коли освіта змушена через війну працювати дистанційно, мотивації навчання –зумовлюють посилення актуальності питання розвитку комунікативних умінь.

Дослідження проблеми потребує визначення поняття «комунікативні уміння». *Комунікативні уміння* – це здатність установлювати і підтримувати контакти з іншими людьми, використовуючи власні здібності, необхідні для ефективної комунікативної дії в ситуаціях міжособистісного спілкування [3, с. 6]. Це взаємодія, уміння правильно, грамотно висловлювати свою думку й адекватно сприймати інформацію від інших людей.

Огляд досліджень і публікацій, присвячених висвітленню методики розвитку мовлення молодших школярів, свідчить, що цій проблемі значну увагу приділяли видатні педагоги (К. Ушинський, В. Сухомлинський). Психологічні аспекти мовленнєвого розвитку учнів відображені у працях Л. Виготського, М. Жинкіна, І. Синиці.

Комунікативно-діяльнісний підхід до навчання мови, і формування комунікативних умінь здобувачів початкової освіти зокрема, розкривається у працях сучасних науковців (В. Бадер, М. Вашуленко, О. Вашуленко, О. Вишник, Н. Грона, С. Дубовик, М. Захарійчук, Т. Зенченко, К. Пономарьова, Н. Ростикус, В. Собко та ін.).

Зміни у змісті, формах, методах навчання, як підтверджує дослідження, потребують різних видів мовленнєвої діяльності – активного, цілеспрямованого процесу передавання чи сприймання інформації, що реалізується у таких її видах, як аудіювання, читання, усне й писемне мовлення. Тому важливо роботу з розвитку мовлення молодших школярів здійснювати з орієнтацією на визначені вченими три групи комунікативних умінь: *комунікаційні* (мовленнєві); *перцептивні* (уміння сприймати); *інтерактивні* (уміння взаємодіяти у процесі спілкування) [3, с. 7].

На основі аналізу програми з української мови для 1 класу ми визначили зміст навчання щодо формування у першокласників комунікативних умінь:

– сприймання усної інформації;
– аналіз та інтерпретація (розкриття змісту) почутого;
– оцінювання усної інформації;
– практичне оволодіння діалогічною формою мовлення, етикетними нормами культури спілкування;
– створення усних монологічних висловлень;
– створення власних письмових висловлень [4, с. 193−194].

Роботу над формуванням у школярів умінь сприймати, аналізувати, інтерпретувати інформацію, використовувати її в різних ситуаціях спілкування, правильно висловлювати свою думку необхідно проводити у процесі реалізації всіх змістових ліній мовно-літературної освіти («Взаємодіємо усно», «Читаємо», «Взаємодіємо письмово», «Досліджуємо медіа», «Досліджуємо мовні явища») на засадах взаємодії різних видів мовленнєвої діяльності, зокрема: аудіювання − говоріння; читання – говоріння; говоріння – письмо; аудіювання – говоріння – читання.

Для розвитку аудіювання і говоріння ефективними є завдання такого типу:

–виокремлення з мовленнєвого потоку звуків, складів, слів, речень;

–добір до прослуханого тексту малюнків; визначення, які малюнки відрізняються від тексту, кого з героїв на малюнку не вистачає;

–відповіді на запитання до прослуханих творів;

–придумування продовження до прослуханого тексту та ін.

Зацікавлює першокласників колективне прослуховування текстів, які вміщені у QR-кодах Букваря (автори: Вашуленко М.С., Вашуленко О.В.) [1, с. 17], та виконання різних завдань, наприклад: запам’ятати відповідні слова; дати відповіді на запитання; знайти слова, які відповідають на певні питання; поділитися враженнями й емоціями від почутого; розказати, що найбільше зацікавило тощо.

Формуванню уміння спілкуватися сприяє використання методів і форм навчання, які стимулюють розвиток комунікативних умінь учнів, мають позитивні результати щодо розвитку мовленнєвої діяльності: міні-проєкти на конкретну тематику, техніка «Якби я був/була…», групова і парна робота. Учитель, як підтверджує дослідження, має орієнтуватися на впровадження педагогічних технологій, за допомогою яких не просто поповнювалися б знання й уміння, а й розвивалися такі якості учня, як пізнавальна активність, самостійність засвоєння знань, уміння творчо мислити, контролювати власне висловлювання тощо.

У процесі розвитку комунікативних умінь варто створювати ситуації успіху, стимулювати мовленнєву діяльність, заохочувати до самостійного висловлювання та

дискусій. Цього можна досягти, використовуючи бажання дітей обирати власну тему розмови, різні життєві ситуації, ситуації із життя класу. Обов'язково необхідно пропонувати проблемні завдання, які сприяють збудженню активності учнів, змушують дивитися на факти з різних поглядів та давати свою мовну оцінку. Доцільно використовувати технології гронування «Асоціативний кущ», «Кубик Блума», «Мікрофон» та ін.

Важливою формою колективної співпраці і не менш важливим засобом розвитку комунікативних умінь є драматизація (наприклад: «Підготувати й розіграти сценку за казкою»). Першокласники вчаться говорити, висловлюючись словами своїх героїв, розвивають силу, тембр голосу, виразність мовлення, уміння розуміти емоції інших. Також в образі героїв діти стають впевненішими, сміливішими, вільними у висловлюваннях, що позитивно впливає на їхні навички говоріння.

Дослідження свідчить, що такий підхід дає можливість формувати в учнів складники комунікативних умінь: орієнтуватися у різноманітних ситуаціях спілкування; ефективно взаємодіяти з іншими людьми; бути готовим до діалогу; контролювати й оцінювати себе; володіти знаннями і навичками конструктивного спілкування.

Отже, для розвитку комунікативних умінь, насамперед, необхідно заохочувати школярів до активної мовленнєвої діяльності, розвивати емоційний інтелект і впевненість у своїх силах, а також важливо забезпечувати:

- усвідомлення учнями необхідності розвитку мовленнєвих умінь;
- мотивування учнів до активного спілкування, висловлення власних думок;
- можливість використання знань і умінь у життєвих ситуаціях;
- бажання комунікативно співпрацювати з іншими учнями та вчителями.

Важливою умовою розвитку комунікативних умінь першокласників є створення безпечних і комфортних умов для мовленнєвої діяльності, їхньої успішності на уроках та в позаурочний час, застосування технологій з урахуванням особистісно-орієнтованого навчання.

Література:

1. Вашуленко М., Вашуленко О. Про роботу за Букварем нового видання. *Початкова школа.* 2018. № 8.

2. Захарійчук М. Реалізація завдань Нової української школи на основі навчального змісту Букваря (авт. М.Захарійчук). *Початкова школа.* 2018. № 8.

3. Пономарьова К.І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови : посібник. К.: «КОНВІ ПРІНТ», 2020. 88 с.

4. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1–2 та 3–4 класи. К. : Видавництво «Світоч», 2019. С. 114 – 125. С.244–254.

5. Формування комунікативних умінь і навичок учнів початкових класів в освітньому процесі. URL: https://archer.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3742/1/educ_2022_151.pdf (дата звернення: 21.10.2022).

Макарова А. Ф.
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти 1 курсу
ННІ Педагогіки і психології
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – д-р філософії, ст. викл. Плугіна А. П.

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЯ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

XXI століття – це час інформаційного суспільства, зростання ролі інформації та гаджетизації. Такі кардинальні зміни у суспільстві потребують і значних змін у всіх сферах його життєдіяльності, зокрема і в освіті. Потребою сьогодення є переосмислення освітнього

простору, актуалізація змісту навчання, спрямованого на розвиток і саморозвиток компетентної особистості, яка вміє творчо розв'язувати проблеми, прагне змінити на краще власне життя й життя своєї країни. З огляду на це, інформаційно-комунікативні технології є вимогою сьогодення, тому що дозволяють творити суспільство, яке засноване на знаннях та інформації.

Відповідно до чинних державних програм, впровадження інформаційно-комунікативних технологій є національним пріоритетом освіти України в сучасних умовах. Так процес впровадження цих технологій дозволяє реалізувати індивідуально-диференційований підхід до навчання і, відповідно, забезпечує ефективність навчальних досягнень учнів.

Процес впровадження інформаційно-комунікативних технологій в освіту активно розпочався ще 35 років тому. Тому багато вчених, науковців та дослідників присвятили свої праці вивченню цієї проблеми. Теоретичні аспекти інформаційно-комунікативних технології обґрунтували у свої роботах М. Жалдак, С. Зайцева, В. Іванов, А. Каленський, І. Роберт; застосування сучасних інформаційно-комунікативних технологій у освітньому процесі висвітлили Л. Білоусова, А. Гуржій, Р. Гуревич, Ю. Жидецький, Л. Жиліна, В. Злотник, М. Кадемія, А. Пилипчук, І. Роберт, К. Словак, Т. Щоголева, Т. Якимович; обґрунтовано створення сучасного інформаційно-освітнього середовища в напрацюваннях В. Андрущенко, А. Кудін, О. Падалка, І. Вакуленко, Г. Жабєєв, О. Овчарук; питання впровадження в школу інформаційно-комунікативних технологій піднімали вчені М. Головань, Ю. Горошко, Е. Кузнєцов, Ю. Машбіц, В. Монахов, Є. Смірнова, О. Тесленко, Т. Чепрасова, М. Шкіль й ін.

Основною метою впровадження сучасних інформаційно-комунікативних технологій в навчання сприяють всебічному розвитку особистості, підвищенню продуктивності праці, наповненню її творчим змістом. Впровадження зазначених технологій потребує поєднання наповнення підготовки індивідуальним змістом, врахування інтегративного підходу та специфіки вікових й індивідуальних особливостей здобувачів освіти початкової ланки [1].

Із моменту свого виникнення до сьогодення інформаційно-комунікативні технології забезпечують значну кількість функцій: обмін інформацією між людьми, пошук необхідної інформації в мережах, реєстрація, зберігання, оброблення, подання та передавання інформації, тобто будь-які операції над інформацією в різних видах людської діяльності.

Компонентами навчання інформаційно-комунікативних технологій є навчальні засоби та методи їх застосування в освітньому процесі.

Засоби навчання за допомогою інформаційно-комунікативних технологій:

– апаратні засоби (комп'ютерні класи, локальні та глобальні комп'ютерні мережі, електронне демонстраційне обладнання(проектори, діапроектори, епіпроектори, мультимедійна дошка) тощо;

– програмно-методичні (контрольні, інструментальні, сервісні програми), комп'ютерні курси тощо;

– навчально-методичні (навчально-методичні посібники, організаційно-інструктивні матеріали тощо).

Методи інформаційно-комунікативних технологій:

– епізодичне використання комп'ютера на уроках для демонстрації навчального матеріалу, контролю та перевірки знань тощо. Застосовується за традиційної моделі навчання;

– тривала робота в комп'ютерних класах, дистанційне навчання, використання інтернету при нетрадиційній моделі навчання [3].

На сьогодні, в період інтенсивного розвитку процесу інформатизації освіти інформаційно-комунікативні технології розширюють сферу свого застосування, вони швидко та інтенсивно розвиваються. Напрями використання інформаційно-комунікативних

технологій в освіті: «реалізація можливостей навчального програмного забезпечення як засіб навчання, об'єкт вивчення, засіб управління, засоби зв’язку, засоби обробки інформації» [2].

Використання інформаційно-комунікативних технологій в освітньому процесі молодших школярів допомагає забезпечити вирішення цілої низки питань, серед них: розвиток мотивів учіння та пізнавальної активності молодших школярів, розвиток творчих здібностей; яскравіше та наглядніше розкриття теоретичного змісту навчального матеріалу, формування уміння усно та письмово викладати свою думку, логічно міркувати, критично мислити [5].

Інформаційно-комунікативні технології відіграють значну роль у розвитку зв′язного мовлення учнів молодших класів. Так можемо запропонувати такі варіанти роботи по розвитку зв'язного мовлення із застосуванням ІКТ:

– складання пропозицій із слів, по картинці, за схемою, за опорними словами;

– складання тексту, розповіді з питань;

– складання розповіді по заданому початку, картинкам і ключовим словам;

– придумати початок розповіді за цим текстом, картинками і ключовими словами;

– розповідь по ланцюжку [4].

Отож, інформаційно-комунікативні технології на сьогодні є невід′ємною складовою освітнього процесу в початкових класах. Їх застосування допомагає вирішити цілу низку питань, серед яких одним із визначних є розвиток мовлення молодших школярів. За правильної організації роботи на будь-якому уроці із використанням інформаційно-комунікативних технологій можна розвивати зв’язне мовлення учнів початкових класів.

Література:

1. Антоненко В. М. Сучасні інформаційні системи і технології : навч. посіб. К.: КСУМГІ, 2015. 131 с.

2. Гуржій А. М., Биков В. Ю., Гапон В. В. Інформатизації і компютеризації загальноосвітніх навчальних закладів України – 20 років. *Комп’ютер у школі та сім'ї.* 2005. № 5. С. 3-11.

3. Жалдак М. І. Педагогічний потенціал комп’ютерно-орієнтованих систем навчання. *Нові технології навчання.* К. : НУХТ, 2004. С. 6-12.

4. Сауляк Н. І. Робота зі словниковими словами: нестандартний дидактичний матеріал для уроків рідної мови, читання, природознавства. Х. : Основа, 2008. 221 с.

5. Шакотько В. В. Методика використання ІКТ у початковій школі : навч.-метод. посіб. К.: ТОВ Редакція «Комп’ютер», 2008. 128 с.

Антипенко М. О.
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти 1 курсу
ННІ Педагогіки і психології
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – д-р філософії, ст. викл. Плугіна А. П.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОБОТИ ІЗ МЕДІАТЕКСТАМИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЧИТАННЯ У 2 КЛАСІ

Роль медіа в освіті сьогодні очевидна кількістю комп’ютерних лабораторій, телевізорів і бібліотек, що стали частиною навчальної програми в більшості сучасних шкіл. Медіа бувають різних форм, і кожна форма впливає на те, як учні вивчають та інтерпретують інформацію. В умовах інформаційної революції медіа стали невід'ємною частиною нашого життя. ЗМІ та друковані медіа і їх використання відіграють важливу роль для розвитку освіти.

Вітчизняні та зарубіжні науковці досліджували медіаграмотність як світоглядну та соціальну комунікацію (Т. Добросклонська, М. Дорош, Н. Зражевська, А. Леонтьєв, М. Маклюен, Ю. Наливайко, І. Рогозіна, Ю. Хабермас, Е. Тоффлер) ; концепція медіаписьма, його складові частини (В. Бабенко, В. Іванов, О. Волошенюк, М. Казак, Л. Кульчицька, М. Скиба, Г. Солганик, Н. Стеценко, Г. Хоменко); оформлення медіатексту (З. Дубинець, А. Мамалига, Л. Пономаренко, І. Соболєва, О. Чередниченко); дидактичні методи підвищення рівнів медіаграмотності учнів (Г. Волошко, Н. Ничкало, О. Семеног, Г. Онкович, Ю. Наливайко, Н. Чичеріна); аспекти формування медіаграмотної особистості здобувачів (Л. Іванова, О. Ісаєва, Г. Дегтярьова, Ю. Ковтун, Г. Корицька, О. Савченко, М. Шуляр, О. Шуневич та ін.) [1].

Учений Л. Мастерман наголошує, що медіаосвіта відбувається протягом всього життя особистості, що означає не лише процес оцінювання медіатекстів, але й здатність до самостійного критичного судження щодо медіатекстів. Медіатехнології сприяють розширенню можливостей молодших школярів, вони стають керівниками, розповсюджувачами та творцями інформації. Деякі вчені розглядають новітні медіа як паралельну школу, яка має значний вплив на учнів, наголошують, що вплив цієї школи зростає, а авторитет класичної школи знижується.

Особдоивості застосування медіатекстів на уроках мови та читання залежить від етапу уроку, на якому вони будуть використовуватися. Не варто застосовувати їх більше, ніж 20 хвилин на уроці, на початку уроку краще застосовувати аудіо чи відео, тому що це сприяє скороченню підготовчого етапу, втома і втрата уваги настають пізніше, що дає можливість підтримувати увагу учнів майже протягом усього уроку. Варто залучати молодших школярів до роботи із медіатекстами, поєднуючи класичні підходи до засвоєння знань та новітні технології. Є безліч вправ та завдань, що стосуються роботи із медіатекстами, які виховують патріотизм, повагу до людей, толерантність, дружбу й ін.; навчають основам граматики, математики, природничих наук, розвивають комунікативні уміння та бажання самовдосконалюватися [3].

Основні освітні цілі полягають у тому, щоб описати і пояснити процес навчання та його реалізацію, розробити сучасні засоби, методи, нові системи та технології. Визначальну роль у виборі змісту, методів і форм навчання відіграють принципи загальної дидактики, які у своїй єдності об'єктивно відображають найважливіші закономірності процесу навчання.

Медіатекст зарекомендував себе як зручний для адресата спосіб обміну інформацією та впливу на соціальний та когнітивний етапи людського існування. Зміст медіатекстів впливає на формування системи цінностей адресата, його світогляду, упереджень, стереотипів, вони допомагають створити дружнє інформаційне та освітнє середовище, заощаджуючи час і розумові зусилля, необхідні для перегляду, вибору, організації, розуміння та синтезу інформації. Медіатексти реалізують такі основні функції: інформативну, комунікативну, евристичну, аксіологічну. Інформативну робота полягає в інформуванні про факти, події, явища, процеси, які відбуваються в суспільстві, країні та світі. Комунікативна забезпечує спілкування в процесі обміну інформацією. Евристична робота впливає на розвиток когнітивних і психічних сторін діяльності людини, спонукає і дає змогу пізнавати світ і себе. Аксіологічна функція характеризується значеннями та оцінкою повідомлюваної інформації, що міститься в медіатексті.

Робота із медіатекстами полягає у висвітленні різних сторін буття людини, що спонукає її до пізнання й розуміння людей, світу, себе, де вона є і з ким взаємодіє. Діяльність полягає в усвідомленні користі інформації, що міститься в медіатексті, зацікавленням читача його проблематикою та змістом [2].

Таким чином, варто наголосити, що уроки мови та читання в початкових класах із використанням медіатекстів сприяють не лише розвитку медіаграмотності, а також і предметних та ключових компетентностей, передбачених Державним стандартом. Основні методи та вправи із застосуванням медіатекстів сприяють формуванню особистості

молодшого школяра, здатного критично сприймати інформацію, аналізувати її, адаптувати, а також допомагають відчувати себе активним творцем медіатекстів.

Література:

1. Баришполець О. Чинники впливу засобів масової інформації на аудиторію. *Соціальна психологія.* 2006. № 6. С. 153– 163.

2. Вашуленко М. Методика навчання української мови в початковій школі : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за наук. 82 ред. М. С. Вашуленка. К.: Літера ЛТД, 2011. 364 с.

3. Концепція впровадження медіа-освіти в Україні: за станом на 20 травня 2010 р. Президія Національної академії педагогічних наук України. Офіц. вид. Київ: Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, 2010. 12 с.

Прохода Л. В.
учитель початкових класів
Глухівської загальноосвітньої школи
І-ІІІ ступенів №6 Глухівської міської ради
Сумської області

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ МОВИ І ЧИТАННЯ

Проблема використання ігор як засобу навчання має глибоке історичне коріння. Гра багатогранна, вона навчає, розвиває, виховує, соціалізує, розважає та дає відпочинок. Гра практично з моментів свого виникнення постає як форма навчання, як первинна школа відтворення реальних практичних дій із метою їх освоєння, вироблення необхідних людських рис, якостей, навичок та звичок, формуванню здібностей.

У молодших класах однією з ефективних методів і прийомів, активно які впливають пізнавальну діяльність учнів, з їхньої емоційну сферу, є дидактична гра. Гра сприяє створенню в учнів емоційного настрою, викликає позитивне ставлення до виконуваної діяльності, покращує загальну працездатність, дає можливість багаторазово повторити той самий матеріал без монотонності та нудьги. Разом з тим, поява інтересу до навчання у молодших школярів значно підвищує міцність їхніх знань, умінь, навичок, сприяє розвитку уваги, мислення та інших психічних процесів.

Саме в цьому віці розвивається уява, творче мислення, виховується допитливість, формуються вміння спостерігати та аналізувати явища, проводити порівняння, узагальнювати факти, робити висновки, виховувати активність, самостійність, ініціативність, починають складатися та диференціюватись інтереси, схильності. Дуже важливо так організувати навчальну діяльність молодших школярів, щоб максимально розвинути здібності кожного з них, сформувати інтерес до навчання взагалі та окремих предметів зокрема.

Яскравість, емоційність, різноманітність видів робіт на уроці провокує самостійність учнів, активність. Цікавість на уроці – це не синонім розважальності, а, навпаки, напружена праця і постійний пошук. Навчання – серйозна праця і тому воно має бути цікавим, оскільки саме інтерес викликає подив, будить думку, викликає бажання зрозуміти явище.

Наголошуємо, що ігрова діяльність у початкових класах підвищують інтерес молодших школярів, а це якнайкраще допомагає легше запам'ятати навчальний матеріал та підвищує працездатність. Гра – це одночасно розвивальна діяльність, принцип, метод, форма життєдіяльності, учень у грі є і автором, і виконавцем, і практично завжди творцем, який відчуває захоплення, задоволення.

Нині школа націлена на індивідуальний підхід до кожного учня й ігрова діяльність – незамінний у цьому помічник. Під час пояснення нового матеріалу, його закріплення,

відпрацювання навичок читання, розвитку мовлення молодших школярів можна використовувати гру, адже це одночасно розвивальна діяльність, сфера соціалізації, самореалізації, співробітництва, співдружності з дорослими, посередник між світом дитини та світом дорослих. У грі формуються такі життєві важливі якості, як уважність, посидючість, пам'ять, завзятість, наполегливість у досягненні мети. Крім того, гра розвиває комунікативні здібності, логічне мислення, навчає передбачати наслідки власних вчинків та вчинки інших людей. В ігровій діяльності швидше розкривається індивідуальність молодших школярів, формується вміння працювати в колективі, розвиваються комунікативні навички та творчі здібності [2].

Сутність гри полягає у створенні цікавої умовної ситуації, завдяки якій діяльність набуває ігрового характеру. Вона є цінним засобом виховання розумової активності, активізує психічні процеси в молодших школярів, викликає інтерес до пізнання. Гра допомагає зробити будь-який навчальний матеріал захоплюючим, викликає в учнів зацікавленість, створює радісний робочий настрій і, як наслідок, полегшує процес засвоєння знань. Ігри надають можливість розвивати у молодших школярів такі психічні процеси, як увага та пам'ять, а також кмітливість та винахідливість. Багато завдань в іграх потребують уміння будувати висловлювання, судження, висновки, провокують розумові й вольові зусилля, сприяють організованості, витримці, формуванню вмінь дотримуватися правил гри, підпорядковувати свої інтереси інтересам групи, колективу [1].

Варто звернути увагу, що недооцінювання чи переоцінювання гри негативно позначається на освітньому процесі. Недостатність застосування ігор знижує активність молодших школярів, послаблює інтерес до інформації, що вивчається. Якщо ж використовувати ігри постійно, то учням важко переключатися на навчання без їх застосування. Під час підбору ігор важливо враховувати наочно-дієвий характер мислення молодших школярів. Необхідно також пам'ятати і про те, що ігри повинні сприяти повноцінному та всебічному розвитку психіки учнів, їх пізнавальних здібностей, мовлення, досвіду спілкування із однолітками та дорослими. Ігрова діяльність має допомагати опановувати вміння аналізувати, порівнювати, абстрагувати, узагальнювати.

Уроки мови та читання краще будувати так, щоб спілкування читача з письменником відбувалося опосередковано – через сприйняття літературної форми, в якій автор закодував свої задуми. Щоб правильно сприйняти твір, учні мають розібратись у його зовнішній та внутрішній будові, природі його художньої організації, а це означає – знайти відповідь на запитання: чому даний твір є витвором мистецтва, тобто певною мірою оволодіти прийомом аналізу, що ґрунтується на знанні елементарних літературних понять [3].

Гра має велике освітнє значення, вона тісно пов'язана з навчанням на уроках, зі спостереженням повсякденного життя. У грі відбувається засвоєння знань, мобілізація розумових здібностей уяви, пам'яті, уваги. Ціль ігрових технологій: представлення навчальної інформації в ігровій формі. Ігрову діяльність можна використовувати на будь-яких уроках, нею можна заохотити.

Таким чином, ігрові технології мають величезний потенціал з погляду пріоритетного освітнього завдання: формування суб'єктної позиції учня щодо своєї діяльності, спілкування і себе. У педагогічному процесі гра постає як метод навчання та виховання, передавання накопиченого досвіду. Ігрові технології у освітньому процесі створюють умови для саморозвитку молодших школярів та формування активної, самостійної та свідомої особистості. Звертаючись до ігрових форм навчання під час уроків можна досягти ефективної співпраці вчителя і учнів, продуктивної форми їх спілкування, яка базуватиметься на захопленні.

Література:

1. Бутрин Л. В. Ігрові технології навчання на уроках української мови та літератури. Х.: Видавництво «Ранок», 2010.

2. Волошина Г. П. Особливості уроків читання та літературознавча пропедевтика у початковій школі. Умань, 2011.
3. Іванова Л. І. Ігрова діяльність молодших школярів як засіб формування літературних понять на уроці читання. *Українська мова і література в школі*. 2003.

Дерпа Г. І.
учитель початкових класів
Глухівської загальноосвітньої школи
І-ІІІ ступенів №6 Глухівської міської ради
Сумської області

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

ХХІ століття – століття високих комп'ютерних технологій, сучасні діти живуть у світі електронної культури. Змінюється і роль вчителя в освіті – він має стати координатором інформаційного потоку. Новітні технології стали невід'ємною частиною життя сучасної людини.

Формування інформаційно-цифрової компетентності визнано однією ключових компетентностей згідно реформи освіти − «Нової української школи», що передбачає формування медіаграмотності в учнів загальноосвітніх шкіл, а також упевненого та водночас критичного застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, оброблення, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні. Відтак, одним із результатів навчання та виховання в початкових класах має стати готовність учнів до оволодіння сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями та здатність актуалізувати отриману за їх допомогою інформацію у процесі освіти. Інформаційно-комунікаційні технології відповідають реаліям сьогодення, однією із переваг застосування зазначених технологій у навчанні вважається загальнокультурний розвиток молодших школярів [3].

Перед сучасним суспільством стоїть першочергове завдання розвитку активної, самостійної, інформаційно грамотної, всебічно розвиненої особистості, а вчителю необхідно володіти сучасними методиками та новими освітніми технологіями, щоб спілкуватися однією мовою з учнями. Таким чином, виникає гостра необхідність організації освітнього процесу із використанням сучасних інформаційно-комунікативних технологій як фактору самореалізації молодших школярів. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій на уроках у початкових класах дає можливість розвивати вміння орієнтуватися в інформаційних потоках навколишнього світу, опановувати практичні способи роботи з інформацією, розвивати вміння, що дозволяють обмінюватися інформацією за допомогою сучасних технічних засобів [2].

Використання інформаційно-комунікаційних технологій у освітньому процесі є актуальною проблемою сучасної шкільної освіти. Урок з використанням ІКТ – це наочно, яскраво, інформативно, інтерактивно, економить час вчителя та учня, дозволяє молодшим школярам працювати у власному темпі, вчителю працювати з учнем диференційовано та індивідуально, дає можливість оперативно контролювати та оцінювати результати навчання [3].

Доцільність застосування інформаційно-комунікаційних технологій визначається змістом матеріалу, що вивчається і специфічними особливостями технічних засобів, що використовуються у навчанні. Під час вивчення різних тем можна використовувати персональний комп’ютер, презентацій у програмі PowerPoint, проєктори, мультимедійні дошки тощо [2].

Виходячи з того що інформаційні та комунікаційні технології – це сукупність методів, пристроїв та процесів, що використовуються суспільством для збирання, зберігання, оброблення та поширення інформації, головним у практичній діяльності вчителя стає розуміння ролі застосування ІКТ у освітній діяльності. Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у роботу вчителя початкових класів сприяє досягненню основної мети модернізації освіти – покращення якості навчання, забезпечення гармонійного розвитку особистості, що орієнтується в інформаційному просторі. Використання ІКТ у освітньому процесі дозволяє модернізувати його, підвищити ефективність уроку, мотивувати учнів, диференціювати процес навчання із урахуванням індивідуальних особливостей кожного учня.

Інформаційно-комунікативні технології дають унікальну можливість розвиватися не лише учню, а й вчителю. Розвиток та розширення інформаційного простору молодших школярів. спонукає вчителя займатися разом із учнями, освоюючи нові незвідані раніше простори. Варто наголосити, що просте використання комп'ютерної техніки на уроках не приводить до автоматичного підвищення рівня професійної майстерності вчителя та зростання якості освіти. Визначальну роль відіграє особистість педагога та його мотивація. Тому в школах необхідно створити такі умови роботи, за яких вчитель хотів би постійно застосовувати наявні в нього знання у сфері використання ІКТ та поповнювати їх. При цьому впровадження сучасних технологій у педагогічну діяльність має бути не просто необхідністю, а бути усвідомленим процесом за безперервної освіти та самоосвіти вчителя у цій сфері. Напрями модернізації освіти повинні визначатися не так наявністю в школі комп'ютерної техніки та програмних засобів, скільки готовністю вчителів початкових класів до змін відповідно до запитів та проблем суспільства.

Уроки із використанням інформаційно-комунікаційних технологій не лише розширюють та закріплюють отримані знання, а й значною мірою підвищують творчий та інтелектуальний потенціал учнів. Оскільки фантазія та бажання проявити себе у молодшого школяра великі, варто вчити його якнайчастіше викладати власні думки, в тому числі і за допомогою новітніх технологій. Використання інформаційно-комунікаційних технологій під час уроків у початковій школі дає можливість проявити себе кожному з учнів, вони мають міцні, глибокі знання з предметів, у них сформовані стійкі пізнавальні інтереси, розвинене вміння самостійно застосовувати отримані знання на практиці. використання інформаційних технологій.

Таким чином, використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках дає можливість зробити процес навчання мобільним, диференційованим та індивідуальним, дає модливість перетворити викладання традиційних навчальних предметів, оптимізувавши процеси розуміння та запам'ятовування навчального матеріалу, а головне, піднявши на незмінно вищий рівень інтерес молодших школярів до навчання.

Література:

1. Гуревич Р. С. Кадемія М. Ю., Козяр М. М. Інформаційно-комунікаційні технології в професійній освіті : монографія ; за ред. член-кор. НАПН України Гуревича Р. С. Львів : Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, 2012. 506 с.

2. Гуржій А. М., Карташова Л. А. Електронний посібник: інноваційний засіб навчання у системі професійної освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2014. Вип. 37. С. 16-22.

3. Кадемія М. Ю., Шахіна І. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі : навчальний посібник. Вінниця, ТОВ «Планер». 2011. 220 с.

4. Козяр М. М. Інновації у навчальному процесі сучасних вищих навчальних закладів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми.* Київ-Вінниця : ТОВ «Планер», 2016. Вип. 46. С. 218-222.

Душина Д. М.
студентка 41-ПО групи
ННІ Педагогіки і психології
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, ст. викл. Вишник О.О.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ ДИЗАЙНУ І ТЕХНОЛОГІЙ

Природа – це найцінніший скарб у житті кожного українця. Її красу оспівувало безліч поетів та поетес у своїх віршах, творах, казках. І не тільки оспівували, а й закликали берегти природу та піклуватися про неї. Зараз важливо, щоб кожен почав співпрацювати з природою. Тому головним завданням в початковій школі є виховання підростаючого покоління у гармонії з природою. Значну роль у цьому відіграє початкова школа – це перша сходинка збагачення у людини знань про природне і соціальне оточення. В. О. Сухомлинський вважав, що природа лежить в основі дитячого мислення, почуттів та творчості. Він писав, що формування в особи ставлення до Батьківщини як частини природи необхідно розпочинати з раннього віку. Вже протягом багатьох років, природа починає показувати свої протести у вигляді землетрусів, танення льодовиків, засух або навпаки заливи і це не повний перелік лих, які відбуваються в світі. Чому це все стається? Я думаю всі розуміють, що токсичні викиди в повітря нікому користі не приносять, а навпаки приносять шкоду не тільки природі, але й усьому людству. І також вирублення лісів несе за собою низку проблем. А саме завдяки деревам ми можемо дихати чистим повітрям. Тому дітям вкрай необхідно про це говорити, щоб вони знали, що все залежить від них, вчинок кожного вкрай важливий. Якщо зрубав дерево, потрібно посадити на його місці нове і це правило розповсюджується на все живе в природі. Вже в більшості країн світу усвідомили проблему забруднення довкілля і почали діяти. Винайшли електромобілі, щоб не було шкідливих викидів в повітря, придумали сонячні батареї і вітряки. Таким чином, ті країни не бездіють, а намагаються зробити свої країни екологічно чистими. Тому сьогодні дуже важливо формувати в учнів екологічну компетентність. У типових освітніх програмах 1-4 класів виділено 11 компетентностей, серед них і екологічна компетентність, що передбачає усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів, розуміючи важливість збереження природи для сталого розвитку суспільства [5, с. 2]. Тому у дітей потрібно виховувати любов до природи і раціональне використання природних ресурсів з малечку. Звісно, легше формувати екологічні компетентності в молодших школярів, тому у концепції «Нова українська школа» однією з ключових компетентностей, яких набуватимуть учні, є екологічна грамотність [3]. Формувати екологічну компетентність можна не тільки на уроці Я досліджую світ, а й на уроках української мови, математики, технологій, читання. Це має бути цілісний процес вдало поєднаний з темою уроку, на допомогу прийдуть нестандартні уроки. Також в процесі навчання можна привити дітям гарні звички раціонально використання світла, води, паперу. Ось це маленькі кроки, які можуть мати гарні результати.

Екологія – це наука, яка вивчає взаємодії рослин, тварин, грибів, мікроорганізмів і вірусів між собою та з довкіллям. ЕКОЛОГІ́ЧНА ОСВІ́ТА – різновид професійної освіти, що забезпечує підготовку фахівців з різних галузей екології [1]. Головним завданням екологічної освіти є формування високої екологічної культури усього суспільства та підготовка спеціалістів для різноманітних видів екологічної діяльності.

У багатьох країнах наприкінці 80-х – початку 90-х років прийняли Національну стратегію екологічної освіти, які розглядалися як невпинний процес, що охоплює багато вікових і професійних груп населення. В Україні значущим документом стала Постанова Верховної Ради від 5 березня 1998 року про створення системи екологічної освіти і

виховання, і це важливий пріоритет державної політики в системі охорони природи, використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки. У Державній національній програмі «Освіта» підкреслили необхідність формування екологічної компетентності, як гармонійно розвиненої особистості [4].

Формувати екологічну свідомість на уроці необхідно цілісно. Урок – це не тільки пошук, але й творчість. Досить ефективним на уроці є застосування інноваційного навчання, яке спрямоване на розвиток творчої уваги, критичного мислення і мотивує учнів отримувати нові знання. Аби зацікавити дітей та залучити до глибшого пізнання навколишнього світу і надихнути вдосконалюватися в усіх видах екологічної діяльності, необхідно правильно користуватися методами навчання. Важливе значення для формування екологічних компетентностей відіграють: спостереження за довкіллям, нестандартні уроки, особисті дослідження, екологічні акції, трудові справи, виготовлення лепбуків, тощо. Завдяки таким формам проведення навчальних занять у дітей розвивається уява, фантазія, мислення, увага.

Під час формування екологічної проблеми велике значення приділяють методам, які стимулюють самостійну діяльність школярів. Діти вчаться самостійно визначати проблеми та шляхом пошукового методу, шукають шляхи вирішення цих проблем, діляться своїм ставленням щодо них [2, с. 40-44].

Завдяки рольовим іграм молодші школярі більш зрозуміло сприймають справжні екологічні ситуації. Ігри мають бути побудовані з урахуванням мети і цілей предмета. У процесі гри діти набувають досвіду співдії з навколишнім середовищем та засвоюють правила поведінки в навколишньому середовищі, стають добрими, чуйними, турботливими до чужих бід.

Виховуючи екологічно-розвинену особистість, можна залучати у виховний процес екологічні ігри.

Екологічна гра – це форма екологічної освіти і виховання екологічної культури, заснована на розгортання особливої ігрової діяльності учасників, стимулює високий рівень мотивації, інтересу до природи.

У процесі цих ігор вчитель має формувати систему знань про природу, мотиви та потреби поводження і діяльність у природі.

Досить часто вчителі під час цієї гри користуються репродуктивним методом, з його допомогою вчитель може ознайомити школярів з прийомами застосування знань в ігровій ситуації та сформувати навички співпраці між учнями. Стратегія цього методу – «зроби, як я» – самостійна або пошукова робота за дидактичним матеріалом.

На уроках технологій діти мають змогу відтворити плоди своєї уваги. Кожен усвідомлює екологічні проблеми суспільства по різному, тому у кожного будуть різні шляхи вирішення цих проблем. Ми вважаємо, що потрібно формувати екологічну компетентність цілісно протягом уроку. Наприклад тема «Виготовлення кита з паперу», пропоную дітям переглянути маленький відеоролик про кита, який живе в забруднених водоймах і тут одразу можна застосувати метод «Мозковий штурм». Де живе кит? Чим забруднюються водойми? Яким чином можна подолати цю проблему? Якими матеріалами найбільш забруднена наша планета? Діти відповідаючи на ці питання будуть сприймати ці проблеми більш глибоко, бо всі діти люблять тварин і вони не хочуть, щоб вони страждали. Кожен прийде до свого висновку, але всі неодмінно будуть думати про те, чим вони можуть допомогти. Завдань може бути багато: зробити брошку з пластику, композицію з природних матеріалів, екологічну сумку, щоб не забруднювати планету поліетиленом тощо. Так маленькими кроками ми приходимо до великої перемоги. І кожен, хто є учасником цього процесу є СУПЕРГЕРОЙ.

Висновки. Тож формування екологічної компетентності здобувачів початкової освіти на уроках технології – це складний, скоординований та довготривалий процес, який потребує послідовних дій і заходів, що відкриватимуть дитині можливості взаємодії зі світом природи, спонукатимуть її стати учасником загального саморозвитку та самореалізації. Вчитель має

орієнтуватися не тільки на передачу знань, але й на формування уявлень, які матимуть своє ставлення до власного життя. Дітям цікаво дізнаватися про середовище, що їх оточує і якщо трішки направити дітей на вірний шлях, вони самі почнуть бути ініціаторами цікавих ідей вирішення екологічних проблем.

Література:

1. Білявський Г. О. Екологічна освіта. *Енциклопедія Сучасної України* / ред.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. Т. 9. URL : https://esu.com.ua/article-18681.

2. Злобін Ю. А. Основи екології : підручник. К. : Лібра, 1998. 248 с.

3. Концепція «Нова українська школа. 2016. URL : http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepcziya.html.

4. Постанова Верховної Ради України «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки». URL : https://zakononline.com.ua/documents/show/196851___196916.

5. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 1-2 клас. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Savchenko.pdf

Прокопенко Г. М.
студентка 61М-ПО групи
ННІ Педагогіки і психології
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, ст. викл. Вишник О. О.

НАРОДНІ ЗВИЧАЇ ТА ТРАДИЦІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МІЖПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

На сучасному етапі розвитку суспільства відродження національно-культурного виховання є невід'ємною частиною формування національної самоідентифікації, патріотизму та любові до своєї Батьківщини, моральності та толерантності. Тому і освіту необхідно підпорядкувати системі національних інтересів, цінностей, духовного багатства-національних звичаїв та традицій. Національне виховання це не що інше, як сукупність поглядів, вірувань, обрядів, традицій, звичаїв які були створені безпосередньо народом за час його багатовікового існування. Яке спрямоване на формування світогляду та ціннісних орієнтирів молоді, а також передачу їм соціального досвіду, що є спадщиною попередніх поколінь [3, с. 179].

Постає закономірне питання, що необхідно для виховання справжніх громадян. Слід послідовно і систематично формувати у молодших школярів елементи національної самосвідомості особистості на основі традицій, звичаїв, фольклору, усної народної творчості. Через призму усної народної творчості діти можуть дізнатися про особливості українського народу, його окремішність і неповторність. Усе вищезгадане можемо втілити в життя на уроках української використовуючи такі прийоми роботи як діалоги, спостереження, конкурси, свята, розваги, екскурсії, створення проєктів. Найкращі, найяскравіші образи фольклору збереглися в створених самим народом казках, легендах, билинах, прислів'ях, приказках.

Опрацьовуючи дану тема, слід зазначити, що національно-культурні традиції це пласт, який важко переоцінити. Особливо якщо споглядати на формування міжпредметних компетентностей. Та результативне використання в навчальному процесі звичаїв та традицій можливе лише за умови дотримання певних норм. А саме: доступність подання матеріалу,

відповідність віковим та індивідуальним особливостям здобувачів освіти, емоційність викладу зв'язок з життям та системність у поданні матеріалу.

Безумовно, використання в освітньому процесі звичаїв та традицій стане підґрунтям для формування в дітей вірності ідеалам незалежної, вільної, правової держави. Поваги до українського народу та відчуття себе як частини цього народу. У цьому і полягає мета виховання школярів на національно-культурних традиціях українського народу [3, с. 179].

Розглядаючи тему, формування міжпредметних компетентностей варто першочергово звернутися до наукових джерел для того, щоб розтлумачити поняття компетентність. Проаналізувавши наукові джерела можна зробити висновок що питання компетентності серед європейських науковців постає давно. Вивченням та розробкою цього питання займалися Ф. Вейнерт, Дж. Гуді, Ж. Делор, Дж. Карсон, Р. Кеган, Дж. Консант, Дж. Куллахан, У. Мозер, Т. Оатс, Ж. Перре, Дж. Равен, Д. Райхен, Л. Салганік, Г. Халлаш та ін. [1, 2].

Українські науковці також наполегливо займаються розробкою питань із компетентнісного підходу, розглядаючи основні поняття та процеси. У роботах – О. Локшиної, О. Пометун, В. Свистун, О. Сібель, В. Ягуповаї можемо знайти аналіз сутності даного поняття. Тому можна говорити про те, що українські науковці займаються активним дослідженням і впровадженням компетентнісного підходу в систему освіти України. Кожна галузь освіти формує своє коло компетентностей, які є метою та результатом навчання молоді в Україні. Саме тому необхідно розуміти сутність поняття компетентність та його складові [8].

Наслідком роботи вітчизняних науковців є активізація виконання великої кількості дисертаційних досліджень у сфері шкільної та професійної освіти. Крім того дали поштовх для впровадження теоретичних напрацювань в практику. Зокрема, здійснено спробу реалізувати компетентнісний підхід у Державних стандартах початкової та загальної середньої освіти, у вимогах до освітньо-кваліфікаційних характеристик учителів різного профілю; компетентності частково ввійшли до програм предметів, спецкурсів, курсів підвищення кваліфікації вчителів, керівників шкіл та інших категорій педагогічних працівників; вони закладені в критеріях оцінювання навчальних досягнень учнів [2].

Для вирішення проблеми гуманізації навчання та виховання сучасні педагоги звертаються до різноманітних джерел. Не є виключенням і досвід прогресивних педагогів минулого.

У даному контексті особливе місце займають праці К. Д. Ушинського. В основі його педагогічних поглядів- ідея народності в суспільному вихованні, вивчення української мови, прищеплення любові до праці, виховання почуття патріотизму, опора на релігію, християнські заповіді, що в цілому становить загальнолюдські цінності.

Центральною ідеєю педагогічної системи К. Д. Ушинського є народність, яку він розкриває як особливість кожного народу, що зумовлена його історичним розвитком, географічними особливостями та соціальними аспектами.

Головною рисою народності педагог називав любов до Батьківщини, рідної мови та віру в могутність народу. Таким чином основна мета виховання- підготовка всебічно розвиненої особистості [9].

Ушинський сформував ідею народності в педагогіці, розглядав її як основну складову виховної системи. ЇЇ суть полягала в тому, що кожен народ має право на школу рідною мовою, яка буде побудована на народних традиціях. Не заперечуючи значення історичного досвіду інших народів, вимагав щоб навчання було підпорядковане принципу народності тієї місцевості де відбувається навчання та виховання [2].

Література:

1. Марущак О.М. Поняття компетентності у педагогічній діяльності. *Креативна педагогіка:* наук.-метод. журнал / Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся». Житомир, 2016. Вип. 11. С. 97–108.

2. Ковальчук В. І. Ідеї К. Д. Ушинського в сучасній педагогіці. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (20–21 лютого 2014 року), 2014. Київ.

3. Пилипчук О., Коновальчук І. Національні звичаї та традиції як засіб формування національної свідомості в учнів молодшого шкільного віку. *Майстерність комунікації у мистецькій і професійній освіті: збірник наукових праць* / за заг. редакцією Н. Є. Колесник, О. М. Піддубної, О. М. Марущак. Житомир: ФО-П «Н. М. Левковець», 2020. У 2-х ч. Ч. ІІ. С. 179-182.

Лобур А. С.
студентка 61М-ПО групи
ННІ Педагогіки і психології
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, ст. викл. Вишник О. О.

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПОВЕДІНКИ ПЕРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ СИТУАЦІЙНИХ ВПРАВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Навчання у початковій школі – це не лише освоєння учнями прикладів із математики і читання по складах, це ще й період соціалізації та адаптації учнів до нового навколишнього середовища.

У дітей першокласників відбувається складний та стресовий перехід у їхньому житті, від безтурботного життя сповненого ігор та пустощів у садочку, до шкільного режимного дня, у якому з'являється виконання обов'язкової домашньої роботи, прививаються нові норми правил поведінки та культури, з'являється нова людина, тобто вчитель, який буде для них, так званим провідником у навчанні та житті наступні 4 роки. Щоб зменшити цей тяжкий період адаптації для дитини вчителю потрібно побудувати весь процес навчання деякий час, ніби це гра за шкільними правилами.

Враховуючи всі чинники, які були перераховані вище, можна додати, ще той фактор, що діти в цьому віці переживають великий стрес, а на додачу до цього всього виникає дистанційне навчання, яке ускладнює засвоєння інформації та ознайомленню з основами норм поведінки людини в соціумі.

В основі навчання молодших школярів перебуває взаємодія дітей і дорослих – гра, спільна праця, пізнання, спілкування, учень спільно з учителем визначає мету, відкриває нові знання, засвоює навчальні дії, експериментує, несе відповідальність за свою роботу [2].

Якщо враховувати, те що у першокласників відсутній життєвий досвід, то те що їм каже авторитетна для них людина, вони будуть це з великим задоволенням виконувати. У більшості випадків для дітей такою людиною стає перший вчитель. Тому дуже важливо встановити зв'язок між учителем та учнем для успішного сприйняття в подальшому норм та правил поведінки. Діти в цьому віці дуже хочуть бути поміченими, тобто вони будуть з великим задоволенням робити якісь справи або доручення за які вони отримають винагороду, у вигляді похвали.

Також віковими особливостями першокласників можна вважати: незначний соціальний та моральний досвід, підвищену емоційність, вразливість та водночас пластичність до морально-етичних впливів, імпульсивність та безпосередність поведінки дитини, бажання постійно розширювати коло спілкування [3].

Поняття «культура поведінки» – це сукупність важливих людських рис, її повсякденних вчинків, манері спілкування, які базуються на моральних нормах та правилах. Також культура поведінки не обмежується дотриманням тільки правил етикету. Завдання культури поведінки це важливий компонент морального розвитку та виховання дитини. Зміст культури поведінки поділяє її на такі види: культура діяльності; культура спілкування; культурно-гігієнічні навички та звички.

Формування загальної культури у дитини, аспектом якої є культура поведінки, – головна мета виховання у старшому дошкільному та молодшому шкільному віці, оскільки процес виховання культури поведінки, починаючи з дошкільного віку, пов'язаний з періодом початкової соціалізації особистості, [4].

Тому важливо саме на цьому етапі приділяти достатньо уваги культурі поведінки та спілкування. На основі аналізу роботи М. А. Федорова установлено, що формування культури поведінки дітей 6-7-го років життя відбувається в умовах поступового розширення соціального середовища, найбільш авторитетною фігурою залишається дорослий, на оцінку якого дитина орієнтується у власних діях і вчинках, проте надалі розширюються взаємини з однолітками, значення яких постійно зростає [5].

Учнівський клас – це окреме життя, у якому панує свій ритм та свої закони, тому якщо вчитель сформує у дітей поняття про ввічливість, вдячність один до одного, підтримку, а також як поводити себе у тому чи іншому місці. Він запустить цей так званий механізм. Учні в подальшому будуть копіювати поведінку своїх ровесників, а якщо в класі буде панувати в основному такі закони, то в більшості випадків учителю вдасться правильно виховати своїх підопічних.

Також потрібно враховувати, що невідомо, який формат освіти буде в майбутньому, а закон « Про освіту» зазначає, що мета Нової Української Школи – виховати інноватора та громадянина, який вміє ухвалювати відповідальні рішення та дотримується прав людини [1].

Тож сучасним учителям потрібно вміти формувати норми культури поведінки першокласників під час дистанційних уроків, бо як вже зазначалося вище, шість років- це самий оптимальний час для освоєння нових знань.

Поведінка учня на пряму залежить від рівня його культурного розвитку. Але у зв'язку з тим, що дистанційне навчання на даний момент не дає можливості повноцінно дітям пройти етап соціалізації в школі, то проблема культури поведінки першокласників є дуже актуальною як для дітей, так і для вчителів. Особливо враховуючи той факт, що діти в цьому віці не вміють ні писати, ні читати. Тому виникає потреба в пошуку та обґрунтуванні ефективних ситуаційних вправ.

Література:

1. Закон «Про освіту». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text.

2. Нова українська школа. Порадник для вчителя / під заг. ред. Бібік Н. М. К: ТОВ «Видавничий дім» «Плеяди», 2017. 206 с.

3. Особливості розвитку дітей 6 річного віку. URL: https://naurok.com.ua/osoblivosti-rozvitku-ditey-shestirichnogo-viku-235952.html.

4. Пихтіна Н. П. Виховання культури поведінки старших дошкільників як превентивна основа попередження негативних проявів у їх поведінці. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя.* Психолого-педагогічні науки. 2011. № 10.

5. Федорова М. А. Виховання культури поведінки у дітей 6-7-го років життя (в умовах навчально-виховного комплексу «школа – дитячий садок»). *Морально-етичні засади формування зростаючої особистості* : монографія / за ред. проф. М. В. Левківського. Житомир: ЖДУ, 2008. С. 128-142.

Шеремет Я. О.
студентка 61М-ПО групи
ННІ Педагогіки і психології
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, ст. викл. Вишник О.О.

КОРЕКЦІЙНА РОБОТА З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Навчально-виховна і корекційна робота з дітьми з особливими потребами має носити комплексний характер, охоплювати всі лінії індивідуального розвитку. Основними умовами і

факторами, які сприяють просуванню психічного та фізичного розвитку категорії дітей з особливими потребами це їхня особиста діяльність і співпраця з дорослими. Навчання має носити практичну спрямованість, оскільки з одного боку доступна дитині діяльність (предметна, ігрова, комунікативна, трудова тощо) виступає джерелом знань про оточуючий світ, із допомогою якого цей світ пізнається і перетворюється, а з іншого – різні види діяльності забезпечують можливість використання і закріплення навичок, роблять їх здобутком кожної окремо дитини, її власним досвідом, формують у неї вміння адаптуватись до соціального середовища. До того ж види допомоги, які мають надаватись кожній дитині, носять індивідуальний характер, мають різну спрямованість і повинні тривати протягом всього її життя [2, с. 192].

Діти з особливими освітніми потребами становлять значною частину контингенту учнів, особливо початкової школи, які не встигають. На сам перед необхідно визначити поняття особа з ООП, зміст, типологію, причини, залежність вад психофізичного розвитку від соціальних умов.

Процес соціалізації, адаптації учнів з ООП, може вважатися повноцінним, якщо забезпечує деякі умови:

– навчання дитини за індивідуальною програмою, відповідно до її особливих освітніх потреб і потенціального розвитку;

– можливість дитини відвідувати найближчий у доступі навчальний заклад, мешкаючи вдома, а не в інтернаті, а батькам повноцінного виховувати власну дитину в колі сім'ї;

– розширення кола спілкування дитини з ООП, що допомагає знаходити спільну мову з однолітками, долати психологічні бар'єри та підвищувати якості її соціальної адаптації.

Інклюзивне навчання – це виклик сучасній вітчизняній системі освіти. Реформа початкової школи розширила можливості для дітей з ООП, зрівняла їхні права на доступ до якісної освіти та надала доступ на навчання за місцем проживання в умовах ЗОШ. Концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей – усі діти є цінними й активними членами суспільства.

Головне завдання яке стоїть перед школою – навчити кожну дитину вчитися. Уміння вчитися – це результатом великої спільної діяльності вчителя і учня, застосування в навчально-виховному процесі різних методів і прийомів.

Однією з дієвих форм навчання є гра. Під час гри дитина ознайомлюється з великим діапазоном людських почуттів й взаємостосунків, приміряє соціальні ролі, вчиться дотримуватися соціальних норм і вимог. Через гру дитина може проявляти свої особливості, визначати, як вони сприймаються іншими, вчиться аналізувати різні життєві ситуації тощо.

Гра сприяє виробленню в учнів звичок зосереджуватися, самостійно думати, приймати рішення, концентруватися. Гра сприяє активному навчанню, до активної діяльності залучаються навіть найпасивніші діти, що дає можливість невимушено адаптувати дітей до шкільного соціуму.

Для вчителя урок-гра, з одного боку – можливість краще зрозуміти учнів, оцінити їх індивідуальні особливості, вирішити внутрішні проблеми (наприклад, спілкування), з іншого боку, це можливість для самореалізації, творчого підходу до роботи, здійснення власних ідей. Саме в іграх розпочинається невимушене спілкування дитини з колективом класу, взаєморозуміння між учителем і учнем. У процесі гри в дітей виробляється звичка зосереджуватися, працювати вдумливо, самостійно, розвивається увага, пам'ять, жадоба до знань. Задовольняючи свою природну невсипущу потреба в діяльності, в процесі гри дитина «добудовує» в уяві все, що недоступне їй в навколишній дійсності, у захопленні не помічає, що вчиться – пізнає нове, запам'ятовує, орієнтується в різних ситуаціях, поглиблює раніше набутий досвід, порівнює запас уявлень, понять, розвиває фантазію. Гра стимулює краще

запам'ятовування і розуміння матеріалу, що вивчається, а також гра сприяє підвищенню мотивації і дозволяє навчати комплексно використовувати органи чуття при сприйнятті інформації, а також самостійно і неодноразово відтворювати її в нових ситуаціях [3, с. 232].

Корекційно – розвивальну роботу доцільно організовувати за умов позитивного емоціонального відношення до дитини та добровільної участі її в навчальному процесі. Із цією метою слід створити сприятливий емоційний фон у класі, активізувати інтелектуальну діяльність учнів. У корекційно – розвивальній роботі необхідно уникати монотонності стилю викладання, буденності, бідності інформації, відриву інформації від особистого досвіду дитини.

Завдання та навчальний матеріал має повністю відповідати віковим та інтелектуальним можливостям учнів, відповідно з принципом доступності. Роботу доцільно планувати в зоні найближчого розвитку дитини. Тобто, по мірі засвоєння знань та формування вмінь поступово ускладнювати ігрову діяльність. Корекційно – розвивальну роботу слід використовувати постійно та систематично. Для ефективності цієї роботи, необхідно використовувати 2– 3 гри на кожному уроці.

Під час роботи доцільно використовувати постійний та систематичний контроль за якістю засвоєння умінь та навичок кожної дитини. Необхідно постійно контролювати діяльність дітей, вносити корективи, надавати необхідну допомогу. Під час своєї роботи слід навчати учнів перевіряти якість своєї роботи як по ходу її виконання, так і кінцевим результатом, тобто розвивати потребу в самоконтролі, усвідомлене ставлення до власних зусиль та можливостей [1, с.149-152].

Література:

1. Миронова С. П. Засоби кореккційної роботи у навчально – виховному процесі спеціальних та інклюзивних закладів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова.* Серія 19: корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2014. 26. С. 149-152.

2. Інклюзивна освіта: теорія та практика : навчально-методичний посібник / колектив авторів; за заг. ред. С. П. Миронової. Кам’янець-Подільський: Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2012. 192 с.

3. Коноплева А.Н., Лещинская Т.Л. Интегрированное обучение детей с особенностями психофизического развития : монография. Минск, НИО. 2003. 232 с.

Гудакова А. А.
магістрантка кафедри теорії і методики початкової освіти
ННІ Педагогіки і психології
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Вишник О. О.

МОБІЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ КОМУНІКАТИВНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Сучасне суспільство української держави вимагає удосконалення освіти до європейського рівня. Спираючись на європейські цінності людина повинна бути мобільною, конкурентоспроможною, творчою та толерантною. Школа повинна надати молодшим школярам інтелектуальний та соціальний розвиток особистості, що є базою для подальшого навчання учня та його майбутнього працевлаштування.

Мовно-літературна освітня галузь у початковій школі − важливий складник у загальному змісті освіти, так як вона є не лише окремим навчальним предметом, а важливим підґрунтям для опанування усіх інших дисциплін. Основна мета мовно-літературної освітньої галузі − забезпечити розвиток та удосконалення навичок усного і писемного мовлення, навчити здобувачів початкової освіти читати й писати та сформувати певні знання

про мову, мовні уміння, забезпечити мотивацію вивчення української мови, спираючись на патріотичне виховання.

У сучасній педагогіці загальноприйнятим положенням є те, що урок − це основна форма навчання. Але вчителям необхідно зробити так, щоб кожен урок залишився в пам'яті учнів. Відомий факт, що в початковій школі важко обійтися без наочності. Використання мультимедійних пристроїв допоможе вчителю зробити урок не тільки пізнавальним, а й більш яскравим, ефективним та цікавим. Тому засоби мобільних технологій почали активно входити до навчального простору.

Мобільними технологіями називають різноманітні цифрові пристрої, які більшою мірою є портативними приладами.

Мобільне навчання − це нова технологія в освіті, яка базується на активному використанні сучасних мобільних засобів. Використання мобільних технологій тісно пов'язано з навчальною мобільністю, адже здобувачі освіти мають можливість брати участь в освітньому процесі під час карантину або в умовах воєнного стану та виконувати різні завдання без орієнтації на час.

Можливість цікаво навчатися будь-де і в будь-яких умовах підтримує загальну тенденцію інтенсифікації життя в інформаційному суспільстві.

Дослідники мобільного навчання розкривають переваги і можливості мобільних пристроїв, зокрема, такі: 1. Голосовий супровід. Ця технологія допомагає відпрацьовувати мовлення та слухати різні літературні твори, з розвитком аудіальної пам'яті. 2. Графічні та відеоілюстрації. Вони збільшують рівень засвоєння матеріалу на уроці. 3. Завантажувальні програми. За допомогою них створюється абсолютно новий навчальний простір.

Гнучкість та зручність мобільних технологій дозволяє знайти інформацію у тому вигляді, яка необхідна у даний момент і створює умови для продуктивності у навчанні.

Взагалі, термін «технологія навчання» був висвітлений у 60-х роках ХХ століття. Під час застосування технічних засобів навчання та комп'ютерів, почали виникати такі нові терміни, як «мобільні технології», «комп'ютерні технології», «нові інформаційні технології». Це сприяло підвищенню рівня необхідності використання мережі Інтернет.

Використання мобільних засобів в освіті сприяє підвищенню рівня персоналізації навчання. Учитель має змогу давати індивідуальні різноманітні завдання дітям та бути впевненим, що вони їх виконають самостійно. Це запобігає списуванню на уроках та підвищує зацікавленість здобувачів освіти. Погоджуємося з думкою Н. Морзе, яка зазначає, що з точки зору методики викладання, мобільні технології сприяють більш вдалому забезпеченню зворотного зв'язку під час навчання, допомагають зробити навчання більш цікавим, інтенсивним та ефективним за рахунок реалізації можливостей мультимедіа освітніх систем до дієвого і наочного подання навчального матеріалу [2, с. 96].

Але, у процесі підготовки до уроку, варто чітко розуміти, що мобільний засіб не замінює вчителя, а тільки доповнює матеріал.

Література:

1. Закон України «Про освіту», Державний стандарт початкової загальної освіти та ін. Збірник нормативно-правових документів з освіти. Серія: «Початкова освіта». Харків: Школа, 2019. 547 с.

2. Морзе Н. В. Основи інформаційно-комунікаційних технологій. Київ : Видавнича група BHV, 2008. 352 с.

3. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н.М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160с.

5. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1–2 та 3–4 класи. К. : Видавництво «Світоч», 2019. 336 с.

Вишник О. О.
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії і методики початкової освіти
ННІ Педагогіки і психології
Глухівського НПУ ім. О. Довженка

ЕКОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ЗДОБУВАЧА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ

Процес взаємодії людини з природою на різних етапах її розвитку мав частіше споживацький, деструктивний характер, тому і не дивно, що сьогодні діяльність людини не зберігає і збагачує навколишній світ, а знищує його, що і призводить до глобальної, планетарної екологічної кризи.

Сучасні маштаби екологічної кризи створюють реальну загрозу для існування людства. Забруднення повітря, обмежений доступ до чистої прісної води, вирубування лісів, танення льодовиків, зменшення біорізноманіття планет (вимирання біологічних видів) – це результат агресивної діяльності людства, що тягне за собою катастрофічні наслідки. За даними ООН до 2025 року 3,2 мільярда жителів планети будуть страждати від нестачі прісної води [1], близько 118 мільйонів людей відчували гостру нестачу продуктів харчування – голод (дані за 2020 рік) [2] і з кожним роком ця невтішна статистика росте у геометричній прогресії. Кількість людей на Землі зростає з кожним днем, а з ними і потреба в ресурсах.

Екологічна криза вимагає рішучих дій, інтенсивного глобального екологічного виховання підростаючого покоління зокрема і суспільства загалом.

У цьому вимірі екологізація особистості і суспільства, людства загалом є парадигмою, концептуальною основою реалізації цілей стратегії сталого розвитку (*sustainable development).* Підвищення рівня екологічної компетентності особистості є визначальним у формуванні екологічної культури людини. Передача знань, вмінь, навичок характеризує традиційні форми роботи екологічної освіти і просвітництва. Реформування освіти та переорієнтація на компетентнісний підхід спонукає до раціонального аналізу, прогнозування, усвідомлення та осмислення масштабності питання, його проблематики, встановлення та розуміння причинно-наслідкових зв’язків і пропозицію негайного, раціонального вирішення. Поруч із традиційною системою методичного інструментарію варто застосовувати сучасні можливі прийоми, способи і засоби щодо освіти і просвітництва в галузі екологічної освіти, охорони навколишнього середовища, унікального збереження біорізноманіття і бережливого, раціонального природокористування.

Аналізуючи світовий досвід робимо висновок, вирішити екологічні проблеми тільки на основі законів та економічних підходів швидко не вдається, необхідно по-новому організовувати життя людства, міняти світобачення та формувати екологічне мислення, колективну екологічну свідомість, формувати нове світобачення.

Згідно з Концепцією екологічної освіти України, екологічна освіта – це сукупність наступних компонентів:

- екологічні знання;
- екологічне мислення;
- екологічний світогляд;
- екологічна етика;
- екологічна культура.

Важливою ланкою в системі екологічного виховання є початкова школа, оскільки саме в період молодшого шкільного віку закладаються основи знань про природу, змінюються механізми оволодіння різноманітними видами діяльності. Високий рівень екологічної культури школярів може сформувати лише вчитель з відповідним ставленням до навколишнього [3].

Самих знань із охорони навколишнього середовища, якщо вони не втілюються на практиці, недостатньо. Важливо, щоб здобувачі освіти брали активну участь у збереженні і збагаченні природи рідного краю, тільки у цьому разі у них формуватимуться необхідні уміння і навички, розвинеться відповідальне ставлення до навколишнього середовища.

Для успішного формування екологічної культури здобувачів початкової освіти необхідно виокремити екологічний потенціал кожного навчального предмета.

Від успішного здійснення екологічного виховання, формування нового екологічного мислення залежить наше майбутнє, майбутнє наших дітей, майбутнє нашої держави та зрештою, майбутнє планети.

Спілкування з природою завжди було засобом виховання. Про її вплив на розумовий розвиток, на формування моральних та естетичних якостей особистості писали видатні педагоги Ж. Ж. Руссо, Й. Г. Песталоцці, Ф. А.Дістервег, К. Д. Ушинський.

В. О. Сухомлинський доводив, що природа сама собою не виховує. Виховує лише активна взаємодія дитини з нею. Тому екологічне виховання та екологічна культура тісно пов’язані з природоохоронною діяльністю.

Метою екологічної культури, виховання є формування системи наукових знань, поглядів, переконань, які закладають основи відповідального ставлення до навколишнього природного середовища.

Різноманіття аспектів екологічної культури людини можна представити наступним чином: екологічні знання, уміння, навички, екологічне мислення, екологічні орієнтації, екологічно виправдана поведінка. У науковій літературі зустрічаються різноманітні інтерпретації поняття «екологічна культура». За визначенням Б.Т. Лихачова, сутність екологічної культури «...може бути розглянута як органічна єдність екологічно розвинених свідомості, емоційно-психічних станів та науково обґрунтованої вольової утилітарно-практичної діяльності» [4].

У цьому визначенні важливо зазначити, що екологічна культура особистості включає в себе екологічне сприйняття, екологічну уяву і екологічне відчуття.

Вивчення педагогічних умов екологічного виховання здійснюється на основі ознайомлення з теоретичними даними з наукових джерел, узагальнення передового педагогічного досвіду та власного досвіду роботи це зокрема, такі вимоги:

– системний, комплексний підхід до вивчення навколишнього світу, з використанням міжпредметних зв’язків;

– врахування вікових, індивідуальних, психологічних особливостей школярів;

– врахування світового, національного та регіонального (краєзнавчого) підходів до вибору навчального матеріалу екологічного спрямування;

– гуманістичне спрямованість і зростаючу роль екологічної просвіти;

– забезпечення безпосередньої практичної діяльності здобувачів освіти по охороні, збереженні та покращенні довкілля своєї місцевості під час навчальної діяльності та суспільно корисної праці;

– вибір оптимальних форм, методів, засобів і прийомів екологічного виховання, просвіти;

– суб’єктивний вплив на рівень екологічного мислення, свідомості соціальними групи, які складаються з учених, письменників, культурологів, філософів та ін.;

– єдність дій усього педагогічного колективу школи в екологічному вихованню учнів.

На думку Савченко О. Я., необхідно сповна задіяти всі передумови для системного, сталого екологічного виховання молодших школярів: через зміст природознавчих навчальних предметів і курсів; збагачення всіх предметів екологічно спрямованим змістом і міжпредметними зв'язками; проведення позаурочної діяльності, позашкільної освіти з вивчення довкілля і заохочення дітей до практичної діяльності щодо його збереження; залучення школярів до дослідницької, проєктної роботи; проведення екологічно спрямованих ігор, вікторин, конкурсів малюнків; екологічне просвітництво батьків [5].

Екологічне мислення і екологічна свідомість стають основою формування екологічної культури особистості.

Узагальнюючи можемо сказати, що все в наших руках. Планета дає нам практично невичерпні джерела життя, і лише від нас усіх, і від кожного окремо, залежить її збереження. Збереження нашого дому, унікального і неповторного витвору Всесвіту. *Бережіть ресурси!*

Література:

1. Проблема нестачі питної води у світі: інфографіка. URL : https://rubryka.com/infographics/pytevaya-voda/

2. ООН: Десята частина населення планети страждає від голоду. URL : https://zmina.info/news/oon-desyata-chastyna-naselennya-planety-strazhdaye-vid-golodu/

3. Товканець Г. В., Паук І.В. Традиційні методи у формуванні екологічного мислення особистості. Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції: збірник тез доповідей Міжнародної науковопрактичної конференції, 26-27 жовтня 2017р.Мукачево: Вид-во МДУ, 2017.С. 298-299.

4. Лихачов Б. Т. Філософія виховання. Спеціальний курс, 1995, С. 246.

5. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. К.: Ґенеза, 1999. 324 с.

Мозуль І. В.
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії і методики початкової освіти
ННІ Педагогіки і психології
Глухівського НПУ ім. О. Довженка

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В ІНТЕГРОВАНОМУ КУРСІ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Компетентність – це результат освітнього процесу, що охоплює емоційно-ціннісне ставлення, здатність активно і творчо впроваджувати набутий досвід у різних життєвих ситуаціях. Під компетентністю слід розуміти поєднання знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, особистих якостей, що визначають здатність особи успішно здійснювати діяльність у нових, нестандартних або непередбачуваних умовах.

Мірилом результативності освітнього процесу в сучасній Новій українській школі є саме компетентності, які поділяються на ключові і предметні. Однією з предметних компетентностей, які формуються в ході опанування інтегрованим курсом «Я досліджую світ», є соціально-громадянська, розвиток якої забезпечують соціальна і громадянська освітні галузі, а також інші навчальні предмети Нової української школи. Основи цієї компетентності починають закладатися ще в дошкільній ланці і продовжують у початковій школі.

Соціально-громадянська компетентність є однією з найважливіших для життя в соціумі і в державі, оскільки включає в себе сукупність знань, умінь і навичок та практичного досвіду громадянської діяльності; сформованість позитивних людських рис і якостей та громадянських цінностей (гідність, емпатія, дисциплінованість, відповідальність, демократизм, чесність, принциповість, справедливість, працелюбність, вихованість тощо); ціннісне ставлення до себе самого, до прав і свобод як власних, так і чужих, здатність їх захищати, поважати і піклуватися про них, до міжособистісної взаємодії з членами своєї сім'ї, родини, однолітками, сусідами, людьми в громадських місцях; відношення до національної спадщини, культури, традицій, звичаїв українського народу; наявність почуттів любові і пошани до свого народу і Батьківщини; активну суспільну і громадянську позицію [2].

Дитина молодшого шкільного віку має усвідомлювати власну українську ідентичність, і вчитель має всіляко сприяти цьому шляхом формування позитивного образу країни і свого

регіону, активної громадської позиції, виховання патріотизму і ціннісного ставлення до історії, родини, культури.

Для формування соціально-громадянської компетентності молодших школярів педагогу доцільно використовувати в освітньому процесі інтегровані і нетрадиційні уроки, тематичні виховні заходи і свята, зустрічі з людьми різних культур, релігій, професій, українські розваги та ігри, гурткову роботу, роботу в краєзнавчому куточку, групову і проєктну діяльність, творчі завдання, екскурсії, тренінги, приміряння соціальних ролей, імітацію та перевтілення, різні практики, акції, волонтерство, діяльність шкільного активу і самоуправління. Але найважливіше в означеному процесі для вчителя – самому бути прикладом, взірцем справжнього громадянина і патріота своєї держави для вихованців [2].

Громадянську компетентність в першу чергу характеризують вчинки особистості та її світогляд. Вчитель початкових класів повинен докладати зусилля для того, щоб здобувачі освіти мали високий рівень національної свідомості та стійкі переконання, прагнули до самовдосконалення і саморозвитку, добре знали історію, традиції та культуру своєї країни, знали права, закони і несли відповідальність за свої вчинки або правопорушення та ін. Це одна з тих компетентностей, яка потребує постійного вправляння, тренування і цілеспрямованої роботи [5].

У процесі формування соціально-громадянської компетентності вчителю початкових класів необхідно звертати увагу на наступні види діяльності учнів: вміти слухати інших, вести дискусію, чітко, коротко, змістовно і ґрунтовно висловлювати свої думки, вільно володіти українською мовою, вміти підтримувати бесіду, листуватися, спілкуватися телефоном, контролювати власні емоції, знаходити аргументи і факти та переконувати співбесідників, відстоювати власні думки і погляди, заводити нові соціальні контакти і зв’язки, працювати в групі чи в команді, виконуючи при цьому різні функції і ролі, знаходити вихід з конфліктних ситуацій і рішення у нестандартних життєвих моментах, легко і швидко адаптуватися, бути послідовним у словах і діях, проявляти активну життєву позицію, культурну, релігійну, національну толерантність, відчувати власну відповідальність за соціальну дійсність і довкілля тощо [2].

Отже, формування соціально-громадянської компетентності здобувачів освіти є одним з головних завдань, яке має забезпечувати будь-яка освітня установа або система, оскільки вона пов’язана з ідеями демократії, рівності, справедливості, прав людини і її можливостей, загальним добробутом як кожної окремої особистості, так і суспільства в цілому.

Література:

1. Державний стандарт початкової освіти України від 21 лютого 2018 року № 87. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/59891/

2. Колесова Г. Навчаючи навчаюсь — громадянська компетентність вчителя та учня. URL: https://oplatforma.com.ua/article/1251-navchayuchi-navchayus-gromadyanska-kompetentnst-vchitelya-ta-uchnya

3. Концепція Нової української школи URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola compressed.pdf.

4. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. URL: https://oplatforma.com.ua/files/articles/1251/Kontseptsia_hromadianskoi_osvity_2020_Pedrada.pdf

5. Пометун О.І. Громадянські та соціальні компетентності. URL: https://lib.iitta.gov.ua/729008/2/ГРОМАДЯНСЬКІ%20ТА%20СОЦІАЛЬНІ%20КОМПЕТЕНТНОСТІ_R.pdf

6. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти. 1-2 клас, 3-4 клас. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli

Божко А. Ю.
магістрантка ІІ року навчання 60М2-ПО групи
ННІ Педагогіки і психології
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, ст. викл. Мозуль І. В.

ВИДИ І ЗНАЧЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Інтерактивне навчання є сукупністю технологій. Враховуючи визначення поняття «інтерактивні технології» О. Пометун та Л. Пироженко, ми розкриваємо сутність інтерактивних технологій навчання так: інтерактивні технології навчання – це технології, що включають в себе чітко спланований результат навчання, використання окремих інтерактивних методів та прийомів, що забезпечують активний характер взаємодії учасників навчального процесу на засадах співпраці та співтворчості.

Актуальним проблемам і принципам використання інтерактивних технологій присвячені дослідження Д. Біди, О. Біди, Л. Богданової, Г. Довгань, Т. Коберник, І. Маркової, Н. Побірченко та ін. Вивчаючи досвід сучасних науковців з даної проблеми, потрібно відмітити високу зацікавленість інтерактивними технологіями, їх виховним і навчальним потенціалом.

Усі інтерактивні технології навчання можна умовно поділили на три групи, залежно від доцільної для їх використання форми навчальної діяльності учнів. У сучасній педагогіці виділяють чотири форми навчальної діяльності учнів:

1. парну (робота учня з педагогом чи однолітком сам на сам);
2. фронтальну (учитель навчає одночасно групу або весь клас учнів);
3. групову або кооперативну (усі учні активно навчають одне одного);
4. індивідуальну (самостійну) роботу учня.

О. Пометун та Л. Пироженко розподіляють інтерактивні технології на чотири групи, залежно від мети уроку та форм організації навчальної діяльності учнів:

- інтерактивні технології кооперативного навчання (організація навчання у малих групах учнів, об'єднаних спільною навчальною метою: робота в парах, один-два-чотири – усі разом, змінні трійки, карусель, робота в малих групах, акваріум тощо);
- інтерактивні технології колективно-групового навчання – технології, що передбачають одночасну спільну (фронтальну) роботу всього класу;
- технології ситуативного моделювання – побудова освітнього процесу за допомогою залучення учня до гри, передусім, ігрове моделювання процесів і явищ, що вивчаються;
- технології опрацювання дискусійних питань – широке публічне обговорення якогось суперечливого питання [3, с. 9; 49].

М. Скрипник у свою класифікацію інтерактивних методів навчання поклала такий принцип взаємодії, як взаємодія-діалог. Дослідниця визначає наступні інтерактивні методи навчання:

- інформаційні («Моє ім’я», «Перше знайомство», «Весела Віра», «Паперові літаки», «Хвилина мого життя»;
- пізнавальні («Від А до Я»);
- мотиваційні («Мої очікування», «Лист до самого себе», «Самооцінка»);
- регулятивні («Виробимо правила») [8].

Методи активного навчання можуть використовуватися на різних етапах навчального процесу: І етап – первинне оволодіння знаннями; ІІ етап – контроль знань (закріплення); ІІІ етап – формування професійних умінь, навичок на основі знань і розвиток творчих здібностей [1, с. 7–11].

Отже, використання інтерактивних технологій є не самоціллю, а засобом створення атмосфери доброзичливості й порозуміння, зняття з дитини почуття страху, зробити її розкутою, навіяти впевненість у своїх силах, налаштувати на успіх, виявити здібність до

творчості. Систематичне засвоєння інноваційних форм роботи дасть змогу вчителеві успішно розв'язати завдання. Для цього треба визначити рівень підготовленості класу до сприйняття тієї чи іншої технології; провести достатню попередню підготовку; забезпечити послідовність в освоєнні учнями певних прийомів роботи.

Умовами, що забезпечують ефективність розвитку пізнавальної активності школярів на уроках в результаті впровадження інтерактивних технологій, є:

- можливість опанування школярами молодших класів досвідом самостійної, парної, групової та колективної роботи в учбовому процесі;
- вибудовування навчально-виховного процесу, як процесу взаємодії індивідуального, унікального вчителя і індивідуального, унікального учня початкової школи;
- спільна діяльність вчителя та молодшого школяра, де особливе значення набуває світогляд і компетентність вчителя у вихованні творчої особистості учня з врахуванням його індивідуальності [4, с. 58].

Критерії і показники прояву учнями творчого розвитку в результаті впровадження інтерактивних технологій, що мають загальний характер, можна об'єднати в три категорії:

1. ставлення учнів початкових класів до творчої роботи:

– вияв цікавості, емоційної захопленості на уроках з елементами інтерактивного навчання;
– прояв ініціативи під час вирішення творчих завдань, прагнення вийти за рамки необхідного завдання;
– відповідальне ставлення до виконання роботи, прагнення довести до кінця;
– готовність до самостійного подолання труднощів, що виникають в пізнавальному процесі, прагнення підвищувати рівень складності творчої діяльності молодших школярів у природничих науках [2, с. 9].

2. Якість пошуково-творчих дій молодших школярів:

– здатність висувати безліч ідей у процесі виконання завдання, уміння створювати велику кількість пошукових варіантів;
– відсутність ригідності, уміння використовувати різні способи й прийоми в роботі;
– прояв оригінальності й нешаблонності мислення в процесі роботи, створення робіт з незвичайним сюжетом, унікальної форми;
– прояв винахідливості, фантазії, творчої уяви [5, с. 15].

У процесі застосування інтерактивного навчання на уроках виникають типові проблеми. Головна проблема: учень початкової школи часто не має власної думки, а якщо і має, боїться висловлювати її відкрито, на весь клас. Часто учні не вміють слухати інших, об'єктивно оцінювати їхню думку, рішення. Учень не готовий у процесі обговорення змінювати свою думку, йти на компроміс. Учням важко бути мобільними, змінювати обстановку, методи роботи. Труднощі в малих групах: лідери намагаються «тягнути» групу, а слабші молодші школярі відразу стають пасивними. Часто трапляється висловлення думок з метою завоювання «авторитету», привертання уваги [6, с. 9].

Учні початкової школи як учасники інтерактивного навчання повинні навчитися:

− ставити перед собою навчальні завдання, планувати й контролювати свою діяльність, вибирати найраціональніший шлях досягнення результату;
− розвивати свою навчальну активність ;
− визначати проблеми та шляхи їх розв'язання;
− рефлексії;
− разом працювати, творити, завжди бути готовим прийти на допомогу іншому;
− отримати комунікативну компетентність.

Учитель початкової школи повинен:

− стати організатором і керівником навчальної діяльності учнів;
− виконувати специфічні функції в колективній діяльності;
− бути готовим до критики, корекції своєї діяльності;
− здійснювати підсумкове оцінювання діяльності учнів;
− організовувати діяльність кожного учня так, щоб він брав безпосередню участь у контролі

та оцінюванні спільно виконаної роботи.

Уміння, які відпрацьовує вчитель у процесі інтерактивного навчання:

− пропонування таких дослідницьких завдань, які сприймаються учнями як особиста ініціатива;

− цілеспрямовано створювати ситуації, які сприяють інтеграції зусиль;

− створювати належну атмосферу в класі й дозувати домашнє завдання;

− осмислювати педагогічну взаємодію як вплив реакцій тих, хто навчається, на управлінську взаємодію педагога;

− розв'язувати нестандартні навчальні та міжособистісні ситуації.

Під час застосування інтерактивного навчання поглиблюється мотивація, учні набувають культури дискусії; формуються вміння приймати спільні рішення; поліпшуються вміння спілкуватися, доповідати; якісно змінюється рівень сприйняття учнями навчального матеріалу – він набуває особистісного сенсу, замість «вивчити», «запам'ятати» стало «обдумати», «застосувати»; якісно змінюється рівень володіння головними мисленнєвими операціями – аналізом, синтезом, узагальненням, абстрагуванням [7, с. 19].

Отже, нова система навчання змінює ставлення основних учасників до освітнього процесу. За умови вмілого провадження елементів інтерактивного навчання в освітній процес початкової школи, виникає можливість залучити до роботи всіх учнів класу, що сприяє виробленню соціально важливих навиків роботи в колективі, взаємодії, дискусії, обговорення.

Література:

1. Гаврилюк О.О. Формування екологічного мислення і свідомості учнів шляхом застосування інтерактивних форм і методів навчання. *Біологія.* 2012. №7. С. 7–11.

2. Дженджеро О. Дещо про переваги інтерактивного навчання в шкільній практиці. *Українська мова і література в школі.* 2006. № 2. С. 8–10.

3. Іванішева С. Форми і методи інтерактивного навчання. *Початкова школа.* 2006. № 3. С. 9–11.

4. Комар О. Навчання школярів за інтерактивними методами. *Рідна школа.* 2006. № 5. С. 57–60.

5. Павлова Л. Методологічні підходи до проблем інтерактивної педагогічної взаємодії. *Управління школою.* 2006. № 13. С. 2–4.

6. Побірченко Н. Інтерактивне навчання в системі нових освітніх технологій. *Початкова школа.* 2004. № 10. С. 8–10.

7. Симоненко Н. Інтерактивні методи в гуманітарній освіті. *Управління школою.* 2005. № 34. С.18–21.

8. Скрипник М. Інтерактивне навчання : основні поняття. Ігри дорослих. Інтерактивні методи навчання / [УпорядЛ. Галіцина]. К. : Ред. загальнопед. газ., 2005. С. 30–43.

Величко І.Ю.
магістрантка І року навчання 61М-ПО групи
ННІ Педагогіки і психології
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, ст. викл. Мозуль І. В.

ЗНАЧЕННЯ ІНТЕРАКТИВНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ З «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Педагогічна технологія – це наука про розвиток, освіту, навчання і виховання особистості учня на основі позитивних загальнолюдських якостей та досягнень педагогічної думки, а також інформатизації.

Предмет педагогічної технології – це освітній процес у сучасній освіті, який впливає на розвиток особистості учня як вільного громадянина суверенної держави.

Завданнями сучасної педагогічної технології є:

- виховувати інтелектуальну розвинуту особистість (цінити людину за розум, її ділові та людські якості);

- виховувати свідомих громадян незалежності України;

- формувати творчу особистість для праці в майбутніх ринкових відносинах, з почуттям гідності, розумінням суті приватної та державної власності;

- виховувати почуття потреби для одержання високих професійних якостей у майбутньому, вміння при необхідності змінювати професію.

Особливе місце серед педагогічних технологій у світлі освітніх реформ займає технологія інтерактивного навчання.

Технологія інтерактивного навчання – це така організація освітнього процесу, за якої неможлива неучасть у процесі пізнання: або кожен учень має конкретне завдання, за виконання якого він має публічно відзвітуватися, або від його діяльності залежить якість виконання поставленого перед групою завдання. Досягнути найбільш ефективної організації навчання можливо за умови застосовані таких методів навчання, які активізують мислення і діяльність учня замість репродуктивного переказування учнями інформації чи відірваного від життя і суспільного досвіду.

Досягнення цих результатів можливе під час застосування активних (інтерактивних) методик. Науковий аналіз проведений вченими США у 80х роках ХХ ст. засвідчує, що інтерактивне навчання вможливлює різке збільшення відсотка результативності і ефективності засвоєння матеріалу, бо впливає не лише на свідомість учня, а й на його почуття, волю (дії, практику).

Отже сучасні уроки повинні:

- навчати критично мислити, приймати рішення, розв’язувати проблеми;

- вчити спілкуватися, ставити запитання, представляти різні позиції;

- заохочувати до співпраці, вчити досягати компромісу;

- створювати ситуації, в яких учні безпосередньо визначають і розв’язують конкурентні суспільні проблеми та ситуації (особливо проблеми своєї місцевості, найближчого середовища та інших груп, до яких належить учень).

Виходячи з таких завдань, форми роботи на сучасних уроках повинні захоплювати учнів, пробуджувати у них інтерес та мотивацію, навчати самостійному мисленню та діям.

Інтерактивна методика проведення уроків забезпечує розвиток наступних умінь та навиків учнів: критично аналізувати інформацію, аргументувати та висловлювати власні погляди, описувати, аналізувати та зіставляти процеси й явища суспільного розвитку, вдаватися до ненасильницьких методів розв’язання проблем, брати на себе відповідальність, давати власну оцінку та формулювати належні судження.

Уроки, які ґрунтуються на інтерактивній методиці, мають певні особливості. На кожному уроці використовуються ті чи інші види пізнавальної, розумової та навчальної активності учнів, Для успішного вирішення завдань на уроках широко використовуються активні методи роботи. За такої методики й побудови уроку у класі створюється максимально демократична атмосфера, учні самостійно діють, сприймаючи рішення на свою відповідальність, що сполучається з рівнем їх розвитку. Працюють виключно усі учні, по кілька разів приймаючи участь у різних методах роботи за урок, при цьому спостерігається надзвичайно висока активність і бажання бути залученими до роботи, – діти вчаться вільно, яка їм дозволяється, в межах деяких правилах, котрі їх обмежують. Так досягається висока ефективність засвоєння матеріалу, учитель стає зразком демократичних відносин, а самі уроки організовуються на демократичних принципах і стають моделлю (міні-моделлю) демократичного суспільства, Навчання виходить за межі класу чи предмету, а знання активно застосовуються у шкільному житті, сімейних стосунках, товариських тощо.

Для того щоб вчитель ефективно використовував інтерактивні технології слід: поступово використовувати ці технології (ретельно готуючи вправи), поки учні та вчитель звикнуть до них; не зловживати, безмірно використовуючи лише ці технології; не

перетворювати уроки на «ігри заради ігор»; давати учням випереджувальні завдання для самостійної підготовки (прочитати, продумати, виконати); ретельно планувати й обмірковувати заняття (вивчити і обміркувати матеріал; мотивувати учнів до вивчення теми, шляхом підбору проблем, цікавих випадків; оголошувати очікувані результати; визначати час на вправи, ролі учасників, питання, оцінювання); під час виконання вправ давити учням час на обдумування завдання з метою серйозного виконання; на одному занятті використовувати одну, у окремих випадках дві інтерактивних технології; після виконання вправ обов'язково проводити ґрунтовне обговорення за підсумками.

Інтерактивний урок – це передусім діалогове навчання, під час якого відбувається взаємодія учня з вчителем. Спеціальна форма організації пізнавальної діяльності з цілком конкретними цілями, досягнення яких можна прогнозувати. Сенс інтерактивного уроку полягає у тім, що навчальний процес організований так, щоб практично всі учні були залучені до процесу пізнання. Мали можливість розуміти і рефлектувати з приводу того, що вони знають і думають. Спільна діяльність учнів у процесі пізнання, засвоєння навчального матеріалу означає, що кожен робить власний висновок, відбувається обмін знаннями, ідеями, способами діяльності.

Застосування інтерактивних методик висуває певні вимоги до структури уроку як правило, пропонується така:

1) Мотивація навчальної діяльності (3 хв.) – 5 %. Мета цього етапу – сформулювати увагу учнів на проблеми й викликати інтерес до обговорюваної теми.

2) Представлення теми та очікування навчальних результатів (2-3 хв.) – 5 % часу. Головна мета цього етапу – забезпечити розуміння учнями змісту їхньої діяльності, тобто того, чого вони повинні досягти в результаті уроку і чого від них очікує вчитель.

3) Засвоєння нової інформації (5-10 хв.) – 10 % часу. Метою є надання учням достатньої інформації, для того щоб на її основі виконувати практичні завдання.

4) Інтерактивна вправа – це ключова частина уроку (25-30 хв.) – 60 % часу. Мета – практичне засвоєння матеріалу; досягнення поставлених цілей уроку.

5) Підбиття підсумків, оцінювання результатів уроку (10-15 хв.) – 20 %. Основна мета – рефлексія, удосконалення того, що було зроблено на уроці чи досягнуто поставлених цілей, як можна застосовувати отримане на уроці в майбутньому.

Інтерактивні вправи: вправа «Правила», вправа «Мета план», вправа «Пошук інформації», вправа «Мозковий штурм», вправа «Ток-шоу», вправа «Ажурна пилка» та ін.

Отже, сьогодні варто зосереджувати увагу на роботі з поняттями, знаннями саме за допомогою інтерактивних методів навчання. Відмінністю інтерактивних методів навчання є те, що інформація в них – це відправний, а не кінцевий продукт мислення. Щоб народжувалася думка, необхідно попрацювати з текстом, ідеями, фактами, концепціями. Традиційна форма навчання орієнтована на наслідування, а інтерактивна – на перетворення педагогом себе в процесі різних способів взаємодії з учнями. Інтерактивні методи навчання спрацьовують через осмислення кожним учнем своєї діяльності, що допомагає учню сформувати вміння, навички самостійно вивчити певні об'єкти, предмети, явища і процеси, користуючись інформацією. Процес навчання – це не автоматичне вкладання навчального матеріалу в голову учня. Він потребує напруженої розумової роботи учня та його власної активної участі в цьому процесі. Пояснення й демонстрація самі по собі ніколи не дадуть справжніх, стійких знань, цього можна досягти лише за допомогою активного (інтерактивного) навчання.

Література:

1. Ампілогова Л. Інтерактивність у навчальному процесі. *Завуч (Шкільний світ)*. 2008. № 30. С. 1–3.

2. Васильєва Н. Застосування інтерактивних методів навчання. *Управління школою*. 2005. № 34. С.22–24.

3. Волосюк М. Інтерактивні форми роботи на уроці. *Управління школою*. 2005. № 16–18. С. 70–78.

4. Годкевич Л. Інтерактивні технології. *Завуч (Шкільний світ)*. 2004. № 6. С. 9–10.

5. Іванішена С. Форми та методи інтерактивного навчання. *Початкова школа.* 2006. № 3. С. 9–11.

6. Комар О. Застосування інтерактивних технологій – один із напрямів удосконалення навчального процесу. *Шкільний світ.* 2006. № 6. С. 64–67.

7. Мельник В. Інтеракція в освітньому процесі: технологія організації. *Управління школою.* 2006. № 13. С. 15–34.

8. Побірченко Н. Інтерактивне навчання в системі нових освітніх технологій. *Початкова школа*. 2004. № 10. С. 8 – 10.

9. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ: Основа, 2007. 144 с.

10. Соколовська І. Знайомимося з інтерактивними технологіями. *Завуч (Шкільний світ)*. 2005. № 34. С. 13 – 15.

11. Шнурко Л. Інтерактивні методи навчання: за і проти. *Шкільний світ.* 2006. № 35. С. 1–4.

Верезуб Н. О.
магістрантка І року навчання 61М-ПО групи
ННІ Педагогіки і психології
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, ст. викл. Мозуль І. В.

МІСЦЕ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НУШ

На сьогоднішній день серед освітян досить актуальною є технологія розвитку критичного мислення. Поняття «критичне мислення» використовують у науковій літературі вже близько 50 років. В Україні інтерес до розвитку критичного мислення як освітньої інновації з'явився наприкінці XX століття, адже реалії сучасного життя вимагають подолання репродуктивного стилю навчання і переходу до нової освітньої парадигми, яка забезпечуватиме пізнавальну активність і самостійність мислення учнів, – це є стратегічний напрям модернізації освіти. Сучасна школа має готувати учнів до майбутнього життя через формування у школярів умінь критично мислити, добирати й аналізувати потрібну інформацію, самостійно використовувати знання для вирішення навчальних і життєвих ситуацій, в тому числі екологічного спрямування.

Однією з інноваційних технологій, що допомагає учню не тільки засвоїти певний обсяг знань, а й сприяє розвитку його особистісних якостей, в тому числі й екологічного виховання, є технологія формування та розвитку критичного мислення. Дана технологія дозволяє будувати освітній процес на науково-обґрунтованих закономірностях взаємодії особистості та інформації, спрямована на розвиток навичок роботи з інформацією, умінь аналізувати та застосовувати дану інформацію. Саме ці три прийоми є актуальними та активно використовуються на уроках, зокрема і природничого спрямування в інтегрованому курсі «Я досліджую світ».

Означений курс об'єднує навчальний зміст кількох освітніх галузей. Залежно від варіанту типової освітньої програми, таких галузей може бути три: природнича, громадянська та історична, соціальна та здоров'язбережувальна. Метою інтегрованого курсу «Я досліджую світ» є формування в учнів цілісної картини світу в процесі опанування соціального досвіду. Він охоплює систему знань про природу і суспільство, ціннісні орієнтації в різних сферах життєдіяльності, способи дослідницької діяльності. Інтегрований курс має сприяти розвитку наукової і технологічної грамотності учнів на основі набуття конкретного досвіду вирішення проблем [1].

Метою природничої освітньої галузі є формування компетентностей в галузі природничих наук, техніки і технологій, екологічної та інших ключових компетентностей шляхом опанування знань, умінь і способів діяльності, розвитку здібностей, які забезпечують успішну взаємодію з природою, формування основи наукового світогляду і критичного

мислення, становлення відповідальної, безпечної і природоохоронної поведінки здобувачів освіти у навколишньому світі на основі усвідомлення принципів сталого розвитку [4].

У зміст навчання й виховання даного курсу входить безпосереднє вивчення дітьми об'єктів природи шляхом проведення спостережень, постановки дослідів з рослинами й тваринами, ознайомлення школярів із трудовою діяльністю людини, а також практична участь школярів у праці та охороні природи [4].

Здатність критично мислити є досить цінним умінням для особистості, яка живе та розвивається у сучасному суспільстві, вимушеної практично безперервно перебувати в комунікаційних контактах із великою кількістю різносторонньо-розвинених людей, відвідувати різноманітні місця, змінювати заняття, місця або види діяльності. До цього додаються і швидкі економічно-соціальні зміни та постійна трансформація буття. Саме тому розвиток критичного мислення здобувачів початкової освіти на уроках, у тому числі й інтегрованого курсу «Я досліджую світ», у Новій українській школі набуває все більшого значення.

Знати й уміти все неможливо, та й не потрібно, проте вміти користуватись новим, коли в цьому виникає необхідність, – сьогодні найголовніше. Виходячи з цього, до вчителів ставляться нові вимоги у навчальному, виховному та розвиваючому процесі. Завдання кожного педагога – навчити учнів думати, розвинути їхні здібності для того, щоб у майбутньому кожен зміг використати набуті знання на практиці чи у повсякденному житті, в тому числі й за межами школи.

Критичне мислення є нестандартним, ґрунтується на спроможності бачити й оцінювати альтернативи, пріоритети, визначати достовірність і доцільність фактів, явищ, подій. Це практичне мислення, яке за допомогою теоретичних знань дає змогу прийняти необхідні рішення. Воно є способом корекції та ліквідації помилок у процесі власного мислення особистості, яка перебуває в безперервному пошуку. Розвиток критичного мислення пов'язаний з уміннями й навичками аналізувати, синтезувати, порівнювати, поєднувати факти, робити обґрунтовані висновки й оцінки та приймати в результаті власне рішення [3].

Щоб навчити учнів працювати творчо, креативно мислити та нестандартно підходити до розв'язання проблем і задач, необхідно проводити уроки, реалізовуючи такі компоненти: мотиваційний (полягає у стимулюванні підвищення емоційності, розвитку уяви, уваги, фантазії, зміцненні сенсорної чутливості); пізнавальний (інформаційно – когнітивний); ментальний (в основі закладена неповторність та індивідуальність кожної особистості); практичний (уміння, навички, самостійна творча діяльність). Упровадження ефективних систем у освітній процес передбачає таку організацію навчання, яка стимулює самостійну пізнавальну активність учнів, підвищує прагнення дитини активно взяти участь у пізнанні нового, критично мисливши.

Виходячи з названих положень, можемо сказати , що критичне мислення має ті самі ознаки, що й інші види мислення, адже, його можна схарактеризувати як практичне та понятійно-абстрактне, спрямоване на виконання специфічних завдань, йому, як і іншим типам мислення, властиві такі форми, як поняття, судження й висновки (умовиводи). Водночас цілком погоджуємось, що межа між критичним і творчим видами мислення є чіткою, стійкою й особливо важливою в процесі його формування. Вона виявляється, наприклад, у тім, що критичне мислення завжди опирається на всебічну інформацію, аналіз, обмірковування, натомість творче може виникати за відсутності інформації як інсайт.

Література:

1. Державний стандарт початкової освіти України від 21 лютого 2018 року № 87. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/59891.

2. Концепція Нової української школи URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola compressed.pdf.

3. Пометун О. Критичне мислення як педагогічний феномен. *Український педагогічний журнал.* 2018. № 2. С. 89–98.

4. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти. 1-2 клас, 3-4 клас. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli

Горбач А. А.
студентка IV курсу 41-ПО групи
ННІ Педагогіки і психології
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, ст. викл. Мозуль І. В.

ПОНЯТТЯ ТА СПЕЦИФІКА НЕТРАДИЦІЙНИХ УРОКІВ, ЇХ ЗНАЧЕННЯ У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Проблема навчання сьогодні настільки актуальна, що немає, мабуть, жодного вчителя, який не замислювався б над нею. В умовах бурхливого розвитку сучасної освіти вчитель повинен бути творчим, вміти проводити різноманітні уроки і створювати захоплююче середовище для пізнання. Своєрідність діяльності вчителя початкових класів вимагає бути фахівцем з різних галузей наук, зокрема математики, української мови, читання, технологій, оскільки він є не лише теоретиком, а й практиком освітнього процесу.

Орієнтація сучасної школи на гуманізацію процесу освіти та різнобічний розвиток особистості дитини передбачає необхідність гармонійного поєднання освітньої, виховної і розвиваючої діяльності. Саме в межах навчальної діяльності можливе поєднання базових знань, вмінь та навичок з творчістю. У такому середовищі дитина розвиває власні індивідуальні задатки, пізнавальну активність, здатність до самостійного вирішення нестандартних завдань. Активне залучення до традиційного освітнього процесу різних розвиваючих занять, в основі яких є розвиток особистості дитини, пам'яті, уваги, та інших важливих психічних функцій, позитивно впливає на формування ключових і предметних компетентностей [3, с. 38].

Основою організаційною формою навчання у школі є урок. Він є педагогічною одиницею процесу навчання та виховання. На уроці принципи, методи та засоби навчання отримують реальну конкретизацію та втілюються в життя. Результатом кожного уроку є специфічний, властивий лише йому, внесок у індивідуальний розвиток дитини. Традиційні уроки виконують конкретну функцію, а нетрадиційний урок є багатокомпонентним видом діяльності, який дозволяє кожному учню отримати результат у відповідності до індивідуальних потреб.

Навчальна діяльність, що має в основі традиційну методику організації та викладання, передбачає засвоєння учнівським колективом загальних вимог базової освітньої програми, тим самим гальмуючи інтелектуальний розвиток дитини. Освітній процес, в основі якого наявні лише типові завдання, знижує розвиваючий потенціал особистості дитини [5, 22]. У цьому випадку рівень самооцінки учня та оцінка його здібностей з боку вчителя залежить тільки від старанності, не враховуючи задатки індивідуальних інтелектуальних якостей, таких як кмітливість, креативність, творчий пошук, логіка мислення тощо. Таким чином, обґрунтування необхідності використання нестандартних уроків в освітньому процесі початкової ланки лежить у підвищенні творчо-пошукової активності дітей.

Проведення заняття за допомогою нетрадиційних прийомів і методів навчання створює можливість для дітей розвивати не тільки свої творчі здібності, а й особисті якості. Дитина може самостійно оцінити значення отриманих під час навчання знань і зрозуміти принципи їх застосування на практиці. Нетрадиційна форма навчання наочно демонструє зв'язок різних наук. Дитина відчуває відповідальність за результат власного навчання та розвиває самостійність під час діяльності. Такі форми дають можливість не тільки стимулювати інтерес учнів до предмета, що вивчається, а й розвивати їх творчу самостійність, навчати роботі з різними джерелами інформації, вмінню думати критично і нестандартно [4, с. 87].

Сама організація нетрадиційного уроку підводить учнів до необхідності творчого підходу до оцінки явищ та подій, що вивчаються, сприяє виробленню певного критичного ставлення до природи, суспільства і результатів людської діяльності. У процесі реалізації такого виду навчальних занять створюються сприятливі умови для розвитку умінь та здібностей швидкого мислення, формулювання коротких умовиводів чи висновків. Нестандартні уроки дозволяють продуктивніше реалізовувати елементи зацікавлення, що підвищує інтерес до навчальної дисципліни і процесу навчання в цілому.

У своїй діяльності будь-який вчитель застосовує хоча б один різновид нетрадиційної форми навчання. Реалізація можлива у формі фрагменту уроку або цілісного уроку, що повністю присвячений реалізації одного з методів. Це є проявом становленням нового стилю педагогічного мислення і діяльності самого вчителя [2, с. 98-99]. В освітньому процесі нетрадиційні форми занять базуються на розумінні своїх вихованців як основних суб'єктів освітнього процесу. Вони є націленими на розвиток особистості учня за рахунок його творчого потенціалу та мотиваційно–ціннісної сфери. Тому під час підготовки до заняття вчитель обирає навчальний матеріал з урахуванням таких критеріїв, як проблемність, альтернативність, критичність, можливість до інтеграції знань із різних навчальних дисциплін.

Заняття нетрадиційної форми відрізняються специфікою спрямованості на розвиток психофізіологічних особливостей молодших школярів, що є причиною активного впровадження специфічних вправ, задач, завдань та ігор в освітній процес початкових класів. Завдання та вправи здебільшого пропонуються в ігровій формі, яка є більш доступною для дитини на етапі навчання в початковій школі.

Таким чином, необхідність активного введення у шкільну програму початкових класів нетрадиційних уроків має на меті вдосконалити і урізноманітнити освітній процес і, не відриваючись від проблем навчання та виховання, розвивати особисті якості дитини.

Література:

1. Бібік Н. М., Софій Н. З., Онопрієнко О. В., Найда Ю. М., Пристінська М. С., Большакова І. О. Нова українська школа : порадник для вчителя. Київ, 2017. 285 с.

2. Большакова І.В. Інтегровані уроки у початковій школі. Київ: «Перше вересня», 2016. 176 с.

3. Бондар В.І. Сучасні погляди на класно-шкільну організацію навчання. Пульсар. 2000. № 9. С. 38–41.

4. Ільченко В.І. Інтеграція змісту освіти як виклик часу. *Витоки педагогічної майстерності.* Полтава, 2019. Вип. 24. С. 85–89.

5. Ніколенко Л.Т. Педагогіка партнерства як умова реалізації завдань розвитку особистості дитини у контексті Нової української школи. *Методист.* 2018. Т. 6. С. 84–92.

Кравченко Т. В.
магістрантка ІІ року навчання 60М2-ПО групи
ННІ Педагогіки і психології
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, ст. викл. Мозуль І. В.

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Критичне мислення є нестандартним, ґрунтується на спроможності бачити й оцінювати альтернативи, пріоритети, визначати достовірність і доцільність фактів, явищ, подій. Це практичне мислення, яке за допомогою теоретичних знань дає змогу прийняти необхідні рішення. Воно є способом корекції та ліквідації помилок у процесі власного мислення особистості, яка перебуває в безперервному пошуку. Розвиток критичного мислення пов'язаний з уміннями й навичками аналізувати, синтезувати, порівнювати, поєднувати факти, робити обґрунтовані висновки й оцінки та приймати в результаті власне рішення [1; 2; 3].

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» слово «критичний» має такі дефініції: «1. Стосовно до критики – // який містить критику // який ґрунтується на науковій перевірці правдивості, правильності чого-небудь. 2. Той, що стосується розгляду й оцінки кого-небудь чи чого-небудь із метою виявлення та усунення вад, хиб. 3. Здатний виявляти та оцінювати позитивне й негативне в кому-небудь або чому-небудь». Слово «мислення» в тому самому словнику витлумачено як міркування, зіставлення явищ об'єктивної дійсності з відповідними висновками» [3, с. 1440].

Питанням розвитку критичного мислення займались такі психологи: М. Марчук, В. Резнік, С. Рубінштейн, І. Солойчук, О. Тихомиров, Я. Чаплак та інші. У своїх працях вони часто опиралися на вітчизняні теорії Л. Виготського, П. Гальперіна, Д. Ельконіна, Г. Костюка. Кожен із них запропонував власну позицію критичного мислення.

Сучасна психологія розрізняє такі інтелектуальні процеси мислення: планування, проектування, оцінювання, розуміння та визначає наступні інтелектуальні операції:

1) аналіз (уявний розподіл) – виділення в об'єкті тих або інших його параметрів, елементів, властивостей, зв'язків, стосунків; розчленовування пізнаваного об'єкту на різні компоненти;

2) синтез (уявне об'єднання) – розумова операція, що дозволяє в єдиному аналітико-синтетичному процесі мислення переходити від частин до цілого;

3) узагальнення (уявне об'єднання в клас або категорію) – об'єднання багатьох предметів або явищ за якоюсь загальною ознакою;

4) порівняння – операція, що полягає у зіставленні предметів і явищ, їх властивостей, у виявленні спільності або відмінності між ними;

5) абстрагування – розумова операція, заснована на відході від несуттєвих ознак предметів, явищ і виділенні в них основного, головного;

6) класифікація – систематизація супідрядних понять якої-небудь області знання або діяльності людини, використовувана для встановлення зв'язків між цими поняттями або класами об'єктів;

7) категоризація – операція віднесення одиничного об'єкту, події чи переживання до деякого класу, яким можуть виступати вербальні і невербальні значення, символи.

У наш час виділяють багато класифікацій мислення. Наприклад, у літературі описано такі види мислення:

- за характером виконуваних завдань: теоретичне – спрямоване на знаходження загальних закономірностей і практичне – спрямоване на виконання конкретних завдань;

- за способом виконання завдань: наочно-дійове (предметно-дійове), інструментом якого є предмет; наочно-образне, що дозволяє пізнавати реальний світ без участі практичних дій, може бути здійснено в ідеальному часі; словесно-логічне (понятійне), використовуючи яке, людина може аналізувати, порівнювати явища, предмети, ситуації, оцінюючи предмет, ситуацію, явище, як зі свого, так і з інших поглядів; абстрактно-логічне (абстрактне), тобто виділення істотних властивостей і зв'язків предмета й відмова від інших, несуттєвих;

- за рівнем новизни й оригінальності: творче (продуктивне) – мислення на основі творчої уяви; відтворювальне (репродуктивне) – мислення на основі образів і уявлень, набутих з певних джерел; - за функціями: критичне, спрямоване на оцінювання інформації та суджень і рішень, як власних, так і інших людей; творче, пов'язане з відкриттям принципово нового знання, з генерацією власних оригінальних ідей, а не з оцінюванням чужих думок [4; 5; 6].

Виходячи з названих положень, можемо підсумувати, що критичне мислення має ті самі ознаки, що й інші види мислення, адже, його можна схарактеризувати як практичне та понятійно-абстрактне, спрямоване на виконання специфічних завдань, йому, як і іншим типам мислення, властиві такі форми, як поняття, судження й висновки (умовиводи). Водночас цілком погоджуємось, що межа між критичним і творчим видами мислення є чіткою, стійкою й особливо важливою в процесі його формування. Вона виявляється, наприклад, у тім, що критичне мислення завжди опирається на всебічну інформацію, аналіз, обмірковування, натомість творче може виникати за відсутності інформації як інсайт. Такі

припущення передбачають існування певної відмінності між критичним та іншими типами мислення.

Література:

1. Бєлкіна О. В. Формування критичного мислення учнів початкових класів у процесі навчання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра с.-г. наук: 13.00.09. Луцьк, 2006. 21 с.

2. Вайнштейн М. Критичне мислення як основа демократичного навчання. *Рідна школа.* – 2001. № 4. С. 49–52.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови ; уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

4. Вукіна Н. В., Дементієвська Н. П. Критичне мислення: як цього навчати. Харків: Вид. гр. «Основа»: «Тріада +», 2007.

5. Козира В. М. Технологія розвитку критичного мислення у навчальному процесі : навчально-методичний посібник для вчителів. Тернопіль: ТОКІППО, 2017. 60 с.

6. Колток Л., Білецька Л. Критичне мислення молодших школярів як психолого-педагогічний феномен. *Молодь і ринок*. 2019. №9. С. 66-70.

Понякова А. Є.
магістрантка І року навчання 61М-ПО групи
ННІ Педагогіки і психології
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, ст. викл. Мозуль І. В.

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Після прийняття Закону України «Про освіту», Державного стандарту початкової освіти у контексті модернізації сучасної освіти інтегрованому курсу «Я досліджую світ» відводиться особлива роль. Мета інтегрованого курсу «Я досліджую світ» полягає в індивідуальному розвитку учнів молодшого шкільного віку, в основі якого знаходиться засвоєння досвіду попередніх поколінь та формування цілісної картини світу. Курс включає комплекс інтегрованих знань про суспільство, ціннісні орієнтації, природу, способи дослідницької поведінки, якими характеризується спроможність школярів початкової школи розв’язати завдання практичного спрямування [2].

Інтегрований курс «Я досліджую світ» спрямовується не лише на оснащення учнів знаннями про людину, природу, суспільство, але й на розуміння ними причинно-наслідкових зв’язків між явищами та предметами, закономірностей у розвитку оточуючого світу, важливості екологічного відношення до нього. Вимоги під час відбору навчального матеріалу полягають у його науковості та доступності. Основною спрямованістю програм є дослідно-практична. Формами навчання передбачається самостійна пізнавальна, дослідницька діяльність учнів як групова, так й індивідуальна [3, с. 18].

Досягнути поставлену мету можна шляхом реалізації наступних завдань:

- сформувати доступні способи пізнання себе самого, предметів, явищ суспільного та природничого життя (обстеження, дослід, спостереження, вимірювання, практична робота, класифікація, систематизація, встановлення часової та логічної послідовності подій, оцінка почутого (побаченого), встановлення залежностей і зв’язків у суспільстві та природі, аналіз наслідків ризикованої поведінки тощо);
- сформувати на досить доступному рівні цілісну природно-наукову картину світу, що відображатиме природні закономірності та закони та місце в ній людини;
- сформувати практичні навички та уміння поведінки у природі та соціальному середовищі;
- виховати активну позицію щодо соціально-культурної та громадянської належності себе та родини до України, зацікавленості у пізнанні історії власного краю та країни, пошани

до державних символів, ініціативної поведінки у громадських акціях, у святкуванні пам'ятних подій та дат;

- розвинути ціннісне відношення до життя оточуючих людей, усвідомлення правової відповідальності у ситуаціях застосування правил і норм життєдіяльності, інші соціальні навички стосовно співпраці та взаємодії в різних видах діяльності;

- навчити правилам природоохоронної поведінки, ощадливого застосування природних ресурсів;

- розвинути розумові здібності учнів, їх емоційно-вольову сферу, пізнавальну активність та самостійність, здатність до творчості, спілкування та самовираження.

Вирішити завдання курсу можна забезпечити через відповідні змістові лінії побудови навчального матеріалу, як корекційно-розвивального, так і освітнього характеру.

Особливості інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у початковій школі полягають в інтеграції декількох освітніх галузей: природничої, громадянської та історичної, соціальної і здоров'язбережувальної, технологічної, інформативної, частково мовно-літературної та математичної; застосування активних методів навчання (інтерактивних технологій, проєктного навчання, технологій розвитку критичного мислення, кооперативного навчання); компетентнісного навчання (формування ключової та предметної компетентностей, що визначені в Державному стандарті початкової освіти, концепція множинного інтелекту Г. Гарднера, базових психосоціальних компетентностей, провідної модальності дитини, компетентнісно орієнтованих завдань); тематичного навчання (тематичних тижнів або днів, міжпредметних зв'язків, інтелект-карт) тощо.

На основі виокремлених вище особливостей можна сформулювати наукові підходи для викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у початковій школі: діяльнісний, тематичний, інтегрований, компетентнісний, дослідницький.

За визначенням О. Пасічника, діяльнісний підхід – «персоналізація педагогічної взаємодії, яка передбачає відмову від рольових масок, адекватне включення особистісного досвіду (почуттів, переживань, емоцій, відповідних до них дій і вчинків)» [5, с. 154]. Діяльнісним підходом в освітньому процесі передбачається цілеспрямована переорієнтація з передачі та засвоєння готових знань на процеси пошуку та осмислення інформації; формуються нові види діяльності, пріоритетність та співвідношення яких можуть варіюватися (кооперативна діяльність, взаємодія із іншими людьми, розв'язування комплексних завдань); систематично й послідовно формуються та розвиваються уміння та навички як важливі розумові операції. У викладанні інтегрованого курсу «Я досліджую світ» діяльнісний підхід спрямовується на те, щоб розвивати свідому активність молодших школярів і виявляється у плануванні, прогнозуванні результатів та дій, регулюванні вчинків, у прагненні до їх вдосконалення, правильному відборі оптимальних засобів.

Під тематичним навчанням розуміється цілеспрямований процес інтегрування змісту навчального матеріалу із різноманітних дисциплін навколо деякої теми. На думку І. Большакової та М. Пристінської, тематичне навчання «забезпечує формування в молодших школярів цілісної картини світу, здатності сприймати предмети і явища різнобічно, системно, емоційно, сприяє поглибленню та розширенню знань учнів, діапазону їх практичного застосування» [4, с. 85].

В інтегрованому курсі «Я досліджую світ» тематичний підхід можна реалізувати через планування тематичних днів/тижнів за допомогою створення інтелект-карти (специфічного методу структурування інформації із додержанням відповідних правил та застосуванням графічного запису); різноманітних інтерактивних методів («Мозковий штурм», «Мозковий штурм у парах», «Мозковий штурм у загальному колі»); стратегій розвитку критичного мислення («Асоціативний кущ», «Кластер», «Знаємо – Хочемо дізнатися – Дізналися»). Можна констатувати, що тематичний підхід під час викладання курсу «Я досліджую світ» у початковій школі спрямовується на вивчення дисциплін комплексно, а не ізольовано, коли послідовно й систематично відбувається заповнення дитини знаннями, а сам процес пізнання оточуючого світу ніколи не зупиняється.

Розглянемо сутність інтегрованого підходу під час викладання курсу «Я досліджую світ». І. Андрусенком інтеграція в початковій школі трактується як специфічна міждисциплінарна форма освітнього процесу, що ґрунтується на теорії пізнання та розумінні того, що безпосередньо пошук знання і виступає дієвим способом міждисциплінарного дослідження [1, с. 13].

Сам інтегрований підхід до викладання курсу «Я досліджую світ» базується на інтегрованому навчанні та реалізується через внутрішньопредметну (у межах одного навчального предмета) та міжпредмену (зв'язки між окремими дисциплінами) інтеграцію. Таким чином, буде сприяти накопиченню пізнавального та соціального досвіду, розвитку психічних процесів, формуванню допитливості, активного відношення до подій та явищ довкілля [1, с. 13]. За допомогою інтегрованого навчання є можливість скоротити термін вивчення окремих тем, виключити дублювання матеріалу з різних предметів, заохотити молодших школярів будувати зв'язки між окремими дисциплінами й опиратися на знання з різних предметних галузей, адже світ – це загальна картина, а не поділ на окремі елементи. Зазначено, що інтегрований підхід до навчання позитивно впливає на розвиток самостійності, пізнавальної активності й уподобань дитини, сприяє розвитку здібностей, побудові нових нейронних зв'язків, активізації мисленнєвих процесів, спонукає до узагальнення відомостей із різних наук. Наприклад, інтегрований курс «Я досліджую світ». Тема «Космос»: природнича освітня галузь (вивчення понять «планета», «супутник», «Сонце», «зірка», «астероїд», «галактика»), математична освітня галузь (кількісна та порядкова лічба планет), мовно-літературна освітня галузь (власні та загальні назви), технологічна освітня галузь (час, виготовлення годинника). Отже, інтегрований підхід до викладання курсу «Я досліджую світ» у початковій школі сприяє формуванню цілісних зв'язків між окремими об'єктами для поглибленого, усебічного, ґрунтовного вивчення найважливіших понять та явищ навколишньої дійсності.

Компетентнісний підхід, на думку О. Савченко, – це «спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових) і предметних компетентностей» [6, с. 137]. Інтегрований курс «Я досліджую світ» у початковій школі базується на засадах компетентнісного підходу. Це яскраво проявляється в елементах активного навчання, яке враховує індивідуальні особливості сприймання та стратегії навчання школярів (тематичні дослідження, рольові ігри, робота у групах), використання ситуацій з елементами реального життя (безпека та здоров'я школярів, дотримання правил, процес соціалізації), партнерство між учителем та учнями, де вчитель виступає ментором, фасилітатором, коучем, однак не транслятором знань; наявність компетентнісно орієнтованих завдань, спрямованих на формування та виявлення рівня сформованості компетентностей (наприклад: «Які предмети не можна викидати у смітник? (пластикова пляшка, батарейка, целофановий пакет, картонна обгортка). Розпитай у вчителя, куди їх можна здати») тощо. Отже, компетентнісний підхід у викладанні курсу «Я досліджую світ» об'єднує особисте і соціальне, налаштовує учнів на пізнання об'єктів та явищ навколишньої дійсності, пропонує діяти, розв'язувати проблеми, спонукає до питань, переносить акценти з рівня знань на рівень використання інформації для вирішення життєвих проблем.

Дослідницький підхід – це спеціально організована форма самоосвіти молодших школярів, яка має бути цікавою, доступною та корисною. У разі впровадження дослідницького підходу в молодших школярів формуються елементи ключових та предметних компетентностей, уміння дискутувати, спроможність шукати і використовувати здобуті знання, здатність до самостійного й неупередженого мислення, уміння планувати дії та співпрацювати, розвиваються допитливість, цікавість, неординарність мислення, самокритичність тощо. Варто зауважити, що в типовій освітній програмі (під керівництвом О. Савченко), у процесі реалізації програми інтегрованого курсу «Я досліджую світ» передбачається впровадження завдань дослідницького характеру: дослідження-розпізнавання (Що це? Яке воно?), дослідження-спостереження (Як воно діє? Що відбувається? Для чого призначене?), дослідження-пошук (Чому? Яким чином? Із чим пов'язано?) [7, с. 39]. У контексті інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у початковій школі можна пропонувати

учням такі завдання: «розпізнай емоції людей навколо»; «розглянь, який одяг пасує твоїй ляльці»; «знайди дві речі, у яких ви різні та схожі»; «досліди, чим займається консультант у супермаркеті»; «досліди, у які ігри можна грати на вулиці, а в які – вдома»; «як створити вулкан?» тощо.

Отже, процес викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» учням початкових класів об'єднує навчальну та дослідницьку діяльність, розвиває дослідницькі вміння школярів, формує уявлення через досвід практичної діяльності та дозволяє по-іншому підійти до формулювання запитань та розв'язання завдань.

Література:

1. Андрусенко І. Інтегрований курс «Я досліджую світ» як інноваційна освітня технологія у початковій школі. *Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи* : матеріали ІІ Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Ніжин, 17 жовтня 2019 р. / за заг. ред. Є. Коваленко, упоряд. Т. Гордієнко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2019. 262 с.

2. Гарачук Т.В. Наукові підходи до викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у початковій школі. *Інноваційна педагогіка.* 2020. Вип. 28. С. 139-145.

3. Гільберг Т.Г. Навчально-методичний посібник. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 3-4 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу. Київ: Генеза, 2020. 240 с.

4. Нова українська школа : порадник для вчителя / за заг. ред. Н. Бібік. Київ : Літера Лтд., 2018. 160 с.

5. Пасічник О. Діяльнісний підхід – сутність та особливості реалізації у процесі навчання студентів ВНЗ. *Проблеми та інновації у природничо-математичній, технологічній і професійній освіті* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Кропивницький, 10–21 квітня 2017 р. / за заг. ред. М. Садового та ін. Кропивницький : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2017. 176 с.

6. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти : підручник. Київ: Грамота, 2012. 504 с.

7. Савченко О.Я. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти. Нова українська школа. URL: https://nus.org.ua/news/opublikuvaly-typovi-osvitni-programy-dlya-1-2-klasiv-nush-dokumenty/.

Приходько М. А.
магістрантка І року навчання 60М-ПО групи
ННІ Педагогіки і психології
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, ст. викл. Мозуль І. В.

СУТНІСТЬ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Впровадження в освітній процес початкової школи інтегрованого курсу «Я досліджую світ» є однією з основних особливостей Нової української школи, оскільки він поєднує мовно-літературну, математичну, природничу, технологічну, інформаційну, мистецьку, соціальну, здоров'язбережувальну, фізкультурну, громадську та історичну освітні галузі. У Державному стандарті початкової освіти чітко визначено мету та зальні вимоги до результатів освітніх галузей, які інтегруються в курсі «Я досліджую світ».

Згідно Державного стандарту початкової освіти інтегрований курс «Я досліджую світ» охоплює складники кількох освітніх галузей, тематичну основу яких становлять змістові лінії. Природнича освітня галузь охоплює такі змістові лінії: «Я пізнаю природу», «Я у природі», «Я у рукотворному світі»; соціальна та здоров'язбережувальна освітня галузь структурована за такими змістовими лініями «Безпека», «Здоров'я», «Добробут»; громадянська та історична освітня галузь представлена наступними змістовими лініями: «Я –

Людина», «Я серед людей», «Моя культурна спадщина», «Моя шкільна і місцева громади», «Ми – громадяни України. Ми – європейці».

У процесі вивчення курсу в початковій школі в учнів формуються уявлення та поняття про цілісність світу; природне і соціальне оточення як середовище життєдіяльності людини, її належність до природи і суспільства; засвоюються емпіричні та узагальнені уявлення і поняття, які відображають основні властивості й закономірності реального світу, розширюють і впорядковують соціальний та пізнавальний досвід. Цей курс передбачає створення передумов для усвідомленого сприймання і засвоєння соціальних та морально-правових норм, історичних, національно-культурних традицій українського народу [4].

Природознавча складова (об'єкти природи; рідний край; Україна) ознайомлює учнів із різноманітністю природи, господарською діяльністю населення, охороною і збереженням природи рідного краю, України, з системою цінностей у ставленні до природи, до людей, до самого себе; спрямовує практичну діяльність учнів, пов'язану з охороною та збереженням природних багатств.

Суспільствознавча складова ознайомлює учнів з такими цінностями як життя, здоров'я і безпека, українською державністю, історією, культурою, звичаями, традиціями, громадянським досвідом і демократичною поведінкою, правами і свободами, правилами взаємодії у соціумі та співжиття; визначає мотивацію до здорового способу життя і прагнення до добробуту, моделі поведінки у громадських місцях, відповідальне ставлення до своєї діяльності, уміння вирішувати різні життєві ситуації, реалізує соціокультурний розвиток молодших школярів.

Зміст програми, крім перелічених, містить культурологічні знання, й ті, що сприяють розвитку спостережливості, мислення дитини, уяви, пам'яті, самостійності, активності. Під час навчання здобувачів початкової освіти інтегрованого курсу «Я досліджую світ» педагогічна стратегія має бути спрямована на практико-орієнтовані активні методи навчання, оскільки відбулися зміни і щодо очікуваних результатів навчання, і в методиці викладання. Оскільки курс є інтегрованим, все, що в ньому вивчається, має формувати для учнів початкових класів єдину цілісну картину світу як природного, так і соціального. Неабияку роль в цьому відіграє текстова інформація, яка подається на уроках [7].

На інтегрованому уроці «Я досліджую світ» предметом вивчення виступають багатопланові об'єкти, які вивчаються в різних навчальних дисциплінах, використання міжпредметних зв'язків, які дають можливість розглянути однопланові об'єкти з різних сторін. Організації й реалізації поставлених завдань на уроці сприяє своєрідна структура, методи та прийоми, які дають можливість гармонічно поєднати декілька навчальних дисциплін на одному уроці.

Під час підготовки до такого уроку вчитель повинен чітко визначити міжпредметні зв'язки, вирішити єдині педагогічні завдання навчання та розвитку засобами декількох предметів, в залежності від складності досліджуваного об'єкта та поєднати блоки знань з різних предметів, що підпорядковуються даній темі. За таких умов найбільш характерними є колективні види робіт, зміна ролі вчителя, партнерський стиль взаємовідносин.

Таким чином, навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» є складнішим, ніж традиційне предметне навчання, оскільки має сприяти формуванню світогляду дитячої особистості, обізнаності, здатності мислити і вирішувати життєві ситуації. Професійне поєднання традиційних методів навчання та використання нових засобів на уроках «Я досліджую світ» дасть вчителю можливість не лише сформувати пізнавальну активність, інтерес дітей до навчання, а й забезпечить комплексний підхід до реалізації різних освітніх галузей.

Література:

1. Андрусенко І. Інтегрований курс «Я досліджую світ» як інноваційна освітня технологія у початковій школі. *Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи* : матеріали ІІ Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Ніжин, 17 жовтня

2019 р. / за заг. ред. Є. Коваленко, упоряд. Т. Гордієнко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2019. 262 с.

2. Гарачук Т.В. Наукові підходи до викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у початковій школі. *Інноваційна педагогіка.* 2020. Вип. 28. С. 139-145.

3. Гільберг Т.Г. Навчально-методичний посібник. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 3-4 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу. Київ: Генеза, 2020. 240 с.

4. Державний стандарт початкової освіти України від 21 лютого 2018 року № 87. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/59891.

5. Концепція Нової української школи URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola compressed.pdf.

6. Нова українська школа : порадник для вчителя / за заг. ред. Н. Бібік. Київ : Літера Лтд., 2018. 160 с.

7. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти. 1-2 клас, 3-4 клас. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli.

Сенченко М. С.
студентка IV курсу 41-ПО групи
ННІ Педагогіки і психології
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, ст. викл. Мозуль І. В.

ІНДИВІДУАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ У 1-4 КЛАСАХ

Велику увагу в теорії та практиці навчання і виховання в Україні приділяють індивідуальності. Принцип індивідуального підходу вказує на необхідність вивчення індивідуально-неповторного в особистості кожної дитини, це є формувальним, розвивальним принципом, який передбачає творчий розвиток індивідуальності дитини. Індивідуальність людини не випадкова, вона є результатом впливу різних обставин на розвиток особистості. Індивідуальні відмінності між учнями є нормальним, природнім явищем. Різна інтелектуальна, емоційна та соціальна зрілість, темпераменти і різний рівень мотивації та незалежності чи типи переживань, пов'язаних із сімейним середовищем – всі ці фактори означають, що жодна дитина не однакова [1].

Школа зобов'язана ставитися до кожного учня індивідуально, враховуючи його ресурси та потреби. Якою б великою не була аудиторія, вчитель повинен працювати з усіма здобувачами освіти. На думку більшості педагогів, у великому класі не існує ефективної навчально-виховної роботи. Перш за все, тому що немає можливості індивідуалізувати методи роботи для потреб окремих учнів. По-друге, тому що немає належних умов для впровадження активних форм виховання, таких як мозковий штурм, реалізація індивідуальних чи групових проектів. По-третє, велика кількість учнів підвищує ризик неприйнятної поведінки та конфлікту серед однолітків. По-четверте, вчитель у переповненому класі перевантажений позакласною роботою, часто втрачає контроль над класом, а учні – знаючи, що вчитель не зможе все встигнути і перевірити домашні завдання – втрачають мотивацію до зусиль. Невеликий клас, в свою чергу, дає можливістю підвищити ефективність викладання [2].

Шкільна практика та дослідження свідчать, що найважливішим способом індивідуалізації роботи з учнями є те, як вчитель проводить урок, адже саме він найчастіше впливає на ступінь мотивації своїх учнів. Добре вмотивований, креативний та відповідальний вчитель здатний докласти чималих зусиль для проведення привабливих

занять та свідомо спрямовуючи дидактичний процес, мінімізувати вплив великого класу на ефективність навчання, усвідомлюючи, що індивідуалізація – це стратегія для одного учня – це означає, що кожен учень працює окремо, хоча інші учні можуть працювати поруч. Індивідуалізація також передбачає, що вчитель відмовиться від своїх звичок, вклавши власний професіоналізм, вагомі психологічні та педагогічні знання, знання своїх наставників, методи виховання і викладання, організаційні форми, систему дидактичних правил і правил у різні способи активізації учнів у освітньому процесі. Учитель відкриває особистість в учневі, власне я. Вчитель задіює свої творчі здібності задля відкриття особистості. Взаємодія вчителя з учнем має психологічний механізм. Вплив не передбачає ніякого нав'язування для індивідуальності людини. Вплив є позитивним, якщо він призводить до розвитку, зміни, пошуку шляхів стати краще.

Індивідуалізацію виховання В. Онищук розглядає як комплекс організаційних, дидактичних і методичних заходів, виділяє індивідуалізацію і диференціацію виховання. Індивідуалізація виховання вивчається як дидактичний принцип, який виражається поетапно від сприймання матеріалу до вмотивованої діяльності. Диференціація виховання розглядається як урахування особливостей, притаманних різним категоріям дітей та підбір до цих категорій індивідуальних методів виховання. Диференційоване виховання як форма здійснення принципу індивідуалізації можливе за умови, коли це виховання врівноважує психічний розвиток дитини. Індивідуалізація допомагає дитині в усвідомленні власних інтересів, цілей, пошук себе, розвиток творчості, а вчителю – навчитись контролювати свій час, підходити до виховного та навчального процесу з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей і відмінностей кожної дитини [4].

У сучасних умовах організації освітнього процесу в Новій українській школі відзначається індивідуалізації навчально-виховного процесу відповідно до індивідуальних здібностей, нахилів, інтересів і потреб кожної дитини. У освітньому процесі використовуються такі методи індивідуального виховання як: веб-квести з використанням смартфонів, що є для дитини дуже близьким, робота з малюнками та проектами через творчість дитини, тренінги та бесіда. Це створює найбільш сприятливі умови для розвитку активності, схильності і обдарованості дитини.

Урахування індивідуальних відмінностей дитини є однією з важливих умов успіху у вихованні. В індивідуальному підході до дитини у процесі виховання та навчання виділяються два аспекти – психологічний і педагогічний. Психологічний характеризується в тому що, кожна дитина унікальна і має свої особливості у всьому. Педагогічний аспект індивідуального підходу виховання допомагає підібрати такі засоби і форми впливу на учня, які б відповідали його індивідуальним особливостям, завдяки цьому відбувається виховний ефект. Здійснення індивідуального підходу у процесі виховання пояснюється тим, що все спрямовується на особистість учня, його інтереси, творчість. Врахування цього допомагає вчителю тримати та мотивувати і стимулювати розвиток сторін особистості учнів. Необхідність індивідуального підходу полягає в тому що, на однакові засоби, форми, методи виховного впливу кожна дитина сприймає по-різному: це залежить від її ставлення до вчителя, сприйняття, розвиток індивідуальних якостей таких як характер, темперамент тощо. Вони породжують індивідуальні відмінності у ставленні кожного учня до самих методів виховного впливу і навчання [3; 5; 6].

Ще один метод, який варто відзначити в вихованні молодших школярів – проєктний метод роботи, в якому різноманітність думок та можливості учнів можуть бути цікавими та конструктивними під керівництвом вчителя. Робота над проєктом розвиває багато соціальних навичок, вони виховують відповідальність до виконання завдань, вчать, як ставити цілі, планувати майбутнє, співпрацювати в колективі. Проєктний метод індивідуальності враховує інтерес, знання, навички дитини та її особливості. Позаурочні учнівські проекти – це вид творчої діяльності учнів, який створюється в позаурочний час і спрямований на задоволення потреб сьогодення та вирішення проблем з урахуванням особливостей дитини. У процесі виховання вчитель має можливість використатись

проектами різного типу, особливо творчих, пригодницьких, ігрових, рольових, спортивних, музичних.

Важливим аспектом індивідуального підходу є педагогічна оцінка діяльності і поведінки учня у процесі виховання, але об'єкт оцінки має бути мотивованим і активним. Заохочення як засіб стимуляції потрібно застосувати до кожного учня, але в першу чергу до тих учнів, в яких вчитель помічає такі риси, як нерішучість, відсутність інтересу. Заохочування по-різному впливає на учнів. На самовпевненого учня похвала може вплинути негативно: спонукати до самозаспокоєння, зазнайства, а на скромного – позитивно.

Такту і почуття міри вимагає також застосування вчителем і покарання як форми виховного впливу. Якщо в учня досить розвинені почуття власної гідності чи самокритичність, то у випадку порушення ним норм поведінки чи невиконання доручення, якщо це трапляється з даним учнем дуже рідко, достатньо обмежитися засуджуючим поглядом чи зауваженням. Стосовно ж іншого учня така форма покарання може виявитися надто м'якою і безрезультатною, але найсуворіше покарання не повинно ображати учня, принижувати почуття його власної гідності [6].

Важливим психологічним фактором у здійсненні індивідуального підходу до учнів є їх самооцінка. Відомо, що вже під кінець старшого дошкільного віку у дитини складається більш чи менш виразна і стійка оцінка своїх можливостей, якостей. Таким чином, вже з першого класу вчителю доводиться враховувати індивідуальні відмінності самооцінки кожного учня. Одним з важливих аспектів індивідуального підходу є врахування особливостей темпераменту учнів, що зумовлюється типом їх нервової системи. Велику роль в індивідуальному підході грає врахування психічного стану учня, його сприйняття, фізичне почуття, стимул у навчанні, мотивація. Головною умовою результативності індивідуального підходу є органічне поєднання методів впливу на окремого учня та порівняння з методами впливу на колектив.

Література:

1. Барановська О. В. Розвиток творчої особистості в умовах диференційованого навчання. *Райдуга творчості* : Практично зорієнтований посібник / гол. ред.: В. І. Сафіулін; наук. ред. проф. В. Ф. Паламарчук. К.: Освіта України, 2010. С. 53-60.

2. Володько В. М. Індивідуалізація процесу навчання як принцип неперервної педагогічної освіти. *Система неперервної освіти: здобутки, пошуки, проблеми* : матеріали міжнар. наук.-практ. конференції у 6-ти книгах. Чернівці: Митець, 1996. Кн. 5. С 85-87.

3. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017. № 38–39. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text

4. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психологічний розвиток особистості / заг. ред. Л.М. Проколієнко. К.: Рад. школа, 1989. 608 с.

5. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch2016/konczepcziya.html.

6. Педагогічний словник / за ред. Ярмаченка М. Д. К.: Педагогічна думка, 2001. 516 с.

Величко І.Ю.
магістрантка І року навчання,
студентка 61М-ПО групи ННІ ПП
Глухівського НПУ О. Довженка
Науковий керівник — канд. пед. наук, ст. викл. Мозуль І.В.

ЗНАЧЕННЯ ІНТЕРАКТИВНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ З «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Педагогічна технологія – це наука про розвиток, освіту, навчання і виховання особистості учня на основі позитивних загальнолюдських якостей та досягнень педагогічної думки, а також інформатизації.

Предмет педагогічної технології – це освітній процес у сучасній освіті, який впливає на розвиток особистості учня як вільного громадянина суверенної держави.

Завданнями сучасної педагогічної технології є:

- виховувати інтелектуальну розвинуту особистість, яка вмітиме цінувати людину за її знання, розум, досвід, уміння та людські якості);
- виховувати свідомих громадян незалежності України;
- формувати креативну особистість для подальших ринкових відносин, з почуттям власної гідності, розумінням суті приватної та державної власності;
- виховувати почуття необхідності одержання високих професійних якостей у майбутньому, вміння пристосовуватися до нових соціальних потреб, викликів часу та за необхідності змінювати професію.

Однією з найбільш популярних педагогічних технологій сучасного освітнього процесу є технологія інтерактивного навчання. Технологія інтерактивного навчання – це така організація освітнього процесу, за якої неможлива пасивна позиція учня або абсолютна відсутність участі у процесі пізнання, оскільки кожен учень має конкретне завдання, за виконання якого він має відзвітуватися перед аудиторією, або від його діяльності залежить якість виконання поставленого перед групою завдання. Досягнути найбільш ефективної організації навчання можливо за умови застосовані методів навчання, які активізують мислення і діяльність учня замість репродуктивного переказування учнями інформації чи відірваного від життя і суспільного досвіду.

Досягнення цих результатів можливе під час застосування активних (інтерактивних) методик. Інтерактивне навчання вможливлює різке збільшення відсотка результативності і ефективності засвоєння матеріалу, бо впливає не лише на свідомість учня, а й на його почуття, волю, мотивацію, дії тощо.

Отже, сучасні уроки покликані навчати нестандартно мислити, приймати рішення, робити висновки, розв’язувати проблеми або задачі; вчити спілкуватися, ставити запитання, представляти різні бачення, доводити свою думку, дослухатися до позиції інших; сприяти згуртованості, заохочувати до колективної співпраці, вчити досягати компромісу і вміти домовлятися; створювати ситуації, в яких учні розв’язують різні суспільно значущі проблеми та ситуації (екологічні проблеми своєї місцевості, соціальних груп, до яких належить учень).

Виходячи з таких завдань, форми роботи на сучасних уроках повинні захоплювати учнів, пробуджувати у них інтерес та мотивацію, навчати самостійному мисленню та діям.

Використання інтерактивної технології навчання на уроках забезпечує розвиток наступних умінь та навичок у здобувачів початкової освіти: критично аналізувати інформацію з різних джерел, висловлювати і аргументувати власне бачення і позицію, описувати, аналізувати та зіставляти предмети, об’єкти, процеси й явища природи та суспільства, вдаватися до дружніх методів розв’язання проблем, вміти брати на себе відповідальність, давати власну оцінку діям та формулювати судження, висновки, умовиводи.

Урокам, які ґрунтуються на інтерактивній технології навчання, притаманні певні особливості. На кожному уроці використовуються певні види пізнавальної, розумової та навчальної активності учнів. Для успішного вирішення завдань на уроках широко використовуються активні методи роботи. За такої методики й побудови уроку у класі створюється позитивна атмосфера і демократичний стиль спілкування, учні розв’язують вправи і задачі, самостійно і в швидкому темпі виконують завдання, діють відповідно до рівня свого розвитку, беручи на себе відповідальність за свої рішення. За такої організації освітнього процесу всі учні класу задіяні і працюють, встигаючи за урок кількаразово взяти участь у різних методах роботи, при цьому спостерігається надзвичайно висока активність і бажання бути залученими до роботи, – діти працюють, дотримуючись деяких правил, котрі їх частково обмежують. Інтерактивні технології навчання дають можливість досягти високої ефективності засвоєння теоретичного матеріалу, учитель стає зразком демократичних

відносин, а самі уроки організовуються на принципах демократичності, добровільності, особистісної зорієнтованості. У подальшому навчання виходить за межі навчального предмету або конкретного класу, а знання активно застосовуються у шкільному житті, сімейних стосунках, товариських у колі однолітків, у громадських місцях тощо.

Для ефективного використання інтерактивних технологій в освітньому процесі, вчителю необхідно ретельно підбирати вправи і завдання; молодших школярів слід поступово готувати і привчати до впровадження технології; не перетворювати уроки на «ігри заради ігор»; давати учням випереджувальні завдання для самостійної підготовки (прочитати, продумати, знайти інформацію, підготувати матеріал, розв'язати, виконати); ретельно планувати й обмірковувати урок, підбираючи навчальний матеріал; мотивувати учнів до вивчення теми шляхом підбору проблемних запитань, головоломок, цікавих ситуацій; оголошувати очікувані результати; визначати час на виконання вправ, ролі учасників, питання, оцінювання); під час виконання вправ давати учням час обдумати завдання і вникнути в нього з метою серйозного і вдумливого подальшого виконання; на одному занятті використовувати одну, у окремих випадках дві інтерактивних технології; після виконання вправ обов'язково проводити ґрунтовне обговорення за підсумками.

Інтерактивний урок – це передусім діалогове навчання, під час якого відбувається взаємодія учня з вчителем. Спеціальна форма організації пізнавальної діяльності з цілком конкретними цілями, досягнення яких можна прогнозувати. Сенс інтерактивного уроку полягає у тім, що навчальний процес організований так, щоб практично всі учні були залучені до процесу пізнання. Мали можливість розуміти і рефлектувати з приводу того, що вони знають і думають. Спільна діяльність учнів у процесі пізнання, засвоєння навчального матеріалу означає, що кожен робить власний висновок, відбувається обмін знаннями, ідеями, способами діяльності.

Застосування інтерактивних методик висуває певні вимоги до структури уроку як правило, пропонується така:

1) Мотивація навчальної діяльності (3 хв.) – 5%. Мета цього етапу – сформулювати увагу учнів на проблеми й викликати інтерес до обговорюваної теми.

2) Представлення теми та очікування навчальних результатів (2-3 хв.) – 5% часу. Головна мета цього етапу – забезпечити розуміння учнями змісту їхньої діяльності, тобто того, чого вони повинні досягти в результаті уроку і чого від них очікує вчитель.

3) Засвоєння нової інформації (5-10 хв.) – 10% часу. Метою є надання учням достатньої інформації, для того щоб на її основі виконувати практичні завдання.

4) Інтерактивна вправа – це ключова частина уроку (25-30 хв.) – 60 % часу. Мета – практичне засвоєння матеріалу; досягнення поставлених цілей уроку.

5) Підбиття підсумків, оцінювання результатів уроку (10-15 хв.) – 20 %. Основна мета – рефлексія, удосконалення того, що було зроблено на уроці чи досягнуто поставлених цілей, як можна застосовувати отримане на уроці в майбутньому.

Інтерактивні вправи: вправа "Правила", вправа "Мета план", вправа "Пошук інформації", вправа "Мозковий штурм", вправа" Ток-шоу", вправа "Ажурна пилка" та ін.

Отже, сьогодні варто зосереджувати увагу організації навчання за допомогою інтерактивних методів навчання. Традиційна форма навчання орієнтована на наслідування, а інтерактивна – на перетворення педагогом себе в процесі різних способів взаємодії з учнями. Інтерактивні методи навчання спрацьовують через осмислення кожним учнем своєї діяльності, що допомагає учню сформувати вміння, навички самостійно вивчити певні об'єкти, предмети, явища і процеси, користуючись інформацією. Процес навчання – це не автоматична передача навчального матеріалу з голови педагога в голову учня, він потребує напруженої розумової роботи учня та його власної активної участі в цьому процесі. Будь-який засіб чи метод навчання сам по собі ніколи не дадуть міцних, вагомих знань, цього можна досягти лише за допомогою інтерактивного навчання.

Література:

1. Ампілогова Л. Інтерактивність у навчальному процесі. *Завуч (Шкільний світ)*. 2008. № 30. С. 1–3.

2. Васильєва Н. Застосування інтерактивних методів навчання. *Управління школою*. 2005. № 34. С.22–24.

3. Волосюк М. Інтерактивні форми роботи на уроці. *Управління школою*. 2005. № 16–18. С. 70–78.

4. Годкевич Л. Інтерактивні технології. *Завуч (Шкільний світ)*. 2004. № 6. С. 9–10.

5. Іванішена С. Форми та методи інтерактивного навчання. *Початкова школа.* 2006. № 3. С. 9–11.

6. Комар О. Застосування інтерактивних технологій – один із напрямів удосконалення навчального процесу. *Шкільний світ.* 2006. № 6. С. 64–67.

7. Мельник В. Інтеракція в освітньому процесі: технологія організації. *Управління школою.* 2006. № 13. С. 15–34.

8. Побірченко Н. Інтерактивне навчання в системі нових освітніх технологій. *Початкова школа*. 2004. № 10. С. 8 – 10.

9. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ: Основа, 2007. 144 с.

10. Соколовська І. Знайомимося з інтерактивними технологіями. *Завуч (Шкільний світ)*. 2005. № 34. С. 13 – 15.

11. Шнурко Л. Інтерактивні методи навчання: за і проти. *Шкільний світ.* 2006. № 35. С. 1–4.

Кравченко Т.В.
магістрантка ІІ року навчання,
студентка 60М2-ПО групи ННІ ПП
Глухівського НПУ О. Довженка
Науковий керівник — канд. пед. наук, ст. викл. Мозуль І.В.

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Критичне мислення є нестандартним, креативним, творчим і ґрунтується на спроможності бачити й оцінювати перспективи, альтернативи, пріоритети, визначати достовірність і доцільність фактів, явищ, подій. Це такий тип мислення, яке дозволяє за допомогою теоретичних знань прийняти необхідні рішення на практиці. Воно сприяє постійному пошуку, саморозвитку особистості і корекції та ліквідації помилок і неточностей. Розвиток критичного мислення пов’язаний з уміннями й навичками аналізувати, синтезувати, порівнювати, класифікувати, узагальнювати, поєднувати і співставляти факти, визначати причинно-наслідкові зв’язки, робити обґрунтовані висновки, давати оцінку та приймати на основі цього власне рішення [3].

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» слово «критичний» має такі дефініції: «1. Стосовно до критики – // який містить критику // який ґрунтується на науковій перевірці правдивості, правильності чого-небудь. 2. Той, що стосується розгляду й оцінки кого-небудь чи чого-небудь із метою виявлення та усунення вад, хиб. 3. Здатний виявляти та оцінювати позитивне й негативне в кому-небудь або чому-небудь». Слово «мислення» в тому самому словнику витлумачено як міркування, зіставлення явищ об’єктивної дійсності з відповідними висновками» [3, с. 1440].

Питанню розвитку критичного мислення присвячені праці таких психологів: М. Марчук, В. Резнік, С. Рубінштейн, І. Солойчук, О. Тихомиров, Я. Чаплак та інші. У своїх дослідженнях вони часто опиралися на вітчизняні теорії Л. Виготського, П. Гальперіна, Д. Ельконіна, Г. Костюка. Кожен із них представляв власне бачення феномену критичного мислення.

Сучасна психологія розрізняє такі інтелектуальні процеси мислення: планування, проектування, оцінювання, розуміння та визначає наступні інтелектуальні операції:

1) аналіз – розумова операція уявного розподілу і виділення в об'єкті тих або інших його параметрів, елементів, властивостей, зв'язків, стосунків; розчленовування пізнаваного об'єкту на окремі компоненти;

2) синтез – розумова операція, що дозволяє переходити від частин до цілого шляхом уявного об'єднання;

3) узагальнення – об'єднання багатьох предметів або явищ за якоюсь загальною ознакою в єдиний клас або категорію;

4) порівняння – розумова операція, що полягає у зіставленні предметів і явищ, їх властивостей, характеристик, ознак, у виявленні спільності або відмінності між ними;

5) абстрагування – операція, заснована на відході від несуттєвих ознак предметів, явищ і виділенні в них основного, головного, того, що притаманне тільки їм;

6) класифікація – упорядкування і систематизація співзалежних і супідрядних понять якої-небудь області знання або діяльності людини, яка використовується для встановлення зв'язків між цими поняттями або класами об'єктів;

7) категоризація – операція віднесення одиничного об'єкту, предмета, явища, процесу чи події до деякого класу вербальних і невербальних значень, символів.

У наш час виділяють багато класифікацій мислення. Наприклад, у літературі описано такі види мислення:

- за характером виконуваних завдань: теоретичне – спрямоване на знаходження загальних закономірностей і практичне – спрямоване на виконання конкретних завдань;

- за способом виконання завдань: наочно-дійове (предметно-дійове), інструментом якого є предмет; наочно-образне, що дозволяє пізнавати реальний світ без участі практичних дій, може бути здійснено в ідеальному часі; словесно-логічне (понятійне), використовуючи яке, людина може аналізувати, порівнювати явища, предмети, ситуації, оцінюючи предмет, ситуацію, явище, як зі свого, так і з інших поглядів; абстрактно-логічне (абстрактне), тобто виділення істотних властивостей і зв'язків предмета й відмова від інших, несуттєвих;

- за рівнем новизни й оригінальності: творче (продуктивне) – мислення на основі творчої уяви; відтворювальне (репродуктивне) – мислення на основі образів і уявлень, набутих з певних джерел; - за функціями: критичне, спрямоване на оцінювання інформації та суджень і рішень, як власних, так і інших людей; творче, пов'язане з відкриттям принципово нового знання, з генерацією власних оригінальних ідей, а не з оцінюванням чужих думок.

Таким чином, критичне мислення має ті самі ознаки, що й інші види мислення, часто його ще називають практичним або понятійно-абстрактним. Воно спрямоване на виконання специфічних, нестандартних завдань. Йому притаманні такі форми, як поняття, судження й висновки або умовиводи. Не слід ототожнювати критичне і творче мислення, між ними є чітка, стійка межа. Відмінності між критичним та іншими типами мислення проявляються у тому, що критичне мислення завжди ґрунтується на всебічній інформації, аналізі, обмірковуванні, а творче може виникати за відсутності інформації як інсайт. Це обов'язково слід враховувати у процесі формування критичного мислення.

Література:

1. Бєлкіна О. В. Формування критичного мислення учнів початкових класів у процесі навчання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра с.-г. наук: 13.00.09. Луцьк, 2006. 21 с.

2. Вайнштейн М. Критичне мислення як основа демократичного навчання. *Рідна школа.* – 2001. № 4. С. 49–52.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

4. Вукіна Н. В., Дементієвська Н. П. Критичне мислення: як цього навчати. Харків: Вид. гр.. "Основа": "Тріада +", 2007.

5. Козира В. М. Технологія розвитку критичного мислення у навчальному процесі : навчально-методичний посібник для вчителів. Тернопіль: ТОКІППО, 2017. 60 с.

6. Колток Л., Білецька Л. Критичне мислення молодших школярів як психолого-педагогічний феномен. *Молодь і ринок*. 2019. №9. С. 66-70

7. Кроуфорд А., Саул В., Метьюз С., Макінстер Д.; наук. ред. О.І. Пометун. Технології розвитку критичного мислення учнів. К.: Видавництво «Плеяди», 2008. 220 с.

8. Лабенко О. Розвиток критичного мислення в середніх загальноосвітніх закладах. *Рідна школа*. 2001. № 4. С. 68–71.

9. Макаренко В. М., Туманцова О. О. Як опанувати технологію формування критичного мислення. Харків: Вид. гр. "Основа": "Тріада +", 2008.

10. Пометун О. Критичне мислення як педагогічний феномен. *Український педагогічний журнал.* 2018. № 2. С. 89–98.

11. Пометун О.І., Сущенко І.М. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи: методичний посібник для вчителів. Київ, 2017. 96 с.

12. Тягло О. В. Критичне мислення: навчальний посібник. Х.: Основа, 2009. 187 с.

Шеремет Т.С.
магістрантка І року навчання,
студентка 60М-ПО групи ННІ ПП
Глухівського НПУ О. Довженка
Науковий керівник — канд. пед. наук, ст. викл. Мозуль І.В.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПРИРОДНИЧИХ ЕКСКУРСІЙ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Екскурсія – це форма організації освітнього процесу, яка дозволяє проводити спостереження, а також вивчати об'єкти, явища і процеси безпосередньо в природних чи штучно створених умовах.

У процесі опанування природознавчою освітньою галуззю екскурсії мають велике освітнє, розвивальне і виховне значення. Під час екскурсій здобувачі освіти можуть сприймати природу за допомогою різних органів чуття – зору, слуху, дотику. Діти бачать об'єкти в їх природному середовищі, спостерігають взаємозв'язки між об'єктами неживої і живої природи. Екскурсії розширюють світогляд і кругозір молодших школярів, розвивають спостережливість, увагу, мисленнєві операції, формують практичні навички та вміння.

У типових освітніх програмах звертається увага на те, що «у навчальних цілях варто використовувати місцевий природознавчий та краєзнавчий матеріал, проводити регулярні екскурсії у природу, населені пункти, у краєзнавчий або природничий музей, будинок природи, планетарій, обсерваторію».

Розрізняють різні види екскурсій за дидактичною метою: вступні – вони проводяться на початку вивчення предмета, теми або розділу; поточні – проводяться у процесі вивчення теми; узагальнюючі – проводяться після вивчення певної теми або розділу.

За об'ємом матеріалу екскурсії бувають однотемні – присвячені одній темі; багатотемні – розкривають декілька тем розділу або декілька розділів.

На початку нового навчального року на основі програми та змісту навчального матеріалу вчитель повинен скласти календарний план екскурсій, при цьому врахувати особливості своєї місцевості. У календарний план слід включити екскурсії, які пропонуються програмою, а також можна додати екскурсії, матеріал яких можна розкрити в умовах певного регіону.

Проведенню екскурсії передує вагома підготовча робота. Педагогу необхідно визначити цілі та завдання, продумати місце проведення. Попередньо вчитель має сам

відвідати місце екскурсії, познайомитись з об’єктами природи, продумати, що саме він зможе розповісти учням, які завдання зможе дати вихованцям. Важливо продумати маршрут, місця зупинок, ігри і руханки на свіжому повітрі. Потрібно також попередити і підготувати учнівський колектив – познайомити їх з метою, місцем і задачами екскурсії, розказати про одяг і що варто взяти з собою, розподілити за групами, продумати завдання. Також слід завчасно підібрати інвентар та обладнання (гербарні папки, сачки для комах, скляні банки для комах і водних тварин, лопаточки, садові ножиці та ін.), визначити відповідальних осіб.

Далі вчитель складає розгорнутий план-конспект екскурсії, який має певну структуру: тема, мета, тип екскурсії, обладнання, маршрутний лист із зазначенням тривалості кожного з етапів, хід екскурсії.

Основними етапами екскурсії є:

1. Організація класу.
2. Повідомлення теми, мети та завдань екскурсії.
3. Бесіда з правил техніки безпеки (наприклад, правила безпечної поведінки в природі або правила поведінки на вулиці під час руху).
4. Шикування учнів та рух до місця екскурсії.
5. Вступна бесіда. Налаштування учнів на сприйняття природних об’єктів.
6. Вивчення об’єктів природи, цілеспрямоване спостереження за ними.
7. Закріплення вивченого. Бесіда, виконання практичної роботи.
8. Підсумки екскурсії. Рефлексія.
9. Шикування учнів та рух до школи.
10. Оцінювання учнів. Домашнє завдання.

Перед екскурсією ще в класі вчитель коротко знайомить учнів з метою та завданнями екскурсії, наголошує на тому новому і цікавому, що діти зможуть дізнатися під час екскурсії. Обов’язковим є нагадування правил безпечної поведінки в природі: не можна відходити від місця екскурсії без дозволу вчителя, не можна зривати та вживати в їжу листочки рослин, ягоди та гриби, не можна ламати рослини, не можна галасувати, чіпати та лякати тварин. Якщо школа знаходиться у місті чи великому селищі, треба згадати і правила руху до місця екскурсії у колоні, а також правила переходу вулиць.

Після бесіди вчитель шикує учнів парами, на початку та в кінці колони розміщує чергових учнів з червоними прапорцями, нагадує їм інструкцію. Під час руху колони вчитель знаходиться ближче до її кінця, аби мати можливість бачити усіх вихованців. Підійшовши до дороги, колона учнів має зупинитися, а вчитель разом з черговими школярами виходить на дорогу, вони створюють своєрідний коридор, по якому тільки за командою педагога діти починають рухатися і переходити дорогу.

На місці екскурсії вчитель розміщує учнів півколом, у центрі якого стає сам. Попередньо слід налаштувати дітей на сприйняття об’єктів природи. Для цього варто використати вірш, загадки, уривок з дитячого художнього твору, опис природи, телеграму або листа та ін. Далі починається розгляд основних питань екскурсії у певній логічній послідовності – спочатку діти визначають і характеризують об’єкти неживої природи, після чого звертають увагу на об’єкти живої природи, аналізують взаємозв’язки і залежності, що існують у природі. Вчителю обов’язково слід зосередити увагу дітей на екологічних проблемах і проблемах охорони природи. Для закріплення результатів спостережень можна використати бесіду, гру, практичну роботу (наприклад, збирання гербарію, насіння рослин, визначення віку дерева та ін.). У кінці екскурсії робиться підсумок, під час якого озвучуються основні відомості, які учні дізналися в ході екскурсії, також варто звернути увагу на психоемоційний стан дітей. Учні організовано повертаються до класу, де вчитель дає їм завдання додому частково-пошукового, дослідницького або творчого характеру. Це може бути завдання з опрацювання матеріалів екскурсії (створення гербарію, колекції

насіння), написання твору за матеріалами екскурсії, оформлення фотозвіту, підготовка повідомлень, малюнків тощо.

Отже, екскурсії здійснюють вагомий виховний вплив на дітей молодшого шкільного віку. Розкриваючи взаємозв'язки, що існують між неживою і живою природою, між об'єктами, живої природи, процесами і явищами, вчитель здійснює екологічне, естетичне, моральне, трудове виховання. Перебуваючи у природному середовищі, педагог спонукає бачити красу природи, відчувати її гармонію, впливає на естетичні почуття і смаки учнів, викликаючи при цьому позитивні емоції та приємні враження, привчає до дбайливого і бережного ставлення. Також вчитель звертає увагу школярів на результати праці дорослих, а саме збір урожаю, садівництво, озеленення, створення скверів і парків. Сприймання краси природи, до якого їх постійно спонукають, відчуття гармонії, її доцільності, на якій зосереджується увага учнів, сприяють розвитку естетичних почуттів, позитивних емоцій, доброти, дбайливого ставлення до природи.

Вивчення рідного краю шляхом спостережень у ході екскурсій викликає почуття гордості за рідну країну, її природні багатства, почуття патріотизму і любові до рідного краю, формує активну громадянську позицію підростаючого покоління. На екскурсіях діти розвивають свої мисленнєві операції, збагачують словниковий запас і розвивають комунікативні уміння, накопичують конкретні знання про природу. Таким чином, під час екскурсій реалізується не тільки пізнавальна чи розвиваюча мета, а й існують величезні можливості для виховання учнів.

Література:

1. Байбара Т. М. Методика навчання природознавства в початкових класах: навч. посіб. К. : Веселка, 1998. 338 с.

2. Державний стандарт початкової освіти України від 21 лютого 2018 року № 87. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/59891/

3. Екологічні екскурсії – шлях до екологічної свідомості. Методичний посібник. URL: https://naurok.com.ua/ekologichni-ekskursi-shlyah-do-ekologichno- svidomosti-87385.html.

4. Концепція Нової української школи URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola compressed.pdf.

5. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти. 1-2 клас, 3-4 клас. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli

СЕКЦІЯ 14. ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

Савич М.О.
Студентка ІІ курсу факультету педагогіки та психології
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
Науковий керівник – канд. пед наук., доц. Козак Т.В.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Одним з найважливіших завдань розвитку особистості старшому дошкільному віці є інтеграція у систему комунікації та соціальної взаємодії з оточуючими людьми, групами, спільнотами і соціумом загалом. Необхідною умовою вирішення цього життєвого завдання виступає формування соціально-комунікативної компетентності, тобто набуття суб'єктом

компетентності у сфері спілкування та соціальних відносин як особливого підпростору його особистісного буття.

У сучасній психолого-педагогічній науці проблематика соціальної та комунікативної компетентності особистості активно і плідно досліджується у найрізноманітніших аспектах. Такі науковці, як Л. Артемова, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, Т. Піманська, І. Рогальська-Яблонська тощо в своїх дослідженнях наголошують необхідності посиленої уваги з боку педагогів до формування соціально-комукативної компетентності дітей дошкільного віку.

Історичні витоки поняття соціально-комунікативна компетентність беруть свій початок в епоху античності та отримали розвиток протягом подальшої історії людства. Ретроспективно оцінюючи сучасні здобутки в галузі вивчення соціально-комунікативної компетентності, можна констатувати, що соціально-комунікаційна проблематика стала складовою фундаментальних суспільних наук – соціології, психології, соціальної психології, педагогіки, культурології, соціальної філософії.

У сучасній педагогічній науці компетентність особи у сфері спілкування та соціальної поведінки описується за допомогою безлічі понятійних конструктів, найбільш популярними з яких є «соціальна компетентність» та «комунікативна компетентність». Констатується складність, багатокомпонентність та системний характер аналізованих психологічних утворень.

Для нашого дослідження важливим є переворот в розгляді комунікації, який здійснює Ю. Хабермас в роботі «Моральна свідомість і комунікативна дія», називаючи здатність до комунікації комунікативною компетентністю [1].

Етика дискурсу, розроблена філософом, стає в сучасній філософії відправною точкою в процесі аналізу комунікативних практик. Комунікативні дії автор визначає як інтеракції, учасники яких узгоджують і координують плани дій, а досягнута учасниками згода вимірюється інтерсуб'єктивним домаганням на значимість, тобто домаганням на істинність, правильність і правдивість своїх висловлень.

Сформувати комунікативну компетентність з точки зору філософії значить сформувати здатність до спілкування між двома або більше людьми, що передбачає обмін думками та інформацією, що сприяє особистісному зростанню його учасників. У процесі такого спілкування повинно виникати суб'єкт-суб'єктне відношення у вигляді діалогу. У діалозі важливі не просто почергові висловлювання, не зовнішня форма, а запуск процесу осягнення, який відбувається у внутрішньому плані кожного учасника обговорення, той сукупний, виражений в слові результат цього осягнення, на який вони виходять.

Формування соціально-комунікативної компетентності - одна з актуальних проблем теорії і практики розвитку умінь і навичок в системі дошкільної освіти, яка потребує серйозного теоретичного переосмислення.

Сформованість СКК виражається під час спілкування, а не вивчається як особистісна оцінка тієї чи іншої людини. Її формування передбачає вивчення української мови в єдності з українською культурою і українською літературою, базовими вміннями і навичками використання мови в головних стратегічних для певного віку ситуаціях спілкування.

Формування СКК спрямоване на розвиток умінь та навичок у старших дошкільників практично використовувати реальну, «живу» мову і покликане навчати не маніпулюванню мовними структурами, а усвідомленому поєднанню цих структур з їх комунікативними функціями в повсякденних ситуаціях спілкування. Тобто, для успішного процесу спілкування діти старшого дошкільного віку повинні опанувати не тільки визначеною сукупністю знань лінгвістичного характеру (тобто лексикою, граматикою, фразеологічними структурами), але й уміти застосовувати набуті знання, оскільки в процесі спілкування неможливо відокремити фонетику, лексику або граматику від соціально-комунікативної значущості процесу спілкування.

Високий рівень розвиненості саме цієї компетентності обумовлює вдалу соціалізацію дитини в суспільстві, від чого безпосередньо залежить її успішність, здоровий розвиток особистості та її майбутній потенціал.

У дослідженнях комунікативної компетентності в рамках соціально психологічного підходу (Ю. Ємельянов, Ю. Жуков, Ю. Коваленко, В. Мясищев, Г. Осипов, Л. Петровська та ін.) простежується думка про те, що комунікативна компетентність не виникає стихійно, а формується в системі навчальних і розвиваючих заходів. Одним із таких засобів формування соціально-комунікативної компетентності виступає художня література.

Історія лінгводидактики засвідчує, що про роль рідної мови у навчанні дитини, формуванні її життєвої, мовної здатності висловлювали думки відомі вчені ще кінця XIX початку XX століття (К. Ушинський, І. Огієнко, С. Русова, Г. Ващенко та ін.) На значення художнього слова для розвитку мовлення, образності мислення та уяви дошкільників, формування в дітей оцінно-етичних суджень, засвоєння соціокультурної норми вказували такі педагоги, як А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, Н. Луцан, Є. Тихеєва та багато інших.

У дошкільному дитинстві художня література є важливим засобом розвитку особистості. Дитяча художня література несе у собі великий виховний потенціал. Дитяча книга сприймається як засіб розумового, морального і естетичного виховання. Вона сприяє формуванню всіх сторін мови, розвитку діалогічного та монологічного мовлення, збагачує словник дітей, робить мову дитини багатою та виразною. Накопичення читацького досвіду сприяє розширенню горизонтів дитячого сприйняття світу, допомагає осягнути духовні цінності і водночас сприяє формуванню комунікативних умінь (розуміти емоційний стан іншої людини, вести діалог з приводу прочитаного, слухати іншу людину, з повагою ставитися до її думки та висловлювати) відстоювати свою думку).

Сприйняття літературного тексту є складним психічним. процесом, що характеризується активністю інтелектуально-пізнавальної, образної та емоційної сфер особистості. Якість естетичного сприйняття тексту залежить від багатства літературного досвіду дитини, включає обсяг літературних текстів, знайомих їй. Діяльна природа дитини передбачає активне використання накопиченого літературного досвіду у різних видах дитячої діяльності: образотворчої, ігрової, театралізованої, у спілкуванні та вигадуванні. У дітей 5-6 років спостерігається «поглиблення та диференціація читацьких інтересів дітей, з'являються переваги у виборі видів та жанрів літератури, розширюються можливості у передачі результатів сприйняття художнього тексту у різних видах творчої діяльності.

Літературний твір, як зазначає Л. Божович, «виконує пізнавальну, естетичну, моральну та емоційну функції» [4, с. 94], тобто є засобом розумового, художньо-естетичного, духовного та морального виховання дітей дошкільного віку. Світ словесного мистецтва несе у собі безмежні можливості на формування емоційної сфери дошкільника. І невеликі віршики, і великі казки стають для дитини справжньою «школою емоцій», викликають її емоційний відгук, вчать співпереживати, висловлювати власні почуття мімікою, жестами, словами, спонукають дати емоційну оцінку слів та дій героїв (веселий, сумний, хороший, образився).

Розвиток СКК дошкільника за допомогою літератури є процесом, що запускає якісні перетворення у сприйманні та інтерпретації дошкільником літературних текстів, а також у здатності до репрезентації літературного досвіду у різних видах діяльності.

Отже, роль літератури у розвитку СКК дитини дошкільного віку надзвичайно велика: вона сприяє формуванню всіх сторін мови, розвитку діалогічного та монологічного мовлення, збагачує словник дітей, робить мову дитини багатою та виразною. Накопичення читацького досвіду сприяє розширенню горизонтів дитячого сприйняття світу, допомагає осягнути духовні цінності і водночас сприяє формуванню соціально-комунікативних умінь (розуміти емоційний стан іншої людини, вести діалог з приводу прочитаного, слухати іншу людину, з повагою ставитися до чужої думки і висловлювати, обстоювати свою думку).

Література:

1. Habermas J. Zur Rekonstruktion des Historischen Materialismus. Frankfurt am Main, 1976.

2. Богуш А.М. Методика навчання української мови в дошкільних закладах. Київ: Вища школа, 1993.

3. Божович, Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте. СПб. : Питер, 2010. 400 с.

4. Крутій К. Л. Конспекти занять із навчання української мови і розвитку мовлення дітей середнього дошк. віку: Метод посібн. Запоріжжя : ТОВ „ЛІПС" ЛТД, 2007. 248 с.

5. Луценко І.О. Готуємось до мовленнєвого спілкування з дошкільниками. Київ : Нац. пед. ун-т ім. М. Драгоманова, 2001.

Беркоша І.І.
студентка 61-1МДО групи
факультету дошкільної освіти
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – д-р філософії, ст. викл. Аторіна В.М.

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА РУХЛИВА ГРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Мовленнєвий розвиток дитини є головним інструментом, за допомогою якого вона встановлює контакт із довкіллям і завдяки якому відбувається соціалізація дитини. Дана проблема є актуальною, тому що мовленнєва компетентність є однією з провідних базисних характеристик особистості, яка формується на етапі дошкільного дитинства. У новій редакції Базового компоненту дошкільної освіти її визначено як здатність дитини будувати свої звернення, думки, враження тощо в будь-яких формах мовленнєвого висловлювання за допомогою вербальних і невербальних засобів [1]. Розвиток мовлення справедливо подано як один з основних освітніх напрямів. Причому акцент подано не на розв'язанні окремих завдань, а на цілісному підході до формування мовленнєвої компетентності (в єдності всіх її складових) як одного з ключових критеріїв і водночас вагомої умови становлення мовленнєвої особистості дошкільника [2].

У новій редакції Базового компоненту дошкільної освіти наголошується на взаємопов'язаності та взаємозалежності усіх складників мовленнєвої компетентності: фонетичного, лексичного, граматичного, діалогічного, монологічного. Формування відповідних умінь має втілюватись у різних формах і видах мовленнєвої комунікації. Нехтування будь-яким із них може ускладнити становлення мовленнєвої компетентності.

На наш погляд, доцільним є застосування народних рухливих ігор у формуванні мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку. Вміле використання народних рухливих ігор у навчанні дає змогу забезпечити формування мовленнєвої компетентності в старших дошкільників [3].

Українські народні рухливі ігри – невід'ємна частина національної культури, вони мають свій погляд на природу, людину, мораль і світ загалом. Одностайними є думки вчених (О. Богініч, Е. Вільчковський, О. Курок та ін.), щодо народних рухливих ігор як важливого засобу навчання, виховання дітей, сприяють розширенню знань про навколишній світ, забезпечують естетичну насолоду від виконання рухів, поєднаних з примовками, приспівками, створюють передумови для закріплення рухових навичок та формування мовленнєвої компетентності. Чудовим прикладом цього є українські народні рухливі ігри. Їхня ігрова ситуація захоплює і водночас виховує дитину. А діалоги, що супроводжують більшість народних ігор, безпосередньо характеризують персонажів та їхні дії. Народні рухливі ігри — «це своєрідна "мала академія" народознавства, що старанно зберігала і передала дошкільнятам третього тисячоліття попередній багатовіковий досвід ігор, забав, розваг» [4].

Доцільне використання народних рухливих ігор у практичній роботі закладів дошкільної освіти є ефективною сполучною ланкою між народною, сімейною й офіційною

педагогікою. Це працює на благо духовного, фізичного та емоційного розвитку дитини, формування її як гармонійної особистості, розвитку мовленнєвої компетентності.

Українські народні рухливі ігри можна поділити на кілька груп. До першої групи віднесемо рухливі ігри з текстом-діалогом: «Кози», «Панас», «Чорне - біле», «Гуси», «У гусей», «Жмурки», «Квочка», «Крук», «Сірий кіт», «Залізний ключ» та ін. До другої групи - хороводні ігри зі співом: «Соловейко-сватку», «А ми просо сіяли, сіяли...», «Мак», «Задумала бабусенька» та ін. Третя групу становлять ігри розважального характеру: «Я гілочка», «Чий вінок кращий?», «Ходить Гарбуз по городі», «Як у нас біля воріт», «Ой є в лісі калина», «Ой на горі жито» та ін.

Четверта група на закріплення звуковимови, звуконаслідування: «У волосянку», «Рядки», «Гуси», «Ку-ку, ку-ку, птичко мала», «Прослужив я в пана рік», «Задумала бабусенька», «Довгоносий журавель» та інші [4].

Народній грі можна присвятити окреме заняття, на якому в формі гри пояснити значення професій, про які йдеться у тексті гри, заучити текст гри, розподілити ролі, проказати діалог, а потім уже грати. Народні рухливі ігри в дитячому закладі проводяться в ранкові години, на прогулянці, в другій половині дня. Вони також входять до складу занять з усіх розділів програми, ними бажано закінчувати заняття для піднесення емоційного тонусу дитини [5].

Отже, українські народні ігри посідають важливе місце в житті найменших громадян нашої держави. Завдяки грі у дитини в закладі дошкільної освіти розвивається чітка звуковимова, монологічне та діалогічне мовлення. Педагоги та батьки повинні вміти вдало, легко, і найдоступніше використовувати українські народні ігри у спілкуванні з дітьми.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти України. Документ підготовлено авторською групою: Байєр О. М., Безсонова О. К., Брежнєва О. Г., Гавриш Н. В., Загородня Л. П., Косенчук О. Г., Корнєєва О. Л., Лисенко Г. М., Левінець Н. В., Машовець М. А., Мордоус І. О., Нерянова С. І., Піроженко Т. О., Половіна О. А., Рейпольська О. Д., Шевчук А. С. Наказ МОНУ № 33 від 12.01.2021 р. «Про затвердження Базового компоненту дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція.URL: https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya. (дата звернення 26.10.2022).
2. Богуш А. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників. Київ, 2008. 256 с.
3. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови: підручник. Київ: Вища школа, 2007. 542 с.
4. Луцан Н.І. Розвиток мовлення в дітей ігровій діяльності дошкільників. *Обрії. Науково-педагогічний журнал*. 2004. № 2. С.97–100.
5. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка. Київ, ІЗМН, 1997. 232 с.

Талемонюк А.О.
студент кафедри дошкільної педагогіки психології та фахових методик
Хмельницької гуманітарної-педагогічної академії
Науковий керівник – канд. пед. наук, Миськова Н. М.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НАВИЧОК, ОРІЄНТОВАНИХ НА СТАЛИЙ РОЗВИТОК

Освіта для сталого розвитку – інноваційний напрямок розвитку освіти який стрімко розвивається в Україні. Сталий розвиток передбачає вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем. Адже сучасні люди повинні залишити майбутнім поколінням достатні запаси соціальних ресурсів, природних ресурсів, економічних ресурсів для того, щоб рівень їхнього власного щастя був не нижчим, ніж у сучасних людей. Для того, щоб люди успішно стали на шлях сталого розвитку, більшість людей повинні не лише економно

використовувати природні ресурси, а й економно використовувати безкоштовні природні ресурси.

Для забезпечення сталого розвитку — чи не найважливішого завдання, з яким коли-небудь стикалося людство — особлива надія покладається на освіту. На міжнародному рівні глави держав і урядів постійно обговорюють це питання Міжурядові організації, НУО та освітні організації за останнє десятиліття. Однак на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку (Йоганнесбург, 1992 р.) У заяві, прийнятій Форумом, підкреслювалося: «Освіта Сталий розвиток має заохочувати людей розвивати почуття індивідуальної та колективної відповідальності за зміну поведінки, коли це необхідно» [2].

На основі вивчення науково-педагогічної та методичної літератури з досліджуваного питання ми визначаємо інтерактивну побудову учасників освітнього процесу як основну ознаку формування в дітей дошкільного віку вмінь орієнтованого на сталий розвиток на основі принципів педагогіки розширення можливостей. Н. Гавриш та О. Пометун стверджують, що критичним моментом емпауермент-педагогіки є необхідність базувати освітній процес на мотивації здобувачів освіти до різноманітних дій відповідно до принципів сталого розвитку [1].

Таблиця 1

Закордонний досвід використання методів формування у дітей молодшого дошкільного віку навичок, орієнтованих на сталий розвиток

Країна	Методи
Білорусь	створення мультфільмів, виготовлення листівок, буклетів, проведення дослідів, спостереження за об’єктами живої природи [3]
Словаччина	Створення теплиць, екосистем, догляд за рослинами, облаштування готелів для комах, вирощення з гусені метеликів, участь у дослідницьких дитячих експедиціях, еко проєкти [2]
Греція	Догляд за птахами, висадження рослин, створення піраміди здорового харчування, перегляд відео контенту, сортування сміття, готуванні їжі, участь у благодійних акціях [5]
Хорватія	фотоспостереження, участь у еко раді закладу, виготовлення іграшок із природніх та покидькових матеріалів, приготування їжі [6]
Чехія	участь у екоконференції, будівництво «халабуд», проведення театралізованих вистав, виготовлення фонтанів-поїлок для птахів і комах, пошиття екоторб [4]

Як видно з таблиці 1, методи, які використовують педагоги в інших країнах, є практико-орієнтованими і, на нашу думку, заохочують дітей молодшого дошкільного віку до активної участі у дорослому житті, на рідній вулиці, у місті чи селі. Це сприяє формуванню у дітей почуття власної значущості у вирішенні важливих завдань, і вважаємо за доцільне виділити це як одну з характеристик навичок сталого розвитку дошкільників.

Важливою особливістю зазначеної діяльності вважаємо роль вихователя у взаємодії з дітьми. Беремо до уваги акценти, розставлені Н. Гавриш та О. Пометун, відповідно яких вихователь повинен чітко дотримуватися ролі організатора, мотиватора, і назавжди забути роль керівника дитячою діяльністю [1].

Не менш важливою особливістю, є організація взаємодії з родинами дітей молодшого дошкільного віку. Поділяємо думку Н. Гавриш та О. Пометун [1] щодо безпосереднього впливу зміни моделі поведінки дітей на зміну стилю життя їх батьків. Однією із важливих умов дієвої взаємодії родинами дітей молодшого дошкільного віку О. Орлова та Т. Сімайкіна виокремлюють наявність взаємозв’язків «педагоги – діти, діти – батьки, батьки – батьки» [7, с 42-43].

Вважаємо, що роль батьків у контексті досліджуваної проблеми носить двобічний характер: з одного боку – діти викликають занепокоєння у батьків новими намірами та діями, але водночас у дітей молодшого дошкільного віку з’являється надзвичайна зацікавленість та

інтерес до такої діяльності, а з іншого – батьки як активні учасники освітнього процесу за умови партнерської взаємодії забезпечують можливість в сім'ї для багаторазового повторення дітьми дій в інтересах сталого розвитку.

Таким чином вважаємо, що врахування виокремлених особливостей забезпечить досягнення очікуваного результату у формуванні навичок, орієнтованих на сталий розвиток, у дітей молодшого дошкільного віку.

Виокремлено такі особливості формування у дітей молодшого дошкільного віку навичок, орієнтованих на сталий розвиток: побудова взаємодії учасників освітнього процесу за принципами педагогіки емпауерменту; дієвий підбір методів та способів взаємодії з дітьми молодшого дошкільного віку щодо формування навичок, орієнтованих на сталий розвиток, сприяє формуванню у них відчуття власної значущості у вирішенні важливих суспільних питань; зміна ролі педагога в освітньому процесі групи з керівника та організатора; організація взаємодії з родинами вихованців має двосторонній характер: діти викликають занепокоєння у батьків проблемами сталого розвитку, батьки сприяють створенню умов для багаторазового повторення дітьми дій в інтересах сталого розвитку (проте ця особливість реалізується лише за умови партнерської взаємодії педагогів з родинами вихованців).

Література:

1. Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку : навч.-метод. посіб. для дошкільних навч. закладів / Н. Гавриш, О. Саприкіна, О. Пометун; за заг. ред. О. Пометун. – Д. : «ЛІРА», 2014. – 120 с.

2. Миськова Н. Дитячий садок чи станція юних екологів, або Як виховують дітей у Словаччині. *Методична скарбничка вихователя.* 2020. № 9. URL: https://evykhovatel.mcfr.ua/837538

3. Миськова Н.М. Переймаємо досвід: Освіта для сталого розвитку в Білорусі. *Методична скарбничка вихователя*. 2020. №1. С. 45-47

4. Миськова Н.М. Про халабуди та екоторби, або цікавинки освіти для сталого розвитку з Чехії. *Методична скарбничка вихователя*. 2020. №4. С. 35-37

5. Миськова Н.М. Як наситити будні дошкільників цікавими подіями? Розповідають педагоги Греції. *Методична скарбничка вихователя*. 2020. №10. С. 39-41.

6. Миськова Н.М. Як стати екошколою: досвід Хорватії. Методична скарбничка вихователя. 2020. №12. С. 41-43

7. Орлова О., Сімайкіна Т. Дошкільникам – освіта для сталого розвитку. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2015. №10. С. 40-48

8. Закон України про освіту URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/634-2003-%D0%BF

Аторіна В.М.
доктор філософії, старший викладач
кафедри дошкільної педагогіки і психології
Глухівського НПУ ім. О. Довженка

ХАРАКТЕРИСТИКА АКСІОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ ДО РОЗВИТКУ ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Важливу роль у розвитку естетичної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти відіграють цінності. Теоретико-методологічні засади аксіологічної проблематики в освіті досліджували В. Козаков [3], О. Радченко [4] та інші. У сучасних умовах аксіологію розглядають як теорію цінностей. Вона характеризується суттєвим акцентуванням уваги на загальнолюдських цінностях, що відбивається у свідомості людей у вигляді сучасних реалій буття. У працях науковців «естетичне виховання цінностей» розкривається як цілеспрямована система дієвого формування людини, здатної сприймати,

оцінювати, усвідомлювати естетичне у житті, природі, мистецтві, жити і перетворювати світ, творити за законами краси.

Під цінностями педагогічної діяльності треба розуміти її особливості, що дозволяють педагогу задовольнити свої матеріальні й духовні потреби і слугують орієнтиром його соціальної та професійної активності, спрямованої на досягнення суспільно значущих гуманістичних цілей [2].

Цікавими в контексті нашого дослідження є погляди О. Вишневського про цінності в системі естетичного виховання: це віра, краса, чесність, любов, нетерпимість до зла, великодушність, милосердя, правда, мудрість, досконаліть, доброта, надія, свобода, щирість. О. Вишневський переконує, що «лише визнання існування вічних абсолютних ідеалів та прищеплення дітям віри в них можна вважати надійною основою побудови системи сучасного українського виховання» [5].

Особливістю формування естетичних цінностей є те, що вони впливають не лише на розум, а й на почуття студентів. Ми переконані, що, розвиваючи розуміння краси природи, творів мистецтва, формуємо в майбутніх вихователів естетичне ставлення до дійсності, під яким розуміємо не тільки естетичні переживання навколишнього світу, а й естетичну діяльність, що передбачає внесення елементу краси в усі сфери життєдіяльності: працю, суспільні відносини, побут, свої вчинки, поведінку [1].

Отож, уважаємо, що аксіологічний підхід спрямовує педагогічний вплив на втілення під час навчальних занять і на практиці оптимальних шляхів транслювання актуальних естетичних цінностей, з-поміж яких першочерговими, на нашу думку, є краса, естетичний ідеал, смак.

Таким чином, використання аксіологічного підходу в процесі розвитку естетичної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти сприяє становленню в студентів ціннісних орієнтацій, що, у свою чергу, дозволяє залучити їх до естетичної діяльності та перетворення навколишнього світу за законами краси.

Література:

1. Аторіна В. М. Розвиток естетичної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у фаховій підготовці : дис. … доктора філософії : 011 Освітні, педагогічні науки. Глухів. 2021. 314 с.

2. Калюжна Т. Г. Аксіологічні аспекти соціальної адаптації студентів педагогічного університету. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/32306385.pdf дата звернення: 11.11.2022).

3. Козаков В. М. Соціально-ціннісні засади державного управління в Україні: монографія. Київ, 2007. 284 с.

4. Радченко О. В. Ціннісна система суспільства як механізм демократичного державотворення : монографія. Харків, 2009. 380 с.

5. Суть формування естетичних цінностей. URL: http://www.startpedahohika.com/sotems-1219-1.html (дата звернення: 11.11.2022).

Середяк І.І.
магістрантка спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Івах С.М.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Пріоритетними напрямами Базового компонента дошкільної освіти в Україні визначено формування механізму саморозвитку дошкільника на основі розширення його соціальної компетентності та розвитку базових особистісних якостей і почуттів. Відповідно завдання закладу дошкільної освіти полягає у тому, щоб забезпечити фізичну соціальну,

психологічну і соціальну компетентність дитини від народження до шести-семи років. Для батьків надзвичайно важливим є питання, як і чого навчають у закладі дошкільної освіти, які методики і технології використовують у виховному процесі, щоб сформувати у дітей ціннісне ставлення до людей і світу. Зміст діяльності закладу дошкільної освіти має бути спрямований на вирішення нагальних проблем, зокрема, підготовку дитини до життя, на вміння віднайти себе у соціальному середовищі, комфортно почувати себе у співтоваристві, набути досвід різноманітних стосунків, освоєння культурних цінностей, адаптацію до унормованого життя серед людей.

Соціальне середовище є досить різноманітним, складним, взаємопов'язаним між його елементами. Для дитини дошкільного віку це сім'я, заклад дошкільної освіти, засоби масової інформації, оточення. Л. Лохвицька визначає соціальне середовище як єдність складових: макро-, мезо-, мікросередовище. Макросередовище – суспільство як певна соціально-політична, соціально-економічна та ідеологічна системи. Мезосередовище – національно-культурні, соціальні особливості регіону. Мікросередовище – «безпосереднє середовище життєдіяльності дитини: сім'ї, сусідів, групи однолітків, культурних, навчально-виховних закладів. У різні періоди дитинства ці компоненти соціального середовища значною мірою впливають на соціальний розвиток дитини» [4, с. 42].

Дитина починаючи з раннього віку нагромаджує інформацію про соціум, про соціальне життя, формує переконання, певні норми поведінки, необхідні їй для функціонування у колективі однолітків. З часом може відтворити їх у власній поведінці чи житті. Результатом цього процесу є самореалізація, самоствердження, налагодження взаємодії з однолітками і педагогами під час гри, занять, що проявляється у прагненні взаємодіяти ефективно і задовольняти свої потреби.

Для набуття соціального досвіду дитина повинна навчитися жити, спостерігаючи та використовуючи факти щоденного життя (вчинки, події), орієнтуватися у соціальному просторі, опановувати нові соціальні ролі, цінності, способи та ін. Зміст соціального розвитку дитини дошкільного віку розгортається у трьох сферах – діяльності, спілкуванні, самосвідомості. Спілкування дає можливість сформувати дитину як активного суб'єкта суспільства.

Зазначимо, що соціалізація особистості співпадає з етапами розвитку індивіда. Кожен етап (народження, ранній вік, дошкільний вік, шкільне дитинство, підлітковий вік, юність, зрілість, старість) характеризується притаманним йому видом діяльності. Для дошкільного віку – гра, для шкільного і зрілого – навчальна діяльність. Для усіх періодів характерним є встановлення відносин з соціальними інституціями. Кожен індивід тією чи іншою мірою вступає в сімейні, виробничі, етнічні та професійні відносини.

Дитина дошкільного віку прагне пізнати навколишній світ, хоче усе дізнатися про речі, які оточують її, у неї складаються уявлення про себе. Це, своєю чергою, сприяє формуванню прагнення навчатися, забезпечує умови для морального освідомлення, формування соціальної компетентності.

Рівень соціального розвитку дитини безпосередньо залежить від її вікових та індивідуальних особливостей. Перебуваючи у контакті з дорослими і дітьми, дитина формує різні види міжособистісної взаємодії у різних соціальних середовищах. Так, у сім'ї (родині) вона налагоджує стосунки з батьками, дідусями, бабусями, братами, сестрами. Для неї вони найближчі, з ними вона пізнає навколишній світ, «приміряє» себе до суспільства. Це допомагає дитині засвоїти моральні норми, норми людських взаємовідносин. Л. Карнаух зазначає, що «соціальний досвід, який передається в сім'ї, поступово стає невід'ємною складовою особистості. За такого підходу соціалізацію можна розглядати, як процес і результат засвоєння і наступного відтворення індивідом соціального досвіду в соціальному середовищі» [1, с. 145].

На переконання О. Кошіль, сім'я може як сприяти, так і стримувати процес соціального розвитку дитини. Якщо сім'я, що оточує дитину, є аморальною, то особистість

не розвиватися у соціально позитивному напрямку. Низький моральний рівень сім'ї створює значні перепони повноцінного соціального розвитку дитини [2, с. 24].

Наступним інститутом соціального розвитку є заклад дошкільної освіти, який дитини розпочинає відвідувати у віці двох-трьох років. Вступ дитини до закладу дошкільної освіти вимагає адаптації до середовища, дитячого колективу, освоєння норм життя в групі. Як зазначає Л. Карнаух, під впливом закладу дошкільної освіти «в дитини формується свідоме ставлення до себе як до самостійної особистості, рівної з іншими людьми, відбувається становлення опозитивного образу «Я», формування почуття гідності та власної значущості серед інших людей. У дошкільника формується адекватна самооцінка, збереження свого «особистого простору». Усвідомлюється поведінка з урахуванням можливих реакцій інших людей, виховується уміння пристосуватися до життя в нових соціальних умовах і також вміння протистояти негативним впливам соціуму, коректно припиняти неприємне спілкування» [1, с. 145].

У закладі дошкільної освіти дитина контактує з групою однолітків. Їй цікаво разом гратися, зрозуміти себе та іншого, можливо порівняти себе з іншими. Дитина хоче бути у дитячому колективі, де вона відчуває самостійність, самоствердкується, вчиться узгоджувати свої інтереси з інтересами інших дітей.

Як показує практика, соціальний розвиток дитини у закладі дошкільної освіти – це процес прищеплення моральних цінностей – добра, любові, правди, краси, гідності, чуйності, благородства, справедливості, встановлення взаємодії з людьми, природою, з самим собою. Завдання вихователя полягає у тому, щоб сформувати у дитини уявлення про норми і модель соціальної поведінки, уміння добре почувати себе у дитячому колективі. Дитина повинна бути впевненою у собі, мати власну гідність, розраховувати на свої можливості тощо. Вихователь має сприяти розвитку позитивного ставлення дітей дошкільного віку до свого найближчого оточення, виховувати у неї базові навички. Щодо останніх, то суттєвими є дотримання правил безпеки, етикету, виробляти загальні уміння співдії і спільної діяльності з однолітками, вирішення різноманітних спірних моментів.

Як відомо, навколишнє середовище дитина сприймає і трактує зовсім інакше, ніж доросла людина. Само середовище, соціум не є засобом соціалізації дитини. Вони можуть бути засобом лише тоді, коли об'єкти і суб'єкти соціальної дійсності є особисто значимі для дошкільника і викликають зацікавлення у нього, є доступними. У цьому контексті особливо значущим і важливим завданням є аналіз змісту матеріалу із соціальної дійсності, його виховний потенціал тощо. Емоційне реагування на оточення, на предмети соціальної дійсності, сприймання, переживання різних ситуацій дає можливість дитині отримувати соціальний досвід. Дошкільник поетапно засвоює зовнішній світ, виробляє моральні орієнтири комунікації, спільної діяльності, норми поведінки у дитячому колективі.

Основою соціалізації дитини дошкільного віку є передача досвіду та інформації про культуру сім'ї та ЗДО, зміст навчання та виховання, взаємодія між різними поколіннями у процесі спільної діяльності, праці та спілкуванні. Для дитини, яка йде у уперше в заклад дошкільної освіти, вихователь повинен допомогти їй влитися у колектив, відчути сприятливу, комфортну атмосферу. Адже заклад дошкільної освіти для дошкільника є першою ланкою соціалізації.

Для соціалізації значущим є досвід, набутий у ранньому віці щодо формування психічних функцій, моделі поведінки дитини, цінностей та норм суспільного життя. Як зазначає О. Трифонова, структура процесу соціалізації збігається з віковою періодизацією розвитку індивіда: народження, вік немовляти, раннє дитинство, дошкільний вік, молодший шкільний вік, підлітковий вік, юність, зрілість, старість. Кожен з них має «свій провідний спосіб соціалізації, який знаходить своє вираження у провідних різновидах діяльності – грі, навчанні, входженні в систему сімейних, групових, фахових, етнічних, виробничих та інших відносин» [5, с. 134]. Кожен з них має уже заздалегідь складені своєрідні відносини між дошкільником та соціальною дійсністю. Як стверджує Л. Лохвицька, такі відносини – це

«соціальна ситуація розвитку», для якої характерним є урахування вікової групи та індивідуальних особливостей дитини, специфічних змін, форм, які створюють можливості для розвитку і набуття нею соціального досвіду [4, с. 27].

Вихователь має з'ясувати насамперед початкову на кожен період соціальну ситуацію розвитку, стан відносин між дошкільником та колективом однолітків, ознайомитися з новоутвореннями, характерним для дитини того чи іншого віку. Загалом новоутворення характеризують дитину дещо інакше, вона змінюється, набуваючи досвід, ніж дитина, яка не має такого досвіду.

Розвиток дитини, новоутворення, які вона здобуває протягом певного періоду, зумовлюють ланцюжок перетворень, які зазвичай формують риси особистості переходячи від одного етапу до іншого. І такий процес є циклічним: новоутворення, структура свідомості, зміни, перебудова буття і навпаки. Динамічні зміни свідчать про формування нових рис і якостей особистості, що є результатом набуття соціального досвіду і буття такої дитини є дещо іншим.

Дослідниця Г. Лещук вважає, що соціальний розвиток старших дошкільників буде повноцінним за умови, якщо:

1) засобом виховання є освоєння культурно-історичних традицій середовища, в якому живе дитина, включаючи пам'ятки природи, пам'ятні місця, предмети, пов'язані з історичними подіями життя народу, а також сукупність культурних об'єктів – речей, ідей, образів, зразків діяльності людей;

2) освоєння культурно-історичних традицій соціального середовища чинить цілісний вплив на соціальне виховання дошкільників єдністю пізнавальної, ігрової діяльності, міжособистісних відносин, різноманітного спілкування і направлене на розвиток їх духовних інтересів, вільний прояв соціально-значущої ініціативи в колі однолітків у родині;

3) критеріями соціальної вихованості дошкільників будуть уявлення дитини про культурно-історичні традиції мікросоціуму, сформована потреба до засвоєння цих традицій, наявність практичного досвіду дошкільників у збереженні та передачі культуро-історичних традицій навколишнього середовища;

4) заклад дошкільної освіти може бути системою, яка взаємодіє з різними інституціями в соціумі;

5) готовності вихователів ЗДО до проведення роботи із соціалізації дитини [3, с. 114–115].

Отож, заклад дошкільної освіти є середовищем, певним типом міні-суспільства, в якому формуються свої взаємовідносини, відбуваються перші соціальні контакти як з однолітками, так і з дорослим, тобто є всі умови для повноцінного соціального розвитку зростаючої особистості.

Література:

1. Карнаух Л. Ретроспективний аналіз проблеми збереження життя і здоров'я дітей дошкільного віку у соціальному середовищі. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету.* 2009. Ч. 2. С. 145–151.

2. Кошіль О. Педагогічний потенціал освітнього середовища дошкільного навчального закладу. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка.* 2017. № 27. С. 95–99.

3. Лещук Г. Дошкільне соціальне середовище як фактор первинної соціалізації дитини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2015. Вип. 36. С. 113–115.

4. Лохвицька Л. Розвивальне предметне середовище в дошкільних навчальних закладах. Київ: Редакції газет з дошкільної і початкової освіти, 2013. 80 с.

5. Трифонова О. Вплив розвивального мовленнєвого середовища на формування мовленнєвої особистості старшого дошкільника. *Наука і освіта.* 2013. № 6. С. 133–137.

Гукова Т.В.
студентка 61-1МДО групи
факультету дошкільної освіти
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – д-р філософії, ст. викл. Аторіна В.М.

ПРИРОДА ЯК ЗАСІБ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Однією з найважливіших складових гармонійного розвитку особистості дитини є її естетичне виховання. У педагогічній літературі представлено досить широкий спектр досліджень проблеми естетичного виховання дітей дошкільного віку. Вона піднімається в низці праць вітчизняних педагогів: О. Дронової, В. Котляра, Н. Кириченко, С. Науменко, Т. Поніманської та інших. У наукових дослідженнях багатьох науковців (А. Бєлєнької, Л. Загородньої, Н. Кот, Н. Лисенко, З. Плохій, Н. Яришевої) природа розлядається як засіб розвитку особистості

Естетичне виховання – це послідовне формування у дітей естетичного ставлення до життя, розвиток сприймання і розуміння прекрасного у мистецтві, природі, взаєминах людей, художніх потреб і здатності до художньої творчості [4]. Т. Поніманська вважає, що метою естетичного виховання дітей дошкільного віку є формування їх естетичної культури. Основними компонентами якої є естетична свідомість, естетичні потреби, естетична діяльність [4]. На наш погляд, зазначені дослідницею складники естетичної культури дітей дошкільного віку в повній мірі відображають її сутність.

Одним із важливих засобів естетичного виховання дітей дошкільного віку є природа. Вона впливає на вироблення, формування та розвиток естетичних почуттів у дошкільників. Науковці вважають природу невичерпним джерелом естетичних вражень і емоційного переживання дитини [1]. Її краса в розмаїтті та гармонії барв, звуків, форм, закономірній зміні явищ, які мають місце в живій і неживій природі, впливають на емоційний стан дітей дошкільного віку, викликають у них бажання спостерігати, запитувати, розповідати. Шлях становлення естетичного ставлення до навколишньої природи у дошкільному віці – це рух від емоційного типу ставлення до діяльнісного. Природу як засіб естетичного виховання дошкільників потрібно використовувати дотримуючись принципів послідовності і систематичності, оскільки фрагментарне спостереження за об’єктами і явищами природи, не принесе бажаного результату.

Л. Загородня, В. Аторіна вважають, що куток природи і ділянка закладу дошкільної освіти створюють його естетико-розвивальне середовище, адже в ньому дітей вчать помічати красу рослин і тварин, давати їм естетичну оцінку, усвідомлювати, що красивим може бути лише той об’єкт світу природи, створеного людиною, про який піклуються, за яким доглядають [3].

У новій редакції Базового компоненту дошкільної освіти зміст [2] освітнього напряму «Дитина в природному довкіллі» передбачає організацію спостережень за природними об’єктами та явищами планети Земля, що мають великий вплив на естетичний розвиток дітей дошкільного віку. У процесі спостереження в дитини задіяні основні аналізатори: зоровий, слуховий, смаковий, нюховий, дотиковий. Правильно визначити величину, форму, симетрію, кольору, їх гармонійне поєднання і контраст кольорів, або дисгармонію, відтінки кольорів при різного ступеня освітленості в різні періоди дня, сезону діти дошкільного віку можуть тільки при гарній естетичній сприйнятливості, яку в них потрібно систематично розвивати як образи прекрасного. Тому, організовуючи спостереження за природою, слід подбати про належну культуру чуттєвого сприймання вихованцями навколишнього. Розвивати спостережливість у дітей – ось завдання, яке постає перед вихователями.

Отже, природа відіграє важливу роль в естетичному вихованні дітей дошкільного віку, оскільки сприяє формуванню та розвитку естетичних ідеалів, смаків, цінностей, почуттів для сприймання, переживання, оцінювання та перетворення світу за законами краси.

Література:

1. Артемчук В.Ф., Дажук В.С., Карпенко Н.В. Естетико-екологічне виховання в дошкільному закладі. Навчально-методичний посібник. Вінниця: КЗ «ДНЗ №71 ВМР», 2017. 189 с.

2. Базовий компонент дошкільної освіти України. Документ підготовлено авторською групою: Байєр О. М., Безсонова О. К., Брежнєва О. Г., Гавриш Н. В., Загородня Л. П., Косенчук О. Г., Корнєєва О. Л., Лисенко Г. М., Левінець Н. В., Машовець М. А., Мордоус І. О., Нерянова С. І., Піроженко Т. О., Половіна О. А., Рейпольська О. Д., Шевчук А. С. Наказ МОНУ № 33 від 12.01.2021 р. «Про затвердження Базового компоненту дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція. URL: https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya. (дата звернення 26.10.2022).

3. Загородня Л. П., Аторіна В. М. Розвиток естетичної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі вивчення навчальної дисципліни «Основи природознавства з методикою». *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*, 2021. № 80. Ч. 1 С.95–98.

4. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: підручник. 4-те видання, перероблене (ВЦ «Академія»). Київ, 2018. 408 с.

Бірюк А. В.
студентка факультету дошкільної освіти
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – д-р пед. наук, проф. Курок О. І.

АКТИВНА РУХОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я ДОШКІЛЬНИКІВ

Формування, збереження та зміцнення здоров'я дітей є одним із пріоритетних напрямів роботи сучасного дошкільного навчального закладу, який особливо актуалізується в умовах інформатизації суспільства, інтенсифікації освіти і навчання.

У дошкільному дитинстві формуються основи культури здоров'я особистості, важливим компонентом якого є рухова активність. За даними низки медико-педагогічних досліджень, рухова активність дітей в умовах дошкільного закладу в більшості випадків не забезпечує біологічну потребу організму дитини в рухах. Загальний руховий режим дошкільного закладу досить часто не сприяє досягненню належного рівня рухової активності дітей. Тому важливого значення набуває виявлення ефективних засобів, форм і методів підвищення рухової активності дошкільників, що є дієвими при формуванні у них культури здоров'я.

Проблема дослідження формування у дітей дошкільного віку різних аспектів здоров'я входить до кола наукових інтересів сучасних вчених. Так, вивченням можливостей удосконалення системи фізичного виховання з метою покращення фізичного здоров'я дошкільників займалися у своїх педагогічних дослідженнях О. Богініч, Е. Вільчковський, Н. Денисенко, О. Дубогай, О. Курок та ін.

Проблема формування і збереження в дітей психічного здоров'я була пріоритетною у наукових пошуках І. Беха, Л. Божович, Д. Ельконіна, О. Запорожця, О. Кононко, В. Кузьменко, С. Ладивір, В. Мухіної.

Існують кілька підходів щодо розуміння сутності культури здоров'я (Л. Безугла, Т. Берсенева, С. Васильєв, В. Горащук, Г. Зайцева, В. Колбанов, Л. Татарнікова), її змісту і структури (І. Глінянова, Е. Вайнер, Е. Мамаєва, А. Мітяєва). Питанням надання дітям знань про власне здоров'я, формуванням в них ціннісного ставлення до власного здоров'я, починаючи з дошкільного віку, присвячені роботи О. Івашко, Н. Левінець, Л. Лохвицької, В. Нестеренко.

Загальні положення про значення рухової активності в процесі фізичного виховання дітей дошкільного віку розглядаються в роботах О. Богініч, Е. Вільчковського, Н. Денисенко, Т. Дмитренко, О. Курка, М. Рунової.

Серед ціннісних орієнтацій, які необхідно формувати у дітей дошкільного віку, пріоритетною є культура здоров'я. У дітей має бути розвинене свідоме ставлення до здоров'я, високий рівень культури поведінки щодо власного здоров'я [3].

Формування культури здоров'я повинно розпочинатися з раннього віку, коли відбувається розвиток і формування організму дитини, його функцій, інтелекту, духовного потенціалу, а також пов'язаним із ним способом життя.

Культура здоров'я є інтелектуальним особистісним утворенням, що «забезпечує певний рівень знань, умінь і навичок формування, відтворення та зміцнення здоров'я, характеризується високим рівнем культури поведінки стосовно власного здоров'я та здоров'я оточуючих» [3].

Формування культури здоров'я дітей як реалізація його компонентів повинно здійснюватися у відповідності з віковими, статевими сензитивними особливостями розвитку дітей, з врахуванням темпераменту, особливостей психоемоційного розвитку.

Л. Безугла розкриває сутність культури здоров'я через призму свідомої здоров'язбережувальної активності особистості. Дослідниця зазначає, що «у системі заходів щодо формування культури здоров'я індивіда важливою умовою є власна активність як наслідок усвідомленої потреби до ведення здорового способу життя» [1, с. 3].

Важливим чинником формування культури здоров'я дошкільників є рухова активність, яка за Е. Вільчковським, визначається не лише біологічною потребою, а й спрямованим педагогічним впливом на дітей [2]. Потреба дитини у руховій діяльності може бути пригнічена або, навпаки, стимульована руховим режимом дошкільного закладу.

Формування культури здоров'я дітей відбувається як в організованій (ранкова гігієнічна гімнастика, заняття з фізичної культури, фізкультурні хвилинки, фізкультурні паузи, дні здоров'я й ін.), так і в самостійній руховій діяльності.

Важливою педагогічною умовою, яка обумовлює активність дітей і оптимізує руховий режим у дошкільному закладі, є розвиток інтересу дітей до систематичних занять фізичними вправами.

З цією метою доцільно використовувати музичний супровід рухів дітей, вправи зі східних оздоровлювальних систем, мімічні і пантомімічні рухи, елементарні танцювальні вправи.

Значний ефект дає організація і проведення нестандартних занять у дошкільному закладі: диференційованих (для дівчаток і хлопчиків окремо), домінантних (з перевагою ігор і вправ спортивного характеру), ігрових і сюжетно-рольових («Козацькі ігри», «Космонавти», «Прогулянка до лісу», «Зоопарк» тощо), комбінованих і комплексних [4].

Прогулянки за межами дошкільного закладу на природу (дитячий туризм) слугують оздоровленню дітей, удосконаленню рухових навичок, розвитку фізичних якостей у природних умовах, оптимізують руховий режим. Активна рухова діяльність у поєднанні зі свіжим повітрям, сонцем загартовує дітей, підвищує захисні функції організму.

Активізації рухової діяльності усіх дітей, вихованню стійкого інтересу до фізичної культури, формуванню здорового способу життя сприяють дні здоров'я, фізкультурні розваги, свята із використанням цікавих ігор та ігрових вправ, естафет, атракціонів, спортивних вправ [4].

Важливе значення в організації самостійної рухової діяльності дітей має керівництво нею з боку вихователя, правильне розміщення в групах і на ділянках дошкільного закладу устаткування, іграшок, наявність достатньої площі для ігор, новизна, різноманітність ігрового матеріалу і його достатня кількість.

Однією з умов формування культури здоров'я є створення здоров'язбережувального середовища, яке має бути оздоровчим за своїм змістом і характером, а також сприяти здійсненню здоров'ятворчої діяльності у ньому [3].

У роботі над формуванням культури здоров'я велику увагу необхідно приділяти спонуканню дітей до активної рухової діяльності з врахуванням їхніх індивідуальних особливостей та рухового досвіду. У малорухливих дітей виховують інтерес до рухів, потребу у руховій діяльності, яка повинна бути для них цікавою, невимушеною [4].

Ефективним напрямом роботи щодо формування культури здоров'я дітей є співпраця вихователів з сім'єю. З батьками проводять консультації (групові та індивідуальні), батьківські збори, «круглі столи», усний педагогічний журнал тощо.

Отже, важливою педагогічною умовою формування культури здоров'я дітей дошкільного віку є оптимізація рухового режиму, створення сприятливого здоров'язбережувального середовища, виховання інтересу до фізичних вправ, бажання їх виконувати.

Література:

1. Безугла Л.І. Організація самостійної роботи з формування культури здоров'я студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Луганськ, 2009. 22 с.

2. Вільчковський Е.С., Денисенко Н.Ф. Організація рухового режиму в дошкільному закладі. Тернопіль, 2008. 124 с.

3. Денисенко Н.Ф. Освітній процес має бути здоров'язбережувальним. *Дошкільне виховання*. 2007. № 7. С. 8 –10.

4. Рунова М.О. Рухова активність дитини у дитячому садку. Харків : Ранок, 2007. 192 с.

Аврамкіна Я. С.
студентка факультету дошкільної освіти
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Тітаренко С. А.

СОЦІАЛЬНІ ЕМОЦІЇ ЯК ОСНОВА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Розвиток емоційної сфери, її особливості є актуальною проблемою сьогодення. Її недооцінка у вихованні породжує бездуховність, жорстокість та байдужість, що є, на жаль, ознакою сучасного суспільства. На ранніх етапах онтогенезу емоції є провідними в житті дитини. Вони впливають на її загальний психічний розвиток, формування особистісної сфери та соціальне становлення. Досить часто спостерігається підвищений рівень фрустрації та депресивності у дітей, розлади в здатності контролювати прояви емоцій. З огляду на те, що соціальні емоції виникають у спілкуванні та впливають на його процес, їх формування є надважливим питанням для вивчення.

Велику увагу приділяли емоційному розвитку дитини І. Бех, О. Кононко, В. Котирло, С. Ладивір, Я. Неверович, Л. Артемова, М. Боришевський, О. Кошелівська, Т. Поніманська та інші. Серед науковців, які досліджували соціальні емоції, можна виділити таких: Л. Амбрамян, О. Запорожець, Т. Лоскутова, Т. Марцинківська, Я. Неверович, С. Стеценко, Т. Хризман та інші.

Поняття «соціалізація» має багато значень, його пояснення різними дослідниками різниться. Науковці (І. Звєрєва, Н. Лавриченко, В. Москаленко, А. Мудрик та інші) трактують це поняття як сукупність усіх соціальних та психологічних процесів, за

допомогою яких індивід засвоює систему знань, норм та цінностей, що дають йому змогу функціонувати як повноцінному члену суспільства.

Для ефективності процесу соціалізації необхідно розвивати соціальні емоції, які розглядаються науковцями як переживання людиною свого ставлення до людей, з якими вона взаємодіє.

Процес становлення особистості дошкільника напряму пов'язаний з розвитком емоційної сфери, формуванням мотивів, а також інтересів, її поведінки, що обумовлює соціальне оточення. Джерелом переживань дитини є спілкування з навколишнім світом. Через зростання потреби дошкільника в товаристві однолітків інтенсивно розвиваються такі соціальні емоції як симпатія, уподобання, антипатія тощо. Важливим є освоєння дітьми форм експресії: вираження почуттів за допомогою слів, міміки, інтонації. Тенденція до розвитку емоційної регуляції, формування адекватної і диференційованої емоційної експресії, розвиток здатності використовувати це в якості засобу спілкування у дошкільному дитинстві є взаємозалежними явищами [3].

Т. Котирло вважає, що у процесі спілкування дитини з дорослими й ровесниками, у неї формується емоційна складова спрямованості на інших людей. При цьому важливим є емоційний зміст спілкування. Виникає вміння розуміти іншого, проявляти співчуття, симпатію, товариськість. З'являється потреба в таких етичних орієнтирах: як зберегти стосунки з другом, як поводитися і як почуватиметься товариш [2].

О. Кононко вказує, що емоції дитини, які вона відчуває до інших впливають на її соціальну поведінку, вони допомагають у пристосуванні дошкільника до навколишнього середовища, надають її соціальній поведінці, реакціям точності, адекватності та швидкості [1].

Дитина – надзвичайно емоційна особистість, тому її емоційний стан залежить від настрою дорослих: «сонячна й тепла погода» на душі дорослого гарантує їй відчуття захищеності, оптимізм, відкритість життю, а «дощова й холодна» – продукує тривогу, напруженість, сум, бажання усамітнитися. Емоційна чутливість вихованця проявляється в тому, на що він реагує чим цікавиться, чому радіє, дивується, сумує, гнівається; до кого й чого відчуває презирство, відразу; що викликає в нього страх, сором, провину тощо. Дошкільник із широкою моційністю проходить крізь різні емоційні стани – позитивні у сприятливих і негативні в загрозливих ситуаціях.

У дошкільному дитинстві формується також мова емоцій як система словесних позначень емоційних стані та інших властивостей емоційної експресії (міміка, пантоміміка, жести, інтонація, фізіологічні зміни), а також причин і результатів пережитих емоційних станів. Загальна вікова динаміка розвитку мови емоцій у дошкільників характеризується переходом від словесного неструктурованого позначення емоційних явищ, яка типова для молодшого дошкільного віку до словесного структурованого позначенню допомогою узагальнених понять, що притаманне для старшого дошкільного віку. Цікавим є той факт, що у дошкільному віці емоційна лабільність, яка виражається в легкості і швидкості переходу від одного емоційного стану до іншого, минаючи нейтральні форми, поступово трансформується в пластичність емоцій, яка характеризується гнучкістю зміни емоційних переживань, опосередкованої нейтральними формами емоційних станів. Тобто утримується повний цикл входу в емоційний стан і виходу з нього без накладення їх один на одного. Крім того, зміна різних ситуацій для дошкільника не визначає зміни змісту його емоційного стану з причини стійкого емоційного ставлення до різних об'єктів і збільшення часу протікання емоційного реагування. У старшому дошкільному віці вихід з емоційного стану може бути здійснений довільно самою дитиною відповідно до соціальною установкою або ігровими вимогами [4].

Отже, аналіз психолого-педагогічних досліджень показав, що соціальний та емоційний аспекти розвитку особистості взаємозалежні та постійно взаємодіють одне з одним. Емоційна сфера дошкільника значно залежить від характеру її спілкування з

дорослими й однолітками, від соціуму, у якому він розвивається. Соціальний розвиток дитини відбувається на базі емоцій, які вона переживає з людьми, що її оточують. Якщо буде правильно сформовано спектр соціальних емоцій, це дасть змогу дошкільнику легко ввійти в суспільні відносини, якщо навпаки – з'являться такі риси як замкнутість, байдужість, апатія та жорстокість, що значно ускладнить процес соціалізації.

Література:

1. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) : навч. посібн. для вищ. навч. закладів. Київ : Освіта, 1998. 255 с.

2. Освіта і просвіта батьків, членів родин: практичний посібник / Котирло Т.В., Щербина Д.В. Київ : ІПООД імені Івана Зязюна НАПН України, 2019. 219 с.

3. Павелків Р.В., Цигипало О.П. Дитяча психологія : навч. посібн. Київ : Академвидав, 2008. 432 с.

4. Попович І. С. Соціальні очікування особистості як регулятор соціально-психологічної реальності. Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психол. імені Г. С. Костюка НАПН України. Т. 1. Вип. 44. Київ : Фенікс, 2016. С. 138–143.

Трухан А.В.
студентка 21-ДО групи
факультету дошкільної освіти
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – д-р філософії, ст. викл. Аторіна В.М.

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ЗДО

Важливим питанням сьогодення є проблема естетичного виховання. Естетичне виховання, естетичний розвиток завжди були однією з важливих складових гармонійної особистості, її взаємодії з навколишнім середовищем, що вимагає наявності спеціально організованого педагогічного впливу на почуття і свідомість індивіда через провідні види його спілкування й діяльності. Сприйняття і розуміння прекрасного починається в дитинстві. Все прекрасне, що існує в навколишньому світі і створене людиною для інших людей, повинно доторкнутися до серця дитини і облагородити його [5, с. 322].

У зв'язку з цим важливого значення набуває осмислення конкретних питань естетичного виховання дітей дошкільного віку та базових теоретичних засад формування культури почуттів, що реалізуються в творчому ставленні до власної життєдіяльності в світі культури, у формуванні уміння бачити, відчувати, розуміти, творити красу.

Проблема естетичного виховання є достатньо досліджена в працях Л. Коваль, В. Передерій, Г. Шевченко; питання творчості та пізнавальної активності дітей в естетичному вихованні – у працях В. Говорун, В. Моляко, В. Романець.

У новій редакції Базового компонента дошкільної освіти визначено зміст освітнього напряму «Дитина у світі мистецтва», який передбачає формування в дітей мистецько-творчої компетентності. Вона представляє собою «здатність дитини практично реалізовувати свій художньо-естетичний потенціал для отримання бажаного результату творчої діяльності на основі розвинених емоцій та почуттів до видів мистецтва, елементарно застосовувати мистецькі навички в життєвих ситуаціях під час освітньої та самостійної діяльності» [1].

Естетичне виховання – це процес формування цілісного сприйняття і правильного розуміння прекрасного у мистецтві та дійсності; здатність до творчого самовиявлення притаманна людині. Його завданнями є не тільки розширення художнього сприймання, почутих музичних творів, а й організація людських почуттів, духовного росту особистості, регуляція і корекція поведінки.

Естетичне виховання проникає в усі сфери дитячого життя, воно забезпечується всіма ланками виховання і використовує багатство і різноманітність його засобів. При його реалізації потрібно дотримуватися принципу всезагальності та художньої освіти [4].

На наш погляд, основними джерелами естетичного виховання є твори образотворчого мистецтва, музика, художня література, театр, кіно, телебачення, поведінка і діяльність дітей, природа, факти і події суспільного життя, естетика побуту.

У процесі естетичного виховання, з метою досягнення позитивних результатів, вихователеві закладу дошкільної освіти науковці рекомендують дотримуватися таких педагогічних умов: необхідно враховувати вікові психологічні особливості дітей, інтереси, запити, сучасний рівень художнього розвитку покоління, доступність, систематичність і послідовність змісту. Також на формування естетичного сприйняття, естетичних почуттів, оцінок, основ естетичного смаку в дитини дошкільного віку впливає і середовище, яке її оточує. Тому воно має бути наповнене творами мистецтва: картинами, скульптурами, творами декоративно-прикладного мистецтва, художньої літератури, музичними творами. Відповідно слід брати до уваги будівлю закладу дошкільної освіти, наявність ділянки із зеленими насадженнями, предметне середовище – меблі, іграшки, куточок природи.

Ще одна важлива умова – організація вихователем активної діяльності дітей у напрямі створення естетичного середовища. Загалом, вся система естетичного виховання в закладі дошкільної освіти має будуватися з урахуванням принципу творчої самодіяльності дітей дошкільного віку.

Естетичне виховання не може бути ізольовано від всього того, що відбувається з дітьми кожного дня в повсякденному житті. Навіть на занятті з фізкультурно-оздоровчої діяльності можна звернути увагу дітей на красу рухів. Хоча, на наш погляд, виняткову роль в естетичному вихованні дошкільників відіграють все-таки заняття естетичного спрямування: малювання, ліплення, аплікація, конструювання, музичні заняття.

Важливу роль в естетичному вихованні дітей відіграє сім’я та народна практика родинного виховання. Народна педагогіка вчить дитину відчувати і розуміти красу, де б вона не виявлялася, забезпечує єдність між естетичним і моральним розвитком дитини, між фізичним вихованням і трудовою підготовкою.

Отже, естетичне виховання є важливим складником гармонійного розвитку дітей дошкільного віку, яке передбачає навчання дошкільників бачити прекрасне, розуміти і цінувати твори мистецтва, прилучатися до художньої творчості, жити і творити за законами краси.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти України. Документ підготовлено авторською групою: Байєр О. М., Безсонова О. К., Брежнєва О. Г., Гавриш Н. В., Загородня Л. П., Косенчук О. Г., Корнєєва О. Л., Лисенко Г. М., Левінець Н. В., Машовець М. А., Мордоус І. О., Нерянова С. І., Піроженко Т. О., Половіна О. А., Рейпольська О. Д., Шевчук А. С. Наказ МОНУ № 33 від 12.01.2021 р. «Про затвердження Базового компоненту дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція. URL: https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya (дата звернення 26.10.2022).

2. Пониманська Т. І., Дичківська І. М. Дошкільна педагогіка. Практикум: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, спеціальність «Дошкільне виховання». Київ, 2004. 352. 237 с.

3. Пониманська Т. І. Дошкільна педагогіка: підручник. 4-те видання, перероблене (ВЦ «Академія»). Київ. 2018. 408 с.

4. Роль естетичного виховання у формуванні почуття прекрасного URL: https://ru.osvita.ua/vnz/reports/culture/11366/ (дата звернення 26.10.2022).

5. Сухомлинський В. О. Ми продовжуємо себе в дітях. Київ,1976. 322 с.

Бацюн Т. В.
студентка факультету дошкільної освіти
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Тітаренко С.А.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБОМ ГРИ

Сучасність ставить перед системою освіти виховання різнобічно розвиненої особистості, здатної до конструювання соціальної реальності та соціальної мобільності. Періодом активного оволодіння механізмами соціалізації, засвоєння цінностей і норм поведінки є дошкільне дитинство.

Соціалізувати дошкільника – означає збагатити його індивідуальний досвід позитивними враженнями від спільної з іншими життєдіяльності, розвинути в нього соціальні потреби, сформувати соціальні вміння та навички, виховати «відчуття іншого», сформувати готовність і здатність брати іншого до уваги, працювати в команді, за потреби поступатися власними інтересами на користь соціальної насолоди, одержувати задоволення від допомоги та підтримки іншої людини, тобто жити з відкритим серцем, умінням самостійно «вписуватися» в дитяче угруповання, знаходити в ньому своє місце, визначати свій статус серед однолітків відповідно до своїх можливостей і домагань, товаришувати [3, с. 3].

Питання соціального розвитку дітей старшого дошкільного віку стало предметом досліджень О. Кононко, С. Курінної, Т. Поніманської та ін. Дослідники звертають увагу на складність процесу соціалізації в сучасних умовах динамічної зміни суспільства та наголошують на тому, що саме гра є важливим чинником формування соціального досвіду дитини.

Як зазначала Т. Поніманська, гра для дошкільника є:

1) активною формою пізнання навколишньої дійсності. «Різноманітність її форм уводить дитину у сферу реальних життєвих явищ, завдяки чому вона пізнає якості та властивості предметів, їх призначення, способи використання; засвоює особливості стосунків між людьми, правила і норми поведінки; пізнає саму себе, свої можливості та здібності»;

2) свідомою й цілеспрямованою діяльністю. Щоб досягти мети діти повинні вибрати необхідні засоби, іграшки, здійснити відповідні дії та вчинки, вступити у різноманітні стосунки з товаришами [2, с. 309].

Важливе значення для формування соціальної поведінки дошкільників, збагачення їхнього соціального досвіду відіграє гра. У грі старший дошкільник має змогу моделювати поведінку в різних життєвих ситуаціях, вчитися поважати точку зору, потреби та бажання інших людей, засвоює алгоритм різних трудових дій тощо. Гра є школою моральності, адже виконання певних правил вимагає пригнічення імпульсивних бажань, узгодження власних дій із діями інших учасників гри. Як зазначає О. Кононко, типовим явищем для дошкільного віку є гра в «соціальні відносини», яка дає змогу дитині «приміряти» ролі, засвоїти соціальні форми поведінки, апробувати дії та засоби, схвалені суспільством і групою [1, с. 20].

Ігрова діяльність старших дошкільників має свої особливості. У старшому дошкільному віці суттю гри стає виконання правил, що випливають зі взятої на себе ролі. Ігрові дії скорочуються, узагальнюються та набувають умовного характеру. Рольова гра поступово змінюється грою з правилами. Відтак очевидно, що найбільш продуктивними для соціалізації старших дошкільників є творчі ігри та ігри із фіксованими правилами.

Творчі ігри ініціюються самими дошкільниками на основі вражень про навколишній світ. Т. Поніманська [2, с. 326–327] виділяла такі характеристики творчих ігор:

– уявлювана ситуація. Відтворення побаченого чи пережитого, роздуми про реальні речі та дії стають основою гри. Очевидно, що дошкільник зосереджується на тих моментах, які більш за все вразили його, викликали певні емоції, або ж залишилися не зовсім зрозумілими. Таким чином, дитина ще раз замислюється над соціальними відносинами, подіями, спонукає

себе до переживання соціальних почуттів. Адже у творчій грі все умовне, крім почуттів і переживань дитини, що є цілком реальними;

– творчий характер, що дає змогу дитині не просто копіювати дійсність, а комбінувати власні уявлення;

– наявність ролей. Дитина має змогу обрати для себе певну соціальну роль і вчитися виконувати її. Саме в грі вона може відчути себе й лікарем, і пацієнтом, і продавцем і покупцем, і будівельником, і механізатором;

– довільність дій, що дозволяє дошкільникові опанувати суспільно значущі функції предметів;

– специфічні мотиви, які в старших дошкільників часто пов'язані із мріями про майбутню діяльність;

– соціальні відносини. У процесі творчої гри діти налагоджують реальні взаємини, що є основою організації дитячого товариства.

В іграх з правилами дії учасників та їхні взаємовідносини регламентуються наперед сформульованими правилами, що є обов'язковими для всіх учасників. Використання в роботі з старшими дошкільниками цього виду ігор дає змогу, з одного боку, формувати навички та звички соціально доцільної поведінки, а з іншого – створити умови, в яких дошкільники могли б творчо застосувати наявні знання в нових ситуаціях.

Отже, соціалізація дошкільника як процес набуття якостей, необхідних для життєдіяльності в суспільстві, найбільш продуктивно відбувається в ігровій діяльності. Адже гра, як провідний вид діяльності, і є для дошкільника самим життям. Тому надзвичайно важливо, аби у процесі роботи з старшими дошкільниками вихователі керувалися особливостями ігрової діяльності дітей цієї вікової категорії.

Література:

1. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) : навч. посіб. для вищих навчальних закладів. Київ : Освіта, 1998. 255 с.

2. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Київ : «Академвидав», 2006. 456 с.

3. Соціалізація дитини в умовах дошкільного навчального закладу (з досвіду роботи творчої групи практичних психологів ДНЗ міста Глухова) / за ред. М. М. Гурець. Глухів, 2015. 64 с.

Рябик В.А.
студент магістрант
факультету дошкільної освіти
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Гордій Н.М.

СЮЖЕТНО-РОЛЬОВА ГРА ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сучасне суспільство вибудовує стратегію розвитку на засадах гуманності та демократії, головними ознаками якої слугують свобода і відповідальність. Таке бачення суспільного розвитку обумовлює актуальність питань формування відповідальності особистості починаючи з дошкільного віку. Тому так важливо не пропустити момент для здійснення педагогічного впливу на дитину у цей віковий період та забезпечити умови для формування у дитини певних особистісних якостей. Формування відповідальності у дітей старшого дошкільного віку підкреслюється у законі України «Про дошкільну освіту», Базовому компоненті дошкільної освіти, освітніх програмах «Дитина в дошкільні роки», «Українське дошкілля» та інших нормативних документах.

Формування відповідальності, як базової якості у дітей старшого дошкільного віку є складним і багатогранним процесом, який потребує систематичної і цілеспрямованої роботи.

Одним із засобів формування відповідальності виступає сюжетно-рольова гра, в якій створюються умови для самостійної діяльності дітей, прояву ними цілеспрямованості, ініціативності, незалежності, творчості, пізнавального інтересу та інших критеріїв відповідальності.

До проблеми формування відповідальності у дошкільників засобом гри у своїх працях зверталися Л. Виготський, О. Запорожець, Д. Ельконін, С. Рубінштейн та інші. Особливості гри дошкільного дитинства досліджували Л. Артемова, Р. Жуковська, Д. Менджерицька, О. Усова. З. Фрейд трактував гру як природний мотиватор діяльності, Е. Еріксон вважав, що у процесі гри дитина набуває соціальний досвід, А. Валлон довів, що у процесі гри відбувається соціалізація дошкільника, а Д. Ельконін вважав гру джерелом формування соціальної свідомості дитини, Л. Виготський – способом активного засвоєння людської культури, Н. Непомняща – засобом розвитку базових засад особистості. Н. Захарова стверджувала, що у процесі гри дитина набуває соціальний досвід, пізнає дійсність і взаємовідносини в ній, опановує соціальні ролі та функції, оволодіває загальнолюдськими цінностями, що у свою чергу сприяє формуванню в ній відповідальності. На думку С. Копилова, сюжетно-рольова гра закріплює в дошкільника нові поведінкові навички і способи взаємодії з однолітками. Коли дитина бере на себе роль у сюжетно-рольовій грі, вона діє не тільки відповідно до її характеристик, а постійно співвідносить з ігровою роллю свої риси, здібності та прагнення, учиться розуміти себе і свої бажання. Серед якостей, які необхідно сформувати у дітей старшого дошкільного віку виділяємо самостійність як базову якість дитини дошкільного віку, складовою якої є відповідальність.

Виявити сутність поняття «відповідальність», обґрунтувати ефективність використання сюжетно-рольової гри у процесі формування відповідальності у дітей старшого дошкільного віку.

Проблему формування відповідальності порушували у своїх працях філософи, психологи, педагоги. Сучасні філософські дослідження (О. Дробницький, В. Франкл) трактують відповідальність як сукупність об’єктивних вимог, поставлених суспільством до окремих своїх членів, колективом у вигляді моральних принципів, норм, що виражають суспільну необхідність.

Досліджуючи питання формування відповідальності, психологи І. Бех, О. Запорожець, Ж. Піаже та інші вважають, що вона характеризує ставлення особистості до людей і визначає її як системну якість, завдяки сформованості якої людина стає здатною усвідомлювати віддалені наслідки своїх вчинків, у неї розвивається висока сенситивність до моральних ситуацій.

Вітчизняний психолог І. Бех розглядає відповідальність як якість, що концентрує усвідомлений індивідом загальнозначущий обов’язок, повинність у вчинку, передбачає визнання людиною своєї єдиної причетності до соціального і природного буття, своєрідний підсумок самоусвідомлення. Відповідальність, на думку О. Запорожця, є особливим мотивом людських вчинків, який відрізняється від всіх інших лише йому властивою рисою ідеальності, що сприяє моральному розвитку особистості і не перетворює відповідальність у засіб досягнення корисних цілей [1].

На думку М. Савчина відповідальність характеризує цілісну якість людини, в яку інтегровані її духовні, соціально-психологічні та психо-фізичні функції, що забезпечують реалізацію у поведінці необхідного, належного та інтенційного [4].

З точки зору педагогіки, категорію «відповідальність» пов’язують з іменами А. Макаренка, С. Русової, В. Сухомлинського, Т. Фасолько, Т. Гураєвої та іншими. У вітчизняній педагогіці одним із перших відповідальність як соціальну якість особистості розкрив А. Макаренко. Він вважав, що включення вихованців в систему відповідальних залежностей є визначальною умовою формування відповідальності особистості [3].

У педагогічній системі В. Сухомлинського відповідальність розглядається як здатність особистості самостійно формулювати зобов'язання, виконувати їх і здійснювати самооцінку та самоконтроль [5].

Т. Гураєва стверджує, що про сформованість відповідальності у дошкільника можна говорити, якщо дитина знає моральні норми, розуміє і має бажання їх виконувати; усвідомлює цінність, послідовність виконання того, чого від неї очікують; дотримується правил поведінки, розрізняє свої та чужі обов'язки; старанно і вчасно виконує певні завдання; закінчує розпочату справу, долає пов'язані з цим проблеми і труднощі; готова виконувати складні доручення у групі чи вдома, пов'язані з інтересами, які стоять вище за власні бажання; може відмовитися від цікавої гри, іншої діяльності на користь важливої справи; усвідомлює значущість власної поведінки, своїх дій для рідних, близьких, друзів; намагається бути чесним і правдивим, дотримуватись свого слова; бере на себе обов'язки, старанно їх виконує; відчуває провину, дискомфорт, «муки совісті» перед іншими через невиконання або ухиляння від виконання моральних обов'язків. У старших дошкільників відповідальність формується під час гри, коли вони проживають перші колективні радості та розчарування, усвідомлюють свою причетність до успіхів та невдач, знаходять себе у цьому дійстві й прагнуть найбільшого саморозкриття. Сюжетно-рольова гра, як нагадує Т. Гураєва, є потужним чинником розвитку гуманних почуттів, зокрема й почуття відповідальності. У грі діти набувають соціального досвіду міжособистісних стосунків. Вони ставлять собі мету, організують середовище для розв'язання завдань, переживають різні стани. У грі надається право вільного вибору, діти приймають на себе певні зобов'язання і не просто засвоюють знання, але й вчаться співпрацювати з дорослими та однолітками. Саме сюжетно-рольова гра передбачає новаторство, створює умови вільної творчої праці. У такій діяльності дитина проявляє свою індивідуальність, може самоствердитися, реалізувати свої творчі потенції і, що особливо важливо, – «радіти життю», що відповідає головному принципу гуманізації освіти: принципу природо співвіднесення [2].

Т. Фасолько нагадує, що у процесі сюжетно-рольової гри дитина розкривається якнайбільше, при цьому не боїться зробити «щось не так»: вона радиться, ділиться своїми враженнями, вільно висловлює і виказує свої відчуття та почуття. У дитини, яка приймає участь у сюжетно-рольовій грі (наприклад, ляльковому театрі), віддзеркалюється бажана і реальна її позиція у групі, вдома, у житті взагалі. Спостерігати прояви відповідальності у дітей можна під час ігор, які діти самі організували («Дочки-матері», «Магазин», «Лікарня», «Школа», «День народження», «Подорож до лісу» тощо) [6].

Для формування відповідальності у старших дошкільників засобом сюжетно-рольової гри у групі необхідно організувати ігрове середовище, яке обладнують наборами різних видів іграшок, атрибутів, декораціями для організації театралізованої діяльності. Дітям доручають виготовлення нескладних декорацій для постановок, елементи вбрання та костюми для інсценівок. У сюжетно-рольових іграх діти відображають трудову діяльність дорослих, стосунки між людьми, суспільну сутність їхньої діяльності. Конкретні взаємини між персонажами гри можуть бути різними: співпраця, взаємодопомога, турбота одне про одного. Так, граючі у «Доньки-матері» у дітей формується відповідальність перед «дитиною-донькою», гра «Лікарня» формує у дошкільників відповідальне ставлення «лікаря» до своїх «пацієнтів».

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє дійти висновку, що найбільш ефективним засобом формування відповідальності у дітей старшого дошкільного віку є сюжетно-рольова гра. Адже включення дошкільника в ігрову діяльність впливає на становлення цілеспрямованості, самоконтролю, дисциплінованості, довільності, ініціативності, тобто відповідальності. Таким чином, у процесі сюжетно-рольової гри у дітей старшого дошкільного віку формується відповідальність за свої дії і вчинки.

Література:

1. Бех І. Формувати у дитини почуття цінності іншої людини. *Педагогіка толерантності*. 2011. № 2 (16). С. 16–21.

2. Гураєва Т. Формуємо відповідальність у дошкільників. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. № 5, 2016. С. 19-29.

3. Макаренко А. С. Общие вопросы теории педагогики. Сочинения в 7-ми т. Москва, 1958. Т. 5. 558 с.

4. Савчин М. В. Психологія відповідальної поведінки. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2011. 280 с.

5. Сухомлинський В. О. Принципи виховання шкільного коллективу. / Вибр. твори. В 5-ти т. Київ, 1976. Т. 1. С. 406–411.

6. Фасолько Т. С. Виховання відповідальної поведінки у дітей дошкільного віку. *Оновлення змісту і методів початкової освіти*: Наук. записки РДПІ. Вип.8. Рівне, 2009. С.118-121.

Бєлоус Г.Ю.
студентка факультету дошкільної освіти
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Тітаренко С.А.

ВИХОВАННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ГУМАННОГО СТАВЛЕННЯ ДО ДОРОСЛИХ

Важливим завданням педагогів, визначеним Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні, є формування у дітей вміння розуміти людей, взаємодіяти з ними, встановлювати й підтримувати оптимальні довірчі взаємини, гуманно ставитися до дорослих, що забезпечує нормальне функціонування в соціумі, прийняття норм співжиття в соціальній групі з одночасним збереженням власної гідності дитини [1, с. 4].

Гуманізм – одна з фундаментальних характеристик суспільного буття, суть якої полягає у ставленні до людини як до найвищої цінності. Він проявляється у бажанні сіяти добро, допомагати людям, милосерді, співчутті.

У ставленні до близьких людей суть гуманності полягає в умінні дитини піклуватися про ближнього, виявляти чуйність, співчуття, тактовність, надавати практичну допомогу [3, с. 26].

Для розвитку і становлення гуманного ставлення до дорослих необхідні умови, що дозволяють створити атмосферу емоційного благополуччя, комфорту. З точки зору сучасної педагогіки це означає – задоволення потреб дитини у спілкуванні з вихователем, встановлення доброзичливих взаємин між близькими дорослими на основі розвитку гуманних якостей [2].

У дослідженнях педагогів і психологів проблема формування гуманних взаємин представлена у вивченні таких показників, як милосердя (І. Княжева), чуйність (М. Воробйова, Т. Пономаренко), співчуття, співпереживання, співдії (Г. Кошелєва, Л. Стрєлкова), позитивні гуманні взаємини (В. Абраменкова, Т. Алексєєнко, А. Гончаренко, Ю. Приходько, Є. Шишлова), шанобливе ставлення, повага до батьків (О. Бутенко, О. Захаренко, А. Курчатова О. Сухомлинський, О. Тимофєєва), колективні взаємини (Т. Маркова) та інші. Виховання гуманного ставлення розглядається як процес формування моральних уявлень, моральних почуттів, звичок і мотивів поведінки (Т. Поніманська).

Найбільш сензитивним періодом для виховання гуманного ставлення до дорослих є старший дошкільний вік. Саме в цьому віці діти здатні не лише узагальнювати власний досвід взаємин, але і аналізувати його, пояснювати причини певних порушень поведінки.

Виховання гуманного ставлення старших дошкільників до близьких дорослих здійснюється, перш за все, у процесі спілкування з близькими людьми, виконання спільної з ними діяльності. Це передбачає наявність у дітей відкритості, довіри, доброзичливого

ставлення до людей. Основою такого ставлення є позитивні емоційні стани дітей, які слід створювати й підтримувати. Це вимагає від батьків та педагогів терпіння й витримки [3].

Дорослі не повинні боятися ділитися з дітьми своїми почуттями, переживаннями, побоюваннями, своїми болем чи радістю. Адже діти повинні вчитися співчувати, повинні бачити, що є цінним для людини, приносить радість і задоволення, а що її засмучує, ображає.

Особливе значення у вихованні гуманного ставлення дітей старшого дошкільного віку до близьких дорослих має почуття такту, вміння знайти спосіб впливу на дитину, зрозуміти мотиви її дій і вчинків, допомогти вийти з скрутного становища, не пригнічуючи її гідність [2, с. 51].

Важливою умовою виховання у дітей дошкільного віку гуманного ставлення до дорослих є створення дорослими життєрадісної атмосфери, що сприяє становленню оптимістичного настрою, відчуття захищеності, зацікавленості тим, що відбувається навколо. У своєму дослідженні ми розглядаємо гуманне ставлення до дорослих як компонент гуманістичного виховання, що має свою структуру: потреба дітей у гуманному ставленні до дорослих; знання правил і норм гуманного ставлення; володіння уміннями і навичками виявляти гуманне ставлення; прагнення і переконання в необхідності проявів гуманного ставлення.

У старшому дошкільному віці відбувається розвиток ініціативності та самостійності дитини в спілкуванні з близькими дорослими. Діти продовжують співпрацювати з дорослими у практичних справах (спільні ігри). Поряд з цим діти прагнуть до інтелектуального спілкування, що проявляється в численних запитаннях (Чому? Навіщо? Для чого?), отримання від дорослого нової інформації пізнавального характеру. У дітей спостерігається потреба в повазі до дорослих, їх похвалі, тому на зауваження дорослих дитина 5-го року життя реагує підвищеною вразливістю.

Дитина старшого дошкільного віку здатна щиро й глибоко пройнятися радістю, задоволенням, обуренням, які переживає інша людина і передусім близька їй. Вона глибоко переживає задоволення, радість, сором, смуток, коли дорослі хвалять її за хороший вчинок, за виявлену доброту, чуйність у ставленні до інших або ж дорікають за негідні вчинки, за безсердечність, черствість.

Позитивні оцінки дорослого сприяють тому, що дитина поступово звикає прислуховуватися до настроїв іншої людини, радіти її успіхам, співчувати і допомагати в біді. Морально чутлива дитина не лише знає моральні вимоги, правила поведінки, а й переживає їх як щось конче необхідне, значуще. Вони стають для неї тими внутрішніми «треба» та «не можна», завдяки яким виникає прагнення стати хорошим не тільки в очах оточуючих людей, а й у своїх власних. На цій основі поступово формується совість, яка значною мірою зумовлює дієвість моральних переконань. Отже, неодмінною умовою формування у дитини переконань є наявність у неї системи позитивних моральних звичок, вихованість її моральних почуттів. Виникнення морального переконання передбачає глибоке оволодіння дитиною знаннями про моральні вимоги суспільства, правила і норми життя. Все це сприяє вихованню гуманного ставлення до близьких дорослих [4].

Гуманне ставлення до близьких дорослих за своїм змістом виявляється в тому, як діти пояснюють мотиви своїх дій, що вони вважають причиною уявного або реального вчинку [4, с. 386]. Отримуючи статус мотивації, моральна якість стає джерелом моральної активності особистості. Якщо провідними мотивами поведінки стають суспільні мотиви, виконання та дотримання моральних норм, дитина в більшості випадків буде діяти під їх керівництвом і навпаки, коли дитиною керують особисті мотиви, що суттєво впливає на порушення правил поведінки [4, с. 390].

Отже, психолого-педагогічними особливостями виховання гуманного ставлення у старших дошкільників до близьких дорослих є: формування моральної свідомості дитини, наявність певних знань, уявлень та суджень, правил поведінки з дорослими, що регулюються суспільними нормами; розвиток певних особистісних якостей, що зумовлюють моральну поведінку стосовно дорослих, розуміння власних емоційних станів, причин, з ними

пов'язаних; моральні мотиви, потреби, самооцінка дитини; наявність у дитини навичок моральної поведінки, гуманного ставлення по відношенню до дорослих, здатність регулювати власну поведінку, прагнення діяти відповідно до суспільних морально-етичних норм.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. https://mon.gov.ua/ua/osvita/ doshkilna-osvita/bazovij-komponent doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini (дата звернення: 10.09.2022)

2. Бех І. Д. Виховання особистості: підручник. Київ : Либідь, 2008. 848 с.

3. Лавроненко О. Формування гуманістичних цінностей – важливий аспект виховання молодших школярів. *Рідна школа*. 2004. № 7–8. 26 с.

4. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навч. посіб. Київ : Академвидав, 2004. 456 с.

Мазур А.С.
студент магістратури
факультету дошкільної освіти 61-2 МДО групи
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Гордій Н.М.

СТАНОВЛЕННЯ МОВЛЕННЄВОЇ ОСОБИСТОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Дошкільний період є базовим для становлення характеру: дитина перетворюється на повноцінну особистість. У кожної дитини є власне «Я». Це особливе відчуття своєї унікальності та неповного злиття з оточуючими, і початкове розуміння свого місця у світі, осмислення своїх прав та обов'язків серед оточуючих його людей, і здібність до таких почуттів, як: сором, співчуття, любов. Дитина до п'яти років швидко отримує велику кількість даних про навколишній світ, вона виявляє інтерес абсолютно до всього, в тому числі, до власного тіла, до тілесної будови того, що його оточує.

У формуванні статевої диференціації важливу роль відіграють такі фактори: генетичний (фізіологічний та анатомічний); рівень мозкових центрів; статево-рольова поведінка [7].

Мовленнєвий розвиток дитини – один з провідних факторів становлення особистості дошкільника. За ступенем розвитку цього виду психіки можна визначити рівень сформованості соціальних і пізнавальних досягнень дитини дошкільного віку – її потреб та інтересів, знань, умінь та навичок, а також інших психічних процесів, що є основою особистісної мовленнєвої культури .

Мовленнєвий розвиток у дошкільному дитинстві визначається поставленими завданнями щодо розроблення найбільш сприятливих умов для повного розкриття потенційних здібностей кожного дошкільника, які виявляються в усіх видах дитячої діяльності й пов'язані із комунікацією. Становлення у дитини всіх психічних функцій та процесів, особистості загалом неможливе без спілкування з оточуючими – дітьми та дорослими. Мовленнєвий розвиток кожної дитини необхідно розглядати в такому аспекті як відображення та закріплення навичок комунікативно-мовленнєвої взаємодії [3].

На сьогодні актуальною є проблема формування мовленнєвої особистості, що необхідно розвивати, починаючи з дошкільного віку. Вчені (С. Єрмоленко, Л. Мацько) говорять про те, що мовна освіта повинна спрямовуватися на формування всебічно розвиненої, компетентної, творчої особистості громадянина своєї держави – носія етнічних, українських, національних і загальнолюдських цінностей, який живе в гармонії з довкіллям і собою. Тому, беручи початок з материнської (родинної) школи і закінчуючи професійною, соціальною освітою, навчання мови має бути зосередженим на виховання мовної особистості. Перш за все ми проаналізували Державний стандарт та чинні програми на

території України. Тому, звернемося до нової редакції державного документа – Базового компонента дошкільної освіти (2021).

Базовий компонент дошкільної освіти в Україні налаштовує педагогів на цілісний підхід до особистості кожної дитини, тобто центральною фігурою освітнього процесу є дошкільник як мовленнєва особистість. Зміст Базового компонента дошкільної освіти з приводу мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку презентовано освітньою лінією «Мовлення дитини», у якій відображено кінцеві результат з формування комунікативної і мовленнєвої компетенцій дитини. В першу чергу звернена увага на комунікативні здібності дитини, які пояснено як «комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування, стриманість у спілкуванні; культура мовленнєвої комунікації. Комунікативна компетенція передбачає сформованість усіх видів мовленнєвої компетенції». Також, у Базовому компоненті дошкільної освіти перелічені завдання з розвитку фонетичної, лексичної, граматичної і мовленнєвої компетенцій, які повинні враховуватися під час навчально-виховного процесу.

Заклади дошкільної освіти найбільше користуються такими програмами як «Дитина», «Малятко». В той же час, залежно від регіону, вихователі також можуть використовувати такі програми як «Дитина в дошкільні роки», «Українське дошкілля», «Я у Світі» і тематичні програми «Витоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку», «Мовленнєвий компонент дошкільної освіти», «Розвиток українського мовлення у дошкільників». Нами було проаналізовано зміст мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку.

Програма «Малятко» подає мовленнєвий розвиток дітей 6-го року життя у розділі «Мовленнєве спілкування», який включає в собі такі підрозділи: «У світі слів», «У світі звуків», «Дитяча граматика», «Наші співрозмовники». У старшій групі обов'язковими є заняття з розвитку звукового аналізу слова; заплановані заняття з підготовки руки дитини до письма. Ця мета встановлена в таких підрозділах: «Вчимося читати і писати», «Робота з книжкою». Зверніть увагу на те, що автори програми рекомендують збільшувати словник дитини старшого дошкільного віку за такими темами: «Народні вироби», «Українські обряди та традиції», «Морально-етичні взаємини між людьми», «Дорожній рух», «Запрошуємо в гості», «Доброзичливі сусіди», «Спорт», «Професії моїх батьків». Тема «Наші співрозмовники» передбачається інша орієнтовна тематика, подано типи висловлювань для монолога, під час процесу спілкування з оточуючими. Показники засвоєння дітьми змісту мовленнєвого розвитку, в них простежується реалізація всіх видів мовленнєвої компетенції, але ж відсутні ті, що сприяють розширенню словника, розширення образності й виразності мовлення.

Програма «Дитина» мовленнєвий розвиток старших дошкільників представлений у розділі «Мова рідна, слово рідне», який містить такі підрозділи: «У світі звуків», «Слово до слова – зложиться мова», «У країні граматики», «У нас в гостях книжка», «Ми розмовляємо», «Любій малечі – про цікаві речі». Авторами програми досить широко розроблено тематику ознайомлення дітей з художньою літературою, орієнтуючись здебільшого на народознавчий аспект та завдання з розвитку мовлення. У той же час у програмі немає розділу «Художня література»; є тільки рубрика «У нас в гостях книжка». Автори програми звертають увагу на активний словник, образність і виразність мовлення дошкільника «підвищувати вживання художньо-виражальних засобів (порівнянь, прислів'їв, епітетів)». Зверніть увагу, що перераховані уміння та навички до кінця року з розвитку мовлення вказують на сформованість усіх видів мовленнєвої компетентності, хоча у програмі на це не звертають увагу.

У програмі «Дитина в дошкільні роки» дуже широко пояснено завдання з розвитку мовлення старших дошкільників у всіх аспектах. Все частіше увага звертається на словника дитини: «збагачувати активний словник дошкільника синонімічними іменниками, словами-антонімами, узагальнюючими родовими поняттями другого порядку; розвивати стилістичне

чуття рідної мови: розуміти слова-омоніми; переносне значення слів; слова, що називають предмети, близькі за призначенням» і образність мовлення: збагачувати словник дітей художньо-поетичними виразами, порівняннями, образними словосполученнями, звуконаслідувальними словами, вигуками.

Програми «Українське дошкілля», стисло визначає завдання мовленнєвого розвитку старших дошкільників, відсутні показники засвоєння змісту. Автори зазначеної програми пропонують «збагачувати словник дошкільників, активно використовуючи художнє слово (вірші, оповідання, прислів'я, загадки, приказки)». Пропонують звернутися до таких тем: «Рідна домівка», «Предмети вжитку», «Рідне село, місто», «Мої рідні», «Праця людей», «Побут», «Тварини», «Чарівні слова», «Природа і ми», «Транспорт». Проаналізувавши всю програму ми прийшли до висновку, що вона зовсім не подає завдання з розвитку образного й виразного мовлення дошкільника, збагачення словника.

Окрім цього, зазначимо, що в проаналізованих програмах зовсім відсутнє поняття «мовленнєва особистість».

У 2008 році було видано програму розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі», на відміну від інших, тут вперше з'являється поняття «мовленнєва особистість»: «співіснуючи, різні види і форми мовлення, створюють неповторний індивідуальний портрет мовленнєвої особистості». Велику увага приділяється розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку, як зазначають автори, що активне мовленнєве пізнання – найважливіше надбання дошкільного віку. Автори зазначеної програми звертають увагу вихователів на «вправляння в комунікативній спрямованості на партнера по спілкуванню, «зчитування» елементів його невербального мовлення». В той же час виникають деякі зауваження: одним із поставлених завдань є «вдаватися до делікатної корекції мовлення дітей, що навколо, та самостійної корекції».

Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» (2012) пропонує орієнтовне змістовне наповнення освітньої роботи з шестирічними дітьми і спрямовує вихователів і батьків на особистісний розвиток дітей 6-го року життя за основними напрямами. Завдання мовленнєвого розвитку подано в розділі «Мовленнєвий розвиток», у якому чітко й змістовно визначено основні мовленнєві завдання за такими підрозділами: «Розвиток лексичної сторони мови», «Формування граматичного ладу мови», «Розвиток і вдосконалення звукової культури мовлення», «Розвиток зв'язного мовлення дітей», «Підготовка руки до письма». Найбільш корисними,на нашу думку, є поради батькам щодо мовленнєвого розвитку їх дитини у цьому віці за всіма мовними аспектами [6], запропоновані авторами програми ігри мовленнєвого змісту, які можна використовувати вдома не тільки в дитячому навчальному закладі, але і вдома: «Зимові слова», «Спортивні слова», «Веселі слова», «Сумні слова» тощо. Поставлені мовленнєві завдання також закладено в розділах «Художньо-естетичний розвиток» та «Ігрова діяльність».

Новітні підходи у роботі з дітьми старшого дошкільного віку мають деякі відмінності від вітчизняних підходів, коли вихователь самостійно планував роботу з дітьми, готував необхідні матеріали для запланованих форм роботи, передбачав кінцевий результат і намагався під нього підвести кожного дошкільника. Якщо ж під час навчально-виховного процесу деякі діти не досягали очікуваного результату, то з кожним із них проводилась індивідуальна робота задля «вирівнювання» з іншими дітьми та відповідно до планомірного педагогічного процесу [4].

Передумови для обґрунтування педагогічних умов становлення мовленнєвої особистості дітей старшого дошкільного віку виступили лінгводидактичні підходи до створення мовленнєвого середовища, зорієнтовані в першу чергу на інтереси дитини, які висвітлені у працях К. Менга, М. Монтессорі, К. Крутій, Л. Калмикової, Л. Федоренко, М. Львова та ін.; ідеї диференційованого підходу у вихованні дітей різної статі – Т. Говорун, В. Єремєєвої, Я. Коломинського, Т. Лоскутової, Т. Титаренко, Н. Чепелевої, Т. Хризман та ін.; теоретичні узагальнення щодо формування позитивного «образу–Я» – О. Кононко, М.

Чистякової, І. Кузьмичової та ін.; загальні положення лінгводидактів щодо методів та прийомів формування мовленнєвої культури дітей та дорослих – А. Богуш, І.Луценко, Т. Піроженко та ін.

Мовленнєву діяльність старших дошкільників визначає як діяльність, через складання різних типів зв'язних висловлювань дитина відбиває почуття, уявлення, враження, образи уяви, що наявні у художніх творах та через сприймання навколишнього середовища [6]. На думку Н. Луцан, вищим розвитком мовленнєвої діяльності є словесна творчість – спеціально організований, зумовлений мотивацією процес створення дошкільником твору в будь-яких формах мовленнєвого висловлювання [5].

Мовленнєвого самовираження допомагає кожній людині показати себе, свої досягнуті результати у будь якому види діяльності, та отримати від оточуючих схвальну реакцію. Гра – є провідним видом діяльності дітей дошкільного віку є (А.Аніщук), цей вид діяльності дозволяє дошкільнику само реалізувати і само виражати себе і своє ставлення до оточуючого [1]. Як висновок можна сказати, що гра виконує функції само презентації, самовираження і самореалізації дошкільника.

К. Крутій запропонувала модель створення освітнього мовленнєвого середовища, яка включає в себе спеціально організовану мовленнєву діяльності дітей, спільну мовленнєву діяльності дорослого з дитиною, самостійну мовленнєву діяльність дитини.

Важливими умовами для розвивального середовища, на думку А. Гончаренко, мають бути спілкування, мовленнєва діяльність, переговори, виголошення думки не тільки про себе а й в голос, не маючи страху зробити помилку. Переглянувши розвивальний потенціал соціального оточення кожної дитини, педагог підкреслила такі педагогічні умови становлення мовленнєвої особистості: стимулювання дітей до мовленнєвого спілкування під час всіх видів діяльності; забезпечення таких видів діяльності, де діти можуть швидко й невимушено йти на контакт не тільки з ровесниками, а й з дорослими; вивчення дитячої художньої літератури, в якій зображені реальні життєві ситуації; виокремлення мовлення дорослого як педагогічного чинника.

Л. Калмикова вважає. що головним для старших дошкільників є формування в неї потреби в спілкуванні, комунікації дитини в звичайних умовах, оскільки така діяльність породжується прагнення висловлювати свої власні думки, почуття, настрій, ділитися ними з близькими, передавати отриману інформацію.

На основі опрацьованих літературних джерел нами було виокремлено засоби мовленнєвого самовираження дитини. Серед них :

- образні вирази, малі фольклорні жанри, порівняння, звуконаслідування (імітація);
- інтонаційні засоби виразності.

Немовні засоби виразності: міміка, жести, рухи, дії, покази.

Вищезазначені засади мовленнєвого становлення особистості дитини старшого дошкільного віку стали основою для розроблених нами педагогічних умов, які включають в себе методи та засоби ефективного формування та розвитку в дошкільників потреби у мовленнєвому самовираженні.

Основними концептуальними засадами створення педагогічних умов становлення мовленнєвої особистості старших дошкільників є:

– наявність розвивального мовленнєвого середовища (Л. Федоренко, К. Крутій, М. Львов та ін.);

– допомагати самостійному вияву мовленнєвої активності старшого дошкільника, абсолютній свободі висловлювань (Н. Луцан, Т. Піроженко, Л. Калмикова та ін);

– виховання мовленнєвої культури не тільки дітей, а й дорослих (А. Богуш, Л.Березовська, О. Білан та ін..);

– використання художніх творів дитячої літератури як основного засобу збагачення активного словника дошкільника (Л. Коломийченко та ін.).

Література:

1. Аніщук А. М. Оптимізація мовленнєвого самовираження старших дошкільників: метод. посібник. Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2008. 63 с.
2. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. Львів: Світ, 1990. –232 с.
3. Богуш А. М., Березовська Л.І. Творче самовираження дошкільників у художньо-мовленнєвій діяльності : монографія. Одеса: М. П. Черкасов, 2008. 203 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної українсь- кої мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Ірпінь: ВТФ Перун, 2009. 1736 с.
5. Луцан Н. І. Креативне мовлення в дошкільній лінгводидактиці. *Наука і освіта.* 2002. № 2. С. 98–102.
6. Луценко І. Культура мовленнєвого спілкування: зміст і методи роботи. *Дошкільне виховання.* 2014. № 5. С.10-12.
7. Олійник Л. Статеве виховання у дошкільному навчальному закладі. Режим доступу: http://nmcps.sumy.sch.in.ua

Виходцева К. Ю.
студентка факультету дошкільної освіти
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Тітаренко С.А.

ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Основні тенденції сучасності – демократизація, глобалізація, привели до інтенсифікації суспільних взаємин, збільшення різноманіття і складності комунікацій, розмивання тих, що раніше існували в суспільстві формальних і неформальних меж. Стало ясно, що для вирішення проблем, пов'язаних з новими соціальними реаліями, необхідна зміна самої людини, її свідомості, моралі, освіти. Через це, впровадження в суспільну свідомість і практику соціальних стосунків ідей толерантності, виховання основ толерантної поведінки, починаючи з дошкільного віку, має пріоритетне значення.

Означена проблема розглядалась у працях класиків педагогічної думки (Я. Коменський, Я. Корчак, А. Макаренко, М. Монтессорі, В. Сухомлинський, К. Ушинський та інші). У сучасній педагогічній науці проблема виховання толерантності досліджується у різних аспектах: загальні питання педагогіки толерантності (І. Бех, Б. Гершунський, О. Грива, Т. Пониманська, М. Рожков, А. Сиротенко, Г. Солдатова, Л. Шайгерова та інші); етнічна толерантність (О. Докукіна, З. Малькова, В. Подобєд, Ю. Римаренко, В. Тишков та інші); технологічні питання виховання толерантності (Т. Білоус, О. Кащенко, Б. Рієрдон, В. Сітаров, І. Сковородкіна, О. Скрябіна, П. Степанов та інші).

Дошкільне дитинство – особливий період розвитку дитини. Саме в цьому віці виникає внутрішнє психічне життя і внутрішня регуляція поведінки. Це внутрішнє життя виявляє себе в здатності діяти щодо загальних понять, в уяві дитини, у довільній поведінці, у змістовному спілкуванні із дорослими та однолітками. Саме в цей період відбувається формування в дитини активного інтересу до взаємин з іншими людьми. В неї виникає потреба в ознайомленні з певними нормами спілкування і, як результат, вироблення індивідуальної культури поведінки. Вихователь повинен вправляти дітей у виявах чуйності, доброзичливості, турботливості, заохочувати дошкільників бути уважними до емоційних станів інших дітей, поважати їх переживання, бажання. Старших дошкільників слід учити аналізувати та контролювати власні вчинки та поведінку.

У Декларації принципів толерантності, прийнятій Генеральною конференцією ЮНЕСКО, зазначається: «Толерантність означає поважання, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості» [3, с. 5].

Толерантність входить до ядра гуманістичного світогляду, це загальнолюдська цінність, що характерна для багатьох релігій (смиренність, терпимість) і філософських вчень (етика смиренності, концепція терпимості як активної взаємодії), а за останні роки вона значно змінила свій зміст і увійшла у вітчизняний педагогічний лексикон. Отже, формування педагогічної толерантності є одним з найважливіших завдань гуманізації освіти [4].

Виховання у дошкільників толерантної поведінки є одним з аспектів роботи з морального виховання, сприяє соціалізації особистості. Згідно сучасних уявлень про соціальну взаємодію людей, толерантність зможе допомогти людині оволодіти безконфліктною взаємодією з іншими (людьми, думками, ідеями). Саме толерантність може стати свідомо формованою моделлю взаємин між людьми, а толерантна поведінка – практичною реалізацією цієї моделі. Вивчення поведінки дитини – це вивчення її соціальних взаємин, шляхів виникнення конфліктів і способів їх вирішення.

Найважливішими завданнями виховання основ толерантної культури у дітей дошкільного віку є: розширення знань про толерантність як важливу якість особистості; формування основ толерантної свідомості та досвіду толерантної поведінки; сприяння розвитку емпатії; формування атмосфери толерантності в закладі дошкільної освіти.

З точки зору моралі «поведінка людини є системою дій і вчинків, які мають моральне значення й підлягають моральній оцінці незалежно від того, з яких причин їх зроблено. Згідно з цим виховання поведінки як системи вчинків є насамперед моральним вихованням» [2, с. 261].

Порівнюючи толерантну поведінку з гуманною, І. Якимович говорить про тотожність цих понять і пропонує наступні її показники: 1) здатність дитини бачити в «іншому» носія інших цінностей, логіки мислення, форм поведінки, а також усвідомлення його права бути іншим; 2) здатність безумовно позитивно відноситися до відмінностей іншої людини; 3) здатність і уміння бачити «іншого» зсередини і бачити світ з двох позицій: своєї власної і його.

На думку І. Беха, виховання толерантності юного покоління значною мірою залежить від масової свідомості громадян. Дослідник виокремлює єдині моральні пріоритети, які забезпечують стійке мирне співіснування. Наведемо їхній зміст: «…людина – найвища цінність цивілізації; свобода і права людини як загальнолюдської цінності; гуманізм і справедливість як універсальні принципи вселюдських стосунків; толерантне ставлення до прав та інтересів інших, народів і націй – першочергова умова мирного співіснування і недопущення збройних конфліктів; непримиренне ставлення до порушень прав і свобод людини і народів – гарантія стабільного й міцного миру на Землі» [1, с. 206–207]. Відтак, І. Бех стверджує, що використання єдиних моральних пріоритетів сприяє забезпеченню мирного співіснування людства.

При формуванні толерантного відношення дошкільників до однолітків засобами мистецтва О. Овсяннікова визначила ряд особливостей даного процесу. Перша і головна особливість – відкритість іншим людям, яка виявляється в прийнятті дошкільником іншої людини, друга особливість – справедливе відношення дошкільника до іншої дитини, що виявляється в рівноправ'ї між дітьми. Третя особливість прояву толерантного відношення у дошкільників полягає у вираженні співчуття і бажанні надати допомогу іншій дитині [4].

Проблема виховання толерантності у дошкільників є актуальною та значимою у сучасному суспільстві, де діти мають взаємодіями з однолітками, дорослими тощо. Виховання толерантності у дошкільників ґрунтується на довірі, емпатії, відкритості у взаєминах з нею. Крім того, взаємини у дитячому колективі мають бути організовані на засадах взаємодопомоги, довіри, доброзичливого й відкритого спілкування.

Література:

1. Бех І. Д. Виховання особистості: підручник. Київ : Либідь, 2008. 848 с
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ «Либідь», 1997. 376 с.
3. Декларація принципів толерантності. *Шлях освіти,* 1999. № 2. С. 2–4.

4. Освіта заради толерантності : за матеріалами Міжнародного форуму із толерантності «Від конфлікту культур до культури миру», 1-3 жовт. 2003 р. *Педагогіка толерантності*. 2003. №4. С. 25-38.

Романишина-Гриненко Т.М.
магістрантка спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Івах С.М.

ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ВИХОВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Сучасні виклики, з якими стикається людство зумовлюють потребу в переорієнтації змісту виховання дітей дошкільного віку, а також забезпеченні належних умов для комплексного і поетапного становлення особистості. Адже саме в цей період закладається базис фізичного і психічного здоров'я, інтенсивно розвиваються органи і системи організму, відбувається формування особистісних рис тощо. Це період інтенсивного формування навичок і звичок зростаючої особистості. Відтак здоровий спосіб життя стає основою гармонійного розвитку дитини. При цьому чим раніше дітям прищеплюються здорові звички, тим ефективнішим стає виховання здорового способу життя. На ці аспекти звертають увагу О. Богініч, Т. Воронцова та В. Пономаренко [1], А. Кошель, Л. Мельник, Н. Пангелова [2], А. Чаговець та ін.

Система роботи закладу дошкільної освіти з дітьми передбачає організовану освітню діяльність, освітню діяльність в ході режимних моментів, індивідуальну роботу з дітьми, самостійну діяльність дітей, а також взаємодію закладу дошкільної освіти із сім'ями вихованців. У цьому контексті важливими формами роботи з дітьми у напрямі формування ціннісного ставлення до здорового способу життя є заняття, свята та розваги, режимні моменти, спортивні змагання тощо.

Виховним потенціалом володіють заняття з різних розділів програми розвитку дітей дошкільного віку. Так, на заняттях з ознайомлення дошкільників із навколишнім світом формуються уявлення дошкільнят про людину, будову її організму і здоров'я, про спосіб життя людини і залежність від нього здоров'я особистості, про здоровий спосіб життя тощо. Ознайомлюючи дошкільників із азами екології, у них можна формувати уявлення про умови, необхідні людині для життя, про взаємозв'язок здоров'я людини та навколишнього середовища. Заняття з фізичної культури сприяють формуванню у дітей дошкільного віку потреби в руховій активності, удосконаленню техніки основних рухів, розвитку психофізичних якостей, закріпленню навичок виконання фізичних вправ, розвитку інтересу до спортивних і рухливих ігор тощо. Заняття з малювання та ручної праці можуть стати засобом реалізації продуктивної діяльності дошкільнят, що сприяє презентації їхніх уявлень про здоровий спосіб життя у малюнках, аплікаціях, виробах з пластиліну, глини, тіста тощо.

Важливе значення для формування у дошкільників ціннісного ставлення до здорового способу життя мають режимні моменти, під час яких вони отримують можливість розвинути і закріпити практичні дії, спрямовані на засвоєння санітарно-гігієнічних навичок. Наприклад, під час вмивання можна використовувати таку ігрову ситуацію, як «Біленькі рукавички». При цьому акцентується увага дітей на правильність виконання дій, схвалюється намагання дошкільнят застосовувати культурно-гігієнічні навички на практиці.

Самостійна діяльність дітей реалізується в умовах створеного педагогами предметно-розвивального середовища. Вона може здійснюватися з допомогою дорослого, який виступає координатором такої діяльності, або ж максимально задовольняти потребу дітей у самореалізації і дозвіллі. Розвивальне предметно-просторове середовище має забезпечувати дітям реалізацію будь-якого задуму, пов'язаного зі здоровим способом життя. Кожна дитина

має мати можливість пограти в рухливу гру, скориставшись необхідною атрибутикою, яка має бути у вільному доступі. Самостійну роботу дошкільнят варто систематично і цілеспрямовано планувати і скеровувати, спостерігаючи за діями дітей.

Ефективність виховання у старших дошкільників ціннісного ставлення до здорового способу життя залежить від адекватного вибору методів. Найчастіше у закладах дошкільної освіти використовуються пояснення, бесіда, розповідь, читання художньої літератури тощо. Так, розповідь вихователі здебільшого використовують для розвитку в дітей таких позитивних почуттів, як радість, гордість, співчуття чи обурення з приводу негативних учинків героїв, пояснення поняття здорового способу життя, демонтування образу позитивної поведінки та мотивування дітей на наслідування цього прикладу. Наприклад, розповідь про відомого спортсмена, його спосіб життя спонукає дітей до занять спортом чи виконання фізичних вправ.

Провідним видом діяльності дошкільнят є гра, відтак формувати у них ціннісне ставлення до здоров'я неможливо без використання ігрових методів. Діти старшого дошкільного віку люблять грати в такі сюжетно-рольові ігри, як «Сім'я», «Поліклініка» тощо. Власне у процесі цих ігор можна формувати у дітей поведінку, яка сприяла б здоровому способу життя на основі уявлень про значення провітрювання приміщень, прибирання, прання одягу та постільної білизни, обмеження часу користування різними гаджетами, використання загартувальних процедур, санітарно-гігієнічних заходів, здорового харчування тощо.

У роботі зі старшими дошкільниками можна також використовувати й інші види ігор, зокрема:

– спортивні та рухливі ігри, у процесі яких можуть підвищуватися інтерес до рухової активності, розвиватися особистісні та психофізичні якості дітей;

– дидактичні ігри, що полягають у виконанні певних ігрових дій задля розв'язання ігрової задачі за допомогою чітко окреслених правил;

– ігри-експериментування, метою яких може стати практикування та закріплення культурно-гігієнічних умінь та навичок, навичок здорового способу життя тощо [2, с. 184].

Співпраця закладу дошкільної освіти та сімей вихованців з метою виховання у старших дошкільників ціннісного ставлення до здорового способу життя передбачає спільне визначення мети і планування роботи у цьому напрямі, можливість батьків докласти засоби та зусилля у цю роботу, спільну оцінку результатів роботи.

Педагогічний колектив закладу дошкільної освіти має спрямовувати свої зусилля на підвищення рівня знань батьків про здоровий спосіб життя, навчання методів та прийомів формування у дітей ціннісного ставлення до здоров'я тощо. Для цього важливо залучати батьків до оздоровчих заходів закладу дошкільної освіти, проводити за їх участю консультації, практичні заняття, Дні здоров'я тощо.

Серед важливих форм взаємодії з батьками вихованців є:

– інформаційні, що включають інформування про спортивне життя закладу дошкільної освіти, фото звіти, поради для батьків, наочність з тематики здорового способу життя тощо;

– організаційні, до яких належать батьківські збори, опитування (письмові та усні), конференції тощо;

– просвітницькі, що охоплюють зустрічі за участю медсестри закладу дошкільної освіти, бесіди, індивідуальні та групові консультації інструктора з фізичного виховання тощо;

– прикладні, які включають приклад, показ і проведення фізкультурних занять, участь батьків у спортивних святах і розвагах, розробка проектів тощо [1, с. 56].

Очевидно, що найбільш продуктивними у цьому контексті є форми спільної творчості дітей, батьків і педагогів. Наприклад, проектна діяльність забезпечує розвиток самостійності та творчості дітей, можливість дітей застосовувати отримані знання і уміння, публічно

презентуючи результати своєї діяльності. Для старших дошкільників проектна діяльність стає тривали заняттям та може активно розвиватися, призупиняючись на певний час і наростаючи в міру активності дітей. При цьому батьки можуть бути як активними учасниками проектної діяльності, так і глядачами, що оцінюють продукт даної діяльності.

Отже, виховання ціннісного ставлення до здорового способу життя старших дошкільників реалізується у різних формах, серед яких: спільна діяльність дітей та дорослих, самостійна дитяча діяльність, спортивні змагання, свята та розваги тощо. Засобами виховання є різні види діяльності, однак провідною серед цих видів є ігрова, що повною мірою відповідає віковим особливостям дошкільнят. Основу виховання ціннісного ставлення до здорового способу життя у дітей старшого дошкільного віку складають методи формування свідомості, організації і формування досвіду поведінки, стимулювання. Успішне становлення цінностей здорового способу життя неможливе без тісної співпраці з родинами вихованців, що може відбуватися у формах інформаційних, організаційних, просвітницьких, прикладних заходів.

Література:

1. Воронцова Т.В., Пономаренко В.С. Навчання здоровому способу життя на основі життєвих навичок. Київ : Просвіта, 2007. 246 с.

2. Пангелова Н. Залучення старших дошкільників до цінностей здорового способу життя в процесі фізичного виховання. Молода спортивна наука України. 2010. Т. 2. С. 183–187.

Гонтаренко І.О.
студентка факультету дошкільної освіти
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Тітаренко С.А.

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИХ РИС У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Проблемою національно-патріотичного виховання є формування в особистості ціннісного ставлення до навколишньої дійсності та самої себе, активної за формою та моральної, за змістом, життєвої позиції. Науковці та практики об’єднують зусилля, намагаючись вибудувати ефективну й цілісну систему роботи в цьому напрямі. Нагальним питанням залишається виховання в дітей не зовнішнього, показного, а свідомого, дієвого патріотизму [2, с. 2−3].

Національно-патріотичне виховання є питанням національної безпеки суверенної держави. Без існування національно свідомих, патріотично налаштованих громадян неможливе існування будь-якої держави. Втрата самоідентифікації призводить до втрати національності. Проблематика національного виховання особливо гостро стоїть в наш час і включає формування високого ідеалу служіння народу, готовності до трудового та героїчного подвигу в ім’я захисту та процвітання української держави, розуміння громадянського обов’язку, розвиток громадянських почуттів, небайдужості до нерозв’язаних проблем і труднощів країни, до інших людей, відчуття своєї приналежності до них. Тому формування національно-патріотичних рис є життєво необхідним для існування української державності.

Національним вихованням завжди переймалися великі педагоги, письменники, визначні діячі культури та мистецтва (Г. Ващенко, Н. Григор’єв, С. Русова, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, К. Ушинський, І. Франко та ін.). Важливе місце формуванню у підростаючого покоління національної свідомості приділяли Л. Артемова, А.Богуш, Н. Глухова, С. Кулачівська, Т. Поніманська, О. Савченко. Національно-патріотичне виховання на традиціях українського народу висвітлено у працях сучасних педагогів, зокрема

Ю. Бондаренка, О. Вишневського, Р. Захарченка, П. Ігнатенка, В. Каюкова, О. Сухомлинської, Б. Ступарика та ін.

У Концепції національної системи виховання України наголошується, що правильно організоване виховання формує повноцінну особистість, суверенну індивідуальність, яка цінує свою громадянську і особисту гідність, совість і честь [5, с. 6]. Національне виховання створює умови для найповнішого врахування природних нахилів, формування певного складу психіки, характеру, способу мислення (менталітету). Тобто йдеться про систематичне й цілеспрямоване виховання національної свідомості й самосвідомості, формування національного типу особистості, що забезпечує духовну єдність поколінь, наступність національної культури й безсмертя нації.

Національне виховання є таким цілеспрямованим, систематичним, регульованим виховним процесом, метою якого є утвердження в свідомості нації, народу, культурної єдності, національної неповторності, вагомості, багатющих національних ресурсів. Національне виховання впливає на весь процес діяльності людей відповідної нації, на формування людини як суб'єкта національної свідомості, національної культури [4, с. 136]. Під патріотизмом розуміють високосмислове почуття-цінність, яке характеризує позитивне ставлення особистості до народу, Батьківщини, держави та до самого себе [2, с. 2], адже людина без народності «подібна до блудного вовка, для якого всякий ліс, де він їжу знаходить, є батьківщиною» [6, с. 93].

С. Русова писала: «Лише національне виховання спроможне виплекати цілісну, високоморальну, патріотично налаштовану особистість. Тому в дитячому садку обов'язково має відчуватися національний дух» [7, с. 8]. Вона вказувала на важливість національного виховання: «Щаслива та нація, яка має змогу утворити в своїй державі національну школу для всієї людності», бо тільки справжня національна школа дає нації «змогу посилити свої економічні можливості і широко розвинути культурні творчі сили» [3, с. 85].

К. Ушинський зазначав, що справжня любов до Батьківщини повинна поєднуватися із знаннями мови, мистецтва, кращих традицій, звичаїв народу [9, с. 47].

Ми визначили шляхи формування національно-патріотичних рис у старших дошкільників: виховання в дітей та їх батьків патріотизму як найважливішої духовно-моральної і соціальної цінності; збагачення старших дошкільників знаннями з історії та культури України, рідного міста (села), їх пам'яток, музеїв, його традицій, народних і державних свят, історичних, культурних діячів, майстрів декоративно-ужиткового мистецтва; формування шанобливого ставлення до державних (Герб, Прапор, Гімн), рослинних (калина, верба, дуб) та мистецьких (писанка, вишивка, різьба, народна іграшка) символів України; стимулювання у вихованців прагнення до національно-патріотичного самовираження, самореалізації; об'єднання педагогічного колективу та батьків старших дошкільників, громадських організацій для реалізації завдань національно-патріотичного виховання на прикладах героїзму бійців, волонтерів відповідно до положень Концепції національно-патріотичного виховання; формування любові та поваги до захисників держави; формування готовності активно надавати посильну волонтерську допомогу.

На нашу думку, якщо виховання в дошкільних навчальних закладах ґрунтуватиметься на українській народності та патріотизмі, тільки тоді підростаюче покоління стане тими особистостями, які мають власну національну та людську гідність, національний характер, з глибоким розумінням своєї приналежності до українського народу, своєї Батьківщини, із внутрішньою потребою творити та примножувати добробут свого народу, готовністю відстоювати та захищати його інтереси, реалізувати свій особистий потенціал на благо зміцнення Української держави.

Дітей змалку потрібно виховувати з чітким і визначеним національним поглядом. Ми повинні «виплекати, розвинути у своїх дітях не тільки любов до рідної нації, а й ту розумову свідомість вартості своєї нації, що зветься національними гордощами» [1, с. 70]. Цього

можливо досягти, проте потрібно приділити значну увагу національно-патріотичному вихованню дітей.

Отже, національно-патріотичне виховання старших дошкільників має бути спрямоване на вивчення історії, культури і духовності свого народу, на прищеплення шанобливого ставлення до національних святинь, рідної мови, народних традицій, обрядів, мистецтва. Важливими факторами національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку є впровадження в навчально-виховний процес дошкільних навчальних закладів введення історичних, культурних, духовних, мистецьких здобутків та традицій народу; розвитку пізнавальної, трудової, творчої активності старших дошкільників; залучення батьків та громадськості до формування в дітей старшого дошкільного віку національно-патріотичних рис; залучення старших дошкільників до народознавчих свят, краєзнавчих екскурсій, а також до музеїв, майстерень народного мистецтва. Доцільним також для подальших досліджень є вивчення впливу народознавчих засобів на національно-патріотичне виховання як дошкільних закладів, так і інших ланок освіти.

Література:

1. Бевз Т. Концепт національного виховання у науковому доробку Н. Григор'єва. *Українознавство*. 2007. № 1. С. 68−73.

2. Бех І. Патріотизм має бути дієвим. *Дошкільне виховання*. 2016. № 8. С. 2−3.

3. Василенко О. Національна свідомість починається з дитинства. *Гуманітарні науки*. 2011. С. 136−140.

4. Власова О. Виховання студентів на національних традиціях кобзарського мистецтва. *Методика і практика*. С. 12−13.

5. Концепція національного виховання. *Освіта*. 1994. – 26 жовтня. С. 6.

6. Литвин О. Формування національної свідомості – пріоритетне виховне завдання. *Вища освіта України*. 2005. № 3. С. 92−97.

7. Примушко Н., Серга Т. Україна – це ми! *Дошкільне виховання*. 2016. № 8. С. 8−10.

8. Русова С. Національна школа. *Вибрані педагогічні твори*: У 2 кн. Кн. І. (за ред. Є. І. Коваленко; упоряд., передм., прим. Є. І. Коваленко, І. М. Пінчук. Київ: Либідь, 1997. С. 16−104.

9. Ушинський К. Д. Про народність у громадянському вихованні. *Вибр. пед. твори* : в 2 т. Т. 1. Київ, 1983. С. 47.

Лехновська М.В.
магістрантка спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Івах С.М.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У сучасних умовах спостерігається зростання економічної активності дітей та молоді, що пов'язано із політичною і економічною трансформацією незалежної України. Динамічний розвиток промисловості, а також сектору фінансових послуг спричинив активність українського суспільства в економічній галузі.

Здобуття дітьми економічних знань розпочинається у ранньому дитинстві, адже вони разом з дорослими беруть участь у закупівлі різних товарів, спостерігають за діяльністю батьків та інших людей. У міру розвитку зростає власна активність дитини, розширюються її можливості у здобуванні знань та формуванні економічних умінь.

Оскільки з проблемами економіки діти дошкільного віку стикаються у різних сферах життя суспільства, формування економічної компетенції є важливим виховним завданням закладу дошкільної освіти. Сьогодні надзвичайно важливо вже з дошкільного віку

виховувати такі особистісні якості, як: діловитість, працелюбність, бережливість, ініціативність, організованість, ощадливість, практичність, самостійність, формувати розумні економічні потреби, уміння зіставляти потреби з реальними можливостями тощо.

Прилучення дитини до світу економічної дійсності є однією із найважливіших, однак водночас складних, проблем дошкільної освіти. Первинна економічна освіта та виховання є важливим чинником економічної соціалізації, яка справляє значний вплив на становлення дитини, загалом, та формування її ставлення до духовних та матеріальних цінностей, зокрема.

Як стверджує Н. Дудник, необхідність формування особистості дитини дошкільного віку як суб'єкта економічної соціалізації, економічної освіти актуалізує питання економічного виховання як цілеспрямованого процесу взаємодії дитини і дорослого, орієнтований на опанування елементарними економічними поняттями, розвиток моральних почуттів і якостей, необхідних для успішної економічної діяльності, формування інтересу до економічної сфери життя, а також навичок соціально-економічної поведінки [2, с. 104].

Економічне виховання – це напрям виховання, завданням якого є формування умінь і навичок, поглядів і переконань, щодо основних засад функціонування і поведінки в сфері господарювання. Воно інтегрується з формуванням поглядів, прийняттям усталених систем цінностей і переконань, необхідних у процесі господарювання.

Основною метою економічного виховання дошкільників є сприяння формуванню первинних соціальних компетенцій вихованців у сфері особистих і сімейних фінансів. З цією метою варто включити вивчення основ фінансової грамотності до освітніх програм закладів дошкільної освіти [4].

Його завдання полягають в тому, щоб сформувати громадянина, якого турбує доля держави, який усвідомлює, що працює для себе і є співучасником не тільки засобів виробництва, а й результатів своєї роботи.

Іншими завданнями економічного виховання є такі:

– пробудження інтересу до вивчення світу економіки і фінансів;

– виховання поваги до своєї і чужої праці, добросовісного ставлення до посильної праці;

– виховання морально-економічних якостей особистості:

працелюбності, діловитості, підприємливості, добросовісності, відповідальності, самоконтролю, впевненості у собі тощо;

– виховання бережливого ставлення до всіх видів власності;

– виховання готовності до взаємодопомоги і підтримки, бажання ділитися і віддавати у випадку необхідності прийти на допомогу іншим [4].

При реалізації завдань економічного виховання у закладі дошкільної освіти виділяють чотири напрями роботи:

1) ознайомлення дітей з працю та усім, що має до неї стосунок, відповідно до положень основних програмам розвитку, виховання і навчання дітей дошкільного віку. При цьому реалізація завдань економічного виховання забезпечується лише повноцінним розв'язанням завдань трудового виховання у всіх вікових групах закладу дошкільної освіти, оскільки праця є базовою категорією економічної науки;

2) уведення дітей до світу найпростіших економічних термінів: економіка, банк, бюджет, вартість, господар, гроші, товар, реклама, конкуренція, продукція, ціна; з новими професіями: бізнесмен, менеджер, підприємець, рекламодавець, фінансист, фермер. Закріплення знань щодо основних категорій, пов'язаних з працею (предмети праці, результати праці, індивідуальна, колективна робота); ознайомлення з поняттями: вигідно – невигідно, дороге-дешеве, виграв, програв, поміняв; формування знань про акуратну та економну людину, доброго господаря; навчання правил чесної, справедливої гри, вміння програвати, не ображаючись на партнера;

3) формування у старших дошкільників економічного мислення шляхом їхнього залучення до процесу ігор (сюжетно-рольові, настільно-друковані, дидактичні) та читання художньої літератури;

4) педагогічна взаємодія з батьками, здійснення просвітницької роботи в галузі економічної освіти дошкільників та їхнє залучення до процесу формування у дітей економічних знань в умовах співпраці закладу дошкільної освіти та сім'ї [4, с. 10].

Основна роль економічного виховання полягає в тому, щоб навчити людей оцінювати свою поведінку, тобто, коли оцінка є негативною, дитина повинна підвищити свою ефективність, зробити її більш відповідною прийнятим нормами поведінки. Крім того, вона повинна усвідомлювати той факт, що має самостійно приймати рішення, іноді складні, щодо вибору своєї поведінки. Реалізуючи завдання виховання, ми повинні створювати ситуації, в яких господарювання стає звичкою, в певному сенсі – умовним рефлексом.

Значущість економічного виховання дітей старшого дошкільного віку зумовлюється низкою чинників, до яких належать:

– соціально-економічна криза, яка втягує до фінансових відносин підростаюче покоління;

– суспільна сегрегація за економічним становищем;

– суттєві зміни в інституті освіти;

– поляризація дитячого суспільства за майновим, освітнім та іншим показниками, криміналізація дитячої сфери, втрата ціннісних орієнтацій тощо;

– захисні реакції дітей на процес самостійного розв'язання проблемних ситуацій, пов'язаний з реалізацією матеріальних та духовних потреб [3].

Економічне виховання сприяє формуванню трьох основних груп людських якостей: соціальної, праксеологічної і етичної. Перша включає всі ті властивості, які пов'язані з продуктивними взаєминами – сердечність, співпраця, взаємодопомога. Праксеологічні якості: дисципліна, професіоналізм, економічність і точність. Остання, етична група якостей включає такі бажані властивості, як чесність, надійність і сумлінність. Ці погляди мають формуватися постійно, тому що економічне виховання є систематичним процесом, який здійснюється як цілим суспільством, так і кожною людиною. Ефективність цього процесу залежить від того, на чому грунтується виховання, зокрема, від сумісності слів з діями, тобто на прикладі. Основну роль у формуванні цих поглядів відіграють дитячий садок, школа, а також сімейне середовище, робоче місце та засоби масової інформації.

Результатом економічного виховання є сформованість економічної компетенції. Принагідно зазначимо, що компетенція – це сукупність знань, навичок і ставлень у певній галузі. Відтак економічна компетенція визначається набором теоретичних знань і практичних навичок, необхідних для інтеграції в економічну систему. Економічні компетенції характеризуються знаннєвою основою та забезпечують практичний перехід у навички. Вони впливають на реалізацію людини у професійному і особистому житті.

Іншими словами, економічна компетенція старших дошкільників полягає в оволодінні дітьми елементарними економічними уявленнями та уміннями, мотивами здійснення діяльності із врахуванням ціннісних орієнтацій в галузі економіки, а також рівнем рефлексивних умінь.

У науковій літературі натрапляємо також термін «економічна компетентність», визначення якого дублює наведене вище трактування терміну «економічна компетенція». Зокрема, Н. Грама під економічною компетентністю розуміє обізнаність дитини з елементарними економічними поняттями, сформованість у неї економічних знань ціннісного, вартісного, раціонального та споживчого змісту, а також розвиненість елементарних умінь та навичок економічної діяльності [1, с. 59].

Як стверджує Н. Дудник, розв'язання завдання формування економічної компетенції дітей дошкільного віку не лише наближає дитину до реального дорослого життя, навчає її орієнтуватися в реаліях сьогодення, пробуджує економічне мислення, надає знання про нові

професії, але й сприяє формуванню ділових якостей особистості: уміння грамотно орієнтуватися у різних життєвих ситуаціях, самостійно та креативно діяти, організовано та розумно будувати своє життя, збагаченню дитячого словника, розвитку почуття власної гідності, уміння чесно змагатися і не боятися поразок, прагнення доводити розпочате до завершення, здоровий інтерес до фінансів [2, с. 106].

Формування економічної компетенції здійснюється послідовно – від початкового рівня, який характеризується знанням основ економіки, умінням здійснювати нескладні економічні дії тощо. Це – базис економічної та фінансової грамотності.

Основними освітніми завданнями формування економічної компетенції є:

– надання дошкільникам первинних фінансових і економічних уявлень;

– збагачення словникового запасу дітей основними фінансовими економічними поняттями, що відповідають їхньому вікові;

– сприяння формуванню розумних економічних потреб, умінню зіставляти потреби з реальними можливостями їх задоволення;

– стимулювання мотивації до ощадливості, корисних витрат;

– сприяння розвитку основ фінансово-економічного мислення;

– сприяння формуванню умінь прийняття самостійних рішень;

– формування умінь раціонально організовувати трудову діяльність;

– сприяння формуванню позитивної соціалізації і особистісному розвитку дошкільника.

Н. Грама стверджує, що для процесу формування економічної компетенції у дітей дошкільного віку притаманна певна специфіка, пов’язана з особливостями розвитку і організації освітнього процесу у закладі дошкільної освіти. У структурі економічної компетенції вчена виділяє такі складові компоненти: мотиваційно-емоційний, змістово-дієвий та рефлексивний. Мотиваційно-емоційний компонент визначається мотивами, пізнавальним інтересом до економіки. У дітей потрібно створити позитивне ставлення до отримання економічної інформації, прагнення до опанування морально-етичними якостями, елементарної економічної діяльності. Змістово-дієвий компонент економічної компетенції полягає в організації пізнавального процесу, спрямованого на засвоєння дітьми елементарних економічних уявлень, умінь і навичок, які сприяють перенесенню у повсякденну діяльність дітей. Рефлексивний компонент економічної компетенції дозволяє кожній дитині оцінити успішність оволодіння економічною термінологією в усвідомленій формі, виразити ставлення до отриманих економічних уявлень і умінь, необхідності оволодіння морально-етичними якостями [1, с. 25–28].

Економічне виховання не можна зводити до окремих розрізнених занять. Для забезпечення його ефективності, має бути свідомо запланована та реалізована систематична робота, що відповідала б потребам і можливостям дітей дошкільного віку.

Економічне виховання – це спеціально організована система роботи, що спрямовується на формування економічних уявлень особистості. Економічне виховання старших дошкільників передбачає формування їхнього інтересу до економічних знань, умінь, до праці, її результатів тощо та залучення дітей до економічного життя суспільства. У процесі економічного виховання створюються умови для формування у дітей таких рис характеру, як працелюбність, діловитість, ощадливість, прагнення доводити розпочате до завершення, підприємливість тощо.

Література:

1. Грама Н. Педагогічний вплив як засіб навчання дітей економічної грамоти. *Наука і освіта.* 2001. № 5. С. 25–28.

2. Дудник Н. Формування економічної компетенції дошкільників як психолого-педагогічна проблема. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету.* 2014. Вип. 3. С. 103–109.

3. Калугіна Ю. Формування економічної грамотності дітей старшого дошкільного віку в умовах сучасного закладу дошкільної освіти. URL :http://www.rusnauka.com/pdf/248928.pdf8

4. Формування первинного економічного досвіду старших дошкільників / Е.А.Кладієва,Т.П. Михайліченко, А.В.Сазонова ; наук. ред. А.В. Сазонова. Донецьк, 2008. 200 с.

Кривонос І.Д.
студентка факультету дошкільної освіти
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Тітаренко С.А.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПОЗИТИВНИХ ЕМОЦІЙ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Пріоритетною метою побудови нового демократичного суспільства є розвиток і виховання підростаючого покоління, формування гармонійної особистості. Окреслене визначає нові вимоги до системи дошкільного виховання, що ґрунтується на врахуванні індивідуально-психологічних якостей особистості дитини, зокрема її емоційної сфери.

Спостерігаючи за останніми реформами в сфері освіти, доводиться констатувати, що суспільство не усвідомлює необхідності серйозного ставлення до розвитку емоційної сфери дошкільника, потреби дбати про неї не менше, а можливо, й більше, ніж про інтелектуальну. Адже період дошкільного дитинства є «золотим віком» емоційного життя – основним містком, що поєднує дитину з навколишнім світом і формує ставлення до людей і до себе.

Вивчення різних компонентів емоційної сфери особистості було предметом численних теоретико-емпіричних досліджень (Д. Джонсон, К. Ізард, В. Кеннон, Е. Клапаред, Д. Ліндслей, І. Макдаугал, П. Якобсон та інші).

Дослідженню питання емоційного розвитку дошкільника приділяли увагу Т. Дуткевич, Р. Павелків, О. Цигипало та низка інших вітчизняних і зарубіжних вчених. Дослідження Р. Ділтс, С. Сміта свідчать, що модель поведінки дорослої людини має риси значущих у дитинстві людей, тобто прийшли з ранніми емоційними спогадами, переживаннями і стали вже часткою емоційного світу особистості.

Отже, виховання емоційно зрілої особистості, її переживань і почуттів, починаючи з перших років життя, залишається актуальною педагогічною проблемою, в певному сенсі навіть важливішою, ніж виховання розуму та формування в дитини різних навичок і вмінь. Адже саме емоційне ставлення до навколишнього світу зумовлює цілі, на досягнення яких будуть використані набуті дитиною знання та вміння.

Емоція (душевне хвилювання, душевний рух) – це психічний процес, що відображає у формі переживань особистісну значущість та оцінювання зовнішніх і внутрішніх ситуацій для життєдіяльності людини. Емоції потрібні для віддзеркалення суб'єктивного ставлення людини до самої себе й до навколишнього світу [2, с. 190].

Для всебічного з'ясування особливостей прояву емоційної сфери дошкільників є доречним відслідковувати генезу емоцій дитини. Емоції з'являються у людини ще до її народження. С. Максименком з'ясовано, що емоційні реакції задоволення й незадоволення спостерігаються вже у п'яти-шестимісячних немовлят [4].

Варто зазначити, що діяльність дошкільника є емоційно насиченою. Усе, у чому дитина бере участь – гра, малювання, ліплення, конструювання, підготовка до школи, допомога мамі в домашніх справах тощо, – повинно мати емоційне забарвлення, інакше діяльність не відбудеться або швидко руйнуватиметься. Дитина, через свій вік, просто не здатна робити те, що їй нецікаво. Розширюється коло емоцій, властивих дитині. Особливо важливим є

виникнення в дошкільників таких емоцій як співчуття іншому, співпереживання. Без них неможливі спільна діяльність і складні форми спілкування дітей.

Позитивні емоції знаходяться в основі моральності та творчих здібностей людини. Деякі батьки задаровують дітей значною кількістю дорогих і красивих іграшок. Коли їх забагато, діти втрачають інтерес до них, не цінують і не бережуть їх – усе можна кинути, зламати. Через таке байдуже й безвідповідальне ставлення до іграшок формується зневажливе ставлення до речей, як предметів людської праці: згодом не цінуватимуться ані свої, ані чужі речі [1, с. 18].

Старший дошкільник може співчувати чужому горю, відчувати жалість до хворої тварини, бути готовим віддати іншому щось дороге для нього самого. Він може кинутися на допомогу товаришеві попри погрози старших дітей. Разом із тим, у схожих ситуаціях він може не виявити цих почуттів, а, навпаки, посміятися з невдачі товариша, не відчувати жалості, поставитися з байдужістю до нещастя тощо.

Подібна нестійкість морального обличчя дитини, яка виражається в нестабільному ставленні до однакових подій, пов'язана з тим, що моральні положення, які визначають її вчинки, не мають достатньо узагальненого характеру й неповною мірою стали стійким надбанням її свідомості.

Означимо основні напрями розвитку емоційної сфери, які зумовлюють гармонійне особистісне зростання дошкільника:

1) розвиток уміння розпізнавати основні емоції за зовнішніми ознаками;

2) розширення та збагачення репертуару соціальних форм вияву власних почуттів, що свідчить про поступовий розвиток соціальних емоцій;

3) розвиток емоційних переживань від менш стійких і швидкоплинних, ситуативних до стійких і глибоких, пов'язаних із внутрішнім смислом;

4) розвиток емоційної чутливості, емпатії – співпереживання;

5) розвиток здатності до емоційного передбачення – випереджальної корекції дій;

6) набуття емоційними проявами усвідомленішого, «розумного» характеру, довільності та позаситуативності;

7) формування вищих почуттів у процесі гри – естетичних, інтелектуальних [4].

Дошкільники настільки сильно оволодівають вираженням емоцій, що експресія, яка ними демонструється, зовсім не свідчить про те, що вона ними й переживається. Дітям властиве очікування тих чи інших емоцій, що здійснює суттєвий вплив на мотивацію їхньої поведінки й діяльності, вносячи корективи в їхні плани.

Отже, упродовж дитинства емоції долають шлях прогресивного розвитку, набуваючи багатшого змісту й складніших форм під впливом соціальних умов життя і виховання. Емоційний розвиток, забезпечення емоційного благополуччя дитини, як першооснова формування гармонійної особистості має посісти належне місце в програмі розвитку дошкільника. Заклад дошкільної освти є тим місцем, де дорослі можуть постійно використовувати життєві ситуації та моделювати такі, що потребують вияву соціальних емоцій. Помічаючи та заохочуючи дитячі прояви емпатії, активно виявляючи власне співпереживання, вихователь допомагає дітям учитися співрадіти та співдіяти, тобто бути людиною серед людей.

Література:

1. Адаленко Л. Дітям про емоції. *Дошкільне виховання*. 2004. № 6. С. 18–19

2. Варій М. Й., Ортинський В. Л. Основи психології і педагогіки : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 367 с.

3. Гаркавенко Л. Розмаїтний світ емоцій. *Дошкільне виховання*. 2008. №12. С. 28–29.

4. Емоційний розвиток дитини / Упоряд.: С. Максименко, К. Максименко, О. Главник. Київ : Мікрос – СВС, 2003. 112 с.

Качор Т.В.
магістрантка спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Івах С.М.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРЕДМЕТНО-ІГРОВОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Сучасній дошкільній освіті притаманна трансформація педагогічних стратегій організації освітньо-виховної взаємодії з дітьми. Так, задля оптимізації самореалізації і самовияву дитини серед однолітків, слід сформувати таке предметно-розвивальне середовище, в якому вона зможе безпечно задовольняти власну потребу в пізнанні навколишнього світу. Це сприятиме гармонійному і повноцінному розвитку дітей дошкільного віку та формуванню їх особистості.

Чи не основним завданням педагогічного персоналу є запровадження особистісно спрямованої моделі дошкільної освіти в практику діяльності закладів дошкільної освіти. Інтереси, здібності, вподобання, індивідуальні особливості дитини та її особистість в цілому повинні бути в центрі уваги педагогів. Реалізація особистісно спрямованої моделі передбачає створення ними комфортних умов для розвитку дитини, безпечної розвивальної атмосфери, в якій вона активно взаємодіє з однолітками і разом із цим збагачується новими знаннями, вміннями і навичками. При цьому ігрова та практична діяльність постають основою для пізнання навколишнього світу дошкільниками. Саме тому предметно-ігрове середовище повинно відповідати потребам даного вікового періоду.

Дана проблема знайшла відображення у стандарті дошкільної освіти, в якому зазначено, що основною метою усіх закладів дошкільної освіти є забезпечення соціалізації дитини і її адаптації до умов соціуму. Це відбувається за допомогою створення сприятливого соціально-психологічного клімату та належних умов для організації активності дитини. Вони покликані розвивати її життєву компетентність, сприяти самоствердженню і самореалізації. З огляду на це, чинні нормативно-правові акти висувають необхідні вимоги до створення у закладах дошкільної освіти педагогічно доречного, спеціально організованого і предметно-розвивального середовища. Також вони вказують на основні принципи і підходи в його організації.

Загалом, аналізу особливостей предметно-розвивального середовища присвячено багато досліджень у галузях педагогіки і психології. Зокрема, проблеми створення предметно-ігрового середовища досліджували С. Алієва, Л. Луценко і О. Педько [2]; питання створення та модернізації предметно-розвивального середовища у ЗДО висвітлювали Т. Андрющенко, І. Бобренко [1], Г. Ватаманюк, О. Соколовська, Т. Терещенко; підготовку вихователів до організації предметно-розвивального середовища Л. Загородня, Н. Карапузова, О. Кононко, Л. Янцур та ін.

Як бачимо, сучасна педагогічна спільно активно займається питанням створення сприятливого предметно-розвивального середовища, яке б враховувало актуальні та вікові потреби, інтереси та особливості хлопчиків і дівчаток дошкільного віку. Прикладний інтерес представляє підхід багатьох учених, котрі послуговувалися системним баченням процесу формування ігрового середовища. Вони стверджували, що у предметно-розвивальному середовищі протікає багато одночасних процесів, що взаємодіють один з одним, формуючи єдине ціле. Так, наприклад, простір когнітивного розвитку та творчості формується з ігрових кімнат для дітей різного віку, спеціально обладнаних кімнат для розвитку творчих здібностей дошкільників (музичних, образотворчих, танцювальних, артистичних тощо), а також місця для гри загального користування [2, с. 50]. Враховуючи сказане, можна стверджувати, що предметно-розвивальне середовище повинно відповідати потребам та інтересам дитини, а також сприяти розгортанню її творчого потенціалу.

Згідно з психолого-педагогічною концепцією ампліфікації О. Запорожця, найбільш сприятливі умови для розвитку здібностей дошкільників стають можливими не стільки завдяки акценту на їх посиленому навчанні, скільки за допомогою фасилітації їх взаємодії між дорослими та однолітками.

Формування належного предметно-ігрового середовища передбачає дотримання відповідних вимог. До них належать:

відповідність предметно-ігрового середовища нормативним

– показникам вікового розвитку дошкільників із тенденцією до незначного ускладнення;

– динамічний, різноманітний і поліваріантний характер предметно-ігрового середовища, створення якого забезпечується дорослими, втім управління ним здійснюється дітьми, для яких відкрита повна свобода дій;

– створення належних умов для розвитку орієнтаційно-пізнавальної активності дітей, що сприяють розвитку її психічних процесів, а також засвоєнню нових знань про навколишній світ;

– приділення належної уваги кольору і формі, які підкреслюють виразність певних подій і предметів та дозволяють дітям одержувати достовірну інформацію про навколишній світ. При цьому всі іграшки мають бути якісно зроблені, адже від досконалості їх форми і матеріалу залежить їх максимально ефективне використання за призначенням. Тут не дозволяється застосування предметів із нечітко окресленими контурами, викривленими пропорціями тощо. Адже вважається, що такі відхилення здійснюють негативний вплив на розвиток точності рухів дитини. Іграшка повинна виглядати так, щоб дитина захотіла нею гратися;

– предметно-ігрове середовище повинно наповнюватися предметами, які б відображали культурну та національну спадщину народу задля трансляції дитині домінуючих у ньому цінностей [1, с. 124].

Предметно-ігрове середовище повинно відповідати віковому розвитку дитини. Так, для дітей середнього дошкільного віку провідною є рухова активність, під яку варто виділити окремий простір (наприклад, приміщення для фізкультури). Доречним виглядає створення доріжок для руху, на яких за допомогою різноманітних вказівників буде зазначено його характер і правила (повзання, ходіння, біг тощо).

Провідним видом діяльності в дошкільному віці є гра. Середній же дошкільний вік характеризується активним розвитком саме сюжетно-рольової гри. У цьому віці діти починають використовувати сторонні предмети, уявляючи їх такими, які відповідають ігровій ситуації і задуму автора. Таким чином у ролі реальної ложки може виступати, наприклад, паличка. Таке наочно-образне мислення активно сприяє когнітивному розвитку дошкільника, є характерною особливістю даного вікового періоду, а отже дорослим слід всіляко сприяти використанню дитиною різноманітних предметів-замінників.

Потрібно також акцентувати увагу й на проведенні дидактичних ігор, які, в тому числі, сприятимуть задоволенню інтересу дітей до освоєння мови. В цей період зростає і інтерес дітей до конструювання і будівництва, а отже ЗДО має

бути забезпеченим місцями, в яких є можливості для здійснення такої діяльності. Для дітей старшого дошкільного віку актуальності набуває розвиток вміння читати і рахувати, що потребує використання друкованих цифр, літер і слів, книжок із великим розміром літер і цифр, головоломок і ребусів, різноманітних настільних ігор тощо. Зростає і необхідність застосування матеріалів, що фасилітують розвиток пізнавальних процесів: різноманітних дитячих журналів, енциклопедій, ілюстрованих видань про природу Землі й т. ін.

Важливою також є наявність окремого простору для проведення дидактичних ігор математичного спрямування, які б стимулювали розвиток самостійності дітей за рахунок вибору ними матеріалу для гри. Необхідними також є засоби для дослідницької і пошукової активності, такі як магніти, пружини, ваги тощо.

Отже, слід підкреслити, що предметно-розвивальне середовище має створювати якомога більш сприятливі умови для ґенези мислення і творчих здібностей дошкільників, забезпечувати їхню можливість для вільного використання різних предметів та конструювання оточуючого простору. Правильно організоване предметно-ігрове середовище передбачає наявність широких можливостей дітей для вибору того чи іншого виду діяльності. Своєю чергою розподіл матеріалів згідно з тематичними зонами сприяє поділу дітей за інтересами та їх розвитку у відповідній сфері. Саме ж ігрове середовище не є наперед запрограмованим і створює умови для дослідницької, акторської та конструкторської діяльності дітей. Завдяки цьому вони мають можливість самостійно втілювати свої знання про навколишній світ в ігровій формі, застосовуючи ті засоби, які вважають необхідними.

Література:

1. Бобренко І. Модернізація предметно-освітнього середовища у ДНЗ. *Людинознавчі студії. Серія: Педагогіка*. 2014. Вип. 32. С. 122 –130.

2. Луценко Л., Педько І. Проектування індивідуально-орієнтованого середовища обдарованих дітей дошкільного віку. *Освіта та розвиток обдарованої особистості.* 2014. № 4. С. 48–51.

Масич К.О.
студентка факультету дошкільної освіти
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Тітаренко С.А.

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «САМОСТІЙНІСТЬ» У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Однією із системоутворюючих якостей особистості є «самостійність», яка набуває в умовах сьогодення особливої ваги. Розвиток цієї якості призводить до розвитку особистості дитини в цілому. Тому важливим завданням української освіти є становлення вільної, самостійної особистості, що відповідально ставиться до власного життя.

Необхідність формування і розвитку самостійності диктується потребами суспільства в нестандартних людях, які вміють мислити творчо, робити відкриття на благо людства. А розв’язання цього питання знаходить своє відображення в процесі розвитку самостійності, яка дає змогу людині ставити нові проблеми, знаходити нові рішення.

Поняття «самостійності» охоплює не тільки сторону безпосередньої фізичної діяльності що-небудь зробити чи змінити, але і розумову, інтелектуальну діяльність, що сприяє правильному досягненню реальної мети.

Автор «Українського педагогічного словника» С. Гончаренко, трактує самостійність як одну з властивостей особистості, що «характеризується двома факторами: по-перше, сукупністю засобів – знань, умінь і навичок, якими володіє особистість; по-друге, ставленням особистості до процесу діяльності її результатів і умов здійснення, а також зв’язками з іншими людьми, що складаються в процесі діяльності» [1, с. 297].

У «Педагогічному словнику» самостійність визначається як «узагальнена якість особистості, що виявляється в ініціативності, критичності, адекватній самооцінці і почутті особистої відповідальності за свою діяльність і поведінку» [6, с. 251].

Аналіз змісту поняття «самостійність» за різними словниками дозволяє дійти висновку, що це вольова якість особистості, яка характеризується ініціативним, критичним, відповідальним ставленням до власної діяльності, вмінням планувати цю діяльність, ставити перед собою завдання та шукати шляхи їх вирішення без сторонньої допомоги, спираючись при цьому на наявні у власному досвіді знання, уміння та навички.

Ґрунтовний аналіз наукової літератури показав, що в психологічній та педагогічній науках дається широке визначення поняття «самостійності». Воно розглядається як якість чи властивість особистості (Г. Костюк), як риса характеру (К. Платонов) та як тенденція (Н. Левітов), що свідчить про визнання стійкості самостійності як особистісного утворення, яке забезпечує визначений характер і рівень поведінки та діяльності особистості. В основному автори виділяють поняття самостійності, яке притаманне зрілій особистості. Та різноманітні дані психолого-педагогічних досліджень свідчать про велике значення дошкільного дитинства в становленні особистості.

Серед зарубіжних дослідників слід відзначити роботи М. Монтесорі, яка великої уваги надавала вивченню питань незалежності в дошкільному віці. Вона визначила, що формування цієї особистісної якості відбувається через постійні активні дії дитини, а дитяча свобода реалізується через її постійні зусилля [5]. М. Монтесорі також досліджувала взаємодію дорослого й дітей дошкільного віку в різних умовах життєдіяльності, виділила важливі аспекти в розвитку самостійної поведінки: похвалу, схвалення й заохочення. Саме виділені поняття формують, на її думку, у малюків важливі якості: старанність, терпеливість, оптимістичне ставлення до труднощів.

Науковці О. Запорожець, Г. Костюк, Г. Люблінська доводять, що становлення самостійності як особистісної якості ґрунтується на взаємодії дитини з навколишнім середовищем як вирішальним фактором формування особистості. Базуючись на дослідженнях особливостей дітей дошкільного віку науковці аргументують правомірність постановки питання про ранні прояви самостійності та про умови її виховання.

Розгорнутий аналіз тенденцій в інтерпретуванні дефініції «самостійність» представлено в працях О. Кононко. Як зазначає дослідниця, самостійність слід розрізняти як достатньо стійку тенденцію до незалежної й ініціативної поведінки й самостійність як ситуативний прояв [2].

У трактуванні поняття «самостійність» дослідниця виділяє також показники незалежний і автономний. Слід зазначити, що ці два поняття не тотожні. Незалежна дитина – це така, яка використовує засвоєний нею раніше досвід там, де він не збігається з думкою друзів або ж зі своїм власним поглядом. Автономний означає той, що існує окремо. Отже, хоча дитина може бути автономною, тобто гратись, гуляти без дорослого, але не самостійною – підкорятись іншим, вибирати звичну практику гри тощо. А може бути й іншою – ініціативною й незалежною від керівництва дорослого [2].

Отже, як зазначає О. Кононко, самостійність як важлива якість особистості, що гарантує людині здатність жити, вчитись і творити, виникла не випадково. Необхідність її виникнення визначається розвитком самого життя: складніші його умови вимагають здатності бути ініціативною, незалежною, оптимістичною. Саме завдяки пробудженій в дитинстві активності людина може розвиватись у змістовну, цілеспрямовану особистість, здатну знайти своє місце в житті. Чим більш розвинена активність особистості, тим інтенсивніше її життя, тим ширші й різноманітніші її контакти з навколишнім світом.

З теоретичних джерел відомо, що активність особистості проявляється у свідомій діяльності. Спонукою до діяльності є мотиви і вибір вчинку, що залежать від власної позиції. Можна взяти на себе відповідальність за свої вчинки, стати на позицію «Я сам» і виходити зі своєї системи цінностей. Але можна чинити «як усі» для того, щоб зняти з себе відповідальність за власні вчинки.

Активність особистості може бути зумовлена цілим комплексом соціальних установок і внутрішньою позицією самої особистості («об'єктивізацією», значущістю, відповідальністю, домаганнями та іншими мотивуючими факторами).

Науковці стверджують, що в сприятливих умовах у здорового індивіда розвиваються три види активності: фізична, психічна, соціальна.

Фізична активність – природна потреба здорового організму в русі, у фізичних навантаженнях, у переборенні можливих перепон. Фізична активність виступає як передумова психічного розвитку в онтогенезі.

Психічна активність – потреба індивіда у пізнанні навколишньої дійсності, у тому числі суспільних відношень. До психічної активності належать потреби у пізнанні самого себе. Усі види пізнання здійснюються через рефлексію, форму розумової діяльності, спрямовану на осмислення власних дій та дій інших людей. Умовою для розвитку психічної активності є людська діяльність: спілкування, предметна діяльність, ігрова, навчальна та трудова.

Соціальна активність – потреба особистості в зміні чи підтримці основ людського життя у відповідності до свого світобачення, своїх ціннісних орієнтацій. Соціальна активність полягає в спрямованості на зміну обставин життя людей та на самозміну з користю для себе і для інших людей. Умовою для розвитку соціальної активності є спілкування, пізнання, праця, а також суспільно-політична та художньо-естетична діяльність. Соціальна активність особистості визначається розвитком трьох складових: світобаченням, обов'язком і волею [2].

Самостійність пов'язана з активною роботою думки, почуттів та волі. Зауважимо: самостійність дитини немає нічого спільного з його стихійною поведінкою. За самостійністю дитини (будь-якого віку) завжди стоять керівна роль і вимоги дорослих. Проте з розвитком дітей ця дія стає дедалі менш відкритою. Змушена завжди підкорятися вимогам дорослих, дитина починає орієнтуватися на них як на усталені норми поведінки. На основі таких стереотипів, що відповідають загальноприйнятим моральним правилам, можна виховати слухняну дитину. Але така дитина швидше за все не буде самостійною. Для цього важливо ще сформувати в дитини здатність незалежно діяти, приймати самостійні рішення, які не суперечать усталеним моральним нормам. Якщо в дитини не сформовано звички самостійної поведінки, то надана їй самостійність може призвести до асоціальних проявів, капризування.

Рівень самостійності, як правило, зростає з віком дитини, що пов'язано з більшими можливостями, здатністю виконувати дедалі складніші фізичні й розумові дії.

Слідкуючи за динамікою розвитку дитини протягом онтогенезу, можна побачити, що активність спостерігається ще в пренатальному періоді. На ранніх стадіях розвитку активність зародка виявляється в його рухах, що мають безумовно-рефлекторний, мимовільний характер. Після народження ці рухи змінюються завдяки утворенню багатьох умовно-рефлекторних зв'язків. Активність дитини переддошкільного віку виявляється в тому, що вона опановує безліч показаних їй дій. Унаслідок навчання дитина засвоює багато навичок і вже до трьох років уміє вмиватися, самостійно їсти, одягатися.

Самостійність дітей розвивається від дій репродуктивного, відтворювального характеру, до дій з елементами творчості при постійному, неухильному підвищенні ролі свідомості, самоконтролю та самооцінки у здійсненні діяльності. При цьому показниками прояву самостійності виступають: незалежність дій і вчинків особистості, здатність без сторонньої допомоги реалізовувати свої плани; вміння ставити й розв'язувати різні завдання предметно-практичної діяльності.

Г. Люблінська, аналізуючи численні дослідження педагогів і психологів, присвячені проблемі самостійності дітей дошкільного і шкільного віку в їхній навчальній і трудовій діяльності, у повсякденній поведінці, уточнює деякі ознаки самостійності дитини. Вона вважає, що:

1) самостійність дитини не має нічого спільного із стихійною її поведінкою. За самостійністю у будь-якому віці завжди стоять керівна роль і вимоги дорослих. Проте з її розвитком ця дія стає дедалі менш відкритою. Змушена завжди підкорятися вимогам дорослих, дитина починає орієнтуватися на них як на певні норми поведінки. Лише на основі відповідних вироблених звичок, тобто усталених стереотипів, що відповідають вимогам старших, може бути вихована справжня самостійність як найцінніша риса особистості. Якщо

звички не сформовані, надана дитині самостійність призводить до стихійної її поведінки, повного порушення суспільних вимог;

2) рівень самостійності дітей підвищується з їх розвитком і з можливостями, що зростають у них, виконувати дедалі складніші фізичні і розумові дії. Тому того, що оцінювалося як вияв самостійності у 2 – 3-річних дітей (уміння акуратно їсти, одягатися без допомоги дорослого), вже не досить для характеристики тієї самої якості в старших дітей [4, с. 154 – 156].

У розвитку самостійності вченою визначаються три ступені:

– перший ступінь – коли дитина діє в звичайних для неї умовах, у яких вироблялися основні звички, без нагадування, спонукань і допомоги з боку дорослого (сама прибирає після гри будівельний матеріал; сама йде мити руки, коли її кличуть до столу; сама говорить «будь ласка» і «дякую», коли просить про щось або дякує за допомогу);

– другий ступінь – дитина самостійно використовує звичні способи дії в нових, незвичайних, але близьких і однорідних ситуаціях;

– третій ступінь – коли можливе вже більш далеке перенесення. Засвоєне правило набуває узагальненого характеру і стає критерієм для визначення дитиною своєї поведінки в будь-яких умовах [4, с. 158].

Отже, на основі здійсненого аналізу психолого-педагогічних досліджень з окресленої проблематики, можемо стверджувати, що самостійність є комплексною, інтегрованою характеристикою особистості з такими складовими, як незалежність – уміння обходитися без допомоги дорослого і просити її лише тоді, коли в цьому є реальна потреба; приймати самостійне рішення, робити власний вибір; ініціативність – уміння висувати нові ідеї, подавати сміливі пропозиції, пропонувати нестандартні дії, оригінальний зміст, несподівані рішення; самооцінка – уміння виробляти самооцінне судження.

Література:

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.

2. Кононко О. Я сам. Київ : Рад. шк., 1983. С. 6–25.

3. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ : «Радянська школа». 1989. 608 с.

4. Люблінська Г.О. Дитяча психологія. Київ : Видавниче об’єднання «Вища школа», 1974. 355 с.

5. Монтессори М. Помоги мне это сделать самому / Сост., вступ. статья М.В. Богуславский, Г.Б. Корнетов. Москва : Издат.дом “Карапуз”, 2000. 272 с.

6. Педагогічний словник / за редакцією дійсного члена АПН України Ярмаченка М.Д. Київ : ПЕДАГОГІЧНА ДУМКА, 2001. 516 с.

Гринечко С.В.
магістрантка спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Івах С.М.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ДОШКІЛЬНИКІВ ПРО БЕЗПЕЧНУ ПОВЕДІНКУ

У період дошкільного дитинства закладаються підвалини для подальшого розвитку особистості, формуються уявлення про здоров’я і способи його підтримки. Таким чином, отримані в цей час знання, вміння і навички значною мірою детермінують якість дорослого життя людини. На початку ж життєвого шляху найголовнішу роль у житті дитини відіграють її референтні особи, якими є батьки (опікуни чи близькі родичі) і вихователі. Огортаючи її любов’ю і турботою вони забезпечують потребу дитини в безпеці та емоційній близькості,

завдяки яким вона розкриває і розвиває свій потенціал, а також налагоджує довірливі стосунки зі світом.

Утім сучасні реалії навколишнього світу свідчать про чимраз більшу вразливість людей від різного роду природних катаклізмів, пандемій, соціально-економічних потрясінь, зростання рівня злочинності, бойових дій тощо. Людське життя є беззаперечною цінністю, однак часто-густо не розглядається як таке. А тому вкрай важливо транслювати цей посил дітям, даючи їм зрозуміти те, що своє життя, життя інших людей, природу, загалом, потрібно вміти оберігати і захищати.

Зазначимо, що питання розвитку відповідального та усвідомленого ставлення дітей до власної безпеки і безпеки оточуючих людей знаходиться в науковому полі досліджень сучасних фахівців в галузі психології і педагогіки: А. Богуш [1], О. Долинної, Л. Калуської, Л. Карнаух, О. Кононко [2], Р. Куліш, Є. Логвінової, І. Луценко та ін.

Дітям дошкільного віку притаманна любов до правил, що сприяє вихованню в них основ безпечної поведінки. У своїй поведінці вони значною мірою керуються правилами. Тому їхнє порушення з боку дорослих чи однолітків не залишається поза увагою дитини, яка нагадує про них і змушує їх дотримуватися. Така любов до правил здебільшого проявляється в різноманітних іграх із ровесниками, що дає можливість дитині управляти ними. Зважаючи на цю особливість можна констатувати, що в разі коректного, зрозумілого, спокійного і простого артикулювання дорослими правил безпечної поведінки, вони неодмінно засвояться дітьми і будуть дотримуватися ними.

Порушення звичного порядку швидко виявляється дошкільниками. Тому виховання безпечної поведінки передбачає заохочення такої пильності з боку дітей. Адже їх спостережливість дозволяє ідентифікувати загрозливу чи неадекватну поведінку людей. Відтак її потрібно всіляко заохочувати.

Важливою віхою в психічному розвитку дітей дошкільного віку є розвиток довільності психічних процесів (попри активну роль і мимовільності), яка передбачає здатність самостійно управляти своїми діями і спрямовувати їх. Таким чином зростає і усвідомленість власної поведінки та поведінки оточуючих. Адже управління собою неможливе без усвідомлення своїх учинків. Некерована й імпульсивна поведінка дітей у цьому віці пояснюється відсутністю усвідомлення ними своїх дій. З огляду на це чи не найголовнішим завданням у розвитку довільної поведінки дітей є розвиток усвідомленості ними власних дій і вчинків [3, с. 71].

Розвиток усвідомлення власної поведінки дошкільниками здійснюється за допомогою їх провідного виду діяльності − гри. Будь-яка гра передбачає дотримання правил, завдяки чому її учасники співвідносять власну поведінку і поведінку партнерів із заданими у правилах шаблонами і, тим самим, аналізують правильність власних і чужих дій. Оскільки гра є характерною особливістю цього віку, то саме в ігровій формі найлегше відбувається засвоєння нових поведінкових і соціальних норм, а також розвиток свідомості дитини. Гра являє собою безпечне середовище, в якому дитина вчиться взаємодіяти з іншими, засвоювати нові соціальні ролі, а також виробляє в собі ті риси, які сприяють налагодженню партнерської взаємодії з однолітками і вихователями. За допомогою спільних ігор із ровесниками дитина звільняється від тягаря повсякденності, забуває про страх, сум, гнів тощо. Отже, гра є своєрідним майданчиком для тренування соціальної взаємодії, розвитку самосвідомості та виховання безпечної поведінки дошкільників [1, с. 6].

Правила гри постають засобом рефлексії дитиною своєї поведінки і поведінки інших учасників, авторами яких здебільшого є дорослі чи інші діти. Разом із тим самоусвідомлення дітей не обмежується виконанням правил гри, не зважаючи на те, що вони інтерналізуються ними і організовують їхню ігрову діяльність. Рефлексія стосується, в першу чергу, ненормованої частини життя дошкільників і проявляється в усвідомленому цілепокладанні, розумінні своїх намірів і стану, а також формуванні ставлення до оточуючого світу. І все це

дитина здійснює самотужки. Таким чином, усвідомлення своїх бажань і поведінки постає ознакою розвитку самосвідомості дітей дошкільного віку [2, с. 17].

Розвиток (само-) рефлексії дошкільників відбувається завдяки мовленню і вербальній комунікації з дорослими. Чи не найголовнішою функцією мовлення є вихід за межі актуальної ситуації та зв'язок дій дитини в часі. Завдяки цьому вона може планувати свою діяльність. Формулювання своїх намірів спонукає дитину до усвідомлення ситуації і себе в ній. При цьому мовлення постає тим фактором, що мобілізує досвід дошкільника.

Таким чином, одним із важливих завдань, що стоять перед батьками і вихователями є не лише створення безпечних умов для життя дитини, але й формування її готовності до майбутнього життя, пронизаного потенційними загрозами і непередбачуваними обставинами. У зв'язку з цим, украй необхідно формувати у дошкільників знання, вміння й навички безпечної поведінки, а також бережного ставлення до власного здоров'я і здоров'я своїх близьких.

Література:

1. Богуш А. Безпека дитини в довкіллі. Дошкільне виховання. 2013. № 4. С. 4–7.

2. Кононко О. Розвиток самосвідомості як запорука особистісного зростання дошкільника. Дошкільне виховання. 1999. № 5. С. 16–21.

3. Ладивір С. Особистість дошкільника: надії та перспективи розвитку: наук.-метод. посібн. Житомир: Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України, 2003. 175 с.

Мірошніченко К. В.
студентка факультету дошкільної освіти
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Тітаренко С.А.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ЛІДЕРСТВА У ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Враховуючи такі вимоги життя, система освіти має забезпечити початок їх розвитку вже у дошкільному віці. Процес формування лідерства саме у дошкільників має визначальне значення для подальшого становлення їх соціального статусу в системі міжособистісних відносин у групі та загального психофізичного розвитку.

Психологи наголошують, що успішність, конкурентоспроможність в сучасному інформаційному суспільстві обумовлюється цілою низкою лідерських якостей: умінням приймати рішення, діяти у соціальному полі, ефективно спілкуватися, ставити мету і цілеспрямовано її досягати, обирати стиль поведінки у критичній ситуації, керувати своїми емоціями та почуттями, поведінкою, впливати на інших, тощо [1; 3].

З'ясуванню різноманітних аспектів становлення лідерства присвячено значну кількість робіт вітчизняних і зарубіжних психологів. Зокрема, теоретичні аспекти даної проблеми закладено у дослідженнях Е. Дубровської, А. Єршова, Б. Паригіна, А. Петровського та ін. Вивченням сутності феномену лідерства займалися М. Бахтін, М. Бердяєв, В. Горбачов та ін. Вікові аспекти становлення лідерства у контексті вивчення інших проблем розглядалися у працях О. Залужного, О. Киричука, Я. Коломинського, Л. Уманського та ін.). Розвиток лідерських якостей у дошкільників був предметом спеціального вивчення в небагатьох дослідженнях (Т. Каширських, М. Ємельянова, А. Залєвска та ін.).

Ще з глибокої давнини науковці намагалися осмислити лідерство як складний і важливий соціальний феномен. Згідно з Оксфордським словником англійської мови, слово «лідер», що означає «провідний», «керуючий», виникло в XIII ст. Лідер – авторитетна особа, якій група за певних обставин надає право приймати важливі рішення, що відповідають інтересам групи і визначають напрям та характер її діяльності [3, с. 186].

Лідерство як соціально-психологічний феномен, є одним із механізмів інтеграції групової діяльності, коли індивід чи частина соціальної групи виконує роль лідера, тобто об'єднує, спрямовує дії всієї групи, яка, в свою чергу, очікує, приймає і підтримує дії [2].

Серед різноманітних аспектів зазначеної проблематики значний науковий і прикладний інтерес представляє вивчення особистісних характеристик старшого дошкільника, що забезпечують йому досягнення лідерського статусу в групі однолітків. У ряді досліджень (Ю. Аркін, О. Залужний, Д. Ельконін, Я. Коломинский, Т.Рєпіна та ін.) наголошено на значній ролі лідерів у колективах дітей.

Проте термін «лідерство» досить важко застосувати до групи дитячого садка. На думку деяких дослідників (Г. Андрєєва, Я. Коломинський, О. Смирнова), у дошкільному віці більш правильно говорити не про лідерство, а про привабливість або популярність таких дітей, яка, на відміну від лідерства, не завжди пов'язана з вирішенням групової задачі або з керівництвом їхньою спільною діяльністю. Серед численних факторів, що впливають на формування особистості дитини, її статус у колективі ровесників посідає важливе місце. Ставлення до навчання, трудових обов'язків, до своїх ровесників, до себе самої значною мірою залежить від місця дитини в системі міжособистісних взаємин [1].

Особливою популярністю користуються товариські, дружелюбні, веселі, емоційно і розумово розвинені діти, які вміють придумувати та організовувати ігри, мають певні художні здібності, активні на заняттях, достатньо самостійні у своїх діях, мають привабливу зовнішність [1]. Рівень популярності дитини залежить від її знань, розумового розвитку, особливостей поведінки, уміння встановлювати контакти, зовнішності, фізичної сили і витривалості, тощо [3].

Іноді в позиції лідера, як зазначено у ряді робіт, може опинитися дошкільник, схильний нав'язувати свою волю, не зважаючи на інтереси і права інших дітей; не завжди їх ціннісні орієнтації відповідають морально-етичним нормам. Тому, важливим завданням вихователя є чітке розуміння різноманітних аспектів проблеми лідерства, знання про те, завдяки яким якостям діти здобувають статус лідера, на чому ґрунтується їх авторитет.

На основі аналізу наукових джерел, можемо зазначити, що лідерство є складним процесом групового розвитку, внаслідок якого відбувається диференціація та вдосконалення структури групи. Роль лідера полягає в умінні повести за собою, забезпечити існування таких зв'язків між людьми в системі, які сприяли б розв'язанню конкретних завдань у рамках єдиної мети.

Отже, аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що питання становлення лідерства у дошкільному віці розглядалось переважно в контексті інших проблем і практично не було предметом спеціального дослідження. Однак, лідерські якості починають проявлятися уже у дошкільному віці. Психологічними особливостями дітей-лідерів є працездатність, самостійність, ініціативність, прагнення до досягнення успіху, витримка, наполегливість, упевненість у своїх силах, доброзичливість, товариськість.

Література:

1. Пасічніченко А.В. Становлення статусу дітей у групі на етапі переходу від старшого дошкільного до молодшого шкільного віку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» Київ, 2003. 18 с.

2. Психологічна енциклопедія [авт.-упоряд. Степанов О.М.]. Київ : «Академвидав», 2006. 423 с.

3. Рибалка В. В. Словник із психології та педагогіки обдарованості і таланту особистості: термінологічний словник. Київ, Житомир : Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2016. 424 с.

Огняна П. О.
студентка факультету дошкільної освіти
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Тітаренко С.А.

ЗНАЧЕННЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОМУ РОЗВИТКУ ДИТИНИ

Сучасне суспільство потребує людей, які мислять не шаблонно, творчо відшукують нові шляхи рішення запропонованих задач, вміють знаходити вихід з проблемної ситуації. Відтак стає важливим ранній вияв та підтримка творчості дітей, починаючи з раннього віку.

Творчий розвиток особистості в умовах цілісного педагогічного процесу – актуальна проблема сучасної науки і практики. В умовах гуманістичної освітньої тенденції творчий розвиток розглядається як найважливіше завдання, вирішення якої необхідно починати з самого раннього віку – дошкільного дитинства.

Як зазначають відомі вітчизняні фахівці (Л. Артемова, І. Бех, А. Богуш, З. Борисова, Н. Гавриш, О. Кононко, В. Кузьменко, К. Крутій, Н. Кудикіна, С. Ладивір, Т. Пироженко, З. Плохій, Т. Поніманська, І. Рогальська та інші), розвиток дитячої творчості потребує спеціальної організації соціокультурного середовища, урахування індивідуального життєвого досвіду, надання права вибору, можливості приймати самостійні рішення, при певному виду діяльності, для творчого розв'язання завдань.

Творча діяльність дошкільника складається з багатьох компонентів. Її специфічна складова – фантазія. Творчість в образотворчій діяльності дошкільника – це здатність знаходити ідеї в складних, незвичних ситуаціях, нестандартно бачити й використовувати реальні предмети; здатність змінювати форму об'єкта, щоб він виступав у новій якості; здатність оригінально використовувати й поєднувати різні засоби художньої виразності з елементами інтеграції видів образотворчої діяльності, результатом чого є власний художній твір.

Проблема розвитку здібностей дошкільників є у фокусі уваги багатьох науковців та практиків у сфері освіти. Використання в художньо-творчому розвиткові дитини різних видів мистецтва, зокрема образотворчого, дає можливість для гармонійного і різнобічного особистісного розвитку, сприяє активізації творчого процесу, поглиблює емоції, розвиває почуття та інтелект. Останнім часом все більше уваги приділяється питанням взаємозв'язку різних видів мистецтв у педагогічному процесі (А. Бурова, С. Каган, П. Якобсон, Б. Юсова, Т. Хрізман та ін.). Питанням розвитку творчих здібностей займалися В. Киреенко, Н. Різдвяна й ін.

Аналіз поглядів науковців на творчість дає змогу встановити основні уявлення про творчі здібності, їхню психічну основу. Б. Ананьєв, Н. Лейтес, О. Леонтьєв, В. Мерлін, В. М'ясищев, С. Рубінштейн, К. Платонов, Б. Теплов та ін. провели фундаментальні дослідження, спрямовані на вивчення творчих здібностей, виявлення їх змісту, структури, закономірностей формування, розробки концептуальної системи знань про творчі здібності. Ці ідеї знайшли подальший плідний розвиток у працях Т. Артем'євої, В. Дружиніна, М. Кабардова, О. Матюшкіна, В. Чудновського, В. Шадрікова та ін.

Так зарубіжними (Д. Гілфорд, А. Маслоу, К. Роджерс, Ч. Спірмен) дослідниками вивчалися різні аспекти проблеми творчих здібностей: їх природа, компоненти, критерії та показники розвитку, методи і прийоми формування. У той же час, більшість із цих питань усе ж залишаються дискусійними, що свідчить про складність та багатозначність досліджуваної проблеми.

Дошкільний вік – сприятливий період для розвитку творчості. Саме в цей час відбуваються прогресивні зміни в багатьох сферах, удосконалюються психічні процеси (уява, пам'ять, сприйняття, мислення, мова, увага), активно розвиваються особистісні якості, а на їх

основі – здібності і схильності. На основі виділених компонентів (емоційно-вольового, когнітивного, комунікативного) зафіксовано три рівні творчого розвитку дошкільників: низький середній і високий. Встановлено, що найбільша кількість дітей, які брали участь у дослідженні мають низький і середній рівні розвитку творчих здібностей. Це засвідчує про необхідність впровадження програми розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку.

Аналіз праць науковців дозволяє виокремити особливості дитячої творчості: творчі прояви в дитини спостерігаються досить рано, це зумовлено тим, що кожна дитина має свої індивідуальні особливості; для дитячої творчості характерними є непередбачуваність, спонтанність; в творчій, і в будь-якій іншій діяльності дитині властиві всеохоплююча допитливість, дослідження світу: від «що це таке» до «хочу все знати»; дитині властивий потяг до казок, віршів, музики, картин, загалом – до мистецтва; дитяча творчість, як правило, пов'язана з грою, що є провідним видом діяльності дитини дошкільного віку; творчість вимагає створення певних умов, за яких дитина почуватиметься вільною від впливу дорослого [2].

Властивостями творчих здібностей є: уважність, чутливість, сприйнятливість до зовнішніх вражень, спостережливість; здатність перетворювати дійсність в образах, уявленнях; здатність людини мислити (широта, глибина та зрозумілість думки, її послідовність, самостійність, критичність, свобода від шаблонних способів розв'язування завдань).

У дошкільному віці з'являється новий тип діяльності – творчий. Своєрідність даного типу полягає в тому, що він породжує можливість йти від думки до ситуації, а не навпаки, як було раніше. На думку Н. Горошко, основний закон дитячої творчості полягає в тому, що цінність його треба бачити не в результаті, не в продукті творчості, а в самому процесі такої діяльності [1].

Основними характеристиками творчого процесу є: здатність по-новому побачити стандартну ситуацію, мати здатність вирішити проблему нетрадиційним способом. Механізми творчості розділяють на дві групи: ті які забезпечують оригінальне сприйняття реальності, і ті, що забезпечують процес нестандартного вирішення проблеми.

У дослідженнях науковців про дитячу творчість, наголошується, що в дошкільному віці з'являються риси, які характеризують дитину як творця. Це прояв активності та ініціативи в застосуванні вже освоєних прийомів роботи стосовно нового змісту, знаходження оригінальних способів вирішення поставлених завдань, використання різних видів перетворень [3].

Залучаючи дитину до краси і гармонії, до світу мистецтва, пробудити її творчі здібності й бажання займатися різними видами художньої діяльності – надзвичайно важливе завдання виховання. Образотворча діяльність має важливе значення для всебічного розвитку особистості. У процесі створення зображення дитини формуються спостережливість, естетичне сприйняття, художній смак, творчі здібності.

Отже, творчість – важлива складова системи виховання, в ній узагальнено весь життєвий досвід дитини – чуттєвий, ціннісний, моральний, естетичний, пізнавальний, трудовий. Вона лежить в основі успішного засвоєння нових знань, умінь та навичок, саме тому так важливо сформувати у дітей основи творчості. Ефективним засобом розвитку творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку є образотворче мистецтво.

Література:

1. Горошко Н.А. Зображувальна діяльність у дошкільних навчальних закладах: малювання, аплікація. Харків : Ранок, 2007. 224 с.

2. Підкурганна Г.Л. Дитяча творчість. Програма та методичні рекомендації з художнього розвитку дітей дошкільного віку. Київ. 2000. С. 68.

3. Терещенко О.П. Розвиток творчості старшого дошкільника в образотворчій діяльності: навчально-методичний посібник до Базової програми «Я у Світі». Київ : Світич, 2009. С. 105-107.

Тюренко О. Г.
студентка факультету дошкільної освіти
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Тітаренко С.А.

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Початок відвідування дитиною раннього віку закладу дошкільної освіти – дуже напружений період, який передбачає її включення в нову соціальну ситуацію, вимагає перебудови системи стосунків з оточуючими людьми. Процес адаптації до нових умов через низку обставин – вікових особливостей, стану здоров'я, типу нервової системи, стилю виховання, рівня розвитку ігрових, комунікативних навичок тощо – у різних дітей відбувається по-різному. Одні діти легко налагоджують контакти з іншими дітьми і дорослими, пристосовуються до нових вимог, режиму, процес адаптації у них проходить легко і безболісно. У інших зміна соціальних стосунків, умов життєдіяльності викликають значні труднощі, дитина стає неспокійною, примхливою, замкнутою тощо. У зв'язку з цим, проблема організації адаптації дітей раннього віку в закладі дошкільної освіти є актуальною та потребує ґрунтовного вивчення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій доводить, що з боку науковців та практиків наявний стійкий інтерес до вивчення питання полегшення процесу адаптації дітей раннього віку до закладу дошкільної освіти, створення належних умов для максимальної реалізації дитячого потенціалу та пошуку гуманних форм взаємодії дитини і дорослого. Саме це і є основними завданнями педагогічного супроводу та підтримки дітей раннього віку в процесі їхнього пристосування до умов закладу дошкільної освіти. Увага педагогів до розв'язання проблеми адаптації дитини до ЗДО відображена у наукових працях сучасних вітчизняних учених (Т. Гурковської, Т. Жаровцевої, Н. Захарової, А. Кожиної, О. Кононко, О. Кульчицької, Т. Науменко, В. Оржеховської, Л. Стреж та ін.).

Заклади дошкільної освіти першими відкривають перед дитиною світ соціально-суспільного життя. Заклад дошкільної освіти разом із родиною бере на себе функції виховання та формування особистості, сприяє гармонійному розвитку дитини для полегшення або нівелювання стресової ситуації у процесі адаптації.

Період звикання дітей раннього віку до ЗДО – складна проблема. Від того, як швидко дитина звикне до нового розпорядку дня, до нових дорослих і однолітків, залежать її фізичний і психічний розвиток, подальше благополучне перебування в дитячому садку та виховання в родині.

На початку відвідування закладу дошкільної освіти у малюків відбувається зміна стереотипів: зі знайомого домашнього середовища дитина потрапляє у абсолютно новий, незвичний освітній простір. Необхідність дотримання режиму дня, нові вимоги з боку вихователя, постійний контакт з однолітками, абсолютно інша обстановка, стиль спілкування – стають для дошкільника джерелом стресових ситуацій. Вікова незрілість системи адаптаційних механізмів дітей призводить до психічного напруження, відбуваються порушення в поведінці, фізіологічних процесах, емоційному стані [4].

Для адаптаційного періоду є характерними емоційна напруженість, занепокоєння або загальмованість. Дитина часто плаче, прагне до контакту з дорослими або, навпаки, роздратовано відмовляється від нього, уникає однолітків. Отже, її соціальні зв'язки виявляються порушеними. Емоційне неблагополуччя позначається на сні, апетиті. Розлука і зустріч з рідними відбуваються протікають часом дуже бурхливо, екзальтовано: дитина не відпускає від себе батьків, довго плаче після того, як залишається у групі без них. Змінюється її активність і у ставленні до предметного світу: іграшки залишають дошкільника байдужим, інтерес до оточуючого світу знижується. Падає рівень мовної активності, скорочується

словниковий запас. Загальний пригнічений стан, інфікування чужою вірусною флорою є реактивність організму, що призводить до частих хвороб [1].

З першого дня перебування дитини в закладі дошкільної освіти вихователь повинен активно працювати з сім'єю, щоб полегшити адаптацію дошкільника. Працювати буде легше, якщо педагог дізнається від батьків, про особливості поведінки дитини вдома, про її звички й уподобання, індивідуальні характеристики. Важливо, щоб мама відчула: вихователь опікується не взагалі дітьми, а бачить серед них її конкретну дитину й готовий брати до уваги всі її особисті відмінності [2, с. 7].

У період адаптації дуже важливо виявляти максимум терпіння до будь-якого з прохань і навіть вередувань дитини й заслужити її довіру, це – основне завдання вихователя. Допомагають дітям впоратися з напруженням, стресами улюблені іграшки чи речі, принесені з дому – лялька, іграшковий песик тощо. Ці предмети в ЗДО дитина може носити з собою, класти у свою шафу, а ляльку навіть брати на час денного сну до ліжка [3].

Налагодженню теплих стосунків сприяють й індивідуальні звертання. Вихованці, які прийшли в заклад дошкільної освіти з сім'ї, не реагують на узагальнене «діти». Але звертатись до них слід з одного боку індивідуально, за ім'ям: «Марійко, ходімо мити ручки», а з іншого – наголошування на приналежності до групи, вчити реагувати на звернення «діти» тощо: «Діти, тепер усі сідайте за столики! І ти, Марійко, сідай, і ти Костю, – ось сюди». Дитина може не реагувати на слова вихователя й тоді, коли, наприклад, вона використовує в звертанні до дошкільника з іншомовної сім'ї український аналог її імені: Ксенія – Оксанка; Лена – Оленка; або ж удома дитина звикла до якогось своєрідно скороченого імені: Олександр – Олесь, а не Сашко тощо.

Усі незвичні дітям дії слід проговорювати, пояснювати, багаторазово повторювати: «Зараз ми всі будемо одягатись на прогулянку. Підійдіть до своїх шаф – це Оленчина шафа, а це – Дмитрикова, а це – твоя».

Якщо діти розуміють вихователя, їх легко навчити тим речам, з якими вдома вони не стикались або звикли робити інакше. Звичайно, найважливішим залишається індивідуальний підхід – слід пам'ятати, хто що вміє, в кого які труднощі [2, с. 23].

Виходячи з типових для адаптаційного періоду труднощів зі сном, апетитом, нестабільністю гігієнічних навичок тощо, вихователю й помічнику вихователя слід максимально враховувати вікові й індивідуальні особливості дітей.

Об'єктивними показниками закінчення адаптаційного періоду є: глибокий сон; добрий апетит; бадьорий емоційний стан; повне відновлення наявних навичок та активна поведінка.

Якщо вихователі й батьки разом доброзичливо, але чітко спрямовують життя дитини в нове русло, жодних особливих проблем із дошкільником (якщо вона фізично й психічно здорова) не буде. Дотримання правил прийому новачків дасть змогу встановити довірливі стосунки з ними та їхніми сім'ями, а також, що особливо важливо, зберегти здоров'я дітей.

Отже, для успішної адаптації дитини до закладу дошкільної освіти необхідно сформувати у неї позитивну установку на дитячий садок, позитивне ставлення до нього. Це залежить, насамперед, від вихователів, їх уміння і бажання створювати атмосферу тепла, доброти, уваги в групі, виявляти терпляче чуйне ставлення. Від початку перебування дитини в закладі дошкільної освіти педагог має забезпечити, насамперед, психологічний і фізичний комфорт для дітей, пом'якшити труднощі переходу від домашнього (різного в усіх) до суспільного (однакового для всіх) способу життя.

Література:

1. Захарова Н. Адаптація дітей до дитсадка. *Дошкільне виховання*. 2006. №4. С. 8 – 10.

2. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості : навч. посібник. Київ : Освіта, 1998. 256 с.

3. Костюченко Ю. Дошкільник уперше йде до дитячого садка. *Практичний психолог: дитячий садок.* 2015. №5. С. 18 – 23.

4. Нурєєва О.С. Таємниці адаптації. Психологічні особливості дітей дошкільного віку. Третій рік життя. Харків : Вид. група «Основа» : «Тріада», 2008. 160 с.

Деденок Л. В.
студентка магістрантка
факультету дошкільної освіти
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – д-р філософії, ст. викл. Дмитренко А.П.

РОЗВИТОК ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ

Головною метою сучасної системи освіти є підготовка підростаючого покоління до активного життя в умовах соціально-економічного розвитку. Сучасне суспільство носить динамічний характер, завданням якого є передача дітям таких знань і виховання таких якостей, які дозволили б їм успішно адаптуватися до сучасних умов. Сьогодні перед педагогами стоїть важливе завдання, яке полягає в пошуку ефективних дидактичних засобів розвитку логічного мислення дітей дошкільного віку.

Проблема розвитку логічного мислення отримала широке відображення у психолого-педагогічній літературі. Вчені теоретично обґрунтували важливість і необхідність розвитку логічного мислення дитини, висвітлено шляхи вирішення цього завдання. Однак, вікові рамки початку формування логічного мислення чітко не визначені.

У сучасній педагогічній літературі немає єдиної думки щодо проблеми формування і розвитку логічних операцій у дітей дошкільного віку. Аналіз наукових праць з психології дозволили виокремити два основних напрямки в дослідженні, виникненні і розвитку логічних структур мислення у дітей. Перше з них пов’язано з роботами Ж. Піаже, А. Валлона, Б. Інельдер та інших. У цих роботах визначені вікові етапи (стадії) формування логічних структур, що відображають процес, заснований на швидких механізмах розвитку дитячого інтелекту. Ці механізми є основним чинником, що визначає успішне оволодіння логікою. Дослідники Ж. Піаже та Б. Інельдер зменшують роль навчання, вважаючи, що воно підпорядковується законам розвитку. Ж. Піаже вважав, що навчання набуває різного значення в залежності від того, на який період розвитку воно припадає. Для того щоб навчання стало успішним і не залишитися формальним, воно повинно пристосовуватися до існуючого рівня розвитку дитини.

Дошкільний вік, на думку психологів – це етап інтенсивного психічного розвитку. При цьому особливістю даного періоду є те, що прогресивні зміни відзначаються у всіх сферах, починаючи від вдосконалення психофізіологічних функцій і закінчуючи виникненням складних особистісних новоутворень. Ряд вчених зійшлися на думці, що найбільш складні лобні області дозрівають остаточно до 6-7-річного віку. У цих відділах мозку спостерігається бурхливий розвиток асоціативних зон, в яких формуються мозкові процеси, що визначають прояви найскладніших інтелектуальних дій, пов’язаних з логічним мисленням. Значна морфологічна перебудова мозкових структур шестирічної дитини супроводжується ще більш суттєвими змінами в активності головного мозку і відбивається на її психічні функції [3].

На думку Л. Виготського «основа гри – створення уявних ситуацій» [22, с.292], тобто розбіжність баченого і смислового поля. Різні види ігор – режисерська, образна, сюжетно-рольова та гра з правилами – мають необхідні якості у своїй основі і з’являються в дошкільному віці в певній послідовності.

Організація цих ігор з дітьми старшого дошкільного віку дозволила встановити; що, незважаючи на їх зовнішні відмінності вони мають певну логіку розвитку уявної ситуації. Так, спочатку діти приймають створену дорослими уявну ситуацію і продовжують в ній

діяти. На другому етапі – вони за допомогою дорослого виділяють істотні ознаки уявної ситуації і діють в ній вже на їх основі. Нарешті, стають здатними самостійно відтворювати уявну ситуацію використовуючи задані дорослим істотні ознаки [1].

Вивчення різних видів ігор показало, що незважаючи на їх побудову на основі уявної ситуації, механізм розбіжності баченого і смислового поля у кожного з видів ігор. Так уявна ситуація, що знаходиться в основі сюжетно-рольової гри, має свої істотні ознаки, пов'язані ролі (наприклад, вихователь – діти), гра з правилами – правило. Образна гра для свого розвитку потребує уявної ситуації, яка створена за допомогою образу «уяви, що ти ...».

Таким чином, освітній зміст, покладений в основу програми роботи закладу дошкільної освіти, потрібно пропонувати дітям не під час занять, які схожі на шкільні уроки, а підчас різних видів ігор. Це дозволить дітям отримати міцні знання і вміння, оволодіти вищими розумовими операціями і використовувати цей досвід у самостійної діяльності [2].

Важливо відмітити важливість у взаємозв'язку гри і навчання, які з'являються до кінця дошкільного віку і мають велике значення для формування вищих форм мислення. Ці особливості стосуються гри з правилами. Вона безпосередньо передує навчальній діяльності. Окрім того, для успішної гри дошкільник на підготовчому етапі повинен освоїти її спосіб. Цей етап дуже важливий для психічного розвитку дітей та подальшого вдосконалення способів і форм мислення.

Ігри дозволяють організувати складний процес освоєння знань у цікавій для дитини формі, надаючи розумовій діяльності захоплюючий, цікавий характер. Саме тому у процесі гри дитина може вирішити навіть ті завдання, які в інших умовах здаються неможливими до здійснення.

На основі вищевикладеного ми можемо зробити висновок, що психологічний аспект розвитку логічного мислення у дітей дошкільного віку передбачає цілеспрямовану діяльність щодо виявлення спонукальних мотивів, цілей, індивідуальних особливостей логічного мислення, а також аналіз розумових операцій з позиції усвідомлення суб'єктом логічних прийомів, які знаходяться в їх основі.

Література:

1. Азаров Ю.П. Гра у дошкільному віці. Харків.: Мислення, 2000. 48 с.
2. Войцищук Н. Логіка і математика для дошкільнят. Від 3 до 5 років. К.: В-во «Ранок», 2019. 48 с.
3. Любченко І. І. Педагогічні засади розвитку логічного мислення у старших дошкільників, інноваційні підходи виконання концепції розвитку дошкільної освіти 2010-2016р.: навчально-методичний посібник. Умань : ВПЦ «Візаві», 2011. 13

Беседа А. М.
студентка магістрантка факультету дошкільної освіти
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – д-р філософії, ст. викл. Дмитренко А.П.

ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ІГРАШКИ

Патріотизм – це соціально-історичне явище. Слово «патріотизм» (від patris) – грецького походження, в перекладі означає «батьківщина, вітчизна». Першоосновами патріотизму є усвідомлення родових зв'язків, обрядів, звичаїв. Патріотами називали себе борці за народ, захисники країни. Виховання особистості має бути спрямоване передусім на розвиток патріотизму – любові до свого народу, до України [5].

Опрацювання та аналіз наукової психолого-педагогічної літератури свідчить, що проблема патріотичного виховання дітей дошкільного віку є актуальною і недостатньо розробленою в теорії та методиці навчання і виховання.

На думку В. Сухомлинського, А. Макаренка, О. Вишневського, І. Беха та інших вчених, патріотичне виховання, як складова національної системи виховання, завжди було і є одним із найважливіших напрямів освіти і виховання особистості. Сучасні вчені-педагоги також займаються визначенням понять «патріотизм», «патріотичне виховання».

Дослідження проблеми формування патріотичних почуттів у дітей дошкільного віку ґрунтується на фундаментальних працях у галузі національної системи виховання, концептуальних положеннях національної освіти (А. Алексюк, І. Бех, О. Вишневський, Т.Усатенко) [1].

Майже в усіх наукових працях автори дотримуються думки, що патріотизм – це, перш за все, любов до Батьківщини і діяльність на її користь. Деякі автори пропонують визначити патріотизм як одну з найбільш значущих, незмінних цінностей, що властива усім сферам життя суспільства й держави, що виражає ставлення особистості до своєї вітчизни й характеризує вищий рівень її розвитку в процесі діяльності на її благо.

У «Словнику іншомовних слів» наведене таке трактування поняття патріотизм, «любов до своєї Батьківщини, відданість своєму народові, готовність до подвигів і жертв в ім'я інтересів своєї вітчизни» [4].

Навіть короткий аналіз довідникових джерел дозволяє стверджувати, що загальним для визначення патріотизму, незважаючи на термінологічну відмінність є його сутність: любов до Батьківщини і безкорисливе служіння її інтересам та готовність до жертовності за неї. Незалежно від форми існування патріотизму загальними елементами його прояву є любов, віра й готовність до діяльності з метою реалізації їх у житті [5].

Події останніх років в Україні засвідчили, що саме сьогодні національно-патріотичне виховання дітей та молоді має стати одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку громадянина, як високоморальної особистості яка плекає українські традиції, духовні цінності, володіє відповідними знаннями, вміннями та навичками [2].

Важливим напрямом у процесі формування патріотичних почуттів є залучення до народознавства – вивчення культури, побуту, звичаїв рідного народу. Саме тому у всіх закладах дошкільної освіти України приділяється значна увага вихованню у дітей любові до Батьківщини, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій, звичаїв, іграшок, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу.

Іграшка в свою чергу – пам'ять етносу, нації, народу, людства про своє історичне та доісторичне минуле. Її форма є однією з початкових субстанціональних форм щодо освоєння людиною навколишнього середовища.

Народна іграшка є спадщиною подібно до рідної мови, казки, пісні. Народні іграшки перевірені дитячою любов'ю до неї, грою. Вона несе в собі художню культуру народної творчості, розвиває самобутні риси естетики свого народу.

Українська народна іграшка для дитини є культурне знаряддя, за допомогою якого вона освоює величезний навколишній світ. Упродовж усього дитинства гра та іграшка займає одне з головних місць у житті дитини. В ранньому віці діти граються предметами, тобто вчаться їх використовувати. Пізніше виникає творча гра, під час якої будуються діалоги, де закріплюється мовний етикет, виробляється певне ставлення до товаришів, одночасно проходить тренування пам'яті, коли діти заучують ті чи інші віршовані тексти. Перш за все, у своїй ігровій діяльності діти відображають те, що спостерігають у найближчому оточенні, у родинному колі.

У народі кажуть «Де гра, там і радість». Велике розмаїття дитячих ігор притаманне календарним та обрядовим святам. Споконвіку для таких ігор діти виготовляли іграшки власноруч, більшість з яких була у дусі народного мистецтва: із глини, дерева, овочів.

Завдяки грі, а саме відтворенню елементів трудових дій, дитина навчалася працювати з різними матеріалами (шиття ляльок, створення хлопчиками знарядь для мисливського,

риболовецького ремесла, різноманітне плетення кошиків, коробочок із берести тощо). У процесі такої ігрової діяльності у дітей виховувалась повага до праці дорослих [3].

До основних завдань патріотичного виховання старших дошкільників належать:

1. Формування любові до рідного краю (причетності до рідного дому, сім'ї, закладу дошкільної освіти, місця проживання).
2. Формування духовно-моральних взаємин.
3. Формування любові до культурного спадку свого народу.
4. Виховання любові, поваги до своїх національних особливостей.
5. Почуття власної гідності як представників свого народу.
6. Толерантне ставлення до представників інших національностей, до ровесників, батьків, сусідів, інших людей.

Успішний процес формування патріотичних почуттів при ознайомленні з рідним краєм можливий лише за умови їх активної взаємодії з оточуючим світом емоційно-практичним шляхом, тобто через гру, предметну діяльність, спілкування, працю, навчання, різні види діяльності які властиві дитині дошкільного віку.

Таким чином, українська народна іграшка посідає важливе місце в системі формування патріотичного світогляду дитини. Вона є засобом національного, естетичного, морального та трудового виховання дітей дошкільного віку. Саме тому формування патріотизму на сучасному етапі є фундаментом і опорою суспільного й державного устрою та запорукою ефективності функціонування всієї системи соціальних і державних інститутів.

Засвоєння патріотичних цінностей за допомогою народної іграшки є тривалим процесом. Вони не закладені у генах, це не природна якість, а соціальна, і тому не успадковується, а формується цілеспрямовано, системно, із використанням певних принципів та методів діяльності.

Література:

1. Богуш А.М. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі: Підруч. для ВНЗ. Ктїв. Слово, 2008. С. 40-48.

2. Богуш А.М., Лисенко Н.В. Українське народознавство в дошкільному закладі. Київ. Знання, 2002. С. 36-49.

3. Гонський В. Патріотизм як основа сучасного виховання та ідеології держави: студії виховання. *Рідна школа*. 2001. № 2. С. 9-14.

4. Ігнатенко П. Громадянське виховання: історичний аспект. *Шлях освіти*. 2001. № 1. С. 38-43.

5. Кисельова Н. Виховувати патріотів. *Дошкільне виховання*. 2001. № 3. С. 27- 28.

Євдокименко А. М.
студентка факультету дошкільної освіти
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – д-р філософії, ст. викладач Аторіна В. М.

РОЗВИТОК ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розвиток мислення дітей є пріоритетним завданням дошкільної освіти в Україні. Мислення є найважливішою функцією мозку людини. Жоден з видів діяльності не може обійтися без цього, оскільки воно становить основу успішного засвоєння нових знань, умінь та навичок.

Логічне мислення та його особливості розвитку в старшому дошкільному віці вивчалися такими науковцями як: Н. Ваганова, В. Клак, М. Корнієнко, І. Куліш, І. Любченко, Р. Павелків, С. Чупахіна, О. Яковенко та інші.

Р. Павелків стверджує, що логічне мислення є здатністю мислити точно та послідовно, не допускаючи протиріч в своїх міркуваннях, та вміння викривати логічні помилки [5].

І. Любченко, в свою чергу, вважає, що логічне мислення є видом мислення з такими основними якостями як:

1. Чітка визначеність. Є властивістю мислення відображати у структурі думки якісну визначеність самих предметів та явищ, їх відносну сталість.

2. Послідовність. Це якість правильного логічного мислення, коли думки в міркуванні (умовиводі) органічно пов'язані, а зміст кожної нової думки за потреби випливає з попередньої.

3. Несуперечність. Це риса правильного логічного мислення, яка засвідчує, що в міркуванні, доведенні та теорії немає суперечливих або логічно протилежних припущень про предмет

4. Доказовість. Якість мислення, що свідчить про те, що в міркуванні всі думки спираються на інші думки, істинність яких уже доведена [4].

І. Куліш відмічає, що розвиток логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку тією чи іншою мірою відбувається під час ознайомлення з довколишнім світом у всіх його взаємозв'язках і залежностях, але математика займає особливе місце [3].

В. Клак виокремлює такі педагогічні умови розвитку логічного мислення дітей старшого дошкільного віку:

1) забезпечити гармонійне поєднання мотиваційних та операційних компонентів;

2) дотримуватися демократичного стилю виховання;

3) розвиток розумових операцій (порівняння, узагальнення, аналіз);

4) організовувати спостереження;

5) організовувати спеціальні заняття з логічного розвитку;

6) використовувати практичні форми діяльності з використанням пошукових, цікавих питань для розвитку й удосконалення розумових операцій [2].

Отже, розвиток логічного мислення бере початок у дошкільному віці та розвивається дуже активно. Рівень розвитку логічного мислення є важливим саме у старшому дошкільному віці, бо вже через рік дитина повинна вступати до школи та виконувати навчальні завдання, які будуть мати логічний характер.

Одним із важливих засобів розвитку логічного мислення є гра. Вона є провідною діяльністю дітей дошкільного віку, тому є зручним та комфортним засобом розвитку. Ігрова діяльність як засіб розвитку логічного мислення дітей старшого дошкільного віку стала об'єктом вивчення наступних вчених: І. Любченко, А. Кучай, Л. Ільченко, Н. Чернега, Т. Шевченко та інші.

І. Любченко відмічає, що гра є розважальним засобом для дитини, тому виокремлює її розвивальні та виховні властивості. Науковець підкреслює, що у грі формуються всі сторони особистості дитини, відбуваються значні зміни у її психіці, що сприяють переходу до нової, вищої стадії розвитку [4].

Т. Шевченко погоджується із думкою І. Любченко та підкреслює, що гра – це серйозна розумова діяльність, в якій розвиваються всі види здібностей дитини, в ній розширюється і збагачується коло уявлень про навколишній світ, розвивається мовлення. Дидактична гра дає можливість розвивати найрізноманітніші здібності дитини, її сприйняття, мислення, мовлення, увагу [7].

Л. Ільченко відмічає, що ігри є продуктивним засобом розвитку логічного мислення дітей дошкільного віку. Науковець звертає увагу, що розумовий розвиток дітей відбувається як у процесі творчих, так і дидактичних ігор. За допомогою дидактичної гри дітей навчають самостійно мислити, застосовувати отримані знання в практичній діяльності. Більшість ігор ставлять перед дітьми завдання раціонального використання наявних знань у розумових операціях:

1) знаходити характерні ознаки в предметах і явищах навколишнього світу;

2) порівнювати, групувати, класифікувати предмети по певних ознаках, робити правильні висновки.

Л. Ільченко вказує, що логіко-математичні ігри зумовлюють використання спеціального структурованого матеріалу, який має змогу дозволити представити абстрактні поняття й відносини між ними. У процесі проведення логіко-математичних ігор доцільно використовувати спеціальний структурований матеріал, а саме: геометричні форми (обручі, геометричні блоки); схеми; схеми-правила (ланцюжок фігур); схеми функції (обчислювальні машини); схеми операції [1].

На наш погляд, математичні ігри створені для того, щоб тренувати мислення при виконанні логічних операцій та дій. Це завдання на знаходження пропущеної фігури, продовження ряду фігур, на пошук чисел, яких не вистачає у ряді фігур (знаходження закономірностей, що лежать в основі вибору цієї фігури та інше).

Отже, грає продуктивним засобом розвитку логічного мислення дітей старшого дошкільного віку. Вона сприяє поліпшенню розумових операцій, підвищенню рівня пізнавальної активності і здатності вирішувати інтелектуальні завдання.

Література:

1. Ільченко Л. В., Чернега Н. С. Логіко-математичні ігри як засіб формування мислення старших дошкільників: навч-метод. посіб. Сквира : «Джерело», 2011. 70 с.

2. Клак В. О. Психологічні особливості розвитку логічного мислення дітей дошкільного віку. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія».* 2019. № 9. С. 21-25.

3. Куліш І., Гой С. Розвиток логічного мислення як важливий компонент підготовки дітей старшого дошкільного віку до школи. *Освітні обрії.* 2020. № 2. С. 58-62.

4. Любченко І. Розвиток логічного мислення у старших дошкільників як запорука успішного навчання і виховання. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/zbirnuk_nayk_praz/2014/3/27.pdf (дата звернення: 21.11.2022).

5. Павелків Р. Д. Загальна психологія : навч. посібник. Київ: Кондор, 2009. 576 с.

6. Чупахіна С. В. Розвиток логічного мислення дошкільників: теоретичні засади. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/4_2011/63.pdf дата звернення: 19.10.2022)

7. Шевченко Т. М. Використання логічних ігор і математичних моделей на заняттях з математики у закладах дошкільної освіти. URL: http://eprints.cdu.edu.ua/4118/1/shevchenko.pdf (дата звернення: 21.11.2022)

Неклонська І.В.
магістрантка факультету дошкільної освіти
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник – д-р філософії, ст. викл. Аторіна В.М.

МНЕМОТЕХНІКА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Мова – великий дар природи, за допомогою якого люди можуть спілкуватись один з одним. У дітей дошкільного віку процес навчання мови і розвиток розуму нерозривно пов'язані. Вони з самого малечку вчать мову неусвідомлено, бо вона є найважливішим засобом спілкування і пізнання світу. Адже дитина хоче не просто назвати будь-який предмет, а прагне описати його, розповісти про якусь подію або явище.

Основним механізмом нашого розуму є пам'ять. Саме завдяки їй відбувається процес збереження минулого досвіду, який ми використовуємо у майбутньому. Пам'ять дошкільника складається з уявлень: конкретних образів людей, явищ природи, подій, предметів, їх властивостей, якостей, ознак, дій. Вони є основою для розповідання,

малювання, ігор. Без уявлень діти не можуть засвоїти якісь узагальнюючі поняття, тому за кожним з них повинна стояти конкретна ситуація. На наш погляд, пам'ять потрібно постійно тренувати. Для розвитку і ефективного використання пам'яті існує безліч засобів [1].

Одним з важливих засобів розвитку пам'яті дітей дошкільного віку є мнемотехніка. У наш час на дітей обрушується величезний потік інформації, з яким вони не можуть впоратися самостійно, особливо не вміючи читати і писати. Це реальність, в якій опиняються наші дошкільники. Через це, стає актуальною необхідність удосконалювання сучасних методів і прийомів, використання більш ефективних науково-обґрунтованих шляхів розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Ми вважаємо, що саме мнемотехніка покликана допомагати в цьому.

Мнемотехніка – система різних методів і прийомів, використання схем і карток, в основі яких лежать асоціації, які дають можливість ефективно запам'ятовувати, зберігати і відтворювати інформацію, розвивати зв'язне мовлення, накопичувати в пам'яті велику кількість інформації, в результаті чого збільшується обсяг пам'яті [6].

Останнім часом використання прийомів мнемотехніки стає актуальним, ними користуються дуже часто і не тільки для роботи зі звичайними дітьми, а й для корекції стану у малюків з відставанням у розвитку. Навчання мнемотехніці відбувається у вигляді гри, що є дуже цікавим для дітей.

У дошкільній практиці мнемотехніку вчені називають по-різному: В. Воробйова – сенсорно-графічними схемами, Т. Ткаченко – предметно-схематичними моделями, Л. Єфіменкова – схемою складання розповіді. Залежно від рівня складності прийомів мнемотехніки багато дослідників (О. Васильєва, О. Корнєва, С. Леонова та ін.) говорять про ефективне використання наступних типів мнемотехніки: мнемоквадрати (або блоки-квадрати), мнемодоріжки, мнемотаблиці. А для успішного запам'ятовування слів І. Груздєва пропонує користуватися іграми, зумовленими завданням запам'ятовування, а саме – правильністю написання того чи іншого слова [2].

Слід відзначити, що при використанні мнемотехніки ми економимо час при запам'ятовуванні. Те, що вже запам'ятали – більше не доведеться вчити заново. Це потужне тренування уваги і мислення, а також можливість користуватися інформацією і застосовувати знання тільки тоді, коли вони потрібні.

Мнемотехніка допомагає розв'язати різноманітні проблеми мовлення завдяки формуванню відповідних навичок, творчому підходу та створенні ситуації успіху, що є найдоцільнішою мотивацією процесів ефективного навчання. Вона також розширює творчі можливості дитини, завдяки гармонійній роботі лівої (логіка) і правої (творчість, образне мислення) півкулі головного мозку [7].

Мнемотехніка в закладі дошкільної освіти зазвичай освоюється на простих прикладах. Спочатку діти знайомляться з мнемоквадратами – зрозумілими зображеннями, які позначають одне слово, словосполучення, його характеристики або просте речення. Потім вихователь поступово ускладнює заняття, демонструє мнемодоріжки – це вже квадрат з чотирьох зображень, з яких можна скласти невелику розповідь з 2-3 речень. І, коли вже це все освоєно, діти починають працювати з мнемотаблицями. Вони представляють собою зображення основних ланок, у тому числі схематичних, за якими можна запам'ятати і відтворити цілу розповідь або навіть вірш. Спочатку таблиці складають вихователі, батьки, потім до цього процесу можна підключити і дітей. Таким чином, мнемотехніка впливає не тільки на розвиток пам'яті, але і на фантазію, візуалізацію образів дитиною. Основні прийоми запам'ятовування мнемотехніки ґрунтуються на асоціаціях, логічному мисленні, спостережливості.

На заняттях, де використовується мнемотехніка, обов'язково потрібно дотримуватися певних принципів та правил:

- починати з простого мнемоквадрату і щоразу переходити до складніших елементів;

- щоб дітям було весело і легко опановувати якийсь матеріал – таблиці і схеми робити кольоровими та цікавими;
- на одній схемі або таблиці число квадратів не повинно перевищувати дев'ять, так як це гранично допустимий обсяг для дошкільника;
- не застосовувати понад дві мнемосхеми в день, а повторно розглядати тільки за бажанням дитини;
- кожного дня таблиці і схеми повинні бути різні за тематикою, в перший день на тему казок, у другий на музичну тему, в третій на математичну і так далі [5].

Ми вважаємо, що дуже важливо, щоб за таким принципом працювали не лише в закладі дошкільної освіти, а й вдома батьки навчали дітей. Вони можуть запропонувати дошкільникам намалювати схеми-малюнки про те, як пройшов день. Час від часу давати малюнки і просити дитину, щоб вона сама склала розповідь. Також батьки можуть дати малюнок з відомої книжки і запропонувати дитині придумати свій, відмінний від оригіналу фінал [3].

У дошкільників дуже розвинена зорова пам'ять і образне мислення, запам'ятовування має переважно мимовільний характер: краще запам'ятовуються події, предмети, факти, явища, що близькі до їхнього життєвого досвіду. Тому вся нова інформація, знання мають спиратися на життєвий досвід дітей. Ми створюємо асоціації із добре знайомими поняттями, і отримуємо бажаний результат. Найбільш яскравий приклад цієї техніки – це зображення на шафці в закладі дошкільної освіти. Запам'ятовуючи її, дитина з легкістю візьме саме свій рушник на вішалці, над якою розташоване те саме зображення.

При використанні методів і прийомів мнемотехніки з розвитку зв'язного мовлення в роботі з дітьми дошкільного віку необхідно враховувати їхні індивідуальні та вікові особливості. Дошкільники стають більш самостійними. У них продовжує розвиватися предметна діяльність, ділове співробітництво дитини і дорослого; удосконалюються сприйняття, мова, початкові форми довільної поведінки, гра, наочно-дієве мислення, з'являються основи наочно-образного мислення [4]. Вихователям і батькам необхідно формувати у дітей здатність зв'язно, послідовно, граматично правильно викладати свої думки, розповідати про різні події, переказувати художні твори. Мнемотехніку застосовують, щоб підготувати дітей до навчальної діяльності, виробити навички грамотної обробки інформації, засвоїти складний матеріал, розвинути свою промову без розумової і нервової напруги. Її можна використовувати як в спільній, так і в самостійній діяльності.

Отже, мнемотехніка є ефективним засобом розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку. Регулярне застосування даної техніки допомагає збагатити словниковий запас, розвиває основні психічні процеси – пам'ять, увагу, образне мислення, скорочує час навчання зв'язного мовлення дітей дошкільного віку, а також навчить вибудовувати грамотні, логічні ланцюжки висловлювання.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 08.11.2022).

2. Білаш О. Н. Мнемотехніка в роботі з дітьми дошкільного віку. *Дитячий садок.* 2015. № 23. С.12-15.

3. Використання піктограм у роботі з дошкільниками. URL: http://ped-kopilka.com.ua/blogs/mari-petrenko/ispolzovanie-piktgram.html. (дата звернення: 08.11.2022).

4. Крутій К. Л. Конспекти занять із художньо-мовленнєвої діяльності дітей середнього дошкільного віку / К. Л. Крутій, О. П. Кулинич, Н. В. Погрібняк. Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2013. 160 с.

5. Переверзєва Т.Я. Мнемотаблиця, як засіб стимулювання пам'яті при розучуванні віршів. URL: http://kzdnz75ktkmr.blogspot.com/p/blog-page_447.html. (дата звернення: 08.11.2022).

6. Чепурний Г.А., Мнемотехніка: технологія ефективного засвоєння інформації в умовах сучасної освіти. Тернопіль, Мандрівець, 2015. 152 с.

7. Чепурний Г.А., Палійчук Ю.В. Серія «Як навчитися легко вчитися». Книга 1. Асоціативний зв'язок, цифри та творче мислення. Навчально-методичний посібник. Видання друге, доповнене. Вінниця: ВМГО «Розвиток», 2006. 80 с.

Дмитренко А.П.
доктор філософії, старший викладач
кафедри теорії і методики дошкільної освіти
Глухівського НПУ ім. О.Довженка

ЕКСУРСІЯ В ПРИРОДУ ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДОШКІЛЬНИКІВ

Одним із важливих складових світу, що оточує дитину - це світ природи, а саме природи рідного краю, серед якої вона зростає, спілкується, збагачує свій життєвий досвід та вчиться її берегти.

Формування природничо-екологічної компетентності в дітей дошкільного віку є актуальною проблемою сучасності, оскільки саме в дошкільному віці закладаються основи екологічної свідомості, екологічної культури, що впливають на поведінку та діяльність людини у природі. Сформованість природничо-екологічної компетентності дає можливість дитині, спираючись на наявні уявлення про цілісність світу природи, його самоцінність і вплив на життєдіяльність людей, самостійно й конструктивно діяти в різних ситуаціях, що вимагають вибору екологічно-доцільної діяльності, мотивує поведінку, взаємодію дітей з навколишнім природним середовищем відповідно до його законів і в гармонії з ним [1, с.12].

Сучасна дошкільна освіта орієнтує педагогів на реалізацію компетентнісного підходу до розвитку особистості. Природничо-екологічна компетентність дошкільника передбачає формування уявлення дитини про природне довкілля як цілісний живий організм, у якому взаємодіють повітря, ґрунт, рослини, тварини, люди в багатоманітності, єдності, русі, мінливості.

Для формування уявлень про цілісність природи в дітей старшого дошкільного віку спочатку необхідно актуалізувати знання про об’єкти та явища природи, про зв’язки й залежності, що існують у ній, і на цій основі формувати уявлення про природу як єдиний живий організм. Оскільки наявні уявлення дітей не гарантують їх дбайливого ставлення до природи й природодоцільної поведінки, необхідно разом зі знаннями й уявленнями формувати відповідне ставлення до природи.

Дослідниця Лисенко Н. зазначає, що у ході усвідомленої, практичної взаємодії дітей з природою головна роль належить педагогу, який виступає для них не тільки як носій знань, а й як зразок для наслідування. Вихователь повинен так організувати діяльність дітей використовуючи різні методи, форми, прийоми, щоб діти шляхом самостійних дитячих відкриттів, розв’язуванням проблемних завдань, виконанням практичних дій оволодівали б як новими знаннями, так і закріплювали раніше здобуті вміння та навички.

Особлива роль у процесі формування природничо-екологічної компетентності в дітей дошкільного віку належить екскурсіям, які є однією з форм ознайомлення дітей з природою в закладі дошкільної освіти. Екскурсії дають можливість знайомити дітей із природними об’єктами і явищами, сезонними змінами, працею людей, спрямованою на перетворення навколишнього середовища. Під час екскурсій діти пізнають світ природи у його різноманітті, вчаться розуміти їх взаємозв’язки.

Численні дослідження низки вчених О. Білан, Н. Горопахи, В. Зебзеєвої, Л. Іщенко, Н. Кот, Н. Лисенко, Л. Лупійко, В. Маршицької, С. Ніколаєвої, З. Плохій, Г. Тарасенко, вказують на важливість екскурсій в ознайомленні дітей з природою [3].

Екскурсія – це така форма організації навчального процесу, яка дозволяє проводити спостереження, безпосередньо вивчати різні об'єкти, явища та процеси в природних та штучних умовах, розвивати пізнавальну активність дитини [4, с. 194].

За тематикою екскурсії поділяють на:

1. Екскурсії в природу – в ліс, на луки, до водойми, тобто в природні і штучні рослинні угруповання – парк, сквер, ботанічний сад.

2. Екскурсії на сільськогосподарські об'єкти – в поле, на ферму, в плодовий сад, на город, в оранжерею, теплицю, на тік – з метою ознайомлення з працею дорослих, рослинами, тваринами, що вирощуються для задоволення потреб людини [3, с. 374].

Екскурсія – це така форма роботи, яка проводиться за межами дитячого садка та має низку відмінностей від прогулянок. Вона вимагає від вихователя більш чіткої організації та планування.

Однією з вимог до екскурсії є повторюваність її проведення, під час яких педагог поступово вчить дітей спостерігати й аналізувати зміни у явищах природи. Пізнавальний матеріал ускладнюється і в плані поглиблення знань про об'єкт чи явище природи, із якими ознайомлюють дітей. У процесі проведення екскурсій дошкільники підводяться поступово до виявлення і розуміння найбільш важливих зв'язків і залежностей у живій і неживій природі. При цьому активізується їх розумова діяльність, поглиблюються пізнавальні інтереси.

Чільне місце займає в ході проведення екскурсії в природу займає, виконання дітьми різноманітних практичних завдань, що випливають з її змісту і забезпечують дієве пізнання тих об'єктів, явищ, які діти спостерігали раніше.

Основною частиною екскурсії є колективне спостереження. Саме у процесі його проведення вирішуються основні програмні завдання. Вихователь допомагає дітям відзначити і усвідомити характерні ознаки об'єктів і явищ, їх взаємозв'язки. Під час розглядання нових об'єктів звертається увага на особливості естетичного вигляду, їх взаємозв'язки у природі, значення в житті людини.

Ознайомлення з новими об'єктами на екскурсіях поєднується з розширенням словника, розвитком мови. Чуттєвий досвід, що формується внаслідок дії аналізаторів, тісно пов'язується із словом, що забезпечує зв'язок першої і другої сигнальних систем.

Сприймання яскравих пейзажів, поєднане з образним словом вихователя, пробуджує у дітей почуття краси, виховує любов до природи. Знання, що їх одержують діти під час екскурсій, про взаємозв'язки в природі, правила природокористування, цінність для людини тих чи інших об'єктів природи, з якими знайомляться діти, є важливими для формування природничо-екологічної компетентності.

Отже, екскурсії в природу є ефективним засобом формування природничо-екологічної компетентності в дошкільників, У спілкуванні з природою формуються основи матеріалістичного розуміння навколишнього світу, виховуються моральні і естетичні якості.

Література:

1. Бєлєнька Г. В., Науменко Т. С., Половіна О.В. Дошкільнятам про світ природи: методичний посібник для вихователів дітей дошкільного віку. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2013. С.12-14

2. Живіріхіна Л. А. Формування екологічної компетенції дошкільників. *Таврійський вісник освіти*. 2014. № 4. С. 69-75

3. Методика ознайомлення дітей з природою: Хрестоматія / Укл. Н.М. Горопаха. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2012. 432 с.

4. . Яришева Н.Ф. Методика ознайомлення дітей з природою. Підручник для пединститутів. Київ: Вища школа, 1993. 260 с.

Протасова А.С.
аспірантка кафедри
технологічної і професійної освіти
Глухівського НПУ ім. О.Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Тітаренко С.А.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

Модернізація системи освіти відповідно до євроінтеграційного вектору висуває нові вимоги до професійної діяльності фахівців ЗДО загалом й організації ними фізичного виховання зокрема.

Сучасні соціально-економічні, політичні процеси в державі породжують низку труднощів, які торкнулися всіх сторін суспільного життя. Істотні трансформації зазнала система освіти, в тому числі і вищої школи, оскільки мала мобільно реагувати на нові запити, як то карантинні обмеження та військові дії на території держави.

Конкуренція на ринку праці, нові соціальні, економічні умови привели до підвищення значення професійної підготовки і викликали низку проблем, які потрібно терміново вирішувати: ускладнення педагогічного процесу, збільшення обсягу інформації, постійне зростання вимог до професійної компетентності викладачів і випускників закладів вищої освіти України.

Нові підходи до організації освіти у вищій школі орієнтовані, в першу чергу, на компетентністну парадигму, що включає набуття необхідних компетеностей, самовиховання, готовність до самоосвіти упродовж життя, самовдосконалення та самореалізації, готовності до успішної адаптації в процесі подальшої професійної діяльності.

Критичний аналіз літературних джерел показав специфіку професійної підготовки педагога, що розуміється як система організаційних і педагогічних заходів, що забезпечують формування у особистості професійної спрямованості знань, умінь, навичок і професійної готовності до певної діяльності.

На основі аналізу педагогічної літератури виявлено, що в Україні приділяється належна увага дослідженню проблеми професійного розвитку педагогів в умовах сучасних соціально-економічних трансформацій, зокрема, таким її аспектам, як-от:

- методологічні засади сучасної філософії освіти (В. Андрущенко, Г. Васянович, І. Зязюн, В. Кремень, П. Саух);
- питанням неперервної професійної освіти (С. Гончаренко, Н. Ничкало та ін.);
- розробці концептуальних положень підготовки майбутніх вихователів (О.Антонової, Л.Ахмедзянової, В.Бобрицької, І.Богданової, А. Линенко, О. Пєхоти, Л. Рибалко);
- проблемі професійного розвитку вихователів, формування їхньої педагогічної майстерності (Є. Барбіної, С. Болтівця, В.Бочелюка, О.Дубасенюк, Л.Кравченко, С.Сисоєвої;
- питанням управління інноваційними процесами в освітніх закладах (Л. Даниленко, Н. Денисенко, Т. Сорочан;
- проблематиці підготовки й професійного розвитку педагогів дошкільної та початкової освіти (Л. Бондарєва, О. Кучерявого, фахівців з фізичної культури – Р. Ахметова, А. Коноха, Л. Сущенко, Б. Шияна.

Теоретичний і методичний аспекти проблеми фізичного виховання підростаючого покоління вивчалися такими науковцями, як Є. Приступа, Т. Ротерс. Питанням оздоровлення дітей, визначення шляхів формування у молоді культури здоров'я присвятили свої дослідження Л. Глазиріна, В. Горащук, А. Нурлибекова, Ю. Чернишенко та ін.

Складність вивчення та розроблення системи професійної підготовки майбутніх вихователів фізичного виховання визначає необхідність чіткої орієнтації на методологічні положення, що стосуються навчання фахівців фізичного виховання.

Система філософсько-методологічних знань як перший рівень методології, детермінує загальну стратегію дослідження. Це конкретні факти, теоретичні узагальнення, закони, сукупність накопичених у процесі історичного розвитку суспільства методологічних засад, що лежать в основі діяльності людини.

Важливою складовою цього рівня методології є, за твердженням Г. Васяновича, вихідна філософська позиція та відповідні їй методи [1, с. 28]. Зокрема, в основу нашого педагогічного дослідження, що стосується підготовки майбутніх вихователів до фізичного виховання, покладено праксеологію як загальну методологію, що розглядає способи діяльності (у тому числі мисленнєвої) з погляду їх практичних властивостей, тобто їх ефективності.

Сутність праксеологічної теорії полягає в організації практичної діяльності фахівця з позиції максимальної результативності та доцільності. Для вихователів праксеологія виступає методологічною основою оволодіння навичками професійного функціонування в освітньому просторі (професійнопедагогічної компетентності), передумовою до формування умінь ефективного виконання освітньої діяльності [4]. В контексті нашого наукового доробку максимально результативною буде така система навчання фізичній культурі дошкільників, за якої у поєднанні класичних методів з сучасними цифровими технологіями педагог-дошкільник досягне максимального фізичного розвитку дошкільника з урахуванням індивідуальних показників здоров'я та морального стану дитини.

Другий рівень методології вищої професійної освіти галузі фізичного виховання – рівень загальнонаукових підходів. Цей рівень поглиблює уявлення про перетворення внутрішнього світу людини, що вимагає максимального врахування різноманіття факторів розвитку, навчання, виховання та стає можливим тільки на основі використання всього комплексу наук про людину.

Загальнонауковими є системний, алгоритмічний, системно-оптимізаційний, структурно-функціональний, кібернетичний, імовірнісний, генетичний принципи, принципи історизму, казуальності, об'єктивності, науковості, методи моделювання, формалізації та ін.

Наше наукове дослідження передбачає широке використання алгоритмічного, системно-оптимізаційного метода, метода науковості та моделювання з використанням цифрових технологій.

До цього рівня відносять знання про загальнонаукові методи емпіричного (спостереження, опис, вимірювання, експеримент) і теоретичного (абстрагування, ідеалізація, формалізація тощо) дослідження, а також спільні для них (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення тощо) [4].

До загальнонаукового рівня стосовно педагогічних досліджень належать також психологічні теорії діяльності (асоціативно-рефлекторна, поетапного формування розумових дій, змістового узагальнення тощо).

До цього рівня можуть бути також віднесені антропологічний підхід, загальні терміну інноваційного підходу та теорії оптимізації. Антропологічний підхід в даному дослідженні має вагу у форматі фізичної антропології, оскільки саме ця галузь вивчає питання адаптації до середовища та його змін.

Більшість учених (О. Богданов, І. Блауберг, П. Друкер, В. Садовський, Г. Саймон, Г. Щедровицький, Е. Юдін та ін.) визнає основою педагогічних досліджень системний підхід (теорію систем), що відображає загальний зв'язок і взаємозумовленість явищ і процесів навколишньої дійсності, та є обов'язковою складовою загальнонаукової методології. Він орієнтує дослідників і практиків на необхідність підходити до явищ життя як до систем, що мають певну будову і свої закони функціонування.

Сутність системного підходу полягає в тому, що відносно самостійні компоненти розглядаються не ізольовано, а в їх взаємозв'язку, в розвитку і русі. Він дозволяє виявити інтегративні системні властивості та якісні характеристики, котрі відсутні у складових системи елементів. Предметний, функціональний та історичний аспекти системного підходу

вимагають реалізації в єдності таких принципів дослідження, як історизм, конкретність, облік всебічних зв'язків та розвитку [4]

Важливою функцією систем, що саморозвиваються, є управління – неперервний, цілеспрямований і закономірний процес регуляції життєдіяльності системи з метою забезпечення її розвитку (збереження, зміни). Управляти – означає переводити систему з одного стану в інший, що відповідає поставленим цілям. У межах теорії управління це терміну характеризує вплив суб'єкта на об'єкт управління та передбачає оптимізацію процесів цілеспрямованого переходу соціальних систем із одного стану в інший [4]

Уважаємо, що для об'єктивного вивчення професійної підготовки майбутнього вихователя фізичного виховання необхідний полінауковий підхід, вивчення ідей, концепцій, закономірностей, принципів інших наук, предметом яких є людина та її діяльність, зокрема теорії управління.

Отже, під час модернізації системи професійної підготовки фахівців фізичного виховання варто використовувати загальнонаукові підходи, орієнтовані на педагогічну науку й практику, з обов'язковим акцентом на обізнаність та практичні навички роботи із сучасними цифровими технологіями, як такими, що уможливлюють процес навчання в онлайн форматі.

Третій методологічний рівень досліджуваної проблеми містить ідеї, положення, теорії та закономірності, що безпосередньо стосуються педагогіки і вищої професійної освіти та пов'язані з такими напрямами, особливостями й тенденціями розвитку сучасної освітньої системи, як: фундаменталізація, особистісно орієнтоване навчання, демократизація, неперервність, інноваційний характер та інформатизація, що зумовлюють переосмислення засад професійної підготовки.

Систему конкретно-наукових (методологічних) принципів (підходів) щодо педагогічних досліджень розглядає В. Сластьонін: цілісний, особистісний, діяльнісний, полісуб'єктний, культурологічний, аксіологічний, технологічний, особистісно-творчий, етнопедагогічний, антропологічний [3, с. 92-98].

Сучасна науково-педагогічна думка активно розглядає також інтегративний, компетентнісний, інноваційний, інформологічний, акмеологічний, рефлексивний, ресурсний, середовищний підходи та теорію оптимізації. Розглянемо найбільш важливі для підготовки вчителів фізичного виховання в контексті нашого дослідження. Цілісний підхід – найбільш загальний і широкий спосіб охоплення пізнаваних явищ. Він є продовженням системного підходу.

Як зазначено в роботах Ю. Бабанського, І. Зязюна, В. Ільїна, І. Лернера, В. Краєвського, В. Сластьоніна та ін., складність і багатоаспектність педагогічних об'єктів і явищ диктує необхідність послідовного та коректного застосування цілісного підходу як одного з провідних методологічних регулятивів.

Щодо навчання майбутніх вихователів, компетентнісний підхід дає змогу підсилити практичну складову їхньої підготовки, підкреслює роль досвіду, здатності реалізовувати знання й уміння, акцентує увагу на реальних результатах освіти, розглядаючи їх не як суму засвоєних відомостей, а набір компетенцій, спроможність педагога вирішувати життєві й професійні (педагогічні та спортивні, фізкультурно-оздоровчі) проблеми, готовність діяти у складних, непередбачуваних ситуаціях, а також важливість розвитку в майбутнього вихователя професійно важливих особистісних якостей.

Це забезпечує підготовленість майбутніх вихователів галузі фізичного виховання до самостійного виконання фізкультурно-освітньої роботи, а також поліпшує зв'язок навчання у ЗВО із завданнями практичної педагогічної діяльності.

Соціально-економічні перетворення в українському суспільстві закономірно актуалізують інноваційний підхід у професійній освіті – створення та застосування інновацій, що є продуктом усвідомленої, цілеспрямованої, науково культивованої

міждисциплінарної діяльності педагогічних працівників, скерованої на підвищення ефективності освітнього процесу та зростання якості підготовки випускників.

До четвертого рівня відносимо методологію фізкультурно-педагогічної освіти – конкретні внутрішньодисциплінарні принципи, методи, методики і техніки дослідження, що трактуються як методи, характерні переважно для майбутніх вихователів до фізичного виховання.

Розвиток педагогіки як теорії та практики освіти потребує, на чому наголошує Н. Ничкало, належної систематизації педагогічних субдисциплін. У підготовці фахівців традиційно притаманна глибока диференціація психологічних і педагогічних дисциплін (загальна педагогіка, загальна психологія, корекційна педагогіка, основи педагогічної майстерності, педагогіка вищої школи, психопедагогіка спорту, психопедагогіка фізичного виховання, психологія вищої школи, педагогічні методи дослідження, психологічні методи дослідження, психологія фізичного виховання, психологія спорту, психологія управління та ін.) [2].

Отже, виокремленні методологічні підходи дозволяють, по-перше, вичленувати найбільш гострі та реальні освітні проблеми та визначити стратегію й основні способи їх вирішення. По-друге, це дає можливість проаналізувати всю сукупність значущих проблем цілісно та в діалектичній єдності, з урахуванням їх ієрархії (важливості). По-третє, виявлення специфічних принципів дозволяє відмовитися від педагогічних концепцій, що не діють у сучасних реаліях, і підвищити ймовірність одержання об’єктивного знання.

Література:

1. Васянович Г. Методологічні контексти педагогічної науки на сучасному етапі її розвитку. *Вибрані твори : в 7-ти т. Т. 7: Збірник наукових праць*. Львів : Норма, 2015. С. 164–186.

2. Ничкало Н.Г. Педагогіка вищої школи: крок у майбутнє. Сучасна вища школа: психолого-педагогічний аспект : Монографія. Київ : ВІПОЛ, 2001. 450 с.

3. Сластенин В.А. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В.А.Сластенин, И.Ф.Исаев, Е.Н.Шиянов. 3 изд., стереотип. Москва : Издательский центр „Академия”, 2004. 576 с.

4. Сущенко Л.П. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект) : Монографія. Запоріжжя: Запорізький державний університет, 2003. 442 с.

Коробкіна Є.С.
магістрантка Глухівського НПУ ім. О.Довженка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Данильченко І.Г.

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У Законі України «Про освіту» зазначено, що освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації. Дошкільна освіта є невід’ємним складником системи освіти. Метою дошкільної освіти є забезпечення цілісного розвитку дитини, її фізичних, інтелектуальних і творчих здібностей шляхом виховання, навчання, соціалізації та формування необхідних життєвих навичок. В умовах сьогодення, а саме шкільної реформи, дошкільна освіта є важливою сходинкою у розвитку дитини, що забезпечує підготовку до початкової школи. Зміст дошкільної освіти тісно пов’язаний зі змістом Нової української школи, встановлює наступність між складниками освіти (дошкільною та початковою). Кінцевий результат дошкільної освіти досягається через формування компетентностей.

Сьогодні актуальною є проблема формування в дітей старшого дошкільного віку соціальної-громадянської компетентності. У Базовому компоненті дошкільної освіти (2021) визначено соціально-громадянську компетентність як здатність до прояву особистісних якостей, соціальних почуттів, любові до Батьківщини; готовність до посильної участі в соціальних подіях, що відбуваються в дитячих осередках, громаді, суспільстві та спрямовані на покращення суспільного життя [1].

Різні аспекти формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку досліджували Л. Артемова, Т. Поніманська (дитина і соціум), А. Богуш (методичні засади соціалізації дітей дошкільного віку), О. Кононко (соціально-емоційний розвиток особистості), Н. Гавриш (соціальна компетентність дитини як інтегральна якість особистості), О. Косенчук (формування соціально-громадянської компетентності дитини дошкільного віку в різних видах діяльності; методичний інструментарій формування соціально-громадянської компетентності) І. Сохань, Л. Сохань (феномен соціально - громадянської компетентності у просторі наукового знання); Г. Бєлєнька, О. Половіна, Т. Пономаренко (прилучення дитини до світу загальнолюдських цінностей на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії дорослого з дитиною)

О. Косенчук визначила ключові поняття соціально-громадянської компетентності, зокрема: особистісні якості дітей дошкільного віку, соціальні почуття, любов до Батьківщини, готовність до посильної участі в соціальних подіях, що відбуваються у дитячих осередках, громаді, суспільстві та спрямовані на покращення суспільного життя та обґрунтувала їх зміст [4].

С. Матвієнко зазначає, що головна характеристика соціальної компетентності дитини дошкільного віку – ефективна взаємодія з оточуючими людьми в системі міжособистісних стосунків, що впливає на її готовність до навчання у школі. Умови становлення соціальної компетентності в дошкільному віці: відокремленість, віддільність дитини від дорослого, її здатність діяти не лише за вказівками та приписами авторитетних людей, а й за власними спонуками, що базується на особистому досвіді, задоволенні своїх індивідуальних і соціальних потреб; активний характер соціальної поведінки юної особистості, її намагання проявити себе як суб'єкта предметно-практичної діяльності, пізнання та спілкування [5].

О. Косенчук виокремила різні види дитячої діяльності, які сприятимуть формуванню соціально-громадянської компетентності дитини дошкільного віку, зокрема: ігрова, комунікативна, здоров'язбережувальна, художньо-естетична, пошуково-дослідницька тощо [4].

Формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку відбувається у перебігу різних форм роботи з використанням різних методів та засобів.

Усі традиційні групи методів (наочні, словесні практичні), сприяють формуванню в дітей дошкільного віку соціально-громадянської компетентності. Водночас О. Косенчук виокремлює виділяє ще проблемні, дослідницькі, інтерактивні методи.

Для успішного формування соціально-громадянської компетентності дошкільників необхідна особистісно орієнтована взаємодія між усіма учасниками освітнього процесу. Важливу роль відіграють у цьому процесі також особистісні цінності вихователя, його життєвий досвід.

Одним із засобів, на нашу думку, який сприятиме формування в дітей старшого дошкільного віку соціально-громадянської компетентності є художня література. Художнє слово має важливе значення в період пізнання навколишнього світу, у період становлення особистості.

У процесі прочитання чи прослуховування художніх творів, персонажі, їх вчинки стають реальними, наповнюються змістом. Незалежно від того, в якому вигляді постає перед дитиною художній текст, дорослі повинні допомогти їй розуміти і відчувати його, відкрити для себе закладені в ньому смисли.

Цінності, закладені в літературних текстах, переживаються особистістю та привласнюються як власні цінності, ставлення, норми, створюючи дитячу субкультуру. Художня література здійснює вагомий вплив на формування дитячої субкультури, основних компетентностей, водночас вибір художнього твору та ставлення до нього залежить від субкультури дитинства.

Твори художньої літератури використовуються як засіб для вирішення дидактико-методичних і психолого-педагогічних завдань, зокрема як засіб естетичного виховання, в якому ефект досягається через роботу з ілюстрацією та художньо-образним змістом літературних творів; у моральному вихованні дітей; як засіб громадянського та патріотичного виховання; як засіб виховання почуття гумору. Важливе значення для формування в дітей соціально-громадянської компетентності мають ілюстрації, які виконують не лише естетичну, а й сприяють моральному, громадянському, патріотичному вихованню дошкільників. Цю важливу особливість враховували вчені різних часів у різних країнах і намагалися заохочувати дітей до читання книг саме через специфічне їх оформлення.

Художні твори допомагають дітям опановувати нові соціальні ролі, ознайомлюватися з морально-етичними нормами поведінки, отримувати нову інформацію, відновлювати ланцюг подій, встановлювати змістові зв'язки усередині одного твору та між різними творами. Під час роботи за змістом художнього твору діти вчаться інтерпретувати його, змінювати літературну ситуацію таким чином, щоб вона була схожа на казкову, а не на власний повсякденний досвід; діти набувають здатності співчувати літературним героям; вчаться розуміти мотиви поведінки героїв, намагаються пояснити їх наміри та вчинки.

Н. Гавриш зауважує, що застосування єдиної методики ознайомлення дошкільників з літературними творами (без урахування жанрових особливостей текстів, їх змістової, ідейної спрямованості, націленості дітей на ті чи інші аспекти їхньої діяльнісної взаємодії) не дає можливості повноцінно здійснювати літературознавчу пропедевтику, літературний розвиток дітей, а також розв'язувати різноманітні завдання інтелектуального, мовленнєвого, особистісного розвитку, формування соціальної обізнаності дошкільників тощо. Зокрема, для посилення соціалізуючого ефекту літературного твору потрібна особлива організація освітнього процесу, що дасть змогу дітям усвідомити певне соціальне, моральне правило, соціальний закон, сутність якого відбито в літературному тексті [3, с. 185-186].

Особливе значення для набуття соціальних навичок, має ініціативна самостійна художня діяльність старших дошкільників на основі літературних текстів: діти нерідко об'єднуються з друзями, однолітками для спільної діяльності – розглядання книжок, ілюстрацій; декламування віршів, загадування загадок; розповідання знайомої казки з елементами обігрування, складання казки, розповіді за мотивами відомого твору; мовленнєвих ігор – складання лічилок, мирилок, закличок, римовок; інсценування улюблених віршів, казок [4, с. 15-19].

Процесу соціалізації дошкільників засобами художньої літератури також сприяє і ігрова діяльність. У закладі дошкільної освіти з дітьми організовують не лише сюжетно-рольові ігри, а і театралізовані, дидактичні ігри та ігри за правилами (Л. Артемова, О. Стаєнна, Т. Піроженко, М. Шуть). Так, автори відзначають, що, беручи участь у театралізованій діяльності, дошкільник ініціативно, творчо, самостійно діє, що позначається на його практичних діях, мисленні, почуттях, спілкуванні з оточенням, ставленні до самого себе.

Сучасні методики роботи з літературними творами передбачають активну позицію дітей. Малята мають стати не просто слухачами твору у виконанні дорослого, а радше співтворцями автора (модель «Слухаю – уявляю – відтворюю – змінюю – створюю»).

Отже, твори художньої літератури є не лише джерелом знань, а й стрижнем навколо якого відбувається становлення світогляду дитини, її соціалізація. Вдало організована робота

з творами художньої літератури сприятиме формуванню в них соціально-громадянської компетентності.

Подальші розвідки стосуватимуться апробації системи роботи з формування соціально-громадянської компетентності в дітей старшого дошкільного віку засобом художньої літератури.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / науковий керівник Т. Піроженко, 2021. URL: https://ezavdnz.mcfr.ua/book?bid=37876.
2. Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ : методичний посібник / Г. Бєлєнька, Н. Гавриш, С. Васильєва, В. Маршицька, С. Нечай, Г. Орлова, О. Острянська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр; за заг. ред. Н. Гавриш. Х. : Мадрид, 2015. С. 185-186.
3. Гавриш Н. В. Художньому слову – гідне місце в освітньому процесі. Дошкільне виховання. 2006. № 3. С. 15-19
4. Косенчук О. Дитина в соціумі. Впроваджуємо Базовий компонент дошкільної освіти. Дошкільне виховання. 2021. № 4. С. 3-8.
5. Матвієнко С.І. Методика формування у дошкільників соціальної компетентності: навчально-методичний посібник Ніжин : НДУ ім. М.Гоголя, 2012.

СЕКЦІЯ 15. ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

Алфьорова В.І.
студентка факультету
ресторанно-готельного та туристичного бізнесу, групи 1-10
Державного торговельно-економічного університету
Науковий керівник — канд. екон. наук, доц., доцент
кафедри готельно- ресторанного бізнесу Компанець К.А.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Туризм на теперішній час являється одним із найперспективніших напрямів соціального та економічного розвитку в країні або регіоні. В Україні ситуація з туристичним господарством розвивається, але не є сильно зростаючою. Якщо передивитись статистичний щорічник України за декілька років, можна знайти різницю у відвідувані, в сфері туризм, нашої країни. Так, у 1997 відвідувань було близько 337 тис., а в 2003–590 тис., а ось в 2004 році статистика впала і країну відвідало 430 тис. [1]. Таке ж саме коливання за роками у кількості туристів, протягом років можна спостерігати і у внутрішній сфері туризму. Причини значних стрибків, можуть бути різними. Починаючи з високої плати за путівку, які значно зросли порівняно з минулими роками через швидке зниження курсу гривні або політичні проблеми країни і закінчуючи погіршенням якості обслуговуванням відвідувачів у галузі туризму, а також більш приваблюючі і вигідніші умови та пропозиції в інших країнах.

Чесно кажучи, наша країна могла б вийти на кращий рівень у цій сфері. Адже, відповідно до Закону України «Про туризм» [2] у нас існують всі умови для розвитку туризму: історичні та географічні пам’ятки, природній та економічний розвиток. Ось наприклад, Дендрологічний парк «Софіївка» або Національний заповідник “Хортиця”. Ці місця досить популярні в Україні, але мало хто знає про них за кордоном. А вони ж мають чудову історію та культурне значення для українців. В кожному українському місті, є якась своя історія. Декілька років тому в першу чергу туристів цікавили пам’ятки–нові враження, нові емоції. Зараз, 50%–просто цікавий відпочинок і 50%–інтерес до місця перебування.

Але нажаль є проблеми які сповільнюють розвиток туристичного бізнесу в Україні.

Насамперед, в країні майже відсутня внутрішня реклама туризму, з виключенням загальновідомих зон відпочинку Карпат та Криму.

По-друге, на теперішній час, напружена політична ситуація в країні. Війна, анексія Криму, ще з 2014 року, і так само вторгнення Росії з східної сторони вже сьогодні спричинила зміни такі, як складний в'їзд та виїзд з країни, особливо чоловікам. Окупація Криму призвела до того, що велика частина українців, які надавали перевагу відпочинку біля моря, змушені їхати за кордон.

Ще одним фактором поганого розвитку туризму в Україні є–незацікавленість органів влади про великі можливості, які відкриються перед ними, якщо вони почнуть розвивати промисловий туризм. Адже в деяких країнах, даний вид туризму, став шляхом вирішення багатьох кризових ситуацій в малорозвинених країнах або регіонах. До цього ж відсутні кошти на реконструкцію, хоча б деяких, історичних пам'яток та архітектурного мистецтва, через неврегульовану базу гальмування інвестицій. Як я зазначила вище, значна кількість українських населених пунктів–Хотин, Ізяслав та інші, мають архітектурні пам'ятки XVII–XVIII століття, а для їхньої реконструкції треба великі кошти.

Незважаючи на всі ці проблеми, присутня велика кількість перспектив для розвитку туризму в Україні. Перш за все хотілось зазначити, в країні буде економічне зростання. Стане більше робочих місць і почне все краще і краще розвиватись готельно-ресторанний бізнес.

В країни будуть збільшуватись міжнародні зв'язки, із за кордону буде більше іноземних туристів. Україна буде залучати більше інвесторів, які потім зможуть вивести країну на високий міжнародний рівень у цій сфері.

В Україні відзначаються високі темпи будівництва туристичних об'єктів, які відповідають одним з найвищих світових стандартів. Завдяки цьому може зрости число туристичних організацій по всій території країни. Як вже зазначалось вище, Україна має дуже вигідне географічне розташування. Саме це можна використати в інтересах активного відпочинку та оздоровлення, але тільки за умови хорошої та чіткої організації туристичної діяльності. Залученням досвідчених та високоякісних спеціалістів, інакше кажучи за умови правильної організації та ефективного управлінням сферою туризму.

Один із найголовніших чинників, які впливають як і на внутрішній, так і на міжнародний розвиток туризму, є добробут туризму. Щорічний збільшений дохід громадян України, призведе до більш інтенсивної туристичної діяльності і, до того ж, до збільшення користувачів з високими доходами.

Проаналізувавши ситуацію в туристичній сфері України, я спробувала виділити певні її проблеми та знайти їхнє рішення для виходу із кризи. Звичайно, моя думка є далекою від висновків справжній спеціалістів та професіоналів в цій галузі. Але незалежно від рівня фахової підготовки, на теперішній час є декілька речей, які зрозуміє кожен громадянин України. Найперше це–аби досягти успіху, слід докласти максимум, загальних зусиль до розв'язання проблеми.

Вищезазначені проблеми, сповільнюють розвиток туризму та туристичної промисловості в Україні. Вирішення даних проблем вплине, як на покращення соціального, так і економічного розвитку країни.

Туристична сфера, хоч і дуже повільно, але починає збільшувати свої показники. Проте ніколи не можна зупинятись на досягнутому. Саме від того, як зараз піде розвиток галузі, залежить її подальше майбутнє самої економіки, а отже, і життя в Україні в цілому.

Література:

1. Статистичний щорічник України. Київ. 2004. С. 522.
2. Закон України "Про туризм" (15 вересня 1995 р.). URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/175340___599430 (дата звернення: 10.11.2022).

Білозерська В.В.,
студентка кафедри іноземної філології
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради
Дашкова А.Д.,
студентка кафедри іноземної філології
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради
Науковий керівник — д-р пед. наук, доц. Єрьоменко О.А.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНСЬКИХ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В ПОЛЬШІ ТА НІМЕЧИННІ

Сучасні педагогічні пошуки сконцентровані на важливому аспекті життєдіяльності українських студентів, а саме організації освітнього процесу в закладах вищої освіти за кордоном під час воєнного стану в Україні. Важливе місце відводиться постійній та якісній допомозі, що надають європейські країни для українських здобувачів вищої освіти. Цікавим, на наш погляд, є досвід сусідніх країн Польщі та Німеччини щодо організації освітнього процесу для українських студентів.

Наразі відомо, що за усі місяці війни до Польщі приїхали майже 800 тисяч українських дітей. Міністр освіти та науки Польщі Пшемислав Чарнек повідомив, що Польща зможе прийняти усіх школярів, котрі будуть вимушені тікати від війни. Також, тисячі українських студентів отримуватимуть стипендії від Національного агентства академічних обмінів. А вже 4 серпня 2022 року українські випускники 9-х та 11-х класів мали можливість отримати документи про закінчення школи в Посольстві України в Варшаві.

Німеччина також не залишилася осторонь нагальної проблеми навчання учнів з України. Карін Прін, президент та міністр освіти, науки та культури землі Шлезвіг-Гольштейн, зазначила, що пропонуючи українські вступні тести в Німеччині, вони допомагають молодим українцям уникнути перерв у їхній освітній біографії та підготуватися до навчання в Україні. Німецька служба академічних обмінів (DAAD) і Німецька конференція ректорів (HRK) нещодавно підрахували, що близько 100 000 українців можуть приїхати до Німеччини для продовження навчання. Згідно з нещодавнім рішенням урядів німецьких земель, учні, які не змогли закінчити середню школу в Україні у 2022 році через війну, все ще можуть подавати документи на навчання в університети Німеччини [3].

Незважаючи на те, що адаптація до процесу навчання у європейських країнах є досить складною для українських студентів, існує ряд переваг, які можуть значно полегшити цей процес. Зокрема, у Німеччині та у Польщі діє багато стипендійних програм та грантів від уряду та різноманітних організації, такі як: стипендіальна програма імені Лейна Кіркланда для громадян України, стипендія від Фонду академічних обмінів [2].

Зауважимо, що основними документами для вступу є закордонний паспорт, атестат та додаток до атестата, які не треба перекладати на польську мову. Значною перевагою є можливість заповнення заявки онлайн. Зокрема, такі веб-сайти, як Anabin (німецькою мовою) або база даних вступу DAAD (англійською мовою), можна використовувати для перевірки права подавати документи до німецького університету на основі документу про закінчення школи або університету в Україні.

Студенти, які станом на 24.02.2022 року навчались в українських ЗВО, можуть перевестись на аналогічні факультети у будь-якому польському закладі, якщо їхнє перебування на території Польщі є легальним. Слід звернути увагу на те, що для польських вищів здобувач освіти зобов'язаний оформити статус біженця або карту поляка, або бути родичем громадянина/ки Польщі тощо. Щодо німецьких закладів вищої освіти, то право навчатися тут отримують при умові наявності дозволу на проживання для тимчасового захисту згідно з розділом 24 Закону про проживання (AufenthG). Наразі цей дозвіл можуть отримати всі громадяни України.

Державні ЗВО Польщі та Німеччини надають вимушено переміщеним студентам і студенткам, можливість безкоштовного навчання на стаціонарній формі польською або німецькою мовами. Так, у Польщі навчання може здійснюватися польською та англійською мовами, а у Німеччині здебільшого – німецькою. З цієї причини підтвердження володіння мовою зазвичай є необхідною умовою для вступу на програму отримання ступеня. Визнані сертифікати включають іспит із німецької мови як іноземної (TestDaF) або іспит з німецької мови для вступу до університету для іноземних абітурієнтів (DSH). Для деяких освітніх програм необхідний рівень B2, як визначено в Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти (CEFR). Іншим потрібен рівень C1. Обидві країни часто проводять безкоштовні мовні курси. Утім, порівняно з німецькими, польські ЗВО надають можливість навчатися українською мовою, наприклад, у Краківському політехнічному університеті.

Крім цього заклади вищої освіти Німеччини надають студентські квитки та доступ до бібліотеки. Але в німецьких університетах за це стягується семестрова плата, що коливається від 100 до 400 євро. Разом з тим абітурієнтам часто пропонують знижку на перший рік. В деяких польських університетах вона сягає 50%.

Також необхідно відзначати, що українські студенти мають право на соціальну стипендію. Кожен українець, хто має дозвіл на проживання відповідно до розділу 24 Закону про проживання, має право на державну фінансову допомогу Bafög для студентів у Німеччині. Проте, фінансова допомога студентам також різниться. З 1 червня 2022 року у Німеччині студенти, які втекли з України, можуть отримати підтримку в навчанні через Федеральний закон про допомогу в навчанні (BAföG). Якщо біженці продовжують навчання онлайн в українському університеті, BAföG неможливий. Однак є можливість звернутися за підтримкою до центру зайнятості. Те саме стосується біженців, які зараховані до університетів як гостьові чи студенти за обміном. Водночас багато вищих навчальних закладів Польщі так само намагаються підтримати своїх студентів матеріально. Наприклад, Національний університет Варшави пропонує звільнення від плати за гуртожиток, одноразові гранти (субсидії) для студентів із важкими житловими умовами та звільнення від плати за навчання. В університеті інформаційних наук та менеджменту студенти мають право на безкоштовну академічну відпустку та можуть звернутися до ректорату за фінансовою допомогою. В Академії Моджевського у Кракові студенти мають право на безкоштовну академічну відпустку та фінансову підтримку. Академія також готова запропонувати студентам з України 3 010 злотих [1].

Отже, не викликає жодних сумнівів, що вища освіта – це завжди інвестиції у майбутнє. Саме тому здобуття освіти в Європі може стати великою перевагою для майбутнього працевлаштування українських здобувачів освіти. В наслідок воєнних дій, студенти отримали можливість здобути вищу освіту в різних країнах світу. Заклади різних країн пропонують безліч можливостей – було б бажання та мотивація у студента. Загалом, вступ до ЗВО Європи – це вільний вибір кожного. І, залежно від життєвих пріоритетів та цілей, кожен обирає, що є кращим саме для нього.

Література:

1. Допомога українським студентам. *Освітаполь*: веб-сайт. URL: https://www.osvitapol.info/novyny/264 (дата звернення: 08.11.2022).

2. Стипендія у Польщі. Студенти та науковці з України отримують грошову допомогу. *Ukrayina.pl*: веб-сайт. URL: https://ukrayina.pl/ukrayina/7,183830,28728782,1057-1090-1091-1076-1077-1085-1090-1080-1090-1072.html (дата звернення: 01.11.2022).

3. Що потрібно зробити українським студентам, щоб навчатися в Німеччині. *Rbb24*: веб-сайт. URL: https://www.rbb24.de/politik/thema/Ukraine/beitraege/ukrainisch-faq-gefluechtete-studium-in-deutschland-voraussetzungen.html (дата звернення: 11.11.2022).

Бойко Л.К.,
аспірантка кафедри
професійної освіти та технологій сільськогосподарського виробництва
Глухівського НПУ ім О.Довженка,
викладач ВСП «Класичний фаховий коледж Сумського державного університету»
Науковий керівник — канд. пед. наук, доц., завідувач кафедри професійної освіти
та технологій сільськогосподарського виробництва Самусь Т. В.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ЕЛЕКТРОНІКИ В УКРАЇНІ

Тенденція до зниження якості освітніх послуг, сучасні соціально-економічні зміни в суспільстві, низька конкурентна спроможність випускника закладу вищої освіти обумовлюють зростання вимог до якості підготовки спеціалістів в галузі електроніки. Також однією з проблем вищої освіти в галузі електроніки є суперечність між її змістом і якістю, вимогами ринку праці, а також запитами студентів.

Проблема підвищення якості професійної підготовки бакалаврів в галузі електроніки зумовлена потребою забезпечення промислових підприємств сучасної економіки кваліфікованими кадрами на базі ґрунтовної професійної підготовки. Швидка адаптація в мінливих умовах ринку, активна самостійність у розв'язанні професійних завдань організації високо цінуються сучасними роботодавцями України.

Проблема професійної підготовки фахівців інженерних спеціальностей є досить дослідженою в педагогічній теорії. Концептуальні засади підготовки інженерів досліджували О. Каверіна, О. Грицюк, Ю. Зіньковський, М. Згуровський, М. Канівець, В. Кулешова, Е. Лузікт та ін.).

Інтеграційні процеси, які визнаються сьогодні основною закономірністю розвитку освітньої практики і педагогічної науки, зумовлюють необхідність переходу вищої освіти на якісно новий рівень. Відбувається суттєва трансформація функцій професійної діяльності майбутніх інженерів. Все це зумовлює необхідність якісних змін у підготовці фахівців з електроніки та потребу у формуванні нових професійних компетентностей. За таких умов проблема формування готовності майбутніх інженерів до професійної комунікації набуває особливої актуальності, а її розв'язання потребує здійснення кардинальних змін у підготовці фахівців, зокрема, в організації процесу здобуття, засвоєння інтегрованих знань і набуття навичок їх застосування в практичній діяльності.

Сьогодні існує реальна проблема оновлення змісту навчальних дисциплін, ефективне використання активних методів та цифрових технологій навчання потребує суттєвої модернізації викладання. Повноцінне здійснення викладачем своєї науково-педагогічної діяльності передбачає використання всіх методів і прийомів як для розв'язання конкретних педагогічних завдань, так і для підготовки висококваліфікованого, конкурентоздатного на ринку праці фахівця, що є кінцевою метою.

Відповідно до Національного класифікатору професій України та Стандарту вищої освіти спеціальності 171 «Електроніка», по закінченню першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівня вищої освіти в Україні експертами Ю. Ямненко, С. Мещаніновим, В. Тарасюк та ін. визначаються такі професійні назви фахівців з електроніки як:

– технічні фахівці в галузі електроніки та телекомунікацій і охоплює професійні назви: технік, технік-конструктор (електроніка), технік-технолог (електроніка);

– професіонали в галузях інженерної справи, що включає інженерів з контролю, стандартизації налагодження й випробувань електронного обладнання, його експлуатації та ремонту тощо;

– професіонали в галузі електротехніки, електроніки та телекомунікацій, а саме інженер-електронік та інженер-конструктор електроніки [4, с.19].

Ми погоджуємося з думкою О. Каверіної, яка вважає, що професійна підготовка майбутніх інженерів повинна розглядатися як цілісна система, що базується на органічному поєднанні традиційних та інноваційних засобів навчання за принципом їх взаємного доповнення. Важливим напрямом удосконалення професійної підготовки майбутнього інженера науковець вважає прискорення розвитку академічних дисциплін, зміцнення їх міждисциплінарного спрямування, досягнення збалансованого когнітивного засвоєння випускниками не лише змісту освітніх програм, а й базових (ключових) навичок і компетентностей [1, с.17].

На думку С. Чуканової, професійна підготовка як процес здобуття кваліфікації відповідно до певної спеціальності у межах певної галузі знань включає в себе засвоєння основних знань та розвиток необхідних умінь для здійснення подальшої ефективної професійної діяльності [2, с.19]. Професійна підготовка фахівців з електроніки повинна враховувати сучасні тенденції суспільства, досягнення технічного та технологічного прогресу, потреб внутрішнього та зовнішнього ринку праці, вимог роботодавців.

Науковець С. Яцюк наголошує на необхідності впровадження активних інформаційних, телекомунікаційних технологій у навчальний процес підготовки фахівців інженерних спеціальностей та застосуванні в усіх видах аудиторних занять (лекції, семінари, практичні, лабораторні) у системі контролю знань студентів. Це дозволяє підвищити рівень самостійного опанування студентами навчальних дисциплін, упровадити інноваційні технології навчання, спрямовані на раціональне використання навчального часу, активізацію творчого потенціалу здобувачів освіти [3, с.213].

Найбільш проблемними можна назвати такі питання професійної підготовки майбутніх інженерів, як: нове тлумачення мети інженерної освіти у контексті особистісного підходу до неї; моделі оновлення професійної підготовки студентів інженерно-технічних спеціальностей; зміст навчальних дисциплін. Саме тому професійна підготовка майбутніх фахівців з електроніки вимагає нових стандартів.

Таким чином, основна увага викладачів має приділятися розвитку особистості здобувача освіти, його комунікативності, здатності здобувати і поглиблювати знання, мислити і працювати в реаліях сьогодення. Важливими завданнями підготовки майбутніх фахівців у галузі електроніки є інтеграція закладів вищої освіти з науковими установами та виробництвом, що стимулюватимуть розвиток пріоритетних галузей у форматі «наука-підготовка-практика-технології». Сучасний стан професійної підготовки майбутніх інженерів потребує перегляду стандартів, упровадження сучасних підходів та принципів, посилення акценту на формування професійної підготовки студентів.

Література:

1. Каверіна О. Г. Інтегративний підхід до формування готовності студентів вищих технічних навчальних закладів до професійної комунікації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / О. Г. Каверіна. К., 2010. 44 с.

2. Чуканова С.О. Професійна підготовка фахівців із бібліотекознавства та інформології у системі вищої освіти США: дис...канд. пед. наук. Київ, 2016. 344 с.

3. Яцюк С. М. Інтенсифікація використання комп’ютерно-орієнтованих засобів професійної підготовки майбутніх фахівців / С. М. Яцюк // Творча особистість учителя : проблеми теорії і практики : зб. наук. праць. К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. Серія 16. Вип. 4 (14). С. 212–216.

4. United States Department of Labor: Occupational outlook handbook (2018). URL: https://www.bls.gov/ooh/architecture-and-engineering/electrical-and-electronics-engineers.htm (дата звернення: 18.11.2022).

Вовк Л.А.,
аспірантка кафедри професійної освіти
та технологій сільськогосподарського виробництва
Глухівського НПУ ім О.Довженка
Науковий керівник — д-р пед. наук, проф. кафедри професійної освіти
та технологій сільськогосподарського виробництва Ковальчук В.І.

ХАРАКТЕРИСТИКА КРЕАТИВНОСТІ СУЧАНОГО ПЕДАГОГА ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

Реформування професійної освіти тісно пов'язане з оновленням педагогічної діяльності не лише зміною змісту та ускладненням традиційних для цієї діяльності трудових функцій (наприклад, викладання чи науково-методичне забезпечення освітнього процесу), а й появою нових елементів бізнес-процесу (наприклад, педагогічної підтримки професійного самовизначення та професійного розвитку здобувачів освіти).

Основою для підготовки таких кадрів виступає система вищої освіти України, яка, з одного боку, є умовою інноваційного розвитку соціально-економічної системи та суспільства держави в цілому, а з іншого – стає об'єктом для інноваційних впроваджень як одна з найважливіших сфер суспільства.

Підготовка сучасного педагога професійного навчання полягає у розвитку особистості, здатної до здійснення ефективної самопідготовки до діяльності з конкретної професії, виконання повного спектра професійно-педагогічних функцій, а також до самореалізації у професійній діяльності; результатом цього процесу є засвоєння здобувачами сукупності компетентностей, які дозволять йому успішно працювати у закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

Професійно-педагогічна освіта відрізняється не лише від педагогічної, але й від інших видів спеціальної професійної освіти, зокрема від економічної, сільськогосподарської, технічної, медичної тощо. Вона специфічна тим, що педагог професійного навчання повинен мати кваліфікацію з робітничої професії за певним профілем, якому буде навчати учнів у ЗП(ПТ)О [1].

Педагога професійного навчання як сучасного фахівця відрізняє широкий педагогічний профіль, що включає функції майстра виробничого навчання, методиста, викладача фахових та загальнотехнічних дисциплін, спеціаліста з обладнання навчальних майстерень, оскільки оновлення матеріально-технічної бази закладів П(ПТ)О відбувається досить динамічно, на відміну від загальноосвітньої школи, де зміст освітнього предмета стабільний, а новий матеріал надається вчителю вже методично обробленим, як правило у вигляді додаткових розділів підручника, посібника тощо [1]. Основна мета діяльності педагога професійного навчання полягає в організації і здійсненні педагогічної діяльності в закладі професійної (професійно-технічної) освіти [4]. Окреслена діяльність носить інтегрований характер, спрямована на професійну підготовку кваліфікованих робітників, включає педагогічний, інженерно-технічний та виробничо-технологічний складники, а професійну діяльність сучасного педагога професійного навчання розглядає як комплекс різних видів професійно-педагогічної діяльності (освітньої, виробничої, науково-дослідної, організаційно-управлінської, творчої (креативної), спрямованої на забезпечення особистісного розвитку та підвищення якості професійної освіти держави за рахунок розробки та застосування техніко-технологічних, методичних, організаційно-управлінських, соціально-економічних нововведень у процесі професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників.

Перед сучасним педагогом професійного навчання ставляться завдання із розвитку та підтримки в учнів їхньої самостійної пізнавальної діяльності, забезпечення можливості

набуття учнями професійних компетентностей, практичного досвіду, стимулювання процесу навчання, організації роботи навчальних груп тощо.

Розглядаючи основні засади інноваційної професійної освіти, особлива роль відводиться особистості, яка володіє сформованим креативним мисленням. Інноваційна педагогічна діяльність передбачає творчість, а отже, її важливою характеристикою стає педагогічна креативність як інтегральна якість педагога професійного навчання.

Педагогічна креативність передбачає здатність до творчого пошуку, нестандартного розв'язання педагогічних завдань, здатність створювати оригінальні ідеї, відмовлятися від стереотипних способів мислення.

Складниками, які характеризують педагогічну креативність, науковці виділяють наступні:

- здатність до здійснення творчого пошуку в професійно-педагогічній діяльності: швидкість мислення; здатність генерувати ідеї з несподіваним рішенням (для педагога професійного навчання – пошук нових форм, методів, засобів освітньої діяльності); відкритість та інтерес до всього нового; проблемне бачення ситуації; прагнення до винаходів, творчості; інтерес до загадок, парадоксів, імпровізації; здатність самостійно приймати управлінські рішення;

- здатність постійно розвивати творчий професійно-педагогічний досвід, компетентність: бажання підвищувати професійну компетентність, набувати нових знань, розвивати професійні вміння, навички педагогічної діяльності; здатність швидко знаходити, набувати у творчих пошуках нових знань, розширювати свій професійний кругозір;

- здатність формувати та реалізувати творчу стратегію педагогічної діяльності: стійку потребу у систематичному збагаченні досвіду педагогічної діяльності; здатності до самостійного формування глибоких, систематичних знань у процесі розв'язання ключових освітніх проблем; вміння розробляти гнучку стратегію творчої педагогічної діяльності на основі визначеної мети та траєкторії.

Проаналізувавши науково-педагогічні напрацювання учених, вважаємо, що сутність креативності педагога професійного навчання проявляється в усвідомленні та подоланні стереотипів, шаблонів, бар'єрів; здатності швидко та ефективно адаптуватися у динамічних обставинах освітнього процесу закладів професійної (професійно-технічної) освіти з допомогою перекомбінації уже відомих елементів, прийомів, методів освітньої діяльності та визначення нової мети і засобів її втілення. Успішність розвитку цієї складної особистісної якості обумовлена тим, наскільки майбутні педагоги професійного навчання чітко усвідомлюють сутність, зміст, структуру креативної компетентності та вплив її на характер професійно-педагогічної діяльності.

Таким чином, дослідження розвитку професійно-педагогічної освіти на сучасному етапі дозволяє зробити висновок про те, що існує необхідність переосмислення вимог до діяльності педагога професійного навчання, його особистісних характеристик взагалі і, зокрема, до його креативної компетентності в контексті сучасних тенденцій інноваційного розвитку професійно-педагогічної освіти.

Література:

1. Вовк Б.І. Формування самоосвітньої компетентності майбутніх викладачів практичного навчання ПТНЗ: Дис....канд. пед. наук: 13.00.04. Глухів, 2018. 324 с.

2. Ковальчук В.І. Феномен креативності у діяльності керівника навчального закладу. Креативність і творчість. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Соціологія. Психологія. Педагогіка». Тематичний вісник №1. К., 2009. С. 89-93.

3. Литвиненко С. Креативність як загальна здібність до творчості: сучасні підходи. Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. Серія "Педагогічні науки". Випуск 3 (50). Полтава, 2006. С.215-219.

4. Професійний стандарт. Педагог професійного навчання. Київ. 14 с. URL: https://www.me.gov.ua/Files/GetFile?lang=uk-UA&fileId=dc254b6c-3085-493d-a803-989f233a3faa (Дата звернення 15.11.2022)

5. Терещук А. Креативність як невід'ємний компонент інтелектуального розвитку особистості URL: https://newacropolis.org.ua/theses/32c0b8d2-a354-4338-b2db-2d9a011fddd9 (Дата звернення 15.11.2022).

Ільніцька Т.С.
аспірантка кафедри інноваційних
та інформаційних технологій в освіті
Вінницького педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
Науковий керівник — д-р пед. наук, проф., академік НАПН України,
директор Навчально-наукового інституту педагогіки,
психології, підготовки фахівців вищої кваліфікації
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського Гуревич Р.С.

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ У МАБУТНІХ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ

В умовах сучасного суспільства варто виокремити проблему формування мотивації до майбутньої професійної діяльності, як запоруку вдалої підготовки молодого фахівця.

Підготовка до професійної діяльності відбувається в освітньому процесі і тісно пов'язана з навчальною мотивацією. Вирішальною залишається активність самого суб'єкта навчання – студента медичного коледжу. О.Лисенко зазначає, що не можливо в процесі виховання формувати мотиви ззовні. В самому процесі ставлення та соціалізації особистості формується базисний матеріал, що і буде використовуватись для мотивації вчинку. Мова йдеться про інтереси та здібності, моральні принципи, власна позиція, формування яких закладено в основу професійної підготовки. Тому вважаємо, що зовні формуються не мотиви, а мотивації [1, с.52].

На нашу думку, доречним в процесі підготовки до професійної діяльності середнього медичного персоналу можливе виокремлення таких етапів: професійно-орієнтаційного, гносеологічного, корегуючого. Формування готовності до професійної діяльності є динамічним, поетапним процесом, розвиток якого йде через удосконалення, закономірного закріплення від першого до останнього курсу.

Для формування змістовної мотивації навчальної діяльності ми виокремили декілька етапів. На мотиваційному етапі у здобувачів освіти має бути ціль, досягнути яку реально і цікаво. Викладачами використовуються вебквести, вікторини та інтелектуальні онлайн-ігри, онлайн-конструктор навчальних тренажерів. За рахунок ігрових технологій підвищується мотивація на початковому етапі навчання, здобувачі освіти отримують позитивні емоції від навчальної діяльності [2, с.100]. На операційно-пізнавальному етапі інструментом занурення в навчальну діяльність також може слугувати представлення навчального матеріалу у вигляді інфографіки. Саме цифрове середовище ще дає значну можливість проводити рефлексивно-оцінювальний етап в різних варіаціях [2, с.100].

Мотивація та успіх належать до позитивної мотивації, за якої індивід, починаючи справу, прагне досягти чогось конструктивного та позитивного. Це зазвичай впевнені в собі, в своїх силах особистості, відповідальні, ініціативні та активні. Вони відрізняються наполегливістю в досягненні мети, цілеспрямовані [3, с.113].

Формування готовності до професійної діяльності – тривалий процес, який проходить впродовж всього періоду навчання в закладі освіти, під час якого мотиваційна готовність може зазнавати змін, вдосконалюватись, стає стійким особистісним утворенням [4, с.68].

Проаналізувавши традиційні та цифрові методи підвищення мотивації навчальної діяльності серед здобувачів Вінницького медичного фахового коледжу імені академіка М.Заболотного нами було проведене емпіричне дослідження з метою встановлення рівня сформованості мотивації до майбутньої професійної діяльності студентів 1 – 4 курсів відділення медсестринства у теоретичній і практичній підготовці. В подальшому нами було розпочато вивчення мотивів навчальної діяльності студентів відділення медсестринства та фельдшерства (за А.О. Реаном та В.О.Якуніним), що включає в себе список причин, які спонукають людей навчатися.

Для опрацювання одержаних даних використовувались методи описової та порівняльної статистики з використанням програми STATISTICA 6,0, з вірогідністю – $p < 0,01$.

У результаті проведеного дослідження в більшості студентів 1 курсу сестринського відділення яскраво виражена мотивація на успіх (14,5%), у той час як у студентів 4 курсу мотиваційних показник виражений не надто яскраво, натомість спостерігається тенденція мотивації на успіх – 13,7%.

Аналіз мотивів навчальної діяльності студентів виявив п’ять основних мотивів, які були обрані усіма студентами. Всі опитані студенти (93,3%) зазначили бажання «стати висококваліфікованими фахівцями». Набуття ґрунтовних знань – було вагомим критерієм для практично всіх студентів першого курсу (73,3%) і 78,1% - для випускників. Забезпечити успіх в майбутній професійній діяльності забажали 80% 1 курсу та 78,1% – студентів-випускників. Одержання інтелектуального задоволення відмітили 56% першокурсників та 50% випускників, а одержання диплому було головним для 24% першого курсу та 62,5% студентів випускних курсів.

На останньому місті мотивів успішного навчання було «досягти схвалення батьків та оточення» визначили для себе 9 (35%) та 11 (34,4%) студентів 1 і 4 курсів відповідно. Не менш важливим пріоритетом є отримання стипендії, який відзначили 4% студентів першого курсу та 31% - випускного курсу. Інші мотиви зустрічались приблизно в рівних мінімальних кількостях. Звертаємо увагу на те, що серед студентів 2 і 3 курсів практично відсутні такі мотиви як: виконувати педагогічні вимоги, бути готовими до подальших теоретичних та практичних занять та уникнути осуду і покарання за погане навчання.

Проаналізувавши результати практичної реалізації та емпіричного дослідження, доходимо до висновку, що для підвищення мотивації навчальної діяльності студентів важливо використовувати такі освітні технології:

1. Використання в освітньому процесі повною мірою стимулюючого впливу змісту освітнього матеріалу: демонстрація новизни змісту навчального матеріалу; поглиблення вже засвоєних знань; розкриття практичної, наукової складової знань і способів їх здобуття; професійна спрямованість змісту освіти, інтердисциплінарні, внутрішньодисциплінарні та міжциклові зв’язки.

2. Використання методів активного та інтерактивного навчання: постановка проблемних ситуацій, використання професійного контексту в ділових іграх, дискусіях, ситуаційних задачах.

3. Побудова суб’єкт-суб’єктної взаємодії викладачів і студентів в освітньому процесі: діалог, поважливе ставлення до особистості, педагогічний такт, створення ситуації успіху невпевненим у собі студентам; врахування інтересів і потреб студентів, обґрунтування вимог.

4. Використовуючи конструктивну взаємодію мінімізацію ознак авторитарного стилю, що проявляється в недоброзичливому ставленні викладача до студентів (сарказм,

глузування, докір, погроза, нотація, різке зауваження в присутності всієї групи, необґрунтована вимога, «дріб'язковий контроль»).

5. Підвищення професійно-педагогічної компетентності викладачів: знання дисципліни, загальна ерудиція, педагогічний такт, яскравий інтерес до педагогічної діяльності, впевненість в своїх силах, організованість, комунікативність, зацікавленість в освітніх досягненнях студентів, об'єктивність, відповідальність за результати педагогічної діяльності тощо.

Ефективне формування професійної готовності молодих фахівців полягає не лише у виявленні реального рівня готовності молодих фахівців полягає не лише у виявлені реального рівня існуючої мотивації, але і в корегуванні формування мотиваційної сфери і контролі динаміки зміни мотиваційної складової в процесі їхнього навчання і практичної підготовки, спрямованих на поетапне одержання професійно значущих компетентностей.

Література:

1. Лисенко О. Ю. Удосконалення професійної компетентності викладачів як передумова якісної медичної освіти. Педагогічний процес: теорія і практика. 2018. №1-2 (60-61). С. 51-56.

2. Лисенко О. Ю. Ігрові комп'ютерні платформи як засіб контролю у процесі підготовки лікарів-інтернів. Педагогічний процес: теорія і практика. 2016. №4 (55). С. 99-102.

3. Пінська О. Професійна мотивація як засіб підвищення ефективності навчальної діяльності студентів. Проблеми трудової і професійної підготовки. 2009. Випуск 14. С. 111-115.

4. Гуревич Р.С. Кадемія М.Ю. Професійна компетентність майбутнього педагога: як її формувати? Витоки педагогічної майстерності. 2012. Вип. 2. С. 66-70.

Маринченко І. В.
канд. пед. наук, доц.,
доцент кафедри професійної освіти
та комп`ютерних технологій
факультету технологічної і професійної освіти
Глухівського НПУ ім О.Довженка

ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЮ ПІДГОТОВКУ ПЕДАГОГА ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ЯК СУЧАСНОЇ СТРАТЕГІЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Сучасний етап розвитку світової педагогічної науки характеризується утвердженням інновацій як важливого чинника суспільного відтворення, здатного забезпечити сталий економічний розвиток на основі досягнення конкурентоспроможності країни. Тому провідним завданням державної політики в Україні стає формування інституціональних механізмів та інфраструктур інноваційних шляхів стратегічної модернізації професійної освіти. Реалізація стратегічних завдань до професійної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання вимагає нових підходів щодо переходу кількісних показників її рівня в якісні. Винятково важливого значення набуває використання відповідних стратегій підготовки педагогів професійного навчання конкурентоспроможних на ринку праці, які базуються на засадах інформаційно-комп`ютерних технологій (ІКТ). Проблеми підготовки педагогів професійного навчання актуальні як в Україні так і за її межами [2].

Зважаючи на це, видозмінюється загальна мета освіти. Головним завданням освітніх процесів у сучасних закладах вищої освіти має бути розвиток вміння мислити, самостійно здобувати інформацію і критично її оцінювати, а не лише накопичувати і запам'ятати її [4].

В своєму дослідженні Future Work Skills 2020 Інститут майбутнього виокремлює 10

важливих навичок для успіху в роботі майбутнього: розуміння смислів; соціальний інтелект; уміння мислити поза рамками і правилами, адаптивне мислення; міжкультурна компетентність; обчислювальне мислення; медіа-грамотність; міждисциплінарність; проектне мислення; управління інформацією; уміння працювати віддалено. Наприкінці минулого року Інститут майбутнього доповнив свій список ще 3 необхідними навичками: самомотивація, тайм-менеджмент в управлінні джерелами своїх доходів, управління онлайн-рекрутингом [5]. Це допоможе випускникам закладів вищої освіти адаптуватися не тільки на вітчизняному, а й на світовому ринку праці.

Шляхи інформатизації професійної освіти окреслені в працях таких вчених як: Д. Белл, В. Глушков, Р. Горбатюк, Р. Гуревич, Г. Козлакова, А. Коломієць, Т. Конлон, Ю. Машбиць, Н. Морзе, С. Паперт, Ф. Уебстер, В. Шолохович та ін..

Інформаційно-комунікаційні технології активно впливають на процес навчання майбутніх педагогів професійного навчання, оскільки змінюють схему передачі знань і методи навчання. Їх використання в освітньому процесі закладів вищої освіти стимулює інтерес до навчальної діяльності, сприяє формуванню логічного та творчого мислення, загалом сприяє розвитку студентів та формуванню інформаційної культури. Технології дозволяють змінити формати навчання і викладання. Інформація стає сполучною ланкою між студентом і викладачем в процесі освіти, включаючи в себе всі відомості або повідомлення, що передаються в тій чи іншій матеріальній формі. Освіта при цьому виступає як організатор (спосіб) передачі інформації і розвитку студента.

Програма «Нові навички для Європи» (2016 р.) визначила необхідність забезпечення цифрової компетентності як пріоритетної і закликала держави-члени забезпечити комплексні стратегії для покращення цифрової компетентності людей. Поза європейським рівнем, було створено ряд національних коаліцій, і хоча структура та діяльності відрізняються залежно від країни, деякі з них тісно пов'язані з національною освітньою політикою.

Широкого використання набула рамка цифрової компетентності, вперше опублікована в 2013 році, і вже оновлена з того часу. Вона містить 21 навчальний результат у 5 сферах:

1) інформаційна грамотність та даних, включаючи керування контентом;
2) спілкування та співпраця, та участь у суспільстві;
3) створення цифрового контенту, включаючи етичні принципи;
4) безпека;
5) розв’язання проблем.

Сьогодні виникло ряд освітніх концепцій пов’язаних з інформаційними технологіями. Видання Educational Technology and Mobile Learning подає 14 стратегій як і є актуальними сьогодні і будуть пріоритетними в найближчі роки: адаптивне навчання, віртуальний клас, МООС, синхронне та асинхронне навчання, змішане навчання, «перевернутий» клас (перевернуте навчання), самостійно спрямоване навчання, система управління навчальним процесом, «хмарне» навчання», мобільне навчання, система управління курсом (CMS), e-Learning, технологія 1:1, гейміфікація. Серед представленого переліку технологій, які реалізовують стратегію модернізації професійної освіти ми обрали наступні: синхронне та асинхронне навчання, мобільне навчання, «хмарне» навчання» та змішане навчання [6].

Отримані результати нашого дослідження дозволяють окреслити три кола проблем, що відносяться до можливостей використання цифрових технологій в освіті. Перше пов'язане з недостатньою розробленістю методик щодо використання цифрових технологій в конкретних освітніх галузях. Друге зачіпає проблеми використання цифрових технологій в позааудиторній роботі і дистанційній освіті. Третє пов'язане з досить стійкою серед викладачів думкою про негативні наслідки впливу цифрових технологій на здоров'я і культурний розвиток молоді.

Напрямами подальших розвідок вбачається дослідження науково-методичних засад розвитку цифрової компетентності педагогів з метою розроблення інтегрованих уроків та занять, а в подальшому – інтегрованих дисциплін, в умінні організувати пізнавальну

діяльність студентів, розвивати їх самостійність та творчість через використання сучасних цифрових технологій. Саме тому постало питання неперервного підвищення їхнього рівня цифрової компетентності – якості, сформованість якої дозволяє викладачу на високому професійному рівні використовувати цифрові технології з метою пошуку, логічного відбору, систематизації, використання навчального матеріалу та організації результативного освітнього процесу.

Література:

1. Sheludko I.V. «Achievements in Training of Future Technology Teachers: European Experience», Comparative professional Pedagogy, Vol. 5, Issue 2, pp. 92–96, 2015.

2. Шелудько І.В. «Фахова підготовка педагогів професійного навчання в умовах інноваційних технологій як педагогічна проблема», Молодь і ринок, №6 (149), с 124–130, 2017.

3. Морзе Н.В., Кочарян А.Б. «Інформаційно-комунікаційна компетентність науково-педагогічних працівників університету. Історичний розвиток формування понятійного апарату», Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка Збірник наукових праць, № 24, с. 20-31, 2015.

4. Ковальчук В. І., «Вплив глобалізаційних процесів на освітню систему», Професійний розвиток та управління людськими ресурсами в системі післядипломної педагогічної освіти в контексті трансформації освіти України: зб. матеріалів Всеукраїнської наук.-практ. конф., за заг. ред. В. В. Олійника, с. 367–370, 2016.

5. Ключові компетентності для навчання впродовж життя, 2018, URL: http://dystosvita.blogspot.pe/2018/01/2018.html (дата звертання 08. 05.2018).

6. Промислова революція 4.0. На порозі нової епохи, 2018 URL: https://ua.korrespondent.net/business/web/3802445-promyslova-revoluitsiia-40-na-porozi-novoi-epokhy (дата звертання 08. 05.2018).

Маринченко Є. О.
д-р філософії, старший викладач кафедри професійної освіти та технологій сільськогосподарського виробництва, Глухівського НПУ ім. О. Довженка,
Ситніков О. М.
аспірант кафедри професійної освіти та технологій сільськогосподарського виробництва Глухівського НПУ ім. О. Довженка,
Кучер О. А.
аспірант кафедри професійної освіти та технологій сільськогосподарського виробництва Глухівського НПУ ім. О. Довженка

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ ТВАРИННИЦТВА»

Модернізація вищої освіти України є одним із найважливіших стратегічних завдань на сьогоднішньому етапі забезпечення якості підготовки здобувачів вищої освіти на рівні міжнародних стандартів. Вирішення даного завдання можливе за рахунок зміни традиційних педагогічних методик та впровадження інноваційних педагогічних технологій, бо основне завдання інноваційних технології полягає насамперед у визначенні найбільш діючих шляхів і засобів досягнення успіхів в професійній діяльності.

Використання інноваційних педагогічних технологій не можливе без відмови від традиційної системи освіти, але одночасно потрібно зберегти найкраще, що було напрацьовано багаторічним педагогічним досвідом. Саме тому на сьогодні необхідним є створення та

впровадження в освітній процес інноваційних педагогічних технологій як одного з найважливіших напрямів підготовки майбутніх педагогів професійного навчання [1].

Оновлення та розвиток професійної освіти є важливим складником інноваційного підходу в процесі підготовки майбутніх педагогів професійного навчання під час вивчення ними дисципліни «Основи тваринництва» є проведення практичних занять на підприємствах сільськогосподарського виробництва. Дані заняття є необхідними оскільки надають можливість створити найбільш оптимальні умови для наближення змісту навчальної дисципліни до реального виробництва, дослідження та спостереження майбутніми педагогами професійного навчання різних виробничих процесів, розширення світогляду, формування в них необхідних професійних компетентностей, посилення практичної спрямованості освітнього процесу[3].

Під час дослідження наші спостереження засвідчили, що в умовах сьогодення практичні заняття в умовах виробництва набувають вагомого інноваційного значення, оскільки жодне майстерне слово чи найбільш точна наочність не замінять живого споглядання. Результати побаченого й отриманого на таких заняттях відповідно заповнюють можливі прогалини в знаннях здобувачів, пов’язані з вадами сприймання та уявлення; а отримані під час занять на виробництві враження стимулюють їх до засвоєння навчального матеріалу з дисциплін професійної підготовки. У процесі вивчення дисципліни «Основи тваринництва» проведення таких занять на молочно-товарному комплексі ферми ТОВ «Велетень» включає також інноваційний аспект і дозволяє ознайомити із сучасним обладнанням для утримання великої рогатої худоби за технологіями Західної Європи; вивчити способи утримання худоби (Голштинська порода) – безприв’язний спосіб, що сприяє застосуванню сучасних засобів механізації, кращій організації і спеціалізації праці; засвоїти сучасні підходи до приготування та роздавання кормів для великої рогатої худоби; вивчити високопродуктивні та низькопродуктивні раціони з різним співвідношенням сухих і вологих кормів, роботу сучасної доїльної установки для доїння в доїльних залах (Ялинка 50°) [4].

Здійснений аналіз проведених досліджень науковців із проблеми інноваційної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання для закладів вищої освіти сільськогосподарського профілю засвідчили, що одним із важливих елементів їх інноваційної діяльності можуть бути демонстраційні полігони або експерименти. На них за інноваційними технологіями в різних куточках країни проводиться вивчення нових технології вирощування та збирання сільськогосподарських культур, транспортування врожаю; аналізують ознаки та стадії зрілості культур; вивчають особливості конструкцій сільськогосподарських машин та агрегатів; удосконалюють навички налагодження та керування сільськогосподарською технікою, її технічного обслуговування та ремонту тощо. На вказаних ділянках сконцентровані на невеликій за розміром площі всі новітні технології, що створюються у світі в галузі сільськогосподарського виробництва. Оскільки це можна побачити на власні очі, тому цю можливість необхідно обов’язково використовувати під час інноваційного вивчення майбутніми педагогами професійного навчання дисциплін циклу професійної підготовки, зокрема й такої, як «Інноваційні технології в сільськогосподарському виробництві» [2].

Отже, інтеграція освітнього середовища закладу вищої освіти та виробничих підприємств створюють умови для ефективного формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання шляхом використання інноваційних педагогічних технологій.

Література:

1. Ігнатенко Г. В., Маринченко Є. О. Інноваційні технології у підготовці майбутніх педагогів професійного навчання сільськогосподарського профілю: навч.-метод. посіб. Суми: Видавець Вінніченко М. Д., 2021. 172 с.

2. Ігнатенко Г. В., Маринченко Є. О. Інноваційні педагогічні технології в процесі підготовки майбутніх інженерів-викладачів. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка.* 2017. № 2 (34). С. 40–47.

3. Маринченко Є. О., Росновський М. Г. Роль педагога професійного навчання у впровадженні сучасних інноваційних технологій у галузі сільськогосподарського виробництва. *Педагогічний часопис Волині.* 2019. № 3. С. 57–64.

4. Маринченко Є. О. Інноваційні підходи у підготовці викладачів професійної освіти в освітньому просторі європейських країн. *Порівняльна професійна педагогіка*. 2017. Вип. 7 (2). С. 81–86.

Марушко П.В.
аспірант кафедри професійної освіти
та технологій сільськогосподарського виробництва
Глухівського НПУ ім. О. Довженка.
Науковий керівник — канд. пед. наук, доц. Вовк Б.І.

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

На сучасному етапі розвитку нашої держави вища професійна освіта переживає кардинальні зміни. Розвиток сучасного суспільства диктує вимоги до підготовки сучасних фахівців, які володіють відповідними професійними компетентностями, які забезпечують успішне застосування знань в майбутній професійній діяльності.

Відповідно для проектування процесу формування професійних компетентностей у здобувачів освіти необхідно розглядати освітнє середовище з точки зору всіх соціальних зв’язків і подій які відбуваються в нашій державі.

На сьогодні освітнє середовище є одним із провідних факторів розвитку особистості педагога професійного навчання, надає можливість молоді ідентифікувати себе у соціумі, задовольнити власні потреби у навчанні, сприймати освіту як особистісну цінність. Актуалізація середовищного підходу пов'язана з пошуком ефективних технологій у всіх сферах освітньої практики. Освітнє середовище є одним із вирішальних факторів становлення та розвитку особистості сучасного українського фахівця.

Удосконалення освітнього процесу закладів вищої освіти здійснюється в контексті сучасних освітніх тенденцій, а саме: масового характеру освіти та її безперервності; орієнтації освіти на нововведення; урахування специфіки майбутньої професійної діяльності. Підготовка сучасного педагога професійного навчання спрямована не лише на опанування ним професійними компетентностями, а й на адаптацію до умов майбутньої професійної діяльності у ЗП(ПТ)О.

Орієнтація системи вищої освіти на формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання вимагає створення спеціального освітнього середовища, що спонукає до реалізації стратегічних цілей та завдань освіти. Вища школа сприяє формуванню професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання як суб'єктів освітнього середовища, які живуть у сучасних умовах глобалізації та є всебічно розвиненими, творчими особистостями.

Розвиток освітнього середовища у закладах вищої професійної освіти пов'язаний із впровадженням у практику роботи інноваційних педагогічних технологій, проектування сучасного змісту освіти, профорієнтацією, збільшенням обсягу самостійної роботи студентів, виконанням творчих та проблемних завдань тощо.

Різні аспекти дослідження освітнього середовища висвітлено у роботах вітчизняних та зарубіжних науковців, а саме: М. Братко І. Баєвої, С. Братченка, Н. Гонтаровської, В. Дрофа, О. Каташова, Н. Крилової, О. Леонтьєва, Л. Новікової, В. Панова, Ю. Песоцького, В. Рубцова, С. Сергєєва, Г. Сєрікова, В. Ясвіна. Дослідженню освітнього середовища вищого навчального закладу присвячені роботи О. Артюхіної, Є. Васильєвої, Є. Зєєра, В. Козирєва,

М. Князевої, О. Кузьмінської, В. Мастерової, Т. Менг, В. Новікова, Р. Полякової, Л. Редько та ін.

Дослідивши підходи до тлумачення змісту поняття «освітнє середовище вищого навчального закладу», які представлені у проаналізованих наукових публікаціях, ми дійшли висновку, що переважна більшість науковців під освітнім середовищем розуміють таке природне і штучно створене соціокультурне середовище, яке включає зміст та різні засоби освіти, які забезпечують продуктивну діяльність здобувачів освіти та спрямовують процес розвитку особистості на основі створення для цього сприятливих умов.

М. Братко розглядає освітнє середовище вищого навчального закладу як загальний, сукупний, об'єднаний, інтегральний, цілісний чинник розвитку особистості, що відіграє визначальну роль у модифікації поведінки, яка розгортається як внаслідок запланованих, так і незапланованих чинників середовища, сприяє особистісному і професійному розвитку. Освітнє середовище цілеспрямовано і стихійно впливає на професійно-особистісний розвиток майбутнього фахівця, забезпечуючи його готовність до професійної діяльності та/або продовження навчання, успішного виконання соціальних ролей та самореалізації у процесі життєдіяльності [1].

Таким чином у науковій літературі поняття освітнє середовище розглядається з різних позицій. По-перше, як природне чи штучно створене соціокультурне середовище закладу освіти, що включає різні види, засоби та зміст освіти, за допомогою яких можна забезпечувати продуктивну діяльність її суб'єктів; по-друге, як сукупність матеріальних вимог відповідно до педагогічних, ергономічних, санітарно-гігієнічних вимог до освітнього процесу, що є в соціальному та просторово-предметному оточенні.

Науковцями виділяється значна кількість типів освітнього середовища: традиційна, соціальна, навчальна, інформаційна, гуманітарна, природна, творча, ігрова, технологічна, креативна, інтегрована, комунікативна та ін.

Типологію освітнього середовища розділяють за такими ознаками:

- педагогічні функції у професійно-особистісному розвитку спеціаліста (дидактична, виховна, розвиваюча);
- профіль закладу освіти – школа, гімназія, ліцей, ЗП(ПТ)О, коледж, ЗВО.
- організаційно-діяльнісною структурою (середовище кафедри, факультету, ЗВО, установи для навчально-виробничої практики);
- масштабу залучених учасників до освітнього процесу (академічна група, курс, проектна група тощо);
- структурно-якісна характеристика (на основі адаптивної функції, прилучення до культури, інформаційного та екологічного компонентів середовища тощо).

Отже, дослідження освітнього середовища на різних рівнях дозволяє глибше зрозуміти проблеми взаємодії особистості майбутнього педагога, розкрити механізми взаємовпливів. Системне вивчення освітнього середовища вищого навчального закладу сприяє створенню умов-можливостей для становлення і розвитку особистості майбутнього педагога професійного навчання в процесі здобуття вищої освіти за допомогою раціонального управління відповідно до спроектованого освітнього середовища закладу вищої освіти.

Література:

1. Братко, М. Структура освітнього середовища вищого навчального закладу. Наукові записки. 2015. Вип. 135. С. 67–72.

2. Братко М. Освітнє середовище вищого навчального закладу: функціональний аспект. Збірник наукових праць «*Педагогічний процес: теорія і практика*». Випуск 1-2. С.11-17.

3. Вишнякова-Вишневецкая, А. К. Образовательная среда высшего учебного заведения как фактор развития личностных компетенций учащихся: автореф. дис. ...канд. пед. Наук.2010. – 27 с.

4. Слободчиков В.И. Структура и состав образовательной сферы: категориальный анализ 2010. No 1. С. 4–24.

Новосадова А.А.
аспірантка кафедри педагогіки,
професійної освіти та управління освітніми закладами
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського
Науковий керівник — д-р пед. наук, проф. кафедри музикознавства,
інструментальної підготовки та хореографії
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського Мозгальова Н.Г.

МУЗИЧНО-ТЕОРЕТИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ НА ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІЙ ОСНОВІ

Сучасні реформи освіти та зміни соціокультурної ситуації в Україні актуалізують проблему професійної підготовки майбутніх учителів музики. Музично-теоретичні дисципліни є базовими в системі освіти музиканта. Адже, різноаспектна діяльності вчителя музики потребує глибоких теоретичних знань з теорії та історії музики, навиків читання з листа, акомпанування, імпровізації. Перераховані уміння формуються під час вивчення музично-теоретичних дисциплін. Важливим у контексті предметів даного циклу є розуміння жанрово-стильових особливостей. Вони є необхідними для інтерпретації музики, яка також визначає головні аспекти діяльності музиканта. Відтак, нашу увагу привертає питання музично-теоретичної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва на жанрово-стильовій основі. З огляду на актуальність теми формується мета, а саме: висвітлення проблеми вивчення музично-теоретичних дисциплін у жанрово-стильовому контексті задля набуття уміння стильової та жанрової орієнтації майбутніми учителями музичного мистецтва.

Методичну підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва розглядали О. Олексюк [6], Г. Падалка [8], О. Ростовський [7] та інші. Дослідниками проаналізовано фахові вміння, обґрунтовано педагогічні умови формування фахових компетентностей. Питання теоретичної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва розглядали І. Малашевська [3], Г. Побережна [9], Т. Щериця [9] та інші. Розуміння художнього змісту, створення слухових уявлень, що заберзпечують виконавський процес досліджували Н. Мозгальова [4], Г. Падалка [8]. Разом з тим аналіз наукових джерел показує, що питання розвитку жанрово-стильових відчутті майбутніх учителів музичного мистецва розкриті недостатньо.

Метою дисципліни «Сольфеджіо» є підвищення рівня теоретичних знань студентів, розвиток ритмічних, слухових навиків студентів. Беззаперечно, розуміння жанрово-стильових особливостей також є важливим. Серед форм роботи, метою яких є розвиток жанрово-стильових відчуттів варто відзначити слуховий аналіз художніх зразків Зокрема, дана робота може бути проведена з урахуванням прийомів того чи іншого стилю. Наприклад, для бароко характерним є використання риторичних фігур (Й.С.Бах), «золотий хід валторн» (Й. Гайдн). У творах Й.С.Баха ре мажор асоціюється з радістю, сі мінор передає образи смерті. Однією з форм роботи на сольфеджіо є ритмічний диктант. Основою для нього слід обирати матеріал, що містить ритмічні особливості жанрів. Наприклад, пунктирний ритм (вальс), восьма дві шістнадцятих (полонез). Також для читання з листа варто обирати музичні твори різних стилів та жанрів. Доповнити перераховані традиційні форми роботи на заняттях сольфеджіо варто творчими завданнями. Наприклад, доцільно розпочинати дану форму роботи із закінчення мелодії, доповнення ритмічного малюнку, підбору

акомпанементу. Надалі студентам пропонується створити власні мелодичні моделі у різних жанрово-стильових перетвореннях. Така форма роботи передбачає прийом стилізації характерних жанрових, ладових, акордових фактурних прийомів окремої епохи чи композитора. Доцільно її проводити для закріплення вивченого матеріалу.

Метою предмету «Гармонія», шо є базовою для системи музично-теоретичних дисциплін, є вивчення акордів, їх сполучень, здобуття навичок гармонізації музичних прикладів та гармонічного аналізу. Важливою тенденцією, що стосується його вивчення, є історизацією та стильовий підхід. Лекційний матеріал курсу повинен містити загальну характеристику епохи, її періодизацію, характеристику в інших видах мистецтва, аналіз гармонічного стиля в цілому та композиторського зокрема. Така інформація розширюється завдяки аналізу музичних творів, метою яких є наочний розбір ключових засобів музичної мови. Наприклад, при вивченні зразків західноєвропейської музики добарокового періоду варто звертати увагу на особливості різних ладів, гармонічну систему багатоголосся. Опора на тональність в бароковій музиці вимагає розгляду лінійної основи гармонічних послідовностей. Також разом із вивченням нотних зразків варто звертати увагу на розвиток слухового досвіду студентів, що допоможе сформувати цілісну гармонічну картину визнавченого історичного періоду.

Визначення рис стилів, жанрів, їх місце та значення у творчості композитора має відбуватись у синтезі з практичною роботою, тобто грою на музичному інструменті. Розглядаючи музики різних епох важливо розуміти її стильові особливості, жанрові форми, осмислення їх виразових засобів. Музично-теоретичні дисципліни тісно пов'язані з фахом студента. Зокрема, на сольфеджіо вивчаються мелодичні звороти, ритми, які зустрічаються у різних жанрах, які студент далі студент зустрічає у музичних творах та виконує їх на інструменті. Тож, виконавська діяльність залежить від рівня знань студента. Окрім практичних навиків студент повинен володіти арсеналом вмінь роботи з авторським текстом, композиторським музичним матеріалом. В процесі початкового знайомства музиканта з твором у нього зароджується звукова картина, що формує художній образ. На основі цього починає будуватись інтепретація. Під час ознайомлення студента з музичним твором виникають асоціації та емоційні відчуття. Множинність інтерпретацій, яка є результатом діяльності виконавця, можлива завдяки музичним символам. Як зазначають О. Самойленко та С. Осадча «семантична репрезентація досягає рівня знаковості в процесі стильового сприйняття – інтерпретації та інтеграції значень на «розуміючому» рівні жанрової форми». Для їх розуміння необхідне знання мовних засобів, володіння комплексом музично-теоретичних засобів [10].

Таким чином, жанрово-стильова підготовка метою вивчення музично-теоретичних дисциплін у жанрово-стильовому контексті є формування у музикантів цілісного уявлення про стильову еволюції гармонічної системи, розуміння особливостей епохи, специфіки жанру, характерних мелодичних інтонацій, акордових зворотів. Зазначимо, що перелічені знання є основою вивчення музично-теоретичних дисциплін. Жанрово-стильовий підхід наближує теоретичні дисципліни до творчої практики.

Література:

1. Грінченок А.М. Педагогічні умови та методи формування музично-слухових уявлень майбутніх учителів музичного мистецтва

2. Лошков Ю. І., Калашник М. П. Мистецько-інформаційні виміри музичного тезаурусу. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2019. №4. С. 64–70.

3. Малашевська І. А. Методика музично-теоретичної підготовки майбутніх учителів музики на історико-стильовій основі: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова . Київ, 2005. 21 с.

4. Мозгальова Н.Г. Формування музичного мислення майбутнього вчителя музики в процесі інструментальної підготовки: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (музика)». Київ, 2002.18 с.

5. Падалка Г.М. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти: Збірник наукових праць. Вип. 18 (23). Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. 342 с.

6. Олексюк О. М. Музична педагогіка : навч. посіб. Київ : КНУКіМ, 2006. 188 с.

7. Ростовський О. Я. Лекції з історії західноєвропейської музичної педагогіки : навч. посіб. Ніжин, 2003. 193 с.

8. Падалка Г.М. Теорія та методика мистецької освіти. Наукова школа Г.М.Падалки : колективна монографія ; під наук. ред. А.В.Козир. – [2-е вид., доп.]. – Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2011. 402 с.

9. Побережна Г. І., Щериця Т. В. Проблеми інтегрованого викладання музично-теоретичних дисциплін у педвузах. Вісник Wloclawek, Republic of Poland February 26–27, 2021 199 Житомирського державного університету імені Івана Франка. Житомир, 2005. Вип. 21. С. 16–18.

10. Самойленко О. І., Осадча С. В. Музична семіологія як актуальний напрям теорії мовної свідомості. Modern culture studies and art history: an experience of Ukraine and EU. Collective monograph. Riga: Izdevniecība “Baltija Publishing”, 2020. С. 436-457. https://doi.org/10.30525/978-9934-588-72-3.25

Окаєвич А. В.
аспірант кафедри соціальної роботи
і менеджменту соціокультурної діяльності
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
Науковий керівник — д-р пед. наук, проф., керівник
Центру післядипломної освіти
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка Калаур С. М.

АНАЛІЗ ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ ДЕФІНІЦІЇ «ЕМОЦІЙНА СТІЙКІСТЬ»

В умовах ведення російсько-української війни та реформування військової освіти з метою імплементації стандартів НАТО постає питання, що передбачає підготовку майбутніх офіцерів, які здатні адаптуватись до швидкої зміни обстановки та ухвалювати рішення з подальшим несенням відповідальності за своє життя та життя підлеглого особового складу. Тому проблема емоційно-вольової стійкості набуває все більшої актуальності в дослідженнях професійної підготовки майбутніх офіцерів.

Для ґрунтовного розуміння особливостей формування емоційно-вольової стійкості, насамперед вбачаємо доцільним розглянути дефініцію «емоційна стійкість» у науковому дискурсі.

Емоції (від лат. emovere – хвилювати, збуджувати) – це переживання людиною свого особистого ставлення до дійсності, її реакції на вплив внутрішніх і зовнішніх подразників. Це особливий клас психічних процесів і станів, пов’язаних з інстинктами, потребами, мотивами, у формі безпосереднього переживання (задоволення, радості, страху і т. д.) значимо діючих на індивіда явищ і ситуацій для здійснення його життєдіяльності. Супроводжуючи практично будь-які прояви активності суб’єкта, емоції служать одним із головних механізмів внутрішньої регуляції психічної діяльності та поведінки, спрям спрямованих на задоволення актуальних потреб [7, с. 76].

Зокрема, у філософському аспекті найбільш детально проаналізовано питання емоцій І. Андрєєвою, яка акцентує на значенні вчення Аристотеля у розвитку уявлень про зв'язок когнітивних і емоційних процесів. У «Риториці» Аристотель розглядає емоції «як щось, що сильно перетворює людський стан, що має відбиток на її здібності до суджень і супроводжується задоволенням і стражданням» [4, с. 14].

Як стверджують Л. Левчук, Д. Кучерюк, В. Панченко, аналіз почуттів, спроби їх класифікувати є важливими складниками філософських поглядів Піфагора, Алкмеона, Емпедокла, Теофраста, а видатний лікар і натурфілософ V ст. до н. е. Алкмеон був першим вченим Стародавньої Греції, який розмежував мислення і відчуття, стверджуючи, що сприймання – це складний процес руху від почуттєвих нервів до органів чуття і далі – до мозку [6, с. 8].

Як зазначає Л. Левчук, у 111 ст. до н.е. теорія почуттів набула завершеного для того часу викладу у працях видатного давньогрецького філософа Теофраста. Почуттєва спрямованість поглядів філософа властива його дослідницьким працям «Про відчуття», «Етичні характери», «Про благочестя» [13, с. 9].

Погляди Сократа дістали продовження у філософській концепції Платона (427–347 рр. до н. е.), в якій головне місце займає морально-етичне вчення про душу. Індивідуальна душа, у розумінні Платона, має три частини: розумову, вольову і чуттєву. Гармонійне поєднання усіх частин під керівництвом розуму забезпечує чесноту справедливості [16, с. 28].

В історії філософії Аристотель (384–322 рр. до н. е.) не тільки визнається одним із найвидатніших старогрецьких мислителів, а й автором перших праць з психології, в яких викладені його уявлення про душу [10, с. 10]. Філософ відводить суттєву роль в індивідуальному пізнанні емоціям. Він стверджує, що «реальне пізнання неможливе без чуттєвого пізнання. Предмет науки – загальне, те, що осягається розумом. Але загальне існує лише в одиничному, яке чуттєво сприймається, і пізнається через нього» [8, с. 37].

Відомим є вислів давньоримського поета Публіуса Сируса (1 ст. до н. е.): «Управляй своїми емоціями, в іншому випадку твої емоції будуть управляти тобою» [4, с. 35].

Термін «стійкість» походить від прикметника «стійкий» і означає: «той, що стоїть», «тримається твердо, не вагаючись, не падаючи», «не схильний до коливань, постійний, стійкий, твердий». Стійкість вказує на особистісний ресурс людини як складної високоорганізованої системи, її здатності зберігати рівновагу і стабільність психічних станів за постійно мінливих життєвих обставин [14, с. 429].

У філософії поняття стійкості розглядається як характеристика процесу або явища, пов'язана з функціонуванням тієї чи іншої системи, специфічні властивості якої, залишаючись незмінними, дозволяють відрізнити їх від інших і називаються ознаками або симптомами. Стійкість характеризує несхильність емоційних станів і процесів до деструктивних впливів внутрішніх і зовнішніх умов. Саме такими філософами як Р. Акофф, В. Афанасьєв, Л. Берталанфі, І. Блауберг, А. Богданов, І. Пригожин, Т. Сааті, В. Садовський, А. Уйомов, Є. Юдін та ін. стійкість особистості розглядається в контексті комплексного уявлення про внутрішній світ людини, як живої системи, яка здатна одночасно до руху, саморозвитку, активному самозбереженню в процесі діяльності.

У психолого-педагогічному дискурсі дослідження проблема емоційної стійкості давно постає актуальною сферою наукових пошуків дослідників, проте достатньо часто дане поняття співвідносять з стресостійкістю. Даний погляд вартий уваги, проте є ряд особливостей та відмінностей між двома категоріями.

Питання емоційної стійкості розглядалось такими науковцями як Л. Аболін, Б. Варданян, Л. Дика, П. Зільберман, Д. Іванов, В. Марищук, Є. Мілерян, С. Оя, К. Платонов, Я. Рейковський, О. Сиротін, О. Чернікова та ін.

Зокрема, В. Корольчук узагальнив декілька поглядів щодо дефініції «емоційна стійкість» у роботі «Психологія стресостійкості особистості», які процитовано:

– з одного боку, емоційна стійкість – це несприйнятливість до емоційних факторів, що чинять негативний вплив на психічний стан людини, а з іншого – здатність контролювати й стримувати астенічні емоції, забезпечуючи тим самим успішне виконання необхідних дій (дефініція, надана Є. Мілеряном);

– емоційна стійкість – це властивість, що характеризує індивіда в процесі напруженої діяльності, окремі емоційні механізми якої, гармонійно взаємодіючи, сприяють успішному досягненню поставленої мети (формулювання Л. Аболіна);

– емоційна стійкість – стійка особистісна властивість, що зумовлює ефективність діяльності в екстремальних умовах (дефініція, надана Л. Дикою) [11, с. 21–22].

Детальний аналіз проведено О. Андреєвою, яка у своїй праці виокремила такі визначення дефініції як:

– емоційна стійкість – здатність особистості відповідати на напружені ситуації такою зміною емоційного стану, яка призводить не до зменшення, а до збільшення працездатності (за В. Писаренко);

– емоційна стійкість – здатність керувати своїми емоціями, зберігаючи високу працездатність, здійснюючи складну (небезпечну) діяльність без напруги, незважаючи на емоціогенні впливи (за В. Марищуком);

– емоційна стійкість – здатність емоційно збудженої людини зберігати певну спрямованість своїх дій, адекватне функціонування й контроль над вираженням емоцій (за Я. Рейковським);

– емоційна стійкість – інтегральна властивість особистості, яка характеризується такою взаємодією емоційних, вольових, інтелектуальних і мотиваційних компонентів психічної діяльності індивідуума, яка забезпечує оптимально успішне досягнення мети діяльності в складній емотивній ситуації (за П. Зільберманом);

– емоційна стійкість – якість особистості, яка забезпечує гармонійні відносини між усіма компонентами діяльності в емоціогенній ситуації, тим самим сприяючи успішному виконанню діяльності (за Б. Варданяном);

– емоційна стійкість – здатність успішно вирішувати складні й відповідальні завдання в напружених емоціогенних обставинах без значного негативного впливу останніх на самопочуття, здоров’я та подальшу працездатність людини (за О. Сиротіним);

– емоційна стійкість – інтегральна якість соціально зрілої особистості, яка має високий інтегральний контроль та характеризується такою взаємодією емоціональних, вольових, інтелектуальних і мотиваційних компонентів психічної діяльності індивідуума, що забезпечує оптимальне успішне досягнення мети діяльності в складній емотивній обстановці (за Д. Івановим) [5, с. 33–36].

Як зазначає С. Оя, емоційна стійкість – це здатність людини регулювати емоційні стани або бути емоційно стабільною, тобто мати незначні зрушення у величинах, що характеризують емоційні реакції в різних умовах діяльності [12].

Є. Ільїн уважає, що про справжню емоційну стабільність можна говорити лише в тому випадку, коли йде мова, по-перше, про час появи емоційного стану за умов тривалої та постійної дії емоціогенного фактора (чим пізніше виникають емоційні стани, тим вища є емоційна стійкість в особистості); по-друге, силу емоціогенного впливу, яка викликає певний емоційний стан (чим більша є сила такого впливу, тим доцільніше говорити про емоційну стійкість індивіда). Психолог вважає, що не існує універсальної емоційної стійкості, оскільки до різних емоціогенних факторів така стійкість є різною. Тому, він пропонує вести мову саме про стійкість особистості до певного емоціогенного фактору [9].

Емоційна стійкість, як емоційна стабільність, перебувала в сфері наукових пошуків і зарубіжних дослідників. Зокрема, Лі розглядав емоційну стійкість крізь призму емоційної стабільності, засновану на теорії самоорганізації. Він уважав, що емоційна стабільність визначається як якість, яка дає змогу визначити, чи може складна емоційна система

автоматично ефективно підтримувати свою рівновагу. Для цього важливим є утримання два виміри: поріг емоційного відгуку та час відновлення цієї системи [1].

На думку Р. Торндайк та Е. Хаген, особистість із високою емоційною стійкістю характеризується стабільністю свого настрою, намірів, інтересів, оптимістична, бадьора, холоднокровна, вільна від почуття провини, турбот і самотності, мрійливості, від стійкості ідей і настрою [3].

В. Смітсон визначає емоційну стабільність як процес, у якому особистість постійно прагне до все більшого відчуття емоційного здоров'я як інтропсихічно, так інтроперсонально. Емоційна стабільність дає змогу виробити цілісний і збалансований спосіб сприйняття життєвих проблем. Ця організаційна спроможність і структуроване сприйняття допомагає розвинути орієнтоване на реальність мислення, судження та здатність оцінювати. Людина розвиває почуття, сприйняття й відносини, які допомагають зрозуміти реалії життя, а також умови й обставини, які створюють у житті нещасні ситуації [2].

Дж. Гілфорд і П. Фресс розглядають емоційну стійкість крізь призму емоційної нестійкості. Дж. Гілфорд розглядає її як легку збудливість, песимістичність, заклопотаність, постійну зміну настрою. П. Фресс визначає емоційну нестійкість як чутливість особистості до емоціогенних ситуацій. Р. Кеттел замінює термін емоційна стійкість на «афективну стійкість», яку він визначає як відсутність у людини невротичних симптомів та іпохондричних проявів, а також відчуття спокою та стійкість інтересів. У наведених характеристиках емоційної стійкості зроблений акцент на здатність контролювати емоційні реакції, що проявляється в терплячості, наполегливості, самоконтролі, витримці, усе це забезпечує стійкість ефективності діяльності [12].

Однією з провідних якісних характеристик емоційної стійкості, на наше переконання, є здатність особистості зберігати належний рівень готовності до виконання професійних обов'язків в умовах дії негативних чинників, тоді як у класифікації зумовленої дефініції ми погоджуємось із К. Платоновим, який поділяє емоційну стійкість на:

– емоційно-вольову (ступінь вольового володіння людиною своїми емоціями);

– емоційно-моторну (стійкість психомоторики);

– емоційно-сенсорну (стійкість сенсорних дій) [15].

На основі проведеного аналізу, ми дійшли висновку, що емоційну стійкість у психолого-педагогічному дискурсі розглядають як інтегративну якість особистості, яка забезпечує ефективне виконання діяльності в екстремальних ситуаціях, що безпосередньо пов'язана із діяльністю військовослужбовців Збройних Сил України, зокрема в сучасних реаліях ведення бойових дій.

Література:

1. Li Y. Construct of emotional stability and its moderating effects between proximal organizational conflicts and individual outcomes. AOM Conference. Paper, Under revision, 2005.

2. Smithson W. B. Psychological adjustment: Current concepts and applications. New York : McGraw Hill Book Company, 1974.

3. Thorndike R. L, Hagen E. P. Measurement and Evaluation in Psychology and Education. New Delhi : Wiley Eastern Limited, 1979.

4. Андреева И. Н. Эмоциональный интеллект как феномен современной психологии. Новополоцк: ПГУ, 2011. 388 с.

5. Андреева А. А. Стрессоустойчивость как фактор развития позитивного отношения к учебной деятельности у студентов : дисс. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Тамбов, Тамбовский государственный университет им. Г. Р. Державина. 2009. 155 с.

6. Алексеева В. Эстетическое и художественное воспитание (к новым решениям). Новое педагогическое мышление. Москва: Педагогика, 1989. 280 с.

7. Андрусик О. О. Емоційна стійкість особистості: теоретичний аспект. *Габітус. Секція 4 Психологія особистості*. Випуск 19. 2020. С. 76–80.

8. Губерський Л. В., Надольний І. Ф., Андрущенко В. П. Філософія: навчальний посібник. Київ: Вікар, 2006. 455 с.

9. Ильин Е. П. Эмоции и чувства. Санкт-Петербург : Питер, 2001. 752 с.

10. Карпов А. В. , Петровская А. С. Психология эмоционального интеллекта: теория, диагностика, практика: монография. Ярославль: ЯрГу, 2008. 344 с.

11. Корольчук В. Психологія стресостійкості особистості : дис. … докт. психол. наук: 19.00.01 / Київ, Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. 2009. 513 с.

12. Кузуб М. А. Анализ понятия «эмоциональная устойчивость человека» в отечественной и зарубежной литературе. Scientific World : электрон. журн. 2015. Вып. 2. URL: https://www.sworld.com.ua (дата звернення: 23.07.2022).

13. Левчук Л. Т., Кучерюк Д. Ю., Панченко В. І. Естетика. Київ: Вища школа, 1997. 399 с.

14. Ожегов С. И. Словарь русского язика / под общ. ред. Скворцова Л. И. Москва, 2007. 973 с.

15. Платонов К. К., Шварц Л. М. Очерки психологии для летчиков: монография. Москва : Экзамен, 1948. 191 с.

16. Радугин А. А. Философия: курс лекций. Москва: Центр, 2000. 272 с.

Онопрієнко В.А.
магістрант кафедри професійної освіти
та технологій сільськогосподарського виробництва
Глухівського НПУ ім. О.Довженка
Науковий керівник — канд. пед. наук, доц.
Глухівського НПУ ім. О.Довженка Вовк Б.І.

ІНТЕГРАЦІЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ТА ПРАКТИЧНИХ ЗНАНЬ ЯК ЗАСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

Зміни, що відбуваються у соціально-економічній структурі нашої держави, висувають підвищені вимоги до якості підготовки фахівців для закладів професійної (професійно-технічної) освіти. Нині все більш актуальною вимогою до системи професійної освіти стає її гнучкість, здатність ефективно реагувати на зростаючі запити суспільства, швидко адаптуватися до ситуації, яка постійно змінюється на ринку праці й освітніх послуг.

Зміни, що відбуваються у професійній освіті зумовлюють нові вимоги до майбутніх педагогів професійного навчання. Сьогодні освітню систему професійного навчання не влаштовує спеціаліст-виконавець, який підготовлений лише до дії у певних конкретних ситуаціях. Сьогодні потрібен спеціаліст, який має такі якості, як творча ініціатива, універсальність мислення, професійна ерудиція, інноваційна готовність, здатність критично мислити, ефективно оцінювати та трансформувати у реальний освітній процес необхідні зміни, адекватні сучасним вимогам до підготовки кваліфікованих робітників.

Сучасний педагог професійного навчання має бути готовий до самостійного розв’язання педагогічних проблем. Знання, які отримують майбутні педагоги професійного навчання за час навчання в ЗВО мають стати дієвими на практиці, і сформувати вміння орієнтуватися в будь-якій педагогічній ситуації. Отже, проблема переходу теоретичних знань у практичні актуалізується вже на етапі підготовки майбутніх фахівців.

Проблема інтеграції теоретичних та практичних знань у підготовці майбутніх педагогів навчання не нова. У вітчизняній педагогічній теорії накопичено значний пізнавальний потенціал, який може бути успішно використаний для теоретико-методологічного аналізу процесу інтеграції теоретичних та практичних знань, у тому числі у професійній підготовці педагогів професійного навчання.

У педагогічній теорії та практиці склалися різні напрями дослідження інтеграції теоретичних і практичних знань в ході освітньої підготовки здобувачів: сутність цього процесу, фактори, що сприяють та протидіють актуалізації, досліджено у роботах М. Бабаєва, Н. Ничкало, П. Лузана, В. Манька, Є. Турдикулова та інших, присвячених педагогічному процесу та діяльності у ньому педагога професійного навчання; загальні та специфічні особливості цієї роботи як творчої представлені у роботах В. Данильченка, В. Ковальчука, П. Шевченка та ін.; у дослідженнях професіограм педагогів, проведених С. Архангельським, Н. Глуханюком, В. Краєвським, Н. Кузьміною, визначено систему педагогічних знань, необхідних педагогу для виконання основних професійних функцій: конструктивної, організаторської, комунікативної, інформаційної та ін.

Аналіз наукових джерел показує, що проблемі інтеграції теоретичних і практичних знань у підготовці майбутніх педагогів приділяється значна увага. Але водночас більшість робіт присвячені підготовці студентів педагогічних вишів, системі післядипломної освіти та підвищення кваліфікації, тоді як спеціального дослідження цієї проблеми стосовно підготовки педагогів професійного навчання ще не проводилося.

За визначенням більшості дослідників професійно-педагогічна освіта має свою специфіку, яка значно відрізняє її від педагогічної, внаслідок чого необхідні особливі підходи до змісту, методики та технології інтеграції теоретичних та практичних знань, у тому числі і науково-педагогічних, у підготовці майбутніх педагогів професійного навчання. Разом з тим, як аналіз освітніх програм підготовки студентів за спеціальністю 015 Професійна освіта 015.37 Аграрне виробництво, переробка продуктів сільського господарства та харчові технології показує їхню схожість з освітніми програмами педагогічних факультетів, залишаючись предметно-курсовою, а організація навчання – інформаційно-ознайомлюючою. У робочих програмах освітніх компонентів теоретична складова перевищує практичну на шкоду останньої.

Наслідком цього є суперечність між необхідністю забезпечення тісної інтеграції теоретичних та практичних знань в процесі професійної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання та відсутністю спеціально розроблених методичних підходів до здійснення цього процесу.

Інтеграція теоретичних і практичних знань являє собою процес властивий професійній підготовці майбутніх педагогів професійного навчання, який сприяє їх засвоєнню як системи і водночас як елемента професійної підготовки, веде до збільшення обсягу взаємозв'язків між педагогічними дисциплінами із збереженням їхньої автономності.

Шляхи інтеграції теоретичних та практичних знань, що здійснюється на змістовному та процесуальному рівнях (цілісне сприйняття, системність, гнучкість, високий ступінь узагальненості структурних одиниць знання, безперервність оволодіння знаннями, розкриття сутності фактів та явищ у професійній галузі, усвідомлення студентами значущості професійних знань, ціннісне ставлення до них, об'єктивна оцінка рівня їхнього освоєння, сформованість потреби у підвищенні рівня їхнього володіння та застосування).

Шляхи інтеграції теоретичних і практичних знань потребують такої організації освітнього процесу, коли опанування професійними знаннями, здійснюється у творчій діяльності та стає самоціллю самого студента, а дидактичні одиниці змісту самооцінюються студентами як такі, що мають особистісну, теоретичну та практичну важливість. За таких умов студент адекватно оцінює свій рівень засвоєння знань та здатний прогнозувати використання професійних знань у майбутній педагогічній діяльності.

У процесі активної творчої діяльності студенти опановують певну суму професійно педагогічних знань, які вже мають певну практичну значущість і готовність до подальшого пізнання та застосування. Знання, стаючи ціннісно-орієнтаційними, стосуються мотиваційної сфери студентів. Це знаходить своє відображення в активній позиції здобувачів освіти і виявляється у прагненні засвоюваних теоретичні знання у практичній діяльності. З іншого

боку - засвоєні знання залежать від досвіду, рівня і характеру діяльнісної активності, від потреб їх реалізації в практичній діяльності і освоєнні нових знань.

Розуміння процесу інтеграції теоретичних та практичних знань як засобу вдосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання дозволяє поглибити та розширити теоретичні уявлення про шляхи підвищення її ефективності. Рівень інтеграції теоретичних та практичних знань безпосередньо впливає на якість підготовки майбутніх педагогів професійного навчання на розвиток основних структурних компонентів професійної діяльності: мотиваційного (веде до зміни ставлення студентів до вивчення педагогічних дисциплін, розуміння ними, що педагогічна підготовка є невід'ємною частиною професійної підготовки); когнітивного (сприяє усвідомленню студентами необхідності педагогічних знань для успішного здійснення майбутньої професійної діяльності); діяльнісного (формує потребу майбутніх педагогів професійного навчання в навичках і вміннях необхідних для виконання функціональних обов'язків педагога професійного навчання); емоційного (формує об'єктивну оцінку значення та ролі педагогічних дисциплін у подальшій професійній діяльності).

Література:

1. Choriev R.K. The essence and main features of the dual learning model. International. Conference “Scientific research of the SCO countries: synergy and integration, PRC Beijing, China 2020. p. 61-64.

2. Choriev R.K. Training specialists in the vocational education system for the high-tech industry in the context of the formation of professional competencies in dual education. VI International Scientific and Practical Conference Liverpool, United Kingdom 5-7 February 2020.C.91-94.

3. Байбаева М.Х., Гуломходжаева Н.Х., Мукимов Б.Р. Интеграция теоретических и практических психолого-педагогических знаний как средство совершенствования профессиональной подготовки будущих инженеров - педагогов. *Актуальные вопросы современной педагогики: материалы.* VIII Междунар. науч. конф. Самара, 2016. С. 244-246.

4. Ковальчук В.І., Ігнатенко С. В., Росновський М. Г., Ігнатенко Г. В., Вовк Б. І., Опанасенко В. П., Самусь Т. В., Ігнатенко О.В. Підготовка майбутніх педагогів навчання на засадах компетентнісного підходу : кол. монографія / за наук. ред. В. І. Ковальчука Глухів: Глухівський НПУ ім. О. Довженка, 2020. С. 83-117.

5. Турдикулов Э.О., Джураев Р.Х. и другие Теория и практика интегрированного обучения. Ташкент, 2009. 176 с.

6. Маринченко Є. О. Дуальне навчання як важлива складова інноваційної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.* 2019. Вип. 1. С. 130 –135.

Опушко Н.Р.
канд. пед. наук, доц., докторант кафедри педагогіки,
професійної освіти та управління освітніми закладами
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського

ДУАЛЬНА ОСВІТА В НІМЕЧЧИНІ: ВЗІРЕЦЬ ДЛЯ НАСЛІДУВАННЯ

Економічна нестабільність у світі приводить до того, що в багатьох країнах світу розгортається діяльність зі створення надійних інструментів для стійкого лідерства на світовій арені. Нині чимало держав під тиском глобальних чинників переживають низку гострих соціальних проблем, у тому числі в професійній сфері, вирішення яких, на нашу думку, ховається в детальному вивченні міжнародного досвіду управління соціально-трудовими відносинами. Недостатність або відсутність фахівців з певних галузей

промисловості безпосередньо пов'язана із затримкою економічного розвитку в багатьох країнах. Наприкінці ХХ ст. склалась система, за якої відповідальність за професійний розвиток особистості несе переважно замовник освіти – роботодавець або держава, оскільки саме ці два учасника соціального контракту забезпечують формування й ефективне використання трудових ресурсів. На рівні окремо взятої особистості це призводить до розмиття відчуття особистої відповідальності за власний розвиток.

Безумовно, враховуючи недостатній економічний розвиток у деяких країнах, в Україні для значного підвищення рівня продуктивності праці також необхідно переглянути стратегію підготовки кадрів загалом. Однією з ключових причин так званого кадрового розриву є не фізична відсутність працівників, а невідповідність їхніх знань і компетенцій виконуваному виду діяльності. Крім того, за даними держкомстатистики, майже половина українців зіткнулися з проблемою пошуку роботи за спеціальністю і не працюють за фахом. 30% громадян основною причиною називають відсутність роботи саме за профілем їхньої діяльності [3; 4; 5]. Нині, в зв'язку з війною, багато підприємств в Україні взагалі не працюють.

Однією з умов модернізації вищої освіти України є посилення взаємодії між закладами освіти та виробничим сектором (підприємствами, організаціями, фірмами). За таких умов виникає необхідність у створенні сучасної педагогічної моделі підготовки фахівців відповідно до вимог роботодавців, тобто в реальних виробничих умовах. Однією з таких моделей є дуальна форма здобуття освіти. Німеччина – держава, яка є родоначальницею цієї форми освіти, і вже тривалий час ефективно її реалізує. Про актуальність та успішність дуальної системи освіти в Німеччині свідчить стійкий економічний розвиток країни, яка постійно потребує кваліфікованих фахівців у різних галузях.

Загальні питання впровадження дуальної форми здобуття освіти у різних країнах Європи знайшли своє відображення у працях Н. Абашкіної, С. Амеліної, В. Андрущенка, Н. Касаткіної. Наукові дослідження П. Дудкіна, О. Дудкіної, Л. Сушенцевої присвячені формуванню та розвитку регіональних інноваційних структур як парадигми співпраці закладів освіти та бізнесу. Науковці В. Кухаренко, А. Шельтен, Б. Унайбаєва наголошують на необхідності інтеграції освітньої діяльності закладів освіти та виробничого сектору. Дуальне навчання як фактор модернізації системи соціального партнерства закладу освіти та підприємства розглядають В. Терешев, Е. Терещенкова, Л. Сідакова.

Відповідно до Міжнародної стандартної кваліфікації ЮНЕСКО, дуальна освіта – це організований навчальний процес, що поєднує часткову зайнятість студента на виробництві та навчання з неповним навантаженням в університетській системі [6, с.4].

Вітчизняна концепція підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти визначає поняття «дуальна освіта» як поєднання навчання осіб у закладах освіти з навчанням на робочих місцях (підприємствах, організаціях, в установах) для набуття певної кваліфікації [7]. Основним завданням упровадження дуальної форми здобуття освіти або її елементів є інтеграція теоретичної та практичної складової освітнього процесу для підвищення конкурентоспроможності та якості навчання майбутніх фахівців.

Необхідність впровадження дуальної форми здобуття освіти або її елементів у вищій школі пояснюється низкою факторів:

– сучасна система вищої освіти недостатньо вмотивована на розвиток у студентів компетентності, необхідних на ринку праці;

– можливості практичної складової освітнього процесу є обмеженими;

– відсутність єдиних вимог до практичних навичок випускників зі сторони закладу вищої освіти та роботодавців;

– повна або часткова відсутність у закладах вищої освіти сучасного обладнання, необхідного для підготовки високоякісних фахівців у певній галузі виробництва;

– відокремленість закладів освіти від виробничого процесу;

- відсутність механізму включення закладів освіти у взаємовідносини з підприємствами, організаціями, фірмами [2; с.109].

Сучасне дуальне навчання пропагується як навчання, що дає декілька продуктивних ефектів (Н.Абашкіна, С.Амеліна, Л.Пуховська) [1; 2]:

- - дуальна система підготовки фахівців усуває основний недолік традиційних форм і методів навчання – розрив між теорією і практикою;

- - в механізмі дуального навчання закладено цілісний, виховний і навчальний вплив на особистість майбутнього фахівця, створення нової психології майбутнього працівника, професійної ідентичності, професійних відносин і професійних способів діяльності;

- - дуальне навчання фахівців створює значну мотивацію одержання професійних знань і набуття практичних умінь, оскільки якість їхніх знань безпосередньо пов'язана з виконанням професійних обов'язків на робочих місцях;

- - зацікавленість керівників відповідних професійних закладів у практичному навчанні свого працівника;

- - заклад професійної освіти, що працює в тісному контакті з замовником, ураховуючи вимоги, що висуваються до майбутніх фахівців у процесі професійного навчання;

- - дуальне навчання може широко використовуватись в професійній освіті країни вже в найближчі роки, оскільки не вимагає серйозних витрат на своє ведення та апробацію: досвід такого навчання в межах «професійних практик» в Україні достатній.

У Німеччині дуальне навчання в професійній освіті передбачає взаємодію двох незалежних з організаційно-правової точки зору освітніх організацій, що здійснюється відповідно до законодавства про професійну освіту і професійне навчання.

Низка державних та недержавних інституцій Німеччини активно підтримують дуальну професійну підготовку і забезпечують її якість. Торгово-промислові палати консультують навчальні заклади і перевіряють належне оснащення навчальних підприємств стосовно їх готовності забезпечити здобувачів усім необхідним, вони також організують та проводять екзамени. Профспілки та асоціації роботодавців узгоджують розмір заробітної плати студентів на період навчання на підприємстві, беруть участь у формуванні стандартів навчання на підприємстві. Держава фінансує та контролює державну систему професійно-технічних та вищих закладів освіти, а також підтримує молодь, яка прагне знайти місце навчання.

Про ефективність дуальної форми навчання свідчить і той факт, що на початку 2020 р. ринок праці Німеччини нараховував 45 млн зайнятих осіб, а це в рази більше, ніж на початку 2000 р. На теперішній час, більше 50% німців успішно пройшли навчання за програмами дуального навчання, Німеччина має високий рівень зайнятості серед випускників дуальної форми навчання – 95%, в той час коли випускники класичної освіти становлять 80%; понад 2 млн компаній задіяні в системі дуального навчання, що складає понад 20% від загального числа компаній в державі [9].

Ще одним приводом для детального вивчення та в подальшому впровадження німецького досвіду в систему професійної освіти України є те, що після перемоги України у війні, що розв'язала російська федерація, країні буде конче необхідні висококваліфіковані фахівців у різних галузях державного господарювання, особливо це стосується активної та працездатної молоді, що дозволить не лише попередити відтік робочої сили, а й зменшити кількість безробітних серед молоді. До слова рівень безробіття серед молоді в Німеччині складає 7%, а це найнижчий показник рівня безробіття серед молоді в Європейському Союзі, де середнє значення цього показника складає приблизно 20% [9].

Принципово навчання в освітніх закладах за системою дуального навчання полягає в тому, що є дві освітні установи: підприємство (80%) і заклад освіти (20%) (відсоткове співвідношення для кожної національної системи освіти може бути різним, від 50х50 до 80х20); навчання і робота: трудовий договір про професійне навчання оформлюється одночасно в обох установах; участь соціальних партнерів у дуальному навчанні (навчальний

план); орієнтується на професійну кваліфікацію і особистість, формує в студента культуру, грамотність, професійну компетентність тощо. Ця форма навчання складається з двох різних освітніх та виробничих частин: приватного підприємства та державного закладу освіти. Вони співпрацюють між собою над спільною метою – ознайомити здобувача із професією.

А. Шельтен називає такі риси дуальної форми професійного навчання [10, с. 57]:

1) педагогічна взаємодія двох середовищ – підприємства та закладу освіти. Навчання на підприємстві здійснюється на робочому місці. Навчання в закладах освіти – в аудиторіях;

2) навчання на виробництві носить переважно професійно-практичний характер, в університетах – професійно-теоретичний, а в закладах середньої професійної освіти ще й як продовження загальної освіти.

В умовах сучасного виробництва, де теоретично ускладнилась професійна кваліфікація/спеціалізація, ці відмінності ліквідуються. Якщо раніше передбачалось, що позиції «Що?» і «Як?» формуються на підприємстві, а «Навіщо?» в закладі освіти, то нині знання і навички набуваються на підприємстві теоретично. Теорія, що викладається в закладі освіти, складна, але її необхідно застосовувати на практиці: те, що вивчено в аудиторії, необхідно застосовувати на практиці, щоб одержати зворотний зв'язок, обміркувати це з теоретичної точки зору.

Під час професійної підготовки в закладі освіти ефективними можуть бути, насамперед, діяльнісні методи навчання, зокрема, гейміфікація та проєктний метод, тобто ті методи, що спрямовані на використання експериментального навчання за ситуаційним методом. Серед методів, що сприяють набуттю в професійному навчанні вирішальних умінь, також реалізуються міжпредметні зв’язки, метод стратегічного навчання, метод розвитку системного мислення в навчанні, проблемно-розвивальний, конструктивний метод. Крім того, зрозуміло, що змістові, інваріативні характеристики дуального навчання в системі професійної освіти вказують на його перспективи і цілеспрямованість як особливої моделі організації системи професійного навчання. Система дозволяє подолати суперечності між виробництвом та закладом освіти в питанні підготовки фахівців. І це, як демонструє досвід, свідчить про об’єктивну реальність необхідності подолання розриву між теорією і практикою в галузі професійної підготовки сучасних фахівців, налагодження цілеспрямованого та погодженого взаємовпливу виробничих та освітніх структур.

Відповідно, головна відмінність навчально-виробничої освіти від освітньо-виробничого середовища або середовища підприємства та закладу вищої освіти (ЗВО) полягає в такому: різняться мета, зміст, методи та форма організації процесу, а також правове регулювання професійної освіти на виробництві та ЗВО [8, с.601].

У спрощеному вигляді професійну освіту на виробництві можна представити як професійно-практичну складову. Це є старою точкою зору: корпоративне навчання – це «Що?» і «Як?», а ЗВО «Чому?» і «З якою метою?» [10, с. 54]. У той самий час дуальна форма навчання – це швидше, майстерність, що вимагає, щоб комплексна теорія професійно-виробничого навчання була безпосередньо пов’язана з дією.

Отже, професійно-практичні заняття, професійно-освітні та професійно-теоретичні навчання, міжнародні вебінари, що стосуються організації та впровадження дуального навчання (наприклад, серія вебінарів організованих Федерацією роботодавців України спільно з Освітнім центром економіки землі Мекленбург-Передня Померанія (Німеччина) «Професійне навчання та розвиток людського капіталу» серпень-вересень 2022 р.) доповнюють одне іншого. Деякі німецькі науковці (Г.Гідеонс, К. Стратман, А. Шельтен та ін.) підкреслюють, що поле перетину двох середовищ у дуальній системі є актуальним і нині. Це практичне навчання в спеціальних кабінетах, обладнаних за типом лабораторій, де проводяться технологічні досліди та формуючі вправи. Заклади освіти мають здійснювати практико-конструктивне навчання, особливо для малих і середніх підприємств [10, с. 54].

Нині відбувається перехід від ситуацій вузькопрофесійного навчання, заснованих на практичних навичках, до більш швидкої адаптації; від професійного навчання до навчання з

широкими цілями на основі більш глибокої загальної освіти. В розвитку змісту освіти у випадку дуального навчання відзначається тенденція переходу від механічного поєднання загальноосвітнього та професійного циклу з їх чіткими відмінностями до інтеграції загальноосвітніх, загальнотехнічних і спеціальних предметів [8, с.601-602].

Аналіз наукової літератури (вітчизняної та закордонної) дав змогу виокремити особливості дуальної форми навчання в професійній освіті:

- дуальне навчання забезпечує координацію двох різних освітньо-виробничих середовищ, тобто двох нормативно-організаційних форм професійної підготовки та взаємоузгодженої трудової діяльності;
- кожний компонент дуального навчання можна розглядати як окреме освітнє середовище зі своєю структурою (жодний з них не підпорядкований один іншому);
- взаємозв'язок між ними не є ієрархічним, а навпаки, має паритетний статус, тобто вони мають рівні права;
- єдиною метою навчання, що є вирішальним чинником взаємоузгоджених дій соціальних партнерів, є підготовка фахівця певної професійної кваліфікації;
- кожне освітнє середовище має специфічну дидактичну базу та умови професійного навчання, що відображають специфіку освітньо-виробничого середовища;
- концепція дуальної форми здобуття освіти передбачає компетентнісно орієнтовану освіту;
- орієнтація на формування універсальних якостей підвищує значимість методів навчання. Вони мають важливе значення для педагогічної практики, як і зміст освіти (зміст навчання має домінуючу визначальну роль, а методи навчання створюються інакше, ніж когнітивно-орієнтоване навчання, що відіграє допоміжну роль).

Отже, у сучасній ситуації система професійної освіти в Україні не повною мірою забезпечує відповідність профілю випускників, характеру їхньої майбутньої професійної діяльності. Для всієї системи професійної освіти, на нашу думку, загальним завданням є формування повноцінної підготовки майбутнього фахівця до професійної діяльності, адже після закінчення навчального закладу молодий фахівець має бути повністю готовим до продуктивної праці на місці, закріпленому за ним у системі виробництва. Крім того, він має бути професійно мобільним, гнучким до зміни діяльності, мислити функціонально і вміти мислити відповідно до вимог ринку праці (наприклад, перекваліфікація та самонавчання відповідно до вимог ринку). Такий підхід пов'язаний з переходом економіки на ринкові умови та незадоволенням підприємствами потреб у кадрах - підготовці, перепідготовці, молодих фахівців. Компаніям потрібні професіонали, готові працювати з першого дня. Для забезпечення належної якості освіти за комплексом методичних специфічних прийомів дуальна форма здобуття освіти має бути відкритою, мобільною, проєктно-орієнтованою (відповідно до зміни середовища та запиту споживача).

Література:

1. Абашкіна Н. В. Принципи розвитку професійної освіти в Німеччині : монографія. Київ : Вища шк., 1998. 207 с.

2.Амеліна С. М. Особливості дуальної системи вищої професійної освіти у навчальних закладах Німеччини. *Проблеми трудової і професійної підготовки* : зб. наук. праць. 2010. Вип. 15. С. 107–112.

3. Баришнікова О.Є. Ринок праці в Україні: сучасний стан та проблеми розвитку. *Ринок праці та зайнятість населення : науково-практичний журнал.* 4(57)/2018. С.5-10.

4. Державна служба статистики України. URL: http://www. ukrstat.gov.ua (дата звернення: 11.11.2022)

5. Державна служба зайнятості. URL: www.dcz.gov.ua/analitics/68 (дата звернення: 11.11.2022).

6. Іщенко Т., Чайковська А. Чи буде дуальна освіта світлом у кінці тунелю? Збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «*Дуальна форма здобуття освіти як одна з моделей поліпшення якості підготовки фахівців для аграрного сектору економіки України*». 17 жовтня 2019 року, Науково-методичний центр ВФПО. Київ, 2019. 122 с. (С.4-9).

7. Концепція підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018-р.

8. Braun G. Das Studium muss besser auf den Beruf vorbereiten. WISU-Magazin. 2009. № 5. S. 601–602.

9. Dualis Studium in Deutschland. URL: https://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/ru/rabota-v-germanii/dualnaya-sistema-professionalnogo-obrazovaniya (дата звернення: 11.11.2022).

10. Schelten A. Kinfuhrung in die Berufapadagogik. - Stuttgart:Franz Steiner Verlag, 1991. - S. 51-63;204-214.

Остап'юк К.В.
студентка факультету початкової освіти та філології
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
Науковий керівник — д-р пед. наук, доц., професор кафедри педагогіки
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії Шквир О. Л.

ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ

Одним із пріоритетних завдань реформування загальної середньої освіти в Україні є підготовка майбутні учителів готових до професійного виконання трудових функцій, реалізації нових освітніх стратегій та практик. У цьому контексті відповідальна місія належить викладачам ЗВО, які формують необхідні професійні компетентності фахівця. Так, в Законі України «Про вищу освіту» зазначено, що наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність у закладах вищої освіти є невід'ємною складовою освітньої діяльності, мета якої підготувати фахівців здатних до творчості та саморозвитку [4].

Однак без належного рівня мотивації процес підготовки майбутніх учителів буде здійснюватися неефективно. Вмотивовані студенти активно включаються в освітній процес, готові долати труднощі для досягнення кращих результатів [8, с. 13].

Мотивація навчання забезпечується через цікаву комунікативну діяльність, використання нестандартних методів, розуміння практичної значущості учіння, емоційну насиченість взаємодії, колегіальну підтримку.

Саме інтерактивні технології відіграють важливу роль у процесі підвищення мотивації навчальної діяльності майбутніх учителів, оскільки стимулюють пізнавальну активність студентів, уможливлюють її розвиток на всіх рівнях (знання, розуміння, застосування, оцінка) та сприяють формуванню в здобувачів освіти стійкого інтересу до змісту навчального предмету.

На основі аналізу наукових праць (К. Авраменко, М. Алексєєва, Г. Крівчикова, О Пометун, Г. Сорока та ін.) з'ясовано, що інтерактивне навчання передбачає діалогове спілкування та взаєморозуміння між викладачем та студентом. Погоджуємося з Г. Крівчиковою, що інтерактивні технології навчання спрямовані на отримання знань як у ході керованої викладачем взаємодії з іншими студентами під час сумісної мовленнєвої розумової діяльності, так і в процесі самостійної творчої та пошукової діяльності, націлених на розв'язання проблемних ситуацій [1, с. 23]. Їхня мета полягає у тому, щоб створити комфортні умови навчання, за яких студент відчуває успішність, свою досконаліть,

виробляє уміння самостійної роботи з навчальною та науковою літературою, що робить продуктивним та ефективним освітній процес.

На різних етапах лекційних, семінарських та практичних занять в ЗВО важливо застосовувати різноманітні інтерактивні технології навчання: ситуативне моделювання, «Коло ідей», проблемно-пошуковий метод, «Мікрофон», «Незакінчені речення», «Мозковий штурм», кейс-стаді, decision making та ін. Це має мотиваційне значення як під час вивчення предметів, так і в процесі організації науково-дослідної роботи студентів [5, с. 9 – 12].

Технологія ситуативного моделювання передбачає включення студентів в гру (ігрове моделювання) під час заняття. План гри готує, як правило, сам викладач, але за певних умов він може розроблятися студентом або групою студентів. Основні компоненти підготовки і проведення гри такі: створення конкретної життєвої або наближеної до такої ситуації; інструктаж; утворення учасниками гри робочих груп; аналіз, оцінка та підведення підсумків. Гра посилює мотивацію студентів до навчання, оскільки дозволяє наочно побачити або відчути прогалини у знаннях (своїх та інших дійових осіб). Бажано призначати спеціальних аналітиків-експертів, які спостерігають за перебігом гри та здійснюють її всебічну оцінку [2].

Найпоширенішою інтерактивною технологією є мозковий штурм, сутність якої полягає у тому, що студенти поділяються на дві групи: перша-генератори ідей (подають та розвивають ідеї); друга – аналітики (оцінюють подані ідеї). Т. Лісовська виділяє умови ефективного проведення мозкового штурму: ідеї висловлюються короткими реченнями; під час висунення ідей забороняється їх критика, зауваження; схвалюються та приймаються всі висловлені ідеї, причому надається перевага не логічному мисленню, а фантазії, імпровізації, створюється і підтримується така обстановка, в якій допустимі жарт, і сміх; висловлені раніше ідеї, будь-який учасник штурму може розвивати; між учасниками мозкового штурму підтримуються демократичні і дружні стосунки; ідеї можуть висловлюватися без обґрунтування [6, с. 32].

Ще однією з найпоширеніших інтерактивних технологій є «Мікрофон». Ця технологія дає можливість кожному студенту по черзі висловити свою думку або відповісти на поставлене запитання. Передаючи один одному уявний «мікрофон» (ручку, олівець, лінійку тощо), студенти по черзі висловлюються з приводу запропонованої ситуації чи проблеми. При цьому говорити має право лише той, у кого в руках «мікрофон». Формулювати думки слід швидко і лаконічно (0,5 – 1 хв.). При цьому відповіді не коментуються і не оцінюються, лише в кінці обговорення робиться загальний висновок. Робота за цією технологією дає можливість ефективно працювати над формою висловлення власних міркувань, порівнювати їх з іншими, відпрацьовувати вміння говорити коротко, переконливо і по суті.

Сутність технології «Коло ідей» полягає у колективному обговоренні проблеми. Під час використання цієї технології пропонується дискусійне питання для обговорення в малих групах; кожна група має запропонувати лише одну ідею щодо розв’язання проблеми; розглянувши всі ідеї, команди переходять до колективного розгляду проблеми.

Проблемний (проблемно-пошуковий) метод може застосовуватись у практиці викладання майже всіх дисциплін. Він передбачає проблемний виклад матеріалу, вправи проблемно-пошукового характеру, проблемні евристичні діалоги, створення певної проблемної ситуації, організацію колективного пошуку оптимального варіанта розв’язання проблеми, наприклад, шляхом обговорення дій учасників тощо [9, с. 148].

Зараз широке застосування має технологія кейс-стаді (case-study). Сутність використання цієї технології полягає у проблемному викладі знань і в організації самостійної роботи здобувачів освіти для вирішення певної проблеми. Важливою особливістю є створення проблемної ситуації, що пов’язана з професією та сталася у реальному житті. Ця технологія розвиває критичне мислення та готовність до прийняття рішень в інтересах дитини. При використанні цієї технології варто дотримуватися певних вимог: відповідність чітко поставленій меті, певний рівень складності, актуальність поставленої проблеми, відображення типових професійних ситуацій, наявність кількох рішень проблеми [3, 32].

Цікавою є технологія decision making – скрутне становище, що описується в працях М. Дяченко-Богун. Сутність цієї технології полягає у тому, що студенти мають знайти адекватне рішення за допомогою мозкового штурму, після його прийняття здобувачі освіти дізнаються про рішення цього випадку, що сталося насправді [3, с. 77]. Ця технологія навчання сприяє підвищенню мотивації до навчання, оскільки студенти не тільки аналізують проблему, пов'язану з майбутньою спеціальністю, а й обговорюють реальні події, і це дає їм додатковий стимул до навчання. Крім того, такий ігровий момент на decision making заняттях сприяє зняттю напруги, створенню позитивного емоційного клімату, позитивного характеру спілкування і атмосфери взаємодії та довірливих стосунків між викладачем та студентами.

Отже, одним із завдань педагогічної освіти є підвищення мотивації навчання майбутніх учителів шляхом застосування сучасних педагогічних технологій. Використання інтерактивних технологій у процес підготовки майбутніх учителів формує стійкий інтерес до професії та сприяє творчому розвитку особистості. Інтерактивні технології дозволяють досягти поставлених завдань під час вивчення навчальної дисципліни і сприяють професійному та особистісному зростанню здобувача освіти.

Література:

1. Антонова О. Застосування методики case-study у системі практико-орієнтованої підготовки майбутнього вчителя. *Інноваційні аспекти підготовки фахівців в умовах модернізації освітнього простору*. 2018. № 1. С. 21–34. URL: http://eprints.zu.edu.ua/27743/1/стаття%20Антонова_Новоград.pdf (дата звернення: 16.11.2022).

2. Артикуца Н.Інноваційні методики викладання дисциплін у вищій юридичній освіті. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2424/Artikutsa_Inov.pdf (дата звернення: 16.11.2022).

3. Дяченко-Богун М. Активні методи навчання у вищому навчальному закладі. Витоки педагогічної майстерності. *Витоки педагогічної майстерності*. 2014. № 14. С. 74–78. URL: http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4444/1/Djachenko.pdf (дата звернення: 15.11.2022).

4. Закон України «Про вищу освіту»: прийнятий 01.07.2014 р. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (дата звернення: 16.11.2022).

5. Ковальчук в. Ефективний урок: технології, структура, аналіз : посібник. Київ : Шкіл. світ, 2011. 128 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/7362/1/Kovalchuk_V_EU_%20.pdf (дата звернення: 15.11.2022).

6. Лісовська Т. Інтерактивні технології навчання у формуванні естетичної культури в майбутніх фахівців дошкільної освіти в умовах зво. *Pedagogical sciences*. 2022. № 20. С. 41–43. URL: https://doi.org/file:///C:/Users/7/Downloads/interaktivni-tehnologiyi-navchannya-u-formuvanni-estetichnoyi-kulturi-v-maybutnih-fahivtsiv-doshkilnoyi-osviti-v-umovah-zvo-1.pdf (дата звернення: 15.11.2022).

7. Мачинська Н., Стельмах С. Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі : навчально-методичний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 180 с. URL: https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/10/Сучасні-форми-організації-навчального-процесу-у-вищій-школі-1.pdf (дата звернення: 16.11.2022).

8. Мотивація навчальної діяльності як запорука успішної професійної підготовки студента / Н. П. Коваленко та ін. *Сучасний підхід до викладання навчальних дисциплін в контексті підвищення якості вищої освіти* : 50-ї наук.-метод. конф. викл. і аспірантів, м. Полтава, 26–27 лют. 2019 р. Полтава, 2019. С. 13–16. URL: http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/4360 (дата звернення: 15.11.2022).

9. Прокопів М., Стинська В. Інноваційні методики викладання дисциплін у зво в процесі магістерської підготовки. *Гірська школа українських карпат*. 2020. № 22. С. 148–149. URL: https://doi.org/file:///C:/Users/7/Downloads/4279-Article%20Text-9183-2-10-20201102-2.pdf (дата звернення: 15.11.2022).

Грошовенко О.П.
канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри початкової освіти
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського,
Пасічник І.П.
аспірант Інституту професійно-технічної освіти НАПН України
Науковий керівник — д-р пед. наук, проф.,
головний науковий співробітник лабораторії
науково-методичного супроводу
підготовки фахівців у коледжах і технікумах
Інституту професійної освіти НАПН України Лузан П.Г.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТВ МЕДИЧНИХ КОЛЕДЖІВ У КОНТЕКСТІ ПАРАДИГМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Екологічна криза актуалізує необхідність перегляду концептуальних засад підготовки майбутніх фахівців. Медична освітня галузь була і залишається однією із затребуваних на ринку надання освітніх послуг. Формування основ екологічного стилю мислення, екологічної культури – одне із завдань, від вирішення якого залежить майбутнє цивілізації. Відтак, підготовка працівників у сфері охорони здоров'я має бути спрямована на набуття молоддю екологічних компетентностей. Молодь у процесі набуття фахової освіти повинна отримати належну екологічну підготовку.

Формування високого рівня екологічної культури, екологічного світогляду на тлі розвитку гуманітарного мислення і гуманістичних поведінкових програм щодо природи – одне із завдань, що має знайти відображення у програмах підготовки майбутніх фахівців медичної галузі.

Важливим напрямом розвитку медичної освіти в XXI столітті є формування у майбутніх фахівців галузі знань 22 «Охорона здоров'я» екологічної культури, екологічно доцільного ставлення до навколишнього природного середовища шляхом формування активно-діяльнісної позиції як складової їхньої екологічної компетентності. Динамічний розвиток новітніх технологій мотивує розвиток медичної освіти, вимагаючи від неї постійно збагачувати зміст підготовки медичних кадрів, тим самим підвищувати рівень професійної компетентності фахівців галузі знань 22 «Охорона здоров'я».

Під компетентністю людини варто розуміти спеціально структуровані набори знань, умінь, навичок і ставлень, яких набувають у процесі навчання. Вони дозволяють людині ідентифікувати і розв'язувати, незалежно від ситуації проблеми, характерні для певної сфери діяльності [4, с. 145].

Компетентності є своєрідними комплексами знань, умінь і ставлень, що набуваються в навчанні, узагальненими способами дій, що забезпечують продуктивну реалізацію професійної діяльності. Таким чином, суть визначення поняття "компетенція" зводиться до певного кола обов'язків, переліку виробничих функцій, здатностей особистості застосувати, використати на практиці здобуті в процесі навчальної діяльності, життєвого досвіду власні вміння, знання й навички. Поняття "компетентність" забезпечує щільний зв'язок між знаннями, вміннями й навичками, оскільки синтезує в єдиний комплекс когнітивну та

операційно-технологічну складові, а також мотиваційні, аксіологічні, соціальні та поведінкові стереотипи [2].

У педагогічній науці "компетентність" визначається, як спроможність особистості сприймати індивідуальні та соціальні потреби й відповідати на них, кваліфіковано будувати діяльність у будь-якому напрямі, виконувати певні завдання або роботу. Поняття "компетентність", "формування компетентності" наразі жваво дискутуються й останніми роками були предметом дослідження багатьох міжнародних організацій, які розробляють рекомендації щодо формування компетентності [4].

Забезпечення високого рівня професійної компетентності майбутніх працівників медичної галузі залежить від багатьох факторів. Так, формування системи професійних знань, умінь та навичок – головне, але не єдине завдання виховання справжнього фахівця. Не лише знання визначають професійність, а й вміння адекватно діяти у відповідних виробничих і побутових ситуаціях, передбачати наслідки своєї діяльності та прогнозувати наслідки впливу такої діяльності. Оскільки, сучасна професійна діяльність вносить суттєві зміни у природне середовище, збільшує можливість виникнення локальних, регіональних і навіть глобальних техногенних катастроф, необхідно поставити у центр уваги підготовки майбутніх фахівців медичної сфери формування їх екологічної відповідальності, компетентності, навичок природоохоронної діяльності, що передбачатиме не стільки вироблення емпіричних навичок, скільки виховання духовності, моральності, високої загальної екологічної культури. Деякі дослідники акцентують увагу на формуванні усвідомленої активної життєвої позиції майбутнього фахівця, відповідального не лише за висококваліфіковане виконання своїх службових обов'язків, але й за збереження навколишнього середовища. Відтак, професійна компетентність медичних працівників має включати таку елементу як екологічна компетентність.

Формування еколого-професійної компетентності майбутніх працівників медичної галузі забезпечується шляхом компетентнісного підходу, який розглядається, як спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. Результатом такого процесу є формування загальної компетентності людини, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою характеристикою особистості. Така характеристика має сформуватися в процесі навчання й містити знання, вміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості. Компетентнісний підхід в освіті пов'язаний з особистісно орієнтованим і діяльнісним підходами до навчання, оскільки стосується особистості й може бути реалізованим і перевіреним тільки в процесі виконання певного комплексу дій.

За висновками вчених (Л.Білик, А.Насонової, О.Плахотнік, О.Пруцакової, Г.Пустовіт, Н.Пустовіт, Е.Флешар) екологічно спрямований навчально-виховний процес здатний впливати на усвідомлення власної причетності до екологічних проблем, ураховувати наслідки антропогенного впливу на довкілля й, таким чином, орієнтований на формування екологічно компетентної особистості.

У педагогічній літературі екологічну компетентність пов'язують із набуттям студентами: а) системи знань про навколишнє середовище (соціальне і природне у їх взаємозв'язку і взаємозалежності); б) практичного досвіду використання знань для вирішення екологічних проблем на локальному й регіональному рівнях; в) прогнозуванням відповідної поведінки й діяльності у професійній сфері і побуті; г) потребою спілкування з природою та бажанні брати особисту участь в її відновленні та збереженні [2].

У зв'язку з цим важливим є зауваження, щодо виокремлення рівнів екологічної освіти: базового − для широких верств населення, професійна діяльність яких суттєво не впливає на стан довкілля, та поглибленого − для професійних груп, діяльність яких суттєво впливає на довкілля чи тих, що займаються безпосередньо природоохоронною діяльністю.

Отже, становлення екологічної компетентності майбутніх фахівців спрямоване на формування навичок природоохоронної діяльності, ціннісного ставлення до довкілля, яке

реалізується через застосування власних знань у практичній діяльності.

Екологічна компетентність включає базові, ключові компетентності, що за характером є наскрізними, до яких відносять уміння вчитися, соціальну компетентність, загальнокультурну, здоров'язберігаючу, компетентність інформаційних і комунікаційних технологій, громадянську, підприємницьку компетентність. В основу підготовки фахівців медичної галузі має бути покладено такі орієнтири: інтегрований і творчий характер, висока ефективність результату, практикоорієнтована спрямованість освіти, співвідношення критерію з ціннісно-смисловими характеристиками особистості, формування мотивації самовдосконалення, академічна і трудова мобільність.

Отже, еколого-професійна компетентність є узагальненою характеристикою спеціаліста, здатного до активних дій, вирішення професійних завдань. Особистість повинна володіти вмінням оперувати власними знаннями, бути готовою змінюватись та пристосовуватись до нових потреб ринку праці, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя.

Література:

1. Голюк Оксана, Грошовенко Ольга, Шусть Василь. Порівняльний аналіз сформованості предметних політичних цінностей студентської молоді // Наука і освіта. – 2018. – №1. – С. 99-109. URL: http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/uk/articles/2018-1-doc/2018-1-st14.

2. Грошовенко О.П., Казьмірчук Н.С., Вікарчук Н.Г. Формування природничих компетентностей молодших школярів засобами проєктної діяльності // Імідж сучасного педагога. 2021.№1 (196). С.95-101.;

3. Грошовенко О.П., Пахальчук Н.О., Стахова І.А. Технології формування природничо-екологічної компетентності молодших школярів / International scientific and practical conference «Pedagogy and Psychology in the Modern World: the art of teaching and learning» : conference proceedings, February 26–27, 2021. Vol. 1. Riga, Latvia : «Baltija Publishing». 232 pages.

4. Грудинін Б. О. Компетентнісниий підхід: сутність висхідних понять та положень. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/228636994.

Самусь Д. В.
студент спеціальності 015 Професійна освіта
(Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської
продукції та харчові технології)
факультету технологічної і професійної освіти
Глухівського НПУ ім. О. Довженка
Науковий керівник — канд. пед. наук, доц.,
доцент кафедри професійної освіти
та технологій сільськогосподарського виробництва
Глухівського НПУ ім. О. Довженка Опанасенко В. П.

ВПЛИВ НА ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ ЗАБРУДНЕННЯ ДОВКІЛЛЯ ТРАНСПОРТОМ

У всьому світі, у тому числі і в Україні посилюються екологічні норми вмісту токсичних речовин у відпрацьованих газах двигунів внутрішнього згорання тракторів, самохідних машин, автомобілів та спеціальної техніки.

Значний вплив на довкілля та здоров'я громадян України має надмірне забруднення атмосферного повітря викидами від автомобільного транспорту, яке відбувається в результаті згорання палива. Тип і кількість таких викидів залежить безпосередньо від типу,

якості і обсягу палива, яке згорає, а також від технологій, які використовуються для зниження негативного ефекту від спалення палива [1, с. 8].

Автомобільний транспорт, трактори, самохідні машини та спеціальна техніка у процесі своєї діяльності викидають в атмосферу оксид вуглецю (CO), діоксид вуглецю (CO_2), оксиди азоту (NO_x), двоокис сірки (SO_2), озон, бензол, а також дрібно дисперсні тверді частинки.

Автомобільний, авіаційний, залізничний та водний транспорт є одним з найбільших забруднювачів атмосфери викидами діоксиду вуглецю (CO_2). Окрім того, що автомобільний транспорт забруднює атмосферу відпрацьованими газами, він ще є одним із головних антропогенних джерел твердих мікрочастинок (PM 10 та PM 2,5), що є дуже небезпечними для здоров'я людини, через свою здатність проникати через захисні біологічні бар'єри. До таких джерел відносять: сажу в відпрацьованих газах, продукти зносу гальмівних колодок, шин, асфальту тощо.

Далі розглянемо вплив названих вище речовини на організм людини й навколишнє середовище [1, с. 9].

Оксид вуглецю (чадний газ) (CO) – є результатом неповного згоряння палива, що міститься у вихлопних газах. Чадний газ – отруйна речовина, що не має запаху і кольору. При взаємодії з гемоглобіном крові, оксид вуглецю утворює стійке з'єднання – карбокси–гемоглобін, яке утруднює процес газообміну в клітинах та призводить до кисневого голодування (спорідненість гемоглобіну з оксидом вуглецю приблизно у 210 разів вище його спорідненості з киснем). Тому прямий вплив чадного газу полягає в зменшенні здатності крові переносити кисень. На щастя, цей процес оборотний: кров починає очищатися наполовину кожні 3–4 години після припинення вдихання. Оксид вуглецю легше за повітря, тому швидко випаровується у відкритих зонах, але він особливо небезпечний при прямому вдиханні у погано провітрюваних місцях.

Діоксид вуглецю (CO_2) або вуглекислий газ, хоча і не вважають токсичною речовиною, але висока концентрація CO_2 у поєднанні із низькою концентрацією кисню, може привести до негативних наслідків для здоров'я людини, можуть викликати запаморочення, головні болі, погіршення концентрації уваги та пам'яті, шум у вухах, труднощі зі сном, двоїння в очах, світлобоязнь, різні дефекти зору, погіршення адаптації до темряви.

Вуглекислий газ відносять до парникових газів, які призводять до виникнення парникового ефекту і змін клімату. Через постійне збільшення викидів парникових газів зростають і темпи середньорічної температури в Україні, що в свою чергу спричиняє погодні аномалії, осушення водойм, зменшення біорізноманіття та інші негативні наслідки для навколишнього середовища.

Ще однією групою дуже реактивних газів є оксиди азоту (NO_x). Вони утворюються при експлуатації автомобільного транспорту та їх кількість збільшується по мірі росту температури двигуна. Викиди оксиду (NO) утворюються у процесі горіння та потрапляють в атмосферу, відбувається окислення до діоксиду азоту (NO_2), який є набагато потужнішим забруднювачем повітря. Оксиди азоту, які є дуже леткими, проникають в атмосферу та становлять серйозну небезпеку для екології. Вони спричиняють випадання кислотних дощів й самі по собі є дуже отруйними: провокують астму, подразнюють слизові оболонки людини та спричиняють алергічні реакції.

Також діоксид азоту впливає на легені та дихальні шляхи, призводить до зміни складу крові, зменшуючи вміст гемоглобіну у крові. Діоксид азоту знижує у людини здатність протистояти захворюванням, призводить до кисневого голодування тканин, підсилює вплив канцерогенів на організм, сприяє утворенню злоякісних новоутворень.

Наступним забруднювачем атмосфери є діоксид сірки (SO_2). Сам по собі він є не отруйним, але у поєднанні з іншими шкідливими речовинами та вологою газ подразнює очі, ніс, горло та легені. Діоксиди сірки, як і азоту, також спричиняють випадання кислотних дощів, які руйнують конструкційні матеріали, підвищують кислотність ґрунту, впливають на врожайність сільськогосподарських культур, здоров'я людини.

Озон, який створюється атмосфері підчас хімічної реакції під впливом сонячних променів, вступає в двоокисом азоту, випадає на землю та є дуже токсичною речовиною. Впливаючи на організм людини може призвести до передчасної смерті, подразнює, є канцерогенним і мутагенним.

Двигуни внутрішнього згоряння можуть продукувати дуже дрібні тверді частинки у досить великій кількості – це так звані дрібнодисперсні тверді частки (PM 2.5, PM 10). За результатами досліджень вони негативно впливають на здоров'я людини, спричиняють шкідливу дію на дихальну і серцево-судинну системи. Згідно із даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), при збільшенні концентрації у повітрі дрібнодисперсних твердих часток діаметром 2,5 μm на кожні додаткові 10 $\mu g/m^3$ зростає ризик передчасної смертності.

Якщо порівняти бензин і дизельне паливо, то можна стверджувати, що при згорянні дизельного палива в середньому виробляється менше оксиду вуглецю та вуглеводнів у порівнянні з бензиновими автомобілями, до того ж, вони більш енергоефективні, а отже виробляють менше CO_2 на кілометр [2]. Однак, екологи та медики акцентують увагу на шкідливому впливі дрібнодисперсних твердих часток, які містяться у вихлопних газах дизельних двигунів, а також більшій кількості викидів оксидів азоту у порівнянні з бензиновими автомобілями. Для порівняння, викиди бензинових автомобілів практично не містять твердих часток, але при роботі в холодну пору року для прогрівання двигуна потрібно більше часу, а також в середньому виробляється більше вуглекислого газу на кілометр [3].

До ключових проблем, викликаних низькими екологічними стандартами автотранспорту в Україні, можна віднести надмірну кількість викидів небезпечних речовин в повітря, що може мати негативний вплив на життя та здоров'я громадян і посилює згубний вплив України на парниковий ефект і зміну клімату. Крім того, старіння середнього віку парку автотранспорту в Україні має негативний вплив на рівень безпеки на дорогах і якість пересування в містах.

Література:

1. Чернишова О., Петренко І., Вишебаба П. Еколого-транспортні проблеми сучасної України. МЦПД. К. 2020. URL: http://icps. com. ua/assets/uploads/images/files/ecology_a4_ukr. pdf (дата звернення 18.10.22).

2. Навчальні матеріали онлайн. Шляхи зменшення шкідливості викидів автомобільного транспорту. URL: https://pidruchniki.com (дата звернення 18.10.22).

3. Практичні новації зменшення токсичності відпрацьованих газів двигунів внутрішнього згоряння. URL: https://www.khadi.kharkov.ua/fileadmin/P_vcheniy_secretar.pdf (дата звернення 18.10.22).

Сотнікова О.С.
здобувач вищої освіти магістерського рівня
спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»
Державного біотехнологічного університету
Науковий керівник — канд. екон. наук,
старший викладач кафедри менеджменту,
бізнесу і адміністрування
Державного біотехнологічного університету Божидай І.І.,

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЛІДЕРСЬКІ КОМПЕТЕНТНОСТІ»

Історично інтерес до лідерства спонукав до наукових пошуків багатьох дослідників усіх часів. Початок XX ст. характеризувався інтенсифікацією процесу дослідження

управління і керівництва як науки, в тому числі і лідерства, що виступило об’єктом дослідження та зазнало поглибленого вивчення. У 1930–1950-ті роки в цій сфері було здійснено ряд великомасштабних досліджень на системній основі. Зростанням наукового інтересу до вивчення лідерства у 1970-ті роки відзначено появою відповідних праць Д. МакГрегора (Douglas McGregor), Р.Б. Бернса, (Robert Bounds Burns), Р. Такера (Robert Tucker), Дж. Пейджа (George Pager) та ін.

Уперше слово «leader» («лідер») з’явилося в англійській мові приблизно в 1300 р. Воно утворено від дієслова «to lead», що означає «вести». У свою чергу, етимологія англосаксонського кореня у словах «lead», «leader», «leadership» бере свій початок від «laed», що означає «шлях», або «дорога», дієслово «laeden» означає «мандрувати». Отже, «лідер — це той, хто, йдучи попереду, показує шлях своїм попутникам» [3]. За іншим джерелом [11], слово лідер визначається як «той, хто веде за собою, очолює». Лідер (англ. leader – провідник, той, хто веде, керівник, вождь, командир) – особистість, яка користується беззастережним авторитетом і повагою з огляду на свої видатні індивідуальні людські, інтелектуальні або фахові якості. При цьому, аналогами іншомовного слова «лідер» в українській мові можна вважати слова «поводир», «провідник», «ватажок», «керманич» [11, с. 17].

При цьому етимологія поняття «лідер» дозволяє визначити широкий спектр його трактувань, що спонукає до подальшого поглибленого вивчення поняття «лідерство» та пошук чіткого формулювання особливого особистісного компоненту лідера.

Можна відзначити, що поняття «лідерство» є дуже широким, охоплює значне індивідуальних та суспільних характеристик. Так, І. М. Грищенко [2] зазначає, що визначення поняття «лідерство» безліч, при цьому кожне з них по своєму висвітлює, підкреслює різні грані, що висвітлює цей багатоаспектний феномен. Автор розділяє сукупність визначень на певні групи:

1) лідерство як процес взаємодії в групі між лідером і членами групи / послідовниками;

2) лідерство через призму впливу направлених на спонукання членів групи до досягнення спільної мети;

3) лідерства через призму оточення лідера у відносинах “лідер-послідовники”, що засновані на міжособистісних відносинах і взаємній відповідальності за досягнення спільних цілей групи.

При цьому, С. А. Калашнікова [3] виокремлює види лідерства індивідуальне та інституційне (або організаційне).

В індивідуальному лідерстві як суб'єкт прояву лідерства виступає певна особистість. Прояв може здійснюватися як безпосередньо щодо себе (саморозвиток особистості), так і щодо інших особистостей.

Інституційне (або організаційне) лідерство: суб'єктом прояву лідерства виступає організація. Прояв може здійснюватися як безпосередньо щодо себе (саморозвиток організації), так і щодо інших організацій. Первинним у цьому «дуеті» є саме індивідуальне лідерство.

Швець Г.О. [12] наголошує на тому, що справжній лідер – це командний гравець, і першому місці складових лідерської компетентності постає здатність до колективної взаємодії.

Підсумовуючи, при трактуванні поняття «лідерство», з урахуванням різних теоретико-методологічних позицій світових вчених, принципових розбіжностей у його змістовному наповненні не відзначається.

Актуальним питанням сьогодення є лідерство, що виступає в якості драйверів розвитку ефективної кадрової політики в публічний сфері, в тому числі постає як інструмент направлений на підвищення активізації та ефективності діяльності органів публічної влади .

Але, в управлінській діяльності також часто вживаним словосполученням, що характеризує ефективного керівника-лідера, є поняття «лідерські компетентності».

При цьому, від латинського «compete» походять поняття «компетентність» та «компетенції», що перекладаються як «відповідаю», «підходжу». У свою чергу, латинське слово «competens» означає «здібний», «той, що відповідає вимогам» [3].

Іменник компетенція має таку семантичну структуру: 1) добра обізнаність з чим-небудь; 2) коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи. Термінологічне значення відгалузилося на основі компонентів «обізнаність», «коло повноважень». Іменник компетентність не запозичений, а утворений в українській мові від прикметника компетентний за продуктивною моделлю і має таку семантику: «Властивість за значенням компетентний. // Поінформованість, обізнаність, авторитетність». Утворення іменника за допомогою компонента ‘-ість, який вносить узагальнене значення, дає змогу називати якість як предметне поняття [10].

В. Луговий у словнику, наводить такі результати: «Компетентність – авторитетність, досвідченість. Компетентний – кваліфікований. Компетенція – 1) якість; 2) коло повноважень» [4]

Узагальнюючи Головань М.С., словникові трактування поняття «компетенції» відображає їх більшою мірою соціальну сторону діяльності суб’єкта, окреслює коло зовнішніх цілей та можливих шляхів їх досягнення. При цьому узагальненими є знання, досвід, поло питань, що не стосується певної особи, та не представлено як її особистісні досягнення. А поняття «компетентність» представлено як певну здатність, можливість чи навіть право вирішувати певні завдання з урахуванням галузевої приналежності [1].

Звертаючись до Законодавства України, маємо однозначне трактування поняття «компетенція» та певні варіації у трактуванні «компетентності».

У Постанові Кабінету Міністрів України від 20.04.2011 № 462 «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти», що втратив чинність від 01.09.2021, на підставі – 87-2018-п, поняття «компетенція», трактується як «суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень у певній сфері діяльності людини» [7]. При цьому у новій редакції Державного стандарту початкової загальної освіти трактування даного поняття відсутнє.

У Постанові Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1341 «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» «компетентність / компетентності – це здатність особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості» , але в поточній редакції цього закону від 02.07.2020 року компетентність трактується як «динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [8]. Слід відмітити, що таке саме трактування значиться і в Законі України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII [9]. В Законі України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII компетентність трактується як «здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей» [5].

Хоч в українському законодавстві наявні трактування поняття «Компетентність», але при цьому визначення узагальнено характеризують особистісні здатності, але при цьому різні визначення враховують різні рівні освіти.

Також слід відзначити, за фаховим спрямуванням, у Законі України «Про державну службу» поняття «професійна компетентність» визначено як «здатність особи в межах визначених за посадою повноважень застосовувати спеціальні знання, уміння та навички, виявляти відповідні моральні та ділові якості для належного виконання встановлених завдань і обов’язків, навчання, професійного та особистісного розвитку» [6].

Отже, лідерські компетентності передбачають: наявність певних знань щодо лідерства, його сутності, переваг та цінності; розуміння якостей лідера, що дозволяють ефективно здійснювати вплив на підлеглих у формальному та неформальному проявах; усвідомлення лідера-керівника щодо його відповідальності; здатність до ефективної колективної взаємодії тощо.

Лідерська компетентність представлена як сукупність особистісних і ділових якостей особистості, які дозволяють вирішувати завдання у будь-якій галузі й досягати високих професійних результатів.

За результатами аналізу праць науковців формування лідерської компетентності майбутніх фахівців можна розглядати як цілісний динамічний процес організації і стимулювання самостійної пізнавальної діяльності студентів з оволодіння навичками активного перетворення інформаційного середовища, спрямованого на здобуття системи знань, якими має володіти студент, щоб бути лідером під час навчання в університеті та майбутній професійній діяльності, що передбачає оптимальне використання в освітньому середовищі університету тандемом «викладач – студент» консолідованих кадрових, матеріально-технічних, навчально-методичних, фінансових та інформаційних ресурсів [1].

Узагальнюючи вище наведене, лідерство є сучасною концепцією управління, це нова парадигма управління людськими ресурсами в контексті динамічних соціально-економічних зрушень.

Література:

1. Головань М.С. Компетенція та компетентність: порівняльний аналіз понять. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2011. № 8 (18). С. 224 – 234.

2. Грищенко І. М. Групи підходів до визначення лідерства в органах місцевого самоврядування. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2016. № 2. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=945

3. Калашнікова С. А. Освітня парадигма професіоналізації управління на засадах лідерства : монографія / С А. Калашнікова. Київ : Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. 380 с.

4. Луговий В. І. Компетентності та компетенції: поняттєво-термінологічний дискурс. *Вища освіта України*. № 3 (додаток 1). 2009 р. Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». Київ: Гнозис, 2009. С 8-14.

5. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text

6. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text

7. Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти: Постанова Кабінету Міністрів України; Стандарт, План, Вимоги від 20.04.2011 № 462. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462-2011-%D0%BF#Text

8. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011. URL: № 1341 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text

9. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text

10. Радиш Я.Ф., Недашківська Т.Є. Компетентність та компетенція державного службовця як наукова проблема. *Держава та регіони.* 2017. № 2. С. 78-95.

11. Сергеєва Л. М., Кондратьєва В. П., Хромей М. Я. Лідерство: навч. посібн. /за наук. ред. Л. М. Сергеєвої. Івано-Франківськ. «Лілея-НВ», 2015. 296 с.

12. Швець Г.О. Лідерство як невід'ємна складова ефективного менеджменту. *Національні особливості та світові тенденції управління та адміністрування на макро-, мезо- і мікрорівнях економіки*: матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 17-18 березня 2017 р.). У 2-х частинах. Дніпро: ПДАБА, 2017. Ч. 2. С.123-125.

Тищенко С.Л.
магістрант кафедри
професійної освіти та технологій сільськогосподарського виробництва
Глухівського НПУ ім О.Довженка
Науковий керівник — канд. пед. наук, доц.,
завідувач кафедри професійної освіти
та технологій сільськогосподарського виробництва
Глухівського НПУ ім. О. Довженка Самусь Т.В.

ПРОБЛЕМА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ДО ЗДІЙСНЕННЯ САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У процесі аналізу психологічної, педагогічної літератури та наукових праць з проблеми готовності здобувачів до самоосвіти було встановлено, що готовність як психологічне утворення задіює наступні аспекти психіки: особистісний (розглядаються особистісні якості, здібності та мотивація), діяльнісний (відносять знання, вміння та навички). Як приклад, Ф. Мациєва у своїй праці розглядає готовність до професійної самоосвіти як внутрішнє налаштування, ґрунтовні знання фахових дисциплін та теоретичних засад організації процесу самоосвіти, потре бу використовувати ці знання в процесі вирішення різних професійних задач, комплекс особистісних характеристик [1, с. 34–69].

На думку С. Юдакової, у структурі готовності до педагогічної самоосвіти доцільно виокремити два аспекти: психологічний (відображає рівень внутрішньої готовності здобувача самостійно, систематично займатись фаховою самоосвітою); педагогічний (відображає рівень зовнішнього прояву конкретних характеристик у сукупності та окремо у процесуально-діяльнісній формі) [6]. О. Федорова розглядає готовність до самоосвіти природною системою, що складає інтегративну міру сформованості узагальнених характеристик здобувача для організації, здійснення цілей самоосвіти у найширшому розумінні, включаючи самовиховання, самопізнання, самовдосконалення, духовне зростання, самореалізацію [2, с. 32]. Готовність до самоосвіти розглядається вченими також як система, що має компоненти обізнаність, свідомість, дієвість, умілість. Ці компоненти є також елементами більшої системи – освіченості [2, с. 33]. Ю. Калугін виокремлює такі аспекти готовності до самоосвітньої діяльності як: психологічний (розвинуті психічні пізнавальні процеси, особистісні якості, розуміння, комунікабельність); технічний (професійні знання та уміння, навички; знання та уміння роботи з інформаційними джерелами та засобами інформації; організаційно-управлінські уміння) [6, с. 95–96].

Також, готовність здобувача до самоосвіти розглядається вченими як утворення, що має різну часову тривалість. Так, вчені А. Громцева, Б. Райський, І. Редьковець та ін. розглядають готовність як стан якому характерні єдність позитивного ставлення до самоосвітньої діяльності та практичного оволодіння нею. [8, с. 106]. Ф. Мациєва розкриває підхід, за яким готовність постає як психічний стан та одночасно стійка характеристика конкретного здобувача [1, с. 34–69]. У процесі досліджень комплексу педагогічних умов формування готовності серед студентів закладів вищої освіти Т. Яковець, спираючись на дослідження М. Левітова, виділяє тривалу готовність, готовність як тимчасовий, передстартовий стан, що проявляється у вигляді звичайної готовності (готовність до повсякденної звичної роботи, до якої наразі не висувають підвищених вимог), підвищена готовність (виникає за рахунок введення новизни та творчого підходу до роботи тощо), знижена готовність (виникає внаслідок сильних неконтрольованих емоцій особистості, виникають прояви неуважності, незібраності, помилкових дії) [2].

Під час теоретичного аналізу наукових праць та науково-методичної літератури було встановлено, що підґрунтям розвитку готовності здобувачів до самоосвіти слугують:

–вид самоосвіти;

–внутрішні суперечності, що є рушійними силами формування потреби у самоосвіті (виокремлюють: між необхідністю вирішити ту чи іншу пізнавальну і практичну задачу та наявними у студентів знаннями; між прагненням задовільнити пізнавальний інтерес, що з'явився, та обмеженими можливостями набути знання на занятті; між досягнутим рівнем знань та новими потребами у більш досконалих знаннях; між прийомами пізнавальної діяльності, властивими наявному навчанню, та засобами задоволення інших духовних потреб);

–дієві мотиви, що спонукають особистість до неперервної освіти: переконаність та усвідомлення особистісної значущості постійного поповнення професійних знань, професійного вдосконалення, розширення кругозору, наявність стійких пізнавальних інтересів до певної сфери знань, захоплень;

–здібності здобувача, які дають можливість успішно здійснювати діяльність, швидко досягати потрібного результату;

–сформованість операцій розумової діяльності: аналізу, порівняння, виокремлення суттєвого, синтезу, встановлення причинно-наслідкових зв'язків;

–вольові зусилля та емоційна підтримка;

–глибокі і міцні загальноосвітні, політехнічні та професійні знання, що використовуються як фундамент пізнавальної діяльності;

–навички самостійної навчальної роботи; розвиток навичок самостійного оволодіння знаннями та уміннями, використовуючи різні форми самоосвіти: читання, слухання, спостереження тощо;

–оволодіння пізнавальними уміннями, що залежать від змісту пізнавальних задач, та організаційними вміннями, визначати шляхи реалізації освітніх задач; уміннями визначати цілі, добирати засоби, уміння самоорганізації, самоконтролю; вмінням самоорганізувати пізнавальну діяльність: визначати джерела пізнання та форми самоосвіти, організації робочого місця, самоконтроль; уміння та навички самоосвіти, самоорганізації, самоконтролю; уміння рефлексувати, розуміти зміст отриманих професійних знань та творчо їх використовувати, застосовувати комплекс загальнонаукових та окремих специфічних методів, аналізувати та інтерпретувати, науково оформляти результати професійної діяльності; вміння визначати проблеми та шляхи їх вирішення.

Аналіз наукових джерел показав, що розглядаючи структуру готовності педагога професійного навчання до самоосвіти, доцільно спиратись на навчальну дійсність, особистісні характеристики та структуру процесу самоосвіти. Склад компонентів вищезгаданого психологічного утворення у сучасних дослідників представлений по-різному.

Низка вчених виокремлюють такі компоненти як: мотиваційно-діяльнісний (основними мотивами є інтерес та поставлена задача), спеціальні знання та вміння (знання та уміння необхідні для здійснення самостійних дій, що пов'язані з технічною або інтелектуальною обробкою інформації про об'єкти), внутрішня стала (властивості людини, які обумовлюють можливості професійної самоосвіти; утворюється зоною найближчого актуального розвитку, розвинутих особистих якостей та здібностей: працелюбності, відповідальності, самостійності тощо [4].

Інші пропонують більш узагальнену структуру готовності до самоосвітньої діяльності: емоційно-особистісний компонент, загальні знання та уміння особистості, уміння особистості працювати з інформаційними джерелами, організаційно-управлінські вміння [1, 2, 8].

На нашу думку, найбільш змістовною та такою, що враховує технічну складову підготовки майбутнього педагога професійного навчання є структура готовності студентів до самоосвіти запропонована Л. Тучкіною [2]. Ця структура налічує наступні шість компонентів: мотиваційний (розуміння значущості професійного розвитку в умовах неперервної освіти, високий пізнавальний інтерес), організаційно-орієнтаційний (здатність обирати форми самоосвіти та уміння працювати з джерелами пізнання), операційно-

процесуальний (навички самоаналізу та самостійної пізнавальної діяльності), морально-вольовий (допитливість, відповідальність, дисциплінованість), когнітивно-оціночний (достатні професійні знання, уміння та навички), індивідуальні особистісні якості (ставлення до майбутньої професії, креативність, самоконтроль під час вирішення професійних задач, вміння здійснювати коректну самооцінку своїх здібностей у відповідності з оптимальними професійними вимогами).

Теоретичний аналіз наукових праць присвячених проблемі визначення рівнів розвитку готовності майбутнього фахівця до самоосвіти показав, що наразі дослідниками визначено наступні підходи до їх виокремлення:

Компонентний підхід характеризується визначенням міри вираженості системи показників-компонентів готовності до самоосвітньої діяльності.

За цим підходом вчені виокремлюють три рівні розвитку готовності до самоосвітньої діяльності: 1) елементарний (присутні нестійкі ціннісні установки, слабкий інтерес до професійної діяльності, пасивність у процесі самоосвіти оскільки здобувач не усвідомлює її цілі та задачі; рівень володіння теоретичними знаннями та сформованими професійними вміннями невисокий, пізнавальна активність слабка; наявний низький рівень пізнавальних умінь); 2) достатній (характеризується більш стійким ставленням до професії, розуміє необхідність та значення самоосвіти для фахівця, достатньо високий рівень активності у професійному самовдосконаленні, що здійснюється під впливом викладача; рівень оволодіння теоретичними знаннями та професійними вміннями невисокий); 3) оптимальний (спостерігається у здобувача позитивне ставлення до професії, ним усвідомлюється особисте та суспільне значення самоосвіти; спостерігається стійка потреба в оволодінні новими професійними знаннями при наявних високого рівня загальноосвітніх та професійних знань; сформовані вміння самостійно організовувати та здійснювати пошук і переробку інформації) [1].

Діяльнісний підхід характеризується тим, що рівні готовності до самоосвіти виокремлюються на основі характеристики самої діяльності.

Так, дослідники характеризують рівні готовності до самоосвіти наступним чином: 1) низький (наявні стихійні мотиви, здобувачі не пов’язують особисті потреби із інтересами суспільства, знання носять ізольований характер з невираженими внутрішньопредметними зв’язками між науковими поняттями; наявні слабкі вміння роботи з інформаційними джерелами; здобувачі нездатні самостійно організувати пізнавальну діяльність і здатні лише виконувати вказівки викладачів); 2) середній (характеризується прагненням навчатись самостійно; студенти розуміють необхідність пов’язувати самоосвіту з суспільними потребами, але мають деякі ускладнення з формулюванням мети; наявні систематичні знання з навчальних предметів, але міжпредметні зв’язки слабо усвідомлюються; на достатньому рівні здатні працювати з інформаційними джерелами. На цьому рівні студенти прагнуть систематично прагнуть займатись самоосвітою, мають необхідні уявлення про її особливості та умови реалізації, мають потребу у самоактуалізації, володіють необхідними знаннями, вміннями, навичками та прийомами самоосвіти, здатні самостійно працювати з інформаційними джерелами, організовувати свою самоосвітню діяльність, обирати собі форми та методи самоосвіти); 3) високий (характеризується глибоким розумінням з боку студента необхідності керівництва під час самоосвітньої діяльності, соціально значущими цілями, наявними прагненнями досягти мету самоосвіти; знаннями, що ґрунтуються на повному розумінні наявності внутрішніх та міжпредметних зв’язків у відповідній галузі; студент раціонально поєднує використання різних інформаційних джерел під час своєї діяльності, здатен оптимально управляти процесом самоосвіти від планування до досягнення мети) [1].

3. Комплексний підхід характеризується тим, що у визначенні рівнів готовності до самоосвіти враховується як характеристика самої самоосвіти, так і міра розвитку кожного з компонентів готовності.

Комплексний підхід характеризує рівні розвитку готовності здобувача до самоосвіти таким чином: 1) дуже низький (відсутність прагнення та бажання до самоосвіти); 2) низький (наявність початкових занять самоосвітою); 3) середній (наявність деяких умінь при відсутності мети); 4) вищий середнього (наявність певних умінь, але відсутні навички самоуправління); 5) високий (наявність умінь здійснювати самоосвіту та самоуправління цим процесом) [8]. Окрім того, за цього підходу вирізняють рівні розвитку психологічної готовності здобувачів до самоосвіти (враховують розвиток пізнавальних психічних процесів: уваги, сприйняття, пам'яті; особистісних якостей: самосвідомості, волі, мотивації; розуміння, спілкування), знань, умінь та навичок професійного характеру (вміння розв'язувати професійні задачі, вбачати міжпредметні зв'язки), умінь працювати з інформацією (пошукові вміння опрацьовувати інформацію, комунікаційні вміння), організаційно-управлінських умінь (рівень розвитку вміння мотивувати себе до самоосвіти, контролювати та коректувати свої дії) [8].

Проявами готовності до самоосвіти на сучасному етапі вчені вважають:

– уміння співвідносити світ знань і світ реалій, здатність самостійно знаходити відповіді на актуальні питання, що ґрунтується на вміння вільно орієнтуватись у різних інформаційних джерелах та критично їх аналізувати;

– усвідомлення відсутності власного досвіду та знань для вирішення професійної проблеми;

– емоційно-особистісні показники: розуміння особистої та соціальної значущості самоосвіти, мотивація до самоосвіти;

– показники освіченості: обізнаність, усвідомленість, дієвість, вмілість;

– показники уміння працювати з інформаційними джерелами: якість умінь, здатність визначати потрібні дії та засоби, здатність виконання складних дій;

– показники організаційно-управлінських умінь: здатність визначити мету самоосвіти, наявність умінь планувати самоосвітню діяльність, уміння обрати форми, засоби та методи самоосвіти, кількість та якість самоосвіти та самоконтролю, здатність цілеспрямовано та раціонально діяти;

– перетворення зовнішніх цілей самостійної роботи у внутрішні.

Результатом самоосвітньої діяльності здобувача стає новий якісний стан особистості, зміна її структури в плані самопізнання та самореалізації творчого потенціалу; знання; удосконалені особистісні якості; адаптація до мінливих умов життя; формування культури розумової праці; інтелектуальне самовдосконалення; інформаційна освіченість та розвиток в цілому. Тож, ознаками готовності майбутнього фахівця до самоосвіти можуть слугувати: розуміння значення для себе та соціуму процесу самоосвіти, позитивна оцінка доцільності здійснення самоосвітньої діяльності, стійкий пізнавальний інтерес до знань професійної галузі, вміння самостійно визначати професійні задачі та здійснювати пошук шляхів їх вирішення, прояв ініціативи в опануванні професійних умінь та навичок, , емоційне піднесення під час опанування нових професійних знань, умінь, навичок у процесі самоосвіти тощо.

Література:

1. Демченко Ю. М. Формування самоосвітньої компетентності майбутнього вчителя математики : дис. … канд. пед. наук. Кіровоград, 2016. 265 с.

2. Вовк Б.І. Формування самоосвітньої компетентності майбутніх викладачів практичного навчання ПТНЗ: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Б.І. Вовк; Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка. Глухів, 2018. 23 с.

3. Вовк Б. І. Організація самостійної роботи майбутніх викладачів практичного навчання ПТНЗ: методичні рекомендації (для студентів спеціальності 015 «Професійна освіта»). Суми, 2017. 122 с.

4. Вовк Б. І. Опанасенко В. П. Інформаційно-комунікаційні технології в організації

самостійної роботи майбутніх викладачів практичного навчання ПТНЗ як умова формування самоосвітньої компетентності. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія». Мукачево, 2017. № 1 (5). С. 72–76.

5. Вовк Б. І. Мотиваційна складова самоосвіти майбутніх викладачів практичного навчання. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кіровоград, 2016. № 147. С. 184–189.

6. Вовк Б. І. Педагогічні умови формування самоосвітньої компетентності майбутніх викладачів практичного навчання ПТНЗ. Вісник Черкаського університету. Черкаси, 2016. № 18. С. 24–31.

7. Вовк Б. І. Історичний аспект становлення та розвитку проблеми самоосвіти. Вісник Глухівського НПУ ім О.Довженка. Глухів, 2015. Випуск 28. С. 104–113.

8. Пришупа Ю. Ю. Формування самоосвітньої компетентності майбутніх інженерів-будівельників у процесі професійної підготовки : автореф. дис. … канд. пед. наук. Київ, 2016. 22 с.

У Юеюань
аспірантка кафедри машинознавства і транспорту
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
Науковий керівник — канд. техн. наук, д-р пед. наук, проф.,
академік Академії соціального управління, член-кореспондент
Інженерної академії України
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка Горбатюк Р.М.

ПРАКТИЧНІ ТЕХНІКИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ КОЛЕДЖІВ

Як засвідчують факти, журналіст, який має сформований позитивний професійний імідж може ефективно налагоджувати контакти із суб'єктами як особистісної, так і професійної взаємодії. З психолого-педагогічної точки зору «професійний імідж має психотерапевтичний ефект, наділяє комунікабельністю, відповідальністю, професійною впевненістю, соціальною активністю, дипломатичністю, рефлективністю тощо» [1, с. 295]. Тобто з огляду на наведені аргументи, майбутні журналісти, які навчаються в коледжах повинні ще під час навчання під керівництвом викладачів цілеспрямовано працювати над формуванням іміджу, причому ця діяльність має бути внутрішньо змотивованою.

Наголосимо на тому, що формування іміджу може відбуватися або самостійно, або за допомогою використання іміджмейкінгу, який допомагає керувати думками і почуттями, створювати суспільну думку і загальний настрій. У найбільш загальному контексті іміджмейкінг трактується як професійна діяльність, яка спрямована на створення і формування позитивного образу особистості, що формується у повній відповідності з обраною моделлю іміджу. У нашому баченні, така діяльність може бути успішно адаптована до будь-якого профілю особистості, важливо, щоб вона базувалася на таких підходах, як-от:

– виробничому (професіоналізм діяльності та якість виконання журналістських обовязків, соціальна відповідальність, конфіденційність); реалізація даного підходу залежить від особистості майбутнього журналіста; такий підхід призводить до формування природного іміджу;

– іміджмейкерському (маркетингові дослідження, вивчення запитів і потреб у сфері журналістики, мода, реклама, PR-заходи); реалізація даного підходу дає змогу сформувати емоційний імідж;

– менеджерському (гармонійне поєднання переваг першого і другого підходів); реалізація даного підходу здійснюється у відповідності до програми саморозвитку і самоменеджменту майбутнього журналіста.

На основі систематизації напрацювань Н. Жигайло та В. Зінченко було виокремлено три стадії формування професійного іміджу майбутнього журналіста у процесі іміджмейкінгу під час навчання в коледжі, а саме:

І стадія передбачала визначення мети, осмислення потреби, її ідентифікація та опис в лаконічній, концептуальній формі;

ІІ стадія базувалася на розробці концепції іміджу і формуванні образу майбутнього журналіста та охоплював добір необхідних виразних засобів творчості, зокрема рекламних констант, художніх засобів та креативу, для створення аудіовізуального сприйняття концептуального задуму. Тобто було враховано, що концепція іміджу включає головні принципи, мотиви і цінності, характерні для журналістської діяльності;

ІІІ стадія передбачала практичну діяльність з формування, впровадження і закріплення іміджу у свідомості оточуючих людей.

У контексті нашого дослідження цікавими визнаємо висновки О. Романенко про умови формування іміджу. Так, вчений доводить що імідж має формуватися як механізм впливу на поведінку цільової аудиторії. Окрім цього, автор підкреслює подвійну спрямованість іміджу, оскільки він має відповідати як можливостям носія, так і потребам аудиторії. До основних умов формування іміджу відносять: моделювання конкретних ситуацій, у яких найбільш виразно виявляється спрямованість іміджу; здійснення впливу на аудиторію як на свідомому, так і на несвідомому рівнях; застосування як переконання, так і навіювання у процесі просування іміджу; яскравість, емоційна забарвленість іміджу, що ґрунтується на сильному враженні; імідж має передбачати стереотипні риси, які добре відомі та схвалюються цільовою аудиторією (позиціювання у процесі просування іміджу); оптимальне співвідношення реального та ілюзорного компонентів іміджу; вплив на відчуття різних модальностей з пріоритетністю застосування візуального ряду [2, с. 297].

З методичної точки зору практична діяльність над створення професійного іміджу охоплює чотири основних етапи, як-от:

Перший етап – це вивчення особистісних якостей, рис, складання «Я-концепції» за допомогою тестів, технологій. Роботу над професійним іміджем необхідно розпочинати з формування конкретних етичних рис, підпорядкування загальнолюдським цінностям. На початковому етапі роботи з формування професійного іміджу необхідно цілеспрямовано здійснювати збір інформації про ідеальний образ, який було обрано як еталон у процесі іміджування;

Другий етап передбачає підбір конкретних характеристик, які відповідають виду професійної діяльності. Опрацьовуються такі сфери, як оточення, друзі, сім’я, спорт, здоров’я. (До прикладу, якщо формується імідж журналіста політичного видання, то підбираються й культивуються риси лідера – відповідальність, дисциплінованість, організованість, а якщо журналіста спортивного видання, то краще зробити акцент на фізичних якостях, сміливості).

Третій етап передбачає цілеспрямовану роботу над зміною чи вдосконаленням зовнішнього вигляду. А для цього необхідно знати свої вподобання, щоб уміло підібрати макіяж, вибрати стиль чи зачіску обрати власний стиль в одязі. Наголосимо на тому, що невимушені манери й поведінки, а також привабливий зовнішній вигляд мимоволі зачаровують та додають шарму і привабливості. Однак варто наголосити, що така робота над зовнішнім виглядом вимагає клопіткої праці над «створенням самого себе».

Четвертий етап охоплює цілеспрямовану роботу над удосконаленням комунікативних характеристик (комунікативної компетентності, розширення словникового запасу, розвитку вміння спілкуватися, ефектно виступати перед аудиторією, захоплювати аудиторію, зацікавити слухача, , розвивати вміння розрядити напружену обстановку жартом).

Формування професійного іміджу майбутнього журналіста під час навчання у коледжі має відбуватися за допомогою найбільш ефективних практичних технік. Так, до найбільш значущих й актуальних в іміджеології технік, які доцільно використовувати під час формування професійного іміджу у майбутніх журналістів відносимо такі:

1) підвищення зовнішньої привабливості. Так, загально визнаним є той факт, що люди, які є ззовні привабливими оцінюються за іншими значущим для реципієнта параметрам по більш високій шкалі. Зовнішня привабливість корпоративної ідентичності має велике значення для формування позитивного ставлення як до людини, так і до фахівця. Тому повинні бути привабливі одяг, логотипи, фірмові бланки, дизайн приміщень – все це складові позитивного професійного іміджу;

2) позитивний настрій. Виходимо з тих міркувань, що привабливими є ті люди, які добре ставляться до нас. Отже, позитивне ставлення забезпечує позитивну думку про фахівця. Непоправної шкоди професійному іміджу наносять ті журналісти, які дозволяють собі хамство, неувагу та зневажливе ставлення;

3) створення бездоганної репутації – забезпечується за допомогою планомірної конструктивної діяльності, а також на основі якісного виконання своїх професійних функцій;

4) позитивні послання – висловлення подяки, прояв поваги, привітання – це обов'язкові елементи позитивного професійного іміджу та етикету майбутнього журналіста не залежно від його спеціалізації чи конкретного фаху;

5) особиста участь – прояв щирого інтересу до людей, надання підтримки і реальної допомоги, вирішення їх проблем у межах журналістської компетентності;

6) дистанціювання від негативних символів (компрометуючих факторів, фігур, груп). Іноді необхідно застосувати цю техніку у випадках, коли журналісти роблять якісь непристойні вчинки. Навіть один подібний факт може зруйнувати позитивний професійний імідж, що складався роками. У таких випадках необхідно діяти швидко, не вичікувати і не приховувати інформацію: виступити із засудженням подібних вчинків, продемонструвавши, що засуджується саме вчинок, а не система в цілому. Це допоможе відмежуватися від негативних іміджевих фігур [3].

Розпочинаючи практичну роботу над створенням професійного іміджу, майбутні журналісти мають реально та неупереджено оцінити власний потенціал. Якщо він небагатий, то діяльність, яка буде спрямована на штучно створений імідж не виправдає сподівання, оскільки імідж вимагає не стільки матеріальних вкладень, скільки власних зусиль – емоційних, інтелектуальних і фізичних.

Відзначимо, що уміння створити переконливий професійний імідж є в наш час дуже важливим для особистості. Складність у побудові професійного іміджу для майбутнього журналіста полягає в тому, що, з одного боку використовуються інструменти побудови іміджу ділової людини, а з іншого – засоби створення образу публічної та впливової людини. На практиці кожен майбутній журналіст може створити власну імідж-легенду, яка буде працювати впродовж його професійної кар'єри. Окрім того, така робота за своєю суттю вимагає розкриття презентабельних рис характеру в ролі яскравого професійного інструменту. Цей факт заохотить майбутніх журналістів цілеспрямовано займатися самовдосконаленням та самоосвітою. При цьому необхідно щоб кожний майбутній журналіст створив власний, притаманний лише йому, індивідуальний стиль професійної діяльності. Усі ці чинники допоможуть студентам спеціальності 061 «Журналістика» сформувати привабливий та адекватний професійний імідж.

Таким чином, під час формування іміджу варто враховувати такі аспекти, як: об'єктивізацію самооцінки (гармонізацію його зовнішнього вигляду та внутрішнього психоемоційного стану, вербальних і невербальних компонентів спілкування); корекцію стереотипів поведінки (виключення жестів-паразитів, жестів-агресорів та інших ненормативних засобів спілкування); формування стійких навичок конструктивної взаємодії, що відповідають очікуванням колег й оточенню; розвиток стійких комунікативних навичок,

відповідних професійному іміджу; моделювання індивідуального стилю спілкування в різних життєвих та професійних ситуаціях, оволодіння технологією захисту іміджу в конфліктних ситуаціях.

Отже, професійний імідж журналіста формується внаслідок індивідуалізації та суб'єктивізації зовнішнього образу в індивідуальний стиль діяльності майбутнього фахівця. У підсумку відзначимо, що професійний імідж починає формуватися при навчанні студентів спеціальності 061 Журналістика у закладах передвищої освіти – коледжах, де закладаються перші паростки майбутнього фахівця.

Література:

1. Пихтіна Н. П. Основи педагогічної техніки: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 316 с.

2. Романенко О. В. Наукові засади вивчення іміджу як психологічної категорії. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. 4 (41). С. 293–298.

3. Грейліх О. Психологія формування іміджу викладача вищого начального закладу. Гуманітарній вісник. 2007. № 19. С.14–21.

Коваленко Т.В.
магістрантка 62-М Пр(К) групи факультет технологічної і професійної освіти Глухівського НПУ ім О.Довженка
Науковий керівник — канд. пед. наук, доц., доцент кафедри професійної освіти та комп`ютерних технологій факультету технологічної і професійної освіти Глухівського НПУ ім. О. Довженка Маринченко І. В.

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ ЗДОБУВАЧІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ШВЕЙНОЇ ГАЛУЗІ

Цифрова перебудова українського суспільства звернула увагу науковців на проблеми цифровізації системи професійної (професійно-технічної) освіти України. Згідно із Законом України «Про освіту» [3] актуальним є питання сучасної фахової підготовки. Удосконалення змісту та форм організації освітнього процесу в закладах професійної (професійно-технічної) освіти, упровадження цифрових технологій навчання відкриває нові можливості для розв'язання нагальних питань фахової підготовки.

У проекті Цифрової адженди України – 2020 («Цифрового порядку денного – 2020») вказується, що «цифровізація» повинна забезпечити кожного громадянина рівними можливостями доступу до послуг, знань, інформації, що надаються на базі інформаційно-комунікаційних технологій, та стати об'єктом точкового та комплексного державного управління.

Проблеми впровадження й результативного застосування цифрових технологій в освіті наведено в працях низки вітчизняних і зарубіжних учених (С. Гончаренко, В. Гуменюк, Р. Гуревич, М. Жалдак, М. Кадемія, С. Касьян, М. Кириченко, М. Козяр, І. Колеснікова, М. Смульсон, Ю. Машбиць, М. Назар, О. Овчарук, В. Олійник,М. Смульсонта ін.).

Використання цифрових технологій у фаховій підготовці здобувачів професійної освіти швейної галузі набуває глобальних масштабів через вимушений перехід закладів освіти на дистанційне навчання [2].

На думку В. Бикова, О. Спіріна, О. Пінчук цифровізація освіти виявляється імперативом реформування галузі освіти, першочерговим завданням якісного розвитку цифрового суспільства в Україні [1].

Використання цифрових технологій у фаховій підготовці здобувачів професійної освіти швейної галузі дозволить, на нашу думку, сформувати цифрову компетентність майбутнього

фахівця. Цифрові технології спрямовані на опанування здобувачами освіти новими сучасними засобами пошуку, застосування та перероблювання навчальної або наукової інформації, а саме: засобами аудіо-, відео-, комп'ютерної техніки, інтернету.

Використання цифрових технологій сприяє формуванню інноваційного цифрового середовища в закладах освіти, інтенсифікує комунікації між суб'єктами освітнього процесу, доповнює спілкування за допомогою сучасних засобів. Сучасні цифрові технології забезпечують можливість отримання освіти з будь-якого місця.

Цифрові технології – це технології, які використовують для пошуку, збирання, обробки, передачі, зберігання, подання даних у електронному вигляді. Їхнє функціонування базується на роботі програмних та апаратних засобів та систем.

А. Черненко у своєму дослідженні здійснює детальний аналіз появи терміну «цифрові технології» та розкриває зміст цього поняття. Він говорить, що «комп'ютерні технології» є більш новим терміном та описує в переважній більшості випадків технічні засоби. Так, дослідник у визначенні цифрових технологій розглядає сукупність електронних, інформаційних, комп'ютерних, комунікаційних технологій, а також додає технічні засоби (стаціонарні та мобільні) [4].

Здійснений нами аналіз літературних джерел дозволив зробити висновок, що до цифрових технологій відносять все те, що пов'язане з електронними обчисленнями та перетворенням даних: гаджети, електронні пристрої, технології, програми. У порівнянні з аналоговими, цифрові технології краще підходять для зберігання та передачі великих масивів даних, що забезпечують високу швидкість обчислень. Так інформація передається максимально точно, без спотворень. Серед головних недоліків — висока енергоємність та негативний вплив на клімат.

Таким чином, у сучасному світі, зокрема у підготовці фахівців значну роль відіграють цифрові технології, такі як: змішане, мобільне навчання, геймифікація, дистанційні освітні технології, онлайн навчання тощо). Вони спираються на використання сучасних технічних засобів, а також інтерактивного спеціалізованого устаткування (персональних комп'ютерів, ноутбуків, планшетів, робото технічних наборів, інтерактивних дошок, електронних флипчартів, інтерактивних панелей, інтерактивних пісочниць, інтерактивних підлог, кубів тощо).

Література:

1. Биков В., Спірін О., Пінчук О. Сучасні завдання цифрової трансформації освіти. *Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття».* 2020. № 1. С. 27-36.

2. Демченко С. О. Педагогічна культура і професійні здібності викладача вищого технічного закладу освіти. *Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки*. 2008. № 121. С. 51-54.

3. Закон України «Про освіту». Ст. 12. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19

4. Коваленко В. В., Мар'єнко М. В., Сухіх А. С. Використання цифрових технологій у процесі змішаного навчання в закладах загальної середньої освіти: метод. рекоменд. Київ : ПТЗН НАПН України, 2021. 87 с.

Шелудько А. В.
студент 12-Т групи факультету
технологічної та професійної освіти
Глухівського НПУ ім. О.Довженка
Науковий керівник — канд. пед. наук, доц., доцент кафедри професійної освіти та комп`ютерних технологій факультету технологічної і професійної освіти Глухівського НПУ ім. О. Довженка Маринченко І. В.

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Педагогічний процес закладу вищої освіти (ЗВО) спрямований на формування освіченої й розвиненої особистості, мобільної та конкурентоспроможної на ринку праці.

В Україні дистанційна освіта надзвичайно актуальна. Причина такої успішності криється в тому, що освітній процес в закладах освіти протягом останніх років (2020, 2021) майже проводився онлайн через оголошений карантин, викликаний епідемією COVID-19, а 2022 рік докорінно змінив життя українців до 24 лютого і після, коли Російська Федерація розпочала масштабне вторгнення до України.

Підготовка висококваліфікованого фахівця у ЗВО – виклик сьогодення, який потребує від науково-педагогічних працівників максимальної перебудови й активізації своїх професійних якостей. Зазначимо, що в мережі Інтернет присутні інформативні матеріали стосовно організації навчання в умовах пандемії COVID-19 та воєнного стану, але, на жаль, вони мають теоретичний характер, також не достатня кількість науково-практичних публікацій вчених з окресленого питання.

В умовах війни та постійних повітряних тривог складно дотримуватись сталого розкладу занять, тому освітній процес має бути гнучким та керованим інструментом викладачів.

На сьогодні існує багато підходів до визначення поняття «дистанційне навчання». Це поняття було сформульоване такими вченими, як М. Томпсон, М. Мур, А. Кларк, і Д. Кіган. Кожен із цих авторів підкреслював окремий аспект цього методу.

Нині у світі накопичено значний досвід реалізації систем дистанційної освіти. У США в системі дистанційної освіти навчається близько одного мільйона осіб. Дистанційна освіта розвивається й в інших регіонах світу. Як приклади можна навести Китайський телеуніверситет (Китай), Національний відкритий університет ім. Індіри Ганді (Індія), Університет Пайнам Ноор (Іран), Корейський національний відкритий університет (Корея), Університет Південної Африки, Відкритий Університет Сукотай Тампаріат (Таїланд), Університет Анадолу (Туреччина).

Тривале дистанційне навчання має відбуватись із застосуванням спеціальної онлайн-платформи, яка змогла б забезпечити повний комфорт у навчанні. Серед таких платформ доцільно виділити такі: Google Classroom, Moodle або розроблена на замовлення закладу освіти платформа. Головне завдання викладачів забезпечити якісний зворотній зв`язок та налагодити систему оцінювання через чіткі критерії, терміни виконання завдань та запровадження дедлайнів.

Дистанційній освіті притаманна низка позитивних рис, які не властиві традиційній, а саме: дистанційна освіта формує глобальний (національний, регіональний, міський, локальний), принципово новий освітній простір; можливість займатися в зручний для себе час у зручному місці й темпі, нерегламентований відрізок часу для освоєння дисципліни; паралельне із професійною діяльністю навчання, тобто без відриву від виробництва; можливість звертання до багатьох джерел навчальної інформації (електронних бібліотек, банків даних, баз знань тощо); спілкування через мережу Інтернет і за допомогою електронної пошти, один з одним і з викладачами; сконцентроване подання навчальної

інформації та мультидоступ до неї підвищує ефективність засвоєння матеріалу; при дистанційному навчанні у кожного студента є можливість витратити більше зусиль і часу на складні та важливі для нього теми з метою поглибленого опрацювання; використання в освітньому процесі новітніх досягнень інформаційних і телекомунікаційних технологій, що також дає змогу навчати роботі з ними; рівні можливості одержання освіти – незалежно від місця проживання, стану здоров'я, елітарності й матеріальної забезпеченості студента; дистанційне навчання допомагає оминути психологічні бар'єри, пов'язані з комунікативними якостями людини, – наприклад, соромливістю, страхом публічних виступів та ін.; експорт та імпорт світових досягнень на ринку освітніх послуг; дистанційне навчання розширює та оновлює роль викладача, який повинен координувати пізнавальний процес, постійно вдосконалювати свої курси, підвищувати творчу активність і кваліфікацію відповідно до нововведень та інновацій; дистанційна освіта позитивно впливає на студента, збільшуючи його творчий та інтелектуальний потенціал за рахунок самоорганізації, прагнення до знань, уміння володіти комп'ютерною технікою і самостійно приймати відповідальні рішення.

В умовах війни організувати змішане навчання може бути складно. Усі моделі розподілу навчального часу заняття на синхронний та асинхронний режими є моделями змішаного навчання.

Одним з ефективних методів є «Перевернутий клас», що стимулює студентів бути активними учасниками освітнього процесу. Для навчання студентів в асинхронному режимі можуть застосовуватися діяльнісні методи навчання, покрокові інструкції для самостійної роботи.

Забезпечити різноманітність пізнавальної діяльності та зацікавити студентів викладачу допоможуть проєктні, пошукові, дослідницькі завдання. Як правило, основна частина таких завдань виконується студентами в асинхронному режимі.

Одним з різновидів організації такого навчання може бути системне застосування технології «Перевернутий клас», що передбачає надання часникам освітнього процесу завдань для ознайомлення з новим матеріалом до того, як його пояснюватиме викладач на уроці. Це може бути перегляд відео, розбір практичних проблемних ситуацій, опрацювання навчального тексту та перетворення його в іншу форму – таблицю, інфографіку графіки, діаграми, тести тощо. У такому випадку роль викладача і сам формат заняття змінюється. Викладач повинен створити умови для підвищення активності студентів на занятті. При цьому опановувати новий матеріал варто лише після обговорення виконаних завдань, зворотного зв'язку від педагога або взаємооцінювання виконаних завдань.

Запропонована модель є варіантом змішаного навчання, оскільки студенти половину матеріалу опрацьовують у дистанційному форматі самостійно.

Самостійне опанування студентами матеріалу під час дистанційного навчання в умовах війни має свої особливості.

Викладачеві варто розділити матеріал на логічні тематичні блоки. Це допоможе студентам навчатися самостійно опираючись на чіткі інкстукції подані викладачем щодо опанування кожного блоку матеріалу та критерії для самостійного оцінювання результату.

Для відстеження навчальних досягнень студентів необхідно розробити завдання для діагностики набутих знань. Зробити це викладачі можуть, добираючи завдання за темами та очікуваними результатами. Здійснення відстеження динаміки навчальних досягнень студентів дасть змогу педагогам вчасно діагностувати рівень знань та вжити заходів щодо їх підвищення у разі необхідності. Для діагностування прогалин у знаннях варто у першу чергу визначити пропущені теми, розробити завдання для оцінювання навчальних досягнень, проаналізувати результати. Після цього розробити плани та графіки відпрацювать пропущених занять. Такі плани можуть включати самостійну роботу студента, консультації викладача, виконання завдань у групах.

Успішне вирішення проблеми впровадження дистанційної освіти в Україні сприятиме підвищенню якості і рівня доступності вищої освіти, інтеграції національної системи освіти в

наукову, виробничу, соціальносуспільну та культурну інформаційну інфраструктуру світового співтовариства.

Література:

1. Лисенко О. П., Кавацюк Н. С. Соціально-психологічна адаптація першокурсників до студентського життя та її корекція методом фокусованої терапії. Наукові записки. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. 2009. Том 97. С. 66−70.

2. Топузов О. М., Головко М. В. Дистанційне навчання в умовах карантину: досвід та перспективи. Аналітико-методичні матеріали. Київ. Педагогічна думка. 2021. 134 с.

ЗБІРНИК

матеріалів міжнародної

науково-практичної

інтернет-конференції

молодих учених і студентів

XII ГЛУХІВСЬКІ НАУКОВІ ЧИТАННЯ – 2022.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУСПІЛЬНИХ ТА ГУМАНІТАРНИХ НАУК

Електронна копія збірника безоплатно розміщується у відкритому доступі на сайті Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

У збірнику максимально точно збережена орфографія і пунктуація, які були запропоновані учасниками.

Повну відповідальність за достовірну інформацію несуть учасники, наукові керівники

E-mail: naukagnpu@gmail.com

Глухів: Глухівський НПУ ім. О.Довженка, 2022